

D. JUNII
JUVENALIS
ET
A. PERSII FLACCI
SATIRÆ.

INTERPRETATIONE AC NOTIS

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS PRATEUS,

RHETORICÆ PROFESSOR EMERITUS;

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

EDITIO UNDECIMA, PRIORIBUS MULTO CORRECTIOR.

LONDINI:

TYPIS M. BROWN.

IMPENSIS E. BALLARD, T. LONGMAN, B. LAW, S. CROWDER, T. POTE, H. S. WOODFALL, R. HORSFIELD, GUL. STUART, J. JOHNSON, C. DILLY, J. NICHOLS, R. BALDWIN, F. & C. RIVINGTON, GUL. GOLDSMITH, S. HAYES, & GUL. LOWNDES.

1794.

SERENISSIMO

DELPHINO.

NEC *Satyricos evolviſſe pigeat Te,* SERENISSIME PRINCEPS. *Quo ampliùs tùm domeſticis exemplis, tùm indole propriâ ad omne bonum inſtitutus es; hoc magis delectabit Romanorum vitia, quæ & noſtra ſunt, videre paſſim damnata: virtutem verò ubique amabilem, ubique laudatam. Fortè etiam placebit diverſum conferre utriuſque viri ſtylum & ingenium eidem tamen Satiræ nihilò ſeciùs operatum. Facundum hinc Poëtam, ut acriter, ſic & diſertè, ſcelus proſcribentem non ſine voluptate comparabis cum moroſa illa, ſtricta, ſalſa dicacitate Perſii, ſeveram Stoïcorum diſciplinam ſtrenuè venditantis. Apud hunc certè præclara tot ſapientiæ oracula non aſpernabere. Apud illum verò quàm multa occurrent, jucundèque leges, felicibus hiſce temporibus accommodata! Hæc imprimis LUDOVICI magnitudinem exhibebunt:*

Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm,
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpexit.——

Item iſta;

Spes vitæ cum Sole redit.

At cùm nata auſpicatiſſimè Tibi dicam, an Regno proles adoleverit; ei profectò gaudebis occentare:

—Nobilitas ſola eſt atque unica virtus.

Hoc ſanè potiſſimùm novit Borbonius Sanguis: hoc à Majoribus accepiſti; hoc præſtas ipſe non degener: hoc poſteris exemplum, ſtimulus atque incentivum à Te relinquetur. Perge, SERENISSIME PRINCEPS, *virtutes quaſque ſummas complecti, haſque doctrinâ & ſapientiâ decorare; hoc eſt, cum LUDOVICO MAGNO magnitudine certare. Quæ quidem dum generosè moliris, nos interim ad exterarum gentium invidiam, ævi noſtri Francicique Imperii felicitate potiemur; in quo videlicet Reges adeò ſtudiosè philoſophantur, adeò ſapienter dominantur.*

PRÆFATIO.

MECUM ipſe luctatus ſum aliquandiu, priuſquàm injuncto mihi penſo & labori manum admoverem. Hinc ſcribendi cacoëthes bilem, illinc repetita crambe ſtomachum ciebat. Quid enim poſt lucubrationes tot virorum doctiſſimorum, ego rursùm? Actum agam, an nova commentus, & quaſi vitans humum, nubes atque inania cantabo? Sic ego memet initio ab opere deterrebam. At cùm cœpi rem moliri, tum ſenſi & intellexi quàm ſapienti conſilio ducerentur ii qui jubebant opes, urgebantque. Nôrunt omnes qui, quales, & quanti ſunt illi; MONTAUSERIUS Dux, ac Præſul BOSSUETIUS olim Condomenſis, jàm verò Meldenſis Epiſcopus; necnon eruditiſſimus Abbas HERETIUS, formandis SERENISSIMI DELPHINI moribus, regendiſque ſtudiis à LUDOVICO MAGNO præpoſiti. Tantis itaque Viris, Lector, acceptum refer, quod facilis deinceps cuivis pateat aditus ad capiendum ſenſum ac mentem Poëtarum alioquin abſtruſorum. Nam interpretatio quidem aperta eſt, quæ dum ſtrictæ orationis nexus & ambages ſolvit, omnem certè caliginem

diſcutit. Quod ſi quid involutum intricatumve ſupereſt, in promptu ſunt Annotationes tùm accuratæ, tùm ſtrictæ. Non dixi temerè. Accuratas vocavi, quæ nihil intactum aut difficile relinquunt, ubicunq; nodus vindice dignus inciderit: Strictas autem, quæ ſuperfluum admittunt nihil. Quoties verò Interpretes melioris etiam notæ (pace dicam illorum) boni dormitant? Sæpè vel obſcura tranſvolant quædam; vel in re ſatis comperta verboſiùs immorantur, dicam & exſpatiantur; atque erudita nimis multa congerunt, ad rem licèt haud omninò pertinentia. Aliàs Auctoris poſthabent ac tranſiliunt germanum planè ſenſum; quoniam genuina interpretandi ratio & ſimplex non ſatisfacit eorum ingenio ſemper alta, paſſim & ardua rimanti. Nonnunquam æmulos carpendi, vellicandi, ſuperandi cupido facit eos prorsùs inſtituti ac propoſiti immemores, ut nihil penſi habeant, modò ſuam oſtentent eruditionem, pariter ac ambitionis & gloriæ vanum lucellum.

Cæterùm ne quæſo, Lector, imitere nonnullos minùs ſobriè ſapientes, qui niſi integrum, ut aiunt, Auctorem habeant, vel ſordibus putidum ac fœtentem, nihil ſe habere dicunt. O mores! Scilicet pudor tanti eſt? At nos ex Oraculi cœleſtis ac Divini monitu, atque ex Sapientum, quos honoris causâ nominavi, Virorum præcepto ac mandato, in Interpretatione ac Annotationibus pretioſum à vili

ſecrevimus,

ſecrevimus, obſcœna de medio expunximus. Et certè numquid valdè mundi eſſe poſſint, quos adeò juvat immunda contrectare ultrò, & in omnem partem verſare? Ne illi auſcultent mihi: at audiant literarum decus ac lumen Jul. Scaligerum Poët. lib. 3. cap. 98. ita ſcribentem:

Fœditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet. Quid enim cogitet adoleſcens, qui certarum ignarus obſcœnitatum, audiat verba aut vocabula tam nefanda? Quàm monſtroſo ſunt ingenio ii, qui ea ſcriptis ſuis audent inſerere? Malo igitur non reprehendere vitia deteſtanda, quàm in execranda oratione mereri reprehenſionem. —— —— —— —— —— *Quid enim tetrius quibuſdam Verſibus Juvenalis, propter quorum inſolentiam, vel juſſerim vel optârim toto opere abſtinere virum probum?* —— —— —— —— *Sunt verò inculpata quædam argumenta, in quibus hoc poëmatis genere oblectare poſſis etiam caſta ingenia.*

Hæc ille, ut cætera quidem omnia, egregiè. Quibus ex animo nos morem geſſimus, ut per tot inſignia morum documenta, quæ paſſim apud Juvenalem & Perſium occurrunt, ire quiſque deinceps queat inoffenſo pede ac mente. His fruere diu, Lector: ac ſi quid fortè non erràſſe, ut ferè fit, animadvertis; ſtatim recordare, ſub cœlo nihil eſſe ex omni parie beatum. Vale. At, at; ſubſiſte

paulisper, atque de Satyricis & Satira pauca saltem accipe, è Quintiliano lib. 10. cap. 1.

Satira quidem tota nostra est, inquit; *in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas & abundè salis. Multò est tersior ac purus magìs Horatius, & ad notandos mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit. Sunt clari hodie quoque, qui & olim nominabuntur.*

Hac postremâ sententiâ Juvenalem designari, laudarique, alibi diximus. Sed & si vacat & lubet, iterùm è Jul. Scaligero Poëtices lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap. 98. excerpta hæc collige mecum, Lector, & compinge.

Veteres salacitatem σάθυ dixere. Nihil capra salacius. Capripedes Sátyri. Falluntur qui putant Satyram esse Latinam totam. A Græcis enim & incohata, perfecta primùm. A Latinis accepta deinde, atque extra scenam exculta. Quamobrem non à satura vel lege, vel lance, dicta est; ut frustrà ac temerè satagunt Grammatici. Quin has à Satyris dictas puto. Cum

lancibus

lancibus enim prodibant & caniſtellis omni pomorum genere plenis, quibus Nymphas allicerent.

Vides, Lector, pugnantem cum Quintiliano Scaligerum de Satiræ Etymologia. Quòd ſi ſapis, ac viris omni exceptione majoribus te vis adjungere, credes iis quæ eâ de re luculenter præſcripſit Caſaubonus. Vide interim quæ annotavi Sat. 1. verſ. 30. ad vocem *Satiram*. Nihilò tamen minùs è Scaligero reliqua excipiamus, audiamuſque. Sic ille pergit:

Satyram non eſſe Latinam rem ſuo loco monuimus. Eſt autem Poëma liberum, ſimileque Satyricæ naturæ; omnia ſuſque deque habens, modò aliquid dicat.

Tribus modis Satyrarum ſpecies agnoſcuntnr: à generibus Carminum (ſcilicet vel ſenariorum Dactylicorum vel Iambicorum) à ratione Poëmatis: à characteribus. A ratione Poëmatis tres ſunt. Vel narratio eſt ſimplex: ex perſona Auctoris; ut prima Juvenalis. Vel activa & ex perſonis conſtituta; ut prima Perſii. Vel miſta; ut illa Horatii pleniſſima munditiarum: Ibam fortè Viâ Sacrâ. *A characteribus ſpecies duæ. Altera ſedatior, qualis Horatiana, ac ſermoni propior. Altera concitatior, quæ magis placuit Juvenali & Perſio. Hi ſtrictam habent cuſpidem, ac veluti contectum fronde gerunt thyrſum, Satyrorum more, quo feriant imprudentes. Juvenalis ardet, inſtat apertè, jugulat,*

gulat. Perſius inſultat. Horatius irridet. Idcircò Satyras inſcripſere illi: hic ſermonis tituli contentus fuit.

Partes in Satyra nullæ: nullum Proœmium, ſi non vis. Abrupta omnia, non tamen non cohærentia. Nam aut ejuſdem vitii multos damnas; aut multorum unum: aut miſces.

Verba vulgaria aut ſordida interdum, èque macello petita.

Stylus tametſi pro re aut depreſſior, aut laſcivior, tenuis tamen atque humilis, ac de medio ſumptus; longè tamen meliùs arridet, ſi cum Romana puritate juncturæ ſint molliuſculæ: quales Juvenalis feliciſſimè eſt conſecutus. Duriuſculus Perſius.

D. Junii Juvenalis Aquinatis

V I T A.

AQUINATEM se ipse testatur Juvenalis Satirâ 3. v. 319. libertino quidam patre natum, alii duntaxat ab eo educatum referunt. Eruditus est eo educatum referunt- Eruditus est à Frontone Grammatico; à Quintiliano Rhetore etiam, ut volunt nonnulli. Certè hîc de Juvenale dicitur loqui lib. 10. cap. 1. ubi Satyricos laudans Poëtas ait: *Sunt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.* Floruit sub Imperatoribus Domitiano, Nervâ, Trajano, Hadriano etiam, ut ex Notis constabit.

J. Lipsius Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 20. *De Juvenalis ætate non abs re dubitatur,* inquit. Declamavit ad mediam ferè ætatem, forensesque causas egit non sine laude & gloria. Posteà ad Satiras componendas animum appulit. At in Paridem mimum versus quosdam non absurdos cùm publicâsset, Domitianum histrionis istius amantem haud leviter offendit. De his Sat. 7. 15, & 16. Illos igitur pudore & irâ percitos de Juvenale amovendo cogitâsse tradunt, atque sub honoris obtentu relegâsse, præfectum nempè cohorti, quæ in Ægyptum mittebatur. Intellectâ verò præfecturæ causâ dicunt eum tædia & angore vitam finiisse illic sanè octogenarium. Porrò hæc neque vera omnia, nec falsa: Lipsio teste citato loco, ubi Juvenalem sub Domitiano evulâsse non abnuit quidem, negat autem eo superstite mortuum; imò post ipsum Satiras aliquot scripsisse, colligit ex ejus Sat. 4. Imprimisque ex ultimis versibus, vixisse ad Trajani, quin & Hadriani tempora

tempora, oſtendit ex Sat. 6. v. 406. & ſep. & Sat. 13. v. 17. atque Plinio Juniori, & Tacito ſupparem exiſtimat.

Juvenalem ſibi familiarem valdè commendat Martialis Lib. 7. Epigram. 23. & 90. Item Lib. 12. Epigram. 18. Quod Epigramma ſi Martialis, cùm in Hiſpanis degeret, ſcripſit; mortuoque jam Domitiano: quæ quidem affirmat ibid. cit. Lipſ. hinc duo nobis patent: alterum, ſupetſtitem Domitiano fuiſſe Juvenalem: alterum, in Ægypto nequaquam obiiſſe, ſed reverſum inde Romam, ibique deinceps ſcriptitâſſe. Nam ſic ait Martial. citat. Epigram. 18. Lib. 12. ad Juvenalem:

Dum tu forſitan inquietus erras
Clamosâ Juvenalis in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ;
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, &c.

Cæterùm omnibus Satyricis, ipſique Horatio præferendum Juvenalem ſcribit Jul. Scaliger: nihil autem verius ab eo ſcriptum Lipſius aſſeverat.

A. PERSII

A. PERSII FLACCI

V I T A.

AULUS Persius Flaccus natus est Volaterris in Hetruria, Fab. Persico, & L. Vitellio Coss. circa vicesimum Imperii Tiberii Cæsaris annum, à Christo passo ferè secundum, patre Flacco Equite Romano, quem sexennis amisit, matre Fulviâ Sisenniâ, in quam pietate fuit insigni, quemadmodum & erga sorores; illud initio Satiræ sextæ fusiùs declaratur, ad v. 6. verba hæc, *mihi nunc Ligus ora intepet.* Cùm annorum esset duodecim venit Romam, ubi Remmium Palæmonem Grammaticum audivit, Rhetorem verò Virginium Flavium, aliis Flaccum. Annos natus sexdecim operam dedit Annæo Cornuto Stoïcæ Philosophiæ antesignano, quem etiam mirificè coluit ab ipso pariter amatus, ut patet ex Satira quinta. Quin & ei legavit non mediocrem nummorum copiam, nimirùm sestertia centum, aut sicut alii volunt, argenti facti pondo viginti, præter Bibliothecam suam, in qua numerant aliqui Libros Chrysippi septingentos. At Cornutus hos quidem accepit, pecuniam autem reliquit Persii sororibus, quas hæredes ille fecerat. Obiit ex stomachi vitio, in ipso ætatis flore, anno scilicet vigesimo octavo, aut non multò secùs, & Imperii Neronis circiter octavo, quicquid alii dicant, ipseque Hieronym. quod egregiè, ut omnia, Casaubonus observat. Fuisse reverà Persium, ut Probus refert, verecundiâ virginali, animo sincero, impensè erudito, acri certè & vitiorum impatienti, & Lucilii & Horatii imitatorem assiduum, probant satis ejus Satiræ doctrinâ refertæ & Stoam sapientes. De his porrò id notandum, in antiquis membranis sine ulla di-

 stinctione

ſtinctione aliquando reperiri, quaſi liber eſſet unus & continuus, quod & agnoſcunt Priſcianus, Quintilianus, aliique, dum non quidem Satiras Perſii, ſed librum appellant. In quibuſdam tamen, Satiræ duntaxat quinque numerantur, quartâ ad tertiam adjunctâ. Scripſerat juvenis, inquiunt, Prætextam fabulam, ὁδοιπορικῶν librum unum, & alia quæpiam, ut aiunt veteres Gloſſæ: ſed abolevit ea Fulvia mater, ex conſilio Cornuti Præceptoris, qui etiam Satiras, antequàm ederentur, recenſuit.

Cæterùm quanquam videtur Perſius noluiſſe intelligi, atque adeò debere negligi, ut aiebat D. Ambroſius, at quod ait magnus Scaliger, jam à nobis intelligitur, neque proinde negligendus à quoquam. Eccur enim ita laudatus fuiſſet à ſummis Viris ille, ſi nec legi dignus eſſet? Teſtes ſint Euſeb. D. Hieron. S. Auguſt. Lactant. Quintilian. & alii propè innumeri: Ex Poëtis autem Lucanus, qui pariter ut Perſius Cornuti auditor fuit, ejus autem Poëmata, nunquam ſine admiratione & præconiis recitari audiebat, ut affirmat Vetus Interpres, quin exclamaret, hæc vera eſſe Poëmata. Martialis autem poſteritati conſignavit Perſii memoriam his Verſibus:

Sæpiùs in libro memoratur Perſius uno,
Quàm levis in tota Marſus Amazonide.

TESTI-

TESTIMONIA
VETERUM SCRIPTORUM
DE JUVENALE.

M. Fab. Quintil. lib. 1. *Institut. Orator. cap.* 1.

SUNT clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.

Martialis Lib. 7. *Epigramm.* 23.

Cum Juvenale meo, quæ me committere tentas,
Quid non audebis perfida lingua loqui?
Te fingente nefas Pyladem odisset Orestes:
Thesea Pirithoï destituisset amor, &c.

Et Lib. 12. *Epigramm.* 18.

Dum tu forsitan inquietus erras
Clamosa, Juvenalis, in Suburra.
Aut collem dominæ teris Dianæ:
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Major Cælius, & minor fatigant:
Me multos repetita post Decembres
Accepit mea, rusticumque fecit
Auro Bilbilis & superba ferro.

Ammian. Marcellin. Histor. Lib. 28.

Quidam detestantes ut venena doctrinas, Juvenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo ocio contrectantes.

C. Sollii Apollinaris Sidonii, Carmine 9. *quod est ad Magnum Felicem Consulem.*

Non qui tempore Cæsaris secundi
Æterno incoluit Tomos reatu;
Nec qui consimili deinde casu
Ad vulgi tenuem strepentis auram
Irati fuit histrionis exul.

His accedat Jul. Scalig. qui de Juvenale sic censet in Poëtic.

Juvenalis candidus ac Satyricorum facilè Princeps. Nam ejus versus longè meliores, quàm Horatiani: sententiæ acriores, phrasis apertior.

TESTIMO-

TESTIMONIA

VETERUM SCRIPTORUM

DE PERSIO.

M. Fabii Quintiliani lib. 10. Inſtitut. Orator. cap. 1.

MULTUM & veræ gloriæ quamvis uno libro Perſius meruit.

M. Valerii Martialis.

Sæpiùs in libro memoratur Perſius uno,
Quàm levis in tota Marſus Amaſonide.

Ex Euſebiano Chronico S. Hieronymi.

Imper. Tiberio, Olympiad. 203. Perſius Flaccus Satyricus Poëta Volaterris naſcitur.

Olympiade 210. moritur, anno ætatis ſuæ 29.

Olympiade 211. Nero Cornutum Philoſophum præceptorem Perſii in exilium fugat.

S. Auguſtin. Lib. de Magiſtro. cap. 9.

Perſius omnibus pœnis, quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non poſſunt, coguntur agnoſcere........Quia virtutem videre nec tenere, ſupplicium eſt: quod idem ille Satyricus Tyrannis, ut puniantur, optavit.

D. JUNII

D. JUNII JUVENALIS

SATIRÆ.

SATIRA I.

SEmper ego auditor tantùm? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic Elegos? impunè diem consumpserit ingens

INTERPRETATIO.

Ego-ne perpetuò auscultator ero dumtaxat? Numquid nihil unquam reddam, tam sæpè exagitatus Theseide Codri clamosi? Igitur sine pœna mihi lectitaverit alius Comœdias, alius Elegias?

ANNOTATIONES.

1. *Semper ego auditor.*] Exordium ex abrupto, ut ferè in Satiris; nam in aliis Poëmatibus est aliqua præparatio.

Auditor.] Recitantium nempè Romæ Poëtarum. De qua recitandi consuetudine & æmulatione Plinius abundè Epist. 13. l. 1. De apparatu verò & pompâ nos fusè agemus ad primum Persii Satiram vers. 17. ad hæc verba: *Sede leges celsâ.*

Nunquamne reponam?] Nihilne aut scribam aut recitabo, quo par pari referam iis qui me sæpiùs obrundunt.

2. *Vexatus toties.*] Molestiâ affectus. Horat. ad Pisones.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus:
Quem verò arripuit, tenet occiditq; legendo, &c.

Theseide.] De Theseo ejusque factis Codrus Carmen scripserat adeò longum, ut Æneidem æquaret longitudine, multisque diebus recitandum esset. Thesei præclarè gesta vide apud Plutarchum, Diodorum Sicul, lib. 5. c. 5. & alius.

Codri.] Vetus Scholiastes legit *Cordi:* aitque *Cordum* fuisse vitiosum Poëtam, qui Tragœdiam Thesei composuit: sed reclamant omnes; & volunt *Codrum* hunc vixisse temporibus Juvenalis, fuisseque humilem & obscurum Poëtam, cæterùm tam pauperem, ut Proverbio locum dederit, *Codro pauperior.* Talem certè eum notat Juvenalis Sat. 3. v. 203. & Martial. l. 3. Epigr. 15.

3. *Togatas.*] Horat. ad Pisones.

Seu qui prætextus, seu qui docuêre togatus.

Prætextæ indicant Tragœdias, in quibus inducuntur personæ prætextatæ & Nobiles gravia, & publica tractantes negotia. *Togatæ* dicuntur Comœdiæ Latinæ, in quibus agunt Togati Viri, & privatas res tractant. Ita etiam *Palliatæ* vocantur Græcæ Comœdiæ à Græcorum pallio. Varro de Lingua Latina. Diomed. Donat. in Terent.

4. *Diem Consumpserit.*] Mene totum diem audiendo detinuerit? Martial.

Aud tur toto sæpè Poeta die.

Ingens Telephus & Orestes.] Immensæ Tragœdiæ & ampullatis versibus contextæ. Quales arguebat Horatius in Arte, his verbis:

Telephus & Peleus cùm pauper & exul uterque
Projicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Quorum fuerint Poëtarum illæ, non constat. At certum est Poëtas Romanos amasse argumenta è longinquo petere, idque etiamnum fieri cernimus. Quod perstringebat Horatius ad Pisones:

Nec minimum meruêre decus vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta.

Ego etiam tempore Juvenalis Poetæ quidam è trivio arripiebant argumenta illa Græcorum nobilia, in quibus multa grandia, quædam etiam admirabilia occurrebant celebranda oratione. At in illis tractandis sæpè peccabant seu contra decorum, quod notat Horatius loco suprà citato: seu contra justam Carminis magnitudinem, quod hîc queritur Juvenalis.

Telephus? aut ſummi plenâ jam margine libri
Scriptus & in tergo necdum finitus Oreſtes?
Nota magis nulli domus eſt ſua, quàm mihi lucus
Martis, & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
Æacus; unde alius furtivæ devehat aurum
Pilliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos;
Frontonis platani, convulſaque marmora clamant

Sine pœna diem triverit magnus Telephus, aut Oreſtes, impletâ jam ingentis voluminis extremitate, conſcriptus etiam retrò, neque adhuc abſolutus? At nemini ædes ſuæ cognitæ ſunt plus quàm mihi nota ſunt *nemus Martis, & ſpelunca Vulcani cautibus Æoli proxima.* Porrò *Frontonis platani, & marmora concuſſa, aſſiduè reſonant quid faciant venti; quos animas Æacus vexet; qua ex parte alter apportet aurum pellis clam ablatæ; quàm magnas ornos torqueat Monychus; & fulcra labefactata* ſunt *recitatore continuo.*

ANNOTATIONES.

5 *Telephus.*] Herculis ex Auge filius, qui infans à matre expoſitus inter virgulta, lactatus à cerva dicitur: ac dein Myſorum Rex, cùm Græcis negaret iter per ſuam regionem, ab Achille vulneratus, & ab eodem ex Oraculi præcepto ſanatus eſt, ſeu è rubigine haſtæ, ſeu ex herbis facto remedio.

Plenâ jam margine.] Poëtæ hoc indicat verboſitatem, quod non ſolùm ſcribat in interiori membranâ, ſed & marginem impleat, & membranam exteriorem, quod rarò fiebat. Martial. Lib. 8. Epigram 62.

Scribit in aversâ Picens Epigrammata chartâ,
Et dolet averſo quod facit illa Deo.

Sidon. Apollin. Lib. 8. Epiſt. 16. quæ eſt ad Conſtantium. *Jam copioſum te, ni fallor, pulſat exemplar,* inquit, *jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus eſt (ut Satyricus ait) Oreſtem noſtrum vel ſuper terga finiri.*

6. *Oreſtes.*] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemneſtram, varias orbis regiones, comite Pylade, varioſque obiit caſus. Euripid. in *Oreſte*, Item in *Iphigenia Taurica*, & in *Electra*. Sophocl. in *Electra* *Oreſtis* cadaver effoſſum ex monitu Oraculi, ſeptem cubitorum fuiſſe affirmat Herodotus Lib. 1. ſed fabulatorem eum vocat Gellius Lib. 3. cap. 10.

7. *Nota magis nulli, &c.*] Id eſt, ſi velim ſcribere, & Carmen condere, tam ſcio Hiſtorias & Fabulas, quàm Poëtaſtri illi, qui impunè id faciunt. Obſervant doctiores, imprimiſque Janus Parrhaſius, hîc argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejuſmodi nugas & affectatas rerum deſcriptiones ambitioſè ſectatus ſit.

Lucus Martis.] Seu *lucus Marti* ſacer prope Albam, ubi Remus & Romulus è Rheâ Sylviâ nati ſunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appia via, ubi Poëtæ recitare conſueverant. *Lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Hor. ad Piſon.

Cum lucus & ara Dianæ, &c.

Et illud Perſii,

Nec ponere lucum Artifices.

8. *Æoliis rupibus.*] Lipareæ ſunt Inſulæ ſeptem in mari Tyrrheno, quæ & *Æoliæ* dictæ ab *Æolo*, qui illuc appulſus, in una earum regnâſſe fertur. Juvenalis rupes vocat, quia ſaxoſæ ſunt & ſcopuloſæ: ſaltem quædam illarum.

Vicinum antrum.] Ætna mons in Sicilia flammas eructans, in quo propterea fabulati ſunt habitare Vulcanum. Hujus montis incendia deſcribere amabant Poëtæ.

9. *Quid agant Venti.*] Quæ natura & origo *Ventorum*, qui effectus, quæ poteſtates; quæ vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

10. *Æacus.*] Is Judex apud Inferos cum Minoë & Rhadamanto. Sunt qui partiantur illis officia, ut propriè Juvenalis dixerit, *torqueat:* Scilicet Rhadamanto Inquiſitionem, Minoï Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Theſſaliam Vellus aureum abſtulit Jaſon artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. l. 5. c. 3. Argonauticam illam expeditionem celebrarunt primùm è Græcis Orpheus, & Apollonius; è Latinis poſteà C. Valer. Flaccus Setinus, ſub Domitiano Cæſare.

11. *Monychus.*] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus è Centauris, ut & apud Ovidium & Lucanum. Commune tamen eſt omnibus illis, qui unius & ſolidæ ungulæ fingebantur: origine ductâ à μόνος, & ὄνυξ. Centauri porrò *Monychi* ſunt dicti, quoniam hi Theſſaliæ populi equos primi cùm domuiſſent, & ex iis pugnarent; eminùs conſpecti, membra partim equina, partim humana habere crediti ſunt.

Jaculetur ornos.] Id eſt, quantas arbores torſerint Centauri adverſus Lapithas, in certamine illo, inſtigante Marte, initio ad rapiendam Hippodamiam Pirithoi uxorem, irato nempè quòd cæteris vocatis Diis ad eas nuptias ipſe prætermiſſus fuiſſet. Vide Ovid Metamorph. 12.

12. *Frontonis.*] *Julius Fronto* Romæ nobilis & eruditus, ac literatis amicus ſuam domum Poëtis recitantibus ultrò commodabat. Martial. Lib. 1. Epigramm. 56.

Clarum militiæ Fronto decuſque togæ.

Platani.] Arbores umbram prætendentes illi ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* ſtudioſè Romani colebant, adeò ut Hortenſius vino etiam affuſo ſuas *Platanos* educaret in villa Tuſculana; teſte Macrobio, Lib. 3. c. 13.

Convulſa marmora.] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potiùs aſſiduo recitantium clamore. Hyperbole.

Semper,

Semper, & aſſiduo ruptæ lectore columnæ:
Expectes eadem à ſummo, minimoque Poëta.
Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus: & nos
Conſilium dedimus Syllæ privatus ut altum
Dormiret. Stulta eſt clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc libeat potiùs decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener uxorem ducat ſpado: Mævia Tuſcum

Paria ſperes à magno Vates atque ab infimo. Igitur nos etiam manum ſubtraximus ferulæ, nos etiam auctores fuimus Syllæ, ut privatus caperet ſomnum profundum. Fatua eſt miſericordia abſtinere papyro, quæ peribit, quandoquidem invenias tam multos Poëtas. Attamen ſi otioſi eſtis, *& benignè auditis, cauſas declarabo, quare* mihi *placeat exſpatiari iſto præſertim campo, per quem ſummus Auruncæ alumnus, equos moderatus eſt. Quando Eunuchus mollis matrimonium contrahit:* quando *Mævia confodit aprum Etruſcum,*

ANNOTATIONES.

14. *Expectes eadem, &c.*] Horatius in Arte.
Scribimus indocti doctique Poëmata paſſim.

15. *Et nos ergo manum, &c.*] Ergo quidni etiam nos ſcribamus aliquid, cùm Grammaticos & Rhetores audierimus, omnemque illorum diſciplinam teneamus.

Ferulæ.] Virgultum eſt leviſſimum, de quo Plin. Lib. 13. cap. 22. Ex eo fit inſtrumentum illud, quo manus puerorum in pœnam feriuntur. Sceptra Pædagogorum vocat Martial. Lib. 10. Epigramm. 62.

16. *Conſilium dedimus Syllæ.*] Exercitationis causâ, ut fit in ſcholis, fictas materias tractavimus, in triplici dicendi genere, adeoque in ſuaſorio, *Syllæ* deliberanti ſuaſimus ut Dictaturam deponeret. Quintilian, Lib. 3. cap. 8. *Solent*, inquit, *in ſcholis fingi materiæ ad deliberandum:* & paulò antè, in exemplum affert Priami verba apud Achillem: aut *Syllæ* Dictaturam deponentis in concione.

Syllæ.] *L. Cornelius Sylla* nobilis Romanus ex antiqua Scipionum familia, de quo dubitatur, fortiorne fuerit, an felicior, inquit Salluſtius: Is dum quærebat victorias, Scipionem ſe Populo Romano, dum ſævitiam exercet, Annibalem repræſentavit, ut ait Valerius Maximus Lib. 9. cap. 2. Dictaturam adeptus mirum quàm impotenter geſſerit, & quòd eam ſponte, ut refert Appianus, depoſuerit. Privatus Puteolos conceſſit, ibique pediculari morbo miſerè periit. Vel, ut alii volunt, larvis nocturnis agitatus vexatuſque, inter vociferationes animam evomuit. Cicero in Verrem. Plutarch. & alii.

Privatus ut altum dormiret.] Ut depoſito Imperii onere, & liber à curis publicis, animi tranquillitate frueretur.

19. *Hoc decurrere campo.*] Allegoria. Id eſt, cur eâ potiſſimum gaudeam exercitatione, ſcribendi Satiras, in qua Lucilius verſatus eſt.

20. *Auruncæ.*] *Aurunca* urbs vetus Latii, in qua nati plures Satirographi, ipſeque Lucilius, de quo nos multa ſub finem Sat. 1. Perſii.

Magnus Auruncæ alumnus,] Lucilius Satyricorum Princeps; quidquid ſentiat vetus Schol. qui ſic habet: *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem. Turnus* hic libertini generis, ad honores ambitione provectus eſt, potens in Aula Veſpaſianorum Titi & Domitiani: vel Lenium dicit, qui & ipſe Satiras ſcripſit: vel Silium & ipſum ſui temporis Satyricum, qui omnes ex *Aurunca* fuerunt.

22. *Cum tener uxorem, &c.*] Cùm video pullulare vitia, non poſſum in ea non invehi.

Uxorem ducat ſpado.] Domitianus legem Juliam revocavit in adulteros, ad coërcendam mulierum libidinem. Hæ, ne Legis pœnam incurrerent, nubebant mœchis ſuis, inter quos erant & ſpadones. Sueton. Domitian. c. 7. & 8. Martial. Lib. 6. Epigram. 2.

Luſus erat ſacræ connubia fallere tædæ.
* * * * * *
Nec ſpado jam nec mœchus erit, te præſide, quiſquam.
At priùs, O mores, & ſpado mœchus erat,

Et Epigram. 7. ejuſdem Libri.

Julia lex populis ex quo Fauſtine renata eſt.
* * * * * *
Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege eſt.

Et Epigram. 22.

Quod nubis Proculina concubino
Ne lex Julia te notare poſſit,
Non nubis, Proculina, ſed fateris,
Et mœchum modò nunc facis maritum.

De his Plura Juvenal. Sat. 6. In his ergo Lex eluditur, & à Satyrico deridetur.

Spado.] Vox Græca à verbo σπάω, *avello*, quòd à *ſpadonibus* avulſum ſit id quo erant viri.

Tener.] Quia effœminati ſolent eſſe *ſpadones*.

Mævia.] Quidam, *Nævia:* utraque impudica mulier, Martial. Lib. 1. Epigram. 69.

Thuſcrum aprum.] In Thuſcia ferociores *apri.*

Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ:
Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente gravis juvenis mihi barba ſonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus, Tyrias humero revocante lacernas
Ventilet æſtivum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile eſt Satiram non ſcribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat ſe?
Cauſidici nova cum veniat lectica Mathonis

& tela gerit papillâ detectâ; quando ille quo tonſore mihi adoleſcenti moleſta barba crepitabat, ſolus divitiis certat cum univerſis nobilibus: quando pars Populi ad Nilum, quando Criſpinus ſervus Canopi agitat aurum æſtivale digitis ſudorem emittentibus, ſcapulâ reducente Chlamydem Tyriam, neque tolerare poteſt gravitatem amplioris lapilli; tunc *arduum eſt Satiram non componere. Ecquis enim ita patienter* ferat *civitatem injuſtam,* quis *ita durus, ut ſeſe cohibeat? Quando incedit geſtatorium recens Mathonis Cauſarum Actoris, illo impletum,*

ANNOTATIONES.

23. *Figat aprum.*] In arena Romana. Scilicet inter alios ludos exhibitæ venationes, in quibus etiam mulieres pugnare auſæ contra feras, & quædam leones vicêre. Martial. Lib. Spectacul. Epigramm. 6. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 15. Sueton. in *Nerone.*

Et nudâ teneat.] Quod eſt contra pudorem & decorum.

24. *Patricios.*] Titi Livii Lib. 1. cap. 8. Patres ab honore, *Patricii* progenies eorum appellati.

Provocet unus.] Cinnamus nempè tonſor, qui Juvenalis tempore vivebat, & mulierculæ donis ac muneribus ditatus cenſum equeſtrem nactus eſt. Martialis Lib. 7. Epigramm. 63. Alii intelligunt Licinium Auguſti tonſorem & libertum.

25. *Quo tondente.*] Virgil. Eclog. 1.

Candidior poſtquam tondenti barba cadebat.

Sonabat.] Metonymia. Id eſt, forſices ſonabant barbam reſecantes.

26. *Pars Niliacæ plebis.*] Unus è plebe Ægypti, ubi fluvius *Nilus* adeò decantatus ob annuam exundationem, & fœcundationem terrarum.

Verna.] Ancillæ filius domi natus verno tempore, *Verna* propriè appellabatur: ſervus autem qui ſeu jure belli, ſeu pretio emptus in domini poteſtatem veniebat. Ita Feſtus, & Nonius.

Canopi.] Oppidum Ægypti libidinibus infame, ad oſtium Nili, quod inde dictum Canopicum. Plin. Strabo Lib. 17. Juvenalis Sat. 15. *famoſum* vocat. Porrò ex Ægypto ſervi Romam adducebantur.

27. *Criſpinus.*] E ſervo factus Eques Romanus, ſive à Domitiano, ſive à Nerone, ut volunt alii. Dives certè admodum, ut teſtatur Quintil.

Tyrias.] *Purpureas. Tyrus* enim urbs Phœniciæ maritima purpurâ celebris.

Humero revocante lacernas ventilet.] Defluentes nempè, brachia & manus in aera jactando, quaſi ad refrigerationem, re autem vera ad annulorum oſtentationem.

Lacernas.] Vide infrà, v. 62.

28. *Æſtivum aurum.*] Annulos æſtate geſtari ſolitos, è tenui bracteâ, ſecundùm morem delicatorum Equitum Romanorum, qui gravitatem annuli æſtivo tempore non ferebant, & proptereà duplex annulorum genus habebant, alios æſtivos leviores, alios hyemales graviores. Turneb. Lib. 20. cap. 2. Plin lib. 33. cap. 1. ubi de Annulorum origine, uſu, jure, oſtentatione.

29. *Majoris pondera gemmæ.*] Hyemalis annuli gravioris, & grandior erat lapillus.

30. *Satiram.*] Ita ſcribendum. Quanquam enim nonnulli nec indocti à *Satyris* Diis petulantibus originem hanc deduci volunt: at doctiores tamen, vel à *Satura* lege quæ diverſa perſcrebat; vel à *Satura* lance, quam variis fructibus plenam Diis Agrorum Veteres offerebant. Scaliger Lib. 1. Poet. c. 12. Caſaub. Lib. de *Satira*, &c.

32. *Lectica.*] Vehiculi genus, quo Nobiles præſertim fœminæ humeris ſervorum ſex aut octo portabantur. Undè dicebatur hexaphorum, & octophorum. Vide infrà, ad verſ. 64. & ſeq.

Nova.] Vel quia recens ſplendida, quod indicat hominis faſtum, vel quia novi hominis, & qui paulò antè pauper, pedibuſque incedebat.

Mathonis.] Is Forum reliquerat, ut ad Delationes ſe conferret, cùm vidiſſet Delatores à Domitiano foveri, & proſcriptorum ſpoliis locupletari. *Mathonem* ſæpè vellicat Martial. Lib. 4. Epigramm. 80. & 81. Lib. 8. Epigrammate 42. Lib. 10. Epigramm. 46. Lib. 11. Epigramm. 69.

Plenâ

Plena ipso: & post hunc magni delator amici.
Et citò rapturus de nobilitate comesâ
Quod supereſt: quem Maſſa timet; quem munere palpat
Carus; & à trepido Thymele ſummiſſa Latino:
Cùm te ſummoveant qui teſtamenta merentur
Noctibus, in cœlum quos evehit optima ſummi
Nunc via proceſsûs, vetulæ veſica beatæ.
Unciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem:

& poſt illum alius *accuſator ſummi familiaris, celeriter etiam ablaturus quod reſtat è Nobilibus devoratis: quem Maſſa reformidat, cui donis blanditur Carus, & Thymele à Latino anxio ire juſſa: quando te depellunt qui teſtamenta noctu adipiſcuntur, quos cœlo tenus elevat anus opulenta,* quæ *modò ratio* eſt *ingentis quæſtûs* faciendi *certiſſima. Proculeius obtinet unciam, at Gillo undecim uncias*

ANNOTATIONES.

33. *Plena ipſa.*] Adeò vir erat craſſus, pinguis, corpulentus.

Magni delator amici.] Non conſtat quis potiſſimùm ille *delator.* Vetus Schol. ſic habet: *Heliodorum dicit Stoicum Philoſophum, qui Licinium Silanum diſcipulum ſuum, cùm argueretur conjurationis, inficiantem, præter domeſticam delationem etiam teſtimonio oppreſſit. Alii Philoſophum Egnatium celebrem Bareæ Sorani Magiſtrum, qui ipſum apud Neronem detulit, & damnavit, & ipſe poſteà ſub Veſpaſiano hoc ipſum Muſonio Rufo accuſante, damnatus eſt. Nonnulli Demetrium Cauſidicum, qui multos Neroni detulit.* Huc uſque vetus Schol. At præter hos quibuſdam intelligi placet M. Regulum, qui ſub Nerone & Domitiano multorum Nobilium perniciem machinatus eſt. Plinius de eo paſſim, maximè, verò Lib. 1. Epiſt. 5. Lib. 2. Epiſt. ultimâ, ubi de Reguli fraudibus fusè & luculenter.

Magni amici.] Nec enim erat quiſquam tutus à delationibus, ne Imperatoris quidem propinqui & familiares. Plin. in Trajani Panegyrico. Juvenal. Sat. 4.

In quorum facie miſeræ magnæque ſedebat
Pallor amicitiæ.

34. *De nobilitate comesâ.*] Per delationes proſcriptâ, aliis exilio, aliis morte mulctatis, bonis eorum publicatis, parte delatoribus attributâ.

35. *Quem Maſſa timet.*] *Maſſa* morio, & Carus & Latinus mimi, omnes Cæſarum liberti & nequiſſimi majorem alium quempiam, delatorem metuebant. Et reverà illi à Nerone interfecti ſunt delationibus Heliodori, ut ait vetus Schol.

Maſſa.] Plinius Lib. 3. Epiſtol. 4. & Lib. 7. Epiſtol. ultim. meminit hujus Bæbii *Maſſæ,* & adverſus eum in Foro ſtetiſſe & dixiſſe ſe oſtendit.

36. *Carus.*] Metium *Carum* inſignem fuiſſe delatorem innuit Plinius lib. 1. Epiſt. 5. & lib. 7. Epiſt. 27. *Niſi fortè,* inquit, *quod non fui, reus futurus, ſi Domitianus, ſub quo hæc acciderunt, diutius vixiſſet. Nam in ſcrinio ejus de me datus à Caro libellus inventus eſt.* Martial.

Ecce rerum Carus de detulit.

Latino.] Is velut conſcius adulterii Meſſalinæ à Nerone occiſus dicitur, apud vetus Schol. attamen adhuc vixiſſe ſub Domitiano declarat Martialis Lib. 1. Epigramm. 5. ubi ad Cæſarem ait,

Qua Thymelen ſpectas deriſoremque Latinum,
Illâ fronte precor Carmina noſtra legas.

36. *Thymele.*] Mima & ſaltatrix egregia, cui factum inde nomen nonnulli autumant à voce Græca θυμέλη, ara, & pulpitum Theatri.

Summiſſa.] Ad conciliandam ſummi illius delatoris gratiam, deprecandumque ne deferret Latinum Thymeles ſeu maritum, ſeu amicum, ut volunt quidam.

37. *Summoveant.*] Scilicet ab hæreditate legitima.

Qui teſtamenta merentur noctibus.] Stupratores & adulteri.

38. *In cœlum.*] Vel ad ſummas opes: vel ad Imperatoriam gratiam & Domum, alludendo ironicè, ad id quod Domitianus voluit ſe Deum appellari, cujus proinde Palatium *Cœlum* vocetur.

39. *Vetulæ beatæ.*] Vel intellige de quavis divite anicula libidinoſa; vel de illa Neronis amica, Poppæa nempè Sabina, quàm amare fingens Otho Imperium adeptus eſt. Suetonius Othon. cap. 3.

40. *Unciolam.*] Minimam hæreditatis partem, nempe, duodecimam.

Deuncem.] As & libra in partes duodecim dividuntur. *Deunx* igitur ſignificat libram, & aſſem, ſeu duodecim partes, unâ demptâ, hoc eſt, hæreditatem ferè integram.

Proculeius Gillo.] Uterque ſanè ſtuprator inſignis, ſed *Proculeius* multò ſalacior & libidinoſior *Gillone,* quapropter dum hic ferè nihil aufert, propè totum ille nanciſcitur. Quod vetularum notat horrendam libidinem. Aliqui intelligunt *Proculeium* Equitem Romanum virum pietate clarum, de quo Horat. Lib. 2. Od. 2.

Vivet extento Proculeius ævo.

Sed non ita videtur ad ſenſum procedere.

Partes quiſque ſuas, ad menſuram inguinis hæres;
Accipiat ſanè mercedem ſanguinis, & ſic
Palleat, ut nudis preſſit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunenſem Rhetor dicturus ad aram.
Quid referam, quantâ ſiccum jecur ardeat irâ,
Cum populum gregibus comitum premat hic ſpo- [liator
Pupilli proſtantis? Et hic damnatus inani
Judicio (quid enim ſalvis infamia nummis?)
Exul ab octavâ Marius bibit, & fruitur Diis
Iratis: at tu victrix provincia ploras.
Hæc ego non credam Venuſinâ digna lucernâ?

quiſque partem ſuam hæreditatis . . . . . . certè habeat pretium pro *ſanguine, atquè ita pallidus fiat, ſicut qui ſerpentem calcavit nudatis pedibus, vel Orator recitaturus ad Lugduni aram. Quid dicam, quam magnâ iracundiâ ferveat hepar aridum, quando deprædator iſte pupilli proſtituti gravat plebem turbâ aſſeclarum? Atque ille Marius exterris vano decreto condemnatus potat* ſtatim *poſt horam octavam, & gaudet infenſis Numinibus (Enimverò quid* eſt *dedecus, incolumi pecuniâ?) Sed tu luges, ô regio ſuperior.* An *ego iſta non putabo mereri lychnum Venuſinum?*

ANNOTATIONES.

41. *Ad menſuram.*] Ut quiſque ſalax & libidinoſus maximè, ita & maximè gratioſus vetulis, ac proinde per potiora legata ditiſſimus.

42. *Accipiat ſanè*] Permiſſio ſcoptica. Id eſt, fiat dives & locupletetur qui volet tam fœdo & turpi pretio.

43. *Palleat.*] Viribus fractis & exhauſtis immodicâ libidine.

44. *Lugdunenſem Rhetor dicturus ad aram.*] Sueton. in Caligulâ, cap. 20. ait, Lugduni in Gallia Græcæ Latinæque facundiæ inſtituta ab eo certamina, in quibus victi victoribus darent præmia, eoſque laudarent: & qui inconditâ ſcripta propoſuiſſet, ea cogeretur ſpongiâ linguâve delere, vel certè ferulâ objurgaretur, aut flumine mergeretur. Non ergo mirum ſi ex metu pœnæ pallebant illic dicturi Oratores.

45. *Quid referam.*] Alias ſcribendæ Satiræ cauſas deinceps commemorat, & prioribus adjungit.

Siccum jecur.] Præ calore areſcens.

46. *Gregibus comitum.*] Multitudine ſervorum & clientum.

Hic ſpoliator.] Quilibet pupilli deprædator.

47. *Proſtantis.*] Eò redacti poſt amiſſum hæreditatem, ut corporis turpitudine quæſtum faciat, victûs habendi gratiâ.

Et hic.] Quaſi indigitat præſentem; & judiciorum corruptelam notat, novam iræ & Satiræ materiam & ſegetem.

Damnatus.] Marius Priſcus Afros Proconſul depeculatus fuerat: illis autem accuſantibus, agente C. Plinio Secundo, repetundarum damnatus eſt; & ſeptingenta millia nummûm, quæ acceperat, inferre Ærario, atque urbe Italiâque cedere juſſus, ut fusè ſcribit ipſe Plinius Lib. 2. Epiſt. 11.

Inani Judicio.] In quo licèt damnatus ſit Marius, expoſtulantibus Afris, jus redditum non eſt, nec ablatæ opes reſtitutæ

48. *Quid enim ſalvis,* &c.] Ironia indignationis plena.

49. *Ab octavâ bibit.*] Impensè lætatur reus exul, & ante alios epulis indulget, quaſi inſultans damnatoribus Romanis, & Afris victoribus.

Ab octavâ.] Romæ lavabant horâ octavâ, nonâ accumbebant menſæ cœnabant. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 21. Ergo Marius aliis præibat. Vide quæ Sat. 3. Perſii, v. 4. de die naturali & civili explicabimus: unde intelliges accipiendam hic horam octavam diei naturalis, quæ nobis quidem Francis eſt hora ferè ſecunda pomeridiana.

Fruitur Diis iratis.] Ab infenſis ille Diis non punitus raptis gaudet & fruitur; infamiam verò parvipendit, quandiu nummos habet ſalvos, & partem prædæ maximam, quâ exilium ſolatur lautè victitando.

50. *Victrix provincia ploras.*] Quamvis enim in judicio viceris, & reus ſit mulctatus, jure doles, & ego ſtylum tenere nequeo, tam iniquum cernens judicium. Nec enim debebat rapti pars raptori manere, Nec pars alia ærario attribui, ſed omnia tibi reſtitui conveniebat.

51. *Venuſinâ digna lucernâ.*] Digna quæ admotâ facie, è tenebris promantur in lucem, & à me Juvenale reprehendantur, exemplo Lucilii & Horatii, qui ſui ſæculi corruptos mores defricuerunt Satirico ſale. *Vel,* digna Satirâ nocturnis vigiliis & ad lychnum elucubratâ, qualem ſcripſit Horatius, oriundus ex urbe Venuſia: qui quidem fuit ad notandos mores præcipuus, ut ait Quintilianus lib. 10. cap. 1. Perſius Sat. 1.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

Venuſinâ.] *Venuſia* urbs ſita in Apuliæ Lucaniæque finibus, Horatii natalibus inclyta. Hinc ipſe Vates Venuſinus Lib. 2. Sat. 1.

Sequor hunc, Lucanus an Appulus anceps:
Nam Venuſinus arat finem ſub utrumque colonus.

Hæc

Hæc ego non agitem? Sed quid magis? Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso:
Cum fas esse putet curam sperare cohortis

An ego ista non damnem? At, cur potius referam Heracleas vel Diomedeas, vel mugitum labyrinthi, vel mare verberatum à juvene, & volantem architectum? Quando leno facultates mœchi nanciscitur, dum uxori jus nullum restat eas possidendi, peritus suspicere laquear, gnarus etiam ad pocula rhonchos emittere naribus exporrectis: quando expectare catervæ regimen licere credit is

ANNOTATIONES.

52. *Hæc ego non agitem?*] An non insecter, & Satirâ non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis? Heracleas, &c.] An igitur malim & magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas.] Fabulas de Herculis laboribus & ærumnis, de quibus Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. & sequentibus, & alii. Porrò dictus Hercules quasi ἥρας κλέ⊙-, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

53. *Diomedeas.*] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent. Plin. lib. 10. cap. 44. Ovidius & alii.

Mugitum labyrinthi.] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, & de Theseo monstri hujus interfectore, notæ Fabulæ ex Æneid. 6. Diodor. Sicul. lib 5. c. 5. Ovid. Met. Plutarch. in Vita These, & aliis.

Labyrinthi.] Plin. lib. 36. cap. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porrò ibidem quatuor fuisse Labyrinthus, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus construxit ad Ægyptii centesimam tantùm proportionem. Tertium in Lemno; quartum in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodotus lib. 2. paulò ante finem Ægypti Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

58. *Mare percussum puero.*] Historiam Icari altiùs volare tentantis, & solutis alis, liquefactâque Solis ardore cerâ, quâ illæ adhærebant, decidentis in mare, quòd exinde Icarium dictum est: estque pars maris Ægei, inter Samum & Myconem, inquit Plinius, lib. 4. cap. 11. in fine. Ovidius:

Icarus Icarias nomine fecit aquas.

Horat. Lib. 4. Od. 2.

Ille ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Fabrumque volantem.] Dædalum A[illegible] sem artificem valdè ingeniosum, pluriu[illegible] mentorum & machinarum inventorem, ut refert Plin. lib. 7. cap. 56. ubi & vela ab Icaro, malum & antennam à Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricâsse, quibus à Creta ille in Italiam evolavit, ut Minoïs iram effugeret. Ovid. Metam. 8. Virgil. Æneid. 6. v. 14. Horat. Lib. 1. Od. 3.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.

Eusebius verò, propter investigabilem fugam Dædali & Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

55. *Cum leno accipiat mœchi bona.*] Cùm video fraudem fieri Legi Domitianæ, & quasi per fidei commissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori.] Sueton. cap. 8. Domitian. *Ademit*, inquit, *probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.* Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstûs causâ prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, & mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

56. *Doctus spectare lacunar.*] Connivere, aliò aspicere, ebrietatem & somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Lib. 3. Od. 6.

Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister;
Dedecorum pretiosus emptor.

57. *Vigilanti stertere naso.*] Doctus rhonchos edere etiam cùm est maximè experrectus & vigil. Cæl. Rhodig. lib. 12. cap. 16. locum hunc bellè explicat: ibidemque meminit cujusdam Cepii qui Pararhenchon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitiùs uxor mœcharetur: unde illud: *Non omnibus dormio.*

58. *Curam sperare cohortis.*] Præfecturam Prætorii: vel, ut ait Vetus Schol. *Militum Tribunatum.* Porrò cohors peditibus constabat 550. equitibus verò 66. ut aiunt: eratq; legionis pars decima. Testis Gell. l. 16. c. 4. ubi sic habet: *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta cohortes decem.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5.

Qui bona donavit præſepibus, & caret omni
Majorum cenſu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: puer Automedon nam lora tenebat
Ipſe lacernatæ cum ſe jactaret amicæ.
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? Cum jam ſextâ cervice feratur

qui ſtabulis opes dedit, & omnino non habet patrimonium à majoribus; quando viam Flaminiam percurrit veloci rhedâ: etenim juvenis Automedon regebat fræna, quando ſe ille oſtentabat amaſiæ chlamydatæ. An non juvat replere ceras amplas in mediis plateis; quando nunc portatur collo ſextuplici, illinc & iſthinc apparens,

ANNOTATIONES.

59. *Qui bona donavit præſepibus.*] Quidam explicant qui libidinibus & lupanaribus ſuas facultates impendit. Meliùs tamen videntur alii intelligere eum qui alendis equis bona dilapidavit, ſive ille fuerit Tigellinus, qui Neroni ab intimis libidinibus fuiſſe refertur, & Prætorianarum cohortium Præfectus. Tacitus Annalium lib. 14. & pariter ſequentibus Libris. Item Hiſtor. 1. ſive Cornelius Fuſcus, qui quidem puer aurigâ Neronis fuerat, poſteà verò ſub Domitiano, ut teſtatur abundè Suetonius, Prætorio eſt præfectus, quæ omnia hic conveniunt: ſive Damaſippus, de quo Sat. 8, &c.

Caret omni majorum cenſu.] Nullas habet opes à majoribus acceptas, qui proinde paupceres erant & obſcuri. Horat. ad Piſones:

Cenſûs equeſtrem ſummam nummorum.

60. *Dum pervolat axe citato Flaminiam.*] Cùm ad Imperatoris villam celeriter currum agit: quippe ad viam Flaminiam illa ſita erat.

61. *Flaminiam.*] C. Flaminius Conſul. M. Lepidi collega, Ligurum victor, viam ſtravit ab urbe per Thuſciam Umbriamque ad Ariminum. Strabo lib. 5.

Puer Automedon.] Currum Neronis, ut dictum eſt, rexit Fuſcus, ut Achillis *Automedon*, Virgil. Æneid. 2. Quapropter hic ponitur pro quolibet aurigâ nobili. Quod Juvenalis indignabundus dicit in Romanos adoleſcentes è prima nobilitate; qui exemplo Neronis aurigandi ſtudium ſectabantur. Sueton. Neron. cap. 22. Juvenal. Sat. 8.

Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine Conſul.

62. *Ipſe lacernatæ cum ſe jactaret amicæ.*] Satiricè habitu virili fœminam deſcribit, inquit Vetus Scholiaſtes. At vulgò indigitari putatur juvenis Sporus, qui Neroni pro uxore fuit, cum dote & flammeo deductus, & Auguſtarum ornamentis excultus, Sueton. Neron. 28.

Lacernatæ.] Lacerna veſtis exterior ſupra togam indui ſolita, ad propulſandum imbrem & frigus. Hæc utebantur milites potiſſimùm in caſtris. Plin. lib. 18. cap. 25. Ovid. 2. Faſtorum.

Mittenda eſt domino nunc nunc properate puellæ,
Quamprimùm noſtrâ facta lacerna manu,

Quibus verbis Lucretia hortatur urgetque ancillas, ut maturent contexere *lacernam* Tarquinio Collatino conjugi ſuo Ardeam obſidenti mittendam. In ſpectaculis etiam *lacernâ* utebantur præſertim candidâ. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Martial. Lib. 14. Epigram. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad uſus,
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas.

Porrò narrant quemdam nomine Horatium, cùm ſolus ſpectaculis intereſſet *lacernâ* indutus nigrâ, cæteris albâ coopertis, cadente ſubito nive, concolorem aliis derepentè factum. Unde Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

Spectabat modò ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis;
Cùm plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet,
Toto nix cecidit repentè cœlo.
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Lacernas verò honoris causâ depoſitas, teſtis Sueton. Aug. c. 40. & Claud. c. 6.

63. *Nonne libet medio, &c.*] Paſſim occurrente juſtæ indignationis & Satiræ materiâ, in plateis per urbem ambulanti mihi. *Vel*, in ipſo populi tumultu medio, in quadriviis; facilè Satiras ſcribam, nec animi tranquillitatem & ſeceſſum requiro, ut aliàs fieri ſolet, adeò copioſa ſeges eſt, & juſta indignatio verba & verſus abundanter ſuggerit.

Ceras implere capaces.] Libros integros implere, ſeu amplas tabulas ceratas, in quibus antiqui ſcribebant, ut docet Priſcianus, & alii. De membranis & papyro. Plin. lib. 13. cap. 11. & 12.

Quadrivio.] Locus eſt publicus in quem viæ quatuor concurrunt.

64. *Cum jam ſextâ cervice feratur.*] Cum ſuperbè incedat, & vehatur hexaphoro, ſeu lecticâ ſex famulis geſtatâ homo flagitioſus, & jam delicatus, qui pauper olim & objectus erat. Quis verò ille? An Tigellinus, à quo feruntur patrui tres veneno ſublati, corrupta illorum teſtamenta, & occupata hæreditas? An M. Regulus bipedum nequiſſimus, ut Plinius ait, condendis falſis tabulis & teſtimonis famoſus; qui ex paupere & tenui ad magnas opes per flagitia proceſſit, &c. Plin. lib. 2. Ep. 20.

Hinc atque inde patens, ac nudâ penè cathedrâ,
Et multùm referens de Mecænate ſupino
Signator falsò, qui ſe lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, & gemmâ fecerat udâ
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum

atque ſellâ propè denudatâ, necnon magnopere repræſentans delicatum Mecænatem, iſte ſubſignator falsò, qui ſeſe reddidit ſumptuoſum ac opulentum brevibus codicillis, atque lapillo humido? ſit obvia matrona dives, quæ marito ſitienti propinatura Calenum

ANNOTATIONES.

65. *Hinc atque inde patens.*] Apertâ ex utroque latere lecticâ, ſe oſtentans. Non pigebit multa hîc de lectica obſervare cum erudito Juſtu Lipſio, Electorum lib. 1. cap. 19. mitto quòd mortuis æquè ac vivis ferendis in uſu fuerit: quodque videatur è Bithynis aut Cappadocibus petita. Tull. in Verrem 5. *Nam ut mos fuit Bithyniæ Regibus, lecticâ octophora ferebatur,* inquit, *in qua erat pulvinus pellucidus, roſâ fartus.* At quod ad rem præſentem magis facit, duplex erat lectica: altera aperta, de qua hîc Juvenalis; altera tecta, contra injurias aeris, & hominum aſpectum. Hanc Plinius lib. 37. cap. 2. *cubiculum viatorium* vocat; loquens de Nerone, *Sceptra, perſonas, & cubicula viatoria unionibus conſtruebat,* inquit. Et Sueton. Octav. cap. 78. narrat Auguſtum, cùm per vicos deportaretur, ſomni indigentem, depoſitâ lecticâ, interdum per aliquas moras dormiviſſe. Erat porrò lectica tecta velo & pelle munita, plagulis ad feneſtra appoſitis, quas removere fas erat cum libebat proſpicere volenti. Patet ex Sueton. Tit. cap. 10. *Cùm lectica transferretur, ſuſpexit dimotis plagulis cœlum.* Et Martial. lib. 11. Epigr. 99.

Lectica nec te tuta pelle, veloque,
Nec vindicabit cella ſæpiùs clauſa.

Aufidius Baſſus de morte Ciceronis in lecticâ tectâ interfecti, *Cicero paulùm remoto velo; videns armatos, ego verò conſiſto, ait: accede Veterane, & ſi hoc potes ſaltem rectè facere, incide cervicem.* Hæc ille. Lecticâ qui vehebatur jacebat in pulvino reſupinus. Patet ex loco Ciceronis in Verrem citato. Item Ovidius lib. 1. de Arte.

Intereà ſive illa thoro reſupina feretur,
Lecticam dominæ diſſimulanter adi.

Lecticam ſoli homines portabant qui lecticarii ſervi dicebantur: nunquam verò jumenta. Unde lævam mentem & ſupinum errorem exprobrat Juſt. Lipſius Lambino qui in vita Ciceronis ſcribit: *Ille autem militum adventu ex ſtrepitu & rumore cognito, primùm conſiſtere ſervos & jumenta juſſit, deinde apertâ lecticâ, &c.*

Nudâ penè cathedrâ.] Undique patente, adeò ut & pulvinus appareret, & ipſe in pulvino molliter recumbens. Attamen Lipſius loco mox citato ſellam hîc putat à Juvenale intelligi quam à lectica diſtinguendam ibidem docet, & duplicem pariter fuiſſe, aliam Potentiorum, quæ laxior & à ſex etiam hominibus ferebatur; aliam tenuiorum, quæ minuta & arctior, & à duobus ſervis portabatur facilè, cùm in circum aut theatrum ibant; unde & geſtatoria ſella vocatur, ad ſedentariæ ſellæ diſcrimen.

66. *Multùm referens.*] Magnam habens ſimilitudinem cum delicatulis & luxu perditis.

Mecænate ſupino.] Seneca Epiſt. 114. orationem Mecænatis æquè ſolutam dicit atque ipſe diſcinctus Juvenal. Sat. 12. v. 39.

* * * * * * *veſtem*
Purpuream teneris quoque Mecænatibus aptam.

Horat. Lib. 1. Sat. 2. *Malthinum* vocat, quaſi μαλθακὸν aut μαλθάκινον, id eſt, mollem, & effœminatum.

Malthinus tunicis demiſſis ambulat.

Supino.] Molli & delicato, veſtium elegantiam ſectanti. Martial. Lib. 2. Epigram. 6.

Nuſquam deliciæ ſupiniores.

Perſ. Sat. 1. ad finem.

Italo quod honore ſupinus, &c.

67. *Signator falsò.*] Teſtamentorum corruptor. Pædianus, *ſignatores* ſeu teſtes ſeptem teſtamentis, item in cauſis, ſubſcribere & ſigillum apponere oportebat, ait.

68. *Exiguis tabulis.*] Brevibus teſtamentis, in quibus cùm ipſe ſe unum falſarius ex aſſe hæredem ſcriberet, multa nun erat ſcriptio, ut in aliis, quibus legata plurima & varia diverſis attribuuntur. Juvenal. Sat. 12.

* * * *Atque omnia ſoli*
Forſan Pacuvio breviter dabit.

Gemmâ udâ.] Annulo ſignatorio, vel effigiatâ annuli *gemmâ*, quâ plurimi obſignabant; madefactâ verò, ad faciliorem in cera ſignaculi impreſſionem. Macrob. lib. 7. cap. 13. *Veteres,* inquit, *non ornatûs ſed ſignandi causâ annulum ſecum circumferebant.* Et paulò pòſt; *imprimebatur autem ſculptura materiæ annuli, ſive ex ferro, ſive ex auro foret: poſteà uſus luxuriantis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere; ut etiam de augmento pretii, quo ſculpendos lapides paraſſent gloriarentur, &c.*

69. *Occurrit matrona potens.*] Alia rursùm Satiræ materia, uxores quæ viros veneno interficiunt, & impunè quidem. Tit. Liv. lib. 8. cap. 18. narrat veneficium cumplurium matronarum

Porrectura

dulce, admiſcet rubetam; & cognatas ignaras docet peritior Locuſta, inter rumorem & plebem, ſepelire conjuges atros. Perpetra, quiddam grave, quod mereatur arctam Gyarum, & vincula, ſi cupis haberi aliquis. Virtus æſtimatur, atque friget. Debent hortos ſceleribus, Prætoria, menſas, argentum priſcum, & hircum è calicibus prominentem.

Porrectura viro miſcet ſitiente rubetam,
Inſtituitque rudes melior Locuſta propinquas,
Per famam & populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis: PROBITAS laudatur, & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,
Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

ANNOTATIONES.

deprehenſum, quarum multæ epotis medicaminibus ſtatim perierunt: legem de Veneficio tunc primùm conſtitutam: damnatas fuiſſe ad centum & ſeptuaginta: rem denique prodigii loco habitam.

Calenum.] Vinum è *Cale* oppido Campaniæ, ſeu ex agro *Caleno*, in quo etiam aquæ ſcaturiunt quæ vini modo temulentos faciant, teſte Plinio, lib. 2. cap. 103. Campaniam verò celebratam vino generoſo, teſtantur cum aliis, Strabo l. 5. Plin. l. 3. c. 5. ubi & felicem illam vocat vitiferis collibus, & ſummum Liberi patris cum Cerere certamen.

70. *Rubetam.*] Venenum è *rubeta*, de quo Plinius pluribus locis. Ranæ *rubetæ*, ἀμφίβιοι, vel in terra vel in humore degunt. In *rubetis* maximè & humidis ſentibus; unde nomen ductum putatur: plurimis ſunt refertæ medicaminibus, quæ deponere & reſumere quotidie paſtu dicuntur, venena tantùm ſibi reſervantes. Propert. lib. 3. Eleg. 5.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ
Et lecta exectis oſſa trahunt.

71. *Locuſta.*] Venefica fuit inſignis, cujus ope Claudium Imperatorem Agrippina de medio ſuſtulit, ut quidam autumant, & auctor eſt Cornel. Tacit. Annal. lib. 12. ad finem. Vide Sueton. Claud. cap. 44. hanc ipſam familiariter Nero adhibuit, ejuſque venenis Germanicum interemit. Vetus Schol. Suetonius, Nero cap. 33. & alii.

72. *Per famam & populum.*] Non clam, ut Locuſta, de qua mox, ſed palàm & famâ rei adeò vulgatâ, ut nemo populi ignoraret.

Nigros maritos.] Tabe & lue, atque idcirco colore livido, plumbeo, atro infectos, ob ſanguinem veneno corruptum.

Efferre.] Exportare ad rogum & ad tumulum. Vox funeri propria.

73. *Aude aliquid brevibus Gyaris.*] Si vis Romæ eſſe potens, fac digna exilio & carcere. Nam per ſcelera dumtaxat jam opes & dignitates acquiruntur.

Gyaris.] *Gyaris* inſula maris Ægei, una è Cycladibus. Plin. lib. 4. cap. 12. & lib. 8. c. 29. in freto Siculo ab aliis ſtatuitur. Certè hæc ſolo ſterili & rupibus horrens, ac proinde gravioribus deſtinata exiliis. Apud Cornelium Tacitum Annal. lib. 3. Gyarum inſulam immitem & ſine cultu hominum vocat Tiberius: & ibidem paulò antè: *In Gyarum Inſulam relegandum Silanum Piſo cenſet.* *Brevem* & anguſtam vocat Juvenalis, & Plin. citato loco lib. 4. circuitu duodecim milia paſſuum continere dicit. Alii intelligunt, brevia & ſyrtes Gyaro ineſſe.

74. *Eſſe aliquis.*] Celebrari, nominari, memoriam & commendationem adipiſci. Perſius Sat. 1. ad finem.

Seſe aliquem credens . . . .

Probitas laudatur & alget.] Egregia Sententia. Innocentia quidem & integritas laudes habet à quovis etiam improbiſſimo, ſed non perinde colitur: ea quippe infortunata, miſera jacet, dum viri flagitioſi paſſim locupletari & aliquid poſſe cernuntur.

75. *Criminibus debent hortos, &c.*] Villas amœnas habent & prædia, in mercedem flagitiorum ſibi donata.

Prætoria.] Ædes Prætore non indignas, *i.e.* magnificas & ſplendidas. Martialis lib. 10. Epigr. 79.

Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum,
Ad quartum breve rus emit Otacilius.

Sueton. Tib. cap. 8. cuncta *Prætoriorum* ſuorum ornamenta operibus ac templis deſtinavit.

Menſas.] Eas quidem pretioſas ex argento, ebore, citro, marmore, &c. quarum ſumptus regebant viris fœminæ, dum fœminis viri margaritarum luxum exprobrabant. Plin. lib. 13. c. 15.

76. *Argentum vetus.*] Vaſa argentea veteris artificii, vel ab artifice antiquo magni nominis fabricata, inſculpta.

Stantem extra pocula caprum.] Vaſa & pocula ſignis affabrè inciſis cælata. *Poculum* in quo ſculptus *caper* tam artificiosè & egregiè, ut extare videatur. In calicibus olim cælabant vulgò *caprum*, vitibus ſcilicet noxium, arrodentem palmites. Hinc Ovid. Faſt. 1.

Rode caper vitem: tamen hinc, cùm ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Vel etiam effictus Phryxus *Capro* ſeu *Arieti* velleris aurei inſidens & mare tranans cum ſorore Helle. De quibus Martial. lib. 8. Epigram. 51. *De Phiala Ruſi.*

Stat caper Æolio Thebani vellere Phryxi
Cultus; ab hoc mallet vecta fuiſſe ſoror.
Hunc nec Cinyphius tonſor violaverit; & tu
Ipſe tuâ paſci vite Lyæe velis.

Quem

Quem patitur dormire nurûs corruptor avaræ?
Quem ſponſæ turpes, & prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio verſum,
Qualemcunq; poteſt: quales ego vel Cluvienus.
 Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem aſcendit, ſorteſque popoſcit,
Paulatimque animâ caluerunt mollia ſaxa,
Et maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas: [tas,
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, volup-
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli.

Ecquem ſinit quieſcere depravator avaræ nurûs? quem infames conjuges, & adulter prætextam gerens? Et ſi deneget natura carmen, ira efficiet, quale quale valebit: ſicut ego aut Cluvienus facimus. *Ab eo* tempore, *quo Deucalion, mari imbribus intumeſcente, naviculâ evaſit in montem, & petivit oraculum, atque lapides molleſcentes ſenſim à ſpiritu calorem habuerunt; & Pyrrha maſculis exhibuit puellas nudas: Quodcumque homines* exinde *faciunt; deſiderium, metus, iracundia, oblectatio, lætitia, diſcurſationes,* hæc *eſt farrago libri noſtri.*

ANNOTATIONES.

77. *Quem patitur dormire, &c.*] Quis Satyricus ocioſus manere queat, & tacere, videns graſſari inceſta, aliaque infanda flagitia?

Nurus corruptor avaræ.] *Nurum* pecuniæ avidam precio corrumpens ipſe ſocer, & ad ſcelus impellens & adulterium cum pueris, ut vult Calderinus, item Mancinellus.

78. *Sponſæ turpes.*] Pueri viris nubentes; ut ſuprà diximus de Sporo quem Nero velut uxorem duxit. Sueton.

Pretextatus adulter.] Nobilis juvenis adhuc prætextam habens, ac proinde annum ætatis decimum ſextum nondum adeptus, & jam adulteriis corruptus, allicientibus illis nuribus improbiſſimis, ut dictum eſt, ex impulſu vel ſoceri, vel mariti pæderaſtiâ laborantium. De prætexta porrò vide quæ dicturi ſumus ad Perſii Satiram 5. v. 30.

79. *Si natura negat.*] Cicero pro Archia Poëta, ait, cæterarum rerum ſtudia præceptis & arte conſtare, at Poëtam naturâ ipsâ valere, mentis viribus excitari, & quaſi divino quodam ſpiritu inflammari. Horat. ad Piſones.

Naturâ fieret laudabile carmen an arte,
Quæſitum eſt. Ego nec ſtudium ſine divite vena,
Nec rude quid proſit video ingenium.

80. *Quales ego.*] Adverte Juvenalis modeſtiam. qui comparat ſe ipſe cum inſulſo Poëta.

Cluvienus.] Hunc ineptum Verſificatorem ſui ſæculi carpit, quemadmodum Virgil. in Bucol.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

81. *Ex quo Deucalion.*] Invaleſcentia paſſim à diluvii tempora vitia, ſunt materia noſtri Satirarum libri.

Deucalion.] Theſſaliæ Rex, ſub quo dicitur contigiſſe diluvium. Fabula lippis ipſis & tonſoribus non incognita: Egregiè verò narrata Ovid. 1. Metamorphoſ. Juſtinus lib. 2. *Amphictyonis temporibus,* inquit, *aquarum illuvies majorem populorum Græciæ partem abſumpſit. Superfuerunt, qui refugia montium receperunt, aut qui ad Regem Theſſaliæ Deucalionem ratibus evecti ſunt: à quo propterea genus humanum conditum dicitur.* Hoc refertur ad ſæculum mundi vigeſimum ſextum: at annis ante illud ferè trecentis aliud fuit ſub Ogyge Thebanorum Rege diluvium majus Deucalioneo. *S. Aug. de Civitate.*

Nimbis tollentibus æquor.] Augentibus mare repentinis imbribus. Unde eſt decantata illa aquarum in Græcia eluvio: de qua Poëtæ quidem id omne fabulati ſunt, quod de vera univerſi orbis inundatione à Moſe deſcriptâ vel legerant, vel audierant.

82. *Navigio montem aſcendit.*] Parnaſſum ſcilicet, ut ait Ovidius Metamorphoſ. 1. Fab. 7.

Hîc ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cum conſorte thori parvâ rate vectus adhæſit.

Sorteſque popoſcit.] Horat. ad Piſones.

——— *Dictæ per carmina ſortes.*

Themidis, quæ ante Apollinem reſponſa dabat, inquit Vetus Schol. oraculum conſuluit, quo pacto reparari genus humanum poſſet. Ovid.

Dic, Themi, quâ generis damnum reparabile noſtri
Arte ſit, &c.

83. *Animâ caluerunt mollia ſaxa.*] Lapides animati ſenſim & calorem vitalem concipientes ſunt in homines transformati.

84. *Et maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas.*] E lapidibus à ſe projectis *Pyrrha* fœminas oſtendit ſubitò formatas, ideoque nudas ſicut; in mares evadebant ſaxa à Deucalione retrò jactata.

Pyrrha.] Deucalionis uxor. Horat. Lib. 1. Od. 2.

Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ nova monſtra queſtæ.

85. *Quicquid agunt homines.*] Malè ſcilicet, & ex pravis animi affectibus.

Votum.] Habendi cupiditas.

Timor, ira, voluptas, &c.] Vide Tuſc. q. 4. n. 12. & ſeq.

86. *Diſcurſus.*] Vel hominum inconſtantiam animi, vel caſus varios notat; imò & labores ad opes aut dignitates parandas.

Farrago.] Eſt propriè quod ex pluribus ſatis mixtum pabuli causâ jumentis datur. Feſtus.

Et

Ecquando verò *major* fuit *abundantia scelerum? Quando avaritiæ amplior sinus apertus est? quando alea tales habuit vires? nam nec comite crumenâ* jam *pergitur ad tabellæ fortunam? verùm luditur capsâ depositâ. Quàm magna certamina hîc aspicies administrante armorum portatore? An vulgaris est insania deperdere centum sestertia; & vestem non restituere algenti famulo? Ecquis tot villas extruxit? Quis avorum clam epulatus est dapibus septem? Jam* in *primo*

Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neq; enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, positâ sed luditur arcâ.
Prælia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! simplexne furor sestertia centum
Perdere; & horrenti tunicam non reddere servo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secretò cœnavit avus? nunc sportula primo

ANNOTATIONES.

88. *Sinus.*] Laxitas, amplitudo, licentia. Metaphor, à velis, quæ sinu modò ampliuri, modò contracto ventum excipiunt, ut navigantibus libuerit & commodum fuerit.

Alea.] Persius Sat. 5. v. 57.

Hunc alea decoquit.

Vide quæ nos ibidem.

89. *Neque enim loculis, &c.*] Non jam modica pecunia fortuito ludo exponitur, sed ingens, & totum ferè patrimonium.

Loculis.] Crumenâ, capsulâ Metonym. pro exigua summa in loculis contenta.

90. *Ad casum tabulæ.*] Ad aleam, quæ in abaco lusorio, seu in tabula conjicitur. Hanc sic amasse Claudius Imperator dicitur, ut & de ea librum conscripserit. Sueton.

Positâ arcâ.] Depositis fortunis omnibus luditur, nihilque immune ab aleæ ludibrio: quasi ipsa arca rem omnem familiarem includens ad ludum affertur.

91. *Prælia quanta.*] Quot verò jurgia, rixæ, & contentiones ludum sequuntur. Alii intelligunt rixam inter servum & herum ludentem; hic nimirùm amissis omnibus, quæ attulerat, etiam famulo vult detrahere tunicam, quam exponat aleæ, sperans amissa tandem recuperare: ex more ludentium.

Dispensatore armigero.] Servo subministrante ludi instrumenta, pecuniam, tesseras, alveolum, &c. sicut armiger parat portatque domino bellatori, arma, &c.

92. *Simplexve furor.*] An non hæc insania est supra vulgarem & communem, in alea decoquere omnia?

Sestertia centum perdere.] Magnam summam, ingentem pecuniæ vim, uno tali jactu disperdere, v. g. centum millia sestertium; vel simpliciter centum sestertia, quæ valent singula sestertios mille, *i. e.* denarios 225. seu viginti quinque coronatos, qui singuli valent triginta quinque solidos, ad monetæ Gallicæ æstimationem. Budæus, *de asse.* Vide Plin. lib. 3. cap. 3.

93. *Horrenti.*] Algenti, & præ frigore trementi, spoliato nempè tunicâ suâ, quam in ludo herus perdidit etiam, ut dictum mox: nec aliam reddidit indigenti servo. Vel simpliciùs intellige de lusure, qui impendit in aleam grandes pecunias, & vix famulo vestem necessariam suppeditat. Persius Sat. 1.

Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.

94. *Quis totidem erexit villas?*] An olim impensæ tot fiebant, ut nunc, in insanis substructionibus, quod ait Tullius pro Milone, loquens de P. Clodii fundo.

Fercula septem.] Solemnis apparatum convivii, apud Veteres, numerum ferculorum apud varios diversum, pompam & luxum in iis inferendis: vide cap. 21. lib. 5. Gen. dier. Alex. ab Alex.

95. *Quis fercula septem secretò cœnavit avus?*] Quis è nostris majoribus lautas instruxit epulas clam, & inter privatos parietes? illi certè in atriis & palàm cœnabant frugaliter & parvo contenti. Val. Max. l. 2. c. 5. n. 5. *Fuit illa simplicitas Antiquorum*, inquit, *in cibo capiendo, ut maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non esset: nec sanè ullas epulas habebant, quas populi oculis subjicere erubescerent: erantq; adeò continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quàm panis esset.*

Nunc sportula primo, &c.] Olim exhibebatur convivium & publicè quidem egenis clientibus, at nunc divites epulantur quidem ipsi privatim: asseclis autem vix munus exiguum distribui in atrio jubent. Domitianus tamen multa novans sportulas publicas sustulit, revocatâ cœnarum rectarum consuetudine, teste Suetonio, Domitian. cap. 7.

Sportula primo limine parva sedet.] Loco cœnæ rectæ, id est, plenæ, integræ, lautæ, pridem exhiberi solitæ clientibus, pro impensis officiis erga patronos, datur nunc solummodo sportula, ex Edicto Neronis, ut testatur Suetonius, pecuniaria quidem, ut ait Turneb. lib. 20. cap. 8. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 24. Martial. lib. 3. Epigram. 7. & dum justa in pauperes munificientia abrogatur, omnia in luxum ac libidines effunduntur.

Sportula.] *Sporta & sportella* receptaculum est, munerum, inquit Alcon. Pæd. metonym. pro dato munere ponitur, sive pecunia sit, sive obsonium & cibus, quæ dabantur olim in sporta, quæ propriè fiscella est & corbis è sporto herba, unde nomen.

Limine

Limine parva ſedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem priùs inſpicit, & trepidat, ne
Suppoſitus venias, ac falſo nomine poſcas.
Agnitus accipies. Jubet à præcone vocari
Ipſos Trojugenas: nam vexant limen & ipſi
Nobiſcum. Da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior eſt: Prior, inquit, ego adſum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere? quamvis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure feneſtræ

aditu exiguum adeſt munus à frequentia togata auferendum. Attamen iſte vultum anteà intuetur, & tremiſcit ne accedas ſuppoſititius, atque petas titulo mendaci. Cognitus percipies. Per præconem acciri imperat ipſos Trojanos. Etenim ipſi etiam nobiſcum premunt atrium. Largire Prætori, poſteà largire Tribuno. At libertinus anterior eſt. Ego anterior adſum, ait. Quare metuam vel trepidem meum *locum tueri, etſi ortus propè Euphratem, quod* quidem *quamvis ego non fatear probabunt tenues fiſſuræ in auricula mea.*

ANNOTATIONES.

96. *Parva.*] Quæ centum erat quadrantum dumtaxat. Turneb. & Alex. ab Alex. loco mox citato. Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Centum miſelli jam valete quadrantes.

Et lib. 10. Epigram. 75.

Sportula nos junxit quadrantibus arida centum.

Rapienda] Certatim præripienda; timentibus ſingulis ne ultimo ſibi, ut fit aliquando, nihil ſit reſiduum.

Turbæ togatæ.] Quoniam tenuiorum toga erat, veſtis nimirùm vilior: hinc ſignificat hîc Clientes, qui manè Patronus ſalutant, deinde ad forum comitantur, & officia ſua præſtant; in mercedem verò poſteà ad cœnam vocantur ab ipſis Patronis, aut ſportulam auferunt. Martial. lib. 10. Epigram. 18.

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit:
* * * *
Heu quam perfatuæ ſunt tibi, Roma, togæ.

97. *Ille tamen priùs faciem inſpicit.*] Is qui ſportulis erogandis eſt à divite aut patrono præfectus quem balneatorem elixum vocat Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Faciem priùs inſpicit.] Cavens ne quis irrepat alienus, ſubornatus & ignotus; atque ſportulam rapiat ſolis clientibus adminiſtris dari juſſam.

Trepidat ne, &c.] Argueretur enim à Domino, ſi imponi ſibi pateretur, forſan & damnum ferret.

99. *Agnitus accipies.*] Tunc munus capies, cùm legitimè petere viſus & agnitus fueris.

100. *Trojugenas.*] Patricios majorum Gentium, inquit vetus Schol. Optimates Romanos à Trojanis oriundos, quod jactabant ipſi, & auctor eſt Virgil. Æneid. 1.

Nam vexant limen & ipſi.] Ipſi nobiles ad ſportulam ſordidè conveniunt, & debitum pauperibus dumtaxat munus aſportant. Martial. Lib. 10. Epigram. pariter 10.

Cùm tu laurigeris annum qui faſcibus intras,
Manè ſalutator limina mille teras,
Hîc ego quod faciam, &c.
Quid faciet pauper, cui non licet eſſe clienti?
Diviſit noſtras purpura veſtra togas.

101. *Da Prætori.*] Diſtribue mihi primo, inquit Prætor.

Prætori Tribuno.] *Prætor,* inquit Varro, *dictus, quòd exercitui præeat. Eſt & Magiſtratus juridicundo præpoſitus.* Tit. Liv. lib. 5. Cic. 2. de Legibus, *Tribunus aut Plebis, aut Militum fuit,* De quibus Tit. Liv. & alii. Vide Alex. ab Alex.

102. *Libertinus.*] Oriundus è ſervis in libertatem aſſertis. Criſpinus, de quo ſuprà, vel alius quilibet.

Prior eſt.] Prior acceſſit, videturque præferendus & Prætori Tribuno. Vel, opibus potior eſt.

Prior, inquit, ego adſum.] Proſopopeia ironica libertina adverſus nobiles contendentis.

103. *Locum.*] Jus meum & ordinem.

104. *Ad Euphratem.*] Natus vel ex Armenia, vel è Syria, aliiſque regionibus *Euphrati* proximis, è quibus ſervorum ingens proventus Romæ fuit.

Euphrates.] Fluvius nobilis, è Niphate monte Armeniæ profundus & celer naſcitur, inquit Strabo, cum Tigri Meſopotamiam facit, in ſinum Perſicum illabitur. Stagnationibus ſuis agros fœcundat, limum tamen non invehit, ſicut in Ægypto Nilus; teſtis Plinius lib. 18. cap. 17. *Euphratem* verò deſcribit lib. 5. cap. 24.

In aure feneſtræ.] Foramina ſcilicet, more patrio, è quibus *inaures* dependent. Plinius lib. 11. cap. 37. ait in Oriente, viris aurum geſtare auribus appenſum, decus exiſtimari. Carpit verò noſter Poëta homines libertini generis, qui per ſcelus opes & libertatem adepti ſuperbiebant quidem, attamen pertuſis auribus ſigna priſtinæ ſervitutis celare non poterant. Quod ait vetus Scholiaſtes Plaut. Pænul. Scenâ 14.

Quia incedunt cum annulatis auribus.

Arguerint,

Arguerint, licèt ipse negem: sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura majus
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, & Licinis. Expectent ergo Tribuni.
Vincant divitiæ; sacro nec cedat honori
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
Quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta pecunia templo [aras,
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus

At tabernæ quinque mihi *præstant quadringenta. Ecquid purpura dat ampliùs desiderandum, si Corvinus servat oviculas conductitias in campis Laurenti? Ego habeo majores* divitias, quàm *Pallas & Licinii. Igitur Tribuni præstolentur, opes sint victrices, neque sacrosanctæ dignitati concedat qui pedibus albo* notatis *haud ita pridem accesserat in istam civitatem: quoniam opum dignitas* est *apud nos sacratissima: quanquam, ô perniciosa Pecunia, non manes adhuc* in *æde* sacrâ, *& nummis altaria nulla extruximus,*

ANNOTATIONES.

105. *Sed quinque tabernæ, &c.*] Si nobiles non sum, at habeo majores nobilibus ipsis opes, quinque nimirùm in foro tabernas. Unde me consolor, inquit libertinus, nec Prætori cedam aut Tribuno, manum ad sportulam mecum porrigentibus.

106. *Quadringenta parant.*] Si minùs nobilitatem; at censum equestrem præstant, quadringenta nempè sestertia. Vide suprà ver. 92. Plin. lib. 33. cap. 2. *Tiberio imperante constitutum,* inquit, *ne quis in Equestri Ordine censeretur, nisi cui ingenuo ipsi, patri, avoque paterno sestertia quadringenta census fuisset, &c.* Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 29.

Quid confert purpura majus.] Quid verò juvat nobilitas, si nummi desint?

Purpura majus.] Alii legunt, *magis,* & explicant, *Quid magis optandum confert purpura?* Alii legunt, *purpura major,* & cum Schol. Vet. interpretantur *laticlavium,* seu *latum clavum,* quæ vestis erat Senatoria, tunicâ vulgari amplior cui prætexta purpura erat. Fuit & Equitum Romanorum latus clavus sed à Senatorio distinctus, quæ omnia explicat Alex. ab Alex. loco mox citato. Vide Plin. lib. 9. cap. 36. & seq.

107. *Laurenti.*] *Laurentum* oppidum est Latii, Lavinio proximum.

108. *Corvinus.*] Vir è stirpe insignis illius Valerii Corvini, paupertate adactus ad pascendas oves alienas & conductitias, victûs habendi gratiâ.

109. *Pallante.*] *Pallas* ortus ex Arcadia, Imperatoris Claudii libertus, eoque auctore Prætoria insignia consecutus à Senatu, ut ait Curnel. Tacit. lib. 12. Annal. in Aula potens etiam sub Nerone, ut probant seq. Annal. Libri.

Licinis.] *Licinii* fuere plures, omnes opulenti, de quibus vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. 2. v. 36.

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

110. *Vincant divitiæ.*] Nobilitate sint potiores. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

. . . . *Omnis enim res,*
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, & Rex:
Et quicquid volet.

Et eodem lib. Sat. 5.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Sacro honori.] Prætoriæ vel Tribuniciæ Majestati, quam violare est nefas, & qui læsisset, ejus caput Jovi sacrum erat, & familia venumdatur; ex lege.

111. *Nuper in hanc urbem, &c.*] Mancipium, servus. Plin. lib. 35. cap. 17. *Vilissimum est cretæ genus,* inquit, *quâ pedes venalium trans mare advectorum denotare Majores instituerant.* Tibullus Lib. 2. Eleg. 3.

Regnum ipse tenet quem sæpè coëgit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Pedibus albis.] Cretâ vel gypso notatis pedibus mangonis seu heri signo, vel sigillo Reipublicæ, si publica essent mancipia. Sic enim venum exponebantur in catasta. Vide quæ dicemus ad Pers. Sat. 6. v. 78. ad vocem *catasta.*

112. *Quandoquidem inter nos, &c.*] Sequentes versus quinque nonnullis suspecti sunt & adulterini videntur, sed quo jure?

113. *Funesta pecunia.*] Socrates aiebat opes & nobilitatem non solùm nihil in se habere honestatis, sed & omne malum ab iis oriri. Diogen. Laërt.

Etsi funesta Pecunia templo nondum habitas.] Etsi pecunia nec aras nec ædem habuit hactenus, in quibus apud nos ut Numen colatur, ei tamen obediunt omnia, eam omnes venerantur, ejusq; nomen est apud homines sanctissimum. Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 34. & Turneb. qui lib. 11. cap. 20. Pecuniam inter Deas relatam contendit, probatque ex Arnobio lib. 4. adversùs Gentes, ubi scribit, *Quis Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum Numen vestræ indicant litteræ donare aureos annulos, &c.*

Ut

Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
Sed cum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est,
Et panis, fumusque domi? densissima centum
Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida, vel prægnans, & circum ducitur uxor.
Hic petit absenti, notâ jam callidus arte,
Ostendens vacuam, & clausam pro conjuge sellam.

sicut honoratur Pax, & Fides, Victoria, Virtus, & Concordia, quæ strepit revisa nido. At quandoquidem suprema dignitas anno desinente numerat quid sportula afferat, & quantum adjungat opibus, ecquid agent asseclæ, qui inde tunicam, inde calceamenta habent: & panem, atque ignem in domo? Lectica spississima poscit quadrantes centum; & conjux ægra aut gravida circumfertur, ac virum comitatur. Ille pro absente postulat, peritus doli jam comperti, monstrans sellam inanem & conclusam, loco uxoris, ait:

ANNOTATIONES.

115. *Pax.*] Vespasianus *Paci* templum erexit foro proximum. Sueton.

Fides.] Numa Pompilius *Fidei* solemne instituit. Ad id sacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi jussit, manuque ad digitos usque involutâ, rem divinam facere, significantes *Fidem* tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse. Hæc Tit. Liv. lib. 1. cap. 21. *Fidem* in Capitolio dedicatam & consecratam ait Cic. lib. 2. de Nat. Deor. cap. 61.

Victoria.] Dion. Halicarn. lib. 1. *Victoriæ* templum ab Arcadibus in vertice collis ædificatum ait Tit. Liv. lib. 8. *Victoriæ* templum in Palatio fuisse testatur, & Cic. loco mox citato.

Virtus.] Tullius loco citato de Natura Deorum sic habet: *Vides Virtutis templum à M. Marcello renovatum, quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatum. Quid Concordiæ, Libertatis, Victoriæ?* Tit. Liv. ad portam Capenam fuisse refert. Item Plutarchus.

116. *Concordia.*] *Concordiæ* templum Camillus aliique ædificârunt, testis Ovidius Fastor. 1. dedicavit & Tiberius. Sueton.

Salutato crepitat nido.] Sensus est: Concordia, in cujus ædis fastigio aves nidificantes sonitum edunt & crepitant, quoties ad nidos redeunt, & pullos quasi salutant, pabulum afferentes. Cornices intelligit Politian. Miscell. cap. 67. eò quòd inter illas magna fit fides & concordia; & quòd Veteres in Nuptiis post Hymeneum cornicem invocabant. Alii tamen inter quos Mancinellus, & Turneb. lib. 8. cap. 18. Ciconias significari volunt, quia pietas illis inest admirabilis, quam explicant Solinus, & Plin. lib. 10. cap. 23. & quoniam Concordia Ciconiæ formâ colebatur. Videtur certè Juvenalis respexisse illud Ovidii:

Ipsa sibi plaudat crepitante Ciconia rostro.

Cæterùm mihi non absurdus videatur Flavius Conject. cap. 53. locum hunc simpliciter explicans de æde Concordiæ, ad quam non sine strepitu confluebant Patres, cùm ibi Senatus interdum haberetur, testibus Varrone & Lampridio.

117. *Sed cùm summus honor, &c.*] Cum summi quique viri, Magistratus, Senatores computent, quantum ipsis valeant sportulæ unius anni, & quantum emolumenti afferant; quod sordidum & indignum; quid facient pauperes, clientes, parasiti, qui non aliunde quàm à sportulis habent quo vivant & vestiantur?

118. *Sportula.*] Quid sit explicavimus anteà.

Quantum rationibus addat.] Quantum annuo reditui accedat è sportularum proventu.

119. *Comites.*] Vide suprà v. 96. ad vocem, *Togatæ*, Clientelas & patrocinia à Romulo instituta sapienter, jam pauperibus inutilia deplorat.

120. *Fumus.*] Metonym. pro igne, aut lignis ad fovendum in camino ignem.

Densissima centum quadrantes lectica petit.] Ipsi Nobiles & Magistratus *lecticâ* vecti cum uxoribus gravidis & ægris ad sportulam confluunt & præripiunt, ut jam dictum, pauperibus victum necessarium, ac vestitum: quin & fraude utuntur ad plures sportulas, ut mox dicetur, rapiendas. O avaritiam & sordes!

Densissima.] Vel plena viro, uxore & filiis; vel potiùs frequens & multiplex; aut etiam multis clientibus stipata, comitibus, asseclis.

Centum Quadrantes.] Asses viginti quinque, nam *quadrans* est quarta pars assis; quæ maxima erat sportula. Vide suprà.

121. *Lectica.*] *Lecticarum* usum primi dicuntur invenisse Bithyni, inquit Vetus Schol. ut diximus anteà.

123. *Hic petit absenti.*] Quidam mentiuntur inesse uxores in lectica tecta & clausa undique, & earum nomine sportulam petunt, quæ solis præsentibus dispensabatur.

Notâ jam callidus arte.] Hæc enim fraus jam detecta fuerat; quapropter dispensator modò rogabit, ut Galla caput è lectica vel sella proferat, aut saltem remotis plagulis per fenestellas lecticæ vultum ostendat, & adesse se testetur.

124. *Ostendens.*] Dispensatori indicans sellam, quasi sua uxor in illa sit ex ægritudine quiescens.

Clausam sellam.] Vide suprà v. 65. ubi de lectica & sella fusè egimus.

Galla

Galla mea eſt, inquit; citiùs dimitte: moraris?
Profer, Galla, caput. Noli vexare, quieſcit.
Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, Juriſque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,
Cujus ad effigiem non tantùm mejere fas eſt.
Veſtibulis abeunt veteres, laſſique clientes,
Votaque deponunt; quanquam longiſſima cœnæ

Galla uxor *mea eſt* intus: *quamprimùm abire jube. Cur tardas? O Galla, oſtende caput. Dormit, ne illam crucies. Dies ipſe diſcernitur præclarâ rerum viciſſitudine. Primò ſportulâ; poſteà forum, & Phœbus Juris gnarus, ac triumphales: inter quas neſcio quis ex Ægypto, & Arabarches auſus* eſt *habere inſignia, ad imaginem cujus non licet dumtaxat mejere. Antiqui* verò *aſſeclæ fatigati ex atrio diſcedunt, & deſideria abjiciunt, tametſi viro fuit diuturna ſpes cœnæ:*

ANNOTATIONES.

125. *Inquit.*] Maritus videlicet.

Eſt.] In lectica.

Citiùs dimitte.] Feſtina ſportulam duplicem dare pro me & uxore mea, quæ ægra huc venit; noli diu morari nos, inquit ille avarus timens ne diſpenſator fraudem ſubodoretur & inveſtiget.

126. *Profer Galla caput.*] Inquit diſpenſator dolum cavens, quem aliàs jam reprehenderat.

Noli vexare.] Reſpondet ille doloſus vir, ne moleſtus ſis ægræ uxori, ne excita quieſcentem, ne languentem coge caput proferre, & malè affectum corpus vexare. Diximus ſuprà lecticam fuiſſe uſui vario & multiplici, & in ea diſpoſitum pulvinar, in quo recumbere, & quieſcere licebat.

127. *Ipſe dies.*] De *die* naturali & artificiali fusè differemus ad Perſii Sat. 3. v. 4.

Pulchro diſtinguitur ordine.] Ironicè hæc dicit. Senſus eſt: primùm clientes manè conveniunt ad ſalutandos patronos, ut diximus anteà ad v. 96, & rogant ſportulam de qua jam non ſemel. Martial. Lib. 4. Epigram. 8.

Prima ſalutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia Cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris;
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt.

128. *Deinde forum.*] Deinde à Clientibus Patroni deducuntur ad *forum*, ubi templum Apollinis Palatini, & imagines triumphantibus poſitæ.

Forum.] Quod nempè tertium ædificavit Auguſtus, cùm duo non ſufficerent hominum & judiciorum multitudini. Suet. cap. 29.

Juriſque peritus Apollo.] An quia Juris Civilis Bibliothecam Auguſtus dedicârat in Æde Apollinis Palatini, ut ait vetus Schol. An potiùs quod Jus reddebatur ibidem in Auguſti foro, ubi Apollinis ſtatua eburnea, cujus meminit Plin. tùm alibi, cùm lib. 36. cap. 5. Unde Horat. lib. 1. Sat. v. ultimo.

—— *Sic me ſervavit Apollo.*

129. *Triumphales.*] Ubi & ſtatuæ triumphales erectæ ſummis viris poſt victorias & præclarè geſta: in roſtris nimirùm, ut monet vetus Schol.

130. *Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches.*] Vel Criſpinus, de quo antea: vel, ut vult Alciat. Prætermiſſ. lib. 1. Tiberius quidam Alexander, Ægyptius, Ægyptique gubernator: de quo Tacit. Hiſtor. 1. & Euſeb. lib. 2. Afferunt alii Joſephum Judæorum Ducem, cui triumphalem ſtatuam Veſpaſianus erexit, ob virtutem, & ingenium. Ex D. Hieron.

Titulos.] Effigiem cum Elogio.

Ægyptius atque Arabarches.] Hæc duo videtur Poëta junxiſſe, ſicut conjunctæ ſunt regiones Ægyptus & Arabia.

Arabarches.] Locum hunc egere lucubrationibus Grammaticorum admonet Turneb. lib. 27. cap. 25. ubi & legendum putat cum nonnullis Codicibus atque Auctoribus, *Alabarches*, qui fuerit Alexandriæ Magiſtratus quidam Judæis Alexandrinis præpoſitus, probatque ex Joſepho, Bell. Jud. lib. 22. cap. 3. & 5. Alii tamen retinent vocem, *Arabarches*,; atque interpretantur, Arabiæ Præfectum, aut Publicanum, qui vectigali de pecuariis ex Arabia in Ægyptum advectis præerat. Cicero lib. 2. Epiſt. 17. ad Atticum: *Velim ex Theophane exſpiſcere*, inquit, *quonam in me animo ſit Arabarches:* (Alii Codices habent *Alabarches:*) ubi Pompeium intelligunt quidam, eo quòd Arabiæ partem ille domuiſſet: alii verò cum Cœl. Rhodig. M. Antonium, qui multa inde tributa exegerat.

131. *Non tantùm mejere fas eſt.*] Velut in ſacro loco nefas ſordes & alvum exonerare. Vide quæ ad Perſii Satiram 1. v. 114. ad has voces, *extrà mejite.*

132. *Abeunt laſſi.*] Fatigati è comitatu officiiſque diuturnis.

133. *Votaque deponunt.*] Rectæ cœnæ ſpem abjiciunt.

Longiſſima.] Nam totâ die cœnam exſpectâ-rant.

Spes

Spes homini: caules miseris, atque ignis emendus.
Optima silvarum intereà, pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque thoris tantùm ipse jacebit.
Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, unâ comedunt patrimonia mensâ.
Nullus jam parasitus erit: sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum?
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.

atque *egentibus brassicæ, & ignis coëmenda* sunt. *Interim illorum dominus comedit exquisita è silvis ac mari, atque solus ipse recumbet* in *lectis inanibus. Etenim è tot eximiis atque amplis patinis ac tam veteribus, unica* in *mensa devorant patria bona. Deinceps nullus extabit parasitus. At quis tolerabit hanc intemperantiæ turpitudinem? Quàm magna est ingluvies, quæ apponit sibi apros integros, bestiam ad epulas destinatam? Attamen adest supplicium, quando tu satur vestes abjicis, & in balnearia defers pavonem non coctum.*

ANNOTATIONES.

134. *Caules miseris atque ignis emendus.*] Ut suprà dictum, loco cœnæ rectæ accipientes pecuniariam sportulam, centum quadrantes videlicet, ex iis coguntur miseri coëmere sibi olusculа quibus victitent, & ligna ad ignem oleribus coquendis faciendum: interim dum Patroni dilicatissimis epulis vescuntur.

135. *Optima silvarum & pelagi.*] Ferinas carnes, & pisces exquisitos.

136. *Rex horum.*] Clientum Patronus, illorum veluti *Rex* & tyrannus, sine mercede, aut saltem exiguâ magna imperans.

Vacuis thoris.] Pulvinis aut lectis discubitoriis, in quibus stratos veteres cibum sumpsisse notum est. *Vacuis* autem, id est, plurium alioqui convivarum capacibus.

Tantùm ipse jacebit.] Recumbens epulabitur ipse unus, dum præstitorum officiorum justam mercedem, cœnam rectam, Clientes famelici frustrà desiderant.

137. *Pulchris orbibus & tam antiquis.*] Antiqui artificii, atque artificis, eximii operis, necnon è pretiosa materia; quæ quidem commendare solent vasa & supellectilia.

138. *Unâ comedunt patrimonia mensâ.*] Patrimonia absumunt lautè epulando, *una* verò in *mensa*, i. e. patronus solus cum uxore ac liberis; exclusis proinde clientibus, amicis, & aliis quibuslibet; cùm è contra majores nunquam soli epularentur, sed pulchrè liberales & munifici egenos clientes, & amicos mensæ adhibere soliti essent.

139. *Nullus jam parasitus erit.*] Benè habet: *Nullus erit* amplius adulator: peribit sic exitiosum illud hominum genus, qui ut gratuitas cœnas aucupentur potentioribus assentantes, veritatem perdunt, & vanitati obsecundant ac superbiæ divitum.

Parasitus.] Quasi παρὰ σῖτον dictus, eò quòd mensas divitum opiparas sectetur. *Parasitorum* apud Comicos crebra mentio: descriptio luculenta habetur apud Athen. lib. 6. ubi & *Parasiti* appellatio pridem sancta & venerabilis dicitur fuisse, & parasitari primus cœpisse Philius Jupiter Cœlitum maximus cap. 8. & 9.

140. *Luxuriæ sordes?*] Quid enim sordidum magis, quàm per avaritiam debitum egenis negare cibum, sibi verò privatim nihil non lautitiarum indulgere, per helluationem & luxuriam?

141. *Totos ponit apros.*] Quod munificentiæ tribuebatur inquit vet. Schol. Plin. l. 8. c. 51. ait P. Servil. Rullum primum extitisse inter Romanos qui solidum *aprum* in epulis apposuit: & *hoc annales notârunt*, inquit ille, *ad emendationem morum.*

Animal propter convivia natum.] Alludit ad id quod Varro scribit lib. 2. de Re Rust. cap. 4. Suillum pecus donatum ab natura ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ servaret carnem.

Natum.] Horat. lib. 1. Od. 27.

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

142. *Pœna tamen præsens.*] Continuò sua gulæ instat pœna, & punitio, mors nimirùm subitanea atque improvisa, sine testamento.

Cùm tu deponis amictus.] Quando balnea subis, & lavas cibis distentus ac ingurgitatus.

143. *Turgidus.*] Persius Sat. 3. v. 98.

Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.
. . . .
Hinc tuba, candelæ, &c.

Crudum.] Necdum in stomacho coctum, quod quidem valdè sanitati noxium ostendemus loco Persii mox citato.

Pavonem.] Hunc cibi gratiâ Romæ primus occidit Orator Hortens. aditiali, sive adjiciali cœnâ Sacerdotii. Saginare primus instituit M. Aufidius Lurco circa ultimum bellum Piraticum; & ex eo quæstu reditûs sestertiûm 60000 habuit. Hæc Plin. l. 10. c. 20. Macrob. autem Saturnal. l. 3. c. 13. *Primus Q. Hortensius*, inquit, *augurali cœnâ dicitur pavones posuisse. Quorum pretia statim extulerunt multi, ita ut ova eorum denariis venirent quinis, ipsi facilè quinquagenis.* Apud Athen. l. 14. c. 20. furiosum esse dicitur alere domi *pavones* quorum pretio queant emi statuæ.

Balnea.] Quantum esset apud Romanos lavandi studium, exponemus ad locum Persii Sat. 3. modò citatum.

Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus.
It nova, nec triſtis per cunctas fabula cœnas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas: eadem cupient facientque minores.
OMNE in præcipiti vitium ſtetit. Utere velis,
Totos pande ſinus. Dicas hîc forſitan, unde
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?
Quid refert dictis ignoſcat Mutius, an non?
Pone Tigellinum, teda lucebis in illa.

Inde mortes repentinæ, & ſenecta non teſtata. Novus & non mœſtus ſermo vagatur per omnia convivia. Deducuntur exequiæ applaudendæ familiaribus irâ percitis. Nihil amplius erit, quod poſteri adjungant noſtris moribus. Nepotes obtabunt & perpetrabunt ſimilia. Omne crimen in arduo poſitum eſt. Adhibe vela: plicas integras explica. Iſthic fortaſſe dixeris: unde ingenium æquale argumento? Unde iſta anteriorum quicquid vellet mens inflammata, ſcribendi ſinceritas, cujus appellationem eloqui non auſim? Ecquid intereſt utrum *Mutius indulgeat iis quæ ſcribam, an non? Exhibe Tigellinum*; ſtatim *fulgebis in iſta facie.*

ANNOTATIONES.

144. *Inteſtata ſenectus.*] Tam repentè mors ingruit & præoccupat, ut minimè liceat teſtari, & ſcribere codicillos ac teſtamentum.

145. *Nec triſtis.*] Rident ſcilicet tuam è nimiis epulis mortem epulantes, quibus idem fortaſſe fatum imminet.

146 *Iratis.*] Quibus ex teſtamento quidpiam à te ſibi pollicentibus nihil tamen reliqueris, eo quòd conficiendi teſtamenti tempus tibi defuerit. Perſius Sat. 6. v. 33.

. . *Sed cœnam funeris hæres*
Negliget iratus, &c.

Plaudendum.] Plauſu excipiendum ac proſequendum, quia pœna præſens affecerit ſordidos helluones, & gula mulctata ſit.

147. *Noſtris moribus*] Pravis noſtris ac perditis moribus, vitiiſque ſic invaleſcentibus, ut nihil addi poſſe videatur in poſterum: unde poſteri ſimilia dumtaxat perpetraturi ſint, non graviora.

149. *Omne in præcipiti vitium ſtetit.*] Nunc vitium omne ſtat in ſummo gradu, neque progredi ulteriùs poteſt. Unde à Satira ſcribenda temperare nequeo.

Utere velis.] Metaphora. Id eſt, laxa iram, adhibe omnem animi impetum: omnes animi vires intende.

150. *Totos pande ſinus.*] Sicut navigantes ſecundis ventis totos velorum ſinus expandunt: ſic & tu incumbe totus tam uberi Satirarum materiæ. Vide ſuprà ad v. 88.

Dicas hîc forſitan.] Prolepſis, quâ reſpondet ad ea quæ ſibi poſſunt objici.

151. *Unde ingenium par materiæ.*] Habeſne ingenium ſatis amplum & grave, quod reſpondeat amplitudini & gravitati materiæ.

Unde illa priorum, &c.] Non eſt ea modò Satiras ſcribendi ac ſcelera vellicandi libertas, quæ fuit priùs, quâ præcedentibus ſæculis Lucilius, ac deinde Horatius fruebantur, atque uſi ſunt exemplo Græcorum Comicorum, Eupolidis, Cratini, Ariſtophanis. Tùm certè fas erat vitium quodvis inſectari palàm, & confodere in ipſo vitioſorum ore atque Principium. At non ita modò. Horat. lib. 1. Sat. 4.

152. *Animo flagrante.*] Zelo in improbos exardeſcente.

153. *Simplicitas.*] παῤῥησία, quâ audebant ſcelus proſcindere ac ſceleratos, ſummâ libertate, homines etiam notare ſine ambagibus. Adeo ut opus aliquando fuerit Edicto frænum injicere licentiæ Satyricorum in veteri Comœdia. Horatius ad Piſones:

Sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepa: chorusque
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.

Non audeo dicere nomen.] Inſidiantibus paſſim & ubique delatoribus, & oppreſsâ per Tyrannos loquendi libertate. Patet ex Sueton. Calig. cap. 27. citand.

154. *Quid refert.* Reponit Juvenalis: Iraſcantur licet vitioſi ſtylo meo confoſſi; quid tùm?

Mutius] Cui Lucilius nequaquam pepercit. Vide Sat. 1. Perſii ad v. 115.

155. *Pone Tigellinum.*] Reſpondet Juvenali monitor quidam: jam Mutii Scævolæ tempora pridem abiere, jam longè mutata ſunt omnia. Enimverò ſi reprehendas ac notes v. g. Tigellinum, aliumve in Aula potentem, id non impunè, ut olim feceris.

Tigellinum.] C. Fulcinius *Tigellinus* patre Agrigentino, juvenis egens at valdè pulcher, ob flagitia urbe ſummotus eſt. Deinde Neronis amicitiam nactus, ac poſteà Galbæ, ab hoc etiam vindicatus & ſervatus eſt, cùm mortuo Nerone à Populo Romano ad ſupplicium depoſceretur. Vetus Schol. de illo jam ſuprà ad v. 59 & ſeq.

Teda.] Arbor reſinam abundanter exudans, unde flammis ac lumini ſacrorum grata dicitur, apud Plin. lib. 16. cap. 10.

Teda lucebis.] Id eſt, vivus cremaberis juſſu

Quâ

Quâ ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum mediâ ſulcum deducit arenâ.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehetur
Penſilibus plumis, atque illinc deſpiciet nos?
Cùm veniet contrà, digito compeſce labellum:
Accuſator erit, qui verbum dixerit, hic eſt.
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem

quâ uruntur ſtantes, qui perfunduntur fumo, gulâ ſuffixâ, atque amplum aperit ſcrobem in media arena. An *igitur qui porrexit venena tribus patruis, feratur plumis ſuſpenſis, & inde nos aſpernetur? Quando adverſum occurret, digito labia comprime. Qui pronuntiaverit voces is eſt:* illi *accuſator aderit. Fas eſt* ut *tutus componas Æneam & fortem Rutulum,*

ANNOTATIONES.

Tyranni, & delatorum arbitrio. Hîc alluſum volunt nonnulli ad Neronis in Chriſtianos immanitatem, de qua Cornel. Tacit. Annal. 15. *Aut crucibus affixi,* inquit, *aut flammandi: atque ubi defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urebantur,* Chriſtiani nimirùm. Et vetus Schol. *In munere Neronis arſerunt vivi, de quibus ille juſſerat cereos fieri, qui lucerent ſpectatoribus.* Item, *Maleficos homines tedâ, papyro, cerâ ſupervestiebat: ſicque ad ignem admoveri jubebat ut arderent.* Hinc Sat. 8. v. 235. *moleſtam tunicam* appellabit. Et Seneca ad Lucilium. *Cogita illam tunicam alimentis ignium illitam & intextam, & quicquid præter hæc ſævitia commenta eſt.*

156. *Stantes ardent.*] Alligati palo, aut adacto per corpus ſtipite, cremantur.

Fixo gutture.] Sueton. Vitell. cap. 17. *Reductâ comâ à capite, ceu noxii ſolent, atque etiam mento mucrone gladii ſubjecto,* (alii legunt, *ſubrecto*) *ut viſendam præberet faciem, neve ſubmitteret.* Turneb. lib. 24. cap. 41. rectus enim erat gladii mucro ſub mento poſitus, quo vultum erigere cogebatur. Forſan & reſpicit Juvenalis ad uncum gutturi noxiorum impingi infigique ſolitum, quo ad ſcalas Gemonias trahebantur, ubi pendentium crura frangebantur, & ſubjecto igne ardebant, ut obſervat Mancinellus.

Fumant.] Circum accenſu igne.

157. *Et latum mediâ ſulcum deducit arenâ.*] Verſus iſte creditur à nonnullis adulterinus. Legunt alii, *deducis:* alii, *qui ducit,* ut ſit continuus ſenſus. Lipſius ex vet. Cod. corrigit ſic:

Et latus mediam ſulcus diducit arenam.

Interpretari licet vel de ſulco in arena facto, cùm Rei corpus eo quo dictum eſt modo raptabatur ad patibulum: vel de ſcrobe & foſſa, in qua defoſſus affixuſque palo vivus comburebatur. Apud Corn. Tacit. Annal. 15. paulò ante finem; *Cùm pœna Flavii Veiano Nigro Tribuno eſſet mandata, is proximo in agro ſcrobem effodi juſſit, quem nimis anguſtum Flavius fuiſſe conqueſtus dicitur.* Sueton. Neron. cap. 49. *Scrobem ſibi fieri coram imperat dimenſus ad corporis ſui modulum ipſe Nero.*

Mediâ arenâ.] Multi quidem in media amphitheatri arena cremabantur. Quemadmodum refert Sueton. Calig. cap. 7. de quodam Atellanarum Poëta, ob joci ambigui verſiculum, illic igni tradito juſſu Imperatoris.

158. *Qui dedit ergo tribus patruis, &c.*] Indignabundus Juvenalis reſpondet monitori. Ergone mollis Tigellinus impunè deſpiciet nos; neque ſolùm effœminatus ſed veneficus & nequam? Vide ſuprà ad v. 67.

Aconita.] Mortiferum herbæ venenoſæ ſuccum. De his Plin. pluribus locis multa lib. 6. cap. 1. ſic habet: *A Ponti ore diſtat millibus ducentis portus Acone veneno aconito dirus.* Et lib. 27. cap. 3. *Naſcitur,* inquit, *in nudis cautibus, quas aconas vocant: & ideò aconitum aliqui dixêre, eo quòd nullus adſit juxtà nutriens pulvis, qui Græcè,* κόνις, &c.

159. *Penſilibus plumis.*] Sellâ, lecticâ, in quibus pulvini, & lecti, ut fusè ſuprà explicatum eſt. Plin. lib. 26. cap. 3. meminit & balinearum penſilium.

Atque illinc.] E ſublimi culcitra; vel ex eo quòd molliter vehatur ipſe, dum nos pedibus incedere cogimur; quia non ſuppetant divitiæ & opes nobis perinde ac illi, hinc ſuperbè nos intuetur ac deſpicit? Quaſi verò.

160. *Cùm veniet contrà.*] Imò, inquit, monitor, ſi fortè obvius fiat tibi Tigellinus iſte, vide ne quid in illum mutias.

Digito compeſce labellum.] Conſule tibi, inquam, & ne ullum indignationis aut iræ indicium promas.

161. *Accuſator erit, qui, &c.*] Quod ſi obmurmurat quiſpiam, & vel, *hic eſt,* dixerit eo tranſeunte, ſtatim inveniet accuſatorem qui reum agat. Cave ergo ne vel has voculas protuleris, cùm Tigellinus occurrerit.

162. *Securus licet Æneam, &c.*] Pergit monitor, quod ſi te carmina ſcribendi ſtudium tenet, licet nobilem animi ardorem ſequi; illuſtres mortuos verſibus tuis exorna, quod fecit Virgilius, minori periculo, majori gloriâ, quàm ſcribendo Satiras.

Æneam Rutulumque.] Certamina Æneæ Trojanorum ducis, & Regis Rutulorum Turni, de quibus in Æneide Virgil. lib. 7. & ſequ.

 Committas:

Committas: nulli gravis est percussus Achilles;
Aut multùm quæsitus Hylas, urnamque secutus.
Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ.
Inde iræ, & lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo, ante tubas: galeatum serò duelli
Pœnitet. Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Nemini molestus est Achilles vulneratus, aut Hylas investigatus plurimùm, atque Hydriam comitatus. Quoties fervens Lucilius insonuit districto quasi gladio, toties *rubescit audiens* ille, *cui animus sceleribus frigescit, & cor sudorem emittit* ob *noxas occultas. Illinc iracundia & fletus. Quapropter ante buccinas, ista tecum anteà revolve* in *mente. Belli tardè piget* eum qui jam *cassidem induit. Explorabo quid liceat adversùs eos, quorum favilla condita est* ad vias *Flaminiam, & Latinam.*

ANNOTATIONES.

163. *Committas.*] Virum viro opponas, ac velut in certamen deducas.

Nulli gravis est percussus Achilles.] Nemo offendetur carmine de Achillis morte, aut de Hylæ fato.

Percussus.] Propriè, nam Paris dicitur post Apollinis effigiem latens emissâ sagittâ Achillem percuississe, quo ex vulnere occubuit.

164. *Quæsitus Hylas.*] Hic Herculis socius atque amasius, ad hauriendam aquam profectus, cùm ad flumen Ascanium se inclinaret, simul cum urna undis abreptus est. Ab Nymphis raptum fabulantur Poëtæ ob pulchritudinem. Porrò sollicitè quæsitus Hylas cùm non compareret, in ejus honorem Sacra instituit Hercules, in quibus solemniter inclamaretur. Hinc Virgilius Eclogâ 6.

His adjungit Hylam: nautæ quo fonte relictum
Clamâssent, ut littus Hyla Hyla omne sonaret.

165. *Ense velut stricto.*] Stilo Satyrico armatus.

Lucilius.] Vide Pers. Sat. 1. ad v. 114.

—— *Secuit Lucilius urbem.*

166. *Infremuit.*] Iram spirans & indignationem in vitium & vitiosos.

Rubet auditor.] Seu pudore, seu cupiditate ultionis inflammatus. Cur ruborem pudor & gaudium, metus verò pallorem aspergant, disputat Macrobius lib. 7. cap. 11.

Frigida mens criminibus.] Oderunt peccare mali formidine pœnæ, inquit Horatius; atqui metus ex frigore, & recedente ad cor omni sanguine, mens igitur improborum frigescit, quæ conscia criminum sibi timet. Vel, frigida mens, quæ diuturno scelerum usu ac veterno consopita languet, torpescit, friget, ac velut immoritur.

167. *Sudant præcordia.*] Præ animi anxietate & labore ob conscientiam scelus objicientem, vel ob acres morsus satyrici salis.

168. *Inde iræ & lacrymæ.*] Nam & ira & vindictæ cupido lacrymas elicit.

Tecum prius ergo.] Quæ cùm ita se habeant, antequàm te accingas scribendis Satiris, ac veluti classicum canas, ista perpende quæ admonuit, nec temerè quidquam moliare, cujus deinde suscepti pœniteat serò.

169. *Animo, ante tubas.*] Multùm hîc variant codices. Legunt quidam, *animo, ante tubas*; ut seipsum adhortetur Poëta. Alii, *animante tubâ*: sed perperam.

Ante tubas.] Ante sonitum & clangorem tubæ: metaphora à re bellica.

Galeatum serò duelli pœnitet.] Jam non licet ampliùs pugnam detrectare, cùm auditur classicum, cùm adest hostis, & arma sunt in manibus: seriùs est tum mutare sententiam.

Duelli.] Duorum est certamen propriè, at pro bello etiam ponitur: & è duello factum esse bellum scribit Quintil. lib. 7. inde & perduelles dicti, qui patriæ suæ hostes se profitentur.

170 *Experiar quid concedatur.*] Juvenalis verba Saltem igitur mortuos lacessam, & eos duntaxat Satirâ vellicabo, qui ulcisci nequeunt: sic profectò in aliena persona & vivi vapulabunt. Sunt qui observant hanc à Poëta nostro reverà adhibitam in Satiris suis cautionem, ut neminem notârit, nisi alieno & ficto nomine.

171. *Quorum Flaminia, &c.*] Nobiles viros, quorum sepulchra visuntur ad utrumque latus viarum Flaminiæ ac Latinæ. Nimirùm ex quo lege duodecim tabularum graviter sancitum erat, ne quis in urbe sepeliretur, frequentiùs extructa sunt monumenta ad Flaminiam & Latinam celebres vias. Unde Juvenal Sat. 5. v. 55.

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 2.

Flaminia.] De hac suprà ad v. 61.

Latina.] Via lapidibus strata, ut aiunt, ab urbe ad Sinuessam, quod extremum est Latii oppidum. Plin. lib. 3. cap. 5. Sita inter Appiam & Valeriam, tendebat per Algidum ac Tusculanos colles ad Ferentinum, Frusinum, aliasque civitates claras. Strabo. lib. 5.

SATIRA

SATIRA II.

ULtra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.
Indocti primùm: quanquam plena omnia gypſo
Chryſippi invenias. Nam perfectiſſimus horum eſt,
Si quis Ariſtotelem ſimilem, vel Pittacon emit,
Et jubet archetypos pluteum ſervare Cleanthis.

INTERPRETATIO.

Juvat iſthinc aufugere trans Sarmatas, & mare glacie concretum, quotieſcumque de moribus quiddam tentant imperiti valdè, qui fingunt Curios, & vitam agunt Bacchantium: etſi cuncta reperies referta gypſo Chryſippi. Etenim præcipuus inter illos extat, ſi quiſpiam pretio comparat ſimilitudinem Ariſtotelis aut Pittaci: ac mandat armario cuſtodire primos typos Cleanthis.

ANNOTATIONES.

1. *Ultra Sauromatas.*] Cùm video hypocriſim & flagitia ipſorum qui ſapientes videntur, & eſſe debent, profectò hinc migrare velim in longinquas maximè terras, adeò cuncta ſunt Romæ depravata apud Philoſophos, Judices, Nobiles, Sacerdotes.

Sauromatas.] Aliter *Sarmatas*, qui populi Boriſthenem inter ac Tanaim fluvios, ultra paludem Mæotidem, vagi, feri, equinum ſanguinem lacte mixtum potabant; dicuntur ex Amazonibus oriundi, ut fusè narrat Herodot. lib. 4. de his Plin. lib. 4. cap. 12. & alibi. Gellius lib. 9. cap. 4. Illic hodie Tartaria parva, & Moſcoviæ magna pars.

Glacialem Oceanum.] Ad Zonam gelidam, versùs Polos, ubi propter aſſiduum frigus terræ ſteriles, & hinc rari incolæ, iique egentes & miſeri, parvo victitantes, proindeque parùm vitioſi.

3. *Curios ſimulant.*] Præferunt vitam continentem & ſanctam, qualem egit M. ille Curius Dentatus, Sabinorum, Samnitum, Lucanorum, & Pyrrhi Regis triumphator, interim verò Romanæ frugalitatis norma juxtà ac fortitudinis ſpecimen, ut ait Valerius Maximus lib. 4. cap. 3. Is oblatam ab hoſtibus ingentem pecuniæ ſummam recuſavit dicens, malle ſe aurum habentibus imperare, quàm aurum habere. Et cùm exegiſſet ex Italia Pyrrhum, è præda regia, quæ exercitum urbemque ditavit, ille attigit nihil. Porrò decretis à Senatu populo ſeptenis cuique jugeribus agri, Curio verò quinquaginta; is popularis aſſignationis ac menſuræ modum excedere noluit, parùm idoneum Reipublicæ civem exiſtimans, qui eo quod reliquis tribueretur contentus non eſſet. Idem ferè narrat Plinius lib. 18. cap. 3. Curii quidem poſt triumphos nota concio eſt, inquit, pernicioſum eum intelligi civem, cui ſeptem agri jugera non eſſent ſatis.

Bacchanalia.] In quibus ſeminarium omnis ſpurcitiæ ac turpitudinis, ut videre eſt apud Livium lib. 39. cap. 8. & ſequent.

4. *Indocti primùm.*] Nam verè docti ſunt, qui & benè docent, & vivunt pariter.

Quanquam plena omnia gypſo.] Docti volunt audire nonnunquam, eò quòd ſtudioſè conquirunt doctorum virorum perfecta ſimulacra. Quaſi verò.

Gypſo.] Imagines è gypſo quæ Chryſippum ejuſque ſimiles Sapientes repræſentant, collocant in Bibliothecis, & hinc videri volunt Chryſippi ſectari virtutem & ſapientiam.

5. *Chryſippi.*] Vide Perſii Sat. 6. v. ultimo.

Perfectiſſimus horum, &c.] Inter illos indoctos præcipuus ac princeps.

6. *Ariſtotelem ſimilem vel Pittacon.*] Si quis effigiem habet in muſeo ſuo, valdè ſimilem Ariſtoteli, vel Pittaco, aliiſve Sapientibus, quæ ad vivum expreſſa factaque exiſtimetur.

Ariſtotelem.] Cui non notus is Platonis per annos viginti Diſcipulus, Alexandri Magni Præceptor, Peripateticorum Princeps, ob ingenii & eruditionis portentum, Naturæ Genius appellatus?

Pittacon.] *Pittacus* Mitylenus unus è ſeptem Sapientibus, ſexit feliciter Mityleneorum Rempublicam annos decem, ac deinde ſponte oblatam ultrò abdicavit. Is inter alia, hæc præcipiebat. Amico ne maledic, ne inimico quidem. Pudicitiam ama. Veritati ſtude. Tempus noſce. Dicebat, Neceſſitati nec Deos reluctari; Principatu virum cognoſci; Difficile eſſe invenire frugi virum, Nec ſine labore maximo quemquam fieri bonum, &c. Floruit circa Olympiadem quadrageſimam ſecundam, vixit annos ſeptuaginta, ſepultus in Leſbo. Diog. Laërt. lib. 1. cap. 5.

7. *Archetypos.*] Prototypum, originalem, ut aiunt, effigiem.

Pluteum.] Vide Perſii Sat. 1. v. 106.

Cleanthis.] De eo dicam ad Perſii Sat. v. 64.

Non eſt ulla faciei fiducia. Nam quæ regio non ſcatet ſeveris impudicis? damnas obſcœna, quando tu es fovea vulgata inter Socraticos . . . Hirſuti quidem artus ac pili rigidi in brachiis pollicentur mentem ſeveram . . . . Iſti rarò loquuntur, atque ingens ſilendi habent *deſiderium, & capillitium ſupercilio brevius. Itaque Peribomius magis ſincerè ac ſimpliciter* agit. *Ego illum fatis attribuo, qui ægritudinem declarat facie et greſſu. Iſtorum ingenuitas miſeratione digna* eſt; *iſtis indulgentiam donat ipſa inſania. At deteriores* ſunt, *qui vocibus occupant ſimilia Herculis, ac differentes de probitate . . . . An ego te venerabor, Sexte, ... inquit turpis Varillus? Ecquâ re ſum te pejor?*

FRONTIS nulla fides. Quis enim non vicus abundat
Triſtibus obſcœnis? Caſtigas turpia, cùm ſis
Inter Socraticos notiſſima foſſa cinædos.
Hiſpida membra quidem, & duræ per brachia ſetæ
Promittunt atrocem animum: ſed podice lævi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariſcæ.
Rarus ſermo illis, & magna libido tacendi,
Atque ſupercilio brevior coma. Verius ergo,
Et magis ingenuè Peribomius. Hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, inceſſuque fatetur.
Horum ſimplicitas miſerabilis; his furor ipſe
Dat veniam. Sed pejores, qui talia verbis
Herculis invadunt, & de virtute locuti
Clunem agitant: ego to ceventem, Sexte, verebor,
Infamis Varillus ait? Quo deterior te?

ANNOTATIONES.

8. *Frontis nulla fides.*] Alii Codices habent, *fronti*. Id eſt nulla fides habenda ſpeciei externæ rerum.

9. *Triſtibus obſcœnis.*] Hominibus triſtitiâ vultûs & frontis ſpecie gravitatem morum & Curii caſtimoniam præferentibus, dum Bacchanalium impudica imitantur facta & obſcœnitates.

Caſtigas turpia, cùm ſis, &c.] Illum oportet omni carere vitio, qui caſtigare vitium, atque vitioſos reprehendere vult: ut eloquitur Tullius *in Salluſt.*

10. *Socraticos.*] Legunt alii *Sotadicos*, à *Sotade* Cretenſi Poëta, qui Phlyacas ſcripſit, ſive de Cinædis, ex Suida. Alii intelligunt ipſum *Socratem*, qui malè audiit apud multos quaſi pæderaſtes. Ariſtophanes lacerat Socratem ac diſcipulos ejus, cùm ſit & ipſe pejor pleriſque inquit vetus Scholiaſtes. Vide Perſii Satiram 4. ver. 2.

Notiſſima foſſa.] Sentina vitiorum, & eo nomine cognitus eſt cuivis: nec aliter interpretari licet aut libet, ob caſtitatis reverentiam.

11. *Hiſpida membra quidem,* &c.] Neglectus exterior cultus, & pilis hirſuta membra corpus robuſtium indicantia, fortem pariter animum ſpondere videntur: verùm è contra tibi accidit: nam exteriori virtutis ſimulatione flagitia celas.

14. *Rarus ſermo illis,* &c.] Nam & affectata hæc taciturnitas ad morum gravitatem pertinet ſimulandam; ſicut & attonſum caput, ad Stoicam ſeveritatem.

15. *Supercilio brevior coma.*] Comam alere probroſum cùm eſſet, Stoicis capud ad cutem tondere ſolemne erat. Vide Perſ. Sat. 3. ver. 54. Turneb. lib. 15. cap. 17.

Veriùs ergo, &c.] Ergo tolerabilior improbitas Peribomii, qui ſeſe oſtendit qualis eſt.

16. *Peribomius.*] Alii, *Peribonius*; famoſus nepos frontis perfrictæ, ac perditæ turpitudinis.

Hunc ego fatis imputo.] Fatalem ejus animi puto cæcitatem, qui ſua palàm vitia profitetur. Ex aſtrorum dominantium neceſſitate, aut ex ferrea fatorum vi improbus ille eſſe videatur; at tu ex prava & maligna voluntate, qui improbitatem occultas.

17. *Vultu morbum inceſſuque fatetur.*] Speculum mentis eſt facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana, inquit D. Hieron.

Morbum fatetur.] Impuras affectiones oſtentat oculis, fronte, inceſſu; non celat, ut faciunt ii qui vultu ad ſeveritatem compoſito, ac inceſſu gravi, alios ſe monſtrant quàm ſint, & Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.

18. *Horum ſimplicitas miſerabilis.*] Nam ii ſtupent vitio, ut habet Perſius Sat. 3. neſciunt quid perdant, & hinc carere videntur culpâ, & ob furorem mereri veniam.

19. *Verbis Herculis.*] Dignus Hercule, cùm virtutis iter arduum maluit ingredi quàm vitiorum proclive. Vide Perſ. Sat. 5. v. 35.

21. *Te, ** Sexte, verebor.*] Te perinde ac ego infamem, licèt fortè ignobilis nobilem ſcilicet verebor?

22. *Varillus.*] Homo nequam & flagitioſus.

Loripedem

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de ſeditione querentes?
Quis cœlum terris non miſceat, & mare cœlo,
Si fur diſpliceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuſet mœchos, Catilina Cethegum?
In tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres?
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu: qui tunc leges revocârat amaras
Omnibus, atque ipſis Veneri Martiq; timendas,

Rectus ſubſannet obtortos habentem pedes, & candidus Æthiopem. Ecquis toleraverit Gracchos expoſtulantes de tumultu? Quis non confundat Cœlum cum terris, & mare cum Cœlo; ſi raptorem damnet Verres, homicidam Milo, Clodius vituperet ſtupratores, Cethegum Catilina; ſi contra Syllæ leges loquantur tres ejus diſcipuli? Qualis haud ita pridem erat adulter inquinatus tragico ſtupro, qui tum reſtituebat decreta cunctis acerba, & Veneri etiam Martique metuenda:

ANNOTATIONES.

23 *Loripedem rectus derideat,* &c.] Solus ille culpet aliorum vitia, qui ſine vitio eſt. Nec enim decet ut varicus varicum, niger nigrum derideat. *Loripes* dicitur is, qui pedes in modum lori tortos habet.

Æthiopem.] Macrob. de Somn. Scip. lib. 2. cap. 10. *Vicinia Solis,* inquit *uſque ad ſpeciem nigri coloris exuſſit Æthiopas, torridæ nimirùm Zonæ ſubjectos.* Plin. lib. 2. cap. 78. ait Æthiopas vicini ſideris vapore torreri, aduſtiſque ſimiles gigni. Hos aiunt ortos à Chami filio Chus, quem Habraicè nigrum interpretantur. Multa de *Æthiopibus* Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 1.

24. *Quis tulerit Gracchos,* &c.] Exemplis conglobatis illuſtrat quod dixit.

Gracchos.] Et ipſos ſeditionibus & rebus novis ſemper ſtudentes. Tiberius Gracchus Tribunus plebis prorogari ſibi poteſtatem & Magiſtratum cupiens ſeditionem movit, Capitolium petiit, ubi oppreſſus eſt à Scipione Naſica, ejuſque cadaver in Tiberim fuit projectum. Caius autem Gracchus accitus à Senatu ire noluit, imò armatâ familiâ Aventinum occupavit: unde fugiens ſeu ab ipſo ſeu à ſervo interemptus eſt. Aurel. Victor *de Viris illuſtribus.* Plut. *in eorum Vita.*

25. *Quis cœlum terris,* &c.] Quis non exclamet præ indignatione, ut eſt apud Terentium, *O cœlum! ô terra! ô maria!*

26. *Verri.*] Siciliæ deprædatori, dum ibi eſſet Proconſul.

Miloni.] Qui P. Clodium interfecit.

27. *Clodius.*] Adulteriis, inceſtis, aliiſque flagitiis famoſus. Cicero pro Milone, & alibi.

Catilina Cethegum.] Quandoquidem ambo æquè patriæ hoſtes, æquè ſceleribus infames, & ejuſdem conjurationis participes & conſcii.

28. *In tabulam Syllæ.*] In qua proſcriptionis leges erant ſcriptæ. De *Sylla* jam diximus Sat. 1. v. 16. Vide Appian. Flor. lib. 3. cap. 21. Valer. Max. lib. 9. cap. 2.

Diſcipuli tres.] Triumviri libertatem & Rempublicam pariter ac Sylla fecerat, opprimentes, an Syllæ tyrannidem inſectari auſint? Cæſar, Pompeius, Craſſus, qui Syllæ fuere diſcipuli: aut certè Auguſtus, Lepidus, Antonius, qui per cruentum fœdus juncti cum Rempublicam invaſiſſent, Syllam imitati, Senatum & Equeſtrem Ordinem proſcripſére. Vetus Schol.

29. *Adulter.*] Proculdubiò Domitianus, qui Juliam fratris Titi filiam alii collocatatam ultrò corrupit; quin & cauſa mortis illi extitit coactæ conceptum abigere, ut ait Sueton. Domit. cap 22.

Nuper.] Vox iſta ſatis innuit non intelligendum hîc Claudii Imperatoris cum Agrippina inceſtum, de quo Tacit. Annal. 12. multò minùs Caligulam ſororum conſuetudine abutentem, ut refert Suidas.

Tragico.] Scelerato, nefando, Tragœdiâ digno. Sic Phædræ novercæ in Hippolytum amor, & Thyeſtæ cum Ærope Atrei ſui fratris uxore adulterium, Tragœdiarum argumenta fuere. Seneca.

30. *Qui tunc leges revocârat amaras.*] Cui primùm pudico adulatur Martial. lib. 9. Epigram. 7. poſteà verò quæ vetabat infanda ipſe perpetravit.

Leges amaras.] Juliam Legem contra adulteros, de qua jam Sat. 1. Item aliam, quâ mares vetuit caſtrari, ut habet Sueton. Domitian. cap. 7. Martial. lib. 6. Epigram. 2. ſic adulatur Domitiano.

Luſus erat ſacræ connubia fallere tedæ,
Luſus & immeritos exſecuiſſe mares.
Utraque tu prohibes, Cæſar, &c.

Amaras.] Impuris hominibus nempè, & mangonibus, de quibus Martial. lib. 9. Epigram. 7.

Non puer avari ſectus arte mangonis
Virilitatis damna mœret ereptæ.
Nec quam ſuperbus computet ſtipem leno,
Dat proſtituto miſera mater infanti.

31. *Veneri Martique timendas.*] Utpote Diis adulteris, qui & à Volcano deprenſi, vinctique, aliorum Deorum ludibrio expoſiti ſunt, ut aiunt Fabulatores.

Cùm tot abortivis fœcundam Julia vulvam
Solveret, & patruo ſimiles effunderet offas.
Nonne igitur jure, ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, & caſtigata remordent?
Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties; ubi nunc lex Julia? Dormis?
Ad quem ita ſubribens: felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt: habeat jam Roma pudorem.
TERTIUS è cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirſuto ſpirant opobalſama collo
Quæ tibi? Ne pudeat dominum monſtrare tabernæ,

quando Julia fertilem uterum exonerabat tot abortivis, & ejiciebat offas patruo conſimiles. Ergò numquid non legitimè & juſtè Scauros extrema ſcelera diſſimulantes aſpernantur & redarguunt condemnata. Laronia non paſſa eſt quempiam de iſtis torvo vultu, *ſæpius vociferantem: ubi es modò lex Julia?* An *ſomno indulges? Ad quem* reſpondit illa *modicè ridens: ô ſæculum fortunatum, quod te committit* contra pravos *mores! Nunc Roma verecundiâ ſuffundatùr: en tertius Cato ex Olympo delapſus eſt. Attamen unde iſta comparas opobalſama quæ tibi piloſâ cervice exhalant? Ne pigeat indicare magiſtrum offi.inæ.*

ANNOTATIONES.

32. *Julia.*] Titi filia, Domitiani neptis, de qua modò.

33. *Solveret.*] Partum abigens toties, at tandem eâ ratione ſceleris pœnas luens, ut mox diximus.

Offas.] Eſt propriè carnis fruſtum: hìc verò ſignificat embryones & immaturos fœtus, Domitiano patri ſimul & patruo ſimiles, alii explicant, inſtar Domitiani deformes.

34. *Nonne igitur, &c.*] Quæ cum ita ſint, an non jure deteſtamur hypocritas, Scauri ſimiles?

Vitia ultima.] Id eſt, ſupremæ improbitatis.

35. *Scauros.*] M. Æmilius Scaurus, homo nobilis impiger, factioſus, potentiæ, honoris, divitiarum avidus, cæterùm vitia ſua callidè occultans. Salluſt. *de Bello Jugurth.* Vide Aſcon. Pæd.

Caſtigata remordent.] Nonne meritò vitioſi quando à vitioſis æquè mordentur, eos remordent, reprehenſi reprehendunt, ac viciſſim caſtigant?

36. *Ex illis.*] Ex hypocritarum numero & farina.

Torvum.] Serverâ fronte, aſpero vultu & indignabundo, torvis oculis.

Laronia.] Alibi legitur, *Lauronia*, alibi & *Latronia* mulier ſeu meretrix verbis procax, & nummis potens, de qua Martial. lib. 2. Epigram. 32.

Abnegat & retinet noſtrum Laronia ſervum;
Reſpondes, orba eſt, dives, anus, vidua.

Quemdam.] Adversùs impuras mulieres debacchantem.

37. *Lex Julia.*] De ea jam ſuprà ad v. 30. à Julio Cæſare dicta lex plura capita complectitur, & plures titulos, de Ambitu, de Annona, de Repetundis, &c. De adulteriis autem coërcendis, non ſolùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent, &c. lib. 4. Inſtitut. de Publ. Jud. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 1.

Dormis?] An manes inutilis quando tot punienda mulierum adultera? Expergiſcere.

38. *Ad quem ita ſubridens.*] Alii Codices habent, *Atque ita ſubridens*; per amarum & ſalſum jocum ulciſcitur Laronia, & viros inſectatur.

Felicia tempora!] Ironicè.

39. *Opponunt.*] Naſci fecerunt, & ſtatuunt quaſi murum firmiſſimum ad ſiſtendos frangendoſque vitiorum incurſus, gravitate tuâ iſtâ Cenſoriâ.

Habeat jam Roma pudorem.] Coram te ſcilicet, ut olim præſente Catone, in Floralib. Vide Perſii Sat. 5. ad v. 178.

40. *Tertius Cato.*] Gravis & ſeverus morum Cenſor. *Tertius* verò, quia duo fuêre inſignes hujus nominis viri; alter M. *Cato* à cenſura cognominatus; alter M. item *Cato* Cenſorii pronepos, qui bello civili ſe ipſe interemit, Uticæ in Africa, unde Uticenſis dictus. Plutarchus & alii, Macrob. lib. 2. *in ſomn. Scip.* cap. ultimo, *Catones* ambos otioſis pariter & actuoſis virtutibus inclaruiſſe ait.

Sed tamen unde, &c.] Nimirùm Cenſorem agis verbo tenus, at re mollis es & effæminatus, proindeque flagitioſus: ut notant unguentis delibuta cervix, & opobalſama; quamvis piloſo collo vir appareas, & videri velis.

41. *Opobalſama.*] Ab ὀπὸς, *ſuccus*, & βάλσαμον, *balſamum.* Vide Plin. lib. 12. cap. 25.

Spirant.] Odorem ſuaviſſimum ſpargunt.

42. *Ne pudeat dominum monſtrare tabernæ.*] Quæſo nobis indica myropolam, à quo poſſimus & nos tam boni odoris unguenta emere. Certè fæminas iſta decebunt magis quàm te virum.

Tabernæ.] In qua emiſtitam pretioſa balſama.

Quòd

Quod ſi vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Reſpice primùm
Et ſcrutare viros: faciunt hi plura; ſed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in noſtro tam deteſtabile ſexu.
Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullum.
Hiſpo ſubit juvenes, & morbo pallet utroque.
Numquid nos agimus cauſas? Civilia Jura
Novimus? Aut ullo ſtrepitu fora veſtra movemus?
Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathiſque peracta refertis
Vellera: vos tenui pregnantem ſtaminæ fuſum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne,

Quòd ſi excutiuntur decreta, & ſanctiones, afferri præ cunctis oportet legem *Scantiniam. Viros primò contemplare atque examina. Illi plura perpetrant: at iſtos tuetur multitudo ac turmæ ſcuto conjunctæ. Summa* eſt *cenſenſio inter effœminatos. Nullum extabit exemplum adeo nefandum in ſexu noſtro.*

• • • • • • • 2 • • • • • •

An nos cauſas peroramus; Leges Civiles ſcimus; vel agitamus fora veſtra crepitu aliquo? Non multæ certant, non multæ coliphia manducant. Vos netis lanam, & in cophinis vellera abſoluta reportatis. Vos fuſum ſubtili filo gravidum ſolertiùs volvitis, quàm *Penelope, & agiliùs* quàm *Arachne.*

ANNOTATIONES.

43. *Quod ſi vexantur leges.*] Si excitantur, ſi ad executionem revocantur, ſanè præ cæteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini ſervientes ritè conſtituta.

44. *Scantinia.*] Lex lata adverſùs Scantinium ejuſque ſimiles. Val. Max. l. 6. c. 1. n. 7. ſic habet, *M. Claudius Marcellus Ædilis Curulis C. Scantinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quòd filium ſuum de ſtupro appellâſſet . . . . Citatus ille Scantinius, Reus uno teſte qui tentatus erat, damnatus eſt.* Sueton. *Lege Scantiniâ* quoſdam ex utroque ordine à Domitiano condemnatos ait Cap. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum ſtuprâſſet, decem millia ſeſtertium ſolveret.

45. *Scrutare viros.*] Hypocritas illos & Cenſoriam gravitatem oſtentantes intùs inſpice, quot cheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus.] Quia plures ſunt, & numero prævalent, hinc impunè peccant, illi & inulti abeunt, etſi gravioribus pœnis obnoxii. Lucanus,

Quicquid multis peccatur inultum eſt.

46. *Cunctæque umbone phalanges.*] Metaphora à re militari, in qua milites conglobati urbis obſeſſæ muros aggreſſuri ſublata ſuper caput ſcuta ſcutis conjungunt, ac teſtudine factâ ab hoſtium telis ſe tuentur. Vide Lipſ. Epiſtolic. quæſt. lib. 4. Epiſt. 13. magis verò ejuſdem Poliorcet. lib. 1. Dialog. 5, & 8.

47. *Non erit ullum exemplum,* &c.] Noſter muliebris ſexus nihil agit ita deteſtandum, ut eſt id quod viri inter ſe perpetrant.

51. *Numquid nos agimus cauſas.*] Nos mulieres virorum officia non invadimus, cur, ô viri, occupatis muliebria?

52. *Fora veſtra.*] Vobis propria, & viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris captamus ſcientiam, aut in Foro cauſas agimus. Valerius Max. lib. 8. cap. 3. fœminas aliquot affert auſas in Forum venire, & ibi apud Judices perorare nimirùm Amœſiam, Afraniam, Hortenſiam; quibus & eo nomine inuſta impudentiæ nota.

53. *Luctantur paucæ.*] Vide Sat. 1. v. 22. Sat. 6. v. 245, & ſeq. Martial. lib. Spectac. Epigram. 6.

Coliphia.] Horum meminit Plautus *in Perſa* Scen. 3. & Martial. lib. 7. Epigram. 66. panes athletarum fuiſſe dicuntur, appellati ſic, eò quòd eorum membra Græcè κῶλα reddant ἴφια, i. e. *robuſta.* Panes aiunt cum recenti caſeo commixtos fuiſſe *coliphia.* Alii etymologiam deducunt à κόλιξ, quod paſtilli ſeu placentæ genus celebratur Athenæo lib. 3. Item lib. 14. cap. 13.

54. *Calathis.*] Quidam aiunt *calathum* propriè dici quaſillum ſeu ſportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ & purpureæ, Græcis κάλλη.

Peracta refertis.] Diurnum penſum quotidie *refertis,* & vellera evoluta ſeu pertexta.

55. *Pragnantem.*] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine.] Vide quæ notabimus Perſ. Sat. 6. v. 73. ad vocem *trama.*

56. *Penelope.*] Ulyſſis uxor lanificii peritiſſima, quæ procos abſente viro ſapienter eluſit, eis ſe promittens obſecuturam abſolutâ telâ, quam ſingulis noctibus retexebat.

Meliùs torquetis Arachne.] Alii legunt *leviùs.*

Arachne.] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem auſa provocare, in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Metamorph. 6. Cæterùm Arachne linum ac retia invenit, ſuſos autem in lanificio Cloſter Arachnes filius, auctore Plinio, lib. 7. cap. 56.

Horrida

Horrida quale facit residens in codice pellex.
Notum est cur solo tabulas impleverit Hister
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto.
Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
DAT veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoïcidæ. Quid enim falsi Laronia? Sed quid
Non facient alii, cùm tu multitia sumas,

quale peragit concubina inculta sedens in stipite. Compertum est quare Hister codicillos repleverit uno liberto, & quare vivens plurima donârit adolescentulæ. Opulenta erit, quæ cubat tertia in cubili amplo. Tu matrimonium contrahe, & sile: secreta dant lapillos. Et post ista severum de nobis fiet judicium. Censura corvis indulgentiam tribuit, columbas autem exagitat. Stoici verecundi profugerunt increpantem vera & comperta. Enimverò quid falsum protulit *Laronia? Ecquid autem non agent alii, quando tu,*

ANNOTATIONES.

57. *Codice.*] Truncus erat ligneus, cui alligati insidebant servi, & operi vacabant.

Pellex.] Ea propriè dicitur quæ pellicit & præripit uxori suum virum. Pro famula hic poni contendunt, aliqui, quippe cum herò sæpè adulterium committebant servæ: hæ verò deprehensæ à matresfamilias durè habebantur, & ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio insistere.

58. *Notum est cur,* &c.] Sic Eclog. 3. Virgil.

Novimus & qui te.

Solo tabulas impleverit Hister libertò.] *Libertus* nimirùm impudicus flagitioso domino nefariè obsecutus tabulas ejus testamenti unus implet; cùm in mercedem sceleris hæres ex asse scribitur.

Hister.] *Hister* Pacuvius Sat. 12. v. 128. homo dives, & flagitiis notus.

59. *Dederit vivus cur multa puellæ.*] Per leges viro non licet uxori legare quidquam ex testamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, saltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 15.

Puellæ.] Uxori liberti adolescentulæ, ut aiunt aliqui; vel potiùs uxori propriæ ut taceat scelus mariti cum liberto, cujus est conscia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

60. *Tertia.*] Scilicet uxor cum viro & liberto.

61. *Tu nube, atque tace.*] Si nôsti connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi est ad opes acquirendas via & ratio. Porrò est etiam egregia Laroniæ indignatio, quasi diceret, Quæ verò deinceps nubere velit; & quæ nupta tacere & ferre possit ejusmodi virorum nequitiam? Sic Virgilius Eclog. 1.

Insere nunc Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Donant arcana cylindros.] Si arcanum tegas, si taceas secreta viri tui scelera, flagitiosi silentii præmium nanciscêre à marito.

Cylindros.] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat Sat 6. v. 457. id est, margaritas in similitudinem pyri turbinatas, ex Plin. lib. 9. cap. 35. *Elenchos,* inquit, *appellant fastigiatâ longitudine, alabastrorum figurâ, in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est.* Hæc Plinius. Quid verò propriè *cylindrus,* indicat Georgic. 1. Virgil.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro.

Nempè lapis est oblongus & teres, qui supervolvitur & æquat aream.

62. *De nobis.*] De mulieribus.

Post hæc.] Postquàm nota sunt infanda virorum crimina.

Tristis sententia.] Lex Julia, vel severi impurorum hypocritarum sermones contra mulieres haud pudicas.

63. *Dat veniam corvis,* &c.] Sententia, & adagium. Id est, leviora coërcentur in infimis, at impunè graviora divites committunt.

Censura.] Morum, castigatio, animadversio, punitio, quæ penes Censorem.

Corvis, columbas.] Discrevit sexum per aves, inquit Vetus Schol. porrò per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum simplicitas, quâ fit ut à viris facilè in adulterium impellantur. Seu quòd in tutela Veneris sunt columbæ, per has benè significat adulteras: per corvos autem & colorem nigrum, atrocia virorum & contra naturam flagitia, eoque minùs veniam merentia.

64. *Fugerunt trepidi.*] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis, aufugerunt illi conscientiâ suâ perculsi.

65. *Stoïcidæ.*] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoïcos non indicat aut ferit, sed hypocritas, qui Stoïcam probitatem simulantes nefariè vivunt.

Laronia.] Vide suprà v. 36.

Quid non facient alii.] Si tu Judex & Censor mollitiem præfers, quid alii non audebunt? Et molles quâ fronte mollis ipse damnabis.

66. *Multitia.*] Vestes bombycinas, subtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor possit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitatem propter æstivam; in tantùm à lorica gerenda discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes, inquit Plin. lib. 11. cap. 23.

Cretice?

Cretice? Et hanc vestem populo mirante perores
In Proculas, & Pollineas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur si vis, etiam Carfinia. Talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet,
Æstuo. Nudus agas; minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modò victor, & illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid? Non proclames, in corpore Judicis ista
Si videas? Quæro an deceant multitia testem.
Acer, & indomitus, libertatisque magister
Cretice pelluces. DEDIT hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris

ô Cretice, induis serica, & adversùs Proculas, ac Pollineas dicis, plebe vestimentum istud admirante? Fabulla est adultera: condemnetur quoque, si lubet, Carfinia. Certè condemnata non induet ejusmodi togam. At Julius incalescit: efferve sco. Nudus incede. Stultitia est minùs infamis. Ecce vestem, in *qua te leges & jus portantem auscultaret populus nuper victor, recentibus plagis, itque plebs ista montana, dimisso vomere. Ecquid non exclames, si aspicias illa in corpore Judicis? Rogo utrum serica testi conveniant.* O *Cretice trans appares vehemens, ac invictus, & libertatis auctor. Contagium immisit istam maculam, & in plures sparget: quemadmodum grex integer*

ANNOTATIONES.

67. *Cretice.*] O critice, ô Judex severe, instar Æaci, Minois, Rhadamanti, in Creta pridem, & nunc apud Inferos Judicum, ut aiunt. Porrò fuit Julius Creticus sub Cæsaribus illustrium causarum Actor, teste vet. Schol.

Et hanc vestem populo mirante, perores.] Sic Hortensius clarus ille Orator ob nimiam habitûs munditiem probris jactatus, & ludibrio exceptus, atque saltatriculæ nomine Dionysia appellatus fuisse dicitur. Gell. lib. 1. cap. 5.

68. *Proculas & Pollineas.*] Impudicas mulieres.

69. *Fabulla, Carfinia.*] Nomina mulierum impudicarum, quarum hæc illâ videtur indicari & induci velut turpior, ac nequior.

Talem.] Ita pellucentem, ac tenui substamine, ut est illa tua, ô Cretice.

70. *Damnata.*] Mulier adulterii convicta, virilem togam induta cogebatur prodire in publicum, atque sui flagitii pudorem & pœnam ferre. Auctores sunt Acron, & Porphyrio in Horat. Hinc ipse Flaccus lib. 1. Serm. 2.

. . . . . *Quid inter*
Est in matrona, ancillâ peccesve togatâ.

Togam.] *Toga* virorum erat, Stola mulierum. Hinc Tullius in Anton. *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.*

Sed Julius ardet.] Respondet & excusat se Creticus; at ego nonnisi propter æstum, & gravem Julii mensis, & Caniculæ ardorem, illa multitia lenioresque togas assumo.

Nudus agas.] Reponit Juvenalis, quod si ita est, & graviorem æstate nequeas vestem ferre, profectò satius est ut nudus, & sine ullo integumento procedas, agas, perores.

Minùs est insania turpis.] Quamvis enim ita nudum te insanum existiment, minor erit infamia, quàm si mollis & flagitiosus per vestes illas sericas videare. Legunt quidam, *infamia,* pari sensu. Utrobique amara est ironia & permissio.

72. *En habitum quo,* &c.] Ironicè admodùm. En te sic vestibus pellucentem, velut alterum Quintium Cincinnatum, audient Romani quasi Legislatorem, & Imperii vindicem.

73. *Crudis.*] Vel recentibus, vel crudelibus & sævis. Non incruentâ pugnâ victoriam adeptus.

74. *Montanum vulgus.*] Quod montes & agros incolit, & in urbem confluere solet, ad triumphi pompam spectandam, aut ad leges quæ promulgantur, excipiendas.

Positis aratris.] Relicto opere rustico cupidè accurret.

Audiret.] Te mollem & effœminatum ille asper & induratus militia & labore populus auscultaret.

75. *Quid? Non proclames.*] Ut suprà, Quis Cœlum terris non misceat, exclamando: O Cœlum! &c.

In corpore Judicis ista si videas.] Si indutum sericis Judicem aspexeris.

76. *Quæro an deceant multitia testem.*] An igitur in teste, qui inferior Judice est, tolerabis pellucentem togam, ad bombycina vestimenta, quæ in ipso Judice non feras?

77. *Acer & indomitus,* &c.] Per sarcasmum & subsannationem crebram exagitat mollem Creticum Juvenalis: scilicet in isto habitu vindex libertatis omninò videris, inquit.

78. *Pelluces.*] Ut per togam sericam & subtilem perspiciuntur membra tua, sic & animus tuus virilis apparet elucetque. Ironicè.

Dedit hanc contagio labem.] Eheu luem hanc mollitiem nempè afflavit tibi & affricuit mollium consuetudo: & tu illam in alios transmittes.

Unius

perit unius scabie, atque sues prurigine; & racemus ab alio racemo visus lividum colorem *contrahit. Quidpiam illâ veste turpius aliquando perpetrabis. Nullus subitò fœdissimus evasit. Sensim te admittent qui* in *ædibus longas tænias accipiunt temporibus, ac totâ cervice torques aptant: & Bonam Deam conciliant ventre suis molliculæ atque paterâ capaci. At perverso ritu longè pulsa mulier januam non ingreditur. Ara Deæ unis est aperta masculis. Vociferantur: abscedite profana. Illic nulla tibicina cornu insonat.*

Unius scabie cadit, & porrigine porci;
Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
NEMO repentè fuit turpissimus. Accipient te
Paulatim qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, & toto posuêre monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam: sed more sinistro
Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet: ite profanæ,
Clamatur: nullo gemit hîc tibicina cornu.
Talia secretâ coluerunt Orgia tedâ

ANNOTATIONES.

80. *Scabie.*] Trita similitudo. Cornelius Celsus *de Scabie. Durior est*, inquit, *cutis rubicunda è quâ pustulæ oriuntur quædam humidiores, quædam sicciores, exeunte ex aliquibus sanie, &c.*

Porrigine.] Morbus est porcorum simul & hominum, quo squamæ veluti quædam inter pilos exurgunt, interdum madentes, aliàs siccæ, ut habet idem Celsus.

81. *Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.*]. Sicut etiam uva corrupta proximam uvam corrumpit ex contactu. Aliter explicat Hadrian. Turneb. lib. 15. cap. 17. vultque Poëtam loqui ex opinione vulgi existimantis, maturesceote & livescente unâ uvâ, aliam vicinam ex æmulatione quâdam statim livescere. Favet vet. Schol. dicens: Hoc è Proverbio sumitur: *Uva uvam videndo varia fit.*

61. *Fœdius hoc aliquid, &c.*] Hæc vestium mollities ad aliquid pejus te deducet, nimirùm ad infandas libidines.

83. *Nemo repentè fuit turpissimus.*] Gradus sunt virtutum sic & vitiorum.

Accipient te.] Suum in consortium te assument impuri mystæ, quorum instituit Collegium Domitianus ad Quinquatria Minervæ quotannis in Albano celebranda: ex Suetoo. Domit. cap. 4. Horum lasciviam hîc Poëta potissimùm reprehendi nonnulli contendunt.

84. *Longa redimicula.*] *Redimiculum*, muliebris capitis ornamentum; fasciolæ seu tæniæ à mitra dependentes. Tull. ver. 5. hæc civitas mulieri *redimiculum* præbeat, Vide Virgil. Æneid. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Domi sumunt.] Hinc patet non publica sed privata fuisse conventicula hominum impurorum & mollium, qui muliebriter ornati easdem inter se libidines & spurcitias committant, quas solebant mulieres in Sacris Bonæ Deæ.

86. *Atque Bonam teneræ, &c.*] Describit ritus à fœminis servari solitos in Sacris illis nocturnis.

Bonam Deam.] Seu Maiam, seu Proserpinam, Opem, &c. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 12.

Abdomine porcæ.] *Porcæ* sumen opimum Antiqui abdomen vocabant, inquit Plinius lib. 11. cap. 37. Porrò quid propriè *abdomen* describit Corn. Cels. lib. 4. cap. 1. *Ipsa*, inquit, *ilia inter coxas & pubem posita sunt, à quibus abdomen sursum ad præcordia pervenit.*

87. *Cratere.*] In Sacris vinum fundebatur. Virgil. passim. Æneid. 5.

—*Vina liquentia fundam.*

Vide Sat. 12. v. 8. & ibid. Annot.

More sinistro.] Contrario prorsus ac inverso. Nam Bonæ Deæ sulæ fœminæ sacrificabant, at hîc soli viri admittuntur.

89. *Maribus.*] Et quidem effœminatis.

Ite profanæ.] Sicut in mulierum Sacris è contrà: Procul ite profani. Propriè hîc, quasi porrò à fano este, ite, discedite.

90. *Tibicina cornu.*] Variaque instrumenta, tuba, cornu, tibia in Sacris adhibebantur.

91. *Talia secreta coluerunt, &c.*] Quæ ab illis mollibus & effœminatis viris patrantur Romæ flagitia in fictis Bonæ Deæ Sacris, talia sunt, qualia exercebantur in Cotyttiis apud Athenienses.

Orgia.] Bacchi Sacra, sic dicta ab ὀργῆς *furore*. Vide quæ de Bacchanalibus dixi initio hujus Satiræ.

Secreta.] Mysticâ; nisi potiùs nocturnas & clandestinas libidines Sacrorum illorum notat.

Teda.] Vide Sat. 1. v. 155. seu Plin. lib. 16. cap. 10.

Cecropiam

Cecropiam ſoliti Baptæ laſſare Cotytto.
Ille ſupercilium madidâ fuligine tinctum.
Obliquâ producit acu; pingitque trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cœrulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa;
Et per Junonem, domini jurante miniſtro.
Ille tenet ſpeculum pathici geſtamen Othonis.

Baptæ aſſueti fatigare Cotytto Cecropiam celebrant ejuſmodi Orgia, arcanâ face. Hic acu incurvâ ſupercilium extendit humidâ tinctum fuligine, ac pingit tremulos erigens occulos. Iſte potat Priapo è vitro; & reticulum inauratum replet denſis capillis, veſtitus cœruleâ chlamyde *ſcutulis diſtinctâ,* vel *galbano raſo; atque famulo jurante per Junonem heri* ſui. *Iſte velut exuvias.*

ANNOTATIONES.

92. *Cecropiam.*] A *Cecrope* primo Athenienſium Rege denominatur ſæpè id omne quod ad Athenas atque univerſam Atticam regionem pertinet.

Cotytto.] Accuſat Græc. quartæ Declinationis. Ea fuit ſaltatrix ſpurciſſima, poſt mortem in Impudentiæ Deam conſecrata Athenis, & nocturnis Sacris omni libidinum genere plenis culta.

Laſſare.] Ea nempè Sacra ſaltationibus impudicis ad ſatietatem uſque & laſſitudinem peragebantur.

Baptæ.] Ἀπὸ τῦ βάπτειν, *lavare,* dicti: quia aquâ calidâ tingebantur illis Sacris Cotyttûs initiati. Politian. Miſcel. cap. 10. Porrò, Baptæ; titulus Comœdiæ Eupolidis Poëtæ, in qua viros Athenis ad imitationem fœminarum ſaltantes inducit & pſaltriam laſſantes. Vet. Schol. Cùm autem Baptarum laſciviam Eupolis proſcripſiſſet, ab illis in mare præcipitatus & ſubmerſus fuiſſe dicitur.

93. *Ille ſupercilium,* &c.] Quidam ex illis denigrant *ſupercilia:* nam color niger in oculis & crinibus olim laudabatur, teſte Horatio ad Piſones.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Xenophon in Pædia Cyri ait à quibuſdam oculorum palpebras fuco pingi, & ſic decorem in aſpectu contrahi. S. Cyprianus *de Habitu Virginum:* docuerunt oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem.

94. *Obliquâ acu.*] *Acu* crinali, vel calamiſtro, ut volunt alii.

Pingitque.] Supercilia, & oculorum pilos. Tanta eſt decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plinius.

Trementes attollens oculos.] Timentes lædi adhibito fuco.

95. *Vitreo bibit ille Priapo.*] Alius bibit in ſcypho vitreo obſcœnæ figuræ, more impudicarum mulierum. Plin. in Prœmio libri 33. *Artem auxêre,* inquit *vitiorum irritamenta: in poculis libidines cælare juvit, ac per obſcœnitates bibere.* Et alibi, *vina ex libidine hauriuntur.*

Priapo.] Is Liberi patris ac Veneris filius, quem velut hortorum Deum olim coluerunt. De eo plura dicere vetat pudor.

96. *Reticulumque comis.*] Muliebris ornamentum capitis adhibet, *reticulo* aureo comam colligit ac religat. Plinius lib. 12. cap. 14. ſic habet: *Perſona adjicitur capiti, denſumve reticulum.*

97. *Cœrulea indutus.*] Subauditur, *veſtimenta.*

Scutulata.] Orbiculis notata. Plinius lib. 8. cap. 48. plurimis liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit, ſcutulis dividere, Gallia.

Galbana.] A colore floris Galbani, Galbana dicta ſunt veſtimenta muliebria galbanei coloris, qui ſublucidus & ſubalbus eſt cum pallore. Hinc Martialis lib. 1. Epigram. 97. effœminatum notans, *galbanos habet mores,* inquit. De *Galbano* Plinius pluribus locis lib. 12. cap. 25. Dat. & *galbanum* Syria, è ferula ejuſdem nominis, reſinæ modo. Salmaſius, aliique legunt, *Galbina,* id eſt, viridis coloris.

Raſa.] Non villoſa, pillos non habentia. Plin. lib. 8. cap. 48. mox citat. Togas raſas Divi Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella.

98. *Et per Junonem.*] Non domino tantùm, ſed etiam miniſtro jurante, &c.

Per Junonem jurant.] Hæc omnia muliebriter. Nam ſolæ mulieres per Junonem jurabant; viri per Jovem, per Herculem. Vide Plin. lib. 2. cap. 7. *Servi illi jurant quomodo ſolebant ancillæ Neronis, ipſi adulantes, per Junonem tuam,* inquit Vetus Schol.

99. *Ille tenet ſpeculum.*] Ad quod ſe comat, inſtar mulierum.

Geſtamen Othonis.] Quo utebatur *Otho* Imperator. Sueton. cap. 12. *Tanto,* inquit, *Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit . . . . munditiarum fuit penè muliebrium . . . . Quin & faciem quotidie raſitare, ac pane madido linere conſuetum, idque à prima lanugine, ne barbatus unquam eſſet.*

Actoris

Actoris Arunci ſpolium, quo ſe ille videbat
Armatum, cùm jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Hiſtoriâ, ſpeculum civilis ſarcina belli.
Nimirùm ſummi ducis eſt occidere Galbam,
Et curare cutem ſummi conſtantia civis,
Bebriaci in campo ſpolium affectare palatî,
Et preſſum in faciem digitis extendere panem,
Quod nec in Aſſyrio pharetrata Semiramis orbe,

Actoris Arunci geſtat ſpeculum, quod *portabat Otho;* . . . *quo is ſeſe aſpiciebat armis indutum, quando jamjam levari ſigna imperabat. Res celebranda monumentis recentibus ac nova hiſtoriâ, ſpeculum civilis belli ſarcina. Nempe magni imperatoris eſt Galbam interficere, atque magni civis fortitudo pellem expolire; appetere palatii ſpolia in agro Bebriacenſi, atque compreſſum digitis panem in vultum porrigere. Quod neque Semiramis pharetram gerens in regione Aſſyriorum fecit.*

ANNOTATIONES.

100. *Actoris Arunci ſpolium.*] Ironicè locum hunc inſerit ex Æneide 12. ſenſus eſt, Iſque tam gloriatur ſpeculo ab Othone accepto, quàm Turnus præreptâ Actori Arunco ingenti ſuâ haſtâ, apud Virgilium.

Quo ſe ille videbat armatum.] In quo ſe armatum contemplabatur perperam & inſulsè Otho diſcrimini vitæ ſeſe mox objecturus in pugna.

101. *Tolli vexilla juberet.*] Ad committendum prælium.

102. *Annalibus.*] Hoc habent Annales ſupra hiſtoriam, quòd per annos digeſtas res contineant. Gell. lib. 5. cap. 18.

103. *Speculum civilis ſarcina belli.*] Sarcaſticè Res, inquit, nova: inter inſtrumenta belli Otho ſpeculum geſtat, muliebriter ſeſe exornans in ipſis caſtris, quando cum Vitellio de Imperio dimicat, ab eo mox profligandus. Corn. Tacit. *Nec deerant,* inquit, *qui ambitione ſtolidâ luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ſicut inſtrumenta belli mercarentur.*

104. *Summi ducis.*] Othonis, qui Galbam Imperii menſe ſeptimo, in medio urbis Romæ foro obtruncavit. Ipſe verò Otho manu propriâ occubuit apud Brixellum, clade ſuorum per Vitellianos auditâ, tertio Regni ſui menſe. Euſeb. Sueton. Corn. Tac. Hiſtor. lib. 2.

105. *Et curare cutem.*] Muliebri ſollicitudine decorem procurare.

Summi conſtantia civis.] Ejuſdem ſcil. Othonis, qui & muliebriter munditiem amabat, & virtutes pariter civiles & Imperatorias nihilominùs exercebat; ut ſuprà ex Sueton. & Corn. Tacit. Hiſt. 1. ſed non erat Othonis mollis, & corpori ſimilis animus. Quod ſanè mirandum juxtà ac ſatyrico ſale dignum judicat Juvenalis.

106. *Bebraici in campo.*] Ubi Otho profligatus à Vitellianis. Oppidum eſt Cremonam inter & Veronam, in Ducatu Mantuano, quod aliis *Bebriacum,* aliis, *Bedriacum, Betriacum, Bretiacum, Metriacum.* Bebriacenſium bellorum civilium meminit Plinius lib. 10. cap. 49. *Bedriacum* autem appellat Tacitus Hiſt. lib. 2.

Palatî.] Id eſt, Imperii Romani, cujus pacificum regimen ſpondebat ſibi Otho victis hoſtibus, Vitellio cum ſuis, immemor à ſe illatæ non ita pridem Galbæ necis; ſuæ verò luxuriæ ſemper memor, & affectati decoris ſtolidè tenax.

107. *Et preſſum in faciem,* &c] Super genas ac faciem extendere micam panis aſinino lacte madidi, ad nitorem cuti procurandum. Sueton. loco ſuprà citato. Plin. lib. 11. cap. 41. ait, lac aſininum conferre aliquid candori in cute mulierum. Unde Poppæa Neronis uxor fœtas ſecum aſinas quingentas quocunque trahere ſolebat, eo lacte corpus totum macerans, extendi etiam cutem credens, Et lib. 28. cap. 12. Cutem in facie erugari ac tenereſcere, & candorem cuſtodire lacte aſinino putant, &c.

108. *Quod nec in Aſſyrio,* &c.] Quod quidem illæ mulieres bellatrices & luxurioſæ, Semiramis, & Cleopatra, non fecerunt in bello: quibus proinde Otho mollior & effœminatior extitit.

Aſſyrio.] Aſſyria Regio majoris Aſiæ Medis, Armenis, & Meſopotamiæ contermina. Ptolem. Syriæ pars, Plin. lib. 5. c. 12. At Strabo longè ampliores Aſſyriæ fines aſſignat, l. 6. Ab Aſſur filio Sem denominatam ait Iſid. Etym. & S. Aug. l. 15. *de Civit. Dei.* Aſſyriorum inclyta ſub Belo Babylonis conditore cœpit Monarchia omnium prima, anno poſt orbem conſtitutum ferè bis milleſimo, floruitque per ſæcula circiter quindecim: poſteà verò ad Perſias migravit ſub Cyro.

Semiramis.] Uxor Nini Aſſyriorum Regis fortis & bellicoſa, unde pharetratam vocat. Hæc Imperium propagavit, ac Babylonem amplificavit ornavitque; pro filio diu regnavit, ab eo tandem ſublata eſt, quòd ejus concubitum concupiſſet. Val. Max. l. 9. c. 3. de ea ſic habet: *Semiramis Aſſyriorum Regina, cùm ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum eſſet Babylonem defeciſſe; alterâ parte crinium adhuc ſolutâ, protinùs ad eam expugnandam cucurrit, nec priùs decorem capillorum in ordinem, quàm tantam urbem in poteſtatem, ſuam redegit. Quocirca ſtatua ejus Babylone poſita eſt illo habita, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.* De ea etiam fusè, Juſtinus, Euſebius, Diodorus Siculus lib. 3.

Mœſta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hîc nullus verbis pudor, aut reverentia menſæ.
Hîc turpis Cybeles, & fractâ voce loquendi
Libertas, & crine ſenex fanaticus albo
Sacrorum Antiſtes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducenduſque magiſter.
Quid tamen exſpectant Phrygio, quos temp; erat jam
More ſupervacuam cultris abſcindere carnem?
Quadringenta dedit Gracchus ſeſtertia, dotem
Cornicini; ſive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ; dictum, feliciter; ingens
Cœna ſedet; gremio jacuit nova nupta mariti.

neque Cleopatra in *Actiaca navi triſtis. Illic verecundia nulla in ſermonibus vel menſæ obſervantia.* Illic *Cybelæ fœda, atq; enervatâ voce dicendi libertas: ac vetulus furens cano capillo eſt Sacrorum præſes, non vulgare & dignum memoriâ exemplum ingentis gulæ, & præceptor accerſendus. Attamen ecquid morantur* illi, *quos jam tempus aderat amputare gladiolo carnem ſuperfluam, Phrygio ritu? Gracchus ſeſtertia quadringenta* in *dotem donavit cornu canenti, ſeu is cecinerat ære directo. Obſignatæ* ſunt *tabulæ. Acclamatum* eſt; *fauſtè. Lautæ dapes appoſitæ:* denique *recens nupta quievit* in *ſinu conjugis.*

ANNOTATIONES.

109. *Mœſta nec Actiaca.*] Nec Cleopatra Ægypti Regina, mœſta quòd ab Auguſto victa cum Antonio, navali prælio fuiſſet, ad Actium Epiri urbem, & promontorium, atque ſibi mortem admotis aſpidibus parans, ne duceretur in triumpho. Hanc eleganti admodùm formâ primò adamavit Julius Cæſar, pòſt M. Antonius eam deperiit, ac fugientem in Ægyptum conſecutus ibi ſeſe interemit. *Plutarchus.*

110. *Hic nullus verbis pudor.*] Apud Albanos illos Sacerdotes Flaviales, de quibus ſuprà, nulla moderatis luxuriæ: impudicitiæ aut gulæ modus nullus.

Aut reverentia menſæ.] Nimiis enim indulgent epulis; adeò ut ex proverbio, Albanæ dapes & menſæ pro lautis & abundantibus ponantur.

111. *Hic turpis Cybeles.*] Turpis etiam ſermonis libertas inter illos viget: obſcœna quævis loquuntur, qualia uſurpant & cantant Cybelæ Sacerdotes in ejus Sacris atque ludis. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 5. Ovid. Faſt. 4.

Cybeles.] Hæc aliis nominibus vocatur *Ops, Rhea, Veſta, Magna Mater, Berecynthia, Dindymene:* Cybele verò, à Cybelo monte Phrygiæ, ubi inſtituta putantur illius Sacra: Hinc & *Dea Phrygia* nuncupatur.

Fractâ voce.] Laſcivâ, effœminatâ, ad mollitiem enervatâ & fractâ.

112. *Fanaticus.*] Quaſi ſacro furore percitus, à Furiis exagitatus, Entheus.

113 *Sacrorum Antiſtes.*] Sacris illis infandis ac ceremoniis futilibus præſidet.

114. *Gutturis exemplum.*] Ob voracitatem & helluationis prodigium.

Conducenduſque magiſter.] Quaſi inſignis gulæ & obſcœnitatis præceptor, advocari dignus & pretio conduci, ſi abeſſet, aut ſorte ductus non eſſet, ex more.

115. *Quid tamen exſpectant.*] Verùm ſi ita illi Sacra Cybeles, ejuſque, impuros myſtas æmulantur in obſcœnitatibus & helluationibus, quin etiam pergunt, & ipſi ſibi virilia abſcindunt, eorum ad inſtar?

Phrygio more.] Ut faciunt Sacerdotes Deæ Phrygiæ, qui ſeipſos caſtrant, exemplo Atys pueri Cybele dilecti. Diodor. Sic l. 4. c. 5.

Quos tempus erat jam.] Quos pridem oportebat amputâſſe ſibi pariter eam carnem, quâ viri ſunt, ipſis inutilem muliebria ſectantibus.

116. *Cultris.*] More Judæorum incircumciſione præputii, lapideis cultris, teſtâ Samiâ; quod & prior fecit Atys.

117. *Quadringenta ſeſtertia.*] Equeſtrem cenſum, decem millia coronatorum. Vide Sat. 1. v. 92. item v. 106.

Gracchus.] Vel nobilis quilibet, vel unus è Gracchorum familia. Vide ſuprà v. 24.

Dedit dotem] Quaſi uxor ſuam dotem viro portat.

118. *Cornicini, ſive hic recto, &c.*] Cuidam canenti vel ære curvo, id eſt, cornu; vel recto ære, id eſt, tubâ: cornicini vel tubicini. Ovid. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

119. *Signatæ tabulæ.*] Matrimonii tabulæ, inſtrumentum, contractus, confecta & ſubſignata ſunt.

Dictum feliciter.] Fauſtæ precationes adhibitæ ex Majorum inſtituto, quod felix, fauſtum, ac fortunatum ſit: vel, hæ nuptiæ feliciter ac benè cedant vertantque.

Ingens cœna ſedet.] Nuptiale convivium paratum & appoſitum eſt: vel, frequentes aſſederunt ad epulum nuptiarum. Lipſius Epiſtolic. quæſt. lib. 4. Epiſt. 25. ſeparat vocem, *ſedet,* & legit, *Ingens Cœna: ſed & gremio jacuit, &c.*

120. *Gremio jacuit nova nupta mariti.*] Gracchus traditus eſt Cornicini, ſicut Sporus Neroni, de quo antè.

O pro-

O proceres, Cenſore opus eſt, an haruſpice nobis?
Scilicet horreres, majoraque monſtra putares,
Si mulier vitulum, vel, ſi bos ederet agnum?
Segmenta, & longos habitus, & flamea ſumit,
Arcano qui ſacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis paſtoribus? Unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:

O optimates, egemuſne Cenſore, an haruſpice? Nimirùm abhorreres, & crederes graviora prodigia, ſi fœmina pareret *vitulum; aut ſi vacca agnum gigneret?* En *ſegmenta, veſteſque longas, atque flameum accipit* is, *qui retinaculo ſecreto vacillantia portans ſacra ſudorem emiſit,* ſub *ancilibus ſcutis. O parens civitatis, unde ſcelus tam nefandum paſtoribus Latinis? O Mars unde urtica illa affricuit tuos poſteros? En viro datur illuſtris proſapiâ & divitiis:*

ANNOTATIONES.

121. *Proceres.*] Vocem hanc explicabimus in Perſio.

Cenſore opus eſt, an haruſpice.] *Cenſore,* qui mores iſtos corrigat; *an haruſpice,* qui hæc libidinis portenta, & ſcelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione & procuratione Tit. Liv. paſſim.

Haruſpice.] Hoſtia ab *hara,* ſeu ſtabulo dicitur *Haruga,* hinc *Haruſpex* dictus qui inſpicit hoſtiarum exta, atque inde Deorum voluntatem & futura rimatur. Sat. 6.

——*Comagenus Haruſpex*
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli.

122. *Majora monſtra.*] Quàm cùm viro vir nuptui datur.

124. *Segmenta.*] Alii explicant monilia, cum Servio: alii fimbrias & faſciolas aureas veſtis extremitati ornatûs gratiâ aſſutas. Alii dicunt *ſegmenta* poni pro ſegmentatis veſtibus pretioſis, quæ vermiculato opere compoſitæ erant è bracteolis aureis aut argenteis, item è purpuræ ſegmentis. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. n. 1. refert Matronis permiſſum uti purpureâ veſte, ac aureis ſegmentis. Ovid. 3. de Arte.

Quid de veſte loquar? Non jam ſegmenta requiro,
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Longos habitus.] Vittatas veſtes, quibus operiuntur ſpunſæ, inquit Vetus Schol.

Flameâ.] Velamen erat rubei, aut lutei potiùs coloris, quo novæ nuptæ ſolebant obtegi; *Dictum verò flameum,* inquit Feſtus, *quòd eo aſſiduè utebatur Flaminica, id eſt, Flaminis uxor cui non licebat facere divortium: unde boni ominis causâ nubentes flameo velantur.* Plin lib. 21. cap. 8. *Lutei video,* inquit, *honorem antiquiſſimum in nuptialibus flameis totum fœminis conceſſum.* Martial. lib. 11. Epigram. 79.

Flamea texuntur ſponſæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

125. *Arcano qui ſacra ferens, &c.*] Ille ipſe Gracchus muliebres & nuptiales ſumit veſtes, qui Salius fuit, & Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poëta deſcribit & notat.

Sacra ferens nutantia.] Subſilientia ad motum Saliorum ancilia. Nempè ſub Numa Pompilio refertur è cœlo ſcutum Romæ cecidiſſe, reſponſumque ab haruſpicibus ibi fore orbis Imperium, ubi illud ſervaretur. Itaque Numa undecim alia illi ſimilia prorſus juſſit fabricari, quibus immiſtum nec internoſci, nec ſubripi facilè poſſet: duodecim quoque Sacerdotes inſtituit qui ſolemni ritu per urbem tripudiantes & canentes illa duodecim ancilia ſcuta circumferrent; unde Salii dicti ſunt à *ſaliendo.* Illa verò inTemplo Martis cuſtodiri imperavit. Tit. Liv. lib. 1. cap. 20. Horat. lib. 2. Epiſt. 1. v. 86.

Jam Saliare Numæ carmen, &c.

Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 26.

Arcano loro.] *Loro* intùs innexo ſuſpenſa ſcuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano,* vel potiùs quia, ut dictum eſt, cœleſte ſcutum cum aliis confuſum haud dignoſcebatur.

126. *Sudavit.*] E corporis agitatione & ſaltatu.

Clypeis ancilibus.] *Ancile* dictum, quia ab omni parte reciſum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius deſcribit Faſt. 3

Quis mihi nunc dicet, quare cœleſtia Martis
Arma ferant Salii, &c.

Pater urbis.] Mars, è quo Rheâque Sylviâ nati Remus & Romulus urbis Romæ conditores.

127. *Latiis paſtoribus.*] Hominibus ſimplicibus & innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus & ærumnis duratos cur luxuria nunc invadit ac enervat?

128. *Gradivè.*] Vel à *gradiendo* Mars ita vocatus; vel à κραδεύειν, haſtam vibrare. Alii vocem deducunt a Thracibus, apud quos velut bellicoſiſſimos Poëtæ Martis ſedem locant: fortem ſignificari aiunt eo vocabulo.

Urtica.] Herba eſt notiſſimæ mordacitatis: hìc ſignificat pruritum libidinis.

129. *Traditur ecce, &c.*] Gracchus Tubicini ut ſuprà: vel Neronem perſtringit Doriphoro liberto nubentem, & è contrà ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. cap. 29.

Nec

Nec galeam quaſſas, nec terram cuſpide pulſas,
Nec quereris patri. Vade ergò, & cede ſeveri
Jugeribus campi, quem neglegis. Officium cras
Primo ſole mihi peragendum in valle Quirini.
Quæ cauſa officii? Quid quæris? Nubit amicus,
Nec multos adhibet. Liceat modò vivere; fient,
Fient iſta palam, cupient & in acta referri.
Intereà tormentum ingens nubentibus hæret,
Quòd nequeunt parere, & partu retinere maritos.
Sed melius, quòd nil animis in corpora juris
Natura indulget. Steriles moriuntur, & illis
Turgida non prodeſt conditâ pyxide Lyde;
Nec prodeſt agili palmas præbere Luperco.

neque caſſidem commoves, neque humum haſtâ percutis, neque expoſtulas parenti? Ito igitur, ac deſere jugera agri auſteri, quem non curas. Craſtinâ die, diluculo præſtandum mihi eſt *obſequium in Quirini valle. Quænam obſequii ratio? Quid percontaris? Nubit familiaris* meus: *neque plures advocat.* Heu *ſi detur vitam producere: hæc agentur, agentur publicè; atq; optabunt in commentariis ſcribi. Interim magna pœna ſequitur nubentes, quod non poſſunt parturire, ac fœtu conjuges ſervare. At præſtat ut natura poteſtatis nihil dederit mentibus in corpora. E vita diſcedunt ſine partu, neque iſtis proficit craſsâ Lyde medicato vaſculo; neque juvat manus porrigere Luperco celeri.*

ANNOTATIONES.

130. *Nec galeam quaſſas, &c.*] Neque ulla præbes indignationis argumenta, nec iſtam coërces licentiam improbitatis.

131. *Patri.*] Apud Jovem, cujus ac Junonis filius es: qui Deorum ſummus ſcelera iſta vindicet, ac degeneres à te tuâque virtute in ordinem redigat.

Cede ſeveri jugeribus campi.] Si Romanos ita negligis, eurumque virtutem frangi ſinis, ergò etiam cede campo Martio, quem Tarquiniorum ante agrum urbem inter ac Tiberim tibi conſecrârunt. Liv. lib. 2. cap. 5.

Severi.] In quo judiciorum armorumque ſeveritas ac labor exercentur & vigent.

132. *Officium cras.*] Dialogus inter colloquentes de prodigioſis iſtis virorum nuptiis. Cras, inquit unus, officium amico præſtiturus ſum.

133. *In valle Quirini.*] Ad *Quirini* ſeu Romuli Templum, vel porticum, ubi multi negotiorum causâ convenire ſolebant. Templi meminit Plin. l. 15. c. 29. ubi inter antiquiſſima fuiſſe delubra dicit Alex. ab Alex. l. 1. c. 14. Romuli Templum in Quirinali omni tempore clauſum ait, quaſi arcanum fieri vellent, an humo tectus, an inter Deos tranſlatus fuerit. De Porticu verò Martial. lib. 11. Epigram. 1. ad Librum ſuum.

Vicini pete porticum Quirini;
Turbam non habet otioſiorem.
Pompeius, &c.

134. *Quæ cauſa officii?*] Et quod officii genus præſtare debes amico? rogat alter.

Quid quæris?] Reſpondet ille: Quid enimverò id curas ac ſciſcitaris ampliùs?

Nubit amicus.] Velut uxor matrimonium init.

135. *Nec multos adhibet.*] Paucos teſtes vocat, eoſq; ex intimis familiaribus ne evulgari contingat rem lege Scantiniâ vetitam.

Liceat modò vivere, fient, &c.] Si paulò diutiùs vita eſt incolumis, videbimus hæc ſcelerum monſtra palam exerceri, ſine metu ac pudore, eò tandem erumpet impudentia.

136. *In acta referri.*] In Annales, in Commentarios publicos, ut facti memoria ad poſteros tranſeat.

137. *Nubentibus.*] Effœminatis illis maribus.

138. *Partu retinere maritos.*] Faſtidientes aliquando tenere ac ſibi conſervare. Sunt enim liberi maximum conjugii vinculum, & amoris pignus perpetui: & ſterilitas uxorem etiam repudii ſæpè fuit cauſa. Claudianus.

Fœmina cùm ſenuit retinet connubia partu,
Uxoriſque decus matris reverentia penſat.

139. *Sed melius, quòd, &c.*] Melius tamen eſt, quod iſti molles pœnam ferunt, nec pro arbitrio naturam ſuam muliebri poſſunt mutare & parere.

141. *Conditâ pyxide.*] *Pyxis* vas è buxo, in quo medicamina fœcunditatem conferentia reponantur apud iſtam Lyden.

Lyde.] Unguentaria quædam jactans ſe medicamentis auferre ſterilitatem. Turneb. l. 15 c. 17. Porrò Lydiæ mulieres craſſæ fuiſſe dicuntur. Alii neſcio quid comminiſcuntur de Arachne Lydia, aiuntq; ſterilitatem emendari, ſi mulier incluſam pyxide araneam in ſinu portârit.

142. *Palmas præbere Luperco.*] *Luperci* Panos Sacerdotes menſe Februario in Lupercalibus per urbem diſcurrebant, credebanturque ſterilibus fœcunditatem afferre, & partum adjuvare gravidarum, obvias percutiendo ſeu ferulâ, ſeu hircinâ pelle: diſcurrentibus igitur mulieres occurrebant ac verberibus ſeu palmas, ſeu uteros offerebant. Hinc Ovid. Faſt. 2.

Nupta quid expectas? Non tu pollentibus herbis,
Nec prece nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ;
Jam ſocer optatum nomen habebit avi.

Illud etiam portentum transgressa est fuscina Gracchi tunicâ induti atque gladiator, qui mediam arenam fugiendo circuivit fortior & Capitolinis, & Marcellis, & posteris Catuli ac Pauli, & Fabiis & cunctis spectatoribus ad podium; quamvis illis adjungat eum, cujus in *ludis tum retia injecit. Existere quosdam Manes, & Imperium sub terra,*

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fugâ mediam gladiator arenam
Et Capitolinis generosior, & Marcellis, 145
Et Catulis, Paulisque minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium spectantibus: his licet ipsum
Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquos Manes, & subterrenea regna,

ANNOTATIONES.

143. *Vicit & hoc monstrum,* &c.] Monstrosis illis marium nuptiis pejus aliquid videre est Romæ, scilicet Nobiles qui arenâ se polluunt, & plebeiis imò indignis exercitationibus. Nam scelera ista portentosa quidem sunt, sed occulta, at publicè exercentur infames isti ludi, & hoc exempli pejoris & gravioris periculi: Quod à Nerone quidem Romani Imperii monstro ac portento profluxit. Is enim amavit edere ludos omnis generis, ac inter alios gladiatorium munus Suetonius cap. 12. & alibi. Sub Vitellio prohibitum, fuit ne Romani Equites ludo & arenâ polluerentur. Cornel. Tacit. Domitianus quidem nullum coëgit ad pugnandum in arena, sed multi sub Nerone pridem his pugnis assueti sponte in arenam descendebant. Quod hîc damnat Juvenalis, & Sat. 8. v. 200.

Tunicati.] Gladiatores induti simplici tunicâ decertabant quo essent expeditiores. V. Sat. 8. v. 207.

Fuscina.] Tridens telum quo utebatur Retiarius.

Fuscina Gracchi.] Gracchus, vel quilibet alius è Patriciis ac Nobilibus, armatus reti ac fuscinâ more Gladiatorum ac tunicâ leviter obtectus, & in arena depugnans cum sordidis & infimis. In amphitheatro nempè componebantur Gladiatorum paria: alter Mirmillo dicebatur ac secutor; habebatque pro armis, gladium, clypeum, galeam: alter Retiarius reti ac fuscinâ armatus, reti quidem involvere caput Mirmillonis conabatur, ac fuscinâ captare, humique affligere: Quod pugnæ genus fertur inventum à Pittaco uno è septem Græciæ Sapientibus.

144. *Lustravitque fuga,* &c.] Declinans Mirmillonem infestâ cuspide appetentem. Vel intelligit Gracchum non Retiarium tantum egisse sed & Mirmillonem, qui fugam simulabat ante Retiarium: unde consueverat Retiarius identidem increpare: non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle? Nimirùm vertici illius galeæ inerat piscis effigies.

Gladiator.] Gracchi filius. Retiarius fuit, & ad infamiam usque Gladiator. Vet. Schol.

Arenam.] Aream Amphitheatri Rom. arenâ stratam, ne sanguis ibi fusus in Gladiatorio præsertim munere spectantibus horrori esset, si humi defluere ac decurrere cerneretur.

145. *Et Capitolinis generosior.*] Gracchus, inquam, nemine Romanorum inferior genere, virtute, præstantiâ, componitur cum Gladiatore, ac in arena decertat. Per indignationem hæc ait.

Capitolinis.] Manliis, quorum unus defenso Capitolio Capitolini cognomen ac decus invenit. Tit. Liv. lib. 5.

Marcellis.] Quàm illustris Marcellorum familia Romæ fuerit, quorum unus Syracusas expugnavit, quinquies Consul fuit, Annibalem in Italia primus vicit! Vide Plutarchum.

146. *Catulis.*] Q. Lutatius Catulus primum bellum Punicum gloriosè confecit, demersis aut captis hostium sexcentis navibus.

Paulisque.] Paulus Æmilius fortiter in acie dimicans Cannensi clade occubuit. Ejus posteri pluribus triumphis nobilitati sunt. Plut.

Fabiis.] Hi numero sex & trecenti ex eadem, familia, cùm viderent populum detineri Veientium bello, hoc sibi mandari poposcerunt: verùm post multas victorias in insidias delapsi omnes simul intercidêre. Ovid. Fast. lib. 2.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.

147. *Ad podium spectantibus.*] Quibusvis Nobilibus qui ludos spectant è podio Theatri loco, ubi primus ordo subselliorum; ita ordinante Augusto. Sueton. cap. 44.

Podium.] Projectura quædam est, seu projectum è muro ædificium, à pede dictum est, quia velut pes è pariete sæpiùs ab imâ ædium parte extruitur, podium, procedit, ac porrigitur. Vide Vitr. l. 5. Alex. ab Alex. l. 5. c. 16.

His licet ipsum admoveas.] Ne excepto quidem Prætore vel Munerario, qui Gladiatorium munus edit. Neronem forsitan aut Domitianum notat: ac Nero quidem in Gladiatorem ipse pugnavit & cantavit in Scena, citharœdi habitu, & auriga fuit. Vetus Schol.

148. *Cujus munere retia misit.*] In cujus ludis ac munere Gladiatorio, Retiarum agens, retia immisit, & Mirmillonis caput apprehendere at impedire nisus est. Vide suprà.

149. *Esse aliquos Manes.*] Quare verò tot scelera grassantur Romæ? Nimirùm, inquit Poëta, quia metus Deorum nullus coërcet, & Inferorum supplicia veluti anilia commenta & fabulæ accipiuntur.

Manes.] Vide Persii Sat. 5. v. 152.

Subterranea regna.] Ubi digna meritis rependunt, & facta quævis dijudicant severi Judices, Minos, Rhadamanthus, Æacus. Vide Sat. 1. v. 9.

Et

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque unâ transire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta. Curius qui sentit, & ambo
Scipiadæ? Quid Fabricius, manesq; Camilli?
QuidCremeræ legio,& Cannis consumpta juventus,
Tot bellorum animæ? Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis & si foret humida laurus.
Illuc heu miseri traducimur: arma quidem ultra

& perticam, & ranas atras in fluvio Styge, ac tot millia flumen tranare unâ naviculâ, neq; pueri isti hm habent, præter eos qui non adhuc lavant pecuniâ. At tu crede vera. Quid existimat Curius, atque ambo Scipiones? Quid Fabricius, & anima Camilli? Quid legio Cremeræ, ac juvenes adCannas cæsi, tot animæ bellicosæ? Quotiescumque isthinc ad eos transit anima ejusmodi scelerata, *optarent purgari, si quæpiam offerrentur sulphura cum tedis, sique adesset laurus madida. Eheu infelices illuc transportamur. Certè arma protulimus.*

ANNOTATIONES.

150. *Contum.*] Quo Charon impellit cymbam ac transmittit Umbras seu Animas ad alteram Stygis ripam, quâ pergunt ad regnum Plutonis. Virgilius,

Ipse ratem conto subigit, &c.

Stygio.] *Styx*, fons in Arcadia nimio frigore tam exitiosus, ut statim enecet potantes. Plin. lib. 31. cap. 2. & lib. 2. cap. 103. Vitruv. lib. 8. cap. 3. Poëtæ verò fabulantur Paludem esse Inferorum, è qua profluit Cocytus. Virgil. Æneid. 6.

Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem.

Ranas nigras.] Atrum & nigrum appellatur quidquid Inferorum est. *Ranas* in palude Styge Poëtæ locant. Testis Aristophanes, in *Ranis*, Comœdiâ.

151. *Vadum.*] Cocyti alveum.

Tot millia.] Animarum, quæ locum non occupant, ut corpora.

152. *Nondum ære lavantur.*] In Thermis nondum lavant; vel, quod pueri non solvunt balneaticum seu quadrantem. Vetus Schol.

153. *Sed tu vera puta.*] Licèt improbi, ut scelerum conscientiam sublevant, nulla esse apud Inferos tormenta dicant; tu tamen ne dubita vera esse illic præmia bonis, & malis supplicia.

Curius.] Vide initio hujus Sat. v. 3.

154 *Scipiadæ.*] Cneius & Publius Scipiones, de quibus Tit. Liv. lib. 23. & seq. Et Virgil.

Duo fulmina belli Scipiadas.

Fabricius.] Hunc laudat Valer. Max. lib. 4. cap. 3. n. 6. honoribus atque auctoritate cunctis majorem, censu autem cuique pauperrimo parem dicens. Hic Samnitum & Pyrrhi dona sprevit. Ejus filiæ de publico dotatæ, gloriam domesticam viris dumtaxat cum publica pecunia detulerunt.

Camilli.] Is quinquies dictator fuit, Veios expugnavit, Gallos bis fregit, tam clarus per omnia, ut alter Romulus diceretur

155. *Cremeræ legio.*] *Cremera* fluvius Hetruriæ, ad quem intercepti, ut dictum est, Insidiis Veientium Fabii, tantum non perdiderunt nomen, uno impubere domi relicto. Tit. Liv. lib. 2. cap. 48. & seq. Ovidius Fast. 2.

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem.

Legio.] Vide Sat. 3. v. 132.

Cannis.] Ad *Cannas* vicum Apuliæ Rom. exercitus, ipsosque Consules Paulum Æmilium, & Terentium Varronem, tantâ clade affecit Anniba, cæsis quadraginta hominum millibus & Equitibus Romanis tanto numero, ut annulorum tres modios miserit Carthaginem. Cannarum rudera etiamnum ostenduntur, vulgò, *Canna destrutta.*

156. *Talis umbra.*] Quales antè notavimus infames libidine ac sceleribus.

Ad illos.] Ad viros illos, de quibus mox, tot virtutibus insignes, & notæ castitatis & innocentiæ, jam in Campis Elysiis degentes, apud Inferos.

157. *Cuperent lustrari.*] Quia simplex ejus aspectus, aut certè consortium polluit ac fœdat.

158. *Sulphura cum tedis.*] De *tedis* antè diximus, *Sulphur*, ignis, & aqua adhibebantur ad eos purgandos, qui contaminati fuerant aliquo piaculo. Ovid. Metam. 7. Fab. 2.

Terque senem flammâ ter aquâ, ter sulphure lustrat.

De *Sulphure*, testatur etiam Plin. l. 35. c. 15.

Humida laurus.] Aspergillum è lauro, aquâ intinctum, Plin. l. 15. c. ult. laurum purificationibus, adhiberi affirmat, & paulò antè, ex Massurio, cædis hostium purgationem esse, ait. Vide Cœl. Rhodig. l. 6. c. 12.

159. *Illuc heu miseri traducimur.*] Cùm migramus ex hac vita, ad Inferos imus non ex opinione sed reipsâ; ibique experimur miseri ea quæ viventes credere noluimus, & quæ ad Fabulatores rejicienda putavimus. Horatius ad Pisones.

Debemur morti, nos, nostraque.

Litora Jubernæ promovimus, & modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos.
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus: & tamen unus
Armenius Zalates cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno.
Aspice quid faciant commercia: venerat obses.
Hîc fiunt homines. Nam si mora longior urbem
Indulsit pueris, non unquam deerit amator:
Mittentur braccæ, cultelli, fræna, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores.

trans Hiberniæ ripam, atque Orcadas nuper subactas, & Britannos brevissimam noctem satis habentes. Verùm illi quos subegimus non perpetrant ea quæ aguntur in civitate populi triumphantis. Ac nihilominus memoratur unus Zalates ex Armenia universis impuberibus effœminatior se tradidisse Tribuno flagranti. Contemplare quidnam afferant consortia. Ille obses accesserat. Hic homines perficiuntur. Etenim si diuturna commoratio pueris concedat civitatem, nunquam deficiet qui *depereat. Abjicientur femoralia, cultri, habenæ, scutica. Atque ita mores Prætextatos reportant* ad urbem *Artaxata,*

ANNOTATIONES.

160. *Juberna.*] Alii, *Juvernæ*, id est, Hiberniæ seu Irlandiæ, de qua vetus Schol. ita scribit *Insula est Britanniæ, à qua non longè sunt Orcades aliæ triginta insulæ, quas Mela scribit:*

161. *Orcadas.*] Vetus Schol. ex Mela, triginta numerat, quadraginta verò Plinius, l. 4. c. 16. modicis inter se discretas spatiis. Sitæ sunt ultra Scotiam, in Oceano Septentrionali, seu Caledonio. Undecim referuntur aliis majores, cum minoribus aliquot, apud recentiores, & titulo Ducatûs nuper insignitæ dicuntur.

Modò captas.] Nuper ab Imperatore Claudio subactas. Is & de Britannis, triumphavit eo tempore, & inde Britannicum vocari filium suum voluit.

Britannos.] Majoris Britanniæ populos, qui modò sunt Angli & Scoti. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Cornelius Tacit. in vita Julii Agricolæ, non longè ab initio, describit ac mirè laudat eam Insulam.

Minimâ contentos nocte.] Septentrionales terras ac Insulas intelligit ad Britanniam majorem pertinentes, ubi circa Solstitium æstivum nox brevis est, sicut hyemali longior, & dies ferè nullus: Quod facit Sphæræ inclinatio, & Solis super horizontem mora longior aut brevior. Vide Plin. lib. 2. cap. 75. Item lib. 6. cap. ult. Cornel. Tacit. loco mox citato. *In Britannia*, inquit, *dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: & nox clara, & extrema parte Britanniæ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas.*

162. *Populi victoris.*] Apud Romanos gentium Dominos, dominantur vitia quælibet turpissima.

164. *Zalates.*] Nomen proprium Armenii pueri molliculi, tenelli, inter alios obsides Romanis traditi.

Ephebis.] Imberbibus pueris, ab ἐφηβᾶν, *pubesco.*

165. *Ardenti.*] Insano amore depereunti.

Sese indulsisse.] Sui corporis nefariè copiam fecisse, facilè nimiùm.

166. *Aspice quid faciant commercia.*] S. Gregorius Magnus Moral. 1. cap. 1. *Bonum esse cum bonis, haud valde laudabile est*, inquit, *at immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse.*

Venerat obses.] Zalates nempè integer venit, at brevi depravatus est apud nos.

167. *Hic fiunt homines.*] Sarcasmus. Non sine causa multi è longinquis terris Romam petunt, ubi veluti fiunt, ac perficiantur, ex consortio Nobilium Romanorum, & ex mora in urbe orbis Domina. Ironicè admodùm.

168. *Nam si mora longior, &c.*] Si paulò diutiùs hic Romæ commorentur, aderit continuò, qui pueros illos advenas infandis libidinibus implicet & corrumpat.

169. *Mittentur braccæ, &c.*] Ab illis nequam & corruptoribus mittentur dona & munera pueris innocentibus eorum indoli congrua, quibus capiatur, ac in obsequium malè pelliceatur animus puerilis, cereus in vitium flecti, ut ait Horatius ad Pisones. Vel, *mittentur*, id est, omittentur deinceps ac negligentur patrii mores & prisca integritas, cum primùm voluptatibus irretiti fuerint hi pueri.

Braccæ.] Quas in usu non Gallis tantum, sed & Phrygibus Lydis, Persis, aliisque comperimus. Vide Persii Sat. 3. ver. 53. Diodor. Sicul. l. 6. c. 9. Joseph. Scaliger. in Propertii l. 4.

Cultelli.] Munuscula, quibus ut plurimùm delectantur pueri.

Fræna, flagellum.] Quibus equos agitent, ac venationi insistant.

170. *Prætextatos mores.*] Duo contraria omninò vox ista significat, & mores nimirùm bonos, qui deceant Nobiles adolescentes prætextam gerentes; & per antiphrasin, pravos admodùm mores etiam, nobili viro indignos: quo sensu quidem hic accipe, nisi mavis intelligere de moribus nobilium Romanorum valdè corruptis ac

SATIRA

perditis, quos infelices illi pueri facilè induunt ex eorum consortio, ac in patriam reportant. De *pre exta* diximus ad Persii. Sat. 5. v. 30.

Artaxata.] Vox pluralis numeri. Urbs est primaria majoris Armeniæ ad Araxem fluvium, quam, sub Nerone, Tacit. lib. Annal. 13. refert à Corbulone captam ac direptam, Rege Tiridate illi fortunam nusquam auso experiri. Hodie vocatur *Tiflis* vel *Tiflis*.

SATIRA III.

QUamvis digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quòd sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

INTERPRETATIO. *Quamquam turbatus sum discessu antiqui familiaris, nihilominùs probo quòd decreverit domicilium statuere* apud *Cumas inanes, & Sibyllæ unum dare civem.*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis digressu*, &c.] Fingit Poëta Umbritium Haruspicem amicum suum urbe cedere, tot vitia pertæsum & scelera, quæ Romæ grassantur, & in dies serpunt.

2. *Cumis.*] Hæc est Campaniæ urbs maritima, non procul Puteolis, Sibyllæ antro & Sacello inclyta. Hoc se vidisse testatur Justinus Martyr, Orat. Parænet. ad Græcos, aitque admiratum se fuisse maximam Basilicam uno lapide incisam opere eximio: ubi ostendebantur adhuc in Templi medio vasa tria eodem in lapide incisa, quibus aquâ repletis lavabatur Sibylla, acceptâque stolâ recedebat in abditissimam ejus Templi partem oraculum, illic editura. Onuphrius postea citandus subjungit, fanum illud periitisse ad annum Christi millesimum quingentesimum trigesimum nonum: quo tempore quassatâ ingenti terræmotu Campaniâ, Puteolis minutissimo pulvere cinereque è mari surgente, totum illud coopertum est, collisque satis editus enatus est, ubi celebre fuerat Sibyllæ Fanum: & cum Puteolos Baiasque profectus essem, inquit ille, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, regionis peritos mercede conduxi, qui Templi locum, & formam, aliaque omnia narraverunt, quæ Justinus Martyr annis antè mille trecentis se vidisse scripsit, priusquàm arcanum id ac templum ingens vi terræmotûs obrutum esset.

Vacuis.] Vel quia desertæ videntur præ populosâ Româ: vel quòd otio magnâque tranquillitate fruantur Cumæ, præ magno populi fremitu ac tumultu, qui est Romæ.

3. *Unum civem.*] Seipsum nempè.

Sibyllæ.] Fremat licèt Blondellus, quamvis & multa docte quidem P. Simonius, aliique Eruditi, non ita pridem contra Sibyllas moliti sint bonam: sanè causam tot sæculorum testimonio comprobatam egregiè nuper propugnâsse visi sunt complures haud inferioris litteraturæ, imprimisque Isaacius Vossius libello, *de Sibyllæ Orat.* Oxoniæ edito Anno 1680. Ergo Sibyllas extitisse, ac vaticinatas esse, maneat, certum, cùm è profanis tùm è sacris Auctoribus: dumque illi faciunt intelligendo ut nihil intelligant, hi qui sapiunt ad sobrietatem verè sapere censeantur. Pro Sibyllis ac Sibyllinis carminibus stant (qui & quales viri; Deus immortalis!) dispertitis ordinibus dispertiti; hinc Tullius de Divin. 2. n. 110. & seq. Virgil. Eclog. 4. Plutarch. *in Fabio* init. Sueton. *in Augusto*, c. 31. Vopisc. *in Aureliano*, &c. Illinc autem Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, S. Hieronymus. S. Augustinus, ac tot alii. Veruntamen quot Sibyllæ fuerint, quo tempore, quo loco; quæ nomina illarum, quæ carmina, non ita constat. Dictæ sunt quasi βουλὴ Σιῶ, Æolicè pro Θεῶ: nam fatidicæ illæ mulieres Dei consilia nuntiarunt carminibus, contexto interdum è primis cujusq; versûs litteris vaticinio; ut attestantur Cicero de Divin. 2. n. 112. S. Augustinus de Civitate Dei, lib. 18. cap. 23, &c. Sibyllæ decem fuerunt, teste Varrone; diversis quidem locis ac temporibus, ut ait Suidas. Præcipuè celebrantur Persica, quæ & Chaldæa & Hebræa dicitur, Librosque viginti quatuor, ut aiunt, scripsit, in quibus de Alexandro Magno, & de Christo item plurima, quæ tamen S. Augustinus cit. Erythrææ assignat, vel Cumanæ: Delphica, quæ ante bellum Trojanum heroicis versibus oracula fertur edidisse,

Ostium est Baiarum, & jucunda ripa suavis recessûs. Ego Suburræ etiam præfero Prochytam. Enimverò quidnam ita calamitosum, ita desertum aspeximus, ut non magis existimes esse horrori deflagrationes, continuas ædium ruinas, & mille discrimina duræ civitatis, atque Vates Augusto mense recitantes?

Janua Baiarum est, & gratum litus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ.
Nam quid tam miserum, & tam solum vidimus, ut non
Deteriùs credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sævæ
Urbis; & Augusto recitantes mense Poëtas?

ANNOTATIONES.

è quibus Homerum multa sumpsisse dicunt, ac in suum opus transtulisse, ex Diodoro Sicul. lib. 5. cap. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam post excidium Trojanum annis 483. floruisse tradunt Suidas, & alii: denique Cumana, sive Cumæa, de qua hîc mentio: & hanc opinantur ad Tarquinium, seu Superbum, sive Priscum potiùs (ut Onuphrius citand. & Lud. Vives non sine ratione conjiciunt) libros detulisse magno emendos pretio, quorum unum, mox & alterum coram Rege indignabunda combusserit; tertius autem tanti redemptus, ex Haruspicum responso, ac religiosè dein servatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui ex Plin. l. 13. c. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell. lib. 23. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fusè commemorant Dionys. Halicarnass. lib. 4. & Gellius lib. 1. cap. 19. aiuntque sex à Sibylla, ut antè dictum, crematos, tres autem superstites in Sacrario conditos. Hi porrò consulebantur, Senatu jubente, à Decemviris, quoties laborabat Civitas aut Respublica, ut passim legere est apud Livium. Macrob. l. 1. c. 17. &c. De Sibyllis ita censet D. Hieronym. adversùs Jovinian l. 1. paulò ante finem. *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Erythræam, atque Cumanam, & octo reliquas, quarum insigne Virginitas est, & virginitatis præmium divinatio?* Vide Lactant. l. 1. c. 6. & quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. Item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. à Joan. Opsopœo editum, cum Animadversionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Christo vaticinia, velut ab aliquo Christianæ Religionis studioso conficta rejicientes ex eo refellit Onuphrius, quòd ante Christi natalem edita comperiuntur. *Constat enim*, inquit, *M. Tullium versus hos legisse, & Commentariis suis inseruisse, quos Eusebius Cæsariensis se vidisse profitetur.* Idem ibidem Sibyllas duas à Cumis denominatas extitisse opinatur; quarum prior Cumæa dicta sit, eo quòd Cumis vaticinata fuerat, orta verò ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde & Cimmeriam aliqui appellant: & hanc adiisse Æneas putandus apud Virgil. Æneid. 6. cujus etiam meminit Dionys. Halicarnass. l. 4. cit. Altera longè posterior dicta Cumana, & Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

4. *Janua Baiarum est.*] Hac itur Baias, & in amœnos illos secessus.

Baiarum.] Hoc oppidum est Campaniæ, Puteolos inter & Cumas, à Baio, Ulyssis comite ædificatum in sinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo, & di Napolli.* Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, singularis autem amœnitas ac cœli temperies: & hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac splendor. Strabo l. 5. Unde Horatius l. 1. Epist. 1.

Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.

Gratum littus.] Amœna pariter omnia Campaniæ litora sunt, Melâ teste.

5. *Secessus.*] Locus proinde gratus ac idoneus viris studiosis.

Prochytam.] Hæc est insula ad ostium Baiani sinûs, hodie, *Procida*; habens in circuitu passuum millia tria. De ea Plin. l. 2. c. 88. & l. 3. c. 6. Virgil. Æneid. 9.

Tum sonitu Prochyta alta tremit, &c.

Suburræ.] *Suburra*, vel *Subura*, quam Martial. clamosam vocat, lib. 12. Epigr. 18. Vicus est Romanus, etiam hodie, *la Suburra*; sic dictus quia sub urbe antiqua nimirùm situs. Summœnianum inde nominat Martial. lib. 3. Epigr. 81. & lib. 12. Epigr. 32. quasi sub mœnibus situm. Synecdoch. pro tota urbe hic ponitur. De eo iterum posteà ad Pers. Sat. 5. v. 32.

6. *Quid tam miserum, &c.*] Alibi, usquam.

7. *Incendia.*] Quæ Romæ tam frequentia.

8. *Pericula sævæ urbis.*] In qua periculosa & infesta grassatoribus & improbis sunt passim omnia.

9. *Augusto recitantes mense Poëtas.*] Vide Sat. 1. v. 2. & quæ fusius ad Pers. Sat. 1. v. 17.

Augusto mense.] Quò tempore jam à Kalendis Juliis, propter æstum, in villas Romanorum pars magna secesserat: sed non Poëta insanâ recitandi libidine perciti; ac tum etiam importunâ garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. lib. 4. Epigram. 57. & Horat. lib. 1. Sat. 9. & Epist. ad Pisones, sive de Arte Poëtica, vulgò, v. 453. & sequent.

Sed

Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ,
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hîc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat silva Camœnis.
In vallem Ægeriæ descendimus, & speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset.
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?

Interim *verò dum universa ejus familia* in *unum plaustrum compingitur, stetit prope antiquos arcus, atque humidam Capenam; istbic ubi Pompilius noctu condicebat dilectæ. Lucus modò sacrati fontis, ac fana accommodantur Judæis, quorum supellectilia* sunt *sporta, & fœnum. Nam singulæ arbores jubentur pretium Plebi solvere, atque nemus stipem rogat expulsis Musis. In* eam *Ægeriæ vallem devenimus, &* in *specus dispares naturalibus. At quàm melius foret Numen fontis, si gramen ambiret aquas ripâ viridanti, neque marmora vim inferrent lapidi naturali?*

ANNOTATIONES.

10. *Tota domus rhedâ componitur unâ.*] Proinde satis exigua frugali viro; siquidem sua omnia uno plaustro seu carro continebantur.

11. *Substitit.*] Expectavit rhedam, in qua omn s sua supellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus.] Vel ad arcus lateritios primùm; à Romulo factos, deinde florente Republica à marmore instauratos ad suscitandam ornandamq; conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul à Porta Capena erectos in monumentum victoriæ Horatiorum. Turneb. lib. 10. cap. 27.

Madidamque Capenam.] Quia super eam aquæductus; unde & st llantem arcum vocatum esse testatur. Vetus Schol.

Capenam.] Urbis Porta, quæ ibatur Capuam, sic dicta est ab oppido *Capena* exciso, apud Lucum Feroniæ; vocabatur & Appia teste Frontino lib. de Aquæductis & Fontinalis, à fontium copia, auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi solebant. Hodie *Porta di S. Sebastiano.*

12. *Hîc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.*] Qui locus Numæ cum Ægeria Nympha ad conveniendum condictus & constitutus erat. De quo Tit. Liv. lib. 1. cap. 19. scilicet rudes populos Deorum metu continendos ratus Numa, & cum sine aliquo miraculi commento animis incuti non posset, simulavit sibi esse cum Ægeria Dea nocturnos congressu, & ab ea se accipere quæ Diis essent acceptissima &c. Et Valer. Max. l. 1. c. 2. *Numa Pompilius,* inquit, *ut Populum Romanum Sacris obligaret, volebat videri sibi cum Dea Ægeria congressus esse nocturnos, ejusque monitu accepta Diis immortalibus Sacra instituere.*

13. *Sacri fontis nemus.*] Liv. l. 1. cit. c. 21. *Lucus erat,* inquit, *quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, quò quia se persæpè Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum locum sacravit, quòd earum ibi concilia cum conjuge sua Ægeria essent.* Idem refert Plutarch. in vita Numæ.

Delubra.] Quid propriè *delubrum,* docet ex Varrone Macrobius lib. 3. cap. 4. *Ædes nimirùm, cum area est,* inquit, *& sicut locus candelæ candelabrum, sic Dei locus delubrum.* Aliter omninò Asconius, *Templa sunt,* inquit, *loca singula Diis attributa; delubra verò ædes multæ sub uno tecto.* Festus decorticatum seu delibratum fustem delubrum vocari, eumque pro Deo cultum fuisse scribit.

Locantur Judæis.] Judæi vel etaim Christiani Domitiani Edicto uroe pulsi in ea se loca receperunt, & pro locatione mercedem pendunt.

14.] *Quorum cophinus fœnumque supellex.*] Adeò pauperes erant.

15. *Omnis enim populo,* &c.] Tantaque est avaritia Populi Romani ut a miseris exigat tributum pro sacris locis, & pro singulis arboribus nemoris istius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligari fas est.

16. *Mendicat silva.*] Metonym. pro mendicant incolentes silvam Judæi.

Ejectis Camœnis.] Quibus Numa pridem consecrârat lucum, fontem, delubrum: ut mox è Livio diximus.

17. *In Vallem Ægeriæ descendimus.*] Ambo devenimus ego amicusque in eum locum, de quo mox, & Ovid. Fast. 3.

Ægeria est quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis:
Illa Numæ conjux consilium fuit.

Speluncas dissimiles veris.] Non à natura, sed arte excavatas rupes.

18. *Quanto præstantius esset,* &c.] Quàm præstaret reliquisse situm loci naturalem, nimirùm frons esset ubi Nympha præsideret: & ripa gramine stipata præferenda appositis marmoribus.

20. *Ingenuum violarent marmora tophum.*] *Tophus* rudis est & scaber lapis in loco nascens & concretus, cui videtur illata vis cùm submotus inde est, ad substituenda marmora.

Ibi tum Umbritius ait: quandoquidem in civitate locus nullus est liberalibus disciplinis, nulla studiorum merces: hodie res extat deterior quàm heri extitit, & crastinâ die ipsa quidpiam parvis diminuet, statuimus eò proficisci, ubi Dædalus pennas defessus deposuit: dum cani recentes, dum primum adest *senium & non curvum; dum restat Lachesi quod volvat, atque me meis plantis fero, nullo scipione manum sustentante. Patriam deseramus. Illic valeant Arturius & Catulus. Resideant qui atra mutant in alba: quibus promptum est redimere, domum, fluvios, portus, exsiccandam eluvionem, efferendum cadaver ad sepulchrum, & dare caput vendendum sub hasta herili.*

Hîc tunc Umbritius; quando artibus, inquit, honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, herè quam fuit ac eadem cras
Deteret exiguis aliquid; proponimus illuc
Ire fatigatas ubi Dædalus exuit alas:
Dum nova canities, dum prima, & recta senectus,
Dum superest Lachesi quod torqueat & pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo,
Cedamus patriâ: vivant Arturius isthic,
Et Catulus: maneant qui nigra in candida vertunt,
Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et præbere caput dominâ venale sub hasta.

ANNOTATIONES.

21. *Hic tunc Umbritius, &c.*] In eo luco cœpit ille causas sui discessûs enarre.

Umbritius.] *Umbricii*, Haruspicum peritissimi meminit Plin. l. 10. c. 6. Apud Cornelium verò Tacitum Hist. 1. Haruspex *Umbricius* sacrificanti Galbæ tristia exta, instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit, tùm cùm Othone mors ipsi imminebat.

23. *Res hodie minor, &c.*] Omnia quotidie in pejus ruunt.

Here.] Pro *heri*; sicut vespere & vesperi, Veteres dicebant, testes Terent. Quintil. Donat.

24. *Illuc ire.*] Cumas non conferre, quo Dædalus fugiens Minoïa regna evolavit, ibiq; Phœbo sacravit remigium ularum, ut ait Virgilius initio sexti Æneidos.

Fatigatas.] Volatu à Creta Comas usque.

Dædalus] Vide Sat. 1. v. 54.

26. *Dum nova canities.*] Cùm pili recenter canescunt, dumque vigeo adhuc & valeo.

Prima & recta senectus.] Senectutis initium notabant Veteres circa annum ætatis quadragesimum sextum, ut innuit Cicero de Senectut. n. 60.

Recta senectus.] Nondum incurvans corpus, nondum iners & languida, sed operosa, agens ac moliens aliquid; qualem laudat Cicero mox cit. lib. n. 26.

27. *Dum superest Lachesi quod torqueat.*] Dum vitæ spatium videtur superesse adhuc amplum satis mihi decurrendum.

Lachesi.] Una Parcarum est, à λάχος, *sors* dicta. Fatales istæ nimirùm Deæ hominum vitam instar fili ducere ac nere finguntur, ita ut Clotho gestet colum & fila trahat; *Lachesis* fusum torquendo, vel potiùs, ut habet Ovid. *In orbes glomerando fila colligat*; Atropos verò abrumpat atque enecet. Apuleius triplex iis tempus designari ait. Virgil. Eclog. 4.

Talia sæcla suis dixerunt currite fusis.
Concordes stabili Fatorum Numine Parcæ.

29. *Arturius & Catulus.*] Sordidi homines per adulationes & crimina ad opes evecti.

Isthic.] Romæ, per indignationem dictum.

30. *Nigra in candida vertunt*] Bonum in malum, vitia in virtutes convertunt, in se, per hypocrisim, in aliis per invidiam & calumnias. S. Gregorius in Moralibus: *Mundana sapientia est*, inquit, *cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare.* Vide Persii Sat. 2. v. 1. & Sat. 5. v. 108.

31. *Quis facile est, &c.*] Sive ob opes jam partas sive ob insatiabilem lucri cupiditatem, publicani quælibet etiam indigna & sordida redimentes.

Ædem conducere.] Vel reficiendam, vel majori pretio deinde locandam,

Flumina, portus.] Vectigal è fluviis & portubus.

32. *Siccandam eluviem.*] Expurgandas cloacæ vel lacunæ sordes.

Portandum ad busta cadaver.] Libitinarii quondam funeris curam pretio suscipiebant, & cremandum & efferendum cadaver. Plin. l. 21. c. 3. Scipionis funus elocatum ait, populo asses conferente.

33. *Præbere caput dominâ venale sub hastâ.*] Venalem servum exponere, mangonium exercere; vel publicis auctionibus præesse ac venditionibus servorum, acceptâ ad id potestate & auctoritate, & quæstum hinc facere. Vel qui seipsos, vendi patiuntur, ut vult Turneb. l. 10. c. 27.

Dominâ sub hastâ.] Vel quòd emptoribus ut dominis cederent empti servi, vel quòd heri servos venum exponerent sub hasta, ex more, præcone venales proclamante. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 16.

Quondam

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, & verso police vulgi
Quemlibet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? Cum sint
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? Mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare, & poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi: ferre ad nuptam quæ mittit adulter,
Quæ mandat, nôrint alii; me nemo ministro

Olim isti cornu canentes, & assidui sectatores Theatri municipiorum, & cognitæ malæ per civitates, modò ludos exhibent, atq; converso Plebis pollice quemcumq; placet interficiunt per populum: & cùm *illinc redierunt, redimunt latrinas. Quare verò non universa* conducunt, *quandoquidem* tales *sunt quales ex infimo sors erigit ad supremum apicem rerum, quandocunq; ludere expetit? Ecquid agam Romæ? dissimulare non novi; nec possum librum, quando est pravus probare & postulare. Siderum cursus nescio: mortem parentis spondere & nolo & nequeo: ranarum exta nunquam spectavi. Alii sciant portare ad conjugem ea quæ mittit & quæ jubet mœchus: me adjutore nullus prædo erit: & propterea nemini socius egredior, velut*

ANNOTATIONES.

34. *Hi cornicines.*] Arturius, Catulus, & similes, cornu vel tibiâ canentes, dum gladiatores pugnant.

Municipalis arenæ perpetui comites.] Qui per oppida vagati sunt operam suam locantes, dum in Theatris ad gladiatoriam exercebantur municipes & oppidani. Erant enim variis in locis & urbibus arenæ & Theatra, sed minora quàm Romæ: & in Gallia Narbonensi apud Nemausum visitur adhuc amphitheatrum eximii operis antiquitate & ipsis ruderibus nobilissimum. Quid propriè municipium, docet Gellius l. 16. c. 13.

35. *Notæque per oppida buccæ.*] Arte suâ noti homines soliti per Italiam cursare, & buccas inflare; cornu, tibiâ, buccinâ canentes, dum in arena certabatur: modò Formiis, aliàs Tusculi, Fundis, & ubicumq; erant Theatra; & accersiti aderant in oppidis: nec enim Romæ nisi peritiores adhibebantur.

36. *Munera nunc edunt.*] Gladiatorium munus dant populo, quod nonnisi potentiores & opulenti faciebant, quin & Nobiles, & censum Equestrem habentes, ex Edicto Tiberii, & Senatusconsulto. Corn. Tacit. Annal. 4. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 19.

Verso pollice.] Conversus retrò pollex signum erat occidendi Gladiatoris qui succubuerat: sicut è contrà presso pollice populus indicabat jubebatq; parci victo & afflicto humi. Plin. l. 28. c. 2. *Pollices, cùm favemus,* inquit, *premere etiam proverbio jubemur.* Prudentius contra Symmachum de Vestalibus Gladiatores spectantibus.

. . . . Pectusque jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi,
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Horat. lib. 1. Epist. 18.

Fautor utroq; tuum laudabit pollice ludum.

Vide Ang. Polit. Miscell. cap. 42. & Turneb. lib. 11. cap. 6.

37. *Populariter.*] Conciliato enim favore vulgi per munera illa & ludos certantium, quemlibet confici aut reservari suggerebant populo, è cujus id arbitrio pendebat.

38. *Conducunt foricas.*] Emundandas: nihil vile & abjectum respuentes, modò lucrum inde proveniat.

Cur non omnia?] Supple conducunt; etiam maxima cur non suscipiunt ac tentant?

40. *Extollit.*] Alludit ad forunæ rotam, inconstantiam, ludibria. Illa enim fingitur homines repentè ad summum vehere per ludum ac jocum, quos pariter ex alto statim dejiciat ac præcipitet; sicque humana perpetuò circumagere.

41. *Quid Romæ faciam?*] Pergit Umbritius: cùm nonnisi vafri homines & improbi florent Romæ, nullus est, innocenti mihi locus.

Librum, si malus est, nequeo laudare, & poscere.] Velut quid eximium ab Auctore poscere, ut nobiscum suum opus ac librum communicet, per adulationem, quam proscribit Horatius ad Pisones v. 419. & seq. & Pers. Satyr. 1.

42. *Motus astrorum ignoro.*] Astrologus non sum, quod hominum genus valet apud imperitas vulgi mentes.

43. *Funus promittere patris.*] Improbo cuipiam filio, ante diem patrios in annos inquirenti, ut ait Ovidius.

44. *Ranarum viscera nunquam inspexi.*] Licèt Haruspex animalium viscera consulere assuevi, haud tamen unquam è ranarum seu rubetarum extis veneficia sectatus sum. Vide Sat. 1. v. 70.

45. *Ferre ad numptam.*] Lenocinia abhorreo.

Quæ mittit.] Vel scripta vel munera ad ejus animum pelliciendum in scelus.

46. *Mandat.*] Dicenda præscribit.

Fur

Fur erit: atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis? 50
Nil tibi se debere putat, nil conferet unquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodq; in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaq; præmia sumas 56
Tristis & à magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris;
Et quos præcipuè fugiam, properabo fateri; 59
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites,
Græcam urbem; quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,

truncus, atque manus emortua corpori non serviens. Ecquis modò amatur nisi criminis *particeps, & cui mens ardet* atque *agitatur secretis ac silendis nunquam non? Qui tecum communicaverit bonum arcanum, non existimat se tibi ullâ re devinctum, & nihil unquam tribuet. Dilectus erit Verri, qui Verrem quando cupit, reum agere valet. Omne sabulum Tagi densi, & aurum quod in mare defluit, ne tanti æstimetur, ut quietem amittas & mæstus accipias munera respuenda, atque reformideris ab amico potenti. Jam quæ natio sit opulentis nostris gratissima, & à quibus potissimùm abhorream, pergam declarare nec impediet verecundia. Nequeo tolerare, ô Romani, civitatem Græcam: etsi quanta pars* est *plebeculæ Achaicæ? Jamdudum in Tiberim fluxit Orontes Syrius,*

ANNOTATIONES.

47. *Nulli comes exeo.*] Solus, ab universis desertus Româ exeo, sine comitatu, qui nonnisi divitibus frequens adest.

Tanquam mancus.] Quasi membrum inutile civitati discedo. *Mancus*, quasi manu carens, inquiunt, & amico destitutus.

48. *Extinctæ corpus non utile dextræ.*] Pro, *extincta dextra & inutilis corpori.* Sic ego Româ separnr.

49. *Quis nunc diligitur nisi conscius.*] Quoniam scelera aliorum adjuvare nolo, hinc amicus mihi nullus est.

Et cui ferveus æstuat, &c.] Is solus modò diligitur, cui arcana scelera commissa sunt, & cujus mens cruciatur conscientiâ tot malorum, quæ tacere cogitur, & de quibus nec mutire unquam audet.

51. *Nil tibi se debere putat* &c.] Qui bonum quid secretum tibi revelavit, is tibi se non arbitratur quidquam proptereà debere, nec dona ulla tribuet, ut taceas. At qui te conscium fecit secreti criminis, ille timebit ne detegas; & muneribus te sibi devinctum habere sataget, ne unquam reveles.

53. *Verri.*] Conscelerato homini deprædatori, qualis Verres, de quo Sat. 2. v. 26.

54. *Accusare potest.*] Nempe conscius & particeps factus illius flagitiorum.

Tanti tibi non sit.] Nullo pretio quantolibet emere velis horrendos consciæ mentis cruciatus.

Opaci.] Vel propter arbores in ripa consitas vel ob admixta auri grana. Martial. lib. 1. Epigram. 50.

Æstus serenos aureo franges Tago,
Obscurus umbris arborum.

55. *Arena Tagi.*] *Tagus* fluvius Hispaniæ nobilissimus, aureas volvere arenas decantatus, Castellam novam permeat, Lusitaniæ partem rigat, & ad Ulyssiponem ostio latissimo subit Oceanum.

In mare volvitur.] Cum arenis Tagi.

56. *Somno careas.*] Malâ conscientiâ sollicitatus.

Sumas tristis.] Utrinque anxius; si enim sumas, torquebit te conscientia; quod si respueris, te suspectum ille conabitur de medio tollere, ne suam turpitudinem reveles.

57. *Magno semper timearis amico.*] Nec enim rarò contingit ut consciis paretur exitium, ne quid patefaciant. Unde monet Horatius lib. 1. Epist. 18.

Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam.

60. *Nec pudor obstabit.*] A dicenda veritate non me deterrebit cujusquam reverentia.

61. *Græcam urbem.*] Romam factam Græcam & vitiis Græciæ inquinatam.

Quamvis quota portio fæcis Achææ?] Verùm non Græci tantùm, sed & Syri mores nostros corruptum venere: & horum Romæ est major quàm illorum numerus.

Fæcis.] Metaphora à vino, id est vilissimorum Græcorum, & quasi sentinæ.

Achææ.] Metonymia, pro Græciæ, cujus pars est Achaia, ad sinum Corinthiacum.

62. *Syrus in Tiberim defluxit Orontes.*] *Orontes* Syriæ fluvius est. Id est, jampridem Syrorum eluvies Romam invexit sordes suas, & morum pravitatem, luxum, voluptates.

Et

Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas prostare puellas.
Ite, quibus grata est pictâ lupa barbara mitrâ.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic altâ Sicyone, ast hic Amydone relictâ,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Esquilias, dictumque petunt à vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo

& secum attulit & sermonem & mores, & fides incurvas cum tibia canente, quin & patria tympana, atque puellas prope Circum prostare doctas. Illuc vos *pergite, quos delectat meretrix peregrina* cum *mitra picta.* O *Romule, tuus hic agrestis* populus *induit Trechedipna, & Niceteria gestat cervice unctâ ceromate. Alius celsam Sicyonem, alius verò Amydonem, alius Andrum, alius Samum, alius Tralles vel Alabandam deserens, ad Esquilias & collem nominatum à Vimine se conferunt; intima summarum ædium* fiunt, *possessores etiam futuri.* Illis enim *animus acer, deplorata impudentia, lingua*

ANNOTATIONES.

63. *Chordas obliquas.*] Mores curvos simul cum incurvis instrumentis, citharâ, aliisque.

64. *Gentilia tympana.*] Apud suam gentem usitata maximè in Sacris Cybeles.

65. *Circum.*] *Circus* dicitur planities rotunda, in qua pugiles equitesque exercebantur, populo ad spectandum circumsedente. Plures erant Romæ Circi, Flaminius, Neronis, Floræ. Hîc intellige Circum maximum, de quo Dionys. Halicarnass. lib. 3. refert multa: trium fuisse & amplius stadiorum longitudine; à Tarquinio Prisco designatum, Palatium inter & montem Aventinum, &c. Nam prope hunc erant meretricum domicilia. De Theatris & Circis Romanorum Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 25.

Prostare.] Pro foribus stare, expectandi, invitandi, alliciendi causâ. Quis mos improbus inter alia mala per Syros invectus est.

Puellas.] Quæstum corpore facientes.

66. *Lupa.*] Ita meretrix appellatur, quod sicut edendi lupa avida est, & obvios devorat; sic meretrix quæstui inhians, nec pudori parcit nec corpori, ac libidinosos perdit. Deductum nomen à Laurentia Faustuli regii pastoris uxore, Remi ac Romuli nutrice, quæ corpus inter pastores vulgare dicta, indeque cellulas meretricum lupanaria vocata. Auctor est D. Hieron. in Chron. Euseb.

Pictâ mitrâ.] Quod est ornamentum capitis usitatum Syris, Phrygiis, Ægyptiis, aliisque. De *mitra* jam antè, Sat. 2. v. 84.

67. *Rusticus ille tuus.*] A pastoribus originem trahens.

Trachedipna.] Vestem cursoriam, à τρέχω, *curro*, & δεῖπνον, cœna, quâ cursitent, vel ad cœnam rectam, vel ad sportulam, de quibus Sat. 1. Legunt quidam *Rechedipna*, aiuntque fuisse vestes peregrinas, quarum usus erat in Gymnasiis. Turneb. lib. 3. cap. 17. explicat *Endromidem*, de qua infrà, v. 103. Item Sat.. 6.

Quirine.] Romuli cognomen est ab hasta, quam Sabini *Quirim* nuncupabant, inquit Festus. Vel à Marte, qui dum sævit Gradivus, dum pacatus est & quiescit, Quirinus Romanis vocabatur: Ovid. Fast. vel potiùs à Curibus, id est, Sabinis in urbe receptis.

68. *Ceromatico.*] *Ceroma* unguentum ex oleo & pulvere seu terrâ, quo uti solebant Athletæ. Martial. lib. 7. Epigram. 31.

Vara nec injecto ceromate brachia tendis.

Niceteria.] Græca vox præmia victoriæ significans, ut torques, quæ collo pendentia ferre consueverant, ut ait Vetus Schol.

69. *Hic altâ Sicyone*, &c.] At Græci aliique exteri patriâ suâ relictâ Romam venientes, nostris Romanis se multò præstantiores ostentant.

Sicyone.] Urbs est Peloponnesi, Sicyoniæ quondam regionis primaria.

Amydone.] Quæ Macedoniæ civitas est in Pæonia regione.

70. *Andro.*] Insulâ maris Ægei, una Cycladum. *Antandros* etiam dicta, in qua fontem fuisse, apud fanum Liberi patris, nonis Januariis saporem vini semper habentem scribit Plin. lib. 2. c. 103.

Samo.] Insulâ maris Icarii Junonis sacrâ. Fuit & *Samos*, aliter *Samothrace* dicta, in mari Ægeo, non longè à Thracia.

Trallibus aut Alabandis.] Urbes sunt Asiæ minoris, quarum hæc in Caria, illa in Lydia.

71. *Esquilias, dictumq; petunt à Vimine collem.*] *Colles* urbis Romæ, *Exquilinum* & *Viminalem* petunt, & in præcipuas se familias insinuant.

Exquilias.] Hodie mons *S. Mariæ Majoris.*

A Vimine.] Hunc è septem collibus Rom. dictum à *viminibus* circa Jovis aram exortis, ut refert Sext. Ruf.

72. *Viscera.*] Quasi præcordia à quibus motus omnis, & vita.

Viscera magnarum domuum.] Quarum secreta penetrantes, etiam hæreditates captant per obsequia, & astus: unde etiam domini evadunt.

Promptus

Promptus, & Isæo torrentior: ede quid illum
Esse putes? Quemvis hominem secum attulit ad nos:
Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus, Magus: omnia novit
Græculus esuriens, in cœlum jusseris, ibit. [Thrax,
Ad summam non Maurus erat, nec Sarmata nec
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? Me prior ille
Signabit? Fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna, & coctona vento?
Usque adeò nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventini baccâ nutrita Sabinâ?
Quid quod adulandi gens prudentissima, laudat

volubilis & rapidior quàm fuit *Isæo. Dic quid hunc esse existimes? Quemlibet virum ad nos secum advexit.* Est enim *Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Unctor, Augur, Funambulus, Medicus, Magus. Scit universa Græcus famelicus. In Cœlum* etiam *ascendet, si imperaveris. Denique non Maurus, neque Sarmata, neque Thrax erat, qui alas induit, verùm mediis Athenis oriundus. Numquid non aversabor istorum muricem? An iste subscribet ante me? & innixus lecto superiore accumbet,* qui *Romam appulsus* est eodem *vento, quo pruna & coctona. Tam parvi putandum est quod pueritia nostra baccis alita Sabinis aërem Aventinum spiravit? Quid* referam, *quod natio assentandi perita ignari probat*

ANNOTATIONES.

74. *Isæo.*] Plin. l. 2. Ep. 3. meminit *Isæi* cujusdam Romani in quo summa facultas, copia, ubertas, &c. Fuit & *Isæus* Atheniensis Orator, Præceptor Demosthenis. Quin. l. 12. c. 10. *Isæum laudat.*

Torrentior.] Torrente fluens rapidiùs & concitatiùs.

75. *Quemvis hominem.*] Non etenim simplex homo, sed plurium instar: idem quippe est & Grammaticus, Rhetor, Geometra, &c.

76. *Geometres.*] Horat. lib. 1. Carm. Od. 28. De *Archyta Tarentino,* insigni Geometra.

Te maris & terræ numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent Archyta.

Aliptes.] Græca vox eum præcipuè designans qui athletas & pugiles perungebat: ἀλείφω, *ungo.*

77. *Augur.*] Is ex avium garritu, pastu, volatu, futura conjectabat & prædicebat.

Schœnobates.] Σχοῖνος est funis è junco, βαίνω, *gradior.* Adversùs Græculos Græca vocabula non semel usurpat Juvenalis.

Magus.] Vox hæc Persicâ linguâ Sapientem & Philosophum indicat. Cic. 1. de Div. n. 90. *In Persis,* inquit, *augurantur & divinant Magi.* . . . *Nec quisquam Rex Persarum esse potest, qui non antè Magorum disciplinam scientiamque perceperit.* Plutarch. *in vita Platonis.* Magos illos rebus divinis operam & studium exhibere, & Sacrorum Antistites esse testatur.

Omnia novit Græculus esuriens.] Persius in Prologo.

Magister artis, ingeniique largitor venter.

79. *Maurus.*] Mauritania Africæ regio, ubi nunc Barbaria Occidentalis.

Sarmata.] Vide Sat. 2. v. 1.

Thrax.] Thracia Europæ maxima pars ad maria Ægeum & Euxinum ac Propontidem, cujus caput Constantinopolis.

80. *Qui sumpsit pennas.*] Dædalus, de quo abundè satis Sat. 1. v. 54.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205. Annot.

81. *Conchylia.*] *Conchylium,* seu murex, piscis marinus, è cujus sanguine purpura fit. Plin. l. 9. c. 36. & alibi. Sueton. prohibitas à Julio Cæsare conchyliatas vestes memorat. Hic sensus est: an diutiùs manere possum Romæ, ubi Nobilium vestimenta usurpant Græculi? Certè cogor fugere hinc, ne ista videam ampliùs.

82. *Signabit.*] In tabulis ad quas subsignandas mecum ille vocatus fuerit. Vide Pers. Sat. 5. v. 81.

Toro meliore.] Digniori loco, in conviviis.

83. *Advectus Romam.*] E Syria, cum prunis & ficubus, ac perinde venalis, ut isti fructus peregrini, aliæque merces.

Pruna.] Damascena, seu in Damasco monte nata, ut ait. Plin. lib. 13. cap. 5. Vide Martial. Epigram. 29. lib. 13.

Coctona.] Sunt minores ficus Syriæ peculiares. Plin. *Cottana,* l. 13. c. 5. *Coctana* Martial. l. 4. Epigr. 89. ubi & parva *Coctana* nuncupat. Et lib. 13. Epigr. 28. sic habet:

Hæc tibi quæ tortâ venerunt condita metâ,
Si majora forent Coctana, ficus erat.

Usque adeò nihil, &c.] Sine interrogatione legi malim cum Guieto.

84. *Quod nostra infantia,* &c.] Adeò nobis parùm profuit Romæ nasci & educari.

85. *Aventini.*] Unus est è Romanis collibus, hodie, *Mons S. Sabinæ.*

Baccâ nutrita Sabinâ.] Fructibus in Italia provenientibus. Metonymia.

Sabina.] Terra Sabina suum etiam nomen hodie retinens, Tiberi alluitur; at olim fines habuit ampliores.

86. *Quid quod,* &c.] Sed & adulationibus serpunt Græci, & Romanos captant.

Sermonem

Sermonem indocti, faciem deformis amici;
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis?
Miratur vocem anguſtam, quâ deterius nec
Ille ſonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet & nobis laudare: ſed illis
Creditur. An melior cum Thaïda ſuſtinet, aut cum
Uxorem Comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? Mulier nempè ipſa videtur,
Non perſona loqui: vacua & plena omnia dicas
Infra ventriculum, & tenui diſtantia rimâ.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.

orationem, familiaris turpem vultum laudat, *atque prolixum collum viri non fortis adæquat cervicibus Herculis Antæum tollentis longè à terra? Admiratur vocem ſtrangulatam, quâ nec pejus ſtridet is quo viro gallina admordetur. Nobis etiam fas eſt ea ipſa approbare: at iſti fides habetur.* Porrò eſtne *Comœdus præſtantior, quando repræſentat Thaïdem, vel quando matronam ſuſtinet, aut Doridem nullâ exornatam faſciolâ? Ipſa nimirùm fœmina, non perſonata dicere apparet.* . . . . *Nihilominùs neque Antiochus, neque vel Stratocles, vel Demetrius cum Hæmo tenero, iſthic erunt admirabiles.*

ANNOTATIONES.

88. *Longum invalidi,* &c.] Qui collo ſunt oblongo plerumque invalidi & imbelles reperiuntur.

Cervicibus.] Hæc pars eſt poſterior, illa anterior: utramque propriè hic uſurpat Juvenalis. Nam cùm laudas, anteriorem hominem aſpicis; & Hercules ſublatum Antæum ac cervicibus ſuis impoſitum tenuit, vicitque.

Æquat.] Æqualem Herculi dicit adulator luctatorem qui roboris tantulùm oſtentârit.

89. *Antæum.*] Gigantem Neptuni Terræque filium, quem certando feſſum vires reparare matris Terræ attactu ſenſit Hercules, quare ſublimem eum ſuſtulit, atque ita brevi confecit. Hoc egregiè deſcribit Lucanus in fine libri 4.

90. *Anguſtam.*] Exilem, ſtridulam, raucam, qualem edit Gallus gallinaceus aſcendendo gallinam admordens. Ejuſmodi vocem in Oratore damnat Quintil. lib. 11. cap. 3.

91. *Marito.*] Sic Virgilius Eclog. 7. virum gregis caprum; & Horatius lib. 1. Od. 17. olentis uxores mariti, capellas nominat: poſt Theocritum, apud quem τῶν αἰγῶν ἀνέρ.

92. *Hæc eadem licet,* &c.] Nos Romani perinde ac iſti, laudes adulatorias ſpargere & dare immeritis poſſemus: ſed non ita nobis crederetur.

93. *An melior,* &c.] Porrò non adulatores ſolùm, ſed & hiſtriones ſunt Græculi. Numquid enim quiſquam meliùs illis quamlibet in Scena perſonam agat, ſeu meretricis, ſeu honeſtæ fœminæ, ſeu Deæ, aut Nymphæ?

Thaïda.] Perſona eſt meretricis, Comica, apud Terentium *Eunuch.* Fuit verò *Thaïs* Alexandrina, inſignis apud Athenas meretrix, quem celebravit Menander Poëta ſuis Carminibus.

94. *Uxorem.*] Honeſtam matremfamilias.

Dorida.] *Doris* Oceani Thethyoſque filia, Nerei ſoror & conjux, Nereidum mater, ipſa maris etiam Nympha. Unde Virgil. Eclog. ult.

Doris amara ſuam non intermiſceat undam.

Nullo cultam palliolo.] Nullo velo, pallâ, aut faſciâ, coopertam: ſic enim pinguntur Nymphæ.

95. *Mulier nempè ipſa videtur.*] Tam bellè perſonam muliebrem agit & ſuſtinet Græcus, ut reverâ mulier eſſe videatur, & geſtu, & voce, &c.

98. *Nec tamen Antiochus.*] Neque verò iſti præſtantes, quos adeò miramur hîc, Comœdiarum Actores Græculi, ſi fuerint illic, in patria ſua, laudem ullam auferrent. Antiochus, inquam, Stratocles, Demetrius, Hæmus in Græcia non erunt mirabiles, quia tota natio ad agendum in Comœdia comparata eſt, & laus eſt communis omnibus Græcis.

99. *Stratocles, Demetrius, &c.*] Hi tempore Juvenalis arte mimicâ & hiſtrioniâ præſtabant, inſigneſque erant Comœdi. Quintil. l. 11. in fine cap. ult. *Maximos Actores Comœdiarum Demetrium & Stratoclem placere diverſis virtutibus vidimus,* inquit, *ſed illud minùs mirum, quòd alter Deos, & juvenes, & bonos patres, ſervoſque & matronas, & graves anus optimè: alter acres ſenes, callidos ſervos, paraſitos, lenones, & omnia agitatoria meliùs. Fuit enim natura diverſa; & vox Demetrii jucundior, Stratoclis acrior erat. Et facere geſtus, neminem alium præter Demetrium decuit. Qui & ſtaturâ & mirâ ſpecie adjuvabatur, &c.* Non deſunt Interpretes, qui hos hiſtriones Romanos fuiſſe dicant, atque ita explicent, ut hi quamvis periti & gnari hiſtriones cum Græcis collati laudem nullam mereantur, nec ſint mirabiles. Sed profectò boni illi tum dormitâſſe videntur. Nam & ratio, & nominum etymum ſeu notatio & contextus ipſe illis repugnant.

Molli Hæmo.] Qui voce molli & magno decore fœminæ perſonam egregiè ſuſtinebat. Sat. 6.

Dicas hæc mollius Hæmo.

Natio

Natio comœda est. Rides? Majore cachinno
Concutitur: flet, si lacrymas aspexit amici:
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit endromidem: si dixeris, æstuo, sudat.
Non sumus ergo pares: melior qui semper & omni
Nocte dieq; potest alienum sumere vultum;
A facie jactare manus, laudare paratus,
Si benè ructavit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inverso crepitum ledit aurea fundo.
Præterea sanctum nihil est, & ab inguine tutum,
Non matrona laris, non filia virgo neq; ipse
Sponsus lævis adhuc, non filius antè pudicus.

Gens comœda est universa. *Si cachinnaris,* ille *risu solutiore commovetur. Si flentem viderit familiarem, plorat, neque dolorem habet. Se hyemis tempestate ignem petas, sumit endromidem: si ais, incalesco, sudorem emittit. Itaque non sumus æquales. Præstantior* est ille, *qui nunquam non, atque tam noctu quàm interdiu valet induere faciem alterius; agitare manus à fronte: facilis applaudere, si familiaris ructum opportunè, si urinam commodè ejecerit; si strepitum edat aureum vas, subverso imo. Insuper* autem *nihil est inviolatum ac tutum* à Græcis * * * * *Non materfamilias domûs, non puella virgo, nec maritus ipse hactenus imberbis, non puer antea castus.*

ANNOTATIONES.

100. *Natio comœda est.*] Hanc à natura facultatem adepti sunt Græci, ut eximii sint Mimi, Actores, Histriones, Sueton. *Neron.* cap. 22. solos Græcos se & suis studiis dignos ait ille.

Rides.] Si rides, ridet Græcus; si fles, plorat, &c. ad cujusque mores & indolem sese accommodat, ut per obsequia & blandimenta captet animum & hæreditates.

102. *Brumæ.*] Vide Pers. Sat. 6. v. 1.

103. *Endromidem.*] Vestem villosam, crassam, & arcendo frigori idoneam, è Gallia venientem. Hac in gymnasiis utebantur post exercitationes, ne calefacti frigus & morbos conciperent. Martial. lib. 4. Epigram. 19.

104. *Non sumus ergo pares.*] Nec enim adulari, simulare, obsequi, mentiri, ut Græci, novimus.

Melior.] Is verò felicior est Romæ.

106. *A facie jactare manus.*] Vel gesticulando manus porrigere ad exhibendos simulatos affectus; vel manum osculari, & continuò extendere versùs amicum, salutandi atque abblandiendi causâ: vel etiam palpare eam ob rem illius genas & mentum.

107. *Rectum.*] Legunt nonnulli, *lectum:* ex eo Horat. lib. 1. Serm. 3.

Comminxit lectum potus.

108. *Si trulla inverso, &c.*] Locus omnino ambiguus, Certè *trulla* modò est matula & scaphium; modò vas potorium. Horatius lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

Si de poculo intelligere placet, sensus erit, divitem epoto calice, inversi etiam vasis labra sugere & sua pariter atque ita sonitum edere. Turneb. lib. 10. cap. 27. vel, craterem è manu bibentis elapsum cadendo tinnire. Alexand. ab Alex. lib. 3. cap. 10. locum hunc explicant, *trullam* hîc non significare scaphium & lasanum, contendit: haud dubiè putat notari eos qui inter helluationes, postquam exhauserunt calicem, in ejus fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non verentur. Vel certe intelligendum convivalem quemdam ludum apud Græcos vino & epulis madentes usitatum, quem Cottabisin vocârunt. Hi nempe exhausti calicis residuum vinum elidebant in pavimentum, vel jactabant in phialas æneas; quod si projectum resonaret & sonantiùs creparet, hinc ominabantur se ab amica redamari & mutuo affectu teneri. Si de matula accipias; intellige divitem inter mingendum pedere; vel exonerandi alvi sordes in *trullam* auream, ejus fundum resonare, & crepitum hinc & illinc sonitumque fieri: & à comite Græculo ob id etiam laudari Patronum. Neque verò mirêre auream *trullam* hîc à Juvenale poni, quam Matialis Bassæ exprobrat lib. 1. Epigram. 38. & meminit lib. 11. Epigram. 12. Denique posset quoque dici dives epulo in conviviis crepitus emittere, postquam exhausit poculum ejusque adeò fundum invertit. Nam & Imperator Claudius apud Suetonium *Claud.* cap. 32. dicitur fuisse meditatus Edictum, quo veniam daret & flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cùm periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset. Ego adstipulor interpretationi Alex. ab Alex. eamque judico convenientissimam.

110. *Matrona Laris.*] Uxor, domina domûs. *Lares* erant Genii & Dii peculiares, qui in certa parte domûs colebantur: & hæc lararium dicebatur.

111. *Lævis adhuc.*] Junior & hinc glaber, impubes, proindeque tenerior atque mollior.

Horum

Horum si nihil est, aulam resupinat amici.
Scire volunt secreta domûs atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi
Gymnasia, atq; audi facinus majoris abollæ.
Stoïcus occîdit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est penna caballi.
Non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Erimanthus,
Qui gentis vitio, nunquam partitur amicum;
Solus habet. Nam cûm facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ, patriæque veneno,
Limine summoveor: perierunt tempora longi
Servitii: nusquam minor est jactura clientis.
Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod

Quod *si nihil istorum adest; familiaris domum subvertit, Nosse cupiunt arcana familiæ, & ob id formidari. Quia verò cœpimus meminisse Græcorum, præteri* ad *palæstras; & ausculta crimen gravioris togæ. Stoicus interficit Baream. denunciator familiarem, & discipulum vetulus educatus in eo litore, ad quod decidit ala equi Gorgonei, Haud restat, locus ulli Romano isthic, ubi dominatur quipiam Protogenes, aut Diphilus, vel Erimanthus, qui* ex *nationis* indole *vitiosa nunquam dat partem amici,* sed eum *unus possidet. Etenim quando in auriculam credulam inspiravit tantulum de toxico indolis & patriæ, arceor januâ, & perdita sunt spatia diuturnæ servitutis: Nec alibi Clientis amissio levior putatur. Ecquod verò obsequium, (ut nobis non aduler) vel quæ*

ANNOTATIONES.

112. *Horum si nihil est.*] Si deest occasio flagitii & stupri; ad aliud facinus se convertet, totamque Patroni sui domum perturbabit.

Resupinat.] Evertit, miscet confundit, inquirendo, scrutando, expiscando arcana & secreta familiæ; quæ cum tenuerit etiam metuendus evadat.

113. *Scire volunt secreta domûs.*] Sic enim; quod suprà Juvenalis dixit, fiunt quasi viscera magnarum domuum adeò ut hæ sine illis stare, aut se tueri videantur non posse.

Timeri.] Ne revelent & noceant.

114. *Transi gymnasia.*] Vel dimitte gyminica certamina, de quibus vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. & lib. 3. cap. 9. vel, transi ad Scholas Græcorum, ipsosque philosophos ac Sapientes considera, & graviores noxas animadverte in iis qui gravitate morum & doctrinæ conspicui videntur.

115. *Majoris abollæ.*] Proverbialem hanc esse locutionem notat vetus Schol. quasi majoris togæ; id est, potioris sceleris, inquit, *Abolla*, diplois, seu vestis duplex, quâ utebantur Philosophi, item viri Principes. Vide Sueton. *Caligul.* c. 35. & Juvenal. Sat. 4. v. 76.

116. *Stoïcus occidit Baream, &c.*] Publ. Egnatius sectam & disciplinam Stoïcorum amplexus occidit Baream Soranum; forsan & Heliodorus Licinium Silanum, de quibus Sat. 1. ad ver. 33. & Cornel. Tacit. tum alibi, tum præcipuè Annal. lib. 16. in fine.

117. *Ripa nutritus in illa, &c.*] Oriundus è Tarso Ciciliæ urbe, quam rigat amnis Cydnus.

118. *Ad quam Gorgonei, &c.*] Tarsum condidisse quibusdam fertur Perseus; urbique nomen imposuit ex facto, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit. Vetus Schol. à Græc. ταρσός. *Gorgonei Caballi.*] Perseus nimirùm Pegaso equo alato vectus Medusam unam è Gorgonibus obtruncavit. Vel quia Pegasus è sanguine capitis Medusæ natus dicitur, atque illic, ut ait Lubinus, plantam seu ungulam fregerit. Ταρσὸς nempe & alam avium, & plantam significat.

119. *Ubi regnat.*] Optimatum animis dominatur.

120. *Protogenes, Diphilus, Erimanthus.*] Adulatores Græci. Quæ nomina à Juvenale confictæ crediderim potiùs, quàm vera esse, Pictoris, Harioli, &c. ut quidam autumnant.

121. *Gentis vitio.*] E prava & ambitiosa gentis Græcorum natura & indole.

Nunquam partitur amicum.] Cum nemine gratiam primatum communicare vult.

122. *Solus habet.*] Unus vult esse gratiosus, ut omnia dona unus auferat.

Stillavit in aurem.] Per adulationes & delationes.

124. *Limine summoveor.*] Ego vetus cliens post officia plurima excludor tamen per Græculum quempiam novum hominem: nec apud antiqui Patroni domum aditus patet mihi ampliùs.

125. *Nusquam minor est jactura clientis.*] Romani verò parum id curant, pereatne illis antiquus & fidus Cliens: adeò illos obsident adulatores Græculi.

126. *Quod porrò officium, &c.*] Quid prodest Clientibus fuisse ad officia promptissimos? Vel, quid conferunt diviti pauperes & clientes suis officiis?

Ne nobis blandiar.] Ne videar nimis favere meæ & pauperum causæ.

egeni dignitas illic, ſi ſatagat togâ indutus noctu curſitare, quandoquidem Prætor urget apparitorem ac properare cogit, orphanis pridem vigilibus, ne ante ipſum *collega det ſalutem Albinæ vel Modiæ? Iſte opulento ſervo natus ſtipat latus liberorum. Nam alius quantum* ſtipendii *in legione Tribuni recipiunt,* tantùm *dat Calvinæ, aut Catienæ:* * * * * * * * * * * * *tu verò quando rapit te vultus indutæ meretricis, dubius manes.*

Pauperis hîc meritùm; ſi curet nocte togatus,
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis;
Ne prior Albinam, aut Modiam collega ſalutet?
Divitis hic ſervi claudit latus ingenuorum
Filius; alter enim quantum in legione tribuni
Accipiunt, donat Calvinæ, vel Catienæ,
Ut ſemel atque iterum ſuper illam palpitet: at tu
Cum tibi veſtiti facies ſcorti placet, hæres,

ANNOTATIONES.

127. *Hic.*] Romæ.

Si curet nocte, &c.] Si adſit Patrono ſedulus, eumque comitetur aſſiduê. Sat. I. v. 127. & 132.

Nocte togatus.] Vide Sat. I. v. 96. Martial. lib. 3. Epigr. 46.

Exigis à nobis operam ſine fine togatam.

Et lib. 10. Epigr. 82.

Manè vel à mediâ nocte togatus ero.

128. *Cùm Prætor lictorem.*] Sex Prætori apparebant miniſtri, Conſuli verò duodecim: atque honoris cauſa comitabantur. De *Lictoribus* accurata quædam lege apud Lipſ. Elect. I. c. 23.

Impellat.] Præ feſtinatione, & aviditate ſportularum. Vide Sat. I. v. 100.

129. *Dudum vigilantibus orbis.*] Diu, & ſæpè fruſtrà, ſportulas victui ſuo neceſſarias expectantibus egenis, ut fusè dictum eſt Sat. I. vel, ad fores Prætoris vigilantibus pupillis, ut ipſis det tutorem, quos Prætor deſpiciens ad ſportulas feſtinat. Vetus Schol.

130. *Ne prior, &c.*] Ne alter Magiſtratus & Nobilis præveniat, prior ſalutet, & potior habeatur, ſeu in teſtamentis, ſeu in ſportulis. Vide Sat. I. v. 117.

Albinam aut Modiam.] Divites matronas.

131. *Divitis hic ſervi, &c.*] Hic vel ſervi divitis, vel ingenuorum filius; eodem propè ſenſu.

Claudit latus.] Ut comes & aſſecla, quia opibus inferior ingenuus: vel ut par ingenuo libertus ob æqualem cenſum. Horatius Serm. lib. 2. Sat. 5. v. 18.

Utne tegam ſpurco Damæ latus?

132. *Alter.*] Alius dives libertus.

Legione Tribuni.] *Legio* non parem ſemper habuit militum numerum. Sub Romulo, tria millia peditum, equites verò trecentos continebat, atq; ita dicta eſt quod è lectis militibus fiebat. Poſt, duplicatus eſt numerus: deinde major aut minor fuit, &c. Porrò Lege Militari ſancitum, ut miles Centurioni, Centurio Tribuno, Tribunus Præfecto Caſtrorum, Præfectus Legato, Legatus Conſuli, Conſul etiam & Magiſter Equitum Dictatori ſubeſſent. Vide plura apud Alex. ab Al. l. I. c. 5. J. Lipſ. l. 2. de *Mil. Rom.* Dial. 5, & 9, & alios.

Quantum in legione Tribuni accipiunt.] Romani ſuis ſumptibus militavere per annos ampliùs, trecentos. Poſt, ex ærario ſtipendium attributum: quantum verò ſubinde fuerit, magna lis, inter doctos. Tria fuere ſtipendii loco, pecunia, frumentum veſtis. Cœpit dari pecunia anno U. C. 347. Id Livius teſtatur in fine lib. 4. Hoc ſtipendium aliquando minus, aliquando majus extitit: initio certè exiguum; oboli duo, i. e. tres aſſes pediti (ut probat. Lipſ. cit.) Centurioni duplex, triplex equiti, auctor eſt Polybius l. 6. Poſteà deni aſſes dati: teſte Cornelio Tacito Annal. I. paulò poſt initium; ubi refert legiones tres, exceſſu Auguſti & initiis Tiberii auditis, in ſeditionem verſas ita conqueſtas eſſe: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria redimi, &c. Apud Sueton. *Domit.* cap. 7. legitur vulgò: *addidit & quartum ſtipendium militi, aureos ternos:* ubi ſanè reponendum, *aureis ternis*; ita Caſaub. & Lipſ. i. e. tribus aureis quos menſibus ſingulis accipiebat miles, quartum addidit. Itaq; ſub Auguſto menſtruum militis, aureus Romanus, idq; unum ſtipendium: alterum adjecerit ſeu Caligula, ſeu Claudius; tertium fortaſſe additum per bella civilia Othonis & Vitelli: illis verò tribus quartum Domitianus attribuerit. Hæc eruditè Juſt. Lipſ. Elect. l. I. c. 2. ubi & diſcrimen docet faciendum inter denos aſſes, ac denarium: hunc enim conjicit aſſium fuiſſe duodecim aut circiter: illud verò probat ex Tacito cit. apud quem miles, ut dictum, denis aſſibus haud contentus efflagitat denarium pro ſtipendio diurno. Vide etiam Alex. ab Alex. l. 6. c. 22.

133. *Calvinæ vel Catienæ.*] Meretricibus.

134. *At tu.*] O pauper, mei ſimilis.

135. *Veſtiti.*] Ignobilis proinde & parùm formoſi. Nam pulchræ nuditatem, i. e. pellucidas veſtes affectabant. Innuit Horat. lib. I. Sat. 2. & Martial lib. 3. Epigr. 3.

Hæres.] Moraris, dubitas; non continuò pergis ad ſcortum, quod placuit: & in id times pecuniam effundere. Vel. *hæres*, i. e. *adhereſcis* plebeio & vili ſcorto, minori quidem ſumptu: nec emendam cariùs putas Chionem ſuperbam ac formoſiorem.

Et

Et dubitas altâ Chionem deducere ſellâ.
Da teſtem Romæ tam ſanctum, quàm fuit hoſpes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinùs ad cenſum; de moribus ultima fiet
Quæſtio: quod paſcit ſervos, quod poſſidet agri
Jugerâ, quàm multâ magnâque paropſide cœnat.
Quantum quiſq; ſuâ nummorum ſervat in arca,
Tantum habet & fidei: jures licèt & Samothracum,
Et noſtrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoſcentibus ipſis.
Quid, quod materiam præbet cauſaſque jocorum

ac metuis detrahere Chionem è ſublimi ſella. Profer auctorem Romæ ita integrum, ut extitis hoſpes Deæ Idææ: Prodeat ipſe Numa, aut ille *qui è templo ardente eripuit Palladem trepidantem: ſtatim ad cenſum* proceditur: *interrogatio poſtrema erit de moribus. Quot famulos alit; quot habet agri jugera; quàm multiplici & amplo catino epulatur? Quantum pecuniæ condit unuſquiſq; in ſua capſa, tantum etiam auctoritatis obtinet. Quamvis jusjurandum adhibeas* per *noſtra & Samothracum altaria, exiſtimatur egens ſpernere tonitrua & Numina, Numinibus ipſis veniam dantibus. Quid, quod ille ipſe risûs argumentum & anſam cunctis ſuppeditat,*

ANNOTATIONES.

136. *Chionem.*] Nobile ſcottum fuit, de quo Martial. lib. 3. at Epigram. 34. ludit in voce *χιὰν, nix* latinè: aitque,

Digna tuo cur ſis, indignaque nomine, dicam.
Frigida es, & nigra es: non es, & es Chione.

Altâ deducere ſellâ,] Quâ ſedet ſublimis dumi ſuæ. Vel potiùs intellige *ſellam* ſeu lecticam, quâ vehitur Chione; eritque ſenſus, dubitas conciliare tibi ſuperbæ Chionis amores, in quam inpenſæ majores deſiderantur: adeoque deſcendenti è ſella manum publicè præbere atque obſequium vereris & detrectas.

Sellâ.] De *Sella* & lectica diximus fusè Sat. I. v. 121, & 124.

137. *Da teſtem, &c.*] De contemptu pauperum queritur, quibus vel ſanctiſſimis nulla fides Romæ haberetur.

138. *Hoſpes Numinis Idæi.*] Scipio Naſica, vir optimus à Senatu judicatus, dignuſque in cujus ædibus deponeretur ſimulachrum Cybeles Romam advectum à Peſſinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirùm ut refert Tit. Liv. l. 29. c. 10. cùm in Libris Sibyllinis inventum eſſet Carmen, quo dicebatur hoſtis alienigena pelli Italià vincique poſſe, quando mater Idæa Romam advecta foret: & Delphicus Apollo conſentiens oraculum edidiſſet, compotes fore votorum Romanos cum Deam devexiſſent, curaſſentque ut eam qui vir optimus Romæ eſſet, hoſpitio exciperet.

Idæi.] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Inſula, alter in Phrygia, à quo Idæa vocata eſt mater Deûm Cybele. De ea Ovid. Faſt. 4.

Numa.] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, & religionum auctor, de quo antè v. 12. & Tit. Liv. lib. 1.

Vel qui ſervavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Veſtæ Palladium ſervavit proprio oculorum damno, flammis excœcatus, per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli anteà conceſſum, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magnum & ſublime; ſed pro oculis datum, ut ait eleganter Plinius lib. 7. cap. 43.

139. *Trepidam flagranti ex æde Minervam.*] Vel propter deflagrationis periculum; vel, ut ait Mancinellus, quòd Palladium oculos movebat, & haſtam, quam manu tenebat.

140. *Protinus ad cenſum.*] Omnium primum quæretur, quantus ſit ei teſti cenſus; quàm dives ille, non quàm bonus expendetur.

142. *Jugera.*] *Jugerum,* terræ menſura, quanto uno boum jugo, uno die, arari poteſt.

Quam multâ magnâque paropſide cœnat.] Quàm ſit apparatus menſæ lautus & magnificus.

143. *Quantum quiſque ſuâ nummorum, &c.*] Dixerat Lucilius.

Tantùm habeas, tantùm ipſe ſies, tantique habearis.

Et Horatius:

Tanti, quantum habeas, ſis.

144. *Samothracum.*] Samothracia maris Ægea Inſula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi.* Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, è Phrygia in Italiam Æneas aſportavit. Qui verò illi Dii? Jupiter, Juno, &c. *μεγάλοι θεοὶ, magni Dii,* Æneid. 3. Hæc Macrob. lib. 3. cap. 4. addunt alii Minervam & Mercurium.

145. *Et noſtrorum.*] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur.] Adigente paupertate, ac duriſſimo (quod ait Tacitus) neceſſitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; & præſenti malo futuri metum vincente. Ea eſt divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

146. *Diis ignoſcentibus.*] Quod neceſſitate, non impietate perpetratum facilè condonantibus.

147. *Quid, quod, &c.*] Adde quod pauper ridiculus videtur.

si pallium turpe & lacerum, si toga squalida est, atque unus calceorum dehiscit scisso corio: aut si fractura multiplex assutâ plagâ exhibet filum crassius & novum? Egestas misera nihil habet in se molestius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit. Hinc *abeat, ait, si verecundia est, atque ex equitum pulvillo excedat* is *cujus bona legi non satisfaciunt; illic autem assideant filii lenonum in quovis prostibulo orti. Isthic applaudat puer exculti præconis inter adolescentes splendidos pinnirapi & adolescentes gladiatoris. Ita placet inani Othoni qui nos secrevit. Ecquis isthic gener arrisit opibus inferior, & inæqualis? Quis egens hæres constituitur?*

Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & ruptâ calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit,
Si pudor est, & de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, & sedeant hîc
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres?

ANNOTATIONES.

148. *Lacerna.*] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causâ pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillùm sordida, minùs candida. Vide Lips. Elect. 1. cap. 13. ubi eruditè disserit de colore vestium Romanarum.

150. *Si consuto vulnere,* &c.] Si ruptio in calceis, aut in sarto nuper recentis suturæ vestigia apparuerint.

152. *Nil habet infelix paupertas,* &c.] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. *Quid turpius quàm illudi,* inquit, *in Lælio,* Tullius.

150. *Exeat inquit,* &c.] Inquit & Jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Martial. lib. 5. Epigram. 8.

Jussit surgere Lectius lacernas.

Et Epigram. 26.

Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate; surge.
Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.

154. *Si pudor est.*] Si quæ est reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hîc sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

155. *Cujus res legi non sufficit.*] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106.

Legi.] Rosciæ, quâ L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes à ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus sederet nisi Eques, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem notatur hîc, qui legem illam pænè abolitam revocârat: theatralemque licentiam promiscuè spectandi sustulerat. Suetonius *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causâ.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillionis galeam pinnâ insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores, si quando ad pompam descenderent. Vetus Scholiast. vide quæ ad Sat. 2. ver. 143. & seq.

Juvenes.] Filios, *Lanistæ.* Is erat princeps & magister Gladiatorum, quibus veluti laniandis præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibusque magnus in primis Eques,
Othone contempto, sedet.

160. *Quis gener hic placuit,* &c.] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus è contrà Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minùs probato sed diviti, respondit: malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum & sarcinam collectis. *Doti,* inquit Vetus Scholiastes.

Quando

Quando in consilio est ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.
HAUD facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. Sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subitò ad Marsos, mensámqu; Sabellam,
Contentusq; illic Veneto, duroq; cucullo.
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua

Quandonam adest in deliberationibus ædilium? Sanè *oportebat Romanos pauperes quondam secessisse turmatim. Arduum est* quidem *assurgere* eos, *quorum parva bona domestica impediunt virtutem: at Romæ nisus illis* est *difficilior. Miserum domicilium caro* constat; *caro abdomen servorum; caro frugalis cœna. Pudor est cibum capere in* vasis *testeis, quod* tamen *pudendum inficiatur raptus repentè apud Marsos, & Sabinam mensam; atque illic satis habuit cucullionem cæruleum & crassum. Si verum fatemur, magna Italiæ portio est.*

ANNOTATIONES.

162. *Quando in consilio est Ædilibus?*] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis & sapientes viros? Ovid.

Curia pauperibus clausa est: dat census honores.

Ædilibus.] *Ædiles* alii erant majores & Curules, alii Plebeii & minores. Duo sæpiùs, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacratum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum *in Mario* non longè à principio. Alex. ab Alex. l. 4. c. 4. & alios.

163. *Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.*] Sensus est: benè profectò plebs olim Romana à potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: & meliùs fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus, à quibus ita contemnitur etiamnùm & malè habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vide Tit. Liv. lib. 2. Dion. Halicarnass. lib. 6.

164. *Haud facilè emergunt,* &c.] Aristot. Eth. 1. favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara & magna vix posse exequi & præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos & civilem potentiam veluti per instrumenta necesse est pleraque effici.

165. *Sed Romæ durior,* &c.] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia carò constant.

166. *Magno hospitium,* &c.] Nonnisi magno pretio conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, & mensa instruitur cibis.

169. *Translatus subitò ad Marsos,* &c.] Quod ait, *subitò,* videtur innuere M. Curium. Dentatum: de quo vide Sat. 2. ver. 3. placet aliis Publ. Cornel. Scipionem hîc intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem ad eos populos, qui frugali utuntur mensâ, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos.] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus, ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, & in finibus ditionis Pontificiæ. Hactenùs regiuncula nomen retinet, vulgò, *Ducato de Marsi.* Illos à *Marso* Circes filio denominatos pridem & in veneficiis edoctos refert Solinus. Quàm verò bellicosi Samnites, & quàm diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius l. 7. & seq.

Sabellam.] De Sabina terra jam dictum anteà ver. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, & posteà fœdere Tit. Liv. lib. 1. & Macrob. lib. 1. cap. 9. ab his orti Sabelli, & pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites verò censentur Plinio lib. 3. cap. 12.

170. *Veneto duroque cucullo.*] Villosâ veste, è crassiore lanâ, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, quâ utebantur nautæ imprimis & milites.

Veneto.] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primùm usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinoq; faves, qui coccina sumis.

Cucullo.] *Cuculus & cucullio,* velamentum capitis est.

Pars magna Italiæ.] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

171. *Nemo togam sumit nisi mortuus.*] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgò induunt, raro togam. Plin. lib. 7. Epist. 3. *quo usque toga feriata? Liber totos dies?* Martial. lib. 10. Epigram. 47. inter vitæ beatioris causas & instrumenta togam raram numerat. Et Epigram. 51. ejusdem libri exclamat: *O tunicata quies!* Id est, quàm beati, qui procul ambitu & servitiis togatorum vivunt, quieti rure, & tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea.

Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur siquando theatro
Majestas: tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans;
Æquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram & populum, clari velamen honoris,

ubi nullus togam induit præterquam fato functus. Si interdum ipsa dierum festorum solemnitas celebratur herbido theatro & tritum exodium denique revertitur ad suggestus; quando infans agrestis in materno sinu expavescit rictum personæ pallidæ: pares ibi vestimenta conspicies, & æqualem Orchestram ac plebem: integumentum illustris dignitatis,

ANNOTATIONES.

172. *Nisi mortuus.*] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Græci palliatos. Vide Persii Satiram 3. ver 103. ubi ait,

> ———*Tandemque beatulus alto*
> *Compositus lecto, crassisque lutatus amomis*
> *In portam rigidos calces extendit.*

Et Lipf. Elect. 1. cap. 6.

Ipsa dierum festorum.] Ipsis diebus festis & in celebritatibus ludorum, æquales togæ assumuntur, ab omnibus, adeò ut nec Principes & Nobiles splendorem vestium affectent suprà cæteros.

173. *Herboso Theatro.*] In pratis, in nudo cespite & gramine, ubi primùm agi Dramata cœpere, & simplicitas illa diu servata retentaque in oppidis & municipiis; vel sub arborum umbra, aut certè in Theatro frondibus & ramis intecto. Unde Scenæ profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, & tentorium significat. Exigua certè & imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. v. 278.

> *Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ*
> *Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.*

Propertius lib. 4. Eleg. 1. v. 15.

> *Nec sinuosa cavo pendebant vela Theatro,*
> *Pulpita solemnes non oluere crocos.*

Et in Gallia quidem haud dudum, quàm nuda & ornamentis destituta agerentur Dramata, adeò ut nec aulæis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. lib. 1. cap. 21. Vide & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 16.

174. *Redit.*] Pro, *redit, tandem*, id est post annum, vel post Tragœdiæ seria & molesta rudibus animis tædia. Vide infrà, mox.

Ad pulpita.] In Scenam in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi, pariter & Tragœdi.

Notum.] Quia sæpe recantatum, non novum, ut Romæ.

175. *Exodium.*] Diverbium post Tragœdiam è Scena *exodos* seu *exitum*: Mimi nempè ridiculis verbis & gestibus spectatores oblectant. Vetus Schol. Turnebus autem lib. 10. cap. ult. sic. habet: *Exodia in Atellanis Fabulis, diverbia vocabantur, eò quòd Tragœdis Scenâ egressis ad recreandum spectatorem è pristina molestia subjiciebantur, &c.* Horatius ad Pisones, v. 220.

> *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum*
> *Mox etiam agrestes Satiros nudavit, & asper*
> *Incolumi gravitate jocum tentavit, eò quòd*
> *Illecebris erat, & gratâ novitate morandus*
> *Spectator, functusque sacris, & potus, & exlex.*

Et paulò antè.

> *Indoctus quid enim saperet liberque laborum,*
> *Rusticus urbano confusus, turpis honesto?*

Vide Sat. 6. v. 71.

Personæ pallentis.] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illita seu gypso, seu albo colore; aliàs autem fæcibus, ut notat Horatius ad Pisones ver. 277.

> *Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.*

Hiatum.] Os mimorum horrendum hians: vel quòd soleant pueri personas & personatos expavescere.

176. *In gremio matris formidat rusticus infans.*] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Pænul. in Prologo,

> *Nutrices pueros infantes, minutulos*
> *Domi ut procurent, neve spectatum afferant,*
> *Ne & ipsæ sitiant, & pueri pereant fame;*
> *Neve esurientes hic quasi hœdi obvagiant.*

177. *Illic.*] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quàm alteri.

178. *Orchestram.*] Locus in Theatro proprius choris & saltatoribus ab ὀρχῶ quasi, *salto*. Ponitur hic pro locis *Orchestræ* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox cit. lib. 5. cap. 16.

Clari velamen honoris.] Dignitatis Ædilitiæ insigne & ornamentum.

Sufficiunt

Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.
Hic ultra vires habitûs nitor: hic aliquid plus,
Quàm ſatis eſt; interdum alienâ ſumitur arcâ.
Commune id vitium eſt: hîc vivimus ambitioſâ
Paupertate omnes: quid te moror? OMNIA Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Coſſum aliquando ſalutes?
Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:
Plena domus libis venalibus: accipe, & illud
Fermentum tibi habe: præſtare tributa clientes
Cogimur & cultis augere peculia ſervis.

togæ candidæ ſatis ſunt majoribus Ædilibus. Iſtic veſtis ſplendor eſt *ſupra facultates. Iſtic quiddam plus quàm ſufficit aliquandò promitur è marſupio aliorum. Labes illa vulgaris eſt. Iſtic vitam agimus* in *egeſtate, ambitioſa. Ecquid te detineo? Romæ cuncta cum pecunia fi*unt. *Quid donas, ut Coſſo interdum ſalutem dicas; ut ad te oculos torqueat Veiento, labris non apertis? Hic tondet lanuginem, iſte dilecti capillos demittit. Æ*des ſunt *refertæ placentis vendendis. Sume, & hoc tibi fermentum accipe.* Nos *clientes vectigalia pendere aſtringimur, & amplificare bona famulis nitidis.*

ANNOTATIONES.

179. *Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.*] *Æ*diles ipſi Curules & majores tunicis albis contenti ſunt, neque purpureas ſumunt togas, cùm ludis præſunt, aliave ſui muneris officia exercent. Vel, ſoli Ædiles ſpectacula edentes albas & recentes habent tunicas; alii verò minùs nitidas, jamque ſqualeſcentes, & quotidianas induunt: contrà quàm fit Romæ, ubi omnes ſpectant in veſte candida, recente, ſplendida, juxta illud Martial. lib. 4. Epigram. 2.

Cùm plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce condidus ſederet.

180. *Hîc ultra vires, &c.*] At Romæ dumtaxat plerique veſtem ſumunt nitidiorem, quàm ferant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quàm ſatis eſt.] Non contenti neceſſariis quæ poſſunt è ſuo habere, è mutuato & conducto, luxui indulgent.

182. *Ambitioſâ paupertate.*] Ambitionis & ſuperbiæ plenâ: opulentiores enim videri volunt quàm ſint.

183. *Omnia Romæ cum pretio.*] Magno conſtant & comparantur omnia, ut jam ſuprà dictum.

184. *Qui das.*[Quæ munera tribuis ſervis Nobilium, ut te perducant ad dominos. Horat. lib. 1. Sat. 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero.
Muneribus ſervos corrumpam; non hodie ſi
Excluſus fuero, deſiſtam, &c.

Ut Coſſum aliquando ſalutes.] Ut faciles tibi ſint aditus ad Coſſum, ejuſque ſimiles opulentos ac Nobiles, quos identidem ſalutes.

185. *Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello.*] Ut ſi non alloquio, reſpectu ſaltem uno dignetur te potens quiſpiam.

Veiento.] Fabritius *Veiento* homo ſuperbus ob famoſos libellos à Nerone Italiâ pulſus. Cornel. Tacit. Annal. lib. 14. Ejus etiam meminit Plin. lib. 4. Epiſt. 22. De eo rursùm Sat. 6.

Clauſo labello.] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur ſalutantes, alioſque omnes deſpiciebat.

186. *Ille metit barbam, crinem hic, &c.*] Ut domini gratiam demereatur, aſſentatur & famulatur ejus ſervulo, quem ei dilectum novit. Hinc adeſt illi obſequens feſtâ illâ die, quâ primam lanuginem & crines reſecat Diis ex more conſecranda, ſeu Phœbo, ſeu Æſculapio, &c. Vide Martial. lib. 1. Epigram. 32.

Hos tibi, Phœbe, vovet totos à vertice crines
Encolpus domini Centaurionis amor, &c.

Et lib. 9. Epigram. 17.

Conſilium formæ ſpeculum, dulceſque capillos
Pergameo poſuit dona ſacrata Deo,
Ille puer tanto domino gratiſſimus aulâ,
Nomine qui ſignet tempora verna ſuo.

Crinem hic deponit amati.]. Hic pueri amati comam in templo deponit, ut per hæc obſequia atque officia ſervulo præſtita, domino potenti gratioſus eſſe queat.

187. *Plena domus libis venalibus.*] Porrò feſtâ die ſuprà dictâ mittuntur puero à clientibus certatim munuſcula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis.] *Liba* ſunt placentæ è farre, melle, & oleo.

Accipe & illud fermentum, &c.] Tu eme è placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

188. *Fermentum.*] Tumoris, iræ & indignationis cauſam & materiam, quòd nimirùm non Patronis modò, ſed etiam famulis eorum ſerviendum eſt, ac ſolvenda quaſi tributa.

Tributa.] Amato puero, aliiſve ſervis annua munera, certis diebus: ſicut domino, in natali, in nuptiis, &c.

189. *Cultis ſervis.*] Benè curatis ac nitentibus tùm cuticula tùm veſtimentis.

Peculia.] Propriè ſunt bona quæ ſervus habet extra domini poteſtatem, ut notat Servius.

 Quis

Quis formidat vel formidavit casum domûs in *Præneſte frigida, vel Volſiniis conſtitutis inter colles nemoribus conſitos, vel ſimplicibus Gabiis, vel* in *propugnaculo Tiburis declivis? Nos habitamus civitatem exiguo fulcro innixam, maximâ ſui parte. Etenim villæ procurator ita ſiſtit ruituras* ædes, *ac reſarcit labem antiquæ fracturæ*; atque *mandat tutos quieſcere imminente lapſu. Vita eſt ibi traducenda, ubi nullæ deflagrationes, nulli timores noctu. Ucalegon modò petit aquam; modò fragilia tranſportat: jam tibi fumum emittit tertia contignatio: tu* verò *ignoras. Etenim ſi timetur in infimis locis, poſtremus deflagrabit ille, quem tecta una defendunt ab imbribus; ubi teneræ columbæ ova pariunt. Codrus habebat cubile brevius Proculâ, ſeu vaſcula, abaci ornatum; Subtùs* erat *Urna exigua,*

Quis timet, aut timuit gelidâ Præneſte ruinam;
Aut poſitis nemoroſa inter juga Volſiniis, aut 191
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte ſui: nam ſic labentibus obſtat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum, 195
Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum eſt illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus: jam poſcit aquam, jam frivola tranſfert
Ucalegon; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu neſcis. Nam ſi gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula ſola tuetur 201
A pluvia; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli ſex,
Ornamentum abaci; necnon & parvulus infrà

ANNOTATIONES.

190. *Quis timet, aut timuit,* &c.] Alia perſequitur Romæ immoda, ab ædium ruina, & incendiis.

Gelida Præneſte.] Hæc urbs Latii, hodie, *Paleſtrina,* gelida ob aquas, & ſitum inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Præneſtinis à Tiberio Imperatore, narrat Gellius, lib. 16. cap. 13.

191. *Volſiniis.*] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolſena* nuncupatur.

192. *Simplicibus Gabiis.*] *Gabii,* olim Latii urbs in via Præneſtina. *Simplices* vocat ſeu ob tenuitatem, ſed potiùs quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti ſunt. Vide Liv. lib. 1. cap. 53.

Proni Tiburis.] Hæc Latii civitas, hodie, *Tivoli.* Sabinis contermina, ſita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem verò ſitus arduus præbuit.

Nos urbem colimus, &c.] Romæ autem ædificia pervetuſta ſunt, ac ruinæ pleraque proxima, quare ſuſtentatur fulcris ſæpè.

Tibicine.] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula & columnæ, quæ ruituris aliàs ædibus adhibentur. *Nomen à ſimilitudine tibiis canentium,* inquit Feſtus.

195. *Villicus.*] Is enim vocatus à domino jubetur ſubvenire labenti domui, quem locat. Ille verò utcunq; ruinas ſarcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum.] Rupturas parietum calce modicâ perfundit, & tùm inquilinos jubet manere ſecuros, quaſi ruinam inſtauraſſet. Vetus Schol.

197. *Vivendum eſt illic.*] Abſit ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius: eò pergendum ac vivendum, ubi, &c.

198. *Poſcit aquam.*] Ad reſtinguendum incendium.

Frivola.] Vilia vaſa & ſupellectilia eripit pauper ex incendio.

199. *Ucalegon.*] Vicinis quiſpiam. Alludit ad Virg. Æneid. 2.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Tabulata tertia.] *Triſtega.* In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant.] Jam ſerpente & graſſante igne.

200. *Tu neſcis.*] Imminens exitium ignoras, ô pauper, ſuperiora tabulata conducens.

Trepidatur.] Vox præcipitem eorum actionem, qui reſtinguendo vel vitando ſtudent incendio, bellè exprimens.

201. *Quem tegula ſola tuetur.*] Qui in ſuprema ædium parte habitat, quæ tegulis eſt proxima.

202. *Ubi reddant ova columbæ.*] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

203. *Codro.*] Egenti cuipiam. Vide Sat. 1. ver. 2.

Proculâ.] Uxore ſuâ alioqui parvâ.

204. *Ornamentum abaci.*] Hic erat omnis *abaci* ornatus.

Abaci.] *Abacus,* menſa ſtructoria, armarium in quo reponuntur vaſa, ſeu ad uſum quotidianum, ſeu ad ornatum & pompam.

Cantharus

Cantharus,&recubans ſub eodem marmoreChiron;
Jamque vetus Græcos ſervabat ciſta libellos,
Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus: quis enim negat? Et tamen illud
Perdidit infelix totum nil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & fruſta rogantem
Nemo cibo, nemo hoſpitio, tectoque juvabit.
Si magna Aſturii cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor:
Tunc geminus caſus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc,& jam accurrit qui marmora donet.
Conferat impenſas. Hic nuda, & candida ſigna;
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti.
Phæcaſianorum vetera ornamenta Deorum.
Hic libros dabit, & forulos, mediamq; Minervam;

& recumbens Chiron ſub ipſo marmore: & jam antiqua arca cuſtodiebat codices Græcos, & mures Opici arrodebant eximios verſus. Codrus nihil poſſidebat. Nam quis inficiatur? At nihilominus infortunatus amiſit iſtud omne nihil. Suprema verò miſeriæ acceſſio eſt, *quòd ſpoliatum atque petentem fruſtula* panis, *nullus alimento, nullus ædibus ac domicilio ſublevabit.* Quod *ſi corruerint ſummæ Aſturii ædes, parens ſqualida, atrati primates e*runt: *Prætor dictionem juris remittit. Tùm duplex civitatis ruina, tùm ignem deteſtamur:* dumque *flagrat etiam, ſtatim advolat qui det marmora; ſumptus contribuat. Ille ſtatuas albas ac denudatas; iſte quidpiam eximium Euphranoris ac Polycleti* opus, *antiqua inſignia Numinum Phæcaſianorum; alius codices, & armaria, atque dimidiam Palladem.*

ANNOTATIONES.

205. *Cantharus.*] Poculum, de quo Virgilius Eclog. 6. & Macrob. lib. 5. cap. 21.

Et recubans ſub eodem marmore Chiron.] Ad pedem abaci ſculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argillâ nimirùm. Recumbebat verò quaſi ſuſtinens abacum. Intelligunt alii ejuſdem *Chironis* opera Medica ſeu Chirurgica (ex Plin. lib. 7. cap. 56.) in armario Codri poſita: is enim paupertate adactus ad eas ſe artes contulerat. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 12.

206. *Jamque vetus Græcos,* &c.] Jampridem Græcos libros, & carmina, quibus ſtuduerat anteà, reliquerat.

207. *Divina.*] Ironicè, Raucum enim Codrum dixit Sat. 1.

Opici.] Minùs benè, *apici,* quidam legunt, ut notat Lipſius Epiſtol. quæſt. Lib. 4. Epiſt. 25. Meliùs, *Opici,* id eſt, putidi, fœtidi: ab *Opicis* ſeu *Oſcis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπὴ, *foramen,* ſeu *caverna,* in quibus mures ſæpè latent. Aliis *Opici* ſignificant Græcæ Linguæ neſcientes. Et favet Gellius lib. 13. cap. 9.

210. *Fruſta.*] Legunt nonnulli, *fruſtrà.*

212. *Si magna Aſturii,* &c.] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at ſi divitem ac potentem, certatim ſublevatur. Quod certè iniquum.

Aſturii.] Alii, *Aſturici:* aliis, *Arturii,* ut is idem ſi qui ſuprà ver. 29.

Horrida mater.] Tota Roma in luctu eſt. Vel, matronæ ſordidas induunt veſtes, ut dolorem ſignificent.

213. *Pullati.*] Ne veſtem intellige atram ſeu nigram, quæ ſolis in funeribus adhibebatur, ſed ſordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipſio Elect. 1. cap. 13.

Differt vadimonia prætor.] Sicut in publicis calamitatibus ſolebat indici Juſtitium. Teſtis Livius paſſim.

214. *Tunc geminus caſus urbis.*] Roma videatur cecidiſſe, aut à Gallis capta dirutaque rursùm.

Odimus ignem.] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim Ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

216. *Conferat impenſas.*] Ad novas ædes conſtruendas.

Nuda & candida ſigna.] Statuas è marmore candido, Pario.

217. *Euphranoris & Polycleti.*] Hic Statuarius, ille Pictor excellentiſſimi. Quintil. lib. 12. cap. 10. Plin. lib. 34. cap. 8.

218. *Phæcaſianorum.*] *Phæcaſii* Sacerdotes erant Athenienſes & Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. lib. 5. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci ſunt ita dicti, quaſi *Phæcaſiati,* id eſt, induti φαικασίοις, *calceamentis ruſticis.* Turneb. lib. 10. cap. 27. Porrò in antiquiſſimis codicibus legitur: *Hæc Aſianorum,* pro *Phæcaſianorum.* Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiosè nominari.

219. *Mediamque Minervam.*] A vertice ad umbilicum expreſſam in marmore, aliâve materiâ.

alius modium pecunia donabit. Denique Persicus orbatorum magnificentissimus recondit præstantiora, amplioraque: & jam suspicionem jure præbet, quasi propriam ipse domum combusserit. Modò queas abstrahi ludis Amphitheatri, ædes tibi commodæ comparantur Soræ, vel Fabrateriæ, vel Frusinone, quanto jam pretio domum *obscuram paras ad unum annum. Illic hortus, & puteus non profundus, neque trahendus fune, diffluit in teneras plantas, promptè exhaustus. Vitam age contentus rastro, & cultor hortuli nitidi, è quo centenis Pythagoræis convivium præstare queas. Non est nihil se reddidisse possessorem unius lacertæ, quâvis* orbis *parte, quolibet diverticulo. Istic ægroti multi vitam perdunt* ob *vigilias;*

Hic modium argenti: meliora, ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, & meritò jam 221
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur;
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteusq; brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu. 227
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ. 231
Plurimus hîc æger moritur vigilando; sed illum

ANNOTATIONES.

220. *Modium.*] Mensuræ genus, pars sexta medimni, quod sex modios continet. Aliis modius libras habet quadraginta quatuor.

221. *Persicus.*] Dives quilibet, ex Horatio lib. 1. Od. 38.

Persicos odi puer apparatus.

Vel *Fabius Persicus*, de quo Sat. 8. ver. 14. Seu fortè Persa fuerit Asturius, de quo paulò antè.

Orborum lautissimus.] Qui enim liberis carent, solent impensis haud parcere.

222. *Suspectus.*] Ita Martial. lib. 3. Epigram. 51.

Empta domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis.
Abstulit hanc nimiùm casus in urbe frequens.
Collatum est decies. Rogo, non potes ipse videri
Incendisse tuam, Tongiliane, domum?

223. *Si potes avelli Circensibus.*] Siquidem carere potes Circo; modò velis te privare ludis istis curulibus & spectaculorum oblectamentis, certè commodiùs habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quòd Romani mirum in modum spectaculis dediti erant. Unde Sat. 11. ver. 80. notantur velut optantes dumtaxat *panem & Circenses.*

Circensibus.] Quid Circus, & quotuplex Romæ, notavimus suprà ad ver. 65. de Ludis & eorum ritu. Dionys. Halicarnass. l. 7. ad finem, Scenicorum ludorum initia vide apud Liv. initio l. 7. De *Circensibus*, qui die nonâ Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid. Fast. 4. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8.

Soræ.] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amisit.

224. *Fabrateriæ.*] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul à fluvio Liri, pridem Volscorum fuit in Latio oppidum.

Frusinone.] *Frusino*, vel *Frusinum*, Strab. & Ptolem. urbs quondam Latii: hodie vocatur *Frusilone*, estque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras, &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod solvis Romæ pro locatione domûs annuâ.

225. *Tenebras.*] Obscuram & tenebrosam domum.

226. *Hîc.*] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec reste movendus.] Tam facilè habes aquam è puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, sine ullo fune.

228. *Bidentis.*] Per *bidentem* furcam, agriculturam & rusticam vitam designat metonymicωs.

229. *Pythagoræis.*] Hi post magistrum suum Pythagoram docebant abstinendum ab animatis & oleribus vescebantur. Diogen. Laërt. lib. 8. Athen. &c. Vide Sat. 15. v. ult. Annot.

230. *Est aliquid.*] Non parva res est, nec parvi æstimanda.

231. *Lacertæ.*] Quidam legunt, *latebræ*, eodem sensu: Id est, aliquid est extitisse dominum minimæ cujuslibet rei, vel parvi domicilii quod sufficiat latebris lacertarum. De his Plin. lib. 8. cap. 39. & alibi.

232. *Plurimus hic æger moritur vigilando.*] Nimiis vigiliis morbos, & hinc mortem creari constat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus.] Cibus non benè coctus languorem peperit: coctioni verò nocuit immodicus calor ac nimia siccitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac spirituum vitalium consumptionem.

Languorem

Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti ſtomacho. Nam quæ meritoria ſomnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe.
Inde caput morbi: rhedarum tranſitus arcto
Vicorum inflexu, & ſtantis convicia mandræ
Eripiunt ſomnum Druſo, vituliſque marinis.
Si vocat officium turbâ cedente vehetur
Dives, & ingenti curret ſuper ora Liburno,
Atque obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus.
Namque facit ſomnum clausâ lectica feneſtrâ.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obſtat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metreram,

At morbum hunc creavit eſca indigeſta, & adhærens ſtomacho ferventi. Enimverò quæ conducta ſoporem permittunt? In hac *civitate ſomnus capitur multis divitiis. Hinc fons ægritudinum. Curruum tranſvectio* in *anfractu anguſto viarum, atque maledicta ſtabuli hærentis quietem auferunt Druſo, ac vitulis marinis. Si invitat officium, opulentus portabitur, recedente multitudine, ac properabit ve*ctus *Liburno grandi, ſupra vultum. Eundo verò lectitabit, vel ſcriptitabit; aut ſomno indulgebit intùs. Etenim ſoporem conciliat lectica feneſtellâ occlusâ. Nihilominùs ante* nos *perveniet* ille. Quippe *nos feſtinantes impedit fluctus præcedens: plebs* autem *ſubſequens ingenti turbâ comprimit renes* noſtros. *Ille cubito pulſat; alius amite duro percutit: iſte verò trabem, alter cadum impingit* in *caput.*

ANNOTATIONES.

233. *Et hærens ardenti ſtomacho.*] Quippe non digeſtus nec in ſuccum nutritivum converſus, neque proinde tranſmiſſus in ſingulas corporis partes.

234. *Meritoria.*] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore & ſtrepitu vicinos excitant, ſomnumque interrumpunt.

235. *Magnis opibus dormitur in urbe.*] Magnâ potentiâ ſilentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio ſomnus conſtet, inquit Vetus Schol. Vel potius, magnis opibus eſt opus ad habendas ædes à tumultu populari ſecluſas ac remotas, amplas nempè, in quarum receſſu à vicis & tabernis longè poſito, quies ſit & ſomnus non interruptus. Vide Martial. l. 12. Epigr. 57. & 69.

236. *Rhedarum tranſitus.*] Fragor & ſtrepitus curruum, clamor aurigarum, tumultu, concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu.] Erant certè veteris Romæ vici anguſti & parùm directi. Patet ex Livio in fine libri 5. ubi poſt incenſam ac dirutam à Gallis urbem, Romani promiſcuè ædificâſſe dicuntur: item, *feſtinatio curam exemit vicos dirigendi,* inquit ibidem, *dum omiſſo ſui alienique diſcrimine, in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quàm diviſæ ſimilis fuit.* Et Sueton. *Neron.* cap. 38. ait Neronem *quaſi offenſum deformitate veterum ædificiorum & anguſtiis flexuriſque vicorum, urbem incendiſſe.*

237. *Stantis convicia mandræ.*] Maledicta quæ ſolet auriga vel mulio vociferans evomere in *mandram,* i. e. gregem ſeu multitudinem equorum vel mulorum tardè progredientium, & inflexu hærentium, verberibus juxtà ac clamore agens urgenſque.

Mandræ.] Propriè *mandra* vocatur ſeptum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hîc per metonymiam pro *equis & jumentis.*

238. *Druſo.*] Somnolento homini, qualis notatur à quibuſdam Claudius Druſus Cæſar. Legunt alii, *Eripiunt ſomnos Urſis:* ex Plinio l. 8. c. 36. ubi ait *Urſos* tam altum dormire diebus quidem bis ſeptenis, ut nec vulneribus excitentur

Vituliſque marinis.] *Phocæ* pariter, ſeu *vituli marini* ſunt ejuſmodi, nullumque animal graviore ſomno premitur. Plin. lib. 9. cap. 13.

239. *Si vocat officium.*] Si dives ad negotium, ſi ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quiſque de via decedit, & liberum tranſitum dat.

240. *Ingenti curret ſuper ora Liburno.*] Vectus in lectica ampla & capaci, quaſi Liburnâ navi, vel quæ humeris ſervorum è Liburnia grandium & robuſtorum defertur ſupra caput hominum elevata. Plin. Trajan. Panegyr. *Illos,* inquit, *humeri cerviceſque ſervorum ſuper ora noſtra vehunt.*

Liburno.] Liburnia regio eſt Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

241. *Atque obiter leget,* &c.] Vide Sat. 1. ver. 65. ubi de iis quæ ad lecticam & ſellam pertinent copioſè diſputavimus.

Obiter.] Ἐν παρόδῳ, inquit Tullius ad Attic. lib. 5. Epiſt. 20. & 21. ὁδοῦ πάρεργον. Ad Quint. fratr. lib. 3. Epiſt. 9. ἐν παρέργῳ.

243. *Veniet.*] Eò quò vocat officium.

244. *Unda prior.*] Turba populi inſtar fluctuum euntis ac redeuntis.

245. *Aſſere.*] Ligno, palo, perticâ, amite, quo lectica vel ſella ſuſtinetur ac devehitur à lecticariis. Juſt. Lipſ. Epiſtolic. quæſt. lib. 4. Epiſt. 25.

246. *Metretam.*] Menſuræ genus eſt capaciſſimum. In liquidis cadus eſt aut amphora.

Pinguia

Pinguia crura luto; planta mox undique magna
Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo?
Centum convivæ; ſequitur ſua quemq; culina.
Corbulo vix ferret tot vaſa ingentia, tot res
Impoſitas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix; & curſu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ ſartæ; modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plauſtra vehunt, nutant altè, populoq; minantur.
Nam ſi procubuit, qui ſaxa Liguſtica portat
Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem,
Quid ſupereſt de corporibus? quis membra, quis oſſa.

Jam *tibiæ cœno delibutæ* ſunt. *Jam proteror undequaque pede craſſo, atque bellatoris clavus in digitum mihi infigitur. An non aſpicis quàm magno igne ſportula frequentetur? Centeni* ſunt *epulones* & *ſingulos comitatur ſua culina. Corbulo ægrè portaret tot ampla vaſa, totque res capiti incumbentes, quot miſer famulus defert capite ſubrecto, & properando foculum excitat. Lacerantur veſtes refectæ. Jam procedente plauſtro emicat abies oblonga; pinus autem alio vehiculo deportatur. Tremunt procerè & plebi minitantur. Etenim ſi corruerit axis qui ſuſtinet rupes Liguriæ, atque ſuper turbam devolvat montem dejectum, quid reſtat de corporibus? Quis artus, quis oſſa*

ANNOTATIONES.

Pinguia crura luto.] Quaſi uncta & incruſtata luto & cœno.

248. *Calcor & in digito*, &c.] In turba conculcor pedibus alicujus militis, aut agreſtis & craſſi cujuſpiam viri, qui videatur in digitum pedis mei infigere clavos, quibus ejus calcei ſuffixi ſunt.

Clavus militis.] Sic Valer. Max. lib. 9. cap. 1. Extern. Art. 4. refert Antiochi Syriæ Regis exercitum magnâ ex parte aureos clavos crepidis ſubjectos habuiſſe. Idem teſtatur Juſtin. lib. 38. *Luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit*, inquit; . . . *ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.* Unde rursùm Juvenalis Sat. ult. v. 24. nefas eſſe ait *offendere tot caligatos, millia clavorum.* Porrò clavata dicuntur aut veſtimenta clavis intexta & ornata, aut calceamenta clavis infixa, inquit Feſtus.

249. *Nonne vides quanto*, &c.] Iterùm gulam Romanorum perſtringit, & novas inde cauſas impedimentorum ac turbæ in viis.

Sportula.] Cœna, quæ quia primùm in *ſportula* dabatur, δεῖπνον ἐν σπυρίδι, hinc nomen obtinuit. Turneb. lib. 10. cap. 27. Vide Sat. 1. v. 95. ac deinceps.

Quanto fumo.] Quàm avidè petatur. Vel ſimpliciter ignem intelligit, ut mox fuſiùs explicat.

250. *Centum convivæ.*] In commune ſuam quiſque ſportulam conferentes. Vel, centum homines ſportulam accipiant, hi ſervos ſinguli deducunt culinam deferentes, qui vias implent ac impediunt.

Culina.] Vaſa & inſtrumenta culinaria. Hinc igitur tumultus coquorum ipſos cum obſoniis focos transferentium . . . ne cibus intepeſcat, &c. quæ Seneca ad Lucilium ſcribit.

251. *Corbulo.*] *Domitius Corbulo* tempore Neronis robore corporis famoſus, cujus meminerunt Tacit. lib. 13. et Ammianus Marcell. lib. 15.

252. *Recto vertice.*] Ne juſcula vel obſonia effundantur ac decidant.

253. *Ignem.*] Quem defert in foculo ſeu calefactorio obſoniis ſubjectum, ne per viam frigeſcant.

254. *Scinduntur tunicæ ſartæ.*] In turba ac tumultu lacerantur veſtes nuper *ſartæ*, quales nimirùm ſolet habere ſervulus, vel pauper Umbritii ſimilis per urbem incedens.

Modò longa coruſcat, &c.] Aliud impedimentum ac periculum à plauſtris per urbem vehentibus magnas moles.

255. *Sarraco.*] Vel *Serraco*, quo vehiculi genere deportantur ingentis ponderis ligna, lapides & ſimilia, ad conſtructionem ædificiorum. Vide Sat. 5. v. 23.

Abies, atque altera pinum plauſtra vehunt.] Longo vehiculorum ordine *pinus* aut *abies* deferebatur vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Quem luxum damnat Seneca, Epiſt. 90.

256. *Nutant altè.*] Arbores illæ, ſeu trabes longiſſimæ vacillant, & capitis veluti motu malum & perniciem obviis minantur.

257. *Nam ſi procubuit.*] Si axe fracto ruat plauſtrum, & impoſitam molem deturbet in obvios.

Saxa Liguſtica.] Exciſos è Liguriæ montibus lapides ingentes.

Liguſtica.] *Liguria*, Italiæ regio, ad Alpes, Galliam Narbonenſem inter ac Hetruriam, nunc ora eſt Genuenſis.

258. *Agmina.*] Plebem prætereuntem.

Montem.] Inſtar montis ſaxum, vel è Liguſticis montibus exciſum.

259. *De corporibus.*] Corruente plauſtro, ac ingenti ſaxo obrutis & obtritis.

Invenit

Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver,
More animæ. Domus interea ſecura patellas
Jam lavat, & bucca foculum excitat, & ſonat unctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto
Hæc inter pueros variè properantur: at ille
Jam ſedet in ripa, tetrumque novitius horret
Porthmea, nec ſperat cœnoſi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem,
Reſpice nunc alia, ac diverſa pericula noctis.
Quod ſpatium tectis ſublimibus, unde cerebrum
Teſta ferit, quoties rimoſa, & curta feneſtris
Vaſa cadunt, quanto percuſſum pondere ſignent,
Et lædant ſilicem. Poſſis ignavus haberi,
Et ſubiti caſus improvidus, ad cœnam ſi
Inteſtatus eas, adeò tot fata, quot illa
Nocte patent vigiles, te prætereunte, feneſtræ.

reperit? Comminutum plebeculæ cadaver totum evaneſcit inſtar animæ. Interim familia nihil ſollicita mundat jam catinos, atq; ignitabulum ore exagitat, ac ſonitum edit inunctis ſtrigilibus, aptaq; lintea ampullâ repletâ. Iſta diversè maturantur apud famulos; ſed iſte jam ſtat in litore, ac novus expaveſcit transvectorem terrificum; neq; ſpem miſer habet intrandi *alnum fluminis lutulenti, neq; poſſidet trientem quem ore offerat. Intuere jam alia & varia nocturni temporis diſcrimina. Ecquod intervallum* ab *altis culminibus, è quibus vas fictile percutit cerebrum, quoties vaſcula fiſſa atq; mutilata feneſtris decidunt, quàm magnâ gravitate notent ac labefaciant ſaxum offenſum.* Næ *ſtupidus æſtimari queas ac minimè proſpicens repentinum infortunium, ſi pergas ad cœnandum non teſtatus. Quippe tot mortes* imminent, *quot feneſtræ nocte vigilantes apertæ ſunt, dum tu tranſis.*

ANNOTATIONES.

260. *Perit omne cadaver more animæ.*] Non magis apparet quàm anima quæ evolat & aſpectum fugit. Nec enim cum Epicuro Juvenalis ſentit cum corpore animam interire.

261. *Secura.*] Neſciens plauſtri caſu interiiſſe dominum, vel ſervulum qui ſportulam deferebat. parat cœnam, aut ſaltem lances & patinas excipiendæ ſportulæ & cœnæ componendæ idoneas.

262. *Buccâ focum excitat.*] Oris & buccarum inflatione ac ſpiritu ignem accendit.

Sonat unctis ſtrigilibus.] Comparat etiam *ſtrigiles* ad radendum corpus poſt balnea, detergendumque ſudorem, unctas autem, quò minùs lædant. Vide Perſ. Sat. 5. v. 126. & quæ nos ibidem.

263. *Strigilibus.*] Quidam Codices habent, *ſtriglibus*, ut ſit dactylus: aut certè poſuit proceleumaticum, ut quatuor breves æquipolleant duabus longis, ſeu ſpondeo.

Componit lintea.] Ad ſiccandum corpus poſt lavationem.

Gutto.] *Guttus*, vaſculum guttatim oleum fundens, cujus erat uſus in balneis. Dicunt alii lintea odorifero perfundi oleo ſolita.

264. *Hæc inter pueros variè properantur.*] Hæc quidem domi fiunt ſedulò, ac feſtinanter, atque ſuo quiſque familiarium fungitur officio, aliis balnea, cœnam aliis parantibus: at ille (heu!) jam miſerabili fato exceſſit è vinis.

Ille.] Seu puer deferens ſportulam, ſeu herus ipſe fortè præteriens, ac plauſtri ruinâ obtritus.

265. *Sedet in ripa.*] Sedet, errat ad ripam Stygis ſeu Acherontis, Infernalis fluvii, qui mortuis omnibus tranandus eſt: illicq; expectat ac detinetur ad annos centum. Nec enim fas erat trajici inhumatos, ac inopes ſeu carentes naulo, i. e. pretio tranſvectionis, niſi poſt expletum centum annorum ſpatium. Virgil. loco mox citando.

266. *Porthmea.*] Fretum πορθμὸς Græcè dicitur, πορθμεὺς autem ille qui trans fretum lintre homines vehit. Charontem hic intellige, de quo Virgil. Æneid. 6.

Portitor ille Charon, &c.

Nec ſperat.] Quippe inſepultus, & naulo deſtitutus; ut mox explicatum eſt.

Cœnoſi gurgitis.] Stygiæ Paludis cœno turbidæ.

Alnum.] Charontis cymbam ex *alno* arbore.

267. *Nec habet quem porrigat ore trientem.*] Ori mortuorum Veteres inſerebant ſtipem ſeu nummum, quo naulum Charonti ſolverent ac tranſmitterentur. Vide Diod. Siculum l. 2. c. 5.

Trientem.] *Triens*, pars tertia eſt aſſis, videtur hîc pro obolo poni, qui naulus dicitur Charonti ſolvi aſſuetus, apud Lucian. Dial: Mort. 9.

269. *Quod ſpatium tectis ſublimibus.*] Quantum ſit ſpatium inter ima viarum & ædium tecta ſummaque, unde ſæpè dejiciuntur teſtarum fragmenta, quibus prætereuntium caput frangi & cerebrum excuti contingat.

271. *Quanto percuſſum pondere ſignent.*] Teſtæ illæ gravi ſuo caſu duros ipſos, quibus ſtratæ viæ ſunt, ſilices lædunt, quid igitur in caput hominis non feciſſent?

272. *Ignavus.*] Parùm cautus & prudens, ac in mediis vitæ periculis ſecurus.

274. *Inteſtatus.*] Nondum facto teſtamento.

275. *Vigiles.*] Metonymia pro, *vigilantibus* ædium inquilinis etiam tunc, & id noctis.

Ergo

Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas effundere pelves.
Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecîdit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire: quibusdam
Somnum rixa facit: sed quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longissimus ordo:
Multum prætereà flammarum, atque ænea lampas:
Me, quem Luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ cujus dispenso & tempero filum,
Contemnit. Miseræ cognosce procemia rixæ:
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contrà, starique jubet, parere necesse est.
Nam quid agas, cum te furiosus cogat, & idem
Fortior? Unde venis? Exclamat: cujus aceto,
Cujus conche tumes? quis tecum sectile porrum

Quamobrem exopta; & dignas miseratione preces fac apud te, ut satis habeant effundere vasa capacia. Porrò *temulentus & procax, qui casu neminem verberavit, cruciatur, & tolerat noctem Achillis intimum deflentis: in vultum procumbit, statim post in tergum. Secus igitur somnum capere nequit. Soporem nonnullis conciliat jurgium. Verum etsi petulans ætate, & vino calens, veretur eum quem caveri imperat pallium purpureum, magnaque series asseclarum; plures etiam faces, atque candelabrum ex ære: spernit* verò *me cui Luna dux est assueta, aut tenuis lux candelæ, cujus dispono moderorque funiculum. Intellige præludia infelicis jurgii, si jurgium est, in quo tu percutis, ego percutior dumtaxat.* Ille *obsistit adversùm, & imperat sistere* me: *obtemperare oportet. Ecquid enim facias, quando te adigit furibundus ipseque valentior? Vociferatur, undè prodis? Eccujus vappâ, cujus fabâ repletus es? Ecquis sartor tecum manducavit porrum sectitium,*

ANNOTATIONES.

277. *Ut sint contentæ*, &c.] Ut effundantur in re potiùs matulæ & pelves sordium plenæ, quàm solvatur tibi cranium, & occidaris dejectâ testâ.

Pelves.] A pedum lavatione dictam *pelvim* scribit Varro.

278. *Ebrius, ac petulans.*] Aliud malum nocte ambulantibus imminet à juvene ebrio, in quem si incidas, pugnos & contumelias experiere, si pauper fueris.

279. *Dat penas.*] Torquetur, anxius animi est, donec aliquem verberarit.

Noctem patitur.] Insomnem & inquietam, qualem Achilli fuisse Patrocli mortem lugenti scribit Homerus initio libri ultimi Iliados.

280. *Peleidæ.*] Pelei filius erat Achilles.

281. *Ergo non aliter poterit dormire.*] Prov. 4. *Impii non dormiunt, nisi malè fecerint, & rapitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.* Neronem pariter Othonemque noctu vagari solitos, & obvium quemque petulanter incessere, narrant Suetonius & Tacitus. Nec absimilem omninò sententiam non semel habet Plautus *Amphitr.* Scen 1. in ludicra illa contentione Mercurii cum Sosia. Vide Sueton. *Neron.* cap. 26.

282. *Improbus annis.*] Protervus in juventute, tùm nempè cùm fervet sanguis, ac vis affectuum prævalet rationi.

283. *Coccina.*] De *Cocco* grano Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ proventu, & Imperatoris paludamentis dicato, Plin. lib. 22. cap. 2. sicut de purpura fusè lib. 9. cap. 36. ac sequentibus.

285. *Abenea lampas.*] Candelabrum ex ære Corinthio, quod solis ditioribus præferebatur. Ejus pretium recenset. Plin. lib. 34. cap. 2.

287. *Dispenso & tempero filum.*] Ne vel extinguatur, vel citiùs ardeat absumaturque. Vetus Schol.

289. *Si rixa est.*] *Rixa* enim est pariter contendentium ac invicem cædentium.

290. *Stat contrà*, &c.] Ebrius ille petulans te videns solum & malè vestitum invadit, impugnatque.

292. *Cujus aceto*, &c.] Dic, ubi cœnâsti? Ubi vinum acescens ac vile bibisti? Contumeliosè ait jurgari volens.

293. *Conche.*] *Conchis* faba est viridis: vel, faba est cum siliqua cortice. Alii dicunt esse edulium è fabis cum cortice elixis, conditis autem porro conciso, oleo, cumino, liquamine, &c. Martialis lib. 5. Epigram. 40.

Si conchem toties meam comesses.

Lib. 7. Epigram. 77.

——*Conchis inuncta tibi est.*

Et Lib. 13. Epigram. 7.

Si spumet rubrâ conchis tibi pallida testâ,
Lautorum cœnis sæpè negare potes.

Tumes.] Propriè dixit, *tumes:* illud enim obsonii genus inflat ventrem ac satiat mirum in modum.

Sectile porrum.] Non capitatum, sed sectivum, utpote vilius: de quibus Plinius lib. 20. cap. 6. Folia porri, quod facilè scinditur.

Sutor

Sutor, & elixi vervecis labra comedit ?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede ubi consistas: in qua te quæro proseucha ?
Dicere si tentes aliquid, tacitusque recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt: libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantum metuas. Nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus, postquàm omnis ubiq;
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum & ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, & Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt.

ac labia vervecis aquâ cocti? Nihil mihi reponis? Vel responde, vel talo pulsaberis. Dic quâ regione habites: in quo tugurio te conveniam? Atenim *sive paras quidpiam loqui, sive abis nihil dicens, perinde est; æqualiter verberant: posteà vadem exigunt iracundi. Ea est libertas egeni. Petit* veniam *verberatus, atque pugnis contusus supplicat* verberanti, *ut permittatur illinc recedere cum dentibus non multis. Neq; verò solum id formides. Etenim non deficiet, qui denudet te, obseratis ædibus, cùm tacuit junctura stabilis cunctarum passim officinarum catenâ compactarum. Imò nonnunquam repentè deprædator* invadens *gladio negotium conficit, dum securæ servantur tùm Pomptina palus tum silva Gallinaria, à satellite armis instructo. Ita illinc confluunt istuc universi* grassatores *velut ad vivaria.*

ANNOTATIONES.

294. *Sutor.*] Ad ignominiam omnia.

Vervecis labra.] Synecdoche, pro *vervecino capite*, quod in apophoretis numeratur Martial. lib. 14. Epigram. 211.

296. *Proseucha.*] Προσευχὴ precatio est. Unde apud Philonem, *proseuchæ* vocantur fana & loca in quibus Judæi ad orationem conveniunt. Hîc verò ponitur pro loco, ubi stipem rogant mendici, & pro taguriolis quæ ad vias publicas exstruunt, aut prope urbium portas. Vetus Schol. & Turneb. lib. 1. cap. 19.

298. *Vadimonia.*] Postquàm te illi malè mulctarunt, clamant se à te cæsos, iram simulant, increpant, minantur in jus tracturos, ut mulcta indicatur tibi quamvis innoxio, adeòque vadimonium denuntiant.

299. *Libertas pauperis hæc est.*] Scilicet ea est, quâ gloriantur nostri, quam vindicant acriter Romani, quâ fruuntur Cives modò, si sint pauperes. Ironia cum indignatione.

301. *Paucis cum dentibus.*] Non omnibus quidem excussis per pugnos & verbera. Quod beneficii loco habebitur. Sic grassatores largiri se vitam aiunt illis quibus non ademerint, & cùm tantùm non occiderunt, multùm etiam sibi deberi putant.

302. *Nec tamen hoc metuas tantùm.*] Non modò contumelias & verbera Romæ habes metuenda, sed & latrocinia & grassatores.

303. *Clausis domibus, postquam omnis, &c.*] Intempestâ & connubiâ nocte.

304. *Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.*] Cum clausæ sunt tabernæ diligenter, inductâ etiam per singulos asseres grandi catenâ, ut ait Vetus Schol. idque in munimentum adversùs effractores & grassatores nocturnos. Vide Suet. *Ner.* c. 26. Ubi Nero ipse grassari post crepusculum circa vicos & popinas vagari, obvios verberare, tabernas effringere & expilare dicitur.

Siluit.] Dimisso opere, & quiescentibus jam opificibus, relictâque & vacuâ officinâ.

305. *Ferro subitus grassator agit rem.*] Inopinantem invadit, spoliat, adacto in jugulum ense.

306. *Armato quoties, &c.*] Dispositis ad arcendos latrones præsidiis.

307. *Pomptina palus.*] Alii legunt *Pontina*. Locus in Campaniâ infestus latrociniis, ad *paludem Pomptinam*, cujus pars forte ab Augusto siccata, ut meminit Horatius ad Pisones, v. 65. At non certè integra, ut testantur qui viderunt, & propter amplitudinem paludis totam siccari non posse affirmant. Adde quod in eam influunt quidem fluvii. Sita est inter Privernum, Terracinam, Setiam, &c. Martial. lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos.

Et lib. 10. Epigram. 74.

Nec quæ paludes delicata Pontinas.
Ex arce clivi spectat uva Setini.

Gallinaria pinus.] Prope Cumas, seu ad sinum Cumanum, ut refert Strabo, lib. 5. erat silva *Gallinaria*, prædonum receptaculum.

308. *Sic inde huc omnes, &c.*] Exacti silvis grassatores Romam veniunt, & latrocinantur nocte.

Ad vivaria.] Velut ad locum, ubi paratior ac facilior victus erit. Vivaria loca sunt, in quibus aluntur ac saginantur ad cibus, seu aves, seu pisces, seu feræ, &c.

Qua

Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ & sarcula desint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus atq; tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram, & plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, & Sol inclinat; eundem est.
Nam mihi commotâ jamdudùm mulio virgâ
Innuit: ergo vale nostri memor; & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino:
Me quoq; ad Elvinam Cererem, vestramq; Dianam
Convelle à Cumis; Satirarum ego (ni pudet illas)
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

Attamen *quo camino, quâ incude non* fabricantur *vincula ponderosa? Magna* certè *ferri mensura in catenis* adhibetur, adeò *ut vereri* possis, *ne desit aratrum, ne ligones atque sarcula deficiant. Fortunatos atavos proavorum, & beata sæcula vocaveris, quæ sub Regibus ac Tribunis olim* urbi *Romanæ conspexerunt unicam satis esse custodiam. Licebat* quidem *istis alias ac multas rationes adjungere. Verùm jam invitant muli, atq; Sol occidit. Oportet discedere. Jam enim flagello concusso pridem mulorum ductor mihi signum dat. Vale igitur; recordare nostri. Cùm verò te Roma Aquino tuo remittet recreari festinantem, tu me etiam à Cumis abstrahe ad Cererem, Helvinam ac vestram, Dianam.* Statim *ego caligis indutus in terram frigidulam advolabo Satirarum auxiliator, modò ut* mei *non eas pigeat.*

ANNOTATIONES.

310. *Ne vomer deficiat,* &c.] Ne desit ferrum quo fiant instrumenta agriculturæ necessaria.

311. *Vomer.*] In aratri extremitate ferrum est quo terra scinditur.

Marræ, Sarcula.] Rustica instrumenta, quibus inutiles herbæ resecantur.

312. *Proavorum atavos.*] *Proavus* est avi pater, *atavus* autem quintus pater est.

313. *Sub Regibus.*] Hi numeratur septem, Romulus, Numa, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullus, Tarquinius Superbus; quorum loco Consules deinceps imperitavere. Tit. Liv. l. 1. & 2. Quæ prima fuit ætas Populi Romani propè ducentos & quinquaginta per annos sub Regibus, ut ait Florus in prologo.

Atque Tribunis.] Anno urbis trecentesimo decimo, primùm creati Tribuni militares consulari potestate, ut narrat Livius lib. 4. Ne Consules è plebe crearentur: quod posteà tamen ei concessum. Itaque Tribuni militares identidem & subinde Rempub. rexerunt.

314. *Uno contentam carcere.*] Quem Tullus Hostilius ædificari jussit; ut refert Sallust.

316. *Jumenta.*] A *jungendo* quidam, alii meliùs, ut videtur à *juvando* originem trahunt.

318. *Innuit.*] Admonet expedita esse ad iter omnia; rhedæ impositam supellectilem: Umbritium jam expectari. Vide suprà v. 10.

319. *Refici properantem.*] Cupientem recreari ex urbis ac tumultûs popularis tædio.

Aquino tuo.] Quoties ibis in patriam tuam, ô Juvenalis, *Aquinum* scil. Campaniæ civitatem, viâ Latinâ.

320. *Me quoque,* &c.] Me pariter à Cumis, quo proficiscor, accersere memento ad te. Aquinum ego statim adibo, teque conveniam, & Satiras unà conscribemus.

Helvinam Cererem.] Habebat *Ceres* Fanum ad Aquini suburbium, cui *Helvinum* nomen à fonte proximo ejusdem appellationis. Minùs placet quod nonnulli ab *eluendo,* alii verò ab *Helvo* colore, quem flavum esse aiunt, ex Varrone etymologias petunt.

Vestramque Dianam.] Quam nimirùm colitis tu Juvenalis, popularesque tui Aquinates, in Minturnensi luco.

321. *Cumis.*] Vide suprà v. 2. hujus Satiræ.

Ni pudet illas.] Siquidem exiguæ meæ opis ac industriæ non pudet ac piget te eximium Vatem ac Satirographum, ipsasq; Satiras.

322. *Adjutor.*] Nonnulli codices habent, *auditor.*

Gelidos in agros.] Ob situm. Frigus certè faciunt colles, silvæ, flumina.

Caligatus.] More strenui militis instructus, certè acer vitiorum hostis, *Caligæ* sunt militaria calceamenta, à quibus denominatus est Caligula Imperator, eò quòd in castris natus: mediam usque tibiam protegebant, & pars superior caput leonis videbatur, ut patet in antiquis marmoribus.

SATIRA IV.

ECce iterùm Crispinus ; & est mihi sæpe vocandus
Ad partes, monstrum, nullâ virtute redemptum
A vitiis, æger, solâque libidine fortis :
Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.
Quid refert igitur quantis jumenta fatgiet
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes ?
Nemo malus felix, minimè corruptor, & ædem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat

INTERPRETATIO.

En rursùm Crispinus ; à me verò frequenter est adducendus ad partes ; portentum nullâ virtute à vitiis liberatum, Cætera *imbecillis, atque unâ libidine strenuus. Viduæ voluptates dumtaxat spernit mœchus. Ecquid interest ergò quàm amplis xystis mulos vexet ; quàm magna in umbra lucorum gestetur ; quot jugera foro proxima, quas domos pretio comparaverit? Nullus improbus beatus. Nequaquam stuprator ipseque incestuosus,*

ANNOTATIONES.

1. *Ecce iterum Crispinus.*] Jam exagitatus nimirùm Sat. 1. v. 26. & seq. Porrò Domitianum maximè petit & vellicat Juvenalis hâc Sa-Satirâ.

Vocandus ad partes.] Sæpiùs autem exagitare illum statuit Poëta, & revocare, ut toties in Satiris istis partes suas agat, quasi personam in Comœdia.

2. *Monstrum nullâ virtute redemptum.*] Crispinus est adeò nequam, ut nullo non vitio serviat. Quàm dura porrò vitiorum servitus, bellè exprimit & fusè Persius Sat. 5.

3. *Æger, solâque libidine fortis.*] Languet ad omnia præterquam ad flagitia ac libidines.

4. *Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.*] Ignobilem verò contemnit Venerem, adeòque viduas, quas lucri gratiâ sectantur uni pauperes. Martial. lib. 11. Epigram. 88.

Nunc sectaris anus, O quantùm cogit egestas!] Vel; non servit amoribus viduæ opulentæ, ut opimam ejus hæreditatem mereatur, ut dictum de nonnullis Sat. 1. v. 37, & seq.

5. *Quid refert igitur.*] Si tam miser est Crispinus utpote obnoxium vitiis mancipium, quid juvat eum esse opulentum ? Quid prosunt ei suæ divitiæ, quæ beatum illum reddere nequeunt, nec à vitiis redimere ?

Quantis jumenta fatiget porticibus.] Quòd magnas habeat porticus, in quibus gestatur quoties pluit, & suaviter ambulet : ut est in Satira 7. v. 179. Plin. lib. 1. Epist. 3. *Quid illa porticus verna semper ? . . . Quid illa mollis gestatio,* &c.

6. *Quanta nemorum vectetur in umbra.*] Quòd in hortis arte magnâ & studio excultis deportetur lecticâ. Magnificam villæ descriptionem lege apud Plinium lib. 2. Epist. 17. ubi sic loquitur : *Adjacet gestationi, interiore circuitu, vinea tenera & umbrosa nudisque etiam pedibus mollis & cedens,* &c.

7. *Jugera quot,* &c.] Quòd novas etiam opes quotidiè accumulet; amplasque habeat ædes in parte urbis optima : vel hortos & spatia in suburbio : ut ait vetus Schol.

8. *Minimè corruptor.*] Omnes quidem vitiosi infelices, at præ cæteris flagitiosi. Comitantur enim libidinem multæ gravesque molestiæ, justa peccati pœna. Gasper. Sciopp. corrigit, ac legit, *mimæ corruptor :* sed non sensui favet.

9. *Incestus.*] Sic vocatur qui infandum attentat Venerem atque inconcessam cum persona ratione sanguinis aut propter religionem reverendâ. Incestum autem dicitur flagitium quod caret cestu, id est, sacro Veneris cingulo, quo honestæ nuptiæ coërcentur ac decorantur, Quasi *ἀνήκεςον* Festus, quasi *incastum* Isidorus dici volunt.

Cum quo, &c.] Cum Crispino Vestalis incestum admisit, & impunè quidem ; quia carus ille Domitiano.

Vittata.] *Vittæ* erant fasciolæ, quibus religabant crines, aut etiam flores & serta cirta caput. His utebantur cùm Matronæ, tùm maximè Sacerdotes in Sacrificiis.

Sanguine

Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos.
Sed nunc de factis levioribus: & tamen alter
Si feciſſet idem, caderet ſub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Criſpinum. Quid agas, cùm dira & fœdior omni
Crimine perſona eſt? mullum ſex millibus emit,
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris,

quîcum nudiuſtertius cubabat Sacerdos vittis redimita, vivo etiam ſanguine humo ſubmittenda. Verùm de minimis facinoribus modò. Ac nihilominùs ſi alius ſimile quidpiam *perpetrâſſet, obnoxius foret morum Cenſori. Enimverò quicquid infame Titio, & Seio, probis,* id *pulchrum Criſpino. Ecquid facias, quandò immanis homo eſt, ac turpior quolibet ſcelere? Barbulum ſex millibus mercatus eſt, adæquantem certè ſeſtertia totidem libellis.*

ANNOTATIONES.

10. *Sanguine adhuc vivo,* &c.] Viva terræ infodienda, ex Numæ Inſtituto Liv. l. 1. Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2. ubi delinquentes Veſtales & corruptæ referuntur miſerabiliter occidi: vivæ ſcilicet emittebantur ſuper lecticam latæ, more mortuorum, deflentibus ac præeuntibus cognatis, ac perlatæ uſque ad portam Collinam intra muros, in monumento ſub terra præparato cum ſepulcrali apparatu deponuntur, nullâque ſolitâ luſtratione potiuntur. Plutarchus autem in vita Numæ Pompilii, rem adhuc clariùs explicans, ait: *Prope Portam Collinam, intra urbem, ſubterraneam domum ſeu foveam* extitiſſe, *in qua lectulus, & lucerna ardens, panis item & aqua; lac etiam atque oleum parata erant. Illuc Rhea ferctro incluſa deferebatur per forum, ac per ſcalas demittebatur, ante à miniſtris ſoluta, gravi & ſummo ubique ſilentio, atque horribili mæſtitiâ, &c.* Vide etiam, ſi vis, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12.

Terram ſubitura.] Alioqui punienda ex more, & moritura, ſi accuſata & convicta fuiſſet. Quemadmodùm Corneliæ contigit, quam quidem antè abſolutam, longo pòſt intervallo repetitam Domitianus damnavit. Sueton. *Domit.* cap. 8.

11. *Sed nunc de factis levioribus.*] Supple, *agimus,* vel, *quærimur.*

Alter ſi feciſſet idem, caderet, &c.] Si alter quàm Criſpinus id feciſſet, non magis impunè tuliſſet inceſtum, quàm Celer, Eques Romanus, cui Corneliæ Maximillæ ſtuprum objiciebatur, quem in Comitio virgis ad necem cædis juſſit Imperator Domitianus, ut refert Suetonius loco mox citato.

12. *Judice morum.*] Scopticè notat Domitianum, qui ex loco citato Suetonii inceſta Veſtalium virginum ſeverè coërcuit: & qui Corneliam abſentem inauditamque damnavit inceſti, ac defodi imperavit, cùm ipſe fratris filiam inceſto non polluiſſet ſolùm, verùm etiam occidiſſet. Nam vidua abortu periit, ut loquitur Plinius lib. 4. Epiſt. 11. quem lege. Martial. Lib. 6. Epigr. ad Domit.

Cenſor maxime Principumque Princeps.

13. *Titio, Seioq;*] Nomina Juriſconſultis frequentia, hic deſignant quoſlibet è vulgo viros bonos.

Decebat Criſpinum.] Ex iniquo Domitiani judicio, qui ſuſpectos dumtaxat alicujus ſceleris ſeverè puniebat, ut mox dictum; at connivebat in manifeſtis etiam amicorum flagitiis, & inceſto Criſpino indulgebat.

14. *Quid agas, cùm,* &c.] Quam cenſuram & animadverſionem dignam ſatis adhibeas in hominem omni crimine fœdiorem? Nec enim perditæ ſolùm eſt laſciviæ, ſed & gulæ Criſpinus; ut mox patebit.

15. *Mullum.*] Piſcem marinum, qui aliàs *barbo* vel *barbio,* ob geminam barbam, quam habet in inferiori labio. De eo Plin. l. 9. c. 17. & 18. & alibi. Barbatos mullos & barbatulos vocant, & in piſcinis ali ſolitos teſtantur. Varro lib. 3. de Re Ruſt. cap. 17. Cicero ad Attic. lib. 2. Epiſt. 1. & Parad. 5. apud Athen. lib. 1. cap. 5. *mullus* Dianæ ſacer dicitur. Item lib. 7. cap. 21. ubi & variæ *mulli* dotes afferuntur. Quem tamen in locum vide Caſaubonum multa doctè corrigentem. Vide Sat. 5. v. 92. & quæ nos ibidem.

Sex millibus emit.] Sex millibus nummûm. Macrob. lib. 3. cap. 17. mullum unum ſeptem, (Plinius autem octo) millibus nummûm ait emptum ab Aſinio Celere viro Conſulari. Apud Sueton. autem Tib. cap. 34. tres mullos triginta millibus nummûm væniſſe, queſtus refertur Imperator.

16. *Æquantem ſanè.*] Quaſi diceret, ſi miraris pretium, diſce pondus, & mirari deſine.

Paribus ſeſtertia libris.] Emptus eſt piſcis ſex millibus, ſex libras pendebat, æquavit igitur pretium pondere ſuo. Macrob. loco mox citato, ex Plinio ait, non repertos olim mullos, qui duas pondo libras excederent; at jam longè majores minoris emi. Horat. lib. Sat. 2. trilibrem memorat. Hoc verò quid, ſi verum eſt quod ex Licinio Mutiano narrat Plinius citato lib. 9. cap. 18. captum eſſe in mari Rubro mullum, qui octoginta libras penderet?

Seſtertia.] *Seſtertia* ſex, quæ continent ſingula mille nummos ſeſtertios, de quibus jam antè dixi Sat. 1. v. 92, & 106. Seſtertia ſex efficiunt ſex millia nummorum. Salmaſ.

Ut perhibent, quid de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale expectes: emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser & frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam Crispine papyro?
Hoc pretium squamæ? potuit fortasse minoris
Piscator, quam piscis emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Apulia vendit.

sicut testantur qui de grandibus grandiora jactitant. Opificis mentem approbo, si tam gravi dono meruit primas ceras in codicillo vetuli orbati. Accedit causa major, si potenti donavit amasiæ, quæ gestatur aperto specu grandibus fenestris vitreis. Nihil ejusmodi spera. Sibimet-ipse *mercatus est. Plurima cernimus quæ non admisit Apicius infelix & parcus. Id* verò *tu, Crispine, vestitus olim papyro patriâ? Is valor squamæ? Forte licuit mercari piscatorem inferiori* pretio *quàm piscem. Provincia tali* pretio *venumdat campos, at Apulia venumdat ampliores.*

ANNOTATIONES.

17. *Qui de magnis majora loquuntur.*] Ut solent adulatores, qui res augere verbis mirum quantum nôrunt.

18. *Consilium laudo artificis.*] Toleranda videbitur luxuria Crispini, si, &c.

Munere tanto.] Mullo eximiæ magnitudinis vel misso quasi munere, vel apposito in cibum seni cuipiam opulento.

19. *Præcipuam in tabulis ceram.*] Primas partes in testamento, vel unicas meruit, hæres ex asse institutus, eo modo quo dictum suprà Sat. 2. v. 58.

20. *Magnæ si misit amicæ.*] Ejus vel amorem captans vel hæreditatem. Vide Sat. 1. v. 37. & seq.

21. *Quæ vehitur clauso, &c.*] Magnâ & amplâ lecticâ undiq; clausâ? specularibus autem pellucidâ. Sic enim mulieres delicatæ ventos, pulverem, & frigus excludebant sanitati pariter & pulchritudini consulentes. Vide Sat. 1. v. 65.

Specularibus.] Sicut nos è vitro, sic veteres fenestras faciebant è speculari lapide, qui tenues in crustas facilè finditur. Plin. lib. 36. cap. 22. Senec. epist. 90. & de Providentia. J. Lips. in Senec. Martial. Lib. 8. Epigramm. 14.

Hybernis objecta notis specularia puros
Admittunt Soles, & sine fæce diem.

22. *Nil tale expectes.*] At nihil istorum voluit Crispinus, uni verò suæ gulæ indulsit, exquisitas dapes emendo.

23. *Miser & frugi.*] Præ Crispino frugalis & temperans videatur Apicius quantumvis luxuriosus. Miser porrò ille, cui sestertiûm centies egestas fuit; & qui præ fatuo paupertatis & famis metu ipse se interemit, ut ait Seneca, Lib. *de Consol. ad Helviam matrem.* Dio Cassius 57. &c.

Apicius.] Hic inter gulæ proceres numeratur apud Plin. lib. 9. cap. 17. & lib. 10. cap 48. omnium nepotum altissimus gurges nuncupatur. Exemplum gulæ fuit, scripsitq; de juscellis, ac de condiendis cibis, ut testatur vetus Schol. scientiam popinæ professus dicitur, ac millies sestertiûm in culinam impendisse, apud Senecam loco mox cit. num. 138. *Apicii* quoq; velut insignis helluonis meminit idem Senec. Epist. 95.

Hoc tu.] Audes & perpetras.

24. *Succinctus patriâ quondam, &c.*] Tu olim servus è Niliaca plebe, & verna Canopi, ut est Sat. 1. v. 26.

Papyro.] Frutex est palustris in Ægypto frequens, è cujus libro seu cortice fiunt vestes, funes, tegetes, vela, &c. Vide Plin. lib. 13. cap. 11.

25. *Hoc pretium.*] Alii legunt, *hoc pretio*, Eodem sensu. An hoc pretio emuntur squamæ, id est, piscis? Synedoche & Tapinosis, cum indignatione simul & admiratione.

26. *Quàm piscis.*] Mullus, de quo suprà emptus sex millibus nummûm.

Provincia tanti vendit agros.] In regionibus extra Italiam quæsitis, opimis licèt & fertilibus tanti nec majoris emi possent agri è quibus victitaret familia.

27. *Sed majores Apulia vendit.*] In *Apulia* verò Italiæ regione, tanti quoq; nec majoris etiam majores agri venduntur quàm iste piscis à Crispino emptus. Quare verò minoris quàm alibi vendunturagri Apuliæ? An Poëta respicit Apuliæ partem aliquam montibus asperam ac sterilem de qua Horatius loco mox citando: & Seneca Epist. 87. sic loquitur: *Agri suburbani tantum possidet, quantùm invidiosè in desertis Apuliæ possideret?* An quòd Apuliæ infestatur Atabulo vento, ut ait idem Seneca Nat. Quæst. lib. 5. cap. 17. Hic ventus Apuliæ est peculiaris, & plantas frigore adurit ac devastat. Testis Plinius lib. 17. cap. 24. Ejus meminit & Gell. lib. 2. cap. 22. Horat. lib. 1. Sat. 5.

Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepsêmus, nisi, &c.

Hinc & illi vento Atabulo ἄτην βάλλοντι, id est, *noxio*, seu *cladem & calamitatem immittenti* Apuli sacrificabant, ne agros depopularetur. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22.

Apulia.] Sita est non proclul ab ostio sinûs Adriatici, Dauniam inter & Calabriam. Hodie pars regni Neapolitani, vulgò, *la Puglia.*

Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus
Induperatorem? cùm tot sestertia, partem
Exiguam, & modicæ sumptam de margine cœnæ
Purpureus magni ructaret scurra Palatî,
Jam princeps equitum, magnâ qui voce solebat
Vendere municipes fracta de merce siluros?
Incipe Calliope, licet hîc considere: non est
Cantandum; res vera agitur. Narrate puellæ
Pierides; prosit mihi vos dixisse puellas.
Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni,

Quas tùm dapes credamus sorbuisse ipsum Imperatorem, quando tot sestertia, modica portio ac delibata de extremitate convivii exigui, deglutirentur à sannisne purpurato summæ aulæ, nunc autem Equitum Magistro, qui consueverat altâ vociferatione venumdare siluros sui municipii, de merce ruptâ? Auspicare Calliope, fas est istic consistere. Non est canendum. Res verè gesta tractatur. Referte juvenculæ Pierides. Juvet me quòd vos appellavi juvenculas. Tempore quo postremus Flavius dilaniabat terram jam semimortuam, atque Roma calvo Neroni mancipata erat, è regione templi Veneris,

ANNOTATIONES.

28. *Quales tunc epulas*, &c.] Quod si Crispini hominis sordidi talis fuit gula & luxuria, qualem putas extitisse Domitiani Imperatoris? Hunc jam Poëta aggreditur.

29. *Induperatorem.*] Per Epenthesim. Tull. I. de Divin. n. 107. ex Ennio: *uter esse induperator.* Scribendum contendit *indoperatorem*, Theod. Pulmannus.

Sestertia.] Suprà; ad v. 16.

Partem exiguam & modicæ sumptam, &c.] Quæ tamen Crispini dapes & sumptuosa convivia, si cum epulis Domitiani conferantur, non erunt nisi pars exigua & ultima dumtaxat, atque velut margo cœnæ & mensæ Imperatoriæ.

31. *Purpureus.*] Vide Sat. I. v. 27.

Ructaret.] Adeò cibis ingurgitatus, ut ructus ederet.

Scurra Palati.] Crispinus aulæ parasitus, adulator, risûs captator, Imperatori gratiosus. Martial. lib. 7. Epigramm. 98.

32. *Jam Princeps Equitum.*] Primùm factus Eques Romanus, ut dictum Sat. I. v. 27. deinde etiam Equitum Magister. Corn. Tacit.

33. *Municipes Siluros.*] Ex eadem patriæ Ægypto, & quasi Crispini municipes. Vide Gel. lib. 16. cap. 13.

Siluros.] Fluviatiles pariter ac marini pisces sunt, in Nilo frequentes. Plin. l. 5. cap. 9. porculo marino quospiam similes, nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci esse, idem Plin. testatur lib. 9. cap. 15.

Fracta de merce.] In vase seu corbe fracto & rupto; quippe nullius pretii Alexandriæ isti pisces, & quos inopes in Ægypto venditare solent. Vetus Schol. Non hæret hîc Salmasius, quin ingeniosè comminiscatur, & corrigat, *Fariâ*, pro *Phariâ*, id est, Ægyptiâ.

34. *Incipe Calliope.*] Ironicè pariter ac facetè Calliopem invocat, quasi quid arduum ac valdè serium moliatur: cum tamen rhombi piscis magnitudinem: & Domitiani gulam dumtaxat insectari velit.

Calliope.] Scilicet ipsa quæ heroïco Carmini præsides, inter Musas Princeps.

Licet hîc considere.] In re tam gravi non est leviter agendum, aut transeundum.

Non est cantandum.] Neque more Poëtico hodie fingendum, & versibus ingeniosè amplificandum.

36. *Pierides.*] A *Pierio* Thessaliæ monte Musis sacro. Aliter paulò Tullius de Natura Deorum, lib. 3. n. 54.

Prosit mihi.] Hoc ampliùs adeste, & favete mihi.

Puellas.] Adolescentulas, puras, virgines, Nymphas. Ita Poëtæ solent adulari suis Numinibus.

37. *Cùm jam semianimum*, &c.] Magnificum exordium quasi grandia narraturi.

Semianimum laceraret Flavius orbem.] Romam orbis dominam Domitiani sævitiâ oppressam. Is enim crudelitatem non magnam solùm, sed & callidam inopinatamque exercebat, ut scribit Sueton. Domit. cap. 11.

Flavius ultimus.] Domitianus Imperator, postremus è gente Flaviâ, quæ obscura quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, at Reipublicæ tamen nequaquam pœnitenda, quod ait Sueton. Vespas. c. 1.

38. *Calvo Neroni.*] Utraque vox invidiosa pro *Domitiano*, qui quidem Calvitio sic offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii vel joco vel jurgio objectaretur. Ita Sueton. Domit. cap. 18. Deinde propter vitia paria similemque sævitiam Nero alter vocatur. Vide Sueton. Domit. cap. 10. 11. 15. Tantùm desciverat ille à placidis moribus Vespasiani ac Titi. Undè Martial.

Flavia gens quantùm tibi tertius abstulit hæres!
Pœnè fuit tanti non habuisse duos.

Incidit

Incidit Adriaci ſpatium admirabile rhombi,
Ante domum Veneris, quam Dorica ſuſtinet Ancon,
Implevitque ſinus: neque enim minor hæſerat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad oſtia Ponti
Deſidiâ tardos, & longo frigore pingues.
Deſtinat hoc monſtrum cymbæ linique magiſter
Pontifici ſummo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet? Cùm plena & litora multo
Delatore forent; diſperſi protinùs algæ

quod fulcit Ancona Dorica, retia incurrit ac replevit ſtupenda magnitudo rhombi Adriatici: etenim non adhæſit minor iis quos tegit glacies Mæotica, & Sole denique ſoluta ejicit ad ingreſſum pigri maris Euxini *inertiâ torpentes, geluque diuturno ſaginatos. Dominus naviculæ ac linei* retis *ſupremo antiſtiti reſervabat illud prodigium. Nam quis attentaret* aut venum *exponere tantum* piſcem, *vel mercari*; *quando ripæ etiam refertæ erant plurimo denuntiatore?* Quippe *ſtatim exploratores algæ*

ANNOTATIONES.

39. *Incidit Adriaci,* &c.] Regnante, inquam, Domitiano, rhombus ingens à piſcatore captus eſt.

Parturiunt montes, &c.]

Adriaci, &c.] Natantis in mari Adriatico, quod eſt inter Italiam, Illyricum & Græciam, hodie, *Sinus Venetus.*

Spatium admirabile rhombi.] Immenſa propè moles piſcis, rhombus ſtupendæ amplitudinis.

Rhombi.] Plin. lib. 9. cap. 20. *Marinorum piſcium,* inquit, *alii ſunt plani, ut rhombus, cui ſitus dexter reſupinatus eſt,* &c.

40. *Ante domum Veneris quam,* &c.] Locum etiam deſignat accuratè, veluti ad rem faciat. Ante urbem Anconam, ubi Veneris templum.

Quam Dorica ſuſtinet Ancon.] Syracuſani à Græcis oriundi Tyrannum Dionyſium fugientes huc navigantes appulêre, civitatemque condidêre in agro quidem Piceno, opportuno ſitu, atque (ut Mela ſcribit) in anguſto duorum Promontoriorum ex diverſo coëuntium, inflexi cubiti imagine ac figurâ, unde nomen ἀγκών, *cubitus,* ſeu *flexus brachii:* ibidemque inſignem Veneri ædem poſuêre.

Dorica.] Synecdoche, pro *Græcis. Dores* populi gemini fuere, alii in Aſia minore, alii in Achaia.

41. *Implevitque ſinus.*] Mole ſuâ & amplitudine retia implevit rhombus.

Sinus.] Vide Sat. 1. v. 88.

Neque enim minor hæſerat, &c.] Qui enim tùm retibus adhæſit captus piſcis non erat inferior magnitudine illis, qui detinentur in fundo Paludis Mæotidis, quandiu conſtricta gelu eſt, at indè exeuntes ruptâ glacie, poſteà natant & capiuntur in Ponto Euxino, magni & pingues ob longam deſidiam.

42. *Mæotica.*] Palus *Mæotis* excipit Tanaim fluvium, inter minorem Tartariam Europæ, & Circaſſiam Aſiæ regiones: cum Euxino mari per Boſphorum Cimmerium, hodie *Fretum Caffa* connectitur. Illuc ſæviens Boreas plurimam convehit glaciem.

43. *Solibus.*] Æſtivi Solis ardoribus.

Torpentis.] Tardè fluentis. Quidam legunt, *torrentis,* quòd ibi rheuma quoddam mare trahat. Vetus Schol.

Ponti.] Euxini ſcilicet, qui olim *Axenus* dicebatur, id eſt, *inhoſpitus,* teſte Plinio; Amazonius Claudiano; Scythicus Flacco; Tauricus Feſto; mare Ponticum Straboni, Tacito, Plutarcho; Cimmerium Herodoto & Oroſio; Caucaſium Apollonio; Colchicum nonnullis; Sarmaticum Ovidio; Phaſianum Ariſtidi; vulgò *Mare Nigrum*; Italis *Mare Maggiore,* &c. Situs ejus eſt inter Thraciam, Sarmatiam, & Aſiam minorem: ambitus continet vicies ſemel centena quinquaginta millia, ut auctor eſt Varro, & ferè Veteres, inquit Plin. lib. 4. cap. 12.

45. *Monſtrum.*] Monſtroſum piſcem, rhombum, de quo antè.

Cymbæ linique magiſter.] Piſcator.

46. *Pontifici ſummo.*] Domitiano, qui Albanos Sacerdotes inſtituerat, eorumque Sacrorum erat velut Antiſtes ſummus. Vide Sat. 2. ad v. 83. in hæc verba, *Accipient te.* Vel, quia Veſtalem virginem Corneliam condemnaturus, Maximi jure Pontificis abuſus, reliquos Pontifices in Albanam villam convocaverat. Quod ſuprà jam dictum, atque auctor eſt Plinius Lib. 4. Epiſt. 11. Vel etiam, quia Imperatores hos ſibi titulos ac munera ſæpè vindicabant, Sueton. Tit. cap. 9. Pontificatum Maximum ideò ſe accipere profeſſus, ut puras ſervaret manus.

47. *Cùm plena & litora,* &c.] Cùm non urbs tantùm, ſed omnes Italiæ anguli, ipſaque litora plena forent delatoribus.

48. *Diſperſi inquiſitores.*] Huc & illuc paſſim volitantes, explorantes, inſidiantes.

Algæ.] Herba marina eſt. Ponitur vel pro litoribus; vel pro vilibus quibuſlibet rebus, quarum tamen erant inquiſitores ac delatores. Proverb. *Vilior Algâ.* Virgil. Eclog. 7.

Inquisitores agerent cum remige nudo;
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elapsum, veterem ad dominum debere reverti.
Si quid Palphurio, si credimus Armillato, (est,
Quicquid conspicuum, pulchrumq; ex æquore toto
Res fisci est, ubicunq; natat: donabitur ergo,
Ne pereat, jam letifero cedente pruinis
Autumno, jam quartanam sperantibus ægris.
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgeat Auster.
Utq; lacus suberant, ubi quanquam diruta servat

vagabundi accusarent remigem spoliatum, nec ambigerent affirmare clapsum hunc *piscem, & in Cæsaris dudum vivariis enutritum, ex iis effugisse,* atque adeò *redire oportere ad antiquum possessorem. Si fidem aliquam habemus Palphurio, vel Armillato; quodcunque eximium est & præstans ex universo mari, ubi ubi nat, ad fiscum id pertinet. Itaque dabitur, ne deperdatur lethali Autumno jam jam locum dante glaciei, jam ægrotis quartanum expectantibus. Horrens bruma stridorem edebat, &* piscem *recenter captum conservabat: Attamen festinat ille, quasi instet Notus. Et cùm* jam *adessent lacus, ubi*

ANNOTATIONES.

49. *Agerent cum remige nudo.*] Pauperem & innoxium piscatorem reum protinùs agerent, ac raperent in jus, atque ad Tribunal ipsius Imperatoris.

51. *Vivaria.*] Vide suprà Sat. 3. ad v. 308. Vide & Macrob. lib. 3. cap 13.

52. *Veterem ad dominum.*] Ad Domitianum Imperatorem.

53. *Palphurnio Armillato.*] Hi Consulares fuerant viri, qui per delationes Domitiani gratiam captavere. Sueton. Domit. cap. 13. refert *Palfurium* Suram olim Senatu pulsum, pro eo verò in Capitolino certamine de Oratoribus coronato universos Imperatori supplicâsse, ut restitui placeret. *Armillati* quoque meminit alibi idem Suetonius.

55. *Fisci.*] *Fiscus*, inquit Ascon. Pæd. *est sacculus ad majoris pecuniæ summam capiendam, & pecuniam publicam.*

56. *Ne pereat.*] Ne corruptum pereat, quandoquidem vendi non licet, ex Palphurio & Armillato juris summis Interpretibus; ergò donandum Imperatori. Ita secum miser is piscator.

Letifero Autumno.] Tunc enim frequentes morbi, qui pariter acuti & exitiales eâ tempestate, teste Hippocr. Lib. 3. Aphor. 9. Item Galen, &c.

57. *Quartanam sperantibus ægris.*] Timentibus. Ita Virgil.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Contendunt aliqui in propriâ significatione sumendam vocem, *sperantibus* Celsi, auctoritate freti, qui ait quartanas febres neminem jugulare; adeòque ægros sperare & cupere, tertianam in quartanam mutari. Sed quæ fides?

58. *Stridebat deformis hyemi.*] *Hyems* erat, sæviebat sibilus ac stridor ventorum Aquilonarium. Cic. Tusc. q. 1. n. 68. *Horrifer Aquilonis stridor.*

59. *Servabat.*] A putrefactione tuebatur: frigus nempè & Aquilo corruptionis omne periculum arcebant.

Tamen hic properat.] Piscator tamen inquisitorum sævitiam pertimescens, rhombum Imperatori donare festinat, non secùs ac si æstas vel autumnus, & flans in eis Auster, putredinis metum injicerent.

Auster.] Ventus meridionalis, quo tepescens aër carnes & pisces facilè corrumpit. Galen. in Aphor. 5. Lib. 3. Hunc ait varias ægritudines invehere. Horat. Lib. 2. Ode 14.

Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

60. *Utque lacus suberant.*] Cùm propè esset lacus Albani: vel, cùm piscator & inquisitores portentosum piscem deferentes Domitiano, colles Albanos in quibus tùm erat Imperator, ascenderent, & lacus qui sunt ibi, subjectos quasi sibi cernerent. Legunt quidam, *superant*, id est, cùm jam transivissent illi Albanos lacus, & pergerent ad Domitianum tùm fortè (ut solebat quotannis, ex Sueton.) ibi Quinquatria celebrantem Minervæ; cui collegium instituerat Sacerdotum, quibus præerat velut Pontifex Summus. Vide suprà v. 46. & Sat. 2. v. 83.

Quamquam diruta servat ignem Trojanum.] Alba quidem à Tullo Hostilio diruta fuerat, tecta solo ædequata, unâque horâ quadringentorum annorum opus, exceptis tamen Templis, periit; teste Livio lib. 1. cap. 29. At cùm Albani fortunæ subirati patria Sacra neglexissent, ac Deorum cultum; prodigia contigêre quibus illa instaurari jubebantur. Ita Alba quanquam diruta servavit ignem illum inextinctum, quem cum reliquis omnibus Tullus Romam transtulerat: (Livius lib. 1. cap. 31.) anteà tamen jam à Numa usurpatum. Plutarch. Dionys. Halic. Lib. 2. Gell. lib. 1. cap. 12.

Ignem

Ignem Trojanum, & Veſtam colit Alba minorem,
Obſtitit intranti miratrix turba parumper.
Ut ceſſit, facili patuerunt cardine valvæ.
Excluſi expectant admiſſa obſonia patres.
Itur ac Atridem: tum Picens, Accipe, dixit,
Privatis majora focis; genialis agatur
Iſte dies; propera ſtomachum laxare ſaginis,
Et tua ſervatum conſume in ſæcula rhombum.
Ipſe capi voluit. Quid apertius? & tamen illi
Surgebant criſtæ. Nihil eſt, quod credere de ſe

Alba quamvis deſtructa cuſtodit ignem Trojanum, ac inferiorem Veſtam obſervat, multitudo obſtupeſcens aliquantulam ingreſſuro moram attulit. At ubi locum dedit, fores apertæ ſunt volubili cardine: Senatores non admiſſi dapes illatas opperiuntur: pergitur ad Atridem. Mox Picenus ait; ſume quæ ſuperant vulgarem caminum; celebretur hic dies Genio; feſtina ſtomachum aperire pinguedine, atque commode rhombum ævo tuo reſervatum. Ipſe ſponte irretitus eſt. Quid evidentius? Ac nihilominus is criſtas arrigebat. Nihil eſt quod nequeat exiſtimare de ſe,

ANNOTATIONES.

61. *Trojanum ignem.*] Cujus perpetui ſervandi in Templo Veſtæ, quod fatale eſſet pignus Imperii, mos invectus ab Ænea Trojaniſque: & hinc à Romanis aſſumptus. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12.

Veſtam minorem.] Nam major ea, quæ Romæ religioſiùs colebatur, habebatque Templum pulchriùs à Numa ædificatum. Vide ſuprà ad v. 10.

Alba.] *Alba* longa nimirùm ab Aſcanio condita, diſtans Roma quindecim ferè millibus paſſuum. Ex ruderibus illius hæc quondam creverat, & nunc etiam Albanum, urbs adjacens, vulgò, *Albano*, Epiſcopatus tribui ſolitus alicui è ſex Cardinalibus antiquioribus.

62. *Turba.*] Seu populi, ſeu Albanorum Sacerdotum cupiditate videndi tanti piſcis affluentium.

64. *Excluſi expectant.*] Alii codices habent, *ſpectant*, id eſt, cum admiratione contemplantur.

Excluſi expectant admiſſa obſonia Patres.] Patentibus valvis introducti qui munera portabant, excluſis etiam Senatoribus qui Domitianum comitati fuerant, quique interim foris ſtant & expectant quid inde fiat.

65. *Atridem.*] Domitianum, qui Romanis imperabat, ſicut Græcis Agamemnon Atrei Filius. Adde quòd Atrei Atridarumque mentio Domitiani crudelitatem exhibet ac perſtringit. Vide Senecæ Thyeſt. & Agamemn. item Euripidis Oreſtem, &c.

Picens.] Piſcator oriundus è Piceno Italiæ regione, hodie *Marchia Anconitana*, ad ſinum Adriaticum.

Privatis majora focis.] Adulatoriè; unâ Imperatoris menſâ dignum ferculum.

66. *Genialis.*] Vide Perſ. Sat. 2. v. 3.

69. *Ipſe capi voluit.*] Quaſi ſciens & gaudens ſe ad te deferendum, atque Imperatorio ſtomachio inferendum, ac ſepeliendum.

Quid apertius.] Meram hanc eſſe aſſentationem, quis non ſentiat?

Illi ſurgebant criſtæ.] Ex Proverbio, ſeu piſci, ſeu potiùs Imperatori præ vana alacritate ac ſuperbia. Is enim mirum quantum adulationibus gaudebat, atque illis intumeſcebat. Cæterùm quicquid alii ſentiant, mihi probatur magis aliorum locum hunc interpretandi ratio, hoc verior ac melior quo ſimplicior. Ergo non ſint hæc Poëtæ verba: *Quid apertius?* Sed piſcatoris Domitiano adulari pergentis hoc modo: quid apertius, quàm piſcem capi voluiſſe, ut ad Imperatorem deferretur? ut mox falsè Poëta ſubjungat: & tamen illi rhombo ſurgebant criſtæ ſpinæque in dorſo, ſatiſque oſtendebat indignationem, quòd captus eſſet. Verùm Domitianus turpi nihilominùs adulatione gaudens facilè credebat piſcem capi voluiſſe, Imperatoriæ gulæ & vanitati obſequentem.

70. *Nihil eſt quod credere, &c.*] Supremâ auctoritate divinæ ſimili Principes inflati obcæcatique nihil non de ſe credere parati ſunt, præſertim ſi adulatores adjuvent. Sic apud Suet. cap. 22. Calig. *Is divinam ſibi majeſtatem aſſerit; modò Jupiter Latialis ſalutatur: modò Caſtorem inter & Pollucem conſiſtens adorandum ſe præbet; modò Jovis Olympii aliorumque Numinum ſimulacris dempto capite, ſuum imponi mandat.* Sic Domit. cap. 13. ille dictans Epiſtolam, ita incipit: *Dominus ac Deus noſter ſic fieri jubet:* unde non alio deinceps nomine appellari inſtitutum. Hinc in Domitianum falsè Martialis Lib. Epigram. 8.

Edictum Domine Deique noſtri.

Sic & Alexander ille magnus per ſubornatos Antiſtites Hammonis Filius ſalutatur, ac pro Deo non pro Rege coli jubetur. Ipſe verò Hammone ſe patri cenſeri imperat. Apud Juſtinum lib. 11. & lib. 12. adorari ſe jubet, recuſantes autem Macedonum Principes ſub ſpecie inſidiarum de medio tollit. Sic etiam Antiochus, ſic Diocletianus Dii voluerunt cognominari, &c.

Non

Non poſſit, cum laudatur diis æqua poteſtas.
Sed deerat piſci patinæ menſura. Vocantur
Ergo in concilium proceres, quos oderat ille;
In quorum facie miſeræ, magnæque ſedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam ſedit, raptâ properabat abollâ
Pegaſus, attonitæ poſitus modò villicus urbi.
Anne aliud tunc præfecti? Quorum optimus, atq;
Interpres legum ſanctiſſimus; omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi

quando collaudatur, potentia Numinibus æqualis. At catini amplitudo piſci non aderat par: *itaque in conſultationem accerſuntur Principes, quos is averſabatur; in quorum vultu reſidebat pallor miſerabilis & ſummæ familiaritatis. Tùm vociferante Liburno, accedite, jam conſedit; ante alios accurrebat ſumptâ chlamyde Pegaſus civitati ſtupefactæ villicus nuper conſtitutus. Nunquid* enim *aliud tùm* erant *præpoſiti: Inter quos maximè probus ac integer* ille *Juriſconſultus cenſebat* molliter *agenda univerſa jure, ſine armis, licet tempeſtate ſævâ.*

ANNOTATIONES.

71. *Diis æqua poteſtas.*] Quia neminem ſupra ſe vident aut verentur.

72. *Sed deerat piſci patinæ menſura.*] Martial. Lib. 13. Epigramm. 81.

Quamvis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior eſt tamen patellâ.

73. *Vocantur in concilium proceres.*] Ad deliberandum quo poſſit modo tantus piſcis coqui, condiri, apponi, an conciſus in partes, an integer.

Quos oderat.] Domitianus Tyrannorum more Nobiles imprimis oderat.

74. *In quorum facie,* &c.] Quorum facies erat pallida præ metu, ne ſimulata ne inſidioſa foret tanta illa Domitiani familiaritas. *Is enim,* ut ait Suetonius, *non magnæ ſolùm, ſed etiam callidæ inopinatæque erat ſævitiæ.* Sic, *Arctinum Clementem Conſularem virum, è familiaribus ſuis, capitis condemnaturus, in majore quàm antè gratiâ habuit.* Sic etiam *Auctorem Summarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum vocavit, aſſidere juxtà coëgit, parte cœnæ ſuæ dignatus eſt, denique ſecurum hilaremque dimiſit.* Sueton. Domit. cap. 11. Vide etiam Sat. 1. v. 33.

75. *Primus properabat.*] Primus Senatorum venit vocatus in concilium.

Clamante.] In concilium advocante, & magnis vocibus inſtante, ne ſedentem jam Imperatorem morarentur.

Liburno.] Is admiſſionibus præerat, inquit vetus Schol. Alii dicunt præcones peti è Liburnia ſolitos, quòd Liburni eſſent ſonorâ & validâ voce. Verùm id gratis affirmare videntur. Porrò Liburnia regio Illyrici, ubi nunc Croatiæ pars maritima cum parte Dalmatiæ Occidentalis.

76. *Jam ſedit.*] Jam in concilio ſedet Domitianus.

Raptâ.] Veſte raptim ac trepidè aſſumptâ.

Abollâ.] Veſtis erat militaris, ex Nonio; Philoſophica etiam, ſuprà Sat. 3. v. 115. necnon Senatoria, ut aiunt quidam, diciturque quaſi *abulla*, quòd undique bullata. Prudent. Epigramm. 20. lib. 1. contra Symmachum.

Adjectus faſtis palmatâ inſignis abollâ.

77. *Pegaſus.*] Is Albanus civis, Juris adeò peritus, ut liber vulgò non homo diceretur. De eo ſcripſit etiam; undè Jus Pegaſianum. Prætereà plurimis functus honoribus, multis quoque Provinciis præfuit: ipſiq; urbi Romæ à Veſpaſiano præfectus. Vetus Schol.

Villicus.] Quòd Roma tunc eſſet veluti villa, ſine libertate, ſine privilegiis. Hinc non præfectus Pegaſus appellatur, ſed *Villicus.*

Attonitæ urbi.] Qui non civem Romanum ſibi præpoſitum cernit ſed alienigenam; & quòd ſe miſerè oppreſſam ſentit, Roma ſtupet.

78. *Anne aliud.*] An tunc præfecti aliud videri poſſunt quàm villici Imperatori velut domino ad nutum ſervientes, & de omnibus rationem redditurі.

Quorum optimus, &c.] Pegaſus nimirùm.

80. *Tractanda putabat inermi juſtitia.*] Patienter ſuſtinendam hanc veluti procellam, ac ſerviendum tempori calamitoſo, quo non jus vigebat ſed injuria; nec ratio, ſed Imperatoris ſævitia ad arbitrium omne faciebat. Cui tanquam torrenti ſi quis obex opponeretur, non levaret malum, ſed augeret.

Juſtitia

Juſtitia. Venit & Criſpi jucunda ſenectus,
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populoſque regenti
Quis comes utilior, ſi clade & peſte ſub illa
Sævitiam damnare, & honeſtum afferre liceret
Conſilium? ſed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æſtibus, aut nimboſo
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem. Nec civis erat, qui libera poſſet
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogeſima vidit
Solſtitia, his armis, illâ quoque tutus in aula.

Advolavit etiam Criſpi hilaris ſenecta, cujus indoles erat ſimilis eloquentiæ, ac *lenis animus. Ecquis aſſecla fructuoſior gubernanti mare, terramque, & nationes; ſi fas fuiſſet condemnare crudelitatem, & bona dare monita, inter eam calamitatem atque perniciem? Verùm quid iracundius auriculâ Tyranni? Apud quem verba facienti de imbribus, vel* de nimiis *caloribus, vel* de *verè nebuloſo familiari mors imminebat. It itaque non intendit unquam lacertas adversùs torrentem. Neque civis extabat, cui liceret ingenuè ſenſa mentis aperire, ac vitam dare veritati. Ita complures hyemes, & octogeſima ſolſtitia conſpexit, illis armis* inſtructus, *ſecurus etiam in iſta aula.*

ANNOTATIONES.

81. *Criſpi jucunda ſenectus.*] *Criſpus* in ſenectute non moroſus ſed hilaris & feſtivus. Intelligunt aliqui Criſpum Paſſienum, Oratorem, bis Conſulem, Agrippinâ uxore ac Nerone privigno clarum: cujus meminit Plinius lib. 16. cap. ultimo. Ego malim cum aliis, Vibium Criſpum, Placentinum, de quo Quintilianus lib. 10. cap. 1. ſub finem ita loquitur: *Vibius Criſpus, compoſitûs & jucundus, atque delectationi natus, privatis tamen cauſis quàm publicis melior.* Is interroganti cuidam, eſſet ne quis intùs cum Cæſare, facetè reſpondit, ne muſca quidem: quod ſoleret Domitianus quotidie ſe conclavi ſuo includere, initio quidem Principatûs, ubi per id tempus nihil aliud quàm muſcas captabat, ac ſtylo præacuto configebat. Sueton. Domit. cap. 3.

83. *Regenti.*] Orbem gubernanti Domitiano.

84. *Quis comes utilior.*] Quàm Criſpus, ob ingenium mite, quo immitis Tyranni indoles temperari alioqui potuiſſet.

Clade & peſte ſub illa.] Sub Domitiano qui clades velut & peſtis bonorum omnium.

86. *Quid violentius aure Tyranni.*] Hic enim rapidè fertur in vindictam & cædem, ſeu quid loquaris quod ipſi minùs placeat; Sueton. Domit. cap. 10. ſeu quid adversùs aliquem licèt innoxium ei ſuggerant delatores & adulatores. Certè delicatas habet aures quilibet Princeps. Hinc Sapiens monet, Eccleſ. cap. 8. *Ne litiges cum homine potente,* &c. & Proverb. cap. 23. *Quando ſederis cum Principe, diligenter attende. . . . . . Statue cultrum in gutture tuo.* Perſius autem Satyr. 1. v. 107.

Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? &c.

87. *De pluviis, aut æſtibus,* &c.] De frivolis quibuſvis rebus ſi quid affirmes Tyranni ſententiæ adverſum, quodque licèt jocosè dictum, eum offendat, ultionem ille continuò meditabitur. Sic Domitianus leviſſimâ de causâ multos peremit etiam graves viros. Vide Suet. Domit. cap. 10.

88. *Fatum pendebat amici.*] Nemini quippe Tyrannus parcit. Suet. Domit. cap. 11. Neron. paſſim, &c.

89. *Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem.*] Criſpus igitur prudenter eluctatus eſt mala, nuſquam adverſando tyrannidi; nihil cæteroqui profuturus, ſi ſecùs feciſſet. Contra torrentem niti dicitur is qui quidlibet incaſsùm tentat.

91. *Vitam impendere vero.*] Mortis adire periculum, animi ſenſa veritatemque liberè dicendo, ut fecit Papinianus, quem ferunt occiſum ab Antonino Caracalla, quòd huic poſt interfectum fratrem Getam, mandanti ut facinus dilueret cùm in Senatu, cùm apud Populum, reſpondit, non ita facilè parricidium excuſari poſſe, quàm fieri. Spartian. in Anton. Caracalla.

92. *Multas hyemes.*] Poëtica locutio, multos annos. Synecdoche.

Octogeſima vidit ſolſtitia.] *Solſtitium* quaſi *Solis ſtatio,* quæ duplex in anno, hyemalis & æſtivalis, quando Sol Tropicos attingit. Hinc non *octoginta* dixit Juvenalis *Solſtitia*; quæ facerent annos tantùm quadraginta, ſed per *octogeſima ſolſtitia,* ſignificavit annos octoginta, quibus jam ſub Nerone, ac deinceps, in media tyrannide tutus vixit Criſpus, Cæſaribus nunquam non gratioſus. Quæ videntur ironicè dicta, cùm inter claros magis quàm inter bonos cenſeatur Criſpus apud Corn. Tacit.

93. *His Armis.*] Aſſentando, connivendo, cedendo tempori, ſibi conſulendo. His artibus.

Illâ quoque tutus in aula.] Etiam ſub Domitiano, qui terribilis cunctis & inviſus. Sueton. Domit. cap. 14.

Proximus ejuſdem properabat Acilius ævi
Cum juvene indigno, quem mors tam ſæva maneret.
Et domini gladiis tam feſtinata: ſed olim
Prodigio par eſt in nobilitate ſenectus.
Unde fit, ut malim fraterculus eſſe gigantum.
Profuit ergo nihil miſero, quòd cominùs urſos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? Quis priſcum illud miretur acumen,
Brute tuum? Facile eſt barbato imponere regi.
Nec melior vultu quamvis ignobilis ibat

Acilius ſimilis ætatis continuò *feſtinabat cum adoleſcente non merente ut eum mors expectaret adeò crudelis, atque Imperatoris enſibus adeò accelerata. At quondam ſenium in nobilibus erat* quid *portento ſimile. Hinc efficitur ut ſatius ducam eſſe fratrem gigantum. Nihil igitur infelici contulit, quòd urſos Numidicos propè confodiebat denudatus venator* in *arena Albana. Nam quis modò non comprehendat aſtus Nobilium? Quis admiretur veterem tuam iſtam ſolertiam, ô Brute? Arduum non eſt decipere barbatum regem. Ibat & Rubrius non potior facie,*

ANNOTATIONES.

94. *Proximus.*] Secundus poſt Criſpum.
Acilius.] *Acilius* Glabrio Conſularis, quem Domitianus exulantem interfici juſſit quaſi molitorem rerum novarum. Sueton. Domit. cap. 10.

95. *Cum juvene.*] Quis ille, haud conſtat. Quidam juvenem Helvidium, de quo Sueton. Domit. cap. 10. Quidam ipſius Acilii filium intelligunt, cum Schol. veteri, qui ſic habet: *Acilius Conſul ſub Domitiano fuit, indignus pati quæ paſſus eſt. Hujus filium juvenem cùm occideret, ipſum Acilium ſervavit, qui pœnas ſentiret orbitatis.*

96. *Tam feſtinata.*] Legunt alii, *jam deſignata:* alii, *jam deſtinata*, repugnante metro, nam *deſtino* mediam ſyllabam corripit.

97. *Prodigio.*] *Prodigia* vocari, quia prædicunt, ſicut oſtenta, monſtra, portenta, quòd oſtendunt, monſtrant, portendunt, ſuntque præſenſiones rerùm futurarum. Auctor eſt Tullius 2. de nat. Deor n. 7. & 1. de Divin. n. 93.
Prodigio par eſt in nobilitate ſenectus.] Nimirùm, ut ſuprà diximus, Nobilitatem ſemper oderunt Tyranni, & cùm licet, peſſumdant. Hinc Eccleſ. cap. 10. *Omnis potentatûs brevis vita.*

98. *Mallm fraterculus eſſe gigantum.*] Malim humilis eſſe ac obſcurus, & ex genere eorum, qui proptereà dicuntur Terræ filii ac gigantes, à γίνεσθαι & γῆ Vide Perſ. Sat. 6. v. 57. & ſeq. & quæ nos ibid. & Ang. Polit. Miſcel. cap. 18.

99. *Miſero.*] Juveni Acilio.
Quòd cominùs urſos figebat. Non ſine magno vitæ periculo, captans gratiam Domitiani, qui gaudebat venationes edere ſcenicoſque ludos, in Albæ Amphitheatro, dum Quinquatria Minervæ quotannis celebrabat, teſte Suet. Domit. c. 4. ubi feras varii generis centenas ipſe conficere arte ſummâ induſtriâque ſpectatus eſt. Ibid. cap. 19.

100. *Urſos Numidas*] Id eſt, leones validos ex ea regione Africæ, quæ hodie *Biledulgerid.* Porrò Numidia propriè dicta, ſita erat ubi nunc ſunt Bugiæ & Conſtantinæ regna in ditione Algeriana. Magnam hîc litem Plinio movent nonnulli, quam tamen ſcite dirimit Juſt. Lipſ. Elect. lib. 2. cap. 4. ubi Plinium egregiè vindicat, expeditque locum ejus lib. 8. cap. 36. Arido certè calidoque ſolo non gaudent urſi, unde nulli ſunt in Africa, aut rari admodum iique minuti ac imbelles in montana fortè aliqua parte. Hic igitur intelligendi leones, quos quidem ubi primùm Romani conſpexerunt, noto nomine ac domeſtico appellabant *urſos*, Numidicos autem, Libycos, aut Africanos, ad diſtinctionem. Unde & communi ſermone Virgilius Æneid. 5. & 8. dixit, *pellem Libyſtidos urſæ*, pro, *leænæ.* Neque verò quemquam movere debet auctoritas Herodoti, Solini, Strabonis, ut docet ibidem Lipſ. eruditè.
Albanâ arenâ.] Vide ſuperiorem Notam.
Nudus venatur.] Vel, ſine armis, & ſolo robore corporis feras debellans; vel etiam ſine veſtibus, ut amentiam ſimularet, exemplo Bruti, de quo mox infrà.

101. *Artes patricias.*] Jam callet Domitianus artes Nobilium, qui metu mortis ſtoliditatem ſimulant, Junium Brutum imitantes.

102. *Priſcum illud acumen, Brute, tuum.*] Audiens enim Brutus fratrem ſuum cum primoribus civitatis interfectum, Tarquinii Superbi avunculi ſui ſævitiam eluſit ſtupidum ſe fingens ac bardum: ſicque iram diſſimulans, & ſuæ tùm vitæ conſuluit, & ultionis occaſionem tandem eſt conſecutus. Tit. lib. 1. cap. 56.

103. *Barbato Regi.*] Primis Regibus illis rudibus, nec dum aſtutis, ut eſt jam domitianus Priſci quidem Romani per annos quadringentos quadraginta quatuor *barbati* permanſêre, ac ſine tonſoribus, donec eos in urbem accerſivit è Sicilia P. Ticinius Mena: quod aſſerunt Varro 2. de Re Ruſt. cap. ult. & Plin. lib. 7. cap. 59. Vide & Gellium lib. 3. cap. 4. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. & quod nos ad Perſ. Sat. 4. v. 1.

104. *Nec melior vultu.*] Non lætior aut confidentior. Nec enim Domitianus Nobilitati ſolùm infeſtus, ſed & cuivis è plebe.

Rubrius

Rubrius, offensæ veteris reus, atque tacendæ;
Et tamen improbior Satiram scribente cinædo:
Montani quoque venter adest abdomine tardus:
Et matutino sudans Crispinus amomo;
Quantum vix redolent duo funera: sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro:
Et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus, marmoreâ meditatus prælia villâ:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,

quanquam plebeius, conscius autem *priscæ culpæ et silendæ; ac nihilominùs pejor* * * * *Satiras componente. Præsto etiam fuit Montani alvus ventre lentus: nec non Crispinus mane distillans amomum, quantum vix exhalant duæ funebres pom*pæ: tùm *Pompeius eo crudelior incidere guttura levi obmurmuratione. Et Fuscus, qui bella* animo *volutans in villa è marmore, Daciæ vulturibus intestina* sua *reservabat: & callidus Veiento cum lethali Catullo, qui ardebat cupidine virginis nunquam aspectæ;*

ANNOTATIONES.

105 *Rubrius.*] Isè Gallia oriundus, humili genere, Domitiano tamen familiaris; unde & indignatio Poëtæ omnibusque bonis.

Offensæ veteris reus.] Quæ illa? non liquet. Stuprum cum Julia afferunt nonnulli, suamque in sententiam trahere conantur vet. Schol. quasi Juliam à *Rubrio* corruptam, non Tibiam scripserit, ut legitur vulgò.

106. *Satiram scribente.*] Nerone, qui probroso carmine Quintianum perstrinxit velut mollem ac flagitiosum, suaque in illo vitia imprudenter reprehendit. Corn. Tacit. Annal. 15.

107. *Montani quoque venter adest, &c.*] Adfuit & *Montanus* ventre obeso ac prominente, hincque tardus incessu. Hujus mentio est apud Tacitum Annal. lib. 16. & Histor. 4.

Abdomine.] Pars est ima ventris.

108. *Matutino sudans Crispinus amomo.*] *Crispinus*, de quo fusè suprà, non ante cœnam dumtaxat, ut alii, lavans & ungens corpus, sed manè se unguentis perfundens, summâ luxuriâ.

Matutino amomo.] *Matutinum amomum* quidam explicant ex Oriente advectum, ubi manè Sol. *De amomo* Plinius lib. 12. cap. 13. preciosum fit unguentum ex eo frutice.

109. *Quantum vix redolent duo funera.*] Vide Pers. Sat. 6. v. 35. & seq. & quæ nos ibid.

110. *Pompeius.*] *Pompeius* Rufus Crispino etiam perniciosior. De illo Plin. Lib. 3. Epist. 9. sub finem.

Sævior aperire jugulos, &c.] Græcismus, id est, sævior in afferenda multis perniciè ac morte per suas tectas delationes atque susurrationes apud Domitianum.

111. *Vulturibus.*] Hi triduo antè vel biduo solent volitare, ubi futura præsentiunt cadavera Plin. lib. 10. cap. 6. Vide Plutarch. Quest. cent. Rhom. 93. & Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 18. & lib. 27. cap. 8.

Dacis.] *Dacia* Europæ regio satis ampla, Transylvaniam, Moldaviam & Valachiam comprehendens.

Qui vulturibus servabat viscera Dacis.] Fusci enim cadaver expositum fuit voracitati avium ejusmodi, cùm cæsus esset in Dacia, quo bellum intulerat. Martial. Lib. 6. Epigram. 76.

Ille sacri lateris custos Martisque togati,
Credita cui summi castra fuêre Ducis,
Hic situs est Fuscus, licet hoc, fortuna, fateri;
Non timet hostiles jam lapis iste minas.
Grande jugum domitâ Dacus cervice recepit,
Et famulum victrix possidet umbra nemus.

112. *Fuscus.*] Cornelius *Fuscus* Prætorio præfectus, cui licèt inexercitato secundam in Dacos expeditionem commisit Domitianus infelicibus auspiciis & malo suo. Vide Sueton. Domit. cap. 6. Corn. Tacit. Histor. 2. & 3. Eutrop. lib. 7. in fine.

Marmoreâ meditatus prælia villâ,] Erat enim domi nobilis, sed otio ac deliciis innutritus parùm erat idoneus, cui summa belli crederetur, marmoreis ædibus magis assueto quàm castris.

113. *Mortifero.*] Delatore pernicioso.

Prudens.] Vel, astutè serviens tempori, vel doctus, teste Cornelio Tacito Annal. 14.

Veiento.] Fabricius *Viento*, de quo jam antè, Sat. 3. v. 185. & pòst ampliùs Sat. 6.

Catullo.] Plin. lib. 4. Epist. 22. *Cœnabat*, inquit, *Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia cùm hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; sæpiùs à Domitiano non secùs ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida, feruntur, in optimum quemque contorquebatur,* &c.

114. *Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ.*] Senex & cœcus puellas deperibat nunquam visas, reluctante adagio, ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίνεται τὸ ἐρᾶν.

Grande

Grande, & conspicuum nostro quoque tempore monstrum,
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.
Nemo magis rhombum stupuit: nam plurima dixit
In lævum conversus: at illi dextra jacebat
Bellua: sic pugnas Cilicis laudabat, & ictus;
Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento, sed ut fanaticus œstro

magnum atque spectabile prodigium nostro etiam ævo, assentator oculis orbatus, ac sævus minister à ponte, meritus corrogare stipem ad axes Ariciæ, atque adulatoria dare oscula currui declivi. Nullus rhombum plus admiratus est. Etenim multa locutus est ad sinistram versus, sed ei tamen *bestia procumbebat* ad *dextram. Ita Cilicis commendabat certamina, ac percussione, atque pegma, juvenesque hinc elatos ad integumenta. Fabricius haud* ei *concessit: verùm quasi furens œstro tuo percitus,*

ANNOTATIONES.

116. *A ponte satelles.*] Qui magis debuerat esse miser & mendicus ponti velut satelles assiduus, quàm Aulæ & Imperatoris assecla.

Dirus.] Importunus ac molestus in exigenda stipe à prætergredientibus.

117. *Aricinos qui mendicaret ad axes.*] Vel ad portam urbis Ariciæ, vel ab iis qui curru vehuntur per Appiam viam in qua est Aricia. Frequentes esse mendicos ad pontes, ad urbis portas, & ad vias celebres nemo ignorat, & jam antè notavimus ad Sat. 3. v. 296. & alibi.

Aricinos.] Aricia urbs olim Latii, colli imposita, Hippolyto conditore, & nemore proximo celebris: hodie *la Riccia*, in Campania Romana oppidulum titulo Ducatûs insignitum.

118. *Devexæ jactaret basia rhedæ.*] Dignus & eâ premi inopiâ, quâ victum quæritans adigeretur ad prensandas rhedas è clivo Aricino descendentes, imò ad extorquendum obolum eas blandè ac sordidè oscularetur extensâ manu. Minùs ad rem videtur quod ait vetus Schol. jactari ab eo oscula ferenti mulierculas rhedæ. Nam antè velut ridiculus amator ille est notatus; hîc autem summâ dignus paupertate dicitur.

119. *Nemo magis rhombum stupuit.*] Quàm Catullus ille Messalinus, qui rhombum non viderat tamen, utpote cœcus.

120. *In lævum conversus, at, &c.*] Eâ parte indicans & obstupescens magnum & ingentem rhombum, ubi non erat. Hic enim ad dextram, ille ad sinistram se vertebat.

121. *Bellua.*] Prodigiosus piscis.

Sic pugnas Cilicis laudabat.] Sic ille quidem temerè laudabat singula, & vanas ejus assentationes ferebat amabatque Domitianus.

Pugnas Cilicis laudabat, &c.] Quasi vidisset ejus gladiatoris pugnas, sic eas adulatoriè extollebat.

Cilicis.] Is erat insignis gladiatore Cilicia, quæ regio est Asiæ minoris ad mare Cyprium, hodie *Caramania* est propriè dicta, non *Turcomania*, ut aliqui perperàm scripsêre.

Ictus.] Vulnera adversario inflicta.

122. *Et pegma.*] Sic etiam Catullus perinde ac si oculatus testis extitisset, in Theatro admirabatur ac laudabat machinas affabrè factas.

Pegma.] Machina è ligno, aliâve materiâ sustentandis signis aut statuis idonea ad ornatum ædium. Plin. lib. 33. cap. 3. *Princeps Caius*, inquit, *in Circo pegma extruxit, in quo fuere argenti pondo centum viginti quatuor.* In Theatris autem pegmata machinæ erant αὐτοκινῆται, seu tabulatum αὐτομάτως, & per se assurgens ac sensim crescens, pariter ac decrescens. Martial. Spectat. Epigramm. 2.

Et crescunt mediâ pegmata celsa viâ.

Vide Scalig. Poët. 1. c. 21.

Et pueros, &c.] Pegmati nimirùm insidentes, in sublime raptos non sine stupore & oblectatione spectantium. Claud. de Consul. Manl. Theod.

Vel qui more avium sese jaculantur in auras,
Corporaque ædificant celeri crescentia nexu.
Quorum compositam puer augmentatus in artem
Emicet, & vinctus plantæ vel cruribus hærens,
Pendula librato figat vestigia saltu.
Mobile ponderibus descendat pegma reductis.

Velaria.] Vela quibus expansis supremè Theatrum integebatur adversùs imbres & Solem.

123. *Non cedit Veiento.*] Catulli adulationibus non cessit Fabricius *Veiento*, sed & majores addidit.

Fanaticus.] Dictus à *fano*, in quo afflatus numine, Entheus, ac divino furore correptus exagitatur, vaticinatur, &c. eo nomine dicti imprimis Cybelæ Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 112.

Oestro.] Muscæ genus est, quod alias asilus & tabanus, oculeo vexans & infestans armenta. Varro. 2. de Re Rust. cap. 5. Plin. lib. 9. cap. 15. *Animal est parvum; scorpionis effigie, arinei magnitudine*, inquit. Virgil. Georg. 3.

. . . . *Nomen asilo*
Romanum est, Oestron Graii vertere vocantes:
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta, &c.

Oestrum apud Poëtas sumitur pro afflatu divino ac furore, quo homines correpti fatigantur, atque humano quidpiam majus aut loquuntur aut faciunt. Ejusmodi *Oestro* in pellicem Io Inachi filiam immisso, Juno se ulta est: eo quippe exagitata Io in mare se præcipitem dedit.

Percussus

Percussus, Bellona, tuo divinat; Et ingens
Omen habes, inquit, magni clariq; triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, & annos.
Quidnam igitur censes? Conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait; testa alta paretur,
Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.
Argillam, atque rotam citiùs properate: sed ex hoc

ô Bellona, ominatus est, aitque, insigne augurium accipis summæ & illustris victoriæ; captivum habebis quempiam Imperatorem; vel Arviragus delabetur è curru Britannico. Externa est fera. Vides spicula in dorso rigida? Illud solum desideratum est Vientoni, ut rhombi patriam ætatemque enarraret. Quid ergo judicas? An dissecabitur? Probrum istud amoveatur ab eo, inquit Montanus; comparetur profunda testa, quæ exili pariete amplum circulum contineat: Catino huic *opus est summus ac repentinus Prometheus. Accelerate quamprimùm lutum atque orbem: ab hac autem horâ deinceps.*

ANNOTATIONES.

124. *Bellona.*] Minerva Jove nata, bellorum præses & inventrix, unde *Bellona* dicta est. Varro 4. de Ling. Lat.

Divinat.] Præsagit, vaticinatur, & ex ingenti pisce capto ingentes ominatur triumphos.

126. *Temone Britanno.*] *Temo*, lignum est illud oblongum inter equos currum trahentes, quo & currus regitur. Synecd. pro ipso curru ponitur. Porrò Britanni ex essedis seu curribus pugnabant, ac per temonem discurrebant, &c. Vide Cæsar. de bello Gall. lib. 4. cap. 33.

Britanno.] Britannia major nempe, Ptol. Albion; Insula Europæ maxima, Angliam & Scotiam complectitur. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Britannia verò minor pars est Galliæ, *Aremorica* vel *Armorica* nuncupata, de qua hîc mentio non est.

127. *Excidet.*] A te dejectus, ô Domitiane, victus in acie, forsan & regno spoliandus.

Arviragus.] Rex Britannorum.

Peregrina est bellua.] Rhombus ingens peregrino captus in mari, portendit illustrem victoriam de peregrino hoste, v. g. de Britannis.

128. *Erectas in terga sudes.*] Hæ notant infigenda hostium tergo tela; pergit Veiento adulator.

Sudes.] Pinnas Rhombi vel spinas instar spiculorum rigentes & arrectas. Propriè *sudes* telum est rusticum, seu paxillus igne torridus ac præacutus, idem quod vallus Servio. *Sudibus concursum, ac in modum justæ pugnæ dimicatum,* ait Livius de bello Punico.

Hoc defuit.] Ironicè. Cùm enim ille singula persequeretur adjuncta, quin ætatem piscis inquirebat, &c.

130. *Quidnam igitur censes?*] Inquit Domitianus Veientoni tot præclara ominato: sed quid tandem de pisce fiet? Totusne, an in partes concisus coquetur?

131. *Dedecus hoc.*] Ut ea quâ pollet magnitudo violetur. Absit. Quantus, quantus est, integer coquendus atque apponendus.

Testa alta.] Vas fictile profundum & capax. Tale fuit illud, quod Vitellius, apud Sueton. cap. 13. ob magnitudinem, Minervæ Clypeum dictitabat. Ejus meminit Plin. lib. 35. cap. 12. His verbis: *Vitellius in Principatu ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut fictilia pluris constent quàm murrhina.*

132.] *Tenui muro spatiosum colligat orbem.*] Ejus testæ latera quidem haud spissa, ut fundum sit amplum rotundumque, rhombi figuræ & magnitudini accommodatum.

133. *Debetur magnus patinæ, &c.*] Fabricandæ huic insigni patinæ quærendus figulus tàm peritus & ingeniosus quàm fuit Prometheus, qui hominem è luto finxisse dicitur. Metamorphos. 1. Fab. 2.

Subitusque.] Artifex operæ celeris, ac promptæ industriæ, ne, si moretur ille, corrumpatur ac pereat eximius piscis.

Prometheus.] Is Iapeti filius, dictus ἀπὸ τῆς προμηθείας, à *providentia*, seu *sapientia singulari.* Missis Fabulis de *Prometheo* benè multis, certum est eum Astrorum rationem ac motus è Caucaso observâsse, Assyriosque primùm docuisse. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 19. & seq.

134. *Argillam.*] Terram tenacem, è qua finguntur vasa.

Rotam.] Plin. lib. 7. cap. 56. *Figlinas,* inquit, *invenit Chorœbus Athenienfis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii, Hyperbius Corinthius.* De rota figulina Horat. ad Pisones.

. . . . *Amphora cœpit*
Institui, currente rotâ, cur urceus exit?

Tempora

ô Cæsar, figuli comitentur exercitum tuum. Superavit dictum viro dignum. Is sciebat priscum luxum Imperatorum; & noctes Neronis jam dimidias; & esuriem alteram, quando pulmo flagrabat falerno. Amplior epulandi peritia fuit nemini, meo tempore. Admorsu primo noverat distinguere utrum *ostreæ Circeis essent editæ, an ad rupem Lucrinam, an profundo Rutupiorum procreatæ: atque visi statim echini ripam enarrabat. Exurgitur; ac cœtu dimisso, discedere mandatur principibus,*

Tempore jam, Cæsar, figuli tua castra sequantur.
Vicit digna viro sententia: noverat ille
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cùm pulmo falerno
Arderet. Nulli major fuit usus edendi
Tempestate meâ. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:
Et semel aspecti litus dicebat echini.
Surgitur, & misso proceres exire jubentur

ANNOTATIONES.

135. *Figuli tua castra sequantur.*] Compositores luti ad bella etiam te sequantur, ô Domitiane, ne illis fortè, ut nunc, indigeas. Ironicè.

136. *Vicit digna viro sententia.*] Hæc ventricosi Montani sententia superior fuit, vicitque ut rhombus integer coqueretur.

137. *Noctes Neronis.*] Sueton. Ner. cap. 27. *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpiùs calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis.*

138. *Aliam famem.*] Irritamenta gulæ; vel secundam famem seu edacitatem procuratam prioris cibi acceleratâ coctione per Falernum, aut quid aliud imprimis calidum.

Falerno.] *Falernus* mons in Campania vini ferax generosissimi. Hujus excellentiam narrat Plinius lib. 14. cap. 6. utilitatem verò ac salubritatem, lib. 22. cap. 1.

139. *Usus edendi.*] Solertia peritiaque condiendi ac deligendi cibus, ad lautè epulandum.

140. *Tempestate meâ.*] Ætate quidem meâ.

Circeis.] Promontorium *Circeium* dictum à *Circe*, quæ illic habitavit, atque sacellum habuit. Situm est in Campaniæ litore, ad mare Tyrrhenum, non longè à Terracina. Horat. Lib. 2. Sat. 4.

Ostrea Circæis, Misens oriuntur echini.

141. *Lucrinum ad saxum.*] *Lucrinus* lacus Baias inter & Puteolos: unde & Baianus vocatur; piscosus admodùm. Plin. lib. 3. cap. 5. Horat. loco mox citato.

Murice Baiano melior Lucrina Peloris.

Rutupino.] *Rutupæ*, vel *Rutupi*, oppidum est in ora Anglicana: non procul urbe Cantuaria, & Sanduico portu. Hinc etiam optimæ ostreæ afferebantur.

Fundo.] Mari profundo Rutupis proximo.

142. *Ostrea.*] Tullius de Divin. 2. cap. 33. *Ostreis*, inquit, *& conchyliis omnibus contingit, ut cum Luna crescant pariter, pariterque decrescant.* Gellius lib. 20. cap. 7. *Ostreæ senescente Lunâ inuberes, macræ, tenues, exuccæ: crescente, pinguescunt.* Citatque Lucilii versum.

Luna alit ostrea, & implet echinos, &c.

Horatius citat. Lib. 2. Sat. 4.

Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ:
Sed non omne mare generosæ fertile testæ.

Astipulatur Plin. lib. 2. cap. 41. Porrò, teste Athenæo lib. 3. cap. 13. optima sunt ostrea marina, si quando lacus adjacet aut fluvius; ubi intelligenda monet æstuaria Casaubonus. Tarentina imprimis laudat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 16. Lucrina verò præfert Seneca Epist. 79. & Plin. lib. 9. cap. 54. *Circæis autem ostreis caro testaque nigra sunt*, inquit Plinius lib. 32. cap. 6. *His autem neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.* Ibid.

143. *Littus dicebat.*] E quo essent advecti littore statim & primo aspectu dignoscebat.

Echini.] *Piscis est marinus è genere cancrorum, spinis hirsutus, quibus & se tuetur, instar hericii, qui echinus est terrestris, sicut echinus marinus est hericius. Echino spinæ pro pedibus sunt; ingredi est in orbem convolvi; ora in medio corpore ad terram versa; sævitiam maris præsagire traditur.* Hæc Plinius lib. 9. cap. 31. & alibi. Athenæus cit. lib. 3. cap. 13. rem lepidam narrat de Lacone quodam. Hic, appositis echinis hactenùs ipsi insuetatis unum arripuit, atque in os immisit totum cum spinis ac testa; dentibus autem licèt offensis noluit rejicere: ait verò: O nequam edulium, neque modò te dimittam præ mollitie animi, neque te unquam posthac sumam. *Putavit homo durus suæ constantiæ interesse, ne vinci ab echini aculeis videretur*, inquit Casaubonus ibidem.

144. *Surgitur.*] Probatâ igitur ab omnibus Montani sententiâ, Domitianus concilium illud celebre dimittit.

Concilio,

Concilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, & feſtinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid, torviſque Sicambris
Dicturus; tanquam diverſis partibus orbis
Anxia præcipiti veniſſet epiſtola pinnâ.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dediſſet
Tempora ſævitiæ, claras quibus abſtulit urbi
Illuſtreſque animas impunè, & vindice nullo.
Sed periit, poſtquam cerdonibus eſſe timendus
Cœperat; hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

quos ſummus Imperator in caſtellum Albanum convocârat ſtupefactos atque properare compulſos, quaſi locuturus quidpiam de Cattis, ac trucibus Sicambris; quaſi ſollicitæ literæ citatâ pinnâ adveniſſent è variis terræ regionibus. Utinam autem ineptiis illis impendiſſet magis integrum iſtud crudelitatis ævum, quo civitati Nobiles ac præſtantes animas ademit, ſine pœnâ, àtque ultore nemine. At mortuus eſt poſteaquam ſartoribus incepit eſſe formidoloſus. Id verò *damnoſum fuit ſtillanti Lamiarum cruore.*

ANNOTATIONES.

145. *Albanam in arcem.*] Suprà, v. 60. & ſeq.

Dux magnus.] Domitianus Imperator.

146. *Traxerat attonitos*, &c.] Suprà, v. 73. & ſeq.

147. *Cattis.*] Populi ſunt Germaniæ, hodie *Heſſi.* Sic legit vetus Schol. Alii tamen codices habent, *Dacis:* de quibus ſuprà egimus, v. 111. Alii *Geticis: Getæ* porrò ſunt hodie *Moldavi*, ut quidam volunt. Suetonius Domit. cap. 6. ſic ait: *Expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò: ſponte in Cattos; neceſſariò in Sarmatas . . . . . . in Dacos duas. . . De Cattis Daciſque poſt varia prælia, duplicem triumphum egit.*

Torvis.] Ferocibus, bellicoſis.

Sicambris.] Hi Gheldriam incoluêre, forſan & Zutphaniam, inferioris Germaniæ regiones. Francos ab illis ortos ſaltem conſtat. *Sicambrorum* nomine comprehenſos olim *Uſipetes*, *Tencteros & Bructeros* ſcribunt aliqui.

149. *Anxia Epiſtola.*] Subitum aliquod malum annuncians, ſeu defectionem ſociorum, ſeu hoſtium irruptionem.

Præcipiti pinnâ.] Hæc erat nota casûs & infortunii, ſicut è contra lætitiam laurea indicabat. Nam ut ait vetus Schol. Si victoria nunciabatur, laurus in Epiſtola figebatur, inſerebatur, obvolvebatur, ferrebaturve; ſi quid adverſi, pinna. Laureatas certè tabellas populo oſtenſas refert Livius. Laureatos poſtes, faſces, lictores paſſim invenias. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 27. Epiſtolæ per ſagittam tranſmiſſæ Herodotus meminit lib. 8. n. 319. per aviculas autem, pedibus earum ſcilicet alligatæ, in obſidione quidem Mutinenſi, Pliniùs lib. 10. cap. 37. de Tinnunculo. Sunt qui veredarios accerſant ad hujus loci explicationem. Sed neque hæc, nec illa, ſed prima interpretatio valeat ac vigeat.

150. *Hic nugis.*] Quale eſt, habuiſſe concilium Optimatum de coquendo piſce.

151. *Claras illuſtreſque animas.*] Inſignes virtute juxtà ac natalibus viros, ut ſuprà notavimus, ex Suetón. Domit. cap. 10, 11, 15.

152. *Impunè & vindice nullo.*] Nemine Patriciorum id auſo, quod fortiter deinde Plebeii fecerunt.

153. *Sed periit.*] Tandem ſævus Imperator interiit, pœnaſque dedit, meritâ dudum nece mactatus, non per ignavos Nobiles, ſed per ignobiles ſtrenuos, qui ſibi timere incipiebant, cùm Domitianus Nobilium cruore ſatur, in plebeios jam ſævire aggrederetur. Vide Sueton. Domit. cap. 14. & 17.

Cerdonibus.] Synecdoche, pro *Plebeiis.* Vide Perſ. Sat. 4. v. penult.

154. *Hoc nocuit.*] Sarcaſmus in Patricios ac Nobiles; quaſi diceret: Adhuc viveret ille nequam Tyrannus & in reliquam Nobilitatem graſſaretur, ſi Plebeiis formidoloſum ſe non præbuiſſet ac terribilem, quod ait Sueton. Domit. cap. 14.

Lamiarum.] Horum familia Romæ perilluſtris erat, quippe quæ originem duceret à Rege Læſtrigonum *Lamo*, teſte vel Horatio Lib. 3. Carminum, Ode 17.

Æli vetuſto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt denominatos, &c.

Lamiarum cæde madenti.] Domitiano ſanguine Nobilitatis reſperſo. Ille ſiquidem levi de cauſa multos jugulavit ac ſuſtulit; inter alios autem nobiles, & *Ælium Lamiam*, duntaxat ob ſuſpicioſos at innoxios jocos, ut enarrat Sueton. Domit. cap. 10.

SATIRA

SATIRA V.

INTERPRETATIO.
SI non adhuc pudori est tibi institutum tuum, & animus idem constat, ut existimes supremam esse felicitatem, vesci aliorum patinâ; si vales ea tolerare, quæ nec Sarmentus ad injuriosas Cæsaris mensas, neque sordidus Galbâ tolerâsset; verebor tibi fidem habere licèt testificanti, & jusjurandum adhibenti. Ego *nihil comperi alvo parcius. Verumtamen illud idem æstima deesse, quod vacuo ventri satis est:*

SI te propositi nondum putet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes, alienâ vivere quadrâ;
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec villis Galba tulisset,
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo,

ANNOTATIONES.

1. *SI te propositi.*] Alloquitur Trebium parasitum, quem avertere conatur à sordida suâ vivendi ratione.

Si te propositi.] Contra Codices omnes manuscriptos & excusos, ut fatetur ipse, Lubinus legit, *Sic te propositi*, &c. id est, *Siccine*, &c. cum interrogatione & indignatione: aliàs, inquit nulla cohærentia, nulla commoda sententia. Verumtamen hîc saltem in suo sensu abundat vir cætera doctus & valdè ingenuus.

2. *Quadrâ.*] Alieno catino, aliorum sumptibus ac mensâ. Vasculum modicè concavum, super quo cibi convivis apponuntur, vel etiam dissecantur, quando est figuræ quadratæ, *quadra*, si rotundæ, *orbis* vocari solitum. Virgil. Æneid. 7.

. . . . . *Patulis nec parcere quadris.*

Item *quadra* est frustum panis, placentæ, casei, apud Martialem. At præferenda prior interpretatio.

3. *Sarmentus.*] Is fuit Romanus Eques, & scurra famosus tempore Augusti Cæsaris. Illum probè exagitat Horatius Lib. 1. Sat. 5. ejus meminit & Plutarchus in Antonio, Cæsarisque delicias eum appellat.

Iniquas.] Duras, graves, ob injurias & probra quæ scurris ibi devoranda.

4. *Cæsaris.*] Ne quidem ad mensam Imperatoris, nedum in privata domo ac mensâ, ut tu, Trebi.

Galba.] Nonnulli, *Gabba* legunt; perperàm tamen, ut videtur Apitius *Galba*, scurra insignis, ævo Tiberii, ut ait vetus Schol. vel ipsius Augusti, ut scribunt alii. Martial. Lib. 1. Epigramm. 42.

Qui Galbam salibus tuis, & ipsum
Posses vincere Sextium Caballum.

Et Lib. 10. Epigram. 101.

Elysio redeat si fortè remissus ab agro,
Ille suo felix Cæsare Galba vetus.
Qui Capitolinum pariter, Galbamque jocantes
Audierit, dicet: Rustice Galba tace.

5. *Jurato.*] Plaut. Amphitr. Scen. 1. Act. 1.
Injurato plus credet mihi, quàm jurato tibi.
Tullius Att. Lib. 13. Epist. 28. *Jurato mihi crede.* Procem. Act. 1. in Verr. *Nec jurato malim quàm injurato committere*, &c.

Quamvis jurato metuam tibi credere testi.] Non tibi credam etiam juranti, non videri molestum istud vivendi institutum, in quo tot à divitibus contumeliæ parasitis sunt ferendæ.

6. *Ventre nihil novi frugalius.*] Nimirùm scio naturam parvo esse contentam: nec voracem esse ventrem, sed gulam. Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Dives opis natura suæ; si tu modò rectè
Dispensare velis, &c.

Vide Senec. Epist. *Natura minimo nos esse contentos jubet*, inquit. Item alibi: *Summa voluptas est ad id sese reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit.*

7. *Hoc tamen ipsum defecisse puta*, &c.] Verùm esto: desint ventri necessaria, atque parvum illud quod ei sufficit.

Nulla

Nulla crepido vacat? Nuſquam pons, & tegetis pars
Dimidia brevior? tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames; cùm poſſis honeſtius illic
Et tremere, & ſordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu diſcumbere juſſus
Mercedem ſolidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc rex,
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos poſt
Si libuit menſes neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo ceſſaret culcitra lecto,
Unà ſimus, ait. Votorum ſumma: quid ultrà
Quæris? Habet Trebius propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus, ne
Tota ſalutatrix jam turba peragerit orbem

an *ripa nulla otioſa eſt? Nullibi pons, ac tegumenti portio mediâ minor? an tanti* eſt *contumelia convivii?* an *eſuries adeò famelica? Quandoquidem valeas ibi decorè magis & contremiſcere, & mandere ſordidum panem canum. Primo loco ſtatue, quòd tu invitatus* ad *accumbendum* cœnæ, *recipis fructum omnem antiqui miniſterii. Cœna* eſt *præmium ſummæ familiaritatis. Illam annumerat Princeps, atque licèt infrequentem nihilominus annumerat. Itaque duobus elapſis menſibus, ſi placuit invitare aſſeclam relictum, ne tertius pulvinus vacaret inani thoro: ſimul, inquit, ſimus.* Hoc *ſupremus* eſt *deſiderium. Quidnam petis inſuper? Trebio* cauſa *eſt, per quam adigatur quietem interturbare, ac negligere corrigias, anxius ne jam caterva ſalutantium univerſa circulum perfecerit aſtris incertis.*

ANNOTATIONES.

8. *Nulla crepido vacat,* &c.] An idoneus mendicando locus nullus vacuus eſt, ſeu ad ripam fluvii, ſeu ad pontem, ſeu ad viam publicam; in quem te recipere queas ad corrigandam ſtipem à prætereuntibus: quod ſanè tolerabilius, quàm alienis inhiare dapibus, & miſeram paraſiti vitam agere?

Crepido . . . pons.] Proſeucha, caſa ad pontem aut flumen. Vide Sat. 3. v. 296. & Sat. 4. v. 116. & ſeq. Porrò *crepido* dicitur ora terræ, ad quam alluens & allidens aqua crepitat. Vet. Schol.

Tegetis pars.] Pars vel proſeuchæ vel *tegetis*, ſtoreæ, mattæ, &c. quibus ut plurimùm tegunt ſe pauperes & mendici.

9. *Tantine injuria cœnæ.*] Tantine cœnam æſtimas in qua toleràs tot probra?

10. *Tam jejuna fames.*] Tamne avida, tàm dira te urget fames, ut quidlibet pati malis, quàm eam.

Cùm poſſis honeſtiùs illic, &c.] Corrigunt aliqui, *poſcis*; eò quòd, *poſſis*, ultimam producit. At ſatius eſt ferre licentiam, quàm ſenſum pervertere. Aut certè, cum aliis quibuſdam legendum, *poſſit*, & referendum ad vocem, *fames.*

Illic.] Ad pontem, ad fluvium.

11. *Tremere.*] Frigore horrere, algere.

Sordes farris mordere canini.] Veſci pane hordeaceo, vel ſurfureo, qualis datur canibus. Vide Sat. 9. v. 122. ad vocem, *farre.*

12. *Primo fige loco.*] Alii finge: id eſt, cogita.

14. *Imputat.*] Mercedis loco donat & aſſignat.

Rex.] Dives Patronus, Clientibus veluti Rex imperans. Sat. 1. v. 136. *Rex horum.*

16. *Adhibere.*] Vocare te ad cœnam fortè rectam. Vide Sat. 1. v. 94. & ſeq.

17. *Tertia ne vacuo,* &c.] Ne vacuus maneret locus in triclinio, ſeu lectis quibus ad menſam diſcumbebatur, more veteri. Addit verò, *tertia:* ad contemptum, quaſi dicat, ultimo loco, & veluti ad ſupplendum duntaxat numerum. Tres nimirùm in conviviis olim diſponebantur lectuli: unde triclinii nomen. Et Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Cæteros omnes veterum conviviorum ritus lege, ſi vis, apud Juſt. Lipſ. antiq. Lect. lib. 3. cap. unico.

Culcitra.] *Culcita,* Feſto, & Nonio.

18. *Unà ſimus.*] Unà cœnemus. Terent.

Hodie apud me ſis volo.

Votorum ſumma.] Non habes quod ultrà petas, aut expectes.

19. *Habet Trebius propter quod,* &c.] Ironicè O grandis merces tot officiorum! O juſta cauſa toties abrumpendi ſomni! &c. Vid. Mart. lib. 3. ep. 36.

Trebius.] Is eſt quem ut amicum dehortatur Juvenalis à paraſitica vita.

20. *Ligulas dimittere.*] Calceorum aut veſtium *ligulas* vix aptatas relinquere, præ ſollicitudine ac feſtinatione. Sumitur etiam *gula* pro *gladiolo.* Martial. Lib. 14. Epigram. 120.

Quamvis me ligulam dicant Equiteſq; Patreſq;
Dicor ab indoctis lingula Grammaticis.

Nomen plurimi deducunt à *lingua*, imprimiſq; Feſtus, at vetus Schol. à *ligando.*

Ne tota ſalutatrix, &c.] Ne venerint alii clientes ante ipſum, jamque diſpoſiti velut in gyrum ſinguli Patronum ſalutârint, priuſquàm ipſe Trebius acceſſiſſet. De priſco illo ſalutandi more. Vide Sat. 1. v. 96. 117. 127. 132. & quæ ibidem annotavimus.

Sideribus

vel eâ horâ, quâ circumvolvit se algens plaustrum tardi Bootæ. Attamen quale convivium? Vinum, quod pinguis lana recuset admittere. Ex epulante cernes Corybantem. Rixæ præeunt. At statim vulneratus & projicis calices & plagas abstergis mantili cruentato, quotiescumque certamen ardescit poculo Saguntino commotum inter vos, & catervam libertorum. Ille verò vinum *bibit infusum crinitis Consulibus,*

Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? Vinum quod succida nolit
Lana pati: de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt; sed mox & pocula torques
Saucius, & rubrâ deterges vulnera mappâ;
Inter vos quóties, libertorumque cohortem
Pugna Saguntinâ fervet commissa lagenâ.
Ipse capillato diffusum consule potat,

ANNOTATIONES.

22. *Sideribus dubiis.*] Summo mane, luce dubiâ, cùm sidera ob proximam auroram non plenè apparent aut fulgent.

Illo tempore.] Nocte scilicet, cùm jam perfecte observare licet Booten, aliaque signa.

22. *Frigida.*] Ob vicinitatem Poli Arctici.

Pigri.] Virgil. Eclogâ ultima.

. . . . *Tardi venere bubulci.*

Sarraca.] Vel *Serraca.* Vide Sat. 3. v. 255. Quintilianus lib. 8. cap. 3. *Vim rebus aliquando ipsa verborum humilitas affert,* inquit: *an cùm dicit in Pisonem Cicero, cùm tibi tota cognatio, in sarraco advehatur,* &c. *incidisse videtur in sordidum nomen: non autem eo contemptum hominis auxisse?*

Bootæ.] Sidus est Ursæ majori proximum. Βοώτης, Latinè *bubulcus,* quia stella hæc bubulci more plaustrum insequitur. Hinc & *Arctophylax* appellatur, quasi Ursæ custos. Nimirùm septem stellæ sunt ita dispositæ, ut priores duæ pares pro bobus habeantur, aliæ quinque plaustri gerant speciem: proximum verò his signum adhæret, quasi auriga: & propterea vocatur *Bootes.* Vide Gell. lib. 2. cap. 21.

24. *Qualis cœna tamen.*] At qualis tandem ea post menses duos cœna, & quàm lauta; cujus nempe gratiâ tot & tam indigna pateris?

Vinum quod, &c.] Vile omnino vinum ibi propinatur.

Succida.] Sordida, pinguis, nondum lota, dicitur quasi succo adhuc sudans; vel qualis succisa est, scilicet plena sordibus. At Varro aliter, Lib. 2. de Re Rust. cap. ultimo: *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium,* inquit, *cùm sudare inceperunt oves; à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.*

Quod succida nolit lana pati.] Tam crassum, ut lana vix illud imbibat. Vel tam vile, quod vix idoneum ad imbuendam ac præparandam lanam, quo meliùs recipiat alienum colorem, v. g. purpureum. Varro loco mox cit. *Tonsas recenter eodem die perungunt vino,* &c. Adstipulatur & Dioscorides.

25. *De Conviva Corybanta videbis.*] Eo vino mens turbatur, & insanit, fitque similis *Corybantum* Cybeles Sacerdotum, qui furore correpti caput jactant, saltant, aliosque in similem agunt insaniam.

Corybanta.] *Corybantes* dicti, vel ab ea quam gestant galeâ, quæ Græcè *κόρυς*; vel à *κορύσσειν*, id est, *impetu ferri, & furere,* apud Apollon. & Theocr. Quidam derivant ab *oculorum pupillis,* quas Græci *κόρας* vocant, eò quòd illi apertis semper oculis etiam inter dormiendum, Jovem infantem custodierunt. Quæ postrema sententia minùs arridet.

26. *Sed mox.*] Post convitia succedunt verbera.

Pocula torques, &c.] Nimirùm in famulos petulantes, quos percussus repercutis. Tandemque more Barbarorum utrinque pugnatur scyphis in usum lætitiæ dumtaxat natis; quod damnat Horat. lib. 1. Ode 27.

27. *Rubrâ.*] Tincta sanguine è plaga.

28. *Inter vos.*] Asseclas & clientes parasitos.

Libertorum cohortem.] Atque inter libertos domini seu Patroni cœnam exhibentis. Ergo non cum ipso domino, sed cum ejus famulis ad viles epulas admissus Trebius. Qualis itaque cœna?

29. *Saguntinâ lagenâ.*] Aut vino pessimo ex agris Saguntinis: Vetus Schol. vel potiùs fictili, ex ista Hispaniæ urbe; de quo Plin. lib. 35. cap. 12. Et Martial. lib. 14. Epigram. 108.

Sume Saguntino pocula ficta luto.

Porrò *Saguntus* oppidum est in Regno Valentiæ hodie, *Morvedre. Saguntina fames* in Proverbium abiit, ex quo Saguntini per octo menses obsessi extrema ferre maluerunt, quàm se Annibali dedere. Tit. liv. 21. cap. 6. & seq.

30. *Ipse capillato,* &c.] Intereà Patronus generosum bibit ac salubre vinum: vetus nempè, & optimo solo generatum.

Capillato Consule.] Dum Romani Consules erant adhuc intonsi, comamque alebant. Vide Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Barbato.*

Diffusum.] In serias ac vasa infusum.

Calcatemque

Calcatamque tenet bellis ſocialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque ſenectus
Delevit multâ veteris fuligine teſtæ:
Quale coronati Thraſea, Helvidiuſq; bibebant,
Brutorum, & Caſsî natalibus. Ipſe capaces

& ſervat racemum bello ſociali preſſum; ne quidem *ſcyphum unquam porrecturus familiari corde dolenti. Alterâ die potabit quiddam è collibus Albanis, vel Setinis, cujus natale ſolum ac inſcriptionem obliteravit vetuſtas plurimâ nigredine* vaſis *antiqui fictilis: quale potabant Thraſea & Helvidius redimiti*, in die *natali Brutorum & Caſſii. Ipſe Virro habet calices amplos,*

ANNOTATIONES.

31. *Calcatamque tenet bellis ſocialibus uvam.*] Eo tempore quo Sext. Julius Cæſar & M. Philippus Conſules erant, anno Urbis conditæ 663. Sunt qui Opimianum vinum intelligant, ſcilicet expreſſum anno Urbis conditæ 633. de quo Plin. lib. 14. cap. 4. & 14. & Cic. *in Bruto* n. 157. *Ut ſi quis Falerno delectetur*, inquit, *ſed eo nec ita novo, ut proximis Conſulibus natum velit nec rurſùs ita vetere, ut Opimium aut Anitium Conſules requirat. Atqui hæ notæ ſunt optimæ, credo*, &c.

Bellis ſocialibus.] De his vide Luc. Flor. lib. 3. cap. 18. & præced. Tit. Liv. lib. 71. Scilicet Latini omnes, aliique Italiæ populi, iniquo ferentes animo, quòd onerum Imperii periculorumque ſanè participes eſſent, at non item munerum atque honoris, à Livio Druſo inſuper ſpe civitatis eluſi, quod jure ſe fruſtrà petere intelligebant, armis id conſequi tentârunt. Hinc ipſos Conſules aggreſſi, cùm nihil proficerent, vario tamen eventu pugnantes, non parùm Romanos fatigârunt, per annos ferè quatuor. *Sociale bellum* aliàs *Marſicum* appellatur, eò quòd Marſi moverunt illud primi. Vide Appian. lib. 1. Bel. Civil. Eutrop. lib. 5. Plutarch. *in Silla.* Oroſ. lib. 5. cap. 18.

32. *Cardiaco.*] Cor, Græcè καρδία. *Cardiacorum morbo ſpem unicam in vino eſſe certum eſt*, inquit Plin. lib. 23. cap. 1.

Nunquam cyathum miſſurus amico.] Optimi porrò illius vini tantillum dare nollet amico etiam laboranti, ne quidem quantum continet cyathus, vas parvulum. Adeò ſibi uni dives conſulit.

33. *Albanis.*] De Alba civitate diximus Satir. 4. ver. 61. Albanum autem vinum quàm eſſet nobile, diſſerit Plinius lib. 14. cap. 2, & 6. teſtis & Martialis lib. 13. Epigram. 109.

34. *Setinis.*] Setia urbs Campaniæ Romanæ hodie *Sezze*, in colle ſita, non procul à Pomptinis paludibus. *Setina* vina ciborum coctionem, accelerant, teſte Plinio lib. 22. cap. 1. Hinc aliis prælata ab Auguſto ac primoribus. Plin. lib. 14. cap. 6. Martial. lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pomptinos quæ ſpectat Setia campos,
Exiguâ vetulos miſit ab urbe cados.

Et lib. 6. Epigram. 86.

Setinum, dominæque nives, denſique trientes,
Quando ego vos, medico non prohibente, bibam.

Patriam, titulumque, &c.] Signabant Antiqui vaſa vinaria, inſcribebantque, qua ex regione vinum, & quo anno, ſeu Conſule conditum. Brod. Miſcell. 1. cap. 3. Horat. ad amphoram lib. 3. Ode 21.

O nata mecum Conſule Manlio, &c.

35. *Multâ fuligine.*] Situ, mucore, plurimis ab annis inducto, quo deleta inſcriptio eſt, aut ita confuſa, ut vix quidquam legi poſſet.

Teſtæ.] In amphoris enim ac teſtis, iiſque gypſatis ac picatis vinum olim ſervabatur. Notabimus ad Perſ. 5. v. 148.

36. *Coronati.*] Floribus, ſertis, ex hedera, apio, myrto, roſis, coronati Veteres epulabantur: ſeu quòd flores ſunt lætitiæ ſymbola, ſeu quòd vini exhalationes illis comprimi arbitrabantur.

Thraſea, Helvidiuſque.] Pœtus *Thraſea*, & illius gener *Helvidius* Priſcus, libertatis amatores. Horum egregiè meminit Cornel. Tacitus lib. 16. & Sueton. Neron. cap. 37. & Domit. cap. 10.

Bibebant.] Optimum ſcilicet ab lætitiam ac memoriam reſtitutæ per eos in ſtatu priſtino Reipublicæ.

37. *Brutorum & Caſsî.*] Hi libertatis extitêre vindices & aſſertores. L. Junius Brutus primus Rom. Conſul. Tarquinium exegit; deinde M. Brutus cum Caſſio Cæſarem confodit. D. autem Brutus ab Antonio apud Mutinam obſeſſus, à Romanis Conſulibus primùm quidem liberatus, at poſteà deſertus à ſuis, pro Republica dimicans occubuit. Vide ſuprà Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Brute.*

Ipſe.] Patronus, potens quilibet ac dives.

Heliadum cortices, atque beryllo asperos. Tibi verò non creditur auream vas; *aut si aliquando committitur, illic adhæret observator, qui computet lapillos, & speculetur aduncos ungues,* hoc verò *condona: nam ibi commendatur iaspis eximia. Quippe Virro (sicut plurimi) à digitis ad calices transmittit lapillos, quos adolescens Hiarbæ zelotypo antepositus consueverat collocare in capite vaginæ.* At *tu exhauries scyphum quatuor narium, cognominatum à sutore Beneventano, jamque mutilatum, atque fracto vitro petentem sulphura.*

Heliadum crustas, & inæquales beryllo
Virro tenet phialas. Tibi non committitur aurum:
Vel si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesq; observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis,
Nam Virro (ut multi) gemmas ad pocula transfert
A digitis; quas in viginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.
Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, & rupto poscentem sulfura vitro.

ANNOTATIONES.

38. *Heliadum crustas.*] Pocula ex electro cavata *Heliades* nimirùm filiæ Solis, qui Græcè Ἥλιος. Eas autem fabulantur Phaëtontis fratris interitum lugentes contabuisse, conversasq; in alnos seu populos arbores, è quibus distillat electrum. Vid. Plin. l. 37. c. 2. & alibi. Ovid. Metam. 2.

Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole regescunt
De ramis electra novis.

Crustas.] Lacrymas sororum Phaëtonis in electrum concretas, vel electrum ex arborum supradictarum cortice defluens, ac postmodùm durescens.

Inæquales Beryllo.] Phialas è gemmis factas, inquit vetus Schol. vel potiùs aureos calices insertis lapillis asperos, v. g. *beryllis*; de quibus Plinius lib. 37. cap. 5. *Poliuntur,* inquit, *figurâ sexangulâ, quoniam hebescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eundem, &c.* De poculis autem lib. 3. Proem. *Turbâ gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causâ tenere Indiam juvat, & aurum jam accessio est.* Salmasius benè animadvertit hîc perperàm legi, *inæquales beryllos.*

39. *Virro.*] Fictum nomen.

Tibi.] O cliens, vel parasite.

41. *Gemmas.*] Poculis insertas.

Unguesque observet acutos.] Ne furtim abrasum surripias aliquem è lapillis istis.

42. *Da veniam.*] Ironicè, Verùm ne ægrè fer quòd custos adhibeatur atque observator, dum gemmatum poculum tenes, quodque tuæ fidei minùs creditur.

Laudatur iaspis.] Nam inter eos lapillos fulget *iaspis* magni quidem pretii, cujus proinde jacturam nimiùm caveri nequit. Vide Plin. l. 37. c. 8, & 9. in agro Brixiano suo Britannicus reperiri multiplicem ait; optimam autem illam quæ purpuræ quiddam habet; secundam, quæ rosæ; tertiam, quæ smaragdi.

43. *Transfert à digitis.*] Ab annulis aufert, ut addat poculis. Martial. lib. 14. Epigram 109.

Gemmatum Scythicis ut luceat ignibus aurum,
Auspice quot digitos exuit iste calix.

44. *In vaginæ fronte.*] In gladii capulo, seu manubrio. Virgil. Æneid. 4.

. . . . *Stellatus iaspide fulvâ*
Ensis erat.

45. *Juvenis prælatus Hiarbæ.*] Æneas Didoni adamatus, ac prælatus *Hiarbæ* Libyæ Regi, Virgil. Æneid. 4.

46. *Beneventani sutoris.*] Is nomine Vatinius, vitreorum artifex, à quo Vatiniani calices appellati. Corn. Tacit. Annal. 15. *Nero,* inquit, *apud Beneventum consedit, ubi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus, &c.*

Beneventani.] Oriundi ex ea urbe Italiæ in regno sitâ Neapolitano, quæ *Beneventum* modò, olim *Maleventum* dicebatur.

47. *Nasorum quatuor.*] Vatinius grandi naso fuit, inquit vetus Schol. Undè aiunt, Vatinianos calices, ob similitudinem dictos, quia rostra quatuor, velut nasos protendebant. Martial. lib. 14. Epigram. 96.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe; sed nasus longior ille fuit.

Jam quassatum.] Neque verò novus ac recens ab opifice tibi calix dabitur, sed mutilus ac vilis.

48. *Rupto poscentem sulfura vitro.*] Hoc dicit quia sulfure vitrum solidatur, id est, malthatur, inquit vet. Schol. Quod rejiciunt non immeritò, voluntque dictum à Juvenale, quia sulfuratis fracta vitrea solebant permutari; teste Martial. l. 1. Epigr. 42.

Qui pallentia sulfurata fractis
Permutant vitreis.

Et lib. 10. Epigram. 3.

Quæ sulfurato nolit empta ramento.
Vatiniorum proxeneta fractorum, &c.

Si

Si ſtomachus domini fervet vinoque, ciboque ;
Frigidor Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modò vina querebar.
Vos aliam potatis aquam : tibi pocula curſor
Gætulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Aſiæ ante ipſum pretio majore paratus :
Quàm fuit & Tulli cenſus pugnacis, & Anci :
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum

Si ſtomachus Patroni & mero & epulis calet, quæritur aqua *cocta Getarum nivibus gelidior. Mox dolebam non ſimilia vina propinari vobis :* ſed & *diſſimilem vos aquam bibitis. Curſor Gætulus ſcyphum tibi porriget; vel manus oſſea Mauri atri, cui etiam nocte concubiâ obvius fieri metueres, quando portaris inter ſepulcra viæ Latinæ declivis. Prope illum flos Aſiæ, emptus pluribus pecuniis quàm extitêre opes vel Hoſtilii bellatoris, vel Martii : ac, ne te morer,* quàm *cuncta vilia Regum Romanorum.*

ANNOTATIONES.

50. *Geticis.*] *Getæ* pnpuli Daciæ Scythis affines : ſunt hodie *Moldavi*, ut placet nonnullis.

Petitur.] Ad refrigerationem paratur.

Decocta.] Plin. l. 31. c. 3. *Neronis,* inquit, *Principis inventum eſt decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe convenit ; item calefactam magis refrigerari.* Vide Sueton. Neron. cap. 48. Athenæus lib. 3. cap. 34. Decoctæ meminit tanquam veteribus uſitatæ ; ſed eam Neronianæ prorſùs abſimilem contendit Caſaubonus eo loci. Porrò docet ibid. Athenæus, aquæ perquàm frigidæ, pariter & calidæ uſum fuiſſe in conviviis antiquorum.

Pruinis.] Glacie, nivibus. Cic. 1. de Nat. Deor. n. 25. *Terræ maximas regiones inhabitabiles, & incultas videmus, quòd pars earum appulſu Solis exarſerit, pari obriguerit nive pruinâque longinquo Solis abſceſſu.*

51. *Non eadem vobis poni,* &c.] Suprà v. 24, & 30.

52. *Curſor Gætulus.*] Inter ſervos Mauros, mirâ pernicitate præditos, atque hinc ad eundum quolibet ac percurrendum deſtinatos, unus tibi pocillator adhibetur niger ac deformis.

Gætulus.] *Gætuli* Libyæ interioris populi ſunt Melæ, ac Ptolemæo ; at Mauritaniæ, Plinio, & aliis.

53. *Manus oſſea.*] Macilenta & arida, dura, agreſtis, horrida.

Mauri.] Mauritania Africæ regio in Barbaria Occidentali, ubi nunc ſunt regna Algerii, Fezzæ & Marnchii.

54. *Per mediam nolis occurrere noctem.*] Tùm quia pavore te concuteret, tûm quòd malum omen videretur. Phantaſma quippe crederes, ac portentum. Sic antequàm M. Brutus ultimum ac fatale prælium committeret, inter alia proximæ cladis indicia, Æthiopem vulgò apparuiſſe, narrat Plutarchus in Bruto. Fertur etiam Adrianus Imperator ex occurſu Mauri imminentem ſibi mortem auguratus. Vide Spartian. & Cæl. Rhodig. lib. 24. cap. 9.

55. *Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.*] Dum rhedâ per viam Latinam veheris, inter ſepulchra, quæ hinc & indè plurima illic conſtructa ſunt. Vide Sat. 1. v. ultimo.

56. *Flos Aſiæ ante ipſum.*] At diviti Patrono formoſus adeſt puer ex Aſia, jucundus pincerna & miniſter.

Aſiæ.] Una eſt è partibus orbis, ſanè maxima, vel eò præferenda cæteris, quòd in ea primus hnmo creatus ; Deuſque viſus, & cum hominibus converſatus, ibidem morte ſuâ vitam reſtituit lapſis mortalibus.

Pretio majore paratus.] Plin. lib. 7. cap. 12. *Toranius mango,* inquit. *M. Antonio jam Triumviro eximios formâ pueros duos vendidit ſeſtertiis ducentis.* Vide ibidem Hiſtoriam eorum non infacetam.

57. *Tulli.*] *Tullus* Hoſtilius Rex tertius Romanorum Cenſum inſtituit primus, teſte Eutropio ; item ſellam curulem, lictores, togam pictam, atque prætextam, inſignia magiſtratuum Romanorum poſt debellatos Hetruſcos. Macrob. Saturn. 1. cap. 6.

Cenſus.] Opes, divitiæ, facultates.

Pugnacis.] Tullus enim militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit ; atque exercitâ juventute provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum : tandemque hoſte victo, Albam diruit, ejus incolis atque opibus Romam tranſlatis. Flor. cap. 3.

Anci.] *Ancus* Martius quartus Romanorum Rex, Latinos ſubegit, Romanam ditionem ad mare protulit, atque Oſtiam urbem in ipſo maris ac Tyberis confinio ædificavit. Tit. Liv. lib. 1.

58. *Romanorum omnia Regum.*] Numero ſeptem, quorum exiguæ opes initio fuêre.

Frivola. Quod cùm ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cùm sities: nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti;
Quòdq; aliquid poscas & quòd se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.

Quæ quoniam sic se habent, quando te sitis uret, oculos converte in Ganymedem Gætulum. Enimverò *servus tot millibus* nummorum *comparatus non novit egenis* potum *temperare: at pulchritudo, at* illa *ætas fastum merentur. Ecquando is ad te accedit? Quandonam accitus præsto est ministrator tepidæ & frigidæ. Etenim indignum putat obedire antiquo familiari, & quòd* ab eo *petas quidpiam, quòdque discumbas ipso adstante. Quælibet ædes summæ refertæ sunt famulis arrogantibus.*

ANNOTATIONES.

59. *Frivola.*] Nihili putanda præ divitiis Rom. principum hodiernis; ac præ eâ summâ, quâ emptus est ille Asianus puer.

Gætulum Ganymedem.] Dissimilia passim jungit. Ironicè hîc admodùm. Scil. *Getulus* ille fuscus, deformis, servus: è contrà *Ganimedes* regius puer, Troïs filius, candidus, & tam eleganti specie, ut à Jove raptus dicatur, & sibi pocillator assumptus. Et hæc quidem fabulatores de *Ganymede*, sed quid de eo sentire debeant sapientes: quidque raptus illius significet, ostendit Cic. 1. Tuscul. n. 65. & Tuscul. 4. n. 71. & seq.

60. *Respice.*] Innuens ut vinum tibi affundat.

Nescit.] Non assuevit, indignatur.

61. *Miscere.*] Cœnanti ministrare, miscere potionem, ac infundere poscenti. Porrò temperandi vini rationem ipsum docuisse Bacchum, dilutumque bibisse, ac sic mixtum bibentes rectos ambulâsse homines, cùm anteà curvi incederent ob meri potum: & Bacchi nutrices Nymphas extitisse, ideoque vinum temperandum, & alia quædam habet Athenæus lib. 2. cap. 2.

Sed forma, sed ætas digna supercilio.] Toleratur superbia in formosis, in ætatis præsertim flore.

Ætas.] Juventus, per antonomasiam.

62. *Supercilio.*] *Hæc enim vulgò fastui & superbiæ sedes assignatur, quanquam in corde nascitur,* inquit Plin. lib. 11. cap. 37.

63. *Calidæ.*] In quibusdam, *Caldæ.* Martial. non semel *caldam* dicit. Vide infrà mox. Quint. lib. 1. cap. 6. *Augustus,* inquit, *in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat quòd is calidum dicere, quam caldum malit; non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum; ac πάρεργον.*

Calidæ gelidæque minister.] Frigidâ gavisos in conviviis suis veteres nemo dubitat: at calidam non tantùm usitatam, sed & in deliciis fuisse, multis probat Just. Lipsius contra nescio quem, ut ait, pugnacem; lib. nim. 1. Elect. cap. 4. Evincunt certè innumera scriptorum testimonia. Instar aliorum sint pauca hæc. Apud Athenæum lib. 2. cap. 2. Tripodes alii ἄπυροι pridem vocabantur, in quibus vinum temperabatur; alii ἐμπυριβῆται, & λοετροχόοι, in quibus calefiebat aqua. Ac ne quis fortè de aquâ loturis affundenda intelligat; in fine cap. 6. ait, bonæ valetudinis causâ bibendam vere atque hyeme calidiorem aquam, æstate verò frigidam; rationemque ibid. subjungit. lib. 3. cap. 6. expendit, an post ficùs aqua bibenda sit calida, an frigida. cap. verò 34, & 35, ejusdem libri 3. de potione calidâ copiosè disserit. Julius Pollux lib. 9. cap. 6. post rejecta dubii sensûs aliquot Homeri, & Aristophanis loca, alia quædam affert potationem calidi certò arguentia. Varro *calicem* à *caldo* dictum ait. Plautus passim Thermopolii meminit, id est, cauponæ, in qua vendebatur aqua tepens & calida. Errare enim hic Turnebum aliosque interpretes, egregiè monet Lipsius loco citato, dum potionem ibi nescio quam dulcem & arte factam comminiscuntur. Manifesta res ex Ammiano, lib. 28. ubi Ampelius urbis rector, cupidus ipse voluptatum, lætus alias, interdum & rigidus, irritamenta gulæ corrigens statuit ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam: &c. Cornel. Tacit. Annal. 13. præcalidæ potionis Britannico oblatæ fit mentio. Plin. lib. 7. cap. 53. calidam potionem ac tepescentem disertè nominat.
Martial. *Caldam poscis aquam, &c, tepuisse calix,* ait. Libro verò ult. Epigram. 105.

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

64. *Indignatur.*] Irascitur, detractat, vix sustinet, refugit, aspernatur.

Veteri.] Seu quòd vetera quævis evilescunt; seu quòd senes ut plurimùm, præsertim horriduli ludibrio sunt juvenibus.

65. *Recumbas.*] Ad mensam accumbas atque sedeas, ipso stante & ministrante.

66. *Maximâ quæque domus, &c.*] Induunt enim sæpè dominorum indolem ac mores servuli, & quia magno serviunt, magnos se reputant aliquando nonnulli.

Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, ſolidæ jam mucida fruſta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morſum,
Sed tener & niveus, mollique ſiligine factus
Servatur domino. Dextram cohibere memento.
Salva ſit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; ſupereſt illic qui ponere cogat.
Vin' tu conſuetis audax conviva caniſtris
Impleri, paniſque tui noviſſe colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod ſæpè relictâ
Conjuge, per montem adverſum, gelidaſq; cucurri
Eſquilias, fremeret ſævâ cùm grandine vernus
Jupiter & multo ſtillaret penula nimbo.
Aſpice quàm longo diſtendat pectore lancem,

En alter quàm magnâ obmurmuratione tendit tibi *panem difficulter ruptum, fragmenta jam rancida farinæ firmæ, quæ vexent genuinum nec mandi ſinant. At* panis *mollis atque candidus, & farre tenero confectus Patrono reſervatur. Memor eſto coërcere manum. Verecundia ſervetur* erga *Artoptæn. Attamen ſimula te* paululùm *nequam: adeſt ibi qui adigat dimittere. Epulator inverecundè,* inquiet, *viſne ſaturari ſolitis corbibus, & tui panis colorem dignoſcere? Illud nempè fuerat, cujus gratiâ dimittens uxorem frequenter properavi per montem oppoſitum, & eſquilias frigidas, dum vere ſtrideret Jupiter dirâ grandine, atque lacerna diffluerat imbre plurimo. Vide quàm amplo pectore catinum impleat ſquilla,*

ANNOTATIONES.

67. *Ecce alius quanto.*] Jam vide quàm ruſticè quàm faſtidiosè ſervus alter panem tibi miniſtrat eumque ſecundarium & corruptum.

68. *Vix fractum.*] Tàm veterem ac durum ut vix frangi queat.

Solidæ jam mucida fruſta farinæ.] Maſſam è farina præ vetuſtate ſolidatam & induratam.

69. *Genuinum.*] Dentes fatigent etiam molates & validiſſimos, qualis *genuinus.* Vide Perſ. Sat. 1. v. 115.

Non admittentia morſum.] Præ nimia duritie.

70. *Tener & niveus.*] Panis ſiligineus, recens, tener, nivis inſtar candidus.

Siligine.] Certum eſt frumenti genus exile quidem at delicatum: unde tritici delicias vocat Plinius lib. 18. cap. 8. & 9. è *ſiligine* panem fieri lautiſſimum, ait.

71. *Cohibere.*] Ab eo pane ſimilagineo & molli qui Domino reſervatur.

72. *Salva ſit Artoptæ reverentia.*] Cuſtodi reverentiam *Artoptæ* debitam: atque adeò ne alium panem quære aut ſume, quàm eum quem tibi deſtinat & apponit.

Artoptæ.] *Artoptes* hìc benè intelligitur panis diſpenſator, ab *ἄρτος panis,* & *ὄπτομαι video,* ſeu *inſpicio.* Ita quidem legit Vetus Schol. at explicat, piſtor, quaſi ab *ὀπτάω, torreo.* Aliàs *artopta* vas eſt ſeu inſtrumentum, in quo panes torrebantur & coquebantur: eo ſenſu Plautus uſurpat Aulul. Sc. 12. Plin. lib. 18. cap. 11. accipit pro muliere panificâ. Ubi & piſtores Romæ non fuiſſe ante bellum Perſicum, annis ab Urbe conditâ ſuper 580. annotat. Quidam legunt, *Artocopi*; interpretanturque panem cum labore factum à *κόπος, labor*; ſed parùm ad rem.

Finge tamen te improbulum.] Quòd ſi fueris paulò audacior, extendaſque manum in panem illum delicatiorem.

73. *Improbulum.*] Minùs timidum ac pudentem, inverecundum, importuniorem.

Supereſt illic qui, &c.] Artoptes illic aſtat, qui abſtinere jubebit, increpabitque.

74. *Vin' tu conſuetis, &c.*] Verba ſunt Artoptæ inverecundiam convivæ caſtigantis; an ergò non contentus eris pane tibi conſueto?

Caniſtris.] Pane in cophinis contento. Metonym.

75. *Colorem.*] Subatrum, utpotè ſecundarii panis.

76. *Scilicet hoc fuerat.*] Reſpondet cliens indignabundus: an igitur iſtas ob viles epulas tot vigiliis & laboribus perfungor dudum?

Relictâ conjuge.] Summo mane ſurgens, & ſomnum interrumpens; ut eſt ſuprà, v. 19.

77. *Montem adverſum.*] Arduum, qui toties fuit ſuperandus.

Gelidaſque cucurri Eſquilias.] *Exquilinum* collem ventis expoſitum, in cujus regione divites habitabant. Vide Sat. 3. v. 71.

78. *Vernus Jupiter.*] Aër vernæ tempeſtatis ſæpè ventoſus & nimboſus. Aër & cœlum Jupiter vocatur, ex Varrone.

79. *Penula.*] Pallium eſt adversùs pluvias. Cic. pro Milone. *In rheda, penulatus, &c.*

Nimbo.] Repentinis imbribus, quales fermè circa æquinoctia.

Quæ fertur domino ſquilla; & quibus undiq; ſepta
Aſparagis, quâ deſpiciat convivia caudâ,
Cùm venit excelſi manibus ſublata miniſtri.
Sed tibi dimidio conſtrictus Cammarus ovo
Ponitur, exigua feralis cœna patella.
Ipſe Venafrano piſcem perfundit: at hic, qui
Pallidus offertur miſero tibi caulis, olebit
Laternam: illud enim veſtris datur alveolis, quod
Canna Micipſarum protâ ſubvexit acutâ:
Propter quod Romæ cum boccare nemo lavatur;
Quod tutos etiam facit à ſerpentibus atris.

quæ Patrono apponitur, qualibus etiam aſparagis undequaq; circumdata; quali caudâ deſpectat dapes, quando affertur elevata manibus famuli proceri. At tibi fertur Cammarus medio ovo concretus, epulæ funebres in parva lance. Ille quidem oleo *Venafrano piſcem aſpergit: ea verò quæ tibi infelici apponitur pallens braſſica redolebit lychnum. Nam veſtris* id *lancibus infertur, quod arundo Micipſarum apportavit prorâ acuminatâ: quamobrem Romæ nullus balneum init cum Boccare: quod ab anguibus quoque nigris ſecuros reddit.*

ANNOTATIONES.

81. *Squilla.*] Parvus eſt piſcis, at ſaporis exquiſiti, alio nomine *pinnotera* & *pinnophylax* dictus Plinio. Cùm audiſſet ille famoſus lurco Apicius *ſquillas* in Libya majores quàm Romæ reperiri, earum deſiderio & cupiditate, illuc navigavit: quod refert Suidas. Horat. lib. 2. Sat. 8.

Affertur ſquillas inter Muræna natantes
In patinâ porrecta, &c.

Martial. lib. 13. Epigram 83.

Cæruleus nos Liris amat, quem ſylva Maricæ
Protegit: hinc ſquilla maxima turba ſumus.

Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 123. & Athen. lib. 3. c. 23.

Quibus aſparagis.] Quibus condimentis. Plin. lib. 20. cap. 10. *Aſparagi ſtomacho utiles*, inquit *& cumino quidem addito inflationes ſtomachi colique diſcutiunt, oculis claritatem afferunt*, &c.

82. *Deſpiciat.*] Ab alto aſpiciat dum elata & quaſi ſuperbè fertur.

Convivia.] Alia fercula ipſoſque convivas.

Caudâ.] Hanc in deliciis fuiſſe aiunt.

83. *Excelſi.*] Ad majorem pompam & faſtum.

84. *Dimidio conſtrictus.*] Coctus & conditus immixto quidem ovo, ſed tenuiter admodùm & parcè. Reſpiciunt alii ad naturam Cammari, & qui ſub cauda ova gerit, inſtar cancrorum, & decreſcente Lunâ imminuitur & quaſi conſtringitur.

Cammarus.] Marinus cancer, vilis cibus. Ejus meminit Plin. lib. 32. cap. ult. Et Martial. lib. 2. Epigram. 43.

Concolor in noſtra, Cammare, lance rubes.

Dimidio ovo.] Dimidiâ vix ovi parte.

85. *Exigua feralis cœna patella.*] Inſtar cœnæ feralis exigua & modica. Vide Perſ. Sat. 6. v. 33. & quæ nos ibidem fusè, ad ea verba, *cœnam funeris.*

86. *Ipſe.*] Dominus & Patronus, quem pergit conferre cum cliente.

Venafrano.] Optimo quidem oleo ex agris *Venafri* urbis, in Regno ſitæ Neapol. in terra Laboris. Martial. lib. 13. Epigram. 100.

Hoc tibi Campani ſudavit bacca Venafri,
Unguentum quoties ſumis, & iſtud olet.

Vide Plin. lib. 15. cap. 2.

87. *Pallidus.*] Flacceſcens, & marcidus, quique pallido colore faſtidium pariat. Martial. lib. 13. Epigram. 17.

Ne tibi pallentes moveant faſtidia caules,
Nitratâ viridis braſſica fiat aquâ.

Olebit Laternam.] Id eſt, oleum iſtud vile, quod lampadibus & lucernis adhibetur.

88. *Alveolis.*] Paropſidibus, patinis.

89. *Canna.*] Vel doliolum, vel navicula à *canna.* Plin. l. 7. c. 56. *Naves*, inquit, *utiles in Nilo fiunt ex papyro, & ſcirpo, & arundine.* Cap. verò 2. ejuſdem libri ait, in India naſci arundines tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Micipſarum.] Afrorum, Numidarum, quorum fuit Rex *Micipſa* Maſſiniſſæ filius, Vide Salluſt. Jugurth.

Prorâ.] Pars navis anterior. Synecdoche, *Acuta*, ob figuram.

90. *Boccare.*] *Fuit Bocchar*, ſive *Bocchor*, *eâ tempeſtate Rex Maurorum:* inquit Liv. l. 29. c. 30. ponitur hîc pro Numida ſeu Mauro quolibet.

Cum Bocchare nemo lavatur.] Delicati ſcilicet Romani non ſuſtinebant tetrum illum odorem olei Africani, quo Afri inungebantur; unde & horum conſortium illi fugiebant in balneis.

91. *Quod tutos etiam*, &c.] Notat Theod. Pulmannus abeſſe verſum hunc à vetuſtiſſimis codicibus.

Tutos etiam facit à ſerpentibus.] Quod etiam oleum fœtore ſuo arcet & fugat ſerpentes. Quàm miſeri ergo paraſiti & clientes, qui tam viles cibos & tam malè conditos avidè ſectantur! Legunt alii, *à ſerpentibus Afros*; id eſt, *Africanos:* perinde eſt.

Mullus

Mullus erit domino, quod misit Corsica, vel quem
Taurominitanæ rupes, quando omne peractum est
Et jam defecit nostrum mare; dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello
Proxima; nec patitur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam dum se continet Auster

Patronus habebit barbulum, quem Corsica, aut quem scopuli Taurominitani præbuerunt; cùm universum mare nostrum exhaustum est, jamque deest; quando grassatur ingluvies, continuis cassibus, macello funditùs maria *vicina inquirente; neq; sinit adolescere Tyrrhenos pisces. Munit igitur caminum provincia. Inde petitur quod Lenas insidiator mercetur, ac venundet Aurelia. Virroni offertur ingens muræna, quæ procedit è Siculo vortice. Etenim quando*

ANNOTATIONES.

92. *Mullus.*] Exquisitus piscis, dictus ita, quòd mollis atque tenerrimus; cujus cibo tradunt libidinem inhiberi, oculorum autem aciem hebetari, &c. Isidor. orig. lib. 12. cap. 6. *Mullis nomen à mulleorum calceorum colore Fenestella datum putat*; inquit Plin. lib. 9. cap. 17. at è contrà, & meliùs quidem, ut videtur, Isidor. orig. lib. 19. cap. 34. *mulleos* calceos dici ait à colore purpureo, qualis est *mulli* piscis. Is aliàs *barbo* vocatur: *Barbus*, Ausonio in Mosella, Edyll. 10. sic habet:

Liberior laxos exerces, barbe, natatus.

Vide quæ ad Sat. 4. v. 15. jam notavi.

Corsica.] Insula est Tyrrheni maris, olim *Cyrnus* dicta, Sardiniam inter & mare littusque Ligusticum.

93. *Taurominitanæ rupes.*] Proximæ scilicet illi urbi. *Taurominium*, vel *Tauromenium*, hodie *Taormina*, oppidum est Siciliæ portu inclytum, ad oram orientalem vallis, ut nunc appellant, Demonæ.

95. *Retibus assiduis.*] Assiduâ piscatione.

Macello.] Locus est in quo venduntur obsonia quælibet, dictus à quondam homine *Macello*, cujus ibi domus publicè diruta fuit. Varro 4. de Ling. Lat. cap. 32. Item Festus, à *Macello* quodam qui exercebat in urbe latrocinia, quo damnato, Censores Æmilius & Fulvius statuerunt, ut in domo ejus obsonia venderentur. Minùs placent Isidorus & Donatus originem ducentes quod ibi peccora mactentur. Hic autem ponitur *Macellum* pro piscatoribus in *Macello* seu foro piscario degentibus.

96. *Tyrrhenum piscem.*] Piscem maris Tyrrheni, quod & Inferum & Thuscum, estque pars maris Mediterranei, inter Italiam, & Sardiniam Corsicam, atq; Siciliam insulas.

97. *Instruit ergo focum provincia.*] Externæ regiones culinam Romanorum instruunt piscibus, aliisque dapibus.

Provincia.] Sic vocatur propriè regio extra Italiam armis subacta, & Romanis tributaria.

98. *Captator.*] Vel amicitiæ, vel hæreditatis divitum, per munera. Vide Sat. 4. ver. 18. & seq.

Emat.] Donandum scilicet ad captandam benevolentiam.

Lenas.] Hæredipeta quidam. Vetus Schol.

Aurelia.] Mulier pisces vendens; vel dives orba, quæ data sibi munera vendit, seu per avaritiam, seu ob nimiam copiam, ac ne corrumpantur: habet nimirùm plura quàm possit consumere.

99. *Virroni.*] Suprà ver. 39.

Muræna. Piscis delicatus, anguillæ similis: huic tamen est tergus crassum magis, illi tenuissimum, teste Plinio, lib. 9. cap. 23. Vide Macrob. lib. 3. cap. 15. ubi sic habet: *Accersebantur murænæ ad piscinas nostræ urbis abusque frèto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur*, &c. Athen. lib. 7. cap. 18. & Casaub. ibid. ubi Murænas cum serpentibus misceri asseritur, &c. Plin. lib. 32. cap. 2. ubi, inter alia, dicuntur Murænæ fœminini tantùm sexûs esse, è serpentibus concipere, & ob id à piscatoribus sibilo evocari, & capi, &c. at loco mox citato idem Plinius retulerat, eam esse vulgi dumtaxat opinionem; & ex Aristotele, Myrum vocari marem qui generat.

100. *Gurgite de Siculo.*] E freto quod est Siciliam inter & oram extremæ Italiæ meridionalem: aliàs Mamertino, Rhegino, *Scyllæo*, hodie, *Faro di Messina*. Porrò continentem olim cum Italia Siciliam, at maris impetu, sive terræ motu distractas aiunt, Strabo lib. 6. &c. Virgil. Æneid. 3.

Dissiluisse ferunt, cùm protinùs utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis,
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Litore diductas angusto interluit æstu.

Se continet.] Antro Æolio.

Auster.] Ventus meridionalis imbrifer & aquosus, mare Siculum turbare solitus. Gellius lib. 2. cap. 22. Ovidius Metamorphos. 1. Fab. 2.

Dum ſedet, & ſiccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdin.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie aſperſus maculis Tiberinus, & ipſe
Vernula riparum pinguis torrente cloacâ,
Et ſolitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipſi pauca velim, facilem ſi præbeat aurem:
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca; quæ Piſo bonus, quæ Cotta ſolebat

Notus ſe cohibet, cùm quieſcit atque exſiccat alas humidas in ergaſtulo, retia tunc audacia ſpernunt mediam Charybdim. At vos expectat anguilla longæ colubræ affinis, vel Tiberinus hyeme labeculis notatus, idemque littorum ſervus, fluente colluvione ſaginatus, atque aſſuetus ſubire cavernam mediæ Suburræ. Illi cuperem non multa loqui, *ſi commodam præſtet auriculam. Nullus* à te *poſtulat* eadem, *quæ Seneca dabat familiaribus egenis,* nec *quæ Piſo benignus,* nec *quæ Cotta donare conſueverat.*

ANNOTATIONES.

101. *Siccat madidas in carcere pennas.*] Poëticè omnia. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 7.

Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis.

Virgil. Æneid. 1.

. . . *Vaſto Rex Æolus antro*
Luctantes ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

102. *Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.*] Piſcatores audent piſcari in mediis etiam vorticibus, dum Auſter non ſævit.

Lina.] Linea vela & retia. Metonym.

Charybdim.] Gurges eſt in freto Siculo naufragiis infeſtus, juxta Pelorum Promontorium; hodie, *Capo Faro.* Ibi per magnas circumductiones atque vortices navigia ſubmerguntur ac detrahuntur in profundum. Strabo lib. 6. *Charybdi* ex adverſo reſpondet Scylla ſcopulus. Virgil. Æneid. 3.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis.
.. *Obſidet,* &c.

Mitto quod de *Charybdi* meretrice poſt raptos furtim Herculis boves, à Jove fulminatâ Poëtæ fabulantur.

103. *Anguilla.*] Notus piſcis, vulgaris cibus.

Cognata colubræ.] Ob ſimilem formam. Adde quòd anguillam cum colubro miſceri aiunt, ſicut mox de muræna dixi.

104. *Glacie.*] Hyemis enim & frigoris tempore has creduntur maculas contrahere.

Aſperſus maculis.] Cui venter albus nigris eſt notis maculoſus; hincque vilior indicatur. Nam optimus ille, qui caret iſtis maculis, teſte Columellâ lib. 9. cap. 17.

Tiberinus.] Lupus, aut quivis alius è Tiberi amne piſcis, quem tempore Juvenalis Romæ vilem fuiſſe exiſtimandum eſt. Nam alioqui Macrob. lib. 3. cap. 16. *Tiberinos* lupos, & omnes ex hoc fiuvio piſces in deliciis & honore fuiſſe affirmat, teſtemque adhibet Varronem; ſubdit tamen ignorare ſe, cur illis ita viſum fuerit. Plinius etiam lib. 9. cap. 54. lupos Tiberinos commendat, eos maximè qui duos inter pontes capti eſſent; ob aquam ibi concitatiorem nimirùm; quod idem Macrobius laudat ibidem. Lucilius pariter. Et Horatius lib. 2. Sat. 2. ſic habet:

. . *Lupus hic Tiberinus in alto*
Captus hiet, ponteſne inter jactatus, &c.

Vide eximias piſcis lupi dotes apud Athenæum lib. 7. cap. 17. ubi & piſcium ſapientiſſimus is celebratur.

105. *Vernula riparum.*] Vel cœnoſa litora conſectans, iiſque addictus mancipii inſtar; vel, natus verno tempore in ripis: ſic enim propriè verna dicitur.

Cloacâ.] Sordibus inde manantibus.

106. *Cryptam.*] Fornicem, ſeu meatus ſubterraneos, per quos urbis ſordes egeruntur in Tiberim.

Suburræ.] Eſt vicus & regio urbis præ cæteris immunda. Vide Sat. 3. v. 5. & Perſ. Sat. 5. v. 32.

107. *Ipſi.*] Virroni avaro.

108. *Quæ mittebantur amicis à Seneca.*] Non petimus ut ſis æquè largus in tuos clientes, ô Virro, ac fuit erga ſuos Seneca.

109. *Seneca.*] L. Annæus Seneca, Cordubenſis, inter Stoïcos morum ſanctitate clarus. Neronis Præceptor, Piſonianæ conjurationis invidiâ aſperſus, ab ipſo juſſus mori, inſectis venis conſtanter vitâ exceſſit. Fuit autem ille dives perinde ac munificus. Corn. Tacit. Annal. 14, & 15. de Seneca vide plura, Sat. 8. ver. 212.

Piſo, Cotta.] C. Piſo Calpurnius Claudio Imperante celebris erat liberalitate & munificentiâ: pariter & Aurelius *Cotta* ſub Nerone. De hoc Tacit. Annal. 6. de illo, lib. 15. uterque verò Romæ valdè nobilis: & Piſonum quidem genus ad Numam referebatur. Unde Horat. in Art. Poët. Piſones ita compellat: *Vos, ô Pompilius ſanguis.*

Largiri:

Largiri: namque & titulis, & faſcibus olim
Major habebatur donandi gloria: solùm
Poſcimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, & eſto,
Eſto (ut nunc multi) dives tibi, pauper amicis.
Anſeris ante ipſum magni jecur, anſeribus par
Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper. Poſt hunc raduntur tubera, ſi ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores: tibi habe frumentum, Alledius, inquit,

Quondam etenim decus largiende pluris æſtimabatur, quàm *vel inſignia, vel faſces. Unum rogamus, ut epuleris urbane. Id præſta, ſiſque, ſis (quemadmodùm hodie complures) opulentus tibi, egens familiaribus. Ante illum hepar ingentis anſeris, altilis anſeri æqualis, atque aper Meleagri telo non indignus fumum exhalant. Poſt eum tubera raduntur, ſi tum fuerit verna* tempeſtas, *ac deſiderata tonitrua præſtent epulas ampliores.*

ANNOTATIONES.

110. *Titulis.*] Honoribus, imaginibus, nobilitate.

Faſcibus.] Inſignibus Magiſtratuum. Nam Dictatori viginti quatuor, Conſuli duodecim, Proconſuli & Prætori ſex lictores cum *faſcibus* apparebant. Porrò *faſces* illi conſtabant ſecuribus & virgis è betula quidem arbore è Gallià in Italiam ad id tranſlatâ, teſte Plinio libro 16. cap. 18. ubi terribilem eam vocat. Circumligatis autem virgis pluribus ita ſecuris una includebatur, ut ferri acies in ſummitate faſcium eminerit. Cur illi verò faſces colligarentur, docet in Problem. Plutarchus, nempè hinc ſignificatur præcipitem eſſe non debere Magiſtratûs iram, ſed cunctatione & morâ, dum ſenſim virgæ ſolvuntur, maturam & ſapientem: additque ibidem virgis caſtigari quæ corrigi poſſunt, quæ verò non, ſecuribus præcidi.

112. *Cœnes civiliter.*] Communi cum clientibus menſâ, communibus item epulis, ſive ſint hæ viles, ſeu lautæ. Sic enim erit ſalvus honor clientum. Quippe videtur injurioſum quòd aliis dapibus dives Patronus, aliis clientes & amici ad cœnam vocati in eadem menſa veſcantur. Vide Plin. lib. 2. Epiſt. 6. ubi ait de cœna quadam: eam fuiſſe ſordidam ſimul & ſumptuoſam: nam ſibi & paucis opima quædam is qui invitaverat, vilia cæteris & minuta ponebat. Vinum etiam aliud ſibi & nobis, aliud minoribus amicis, aliud ſuis noſtriſque libertis, &c. Et Martial. lib. 3. Epigram 59.

Cùm vocor ad cœnam, &c.
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?
Oſtrea tu ſumis, &c. . . .
. . . .
Cur ſine te cœno, cùm tecum, Pontice, cœnem?

113. *Dives tibi, pauper amicis.*] Cæterùm tibi liceat quando ſolus eris, epulari lautè; parcè verò, quando cum aliis, & cum familiaribus: dummodo paria tibi aliiſque fercula proponantur: has tibi condonamus avaritiæ ſordes.

114. *Ante ipſum.*] Ante patronum quidem apponuntur, &c.

Anſeres magni jecur.] Plin. lib. 10. cap. 22. *Fartilibus,* inquit, *in magnam amplitudinem creſcit* (jecur ſcilicet) *exemptum quoque lacte mulſo augetur. Nec ſine cauſa in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio Metellus vir Conſularis, an M. Seſtius eâdem ætate Eques Romanus,* &c. Vide & Perſ. Sat. 6. v. 71. ad hæc verba: *ſatur anſeris extis.*

115. *Altilis.*] Anas, Gallina, quæ ad id aluntur, ut ſaginentur.

Flavi.] Homeric. Epithet. ξανθὸς. Vide Gel. lib. 2. cap. 26.

Dignus ferro Meleagri.] Par magnitudine illi apro, quem interfecit *Meleager.* Vide Ovid. Metamorph. 8. Fab. 4.

116. *Fumat.*] Calet coctus & menſæ appoſitus.

Raduntur.] Purgantur abraſo cortice, atque ad eſcam præparantur: vel ſarculo evelluntur & abraduntur è terra. Nonnulli codices habent *traduntur,* id eſt, *apponuntur*; quod quidem ipſe contextus fulcire videtur.

Tubera.] Hæc de genere fungorum, ſunt, atque velut terræ callum, nullis fibris nixa; aut ſaltem capillamentis, &c. ut ait Plinius lib. 19. cap. 2. Martial. lib. 13. Epigram. 50.

Rumpimus altricem tenero de vertice terram
Tubera: boletis poma ſecunda ſumus.

Si ver.] Tunc enim ſunt tenerrima. Ex Plin.

117. *Optata tonitrua.*] Guloſi nimirùm optant tonitrua fruges alioqui vaſtatura, eò quòd illa faciunt ad tuberum procreationem. Plin. lib. 19. cap. 3. Plutarch. Quæſt. Convival. lib. 4. Queſt. 2. Athen. lib. 2. cap. 21.

Cœnas majores.] Seu quòd tubera & alia ejuſmodi gulam acuunt; ſeu quòd uno ferculo cœnam augent.

118. *Alledius.* Nomen helluonis.

O Libya, tibi serva triticum, ait Alledius; solve boves, dummodo tubera nobis *transmittas.* Ac *ne ulla deficiat iracundia, interim considera structorem* mensæ *subsilientem, atque chironomonta cultro volitante quoadusque perfecerit præcepta doctoris universa. Neque parva certè differentia interest, quâ gesticulatione lepores, & quâ gallinæ concidantur. Pedibus raptaberis ut Cacus ab Hercule percussus, atque statueris extra, si aliquid ausis unquam mutire, quasi geras tres appellationes. Ecquando tibi Virro* calicem *porigit, ac scyphum accipit tuis labris admotum? Ecquis inter vos tam imprudens, quis deploratus, ut domino* sic *loquatur, pota? Multa sunt; quæ pronuntiare.*

O Libye; disjunge boves, dum turbera mittas.
Structorem intereà, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, & chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia. Nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.
Ducêris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus;
Et ponêre foris, si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrûm temerarius usq; adeò, quis
Perditus, ut dicat Regi, bibe? Plurima sunt, quæ

ANNOTATIONES.

119. *Libye.*] Hæc Africæ pars ingens, pro ipsa sæpè, & hîc quidem sumitur.

Disjunge boves.] Ne ara, ne sere aut mete frumentum, quod Romam transmittas, ut soles: ad deinceps gulæ nostræ delicias tubera dumtaxat educa.

Tubera mittas.] In Africa *tubera* nasci laudatissima, sicut & in aliis locis æquè siccis, sabulosis & frutetosis, docent Plin. cit. lib. 19. cap. 2. & Athen. pariter citato mox loco.

120. *Structorem.*] Struendæ mensæ, ferculorumque dissecandorum magistrum, Apuleio diribitorem, Petronio scissorem, Lipsio & aliis carptorem. Hujus erat munus & ars benè fercula disponere & collocare, cibosque eleganter in frusta concidere. Vide Sat. 9. v. 110.

Ne qua indignatio desit.] Ut multiplex indignandi causa suppetat: etiam verò ex ista in pincernis luxuriâ & fastu.

121. *Saltantem.*] Veluti ad numeros corpus moventem, dum eruditè altilia dissecat, & convivis facetè ministrat ac apponit.

Chironomonta.] Manus artificiosè dirigentem ac gesticulantem tam scitè, ut gladiolus quo scindit, volare videatur, adeò versatur agiliter. Χεὶρ, *manus*, & νόμ⊗, *lex.* Metaphora à *Chironomis*, qui certis manuum motibus ac gestibus saltabant.

122. *Magistri.*] Trypheti concidendorum ex arte ciborum doctoris, de quo Sat. 11. v. 137. Erant enim Romæ qui docerent eam artem, in altilibus ligneis, ut posteà dicetur ampliùs, Sat. nimirûm 11. Plin. lib. 10. cap. 50. *Posteà culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ* (gallinæ) *repositoria occupent.* Seneca de brevit. vitæ cap. 12. *Quantâ arte scindantur aves in frusta non enormia,* &c. Idem de Vita beata cap. 17. *Peritè servitur* (aliis struitur) *& est aliquis scindendi obsonii magister.* Et, ad Lucil. Epist. 47. *Alius pretiosas aves scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutis.*

124. *Quo gestu lepores,* &c.] Diversi quippe ritus concidendi singula, & in variis variæ gesticulationes observabantur à peritis illis mensæ doctoribus ac ministris.

125. *Ducêris plantâ.*] Foras extrahêris perinde ac ille Cacus olim ab Hercule.

Cacus.] Gigas, quem clavâ ictum Hercules interfecit, quòd suas boves abduxisset, & plantâ arreptum protraxit ex antro in quod furtum ille suum compegerat. Virg. Æneid. 8. Liv. lib. 1. Eutrop. Dionys.

127. *Hiscere.*] Obmurmurare & conqueri de facta tibi injuria.

Tanquam habeas tria nomina.] Prænomen, nomen, cognomen; ut C. Jul. Cæsar: Publ. Corn. Scipio, quod Nobilium est. Quidam sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus litteris tria nomina ponantur; sed meliùs, tanquam sis nobilis. Vetus Schol. Aliter explicant alii, nempè quod sis libertus & Patrono obnoxius, ex Politiano Miscell. cap. 31. sed acutè magis quàm verè, meo judicio.

Quando propinat Virro tibi.] An unquam suum tibi calicem offert, aut tuum accipit? quod superbiam ejus, ac tui contemptum indicat. Vide Martial. lib. 2. Epigram. 15.

130. *Perditus.*] Desperatâ fortunâ, unde non metuat potentes offendere.

Dicat Regi, bibe.] Propinans ac porrigens scyphum Nobili cuipiam.

Non

Non audent homines pertusâ dicere lænâ.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs
Et melior fatis donaret, homuncio quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium: vis frater ab istis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem:
Vos estis fratres. Dominus tamen, & Domini Rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aulâ
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum & carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros tres
In gremium patris fundat, simul ipse loquaci
Gaudebit nido, viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans.

non attentant homines pallio perforato. Si quadringenta dederit tibi Numen aliquod, vel quispiam *Numinibus æqualis, atque fatis benignior, quàm magnus homo è nibilo, quàm intimus Virroni evaderes!* Diceret sanè tunc: *dono Trebio, appone ante Trebium: germane,* an *appetis de his intestinis? O nummi, vobis istam defert observantiam. Vos estis germani. Attamen si tu cupis esse dominus, atque domino imperare, ne ullus tibi parvus Æneas lusitet* in *aula, neque filia eo carior. Conjux infœcunda familiarem efficit gratum atque dilectum. Verùm quamvis* uxor *tua Mycale modò parturiat, ac tergeminos infantes in paternum sinum edat; ille* tamen *unâ delectabitur nido garrulo, prasinum thoracem proferri imperabit, ac nuces parvulas; atque petitam stipem, quandocumque parasitus puer accesserit ad mensam.*

ANNOTATIONES.

131. *Homines pertusâ lænâ.*] Ignobiles & pauperculi, quorum tritæ vestes ac laceræ.

132. *Quadringenta tibi si,* &c.] Quòd si dives repentè fias, tùm colet te Virro, qui te inopem contemnit.

Quadringenta.] Sestertia, Equestrem censum, de quibus vide Sat. 1. v. 106. & Sat. 2. v. 117.

Similis Diis.] Princeps ac dives aliquis perinde munificus ut Dii.

133. *Melior fatis.*] Beneficentior erga te quàm fata.

135. *Da Trebio.*] Tum certè Virro pincernæ & structori imperaret optima tibi apponere.

Trebio.] Suprà v. 19.

Ab istis ilibus.] E partibus delicatioribus, è sumine, quod quidem erat in cupediis; teste Plinio lib. 11. cap. 37.

136. *O nummi vobis,* &c.] Divitias non hominem spectat aut colit.

137. *Domini Rex si vis,* &c.] At si Virroni planè vis dominari, ejusque intimam familiaritatem nancisci, oportet ut liberis careas; sic enim ille spem concipiet captandæ tuæ hæreditatis. Vide Martial. lib. 11. Epigram. 56.

138. *Nullus tibi parvulus,* &c.] Sumptum è quarto Æneidos.

139. *Nec filia dulcior illo.*] Nec videaris plus amare filiam tuam quàm Virronem amicum. Vel; ne ita diligas filiam, ut diligeres filium.

140. *Jucundum & gratum sterilis,* &c.] Vir sine prole placet admodùm Virroni, aliisque captatoribus avaris.

141. *Sed tua nunc Mycale.*] At quamvis habeas filios & hæredes, si tamen dives fueris, Virro ejusque similes te observabunt.

Mycale.] Legunt alii, *Micale,* derivantque à μίγνυμι.

Pueros tres.] Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curatiorumque exemplo, (de quibus Livius lib. 1.) inquit Plinius lib. 7. cap. 3. ubi & quaternos, Ostiæ, sub Augusto, quinos in Peloponneso, septenos etiam in Ægypto uno partu editos refert.

142. *Simul.*] Quidam legunt, *semel,* alii, *simul,* referuntque ad præcedentem sententiam: at alii ad posteriorem.

Simul ipse loquaci, &c.] Adulator iste quamvis orbum te velit, simulabit se delectari admodùm loquacitate pueruli tui, qui adhuc est in cunis.

143. *Nido.*] Metonymia simul & Metaphora ab aviculis. Id est, parvulo in cunabulis constituto, ubi jam garrire gestit, & conatur loqui.

Viridem thoraca.] Pectoris munimentum, & alia munuscula donabit puero tuam captans amicitiam, ut morienti fortè illi hæres à te substituatur: vel hunc præstat nummis tuis ac opibus honorem, ut suprà.

Viridem.] Viridis nempè coloris vestes pueris dabantur. Is enim veri dicatus ætati primæ congruit.

144. *Minimasque nuces.*] Avellanas, poma, &c. quibus capiuntur juvenculi.

Assemque rogatum.] Rogitanti quoque (ut fit) parvulo non negabit pecuniam, quâ emat crepundia, nuces, & similia.

145. *Ad mensam quoties,* &c.] Quoties eum cœnantem adierit puer, more parasiti cibum petens, ingeret etiam ultrò munera.

Vilibus

Familiaribus infimis apponentur fungi dubii, Patrono boletus: at qualem comedit Claudius ante eum conjugis, post quem nihil ultrà comedit. Virro sibi aliisque Virronibus imperavit ea proferri poma, quorum unicâ fragrantiâ repleâris: qualia ferebat continuus Autumnus Corcyrensium: quæ suspicari queas detracta: sororibus Africanis. Tu pomo uteris scabioso, quale in propugnaculis mandit qui scuto protegitur atque cassîde, ac flagrum timens vibrare telum docetur à Capella piloso.

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, post quem nil ampliùs edit.
Virro sibi & reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum Autumnus habebat;
Credere quæ possis surrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parmâ, & galeâ, metuensque flagelli
Discit ab hirsuto jaculum torquere Capellâ.

ANNOTATIONES.

146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.*] Vide Plin. lib. 2. Epist. 6. cujus locum habes suprà ver. 112. Annotat. ad hæc verba, *cœnes civiliter.*

Ancipites fungi. Alii enim sunt boni, alii mortiferi. Plin. lib. 22. cap. 22. *quorumdam ex his facilè noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, livido intùs colore, rimosâ striâ, pallido per ambitum labro.* Et cap. 23. *ii sunt*, inquit, *tutissimi quibus rubet caro, magis diluto rubore, quàm boleti.* Alii codices habent, *qui rubent callo, minùs diluto rubore, quàm boleti.* Vide Athen. lib. 2. cap. 19. & Sueton. Neron. cap. 33. ubi jocatus Nero Deorum cibum *fungos* appellat.

147. *Boletus.*] Species fungorum innocua, eòque rara. Undè Martial. lib. 13. Epigram. 48.

> *Argentum atque aurum facile est lænamque togamque,*
> *Mittere: boletos mittere difficile est.*

Qualem Claudius edit.] Martialis lib. 1. Epigram. 21.

> *Boletum qualem Claudius edit, edas.*

Claudius.] Romanorum quintus Imperator, boletorum appetentissimus. Sueton. Tacit.

148. *Ante illum uxoris*, &c.] Ante ultimum illum quem porrexit ei Agrippina uxor venenatum, quo & extinctus est. Sueton. Claud. cap. 44. Plin. lib. 22. cap. 22. *Inter ea quæ temerè manduntur*, inquit, *boletos meritò posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occasionem à conjuge Agrippinâ dato: quo facta illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.*

149. *Reliquis Virronibus.*] Sui similibus opulentis.

150. *Quorum solo pascaris odore.*] An respicit ad id quod refert Athenæus lib. 3. cap. 7. Mala quædam Hesperidum vocari, suaviter quidem olentia, at parùm cibo idonea, &c. An potiùs innuit ea poma tam exquisiti odoris esse, ut suâ vel fragrantiâ pascerent?

151. *Perpetuus Phæacum Autumnus.*] Hortos Alcinoï perpetuis fructibus nobiles intelligit. Vide Homer. Odyss. 7, & 8. & Martial. lib. 7. Epigramm. 41.

Phæacum.] Corcyra Insula sic dicta primùm à Nympha cognomine, dein ejus populi dicti *Phæaces* à *Phæaco* Rege, Neptuni & Corcyræ Nymphæ filio. Illa Epiro adjacet, in Ionio mari, vocaturque hodie *Corfu.*

152. *Surrepta.*] Sicut olim Hercules, ut fabulantur, occiso pervigili dracone, ea abstulerat. Hom. Ovid. & alii.

Sororibus Afris.] Hæ sunt Hesperides tres, Ægle, Arethusa, Hesperethusa, aureis malis in horto nascentibus celebres. Plin. lib. 19. cap. 4. *Antiquitas*, inquit, *nihil priùs mirata est, quàm Hesperidum hortos ac Regum Adonis & Alcinoï.* Et sub finem ejusdem capitis hortos illos ait sitos fuisse ad Lixum Mauritaniæ oppidum, ducentis passibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquiùs Gaditano, ut ferunt.

153. *In aggere rodit qui*, &c.] Miles tyro, in castris, deficiente sæpiùs commeatu, nullum cibi genus respuens. Numquid enim hîc intelligenda, quæ refert Plin. lib. 15. cap. 14. *Sata in castrorum aggeribus mala?*

154. *Parma.*] Breve scutum est, quale gerebant tyrones. Virgil.

> . . . *Parmâque inglorius albâ.*

Metuensque flagelli.] Vapulabant qui exerrabant à scopo.

155. *Hirsuto Capellâ.*] Centurione vel Gladiatore tyrones exercente. Sene magistro, *Capellâ*, campi Doctore, ut habet vetus Schol. aut certè glossa interlinearis, ut vult Theod. Pulmannus,

Forsitan

Forſitan impenſæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas: nam quæ comœdia? Mimus
Quis melior plorante gulâ? Ergo omnia fiunt,
Si neſcis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, preſſoque diu ſtridere molari.
Tu tibi liber homo, & regis conviva videris;
Captum te nidore ſuæ putat ille culinæ:
Nec malè conjectat: quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruſcum puero ſi contigit aurum,
Vel nodus tantùm, & ſignum de paupere loro?
Spes benè cœnandi vos decipit: ecce dabit jam
Semeſum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis: indè parato,
Intactoque omnes, & ſtricto pane tacetis.

Fortaſſe putes Virronem ſumptibus temperare. Imò *facit illud ut lugeas. Etenim qualis Comœdia? Ecquis hiſtoria potior educitate lacrymante? Aguntur itaque univerſa, ſi ignoras, ut adigaris per fletus bilem ejicere, ac longiùs fremere attrito molari. Tu te credis hominem ingenuum ac domini convictorem. Hic te exiſtimat allectum odore ſuæ culinæ. Neque perperàm ſuſpicatur. Enimverò quis adeò ſpoliatus, ut iſtum patiatur ſemel ac iterùm, ſi puer nactus eſt aurum Thuſcum, aut nodum dumtaxat, ac notam ex inope corrigia? Expectatio cœnæ lautioris vos fallit. En mox donabit leporem dimidiâ* parte *devoratum, & quidpiam è natibus apri. Mox nobis continget altilis tenuior. Hinc ſiletis cuncti appoſito* vobis *pane duro etiam atque illibato.*

ANNOTATIONES.

Sueton. Veſpaſ. cap. 3. meminit Statilii *Capellæ* Equitis Romani, quem hîc nonnulli notari volunt.

Hirſuto.] Veſte piloſâ cooperto, vel prolixâ barbâ crinibuſque intonſis horrido, quod affectabant bellatores, ut annotavi cùm alibi, tùm ad Perſii Sat. 3. v. 77. plurimi legunt, *hirſuta*, explicantes de pharetra quæ caprinâ pelle integi ſolebat. Alii dicunt poſitam olim capellam pro ſcopo: quod non immeritò rejicitur. Lipſius Centur. 2. Ep. 31. quæ Joſiæ Mercero inſcribitur, improbat Scaligerum corrigentem hunc Juvenalis verſum, legentumque, *hirſuto Capellâ:* ſed quam ob rem, non explicat.

156. *Impenſa Virronem parcere.*] Cùm parte te excipit menſâ.

157. *Mimus.*] Hiſtrio dicta aliorum geſtibus exprimens, à μιμεῖσθαι, *imitari.*

158. *Quis melior plorante gulâ.*] Quid jucundius quàm videre hominem guloſum Plautino Gelaſimo paraſito ſimilem, cùm præſertim non fictè, ſed verè deplorat famis & inediæ miſerias? Vide Plaut. Stich. Scen. 3. & alibi.

159. *Effundere bilem.*] Iram & indignationem depromere, ac ringi: quod Virroni ſit pro Comœdia. Undè vides, quo te loco ille deputet, nempè ridiculi.

160. *Stridere.*] Frendere, obmurmurare.

Molari.] *Molares* dentes ſunt ultimi illi admorſum atterentes cibum ac molentes: undè nomen.

161. *Tu tibi liber homo, &c.*] Tibi quidem videris eſſe aliquid, nobilis ac ingenuus, eò quòd adhiberis menſæ hominis opulenti: at ille te ſuæ velut aſſeclam culinæ mancipiumque jure aſpernatur.

163. *Nudus.*] Egens & inops rerum omnium.

Illum.] Patronum, Dominum, Regem, arrogantem ac ſuperbum, qui cibos præbet cum tanta contumelia.

164. *Hetruſcum puero ſi, &c.*] Si liber fuerit, ſeu ingenuo ſeu libertino genere editus.

Hetruſcum aurum.] Bulla aurea, quam pueri nobiles collo ſuſpenſam ferebant. De ea vide quæ notabimus ad Perſii Sat. 5. v. 31. *Hetruſcam* vocat, ſeu quòd ab Hetruſcis morem hunc Romani eſſent mutuati, ſeu quòd eum inſtituerit Tarquinius Priſcus in Hetruria natus, qui & filium ſuum annos natum quatuordecim, quòd hoſtem manu percuſſerat, & pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextâque donavit. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 6.

165. *Nodus tantùm, &c.*] *Nodus* è loro, ſeu bullâ coriaceâ, quam geſtabant tenuiores ac libertini, in ſignum libertatis. Etenim libertinorum quoque filiis ſubinde conceſſum, ut lorum in collo pro bullæ decore geſtarent, quod teſtatur Macrob. loco mox citato.

166. *Ecce dabit jam, &c.*] Sic apud vos cogitatis quidem: at dum ſperatis venturas ad vos ſaltem reliquias lautitiarum Patroni, hinc fit ut nec attingatis viles cibos vobis propoſitos.

168. *Minor altilis.*] Gallina, anas. Nam anſer major eſt *altilis.*

Inde parato, &c.] Fortaſſe comedendum cum altili panem reſervantes, illum non guſtatis, & cum ſilentio expectatis, ſed fruſtrà.

169. *Stricto pane.*] Vel cruſtis cultro abraſis leviter perſtricto; vel ſtrictim ablato è menſa vel duritie conſtricto & ſolido, quod ſupra innuit, v. 68.

Tacetis.] Conqueri non audetis, ac juſtam illam indignationem promere, quam habetis in animo.

Is ſapiens eſt, qui te ira tractat. Quandoquidem cuncta valet tolerare, etiam debes: aliquando percutiendum offeres caput ſummitate detonſâ; & meritus iſtam cœnam atque tantum familiarem, non metues ferre gravia flagella.

Ille ſapit, qui te ſic utitur. Omnia ferre
Si potes, & debes; pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

ANNOTATIONES.

170. *Ille ſapit.*] Ille dives benè quidem & ſapienter facit, ô Trebi paraſite, qui te ſic abutitur ad omnem injuriam parato, & dummodò ſuppetant ac ſuggerantur cibi quâcumque tandem ratione, nullum ignominiæ genus abhorrente.

171. *Et debes.*] Ex more & merito paraſiticæ conditionis, obligaris ad omnia perferenda.

Pulſandum vertice raſo, &c.] Quinetiam liber cùm ſis, ſervilia tamen verbera ſponte excipies ab eo qui te ſuâ menſâ & familiaritate dignatur.

Vertice raſo.] Qui aſſerebantur in libertatem, ii raſum caput habebant, ut fusè docebimus ad Perſii Sat. 5. ver. 82. & ſeq. Alii ſic interpretantur; Tibi etiam per ludibrium abradi verticem ac percuti à ſuperbo divite patieris ultrò, ut iſtas epulas ac talem amicum tibi concilies. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

SATIRA VI.

INTERPRETATIO.

Exiſtimo caſtitatem regnante Saturno in terris habitiſſe, & aliquandiu conſpectam, quando antrum algens ſuppeditabat ædes modicas, & æquali umbraculo contegebat ignem, & Penates, & greges, & Magiſtros: quando montana conjux nemorenſem parabat lectum foliis & paleâ,

CRedo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, viſamque diu; cùm frigida parvas
Præberet ſpelunca domos, ignemque, Laremque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbrâ:
Silveſtrem montana torum cùm ſterneret uxor

ANNOTATIONES.

1 *Credo pudicitiam.*] Hâc Satirâ Juvenalis varia mulierum facinora commemorando, Urſidium Poſthumium ab uxore ducenda diſſuadet.

Saturno Rege.] Cùm Saturnus Cœli & Veſtæ filius in Latio regnabat; cùmque vigebat virtus & innocentia. Undè & fuiſſe tunc aureum ſæculum fabulantur. Heſiod. op. 1. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 64. Virgil. Eclog. 4. & Æneid. 8. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 3. & 4. Lactant. lib. 1. cap. ult. & lib. 5. cap. 5. Sanctus Hieronymus Comment. in Iſaiam, lib. 4. cap. 11. & lib. 9. cap. ult in fine.

3. *Spelunca domos.*] Ovidius Metamorph. 1. Fab. 4.

Domus antra fuerunt,
Et denſi frutices, & junctæ cortice virgæ.

Domos.] Has quidem læteritias Athenis condidêre primi Euryalus & Hyperbius fratres: luteas vero Toxius, ſumpto ab hirundinum nidis exemplo. Plin lib. 7. cap. 56.

Larem.] Qui Deus familiaris colebatur in foco.

5. *Sylveſtrem montana.*] In montibus educata, ubique vivere ſueta. Hic Horat. *Sylveſtres homines*, inquit ad Piſones v. 391.

Frondibus

Frondibus, & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud ſimilis tibi Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus paſſer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et ſæpè horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compoſitique luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan,
Aut aliqua extiterant, & ſub Jove, ſed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, & aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad Superos Aſtræa receſſit,

& propinquarum pelliculis beſtiarum: non tibi par, ô Cynthia; neque tibi, cujus oculos fulgentes conturbavit mortuus paſſerculus: at grandioribus pueris mammas præbens ebibendas, ac interdum agreſtior vico glandem eructante. Nam alio modo in mundo & aëre tùm recenter factis homines victabant, qui fracto quercu orti, & cœno formati nullos parentes agnoſcebant. Plurima caſtitatis antiquæ ſigna vel pauca fortaſſe reſtabant etiam ſub Jove, at Jove non adhuc barbam habente; Græcis nondum aſſuetis jurare per caput aliorum: quando nullus metuebat prædonem braſſicis vel malis, atque degebat hortulo patente. Poſteà ſenſim ad cœlos evolavit Aſtræa,

ANNOTATIONES.

6. *Ferrarum pellibus.*] Lucret. lib. 5.

Necdum res igni ſcibant tractare, neque uti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum.
Sed nemora atque cavos montes ſilvaſque colebant.
Et frutices inter condebant ſqualida membra.
. . . .
Circum ſe foliis ac frondibus involventes.

7. *Haud ſimilis tibi.*] Non æquè culta ac tu.

Cynthia.] Propertii amaſia, tot ejus carminibus celebrata. Sic habet Eleg. 1.

Cynthia prima ſuis miſerum me cepit ocellis.

Nec tibi.] O Leſbia Catullo adamata.

8. *Turbavit.*] Fletibus nimiis.

Extinctus paſſer.] Catull. Carm. 2. & 3.

Paſſer deliciæ meæ puellæ, &c.
Paſſer mortuus eſt, &c.
— O miſelle paſſer,
Tuâ nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

9. *Potanda ferens infantibus ubera magnis.*] Primis enim ſæculis grandiores, ut aiunt, naſcebantur infantes; aut certè grandiores materno lacte nutrito innuit. Undè Sat. 15. v. 70. ſic habet:

Terra malos homines nunc educat atque puſillos.

Quanti ſit porrò infantes non alieno lacte veſci docet Macrob. lib. 5. cap. 11. Gell. lib. 12. cap. 1. Plutarch. &c.

10. *Horridior.*] Neglectior, minùs culta & ornandi ſe ſtudioſa minùs quàm vir contra hodiernos mores.

Glandem ructante marito.] Marito exhalante odorem glandium, quibus tunc veſcebantur homines. Plin. lib. 7. cap. 56. & Proœm. lib. 16. ejuſdem verò lib. cap. 5. ait è glandium farinâ panem aliquando factum & apud Hiſpanias ſecundis menſis glandes adhiberi.

11. *Orbe novo.*] Recenter condito.

12. *Rupto robore nati.*] Egreſſi nimirùm è truncis arborum excavatarum, in quibus noctu ſe condebant, indè naſci videbantur. Hinc Virgil. Æneid. 8.

Genſque virûm truncis & duro robore nati.

13. *Compoſiti luto.*] A Prometheo ſcilicet, qui dicitur à Poëtis è luto primos homines finxiſſe.

15. *Sub Jove.*] Sub quo fuit ætas argentea, jamque cœperunt omnia fieri deteriora.

Nondum barbato.] Juniore, & nondum tot adulteriis famoſo, quibus ſe poſteà contaminavit.

16. *Nondum Græcis jurare paratis.*] Græcorum enim fides ſuſpecta omni ævo. Senſus eſt: cùm nondum perjuria inoleviſſent.

17. *Per caput alterius.*] Jurabant Veteres & per ſuum, & per aliorum caput, v. g. parentum, filiorum, &c. Imò & Deorum. Virgil. Æneid. 9.

Per caput hoc juro, per quod pater antè ſolebat.

19. *Aſtræa.*] Aſtræa Principis æquiſſimi, ut ſcribit Aratus; vel, ut aiunt alii, Jovis ac Themidis filia, proinde Juſtitiæ Dea putatur, quam fabulantur in cœlos evolâſſe, cùm Terras videret ſceleribus inquinari. Ovid. Metamorphoſ. 1. Fab. 4.

Ultima Cœleſtum terras Aſtræa reliquit.

illâ comitante; & ambæ ſimul germanæ abſceſſerunt. O Poſthume, priſcum eſt ac vetuſtum turbare thalamum alterius; & ſpernere Genium ſancti columinis. Ferreum continuò ſæculum reliqua flagitia produxit univerſa. Primos adulteros aſpexit ætas argentea. Tu nihilominus ævo noſtro meliris cœtus, atque contractus, ac matrimonia. Et modò comeris à tonſore principe: fortè etiam pignus digito præbuiſti. Sapiens extiteras profectò. Conjugem ſumis Poſthume? Loquere, ecquâ Tiſiphone, queis ſerpentibus infeſtaris? Vales pati dominatricem aliquam, cùm ſuperſunt tot funes? Quando apertæ ſunt feneſtræ ſublimes ac tenebricoſa? Quando pons Æmilius tibi ſe propinquum offert? Vel ſi è an non hoc ſatiùs exiſtimas.

Hac comite, atq; duæ pariter fugêre ſorores.
Antiquum & vetus eſt alienum, Poſthume, lectum
Concutere, atq; ſacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea ſæcula mœchos.
Conventum tamen, & pactum, & ſponſalia, noſtrâ
Tempeſtate paras; jamq; à tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.
Certè ſanus eras. Uxorem, Poſthume, ducis?
Dic quâ Tiſiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam ſalvis tot reſtibus ullam?
Cùm pateant altæ caligenteſque feneſtræ?
Cùm tibi vicinum ſe præbeat Æmilius pons?
Aut ſi de multis nullus placet exitus; illud
Nonne putas meliùs, quòd tecum puſio dormit:
Puſio qui noctu non litigat: exigit à te
Nulla jacens illic munuſcula, nec queritur quod
Et lateri parcas, nec quantum juſſit anheles:

. . . .

ANNOTATIONES.

20. *Hac comite*] Pudicitiâ honeſtatis Deâ.

Sorores.] Fides & Pudicitia. Vetus Schol. Horat. lib. 1. Od. 24.

Pudor & Juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, &c.

21. *Antiquum & vetus.*] Jam dudum flagitia graſſantur, à Jovis tempore nimirùm.

22. *Sacri genium contemnere fulcri.*] Violari ſanctitatem fidei conjugalis, ac religionem matrimonii & thalami, cui Genius præſidet. De Genio vide quæ dicemus ad Perſii Satiram 2. ver. 2.

Fulcri.] Synecdoche, pro, *thori fulcris nixi.*

23. *Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.* Ovid. Metam. 1. Fab. 4.

— De duro eſt ultima ferro.
Protinùs irrupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: &c.

24. *Argentea ſæcula.*] Quæ ſecunda fuit ætas regnante Jove.

Mœchos.] Fabuloſos Deos flagitiis celebres, Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Apollinem, &c.

25. *Conventum.*] Vel conventa matrimonialia, vel amicorum & affinium cœtus, ſuper tuis ſponſalibus ac matrimonio.

Noſtrâ tempeſtate. Quâ non fuit eritve corruptior.

26. *Tonſore magiſtro pecteris.*] A tonſore imprimis docto comeris, ut ſponſæ bellus ac nitidus appareas.

27. *Digito pignus.*] Annulum, in futuri mox conjugii fidem ac amoris pignus. Eſt enim vinculum, non geſtamen, quod ait Plin. lib. 33. cap. 1. Macrob. lib. 7. cap. 13, & Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 19.

28. *Sanus eras, &c.*] Hactenùs ſapuiſti quidem, at jam tùm deſipere incipis, cùm quæris uxorem. Vide Gell. lib. 1. cap. 6.

29. *Tiſiphone.*] Tres Noctis & Acherontis filiæ, vulgò Furiæ cenſentur, Alecto, Megæra, Tiſiphone.

Quibus colubris.] Furiis colubros & ſerpentes pro crinibus affingunt Poëtæ, Virgil. Æneid. 7.

Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit.

30. *Dominam.*] Uxorem quæ viro dominetur ac imperitet.

Salvis tot reſtibus.] Cùm præſto ſint tot laquei, quibus te potiùs debeas ſtrangulare.

31. *Caligantes feneſtræ.*] E quibus te præcipites noctu, ne fortè deterreat earum altitudo. Vel, caligantes, id eſt, præ altitudine facientes caligare oculos.

32. *Æmilius pons.*] Ædificatus à M. Æmilio Scauro Cenſore, in via Flaminia ad unum ab urbe lapidem, undè facilè poſſis in Tiberim deſilire, ac ſubmerſus perire, nemine conſcio aut impediente.

33. *Exitus.*] E vita, quâ nondum emigrare velis.

Sed placet Urſidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, & captatore macello.
Quid fieri non poſſe putes, ſi jungitur ulla
Urſidio? Si mœchorum turpiſſimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capiſtro,
Quem toties texit perituri ciſta Latini?
Quid, quòd & antiquis uxor de moribus illi
Quæritur? O Medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeò Cereris vittas contingere dignæ;
Quarum non timeat pater oſcula. Necte coronam
Poſtibus, & denſos per limina tende corymbos.

Verùm approbatur Urſidio lex Julia. Jucundum hæredem ſuſcipere meditatur, licèt *privandus ingenti turture, ac mullorum pilis, atque macello conciliatore. Ecquid credas haud peragi poſſe, ſi aliqua Poſthumo copulatur: Si nunc inſanum os aperit conjugali fræno adulterorum quondam celeberrimus, quem tam ſæpè occultavit arca Latini morituri. Quid, quod etiam inveſtigatur ei conjux è priſca indole? O Medici, mediam venam ſcindite. O voluptas viri! Proſtratus venerare januam Tarpeiam, atque macta Junoni buculam inauratam, ſi tibi evenerit mater familias capitis caſti. Ita raræ merentur attrectare faſciolas Cereris, quarum baſia genitor haud metuat. Corollas valvis alliga, atque ſpiſſos racemos* hederæ *intende per fores.*

ANNOTATIONES.

38. *Lex Julia.*] *Quæ jubet eos hæreditatem capere qui filios habent*, inquit vetus Schol. Alii verò, eo quod, inquiunt, Urſidius ſatis egit adulterum, probat legem Juliam adulteria prohibentem, jamque uxorem ducit. Vide Sat. 2. v. 37.

39. *Hæredem.*] Legitimum è conjuge filium.

Cariturus turture magno.] Munuſculis licèt non donandus deinceps ampliùs. Orbis divitibus hæredipetæ dona miſſitabant, ut notavimus ad Sat. 4. v. 18. & Sat. 5. v. 137. & ſeq.

Turture.] Vel avi, vel piſce, qui Græcis τρυγὼν, Latinis *paſtinaca marina* dictitatur. Plaut. Moſtell. Act. 1. Scen. 1. v. 44.

Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aves.

40. *Mullorumq; jubis.*] Jubatis mullis. De his fusè ad Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Captatore macello.] Obſoniis, quæ in macello empta captatores donabant. Vide Sat. 5. v. 95. & 97.

41. *Quid fieri non poſſe putes*, &c.] Sic Virgil. Eclog. 8.

Mopſo Niſa datur, quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, &c.

Si jungitur ulla Urſidio.] Si reperiatur quæ velit nubere mœchorum notiſſimo.

43. *Capiſtro.*] Metaphora ab equis.

44. *Quem toties texit.*] Ab ira & vindicta mariti ſupervenientis, cùm flagitium perpetraret. Vide Horat. lib. 2. Sat. 7. v. 59.

Ciſta Latini.] Inſtar Latini, qui ſimile quid in Scena exhibuit: nimirùm ab adultera confeſtim ciſtâ obtectus, & à morte ſervatus eſt, quam dubio procul intuliſſet ei deprehenſo vir adulterium uxoris injuriamque ſuam ulciſcens. Turneb. lib. 20. cap. 8.

Latini.] Is Domitiano carus erat mimus. De quo Sat. 1. v. 36. Is *poſteà propter adulterium Meſſalinæ punitus eſt*, inquit vetus Schol. Martial. lib. 9. Epigramm. 29.

Dulce decus Scenæ, ludorum fama Latinus
Ille ego ſum, plauſus deliciæque tuæ, &c.

45. *Quòd, quod & antiquis.*] Quin etiam tam ſtultus eſt Urſidius, ut caſtam nanciſci uxorem ſperet, qualis aureo ſæculo.

46. *Mediam pertundite venam.*] Quæ ſolet incidi furioſis ac phreniticis, ad medendum furori.

47. *Delicias hominis!*] Ironicè. O delicatum nimis ac beatum, cui tam flagitioſo pudica uxor contigerit! Vel, qui ſibi tam fatuâ ſpe talis inveniendæ adulatur!

Tarpeium limen adora.] Jovem Capitolinum, cujus ædes in arce ac rupe Tarpeiâ, cole, eique ſacrifica pro tam ſingulari beneficio.

48. *Auratam Junoni cæde juvencam.*] Plin. lib. cap. 3. *Auratis cornibus*, inquit, *hoſtiæ majores dumtaxat immolabantur.*

Junoni.] Pronubæ, conjugii præſidi, & adultera acriter vindicanti. Virgil. Æneid. 4.

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

49. *Capitis.*] Corporis. Synecdoche.

50. *Cereris.*] Cujus Sacris nonniſi caſtæ mulieres initiari debebant. Dion. Halicarnaſſ. lib. 1.

Vittas.] Quibus religabantur Sacerdotum crines.

51. *Oſcula.*] Ne fortè minùs pudica ſint ea, cùm inter ſalutandum affinibus & amicis dantur ex conſuetudine; de qua Plin. lib. 14. cap. 13. & Plutarch. de mulierum virtutibus, & quæſt. Centur. Rom. quæſt. 6.

Necte coronam poſtibus.] Quod fieri ſuetum erat in nuptiis.

Unus Iberinæ vir ſufficit? Ocyus illud
Extorquebis, ut hæc oculo contenta ſit uno.
Magna tamen fama eſt cujuſdam rure paterno
Viventis: vivat Gabiis, ut vixit in agro;
Vivat Fidenis, & agello cedo paterno.
Quis tamen affirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? Adeò ſenuerunt Jupiter, & Mars?
Porticibuſne tibi monſtratur fœmina voto
Digna tuo? Cuneis an habent ſpectacula totis
Quod ſecurus ames, quòdque inde excerpere poſſis?
Chironomon Ledam molli ſaltante Batyllo
Tuccia veſicæ non imperat; Appula gannit
Sicut in amplexu: ſubitum & miſerabile longum
Attendit Thymele, Thymele tunc ruſtica diſcit.

Unicus Iberinæ maritus ſatis eſt? Hoc potiùs exigas, ut unus illi oculus ſufficiat. Verumtamen ingens eſt exiſtimatio alicujus degentis in parentum domo ruſticâ. Vitam agat apud *Gallos qualem egit ruri, vitam agat apud Fidenas, ac* tum *concedo* in *agro parentum* caſtam fuiſſe. *Nibilominùs quis aſſeverat perpetratum nibil* eſſe *in montibus, vel in cavernis? Itane vetuſti ſunt Mars ac Jupiter? In xyſtis* autem *an tibi oſtenditur mulier deſiderio tuo non indigna? Theatra* verò *omnibuſne angulis continent quod tutus diligas, & quod illinc queas eligere? At Batyllo tenero Ledam Chironomon tripudiante, Tuccia .... Appula .... repentinum, atq; miſeratione dignum prolixum Thymele conſiderat, Thymele agreſtis tum percipit* repentinum, ac flebile prolixum.

ANNOTATIONES.

53. *Unus Iberinæ vir ſufficit.*] Fortaſſe dices Iberinam tuam ſponſam tantem caſtam eſſe, ac uno te viro fore contentam. At quantùm erras!

54. *Oculo.*] In formoſis oculi præſertim ſpectantur. Ovid.

Oculi ſunt in amore duces.

55. *Magna tamen fama.*] Reſpondet Urſidius, ac celebratur ejus pudicitia, quæ fuit educata ruri, in paterna villa.

56. *Vivat Gabiis, &c.*] Ut probetur ejus animi caſtitas, in urbibus vivat aliquandiu inter adoleſcentes paulò quàm ruri comptiores.

Gabiis.] Volſcorum fuit oppidum, celebre quidem doloſâ illâ Sext. Tarquinii expugnatione, de qua Tit. Liv. l. 1. c. 53. & ſeq. Gabienſem agrum equitantium curſu tremere narrat Plin. l. 2. c. 94.

57. *Fidenis.*] Urbs erat Latii Romæ vicina, undè inter utriuſque populos bella ſtatim exorta. quæ refert Livius l. 1. c. 14. & ſeq.

Et agello cedo paterno.] Si quidem in urbibus caſtè vixerit, tum ego concedam & fatebor etiam ruri pudicam extitiſſe.

58. *Quis tamen affirmat.*] Correctio prioris conceſſionis ac ſententiæ.

Nihil actum.] Furtim & flagitiosè.

59. *Adeòne ſenuerunt.*] Ut deſint hodieque qui meminerint ac imitentur.

Jupiter & Mars.] Quorum tot ſtupra narrantur in ſilvarum ac montium receſſu perpetrata. Adverte ſi lubet, quàm nec ſuis Diis parcat Satyricus.

60. *Porticibus.*] Pompeiâ, Liviâ, Iſidis, quo ſolent convenire mulieres, ad ſpatiandum. Ovid. 1. de Arte.

Tu modo Pompeiâ lentus ſpatiare ſub umbrâ,
Cùm Sol Herculei terga leonis adit.
Nec tibi vitetur quæ priſcis ſparſa tabellis
Porticus; auctoris Livia nomen habet.

61. *Voto digna tuo.*] Qualem exceptas, caſtam & pudicam.

Cuneis.] Theatri ſedibus, gradibus, receptaculis; in quibus ſpectant ludos fœminæ.

62. *Securus.*] Nil metuens de ejus fide & caſtimonia.

63. *Chironomon Ledam, &c.*] At num ignoras in ſpectaculis etiam caſtiſſimas depravari.

Chironomon Ledam.] Genus erat & nomen ſaltationis, quæ fiebat manuum certis motibus ac geſtibus, dicta verò à *Leda* Saltatrice inſigni & geſticulatrice. Vide Sat. 5. v. 121.

Saltante Batyllo.] Eximio geſticulatore, quem fœminæ ſpectantes in admirationem ſimul & amorem, ut aiunt, rapiebantur. Ejus meminit Tacit. Annal. 1. Vide quæ ad Perſ. Sat. 5. v. 23.

64. *Tuccia, Appula.*] Mulieres ruſticæ.

65. *Subitum & miſerabile longum.*] Motus varios ac geſtus à mimo expreſſos, vel etiam voculas nunc ſubitò, nunc in longum tractas ad luctum exhibendum.

66. *Attendit Thymele, &c.*] Rudis illa mulier & innocens hactenus totum intendit animum, Batyllo ſaltante, undè & ejus motus ediſcit atque artem. Hinc ad libidinem incitatur & corrumpitur. De Thymele jam Sat. 1. verſ. 36. Tertul. *Theatrum*, inquit, *Sacrarium eſt Veneris.* St. Cyprianus Epiſtol. ad Donatum. *In Theatris*, inquit, *admonetur omnis ætas auditu, fieri poſſe quod factum eſt: exempla fiunt, quæ eſſe jam facinora deſtiterunt. Adulterium diſcitur dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum acceſſerat, indè revertitur impudica.* Et paulò pòſt. *Movet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem.*

Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,
Atque à plebeis longè Megalesia, tristes
Personam, thyrsumque tenent, & subligar Accî.
Urbicus exodio risum movet Attellanæ 71
Gestibus Autonoes; hunc diligit Ælia pauper.

Verùm quandocunque tapetiâ submota desinunt, ac fora dumtaxat perstrepunt, Theatro inani atque obducto; & Megalesia sunt *diu post Plebeios* ludos, tum *cæteræ mœstæ sumunt larvam, ac thyrsum, atque subligaculum Accii.* Quoties *Urbicus exodio Atellanico excitat cachinnos gesticulationibus Autonoes, illum amat inops Ælia,*

ANNOTATIONES.

67. *Ast aliæ.*] Aliæ verò mulieres histrionicam etiam exercent, cùm nimis diu cessant ludi, adeò sunt luxui ac deliciis deditæ.

Aulæa.] Vela, tapieta, quibus obtenditur ac decoratur Scena. Isidor. *Aulæa* dicta ait, quòd ea primùm ornamenta in aula Attali Asiæ Regis inventa sunt. Horat. ad Pisones, v. 154.

Si plausores egis aulæa manentis, &c.

68. *Fora.*] Judiciaria nimirùm Tribunalia ac subsellia Judicum.

69. *Plebeis longè Megalesia.*] Quando post ludos Plebeios nimirùm differuntur Megalenses.

Plebeis.] Hi ludi facti sunt pro lætitia recuperatæ libertatis post exactos Reges: vel ut volunt alii, pro reconciliatione plebis cum Patribus post secessionem in Aventinum, de quibus Liv. lib. 2. & 3. de Ludorum ritu ac pompa, vide Dion. Halicarn. l. 7. sub finem. Plin. l. 7. c. 56. Alex. ab Alex. l. 6. c. 19, &c.

Megalesia.] Ludi Circenses magnæ Matri Deûm à Junio Bruto consecrati. Tit. Liv. nomen à μεγάλης μέ|ρὸς. Cicer. Harus. Resp. *Quid loquar*, ait, *de illis ludis, quos in Palatio nostri Majores anto templum, in ipso Matris Magnæ conspectu. Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? Qui sunt moro institutisque maximè casti, solemnes, religiosi . . . . . . qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur: . . . . servorum Megalesia fuerunt!*

Tristes.] Impatientes moræ, spectaculorum desiderio vexatæ sumunt instrumenta histrionum, ac domi ludunt.

70. *Personam.*] Faciei tegmen ab Æschylo inventum, teste Horatio ad Pisones, v. 278.

Thyrsum.] Hastam pampinis involutam qualem Bacchæ in Liberi Sacris gestabant, & histriones in Scena, quæ quidem Baccho primùm tota erat dedicata.

Subligar.] *Tragædi vestem,* inquit vetus Schol. περίζωμα erat quo mimi & histriones partes inferiores velabant, cætera nudi. Dionys. Halicarn. testatur. Tullius autem Offic. lib. 1. n. 129. *Scenicorum mos,* inquit, *tantum habet à vetere disciplina verecundiam, ut in Scena sine subligaculo prodeat nemo.*

Accî.] Vel Poëtæ nomen est, vel potiùs histrionis cujusdam.

71. *Urbicus.*] Histrio, vel cantor.

Exodio.] Varro, vitæ & servitutis *exodium* Apuleius rei *exodium,* id est, *finem,* appellant. At hîc propriè magis accipiendum pro Atellanæ Fabulæ diverbio in fine ludorum fieri solito ad recreandos post seria spectatores. Suet. Tib. c. 45. *Nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit; hircum vetulum capris naturam ligurire.* Vetus Schol. *Exodiarius,* inquit, *in fine ludorum apud Veteres intrabat quòd ridiculus foret; ut quicquid lacrymarum atque tristitiæ coëgissent ex tragicis affectibus, hujus spectaculi risu detergeret.* Quidam nominis originem ducunt ab ἔξω ᾠδὴν, *extra cantum,* vel *sine cantu,* seu quia carmen illud ridiculum post exitum Chori canebatur, ut vult Jul. Pollux: seu quòd sine cantu à juvenibus jactabatur. Alii *exodium* putant dictum, quia post *exodon* erat, quæ Tragœdiæ pars ultima est apud Aristotel. Voss. Instit. Poët. l. 2. c. 5.

Attellanæ.] *Atella* urbs Oscorum in Campania, Capuam inter & Neapolim, hodie, *Aversa,* ubi celebre erat Amphitheatrum. Illic inventæ primùm joculares illæ fabulæ, quæ Atellanæ vocatæ sunt; similesque erant Satyricis Græcorum Dramatibus, ut egregiè notant Diomed. & Donat. in Terent. Tit. Liv. lib. 7. c. 2. *Juventus,* inquit, *histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit; quæ indè exodia posteà appellata, consertaque fabellis potissimùm Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus, nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutum manet, ut Actores Atellanarum nec tribu moveantur, & stipendia tamquam expertes artis ludicræ faciant.*

72. *Gestibus Autonoes.*] Gestibus exprimens verba & actus Autonoes Cadmi filiæ, & matris Actæonis in cervum a Diana mutati, & canibus discerpti de quo Metamorph. 3. vel, agens personam Autonoes, in Fabula de ipsa Autonoe.

Hunc diligit Ælia pauper.] Actorem exodiarium viliorem diligit Ælia, nobilis quidem, at pauper: adeò libidine feruntur tam inopes quàm opulentæ.

Ælia.] Æliæ familiæ paupertatem laudat Valer. Max. l. 4. c. 4. art. 8.

Iſtis ingenti pretio *laxatur hiſtrionis fibula. Reperiuntur quæ canere impediant Chryſogonum. Hiſpulla delectatur Tragœdo. Speraſne ut diligatur Quinctilianus? Aſſumis conjugem è qua parens fiat Echion citharœdus, vel Glaphyrus; & Ambroſius tibicen. Ampla erigamus pulpita per arctas vias. Valvæ foreſq; magnis laureis decorentur, ut illuſtris infantulus camerato tentorio exhibeat tibi gladiatorem Euryalum, ô Lentule. Senatoris uxor Hippia ſecuta eſt ludionem ad Pharum, ac Nilum, & inſignes Lagi muris,*

Solvitur his magno comœdi fibula. Sunt quæ
Chryſogonum cantare vetent. Hiſpulla tragœdo
Gaudet: an expectas, ut Quintilianus ametur?
Accipis uxorem, de qua citharœdus Echion,
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambroſiuſque choraules.
Longa per anguſtos figamus pulpita vicos:
Ornentur poſtes, & grandi janua lauro,
Ut teſtudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata eſt Hippia ludium
Ad Pharon, & Nilum, famoſaque mœnia Lagi,

ANNOTATIONES.

73. *Solvitur his magno,* &c.] Aliæ ditiores matronæ magno pretio emunt amorem & concubitum Comœdi.

Fibula.] Circulus, vel filum ex ære vel argento, quo virilia & uſum Veneris coërcet, conſervandæ vocis gratiâ. Vide Cornel. Celſ. lib. 7. c. 25. Et Martial. l. 7. Epigram. 81.

74. *Chryſogonum cantare vetent.*] Sunt mulieres quæ Chryſogonum voce canorâ eximium ad libidinem pellicientes perdiderunt cum ſua voce, cui nempè noxius Veneris uſus.

Hiſpulla.] Matrona pinguis, cujus rursùm meminit Sat. 12. v. 11.

75. *Gaudet.*] Amore capitur.

Quintilianus ametur.] Imò laſcivus hiſtrio diligetur à laſcivis iſtis mulieribus multò magis quàm vir ſapiens, doctus, caſtus, qualis Rhetor ille celebris.

77. *Glaphyrus.*] Vox Græca venuſtum & elegantem ſignificans.

Fiat pater.] Per adulterium cum uxore tua.

Choraules.] In choro tibiis canens, αὐλὸς, *tibia.*

78. *Longa per anguſtos figamus,* &c.] Conceſſio ironica. Ergò, inquit, matrimonium ini, & erige pulpita in quibus agantur nuptiarum ludi, ut, &c.

Per anguſtos vicos.] In angiportu.

79. *Ornentur poſtes,* &c.] Suprà v. 52. & 53.

86. *Ut teſtudineo,* &c.] Ut tu vir nobilis adulterinos è conjuge filios ſuſcipias quaſi tuos, qui tamen ſint hiſtrionis, citharœdi, gladiatoris.

Teſtudineo.] In formam teſtudinis extenſo ſuper cunas velo. Minùs ad rem videtur quod explicant alii de lecto puerperæ ſegmentis ornato teſtudinis. Ponitur itaque *teſtudineo conopeo,* Synecdoche, pro *cunis pueruli.*

Lentule.] Quilibet illuſtris.

Conopeo.] Κώνωψ, *culex,* unde *conopeum* dicitur velum ad arcendos culices, Alexandrinis maximè uſitatum, teſte Vallâ. Horat. Epod. 9.

Interque ſigna turpe militaria
Sol aſpicit conopeum.

81. *Nobilis infans.*] Qui de te nobili creditur natus, cùm tamen patrem habeat mirmillonem uxoris tuæ adulterum.

Mirmillonem.] Componebantur paria gladiatorum, quorum alter *mirmillo,* alter retiarius, ut ampliùs dictum eſt, Sat. 2. ad v. 143. & ſeq.

Exprimat.] Gladiatorem vultu referat patri ſimilis infantulus, ad tuum, ô Lentule, pudorem ac dedecus.

82. *Nupta Senatori.*] Exemplis jam probat quod de mulierum effrænata libidine affirmavit.

Senatori] Fabricio Veientoni, de quo antè Sat. 4. v. 113.

Ludium.] Sergium gladiatorem. Legit Salmaſ. *ludum*; vultque dici pro *ludio*; ut *regna,* pro *regibus.*

83. *Pharon.*] Inſula eſt Alexandriæ urbi ponte conjuncta, in qua de faſtigio turris fax accenſa portum indicat, & dirigit noctu navigantes.

Nilum.] Ægypti flumen inclytum, de quo Sat. 1. v. 26. Oritur Nilus in Æthiopiæ ſuperiore, fonte duplici: leucas plus mille perfluit ad mare Mediterraneum; multis auctus fluviis in illud exit per oſtia quandoque plura, nempè cùm exundat: quod ſingulis annis contingit circa Solſtitium æſtivum. Cauſas exundationis alii alias comminiſcuntur. Abundantes tunc temporis in Æthiopia imbres non abs re plerique afferunt. Exundans autem Nilus mirum in modum limo ſuo terras fœcundat. Qui ſi creverit ad duodecim vel tredecim cubitos duntaxat, eſurit Ægyptus; quatuordecim hilaritatem creant, quindecim ſecuritatem, ſedecim delicias; ſi ultra, damnum. Ex Plin. l. 5. c. 9. & aliis. Aquarum Nili bonitatem & ſalubritatem laudant Ariſtot. Galen. &c. Nitro, quod ibi multum, aſſignare licet hujus cauſam. Vide & Herodot. l. 2. Senec. Nat. quæſt. l. 4. c. 1. & ſeq. Angell. l. 10. c. 7. Cœl. Rhodig. l. 27. c. 6. &c.

Famoſaque mœnia Lagi.] Alexandriam Ægypti urbem, ubi regnavit *Lagus* Ptolemæi ſucceſſoris Alexandri pater. Hæc famoſa emporio, populorum luxu, & cæde Pompeii.

Prodigia

Prodigia & mores urbis damnante Canopo.
Immemor illa domûs, & conjugis atque ſororis,
Nil patriæ indulſit, plorantesque improba natos,
Utque magis ſtupeas, ludos, Paridemque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumâq; paternâ,
Et ſegmentatis dormîſſet parvula cunis,
Contempſit pelagus: famam contempſerat olim,
Cujus apud molles minima eſt jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latéque ſonantem
Pertulit Ionium conſtanti pectore, quamvis
Mutandum toties eſſet mare. Juſta pericli
Si ratio eſt, & honeſta; timent, pavidoq; gelantur
Pectore, nec tremulis poſſunt inſiſtere plantis.[dent.
Fortem animum præſtant rebus, quas turpiter au-
Si jubeat conjux, durum eſt conſcendere navim.
Tunc ſentina gravis, tunc ſummus vertitur aër.
Quæ mœchum ſequitur, ſtomacho valet. Illa maritū
Convomit: hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.

Canopo execrante portenta moreſque civitatis Romæ. *Ea familiæ oblita, & mariti, & germanæ, nequaquam patriæ pepercit: atque ſceleſta deſeruit filios lacrymantes, & quòd plus mirere, ſpectacula & Paridem. At quamvis & plumeâ parentis* culcitrâ, *& incunabulis ſegmentatis infantula cubuiſſet inter ingentes divitias, aſpernata eſt mare: quondam ſpreverat exiſtimationem, cujus damnum parvi ſtat apud ſellas delicatas. Ergo Tyrrhenos vortices, ac Ionium longè reſonantem perpeſſa eſt corde intrepido, tametſi commutandum erat æquor frequenter. Quando legitima probaque diſcriminis adeſt cauſa formidant & meticuloſo corde frigent, neque pedibus vacillantibus ſtare queunt.* At *impavidam adhibent mentem fœdis rebus quas attentant. Si vir imperat, grave eſt navim ingredi. Sentina tùm moleſta: tum ſupremus æther convolvitur. Quæ* verò *comitatur adulterum pectore firmo eſt. Iſta vomit* in *virum: hæc inter nautas & prandium carpit & ambulat per puppim, graveſque funes contingere oblectatur.*

ANNOTATIONES.

84. *Prodigia & mores.*] Prodigioſum imprimis amorem illum matronæ Romanæ in gladiatorem ignobilem: & ex Hippia, urbis indolem æſtimante.

Canopo.] Urbe quamvis impurâ, de qua Sat. 1. v. 26. Metonymia pro *Ægyptiis.*

86. *Nil patriæ indulſit.*] Nil curans quòd patriæ charitatem ſimul & famam violaret.

87. *Ludos.*] Circenſes, quibus adeò Romani capiebantur, ut notavi Sat. 3. v. 223.

Paridem.] Scenicos etiam ludos, & in iis Pantomimum iſtum Domitiano carum, ab eo tamen poſteà necatum, ob ejus nimiam cum Domitia ſua familiaritatem & adulteria. Vetus Schol.

88. *Sed quanquam in magnis, &c.*] Quamvis autem molliter eſſet educata, utpote domi nobilis ac dives, laſcivus amor audacem fecit & robuſtam, ut longè ſequi adulterum hiſtrionem non vereretur per terras, & maria.

89. *Segmentatis.*] Diſtinctis ornatiſque multiplice teſſellâ, vermiculato emblemate, ſegmentis. Porrò ſegmenta vet. Schol. explicat vittas intextas auro de veſtibus pendentes. Alii faſciolas aiunt eſſe veſtium oris aſſui conſuetas ornatûs gratia. Vide quæ ad Sat. 2. v. 124.

90. *Contempſit pelagus.*] Tempeſtates maris horrendas, variaque diſcrimina non exhorruit.

Famam contempſerat olim.] Abjecto dudum pudore, cùm ſui pridem impuri amores vulgarentur.

91. *Cujus apud molles, &c.*] Cujus, parvi jactura penditur à luxurioſis mulieribus, quæ mollibus cathedris ac ſellis uti ſolent.

Cathedras.] Sellas muliebres. Vide quæ notavimus Sat. 1. v. 65.

92. *Tyrrhenos fluctus.*] Mare Thuſcum & Inferum Latinis, Tyrrhenum Græcis.

Sonantem.] Quando fluctus ſcopulis illiduntur cum fragore.

93. *Ionium.*] Ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam.

94. *Mutandum toties eſſet mare.*] Ex Italia trajicientibus in Ægyptum trananda ſunt maria, Tyrrhenum, Ionium, Ægeum.

Juſta pericli ſi, &c.] Cùm ſe dat occaſio, urgetque ratio aliqua juſta & honeſta ſubeunda maris & periculi, tum illæ mulieres expaveſcunt: at libidinis explendæ causâ quidlibet facilè moliuntur.

99. *Sentina.*] Navis fundus, in quem fit aquarum & ſordium colluvies, undè graveolens & teter odor emittitur.

Summus vertitur aër.] Tùm nauſeæ vertiginesque faciunt, ut cœlum rotari, ejus ſumma pars ima fieri, omnia perturbari videantur.

100. *Stomacho valet.*] Nauſeâ non tentatur.

Maritum convomit.] Vomitu conſpurcat nauſeabunda. Vide Cœl. Rhodig. l. 26. c. 13.

102. *Rudentes.*] Ita dicuntur, quòd flantibus ventis rudere videantur.

Quâ tamen exarſit formâ? Quâ capta juventa eſt
Hippia? Quid vidit propter quod ludia dici
Suſtinuit? Nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, & ſecto requiem ſperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia, ſicut
Attritus galeâ, mediiſque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum ſemper ſtillantis ocelli.
Sed gladiator erat. Facit hoc illos Hyacinthos.
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa ſorori,
Atq; viro. Ferrum eſt, quod amant. Hic Sergius idem
Acceptâ rude cœpiſſet Veiento videri.
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Reſpice rivales Divorum; Claudius audi
Quæ tulerit: Dormire virum cùm ſenſerat uxor,
Auſa Palatino tegetem præferre cubili.
Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos,
Linquebat comite ancillâ non ampliùs unâ:

Verùm quâ pulchritudine incenſa eſt; quæ juventute rapta eſt Hippia? Ecquid aſpexit, cujus gratiâ toleravit hiſtrionicâ vocari? Etenim Sergius inceperat jam tondere fauces, & quietem expectare, nervo exciſo. Inſuper non pauca in vultu fœda erant: *velut preſſus caſſide; & magnus tumor in medio naſo; atque gravis morbus oculi nunquam non fluentis. At erat gladiator. Id eos reddit Hyacinthos: id natis & patriæ, id germanæ maritoque iſta prœpoſuit. Gladius eſt quem depereunt. Ille ipſe Sergius donatus rude incœpiſſet Fabricius æſtimari. Scilicet angeris quid privata familia, quid Hippia agerit? Cerne Deorum æmulos: auſculta quæ ſuſtinuit Claudius. Quando conjux advertebat maritum eſſe ſopitum, non dubitans regali thalamo mattam præponere, & induere noctis cucullum, meretrix Cæſarea* illum *deſerebat, unicâ dumtaxat famulâ comitante,*

ANNOTATIONES.

103. *Quâ tamen exarſit formâ.*] At quæ tandem cauſa tam ardentis furoris? An impuberem quemdam ætate florentem, an eleganti raraque formâ juvenem deperit, cujus amor aut tolerabilis aut veniâ dignus æſtimari debeat? Quin imò.

104. *Ludia dici.*] Quippe quæ *ludium* ſectetur, cùm ſit uxor Senatoris, & ipſa natalibus clara.

105. *Sergiolus.*] Diminut. ad ironiam.

Radere guttur.] Mentum jam egregiè barbarum, quod ætatem arguit provectam.

106. *Secto requiem ſperare lacerto.*] Miſſionem accipiebant gladiatores, ſi quando eſſent membro aliquo mutilati. Minùs placet quod affert vetus Schol. Bellonarium ſortè illum factum eſſe, ſeu è Bellonæ Sacerdotibus, qui ex more lacertos ſibi gladio diſſecantes cruorem ſuum Deæ ſacrificare conſueverant. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 12.

108. *Attritus galeâ.*] Frons erat attrita, vibicibuſque notata, ob galeam quam geſtabat mirmillo. Vide quæ notavimus Sat. 2. v. 143. & ſequ.

109. *Gibbus.*] Tumor è percuſſione crebra.

Semper ſtillantis ocelli.] Lippitudine laborantis.

110. *Hyacinthos.*] Tàm amabiles, quàm formoſus ille Apollinis amaſius, de quo Ovid. Metamorphoſ. 10. Fab. 5.

113. *Acceptâ rude.*] Miſſionis olim & vacationis à gladiatura ſignum erat, ſeu gladius ligneus, ut aiunt quidam, ſeu virga impolita & rudis: undè rudiarii dicti, qui non cogebantur ampliùs ferro decertare, ſed baculis & rudibus tantùm batuere. Turneb. l. 25. c. 17. & l. 26. c. 26. Sueton. Tib. c. 7. rudiarios revocatos ait. Calig. c. 32. mirmillonem è ludo rudibus ſecum batuentem ferreâ ſicâ ab eo confoſſum. Claud. cap. 21. Eſſedario indultam rudem. Horatii Epiſt. 1.

. . . *Donatum jam rude quæris,*
Mæcenas, iterùm me antiquo includere ludo.

Cœpiſſet Veiento videri.] Tam vilis ei foret quàm ſuus vir Fabricius Veiento.

114. *Quid privata domus,* &c.] Tranſitio. Sed ne tam indigne fer libidines privatorum: nam & ſimiles in Principibus reperire eſt; quod multò magis mirare.

115. *Rivales Divorum.*] Imperatorum Romanorum qui Divi appellantur, & poſt mortem in Deorum numerum referuntur.

Claudius.] Romanorum Cæſar quintus, cui Meſſalina uxor tot rivales dedit, tot adulteros admiſit monſtroſæ libidinis mulier. De hac Cornel. Tacit. Annal. 11. Plin. l. 10. c. 63.

117. *Tegetem.*] Mattam centone ſtipatam, quæ in luſtro pro lecto eſt. Vel fornicem & luſtrum *tegetem* vocat quaſi tugurium vile præ domo Imperatoria & Palatio Claudii.

118. *Meretrix Auguſta.*] Meſſalina Claudii Cæſaris uxor, adulteriis famoſa.

Cucullos.] Caput ſcilicet eo tegumento involvebat, ne agnoſceretur. Vide Sat. 8. v. 145.

Et nigrum flavo crinem abscondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atq; suam: tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lyciscæ,
Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem.
Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit:
Mox lenone suas jam dimittente puellas,
Tristis abit; sed quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ,
Et lassata viris, necdùm satiata recessit:
Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Hippomanes, carmenq; loquar, coctumq; venenum,

atque flavo galericulo tegente capillos atros, ingressa est lustrum detrito centone calens, atque cellam inanem suamque. Tum simulans inscriptionem Lycisca, nudata mammis auratis prostitit, & exhibuit uterum tuum ô nobilis Brittannice. Jucunda venientes admisit, & pecuniam exegit. Deinde suo ganeone juvenculas remittente, mœsta discedit: verumtamen, quod licuit, cellam postrema conclusit, ... abiit non adhuc expleta, malisque denigratis indecora. & deturpata lampadis fumo, lustri fœtorem portavit ad lectum Imperatoris. *Referamne hippomanes, & incantamenta, & virus excoctum,*

ANNOTATIONES.

120. *Nigrum flavo crinem abscondente galero.*] Flavâ comâ adscititiâ, quæ pro galero est: Crine supposito rotundo in formam galeæ, quo meretrices utebantur flavo: at nigro dumtaxat matronæ. Vetus Schol. Sed & viris in usu fuisse factitium ejusmodi capillitium constat. Sueton. Id modò galericulum, modò capillamentum nuncupat. Calig. cap. 11. capillamento celatus geneas obire ille dicitur. Otho verò c. 12. galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo cognosceret, usus refertur.

121. *Calidum.*] Quia valdè frequentatum: vel ob Lyciscam recenter egressam.

Centone.] Operculum est è variis pannis & coloribus conflatum.

122. *Cellam vacuam.*] Discessu Lyciscæ.

Atque suam.] Ex pacto, quo Lyciscæ diurnum, Messalinæ verò nocturnum tempus dabatur: sic enim inter se illæ convenerant.

123. *Auratis.*] Ornatis auro.

Titulum mentita Lyciscæ.] Ut pro Lycisca haberetur, cellam ejus nocte occupabat Messalina. Porrò cellis meretricum nomina inscripta erant. Hinc & titulus falsò additus hic dicitur.

Lyciscæ.] Quæ famosa meretrix erat. Ejus meminit Martialis lib. 4. Epigramm. 17.

124. *Tuum ventrem.*] E quo natus prodiisti.

Generose Britannice.] Ironicè, ob genus & patrem incertum illius, & promiscuos matris Messalinæ concubitus. Claudii tamen Imperatoris habebatur filius, & ab eo per castra infans circumlatus, ac militibus commendatus. Tacit. l. 13.

125. *Æra.*] Stupri mercedem, ne alia quàm ipsa meretrix Lycisca existimaretur.

126. *Dimittente puellas.*] Sub mediam noctem.

130. *Obscurisque genis, &c.*] Obscuratis fuligine lucernarum, ad quos prostabant meretrices.

131. *Ad pulvinar.*] Ad Imperatoris Claudii viri sui lectum pulvinis stipatum. Pulvinaria vocantur propriè lectuli in honorem Deorum strati in templis, in quibus eorum imagines reclinabantur. Hinc lectisternia, quorum frequens apud Livium mentio.

132. *Hippomanes carmenque, &c.*] Alia jam persequitur mulierum scelera, quæ flagitiis prioribus ac libidine pejora esse affirmat, nimirùm propinata philtra, incantationes factæ, veneficia.

Hippomanes.] Vox Græca ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Tria significat, primò quidem herbam quamdam ita vocatam: Secundò carunculam nati recens pulli fronti adhærentem: Tertiò fluentem liquorem quemdam virulentum ex equæ pudendo ad venerem concitatæ, in veneficiis usitatum. De herba illa, Botanici. De Caruncula equina, Plin. l. 8. c. 42. *Equis innasci, ait, amoris veneficium, Hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod statim edito partu devorat fœta, aut partùm ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.* De veneno denique illo, idem Plin. l. 28. c. 11. *Hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut, &c.* Virgil. Georgic. 3.

Hinc demùm hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes quod sæpè malæ legêre novercæ,
Miscueruntque herbas & non innoxia verba.

Vide Ælian. de Animal. 14. c. 18.

Carmen.] Vide Virgilii Eclogam 8.

Coctum venenum.] Apud Sueton. Ner. c. 33. Nero Locustæ jubet coram se venenum coquere quàm posset velocissimum ac præsentaneum: mox, illud iterùm ac sæpiùs recoctum dari Britannico, qui statim exanimatus est. Tit. Liv. l. 8. c. 18. Complures matronæ per indicem deprehensæ referuntur venena coquentes. Tumque primùm de veneficiis quæsitum: & ad centum septuaginta damnatæ.

Privignoque datum? Faciunt graviora coactæ
Imperio ſexûs, minimumque libidine peccant.
Optima ſed quare Ceſennia teſte marito?
Bis quingénta dedit, tanti vocat ille pudicam;
Nec Veneris pharetris macer eſt; aut lampade fer-
Inde faces ardent, veniunt à dote ſagittæ. [vet:
Libertas emitur: coràm licet innuat, atque
Reſcribat, vidua eſt locuples, quæ nupſit avaro.
Cur deſiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si vèrum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ ſubeant, & ſe cutis arida laxet,
Fiant obſcuri dentes, oculique minores;
Collige ſarcinulas, dicet libertus, & exi;
Jam gravis es nobis, & ſæpè emungeris; exi
Ocyùs, & propera; ſicco venit altera naſo.

atq; privigno propinatum? Deteriora perpetrant adactæ dominatione ſui *ſexûs; minora verò committunt* per *cupidinem. At cur proba* eſt *Ceſennia, affirmante* ſuo *viro? Donavit* ſcilicet talenta *mille. Tali pretio is caſtam nuncupat. Neq; macilentus eſt pharetrâ Veneris, nec* ejus *ardet face. Hinc amor caleſcit, à dote procedunt ſpicula. Libertas* pretio *habetur.* Illo *præſente annuere permittitur, ac reſcribere. Quæ dives* cum *avaro* matrimonium *contraxit eſt* quaſi *vidua. Quare Sertorius incenſus eſt amore Bibulæ? Si veritatem ſcruteris, vultus non conjux diligitur. Tres rugæ ſuccedant, & ſicca pellis ſe remittat, dentes atri evadant, & oculi anguſtiores,* tùm *libertus jubebit, corripe ſarcinas, atque abi: modò nobis moleſta es, ac ſæpiùs* naſum *abſtergis, diſcede quamprimùm, atque accelera; aridis alia naribus accedit,*

ANNOTATIONES.

133. *Privignoque datum.*] Mariti ex alia uxore filio porrectum à noverca poculum ſeu amatorium, ſeu venenatum, cùm aut libidine aut irâ moveretur. Sic Hippolytum Phædra inſectatur, amore primùm, deinde odio.

Faciunt graviora coactæ imperio ſexûs.] Dum obſequuntur affectibus, iræ, odio, ſuperbiæ, &c. quæ ſunt in muliebri ſexu vehementiora; tùm certè graviora perpetrant, quàm cùm ſolâ ducuntur libidine.

135. *Optima ſed quare,* &c.] Objectio ironica.

Ceſennia.] Legunt aliqui *Cæſonia,* quæ uxor Caligulæ. Sed de hac poſteà v. 615. *Ceſennia* cujuſpiam avari uxor.

136. *Bis quingenta dedit.*] Opimam dotem attulit, hinc optima ab Avaro celebratur. Dedit mille vel talenta, vel ſeſtertia. Vide quæ Turneb. l. 18. c. 30. Et Sat. 1. v. 92.

137. *Nec Veneris pharetris,* &c.] Suis eum telis haud Venus aut Cupido filius ejus vulnerârunt, nec facibus incenderunt.

Macer eſt.] Virgil. Eclog. 5.

Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in arvo.
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.

138. *Inde faces ardent,* &c.] Pecuniæ cupido ſagittis & facibus illum unus impetiit; dotem hinc non uxorem amat.

139. *Libertas emitur.*] Scilicet nupſit ei dives mulier ad emendam libertatem quidvis impunè perpetrandi. Plaut. Aſin. Act. 1. Scen. 1.

Argentum accepi, dote Imperium vendidi.

Et Aulul. Scen. 17.

--- Multæ ſunt in magnis dotibus
Incommoditates, ſumptuſque intolerabiles.
Nam quæ indotata eſt, ea in poteſtate eſt viri.
Dotata mactant, & malo & damno viros.

Coràm licet innuat.] Viro etiam præſente mœchis innuere & reſcribere ad eorum literas audet, eique licet. Horat. Lib. 3. Ode 6.

Sed juſſa coràm non ſine conſcio
Surgit marito, ſeu vocat inſtitor,
Seu, &c.

140. *Vidua eſt locuples, quæ,* &c.] Quæ mulier benè dotata avaro nupſit, tam libera eſt in conjugio, imo ampliùs, quàm ſi vidua foret, connivente marito ad uxoris flagitia, aut ejus non audente coërcere licentiam. Vide Sat. 1. v. 56. & ſeq.

141. *Cur deſiderio Bibulæ.*] Altera objectio, cui ſtatim reſpondet, ut priori anteà.

Bibulæ Sertorius.] Ficta nomina uxoris & viri.

142. *Facies, non uxor amatur.*] Formâ, ſpecies, venuſtas magis quàm probitas aut pudicitia.

143. *Tres rugæ ſubeant,* &c.] Quòd ſi per morbum aut ſenectutem deturpetur illa pulchritudo, is uxorem repudiabit, & aliam juniorem & formâ integrâ ſibi quæret.

Cutis arida laxet.] Succo deficiente fiat macilentior, ac paulò deformior.

144. *Fiant obſcuri dentes.*] Putreſcentes nigreſcant.

Oculi minores.] Contrahantur, ut fit in ſenectute.

145. *Collige ſarcinulas.*] Supellectilia, res tuas aufer: Metaphora à re militari: tùm enim jubentur vaſa & ſarcinæ colligi, cùm aliò eſt emigrandum ac mutanda ſtatio. Porrò ſolemnia repudiationis verba erant: res tuas tibi habeto, res tuas agito.

Libertus.] Dives aliquis è libertino genere.

146. *Sæpè emungeris.*] Mucoſa es, & ſordidula; nobiſque jam faſtidio es.

147. *Altera.*] Nova nupta ætate florens & ſpecie.

Intereà

Intereà calet, & regnat, poſcitque maritum
Paſtores, & ovem Canuſinam, ulmoſque Falernas.
Quantulum in hoc? Pueros omnes, ergaſtula tota,
Quodq; domi non eſt, & habet vicinus, ematur.
Menſe quidem brumæ, cùm jam mercator Iaſon
Clauſus, & armatis obſtat caſa candida nautis,
Grandia tolluntur cryſtallina, maxima rursùs
Myrrhina, deinde adamas notiſſimus, & Berenices
In digito factus pretioſior. Hunc dedit olim

Interim fervet ac imperitat, & à viro exigit paſtores, atque oves Canuſinas, & Falernas ulmos. Quantum autem in ea re? Cunctos ſervos, ergaſtula integra depoſcit. *Et quod in familia non adeſt, vicinuſque poſſidet* pretio *comparetur,* jubet. *Etiam hyemali menſe, quando Iaſon mercator jam abditus, atque tugurium albicans retardat nautas expeditos, magna proferuntur è cryſtallo* vaſa, *myrrhina rursùm ingentia; mox celebris adamas, ac in digito Berenices carior effectus. Illum quondam*

ANNOTATIONES.

148. *Intereà.*] Dum forma viget ac juventus, ardenter & imperiosè omnia agit, & quodcumque libuerit à viro petit, inſtat, extorquet: in familia regnat.

149. *Paſtores.*] Greges ovium optimarum.

Canuſinam.] *Canuſium* Apuliæ vicum, quem Cannas eſſe nonnulli arbitrantur. Ibi paſcebantur oves exquiſitâ lanâ præſtantes. Teſtis Plinius lib. 8. cap. 48. *Lana,* inquit, *laudatiſſima Appula. . . Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habet.* Martial. lib. 14. Epigram. 155.

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Ulmoſque Falernas.] Vites ex agro Falerno ulmis ſuſtentatas. Vide Sat. 4. v. 138.

150. *Quantulum in hoc?*] Sed hoc quàm parvi eſt momenti præ ſequentibus!

Pueros omnes, &c.] Numeroſam familiam, complures famulos atque opifices, qui ſibi deſerviant & laborent.

Ergaſtula.] Loca in quibus ſervi, item noxii, clauſi vinctique ad opus tenebantur. Etymologia ab ἔργον, *opus,* & ςέλλω, *mitto:* vel ab εἴργω, *claudo.* Iſidor. Orig.

151. *Quodque domi non eſt,* &c.] Appetit id omne quod apud vicinos aſpicit.

152. *Menſe quidem brumæ.*] Imperioſa mulier cogit maritum navigare, vel hyemis tempeſtate, ad conquirenda ſibi peregrina ornamenta & ſupellectilia.

Brumæ.] Circa ſolſtitium hyemale, Decembri menſe, cùm dies eſt breviſſimus, Βραχὺ ἦμαρ, undè nomen. Non deeſt qui legat, *Numæ,* intelligatque menſem Februarium à Numa dicatum Februo, id eſt, Plutoni.

Iaſon.] Tam audax & lucri avidus, quàm is qui velleris aurei causâ in Colchidem è Græcia profectus eſt. Primus nave longâ Jaſon navigavit, inquit Plin. lib. 7. cap. 56.

153. *Clauſus.*] Domi ſe continet relicto mari ob hyemem & glaciem.

Armatis.] Paratis ad navigandum primo quoque tempore, inſtructis rebus omnibus.

Candida.] Nivibus ac pruinis operta.

Armatis obſtat caſa candida nautis.] Hæc planè aliter explicat vetus Schol. Sed an veriùs? Vult nempè hæc ideò dicta, quoniam tempore Saturnaliorum, Romæ, in porticu Thermarum Agrippinarum & Trajanarum, mercatores ſigillaria proponentes ſtruebant caſas è linteis quæ obſtabant quidem pictæ illic Argonautarum hiſtoriæ.

154. *Tolluntur.*] Apportantur è longinquis terris vaſa pretioſa, qualia celebrat Plinius lib. 37. cap. 2.

Cryſtallina.] *Non alibi cryſtallus reperitur quàm ubi maximè hybernæ nives rigent, & glacies. Undè & nomen Græci dedêre. . . . Oriens hanc mittit: ſed Indicæ nulla præfertur . . . . Laudata & in Alpium jugis. . . . In deliciis fœminarum aliquibus de cauſis præcipuum habent locum cryſtallina, & myrrhina, rigidi potûs utraque.* Hæc. Plin. loco mox citato. Vide Gell. lib. 19. cap. 5.

155. *Myrrhina.*] Vaſa è murrha, de quibus Plinius loco mox citato. *Murrhina Oriens mittit. præcipuè Carmania. Humorem putant ſub terra calore denſari. Splendor his ſine viribus, nitorque veriùs quàm ſplendor: ſed in pretio colorum varietas . . . . . ac repercuſſus, quales in cœleſti arcu ſpectantur . . . . . aliqua & in odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto.* Vide Agricolam, Foſſil. lib. 6. Cœl. Rhodig. lib. 1. cap. 10. de cryſtallo. Murrhina laudat Martial. lib. 14. Epigram. 113.

Adamas.] Maximum habens pretium in rebus humanis, non inter gemmas ſolùm: diu regibus duntaxat, iiſque paucis cognitus, &c. quæ multa de eo Plin. lib. 37. cap. 4.

Notiſſimus.] Ob pretium, & famam de annulis ingentis pretii identidem donatis.

Berenices.] *Berenice* ſeu *Beronice* multiplex ſimiliter flagitioſa. Hinc non patet de qua Juvenalis loquatur.

Barbarus

Barbarus inceſtæ, dedit hunc Agrippa ſorori,
Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata reges,
Et verus indulget ſenibus clementia porcis.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sit formoſa, decens, dives, fœcunda, vetuſtos
Porticibus diſponat avos, intactior omni
Crinibus effuſis bellum dirimente Sabinâ:
RARA AVIS IN TERRIS, nigroque ſimillima cygno.
Quis feret uxorem, cui conſtant omnia? Malo,

barbarus inceſta donavit; illum germanæ donavit Agrippa, ubi Principes nudis plantis ſolemnia colunt Sabbata, & benignitas antiqua parcit vetulis ſuibus. An de tanta multitudine nulla tibi cenſetur idonea? Age verò, *ſit pulchra, honeſta, opulenta, fœcunda; antiquos atriis avos collocet;* fit *caſtior Sabinis univerſis,* quæ *ſparſis capillis finierunt prælia.* Denique fit *volucris in orbe infrequens, & par olori atro.* *Quis tolerabit conjugem cui* ſimul *adſint cuncta* hæc? *Præfero,*

ANNOTATIONES.

157. *Barbarus.*] Vel Ptolemæus Philadelphi filius dedit Berenicæ ſorori ſuæ pariter atque uxori in Ægypto: vel in Judæa Herodes alteri *Beronicæ.* Prius dicit vetus Schol.

Inceſtæ.] Vide Sat. 4. v. 9. ad vocem, *inceſtus.*

Agrippa ſorori.] Rurſus ambigitur an referenda ſit vox, *barbarus,* ad *Agrippam,* ut ſit unus Herodes Agrippa donator, unus adamas, uni Berenicæ inceſtæ ſorori ab Agrippa fratre donatus: an eidem annulus duplex à duobus datus, primus, ab Herode patruo ſimul & marito, nam ei quidem nupta fuerat Berenice neptis; alter ab Agrippa fratre ſuo, qui poſt Herodis mortem de inceſtu cum eadem Berenice ſorore ſua ſuſpectus fuiſſe ſcribitur à Joſepho.

158. *Oſervant ubi,* &c.] In Judæa nempè, ubi Sacris operari poterat nemo, nec ipſe Rex quidem niſi nudis pedibus: Sic enim olim Deus præceperat Moſi, Exod. cap. 3. *Solve calceamenta de pedibus tuis, &c.* Hinc Berenice nudipes apud Jeroſolymam vota perſolvere legitur, Joſ. Bell. Jud. lib. 2.

Sabbata.] Leg. Corn. Tacit. initio lib. 5. Hiſtor. Juſtin. lib. 36. Perſ. Sat. 5. v. 184. & quæ notavimus ibidem.

159. *Indulget ſenibus clementia porcis.*] Hi ſiquidem impunè vivunt ad ſenectutem, quibus veſci non licet apud Judæos. Nam Levit. cap. 11. art. 7. ab his aliiſque immundis animalibus abſtinere jubentur. Tacitus Hiſtor. 5. inter alia de Hebræis falſa, & hæc habet: *Seu abſtinent,* inquit, *memoriâ cladis, quod ipſos ſcabies quædam turpaverat, cui id animal obnoxium.*

160. *Nullane di tantis.*] Hactenùs vitia mulierum enarravit: jam bonas earum dotes affert, quas vix inveniri aſſerit: ac ſi quæ ſint in eis virtutes, has vitio quopiam infeſtari, v. g. ſuperbia; quâ fit ut nullam commendationem illæ mereantur.

161. *Sit formoſa,* &c.] Age verò, ſit quædam mulier variis ornamentis clara & eximia; at ſi eſt arrogans & ſuperba propter illas ipſas dotes; quid?

162. *Porticibus diſponat avos.*] Cereas Majorum imagines ordine diſpoſitas, ut ſit, habeat in atrio domûs benè multas; adeòque ſit valdè nobilis. Vide initio Sat. 8.

163. *Crinibus effuſis bellum dirimente Sabiniâ.*] Nota hiſtoria de raptis mulieribus Sabinis, ob quas Romanis bellum atrox: de quo Titus Livius lib. 1. Sic autem loquitur cap. 13. ejuſdem libri. *Tum Sabinæ mulieres, quarum ex injuria bellum ortum erat, crinibus paſſis, ſciſſâque veſte, victo malis muliebri pavore, auſæ ſe inter tela volantia inferre, ex tranſverſo impetu facto, dirimere infeſtas acies, dirimere iras, hinc patres, hinc viros orantes . . . . . Movet res tum multitudinem, tùm duces. Silentium, & repentina fit quies. Indè ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modò, ſed & civitatem unam ex duabus faciunt; regnum conſociant: Imperium omne conferunt Romam.* Vide & Ovid. Faſt. 3.

Sabinâ.] Vide Sat. 3. ver. 169. ad vocem, *Sabellam.*

164. *Rara avis,* &c.] Velut Phœnix. Vide Perſ. Sat. 1. v. 46. & quæ nos ibidem.

Cygno.] Hunc natura candidiſſimum gignit. Adeòque nigrum videre portenti loco eſſet: ſic & uxorem invenire bonam. De *cygnis* multa refert Athenæus, ex Ariſtotele, pugnaces eſſe vel adversùs aquilas, numeroſâ prole fœcundos, canoros ſub exitum vitæ præſertim, &c. At ibidem Alexander Myndius moribundos cygnos proſecutus multos, ait nullum ſe cantum audiviſſe. Athen. lib. 9. cap. 11.

163. *Quis feret uxorem.*] Etiamſi præclaris dotibus effulgeat, at ſuperbientem quis uxorem feret?

Malo

Malo Venuſinam, quàm te, Cornelia mater
Gracchorum, ſi cum magnis virtutibus affers
Grande ſupercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Annibalem, victumq; Syphacem
In caſtris; & cum tota Carthagine migra.
Parce precor, Pæan, & tu depone ſagittas:
Nil pueri faciunt; ipſam configite matrem:
Amphion clamat. Sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo gregem natorum, ipſumque parentem,

potiorem duco Venuſinam, quàm te Cornelia Gracchorum parens, ſi cum ſummis dotibus apportas ingentem faſtum, ac in dote computas triumphos. Aufer quæſo tuum Annibalem, & Syphacem in exercitu ſuperatum, atq; abi cum univerſa Carthagine. Amphion vociferatur, indulge quæſo, Phœbe; tuque tela dimitte, Diana. *Filii nihil committunt, ipſam parentem confodite. Verùm Apollo intendit arcum: turbam igitur puerorum interfecit, atque ipſum patrem.*

ANNOTATIONES.

166. *Venuſinam.*] Pauperem ex Apulia ruſticam, humilem. Talium enim caſtitas & modeſtia celebratur. Vide Sat. 1. v. 51. ad voc. *Venuſina.*

Cornelia.] Scipionis Africani filia, Tib. Sempronio Gracco nupta, Tiberii & Caii Gracchorum mater. Huic ſtatuam Romæ poſitam in Metelli publicâ porticu, auctor eſt Plin. l. 34. c. 6. Quint. l. 1. c. 1. ſic habet: *Gracchorum eloquentiæ multùm contuliſſe accepimus Corneliam matrem, cujus doctiſſimus ſermo in poſteros quoq; eſt epiſtolis traditus.*

167. *Gracchorum.*] De his vide Sat. 2. v. 24. & quæ nos ad vocem, *Gracchos.*

Cum magnis virtutibus.] Nobilitate, opibus, inſigni pudicitiâ, facundiâ, ſapientiâ, fœcunditate. De quibus Plutarch. & alii. Certè duodecim filios ex uno viro Tib. Sempron. Graccho genuiſſe; & poſt ejus mortem, Ptolemæi regis nuptias reſpuiſſe Corneliam, refert Plut. in Gracchis.

168. *Supercilium.*] Faſtum, ſuperbiam, arrogantiam. Vide Sat. 2. v. 93.

Triumphos.] Suorum laudes ac triumphos jactate conſueverat Cornelia, Plutarcho teſte.

169. *Tolle tuum precor Annibalem.*] Ne mihi importunè prædica victos à tuis ingentes ac ſummos quoſque Duces, ipſamque ſubactam ac deletam Carthaginem.

Annibalem.] Carthaginenſium Ducem, juratum Romanorum hoſtem, eiſque per tot annos formidoloſum, vel unâ Cannenſi victoriâ celebrem, Campaniæ deliciis fractum, ad Nolam à Marcello ſuperatum, tandem in Africa cæſum & fugatum cum multis Pœnorum millibus obſidente Carthaginem Scipione Africano. De genere mortis non conſtat. Alii dicunt veneno ſeipſum enecâſſe, ne in Romanorum poteſtatem veniret, alii à Carthaginienſibus ob rem malè geſtam lapidibus obrutum; alii cruci affixum. T. Livius, Plutarch. Eutrop. Oroſ. &c.

Victum Syphacem in caſtris.] Numidiæ regem, cujus & Aſdrubalis caſtra facibus illatis unâ nocte delevit Scipio Africanus, teſte Floro, l. 2. c. 6. Hic etiam illum poſteà in triumpho duxit. Plutarch. in vita Scipionis Africani ex Polybio.

170. *Carthagine.*] Hæc urbs ſitu & viribus Romæ dudum æmula, habens in circuitu tria ſupra viginti millia paſſuum, teſte Livio; triplici bello Romanos fatigavit. Opuſne Didonis fuerit, an Tyriorum, non omnino conſtat. An eſſet delenda Romæ deliberatum, ut gloriæ ſeges ac virtutis materia nunquam Romanis deeſſet. At ex Catonis ſententia Senatus Scipionem Æmilianum in Africam miſit cum ingenti exercitu, qui Carthaginem à Scipione Africano vectigalem jam antè factam obſideret, caperet ac ſolo æquaret. Quod factum eſt anno poſtquàm erat condita ſeptingenteſimo, Tit. Liv. l. 51.

171. *Parce precor.*] Proſopopœia, quâ exhibetur Amphion pro filiis deprecans Apollinem & Dianam Niobæ faſtum ulciſcentes. Ejuſque exemplo probat Juvenalis quanta ſit mulierum arrogantia, quæ Deos etiam laceſſat.

Pæan.] Ita vocatur Apollo, ſeu, à παίειν, quia radios quaſi ſagittas vibrat, iiſque ferit: ſeu à παύειν τὰς ἀνίας, quia ſuâ nos luce recreat Sol, & mœrores abigit. Vide Macrob. Saturn. l. 1. c. 17.

Tu depone ſagittas.] Alloquitur Dianam, cujus & Appollinis indignatione ac ſagittis Niobæ filii, ob quos ea ſuperbiebat, omnes confixi perierunt. Vide Ovid. Metamorph. 6. Fab. 3.

172. *Nil pueri faciunt.*] Innoxii ſunt, cur luunt noxam Niobæ matris? Hanc ipſam plectite.

Amphion.] Jovis ex Antiope filius, è Plinio l. 7. c. 56. citharam inveniſſe, primuſque illâ cum voce ceciniſſe dicitur. Patriam verò ſuam Thebas lyræ ſono ædificâſſe ait Horatius ad Piſones v. 394. quo facundiam ejus ſignificat.

173. *Sed Pæan contrahit arcum.*] Nil motus Amphionis patris licèt innocentis precibus.

174. *Extulit.*] Quaſi ad ſepulchrum tulit. Vide Sat. 1. v. 72.

Gregem natorum.] Amphionis & Niobæ filios de quorum numero diſſentiunt admodùm ſcriptores. Alii duodecim, alii quatuordecim, alii ad viginti referunt. Vide Gell. l. 20 c. 6. Ælian. Var. Hiſtor. l. 12. c. 36.

Parentem.] Non quòd ab Apolline confixus, ſed quòd ſuæ ſuorumque calamitatis dolore ſeipſum interfecerit.

Dum

Dum ſibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem ſcrofâ Niobe fœcundior albâ.
Quæ tanti gravitas? quæ forma, ut ſe tibi ſemper
Imputet? hujus enim rari, ſummique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta ſuperbo
Plus aloës quam mellis habet. Quis deditus autem
Uſq; adeò eſt, ut non illam, quam laudibus effert
Horreat, inque diem ſeptenis oderit horis?
Quædam parva quidem, ſed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quàm quòd ſe non putat ulla
Formoſam, niſi quæ de Tuſca Græcula facta eſt,
Se Sulmonenſi mera Cecropis? Omnia Græcè,
Cùm ſit turpe magis noſtris neſcire Latinè.
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta. Quid ultrà?

quando Niobe ipſaque fertilior candidâ illâ *ſue*, *præſtantiorem ſe putat Latonæ familiâ. Quæ ſeveritas, quæ pulchritudo tanti* facienda, *ut perpetuò ſe tibi objectet. Etenim ſingularis iſtius & magni commodi oblectatio nulla* eſt, *quandocumque arroganti ingenio depravata plus aloës quàm mellis exbibet. Quis verò tam addictus eſt, ut eam quam encomiis extollit non averſetur, ac ſeptem horis quotidie abhorreat.* Pretereà *nonnulla* ſunt *exigua certè, ac minimè viris ferenda. Ecquid enim putidius, quàm quòd nulla pulcram ſe exiſtimat, niſi quæ ex Hetruſca Græca effecta eſt? E Sulmonenſi pura Cecropis? Cuncta Græcè* loquuntur, *quanquam noſtratibus fœdius eſt ignorare Latinè. Eâ linguâ ſtupent, eâ iracundiam, lætitiam, ægritudines, eâ mentis arcana proferunt univerſa. Quid amplius?*

ANNOTATIONES.

175. *Dum ſibi nobilior.*] Nam tanta fuit ob fœcunditátem atque filiorum numerum arrogantia Niobæ, ut ſibi potiùs quàm Latonæ ſacrificandum jactaret, quæ duos tantùm Dianam & Apollinem genuerat. Ovid. loco citato.

Latonæ gente.] Appolline & Dianâ, Jovis ex Latona filiis, qui matris injuriam ulti ſunt. Horat. lib. 4. Od. 6.

Dive quem proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ . . . .
Senſit.

176. *Scrofâ.*] Celebri illâ ſue, quæ apud Lavinium ab Ænea prægnans mactanda fugit, & mox triginta fœtus uno partu edidit. Virgil. Æneid. 3. Dion. Halic. l. 1.

Albâ.] Trigeſimo ſcilicet anno poſtquàm Æneas Lavinium condiderat, urbem alteram Aſcanius ædificavit. *Albam,* ex oraculo Æneæ dato, ibidem nimirùm ubi candida ſus enixa erat procellos. Dionyſ. loco mox citato.

Niobe.] Tantali filia, Uxor Amphionis, numeroſâ prole ſuperbiens, filiis, ut dictum eſt, occiſis, & ipſa in ſaxum converſa. Cic. Tuſc. 3. n. 63. *Niobe lapidea fingitur,* inquit, *propter æternum in luctu ſilentium.*

177. *Quæ tanti gravitas.*] An verò tanti facias uxorem etiam gravem & pulchram, ut ferre velis quotidianas ejus exprobrationes, quibus ſe tibi jactat, ac ſæpiùs objicit, quod mirum quantum illi debeas, quæ te virum acceperit ſcilicet ita gravis, honeſta, pulchra?

178. *Hujus enim rari,* &c.] Certè plus te ſuperbiâ ſuâ infeſtat, quàm caſtitate & probitate delectat.

180. *Aloës.*] Herba eſt amari admodùm ſucci, de qua multa Plinius lib. 27. cap. 4. è contrà dulcedo mellis omnibus nota eſt.

Quis deditus, &c.] Quis tam uxorius, tam obnoxius quis ſuæ uxori quantumvis pulchræ?

181. *Laudibus effert.*] Propter morum honeſtatem & formam.

182. *Horreat.*] Ob faſtum & arrogantiam.

Septenis oderit horis.] Maxima parte diei, qui horarum duodecim. Vide quæ ad Perſ. Sat. 3. ver. 4.

184. *Rancidius.*] Corruptius, turpius. Perſ. Sat. 1. ver. 33. *rancidulum quiddam.*

185. *De Tuſca Græcula facta eſt.*] Patrium Italiæ & Romæ ſermonem poſtponens, & Græcum affectans, quo blandior ac venuſtior videatur.

Tuſca.] *Thuſcia* Italiæ regio nobiliſſima, ad Tiberim protenſa, nomen habet à θύειν, *ſacrificare*: Thuſci quippe religioſi ſemper extitêre. Tit. Liv. lib. 1. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. ultimo.

Græcula.] Diminut. ad contemptum. *Facta eſt,* linguâ & moribus.

186. *Sulmonenſi.*] *Sulmo* Pelignorum oppidum, tria Ovidii Poëtæ. Ponitur pro qualibet Italiæ urbe.

Mera Cecropis.] Tota Attica, tota Athenienſis. Cecrops enim Athenarum primus Rex fuit.

187. *Cùm ſit turpe magis,* &c.] Cùm tamen multò magis dedeceat Latinas neſcire loqui Latinè. Cicero in Bruto. *Non tam præclarum eſt ſcire Latinè, quàm turpe neſcire.*

188. *Hoc ſermone pavent,* &c.] Græco ſermone exprimunt pavorem, iram, gaudium, alioſque animi affectus.

Concumbunt græcè. Dones tamen ista puellis:
Tunc etiam, quam sextus & octogesimus annus
Pulsat, adhuc græcè? Non est hic sermo pudicus
In vetula, quoties lascivum intervenit illud,
Ζωὴ καὶ ψυχὴ, modò sub lodice relictis
Uteris in turba. Quod enim non excitat inguen
Vox blanda, & nequam? digitos habet: ut tamen
omnes.
Subsidant pennæ. Dicas hæc molliùs Æmo [nos.
Quanquam & Carpophoro, facies tua computat an-
Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur
Causa; nec est quare cœnam, & mustacea perdas,
Labente officio, crudis donanda; nec illud
Quod primâ pro nocte datur, cùm lance beatâ
Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.
Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni.

. . . *Hæc nihilominùs juvenculis indulge. At tu quoque quam annus urget octogesimus sextus, etiamnùm græcè* loqui affectas? *Casta non est illa oratio in decrepita, quandocumque adhibetur impudicum istud*; atque *in cœtu usurpas dimissas* paulò *ante substragula* voces, Ζωὴ καὶ ψυχή. *Nam sermo illecebrosus ac malus ecquod non movet . . . habet digitos, quamvis etiam cunctæ pinnæ conquiescant.* Verùm *licèt ista pronunties teneriùs Æmo atque Carpophoro, vultus tuus annos numerat. Si dilecturus non es desponsam tibi & copulatàm scriptis ex lege factis, nulla apparet ratio despondendi; & non est cur absumas convivium & mustaceos non coctis dandos, officio desinente; neque id quod donatur pro prima nocte, quando* in *patinâ divite rutilat Dacicus ac Germanicus auro insculpto. Si* verò *tibi est simplicitas conjugalis,*

ANNOTATIONES.

190. *Dones tamen ista puellis,* &c.] Apostrophe ad anus libidinosas.

194. Ζωὴ καὶ ψυχή.] Vita mea, anima mea; quibus verbis uti solebant meretrices. Meminit & Martial. lib. 10. Epigr. 68.

Lodice.] Lecti opertorio, Mart. l. 14. Epig. 148.

195. *In turba.*] In publico, sine ulla verecundia.

196. *Nequam.*] Propriè iners & lascivus ita dicitur, quòd nihil queat boni facere. Gell. l. 7. c. 11. ex Cicerone. Philipp. 2.

Digitos habet, &c.] Sordidula hæc suis tenebris damnantor; pudor jubet.

Ut tamen omnes subsidant pennæ.] Etsi quiescat libido, muliebribus excitatur blanditiis ac lascivis vocibus.

197. *Pennæ.*] Metaphora ab avibus: significat vires & nervos.

Dicas hæc molliùs.] Attamen, ô vetula impura, quantumvis imitere juveniles voces & blanditias tui vultûs rugæ amari te vetant jam decrepitam.

Æmo & Carpophoro.] Celebribus mimis muliebres voces egregiè imitantibus.

198. *Facies tua computat annos.*] Provectiorem ætatem indicat ac vetulam, decrepitam, obsoletam arguit.

199. *Si tibi legitimis.*] Posthumum ferit dilemmate; cujus hoc est prius membrum: alterum mox adest, ubi ait, *Si tibi simplicitas,* &c. Vel amabis uxorem, inquit, vel non. Si amabis, certè miser eris: si verò non amabis, non est cur ducas, & sumptus inutiles facias.

Legitimis tabellis.] Instrumento & contractu matrimoniali ritè & ex legibus confecto.

201. *Mustacea.*] Dulcia quædam, liba, placentas, è farina siliginea musto conspersa, admixtis caseo, aniso, cumino, adipe, & ramentis lauri. Hæc dari solita convivis in fine cœnæ nuptialis, velut apophoreta. Vet. Schol. *Mustaceos* coquendi modum præscribit Cato de Re Rust. c. 121. meminit & Cic. ad Att. lib. 5. Epist. 20.

202. *Labente officio.*] Vel stomachi non benè coquentis cibos, vel potiùs amicorum qui ad officium nuptiale convenerant, jamq; discedere paratorum.

Crudis.] Cruditate laborantibus post largiores epulas, danda ad juvandam & accelerandam coctionem.

203. *Quod primâ pro nocte datur,* &c.] Munera quæ maritus novæ nuptæ donare solet in virginitatis delibatæ præmium, aliquot nempè nummos aureos in lance. Vetus Schol.

204. *Dacicus & scripto radiat,* &c.] Nummus effigie Domitiani signatus cum titulis Dacici & Germanici, ob Dacas Germanosque debellatos.

Dacicus.] Vide Sat. 4. ver. 111. ad vocem, *Dacis.*

Scripto.] Legunt alii, *sculpto:* alii corrigunt, *scutilo,* id est, variegato velut telæ aranearum. Ita Jo. If. Pontan. Annot. in Macrob. & alii quidam. Verùm quòd operæ pretium; quidve gratiæ debeat utrisque Juvenalis, haud mihi satis apparet.

205. *Si tibi simplicitas uxoria.*] Posterius cornu dilemmatis. Quod si mulierosus es, & sim-

Est

Est animus: submitte caput cervice paratâ
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licèt, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longè minùs utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus, optandusque maritus.
Nil unquam invitâ donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolit, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cùm sit lenonibus, atque lanistis
Libertas, & juris idem contingat arenæ,
Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.
Pone crucem servo: meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest? Quis detulit? Audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens, ita servus homo est? Nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, & flamea conterit: inde

atque *mens uni addicta*; *subjice caput collo prompto jugum tolerare*: *nullum* enim *reperies*, *quæ diligenti indulgeat. Quamvis illa ferveat, diligentis cruciatibus delectatur atque exuviis. Itaque multò minùs idonea conjux erit ei quicumque vir fuerit benignus & cupiendus. Nihil unqaam dabis, reluctante uxore: eâ vetante, nihil venum dabis: nihil mercari* poteris *si illa prohibet. Ipsa motus* animi *suggeret. Is expelletur familiaris jam vetulus, cujus pubem aspexerunt fores tuæ. Quamquam* autem *gancones & lanistæ licentiam habent condendi testamenta, parque potestas arenæ data est, multiplex rivalis hæres tibi præcipietur.* Jubebit uxor; *servo patibulum statue.* Tu respondebis: *Ecquod ob scelus pœnâ dignus est servus? Ecquis astat testis? Quis denuntiavit? Ausculta: De hominis nece nulla unquam diuturnior mora est.* Tum illa dicet tibi: *O stulte, siccine mancipium homo est? Esto, nihil perpetrarit: at illud cupio, ita edico, pro causa sit arbitrium meum. Itaque imperium* exercet in *maritum. At paulò pòst ea regna deserit, ac mutat ædes, deteritque flamea. Exinde*

ANNOTATIONES.

pliciter uxori amandæ deditus, grave tibi jugum ferendum erit, eritque famulandum more servi, atque in omnibus obsequendum.

208. *Ardeat ipsa licèt.*] Quamvis ipsa te ardenter amet, gaudebit tamen torquere te ac spoliare. Sic enim improba est mens mulierum.

209. *Longè minùs utilis.*] Quo melior fit maritus & uxori optabilior, eò gravior fit ei uxor molestiorque.

213. *Dabit affectus.*] Si quem oderit, jubebit te odisse; vetabit amare & colere veterem etiam amicum, cùm ita libuerit inconstanti ejus animo, suspicaci, moroso.

214. *Cujus barbam tua janua vidit.*] Qui domum tuam frequentârit à prima ætate, cùm pubes & lanugo genas ac mentum vestire incipit. Vel quod juvenes non raderent barbam ante annum ætatis vigesimum primum, ut volunt nonnulli.

215. *Testandi cùm sit lenonibus, &c.*] Aliud incommodum ab imperiosa uxore, per quam non licebit viro hæredes instituere nisi quos ipsa voluerit.

Lanistis.] Gladiatoribus, eorumque magistris. Vide Sat. 3. v. 158.

216. *Arenæ.*] In arena decertantibus. Vide quæ ad Sat. 2. v. 144.

217. *Rivalis.*] Uxoris tuæ mœchus.

Dictabitur.] Suggeretur, scribi imperabitur.

318. *Crucem.*] Supplicii genus olim valdè usitatum, à Constantino magno posteà sublatum, ob reverentiam instrumenti nostræ omnium salutis, ac apparentis mirabiliter in aëre signi, in quo erat hostes victurus, ac reapse vicit. De variis crucium generibus, Seneca consol. ad Marc. c. 20. & de Vita beata, c. 19. Vide Annot. Sat. 13. v. 105.

220. *Nulla unquam de morte, &c.*] Apud multas gentes damnatorum pœna differri solebat: & apud Romanos quidem, & ex Senatusconsultis, ad decimum usque diem.

221. *Servus homo est?*] Servi sunt, imò homines: servi sunt, imò conservi, & ex iisdem tecum elementis constant aluntur que, atque spiritum eundem ab eodem principio carpunt, &c. quæ habet Macrob. l. 1. Saturn. c. 11. Vide & Senec. Epist. 47.

222. *Hoc volo, sic jubeo, &c.*] Tyrannica planè verba.

223. *Hæc regna.*] Viri domum & familiam in qua regnabat, relinquit, novumque maritum sæpiùs quærit potens ac dives mulier.

224. *Permutatque domos.*] Ab uno viro ad alium aliumque transiens.

Avolat, & ſpreti repetit veſtigia lecti.
Ornatas paulò antè fores, pendentia linquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.
Sic creſcit numerus: ſic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos: titulo res digna ſepulcri.
Deſperanda tibi ſalvâ concordia ſocru:
Illa docet ſpoliis nudi gaudere mariti:
Illa docet miſſis à corruptore tabellis,
Nil rude, nil ſimplex reſcribere: decipit illa
Cuſtodes, aut ære domat: tunc corpore ſano
Advocat Archigenen, oneroſaq; pallia jactat.
Abditus intereà latet, & ſecretus adulter,
Impatienſque moræ ſilet, & præputia ducit,
Scilicet expectas, ut tradat mater honeſtos,
Aut alios mores, quàm quos habet? Utile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla ferè cauſa eſt, in qua non fœmina litem
Moverit. Accuſat Manilia, ſi rea non eſt.
Componunt ipſæ per ſe, formantque libellos,

recedit atque relegit notas cubilis, contempti: dimittit januam nuper decoratam, aulea in ædibus expanſa, ramoſque in foribus etiamnum virentes. Ita numerus augetur: ita ſuccedunt octo viri intra quinque autumnos: res ſanè *digna inſcriptione tumuli. Nec ſperanda tibi conſenſio, ſocru ſuperſtite. Hæc monſtrat oblectari exuviis ſpoliati viri: hæc erudit nihil agreſte, nihil ſimplex reſcribere literis ab adultero miſſis. Hæc obſervatores fallit, vel pecuniâ conciliat. Tum valente corpore accerſit Archigenem, ac opercula gravia imponit. Interim deliteſcit occultus tectuſque mœchus, & tacet vix ferens cunctationem. . . .*

Nimirùm ſperas ut parens det bonos mores, vel à ſuis diverſos? Præterea ſpurcæ vetulæ fructuoſum eſt *proſtituere impuram filiam. Nulla propemodùm controverſia eſt, in qua litem non intentaverit mulier. Accuſat Manilia, ſi rea non fuerit. Ipſæ per ſe conſcribunt & contexunt libellos,*

ANNOTATIONES.

Flamea conterit.] Toties nuptialia terit velamenta, quoties nubit. De flameo vide Sat. 2. ad v. 124.

225. *Avolat.*] Aliàs *advolat.*

Spreti repetit veſtigia lecti.] Redit ad primum virum.

226. *Ornatas paulò antè fores.*] Vide ſuprà ad ver. 79.

228. *Octo mariti.*] Nec enim pluribus quàm octo viris nubere licebat, citrà notam adulterii. Hinc Martial. lib. 6. Epigram. 7.

Nubit decimo jam Teleſina viro.
Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt.

229. *Quinque per autumnos.*] Annis quinque.

Titulo res digna ſepulcri.] Ironicè. Quàm pulcrum erat ſepulcro talis mulieris inſcripta ex more videre nomina virorum octo, quibus nupſit. Vide Martial. lib. 9. Epigram. 16.

230. *Concordia.*] Expectanda tibi non ſunt amor & fides conjugalis ab uxore illâ tuâ, vivente ſocru.

231. *Illa docet.*] Socrus enim ipſa, tuæ uxoris mater, improbis inſtruit eam moribus.

Nudi.] Crebra exigens à viro dona, &c. Multa etiam clam ſurripiens & matri donans.

233. *Nil rude, nil ſimplex reſcribere.*] Docet cautè, eruditè, callidè, blandè reſcribere ad mœchos.

234. *Cuſtodes.*] Suſpectæ fidei uxoris cuſtodes à viro commiſſos.

335. *Advocat Archigenen.*] Vocat Medicum ægritudinem ſimulans, quò faciliùs adulteria perpetret.

Archigenen.] Celebrem eo tempore Medicum. Vetus Schol.

Oneroſaque pallia jactat.] Vel rejicit quaſi nequeat ferre; vel potiùs, ipſa mater operit multis palliis velut ægram filiam, vocatque Medicum, ut locum det mœchis.

237. *Silet.*] Alià *pavet*, quod minùs congruit.

239. *Utile porrò.*] Nam turpis mater ex adulteriis filiæ quæſtum facit.

241. *Nulla ferè cauſa.*] Quid, quod & forenſia negotia attentant fœminæ?

In qua non fœmina litem moverit.] In qua litigandi anſam & modum non inveniat.

242. *Accuſat Manilia, ſi rea non eſt.*] Semper aut accuſantis aut defendentis partes agit.

Manilia.] Pro qualibet audaci fœmina ponitur ille meretrix, cujus meminit Agellius l. 4. c. 14. Hæc Aulum Hoſtilium Mancinum Ædilem Curulem, à quo dies ipſi dicta ad populum erat, provocans ad Tribunos Plebis jure dejecit.

243. *Per ſe formantque libellos.*] Sine virorum auxilio componunt libellos, & ſcripta illa quibus actio inſtituitur & cauſa probatur.

Princi-

Principium, atque locos Celſo dictare paratæ.
Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis neſcit? Vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat aſſiduis ſudibus, ſcutoque laceſſit,
Atque omnes implet numeros? digniſſima prorsùs
Florali matrona tubâ: niſi ſi quid in illo
Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præſtare poteſt mulier galeata pudorem,
Quæ fugit à ſexu, vires amat? Hæc tamen ipſa
Vir nollet fieri: nam quantula noſtra voluptas?
Quale decus rerum, ſi conjugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & criſtæ, cruriſque ſiniſtri
Dimidium tegmen: vel ſi diverſa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.

Promptæ Celſo præſcribere exordium & locos. Quis ignorat endromidas Tyrias, ac muliebre ceroma? Vel quis non aſpexit ictus paxilli? quem quotidianis fuſtibus perfodit, & clypeo impetit, & cunctas partes exequitur, mulier ſanè digna buccinâ Floralium: præterquàm ſi quidpiam majus volutatur in eo corde, ac veræ arenæ comparatur. Quam verecundiam exhibere valet fœmina caſſide munita, *quæ abhorret à* ſuo *ſexu, & robuſta ſectatur? Ea nihilominùs ipſa repugnaret fieri vir. Quanta enim oblectatiō noſtra?* Porrò, *qualis rerum ſplendor, ſi fiat venditio uxoris: balteus, & manicæ, & pinnæ, & medium lævi cruris armamentum: aut ſi varia tentaverit certamina,* quàm *tu beatus, juvenculâ ocreas venum exponente!*

ANNOTATIONES.

244. *Locos.*] Sedes argumentorum, ut aiunt, rationes probationi aut refutationi idoneas.

Celſo.] Cornelius *Celſus* Orator fuit inſignis & Juriſconſultus, ſub Auguſto. Inſtitutionum libros ſeptem conſcriptos reliquit. Vetus Schol. Ejus meminit Quintilianus pluribus in locis, lib. verò 12. cap. ult. ait ſcripſiſſe de rebus etiam medicis, ruſticis, militaribus.

Dictare paratæ.] Tam eruditæ, ut tradere queant etiam peritis dicendi præcepta.

245. *Endromidas Tyriâs.*] Novum audaciæ muliebris portentum; quòd & luctari, & in arenam deſcendere non erubeſcant.

Endromidas.] Vide Sat. 3. ver. 103. *Tyrias,* purpureas & molliores vulgaribus. Vide Sat. 1. v. 27.

Ceroma.] Vide Sat. 3. v. 68.

246. *Quis non vidit vulnera pali.*] Quis neſcit mulieres non modò ceromate inungi, ac gymnicas exercitationes ſine verecundia frequentare, ſed etiam gladiaturâ gaudere, proindeque more tyronum ſe ad palum exercere ſolitas?

248. *Omnes implet numeros.*] Accedit, ferit, recedit, rursùm invadit, &c.

Digniſſima prorsùs florali matrona tubâ.] Digniſſima igitur quæ inter meretrices & perfrictæ fœminas frontis, diſcurrat in floralibus nudato corpore; & ad ſignum tubæ proſiliat. Vide Perſ. Sat. 5. v. 178. ad vocem, *Floralia.* Hæc celebrabantur ſub finem Aprilis. Ovid. Faſt. 5.

250. *Veræque paratur arenæ.*] Ut in amphitheatro palàm decertet, more gladiatorum: ac poſt umbratiles pugnas ad verum certamen in arena deſcendat. Vide Martial. Spectat. Epigramm. 6.

252. *Vires amat.*] Muliebres fugit exercitationes, viriles amat, duras, laborioſas.

253. *Quantula noſtra voluptas.*] Quàm parva & modica virorum voluptas præ fœminea: ex Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

254. *Quale decus rerum,* &c.] Quàm magnificus erit ille apparatus ac ſplendor armorum tuæ uxoris, ſi hæc illa venum proponere voluerit. Ironicè.

Si conjugis auctio fiat.] Si fiat venditio armamentorum tuæ conjugis.

255. *Balteus.*] Cingulum militare à corio, è quo arma dependent.

Manicæ.] Manuum armamenta ſeu tegmina.

Criſtæ.] Quæ galeis imponuntur ornatûs causâ.

Cruriſque ſiniſtri dimidium tegmen.] Virgil. Æneid. 7. Crus ſiniſtrum nudari ſolitum ab Hernicis ait: contrà Juvenalis tegmen ſiniſtri cruris memorat. De his vide Macrob. l. 5. c. 18. in fine. Certè crus lævum tegebatur, quòd protendebatur adversùs hoſtem. Dimidium verò dicitur tegmen, quia nonniſi à pede ad genu perveniebat, ſuperiora tegente clypeo.

256. *Si diverſâ movebit prælia.*] Si tam retiarii, quàm mirmillionis partes varias exequatur, adeòque geminas habeat ocreas, non ſimplices autem ſolùm, ut Ætoli populi, de quibus Macrob. loco citato.

257. *Tu felix ocreas vendente puellâ.*] Ironicè, ut cætera. Quanta tibi gloria, quantum decus, ô vir, uxore tuâ ancipitem & variam armaturam venum proponente, oſtentante.

Puella.] Uxore adoleſcentulâ.

Hæ ſunt, quæ tenui ſudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus urit.
Aſpice quo fremitu monſtratos perferat ictus;
Et quanto galeæ curvetur pondere; quanta
Poplitibus ſedeat; quàm denſo faſcia libro;
Et ride, ſcaphium poſitis cùm ſumitur armis.
Dicite vos neptes Lepidi, cœcive Metelli,
Gurgitis aut Fabii, quæ ludia ſumpſerit unquam
Hos habitus? Quando ad palum gemat uxor Aſylli?
Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet: minimum dormitur in illo.

Ipſæ ſunt quæ ſudorem emittunt in levi cyclade, quarum voluptates adurit ſericeum etiam palliolum. Cerne quanto gemitu inferat percuſſiones oſtenſas quamque magnâ caſſidis gravitate incurvetur: quanta genibus inſiſtat: quàm ſpiſſo faſcia volumine: atque cachinnare, quando armis depoſitis ſcaphium accipitur. Enarrate vos, ô neptes Lepidi ac Metelli oculis orbati, vel Fabii Gurgitis, quæ mima eas unquam veſtes induerit? Quando Aſylli conjux ad paxillum fremuerit? Thalamus in quo uxor cubat nunquam non rixas continet, & mutuas contentiones. In eo ſomnus capitur modiciſſius.

ANNOTATIONES.

258. *Hæ ſunt quæ tenui.*] Illæ ipſæ quæ virile robur affectant in gladiatoriis exercitationibus, in aliis rebus fœmineam omninò oſtendunt mollitiem.

Cyclade.] Rotundâ chlamyde è tenui valdè filo, quâ ſe gravari tamen delicatulæ queruntur, ac velut aduri.

Quarum delicias, &c.] Quarum molle, tenerum, delicatum corpus vix ferre poteſt bombycinæ veſtis pondus.

259. *Bombycinus.*] E telis araneorum modo textis ad luxum fœminarum, inventis primùm in Co Inſula à Pamphila muliere Latoï filia: Ut ait Plin. l. 11. c. 22. ubi de bombycibus.

260. *Quo fremitu.*] Cic. Tuſcul. 2. n. 56. *Vir fortis,* inquit, *ingemiſcit, ut ſe intendat ad firmitatem; ut in ſtadio curſores exclamant quàm maximè poſſunt. Faciunt idem cùm exercentur athletæ. Pugiles verò etiam cùm feriunt adverſarium, in jactandis ceſtibus ingemiſcunt, non quòd doleant, animove ſecumbant, ſed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.*

Monſtratos perferat ictus.] Docente laniſtâ.

Perferat ictus.] Quantâ ferociâ inſtigat ictus, ac monſtratos geſtus omnes exequatur.

261. *Quanto galeæ curvetur pondere.*] Quàm gravem ferat ultrò galeam, utque ſub ejus pondere curvetur, ictus declinando.

262. *Quanta poplitibus ſedeat.*] Quàm ſe firmam & quàm grandem exhibeat inter digladiandum, crura tibiaſque extendendo, flectendo, agitando, totum corpus genuum flexurâ innixum agiliter movendo.

Denſo faſcia libro.] Aſpice quàm denſis voluminibus replicatas veſtes colligat faſcia, & ſuccingat. Sic enim mulieres pugnabant ſuccinctæ.

Libro.] Inſtar multorum libri voluminum. Olim enim ſcribebant in arborum cortice, qui liber vocatur.

263. *Ride ſcaphium poſitis, &c.*] Cùm videris mulierem eſſe, & muliebre quid attrectare eam, planè virum ſe in gladiatura præſtabat.

Scaphium.] Multiplex & varia prorsùs vocis iſtius ſignificatio. Aliquando pro ligone ponitur: aliàs pro vaſe potorio, ut paſſim apud Plaut. aliàs pro certo capillitio ſcaphæ ſimilitudinem & formam habente, meretricibus uſitato, ut notat Turneb. l. 2. capite ultimo. Quo ſenſu non abſurdè hic accipere licet. Vulgo tamen interpretantur matellam ſeu vas cui immeiunt mulieres, ipſis proprium, ut laſanum viris. Favet Jul. Pollux l. 10. c. 9. & Turnebus loco citato. Cœl. Rhodig. l. 21. c. 33. pariter ait, laſanum virorum eſſe, fœminarum verò trullam & ſcaphium: veluti Pollux ſcribit, inquit, Eupolidem ſecutus.

264. *Dicite vos neptes.*] O vos honeſtæ filiæ honeſtorum & ſummorum virorum, dicite num eâ fuerint olim mulieres impudentiâ.

Lepidi.] Qui Cenſor, bis Conſul, & Pontifex, Maximus fuit.

Metelli.] Is etiam bis Conſul, Cenſor, Dictator, oculos amiſit cùm ex incendio ædis Veſtæ Palladium eriperet. De eo jam Sat. 3. ver. 139.

265. *Gurgitis aut Fabii.*] Is Fabii Maximi filius devorato patrimonio *Gurges* cognominatus, ad meliorem poſteà frugem rediit, multarumque virtutum, imprimiſque abſtinentiæ ſpecimen edidit: ac prioris ætatis vitia inſigni ſecutâ virtute compenſavit: ut teſtatur Macrob. lib. 3. cap. 13.

266. *Ad palum gemat.*] Dum ſe exercet in arte gladiatoria, anhelitu magno & fremitu, ut paulò antè dictum.

Aſylli.] Gladiatoris.

267. *Semper habet lites, &c.*] Cum conjuge ne quidem noctu quies eſt.

Hæc tùm marito molesta, tùm deterior Tigride orbatâ, quando fingit luctum secreti noxia facinoris; vel filios aversatur, vel confictâ dolet concubinâ, fletibus nunquam non copiosis, nunquam non promptis in sua sede, & eam opperientibus quâ ratione fluere imperet. Tu existimas amorem. Tum tu tibi curruca arrides, ac labris lacrymas hauris; Quæ verò exarata, & quas epistolas lecture, si tibi aperiatur arcula zelotypæ adulteræ. At cubat in amplexibus famuli vel equitis: eloquere. Quintiliane, profer, si potes, profer excusationem quandam. Ambigimus. Ipsa eloquere. Pactum fuerat quondam, ait, ut ageres tu quod placeret, atque possem ego aliquid *mihi concedere. Quantumlibet vociferere, ac mare cœlo misceas, homo sum. Nihil est ferocius his interceptis: iracundiam & audaciam trahunt à scelere. Attamen quæris undè aut è qua origine* prodeant *ea portenta? Sors abjecta pudicas olim faciebat Latinas, atque exiguas domos sceleribus infici non permittebat*

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti:
Aut odit pueros, aut fictâ pellice plorat
Uberibus semper lacrymis, semperque paratis
In statione sua, atque expectantibus illam,
Quo jubeat manare modo: tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumq; labellis
Exorbes; quæ scripta, & quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ?
Sed jacet in servi complexibus, aut Equitis: dic,
Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane colorem.
Hæremus: dic, ipsa. Olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi: clames licèt, & mare cœlo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram, atque animos à crimine sumunt.
Undè hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebat

ANNOTATIONES.

269. *Orbâ tigride.*] Dum catulis ablatis frendet & sævit in raptorem quem insectatur. Vide Plin. lib. 8. cap. 18. ubi ait, Tigrim Indicam feram velocitatis tremendæ esse, quæ vacuum reperiens cubile, fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor facta reportat, & mox redit, iterumque consequitur; donec regresso in navem raptore, irrita feritas sævit in litore.

270. *Cùm simulat gemitus.*] Cùm viro fictum objicit adulterium plorans, ut celet suum.

271. *Odit pueros.*] In odium mariti filios vexat; vel etiam servos, quasi marito in suis adulteriis operam navantes.

Fictâ pellice.] Fingens æmulam sibi datam: ac pellicem à viro, à quo plus illa ametur.

273. *In statione.*] Metaphora à re militari.

Expectantibus.] Dum signum det illa ut fluant abundanter.

275. *Tu tibi tunc curruca places.*] Gaudes, & tibi gratularis quòd ameris ab uxore tua ad zelotypiam usque.

Curruca.] Similis isti aviculæ, quæ pullos alienos fovet, nimirùm cuculi, qui in currucæ nido sæpè ova parit, teste Aristot. l. 6. de Animal. Sic enimverò tu adulterinos educas liberos, quos tibi parit uxor tua quasi tuos. Vide Plin. l. 10. c. 9.

Fletumque labellis exorbes.] Plorantem deosculando.

276. *Quæ scripta, &c.*] Verùm quas & quot amatorias invenires literas à mœchis scriptas, si tuæ scrinium uxoris scrutere, quæ se zelotypam fingit ut suspicionem omnem suorum flagitiorum amoveat.

278. *Sed jacet in servi complexibus.*] At si fortè deprehensa fuerit in delicto; an quæ poterit excusatio prætendi suis sceleribus? Quin imò etsi hæreat ipse Quintilianus in tali causa, ipsa non hærebit, sed strenuè se defendet.

279. *Quintiliane.*] Rhetor disertissime, & præceptionum oratorium magister.

280. *Olim convenerat.*] Verba uxoris adulterium excusantis apud maritum.

282. *Indulgere mihi.*] Licentiam aliquam arripere, nec ita me fide conjugali astringere.

Mare cœlo confundas.] Sat. 2. v. 25.

283. *Homo sum.*] Sexus me fragilem & errori proximam facit: humanâ infirmitate lapsa sum.

284. *Iram atque animos à crimine sumunt.*] Non verecundiâ, sed audaciâ sese tuentur, cùm se vident in scelere deprehensas. Quod sanè perditæ est improbitatis.

285. *Undè hæc monstra.*] Undè monstrosa hæc luxuria? Nimirùm ex opulentia & otio.

286. *Humilis fortuna.*] Opes exiguæ.

Tecta

Tecta labor, ſomnique breves, & vellere Tuſco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, & ſtantes Collinâ in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: ſævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciſcitur orbem.
Nullum crimen abeſt, facinuſque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit. Hinc fluxit ad iſtos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos, & Miletos,
Atq; coronatum, & petulans, madidumq; Taren-
Prima peregrinos obſcœna pecunia mores [tum.
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæ ſint diſcrimina, neſcit;

labor, & modicus ſopor, & manus Etruſcâ lanâ fatigatæ ac induratæ, & Annibal civitati imminens, & viri in ſtatione ad turrem Collinam. Jam toleramus incommoda otii diuturni. Premit libido bello crudelior, & mundum ſubactum vindicat. Nullum non graſſatur ſcelus & luxuriæ flagitium ab eo tempore *quo deſiit inopia Romana. Inde manavit hos in montes & Sybaris, inde & Rhodus, & Miletus, & Tarentum redimitum; ac procax atq; humidum. Impura pecunia primùm invexit externas conſuetudines, atque opes effœminatæ corruperunt ævum fœdâ luxuriâ. Ecquid etenim reveretur temulenta Venus? Quæ ſit* inguinis atque capitis *differentia.*

ANNOTATIONES.

288. *Vellere Tuſco.*] Lanificio quod exercebatur in vico Romano, qui Thuſcus dicebatur, vel quòd è Thuſcia petitum fuerat.

290. *Annibal.*] Vide ſuprà, v. 169.

Stantes Collinâ.] Excubias agentes in Porta *Collina*, vel etiam in caſtris ad eam portam poſitis, cùm infeſto exercitu urbem appereret Annibal, Tit. lib. 26.

Collinâ in turre.] Ad portam *Collinam* turribus munitam. Hanc ita dictam Varro ſcribit à varietate collium quos habet Quirinalis portæ huic proximus.

291. *Longæ pacis mala.*] Per otium enim virtus elangueſcit, gliſcit luxuria.

292. *Victumque ulciſcitur orbem.*] Nos orbis victores domat, expurgat, perdit, quaſi ut illata à nobis orbi victo mala ulciſcatur.

294. *Ad iſtos.*] Aliqui legunt, *Iſtros*, qui populi ſunt in litore Illyrico: ſed minùs ad rem.

295. *Colles.*] Romam, quæ ſeptem collibus inædificata.

Et Sybaris colles, &c.] Luxus, libido, vitia iſtarum urbium deliciis perditarum; nam eo nomine malè audiebant *Sybaris* urbs Calabriæ, Rhodus civitas & Inſula in mari Carpathio, Miletus in finibus Ioniæ & Cariæ, apud Aſiam minorem; Tarentum in extrema Italio ad ſinum ejuſdem nominis.

Rhodos.] Hæc multo tempore mari dominata eſt, Paratas profligavit, Romanis amica fuit, &c. quæ habet Strabo, lib. 14. pulcherrima, & libera, circuitu centum triginta millium paſſuum; aut, ſi Iſidoro credimus, 103. habitata urbibus, inquit Plin. lib. 5. cap. 31. Claram Rhodon vocat Horat. lib. 1. Ode 7. Mirabilem æquè & beatam exhibet Pindar. Olymp. Ode 7. ubi e profundo maris enatam canit, & multum in ea pluiſſe aurum. Caſaub. in cap. 2. lib. 13. Athenæi. *Solem,* inquit, *apud ſe natum credebant Rhodii, hinc præcipuâ colebant religione, eique celebrabant Halia, id eſt, Feſtum Solis: nam* Ἅλιος *pro* Ἥλιος *Dores dicunt: errant verò qui ab* ἁλς *deducunt, putantque monumentum eſſe veteris* θαλαττοκρατίας. Hæc Caſaub. Coloſſum ſeptuaginta cubitis altum, inter orbis miracula oſtentavit Rhodus, donec terræ motu proſtratum aliquandiu poſteà mercatori vendidit Saracenorum Rex, circa annum Chriſti ſexcenteſimum quinquageſimum tertium; ab eo Rhodios Coloſſenſes vocatos affirmant Suidas & alii; & ad hos propriam ab Apoſtolo ſcriptam Epiſtolam contendunt nonnulli, ſed plures refragantur. Inſula hæc paruit ſubinde Imperatoribus Conſtantinopolitanis, dein Saracenis; quibus ademptam Equites Sancti Joannis Hieroſolymitani tenuerunt ad annum milleſimum quingenteſimum vigeſimum ſecundum: quo tempore Solimannus Turca expugnavit, concedentibus in Melitam Inſulam Equitibus. Gellius lib. 7. cap. 3. *Civitas Rhodienſis*, inquit, *& Inſulæ opportunitate, & operum nobilitate, & navigandi ſolertia, navalibuſque victoriis celebrata eſt. . . . Superbiæ crimen incurrit*, &c. Vide Sat. 8. v. 113. & ibid. Annot. ad vocem, *Rhodios.*

296. *Coronatum, petulans, madidum.*] Tarentini ſolebant floribus coronati unguentiſque perfuſi compotare, ebrii verò, ut fit, petulantes erant.

297. *Obſcœna pecunia.*] Cujus habendæ gratiâ nihil non obſcœnum admittitur.

Mores.] Vitia, flagitia.

299. *Venus ebria.*] Libido etiam vino excitata adjutaque.

300. *Inguinis & capitis.*] Verſum hunc pudoris causâ non excutimus.

ignorat illa *quæ comedit ingentes oſtreas, nocte jam mediâ, quando ſpumant unguenta Falerno puro immixta, quando potatur* in *conchâ, quando jam* præ *vertigine culmen movetur, & binæ lampades in menſa apparent. Jam vide, & ambige quâ ſannâ hauriat aërem Tullia; quid loquatur conſuetæ Mauræ Collatia, quando Maura prætergreditur antiquum altare Caſtitatis. Iſtic noctu lecticas deponunt :* . . . . 4 . . .

Cognita ſunt arcana Bonæ Deæ, quando tibia excitat lumbos, ac Priapi Mænades agitantur ſtupefactæ cornu æque ac vino, & capillos ſuccutiunt, ac vociferantur. O quàm magnus tum illarum animis fervor . . . 5 . . .

Inter matronas illas *vis adæquat victoriam generis* nobilitati. *Illic nihil fingetur per jocum : cuncta perpetrantur ad verum, quibus excitari queat filius Laomedontis* Priamus *ætate jam* licèt *frigeſcens, atque herniosus Neſtor.* . . . .

Tum ex univerſo æqualiter ſpecu vox iteratur.

Grandia quæ mediis jam noctibus oſtrea mordet,
Cùm perfuſa mero ſpumant unguenta Falerno,
Cùm bibitur conchâ, cùm jam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit menſa lucernis.
I nunc, & dubita quâ ſorbeat aëra ſannâ
Tullia, quid dicat notæ Collacia Mauræ ;
Maura pudicitiæ veterem cùm præterit aram.
Noctibus hîc ponunt lecticas, micturiunt hîc ; .
Effigiemque Deæ longis ſiphonibus implent ;
Inque vices equitant, ac Lunâ teſte moventur.
Inde domos abeunt. Tu calcas, luce reversâ,
Conjugis urinam, magnos viſurus amicos,
Nota Bonæ ſecreta Deæ, cùm tibia lumbos
Incitat ; & cornu pariter, vinoque feruntur
Attonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi
Mænades : ô quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitûs ! Quæ vox ſaltante libidine ! Quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens !
Lenonum ancillas poſitâ Laufella coronâ
Provocat, & tollit pendentis præmia coxæ :
Ipſa Medullinæ frictum criſſantis adorat.
Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum ſimulabitur, omnia fient
Ad verum, quibus incendi jam frigidus ævo
Laomedontiades, & Neſtoris hernia poſſit.
Tunc prurigo moræ impatiens : tunc fœmina ſim-
Et pariter toto repetitur clamor ab antro. [plex

ANNOTATIONES.

301. *Mediis jam noctibus.*] Protracto ad mediam noctem convivio.

Oſtrea.] Ad libidinem provocantia. Vide quæ ad Sat. 4. v. 142.

302. *Spumant.*] Effervefcunt.

Perfuſa mero ſpumant unguenta Falerno. Vina exquiſita unguentis mixta, ut odorata fiant, luxurioſis hominibus uſitata. Martial. lib. 14. Epig. 110. Plin. lib. 13. cap. 3. Brod. Miſcell. lib. 4. cap. 4.

Falerno.] Vide quæ ad Sat. 4. v. 138.

303. *Conchâ.*] Ingenti vaſe & capaci.

Vertigine.] Vini vaporibus nimiâ copiâ cerebrum petentibus ac turbantibus.

304. *Ambulat.*] Domus tectum moveri, circumagi, circumvolvi videtur.

Geminis exurgit menſa lucernis.] Quæ obverſantur oculis apparent duplicia, cùm debilitatis ac diſtentis oculorum nervis per nimium potum viſuales, ut aiunt, radii diſtrahuntur.

305. *I nunc,* &c.] Octo ſequentes verſus explanare vetat pudor.

313. *Nota bonæ ſecreta Deæ.*] Nota ſunt omnibus flagitia in Sacris illis nefandis exerceri ſolita. De his jam Sat 2. v. 86. &c.

Cùm tibia lumbos incitat.] Perſ. Sat. 1. v. 20.
Cùm carmina lumbum intrant, &c.

314. *Cornu pariter,* &c.] Vide Sat. 2. v. 90. & ſeq.

315. *Priapi Mænades.*] Id eſt, furioſæ Priapi Sacrificulæ, Bacchantium ſimiles : impuræ illæ mulieres. De Priapo. Sat. 2. v. 95. De *Mænadibus,* Perſ. Sat. 1. v. 101. 105.

316. *O quantus tunc,* &c.] Et hic Verſus aliquot prætermittimus pudoris causâ.

325. *Laomedontiades.*] Priamus Laomedontis filius, jam ſenior.

Neſtoris hernia.] Neſtor Græcus Princeps, ætate jam tertia confectus, & herniâ laborans. Ovid. Metamorph. 12.

Jam

Jam fas eſt, admitte viros. Jam dormit adulter?
Illa jubet ſumpto juvenem properare cucullo.
Si nihil eſt; ſervis incurritur: abſtuleris ſpem
Servorum, veniet conductus aquarius: hic ſi
Quæritur, & deſunt homines; mora nulla per ipſam,
Quo minùs impoſito clunem ſubmittat aſello.
Atque utinam ritus veteres, & publica ſaltem
His intacta malis agerentur ſacra: ſed omnes
Noverunt Mauri, atque Indi, quæ pſaltria penem
Majorem, quàm ſint duo Cæſaris Anticatones,
Illuc, teſticuli ſibi conſcius undè fugit mus,
Intulerit; ubi velari pictura jubetur,
Quæcumq; alterius ſexûs imitata figuram eſt.
Et quis tunc hominum contemptor numinis: aut quis
Sympuvium ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat? Sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio quid veteres olim moneatis amici.
Pone ſeram, cohibe. Sed quis cuſtodiet ipſos
Cuſtodes? Cauta eſt, & ab illis incipit uxor.
Jamque eadem ſummis pariter, minimiſque libido.
Nec melior pedibus ſilicem quæ conterit atrum;

Nunc licet: maſculos introduc: an nunc mœchus dormitat? Hæc adoleſcentem induto cucullo feſtinare imperat. Si nullus eſt; ad ſervulos recurretur. Si adimas ſpem famulorum, properat etiam mercenarius aquarius. Si ille deſideratur, atque abſunt viri, nihil moratur iſta,

. . . .

Utinam verò antiquæ ceremoniæ & publica ſaltem ſacra peragerentur iſtis criminibus impolluta: at univerſi Mauri Indique non ignorant quænam pſaltria . . quàm ſint gemini Cæſaris Anticatones.

. . . .

. *Ubi tegi mandatur pictura quævis alterius ſexûs effigiem exprimens. Tum vero quis hominum Deos negligere, quis deridere attentâſſet Numæ ſympuvium, atque atram patinam ac lances rumpi faciles è colle Vaticano? Jam verò ad quæ non altaria Clodius* penetrat? *Auſculto quod conſilium datis, ô priſci quondam familiares Adhibe ſeram; coërce. Verùm quis obſervabit ipſos obſervatores? Conjux callida eſt, atque ab iſtis auſpicatur. Et nunc par eſt luxuria magnis æque ac infimis: neque probior* eſt *quæ ſaxum nigrum calcat plantis, quàm quæ portantur collo Syrorum procerorum.*

ANNOTATIONES.

336. *Quæ pſaltria.*] Loquitur de Claudio, qui habitu Pſaltriæ, Bonæ Deæ templum ingreſſus contra fas, adulterium ſacrilegio addidit. Vetus Schol. Plutarch. in Cæſare.

337. *Duo Cæſaris Anticatones.*] Libellos duos intelligit à Cæſare conſcriptos adversùs Catonem Uticenſem, quem Cicero laudaverat ſuo ille de Senectute Dialogo. Vetus Schol. *Anticatonum* meminit Sueton. Cæſar. cap. 56. Plutarch. in Cæſare: ipſque Cic. ad Attic. Lib. 12. Epiſt. 39. & Lib. 13. Epiſt. 48. Item Top. 94.

342. *Sympuvium.*] Legunt alii *Simpulum* vel *Simpullum*; quidam *Sympinium*, quaſi à συμπίνειν. Conſtat fas fuiſſe potorium cyatho ſimile & parvum; ſive ligneum, ſeu fictile. Hujus erat uſus in Sacris ad fundendum guttatim vinum. Undè Plinius lib. 35. cap. 12. *In fictilibus*, inquit, *prolibatur ſympuviis:* ubi alii legunt *ſimpullis*. Ejuſmodi vaſorum meminit & Cicero lib. 3. de Legibus n. 36. & Apuleius Apolog. *Paupertas Imperium Populo Romano fundavit à primordio, proque eo in hodiernum diem Diis immortalibus ſimpuvio & catino fictili ſacrificat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. & Turneb. lib. 22. cap. 30.

Numæ.] Qui ſacra & ceremonias; omnemque Deorum cultum coluit, &c. Flor. lib. 1. cap. 2.

Nigrum catinum.] Fictile vas è terra nigra.

343. *Vaticano.*] Unus hic erat è collibus Romanis, ita dictus à vaticiniis ibi dari ſolitis, ut ait Gell. lib. 16. cap. 17. ſeu quòd eo potitis Romani fuerint ex Vatum reſponſo, pulſis Hetruſcis; ut vult Feſtus. In ea urbis regione fiebant fictilia.

Hinc Martial.

In Vaticanis condita muſta cadis.

344. *Ad quas non Clodius aras?*] Quæ Sacra non polluuntur à flagitioſis Clodii ſimilibus?

346. *Pone ſeram, cohibe.*] Uxorem domi claude, & contine, adhibitis etiam cuſtodibus.

347. *Ab illis incipit.*] Primos omnium uxor corrumpit & ſibi conciliat quos ſibi cuſtodes nôrit adhibitos.

349. *Pedibus ſilicem quæ conterit atrum.*] Ignobilis & paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnoſas ſilice ſtratas.

Ut spectet ludos Ogulnia mutuatur vestimenta, mutuatur pedissequas, cathedram, pulvinum, familiares, altricem, & juvenculam flavis capillis, *cui jussa committat. Nihilominùs dat illa certatoribus glabris quicquid restat argenti è patrimonio, atque ultima supellectilia. Plurimis* quidem *facultates arctæ sunt* in *ædibus: at nulla verecundiam inopiæ tegit, neque se definit ad eum terminum, quem illa præscripsit ac statuit. Attamen viri prævident interdum quid sit fructuosum; ac nonnulli, docente formicâ timuerunt aliquando gelu & esuriem. Mulier* au*tem profusa non advertit evanescentem pecuniam. Sed quasi nummus evacuatâ cistulâ renascens multiplicetur, atque auferatur è cumulo semper integro non considerat unquam quanti sibi* pretio *stent oblectamenta. Extant quæ gaudeant spadonibus impotentibus & levibus perpetuò basiis, ac barbâ non speratâ: tùm quia necessarium non est abortivum. Attamen ea gaudia maxima* sunt, *cùm fervente jam & adultâ juventute, jam*que *nigrescente pube committuntur Medicis* . . . . 2 . . . . . *tonsoris detrimento duntaxat abradit Heliodorus. Præclarus imprimis atque omnibus spectabilis ingreditur balnea: Et dubio procul eunuchus à matrona comparatus lacessit vinearum atque hortulorum præsidem. Is cum matrona cubabit. At tu, Posthume, ne velis spadoni* ejusmodi.

Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam,
Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Lævibus athletis, ac vasa novissima donat.
Multis res angusta domi est: sed nulla pudorem
Paupertatis habet; nec se metitur ad illum, [sit,
Quem dedit hæc posuitq; modum. Tamen utile quid
Prospiciunt aliquando viri; frigusque, famemque,
Formicâ tandem quidam expavêre magistrâ.
Prodiga non sentit pereuntem fæmina censum:
At velut exhaustâ redivivus pullulet arcâ
Nummus, & è pleno semper tollatur acervo,
Non unquam reputat, quanti sibi gaudia constent.
Sunt quas eunuchi imbelles, ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barbæ,
Et quòd abortivó non est opus. Illa voluptas
Summa tamen, quòd jam calida & matura juventa
Inguina traduntur Medicis, jam pectine nigro.
Ergo expectatos ac jussos crescere primùm
Testiculos, postquàm cœperunt esse bilibres,
Tonsoris damno tantùm rapit Heliodorus.
Conspicuus longè, cunctisque notabilis intrat
Balnea, nec dubiè custodem vitis & horti
Provocat, à domina factus spado: dormiat ille
Cum domina: sed tu jam durum, Posthumè, jamq;

ANNOTATIONES.

350. *Quæ longorum vehitur cervice Syrorum.*] Fœmina primariæ nobilitatis ac dives, quæ lecticâ & sellâ vehi solet.

Syrorum.] Servorum è Syria. Vide Sat. 1. v. 64. & quæ nos ibidem, & ad sequentem versum.

351. *Ludos.*] Aut Circenses, aut Theatrales.

Ogulnia.] Ambitiosa matrona, sed inops, & tamen libidinosa, atque in libidines prodiga.

352. *Sellam.*] Vide Sat. 1. v. 65.

353. *Flavam cui det mandata puellam.*] Velut sibi fidam, & consiliorum arcanorumque participem, qualem habere solent Magnates.

355. *Lævibus.*] Imberbibus, comptis, formosis.

Vasa novissima donat.] Nihil planè sibi reservans, adeò excœcavit eam impurus amor.

360. *Formicâ.*] Horat. Sat. 1.

Exemplo est magni formicâ laboris, &c.

364. *Gaudia.*] Voluptates, libidines, propter quas effundunt ac prodigunt omnia.

365. *Sunt quas eunuchi*, &c.] Multa hîc & insequentibus obscuriuscula relinquere non pigebit, verecundiæ interim litantes.

367. *Abortivo.*] Pharmaco abortum faciente.

372. *Tonsoris damno.*] Barbâ deficiente.

Heliodorus.] Chirurgus, seu Medicus, ut mox nominavit, castrator.

374. *Custodem vitis & horti.*] Priapum. De quo antè, Sat. 2. v. 95.

Tondendum

Tondendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu, nullius fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus; organa ſemper
In manibus; denſi radiant teſtudine totâ
Sardonyches: criſpo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operam dedit: hunc tenet, hoc ſe
Solatur, gratoque indulget baſia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti
Cum farre & vino Janum, Veſtamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, & fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? Medicis quid triſtibus erga
Foliolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit

Brominum tradere jam firmum, & jam tondendum. Si delectatur cantu, neminis fibula ſtat locantis vocem Prætoribus: nunquam non inſtrumenta in manibus tenet, per *univerſam citharam ſpiſſi rutilant ſardonyches: fides pulſantur plectro criſpato, quo laborem impendit mollis Hedymeles: illud contrectat, eò ſeſe recreat, ac jucundo pectini oſcula impertitur. Nonnullæ è numero Lamiarum, & appellationis excelſæ, cum farre atque vino Janum ac Veſtam interrogabat, utrum Pollio deberet exſpectare & chordis polliceri quercum Capitolinum. Ecquid præſtaret ampliùs, marito ægro; quid mœſtis de puerulo Medicis? Conſtitit ad altare, neque pudendum exiſtimavit.*

ANNOTATIONES.

377. *Bromium.*] Juvenem Baccho ſimilem, comatum, delicatum, quem amas, ô Urſidi Poſthume, ætate jam paulò firmiore & provectâ, adeòque tonſoris operà egentem. Porrò Bacchus ita dictùs à βρόμου, *ſtrepitu* ſeu *fremitu*, quia fulminante Jove, utero materno exemptus eſt, ut narrat Ovid. Metamorphoſ. 3. Fab. 3.

378. *Si gaudet cantu*, &c.] Si mulier fuerit cantûs & Muſicæ ſtudioſa, cantores & citharœdos deperit, & in adulterium vel reluctantes provocat.

Fibula.] Vide ſuprà, v. 73.

379. *Vocem vendentis Prætoribus.*] Ludos edens Prætor adoleſcentes canendi peritos conducebat.

380. *Denſi radiant teſtudine totâ Sardonyches.*] Crebri rutilant lapilli ſeu in teſtudine quam ornant, ſeu in annulis quos ludens habet in manibus.

381. *Sardonyches.*] Vide Perſ. Sat. 1. v. 16.

Criſpo.] Agitante & criſpante chordas quas percutit.

Numerantur.] Scitè pulſantur, numero, & ordine.

382. *Quo tener Hedymeles operam dedit.*] Eo nimirùm pectine uſus ille citharœdus, cujus fictum videtur nomen ab ἡδὺ, *ſuave*, & μέλος, cantus.

Hoc ſe ſolatur.] Abſente citharœdo, quem amat, ejus plectrum & citharam gaudet poſſidere, tangere, oſculari.

384. *Quædam de numero Lamiarum.*] Nobilis imprimis. Vide Sat. 4. v. ult.

Nominis alti.] In quibuſdam codicibus legitur, *Appî*. Quod Romæ celebre nomen, & genus.

385. *Cum farre & vino.*] Hæc adhibebantur in ſacrificiis. Vide Sat. 9. v. 122.

Janum.] Cicero lib. 2. de Nat. Deor. cap. 67. *Cùm in omnibus rebus vim habeant maximam prima & extrema, Principem in ſacrificando Janum eſſe voluerunt, &c.* Vide Alex. ad Alex. lib. 4. cap. 17.

Veſtam.] Cicero loco mox citato, ita pergit: *Veſta nomen à Græcis. Ea eſt enim quæ ab illis* ἑςία *dicitur. Vis autem ejus ad aras & focos pertinet. Itaque in ea Dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio & ſacrificatio extrema eſt.* Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2. quàm religioſè coleretur à Romanis *Veſta* fusè docet.

386. *Capitolinam quercum.*] In agone Capitolino victores coronam è quercu accipiebant. Vetus Schol. Sueton. Domit. cap. 4. ſic habet: *Inſtituit & quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, Muſicum, Equeſtre, Gymnicum .... ac præter Citharœdos Chorocithariſtæ quoque certabant, &c.*

Martial. Lib. 4. Epigram. 54.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus.

De corona querna, aliiſque, vide Gell. lib. 5. cap. 6. Plin. lib. 16. 4. &c.

Pollio.] Citharœdus illuſtri illi matronæ adamatus.

388. *Medicis quid triſtibus.*] Ob conclamatam puerili ſalutem, de qua jam deſperant.

obtegere caput pro lyra, & præceptas voces pronunciare, sicut est consuetudo, atque expalluit dissectâ agnâ. Jam mihi loquere, precor: fare Deorum vetustissime, an responsum das istis, ô Jane parens? Ingens ocium cœlo. Deest, sicut cerno, deest quod fiat inter vos Illa te rogat de histrionibus, ista cupiet Tragœdum tibi gratum reddere, haruspex efficietur varicosus. Verum canat potiùs quàm civitatem universam pervagetur impudens, quàmque sustinere queat virorum conventicula, & erecto illa vultu atque exertis papillis confabulari cum ductoribus chlamydatis, coram suo conjuge. Scit *ea ipsa quid agatur in universo mundo: quid Seres, quid Thraces gerant.* Scit *arcana novercæ cum privigno.* Scit *quis diligat, quis fallatur mœchus. Enarrabit quis gravidam effecerit viduam, quoque*

Pro cithara velare caput; dictataque verba
Protulit, ut mos est, & apertâ palluit agnâ.
Dic mihi nunc quæso, dic antiquissime Divûm;
Respondes his, Jane pater? Magna ocia cœli.
Non est (ut video) non est, quid agatur apud vos.
Hæc de Comœdis te consulit: illa Tragœdum
Commendare volet; varicosus fiet haruspex.
Sed cantet potiùs, quàm totam pervolet urbem
Audax, & cœtus possit quàm ferre virorum;
Cumque paludatis ducibus, præsente marito,
Ipsa loqui, rectâ facie, strictisque mamillis.
Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe:
Quid Seres, quid Thraces agant; secreta novercæ,
Et pueri: quis amet; quis decipiatur adulter.
Dicet quis viduam prægnantem fecerit, & quo

ANNOTATIONES.

390. *Pro cithara.*] Pro Citharœdo vota & Sacra facere, capite velato; ex more.

Velare caput.] Hujus instituti rationem excutit Plutarch. quæst. Centur. Rom. q. 10. ne mortalibus & potentioribus hominibus par honos deferri videatur, ac Diis ipsis immortalibus; illis reverendis caput aperiunt, his autem obnubunt ac velant.

Dictata verba.] Docente & præeunte Sacerdote, Plin. lib. 28. cap. 2. *Victimas cædi sine precatione non videtur referre, neque Deos ritè coli. Prætereà alia sunt verba impetrantis,* (aliàs impetrientis; id est, inquirentis per exta; Valer. Maxim. l. 1. c. 1.) *Alia depulsoris, alia commendationis. Vidimus certis precationibus obsecrâsse summos Magistratus: & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, ... memoriâ insigni, quoties precatio erraverit,* &c. quæ ibidem lege.

391. *Apertâ palluit agnâ.*] Dum consulerentur exta victimæ, è quorum situ & statu divinabant futura Sacerdotes, mulier anxia expallescebat, ne quid sinistri portenderetur amasio suo, pro quo Sacra faciebat, ac Deos interrogabat. Plin. loco mox citato, *Sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victimâ stante, visa sunt.* Apud Liv. *Caput jecinoris à familiari parte (id est interiori) cæsum aruspex ostendit.* Cic. l. 1. de Divin. c. 16. *Quid fissum in extis, quid fibra valeat accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum plena vita est. Extis enim omnes ferè utuntur.* Et lib. 2. c. 29. *Si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura . . . . gallinaceum fel . . . . . Tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit?* &c. & cap. 32. *Caput jecinoris diligentissimè considerant; si verò id non est inventum, nihil putante accidere potuisse tristius,* &c. Vide Alex. ab Alex. l. 5. cap. 25.

392. *Antiquissime Divûm.*] Janus in Italia ante Saturnum regnavit, eumque extorrem & regno pulsum excepit.

393. *Jane pater.*] Macrob. Saturnal. l. 1. c. 9. *In Sacris,* inquit, *invocamus Janum geminum, Janum patrem . . . . . quasi Deorum Deum,* &c.

Magna ocia cœli.] Deos suos irridet egregiè.

396. *Varicosus, fiet haruspex.*] Dum instantibus importunis ejusmodi mulieribus, *haruspex* Deos consulendo, & Sacris operando pedibus insistit diutiùs, sanè fiet *varicosus,* delabente copiosius in pedum venas sanguine crassiori & melancholico. Vide Pers. Sat. 5. v. 189.

Haruspex.] Quis, & undè sic appelletur, notavimus Sat. 2. v. 121.

397. *Sed cantet potiùs.*] Melius tamen est ut cantu sese oblectet, & musicis, ut dictum est, instrumentis; quàm rumores avida excipiat, ac passim cum viris confabuletur, absque ullo pudore.

399. *Paludatis ducibus.*] Viris militaribus. Propriè paludamentum est ea vestis quam induunt Imperatores ad bellum proficiscentes.

402. *Seres.*] Scythæ Asiatici, à quibus serica dicta & apportata in alias regiones. Vide Ammian. Marcel. lib. 23. sub finem.

Thraces.] *Thracia* Europæ regio Macedoniæ finitima, hodie *Romania,* ad Pontum Euxinum latè porrecta, urbe primariâ Constantinopoli gloriatur.

Secreta novercæ, & pueri.] Secretos amores.

Mense

Menſe, quibus verbis concumbat quæq; modis quot.
Inſtantem regi Armenio, Parthoque cometem
Prima videt: famam, rumoreſque illa recentes
Excipit ad portas: quoſdam facit: iſſe Niphatem
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio: nutare urbes, ſubſidere terras,
Quocumque in trivio, cuicumque eſt obvia narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm
Vicinos humiles rapere, & concidere loris [quòd
Exorata ſolet: nam ſi latratibus alti
Rumpuntur ſomni; Fuſtes huc ocyus, inquit,
Afferte, atque illis dominum jubet antè feriri,
Deinde canem: gravis occurſu, teterrima vultu,
Balnea nocte ſubit: conchas, & caſtra moveri
Nocte jubet; magno gaudet ſudare tumultu,
Cùm laſſata gravi ceciderunt brachia maſsâ,

menſe: . . . . Prima animadvertit Cometam minitantem regi Armenio & Parthico. Ad portas urbis *ipſa famam ſuſcipit ac novos ſermones; nonnullus* etiam *confingit: Niphaten in plebem irrupiſſe, atque ibi ingenti eluvione occupari univerſos agros: tremere civitates, hiare terras, commemorat cuilibet occurrerit, quavis in platea. Nihilominùs ea noxa magis eſt ferenda, quàm quòd* etſi *rogata conſuevit raptare vicinos pauperes, & ſcuticis lacerare. Si enim profundus* ejus *ſopor turbetur latratibus: ait, iſtuc citò baculos apportate: & iis herum priorem imperat verberari, poſteà canem. Moleſta obviam, terribilis facie intrat noctu balnea; noctu imperat transportari vaſa & caſtra: ingenti ſtrepitu ſudorem emittere delectatur, quando lacerti lapſi ſunt maſsâ ponderosâ fatigati.*

ANNOTATIONES.

405. *Quibus verbæ.*] Græcis an Latinis. Suprà v. 194. Ζωὴ, καὶ ψυχή.

406. *Regi Armenio, Parthenope.*] Hoſtibus populi Romani. Armenia porrò & Parthia ſunt Aſiæ regiones Tauro monti vicinæ. In illa regnavit Tigranes qui Mithridati opem tulit. De hac ad Perſ. Sat. 5. v. 4.

Cometem.] Plin. lib. 2. cap. 25. *Cometas Græci vocant,* inquit, *noſtri crinitas; horrentes crine ſanguineo & comarum modo in vertice hiſpidas,* &c. Sueton. Ner. c. 36. *Stella crinita quæ ſummis Poteſtatibus exitium portendere vulgò putatur,* &c. Vide Cicer. lib. 2. de Natur. Deor. n. 14. Senec. Nat. quæſt. lib. 7. ubi de Cometis copiosè diſſerit. Plutarch. 3. de Placit. Philoſ. cap. 2. &c. Cæterùm quod Ariſtoteles aliique tradiderunt, Cometas eſſe meteora, nuper experientia diſcuſſit. Siquidem eâ cœli parte, ad quam non pertingunt exhalationes, cometæ viſi ſunt, nimirùm ſupra Lunæ Spheram. Et hoc ſaltem inter alia multa manifeſtè compertum jam aliquoties; evidens certè fuit in eo Cometa, qui per duos menſes apparuit, Decemb. 1664. & Jan. 1665. & nuper in altero, ſub finem anni 1670.

408. *Niphatem.*] Armeniæ fluvium hunc exundâſſe, & vaſtitatem agris inferre.

410. *Nutare urbes.*] Terræ motu concuſſas. Ex his ſatis apparet Juvenalem ad Trajani perveniſſe Imperium, ut notat Lipſ. Epiſtolic. quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20. Nam videtur omninò reſpicere hîc ingentem illum terræ motum. de quo Xiphilinus in Trajano. Nempè hic cùm Antiochiæ eſſet, & urbs illa & aliæ pleræque graviter labefactæ ſunt: immugiit terra, infremuit mare; ſubſedêre Coraſius mons, aliique; loca infima attolli, ſublimia conquaſſari & ruere viſa, &c.

Subſidere terras.] De his vide Plin. l. 2. cap. 69. & 70.

413. *Concidere loris exorata ſolet.*] Innoxios interdum loris cædi jubet, nec exorari ſe aut flecti ſinit à deprecantibus immeritam pœnam.

416. *Dominum.*] Herum canis, cujus nocturno allatratu quies interturbata fuerit.

417. *Gravis occurſu, teterrima vultu.*] Erga famulantes aſpera.

418. *Balnea nocte ſubit.*] Lavabant enim Veteres ante cœnam, ut diximus alibi.

Conchas, & caſtra.] Ingentia vaſa & balnearia inſtrumenta tanto deferuntur, inſtante domina, tumultu, quanto ſolent moveri caſtra & exercitus.

420. *Cùm laſſata gravi,* &c.] Poſtquàm gravi aliquâ exercitatione corpus agitando, & pondera ferendo aut movendo, ſudorem elicuit, ac ſeſe defatigavit.

Maſſa.] Plumbeas aliquot maſſas in balneis agitari ſolitas, antequàm lavarent, docet cum aliis Seneca, Ep. 15. *Sunt,* inquit, *exercitationes & faciles & breves, quæ corpus ſine mora laxent (aliàs laſſent) . . . . curſus, & cum pondere aliquo manus motæ, & ſaltus,* &c. Epiſt. verò 56. ſic habet: *Supra balneum habito . . . . . cùm fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant, gemitus audio . . . . audio crepitum illiſæ manus humeris,* &c. Lipſius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus & ad ſaltandum uſi, ſeque veluti librandum, & iiſdem ſed gravioribus ad exercendum, ac ſine magno motu ſudorem evocandum, ſublatis depreſſiſque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem teſtatur hîc & Vetus Schol.

Calli-

Callidus & criſtæ digitos impreſſit aliptes,
Ac ſummum dominæ femur exclamare coëgit.
Convivæ miſeri intereâ ſomnoque, fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plenâ quod tenditur urnâ
Admotum pedibus, de quo ſextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, & terram loto ferit inteſtino.
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet. Nam ſic tanquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit, & vomit. Ergo maritus
Nauſeat, atque oculis bilem ſubſtringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ cùm diſcumbere cœpit,
Laudat Virgilium, periture ignoſcit Eliſæ :

. . . . . 2 . . . . . *Interim infelices convivæ premuntur & ſopore & eſurie. Denique prodidit hæc ſubrubens integrum appetens œnophorum, quod repleto vaſe intenditur pedibus appoſitum ; è quo geminus hauritur ſextarius rabioſum creaturus ante epulas appetitum, quando revertitur, ac intimis ablutis terram percutit. Defluunt rivuli marmoreo* pavimento, *vel catinum amplum redolet Falernum. Ita enim potat ac rejicit, velut anguis oblongus in dolium profundum lapſus fuerit. Itaq; maritus nauſeam patitur, & obtectis oculis bilem coërcet. Attamen intolerabilior ea, quæ poſtquàm incœpit* menſæ *accumbere, celebrat Maronem, condonat Didoni morituræ,*

ANNOTATIONES.

421. *Callidus & criſtæ.*] Duos hîc verſiculos pudori mactamus.

Aliptes.] Unctor, cujus officium erat oleo corpora perungere poſt ſudorem.

422. *Exclamare.*] Reſonare, crepare, illisâ unctoris manu ; ut expreſſit Seneca cit. mox Epiſt. 56.

423. *Convivæ miſeri intereà, &c.*] Expectantes dum laverit Domina.

425. *Oenophorum.*] Vas vinarium.

Tenditur.] Vel redundat ; vel quod porrigitur à famulis ac miniſtris.

426. *Sextarius.*] Pars congii ſexta : menſuræ genus quoddam.

428. *Dum redit.*] Cùm evomitur, & purgato ſtomacho projicitur vel in terram vel in pelvim.

429. *Falernum.*] Hinc refellitur eorum opinio qui dicunt porrigi Dominæ vinum peſſimum, quo nauſea concitetur : nam duo ſextarii vini cujuſlibet ſine eſculentis & cibo ſumpti, præſertim calidi quo utebantur Romani frequenter (ut aſſerit Lipſ. Elect. 1. cap. 4.) ſatis erant idonei ad concitandum mulieri vomitum.

431. *Serpens.*] Plin. lib. 10. cap. 72. *Serpentes,* inquit, *cùm occaſio eſt, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu.*

Maritus nauſeat.] Ob fœdum uxoris vomitum.

432. *Bilem.*] Vel nauſeam, vel indignationem, evitaturus, oculos inde avertit.

433.] *Illa tamen gravior, &c.*] *Statiliam Meſſalinam inſectatur, quæ poſt quatuor matrimonia diverſo exitu ſoluta, poſtremò Neroni nupſit : poſt quem interemptum, & opibus, & formâ, & ingenio plurimùm viguit ; conſectata uſum eloquentiæ uſque ad ſtudium declamandi. Eo tempore duæ Meſſalinæ fuerunt ; hæc, & Valeria, de qua Claudius Britannicum filium ſuſtulit.* Ita loquitur Vetus Schol. hîc.

Cùm diſcumbere cœpit.] Vide Perſ. Sat. 1. ver. 30.

434. *Perituræ ignoſcit Eliſæ.*] Id eſt, Didoni quòd ab Ænea ſe deſertam videret, mortem ſibi conſciſcenti veniam dat, & nefas alioquin perpetranti ignoſcendum cenſet, legens moriendi cauſas tam ſcitè deſcriptas à Virgilio 4. Æneid. in quo ſummam artem & ingentium Poëtæ commendat, qui ſic rebus dare colorem novit. Vid. S. Aug. lib. 1. Confeſſ. c. 13. & 14.

Perituræ ignoſcit Eliſæ.] Quod amoris impatientiæ tribuit Virgilius, honeſtiorem habet cauſam apud graves Autores. Nempè ut ſecundas Iarbæ proci nuptias inſtantis armatâ manu declinaret, voluntariâ morte occumbere Didonem maluiſſe quàm datam priori viro fidem violare, affirmant. Hi certè hiſtoricâ veritate, ille Poëticâ licentiâ ſcripſerunt.

Eliſæ.] *Eliſa* Beli Tyriorum regis filia, ob virile animi robur Dido cognominata, Herculis Sacerdoti Sichæo primùm nupta, eo per fratris ſcelus interempto, in Africam nave conſcenſâ fugit, ubi Carthaginem condidit. (meminit Sueton. Ner. cap. 31.) Tum Iarbas Getuliæ rex nuptias illius appetens, armis etiam extorquere ſed fruſtrà niſus, ut mox dictum.

Hinc Auſonius Epigram. 111.

Illa ego ſum Dido, & vultu quam conſpicis hoſpes,
Aſſimilata modis, pulcraque mirificis.
Talis eram : ſed non Maro quam mihi finxit, erat mens :
Vita nec inceſtis læta cupidinibus :
Namque nec Æneas vidit me Troïus unquam ;
Nec Libyam advenit claſſibus Iliacis.
Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ.
Servavi, fateor, morte pudicitiam,
Pectore transfixo, &c.

Com-

Committit vates, & comparat inde Maronem,
Atque aliâ parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
Turba tacet, nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis.
Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo tubas atque æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.
Imponit finem sapiens & rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit.
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes

confert Poëtas, ac deinde Virgilium componit, & aliunde Homerum in libra examinat. Concedunt Grammatistæ, superantur Oratores, silet universa multitudo, neque causarum actor neque præco, neque alia fœmina verba faciat: adeò magnus orationis impetus profluit. Affirmares patellas totidem & crepitacula simul percuti. Ne quis deinceps exagitet buccinas, & vasa *ærea e sola hæc opitulari queat Lunæ deficienti. Rebus etiam probis limites docta præscribit. Enimverò quæ vult apparere nimiùm eloquens & erudita,* eam *oportet vestes colligere ad dimidiam usque tibiam, suem mactare Sylvano,* atque *inire balnea* pro *quadrante. Fœmina quæ tibi copulata accubat, ne teneat loquendi rationem, vel breve enthymema jaculetur oratione circumactâ: neque historias calleat universas;*

ANNOTATIONES.

435. *Maronem, Homerum.*] Horum Poëticæ rei Principum Elogia, & comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. lib. 10. c. 1. Plutarch. Opusc. multis locis, præsertim verò lib. de Homero. Macrob. tùm alibi. tùm maximè l. 5. & 6. Gell. lib. 3. cap. 11. lib. 9. cap. 9. lib. 17. cap. 10. & alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

441. *Tubas atque æra fatiget.*] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim Eclipseωs causam ignorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod in eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina & incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virgil. Ecl. 8. Sen. Med. v. 794. & Hippolyt. v. 787. Lucan. lib. 6. Apulei. lib. 1. Asin. Aur. ubi *despumare Lunam vocat*, id quod mox diximus. Plin. lib. 2. cap. 12. *In Luna*, inquit, *veneficia arguente mortalitate; & ob id crepitu dissono auxiliante.*

443. *Imponit finem sapiens.*] Sed & philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, & de honesta vivendi ratione.

445. *Crure tenus*, &c.] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. lib. 11. cap. ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: *Tunicæ prioribus oris infra genua paulùm, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà mulierum est, suprà Centorionum. . . . . . . Togæ pars anterior mediis cruribus optimè terminatur*, &c.

446. *Cædere Sylvano porcum.*] Debet etiam non ut mulier, Cerei; sed ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum & pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait, *porcum*, notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari.] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant; sicut & omnes è vulgo. Cic. pro Cœlio: *Nisi fortè mulier potens quadrantariâ illâ permutatione familiaris facta erat Balneatori.* Horat. 1. Sat. 3.

Quadrante lavatum Rex ibis.

447. *Tibi juncta.*] Per matrimonium.

448. *Dicendi genus.*] Id est, ne uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam scire velit: nec proinde observet varia dicendi genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquit.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

Curtum enthymema.] Genus argumentationis duabus constans propositionibus tertiâ subintellectâ, & in animo retentâ ἐν θυμῷ; undè nomen. Paulò aliter Cicero Topicor. 5. *Sententia quævis acuta quæ ex contrariis conficitur, enthymema est, ut; quod scis podest nihil, id quod nescis obest*, & n. 56. *Hoc differendi genus attingit omninò vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ à Dialecticis tertius modus, à Rhetoribus enthymema nuncupatur.* Vide Quintil. lib. 5. cap. 14.

Sermone rotato.] Volubili, vel conversione conclusо.

Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit volvitque Palæmonis artem.
Servatâ semper lege, & ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris Opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi: turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est quàm fœmina dives.
Intereà fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute: quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit;
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.

verùm è codicibus nonnulla, nec penitùs *capiat. Aversor ego illam quæ recolit ac versat Palæmonis disciplinam, custoditâ perpetuò regulâ, dicendique genere* observato: *&* quæ *vetustatis amans scit versiculos mihi non notos; ac redarguit vocabula* suæ *familiaris Opicæ viris negligenda. Fas viro sit commisisse solœcon. Indulget sibi fœmina quidlibet, nihil fœdum existimat, quando cinxit collum lapillis virentibus, & quando porrectis auriculis tradidit grandes inaures. Non est gravius quidquam opulentâ muliere. Vultus interim horridus visu, ac subsannandus intumescit plurimo pane, vel redolet unguenta Poppææ, atque inde conglutinantur labia viri infelicis.* Illa *perget ad adulterum pelle abluta. Ecquando cupit apparere pulchra* in *ædibus* suis? *Adulteris nardina præparantur.* Pro *illis mercatur quodcunque istuc transmittitis, ô Indi tenues. Denique faciem detegit, priorem solvit incrustationem. Incipit discerni, eoque lacte imbuitur. Quapropter asellas secum trahit asseclas, si relegetur extorris ad cardinem Aquilonarem.*

ANNOTATIONES.

451. *Palæmonis artem.*] Sueton. de Illustr. Grammat. cap. 23. ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio & Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos: cæterùm arrogantiâ tantâ fuisse ut M. Varronem porcum appellaret: secum & natas & morituras literas jactaret, &c.

453. *Antiquaria.*] Sectatrix antiquarum vocum & locutionum.

454. *Opicæ.*] Barbarè loquentis & indoctè, more Opicorum. Vide Sat. 3. v. 207.

455. *Solœcismum.*] *Solœcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur,* inquit Cicero 4. ad Heren. 18. Vide Gall. lib. 5. cap. 20. Porrò *Solœ* vel *Solus* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jussu transportati: hi verò linguam Atticam inquinantes & corrumpentes, & exinde quivis barbarè loquentes & malè, *Solœcissare* dicti sunt.

457. *Virides gemmas.*] Ut smaragdos.

458. *Elenchos.*] Uniones in pyri formam turbinatos, Plin lib. 9. cap. 35. Vide cit. ejus locum Sat. 2. v. 61. ad vocem, *Cylindros.*

461. *Pane tumet facies.*] Vide Sat. 2. v. 107.

Poppæana.] Inventa à *Poppæa* Neronis uxore, cultûs & munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

462. *Hinc.*] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

464. *Mœchis.*] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, & nitidam se illis nunquam non objicit, non ita verò studet viro placere.

Foliata.] Unguenta è foliis odoratis, Plin. l. 13. c. 1. *Nardinum sive foliatum,* inquit, *constat omphacio, balanino junco, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.* Et cap. 2. *Est,* inquit, *unguentorum summa commendatio, ut transeunte fœminâ odor invitet etiam aliud agentes.*

465. *Emitur quicquid,* &c.] Aromata varia.

Graciles Indi.] Minùs corpulenti ob æstum & ardorem Solis præsertim matutini. Vid. Herod. l. 3.

Indi.] Hi sunt Asiæ populi valdè Orientales, ab Indo fluvio dicti: omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo lib. 10. cap. 10.

466. *Aperit vultum.*] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis è mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

467. *Fovetur.*] Illinitur, abluitur, curatur.

468. *Comites educit asellas.*] Velut Poppæa. Vide Sat. 2. v. 107. & quæ nos ibi.

469. *Hyperboreum ad axem.*] Ad Polum Arcticum, & extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream & Aquilonem. Undè nomen, Solin.

Axem.] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

Sed

Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit & madidæ; facies dicetur, an ulcus?
Est operæ pretium penitùs cognoscere toto,
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit, periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tardè venisse Liburnus
Dicitur; & pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scuticâ; sunt quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum;
Et cædens longi relegit transacta diurni.
Et cædit, donec lassis cædentibus, exi
Intonet horrendum, jam cognitione peractâ.
Præfectura domûs Siculâ non mitior aulâ.

At quæ variis tot fomentis incrustatur & curatur, ac sumit frustula excocti humidique tritici, vocabitur ne facies, an ulcus? Juvat intelligere prorsùs quid integro die agant ac moliantur. Si noctu vir cubuit aversus, interiit lanipendia, vestimenta deponunt ornatrices, serius accessisse Liburnus increpatur, adigiturque luere punitionem soporis alterius. Hic rumpit ferulas, ille flagris rubescit; iste scuticis. Extant quæ carnificibus stipendia *tribuant in annum. Cædit ac vultum* quasi *prætericns fovet, familiares auscultat, vel aurum amplum togæ pictæ contemplatur; atque verberans recognoscit peracta prolixi quotidiani. Et verberat quoadusque fatigatis percussoribus, animadversione completâ, terribilem in modum vociferatur, discede. Ædium administratio non clementior aulâ Siciliæ.*

ANNOTATIONES.

471. *Coctæque siliginis offas.*] Panis siliginei maximè candidi & mollis. Vide Sat. 5. v. 70.

472. *Facies dicetur, an ulcus?*] Certè putidum ac fœdum ulcus dicendum potiùs est, quàm facies muliebris pura, munda, nitida, formosa.

475. *Aversus.*] Averso ab uxore vultu dormiens, nec satisfecit muliebri desiderio.

Periit libraria.] Actum est de *libraria* & aliis famulantibus, in quos mulier impotens iram exonerat quam in maritum concepit.

Libraria.] Ancilla quæ aliis pensa librat, ac distribuit singulis, ad opus diurnum.

476. *Cosmetæ.*] Ancillæ ab ornamentis. Ita vulgò, *κόσμος, ornamentum, κοσμέω, orno.* Reclamat Salmasius, & ornatores vult intelligi. Accedit vetus Schol. & sic habet: *Eos dicit qui ornamentis præsunt, non tamen & ornatrices. Ponunt tamen & tunicas, ut vapulent.* At seipsum Juvenalis numquid explicat. v. 489. & seq. Quin & vetus Schol. Ornatrices paulò pòst affert non semel, textu adigente.

Ponunt tunicas.] Ad excipiendas plagas, ita jubente dominâ.

Liburnus.] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, è Liburnia. Vide Sat. 3. v. 240.

477. *Dicitur.*] Accusatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere somni cogitur.] Heri, qui dormivit aversus ab uxore.

478. *Frangit ferulas, &c.*] Franguntur ferulæ huic servo acriùs impactæ: alius cæditur & cruentatur flagris, &c.

Ferulas.] Vide Sat. 1. v. 15.

479. *Tortoribus.*] Qui plectant ac cædant servos quoties libet iratæ mulieri.

480. *Obiter.*] Dum aliud agit otiosè crudelis. Vide quæ notavimus ad Sat. 3. v. 241.

Audit amicas.] Confabulantes secum.

481. *Latum pictæ vestis considerat aurum.*] Vestem acu pictam Phrygio opere, & auro intextam, Plin. lib. 8. cap. 48. *Accipio,* inquit, *pictas vestes jam apud Homerum fuisse, undè triumphales natæ. Acu facere id Phryges ..... aurum intexere Attalus Rex invenerunt,* &c.

482. *Longi.*] Dum vapulat innocens.

Relegit transacta.] Præteritæ diei rationes examinat scriptas in Libro, cui indè nomen.

Transacta.] Vetus Schol. legit, *transversa,* & explicat, *ratiocinium diurnum in transversa charta descriptum.* Adstipulatur Cœl. Rhodig. l. 12. c. 21.

Diurni.] Libri continentis singulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei.*

483. *Exi intonet.*] Jam abi, furcifer, &c.

484. *Cognitione peractâ.*] Vel recognitis rationibus, vel sumpto de famulis supplicio.

485. *Præfectura.*] Sunt qui legant, *profectura domo,* id est, antequàm domo proficiscatur: sed præterquàm quod repugnat metrum, sensus parùm cohæret. Meliùs igitur hic versus separatur, ut sit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam est crudelis, quàm in aula & Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionysii, Agathocles, de quibus vide Pers. Sat. 3. v. 39. Cic. Tuscul. 5. n. 57. Justin. lib. 20. 21. 22. &c.

Siculâ.] *Sicilia* Tyrrheni maris Insula, amplitudine & famâ nobilis. De hac vide quæ notavimus Sat. 5. v. 99.

Nam

Nam ſi conſtituit, ſolitoque decentiùs optat
Ornari; & properat, jamque expectatur in hortis,
Aut apud Iſiacæ potiùs ſacraria lenæ;
Componit crinem laceratis ipſa capillis,
Nudo humeros Pſecas infelix, nudiſque mamillis.
Altior hic quarè cincinnus? Taurea punit
Continuò flexi crimen facinuſque capilli.
Quid Pſecas admiſit? Quænam eſt hîc culpa puellæ,
Si tibi diſplicuit naſus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, & volvit in orbem.
Eſt in conſilio matrona, admotaque lanis
Emeritâ quæ ceſſat acu: ſententia prima
Hujus erit; poſt hanc ætate, atque arte minores
Cenſebunt; tanquam famæ diſcrimen agatur.
Aut animæ: tanta eſt quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput: Andromachen à fronte videbis;
Pòſt minor eſt: aliam credas. Cedo, ſi breve parvi

Etenim ſi condixit, & cupit decorari ſplendidiùs conſueto, atque feſtinat, & jam in hortulis eam *opperiuntur, vel ad ædem potiùs Iſidis lenocinantis, capillos* ejus *aptat miſera Pſecas vulſis ipſa crinibus, denudatis humeris & papillis. Cur iſte cirrus eminentior?* Inquiet. *Statim ſcutica vindicat noxam & ſcelus crinis detorti. Ecquid peccavit Pſecas? Quod illic eſt facinus ancillæ, ſi te offendunt nares tuæ: Aliæ ſiniſtrum expandit, & capillos comit, atque in gyrum torquet. In conſultationem vocatur Domina, & lanificio adhibita, quæ vacat, acu veteranâ. Prior hæc feret judicium: poſt eam judicabunt annis & peritiâ inferiores; quaſi verſetur periculum exiſtimationis ac vitæ. Adeò magna eſt ſollicitudo parandæ venuſtatis. Tot ordinibus ſtipat, tot etiam connexionibus exſtruit celſum verticem,* ut *Andromacham cerneres à fronte, à tergo brevior extat:* atque *alteram exiſtimares. Da, ſi nacta eſt curti lateris parvam*

ANNOTATIONES.

486. *Si conſtituit.*] Si conveniendi locum & horam indixit mœcho.

488. *Apud Iſiacæ potiùs ſacraria lenæ.*] Iſidis Sacra locum ſæpè dabant adulteriis, & eo prætextu flagitia multa perpetrabantur. Joſeph. Antiq. l. 18. c. 10. Alex. ab Alex. l. 6. c. 8. Vide Plutarch. Comm. de Iſid. & Oſir.

489. *Componit crinem,* &c.] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, poſitis tunicis, ut antè dictum.

Laceratis.] Ab hirata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de cauſa, ut ſuprà.

490. *Pſecas.*] Nomen unius è Dianæ comitibus & ancillis, apud Ovidium Metamorphoſ. Vetus Schol. ψεκάζειν, inquit, *Græcè dicunt, quando rarum pluit & minutum: Ornatrices igitur componentes, aquæ rarum ac parvum ſolent mittere ac velut* ψεκάζειν. *Ergo nominis etymologiam ab arte* Poëta *ſumſit.*

491. *Altior hic quare,* &c.] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Taurea.] Scutica è corio bubulo.

Punit.] Vide Martial. Lib. 2. Epig. 66.

494. *Si tibi diſplicuit naſus tuus.*] Utpote deformis. An famulæ culpa eſt, ſi naſus tibi tuus non videtur ſat venuſtus? Cur igitur eam cædis taurea?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Pſecas vapulat.

496. *Eſt in conſilio.*] De ornatu & venuſtate, de compoſitione capillorum.

Matrona ſenior.] Senior quædam & fida famula. Legunt alii, *materna,* & explicant, nutrix à matre data.

Admotaque.] Quidam legunt, *amota.*

Lanis.] Vel diſpenſandis, vel nendis.

497. *Emeritâ acu.*] Hac dudum ſcitè operatâ, quandiu viguit oculorum acies: benè his laboribus perfuncta jam quieſcit.

Ceſſat.] Emeritis quaſi ſtipendiis vacationem obtinuit à tenuiore ac difficiliori operâ, nimirùm à ſuendo, vel acu pingendo, vel etiam comendo heram.

501. *Tot ordinibus.*] Capillorum tricis.

Compagibus.] Commiſſuris, faſciis, tiarâ. Suggeſtum comæ vocat Papinius.

502. *Ædificat.*] Subſtructionibus velut exaggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Crederes uxorem Hectoris, ſtaturâ grandi & magnâ conſpicuam.

503. *Poſt minor eſt.*] Ubi nullæ ſunt capillorum ſubſtructiones, quæ grandiorem exhibeant.

Cedo, ſi breve, &c.] Hoc verò breviori illi indulge, ut altior videatur, ac videri velit. Vel, quæſo dic an non alia prorsùs ac diverſa appareret vidente à fronte, & à tergo?

Sortita

Sortita eſt lateris ſpatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis ;
Et levis erectâ conſurgit ad oſcula plantâ.
Nulla viri cura intereà, nec mentio fiet
Damnorum : vivit tanquam vicina mariti.
Hoc ſolo propior, quòd amicos conjugis odit,
Et ſervos. Gravis eſt rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matriſque Deûm chorus intrat : & ingens
Semivir obſcœno facies reverenda minori,
Mollia qui ruptâ ſecuit genitalia teſtâ,
Jam pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, & Phrygiâ veſtitur bucca tiarâ.
Grande ſonat, metuique jubet Septembris, & Auſtri
Adventum, niſi ſe centum luſtraverit ovis,
Ex xerampelinas veteres dovaverit ipſi ;

extenſionem, & apparet minor puellâ Pygmæa, quando *nullis* eſt *cothurnis innixa, atque pede ſublevato ad baſia agilis ſubrigitur. Nullum interim mariti ſtudium, neque memoria eſt detrimentorum : vitam agit velut viri vicina, hoc uno propinquior, quòd averſatur mariti intimos atque famulos : & computationibus moleſta eſt. En ingreditur cœtus Bellonæ ſævientis, ac parentis Deorum, atque magnus dimidius vir, vultus colendus juniori impudico, qui fractâ teſtâ dudum abſcidit . . . . cui caterva rauca, cui tympana vulgaria concedunt; atque maxilla operitur inſulâ Phrygiâ. Ingentem ſonum edit, & imperat formidari reditum Septembris ac Noti, niſi centenis ſe ovis expiaverit, atque dederit ei xerampelinas antiquas.*

ANNOTATIONES.

505. *Pygmæa.*] Puſilla & cubitalis inſtar Pygmæorum Indiæ montana colentium. De quibus vide Plin. lib. 7. cap. 2. Agell. lib. 9. cap. 4. Athen. lib. 9. cap. 11. & quæ nos infrà ad Sat. 13. v. 167. ac ſeq.

Cothurnis.] Calceamentis ſublimioribus ſubere confertis, quorum uſus erat apud Tragœdos.

508. *Damnorum*] Quibus exhaurit maritum per cultus ſumptuoſiores.

510. *Gravis eſt rationibus.*] Quando computantur impenſæ quibus rem familiarem afficit ipſa gravis eſt marito ; vel ſæva eſt in famulos ac diſpenſatores accepti & expenſi rationem reddentes. Poſterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam ſuperſtitioſas mulierum obſervationes notat.

511. *Bellonæ, matriſque Deûm.*] *Bellonæ & Cybelæ* Sacerdotes. De quibus Sat. 2. v. 111. & Sat. 4. v. 124. Lactant. lib. 1. cap. 21.

512. *Semivir.*] Venerandus Antiſtes Eunuchus.

514. *Rauca.*] Ob nimiam vociferationem, undè mox ait, *grande ſonat.* Nec audiendi qui interpretantur de voce acutiori, qualem habent eunuchi.

Tympana.] Metonymia. Sacerdotes tympana pulſantes, qui quidem inferioris erant ordinis, quapropter addit, *plebeia.*

515. *Phrygiâ veſtitur bucca tiarâ.*] Uſitatâ Phrygiis ac Perſis tiarâ. Pileus erat è byſſo rotundus, quaſi ſphæra media, caput tegens Sacerdotale, in occipitio vittâ conſtrictus. Iſid.

Veſtitur bucca.] Tiaræ lobi maxillas operiebant & ſub mento conſtringebantur.

Tiara.] S. Hieron. Comment. in Daniel. c. 3. *Tiara*, inquit, *verbum græcum eſt, uſu verſum in latinum, de quo & Virgilius, Sceptrumque, ſacerque tiaras : genus pileoli, quo Perſarum & Chaldæorum gens utitur.* Et, de Veſtitu Sacerdotum, ad Fabiolam, ſic habet : *quartum veſtimenti genus eſt rotundum pileolum, quale pictum in Ulyſſæ, conſpicimus, quaſi ſphæra mediat ſit diviſa, & pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum . . . . . . non habet acumen in ſummo, nec totum uſque ad comam caput tegit, ſed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vittâ conſtrictum eſt, ut non facilè labatur ex capite. Eſt autem byſſinum & ſic fabrè opertum linteolo, ut nulla acûs veſtigia extrinſecùs appareant.* Hactenùs S. Hieronymus.

516. *Septembris, & Auſtri adventum.*] Meridionalem ventum Septembri menſe flantem, & febres aliosque morbos procreantem.

517. *Luſtraverit ovis.*] In ſacris Iſidis præſertim ad luſtrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. l. 27. c. 17. Brod. Miſcel. l. 1. c. 25. &c.

518. *Xerampelinas.*] Utebantur matronæ veſtibus coloris ſiccæ roſæ, ſeu pampini areſcentis. Undè nomen factum ξηρὸς, *ſiccus*; ἄμπελος, *pampinus.* Vetus Schol. Eas in Templo Iſidis ſuſpendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum; ut donis ita diteſcerent, Simile quid Chriſtus Dominus exprobat Phariſæis Matth. 15. De quo vide S. Hieron. lib. 2. Comment. in dictum caput Matthæi. *Ita fiebat*, inquit, *ut oblationes & vota ſub occaſione Templi & Dei in Sacerdotum lutra cederent.*

Donnaverit ipſi.] Matrona ſuperſtitioſa aſtuto Sacerdoti.

ut quodcumque imminet repentini ingentisque periculi, in vestes abeat, ac integrum semel annum experget. Inibit fluvium hyemalem rupto gelu, manè ter abluetur Tiberi, & ipso in gurgite lavabit meticulosum caput. Deinde spoliata ac tremens sanguinolentis genibus reptabit per omnem Superbi regis campum. Si alba Io imperaverit, perget ad terminos Ægypti, & haustos ab ardenti Meroë undas afferet, quas effundat in Templo Isidis, quod erectum est prope veterem caulam. Nam putat se incitari verbis ipsius Deæ. Ecce animam & mentem cum qua noctu Numina sermonem habeant.

Ut quicquid subiti & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum.
Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Vorticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum Regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidâque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, & mentem, cum qua Dii nocte loquantur.

ANNOTATIONES.

520. *In tunicas eat.*] In oblatas Isidi & donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus eredebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

521. *Hybernum fractâ glacie*, &c.] Nihil non suadet superstitio mulieris improbitate sacrificulorum adjuta.

522. *Ter matutino Tiberi mergetur.*] Vide Pers. Sat. 2. v. 15. & seq.
Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.

523. *Timidum.*] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulò antè, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum.] Campum Martium qui priùs fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. l. 2. cap. 5.

524. *Nuda.*] Ovid. Fast. 6.
Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Cruentis genibus.] Nimirùm læsis offendiculo, in via. Cruentabant & ipsi se cultro stolidi illi Isiaci & Cybeleæ Antistites. Sic & Lib. 3. Regum, cap. 18. art. 28. *Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Vide Senec. de Vita beata cap. 27. ubi & sic habet: *cum aliqua genibus per viam repens ululat*, &c.

525. *Jusserit.*] Per Sacerdotem.

Candida Io.] Nota ex Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 10. Nimirùm Io Inachi filia in candidam vaccàm à Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

526. *Ægypti.*] Hæc Africæ regio litoris & sacris & profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, & Pyramidum miracula. Martial.

Calidâque.] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

527. *Meroë.*] Hæc hodie *Guegure.* Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit à sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longè dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia à Nilo Insulam effici. Neque verò satis constat quid modò sit *Meroë.*

Æde Isidis.] Vetus Schol. *In Martio campo Templum Isidis vetustum.*

528. *Isidis.*] Vide Plutarch. de Iside & Osir. Diodor. Sicul. l. 1. c. 2. Cœl. Rhodig. l. 5. c. 12.

Proxima surgit ovili.] Prope eum locum, *ubi Romulus, & pastores assueverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, & Palatium.* Quæ quidem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta; ob similitudinem Ovilia dicta; in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. lib. 26. cap. 22. ubi sic habet: *datum secretò in Ovili cum his colloquendi tempus.* Septa hæc posteà excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntq; porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 18.

529. *Dominæ.*] *Isidis.*

530. *En animam & mentem.*] Ironia valdè falsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porrò anima vocatur, quâ vivimus; mens vel animus, quo intelligimus & sapimus.

Ergo

Ergo hîc præcipuum ſummumq; meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo
Plangentis populi currit deriſor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abſtinet uxor
Concubitu ſacris obſervandiſque diebus:
Magnaque debetur violato pœna cadurco:
Et moviſſe caput viſa eſt argentea ſerpens.
Illius lacrymæ meditataque murmura præſtant,
Ut veniam culpæ non abnuat, anſere magno
Scilicet & tenui popano corruptus Oſiris.
Cùm dedit ille locum, cophino fœnoque relicto,

Illic igitur primam ac ſupremam venerationem adipiſcitur qui turbâ linum ferente cinctus, atque turbâ capite raſo plebis lugentis vagatur. Anubis irriſor. Hic indulgentiam precatur quotieſcunq; non temperat conjux . . diebus ſanctis & colendis. Atque ſupplicium ingens infligendum, cùm ſtragulum temeratur: anguiſque argentea conſpecta eſt caput concuſſiſſe. Fletus ejus & præparatæ ſuſurrationes faciunt ut indulgentiam noxæ non deneget Oſiris pingui nimirùm anſere, exiguaque placentâ conciliatus. Quando hic loco ceſſit,

ANNOTATIONES.

532. *Qui grege linigero.*] Summus Antiſtes.

Grege linigero circumdatus.] Choro Sacerdotum Iſidis indutorum lineis veſtibus Sueton. Othon. cap. 12. *Sacra etiam Iſidis ſæpè in lintea religioſaque veſte propalàm celebravit.* Vide Apul. Metam. ult.

Grege calvo plangentis populi.] Plin. lib. 8. cap. 46. *Bos,* inquit, *in Ægypto Numinis vice colitur. Apim vocant. . . . . . Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in Sacerdotum fonte enecant quæſituri luctu alium, quem ſubſtituant; & donec invenerint, mœrent; deraſis etiam capitibus,* &c. *Inſigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ creſcere incipientis; & nodus ſub lingua, quem cantharum appellant.* Ibid. Vid. & Diodor. Sicul. lib. 2. c. 4. &c. Cicer. 1. de Nat. Deor. n. 83. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 22. &c.

533. *Currit.*] Ad quærendum Apim bovem, ut mox dictum eſt. Vide etiam Ammian. Marcell. lib. 22.

Deriſor.] Credulas populi mentes illudens.

Anubis.] Summus Sacerdos perſonam exhibens ipſius Anubidis, quem Oſiridis filium Ægyptii colebant ut nuncium Superos inter ac Inferos, ſub canina quidem ſpecie & effigie, eò quòd ille canem pro inſignibus habuiſſet. Citat. mox Diod. Sicul. Plutarch. de Oſir. Cœl. Rhodig. lib. 5. Propertius.

Auſa Jovi noſtro latrantem opponere Anubim. Virgil. Æneid. 8.

. . . . *Latrator Anubis.*

534. *Ille petit veniam, quoties,* &c.] Dum Sacra Iſidis peragebantur novem per dies, nefas erat uxoribus uti conjugio: debebant ſiquidem ipſo in templo ſtramentis incubare, ibique pervigilia celebrare. Ergo quæ præſcriptum violaverat, tenebatur adire Sacerdotem, ut pro ipſa veniam impetraret. Vel ipſe maritus pro uxore deprecabatur, ut placet quibuſdam.

536. *Cadurco.*] Culcitrâ lineâ à Cadurcis Galliæ populis textâ, ex Plin. lib. 19. cap. 1. Metonym. pro lecto, vel ſtramento, ut mox dictum. Legunt quidem, *Caduceo,* quanquam repugnat metri lex; intelliguntque Anubim, qui lævâ caduceum gerens deſcribitur ab Appuleio Lib. 11.

537. *Viſa eſt argentea ſerpens.*] Tum illuſor Antiſtes ut religionem ac metum injiciat, mentitur viſam à ſe argenteam ſerpentem, quæ eſt in Iſidis Templo, quaſſantem caput præ ira, ob violata Sacra, & caſtitatem à mulieribus non ſervitam. Alii, moviſſe caput, interpretantur, annuiſſe precibus Sacerdotis pro ſuperſtitioſa uxore intercedentis, & culpæ veniam rogantis.

538. *Meditata murmura.*] Conceptæ Sacerdotis preces.

539. *Anſere magno,* &c.] Anſere & popano placari ſolebant Iſis & Oſiris.

540. *Oſiris.*] Vide ſuprà, ad voces *Io* & *Iſidis.* Item Herodot. lib. 2. & Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 20. & 21.

541. *Cùm dedit ille locum.*] Poſtquàm receſſit Antiſtes Iſidis, ſuccedunt alii ſuperſtitionis artifices.

Cophino fœnoque relicto.] Solitâ ſupellectile, de qua jam Sat. 3. v. 14. has nimirùm Judæi circumferebant ſuæ paupertatis notas aut certè monimenta ſervitutis in Ægypto duriſſimæ, de qua Pſal. 80. *Manus ejus in cophino ſervierunt.* Quem in locum ſanctus Auguſtinus. *Cophinus,* inquit, *ſignificat opera ſervilia, ut mundare ſtercora, terram portare, ad quæ uti ſolent cophino:* in hoc etiam ſtipulas colligebant ad coquendos lateres. De his ampliùs Joſeph. Bell. Judaic. lib. 7. cap. 7.

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem.
Interpres legum Solymarum, & magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia cœli.
Implet & illa manum, sed parciùs ære minuto.
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens; calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruspex.
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli,
Interdum & pueri. Faciet quod deferat ipse.
Chaldæis sed major erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent à fonte relatum
Ammonis; quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.

Judæa mulier *consulta juris Jerosolymæ, summaq; arboris Antistes, & supremi cœli fidelis Interpres, dimisso corbe & fœno, tremebunda* stipem *rogat secretò, in auriculam. Hæc etiam replet manum, at parvâ & modicâ pecuniâ Judæi venumdant insomnia quælibet cupies.* Porrò *Hariolus* ex *Armenia aut Comagene*, postquàm *palpavit pulmonem calentis columbæ, pollicetur mollem amasium, aut pingue testamentum orbati opulenti. Scrutatur exta pullorum, atque intestina catuli, aliquando etiam infantis. Perpetrabit quod ipse denuntiaret. Verùm amplior dabitur fides Chaldæis, Quodcumque Astrologus loquetur, æstimabunt profectum à scaturigine* Jovis *Ammonii, quandoquidem responsa Delphica desiêre; atque eventurorum ignoratio condemnat hominum naturam.*

ANNOTATIONES.

542. *Arcanam mendicat in aurem.*] Clàm; Suspecta enim Romæ erat consuetudo cum Judæis; & quidem Judaicam religionem professi deferebantur, & tributa pendebant. Testis est Sueton. Domit. cap. 12.

543. *Legum Solymarum.*] Judaïcarum legum per Moysen traditarum. Porrò Solyma, dicta pòst Hierosolyma, longè clarissima fuit urbium Orientis, non Judææ modò, vel Plinio teste, lib. 5. cap. 14.

Sacerdos arboris.] In silva Aricina, ut dictum suprà Sat. 3. ad v. 15. & 16. alludit Juvenalis ad responsa dari solita sub quercu in nemore Dodonæo per Jovis Sacerdotes, apud Epirum.

545. *Sed parciùs.*] Quàm Isidis Sacerdotes. His enim pecuniam liberaliter donant Romanæ matronæ: at istis Judæis mulieribus parcè, & clàm.

546. *Judæi.*] Dilectus olim Deo populus à Juda quarto Jacobi filio dictus, deinde verò ob scelera per orbem dispersus, miserè victitans, & cunctis odiosus. Opimam Syriæ coluit regionem, quæ ab ipsis Judæa nuncupata est.

548. *Testamentum ingens.*] Legatum pingue, vel hæreditatem universam, & ex asse.

Calidæ.] Modò jugulatæ.

549. *Armenius.*] Suprà ad v. 406.

Comagenus.] Oriundus ex illa Syriæ parte, quæ Orientem spectat.

Haruspex.] Sat. 2. v. 121.

550. *Pectora pullorum rimatur.*] Spirantia consulit exta, & ex his divinat & vaticinatur.

551. *Interdum & pueri.*] Infantes etiam superstitio mactabat. Psal. 105. v. 37. *Et immolaverunt filios suos & filias suas Dæmoniis*, &c. Vide Plutarch. de Herodoti malign. non longè ab initio Macrob. lib. 3. cap. 7. Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 23. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. ult.

Faciet quod deferat ipse.] Vetus Schol. ait hîc notari Egnatium Philosophum, qui filiam Bareæ Sorani ad magicam hortatus ipsa postea Neroni detulit: quam ob rem mori cum patre jussa est. Delationem hanc jam damnavit Juvenalis Sat. 3. v. 116.

552. *Chaldæis.*] Hi mirum in modum Astrologiæ, dediti in ea disciplina claruerunt. Cicer. 1. de Divin. n. 2. & 92. Gell. lib. 1. cap. 9. & lib. 14. cap. 1. Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 3. lib. 3. cap. 8. & lib. 17. cap. 11. & 12. Babyloniæ regionem tenuerunt. Ibi Templum Beli Sideralis scientiæ Inventoris, teste Plin. lib. 6. cap. 26.

553. *A fonte relatum Ammonis.*] Ab ἄμμος, *arena*, dictus Jupiter, cui fertur Bacchus Temlum condidisse, propter inventum fontem in Libyæ desertis, apud Cyrenaïcam regionem. Plin. lib. 5. cap. 5. & lib. 6. cap. 29. Diodor. Sicul. lib. 17. cap. 5. & alibi. De Templo & oraculo Jovis Ammonii varia variis locis lib. 2. narrat Herodotus. Ammonis porrò nomen sunt qui deducant à Chamo Noachi filio, cui in terrarum distributione Africa obtigit.

554. *Delphis.*] Urbs erat in Bœotia, Apollinis inclyta responsis, quorum illud fuit ultimum, nato Christo.

Me puer Hebræus Divos Deus ipse gubernans
Cedere sede jubet, &c.

Oracula cessant.] Vide Plutarchum de oraculorum defectu.

555. *Damnat.*] Vel damno afficit, vel propter noxas & scelera arguit & punit, ita Diis ulciscentibus, ad hominum interrogata non ampliùs respondendo.

Præcipuus

Præcipuus tamen eſt horum, qui ſæpiùs exul,
Cujus amicitiâ, conducendâque tabellâ
Magnus civis obit, & formidatus Othoni.
Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro,
Lævaq; ſi longo caſtrorum in carcere manſit.
Nemo Mathematicus genium indemnatus habebit:
Sed qui penè perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, & parvâ tandem caruiſſe Seripho.
Conſulit ictericæ lento de funere matris,
Antè tamen de te, Tanaquil tua; quando ſororem
Efferat, & patruos: an ſit victurus adulter
Poſt ipſam. Quid enim majus dare Numina poſſunt?
Hæc tamen ignorat quid ſidus triſte minetur
Saturni; quo læta Venus ſe proferat aſtro;
Qui menſis damno, quæ dentur tempora lucro.

Iſtorum nihilominùs princeps eſt qui frequenter extorris, cujus familiaritate & emendis commentariis moritur civis præclarus atque Othoni metuendus. Hinc peritiæ exiſtimatio, ſi dextra & ſiniſtra ferreis manicis *reſonuerint, ſi in exercitûs cuſtodia diutiſſimè ſit detentus. Nullus Aſtrologus ingenio valebit non damnatus, at qui propemodùm interiit, cui difficulter conceſſum eſt ad Cycladas relegari, ac Seripho anguſtâ aliquando receſſiſſe. Tanaquil tua interrogat de tarda morte parentis ictero affectæ, priùs tamen de te; quando ſepeliat germanam ac patruos; utrum mœchus ſuperſtes ipſis futurus ſit. Enimverò quid excellentiùs donare queant Dii? Nihilominùs iſta neſcit quid portendat mœſtus Saturni planeta, quo ſidere fauſta Venus progrediatur; qui menſis detrimento, quæ tempeſtas quæſtui aſſignetur.*

ANNOTATIONES.

556. *Qui ſæpiùs exul.*] Seleucum inſignem Mathematicum intelligit, de quo Sueton. Othon. cap. 4.

557. *Tabellâ.*] Obſervationibus Aſtrologicis, per quas Othonem Neroni fore ſuperſtitem prædixerat Seleucus, ac ſubinde ultrò & inopinatus ipſe adveniens imperaturum brevi repromiſit. Sueton. citato loco.

558. *Magnus civis.*] Galba, cui vitam & Imperium Otho ademit. Porrò Galbæ etiam imminens exitium portenderat Haruſpex. Suet. Galb. cap. 19.

559. *Indè fides arti.*] Tùm verò creſcet Mathematici fama, cùm in vincula ſæpè conjectus fuerit, propter judicia ex arte facta. Illi enim à Principibus detinebantur donec probaretur veritas vaticiniorum, quæ ſi falſa reperiebantur, mortis periculum impendebat: ſi vera, ingens exiſtimatio & munera. Vide Suet. Tiber. c. 14.

561. *Mathematicus.*] Gell. lib. 1. cap. 9. *Quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos vulgus appellat,* inquit.

Habebit.] Id eſt, habere putabitur vim & peritiam divinandi.

562. *Vix in Cyclada mitti.*] Qui tantùm non morti addictus, & vix pro capitali ſententia exilii pœnam obtinuit.

Cyclada.] In unam è Cycladibus, quæ ſunt Ægæi maris Inſulæ, velut in orbem diſpoſitæ: undè vocabulum.

563. *Caruiſſe Seripho.*] Revocari ab ea Inſula Cycladum una, quo nocentes relegari ſolebant. Plin. lib. 4. cap. 12. & lib. 8. cap. 58.

564. *Conſulit ictericæ, &c.*] Inſignes ejuſmodi Mathematicos.

Ictericæ.] Laborantis arquato morbo, qui Græcè dicitur ἴκτερος, eſtque bilis ſuffuſio per totum corpus. Plin. lib. 30. cap. 11. *Avis icterus dicta,* inquit, *à colore* (flavo) *id malum ſanat, ut tradunt, ſi ſpectetur, avis autem ipſa moritur.*

565. *De te.*] Sed ante omnia, de tua morte.

Tanaquil tua.] Uxor tua cognoſcendi futuri perindè cupida ut Tanaquil Tarquinii Priſci conjux, quæ viro ſummum principatum augurata eſt; Tit. Liv. lib. 1. cap. 34. & ſeq. *Et Mathematicam artem callebat.* Vetus Schol.

567. *Quid enim majus.*] Quid optabilius, quàm longam amaſii ſui vitam.

568. *Hæc tamen ignorat.*] Hæc mulier Aſtronomiam ignorat; at ſunt aliæ quæ eam artem affectant.

569. *Saturni.*] Unus è ſeptem Planetis eſt, ideò triſtis & damnoſus quia ſiccus & frigidus. Tull. de Nat. Deor. & de Divin. Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 19. Plin. l. 2. c. 8. & ſeq.

Quo læta Venus.] Quo ſidere gaudeat conjungi Venus, & conjuncta faveat. Hæc nimirùm Lunæ juncta ſalutaris creditur. Cicero, Macrobius, Plinius cit. loc.

Se proferat.] Procedat, aſcendat, proficiat.

470. *Qui menſis damno, &c.*] Quibus anni temporibus Aſtra proſint, quibus noceant. Quando v. g. dominatur Mercurius lucri Deus, &c.

Memor quoque esto cavere ne incidas in eam, in cujus manibus ephemeridas aspicis detritas velut uncta succina, quæ neminem interrogat, jamque interrogatur: quæ marito ad militiam & patriam eunte, non perget simul retardata supputationibus Thrasilli. Quando libuerit ferri ad primum lapidem hora è codice accipitur. Si prurit angulus oculi scalptus, petit collyria post consideratam nativitatem. Quamvis decumbat ægrota, hora nulla sumendis alimentis magis idonea putabitur, quàm quæ præscripta fuerit à Petosiri. Si paupercula fuerit decurret ambo intervalla terminorum, ac sortes extrahet; & frequens blandimentum dabit ariolo frontem ac manum scrutanti.

Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum consulit, & jam
Consulitur? quæ castra viro patriamque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspectâ genesi collyria poscit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.
Si mediocris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, & sortes ducet; frontemque manumque
Præbebit vati crebrum poppysma roganti.

ANNOTATIONES.

571. *Illius occursus, &c.*] At imprimis devita illas mulieres quæ Astrologiam ipsa callent, & futura inde rimantur.

572. *Ceu pinguia succina.*] Tam-sæpè contrectatas ab ipsa, quàm sua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas, quàm succinum, quod ex assidua manuum contrectatione & sudore unctum & pingue omninò est.

Succina.] Electrum Græci vocant. Plin. l. 37. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *defluente medullâ pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali . . . . . arboris succum prisci credidêre, ob id succinum appellantes*, &c. at bis errat Plinius in istis. Nec enim ex arboribus sed è saxis emanat succinum: deinde nec resinam ferunt arbores in iis regionibus è quibus electrum advehitur. Est ergò succinum bituminis genus concretum & condensatum.

573. *Ephemeridas.*] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ singulis diebus cœli constitutio.

575. *Numeris revocata Thrasilli.*] Vel quòd prævidet ex Astris periculum, si marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut fit, studio: & quòd tunc supputando speculandove intenta incumberet.

Thrasilli.] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. cap. 14. & Cornel. Tacit. Annal. 6.

576. *Primum lapidem.*] Caius nempè Gracchus Tribunus Plebis singulis milliariis columnas lapideas disponi jusserat, quibus viarum spatia signarentur. Plutarch. in Gracch.

577. *Ex libro.*] Ex Ephemeride, caveos ne tùm noxia dominentur astra, cùm ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

578. *Inspectâ genesi.*] Geniturâ, horâ natali, horoscopo.

Collyria.] Oculorum medicamina. Horat. Lib. 1. Sat. 5.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere.

580. *Petosiris.*] Astrologus Ægyptius, cujus meminêre Suidas, & Plin. lib. 7. cap. 49.

581. *Si mediocris erit, &c.*] Mediocris mulier mediocres ariolos consulet mediocri pretio.

Spatium lustrabit utrumque.] Circum nempè adibit, in quo Divinatores & Sortilegi viliores aderant multi. Hinc fallacem circum vocari ab Horatio asserit Turnebus lib. 5. cap. 23.

Spatium lustrabit utrumque metarum,] Suet. Cæsar. cap. 32. *quò laxius dimicaretur*, inquit, *sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta.* Et Claud. cap. 21. Circum maximum ait marmoreis carceribus auratisque metis excultum, cùm priùs utraque tophina & lignea fuissent. Acron porrò viles ariolos circa metas illas considere solitos affirmat. Aliter autem vetus Schol. locum hunc expedit. *Circulatores*, inquit, *consueverant duo sibi loca deligere, quæ lustrabant & circumibant, ac per ea deinde jactitare sortes seu taxillos, ut exinde quod suæ geneseos signum se accommodaverit inspiciatur, numquid vivet & quando: tumque paucis ex verbes ibidem conscriptis sortes educebant.*

582. *Sortes ducet.*] Cic. de Divin. passim de more illo sortes miscendi, tollendi, educendi. Lib. 2. n. 85. Numerius Suffetius inventor earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem est quod talos jacere vel tesseras . . . & tota res inventa fallaciis aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem, &c. Vide Suet. Tiber. cap. 14. & Ner. cap. 21. Porrò sortes erant tessellæ quædam aut taleolæ inscriptas

Divitibus

Divitibus responsa dabit Phryx augur, & inde
Conductus dabit astrorum mundique peritus:
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo positum est, & in aggere fatum
Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum,
Consulit ante Phalas, Delphinorumque columnas;
An saga vendenti nubat, caupone relicto.
Hæ tamen & partûs subeunt discrimen, & omnes
Nutricis tolerant, fortunâ urgente, labores.
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantùm artes hujus, tantùm medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atq; homines in ventre necandos
Conducit. Gaude infelis, atq; ipse bibendum
Porrige quidquid erit: nam si distendere vellet,

At opulentis vaticinia proferet Phrygius Vates, proferet quoque illinc mercede accersitus sidera & mundum cognoscens, quidam etiam vetulus, qui abscondit fulmina communia. Plebis fatum stat in circo atque in aggere. Quæ nudato collo oblongum ostentat aurum, consilium capit ante Phalas & columnas Delphinorum, utrum debeat *cum sagario conjugium inire, dimisso tabernario. Nihilominùs istæ & pariendi periculum incurrunt, & cunctas altricis molestias ferunt, premente fortunâ. At aurato cubili aliqua rarò puerpera decumbit. Adeò valent artes, adeò medicamenta* illius *quæ reddit infœcundas, hominesque in utero perimendos comparat.* Tu verò *miser lætare, ipseque potandum* uxori *propina quodcunque fuerit.*

ANNOTATIONES.

habentes sententias, aliæ felicitatem, calamitatem aliæ denuntiantes mittebantur aut in urnam, aut in sitellam, aut in galeam, &c. Versabantur & educebantur manu pueri. Testis Cicero de Divin. Vide Turneb. lib. 5. cap. 21. & 23. & lib. 28. cap. 16. Alex ab Alex. lib. 1. cap. 13, &c.

Frontemque manumque.] Sistet se coram Metoposcopis & Chiroscopis, qui è frontis & manuum inspectione divinant; & iis abblandietur, ut futura sibi aperiant: nec rogantibus pro mercede poppysma denegabit.

583. *Poppysma.*] Græca vox propriè significans eum sonitum qui fit collisis labris, ut & cupidè osculando; & hoc sensu poni hîc videtur: adulationem etiam designat.

584. *Phryx augur.*] Cicer. 1. de Divin. n. 92. Phryges, Pisidæ, Cilices, & Arabum natio avium significationibus plurimùm obtemperant.

Et inde.] Aliàs, *Indus*, id est, Bracmanes & Gymnosophista, seu Indorum Sapiens.

585. *Astrorum mundique peritus.*] Mathematicus & Astrologus.

586. *Qui publica fulgura condit.*] Fulgurum expiator, ea terræ infodiens & humi condens. Vide Pers. Sat. 2. v. 26. & quæ nos ibid.

587. *Plebeium in circo*, &c.] Plebeiæ mulieres ariolos illos è trivio & è circo, vel sedentes ad aggerem Tarquini dumtaxat consulunt.

Circo.] Vide Sat. 3. ad v. 65. & 223.

In aggere.] Urbs clauditur ab Oriente aggere Tarquinii Superbi inter prima opere mirabili; namque eum muris æquavit, quà maximè patebat, aditu plano. Plin. lib. 3. cap. 5. Romam describens.

588. *Quæ nudis longum*, &c.] Meretrix sine pudore collum nudare solita, & illud exornans aureis monilibus, ariolatur, & consulentibus respondet etiam in circo. Quòd autem meretrices id quoque præstarent, patet ex Plin. lib. 30. cap. 2. ubi sic de Nerone loquitur: *Utinam & inferos & quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset potiùs quàm lupanaribus & prostitutis mandâsset inquisitiones eas, &c.* Sortilegarum etiam apud Germanos mulierum meminit Plutarchus in vita C. Cæsaris. Ita vulgò. At certè non malè quidam legunt, *Quæ nullis*, &c. ut notetur mulier plebeia.

589. *Ante Phalas.*] Turres ligneas erectas in circo spectatoribus. Turnebus lib. 5. cap. 23. & lib. 18. cap. 33. Ennius.

Malos diffindunt, fiunt tabulata Phalæque.

Delphonorumque columnas.] Et huic loco dabit lucem Plin. lib. 36. cap. 5. ubi sic habet: *In magna dignatione Cn. Domitii delubro in circo Flaminio erant Neptunus ipse, & Thetis, & Nereides, supra Delphinos sedentes*, scilicet ex marmore.

590. *Sage.*] Vestimenta sunt militaria.

Caupone.] Vel proco, vel priore marito.

591. *Hæ tamen & partus subeunt discrimen.*] Mediocris fortunæ mulieres & dolores parturiendo & vitæ periculum subeunt, editosque infantes ipsæ alunt non sine magnis laboribus. Divites autem (proh nefas) abigendo partum his incommodis se liberant.

594. *Hujus.*] Veneficæ, vel obstetricis improbæ.

596. *Gaude infelix.*] Marite.

597. *Porrige.*] Potionem quamlibet abortum faciendo idoneam.

Si distendere, &c.] Si ferre uterum vellet ac parere.

Et vexare uterum pueris salientibus, esses
Æthiopis fortasse pater: mox decolor hæres
Impleret tabulas, nunquam tibi manè videndus.
Transeo suppositos, & gaudia, votaque sæpè
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices, Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat fortuna improba noctu,
Arridens nudis infantibus. Hus fovet omnes,
Involvitque sinu: domibus tunc porrigit altis,
Secretumque sibi mimum parat: hos amat, his se
Ingerit, atque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti.

Etenim si cuperet ventrem dilatare atque torquere, infantulis exilientibus, forsitan Æthiopis fores parens. Jam codicillis contineretur hæres discolor nunquam tibi conspiciendus matutino tempore. *Prætereo substitutos, atque lætitiam & desideria frequenter defraudata apud lacus impuros; & vocatos illinc Salios, Antistites, supposito corpore Scaurorum appellationem habituro. Astat nocte sors mala, spoliatis favens puerulis. Eos gremio suo* complectitur *& educat universos: mox ædibus excelsis offert, atque arbanum sibi histrionem aptat. Illos diligit; iis se inserit; suosque ludens promovet alumnos. Ille magnorum incantamenta profert, iste venumdat philtra Thessalica, quibus* uxores *possit animum viri cruciare,*

ANNOTATIONES.

598. *Pueris salientibus.*] In lucem ex utero prodeuntibus; vel se moventibus in ventre matris.

Esses Æthiopis fortasse pater.] Uxor tua pareret Æthiopis mœchi filium, cujus te patrem gerere oporteret tamen, & adulterino bona tradere per testamentum, dictante nimirùm illum hæredem uxore; ut suprà dictum v. 218.

599. *Æthiopis.*] Servi tui fortasse, advecti ex ea Africæ parte, quæ nunc Abyssinis occupatur, & Zonæ torridæ subjecta est.

Decolor.] Niger nempè, cùm tu sis albus.

600. *Nunquam tibi manè videndus.*] Cujus tibi manè conspectus & occursus foret evitandus, velùt malum omen, ex superstitione Veterum: De qua jam Sat. 5. v. 54. Sic Bruto & Cassio in aciem prosilientibus occurrens Æthiops cladem, & Adriano Imperatori Maurus obvius mortem præsignâsse fertur. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13, &c.

601. *Transeo suppositos.*] Nihil dicam de pueris subdititiis, quos maritis uxores quasi suos obtrudunt, cùm tamen ipsæ partum abegerint, ut dictum est, ac proprios enecârint.

Gaudia, votaque.] Patrum deceptorum qui prolem alienam pro sua fovent ac educant.

602. *Ad spurcos decepta lacus.*] Prope montem Aventinum, ad lacum Velabrensem, cœnosum & immundum, quo deferebantur exponebanturque spurii. Hos enim interdùm assumebant uxores primæ nobilitatis ac velut editos à se proferebant. Sicque fiebant è spuriis nobiles, Magistratus, Pontifices, ludente fortunâ.

Atque inde petitos.] Taceo quod & inde sunt Pontifices, Salii, &c.

603. *Salios.*] Martis Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 124. & seq.

Scaurorum.] Quorumlibet nobilium, Sat. 2. v. 35.

604. *Stat.*] Velut imperans ac præsidens.

Foptuna improba.] Quæ immeritos auget honoribus, & indignos divitiis beat.

Noctu.] Tunc enim clàm exponebantur pueri,

606. *Domibus tunc porrigit altis.*] In familias nobiles intrudit.

607. *Mimum.*] Ludum, jocum Sat. 3, v. 39.

608. *Suos.*] Hinc benè vocantur fortunæ filii.

Producit.] Ad honores provehit, ad opes & potentiam.

609. *Hic Magicos affert cantus, &c.*] Homines passim videas sceleratos improbis mulieribus suppeditantes materiam scelerum per philtra, per magicas incantationes.

Magicos affert cantus.] Horum vim describit Virgil. Eclog. 8. vanitatem etiam explicat ac deridet Plin. lib. 24. cap. 17. lib. 25. cap. 9. lib. 26. cap. 4. lib. 28. cap. 2. & seq. lib. 30. cap. 1. & seq. &c.

Thessala Philtra.] Thessali Græciæ populi veneficiis, incantationibus, præstigiis dudùm famosi. Horat. in fine Epist. 2. Lib. 2. portenta vocat & miracula Thessala. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. ult. *Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum, qui pervesè perturbavit familiæ mentem meæ.* Vide Apul. Flor. 1.

610. *Philtra.*] Amatoria pocula. Ovid.
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Vexare.] Amore suo accendere, torquere, ad insaniam usque nonnunquam. Tacit. Annal. 12. sub finem. *Agrippina veneni genus exquisitum optabat, quo mens Claudii turbaretur, mors differretur.*

Et

Et ſoleâ pulſare nates. Quod deſipis, inde eſt,
Indem animi caligo, & magna oblivio rerum,
Quas modò geſſiſti. Tamen hoc tolerabile, ſi non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæſonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
Ardebant cuncta, & fractâ compage ruebant,
Non aliter, quàm ſi feciſſet Juno maritum
Inſanum. Minùs ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: ſiquidem unius præcordia preſſit
Ille ſenis, tremulumque caput deſcendere juſſit
In cœlum, & longâ manantia labra ſalivâ.
Hæc poſcit ferrum atque ignes, hæc potio torquet.
Hæc lacerat miſtos equitum cum ſanguine Patres.
Tanti partus equæ, quanti una venefica conſtat.

& crepidâ clunes percutere. Hinc venit quòd inſanis; hinc tenebræ mentis, & ingens oblivio eorum quæ mox feciſti. Nihilominùs id ferendum videa*tur ſi non cœperis etiam inſanire, ſicut ille Neronis avunculus, cui Cæſonia ingeſſit frontem integram pulli trementis. Quæ* mulier *non aget* idem *quod Imperatoris conjux? flagrabant omnia, & rupta commiſſurâ concidebant; haud ſecùs ac ſi Juno conjugem dementem reddidiſſet. Minùs itaque ſceleratus erat Agrippinæ fungus. Is enim unus veteli viſcera oppreſſit, atque ad Cœlum deduci fecit titubans caput & labia defluentia perenni ſalivâ. Illud* autem *poculum petit ferrum ac flammam, illud cruciat, illud diſcerpit Senatores permixtos equitum cruori. Tantùm valet equæ fœtus, quantùm una ſaga!*

ANNOTATIONES.

611. *Soleâ pulſare nates.*] Indignè tractare, ad libitum. Vide quæ ad Perſ. Sat. 5. v. 169.

Quod deſipis.] Ovid. cit. Sueton. Calig. cap. 50. mox citand.

612. *Oblivio.*] Claudii ſtultitiam, oblivionem, inconſiderantiam narrat Sueton. Claud. cap. 38. 39, 40.

614. *Avunculus ille Neronis.*] Caius Caligula quem uxor Cæſonia amatorio medicamento in ſui amorem illexiſſe creditur, ſed quod in furorem verterit. Sueton. Calig. cap. 50. Porrò is Neronis avunculus. Siquidem Nero matrem habuit Agrippinam, cujus frater Caligula: amborum verò pater Germanicus. Sueton. Calig. cap. 7.

615. *Frontem pulli.*] Hippomanes, de quo antè v. 133.

Tremuli.] Recens nati & frigore trementis.

Cæſonia.] Quam neque facie inſigni, neque ætate integrâ, jamque matrem ex alio, & projectæ laſciviæ uxorem Caligula perditè amavit, ab ea, ut creditur, potionatus. Hanc & chlamyde, peltâque & galeâ ornatam, & juxtà adequitantem militibus oſtentavit, &c. Sueton. Calig. cap. 25. 33. 50.

616. *Infudit.*] In potione, ſeu philtro.

617. *Ardebant cuncta.*] Quaſi furentis Imperatoris igne & furore correpta.

Fractâ compage.] Metaphora ab ædium ruentium lapſu, id eſt, ordine perturbato, ſubverſâ ratione.

618. *Quàm ſi Juno maritum,* &c.] Sic tota Reſpublica peſſum ibat furente Principe, ut tutus orbis periret rectore deficiente, ſi Jovem zelotypa Juno per ſimile philtrum ad inſaniam egiſſet

619. *Minùs ergo nocens.*] Agrippina, quàm Cæſonia, quarum ſcelus comparat hîc Juvenalis.

Agrippinæ boletus.] Venenatus fungus, quo virum ſuum Claudium Imperatorem ſuſtulit. Vide Tacit. Annal. 12. ad finem. Et Sat. 5. v. 146.

621. *Ille ſenis, tremulumque,* &c.] Boletus Claudii, annum ſuperantis ſexageſimum quartum, & cui jam tremulum caput, ſpumans rictus, &c. Sueton. Claud. cap. 30.

Deſcendere juſſit in Cœlum.] *Apotheoſim deridet,* inquit vetus Schol. Alii ſimpliciter intelligi volunt deſcenſum ejus ad Campos Elyſios. Alii reſpiciunt ad Senecæ ludum de Claudii Cæſaris morte, vel potiùs Apocolocyntoſin, ubi, poſtulantem inter Deos recipi Claudium Imperatorem, agitatâ in Concilio Deorum causâ, accuſante D. Auguſto, conſpirantibus ſtatim univerſis damnatum invadit Mercurius, atque obtorto collo raptat ad Inferos.

623. *Hæc poſcit ferrum,* &c.] At immanis illa Cæſoniæ potio Caligulam reddens furioſum, in quanta mala præcipitavit ferro flammâque in omnes ſævientem?

624. *Hæc lacerat.*] Sueton. Caligul. cap. 28. *diſcerpi Senatorem concupivit,* &c.

Miſtos Equitum cum ſanguine Patres.] Nec enim Equeſtri pepercit Ordini aut Senatorio. Sueton. paſſim in Calig. præſertim verò cap. 26. 27. 28. 30.

625. *Tanti partus equæ,* &c.] Hippomanes notat, de quo ſuprà.

Quanti una venefica.] Quantùm arte pollet venefica. Legunt quidam, *tanti,* iterùm; quòd certè magis placet.

Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet. Jamjam privignum occidere fas eſt.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior eſt res,
Cuſtodite animas, & nulli credite menſæ.
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat antè aliquis quicquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satirâ ſumente cothurnum
Scilicet? Et finem egreſſi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino?
Non utinam vani: ſed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprenſa patent; facinus tamen ipſa peregi.

Averſantur genitos è concubina: nullus contradicat: nullus prohibeat. Modò licet privignum interficere. O pupilli qui majores habetis opes, ego vobis auctor ſum, ſervate vitam, neque ulli menſæ confidite. Lurida pinguia efferveſcunt matris toxico. Quiſpiam priùs comedat quodcumque obtulerit ea quæ genuit: pappas meticuloſus calices antè delibet. At iſta comminiſcimur, Satirâ nimirùm induente cothurnum ſublimem: atque prætergreſſi terminos ac normam præcedentium ore Sophoclis, verſus magnificos debacchamur Rutulis collibus & aëri Latino incognitos? Utinam nos eſſemus futiles! at exclamat Pontia: fateor, perpetravi talia, & propriis filiis porrexi venenum, quod evulgatum innotuit: nihilominùs ipſa patravi ſcelus.

ANNOTATIONES.

626. *Oderunt natos de pellice.*] Oderint ſanè ſpurios viri ſui filios: ut Juno Herculem. At minimè ferendum quod & privignis mortem moliantur, imò & propriis aliquando filiis.

Pellice.] Suprà ad v. 272.

627. *Jamjam privignum occidere,* &c.] Impunè committitur id ſceleris. Sic Britannicum viri ſui Claudii filium è Meſſalina priore uxore Agrippina veneno ſuſtulit, ut Neroni filio ſuo pararet Imperium. Cornel. Tacit.

629. *Cuſtodite animas.*] Seu à noverca, ſeu à matre etiam veſtra, ſi novo marito nupſerit, aut nubere capiat. Sic Pontia ut nuberet mœcho ſuos filios interemit duos.

630. *Livida.*] Quia lividi fiunt veneno enecti.

Fervent.] Redundant, plena ſunt.

Adipata.] Succulentæ dapes, opima edulia, adipe veluti condita. Vel, *dulcia placenta,* ut interpretatur vetus Schol. qui & ſequentes verſus duos in aliis codicibus deeſſe notat ibidem.

631. *Mordeat ante aliquis.*] Ad explorandas præcavendaſque materni veneni inſidias.

632. *Quæ peperit.*] Noverca vel è novo vel è priore marito filios habens, vel ex utroque. Alterutris enim necem parabit, ut aliis faveat & ſecundo præſertim viro deferat hæreditatem.

Pappas.] Senex veneratione dignus, pater; alumnus etiam, tutor, pædagogus.

633. *Fingimus hæc.*] An verò mulieribus Romanis affingimus eadem quæ leguntur apud Græcos & Tragicos de Progne, de Medea? Imò verò.

Satirâ.] Vide Sat. 1. v. 30. & quæ nos ibi.

Cothurnum.] Calceus erat Tragœdorum materiæ ſublimi reſpondens & majeſtati rerum, ideòque altus, & magnificus. Hinc metaphoricè ponitur pro ſtylo gravi & excelſo. Virgil. Eclog. 8.

Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno.

634. *Priorum.*] Satyrographorum, Lucilii, Horatii, Perſii, communia dumtaxat argumenta notaque tractantium.

635. *Sophocleo.*] Quale ſcripſit Sophocles celebris ille Tragicus Athenienſis. Is à ſuavitate orationis Apis vocatus; exhibuit fabulas plus centum & viginti; è quibus omnibus ſeptem dumtaxat ad nos pervenerunt. Annos natus propè centum, Oedipum Coloneum ſcripſit, quâ vel unâ, cæteris ejuſdem ſtudii Poëtis gloriam præripit. Vicies & ter adeptus victoriam, in poſtrema ex inſperato gaudio exſpiraſſe dicitur. Vide Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7. & lib. 9. cap. 12.

Bacchamur.] Magnâ voce ac ſtrepitu bacchantium inſtar furentes eructamus.

636. *Rutulis, cœloque Latino.*] Italiæ, in qua Latium, in Latio verò Rutuli veteres populi.

637. *Pontia.*] Uxor Vectii Bolani, filia verò Pub. Petronii. *Hæc velut rea conjurationis à Nerone damnata, filios inſuper veneno enecaſſe convicta largis ſe epulis oneravit, ac vino: inciſique venis ſaltans, quo maximè ſtudio oblectabatur, extincta eſt.* Ità vetus Schol. Martial. Lib. 2. Epigram. 34. ad Gallam.

O mater, quâ nec Pontia deterior.

638. *Aconita.*] Sat. 1. v. 158.

639. *Facinus tamen ipſa peregi.*] Legendumne potiùs, *tantum,* pro *tamen,* dubitat Gujetus.

Tunc

Tune duos unâ ſæviſſima vipera cœnâ?
Tune duos? Septem, ſi ſeptem fortè fuiſſet.
Credamus tragicis quicquid de Colchide torva
Dicitur, & Progne. Nil contrà conor: & illæ
Grandia monſtra ſuis audebant temporibus; ſed
Non propter nummos. Minor admiratio ſummis
Debetur monſtris, quoties facit ira nocentem
Hunc ſexum; & rabie jecur incendente feruntur
Præcipites: ut ſaxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, & ſcelus in-
Sana facit. Spectant ſubeuntem fata mariti [gens
Alceſtim: & ſimilis ſi permutatio detur,
Morte viri cupiant animam ſervare catellæ.

O vipera crudeliſſima, an tu duos unis epulis, an tu duos occidiſti? Imò *ſeptenos* occidiſſem, *ſi caſu ſepteni adfuiſſent. Fidem habeamus tragicis, quodcunque narratur de tetra Colchide, ac de Progne: minimè nitor adversùm. Iſtæ verò magna* quidem *ævo ſuo prodigia moliebantur, at nequaquam pecuniæ causâ. Nec tantùm demirari oportet ingentia portenta, quandocumque ſexum iſtum* muliebrem *iracundia ſceleratum efficit; atque pronæ abripiuntur furore hepar inflammante: quemadmodùm rupes abſciſſa cacumini, quo ſubducitur mons, & ſeparatur latus declivi ſuſpenſo. Ego non eam toleravero, quæ numerat, ac mentis compos exequitur grande facinus. Conſiderant Alceſtim,* quæ *viri ſortem accipit: ac ſi par offeratur commutatio, illæ mariti nece velint cuſtodire vitam catelli.*

ANNOTATIONES.

640. *Vipera.*] Improbas illas uxores comparat cum viperis, quas aiunt vulgò ſævas, & marem quidem à fœmina arroſo capite, fœminam autem à catulis latera ventremque matris perrumpentibus enecari. Vel Plinio teſte lib. 10. cap. 62. Hæc tamen velut fabuloſa docti rejiciunt; & Ariſtoteles aliter explicat, lib. 5. cap. ult. Vide Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 13. Philoſtrat. &c.

641. *Septem, ſi ſeptem,* &c.] Eſt reſponſio nefandæ Pontiæ.

642. *Tragicis.*] Sophocli, Euripidi, Senecæ, & aliis, multa ſæpè fabuloſa tractantibus argumenta.

De Colchide torva.] Medeâ Æetæ regis Colchorum filiâ, quæ liberos coram infido Jaſone diſcerpſit. Porrò Colchis Aſiæ eſt regio Ponto vicina, venenorum ferax. Undè tot veneficiorum artifex Medea celebratur. Hiſtoria nota de Jaſone cum Argonautis illuc profecto, & artibus Medeæ amore ſuo irretitæ vellus aurem conſecuto. Vid. Juſtin. Lib. 42. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 3. Item Euripid. & Senec. in Medea. Ovid. Metamorphoſ. 7. Fab. 2. & ſeq.

643. *Progne.*] Filia Pandionis Athenienſium Regis, quæ Ityn filium Tereo Thracum regi viro ſuo comedendum appoſuit, ſororis ſuæ Philomelæ vindicandæ causâ. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 7.

Illæ.] Medea, Progne, monſtroſa quidem facinora ſunt aggreſſæ: verùm quod nunc fit, deterius eſt.

645. *Non propter nummos.*] Illæ amoris impatientiâ, juſtâque irâ incenſæ & abreptæ: at noſtræ per avaritiam, quæ ſanam mentem relinquit, flagitia exequuntur.

648. *Præcipites: ut ſaxa jugis,* &c.] Quanto impetu ſaxum jugo montis abruptum, aut pars ejus avulſa delabitur & præceps ruit.

650. *Computat.*] Vel, quæ numerat ac reputat promiſſam ſibi pro ſcelere mercedem, ut Eriphyle: vel potiùs, quæ otioſè deliberat, in animo rem patrandam revolvit, examinat, providet, ſtatuit. Hæc profectò eſt peſſima. Cic. 1. Off. n. 27. *Permultùm,* inquit, *intereſt, utrùm perturbatione aliquâ animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus; an conſultò & cogitatò fiat injuria. Leviora enim ſunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur.*

651. *Sana.*] Prudens, ac ſciens, perſpectis omnibus ac proſpectis rei adjunctis.

Spectant.] In Theatro, ac ludis.

Subeuntem fata mariti Alceſtim.] Admetus Rex Theſſaliæ gravi morbo tenebatur: de eo conſultum reſpondit oraculum; ſpem vitæ nullam ſupereſſe, præterquàm ſi quis pro illo fatum ſubiret: refugientibus autem cæteris omnibus, Alceſtis uxor ultrò ſe morti obtulit. Vide Platon. Dial. de Amore. Euripid. in Alceſte, &c.

652. *Similis ſi permutatio detur.*] Romanis uxoribus permultis ſi daretur optio perdendi vel catulum vel maritum, ſanè hujus morte vitam illius redimerent. Quàm longè abſunt ab amore conjugali illarum Indiæ mulierum, quæ cum viro ſepeliri certatim cupiunt. Quod refert Cicero Tuſc. 5. n. 78.

Occurrunt multæ tibi Belides, atque Eriphylæ.
ManèClytemnestram nullus non vicushabebit.
Hoc tantùm refert, quòd Tyndaris illa bipennem
Insulsam & fatuam dextrâ lævâque tenebat.
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ:
Sed tamen & ferro, si prægustaret Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

plurimæ tibi reperiuntur Belides & Eriphylæ. Matutino tempore qualibet regio Clytemnestram exhibebit. Id solum interest, quòd hæc Tyndaris dexterâ & sinistrâ gerebat securim rudem atque obtusam; jam verò patratur scelus exiguo rubetæ intestino: at nihilominùs etiam gladius adhiberetur, si Atrides callidus sumeret antidota Pontici regis tertiò subacti.

ANNOTATIONES.

654. *Occurrunt multæ tibi Belides.*] Passim Romæ videas Belidum & Eriphylæ similes.

Belides.] Hæ vocantur aliàs *Danaïdes*, Belo avo, patre Danao, puellæ quinquaginta, quæ suum quæque virum (unâ exceptâ) primâ nocte nuptiarum interfecêre. Quapropter apud Inferos pertusum dolium aquâ implere coguntur.

Eriphylæ.] *Eriphyla* Vatem Amphiaraum virum suum, latentem ne duceretur ad bellum Thebanum, ubi se moriturum prævidebat, ipsa prodidit, aureo monili corrupta. Is igitur eò perductus terræ hiatu absorptus periit. Undè Horatius Lib. 3. Ode 16.

. . . . *Concidit auguris*
Argivi domus, ob lucrum
Demersa excidio,

655. *Manè Clytemnestram.*] Plures modò fœminæ Clytemnestram imitantur. Illa Ægistho adultero adjuta redeuntem è bello Trojano Agamemnonem maritum bipenni obtruncavit. Vide Sophocl. in Electra Euripid. in Oreste, Senec. in Agamemnone.

656. *Tyndaris.*] Clytemnestra Tyndari Regis & Ledæ filia, Agamemnonis uxor.

657. *Insulsam & fatuam.*] Bipenni usa Clytemnestra parùm solers & callida: at nostræ viros cautè, & artificioso mortis genere circumveniunt, venenatis scilicet epulis.

Dextrâ lævâque tenebat.] Magno conatu & nisu, eoque rudi & agresti.

658. *Pulmone.*] Metonymia. Species pro genere.

Rubetæ.] Vide Sat. 1. v. 70.

659. *Si prægustaret.*] Si nôssent virum antidoto munitum, ferro aggrederentur etiam.

Atrides.] Agamemnon Atrei filius, Clytemnestræ maritus.

660. *Ter victi Regis.*] Mithridatis Regis Ponti, à Sylla primùm, deinde Lucullo, tertiò à Pompei debellati. Vide Cicer. pro Lege Manilia.

Pontica.] *Pontus* Asiæ regio venenis inclyta. Virgil. Eclog. 8.

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.

Medicamina.] Antidotum adversùs venena, à Mithridate inventum, & ab ejus nomine Mithridatione appellatum, cujus meminit Plinius pluribus locis, lib. 23. cap. 8. componi dicitur è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & Rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano; ut qui hoc jejunus sumat, nullum ei venenum nociturum sit eo die. Lib. 29. cap. 1. antidotum illud è rebus quinquaginta constare ait. Lib. verò 25. cap. 2. idem habet quod & Gellius lib. 17. cap. 16. sic scribens, *Anates Ponticas dicunt edundis vulgò venenis victitare: scriptum etiam à Lenæo Cn. Pompeii libertò, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse, solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis veneris valeant,* &c. porrò idem Mithridates ita sumendo veneno assueverat, ut jam mori volens illud impunè & incassum hauriret. Ibid. Hinc Martial. Lib. 5. Epigram. 77.

Profecit poto Mithridates sæpè veneno,
Toxica ne possent sæva nocere sibi.

SATIRA

SATIRA VII.

ET spes, & ratio studiorum in Cæsare tantùm.
Solus enim tristes hâc tempestate Camœnas
Respexit, cùm jam celebres notique Poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii nec turpe putarent
Præcones fieri; cùm desertis Aganippes
Vallibus, esuriens migraret in atria Clio.

INTERPRETATIO.

ET expectatio & modus studiorum dumtaxat in Cæsare consistunt. *Unus etenim conjecit oculos in Musas hoc tempore afflictas, quando vates insignes & famosi jam niterentur* pretio *comparare balneum* apud *Gabios*, & *Romæ furnos: neque pudendum nec indecorum cæteri arbitrarentur esse proclamatores, quando relictis Aganippes vallibus Clio famelica recederet in vestibula.*

ANNOTATIONES.

1. *Et spes, & ratio.*] Ad Telesinum Poëtam ait artes & studia Romæ à cæteris contemni, jacere, steriles esse: ab uno verò Cæsare foveri.

Cæsare.] Quis ille, pugna non mediocris. Neronem intelligit vetus Schol. absurdè quidem. Nervam, Trajanum, ad Adrianum alii volunt: certè aliis ego adstipulor qui Domitianum. Nec vetat quod Sat. 4. falsè prosciderit. Duo me movent; Paridis histrionis mentio in hac Satira; & quòd Sueton. Domit. cap. 9. testatur eum initio principatûs liberalem, atque omnes circa se largissimè prosecutum, &c. Adde Quintil. in Prol. Lib. 4. ubi Domitianum invocat velut maximè præsens ac propitium studiis numen. Quidni ergo Juvenalis pariter aut adulatus sit, aut quid ab Imperatore factum oporteret, docuerit? At Sat. 4. mortuum illum indicat, & Sat. 1. in fine mortuos se tantùm aggredi profitetur. Scilicet vivum neminem expresso nomine exagitat, mutato verò, hoc liberiùs insectatur. Hanc porrò Satiram primis Domitiani temporibus scriptam cum aliquibus crediderim. Sed quoniam ad Trajanum aut Adrianum etiam pervenisse dixi Juvenalem, & ab eo hîc alterutrum meritò laudari quibusdam videtur, rem in medio relinquimus, nec adversùs illos pugnare libet.

3. *Respexit.*] Consolatus est, adjuvit, erexit. Virgil. Eclog. 1.

Libertas, quæ sera tamen respexit inertem.

4. *Balneolum Gabiis,* &c.] Ad vilia quæque ministeria paupertate adigerentur: atque adeò balneariam aut furnariam exercerent, aut certè balneatoribus ac furnariis operam locarent suam: sicut victus habendi causâ Cleanthes pridem noctu aquam hauriebat hortulano, pistori verò seu mulieri cuidam farinas pinsebat; ut interdiu Philosophiæ vacaret. Diogen Laërt. Lib. 7.

Gabiis.] In hoc Volscorum oppido, ad viam Prænestinam sito. Vide Sat. 3. v. 192. & Sat. 6. v. 56.

6. *Desertis Aganippes vallibus.*] Abjecto literarum studio, & Musis valere jussis.

Aganippes.] Apollini Musisque sacer locus in Bœotia, vel fons Permessi fluminis. Vetus Schol. Erat & mons ibidem ejusdem nominis: quo videtur Juvenalis respexisse, quod ait, *vallibus.*

7. *In atria.*] Fiebat custos atriensis & ostiarius qui Poëta erat anteà: vel ibi stipem, victum, sportulas emendicabat. Fortè & designantur atria Licinii in foro sita, ubi fiebant auctiones, & quò proinde ad eas præcones conveniebant. Cic. pro Quintio. n. 12. *Tollitur ab atriis Liciniis atque à præconum consessu in Galliam Nævius.* Et n. 25. *Ab atriis Liciniis suos necessarios corregat.* Idem 1. contra Rullum n. 7. *Ut in atriis auctionariis potiùs quàm in triviis & compitis auctionentur.*

Clio.] E Musis una ἀπὸ τοῦ κλέους dicta, id est, à gloria, quàm viris fortibus procurat per historias, quibus illa scribendis præest. Hic ponitur pro quolibet studioso & literato.

Nam

Nam si Pieriâ quadrans tibi nullus in umbra
Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ;
Et vendas potiùs, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, cistas,
Alcithoen Paccî, Thebas & Terea Fausti.
Hoc satiùs, quàm si dicas, sub judice, vidi,
Quid non vidisti. Faciant Equites Asiani, [thyni,
Quanquam & Cappadoces faciant, Equitesq; Bi-
Altera quos nudo traducit Gallia talo,
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem:
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.

Si enim in umbra Pieriâ quadrans tibi nullus exhibeatur, dilige appellationem & vitam Machæræ, atque venumda potiùs quod astantibus venumdat auctio tradita, vas vinarium, tripodes, armariola, capsas, Alcithoen Paccii, Thebaïda atque Tereum Fausti. Id meliùs quàm si coram judice affirmes, aspexi, quod non aspexisti: quamvis hoc agant Equites ex Asia, item Cappadoces agant, & Equites è Bithynia, quos denudato calcaneo transmisit altera Gallia. Attamen nullus deinceps adigetur sustinere laborem Musis indecorum, quisquis sonantem facundiam jungit argutis numeris, atque lauream apprehendit.

ANNOTATIONES.

8. *Nam si Pieriâ quadrans,* &c.] Si per literas & eruditionem nihil lucri obveniat, aliunde victum quærita & è qualibet arte humili.

Pieriâ.] *Lucus erat ad radices Olympi montis in Thessalia, cui nomen dedit Vates Pierus, qui primus sacrificâsse dicitur Musis, quæ Pierides indè vocatæ sunt.* Vet. Schol. vide quæ ad Sat. 4. v. 36.

Quadrans.] Nummus, pecunia. Vide Satiræ 1. versum 121. & Satiræ 6. versum 447.

In umbra.] Alii Codices habent, *in arca.*

9. *Ames nomen victumque Machæræ.*] Ama & sequere victum & institutum Machæræ, & sicut ille, præco fias.

10. *Commissa auctio.*] Vendendi cura & provincia tibi commissa à Magistratu, & à dominis rerum venalium.

11. *Stantibus.*] Circumstandi ad emendum turbæ & licitanti.

Tripodes.] Vel mensas, vel ænea vasa ad calefaciendam aquam.

Armaria.] Fortè, pluteos in quibus libri reponuntur.

12. *Alcithoen Paccî.*] *Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum qui eas scripserunt.* Vet. Schol. Porrò magna legendi varietas eò loci. Vetus Schol. habet *Alcitheon,* nec explicat ampliùs. Alii, *Alcinoum*; alii, *Alcinoen*; plures, *Alcyonen*; &, *Bacchi,* pro *Paccî,* legunt. De *Alcithoe* muliere Thebana, quæ contemptis Orgiis Bacchi, in vespertilionem ab eo mutata est, Ovid. Metamorphos. 4. Fab. 1. 7. 12. De *Alcyone* verò Neptuni filiâ, Ceycis uxore, in avem sui nominis conversâ, idem, Metamorphos. 11. Fab. 10. De *Alcinoo* Homer. Odyss. 7. Virgil. Georgic. 1. Ovid. &c. *Alcinoe* denique, quæ *Alcyone,* Pleiadum una extitit.

Thebas & Terea Fausti.] Tragœdia maliquam de Thebarum Regibus, Laio, Oedipo, &c. Vel de Tereo, de quo Satirâ præcedenti sub finem. *Fausti,* poëtastri cujuspiam.

13. *Dicas sub judice, vidi,* &c.] Falsus testis existas, & perjuriis vitam sustentes, rem augeas, fortè & Censum Equestrem nanciscaris, ut alii nonnulli.

14. *Faciant Equites Asiani.*] His enimverò liceat esse scelestis, qui è servis Equites fiunt. Vide Pers. Sat. 5. v. 79. & seq. & quæ nos ibidem annotavimus.

Equites Asiani.] Equites Romani jam, at servi pridem ex Asia traducti.

15. *Cappadoces.*] Ex ea Asiæ Regione, quæ Galatiam inter & Armeniam posita est. Proverb. apud Suid. τρία κάππα κάκιςα: *Pessima Cappa tria hæc*; nimirùm Cappadocia, Cilicia, Creta.

Bithyni.] Ex ea pariter Asiæ minoris parte, quæ Pontum attingit.

16. *Altera Gallia.*] Galatia, vel Gallo-Græcia, quæ è Græcis mixta & reliquiis Græcorum, qui Brenno duce vestârunt Græciam, mox Orientem secuti in media Asiæ parte consederunt: teste Floro, lib. 2. cap. 11.

Nudo traducit Gallia talo.] Pedibus nudis & albis, more pauperum, & mancipiorum venalium ac transmarinorum. Vide Sat. 1. v. 111.

17. *Nemo tamen studiis,* &c.] Studiosorum nemo deinceps inopiâ conflictabitur: nemo literatus furnos aut balnea conducere, aut victûs causâ vile opus moliri cogetur, Cæsare jam respiciente.

19. *Laurumque momordit.*] Verus ac bonus Poëta, qui victor fuerit coronatus lauro Apollini sacrâ: vel qui tali gloriâ dignum se probaverit: vel δαφνηφάγος & hinc afflatus numine Apollinis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 5. cap. 7.

Hoc

Hoc agite, ô juvenes: circumſpicit, & ſtimulat vos,
Materiamque ſibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præſidia, atque ideò croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid poſce ocyùs, & quæ
Componis, dona Veneris, Teleſine, marito:
Aut clude, & poſitos tineâ pertunde libellos.
Frange miſer calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parva ſublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis, & imagine macrâ.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus
Tantùm admirari, tantùm laudare diſertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas,
Et pelagi patiens, & caſſidis, atque ligonis.
Tædia tunc ſubeunt animos, tunc ſeque, ſuamque
Terpſichoren odit facunda & nuda ſenectus.

Illud ſuſcipite, ô adoleſcentes: benignitas Principis circum intuetur, ac vos incitat, & ſibi poſcit materiam. Si ex alia parte credis ſperandum tuis rebus columen aliquod, ac propterea repletur papyrus codicis flavi, quære citiùs ligna quædam, ô Teleſine, & Veneris conjugi trade quæ ſcribis; vel include, atque abjectos commentarios blattis vellica. Infelix rumpe pennas & elucubratas pugnas oblitera, qui exiguo in conclavi grandes verſus condis, ut merearis hederam ac effigiem macilentam, Nihil ultrà expectandum. Nunc enim *opulentus parcus aſſuevit dumtaxat mirari, dumtaxat encomiis facundos extollere; ſicut juvenes volucrem Junonis. At elabitur ætas* apta *ſuſtinere & mare, & galeam, & bipalium: tùm* verò *faſtidia mentem penetrant, tùm ſenecta eloquens ac denudata & ſe & ſuam Terpſichoren deteſtatur.*

ANNOTATIONES.

21. *Materiamque ſibi ducis, &c.*] Exercendæ munificentiæ dignam quærit occaſionem Cæſar, adeòque examiæ tantùm eruditionis viros, & ingenii non mediocris Poëtas inveſtigat.

22. *Aliunde.*] Quàm à Cæſare.

23. *Atque ideò croceæ membrana, &c.*] Libros ſcribis operosè.

Croceæ membrana tabellæ.] Vide quæ ad Perſii Sat. 3. v. 10.

24. *Lignorum aliquid poſce.*] Quibus accenſo igne libellos inutiles conſumas, nec perdas ampliùs oleum & operam.

25. *Veneris, Teleſine, marito.*] Vulcano ignis præſidi. Plaut. Amphitryon. Scen. 1.

Quò ambulas tu, qui Vulcanum in cornu.
Concluſum geris? Id eſt, qui laternâ facem accenſam portas.

26. *Tineâ pertunde libellos.*] Id eſt, tineis ac vermibus pertundendos & abſumendos permitte.

27. *Frange miſer calamos.*] Martial. Lib. 9. Epigram. 75.

Frange leves calamos, & ſcinde Thalia libellos,
Si dare ſutori calceus iſta poteſt.

Vigilata prælia.] Carmina quæ vigilando elaborâſti ad bellatorum gloriam, &c.

28. *Qui facis in parva, &c.*] Tu Poëta ſublimis at inops, & in anguſta cella habitans.

29. *Hederis.*] Corona ex hedera quæ Poëtis eximiis & victoribus dari conſueverat. Virgil. Eclog. 7.

Paſtores hederâ creſcentem ornate Poëtam.

Imagine macrâ.] Statuâ tibi erigendâ apud Apollinem Palatinum, quâ tu adumbreris chartis impalleſcens, & labore ſtudioque pertinaci & improbo macer factus. Vide quæ ſunt notanda ad Perſ. Prolog. v. 5.

31. *Tantùm admirari.*] Et nihil largiri.

32. *Ut pueri Junonis avem.*] Pavonem, cujus cauda Argi oculis exornata à Junone, teſte Ovid. Metamorphoſ. 1. Fab. 12. Pavonis autem caudæ tot luminibus fulgenti laudes quidem pueri tribuunt; at nedum quid aliud conferant, imò ſi poſſint, pennas detrahunt.

Defluit ætas, &c.] Senſim tranſit ætas juvenilis idonea variis laboribus, ut Agriculturæ, Militiæ, negotiationi apud tranſmarinas gentes.

34. *Tunc, ſeque ſuamque Terpſichoren, &c.*] Eruditi ſenio & inopiâ oppreſſi dolent ſe Muſis ſterilibus juventutem dediſſe, vellentque aliis artibus ætatem impendiſſe, è quibus lucrum proveniſſet, & ſenectuti ac infirmitati præſidium.

35. *Terpſichoren.*] Muſarum hæc una eſt, dicta quòd oblectet choreas, nimirùm per citharam, cujus inventrix habetur. Τέρψις, *delectatio*, & χόρος.

Jam audi aſtus, ut nihil tibi tribuat is *quem obſervas. Et Muſarum & Phœbi dimiſſo templo, ipſe condit carmina, & Homero ſoli concedit ob annos millenos. Quòd ſi recites provocatus exiſtimationis ſuavitate, domum dabit mutuò Maculonus, ædeſque valdè ferrò munitas imperabit eſſe utiles, in quibus oſtium æmulatar fores anxias. Novit ſuppeditare libertos in ultima ſedium collocatos ſerie, atque altas aſſeclarum procurabit acclamationes.* At *patronorum nemo tribuet, quanti conduxeris ſcamna & gradus tignis pretio comparatis ſuſtentatos, & orcheſtram ſedibus remittendis contextam. Attamen nos id molimur, & pulverem exiguum ſulcamus, ac ripam infructuoſo vertimus aratro.*

Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iſte,
Quem colis, & Muſarum & Apollinis æde relictâ.
Ipſe facit verſus, atque uni cedit Homero,
Propter mille annos. At ſi dulcedine famæ
Succenſus recites, Maculonus commodat ædes;
Ac longè ferrata domus ſervire jubetur,
In qua ſollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extremâ in parte ſedentes
Ordinis, & magnas comitum diſponere voces.
Nemo dabit regum, quanti ſubſellia conſtent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis poſita eſt orcheſtra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere ſulcos
Ducimus, & litus ſterili verſamus aratro.

ANNOTATIONES.

36. *Accipe nunc artes.*] Audi jam quantis artibus illudant Poëtis divites Patroni, ne quid opis & pecuniæ illis impertiantur.

37. *Et muſarum & Apollinis*, &c.] Hæc jungunt alii cum præcedentibus, alii cum ſequentibus.

Muſarum & Apollinis æde.] Ædem Muſis extruxit Martius Philippus; Apollini in ſuo Palatio Auguſtus Cæſar: Teſte Sueton. Octav. Auguſt. cap. 29.

38. *Ipſe facit verſus.*] Patronus dives Poëtarum verſibus indigere ſe negat ipſe meliores faciens, ſuo quidem judicio: verùm invitâ facit Minervâ, & adverſantibus Muſis & Apolline, quorum ædem reliquit & ſprevit. Hinc tamen ille ſumit anſam & occaſionem nihil nummorum colentibus ſe bonis Vatibus dandi: aut certè verſus eorum laudabiles ſuis qualibuſcumque verſibus compenſat tantùm. Ad rem facit quod Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 4. refert de Auguſto, qui Græculo cuidam Epigrammata ſibi frequenter offerenti reddidit Epigramma: at paucos denarios calidè ſtatim porrigenti ſummam ingentem numerari juſſit.

Homero.] Vide Sat. 6. v. 437.

39. *Propter mille annos.*] Ob antiquitatem dumtaxat: cætera non conceſſurus; adcò fatuus eſt. De Homeri ætate apud Auctores non convenit. Vetus autem Scholiaſtes hîc ita loquitur: *dinumerato fortaſſè tempore ad ætatem uſque ſuam, Poëta dixit mille annos fluxiſſe ab Homero, qui fuit annis ante urbem conditam centum & ſexaginta, poſt Ilium captum ducentis ſexaginta.*

Si dulcedine famæ ſuccenſus recites.] Si famæ tantùm & honoris captandi causâ verſus facis.

40. *Recites.*] Recitandi conſuetudinem & apparatum olim ſanè magnum explicabimus ad Perſ. Sat. v. 15. & ſeq.

Maculonus.] Dives quidam, ut ille Fronto, de quo Sat. 1. v. 12.

Commodat ædes.] At cæteras impenſas minimè ſuppeditabit.

41. *Ferrata domus.*] Ad exhibendam opulentiam, ornatâ ferro & ære januâ Plin. lib. 34. cap. 3. refert Carvilium Quæſtorem inter alia crimina Camillo objeciſſe, quòd ærata oſtia in domo haberet.

Servire jubetur.] Uti jubet ad recitandum.

42. *Sollicitas portas.*] Urbis portas belli tempore, & in metu hoſtili.

43. *Dare libertos.*] Qui applaudant: & clientes qui acclament.

45. *Regum.*] Optimatum & divitum.

Quanti ſubſellia conſtent, &c.] Sumptus factos conducendis & diſpenendis ſubſelliis, & auditorio præparando, nemo compenſabit.

46. *Anabathra.*] ἀναβαίνω, *aſcendo.*; ἀνάβαθρον, ſcala, pulpitum, ſubſellium.

47. *Reportandis.*] Quæ conducuntur, ad tempus elocata reportari neceſſe eſt, & pretium ſolvi ex convento.

Orcheſtra.] Metonymia. Tabulata. Vide Sat. 3. v. 178.

48. *Nos tamen hoc agimus*, &c.] Nihilo ſegniùs laboramus, quàm ſi magna ſpes emolumenti incitaret.

In pulvere ſulcos ducimus.] Proverbium. Id eſt, inutiliter defatigamur verſus condendo, perinde ac ſi arenoſum littus ac ſterile ſolum araremus.

Nam

Nam ſi diſcedas, laqueo tenet ambitioſi
Conſuetudo mali; tenet inſanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde ſeneſcit.
Sed Vatem egregium, cui non ſit publica vena,
Qui nihil expoſitum ſoleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale monetâ;
Hunc, qualem nequeo monſtrare, & ſentio tantùm,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus ſilvarum, aptuſque bibendis
Fontibus Aonidum. Neque enim cantare ſub antro
Pierio, thyrſumve poteſt contingere ſana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque

Etenim ſi recedas, vinculis coërcet mos vitii cupidi: plurimos occupat immedicabilis ſcribendi conſuetudo præva, atque in mente malè affectâ inveteraſcit. At Poëtam eximium, qui non habeat ingenium vulgare, qui commune nihil proferre aſſueverit, quique notâ publicâ non percutiat verſus è trivio, iſtum qualem oſtendere non poſſum & percipio dumtaxat præſtat mens ſollicitudinis expers, amans nemorum, atque idonea potandis Aonidum aquis. Etenim inopia ſapiens, carens pecuniâ, quâ noctu atque interdiu corpus indiget, nequit canere in ſpelunca Pieria.

ANNOTATIONES.

50. *Si diſcedas.*] Si velis ac tentes diſcedere à mala conſuetudine.

Ambitioſi conſuetudo mali.] Ambitio honoris, gloriæ cupiditas, quæ ad ſcribendum impellit.

52. *Cacoëthes.*] Apud Medicos eſt ulceris genus curatu difficile. Cornel. Celſ. Lib. 5. ubi de carcinom. Plin. lib. 22. cap. 25. &c. alibi, &c. Metaphoricè eſt ſcribendi libido. Κακὸν *malum*, ἔθος *mos & conſuetudo*, ἦθος, *indoles*.

Seneſcit.] Diuturnitate invaleſcit, undè & fit inſanabile.

53. *Vatem egregium.*] Horat. Lib. 1. Sat. 4. v. 43.

Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus honorem.

Vena.] Facultas Poëtica. Horat. ad Piſon. v. 409.

Ego nec ſtudium ſine divite vena,
Nec rude quid proſit video ingenium.

54. *Expoſitum.*] Abjectum, vile, cuivis notum, pervium, facile.

55. *Carmen triviale.*] Inconditum, plebium. Virgil. Eclog. 3.

--Non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen.

In compitis mali Poëtæ ſua carmina recitare & venditare conſueverant.

Communi feriat monetâ.] Stylo vulgari plebeio, rudi, inconcinno, ſcribens. Metaphora à moneta, quæ notâ ſignatur omnibus perſpectâ, uſitatâ ſemperque ſimili. Horat. ad Piſon. v. 58.

----Licuit ſemperque licebit
Signatum præſente notâ producere nomen.

Apuleius 1. Apol. Græcas voces ait à Latinâ monetâ percuſſas.

56. *Sentio tantùm.*] Concipio mente, intelligo, qualis ſit & eſſe debeat Vates ille egregius, vix autem verbis adumbrare queo.

58. *Cupidus ſilvarum.*] Horat. Lib. 2. Epiſt. 2.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi ſomno gaudentis & umbrâ.

Ovid.

Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt.

Aptuſque bibendis fontibus Aonidum.] Mens enim niſi ſit expers curarum, non afflatur numine Muſarum & Apollinis, id eſt, nobile carmen nullum concipit aut parit. Vide Perſ. Prolog. v. 1.

59. *Aonidum.*] Muſarum, quibus in Aoniæ Bœotiæ regione ſacra quædam loca, fons Hippocrene, mons Helicon, ſeu Aganippe. Vide ſuprà v. 6.

Cantare ſub antro Pierio.] Dignum aliquid Muſis & Phœbo promere.

60. *Pierio.*] Vide ſuprà v. 8.

Thyrſumve poteſt contingere.] Bacchi patrocinium mereri, cenſeri inter veros Poëtas, adeòque eſſe ritè cliens Bacchi, ut ait Horat. Lib. 2. Epiſt. 2. mox cit. Poëticum furorem concipere, inſtar Bacchantium armatarum thyrſo, id eſt, haſtâ pampinis involutâ.

Sana.] Sui compos, ſobria, non furens. Horat. ad Piſon. v. 296.

----- Excludit ſanos Helicone Poëtas
Democritus.

61. *Æris.*] Plin. lib. 18. cap. 3. *Servius Rex*, inquit, *ovium boumque effigie primus æs ſignavit.* Et lib. 33. cap. 3. *Servius Rex primus ſignavit æs. Anteà rudi uſos Romæ Timæus tradit. Signatum eſt notâ pecudum: undè & pecunia appellata*, &c. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 7. Æs à Jano refert ſignatum ex una parte, capite Saturni, ex altera, navi, quâ ille ad eum pervectus fuerat. Undè ludentes pueri denarios in ſublime jactantes, caput, aut, navim, exclamant; luſu teſte vetuſtatis. Vide & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 15. & 24.

Corpus

Satiatus est Horatius, quoties ait, Euboë. Ecquis locus ingenio, nisi quando noster animus duplicis haud patiens sollicitudinis, torquet se versibus tantùm, ac duobus magistris Cirrhæ & Nysæ abripitur? Summi ingenii neque de comparando stragulo stupentis molitio est, intueri currus & equos & vultus Deorum, & quæ Erinnys Rutulum perturbet. Etenim si Maro egeat famulo & qualicumque domo, cuncti serpentes elaberentur è capillis: tuba rauca nihil grandè streperet. Petimus ut

Corpus eget. Satur est, cùm dicit Horatius, Euhoë.
Quis locus ingenio: nisi cùm se carmine solo
Vexant, & dominis Cirrhæ Nisæque feruntur
Pectora nostra duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus & equos, faciesque Deorum
Aspicere, & qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer & tolerabile desit
Hospitium, caderent omnes à crinibus hydri:
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus ut sit

ANNOTATIONES.

62. *Corpus eget.*] Ad comparandum victum ac vestitum.

Euhoë.] Vox quâ bacchantes furentes utebantur. Horat. Lib. 2. Ode 19.

Euhoë, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turgidum
Lætatur Euhoë, parce Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.

Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, satur erat.

63. *Quis locus ingenio.*] Exercendo, & promendæ industriæ ac venæ diviti.

Se carmine solo vexant.] Nisi cùm uni vacatur Poëticæ studio.

64. *Et dominis Cirrhæ Nisæque feruntur.*] Instinctu & afflatu Apollinis & Bacchi.

Cirrhæ.] Urbs erat ad radicem Parnassi montis, Phœbi Sacris & cultu nominata. Martial. lib. 1. Epigram. 77. ad Flaccum.

Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permessidis unda?
Romanum propius divitiusque forum est.

Nisæ.] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus à Nymphis educatus dicitur, indèq; vocatus Dionysius. Est & *Nysa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teste Strab. lib. 15. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diversis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque sacer unus è Parnassi verticibus *Nysa* quoque dictus. Vide Diodor. Sicul. l. 4. c. 5. &, lib. 5. cap. 1. Martial. Lib. 4. Epigramm. 44.

Hæc juga, quàm Nysæ colles, plus Bacchus amavit.

65. *Duas non admittentia curas.*] Hinc rei domesticæ & victûs conquirendi; illinc Poëtices, studii literarum, & elaborandi carminis.

67. *Attonitæ*] Valdè sollicitæ undè comparare queat cibos & vestimenta, aliaque necessaria ad victum.

Currus & equos, &c.] Ingeniosâ mente complecti & nobili versu describere Deorum actiones & majestatem: ut facit Virgilius in Æneide passim.

68. *Qualis Rutulum confundat Erinnys.*] Rectè depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, ferentemque bella Trojanos inter & Latinos. Quod bellè exequitur Virgil. Æneid. 7.

Rutulum.] Vide Sat. 6. 636.

Erinnys.] Ita vocatur Furia, quòd ἔῤῥει τὸν νοῦν *corrumpat mentem*; vel, ut aiunt quidam, ἐρύει, id est, *trahat distrahat:* quæ si valeret etymologia; scribendum foret *Erynnis.* Triplex autem numeratur, Alecto, Tisiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ: undè mox noster ait cum Virgilio, *caderent à crinibus hydri.*

70. *Caderent omnes à crinibus hydri.* Alludit ad Virgilii versus Æneid. 7. mox citandos. Sensus est: omnis illa vis Poetica, & majestas carminis Virgilio excideret & periret, si necessariis victui caruisset. Talis enim sollicitudo mentem distrahit, ingeniumque enervat. Virgil. Æneid. 7. sic habet:

Luctificam Alecto dirarum ab sede Sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,
Iræ, insidiæque, & crimina noxia cordi, &c.

Et pòst:

Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus.
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris.
. . . *Et geminos erexit crinibus angues*
Verbereque insonuit, &c.

Hydri.] *Hydrus,* vel, *hydra,* serpens aquaticus,

71. *Surda nihil gemeret grave buccina.*] Id est, nihil grave scriberet Virgilius, cùm Alecto exhibet populos ad arma excitantem Æneid. 7.

Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, quâ protinùs omnes
Contremuit nemus, & silvæ intonuere profundæ.

Poscimus ut sit, &c.] Scilicet vellemus & exigimus ab inope Rubreno, ut tam solerter tantâ diligentiâ, tam disertè scribat Tragœdias, quàm veteres illi Tragici Æschylus, Sophocles, Euripides, qui opibus & honoribus affluebant, atque incitabantur.

Non

Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus & alveolos & lænam pignerat Atreus?
Non habet infelix Numitor quod mittat amico;
Quintillæ quod donet habet: nec defuit illi
Undè emeret multâ pascendum carne leonem
Jam domitum. Constat leviori bellua sumptu
Nimirùm; & capiunt plus intestina Poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis. At Serrano, tenuique Saleio
Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantùm est?
Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cùm Statius urbem,

cothurno veterum inferior non sit Rubrenus Lappa, cujus lances atque pallium Atreus oppignerat. Misero Numitori non est quod mittat familiari, est quod det Quintillæ: habuitque is quo jam subactum leonem compararet plurimâ carne alendum. Fera scilicet minori stat impensâ; & vatis plus venter devorat. In hortis marmore exornatis *quiescat Lucanus existimationem satis habens. Sed quid bonos quantuscunque Serrano proderit, ac pauperi Saleio, si dumtaxat honos adest? Properatur ad vocem gratam, & dilectæ poëma Thebaïdis, quando civitatem Statius hilarem effecit,*

ANNOTATIONES.

72. *Rubrenus Lappa.*] Ingeniosus Poëta Tragicus, sed egens tempore Juvenalis vivebat. Vetus Scholiastes.

Cothurno.] Gravi stylo. Vide Sat. 6. v. 634. in simili voce.

73. *Cujus & alveolos,* &c.] Qui dum vacat Fabulæ de Atreo scribendæ, premitur inopiâ, & cogitur oppignerare supellectilem, ut cibos emat. Comminiscuntur alii Atreum fœneratorem pignoris titulo Rubreni res tenentem. Quod non placet.

Alveolos.] Paropsides, & variam supellectilem. Synecdoche. Vide Sat. 5. v. 88. Item Turneb. lib. 24. cap. 4.

Lænam.] χλαῖναν. penulam, & alia vestimenta. Synecdoche. Vide Sat. 3. v. 283. & Sat. 5. v. 131.

Atreus.] Pelopis & Hippodamiæ filius, Mycenarum Rex, qui Thyesti fratri comedendos apposuit filios ex adulterio ejus cum uxore sua genitos. Cujus horrore convivii, solem aiunt retrocessisse. Vide Senec. Tragic. in Thyeste.

74. *Non habet infelix Numitor.*] Ironicè. Infelix sanè is qui divitias effundit in luxum ac voluptates, parcus autem est ac sordidus in clientes, amicos, honestos viros.

75. *Quintillæ.*] Amicæ, meretrici.

76. *Emeret multâ pascendum carne leonem.*] Et hoc erat in deliciis divitum feras mansuefactas alere. Vide Lamprid. in Heliogabalo. Plin. lib. 8. cap. 8, 9, 16, 17, 52. Gell. lib. 5. cap. 14. Martial. Spectac Epigram. 10. & lib. 2. Epigram. 75, &c.

77. *Constat leviori bellua sumptu,* &c.] Ironicè. Poëta nimirùm plus devorat quàm leo, & majores sumptus facit.

79. *Contentus famâ jaceat,* &c.] Lucano quidem rebus omnibus affluenti facile est unam sectari gloriam in scribendo carmine.

Lucanus.] M. Annæus Lucanus Cordubensis, Senecæ Tragici nepos, Saleii Bassi & Persii condiscipulus ac familiaris, de bello Pharsalico scripsit carmen, & alia quædam, Oratoribus magis quàm Poëtis annumerandus, teste Quintiliano lib. 10. cap. 1. Neroni primùm gratiosus, mox ab eo jussus occidi in ætatis flore. Plura lege apud Petrum Crinitum. Vide & Cornel. Tacit. lib. 15.

In hortis marmoreis.] Columnis ac statuis marmoreis ædes & hortos exornari pridem institutum. Vide Plin. l. 36. c. 1. 2. & seq.

80. *Serrano, tenuique Saleio.*] Hi quidem valebant ingenio, cætera egentes, ut vulgò Poëtæ. Tempore Juvenalis vivebant, Saleii Bassi meminit Tacitus sestertiis quingentis à Vespasiano donati. Quintil. lib. 10. cap. 1. vehemens illius & poëticum affirmat ingenium fuisse, nec ipsum senectute maturum. Petr. Crinit. cap. 62. *Laudatur,* inquit, *ab antiquis magnoperè Saleius, non tantùm ut vir optimus, sed etiam ut Poëta egregius, atque absolutissimus. Valdè nobilis quidem, at exiguo & tenui censu fuisse traditur.*

82. *Curritur ad vocem jucundam,* &c.] Magnus fit Populi Romani concursus ad audiendum Statium Poëma recitantem sonorâ & suavi, quâ pollet, voce: at nemo dat undè vitam sustentet egregius Vates.

83. *Thebaïdos.*] De bello Thebano, Polynicen inter ac Eteoclen fratres Oedipi filios, carmen Epicum Papinius Statius, item Ponticus Poëta, teste Propertio lib. 1. Eleg. 7. at Æschylus & Seneca Tragicum scripsêre.

Statius.] Is Neapoli natus nobili genere, Thebaïda Libris duodecim complexus, Domitiano Cæsari consecravit; à quo & dilectus, & insigni coronâ donatus aliisque muneribus. Scripsit & quædam alia. Vide Petrum Crinitum lib. 4. cap. 1.

Promiſitque diem: tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantâque libidine vulgi
Auditur: ſed cùm fregit ſubſellia verſu,
Eſurit, intactam Paridi niſi vendat Agaven.
Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semeſtri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit hiſtrio. Tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita paſcunt.
Quis tibi Mecænas? Quis nunc erit aut Proculeius,

ac diem pollicitus eſt. Tantâ ſuavitate affectas mentes is delectat, ac tantâ plebis cupiditate auſcultatur. At poſtquàm rupit ſedilia carminis recitatione, *fame* premitur, *niſi Agaven illibatam Paridi venumdet. Is & belli dignitates plurimis tribuit: Poëtarum digitos auro ſex menſium circumvolvit. Quod non donant Optimates, mimus largietur. Tu* poſteà *Camerinos & Bareas, tu ſumma cœlis illuſtrium veſtibula? Pelopea creat Præpoſitos, Tribunos Philomela. Nihilominùs ne invideas Poëtæ, quem ſuggeſta nutriunt. Ecquis tibi Mecænas? Quis erit modò vel Proculeius,*

ANNOTATIONES.

84. *Diem.*] Quâ recitaret ſuum poëma.

86. *Sed cùm fregit ſubſellia verſu.*] Poſt ingentes eos applauſus, eſurit, Procerum nemine ſe patronum ei præbente vel munificum.

Fregit ſubſellia verſu.] Vehementi recitatione & facundiâ, Hyperbol. vel cauſa fuit cur ſcamna fragantur præ nimio applauſu. Vide Sat. 1. ver. 13.

87. *Intactam.*] Non evulgatum carmen offert hiſtrioni Paridi, quem unum invenit beneficum ac remuneratorem.

Paridi.] Pantomimus Paris duplex fuiſſe videtur: alter ſub Nerone, cujus meminit Suet. Ner. cap. 54. alter ſub Domitiano, de quo Suet. Domit. cap. 3. Martial. lib. 11. Epigram. 14. & noſter Sat. 6. v. 87.

Agaven.] Tragœdiam de Agave Penthei matre, de qua Perſ. Sat. 1. v. 100 & ſeq.

88. *Ille & militiæ, &c.*] Paris Domitiano charus, adeò ut eo permittente præfecturas venderet. Hos verſus cauſam exilii fuiſſe Juvenali ait vetus Scholiaſtes. Vide Suidam, & Lipſ. Epiſt. qu. Lib. 4. Epiſt. 20.

89. *Semeſtri vatum digitos circumligat auro.*] Id eſt, Equites Romanos facit, quorum inſigne annulus aureus, hic autem erat duplex, levior alter æſtate, alter gravior hyeme geſtari ſolitus; ut notavi ad Sat. 1. verſ. 28. & ſeq. Vide Turneb. lib. 20. cap. 2. Fortè & Juvenalis reſpicit ad ſemeſtres Tribunatus, de quibus Plin. lib. 4. Epiſt. 4. ubi ſic habet: *Calviſium Nepotem valdè diligo: . . . . . . hunc rogo ſemeſtri Tribunatu ſplendidiorem & ſibi & avunculo ſuo facias.*

90. *Quod non dant proceres, dabit hiſtrio.*] Hic verſiculus exilio Juvenalis occaſionem præbuit.

Quod non dant proceres.] Præmia dignitates.

Hiſtrio.] Ab Hiſtria dictus: inde enim petiti olim hiſtriones ac ludii. Feſtus. Aliter tamen Liv. lib. 7. c. 2. & Valer. Maxim. lib. 2 cap. 4. qui Tuſco verbo hiſtriones dici, & ex Hutruria vocatos affirmant ludiones.

Tu Camerinos, &c.] Et tu nobilium favorem deinceps credes ambiendum? Scilicet. His liberalior eſt Paris erga Poëtas & Literatos.

Camerinos.] Horum maximè illuſtris Sulpitius Camerinus, qui Athenas miſſus ad Solonis leges perquirendas.

91. *Bareas.*] Vide Sat. 3. v. 116.

92. *Præfectos Pelopea facit.*] Paris facit Præfectos in mercedem oblati ſibi Poëmatis de Pelopea.

Pelopea.] Hæc Thyeſtis erat filia, è qua ipſe genui Ægiſthum Clitemneſtre mœchum & Agamemnonis interfectorem. Vide ſupra v. 73. ad vocem, *Atreus.*

Philomela.] Carmen de *Philomela*, de qua Sat. 6. v. 644. ad vocem, *Progne.*

Tribunos.] Militares nimirùm. Vide Sat. 3. v. 313. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 5. &c.

93. *Vati.*] Ipſi fortaſſe Statio, quem à Juvenale carpi volunt quidam, eò quòd nimiùm gloriaretur à Domitiano ſe laureâ coronatum, quem tamen honorem ab Imperatore nactus eſſet potiùs ob Paridem ipſi Imperatori dilectum, Statii fautorem.

Quem pulpita paſcunt.] Qui victitat è Poëmatis, quæ recitat è pulpito, vel è Tragœdiis, quas hiſtrionibus vendit in Theatro exhibendas. Horat. ad Piſon. v. 279.

Æſchylus, & modicis inſtravit pulpita tignis.

94. *Quis tibi Mecænas.*] Ubi nunc patronos quales pridem, invenias?

Mecænas.] Is Horatio decantatus, in ipſum alioſque Literatos adeò munificus, ut Mecœnates dicantur exinde omnes ſtudioſorum patroni.

Proculeius.] De eo jam Sat. 1. v. 40.

Aut Fabius? Quis Cotta iterùm? Quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium. Nunc utile multis
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.
Vester Porrò labor fœcundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus.
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, & crescit multâ damnosa papyro.
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.

vel Fabius? Quis Cotta rursum? Quis secundus Lentulus? Tùm erat merces æqualis ingenio. At modò fructuosum plurimis impallescere, atque merum ignorare integro Decembri. At vestra opera fertilior est, ô Historici: hæc plus moræ plusque olei deposcit. Etenim cunctis accrescit pagella millesima limitis immemor, ac multiplicatur perniciosa ob chartam plurimam. Ita vult magna rerum copia, & scriptionis regula.

ANNOTATIONES.

95. *Fabius.*] De Fabiis, Sat. 2. vers. 146. & Sat. 6. v. 266. Q. Fabii Maxim. liberalem animum commendat Valerius Max. lib. 4. c. 8. Alii hîc intelligunt Fabium illum Maxim. ad quem Ovid. lib. de Ponto plures Elegias inscribit.

Cotta.] Sat. 5. v. 109. Ovid. de Ponto, Lib. 2. Eleg. 8. & Lib. 3. Eleg. 2. & 5.

Lentulus.] Lentulorum dignitatem ac virtutes passim Tullius commemorat.

96. *Tunc par ingenio pretium.*] Olim ingeniosi Poëtæ muneribus cumulabantur. Plin. l. 3. Epist. ult. sic loquitur: *Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecuniâ ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc imprimis exolevit. Nam postquàm desimus laudanda facere, laudari quoque ineptum putamus.*

Nunc utile multis.] Legunt nonnulli, *tunc*, iterùm ut sit expolitio prioris sententiæ. Alii, *nunc*, ut sit antithesis, hoc ferè sensu: nunc autem alia non est utilitas studiosis, præter ipsum studium, ac studii incommoda, quæ sunt pallere, & genium defraudare.

97. *Pallere.*] Vide Pers. Sat. 5. v. 62.

Vinum nescire.] Ad vacandum scriptioni liberiùs. Cicer. Tusc. 5. n. 100. *Quid quòd, ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi?* Contrarium statuit Horatius, lib. 1. Epist. 19. ubi vinosum Homerum, Enniumque, & alios Poëtas similiter vinosos esse debere affirmat.

Toto Decembri.] Seu cùm dies breviores, atque longiores lucubrationes fiunt; seu ipso tempore Saturnalium, quo vel continentissimi genio plusculùm indulgent. Erat enim December Saturno sacer, & Saturnalia celebrantur eo mense per triduum, seu per dies septem, addendo Sigillaria. Initium sumebatur 16. Kal. Januarii. id est, 17. Decemb. In his Feriis epulantibus servis famulabantur ac ministrabant domini: & quisque vino dapibusque liberiùs se recreabat. Vide Macrob. lib. 1. cap. 7. & 10. Senec. Epist. 18. & 47. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. at præ cæteris Athen. lib. 14. cap. 10. ubi morem ac celebritatem Saturnalium à Græcis ad Romanos fluxisse egregiè asseret, ac disertè explicat. Sueton. Claud. cap. 5. *quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillario missos*, refert. Et Calig. cap. 17. *Diem Saturnalibus adjecit, appellavitque Juvenalem*, inquit.

98. *Vester porrò labor*, &c.] Ironicè. At historiarum Scriptoribus major fortasse utilitas, majusque è labore lucrum.

99. *Petit hic plus*, &c.] Alii legunt, *petitur plus*, &c. id est, ad scribendam historiam plus temporis in perquirenda rerum veritate desideratur, & plus olei in lychno ad lucubrandum atque vigilandum.

100. *Oblita modi millesima*, &c.] Sine mensura & modo crescit volumen multiplicibus paginis conscriptum.

101. *Multa damnosa papyro.*] Undè & pecuniæ multum impenditis, emendo plurimum papyri ad historiæ volumen scribendum multiplex.

Papyro.] Plin. lib. 13. cap. 11. chartæ usum non fuisse ante Alexandri Magni victoriam ex Varrone, affirmat. At doctiores sic interpretantur, ut velit tantùm Plinius, usum chartæ communem & publicum tunc solum fuisse, anteà tamen inventum. Ibid. Plin. ita pergit: *In palmarum foliis* (alii legunt *malvarum*) *primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris . . . . posteà promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum. Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti . . . . . . præparantur ex ea chartæ, diviso acu in prætenues sed quàm latissimas filuras.* Vide citat. Plin. lib. cap. seq.

102. *Rerum.*] Scribendarum.

Operum lex.] Vide Cic. 2. de Oratore, ubi de historia, ejusque legibus.

Quæ tamen inde ſeges? Terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit hiſtorico quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod tecto gaudet & umbrâ.
Dic igitur quid cauſidicis civilia præſtent
Officio, & magno comites in faſce libelli?
Ipſi magna ſonant; ſed tunc cùm creditor audit
Præcipuè, vel ſi tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immenſa cavi ſpirant mendacia folles,
Conſpuiturque ſinus. Veram deprendere meſſem
Si libet: hinc centum patrimonia cauſidicorum,

Attamen quis exinde fructus: Quæ utilitas humum proſcidiſſe? Ecquis hiſtoriarum ſcriptori largiretur, quantum donaret acta perlegenti. At gens eſt pigra, quæ delectatur domo atque umbrâ. Eloquere ergò, quid cauſarum actoribus afferant lucri *civilia miniſteria, & comitantes in grandi congerie commentarii? Illi multùm vociferantur, tum verò præſertim, quando creditor auſcultat, aut ſi latus pulſaveris* alius *eo vehementior, qui magno cum volumine accedit ad incertum debitum. Tum folles concavi exhalant falſa ingentia, & ſinus ſputis aſpergitur. Veram frugem ſi placet cognoſcere; inde centenorum rabularum,*

ANNOTATIONES.

103. *Terræ quis fructus apertæ.*] Terram proſcidiſſe, arâſſe, coluiſſe. Metaphora. Id eſt, deſudâſſe in perquirenda ſcribendaque diligenter rerum veritate.

104. *Acta legenti.*] Vel actuario è commentariis publicis decreta legenti & recitanti, vel Juriſconſulto evolventi leges, & ſcripta ad litem pertinentia.

105. *Sed genus ignavum.*] Dicet forſan aliquis, nihil dari Hiſtorico, quippe qui videatur iners, domi ſedens, & otiosè ſcribere hiſtoriam. Et Juvenalis reſpondet: ergo actuoſis cauſidicis multùm dari debet: hi enim in foro magnâ vocis & laterum exagitatione & contentione cauſas agunt.

Tecto.] Plures codices habent, *lecto:* in quo ſtudebant, & ſcribebant ſæpè Veteres. Senec. Epiſt. 67. *Gratias*, inquit, *ago ſenectuti, quòd lectulo me affixit: lucubratorio*, non, *dormitorio*, inquit Lipſius ibid. ubi & affert hunc Juvenalis locum, legitque, *lecto gaudet*, &c. Et Epiſt. 72. *Quædam & in ciſio ſcribere poſſis: quædam lectum & otium & ſecretum deſiderant.* Perſ. Sat. 1. verſ. 53.

Lectis ſcribitur in citreis.

Umbrâ.] Id eſt, quiete, otio, ſeceſſu.

106. *Civilia officia.*] Civibus præſtita per actiones forenſes, & cauſas civiles, quas perorant.

107. *Comites in faſce libelli.*] Colligati in faſciculum libelli, quos in forum ad rem probandam deferunt.

108. *Cùm creditor audit.*] Tum contendit vocem maximè cauſidicus, cùm adeſt & audit is pro quo dicit.

109. *Si tetigit latus.*] Si urgeat & inſtet.

110. *Qui venit.*] Vel ipſe creditor debitum repoſcens, vel debitor refellens, vel alter advocatus, vel pragmaticus cauſidico verba legis ſuppeditans, ut volunt Calderinus, & Mancinellus, aliique.

Codice.] Vel juris ac legum; vel accepti & expenſi tabulis.

Nomen.] Ita vocatur id omne quod in tabulas refertur, in ſcripto ejus, cui vel acceptum, vel expenſum fertur, nomine. Cicero pro Q. Roſc. Com. n. 4. *Non refert parva nomina in codicem? Imò omnes ſummas. Leve & tenue hoc nomen?* CCCIↃↃↃ *ſunt, &c.* Verr. 3. n. 28. *nomina ſua exegiſſe.* Verr. 7. n. 17. *Pecuniam ſibi eſſe in nominibus, numeratam in præſentia non habere.*

111. *Immenſa ſpirant mendacia.*] Rabularum iniquam impudentiam notat, qui per fas & nefas conantur vincere.

Folles.] Buccas explicat vetus Schol. alii, pulmones ſpirandi vim habentes. Sic clamoſam & contentioſam exprimit orationem Juvenalis poſt Horatium & Perſium, quem vide Satiræ quintæ verſu decimo & ſeq. & quæ nos ibidem.

112. *Conſpuiturque ſinus.*] Cauſidicus fervidè perorans ſalivam deſpuit in ſuas veſtes ſinuosè convolutas.

Veram deprendere meſſem.] Paulò antè dixit: *Quæ tamen inde ſeges?* Hîc ergo reſpondet: *Veram deprendere meſſem*, &c. undè minùs ſapiunt qui legunt, *verùm deprendere*, &c.

Veram deprendere meſſem ſi libet, &c.] Si forenſis iſtius laboris quæ ſit merces, quæras; Lacertam unum reperies tantumdem lucrari, quantum cauſidicos centum.

113. *Hinc centum patrimonia cauſidicorum*, &c.] Velut in libra expendens, hinc in lance una pone bona centum rabularum, illinc in altera ſolius Lacertæ divitias, & vide illa ab his adæquari, vel ſuperari.

Parte

Parte aliâ ſolùm Ruſſati pone Lacertæ.
Conſedêre Duces: ſurgis tu pallidus Ajax,
Dictūrus dubiâ pro libertate, Bubulco
Judice. Rumpe miſer tenſum jecur, ut tibi laſſo
Figantur virides ſcalarum gloria palmæ.
Quod vocis pretium? Siccus petaſunculus, & vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.

aliunde Rubri Lacertæ dumtaxat bona ſtatuæ. Conſedêre Duces; exurgis tu pallens Ajax, oraturus pro ancipite libertate, arbitro Bubulco. Infelix diſrumpe extenſum hepar, ut feſſo tibi virentes palma graduum ornamenta appendantur. Ecquæ merces orationis? Arida perna, & vas pelamidum: vel bulbi vetuſti, Africanorum menſtrua munera; *vel merum Tiberi deportatum, quina lagenæ;*

ANNOTATIONES.

114. *Ruſſati.*] Induti veſte ruſsâ, id eſt rubrâ, vel purpureâ.

Ruſſati pone Lacertæ.] Magna certè hîc legendi varietas. Emendant quidam: *rus Sati pone Lacertæ*; ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti ſit, quanti bona centum cauſidicorum. Alii dicunt *Lacertam* eſſe militis fictum nomen: porrò militibus in uſu fuiſſe veſtes rubras, ut per coloris ſimilitudinem ſanguis è vulneribus defluens minùs appareret. Alii cùm vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt ſub Domitiano ex aurigandi peritia divicem factum, & hinc purpureis veſtibus indui.

115. *Conſedêre Duces.*] Sumptum ex Ovid. Metam. 13. Fab 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulyſſe diſceptat coram Ducibus Græcorum. Hîc *Duces* pro Judicibus, mox, *Ajax*, pro Cauſidico ponuntur.

Pallidus.] Præ timore ne perinde ut Ajax olim, ita modò tu causâ cadas & vincaris.

Ajax.] Telamonis erat filius, Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, quòd ab Ulyſſe victus in judicio fuiſſet, irâ percitus ad inſaniam uſque: quòd autem furens egerat, mente reſtitutâ reſciens, præ verecundia & dolore, ſeipſum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

116. *Dubiâ pro libertate.*] Pro homine, de quo quæritur, ſit ne ſervus an liber exiſtimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis aſſerit.

Bubulco.] Vel inteligit C. illum Attilium Bubulcum, qui fuit Conſul cum T. Manlio Torquato; vel per contemptum Judicem notat agreſtem & imperitum bubulci ſimilem, reſpiciens ad morem Judices eligendi tres è ſingulis Tribubus perinde ruſticanis ac urbanis, Aſcon. Ped. in 2. Verrin. vel deinque meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. cap. 80. *Peregrinos à Cæſare in Senatum allectos*: undè & Auguſtus correxit *numerum affluentem deformi & inconditâ turbâ Senatorum, inter quos erant etiam indigniſſimi, quos vulgus abortivos, ſive Orcinos vocabat*, teſte Sueton. Octav. cap. 35.

117. *Rumpe miſer tenſum jecur.*] Tu jam latera, pulmones, & jecur bili plenum & accenſum fatiga vociferando, & vanæ gloriæ pluſculùm ſerviendo, aut lucello tenui.

118. *Figantur virides ſcalarum gloria palmæ.*] Ex more palmis exornetur vel janua tuæ domûs, vel gradus pulpiti è quo dixeris cauſam, atque viceris. Martial. Lib. 7. Epigr. 27.

Sic fora mirentur, ſic te palatia laudent;
Excelat & geminas plurima palma fores.

Scalarum gloria.] *Apud veteres advocatorum armaria ſcalas habebant*, inquit vetus Schol. Alii pauperiem cauſidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non niſi per ſcalas aſcendebatur: quas proinde in victoriæ ſignum palmis integerent.

119. *Siccus petaſunculus.*] Exiguus petaſo, vetuſtate exuccus. Vide Martial. l. 13. Epig. 55.

Vas pelamidum.] Plenum piſciculis iſtis, qui ſunt minores thynni, dicti à πηλοῦ, *limo*. De his vide Athen. lib. 8. cap. 14. Plin. lib. 9. c. 15. & lib. 32. cap. 11.

120. *Afrorum.*] Aliàs, *Maurorum.*

Epimenia.] Vox Græca, quaſi penſio menſtrua, id eſt, xenia vel dona, quæ Afri miſſitabant Romanis quot menſibus ad conciliandos eos ſibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id eſt, caules, alii, *epimendia*, ſed iſtos egregiè ſuggillat Caſaubonus in Athen. lib. 2. cap. 22.

Bulbi.] Tubera allia, cepæ, ſquillæ, omneſque radices rotundæ & tunicatæ. Athen. l. 2. c. 23. de *bulbis* multa & varia; ubi & Proverbium, *Bulbum ſi expetis, quâ impenſâ gloriam ſis adepturus, cogita.* Theophraſt. Hiſt. lib. 7. c. 13. & ex his Plin. l. 19. cap. 5. dulces adeò bulbos in Taurica Cherſoneſo naſci refert, ut crudi mandantur: poſt quos optimi ſunt in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *bulli*, id eſt, piſciculi viliores, ut interpretatur è veteri gloſſa Lipſius Epiſt. quæſt. lib. 4. Epiſt. 25. ubi ſperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

121. *Vinum Tiberi devectum.*] Quinque lagenæ vini parùm laudati, nempè Romam advecti ſecundo flumine ex Hetruria, ſeu Veiis, &c. non autem quòd ſit adverſo Tiberi deportatum vel è tranſmarinis regionibus, vel etiam è Campania, exquiſitum.

Si quater egiſti, ſi contigit aureus unus,
Inde cadunt partes, ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur quantum petet: & meliùs nos
Egimus. Hujus enim ſtat currus aheneus, alti
Quadrijuges in veſtibulis, atque ipſe feroci
Bellatore ſedens curvatum haſtile minatur
Eminùs, & ſtatuâ meditatur prælia luſcâ.
Sic Pedo conturbat, Matho deficit; exitus hic eſt
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui ſolet, & vexat lutulentâ balnea turbâ,
Perque forum juvenes longo premit aſſere Medos,

ſi quater perorâſti. Quòd ſi obvenerit nummus unus aureus, ex eo detrahuntur portiones pragmaticorum, ſecundùm pactum. Æmilio donabitur quantum poſtulabit: ac nos peritè magis peroravimus. Nam illius in atrio eſt currus ex ære, proceri quadrijuges, ipſeque generoſo ad bellum equo inſidens telum inflexum procul intentat, ac effigie coclite molitur certamina. Ita Pedo commiſcet, Matho ſuccumbit: ille eſt finis Tongilli qui grandi cum rhinocerote lavari conſuevit, & cœnosâ multitudine cruciat balnea, & oblongo palo Medos adoleſcentes, per forum onerat,

ANNOTATIONES.

123. *Inde cadunt partes, &c.*] Si detur cauſidico nummus aureus hunc non habet integrum ſibi, ſed ex fœdere partiri debet cum pragmaticis, pro collocata ſibi opera.

Pragmaticorum.] Hi Juris & legum admodùm periti, cauſidicis aderant, & verba ſolemnia, formulaſque ſuggerere ſatagebant. Cicero de Oratore 1. eorum meminit, aitque viles fuiſſe homines, qui mercede conducti oratoribus ſe miniſtros præbebant in judiciis. Vide & Quint. lib. 11. cap. 3.

124. *Æmilio.*] Illuſtri diviti cauſidico.

Meliùs nos egimus.] Atqui nos pauperes meliùs cauſam diximus: cur igitur non æquam mercedem accipimus?

125. *Hujus enim ſtat, &c.*] Verùm enimverò Æmilius in porticu oſtentat inſignia nobilitatis, æreum currum, quo majorum aliquis triumphavit, imò & ſtatuam equeſtrem ſibi erectam.

126. *Quadrijuges.*] Equi ad currum quatuor. Vide initium Sat. 8.

Ipſe feroci, &c.] Ipſis etiam cauſidicis ponebantur ſtatuæ Equeſtres. Martial. lib. 9. Epigram. 70.

Tam grave percuſſis incudibus æra reſultant,
Cauſidicum medio cùm faber aptat equo.

127. *Curvatum.*] Tam affabrè ſtatua efficta eſt, ut haſtile quod intentat aut minatur, videatur tremere, adeòq; curvari, & mox jactandum.

128. *Meditatur prælia luſca.*] Sive quòd obliquum caput alterum duntaxat oculum oſtendebat: ſive quòd effigies exhiberet virum altero clauſo oculo certiùs ictum dirigentem. Vide Perſ. Sat. 1. v. 66.

129. *Sic Pedo conturbat, &c.*] Quoniam divitibus cauſidicis quamvis inferioris meriti merces amplior tribuitur: hinc tenuiores ſimulant ſe opulentes. Quò fit ut ære ſe alieno obruant.

Pedo.] Cauſidicus quiſpiam.

Conturbat.] Verbum Juris, id eſt, decoquit, dilapidat: æs alienum vetus non ſolvit, & novum contrahit: rationes debitorum congerit, commiſcet, conturbat. Cic. pro. Cn. Plancio. *Verùm fac me multis debere, & in his Plancio: utrùm igitur me conturbare oportet: an hoc nomen, quod urget, nunc cùm petitur diſſolvere?*

Matho.] Alius cauſidicus de quo Sat. 1.

Deficit.] Legunt aliqui, *dejicit*, perperàm, ut videtur.

Exitus hic eſt Tongilli.] Ut Pedo, Mathoque perinde ſuccumbentis, dum vult opes oſtentare ut plus lucretur.

130. *Rhinocerote.*] Vaſe oleum guttatim fundente; gutto, quo in balneis utebantur è cornu tauri pauperes, at divites è cornu rhinocerotis. Vide Sat. 3. v. 263. Porrò *Rhinoceros* à ῥίν & κέρας dicitur, animal unius in nare cornu, ut ait Plin. lib. 8. cap. 20. & Diod. Sic. lib. 4. cap. 3. ubi *rhinocerotis* naturam, & ad vincendum elephantum induſtriam uterque referunt.

131. *Vexat lutulentâ balnea turbâ.*] Servis plurimis, qui per cœnoſa dominum ſecuti ad balnea, magno ſtrepitu jam ei famulantur, quod moleſtiam creat iis qui ſimul lavantur.

132. *Perque forum juvenes, &c.*] Dum lecticâ per forum vehitur, oneratque lecticarios.

Aſſere.] Perticâ duplice, quâ ſuſtinetur ac deportatur ſella ſeu lectica. Vide Satiram 3. v. 245.

Medos.] Servos è Media, lecticarios legunt alii *Mœſos*. Hi quidem à Romanis ſubacti, non ita verò Medi. Mœſia Europæ regio Euxino mari proxima. Media Aſiæ pars Aſſyriæ juncta, ampla valdè & nominata pridem ob diuturnum ejus per annos plus trecentos imperium, Aſſyriis quidem ereptum per Arbacem Sardanapali interfectorem, & ſub aliis octò ſequentibus Medorum regibus continuatum, poſteàque tranſlatum ad Perſas.

Empturus pueros, argentum, myrrhina, villas.
Spondet enim Tyrio ſtlataria purpura filo.
Et tamen hoc ipſis eſt utile: purpura vendit 135
Cauſidicum, vendunt amethyſtina: convenit illis
Et ſtrepitu, & facie majoris vivere cenſus.
Sed finem impenſæ non ſervat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit annulus ingens.
Reſpicit hoc primum qui litigat, an tibi ſervi 141
Octo, decem comites, poſt te an ſit ſella, togati
Ante pedes. Ideò conductâ Paulus agebat

empturus ſervos, argentum, myrrhina, prædia. Nam fidem facit ampla purpura Tyrio filo. Ac nihilominùs id eis fructuoſum eſt: purpura venumdat cauſarum actorem, venumdant amethyſtina. Prodeſt ipſis vitam agere & ſonitu, & ſpecie majorum opum. At profuſa Roma modum ſumptibus non ponit. Si priſci reviviſcant, Tullio nullus donaret nummos ducentos, niſi micaret magnus annulus. Id imprimis obſervat qui litem habet, utrùm habeas *tu ſervos octo, aſſeclas decem, utrùm poſt te ſit lectica, ante pedes* verò *togati. Idcircò Paulus dicebat Sardonyche conductâ,*

ANNOTATIONES.

133. *Empturus pueros,* &c.] Ut divitias oſtentet.

Argentum.] Argentea vaſa.

Myrrhina.] Vide Sat. 6. v. 156. & quæ nos ibid.

134. *Spondet enim,* &c.] Pretioſa Tongilli veſtis ipſi pro ſponſore eſt.

Tyrio.] Vide Sat. 1. v. 27.

Stlataria purpura.] Quaſi ſenatoria veſtis, latus è purpura clavus. Vide Sat. 1. v. 106. & quæ notavimus ibid. Porrò *ſtlatum* pro *latum*, ſicut & *ſtlotum* pro *lotum*, *ſtlitem* pro *litem* veteres dixêre, teſte Feſto; apud quem etiam *ſtlata* eſt navigium latum magis quàm altum: undè *ſtlataria purpura* hîc intelligi poſſet mari advecta è Tyro. Alii à *ſtlata* rate pyraticâ, per *ſtlatariam* purpuram, intelligunt veſtem purpuream quaſi fallentem ac deprædantem clientes, qui ambiunt cauſidicos ſumptuosè veſtitos, eiſq; magnam ſponte mercedem tribuunt.

Purpura.] Plin. lib. 9. cap. 36. & ſeq. de purpuræ naturâ, uſu, pretio, antiquitate, variis denique generibus multa.

135. *Hoc ipſis utile eſt.*] Lucrum eis affert ambitioſa oſtentatio divitiarum.

Purpura vendit Cauſidicum.] Tanti locabit ac vendet operam ſuam cauſidicus, quantum faſtûs & ſplendoris habuerit in veſtibus, & quantùm ſe jactaverit.

136. *Amethyſtina.*] Veſtimenta violacei coloris, qualis eſt in amethyſto lapillo, de quo Plin. lib. 21. cap. 8. & lib. 37. cap. 6, & 9.

137. *Et ſtrepitu & facie,* &c.] Conducit illis exhibere ſe ditiores quàm ſint, aliàs enim non conducerentur, atque egerent.

Strepitu.] Celebritatem ſuam ac famam venditando.

Cenſus.] Bonorum æſtimatio, ipſaque bona cenſus appellantur paſſim apud Auctores. Cic. Verr. 4. num. 131. *Siculi ex cenſu quotannis tributa conferunt,* &c.

138. *Sed finem impenſæ,* &c.] Ambitioni, vanitati, luxui tam dedita Roma, ut jaceat quiſquis non ſplendet. Hinc Seneca Epiſt. 50. *Erramus,* inquit, *& dicimus: non ego ſum ambitioſus; ſed nemo Romæ poteſt aliter vivere; non ego ſumptuoſus: ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit.*

139. *Ut redeant veteres.*] Nonnulli Codices loco iſtarum vocum, habent, *fidimus eloquio?*

Veteres.] Inſignes illi Oratores, Cicero, Craſſus, Hortenſius, &c. vel, è Græcis Demoſthenes, Æſchines, Iſocrates, &c.

140. *Niſi fulſerit.*] Niſi dives fuerit, aut ſaltem opes oſtentârit, quantumvis peritus, erit deſpectui.

Annulus.] In digito. Vide Sat. 1. v. 28.

141. *An tibi ſervi,* &c.] An ſumptuoſus adſit oratori comitatus, potiùs quàm quæ facundia.

Servi octo.] Lecticarii octophoron geſtantes, ad pompam & faſtum. Vide Sat. 1. v. 64.

142. *Comites.*] Clientes officiosè deducentes ad forum. Vide Sat. 1. v. 96. 119. 132.

Sella.] Vel lectica per vias ſubſequens; vel ſedile, ſeu ſella, quaſi pulpitum, in foro, è quo magnificè dicas & perores, & in quo, cùm libuerit, ſedeas.

Togati ante pedes.] Clientes, vel amici, honoris causâ præeuntes. Anteambulones vocat Martialis. Ejus Vide Epigram. 7. & 46. lib. 3. & Juvenal. Sat. 1. v. 96. & quæ nos ibid.

143. *Ante pedes.*] *Circum pedes ſunt obſequia ſervorum, ante pedes amicorum:* ait Turneb. lib. 3. cap. ult.

Conductâ.] Cautè, ut dives appareret, pluſque mercedis acciperet.

Paulus.] Is cauſidicus, pariter ut Coſſus, & Baſilus. Sed hi minùs celebres, quia pauperiores.

& idcircò pretio majori dicebat, quàm Cossus, quàm Basilus. Infrequens eloquentia sub paupere vestimento. Ecquando fas est Basilo matrem exhibere lacrymantem? Ecquis Basilum toleret disertè perorantem? Te suscipiat Gallia, aut magis oratorum altrix Africa, si vis dare pretium linguæ. O Vettî, cor ferreum, instituis ad benè *pronuntiandum, quando schola copiosa dires Tyrannos enecat? Etenim quælibet mox prælegerat sedens, ea ipsa stans pronunciabit, & eadem iisdem versicululis repetet. Ingeminata brassica perimit infelices præceptores.*

Sardonyche, atq; ideò pluris, quàm Cossus agebat,
Quàm Basilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet flentem Basilo producere matrem?
Quis benè dicentem Basilum ferat? Accipiat te
Gallia, vel potiùs nutricula causidicorum
Africa, si placuit mercedem imponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vectî,
Cùm perimit sævos classis numerosa Tyrannos.
Nam quæcumq; sedens modò legerat, hæc eadem stans
Proferet, atque eadem cantabit versibus iisdem.
Occîdit miseros crambe repetita magistros.

ANNOTATIONES.

144. *Sardonyche.*] Annulo, in quo pretiosa gemma sardonyx. Vide Pers. Sat. 1. v. 16.

145. *Rara in tenui facundia panno.*] Ex opinione vulgi, cui adversatur illud Cæcilianum; *sæpè est etiam sub palliolo sordido sapientia.* Cic. Tuscul. 3. n. 56.

146. *Quando licet flentem Basilo, &c.*] Quis tenui causidico gravem causam committit, in qua liceat v. g. matrem producere pro salute filii supplicantem apud Judices. Vide Cicer. Verr. 3. pro Fonteio in perorat. &c.

147. *Accipiat te Gallia, &c.*] Perge in Galliam vel Africam, ibique vendita oratoriam facultatem: nam Romæ non facundia tam spectatur in causidico, quàm fastus & pompa vestium atque comitatus.

148. *Gallia.*] Europæ nobilissima portio, Rheno, Oceano, Alpibus ac Pyrenæis clausa, Romanis primùm, deinde Francis domita. De hac satius erit non plura, quàm non sat magna dicere. At quod facit ad rem præsentem, in ea, Lugduni scilicet, facundiæ certamen, de quo vide Sat. 1. v. 44. Undè & facundam vocat Sat. 15. v. 111. optimorum ingeniorum feracem ignorat nemo: etiam oratores insignes habuisse dicemus alibi, & testis Quintil. loco mox citando.

Nutricula causidicorum.] Seu quòd litigiosæ regiones illæ Gallia & Africa, seu quòd eximios oratores tulerint. Quintil. l. 10. c. 1. præstantissimos ait fuisse Jul. Africanum, & Domit. Afrum. At hic Nemausensis erat & florebat sub Nerone. Et cap. 3. *Julius Florus*, inquit, *in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demùm exercuit eam) princeps, alioqui qui inter paucos disertus*, &c.

149. *Africa.*] Hæc Romanis ampla seges & terroris & gloriæ, vel ob unam Carthaginem; unumque Annibalem: Nobis autem Christianis valdè memorabilis, quòd tot præclara Religionis nostræ lumina genuerit, Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, &c.

Mercedem imponere linguæ.] Si vis æstimari ob eloquentiam, & ex ea questum facere.

150. *Declamare doces, &c.*] Jam ad Rhetores transit, expenditque num digna merces iis detur, ac magnis eorum laboribus æqualis.

Ferrea pectora.] Quippe quæ molestam admodùm puerorum institutionem suscipiant & exequantur sine ullo ferè lucro.

Vectî.] *Vectius* seu *Vettius*, celebris Rhetor. Ejus meminit Plin. l. 29. cap. 1. ponitur hîc pro quolibet declamandi magistro.

151. *Cùm perimit sævos, &c.*] Ingens numerus discipulorum recitat suam quisque compositionem & orationem de perimendis tyrannis. Quod sanè præceptoris patientiam exhaurit. Alii sic interpretantur: *O Vettî, sanè tu ferreus quem non frangit durus ille docendi labor, ad quem velut ad summum tormenti genus Dii vindices compulerunt Dionysium Siciliæ Tyrannum.* Is enimverò Imperio exutus in ludo literario Corinthi consenuit.

Classis.] Quintil. lib. 1. cap. 2. *Pueros*, inquit, *Magistri in classes distribuebant, & iis ordinem dicendi secundùm vires ingenii dabant*, &c.

152. *Quæcumque sedens modò legerat.*] Præceptor nimirùm.

Hæc eadem stans.] Nempe discipulus.

153. *Eadem cantabit versibus iisdem.*] Recitabit statim formans se discipulus ad exemplum Magistri prælegentis & declamare docentis. Huc pertinet quod ait Quintil. l. 2. c. 4. *Dicere quæ audierint, utile est pueris ad loquendi facultatem.*

Versibus iisdem.] Totidem incisis & commatis.

154. *Occîdit miseros, &c.*] Crebræ illæ discipulorum exercitationes eadem recinentium, caput obtundunt Magistri, ejusque mentem excarnificant; sicut brassica sæpiùs apposita nauseam stomacho facit.

Crambe repetita.] Prov. δὶς κράμβη θάνατος. Vide Polit. Miscel. c. 33. Veteres μὰ τὴν κράμβην jurare solitos, auctor est Athenæus l. 9. c. 2.

Quis

Quis color, & quod sit causæ genus, at que ubi summa
Quæstio, quæ veniant diversâ parte sagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem solvere nemo.
Mercedem appellas? Quid enim scio? Culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil salit Arcadico juveni, cujus mihi sextâ
Quâque die miserum dirus caput Annibal implet.
Quicquid id est, de quo deliberat, an petat urbem
A Cannis; an post nimbos & fulmina cautus
Circumagat madidas à tempestate cohortes.
Quantumvis stipulare, & protinùs accipe quod do,
Ut toties illum pater audiat. Ast alii sex

Quæ ratio, & quæ species argumenti, & ubi præcipua controversia. quæ tela procedant variis lateribus, cuncti discere cupiunt, pretium nullus pendere vult. An pretium vocas? Nam quid didici? Magistri nimirùm noxæ reprehenditur, quia in sinistro mammæ latere nihil palpitat Arcadico adolescenti, cujus ferox Annibal mihi caput infortunatum replet sextâ quâq; die: quodcumque est illud, de quo consultat; sive *utrùm à Cannis Romam contendat;* sive *utrùm post procellas & fulgura prudens circumducat phalanges nimbis madefactas. Postula quantumcumque libuerit, statimque sume quod trado, ut tot vicibus eum genitor auscultet. Sed alii sex,*

ANNOTATIONES.

155. *Quis color.*] Quis modus stabiliendi causam, & crimen repellendi. Sat. 6. v. 280.

Dic, Quintiliane, colorem.

Causæ genus.] An demonstrativum, an judiciale, an deliberativum, &c. Vide Quintil. lib. 3. cap. 4.

Summa quæstio.] Quis status, an conjecturalis, an definitivus, &c. Quintil. cit. lib. 3. cap. 6.

156. *Quæ veniant diversâ parte sagittæ.*] Quænam ab adversario objici, & quâ ratione possint refutari.

158. *Mercedem appellas?*] Prosopopœia discipuli imperiti Magistro dicentis; scilicet, petis mercedem, cùm nihil à te didicerim.

Culpa docentis arguitur.] Responsio Magistri, in qua notatur quàm sit misera conditio docentium: in hos enim culpa refunditur, si negligens alioqui, vel obtuso discipulus ingenio nihil in studio proficiat.

159. *Læva in parte mamillæ.*] Plinius lib. 11. cap. 37. *Cor animalibus cæteris in medio pectore est; homini tantùm infra lævam papillam,* inquit, Cor igitur hîc & apud alios Poëtas non rarò ponitur pro ingenio & sapientia: undè & vecors dicitur qui est stupidus & insipiens.

160. *Nil salit.*] Nihil emicat ingenii, nihil industriæ vel solertiæ.

Arcadico juveni.] Ignavo, bardo, simili vel Arcadibus, qui hebetes ab aliquibus referuntur, vel pecori Arcadico, id est, asinis. Vide Pers. Sat. 3. v. 9.

161. *Caput implet.*] Obtundit, gravat, ac tædio afficit.

Annibal.] Declamatio de Annibale deliberante. Vide Sat. 6. v. 169.

162. *An petat urbem.*] An post Cannensem victoriam continuò Romam pergat, an fatigatis militibus respirandi spatium dare debet. Vide Tit. Liv. lib. 22. cap. 51. ubi Annibali ad pensandum consilium opus esse tempus dicenti respondet egregiè Maharbal: *non omnia nimirùm eidem Dii dedere. Vincere scis, Annibal, victoriâ uti nescis.* Additque Liv. ibid. *moram ejus diei saluti fuisse urbi atque Imperio.*

163. *Cannis.*] Is vicus Appuliæ priùs ignobilis, ast posteà non mediocriter celebratus clade Romanorum. Vide Sat. 2. v. 155.

An post nimbos, &c.] Lege Tit. Liv. lib. 26. cap. 11.

Cautus.] Timens ne infestis sibi Numinibus victorem perdat exercitum.

164. *Circumagat madidas,* &c.] Posita super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem, castra moveat, abducatque copias religione perculsas, ob tempestatem acies jam semel ac iterum dirimentem. Tunc enim Annibal erupit in has voces: *Potiundæ sibi urbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam.* Tit. Liv. cit. lib. 26. cap. 11.

165. *Quantumvis stipulare,* &c.] Atque ut intelligas quantum sit tædium eadem sæpiùs audienti, ego tantum tibi promitto quantum petieris, si pater ipse discipuli tam patiens fuerit, quàm ego declamandi magister; sique toties filium declamantem libenter audire sustineat, quoties ego alienum, & quidem sine mercede.

Stipulare.] *Stipulo* vel *stipulor,* idem est atque postulo mihi promitti quidpiam, solemni formulâ: v. g. visne promittere centum nummos, ac dare? cui respondet alter; promitto & dabo.

166. *Pater audiat.*] Vide Pers. Sat. 3. v. 47. & quæ nos ibidem notavimus.

Ast alii sex, &c.] At prudenter omninò plurimi Rhetores ad forenses ac veras actiones transiere, dimissis fictis illis & scholasticis.

Et

Et plures uno conclamant ore sophiſtæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto:
Fuſa venena ſilent, malus ingratuſque maritus,
Et quæ jam veteres ſanant mortaria cœcos.
Ergo ſibi dabit ipſe rudem, ſi noſtra movebunt
Conſilia, & vitæ diverſum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetoricâ deſcendit ab umbra,
Summula ne pereat, quâ vilis teſſera vænit
Frumenti. Quippe hæc merces lautiſſima. Tenta
Chyſogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem ſcindens Theodori.

imò plures Sophiſtæ pari voce clamant; atque veras controverſias tractant, dimiſſo abductore; tacent admixta toxita, conjux nequam & ingratus, atque mortaria quæ curant cæcos jam antiquos. Itaque ſi noſtrum valebit conſilium, is *qui ex umbra Rhetorica venit ad certamen, ipſe ſibi miſſionem largietur, inibitque aliud vivendi inſtitutum, ut non deſit* ei *parva ſumma, quâ venumdatur modica tritici teſſerula. Etenim ea compenſatio maxima Experire quanto* pretio *Chryſogonus, aut quanto Pollio erudiat filios divitum, diſtribuens Theodori diſciplinam.*

ANNOTATIONES.

167. *Conclamant.*] Vel, in foro clamoſo agant cauſas; vel, declamatorum atque Rhetorum vitam intolerabilem vociferantur deſerendam.

Sophiſtæ.] Ita pridem Rhetores appellati, teſte Philoſtrato. Aliis Rhetor eſt qui tradit eloquentiæ præcepta, Sophiſta verò qui ad dicendum exercet. Victorin. Prolog. in Rhetor. Cic.

168. *Veras agitant lites.*] Non ampliùs fictas, ut priùs in ſcholis, ſed veras in foro, paulò majori mercede.

Raptore relicto, &c.] Relictis fictis argumentis qualia legere eſt apud Quintil. & Senecam, in Controverſ.

Raptore relicto.] Declamandi materiâ de eo qui fœminam rapuerit. v. g. de Paride qui Helenam, de Jaſone qui Medeam abduxit, &c. Vide Senec. Controv.

169. *Fuſa venena ſilent.*] Non jam tractatur fictum thema de veneno dato vel pellici, vel conjugi, &c. nec de marito ingrato, &c.

Malus ingratuſque maritus.] Vel Jaſon qui deſeruit Medeam, cujus ope vellus aureum abſtulerat, atque aliam uxorem duxit: vel quilibet ſimilis illius perfidi in fideliſſimam conjugem viri, de quo Senec. lib. 2. Controv. 5. Erit igitur vel accuſatio ingrati mariti, pro uxore, vel ejus defenſio adversùs uxorem.

170. *Et quæ jam veteres, &c.*] Declamatio de filio conterente pharmaca in mortario ad ſanandos cœci patris oculos, quæ venena eſſe affirmatur à noverca: undè credulus pater filium hæreditate pellit, &c.

171. *Sibi dabit ipſe rudem.*] Si mihi credit Sophiſta ſterile docendi munus abjiciet, & ſe conferet ad forum, ubi ſaltem aliquod lucellum eſt.

Rudem.] Libertatem, & vacationem à docendo. Metaphor. à gladiatoribus. Vide quæ ad Sat. 6. v. 113.

173. *Ad pugnam.*] Ad veras in foro actiones.

Ab umbra.] Relictâ ſcholâ, in qua privatæ & umbratiles dumtaxat actiones, & falſæ controverſiæ.

174. *Summula ne pereat.*] Ut exigua ſaltem habeatur merces, quâ ematur panis.

Teſſera.] Juſt. Lipſius Elect. 1. cap. 8. Multa de frumentationis antiquitate, ac frumenti diſtributione primùm ab Ædilibus, dein ab annonæ Curatoribus factâ, quidem per teſſeras ſeu ſymbola è ligno vel plumbo, quibus inſtructi pergebant ad horrea publica, & ſingulis menſibus frumentum accipiebant, &c. Vide quæ ad Perſ. Sat. 5. v. 74.

Vænit.] Acceptam etenim teſſeram frumentariam vendere licebat; & vendebant qui victum habentes aliunde, frumento non indigebant. Lipſ. cit. loco.

175. *Tenta Chryſogonus, &c.*] Si mihi fidem non habes, inquire quàm vili pretio doceant Chryſogonus & Pollio, & quàm exiguam capiant mercedem etiam à nobilibus atque opulentis, quorum filios inſtituunt.

176. *Chryſogonus, Pollio.*] Sophiſtæ ſeu Rhetores. Citharœdos eſſe volunt alii, quos Juvenalis affirmet plus multò quàm Rhetores lucrari.

177. *Artem ſcindens.*] Rhetoricam, cujus præcepta minutatim quaſi diſpertit, diſſipat, diſperdit, nullâ propè mercede, nullo fructu.

Scindens.] Quidam interpretantur, vituperans, proſcindens: ſed minùs id probem.

Theodori.] Is Gadarâ urbe Syriæ oriundus, inſignis Rhetor fuit, Tiberii Cæſaris præceptor, qui ſævam ejus indolem perſpexit primus, ac notavit in puero, Suetonio teſte, Tib. cap. 57. De eodem Quintilian. lib. 3. cap. 1. ſic loquitur: *Theodorus Gadareus, qui ſe dici maluit Rhodium, quem ſtudioſè audiſſe, cùm in eam Inſulam ſeceſſiſſet, dicitur Tiberius Cæſar:* additque illum & plura ſcripſiſſe, & ejus diſcipulos veluti novæ ſectæ addictos *Theodoreos* appellatos fuiſſe, quos inter fuit *Hermagoras.*

Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua
Gestetur dominus quoties pluit; anne serenum
Expectet, spargatque luto jumenta recenti?
Hîc potiùs: namque hîc mundæ nitet ungula mulæ.
Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet qui fercula doctè
Componit, veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter sumptus sestertia Quintiliano,
Ut multùm, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quàm filius. Undè igitur tot
Quintilianus habet saltus? Exempla novorum
Fatorum transi: felix & pulcher & acer,
Felix & sapiens & nobilis & generosus
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ:

Extruuntur *balnea sexcentis, & majori sumptu xystus, in quo vehatur herus, quandocumque pluit. Sudumne præstoletur, aut jumenta novo cœno inficiat? Illic magis; etenim ibi fulget unguis mulæ nitidæ. Aliundè cœnaculum erigatur altis è Numidia fulcris subnixum, atque frigentem solem excipiat.* Quantivis ædes *constent: accedet qui scitè dapes struit, accedet qui obsonia præparat. Illis in impensis ad summum duo sestertia satis erunt Quintiliano. Nihil minoris constabit patri quàm natus. Undè ergo tot nemora possidet Quintilianus? Fortunæ insolitæ exempla omitte. Fortunatus & formosus & fortis, fortunatus & prudens & clarus & illustris assutam atra pelliculæ lunulam adhibet;*

ANNOTATIONES.

158. *Balnea sexcentis.*] Sumptuosi quidem sunt in ædificando epulandoque Romani, at parci nimiùm in educandis docendisque liberis.

Sexcentis.] Nummis, vel sestertiis.

Porticus in qua gestetur dominus.] Vide Sat. 4. vers. 5.

179. *Anne serenum exspectet.*] Quòd si ambulare cupiat, an putas expectandum ei serenum tempus? Imò porticum habet ad id semper idoneam.

180. *Spargatque luto jumenta recenti.*] An post pluviam velit agi currum, & vehi per cœnosas plateas, ubi mulorum pedes luto inquinentur?

181. *Hîc potiùs.*] Quin potiùs in porticu ambulabit, ubi mulæ vehiculum trahentes nitidis incedant pedibus & ungulis. Ironicè.

182. *Numidarum.*] Numidia pars Africæ, hodie *Biledulgerid.* Inde lapides optimi & exquisita marmora excidendis columnis idonea Romam deportabantur. Meminit Plin. l. 36. c. 6. & alibi.

183. *Algentem rapiat cœnatio solem.*] Columella lib. 1. præcipit ædium fenestras spectare Ortum & Septentrionem.

Cœnatio.] Triclinium locus in superiori domûs parte ad cœnandum aptus.

Algentem rapiat cœnatio solem.] Vel hyberno tempore, dum oritur, frigidum: vel orientem æstate, versùs Septentrionem. Hunc enim hilarior situs & cammodior dat umbram quando calet, & cùm friget, teporem.

184. *Quamticumque domus, &c.*] Neque solùm perfundunt opes in substructionibus, sed etiam in sumptuosis conviviis.

Qui fercula doctè componit.] Structor mensæ peritus.

185. *Qui pulmentaria condit.*] Coquus.

Pulmentaria.] Quævis obsonia. Nomen à pulte, quâ pro pane diu Romani usi sunt. Cicer. Tuscul. 5. n. 90. *Anacharsi Philosopho cubile terra, pulmentum fames,* &c. Vide Pers. Sat. 6. v. 40. & quæ ibidem notabo.

186. *Sestertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. & 106.

Quintiliano.] Summo Rhetori ac præceptori cuilibet.

187. *Sufficient.*] Loco pensionis annuæ & salarii pro puerorum institutione.

189. *Saltus.*] Villas, prædia.

Exempla novorum fatorum transi.] Ne utere inaudito exemplo unius qui præter solitum morem ditatus fuerit, aspirante fato & fortunâ, non ex hominum liberalitate. Fuit quidem Quintilianus locuples, at post illum quot alii? Imò quis secundus?

190. *Felix & pulcher, &c.*] Id est, si cui faverint fata, & felicem esse dederint, huic affluunt omnia continuò bona & corporis & animi & fortunæ: erit formosus & valens, erit sapiens, nobilis, doctus, &c.

192. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.*] Lunatos induit calceos nobilitatis indices. Nam lunulâ calceis assutâ Patricius discernitur, inquit vetus Scholiastes: gestabant nempè effigiem Lunæ crescentis, vel potiùs literam C, ad monimentum numeri Senatorum centenarii, ex Nume, ut aiunt, instituto. De moris istius origine disputat Plutarchus in Quæst. Centur. Rom. Vide Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 28. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Nigræ alutæ.] Sic Horatius lib. 1. Sat. 6. *Nam ut quisq; insanus nigris medium impediit crus Pellibus,* &c.

Alutæ.] Calceo ex aluta, seu molli & subtili corio.

Felix, orator quoque máximus, & jaculator,
Et si perfrixit, cantat benè. Distat enim, quæ
Sidera te excipiant, modò primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
SI FORTUNA volet, fies de Rhetore Consul:
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.
Ventidius quid enim? Quid Tullius? Anne aliud quàm
Sidus, & occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.

fortunatus Rhetor etiam, summus & argumentator, & quamvis perfrixerit nihilominùs *benè canit. Nam interest quæ te astra suscipiant statim primos exordientem emittere ploratus, ac etiamnùm à parente rubicundum. Si jusserit sors, ex Oratore Consul evades: si jusserit ea ipsa, Oratore evades è Consule. Etenim quid Ventidius? Quid Tullius? Utrùm quidquam præter astrum, atque stupendam vim sortis reconditæ? Fortuna Imperium vernæ, triumphum victo attribuet.*

ANNOTATIONES.

193. *Jaculator.*] Dialecticus & Sophista, qui nôrit argumenta in adversarium jaculari atque enthymema torquere, ut est Satir. 6. vers. 449.

194. *Et si perfrixit, cantat benè.*] Etsi frigus occupârit, vel non raucescet, aut nihilo pejùs cantabit: aut certè excusatur facilè, imò benè cantare putabitur & dicetur. Martial. Lib. 3. Epigramm. 18.

Perfrixisse tuas quæsta est præfatio fauces.

Distat enim, quæ sidera, &c.] Magni interest an benigna tibi nascenti sidera, an maligna affulserint. Vide Sat. 6. vers. 569. & Pers. Sat. 5. v. 45. & sequent.

196. *A matre rubentem.*] Totus rubet infans recens natus, ob tenuitatem cutis ac venarum.

197. *Fies de Rhetore Consul.*] Ut contigit Ciceroni: (de quo lege Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 23.) & Quintiliano quoque, ut placet quibusdam fretis auctoritate Ausonii ad Gratianum ita loquentis, & pro Consulatu gratias agentis: *Dives Seneca, nec tamen Consul . . . . . Quintilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potiùs videtur quàm insignia potestatis habuisse.* Adde Frontonem Antonini præceptorem, de Consulatu cujus ibid. Auson.

198. *De Consule Rhetor.*] Sicut Dionysius ille Tyrannus, de quo suprà ad vers. 151. hujus Satiræ. Ut Valer. Licinianus, *Exul de Senatore, Rhetor de Oratore factus*, inquit, Plin. L. 4. Ep. 11. ubi & ait ipsum Licinianum in Sicilia profitentem ita sortem suam in præfatione deplorâsse: *Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores, &c.*

199. *Ventidius quid enim? Quid Tullius?*] Quid enimverò felices reddidit Ventidium, ac Tullium? Nonne fati vis, & benignus siderum aspectus?

Ventidius.] Pub. Ventidius Bassus humili genere in Piceno ortus, Asculo subacto captus infans, & in sinu matris vectus ante currum triumphantis Pompeii Strabonis: cùm adolevisset, rhedarius ac mulio. Deinde verò C. Cæsari notus & familiaris adeò, ut mox Tribunus Plebis & Prætor creatus sit. Posteà junctis cum Antonio partibus Pontificatum adeptus & Consulatum, indignante licèt ac fremente Populo Romano. Agel. lib. 15. cap. 4. Vide Plin. lib. 7. cap. 43. Plutarch. in Vita M. Antonii, à quo missus ad reprimendos Parthos Ventidius, de illis posteà triumphum egit (teste etiam Plin. mox cit.) celsi vir animi & rerum magnarum cupidus. Plutarch. ibid. Alterius etiam Ventidii meminit Tacit. Lib. 12.

Tullius.] Non Cicero, sed Servius Tullius Rex Romanorum sextus, quem servâ matre creatum ad Urbis regimen evexit indoles eximia, nec obscuritas inhibuit. Flor. lib. 1. cap. 6. Vide Tit. Liv. lib. 1. cap. 39. & seq. ubi Servii Tullii natales apud Corniculum urbem captam, educatio apud Tranquinium Priscum, augurium regni per Tanaquil, & prodigium, &c. narrantur. Eutropius ait ordinatum ab eo primo Censum, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat.

200. *Sidus.*] Nascenti prosperum. Vide suprà.

Miranda potentia fati.] Vide Cicer. de Fato, &c.

201. *Servis regna dabunt.*] Ut Servio Tullio nobili quidem fœminâ, captivâ tamen & ancillâ genito. Eutrop.

Captivis fata triumphos.] Ut Ventidio, de quo Valer. Max. l. 6. c. 9. sic habet: *P. Ventidius ex Parthis, & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter jacentibus triumphum duxit: & qui captivus carcerem exhorruerat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quòd eodem ánno Prætor & Consul est factus.* Et Plin. citat. l. 7. c. 43. *Fortuna*, inquit, *triumphare Pub. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum, &c.*

Felix

Felix ille tamen, corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ ſteriliſque cathedræ,
Sicut Thraſymachi probat exitus, atque Secundi
Carrinatis: & hunc inopem vidiſtis Athenæ,
Nil præter gelidas auſæ conferre cicutas.
Dii majorum umbris tenuem & ſine pondere terram,
Spiranteſque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: & cui non tunc

Nihilominus iſte fortunatus infrequentior eſt corvo candido. Piguit complures futilis & infructuoſi pulpiti, ut oſtendit finis Traſymachi & Secundi Carrinnatis. Atque iſtum egentem aſpexiſtis, ô Athenæ, nihil dignatæ tribuere niſi frigidam cicutam. Tellurem levem & minimè oneroſam, & crocum fragrans, & ver in urna continuum, ô Numina, date *manibus avorum, qui juſſerunt magiſtrum venerandi patris dignitatem habere. Adultus jam Achilles virgam formidans canebat in patriæ collibus: cui verò tum cachinnos.*

ANNOTATIONES.

202. *Felix ille.*] Quintiliano ſimilis, cui divitias Ars Rhetorica pepererit.

Corvo quoque rarior albo.] Proverb. ut antè Sat. 6. v. 164.

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cygno.

Cæterùm corvos nonnunquam albos reperiri ex Ariſtotelis teſtimonio; unumque corvum candido nitore conſpicuum ad Alphonſum Siciliæ Regem aliquando à Britannorum Rege dono miſſum: inſuper & cornicem albam à ſe viſam, affirmat Cœlius Rhodiginus, lib. 17. cap. 11.

203. *Cathedræ.*] Profeſſionis Rhetoricæ. Martial.

. . . . *Circum pulpita noſtra*
Et ſteriles cathedras baſia ſola crepant.

204. *Thraſymachi probat exitus.*] Is enim Carthaginenſis origine, apud Athenas Rhetor, preſſus inopiâ vel profeſſione deſtitit, vel etiam ſuſpendio periit, ut affirmant alii. Platonis & Iſocratis diſcipulus fuiſſe dicitur. Vetus Schol. Philoſtr.

Secundi Carrinatis.] Hic urgente paupertate Athenis Romam demigravit: at cùm exercitationis causâ in Tyrannos dixiſſet, ab Imperatore Caligula miſſus in exilium refertur. Dio.

205. *Athenæ.*] Hâc urbe & Republicâ quid magis celebratum? Alter Græciæ oculus vocatur, Juſtino Lib. 5. Fons omnium doctrinarum, ubi ſumma dicendi vis & inventa eſt & perfecta. Cic. 1. de Orat. & pro L. Flacco, *ab Athenis,* inquit, *humanitas, doctrina, religio, fruges, Jura, leges ortæ & in omnes terras diſtributæ putantur: de urbis verò poſitione, propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum eſt,* &c. Vide Thucyd. &c.

206. *Gelidas auſæ conferre cicutas.*] Sarcaſticè in Athenienſes, quorum Edicto Socrates hauſtâ cicutâ interiit. Vide Perſ. Sat. 4. verſ. 2. & Annotat. ibid.

207. *Majorum.*] Priſcorum nempè, tam Græcorum quàm Romanorum.

Tenuem & ſine pondere terram.] Sic Veteres ſuis mortuis benè precabantur; inſcribebantque tumulo S. T. T. L. id eſt, *Sit tibi terra levis,* quaſi ut molliùs quieſcerent: quibus autem erant infenſi, terram gravem optabant. Ita Senec. Hippol. ad calcem: *Iſtam* (Phædram) *terra defoſſam premat, graviſq; tellus impio capiti incubet.* Vide Perſ. Sat. 1. v. 37. & ſeq. & ibid. annotata.

208. *Spiranteſque crocos.*] Croci flores adoriferi naſcantur ex eorum tumulis: vel aromata in ſepulturam illorum effundantur. De his vide Perſ. Sat. 6. v. 35. & ſeq.

Crocos.] Plin. lib. 21. cap. 6. *Herba eſt anguſto folio penè in capillamenti modum: mirè vino congruit; folio florem expellit; viret brumâ & colligitur. Gaudet calcari & atteri, pereundoque meliùs provenit.*

Urna.] Quâ defunctorum cineres continentur. Vide Perſ. Sat. 6. v. 34. ad vocem, *urnæ.*

Perpetuum ver.] Naſcentibus ibi floribus, ut mox notatum.

209. *Qui præceptorem ſancti,* &c.] Quintil. lib. 2. cap. 9. *Diſcipulos id unum moneo,* inquit, *ut præceptores ſuos non minùs quàm ipſa ſtudia ament, & parentes eſſe non quidem corporum, ſed mentium credant.*

210. *Metuens virgæ.*] Diſciplinæ ſubditus Ovidius:

Qui toties ſocios, toties perterruit hoſtes,
Dicitur annoſum pertimuiſſe ſenem.
Quas Hector ſenſurus erat, poſcente Magiſtro,
Verberibus juſſas præbuit ille manus.

211. *Cantabat.*] Diſcebat canere fidibus, ac citharâ ludere.

Patriis in montibus] In Pelio Theſſaliæ monte, ubi educatus Achilles & inſtitutus à Chirone.

Cui non tunc.] Vel ſine interrogatione legitur, & refertur ad Achillem, qui jam grandior non contemnebat magiſtri præcepta. Vel cum interroganti, hoc ſenſu: cui verò riſum non moviſſet præceptor Centaurus, equus ab umbilico & inferiori corpore, ac proinde caudatus? ex fabula.

Eliceret

non moveret cauda præceptoris Citharistæ? At Ruffum & cæteros verberant sui quemque adolescentes; Ruffum qui tam sæpè vocavit Ciceronem Allobroga. Ecquis in sinum Enceladi & eruditi Palæmonis tantum ingeret, quantum digna est opera Grammatiste? Ac nihilominùs ex eo, quantulum est (inferius verò est quàm Rhetoris pecunia) Acœnitus ipse pædagogus arrodit, rescindit etiam sibi dispensator. Concede, Palæmon,

Eliceret risum citharœdi cauda magistri?
Sed Ruffum atque alios cædit sua quæque juventus:
Ruffum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert
Quantum Grammaticus meruit labor? Et tamen ex hoc, 216
Quodcumque est (minùs est autem, quàm rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Acœnitus ipse,
Et qui dispensat frangit sibi. Cede, Palæmon.

ANNOTATIONES.

212. *Citharœdi cauda magistri.*] Chironis, de quo jam Sat. 3. ver. 205. & Horat. Epod. 13.

Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno.

213. *Sed Ruffum,* &c.] At nunc præceptorem minores discipuli & derident & cædunt sine ullo pudore.

214. *Ruffum, qui.*] *Ruffum,* inquam, excellentem licèt Rhetorem, & Ciceronis æmulum, Gallum natione, valdè quidem disertum. Vet. Schol.

Qui toties Ciceronem, &c.] Legunt alii: *Quem toties Ciceronem,* &c. & sic explicant: quem Ruffum juventus, id est, sui discipuli per contemptum vocant Ciceronem Allobroga: alii verò sic: *Qui,* id est, Ruffus tantum sibi arrogat, ut se præferat Ciceroni, ejus errores notet, & hominem eloquentiæ Gallicæ & Barbaræ appellet. Neque id inauditum. Nam ut est in Dialog. de Orat. apud Tacit. *Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens videretur.* Et Calvus eum dicebat *solutum & enervem,* Brutus, *clumbem & fractum,* &c. Vide Agellii lib. 17. cap. 1. ubi Ciceronem vindicat. Quidam aiunt hîc alludi ad historiam, nempè ad consensum Ciceronis cum Allobrogibus, de quo Sallust. Bell. Catilinar.

Allobroga.] Allobroges Galliæ populi, non longè à Rhodano, hodie, Sabaudienses, & Delphinates: Metropolim habebant Viennam.

215. *Quis gremio Enceladi.*] Jam de Grammaticis denique: Quis peritis licèt iis & excellentibus dignam pendit mercedem?

Gremio.] In gremium sedentis ac docentis.

Enceladi.] Is Grammaticus, ut & Palæmon.

Palæmonis.] De eo jam Sat. 6. v. 452.

216. *Grammaticus.*] Is sanè magnus, & multa complectitur incommoda, seu spectes rerum legendarum, seu intelligendarum multitudinem, seu denique discipulos juvenes. Quanta sit tertia hæc molestia dictum est ubi de Rhetoribus v. 150. & seq. quanquam & major est in Grammaticis, ob rudiores discipulorum animos. At insuper duplex iis labor; alter, quòd legisse historias, auctoresque omnes, eosque nôsse tanquàm ungues ac digitos suos, ut mox ait Juvenalis; alter, quòd oportet Scriptorum sensum diligenter investigâsse, locosque vel difficillimos penitùs excussisse. In hoc verò quàm improbæ sit opera & patientia, nemo nescit: quandoquidem ipsi sese incassum non raró discrucient, ac diu torqueant. Testis unus sit Virgilius quodam loco se crucem fixisse Grammaticis ingenuè pariter ac lepidè confessus. Vide Petr. Crinit. l. 3. hon. Discip. cap. 8. ut non abs re Athenæus dicat. lib. 15. c. 1. *Grammaticis nihil esse stultius:* nolim ego addere, quod ille ibid. *exceptis Medicis,* εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲ ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον. Vide Quintil. lib. 1. cap. 4. Agell. lib. 14. cap. 5, &c.

Ex hoc.] E tantula tamen ista mercede Grammaticis attributâ, sunt qui deradant ac surripiant.

217. *Æra.*] Salarium, merces.

218. *Acœnitus.*] Legunt quidam *Acœnonetus.* Nomen est vel proprium, vel à Poëta fictum ab ἀ privativo & κοινὸς, vel κοινήτης, fortasse ad indicandum hominem privatæ suæ utilitate nimiùm, communi parùm studentem.

219. *Qui dispensat.*] Oeconomus.

Frangit sibi.] Inde subtrahit quod sibi perperàm attribuat.

Cede Palæmon.] O Grammaticorum arrogantissime, cede tamen jure tuo, & aliquid sponte deperde, ne totum tibi pereat.

Et

Et patere inde aliquid decrescere; non aliter, quàm
Institor hybernæ tegetis, niveique cadurci:
Dummodò non pereat, mediæ quòd noctis ab hora
Sedisti, quâ nemo faber, quâ nemo sedebat,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dummodò non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cùm totus decolor esset
Flaccus, & hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. Sed vos sævas imponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet;
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tanquam ungues digitosque suos; ut fortè rogatus

& sine quidpiam ex eo diminui (haud secùs ac negotiator hyemalis lodicis, atq; albæ culcitræ) ut ne perdas quòd sedisti à tempore mediæ noctis, quo nullus opifex, quo nullus sedebat, qui monstrat lanam trahere ferro curvato: ut ne perdas quòd *tot lampades odoratus es, quot assistebant adolescentuli, quando universus Horatius erat decoloratus, atque fuligo adhærebat atro Virgilio. Infrequens* est *nihilominùs pensio, quæ Tribuni judicio non indigeat. At vos duras conditiones indicite; ut magister vocabulorum normam teneat, ut evolvat historias, cunctos scriptores perspectos habeat, velut ungues ac digitos suos; ut fortasse interrogatus,*

ANNOTATIONES.

220. *Non aliter, quàm, &c.*] Sicut institor de indicto majori pretio nonnihil remittit, ut merces vendat, ac citò distrahat.

221. *Cadurci*] Plin. lib. 19. cap. 1. *In culcitris* (è lino) *præcipuam gloriam Cadurci obtinent Galliarum hoc, & tomenta pariter inventum.* Porrò *Cadurci* Aquitaniæ sunt populi. Vernaculè, *le Quercy.*

222. *Dummodò non pereat.*] Ne vanus omninò sit tuus labor tam gravis & molestus; nempè quod, &c.

Mediæ quòd noctis ab hora.] Quòd dum fabri & artifices quiescunt, tu cogeris in ludo esse, & scholam aperire, teque, ut fit, defatigare. Porrò quod ipsâ nocte scholæ & ludi frequentari solerent, testatur vetus Schol. & indicat Martial. lib. 9. Epigram. 70.

Quid tibi nobiscum ludi scelerate magister,
Invisum pueris virginibusque caput?
Nondum cristati rupêre silentia galli:
Murmure jam sævo, verberibusque tonas, &c.

223. *Sedisti.*] Vel dictanda meditans, vel potiùs in schola meditata præcipiens, tradens lectiones, pensa exigens.

Sedebat.] In officinis laborans residebat.

224. *Qui docet obliquo, &c.*] Lanarum carminator.

Obliquo lanam deducere ferro.] Hamis ferreis obliquè in tabula defixis, per quos deducta lana attenuatur.

225. *Olfecisse lucernas.*] Gravem tot lychnorum fumum & odorem pertulisse, quot discipuli aderant in ludo, in eum nocte convenientes, ut mox notatum est.

226. *Decolor Flaccus.*] Horatii codex & Virgilii, puerorum manibus attritus, maculatus, deformis, deturpatus usu & contrectatione continuâ.

Fuligo.] Multiplici tot è lampadibus vapore & fumo creata.

227. *Maroni.*] Codici Virgiliano. Ex quo patet ipsis Romanis studiosè legi solitos cùm hunc Poëtarum Romanorum Principem, tùm Vatem Venusinum, Lyricorum delicias, quem ut tersum imprimis ac purum & ad notandos hominum mores præcipuum, commendat Quintil. lib. 10. cap. 1.

228. *Rara tamen merces, &c.*] Sed nec sine lite mercedem obtinent Grammatici. Jure est agendum adversùs Romanos, ut solvant.

Tribuni.] Ærarii nempè, qui jus habebat cognoscendi & judicandi de levioribus causis. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 24.

229.] *Sed vos sævas imponite leges.*] Quamvis autem adeò parcè & improbè magistris mercedem exsolvatis, ô Romani, iis nihilominùs severas leges imponite, ut & perfectam eruditionem, & liberorum vestrorum summam habeant curam.

230. *Verborum regula constet.*] Nota sit verborum vis & analogia, &c. ut sermo adsit purus.

231. *Legat historias, &c.*] Deinde, ut multiplex adsit eruditio, *non satis est Poëtas legisse, excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modò, sed & verba, quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt,* ut ait Quintilianus lib. 1. cap. 4. additque, *sola Grammatica omni studiorum genere plus habet operis quàm ostentationis.*

232. *Tanquàm ungues, &c.*] Vulgaris locutio & Proverbium.

Dum

Dum petit aut Thermas aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchiſæ, nomen patriamque novercæ
Archemori; dicat quot Aceſtes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut ſi quis cerâ vultum facit: exigite ut ſit
Et pater ipſius cœtûs, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. Non eſt leve tot puerorum
Obſervare manus, oculoſque in fine trementes.
Hæc, inquit, cures; & cùm ſe verterit annus,
Accipe victori populus quod poſtulat aurum.

dum Thermas adit, vel Phœbi balnea, commemoret altricem Anchiſæ, appellationem & natale ſolum novercæ Anchemoli; referat quot annos Aceſtes in vivis fuerit, quot vini cados Siculus iſte Rex *Phrygibus dederit. Poſtulate ut mollem indolem formet, quaſi pollice, quemadmodùm ſi aliquis faciem cerâ effingat. Poſtulate ut* ſe *gerat parentem ipſius turmæ, ne fœda colludant,* . . . *Grave eſt ſpeculari manus tot juvenum & oculos ſub finem tremulos. Iſta exequere, ait, & quando ſe annus volverit, ſume aurum quod victori depoſcit populus.*

ANNOTATIONES.

233. *Thermas.*] A θέρω *calefacio*, & θερμὸς *calidus. Thermæ* dicuntur loca vel aquis naturâ ferventibus, vel arte & igne calentia, ad lavandum ac ſudandum apta & ſalubria. Hæc deſcribit egregiè Auſon. in Moſella. Ob ejuſmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnùm frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. lib. 31. cap. 2. &c.

Phœbi balnea.] Hunc aiunt fuiſſe balneatorem quemdam ita nominatum. Vetus Schol. ſic habet: *Privatæ ſunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.* Sunt & qui *Phœbi balnea*, interpretentur, rivos, ſtagna, flumina Phœbo ſeu Sole calefacta.

Dicat nutricem Anchiſæ, &c.] Quæ fuerit Anchiſæ nutrix, de qua nihil certum, etſi *Tiſiphone* vocatur à vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejuſmodi vanis quæſtionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epiſt. 88. Vide Tiber. cap. 56. apud Sueton.

234. *Anchiſæ.*] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Archemori.] Caſperiam appellat Servius in 10. Æneid. At ejus patria ignoratur.

235. *Archemori.*] Vel *Anchemoli*, de quo Æneid. 10.

Aceſtes.] Siciliæ rex, quem ſeniorem Virgilius ait Æneid. 5.

236. *Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.*] Quot vini cados dederit Æneæ & ſociis abeuntibus: ſcribente Virgil. Æneid. 1.

Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Aceſtes, &c.

237. *Mores teneros.*] Horat. ad Piſon. v. 163. de juvenum indole & animo ſic loquitur:

Cereus in vitium flecti, &c.

Pollice ducat.] Metaphora à figulis, qui pollice vaſa fingunt ad arbitrium, & quam voluerint formam dant. Perſ. Sat. 5. v. 40.

Artificemque tuo ducit ſub pollice vultum.

239. *Pater ipſius cœtûs.*] Præceptor ante omnia ſumat parentis erga diſcipulos ſuos animum, ac ſuccedere ſe in eorum locum à quibus ſibi liberi tradantur, exiſtimet. Quintil. lib. 2. cap. 2.

Ne turpia ludant.] Caveat ne defluant ad libidines. Hîc nonnulla prætermitto, quædam non explico, pudoris gratiâ.

242. *Hæc, inquit, cures.*] Tria nempè, ut purus, ſermo, ut multarum rerum notitia, ut honeſti mores ſint in diſcipulis tuis, liberis meis, inquit magiſtro pater.

Cùm ſe verterit annus.] Anno finito, menſe Martio (qui primus apud Romanos) redeunte, mercedem exolvam. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12. ubi ſcribit ea quæ notamus hîc.

243. *Accipe victori populus quod poſtulat aurum.*] Quantum populus Romanus in Ludis Scenicis jubebat victoribus dari à Ludorum Præfecto, ſeu Prætore vel Tribuno ſpectacula exhibente, *quinque* ſcilicet *aureos*, quæ ſtata merces erat, *nec licebat ampliùs dare.* Ita vetus Scholiaſt. Sueton. Claud. cap. 21. refert Imperatorem oblatos victoribus aureos prolatâ ſiniſtrâ pariter cum vulgo, voce digitiſque in Theatro numerâſſe. Videtur etiam intelligi poſſe de aureis quos erogari jubebat populus aurigis victoribus in circo. Martial. lib. 10. Epigram. 74.

Cum Scorpus unâ quindecim graves horâ
Ferventis auri victor auferat ſaccos.

Dum ergo ille auriga ſaccos auro graves horâ unâ lucratur, miſer Grammaticus uno anno vix pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 24.

SATIRA

SATIRA VIII.

STEMMATA quid faciunt? Quid prodeſt, Pontice, longo
Sanguine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus
Majorum, & ſtantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humeroque minorem
Corvinum, & Galbam auriculis naſoq; carentem?
Quis fructus generis tabulâ jactare capaci

INTERPRETATIO.

Quid ſtemmata conferunt? O Pontice, quid juvat prolixâ ſtirpe numerari, atque oſtentare avorum facies adumbratas, & Æmilianos in curribus ſtantes, & Curios jam medios, & Corvinum ſcapulâ diminutum, & Galbam non habentem nares atque aures? Ecquod emolumentum eſt, *amplâ familiæ tabellâ oſtentare*

ANNOTATIONES.

1. *Stemmata quid faciunt.*] Eleganter invehitur in Ponticum, & ejus ſimiles, qui antiquum & illuſtre genus oſtentant, ipſi nulla virtute clari, imò ſæpè vitiis turpes.

Stemmata.] Gradus & ordines cognationum ramis quibuſdam diſtincti. Vide Perſ. Sat. 3. v. 28. & ibid. annot.

Quid faciunt.] Senec. Epiſt. 44. *Nobilem non facit atrium plenum fumoſis imaginibus: animus facit nobilem,* &c. Et. 3. de Benef. cap. 28. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis ſtemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant, noti magis quàm nobiles ſunt.*

Quid prodeſt.] Cicero (ſeu quivis alius) in Salluſt. *Satius eſt me meis rebus geſtis florere, quàm majorum opinione niti, atque ita vivere, ut ſim ego poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Ovid. Metamorph. 13.

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Longo ſanguine cenſeri.] Vetuſtâ origine, & longâ retrò ſerie majorum.

2. *Pictoſque oſtendere vultus majorum.*] Romanus propriè mos collocandi in tabulariis per atria majorum imagines: atque ex iis nobilitas æſtimata; inquit Lipſius Comment. in Senecam. Idem Elect. 1. cap. 29. de iſto more plurima conſcribit. *Nobiles,* inquit, *ii ſoli cenſebantur, quorum majores Magiſtratum ceperant, quique jus habebant imaginis ponendæ.* Hæc humerorum tenus erat effigies, non totius corporis, ſed capitis ac vultûs: è cera non ex ære. Ordine collocabantur in ligneis thecis, ſive *armariis*, ut vocat Plinius lib. 55. cap. 2. diebus ſolùm feſtis aperiebantur thecæ illæ. In funeribus deferri ſolebant. Si quis turpi quodam crimine damnatus eſſet, ejus imago non ferebatur in exequiis, imo frangebatur. Hæc & alia Lipſius cruditè congerit, & probat loco citato. Vide & Turneb. lib 26. cap. 3.

3. *Stantes in curribus Æmilianos.*] Statuas triumphales.

Æmilianos.] L. Æmilium Paulum Macedonicum, ejus qui ad Cannas cecidit filium, qui de Liguribus triumphavit Conſul; item poſteà de Perſe Macedonum rege. Triumphali veſte Ludos ſpectandi jus ipſi conceſſum à Populo & Senatu. Cæterùm vir fuit ſummæ continentiæ & probitatis. Vel intellige filium hujus Pub. Scipionem Æmilianum, qui etiam Perſen devicit, Carthaginem ſex menſibus delevit, Numantiam ad deditionem compulit, &c. Aurel. Victor.

4. *Curios.*] De his Sat. 2. v. 3.

Dimidios.] Mediâ ſui parte mutilatas Imagines temporis edacitate, ac vetuſtate: aliam ſine humeris, aliam ſine auribus & naſo, &c.

Humeroque minorem Corvinum.] Alii codices, *Humeroſque.*] Cæterùm ſecutus ſum hanc lectionem, ne bis idem dicatur: legunt enim plures, *naſumque minorem Corvini.* Atqui ſequitur mox *Galbam auriculis naſoque carentem.*

5. *Corvinum.*] M. Valerius Tribunus Militum, ope corvi, de ingenti Gallo provocatore victoriam retulit, hinc *Corvini* cognomen adeptus. Vide Tit. Liv. lib. 7. cap. 26.

Galbam.] Ser. Sulpitius *Galba* Neroni ſucceſſit, Imperator id atrio ſtemma propoſuit, quo paternam originem ad Jovem referebat. Sueton. Galb. cap. 2.

6. *Generis tabulâ.*] Tabulâ genealogicâ deſignare quàm multi Dictatores & Equitum magiſtri in ea gente fuerint.

Corvinum, posthac multâ deducere virgâ
Fumosos Equitum cum Dictatore Magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur? Effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox,
Ante Numantinos? Si dormire incipis ortu
Luciferi, quò signa duces & castra movebant?
Cur Allobrogicis & magnâ gaudeat arâ

Corvinum, ac deinde multiplici ramo derivare Magistros Equitum fumo obsitos cum Dictatore, si vita ducitur improbè in conspectu Lepidorum? Quorsum imagines tot Ducum si per totam *noctem luditur aleâ, coram Numantinis? Si somnum auspicaris surgente Phosphoro, quando bellatores agitabant vexilla, & castra? Quare Fabius Hercules in domo genitus fruatur Allobrogicis,*

ANNOTATIONES.

7. *Deducere.*] Sunt qui legant, *contingere*. Alii versum hunc omninò rejiciunt; alii etiam præcedentem ac sequentem; sed perperàm: ut docet Just. Lips. Epistol. quæst. lib. 4. epist. 15.

Virgâ.] Multis ramis è stirpe seu trunco deductis & prodeuntibus, in stemmate, seu consanguinitatis, ut vocant, arbore. Vel, radio, quo ostenduntur summi quique viri in eodem stemmate. Alii respiciunt ad virgas & fasces Dictatori solitas præferri: sed non placet ea interpretatio.

8. *Fumosos.*] Legunt alii, *famosos*, minùs benè. ut videtur, Cic. in Pisonem. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem.* Porrò in atriis erat culina & ignis, hinc atria, quasi atra, fumo & fuligine: hinc & fumosæ imagines; ut observat Servius. Vide Sigon. c. 20. l. 2. de antiq. Jur. Civil. Rom.

Equitum cum Dictatore Magistros.] Dictatori semper aderat Magister Equitum, & ab eo statim creato dicebatur. Testis Livius passim. Equitum Magister dictus, quòd jus summum in Equites & Accensos haberet: sicut & Populi Magister Dictator appellatus est, quòd summam in omnes potestatem obtineret. Auctor est Varro 4. de Ling. Lat. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 6. Nos alibi plura de Dictatoris auctoritate.

9. *Coram Lepidis.*] Coram imaginibus tot virorum, qui probi fuerunt ac verè nobiles. *Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S. C. posita illi, qui jam virtuti maturus, honori tempestivus,* &c. quæ habet. Valer. Max. lib. 3. c. 1.

Malè vivitur.] *Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis.* Greg. Dial.

10. *Alea.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 57.

11. *Ante Numantinos.*] Ante imagines Numantinorum. P. Scipio Æmilianus (de quo paulò antè) Numantiam in Hispania civitatem valdè bellicosam, correctâ priùs militum disciplinâ, fame vicit. Hinc Numantinus dictus. Aurel. Vict. Vide Flor. lib. 2. cap. 18. de Numantino Bello.

Si dormire incipis, &c.] Si postquàm in epulis & alea noctem egisti, manè dormis tùm cùm majores illi quos jactas, vigilabant potissimùm pro Republica, & in hostes progrediebantur.

Ortu Luciferi.] Sunt qui vesperum intelligi pertinaciter contendant, eò quòd tunc etiam castra moverint Duces. Sed apagè. Manè potiùs designari, & contextus & Luciferi nomen probant; & viri graves censent.

12. *Luciferi.*] Hæc est Veneris stella, quæ post occasum Solis apparet statim, tuncque Hesperus, & Vesper apud Virgilium & alios, apud Plautum Vesperugo dicitur: ante ortum vero, & sub auroram Phosphorus, & Lucifer vocatur. Undè Virgil. Eclog. 8.

Nascere præque diem veniens age Lucifer almum.

Plin. lib. 2. cap. 8. sic ait, *Infrà Solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe, & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit: ut Sol alter, diem maturans. Contrà ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens,* &c.

13. *Cur Allobrogicis,* &c.] Cur majorum gloriam ostentat qui est inglorius, cur virtutes qui vitiosus?

Allobrogicis.] *Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum:* inquit vetus Schol. Allobrogibus devictis: nam Fabius Max. *Gallica victoria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris peperit:* ut ait Valer. Max. lib. 6. cap. 9.

Allobrogicis.] De his populis vide Sat. 7. ad v. 214.

Magnâ gaudeat arâ.] Propè Circum Flaminium erectâ in honorem Herculis, à quo ferunt ortam Fabiam Gentem, quæ & habebat Sacra Herculis hæreditaria. Vet. Schol. Tit. Liv. l. 1. c. 7. Plut. in Fab. Macrob. l. 3. c. 6. &c. Ovid. Fastor. 1.

Constituitque sibi, quæ maxima dicitur, aram.

Magnâ gaudeat arâ.] Senec. de Benef. 4. c. 30. sic habet: *Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater? .... Quid nuper Fabium Persicum, cujus osculum etiam impudici vitabant, Sacerdotem non in uno collegio fecit; nisi Verrucosi & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro Republica unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus ut non præsentes solùm illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus,* &c.

Natus

Natus in Herculeo Fabius Lare? Si cupidus, si
Vanus, & Euganeâ quantumvis mollior agnâ:
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squallentes traducit avos: emptorque veneni
Frangendâ miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, NOBILITAS sola est atque unica virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:

ingentique altari, si avarus, si inanis, atque delicatior licèt oviculâ Euganeâ; si lumbos molles frictus pumice Catanensi dehonestat majores squalidos, ac toxici mercator infelicem stirpem contaminat effigie rumpenda? Quamvis antiquæ imagines *ceree undequaque decorent omne vestibulum, nobilitas una est dumtaxat virtus. Sic indole Paulus, aut Cossus, aut Drusus:*

ANNOTATIONES.

14. *Natus in Herculeo Fabius lare.*] Degener aliquis à familiæ suæ gloria: qualis Fabius ille cognomento Persicus, Q. Fabii Max. Allobrogici filius, cujus flagitiosos mores notat Valer Max. l. 3. c. 5. & Senec. de Benef. l. 2. c. 21. ubi Græcinum Julium virum egregium laudat, quòd pecuniam à Fabio Persico missam repudiâsset, dicens, nolle se ab eo beneficium accipere, à quod propinationem accepturus non erat. Quem in locum Just. Lipsius ita scribit: *Is Paulus Fabius Consul fuit sub Tiberio, anno* 786. *Quare Persicus? A Rege Perse, opinor, memoriâ victoriæ ejus ab Æmilio Paulo partæ; è qua gente hic fuit, etsi majores adoptione translati in Fabiam. Clarus igitur, sed ô fœdus!*

Herculeo.] De Hercule multa Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. Tit. Liv. lib. 1. cap. 7. cit.

Lare.] *Lares* Dii familiares & domest. qui & Penates, quoniam in interioribus ædibus colebantur, sæpè usurpantur pro ipsa domo. Laræ Nymphæ & Mercurii dicuntur filii. Ovid. Fab. 2. Plato dicebat homines qui probi fuissent, post mortem Lares fieri, qui verò improbi & nequam, Lemures.

15. *Euganeâ.*] Tit. Liv. initio l. 1. Euganeos inter mare Alpesque positos esse affirmat, & ab Henetis pulsos. Plin. l. 3. c. 20. Graiarum Alpium incolas dicit, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Capite verò præcedenti eorum Metropolim Veronam statuit. Hîc ponuntur Euganei pro Altinis & Patavinis affinibus, quorum lana & oves laudantur tùm apud Martial. Lib. 14. Epigr. 155. cùm apud alios.

16. *Si tenerum attritus,* &c.] Si libidinosus & infamis fuerit.

Attritus Catinensi pumice lumbum] Ex more impudicorum quorumdam & effœminatorum, qui pumice lumbos depilabant ac lævigabant: ut cætera non dicam paulò turpiora.

Catinensi.] Catana sive Catina urbs est Siciliæ vicini Ætnæ montis ignes & lapides evomentis eructationibus obnoxia: non parvam inde vestitatem passa anno 1669.

Pumice.] *Pumex* lapis spongiosus, aridus, incendio excoctus, candens, minimè ponderosus, utilis ad lævigandum: atque ut habet Plinius, l. 36. c. 21. *In usu corporum lævigandorum fœminis jam quidem & viris.* Turneb. lib. 7. cap. 20. vult hîc notari Catanenses velut addictos huic mollitiei, quòd se glabros pumice redderent.

17. *Squallentes.*] Vel deformatos ac sordidos vetustate, vel ex more bellatorum ac fortium virorum, cultum corporis negligentes.

Traducit.] Dedecorat, & probro exponit. Solebant noxii per forum & amphitheatrum Romæ traduci, appensa collo ferentes elogia, seu inscriptiones criminum, & suæ damnationis causas: Testis Sueton. Tit. cap. 8. &c.

Emptorque veneni.] Veneficus infami hac artu notus.

18. *Frangendâ.*] Frangi digna. Jam suprà notavi ex Lipsio, dejici, frangi, ac deleri consuevisse eorum imagines, qui degenerâssent à suæ gentis nobilitate, ut & rursùm indicat Juvenalis Sat. 10. v. 58.

Funestat.] Quasi funere incestat & polluit.

19. *Ceræ.*] Vide suprà, ad v. 2.

21. *Paulus, vel Cossus,* &c.] Pauli, Cossi, Drusi virtutes æmulare.

Paulus.] Paulus Æmilius fortitudine pariter ac temperantiâ clarus. De eo Plutarch. in ejus vita. Aurelius Victor de viris illustribus, &c.

Cossus.] Aulus Cornelius Cossus Tribunus Militum Tolumnium Veientium regem gloriosè vicit, atque opima de eo spolia secunda retulit Feretrio. Tit. Liv. lib. 4. c. 19. Florus autem lib. 4. cap. 12. *Augustus Cæsar,* inquit, *Getulos accolas Syrtium Cosso duce compescuit, undè illi Getulici nomen.* De hoc itaque videtur potiùs loqui Juvenalis; addit enim mox; *Salve Getulice.*

Drusus.] Idem Florus citato mox loco, ait Augustum feras quasdam gentes per Claudium Drusum privignum suum perpacâsse, &c. At Sueton. Tiber. c. 3. magis ad rem facit, ubi ait. Drusum duce hostium Druso cominùs trucidato sibi posterisque suis cognomen invenisse: item, ex Gallia Provincia retulisse aurum Senonibus olim in obsidione Capitolii datum. Nisi fortè placet intelligere Julium Drusum Tribunum Plebis, cujus ædes cùm vicinorum oculis multis locis paterent, & opifex quidam eas se quinq; talentorum mercede mutaturum sponderet, decem dabo, inquit Drusus, si totam domum meam vicinis undique perspicuam feceris, ut testes sint illi quonam modo vivam, &c. quæ narrat Plutarchus in præceptis politicis, non longè ab initio.

Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi, te consule, virgas.
Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,
Justitiæque tenax factis dictisque mereris?
Agnosco procerem. Salve, Getulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine rarus
Civis, & egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantùm
Insignis? Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cygnum: parvam extortamque puellam,

illam præfer imaginibus avorum tuorum: hæc præeat ipsis virgis, te Consule. Priora mentis ornamenta debes mihi. Siquidem *verbis & actionibus dignus es æstimari optimus & æquitatis observantissimus, cognosco nobilem. Ave, Getulice, sive tu Silanus,* vel *aliâ de stirpe qualibet advenis triumphanti patriæ civis eximius ac præcellens. Placet exclamare, quod plebs vociferatur, reperto Osiri. Nam quis nobilem vocaverit eum, qui stirpe indignus, ac præstanti solùm titulo clarus? Pumilionem cujuspiam appellamus Atlantem; Æthiopem cygnum; pusillam distortamque adolescentulam,*

ANNOTATIONES.

22. *Hos ante effigies, &c.*] Pluris æstima bonum esse, quàm bonis fuisse prognatum. Vel illustrium avorum mores considera magis quàm statuas & imagines.

23. *Præcedant ipsas illi, &c.*] Probos mores præfer non tantùm præclaræ origini, sed & summis Magistratibus.

Virgas.] Fasces è virgis ac securibus colligati, Consulum insignia, metonymicωs pro Consulatu ponuntur. Vide plura de his Sat. 5. ad v. 110.

24. *Prima mihi debes, &c.*] Si vis à me nobilis nuncupari, ante omnia adeoque ante bona corporis ac fortunæ, mihi debes exhibere animi bona, virtutes nempè, fortitudinem, justitiam, prudentiam, &c.

Sanctus haberi, &c.] Si virtutes habueris, sanè veram nobilitatem in te agnosco.

26. *Salve, Getulice.*] Si probus es, te saluto veneror que perinde nobilem, ac si fores Getulorum domitor Cossus, de quo antè; aut Silanus, aut alius quivis illustri natus genere.

Getulice.] Getuli populi sunt inferioris Libyæ, prope Garamantas.

27. *Silanus.*] Imperatoris Claudii gener. De eo Cornel. Tacit. lib. 12. initio. Suetun. Claud. cap. 27.

28. *Ovanti.*] Exultanti quòd te civem optimum nacta sit, diu quæsitum, ac tandem inventum.

29. *Exclamare libet populus quod clamat.*] Ægyptii nimirùm invento Api bove, exclamabant, εὑρήκαμεν συγχαίρωμεν. Vide Sat. 6. v. 526. 533. & seq. & 541.

Osiri.] Hic purrò colebatur,

---------- Atque suum pubes miratur Osirin
Barbara, Memphitem plangere docta bovem;

Eò quòd, ut canere pergit Tibull. l. 1. Eleg. 7.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ;
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem;
Hic viridem durâ cædere falce comam,
&c.

30. *Generosum.*] Senec. Epist. 44. *Quis ergò generosus?* inquit, *ad virtutem benè à natura compositus.*

32. *Nanum cujusdam Atlanta vocamus.*] Per antiphrasim & ironiam; & abblandientes vel illudentes cuidam potenti nanos ananti.

Nanum.] Apud Gell. lib. 19. cap. 13. νάνους Græci, Latini *pumiliones* vocant, parvâ nimis staturâ homines, brevi atque humili corpore, paulùm suprà terram extantes, Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 24. παρὰ τοῦ ἐγερῆσθαι τῶν ἄνω, nanos dici asserit. *Pumilionem genus in omnibus animalibus est:* inquit Plinius lib. 11. cap. 49.

Atlanta.] Ingentem ac robustum instar Atlantis, quem fabulantur humeris cœlos pertare, eò quòd de Astrologia scitè, de sphæra primus disputavit. Virgil. Æneid. 4.

---------- Maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Et alibi:

---------- Cœlum qui vertice fulcit.

Ovid. Metamorph. 4. Fab. 17.

---------- Quis enim par esset Atlantis
Viribus?

33. *Æthiopem cygnum.*] Id est, hominem nigrum appellamus album, & cygni similem, &c. scopticè. De Æthiope, vide quæ notavi ad Sat. 2. v. 23. & Sat. 6. v. 599. de Cygnis, Sat. 6. v. 164. Quibus adde quæ narrat. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 5. aitque, licèt cantus eorum à paucissimis auditus, ab Æliano tamen auditum, &c.]

Europen

Europen. Canibus pigris ſcabieque vetuſtâ
Lævibus, & ſiccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo; ſi quid adhuc eſt,
Quod fremat in terris violentiùs. Ergo cavebis,
Et metues, ne tu ſic Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? Tecum eſt mihi ſermo, Rubelli
Plance. Tumes alto Druſorum ſanguine, tanquam
Feceris ipſe aliquid, propter quod nobilis eſſes;
Ut te conciperet, quæ ſanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoſo conducta ſub aggere texit.
Vos humiles, inquit, vulgi pars ultima noſtri,
Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis.

Europam. Inertes canes & glabri veteri impetigine, atque aridæ lampadis os lambentes nominabuntur pardus, tigris, leo, & ſi quidpiam eſt inſuper in terris quod frendeat vehementiùs. Itaque vide ac time ne tu hoc modo Creticus vel Camerinus appelleris. *Ecquem egò reprehendi iſtis* ſermonibus? *Alloquor te, Rubelli Plance,* qui *ſuperbis excelsâ Druſorum origine, quaſi egeris ipſe quidpiam, ob quod fores illuſtris, ut te* utero *caperet quæ clara eſt Juli ſtirpe, non* verò *quæ mercenaria contexit ſub munimento ventis* expoſito. *Vos infimi ait, poſtrema plebeculæ noſtræ portio, quorum nullus poſſit oſtendere natale ſolum patris* ſui;

ANNOTATIONES.

34. *Europen.*] Hæc Agenoris Phœnicum regis erat filia, cujus pulchritudine captus Jupiter, ut canit Ovidius Metamorph. 2. Fab. 13.

——Sceptri gravitate relictâ,
Ille pater rectorque deûm, qui concutit orbem,
Induitur faciem tauri, &c.
Inde abit ulteriùs, mediique per æquora ponti
Fert prædam, &c.

Ab hac denominatam volunt aliqui eam orbis terrarum partem florentiſſimam quam nos incolimus.

Scabieq; vetuſtâ lævibus.] Pilis præ ſcabie decidentibus.

36. *Pardus, tigris, leo.*] Belluæ truculentiſſimæ, atque feritate innatâ inſignes. Plin. lib. 8. cap. 17. ſic habet: *Panthera* (cujus mas eſt pardus) *& tigris macularum varietate propè ſolæ beſtiarum ſpectantur. Cæteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi.* Et capite præcedenti: *Leoni,* inquit, *præcipua generoſitas,* &c. Hinc per excellentiam Θὴρ nuncupatur absolutè: ex Cœl. Rhodig. lib. 26. c. 19. Tigrin porrò *tremendæ velocitatis animal* vocat Plin. cit. l. 8. cap. 18. de ferarum iſtarum indole plura quidem & mira vide citatis Plinii locis; A. Gellii lib. 5. cap. 14. Plutarch. de animantium comparatione, &c.

38. *Ne tu ſic Creticus,* &c.] Ne tu ſic, Ironicè, & nomine tenus dicaris nobilis, ut canis piger & ſcabioſus vocaretur pardus, tigris, leo.

Creticus aut Camerinus.] Illuſtres Romani tùm genere, cùm virtutibus. Q. Metellus Cretâ ſubactâ, *Creticus* eſt cognominatus. Publ. autem Sulpitius Camerinus cum Poſthumio & Manlio miſſus Athenas à Senatu, ad deſcribendas Solonis aliarumque civitatum leges. Tit. Liv. Plutarch. in vita Pompeii Magni, &c.

39. *His ego quem monui.*] Quem verò his reprehenſionibus peto & redarguo? inquit Satiricus. Te nempè, ô Rubelli.

Rubelli Plance.] Quidam legunt, *Blande,* alii *Plaute.* Tacit. lib. 14. *Omnium ore,* inquit, *Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* In ſequentibus notatur ejus vanitas & ambitio, quæ tamen eum fefellit. Illinc porrò Lipſius non, *Plautus,* ſed *Plancus* legit. Undè caſtigatiores libri hîc habent, *Plance.*

40. *Druſorum.*] Vide ſuprà, & Sueton. in Tiber. Cornel. Tacit. Annal. &c.

42. *Ut te conciperet, quæ,* &c.] Ut naſcereris matre nobili è gente Julia, quæ orta eſt ab Julo Aſcanii filio: atque pari ac Nero gradu à Divo Auguſto maternam originem traheres; ut habet Cornel. Tacit. lib. 13.

43. *Non quæ ventoſo,* &c.] Non autem plebeia quædam mulier.

Ventoſo conducta ſub aggere.] Ad aggerem Tarquinii, ubi ſolebant plebeiæ mulieres telas texere. De illo aggere, vide Sat. 6. ad v. 588. Quidam legunt, *ſub aëre,* id eſt, ſub dio.

Conducta ſub aggere texit.] Paupercula ſuam operam texendis telis locare ſolita, ad victum mercede obtinendum.

44. *Vos humiles,* &c.] Verba ſunt Rubellii juvenis antiquâ nobilitate ſuperbientis & jactabundi.

Vulgi pars ultima.] Ego indigena & Romæ natus è clara ſtirpe: at vos advenæ ac terræ filii, è parentibus aut obſcuris aut ignotis oriundi.

Aſt ego Cecropides. Vivas, & originis hujus
Gaudia longa feras: tamen imâ plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere cauſas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata
Qui Juris nodos, & legum ænigmata ſolvat.
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi
Cuſtodes aquilas, armis induſtrius: at tu
Nil niſi Cecropides, truncoque ſimillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis diſcrimine, quàm quòd
Illi marmoreum caput eſt, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generoſa putet, niſi fortia? Nempè volucrem

ego verò Cecropides. Salvus ſis, atque diuturnâ ortûs iſtius lætitiâ fruere: in *infima plebecula diſertum nihilominùs Romanum reperies. Ille conſuevit agere cauſas illuſtris ignari. De populo togato prodibit qui Juris difficultates explicet, ac legum ænigmata. Iſte adoleſcens militiæ peritus perrexit ac Euphratem, & Aquilas obſervatrices Hollandi provicti. Tu verò nihil* es *præterquàm Cecropida, & par Hermæ truncato. Nec enim aliâ quopiam ſuperas differentiâ, niſi quod hic habet caput è marmore, effigies autem tua ſpirat. Loquere ad me, progenies Trojanorum, ecquis muta animantia exiſtimet nobilia, niſi* ſint *animoſa? Ita nimirùm*

ANNOTATIONES.

46. *Cecropides.*] Tam ſum ego Romæ nobilis, quàm qui Athenis originem ducebat à Cecrope primo illo Athenienſium rege, atque Athenarum inſtauratore: genus enim ad Cæſarem Auguſtumque refero. Vide ſuprà.

Vivas, & originis hujus, &c.] Reſpondet Rubellio Poëta: diu fruere tuâ nobilitate: verùm ne propter eam nimis ſuperbias. Sunt enim de plebe viri, quorum geſta virtuteſque refulgeant: alii Bellatores, alii Juriſconſulti, quorum etiam operâ non raro indigeant ipſi nobiles.

49. *De plebe togata.*] E viliori plebe. Vide Aſconium, & quæ nos ad Sat. 1. v. 96.

50. *Ænigmata.*] Intricatas & obſcuras Juris quæſtiones eruditorum & ſapientum interpretatione indigentes. Agell. lib. 12. cap. 6. *Ænigmata Græci,* inquit, *veteres noſtri quidam ſcrupos appellârunt.*

Solvat.] Juriſperitos ſolutores vocat Hadr. Turnebus lib. 8. cap. 19.

51. *Hic petit Euphraten.*] Hic bello ſtrenuus ad bellicas expeditiones etiam longinquas pergit, in Orientem uſque, dum tu Romæ ac domi reſides, ô nobilis ignave.

Euphraten.] Quis non audivit fluvium hunc tam celebrem Meſopotamiam Babyloniamque rigantem. De eo jam ad Sat. 1. v. 104.

Domitique Batavi cuſtodes aquilas,] It in præſidia à Romanis collocata ad continendos in officio Batavos, ne rebellent illi nuper à Domitiano ſubacti.

Batavi.] Populi ad Rhenum, quorum virtutem celebrat Cornel. Tacit. de German.

52. *Aquilas.*] Signa militaria Romanorum. Plin. lib. 10. cap. 4. *Aquilam,* inquit, *Romanis legionibus C. Marius in ſecundo Conſulatu ſuo propriè dicavit . . . . paucis ante annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua ſigna in caſtris relinquebantur:* (Lupi, Minotauri, Equi, Apri) *ea Marius in totum abdicavit,* &c. Illa porrò vel aurea vel argentea Aquilæ effigies haſtæ ſuffixa erat, cujus ima pars in cuſpidem deſinebat, quo faciliùs in terram adigi poſſet ac ſtatui: nec movebatur niſi cùm univerſus progrediebatur exercitus. Dion. l. 40. Hadr. Jun. l. 3. c. 2. Undè porrò ejuſmodi ſignum Romanis placuerit? An quòd Jovem ferunt eo uſum adversùs Titanas? An quòd eodem Jove contra Saturnum dimicante. Aquilæ augurio tanquam felici & fortunato regni victor evaſerit? Vide & Veget. lib. 2. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 2. &c.

53. *Nil niſi Cecropides.*] Tu domi quidem nobilis, nec eruditione, nec factis clarus, ſolum habes nominis ſplendorem. Hoc autem quid?

Truncoque ſimillimus Hermæ.] Statuæ Mercurii, capite formato, cætera rudi. Sic enimverò tu genere es illuſtris, de cætero inglorius. *Effigies illæ marmoreæ, vel æneæ, ſine manibus erant, quales videmus in circo:* vet. Schol. Binæ vel ternæ dabantur de Republica benè meritis, & ſupra fores diſponebantur Thucyd. l. 6. Macrob. l. 1. Saturn. c. 19. Pariter refert ſimulacra Mercurii pleraque fingi quadrato ſtatu, ſolo capite inſignita. Mercurius autem Græcis Ἑρμῆς dictus, ſeu quòd eſſet interpres & nuncius Deorum, ſeu quòd facundiæ præſit ac eloquentiæ.

54. *Vincis.*] Mutilatam illam Hermæ ſeu Mercurii imaginem non aliâ ratione vincis, quàm quòd tu vivis ac ſpiras, illa autem lapis aut metallum eſt.

56. *Teucrorum proles.*] O Rubelli, oriunde quidem è Julia gente, quæ ab Julo & Ænea Trojanis prodiit. Hi verò Teucri vocati ſunt à Teucro Dardani regis Trojæ ſocero, qui & cum genero in Troade regnavit.

57. *Quis generoſa putet, niſi fortia?*] Quis fortem equum dixerit, eò quod è fortibus ortus ſit, ſi ipſe non eſt fortis?

Sic

Sic laudamus equum, facilis cui plurima palma
Fervet, & exultat rauco victoria circo. 59
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis.
Sed venale pecus Corithæ, posteritas &
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.
Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur 65
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare nepotes.
Ergo ut miremur te, non tua, primùm aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores, 69
Quos illis damus, & dedimus quibus omnia debes.

æstimamus equum pernicissimum, cui agili multiplex ardet palma, & victoria lætatur rauco amphitheatro. Quolibet ille de agro prodit, clarus est, cujus illustris cursus præ cæteris, ac pulvis anterior in campo. At venditur Corithæ pullus. atque Hirpino genitus si infrequens victoria currui insedit. Nulla hic avorum habetur *ratio. favor nullus manium. Posteri tardis pedibus, ac vertendæ molæ idonei, coguntur heros permutare mercede parvâ; atque plaustra deducunt attritâ cervice. Itaque ut admiremur temetipsum, non tua; anteà quidpiam exhibe, quod inurere queam insignibus, præter* laudes *quas damamus ac donavimus his, à quibus habes cuncta.*

ANNOTATIONES.

58. *Facilis cui plurima palma.*] Qui velocitate suâ multas facilè victorias parat in curuli certamine, in campo, in circo.

59. *Fervet.*] Seu ob fervorem cursûs, seu ob ardorem animi victoris, seu denique ob insonantes spectantium plausus & acclamationes.

Rauco.] Acclamantes vociferando rauci fiunt.

Circo.] Sat. 3. ad v. 65, & 223.

61. *Æquore.*] Ab æquilitate *æquor* appellatur, non tantùm mare nullis motum ventis, sed & agri planities. Tull. 1. de Divin. n. 93. *Ægyptii,* inquit, *& Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes.*

Pulvis.] Horat. Ode 1.

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat; metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis.
Terrarum dominos evehit ad Deos.

62. *Sed venale pecus Corithæ.*] Fortium equorum pulli, si degeneres fuerint, continuò venduntur, plaustro trahendo adhibentur, aut versandæ in pistrino molæ.

Corithæ.] Equæ generosissimæ. Alii intelligunt gregem equorum qui alebantur ad Corithum Hetruriæ opidum & montem.

63. *Hirpini.*] Equi nobilissimi & victoris. Sunt etiam in Italia Hirpini montes, è quibus fluit Aufidus amnis Apuliæ. Malim de equo intelligere. Martial. lib. 3. Epig. 62.

Hirpini veteres qui benè nivit avos.

Quem locum explicans Justus Lipsius Centur. 3. Epist. 26. *Quis iste Hirpinus,* inquit, *non è familia Rom. ne erres (etsi ea quoque fuit) sed equum intellige in circo nobilem & multarum palmarum. Nam ea etiam insania, ut stemma & proavos equorum talium quærerent factionarii, atque inter se celebrarent.* Et paulò pòst. *Clarissimè lapis vetus, quem Romæ olim vidi & exscripsi. In medio vir est (conditor factionis Russatæ) qui dextrâ baculum, sinistrâ pabulum tenet: extrinsecus duo sunt assilientes equi, cum gemina inscriptione; altera: Aquilo Nepos Aquilonis vicit* CXXX. *secundas tulit* LXXXVIII. *tertias tulit* XXXVII. *Altera: Hirpinus Nepos Aquilonis vicit* CXIV. *secundas tulit* LVI. *tertias tulit* XXXVI. *Habes itaque ipsum hîc Hirpinum, atque adeò ejus avum Aquilonem.*

Si rara jugo victoria sedit.] Si rarò victor fuit trahens currum in curuli certamine.

64. *Nil ibi majorum respectus.*] Non attenditur quàm fortes ac veloces extiterint equorum avi, sed quàm ipsi nepotes generosi sint & pernices, quos servare domini volunt; aliàs venales eos exponunt.

66. *Tritoque.*] Per jugum assiduum.

Epirhedia.] Plaustra, vehicula. Quint. lib. 1. cap. 5. *Romani suam hanc fecere vocem,* inquit, *ex utraque aliena, ἐπὶ, Græcâ, & rhedâ, Gallicâ.*

67. *Segnipedes.*] Βραδύπους. At sonipes dicitur equus valdè celer.

Nepotes.] Plures codices habent, *Nepotis*; ut sit viri nomen pistrinum Romæ celebratum habentis.

68. *Ut miremur te,* &c.] Ut te verè nobilem clebremus, potiùs quàm laudemus tuam originem, majorum præclarè gesta, quæ sunt extra te, & alia quæ te laudabilem non faciunt, ede ipse aliquid memoriâ dignum, quod majorum tuorum titulis adjungamus.

70. *Quibus omnia debes.*] De tuo nihil habens.

Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim fermè sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer: ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei, Phalaris licèt imperet ut sis
Falsus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

Ea sufficiant ad adolescentem quem nobis rumor fert arrogantem, ac tumidum, atq; repletum Nerone cognato. Etenim infrequens ferè sensus communis in ea sorte. At non probarim, ô Pontice, æstimari te tuorum existimatione, ita ut nihil agas venturæ existimationis. Infelix est inniti laudi alienæ, ne remotis fulcris labentia cadunt culmina. Vitis in terram dejecta viduatas ulmos exoptat. Sis bellator probus, probus tutor, ipse judex incorruptus: ac *si vocaberis aliquando testis negotii ancipitis & obscuri, quamvis jubeat Phalaris sis mendax, suadeatque falsum jurare, adhibito æneo tauro, grande scelus puta verecundiæ vitam anteponere, atq; vitæ gratiâ possumdare videndi rationes.*

ANNOTATIONES.

71. *Ad juvenem.*] Rubellium, de quo sic Tacitus Annal. 14. *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia . . . Ergo permotus his Nero componit ad Plautum literas, consuleret sibi & turbis seq; pravè diffamantibus subtraheret; esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tutâ & inturbidâ juventâ frueretur. Ita illuc cum conjuge Antistia, & paucis familiarium concessit.*

72. *Plenumq; Nerone propinquo.*] De Cæsarum propinquitate superbientem. Nam Rubellius D. Augustum *per maternam originem pari ac Nero gradu contingebat.* Ex Tacit. Annal. 14.

Nerone.] *De quo magis debuit erubescere,* inquit, verus Schol. sanè quidem, sive Tiberio Nerone, seu Nerone Cæsare Agrippinæ filio, utroq; horrendis moribus infami. Sueton. & sub hoc etiam amotus ipse. Tacit. cit. mox Annal. 14.

73. *Rarus enim fermè sensus,* &c.] Rarò sapiunt, qui ad magnas opes evecti.

Stultitiam patiuntur opes.

Sensus communis.] Intelligentia omnibus communis: vis & facultas animi, quâ de rebus exterioribus rectè sentit & judicat; benè administrat, ac sapienter utitur.

In illa fortuna.] Superbâ, magnâ divite.

74. *Te censeri laude tuorum.*] Non aliter cognosci & celebrari, quàm majorum gloriâ.

75. *Pontice.*] Ad hunc enim redit Poëta, quem initio compellat, & præcipuè spectat in hac Satira.

Nihil ipse futuræ laudis agas.] Nihil agas quo à posteritate laudaris.

76. *Aliorum incumbere famæ.*] Pendere omninò ab existimatione majorum, & nullâ niti virtute ac laude propriâ.

77. *Ne collapsa ruant,* &c.] Subductis columnis tectum fuit, vitis ulmo separata serpit & jacet; sic tu humilis & abjectus existimabore, subtractâ alienâ laude & famâ, cui totus incumbis, perinde ac sit tua foret.

78. *Viduas.*] Sic & ulmo maritari vitis dicitur. cùm ei adjungitur, adhæret, innectitur: illique est amica, teste Isidoro, pariter & Plinio lib. 17. cap. 23. *Nobilia,* inquit, *vina nonnisi in arbustis gigni, longo judicatur ævo: adeò excelsitate proficitur. Hâc ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus.* Et paulò pòst, *Maritare nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento . . . Deflectenda vitis aut palmes juxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem.* Ex quibus vides ulmos, & cœlibes, & maritas, & viduas ratione vineæ appellari.

79. *Esto bonus miles.*] In omni conditione virtutem cole, capitis etiam periculo.

Tutor.] Pupillorum fidelis patronus ac defensor

81. *Phalaris licèt imperet,* &c.] Horat. lib. 3. Od. 3.

Justum ac tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis Tyranni.
Mente quatit solidâ,

Phalaris.] Tyrannus in Siciliâ, de quo vide notata ad Pers. Sat. 3. v. 39.

82. *Et admoto dictet,* &c.] Minitans dirum illud in tauro suo ardente supplicium, nisi obsequaris, & pejeres.

83. *Pudori.*] Reverentiæ & observantiæ quam debes virtuti atque officio tuo.

84. *Vivendi perdere causas.*] Veritatem, honestatem, justitiam aliasque virtutes, propter quas vivimus. Cic. Acad. q. asserit hominem *natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Part. 91. *Hominum genus ad honestatem natum.* Et de leg. 1. n. 28. *Nihil esse præstabilius, quam planè intelligi nos ad justitiam natos.*

Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum
Gaurana, & Cosmi toto mergatur aheno.
Expectata diu tandem provincia cùm te
Rectorèm accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone & avaritiæ; miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exhausta medullis.
Respice quid moneant leges, quid Curia mandet;
Præmia quanta bonos maneant; quàm fulmine justo
Et Capito & Numitor ruerint, damnante senatu,
Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?

improbus *necem meritus interit, quamvis sorbeat ostrea centum è Gauro, ac perfundatur integro Cosmi* vase *æneo. Quando provincia dudum sperata gubernatorem te aliquando suscipiet, iracundiæ adhibe fræna & moderationem, adhibe etiam cupiditati. Miserare pauperes socios. Cernis ossa Principum exsucta medullis inanibus. Animadverte quid jura præscribant, quid Senatus jubeat, quàm magna probis commoda reserventur, quàm æquo tonitru prostrati sint, Curiâ condemnante, & Capito, & Numitor, Cilicum deprædatores. Verùm quid prodest damnatio, quando Pansa aufert quodcumque Natta non abstulit?*

ANNOTATIONES.

85. *Dignus morte perit.*] Vitiosus quisque mortuus est, non vivit. Hinc Plin. lib. 13. cap. 3. adversùs luxuriosos ait: *Quis non meritò judicet, periisse tales?* Apocalyps. 3. *Nomen habes quòd vivas & mortuus es.*

Cœnet licèt ostrea centum.] Etsi lautè vescitur, atque unâ cœna centum ostrea devorat.

Ostrea.] Vide Sat. 4. v. 142.

86. *Gaurana.*] Optima nimirùm, & ad Baias & lacum Lucrinum capta, prope Gaurum Campaniæ montem. Strabo lib. 5. & Plin. lib. 3. cap. 5. *Hæc litora*, inquit, *præter cætera in toto mari, conchylio & pisce nobilitantur.*

Cosmi. Viri luxu famosi, unguentorum & odorum amantissimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis.

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Toto mergatur aheno.] Plin. cit. l. 13. c. 3. *Jam non lini tantùm, sed perfundi unguentis gaudent.*

87. *Expectata diu cùm*, &c.] Cùm Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapinis aut crudelitate. Cic. 3. de Offic. n. 21. *Detrahere aliquid alteri, atq; hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, ... Nam principio tollit convictum humanum & societatem.*

89. *Sociorum.*] Provincialium jam receptorum in societatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

90. *Ossa vides*, &c.] Principes ipsos regionis bonis omnibus spoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis regibus sententiam comminiscuntur, sed perperàm, ut videtur.

91. *Quid moneant leges.*] Quas *ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas esse constat*, ex Cic. 2. de leg. n. 11.

Quid Curia mandet.] Ne scilicet improbitate tuâ te Romanosque odiosos facias victis, sed ut è contra temperantia & humanitate, sociis amabile reddas Imperium Romanorum.

92. *Præmia quanta bonos maneant.*] Virtute insignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine justo.] Gravi pœnâ, justâ severitate.

93. *Et capito & Numitor.*] Sociorum spoliatores graviter à Senatu mulctati.

Capito.] Cossutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accusatus à Cilicum legatis. Tacit. Annal. 16. *Is*, inquit, *præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quòd ejus auctoritate con idisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.*

Numitor.] De eo jam Sat. 7. v. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hîc intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni à Vitellio Imperatore Præfectus legitur, apud Corn. Tacit. Hist. 4.

94. *Piratæ Cilicum.*] Quasi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequàm à Pompeio coërcerentur, piraticâ infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ.] Ita vocantur prædones marini, à dolis & artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cœl. Rhodig. l. 11. c. 8. Aristoph. Schol. ait πεῖρας, dici artes & dolos; undè nuncupentur Piratæ, οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι.

Cilicum.] Hi tenebant Asiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa pessimis unum faciebant, teste Suidâ.

Sed quid damnatio confert.] Quid Provinciales spoliatos juvat damnatio spoliatoris, si vel malo Præfecto alter non melior succedit, perinde rapax, quod residuum erat emungens; vel Consul aut Prætor damnato spoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam restitui oportebat spoliatis? Vide Sat. 1. v. 34. & seq. & v. 47. & seq.

95. *Pansa.*] Sumitur vel pro novo Præfecto, vel pro Consule aut Prætore, ut dictum.

Natta.] Præfectus prior. *Nattæ* discincti, i. e. luxuriosi & nequam meminit Pers. Sat. 3. v. 31.

Præ-

Præconem, Chærippe, tuis circumſpice pannis, 96
Jamque tace. Furor eſt poſt omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, nec vulnus erat par
Damnorum, ſociis florentibus, & modò victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens ſtabat acervus
Nummorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhaſii tabulis, ſigniſque Myronis, 102
Phidiacum vivebat ebur, necnon Polycleti
Multus ubique labor; raræ ſint Mentore menſæ.
Inde Dolabella eſt, atque hinc Antonius, inde 105

O Cheripppe, intuere buccinatorem ad tuos pannos, & modò ſile. Inſania eſt naulum amittere poſt univerſa. Nam erat pridem luctus æqualis, neque ſimilis plaga detrimentorum, felicibus tunc *ſociis, & jam ſubactis. Tum abundabant ædes integræ, magnuſque aderat pecuniæ cumulus, Pallium Laconicum, murices Coi; atque ebur Phidiæ ſpirabat, cum tabellis Parrhaſii, & ſtatuis Myronis, Polycleti etiam paſſim opus multiplex. Vix* erant *menſæ abſque Mentoris* calicibus. Illinc *Dolabella* prodiit, *illinc etiam Antonius,*

ANNOTATIONES.

96. *Præconem, Cherippe,* &c.] O Cherippe Provincialis, quære præconem qui ſub haſta vendat tuos pannos, & reliquam ſupellectilem, ne alter prædo rapiat, neque de priori conquereris, ſine ullo fructu, imò cum nova impenſa, navigando Romam, ad eum accuſandum, nihilque de ablatis recipiendo. Vel, ſenſus eſt: dum vides quæ tua ſunt vendi ac tibi perire, ſile tamen, ne quid gravius etiam patiaris ab iniquo Prætore, vel Præfecto.

97. *Furor eſt poſt omnia perdere Naulum.*] Metaphora à Navarcho, qui perditis naufragio bonis ac mercibus univerſis, etiam amittit mercedem quæ ſolvi debebat pro victura & navigatione. Senſus eſt hîc; ſtultè ageres; ſi ereptis à Præfecto bonis, novos ſumptus fruſtrà faceres, è Cilicia aut aliâ regione longinquâ Romam petendo, ubi etſi damnetur ſpoliator, non redduntur bona ſpoliatis.

Naulum.] Ναῦλον, pretium navigationis.

98. *Non idem gemitus olim,* &c.] Cùm ab hoſtibus nobis ac victoribus detrimentum in bello quondam capiebant, vix erat quòd quererentur; at illi modò victi, & in noſtram admiſſi ſocietatem & amicitiam certè meritò queruntur, quoties vexantur à Præfectis.

Nec vulnus erat par.] Tunc enim opulentis auferebantur ſuperflua; ſed nunc egenis eripiuntur neceſſaria.

101. *Spartana chlamys.*] Purpureæ veſtes è Sparta & Inſula Co. Chlamys eſt propriè paludamentum, ſeu veſtis militaris.

Spartana.]*Sparta.* UrbsPeloponneſi,anteà Lacedæmon vocata, celebris virtute civium, & Lycurgo Legiſlatore. Ad proximum huic Tænarum Promontorium murex piſcis benè multus capiebatur, è cujus ſucco fiebat color purpureus.

Conchylia Coa.] Purpura è Conchyliis ſeu muricibus, & bombycinæ veſtes in ea Ægei maris Inſula fabricatæ, & tinctæ. Vide Sat. 3. ad verſ. 81.

102. *Parrhaſii.*] Pictor ille inſignis Epheſi natus, cujus cum Zeuxide certamen, & alia quædam narrat Plin. lib. 35. cap. 9. & 10. nimirùm Zeuxis fefellerat aves ad pictas uvas advolantes: at Parrhaſius ipſum fefellit Zeuxidem picto linteo, quod hic removeri non ſine riſu & pudore poſtulavit. Quintil. lib. 12. cap. 10. *Zeuxis,* inquit, *luminum umbrarumque inveniſſe rationem, Parrhâſius examinâſſe ſubtiliùs lineas traditur . . . . Mollicra ſupradictis Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto ſupra cæteros; I[illegible]rum tamen auctoritatem non explevit. . . . . Quæ Polycleto defuerunt Phidias habuit, quanquam Diis quàm hominibus effingendis melior artifex,* &c.

Myronis.] Hic ſtatuarius famâ notus. De ejus ex ære bucula, quam & vituli adibant, ac tauri. Vide Auſon. Epig. 57. & ſeq.

103. *Phidiacum vivebat ebur.*] Erant etiam imagines ex ebore, Phidiæ manu tam artificioſè ſculptæ, ut ſpirates credideris. Martial. Lib. 3. Epigramm. 35.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Piſces aſpicis: adde aquam, natabunt.

Polycleti.] Et is ingenioſus admodùm fuit Statuarius. De eo vide Ælian. var. hiſtor.

104. *Mentore.*] Plin. lib. 33. c. 11. *L. Craſſus Orator duos ſcyphos Mentoris arte cælatos ſeſtertios centum emit.* Martial. Lib. 3. Epig. 41.

Inſerta phialæ Mentoris manu ducta
Lacerta vivit, & timetur argentum.

Et Lib. 9. Epigramm. 60.

Pocula Mentoreâ nobilitata manu.

105. *Inde Dolabella eſt,* &c.] Hæ tantæ Provincialium opes dederunt occaſionem rapinis Dolabellæ, Antonii, Verris, &c.

Dolabella.] Qui Proconſul Aſiam deprædatus eſt, accuſante verò M. Scauro fuit damnatus.

Antonius.] C. nimirùm Antonius, qui à Cenſoribus Senatu motus eſt, quòd ſocios in Achaia ſpoliâſſet; accuſatus à Cæſare. Vetus Schol. Pædian, &c.

Sacrilegus

Sacrilegus Verres. Referebant navibus altis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.
Nunc ſociis juga pauca boum & grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripietur agello:
Ipſi deinde Lares, ſi quod ſpectabile ſignum;
Si quis in ædicula Deus unicus. Hæc etenim ſunt
Pro ſummis: nam ſunt hæc maxima. Deſpicias tu
Forſitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum

illinc ſacrorum violator Verres. Conditas profundis navibus exuvias reportabant, ac plurimos de otio triumphos. Jam ſociis juga boum non multa, & armentum equarum exiguum; atque gregis parens abducentur poſt ablatum agrum: Penates etiam poſteà; ſi quædam imago ſpecioſa; ſi numen aliquod reſiduum in ſacello. Enimverò putantur ea pro maximis; ea quippe habentur præcipua. Tu fortaſſe contemnas inertes Rhodios, & jure Corinthum aſperneris

ANNOTATIONES.

106. *Verres.*] Siciliæ Prætor dicam, an prædo, qui nec templis, nec ullis rebus ſacris pepercit. Cic. paſſim, tot in eum actionibus.

107. *Occulta.*] Furta ſcilicet occultantur; at acquiſita jure belli ſpolia palàm oſtenduntur. Porrò hîc alii produci aiunt ultimam ſyllabam ob ſequentes duas conſonantes; alii legunt, *occulta & ſpolia.* Virgil.

. . . . . . *Date tela, ſcandite muros.*

Plures de pace triumphos.] Hi plura de pacatis & amicis Pom. Rom. regionibus ſpolia revehebant, quàm alii de rebellibus, aut de hoſtibus in bello.

109. *Pater armenti.*] Taurus, vel equus admiſſarius generando deſtinatus.

110. *Lares.*] Vide ſuprà v. 14. annotat.

111. *Deus unicus.*] Simulacrum aliquod unum à præcedentibus Præfectis relictum, necdum furto ablatum.

Hæc etenim ſunt pro ſummis, &c.] Vel ſimpliciter, pauca hæc reſidua inopibus magna cenſentur. Vel, graviora hæc ſcelera gravioribus ſceleratis reſervantur. Vel ironicè, hæc ſumma non pertinent ad tenues Provinciales, ſed potiùs ad ſummos viros, &. ea proinde Romani rerum domini auferre debent.

112. *Deſpicias tu,* &c.] O Provinciæ Rector & Præfecte, impunè quidem vexare poteris fractas deliciis nationes, at non ita bellicoſas.

113. *Imbelles Rhodios.*] De Inſula & urbe Rhodo multa jam notavimus, ad Sat. 6. verſ. 296. Rhodios opibus abundantes ac voluptatibus enervatos à priſtina virtute deſciviſſe, inter alios teſtatur Athenæus lib. 13. cap. 2. ubi mollitiem eorum perſtringens, ait, quamvis apud illos cautum lege ſit, ne quis radatur, violatæ legis tamen reum neminem agi, quandoquidem raduntur omnes. Et Cœl. Rhodig. lib. 19. cap. 6. *Citharœdus Stratonicus,* inquit, *Rhodios prædicabat eſſe albos Cyrenæos, & procorum civitatem, cùm illos animadverteret ſpatalonas & thermopotas, id eſt, fluere deliciis, & calidum bibere.* Idem lib. 29. cap. 24. Signorum ad ſeptuaginta tria millia Rhodi fuiſſe refert.

Unctamque Corinthum.] Luxui deditam, quod vitium opes ac rerum abundantiam ſequi ſolet. Urbs illa in medio ferè Iſthmi Peloponeſiaci ædificata, duplici utrimque portu commoda, hinc mare Ægeum, illinc Ionium ſpectat; undè *Bimaris* vocatur Horatio Lib. 1. Ode 7. & Ovid. Faſt. 4. Dives Homero, Emporium Thucydidi, decus Floro, totius Græciæ lumen Ciceroni celebratur: Quin & de Corintho Solem Neptunumque contendiſſe, fabulari ſunt. Tam felix, ut ſervorum myriadas ſex & quadraginta habuerit, teſte Athenæo l. 6. cap. 20. Cæterùm Corinthios variis libidinum generibus turpes, vel unus Apoſtolus in ſuis ad eos Epiſtolis ſatis indicat. Adde confictum à Græcis vocabulum, *κορινθιάζεσθαι,* quod ſignificabat, *ſcortari, & lenocinari.* Cœl. Rhodig. lib. 19. cap. 6. putres Corinthios appellat. Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 4. adag. 1. *non cuivis licet adire Corinthum,* ex Strab. lib. 8. & Gell. lib. 1. cap. 8. explicat de præcipiti in luxuriam civitate, deque tot ibi libidinum illecebris, quas aut ſoli vincant virtute præſtantes viri ultrò oblatas; aut in quas tantos facere ſumptus non queant niſi valdè opulenti. Hinc illud Demoſthenis ab Laïde deterriti, *tanti pœnitere non emo.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. c. 25. & 26. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 15. Athen lib. 13. c. 4. refert, pro graviſſimis rebus meretrices Corinthi ſupplicare Diis ſolitas; votumque ſolemne Corinthiorum fuiſſe, adducturos ſe Veneri aliquot meretrices. Ibid. cap. præced. fit mentio ſcorti illius famoſi. Laïdis nempè, de qua mox. Demùm Corinthus in magnam elata potentiam ſimul & ſuperbiam, quâ nec Romanæ urbi cederet, inde bellum, & è bello excidium ſibi comparavit, anno ante Chriſtum 146. E liquefactis & confuſis in urbis incendio metallis factum eſt illud æs, quod Corinthium vocant ac mirè laudant veteres Juſtin. lib. 34. Plin. lib. 34. cap. 2. Illa tamen poſteà reſtaurata fuit.

Despicias meritò. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi lævia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce & messoribus illis,
Qui saturant urbem, circo, scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cùm tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus & miseris: tollas licèt omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula, & galeam. Spoliatis arma supersunt.

unguentis delibutam. Nam *quid agent tibi juvenes resinâ lævigati, & glabra nationis universæ crura? Aspera fugenda est Hispania, axis Gallorum, atque ora Illyrii. His etiam indulge messoribus, qui frumento replent civitatem* ludis *Circensibus ac Theatralibus occupatam. Et verò quam illinc duceres mercedem noxæ tam atrocis, quandoquidem Marius paulò antè cingulum ademit Afris inopibus? Cavendum præcipuè ne grave damnum inferatur strenuis ac ærumnosis. Quamvis auferas quicquid ubicumque est auri & argenti, dimittes clypeum & ensem, telumque, & cassidem. Denudatis arma restant.*

ANNOTATIONES.

114. *Quid resinata juventus.*] Ita legendum, non ut quidam malè, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ naturâ longæ invitis omnibus corripiantur. Quod benè monet Hadr. Turneb. lib. 13. cap. 10.

Resinata juventus.] Per mollitiem pilos è cruribus resinâ vellens. Clemens Alex. Pædag. id πιττοῦν vocat, & damnat ejusmodi Cinædos vulsos & glabros. Plin. lib. 14. cap. 20. *Arborum*, inquit, *succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europæ ferunt . . . optimam terebinthi ac tenuissimam fundunt . . . . . . Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melico colore, & carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter cæteras fulva, si teratur alba fit . . . . Resina omnis oleo dissolvitur, aut cretâ: pudetque confiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus pilis.*

115. *Lævia.*] Polita, glabra; seu resinâ seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν, detractis vulsellâ pilis.

116. *Horrida vitanda est Hispania.*] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania.] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes nôrunt. Uni verò Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigârunt. Hinc Cic. per Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem & Numantiam vocat. Vide Flor. l. 2. c. 18.

Gallicus.] Gallorum virtus Romanis non cognita solùm, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantùm non captam arcem Capitolinam: & postquàm domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis.] Seu quòd respectu Italiæ Galli ad axem, id est, Polum Arcticum & Septentrionem vergunt, seu quòd è curribus in bello decertarent.

117. *Illyricumque latus.*] Sclavonia regio aspera montibus, in longum porrecta, secundùm litus Adriatici maris Italiæ adversum: quæ pars olim Illyrici: Synecdoche. De populorum ejus ferocitate vide Flor. lib. 2. cap. 5. Legatos Romanos securi percutere ausi, Præfectos navium igne etiam combusserunt. Deinde subacti vix tamen quieverunt. Flor. lib. cit cap. 13.

Parce & messoribus, &c.] Afris quos mox nominat: ab his enim petebatur frumentum & annona nutriendis Romanis. Plin. lib. 5. cap. 4. in Africa propriè dicta regionem ducentorum quinquaginta millium passuum circuitu, laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terrâ. Porrò ibidem æmula Romæ Carthago pridem, & unius Annibalis memoria terrorem habet. Ergo & his parcendum duplici nomine.

118. *Urbem, circo, scenæque vacantem.*] Romam spectaculis impensè deditam. Vide Sat. 3. v. 223. Hîc porrò observa salsam in Romanos ironiam.

119. *Quanta autem inde feres*, &c.] Quòd si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpæ.] Injustæ vexationis sociorum.

120. *Marius.*] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. 1. vers. 49.

Discinxerit.] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel, spoliârit vestimentis, atque adeò priùs discinxerit.

Afros.] Scilicet propriè dictos, & Carthaginenses. Vide Sat. 7. v. 149. & Sat. 10. v. 148.

122. *Fortibus, & miseris.*] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, & nihil non audent.

Quod

Quod modò propoſui non eſt ſententia: verùm
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi ſancta cohors comitum; ſi nemo tribunal
Vendit acerſecomes; ſi nullum in conjuge crimen;
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:
Tunc licet à Pico numeres genus: altaque ſi te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores, ipſumque Promethea ponas:

Quod mox enuntiavi, non eſt ſententia; ac ſic habeto me narrare vobis folium Sibyllæ. Si tibi eſt comitatus familiarium incorruptus; ſi nullus intonſus venumdat tribunal; ſi nulla in uxore noxa, neque per congregationes, neque per urbes ſingulas prompta eſt currere uncis unguibus, velut Celæno, pecuniam ablatura: tum potes originem trahere à Pico. Ac ſi tibi placent excelſæ appellationes, inter avos colloca totum certamen Titanum, atque ipſum Prometheum:

ANNOTATIONES.

125. *Quod modò propoſui.*] De rebellaturis Afris, ac libertatem vindicantibus.

Non eſt ſententia.] Non unus eſt hîc ſenſus. Vel, non eſt mea mens & opinio tantùm, ſed vaticinium eſt. Vel, non eſt mea voluntas ut rebellent Afri; vel non eſt ſententiarum vanus ſtrepitus & fabuloſum commentum, ut cum Petronio loquar: ſeu non ſunt nuda verba: *In ſententia quippe ſolet interdum aliquid eſſe falſi, ut verum eſt oraculum*; ut ſcribit vetus Schol. Vel, quod per digreſſionem velut propoſui, non facit ad quæſtionem, ac inſtitutam de vera nobilitate diſceptationem, fateor; at nihilò minùs eſt certum, quàm Sibyllæ oraculum. Nam dubio procul illi Romanorum Imperium detrectabunt, & armis ſe in libertatem aſſerent, ſi ulteriùs à Romanis Præfectis opprimantur.

126. *Folium recitare Sibyllæ.*] Ex annotatis Sat. 7. ad verſ. 101. Antiqui ante inventam chartam ſcribebant in foliis palmarum, pariter & Sibylla ſua reſponſa. Varro. Hinc Virgil. Æneid. 3.

Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo, &c.

Et Æneid. 6.

. . . *Foliis tantùm ne carmina manda,*
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Sibyllæ.] Cumanæ in cujus libris continebatur fatum Imperii Romani. Vide quæ fusè notavi, Sat. 3. v. 3.

127. *Si tibi ſancta cohors,* &c.] Si nullum admittis in familiam, aut clientelam, qui non ſit probus & ſanctis moribus.

Si nemo tribunal vendit.] Si familiarium tuorum nemo judicia, te Prætore, ac favorem tuum vendit, & pactâ mercede conciliat, te conniveute, ſive puer in deliciis habitus ſive uxor imperioſa & avara.

Tribunal.] Sella eſt judicis. Meton. uſurpatur pro ſententia lata à Judice in tribunali ſedente & jus reddente.

128. *Acerſecomes.*] Ἀκερσεκόμας Doricè pro ἀκερσεκόμης, dicitur is qui comam non tondet, ab ἀ privativo, κείρω, tondeo, & κόμη, coma, Apollinis eſt epithetum, & Bacchi. At hîc puer eſt catamitus, benè comptus & capillatus, quales amabant veteres illi, & Præfecti ſecum in Provincias ducebant.

Si nullum in conjuge crimen.] Si à conjuge abſit avaritia, cupiditas.

129. *Nec per conventus.*] Juridicos nimirùm, & loca judiciis exercendis deſtinata, & per regiones conſtituta à te Provinciæ Rectore.

130. *Nummos raptura.*] Sub viri auctoritate à litigantibus exigens pecuniam, ſine ulla ratione & modo, inſtar Harpyæ inſatiabilis. Martial. Lib. 2. Epigramm 56.

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Celæno.] A voce Græca Κελαινὸς, atrum & nigrum ſignificante, appellatam aiunt unam ex Harpyis. Virgil. Æneid. 3.

Una in præcelſa conſedit rupe Celæno, &c.
. . . .
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, &c.

131. *Pico.*] Qui Saturni filius, Fauni pater fuit, ac primus Aboriginum rex & Latinorum. Virgil. Æneid. 7. Dionyſ. Halic. lib. 1.

132. *Omnem Titanida pugnam.*] Titanas omnes & Gigantas, qui Diis inferre bellum auſi, nomen ſuum tam celebre reddiderunt. Ovid. Metam. 1.

Titanida.] Appoſitum eſt: id eſt, hiſtoriam & familiam Titanum, qui pugnârunt adversùs Saturnum, ac debellârunt: deinde adversùm Jovem, à quo tandem victi vix ac ſuperati fuere. Porrò, Titan filius erat Cœli & Veſtæ, ut aiunt, frater Saturni natu major: ab illo geniti Titanes vocati ſunt. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 14. & 19. ac ſeq.

133. *Promethea.*] Japeti filium, Deucalionis patrem, qui è luto hominem finxit, ignem cœlo ſurripuit ac in terras detulit. Vide Sat. 4. verſ. 133. & ſeq.

De quocumque voles proavum tibi ſumito libro.
Quòd ſi præcipitem rapit ambitus atque libido,
Si frangis virgas ſociorum in ſanguine, ſi te
Delectant hebetes laſſo lictore ſecures:
Incipit ipſorum contra te ſtare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
OMNE animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habetur.
Quò mihi te ſolitum falſas ſignare tabellas
In templis, quæ fecit avus; ſtatuamque parentis
Ante triumphalem? Quò, ſi nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque oſſa volucri
Carpento rapitur pinguis Damaſippus; & ipſe,
Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine Conſul:

avi patrem deduc tibi è quovis libuerit codice. Si verò pronum trahit ambitio & cupiditas, ſi virgas rumpis in cruore amicorum, ſi gaudes ſecuribus fatigato carnifice obtuſis, jam tum adversùm te inſtat majorum etiam nobilitas, & lampadem accenſam portat ad turpia. Qualibet mentis labes eò graviorem in ſe noxam complectitur, quò ſublimior æſtimatur is *qui delinquit. Quorſum mihi* jactas nobilem *te, aſſuetum adulterinos codicillos obſignare in fanis quæ* tuus *avus extruxit, & coram effigie triumphali* tui *patris? Quorſum, ſi nocte mœchatus abſcondis caput obvelatum Santonico tegmine? Secundùm avorum cineres & oſſa curru citato vehitur obeſus Damaſippus; ipſeque Conſul, ipſe,* inquam, *rotas cobibet multo vinculo.*

ANNOTATIONES.

134. *De quocumque voles,* &c.] Ex iis quorum nobilitas maximè celebratur in hiſtoriarum monumentis, & quibuſcunque Scriptoribus & libris; undè voles, glorioſum tibi compinge ſtemma.

136. *Si frangis virgas,* &c.] Si ſummis Magiſtratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi ſocios, vel etiam obtruncari; atque id frequentiùs.

Virgas.] Suprà ad v. 23.

137. *Lictore.*] Vide Sat. 3. v. 128.

138. *Contra te ſtare.*] Degenerem te damnando & abdicando.

139. *Claramque facem præferre pudendis.*] Ut clariùs innoteſcat indignitas ac turpitudo tua, & majori te pudore ſuffundat. Salluſt. Bell. Jugurth. *Majorum gloria poſteris lumen eſt, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.*

140. *Animi vitium.*] Cicer. Parad. 3. *Pravitates animi vitia rectè dicuntur.*

141. *Quantò major qui peccat.*] Sic Sapient. cap. 6. *Judicium duriſſimum his qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

142. *Quò mihi te ſolitum,* &c.] Quo pacto, quâ ratione, quâ fronte nobilem te dicis, ſi ſis fraudulentus, adulter, &c. Hæc verò Satyricus ait, κατὰ κοινȣ̃; ut monet vetus Schol.

Falſas ſignare tabellas.] Vide Sat. 1. v. 67.

Falſas tabellas.] Suppoſitum teſtamentum, aliudve inſtrumentum falsò confictum.

143. *In templis.*] In his obſignabunt, quò loci ſancti as fidei ac religionis in negotio ſervatæ Judex & teſtis foret.

Quæ fecit avus.] Ergo tam tu nequam & impius, quàm tui majores boni ac religioſi extitêre.

Statuamque parentis ante triumphalem.] Quam dedecoras tuis criminibus.

144. *Quò, ſi nocturnus,* &c.] Quo etiam modo te nobilem jactas, ſi noctu vagaris ad perpetranda flagitia?

145. *Tempora Santonico velas,* &c.] Præ pudore: Nam vel impudentiſſimi flagitium patrantes abſcondunt ſe, & cupiunt non agnoſci.

Santonico cucullo.] Vetus Schol. *Birro Gallico, galero fuſco,* qualem ferunt & conficiunt Santones Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardo cucullum* vocat Martialis lib. 1. Epigram. 54. & lib. 14. Epigram. 128.

Gallia Santonico veſtit te bardo cucullo.

Cucullo.] Martial. lib. 5. Epigram. 14.

Cucullo proſpicit caput tectus.

146. *Præter majorum cineres,* &c.] Tranſit Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpat affectatum ab eis, Neronis exemplo, aurigandi ſtudium.

Majorum cineres.] Sepulcra juxta Flaminiam Latinamque viam frequentia. De quibus vide Sat. 1. verſ. ult.

147. *Damaſippus.*] Ficta vox è duabus Græcis, δαμάζω *domo,* & Ἵππ☉ *equus:* in aliis codicibus pro *Damaſippo,* legitur, *Lateranus.*

148. *Sufflamine.*] Eſt vinculum ſeu retinaculum, ne præcipites in deſcenſu rotæ rhedam ac jumenta abripiant & vexent. Scilicet inter rotarum radios immittitur ſufflamen, dum clivum deſcendere cœperit vehiculum.

Nocte

Nocte quidem; sed luna videt; sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cùm fuerit, clarâ Damasippus luce flagellum
Sumet, & occursum nusquam trepidabit amici
Jam senis, ac virga prior innuet atque maniplos
Solvet, & infundet jumentis hordea lassis.
Intereà dum lanatas, torvumque juvencum
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Hipponam, & facies olida ad præsepia pictas.
Sed cùm pervigiles placet instaurare popinas,
Obvius assiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu Dominum, regemque salutat,
Et cum venali Cyane succincta lagena.

Noctu certè; at Luna spectat, sed enim astra in testimonium advertunt lumina. Quando spatium Magistratûs finem habuerit, lucente die Damasippus virgam accipiet, nec timebit unquam incidere in familiarem jam vetulum: atque prior flagello signum dabit, ac resolvet fœni *fasciculos, & fatigatis equis hordeum proponet. Interim cùm lanigeras* oves *ac taurum petulantem ritu Numæ ad Jovis aras mactat, jurat Hipponam ac vultus adumbratos in stabulis fœtentibus. At quando nocturnas libet tabernas reparare, obviàm* illi *properat Syrophœnix continuò madens amomò, Syrophœnix habitans ad portam Judæam,* eumque *hospitis studio salutat dominum ad regem:* occurrit *quoque Cyane præcincta, cum ampulla* vini *vænum expositi.*

ANNOTATIONES.

149. *Nocte equidem.*] Dum is est Consul, præ pudore ac reverentia dignitatis, nonnisi clàm & nocte mulionis ac rhedarii munus obit.

Luna videt.] Luna scilicet aliaque sidera spectant indignitatem istam ac turpe studium.

150. *Finitum tempus honoris cùm fuerit.*] Vilem aurigandi artem resumet, atque ut antè, affectabit statim finito consulatu; id est, post biennium: nec enim erat perpetua Romæ Magistratuum potestas. Durabat Consulatus annos duos; Dictatura paucos interdum menses, aut etiam dies.

151. *Flagellum.*] Ad agendos equos.

153. *Senis.*] Ob ætatem & gravitatem reverendi.

Innuet.] Salutando velut, ac se ostentando aurigandi peritum.

Maniplos solvet.] Ad pabulum jumentis dandum, & omnia vilis agasonis implendo officia.

156. *Numæ.*] Religiosi Imperatoris, qui & ipse sacra multa obibat. Vide Sat. 3. v. 12, & 138. & Tit. Liv. lib. 1. &c.

157. *Hipponam.*] Quam in primis colit, quippe equorum & aurigandi studiosus, jumentorum Deam. Quidam legunt, *solam Hippo:* contendunt alii legendum, *solam Eponam:* præ cæteris autem Hadr. Turneb. l. 24. c. 4. lectionem hanc afferit è pulverulentis, ut ait, bibliothecarum Juvenalibus; item ex Prudent. Plutarch. & Apul. Favet vet. Schol. Alii tamed malunt, *Hipponam*, tùm ob vocis originem, tùm quod Tertull. Apologet. Deam equorum *Hipponam* vocat. Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 24.

Facies olida ad præsepia pictas.] Imagines Numinum jumentis propitiorum in equili appictas Apul. Metamorph. 3. sub finem: *In medio stabulo Eponæ simulacrum*, &c.

Præsepia.] *Præsepe* seu *præsepium* dicitur propriè alveus, in quem jumentis effunditur hordeum, aut avena in stabulo.

Olida.] Ob stercus, fimum, odoremque jumentorum.

158. *Sed cùm pervigiles*, &c.] Jam nobiles insectatur, quòd popinas frequentent, & luxuriæ dent operam, ac gulæ, &c.

Cùm pervigiles placet instaurare popinas.] Cùm verò Damasippus, omissâ aurigatione, repetit cauponas, in quibus die nocteque helluatur.

159. *Obvius assiduo*, &c.] It obviam invitans & blandimentis alliciens hominem, à quo lucrum sperat.

Syrophœnix.] Unguentarius quidam, ita dictus à Syria & Phœnicia, minoris Asiæ regionibus, è quibus optima unguenta accersebantur.

Amomo.] Unguento ex amomo. Vide Sat. 4. v. 108.

160. *Idumææ Syrophœnix incola portæ.*] *Idumæa* Syriæ pars erat Judææ finitima. Nomen habet ab Esaii, qui & Edom vocatus est. Synecdoche. Hîc intelligitur Judæa Romæ, porta, sic dicta, quòd per eam ingressi sint Titus & Vespasianus de subactis Judæis triumphantes.

161. *Hospitis affectu.*] Eo affectu, quo solent hospites invitari & excipi: crebris nimirùm prensationibus & verborum illecebris, ut ex iis quæstus fiat.

Dominum, regemque salutat.] Per adulationem vocat dominum, regem, &c. Vel ex more veterum ignotos salutantium, ut quibusdam placet. Martial. l. 1. Epigr. 113.

Cùm te non nôssem, dominum regemq; vocabam:
Cùm benè te novi, jam mihi priscus eris.

162. *Cyane*] Tabernaria quæpiam: *succincta*, ad expeditiùs ministrandum.

Defensor

Defensor culpæ dicet mihi: Fecimus & nos
Hæc juvenes. Esto; desisti nempè, nec ultrà
Fovisti errorem. Breve sit quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba.
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis
Amnibus, & Rheno, atq; Istro. Præstare Neronem

noxæ patronus mihi respondebit nos adolescentes illa etiam egimus. Concedo. Nimirùm cessâsti: neque prætcrea culpam retinuisti. Breviter duc et quod fœdè moliris. Nonnulli errores debent *rescindi cum prima barba. Indulgentiam da juvenibus.* At *Damasippus ad ea thremorum pòcula, & inscripta vela pergit, aptus militiæ Armeniæ ac propugnandis Syriæ fluminibus, & Rheno, & Danubio. Neronem servare*

ANNOTATIONES.

163. *Defensor culpæ dicet,* &c.] Aliquis errorem excusaturus, dicet fortè: indulgendum Damasippo, quod ipsi nobis olim indulsimus.

Fecimus & nos.] Et nos Juniores cùm essemus popinis & comessationibus nonnihil dedimus.

164. *Esto.*] Fateor; & hoc indulgerem juveni: at Damasippus eam ætatem pretergressus est, & rebus gravinribus vacare debet.

Nec ultrà fovisti errorem.] Non ultrà Juveniles annos istis levitatibus & erroribus indulsisti.

165. *Breve sit quod turpiter audes.*] Peccare humanum est: perseverare, diabolicum.

166. *Barba.*] Vide Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 25. lib. 4. cap. 2. & lib. 7. cap. 13. item quæ nos alibi, nempe Sat. 4. v. 103. ad vocem *barbato.* Et ad Perf. Sat. 4. v. 1.

167. *Damasippus ad illos thermarum calices.*] *Damasippus* jam vir juvenalia retinent vitia: Undè veniâ indignus.

168. *Thermarum calices.*] Loca in quibus primò sudatur, deinde lavatur, pòst ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis & de calido potu apud Romanos usitato dixi, Sat. 5. ad v. 63.

Thermarum.] De his jam Sat. 7. v. 233. In balneis tres erant regiones. In summa sudabatur, seu ad ignem seu ad solem; eratque velut hypocaustum. Undè Seneca *Sudatoria* vocat *Thermas* Epist. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconiam, eò quòd usus ejus apud Lacones frequens esset. In media regione erant aquæ calidæ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc discrimen vides inter balnea & thermas, quanquam unum pro altero sæpè usurpatur metonymicωs. Nam prima illa regio propriè thermæ sunt, balnea cæteræ.

Inscriptaque lintea.] Vela nempè acu picta, tabernis appensa cum inscriptione rerum venalium; vel etiam lupanaribus, inscripto nomine prostantium meretricum, sicut annotavi ad Sat. 6. v. 124.

169. *Maturus bello Armeniæ.*] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversùs Armenos Neronis tempore susceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. & seq.

Armeniæ.] Hæc Asiæ regio celebris quondam & frequens, ut nunc non ita: duplex est, major quæ Turcomaniâ, & minor quæ Aladulia modò nuncupatur. Illinc Euphrates ac Tigris scaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphates, &c.

Syriæque tuendis amnibus.] Propugnandis regionibus Imperio Romano subjectis, qualis Syria, Asiæ pars valdè nobilis & occidentalis, quæ Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Euphrate, Oronte & aliis; Terrâ Sanctâ intermediâ Ægypto affinis est. Syriaco primùm bello non aliud Romanis formidolosius. Nec sanè viris, opibus, armis quicquam copiosius Syriâ. Id tamen brevi, & feliciter confecit Glabrio Consul. Flor. lib 2. cap. 8. Proverbium est apud Suidam, *Syri contra Phœnices,* de hominibus semper inimicis, mutuò fraudulentis, ac invicem insidiantibus.

Tuendis amnibus.] Qui regionem aliquam aut oppugnare nituntur, aut defendere, statim amnes occupant, ut transitus aditusque vel prohibeatur vel pateat.

170. *Et Rheno, atque Istro.*] Continendis in officio populis, qui sunt ad Rhenum atq; Istrum, Gallis, Germanis.

Rheno.] Hic fluit ac Alpibus Rhæticis per Germaniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim format & Licum, per quos ad Mosæ ostium illabitur Prope Arenacum, per Drusi fossam cum Isala commissus, tertium huncetiam exitum mutuatur quo in Oceanum evadat. Quartum olim habuit sibi poprium Lugduno Batavorum non procul, at is obductus arenis fuit, circa annum 860. Narrat Politianus exceptos Rheni vorticibus pueros suffocari, si adulteri fuerint, legitimos autem placidè ad ripam incolumes ejici.

Istro.] *Ister* qui & *Danubius* appellatur, fluminum Imperii Romani post Nilum primas tenet ex Sallustio & Varrone, apud Agell. lib. 10. cap. 7. Fluvius Europæ maximus, apud Ptolem. Plin. lib. 4. cap. 12. *Ister,* inquit, *oritur in Germania jugis montis Abnobæ, ex adverso Rauraci Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immensò*

Securum

Securum valet hæc ætas. Mitte ostia, Cæsar,
Mitte; sed in magna legatum quære popinâ.
Invenies aliquo cum percussore jacentem,
Permistum nautis, aut furibus, aut fugitivis;
Inter carnifices & fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli.
Æqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum?
Nempè in Lucanos, aut Tusca ergastula mittas.
At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, & quæ
Turpia cerdoni, Volesos Brutosque decebunt.
Quid, si nunquam adeò fœdis adeòque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?

tutum illa ætas potest. Dimitte, Cæsar, dimitte portus, at in insigni taberna investiga legatum. Reperies discumbentem cum sicario quodam, nautis junctum, vel furibus, vel fugitivis, tortores inter & feretrorum artifices, atque tympana Galli supini quiescentia. Communis libertas illic; calices æquales: haud ulli thorus diversus; neque mensæ cuiquam separata. Ecquid ageres, Pontice, ejusmodi famulum nactus? Scilicet amandares eum *in Lucaniam, vel Etruscas compedes. Vos autem, Trojani, vobismet ipsis condonatis; Et quæ fœda cerdoni* viderentur, *Volesis ac Brutis honesta sunt. Quid quod nunquam exempla tam turpia & ignominiosa adhibemus, quin restent fœdiora?*

ANNOTATIONES.

aquarum auctu, & undè primùm Illyricum alluit; Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur . . . . . Hæc ostia porrò singula tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemq; intelligi haustum. Istro septem ora assignat Ammian. Marcell. At nunc duo tantùm navigabilia esse referuntur, cæteris arenâ obstructis.

Præstare Neronem securum valet.] Juvenes istiusmodi apti sunt ad tuendam Imperatoris salutem, ac subeunda pro eo belli discrimina.

171. *Mitte ostia, Cæsar.*] O Nero, ad fluminum ora mitte, ne verò ipse belli aleam & pericula tentare velis. Rebellantes Armenos per legatum aliquem domare potes. Ergo mitte ad ostia Tiberina, qui navem cum exercitu conscendat, & eò proficiscatur. Vel sensus est, dimitte curam portuum, & hanc legato committe, ingruente bello. Sarcasmus tam in Neronem, quàm in Duces ab eo missos.

172. *Legatum quære.*] Mittendum pro te in hostes, cum mandatis.

173. *Cum percussore jacentem.*] Adeo sui suæque dignitatis oblivisci solent ebriosi, ut cum obviò quolibet helluari non erubescant, & in cauponam ire.

174. *Fugitivis.*] Servis pœnæ metu, vel servitutis impatientiâ, fugientibus.

175. *Sandapilarum.*] Hoc erat feretrum plebeiorum ac viliorum hominum. Sueton. Domitian. cap. 17. *Cadaver ejus populari sandapilâ per vespillones exportatum.*

176. *Resupinati cessantia tympana Galli*] Sacerdotis Cybelæ, vel omni luxuriæ indulgentis, vel præ ebrietate dorso incumbentis, abjecto ministerii sui instrumento & insigni. Vide Sat. 6. v. 512. ac seq. & Pers. Sat. 5. v. 186.

177. *Æqua ibi libertas, &c.*] Nimirùm in popinis atque inter pocula nullum habetur discrimen vilis homuncionis & illustris Patricii.

Lectus.] Discubitorius, quo ad mensam assidetur aut discumbitur.

178. *Mensa remotior.*] Loco digniori structa.

179. *Quid facias talem sortitus.*] Dic, quæso, numquid ferres servum hæc agentem, quæ illi nobiles impunè agunt æquè ac turpiter?

180. *Nempè in Lucanos.*] Imò in ergastulum mitteres puniendum prò ignavia.

In Lucanos.] Ad agros fodiendos, apud eam Italiæ partem, quæ est in regno Neapolitano, & modò continet Basilicatam, & partem Calabriæ, &c.

Tusca ergastula.] Mitteres in Thusciam, ut ibi faceret opus, catenis vinctus, in ergastulis, quæ ibidem frequentia. Martial. lib. 9. Epigr. 23.

Et sonet innumerâ compede Thuscus ager.

Ergastula.] Vide Sat. 6. v. 150.

181. *Trojugenæ.*] Romani nobiles, è Trojanis oriundi.

182. *Quæ turpia cerdoni, &c.*] Ironicè. Scilicet nobili quidvis licet, at non ita plebeio.

Cerdoni.] Vide Pers. Sat. 4. versu penult.

Volesos Brutosque.] Nobiles quoscumque. Brutorum familia Romæ illustris ab illo vindice Romanæ libertatis: Volesorum autem ex Sabinis, à Valer. Voleso, qui fuit unus è tribus illis viris, qui facto fœdere, Romæ permanserunt cum T. Tatio rege, atque honoribus potiti sunt, eorumque posteri: ut narrat Dionys. Halicarnass. lib. 2.

183. *Quid, si nunquam, &c.*] Quid dicas, si majora adhuc sint nobilium vitia, quàm ea quæ hactenùs culpavi. Levia sint quæ dixi, en mimos agunt, & gladiatoriam exercent.

Consumptis opibus vocem, Damasippe, locâsti
Sipario, clamosum ageres ut Phasma Catulli.
Laureolum Velox etiam benè Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,
Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum:
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. Quanti sua funera vendant,
Quid refert? Vendunt nullo cogente Nerone,

Attritis fortunis, scenæ vocem commodâsti, Damasippe, ut repræsentares Catulli Phasma clamoribus plenum. Lentulus quoque Velox Laureolum probè repræsentavit, reverâ meritus supplicium, meâ quidem *sententiâ. Verumtamen ne ipsi parcas plebi.* Enimverò *impudentior vultus istius plebis, quæ assidet, atque aspicit nimis scurrilia nobilium; auscultat Fabios planis pedibus, quæ* denique *deridere valet colaphos Mamercorum. Quid attinet quanto* pretio *venumdent suam mortem? Venumdant nullo Nerone adigente;*

ANNOTATIONES.

185. *Consumptis opibus.*] Decocto patrimonio, te convertis ad artes quæstuosas quamvis turpes.

Vocem locâsti.] Præco mimicus fuisti, & vocem histrionibus & histrionicis præbuisti, pactâ mercede.

186. *Sipario.*] Metonymia, pro Theatris, Actoribus, ac ludis scenicis. Donat. in Terent. *Aulæa quoque in scena intexta sternuntur,* inquit, *pro quibus ætas posterior siparia accepit. Est autem siparium mimicum velum quod theatro obtenditur, & quod populo obsistat, dum fabularum actus commutantur.*

Clamosum ageres ut phasma.] Ut magnâ vocis contentione in Theatro recites & agas.

Phasma.] Latinè spectrum, seu visum. Titulus est & nomen fabulæ. Terent. Eunuch. Prolog.

Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.

In ea scilicet adolescens ad pulchræ virginis, velut ad numinis aspectum expavescens introducitur. Donat.

Catulli.] Q. Lutatii Catulli ignobilis Poëtæ, de quo Probus.

187. *Laureolum.*] Hujus mimi facit mentionem Sueton. Calig. cap. 57. à quo verò scriptus, non convenit; an à Laberio, an à Nævio. Vide Macrob. Sat. 2. cap. 7. & Gell. lib. 3. cap. 3. lib. 8. cap. 13. & 14. & lib. 17. cap. 14. In ea fabula, crux figitur Laureolo servo in scelere deprehenso. Vetus Schol.

Velox.] Quidam non cognomen esse Lentuli volunt, sed interpretantur, habilis, agilis, citus in agendo.

Lentulus.] Præter Damasippum, etiam alii nobiles & Patricii.

188. *Dignus verâ cruce.*] Non fictâ tantùm, ut mimicus ille servus. Martial. Spectac. Epigramm. 7.

Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Nec tamen ipsi ignoscas populo.] Qui talibus spectaculis & scurrilitatibus Patricio pudendis non modò non offendatur, sed gaudeat & applaudat.

190. *Triscurria.*] Id est valdè & planè scurrilia. Quemadmodùm dicitur Trismegistus, & apud Plautum *Trifur, Trifurcifer,* &c. Sunt qui velint notari triplices in Circo de cursus; sed minùs ad rem, nostro judicio. Ingeniosum est quod Scaliger legit, *Transcurria,* aitque dici quasi transitum à Curia ad Ludos, cùm nempè Senatores & Patricii fiebant scurræ & ludii.

191. *Planipedes audit Fabios.*] Nobiles quoscumque in comœdiis agentes sine horrore spectat.

Planipedes.] Ita vocari fabulas argumento & actione vilissimas scribit Donatus. Nimirùm in aliis cothurnum induebant actores aut saltem soccum. Vel notat Patricios agentes in theatro Personas servorum, qui nudis pedibus incedebant.

192. *Mamercorum alapas.*] Quas nobiles in servili persona ferunt à scenicis dominis castigati, ridente interim populo. Sic Panniculus à Latino alapis frequenter cæsus. Martial. Epig. 7. Lib. 2. & Lib. 5. Epigramm. 62.

Mamercorum.] Horum illustris Romæ familia & origo à Numa Pompilio deducta, teste Plutarcho in vita Numæ. Hic enim cùm quatuor haberet filios, unum appellavit Mamercum ex Pythagoræ filio. Æmiliorum autem gentem Patriciis admistam ab illo nominatam ferunt. Hæc Plutarch. ibid. A Marte genitos alii affirmant. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 4.

Quanti sua funera vendant, quid refert?] Quid refert quod lucrum habent à gladiatura?

193. *Vendunt nullo cogente.*] Sponte in arenam descendunt, & vitæ discrimen adeunt ultrò & sine pudore.

Nullo cogente Nerone.] Non coacti à Tyranno. Nec enim id exigit Domitianus, quod olim Nero, qui Senatores quadringentos, Equites sexcentos jussit in arena decertare. Sueton. Ner. cap. 12. Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi Lipsius *quadragenos & sexagenos* legit.

Nec

Nec dubitant celſi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atq;hinc pulpita pone.
Quid ſatius? Mortem ſic quiſquam exhorruit, ut ſit
Zelotypus Thymeles, ſtupidi collega Corinthi?
Res haud mira tamen: citharœdo principe, mimus
Nobilis: hæc ultrà, quid erit niſi ludus? Et illic
Dedecus urbis habes. Nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce ſupinâ,
(Damnat enim tales habitus, & damnat & odit,)

neq; ambigunt venumdare ſpectaculis Prætoris alti. Verumtamen ſuppone illinc enſes, iſtinc vero theatra ſtatue. Utrum melius? An ullus necem ita formidavit, ut fiat zelotypus Thymeles, ac ſocius Corinthi habetis? Id verò minimè ſtupendum; ſiquidem *Imperatore citharistâ, hiſtrio clarus videtur. Poſteà quid extabit præterquàm ludus? Atque ibi civitatis ignominiam videbis,* nempè *Gracchum decertantem non in armatura Mirmillonis, non ſcuto, vel harpe reſupinatâ; (Nam condemnat ejuſmodi indumenta, & condemnat, & averſatur).*

ANNOTATIONES.

194. *Nec dubitant celſi Prætoris,* &c.] Non erubeſcunt operam ſuam locare Prætori munus gladiatorium populo danti.

Celſi.] Volunt quidam nomen eſſe Prætoris, alii explicant epithetum de habitu & curru triumphali, in quo evectus ſuam dignitatem ac liberalitatem oſtentat Prætor, cùm ludos exhibet. Vide Sat. 10. v. 36. & ſeq.

Prætoris.] Magiſtratûs hujus creandi occaſionem & primordia narrat Livius in fine Lib. 6. & initio Lib. 7. Urbs eo caruerat per annos ferè quadringentos, Conſule jus reddente. Prætor dictus quòd præeat ac præſit ſeu Juri dicundo, ſeu exercitibus. Erat velut Collega Conſulibus, atque iiſdem auſpiciis creabatur: ut ait Livius cit. Lib. 7. Primùm unus, poſteà duo, ſubinde numerus auctus ad duodecim & ſedecim. Alii minores, peregrini, provinciales; unus erat urbanus, qui & primus & major appellabatur: Vide Cœl. Rhodig. lib. 12. c. 8. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

Prætoris vendere ludis.] Solebant Prætores ludos populo dare. Plutarch. in Bruto. A cæteris quidem Prætoribus largitiones, ſpectacula, & gladiatores; à te verò majorum tuorum debitum, everſionem tyrannidis repetunt: inquit Caſſius ad Brutum præturâ urbanâ defungentem.

Ludis.] Hi poſt aliquam victoriam ſæpè celebrabantur. Apud Livium lib. 1. c. 35. L. Tarquinius Priſcus captis vi Appiolis, oppido Latinorum, revectâ inde majore prædâ, ludos opulentiùs inſtructiùſque quàm priores reges fecit. Tum primùm Circo maximo deſignatus locus, & ſedes ad ſpectandum à plebe diſtinctæ Patribus Equitibuſque datæ ſunt. Vide quæ ſunt annotata Sat. 3. verſ. 223. ad vocem, *Circenſibus,* Et. Sat. 6. verſ. 69. ad voces *Plebeiis* & *Megaleſia.*

195. *Finge tamen gladios inde,* &c.] Quod ſi alterutrum eligere cogantur nobiles, aut in arenam prodire aut in ſcenam; gladiatores ſint potiùs quàm hiſtriones, & mortis propinquæ diſcrimina præferant ignominiæ.

196. *Ut ſit zelotypus Thymeles.*] Ut mortis metu malit agere in theatris perſonam Latini mimi, zelotypi Thymeles ſuæ uxoris, & præ zelotypia alteri mimo rixas moventis, alapas & verbera impingentis. Vide Sat. 1. v. 36.

197. *Stupidi Collega Corinthi*] Alterius hiſtrionis fortè à Latino impetiti ac cæſi in theatro per zelotypiam. Undè ille ſtupet, cauſæ ignarus.

198. *Res haud mira,* &c.] Non mirum quòd Patricii deflectant ad artem ſcenicam, exemplo Neronis impulſi. Sueton. & alii.

Citharœdo Principe.] Vilium quarumlibet artium ſtudia & primas affectante. Vide Suet. Ner. cap. 20. & ſeq. Tacit. Annal. 14.

Mimus nobilis.] Hiſtrionia nobilitata nempè, ſtudente illi Imperatore. Sunt qui legant, *natus,* pro *mimus,* ut intelligantur adulterini filii hiſtrionum & matronarum Romanarum, juxta id quod dictum Sat. 6. verſ. 76. & ſeq. Sed hoc minùs placet.

199. *Quid erit niſi ludus?*] Nobiles quivis arti ſcenicæ ultrò operam dabunt.

Illic.] In ludis ac munere gladiatorio.

200. *Dedecus urbis.*] Quòd nobiles non velatâ ſed nudâ facie, ſine ulla verecundia gladiatoriam exerceant, & in ea ſe oſtentent.

Nec Mirmillonis in armis.] Nec Mirmillonem agit ſolùm Gracchus, cujus armatura non adeò videatur indecora, nempè gladius, clypeus, galea: ſed Retiarium agit, cujus etiam habitus turpis & ignominioſus, nimirùm tunica, rete, fuſcina.

Mirmillonis.] Vide quæ annotavimus ad Sat. 2. verſ. 143. & ſeq.

201. *Gracchum pugnantem.*] Sat. 2. mox. cit.
Vicit & hoc monſtrum tunicati fuſcina Gracchi,
Luſtravitq; fugâ mediam gladiator arenam.

Falce ſupinâ.] Incurvâ ſica, vel erectâ & converſâ an incutiendum, *Thracum armaturâ, quibus proprium telum ſica eſt,* inquit vetus Schol. Vel ad ipſum Thracem refer, qui ambitioſè pugnans ſe attollebat, atque inſurgebat, Artemidoro teſte: ut ait Lubinus.

Nec galeâ frontem abſcondit: movet ecce tridentem,
Poſtquàm libratâ pendentia retia dextrâ
Nequicquam effudit, nudum ad ſpectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoſcendus arenâ.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum ſe
Porrigat, & longo jactetur ſpira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho juſſus pugnare ſecutor.
Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;

neque vultum contegit caſſide: en fuſcinam vibrat; atque ubi ſuſpenſa retia manu libratâ incaſſum injecit, detectam levat faciem ad ſpectatores, ac dignoſcendus aufugit omni amphitheatro. Fidem habeamus tunicæ; quandoquidem auro intexta protendatur à gutture, atque faſciola projiciatur ab alto pileo. Itaque mirmillo coactus cum Gracebo dimicare, dedecus reportavit cunctis plagis atrocius. Si populo concedatur libertas ſententiarum, quis adeò nequam, ut ambigat Senecam Neroni anteponere,

ANNOTATIONES.

203. *Nec galeâ frontem abſcondit.*] Ut Mirmillo, qui vultum habebat galeâ obtectum: ſed placet habitus Retiarii, qui nudâ & apertâ certabat facie. Sueton. Claud. cap. 34. *Gladiatores fortè prolapſos jugulari jubebat, maximè retiarios, ut expirantium facies videret.*

Tridentem.] Arma erant retiarii, telum ſeu fuſcina, tridens, & rete. Sueton. Calig. c. 30.

204. *Poſtquàm libratâ pendentia retia.*] Poſtquàm reti fruſtrâ injecto aberravit, nec Mirmillonis caput impiicuit.

205. *Nudum ad ſpectacula vultum erigit.*] Seſe oſtentat ſpectatoribus & ſe agnoſci gaudet, illud decus exiſtimans, quod turpe eſt. Vel fortè ut agnitum vetent jugulari à ſecutore, cujus ob id graviorem ignominiam ſtatim Poëta vocat.

206. *Fugit.*] Ante Mirmillonem jam declinato reti inſequentem fugit retiarius, dum effuſum colligat rete, rursùmque Mirmillonem imperat.

Arenâ.] Vide Sat. 2. cit. v. 144. & ibid Annot.

207. *Credamus tunicæ.*] E tunica retiarium agnoſcamus, nobilem autem ex auro, quo illa interlucet, ſicut & galeri ſubligaculum. Legunt quidam, *Cedamus*, ut ſint verba Mirmillonum dicentium apud ſe, concedamus retiario ejuſmodi Patricio, & fugere illum ſinamus, Hinc ſequitur, *Ergo ignominiam*, &c.

Tunicæ.] Veſtis hæc erat apud Romanos quidem interior & brevior ſine manicis, cui toga ſuperinduebatur: Vide Suet. Auguſt. cap. 24. & 100. & Gell. l. 7. c. 12. Tunicâ tantùm induti pugnabant retiarii. Sueton. Calig. c. 30. *Retiarii tunicati quinque gregatim dimicantes totidem ſecutoribus ſuccubuerant*, &c.

De faucibus aurea, &c.] Tunica retiarii nobilis, auro diſtincta per extremitates à gutture ad imum. Malim ego cum ſequentibus jungere, & referre ad *ſpiram*.

208 *Jactetur ſpira.*] Ligula, faſcia, non vulgaris ſed auro intexta, à galero dependens, & mento ſubligata, cujus extremitates vento agitantur.

Spira.] Sinus & flexus in multos orbes.

Galero.] Pileo in galeæ ſimilitudinem facto: Is porrò ſub mento obſtringebatur, ne inter pugnandum excideret.

Longo.] Id eſt, alto, qualem deſcribit Dionyſ. Halicar. lib. 2. ſub finem.

209. *Ignominiam graviorem.*] Commiſſus enim cum Retiario nobili Mirmillo, cùm non auſit adverſarium conficere, victoriæ fructu & decore carebat; & quamvis ſponte cederet, ſuggillabatur à ſpectatoribus. Ergo ignominiam tam gravem inde ferebat, quam ſi plagis confoſſus victuſque ſuccumberet. Quin & explodebatur, ſi peritus ipſe nobilem imperitum ſuperaret.

210. *Secutor.*] Mirmillo, qui ab inſequendo retiario, fugiente, ſecutor dicitur.

211. *Libera ſi dentur populo ſuffragia.*] Si liceat populo quod ſentit liberè apperire, ſine ullo Tyrannorum metu.

212. *Dubitet Senecam præferre Neroni.*] Scilicet ignobilem probum nobili vitioſo præferre quis dubitet? Vide quæ jam notavimus ad Sat. 5. verſ. 108. de Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 15. ſcribit conjuratos deſtinaviſſe, occulto quidem conſilio, ut poſt occiſum Piſonis ope Neronem, Piſo quoque interficeretur, tradereturque Imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto. Tertull. lib. de Anima, cap. 20. *Seneca ſæpè noſter*, inquit, i. e. propè Chriſtianus. S. Hieron. de Scrip, Eccleſ. c. 22. *L. Annæus Seneca, Cordubenſis, Socionis Stoïci diſcipulus, & patruus Lucani Pöetæ, continentiſſimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, niſi me illæ provocarent epiſtolæ quæ leguntur à plurimis, Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum, &c.* S. Auguſt. de Civit. l. 6 c. 10. *Libertas*, inquit, *quæ defuit Varroni, non defuit Annæo Senecæ, quem indiciis nonnullis invenimus Apoſtolorum noſtrorum temporibus claruiſſe.*

Cujus

Cujus ſupplicio non debuit una parari
Simia, nec ſerpens unus, nec culeus unus?
Par Agamemnonidæ crimen; ſed cauſa facit rem
Diſſimilem: quippe ille Diis auctoribus ultor
Patris erat cæſi media inter pocula: ſed nec
Electræ jugulo ſe polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii: nullis aconita propinquis
Miſcuit: in ſcena nunquam cantavit Oreſtes:
Troïca non ſcripſit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulciſci magis, aut cum Vindice Galba?

cujus ad pœnas non unicam oportuit ſimiam comparari, non viperam unicam, neque ſaccum unicum? Æquale ſcelus Agamemnonii; at ratio negotium efficit inæquale. Ipſe enim Oreſtes numinum impulſu vindex erat parentis mediis in calicibus occiſi. At neque ſe contaminavit Electræ cæde, vel cruore matrimonii Lacæni: nemini affinium venena temperavit: in theatro non cecinit: Trojana non compoſuit. Nam quid gladio vindicare potiùs obſtringebatur Virginius, vel Galba cum Vindice?

ANNOTATIONES.

213. *Cujus ſupplicio, &c.*] Tot parricidiis inquinatus Nero non unum ſupplicium merebatur, ſed multiplex. Sueton. Cornel. Tacit. alii paſſim.

214. *Simia, ſerpens, culeus.*] Lex Pompeia jubebat, qui vel parentis, vel filii, vel cujuſvis affinis & propinqui ſanguine ſe polluiſſet, cum culeo, id eſt, ſacco coriaceo inſui, cum ſimia, vipera, gallo, cane; atque in mare ſeu flumen projici. Cur ita parricidæ culeo includerentur, egregiè ducet Tullius pro Sexto Roſcio Amerino n. 70. & ſeq. *ut repentè cœlo, Sole, aquâ terraque privarentur*, &c. quæ lege ibid. Cur autem cum iſtis animalibus? An ut in rixa infenſorum animalium, & fœdâ laceratione corporis, pro admiſſi ſceleris immanitate diro cruciatu exanimarentur? An quòd aiunt viperam parenti necem inferre, ſimiam verò catulos, interdùm ſtringendo nimis & amplectendo interimere. Vide Cœl. Rodig. lib. 11. cap. 21. & lib. 6. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 5. &c.

215. *Par Agamemnonidæ.*] Oreſtes Agamemnonis filius matrem Clitemneſtram interfecit, ut vindicaret patrem ab ea ſimul & ab Ægiſtho ejus mœcho jugulatum: at Nero Agrippinam matrem impiè nefarièque occidit. Vide Sat. 1. verſ. 6. & ibid Annot. ad vocem, *Oreſtes.*

216. *Diis auctoribus.*] Approbantibus tanti facinoris ultionem, etenim Odyſſ. initio, ſcribit Homerus, Ægiſtho per Mercurium Deos ultionem comminatos ex Oreſte, ſi Agamemnonem occideret, & Clitemneſtram duceret: additque Pallas, certè meritam Ægiſthus mortem luit; ſic pereat & quiſquis alius talia perpetrârit.

217. *Media inter pocula.*] Alii occiſum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

Nec Electræ jugulo ſe polluit.] Electram ſororem non jugulavit Oreſtes, ſicut Nero fratrem Britannnicum. Horat. lib. 2. Sat. 3.

Quin ex quo eſt habitus malè tutæ mentis Oreſtes.
Non Pyladem ferro violare, auſuſve ſororem Electram. ———

218. *Spartani ſanguine conjugii.*] Non mortem Oreſtes intulit ſuæ conjugi Hermionæ filiæ Menelaï Lacædæmoniorum ſive Spartæ Regis: at Nero Octaviæ Poppææque uxoribus, quin & Antoniæ Claudii filiæ, à qua fuerat adoptatus, nuptias ſuas recuſanti necem attulit.

219. *Nullis aconita propinquis miſcuit.*] Neminem Oreſtes veneno enecavit at Nero Britannicum fratrem, Domitiam amitam, &c. adde Senecam præceptorem, ac tot alios mori juſſos.

Aconita.] Sat. 1. v. 158.

220. *In ſcena nunquam cantavit.*] Ut Nero ſordidè facit. De quo Sueton. Ner. c. 20. & 21. Nec Romæ ſolùm ſed & Neapoli cantavit in publico. Cornel. Tacit. Annal. 15.

221. *Troica non ſcripſit.*] *Nero Troados Libros ſcripſit.* Vetus Schol. Verùm ſi ob hoc culpandus certè multo magis quòd incenſam Romam è turri Mecænatica proſpectans, lætuſque flammæ pulchritudine ἄλωσιν Ilii ſcenico habitu decantavit. Sueton. Ner. cap. 38. *Ipſo tempore flagrantis urbis domeſticam iniit ſcenam, ac cecinit Trojanum excidium præſentia mala vetuſtis cladibus aſſimulans:* inquit Cornel. Tacit. Annal. 15. Scilicet incendium illud molitus, *ut ſpectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta exarſerat.* Eutrop. lib. 7.

Quid enim Virginius armis.] Quid fuit quod Virginius, Galba, & Vindex conjurârunt Neronem ex Imperio deturbare?

222. *Cum Vindice Galba.*] Virginius Ruffus Germanici ductor exercitus. Julius Vindex Galliæ Proprætor, cujus milites primi à Nerone deſciverunt. Sergius Galba Hiſpaniæ Præfectus occiſo Nerone Imperium adeptus eſt, ultrò cedente & annitente Virginio.

Quid Nero tam sævâ, crudâque tyrannide fecit?
Hæc opera, atq; hæ sunt generosi principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis,
Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes,
Et de marmoreo citharam suspende colosso.
Quis, Catilina, tuis natalibus atque Cethegi

Ecquid Nero perpetravit adeò crudeli immanique regno? Ea sunt facinora, eæque studia nobilis Imperatoris, amantis produci turpi saltatione ad externa theatra, & reportare apium Græcæ coronæ. Avorum statuæ possideant ornamenta cantus tui, tuque ad pedes Domitii colloca prolixum syrma Thyestæ, sive Antigonæ vel larvam Menalippes, atque lyram appende ad colossum marmoreum. Ecquis reperiet aliquid illustrius tuâ, ô Catilina, ac Cethegi

ANNOTATIONES.

233. *Quid Nero tam sævâ,* &c.] Quid fecit Nero, quo omnium in se odium concitaret, & à conjuratis auctore Senatu occideretur? Nempè quòd sordidis illis artibus gauderet, ac totus incumberet histrionicæ, saltatoriæ, citharisticæ, &c. nihil verò generoso Principe dignum moliretur. Hunc versum tamen omninò rejiciunt nonnulli.

225. *Peregrina ad pulpita.*] Neapoli, in Achaia, & aliis quoque locis. Vide suprà.

Saltu.] Legunt alii *cantu.*

226. *Prostitui.*] Metaphora à vilibus scortis.

Graiæque apium meruisse corona.] Quippe Nero in Olympicis cantavit coronatus est, cùm his ludis agona musicum adjecisset. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 8.

Apium meruisse coronæ.] In Isthmicis ac Nemeis certaminibus victores Apio coronabantur Hinc Plin. lib. 19. cap. 8. *Honos,* inquit, *Apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ,* Idem. l. 20. c. 11. de Apio multa. Vide Plutarch. quæst. conviv. l. 5. q. 3. & l. 7. q. 2. Item Cœl. Rhodig. l. 6. c. 19. & l. 13. cap. 17.

227. *Majorum effigies habeant,* &c.] Cùm nihil habeas aliud quo exornes statuas majorum tuorum, ô Nero, affer ea tuæ vocis & cantûs insignia, coronam illam ex Apio, & quæ per scenicas artes præmia atque ornamenta consecutus es. Sarcasmus admodùm gravis.

228. *Ante pedes Domitî*] Ad effigies utriusque Domitii tam atavi quàm patris tui.

Longum tu pone Thyestæ Syrma.] Non relata ex hoste spolia opima, ut cæteri, sed theatrales quas induisti vestes, nimirùm cùm egisti personas Thyestis, vel Antigones, vel Menalippes. Diversas tamen ab his actas à Nerone refert Sueton. Ner. cap. 21. ubi ait, *inter cætera cantavit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipum excæcatum, Herculem insanum.*

Thyesta.] Vide Annot. Sat. 7. v. 73. ad vocem *Atreus.*

229. *Longum syrma.*] Oblongam vestem Tragœdiæ usitatam. Nomen à σύρω *traho,* Pallam vocant Latini, & ab Æschylo repertam, ait Horatius ad Pisones v. 278.

Antigones.] Hæc fuit Oedipi filia, atque excæcati dux, de qua Tragœdias scripsere Sophocles & alii.

Seu personam Menalippes.] Larvam quâ vultum obtexisti, in fabula Menalippes. Suetonius mox cit. *Tragœdias quoque cantavit personatus, &c.* Agel. l. 5. c. 7. *personam* à *personando* derivari, auctor est; sed malim cum Scaligero, dictam quasi περὶ σῶμα. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 175. & Sat. 6. v. 70.

Menalippes.] Hæc puella de Neptuno gravida Bæotum peperit. Varro de Rustica, lib. 2. cap. 5. *Scio,* inquit, *hunc esse qui filios Neptuni è Menalippa servârit, ne infantes in stabulo grex boum obtereret.* Ibi nimirum enixa erat Menalippe.

230. *Citharam.*] Quam *a Judicibus delatam stolidè Nero adoravit, atque ad Augusti statuam ferri jussit.* Sueton. Ner. cap. 12.

Marmoreo suspende Colosso.] Ad ingentem è marmore Augusti statuam. Sunt qui de Neronis intelligant effigie centum decem pedes altâ; verùm hanc ex ære factam refert Plin. lib. 34. cap. 7.

Colosso.] Plin. loco mox cit. *Moles excogitatas,* inquit, *videmus statuarum, quas Colossos vocant, turribus pares . . . . Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, septuaginta cubitos altus, &c.* Hic in Rhodiorum portu erectus erat, ita divaricatis cruribus, ut inter ea transirent naves extensis velis. Colossos dici à Colosso inventore scribit Festus. At, hiantis vastæ inanitatis ratione, velut κόλον ὄσσον, vocari, ait Cœl. Rhodig. l. 17. c. 16.

231. *Quis, Catilina, tuis natalibus,* &c.] Probat Poëta exemplis nobilissimos interdùm pessima fuisse meditatos: humiles autem præclara.

Catilina Cethegi.] Hi cum Lentulo, Gabinio Statilio, & aliis conjurârunt ad opprimendam patriæ libertatem. Sallust. Appian, &c.

Inveniet

Inveniet quicquam ſublimius? Arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templiſq; parâſtis,
Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores,
Auſi quod liceat tunicâ punire moleſtâ.
Sed vigilat Conſul, vexillaque veſtra coërcet.
Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præſidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum

origine? Vos nihilominùs noctu ferrum atque ignes ad ædes & fana comparâſtis, non ſecus ac filii Braccatorum, atque Senonum poſteri, non veriti perpetrare *quod gravi tunicâ fas ſit vindicare.* At *obſervat Conſul, ac veſtra ſigna cohibet. Ille recens Arpinas humilis, ac Romæ nuper Eques Municipii, armatas paſſim cohortes locat ſtupefactis, atq; in cunctis regionibus operam navat. Ergo toga tantum ei famæ ac nobilitatis attribuit intra mœnia, quantum Auguſtus Leucade, quantum*

ANNOTATIONES.

232. *Arma tamen vos nocturna.*] Cic. Catilin. 1. *Deſcripſiſti urbis partes ad incendia .... occupaturum te nocturno impetu conſideres ..... Obliviſcere cædis atque incendiorum.*

234. *Ut Braccatorum pueri,* &c.] Perinde ac ſi fuiſſetis filii Gallorum, qui Romam ferro flammâque devaſtârunt. De quibus Flor. lib. 1. cap. 13. &c.

Braccatorum.] *Provincia Narbonenſis appellatur pars Galliarum quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta* Plin. lib. 3. cap. 4. Nomen à braccis ſeu femoralibus, quibus ea gens utebatur; braccas autem alii à Græco βραχὺς, alii à ῥάχος dictas volunt: anaxyrides eſſe & vocari apud Græcos affirmare licet. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 21. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Senonum.] In Gallia Celtica ſive Lugdunenſi continentur Senones, teſte Plinio, lib. 4. cap. 18. *Horum civitas in primis firma, & magnæ apud Gallos auctoritatis,* inquit Cæſar, de Bello Gall. lib. 5. *Gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hæc ipſâ corporum mole, perinde armis ingentibus adeò terribilis, ut ad hominum interitum, urbiumque ſtragem nata videretur.* Flor. lib. 1. cap. 13.

235. *Tunicâ moleſtâ.*] Veſtis erat è charta, cannabe, ſtuppâ; illinebatur bitumine, reſinâ, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam & maximè incendia moliti fuerant: quâ demùm incenſâ vivi comburebantur. Vide Brod. Miſcel. lib. 2. cap. 9, & 10. Item quæ notavi Sat. 1. ver. 155. ad hæc verba: *Tæda lucebis in illa.* Martial. lib. 10. Epigram. 25.

Nam cùm dicatur tunicâ præſente moleſtâ.

236. *Vigilat Conſul.*] Cicero, quem vide in Catilin. Item Saluſt. &c.

Vexillaque veſtra coërcet.] Exercitus à conjuratis adversùs Rempublicam comparatos reprimit, ac ſedulò cavet ne quid Reſpublica detrimenti capiat.

Vexilla.] Cohortes erant diviſæ in centurias & harum ſingulis ſua erant vexilla. Veget. lib. 2.

237. *Novus Arpinas.*] Ita vocabant Ciceronem ejus inimici, in contemptum. Salluſt. *Novus homo*, id eſt, nullis antè majoribus illuſtris. *Arpinas,* ortus ex Arpino Volſcorum oppido. Regio tamen Volſcorum ſanguine, patre Equeſtris Ordinis, natum Ciceronem ſcribunt Plutarch. atque Euſeb.

238. *Municipalis Eques.*] Qui nuper venit Romam ex Arpino municipio, & in Equeſtrem Ordinem eſt adſcitus.

Municipalis.] Municipes à muneribus capeſſendis vocati ſunt aliarum Italiæ urbium incolæ, qui & ſuis legibus utebantur, atque honorum cum Populo Romano erant participes, nullis prætereà neceſſitatibus aſtricti, neque lege ullâ Populi Romani. Vide Gel. lib. 16. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

Galeatum ponit ubique præſidium.] Inſtructum armis ad urbis tutelam, & communem Reipubl. ſalutem adversùs nefaria Catilinæ conſilia.

239. *Attonitis.*] Ad confirmandos animos civium tam ſceleratâ conjuratione perculſorum.

In omni gente laborat.] Quidam legunt, *in omni monte*, id eſt, in ſingulis urbis regionibus. Itaque vel in urbe, vel in omnibus Italiæ locis opportunis præſidiâ collocat ad frangendos conjuratorum conatus.

240. *Tantum igitur muros intra,* &c.] Cicero tam celebre ſibi nomen fecit in pace per ſuam prudentiam, quantam Auguſtus gloriam vix eſt adeptus Actiacâ Philippicâque victoriâ.

241. *Quantum non.*] Quia ſanguine civium ſtetit Auguſti gloria: non ita verò Ciceronis.

Leucade.] Leucas ſive Leucadia Inſula eſt oræ Epiri occiduæ proxima, non procul Actio, ubi navali prælio Antonium & Cleopatram Auguſtus debellavit.

Theſſaliæ campis Octavius abſtulit udo
Cædibus aſſiduis gladio. Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volſcorum in monte ſolebat
Poſcere mercedes alieno laſſus aratro;
Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigrâ muniret caſtra dolabrâ.
Hic tamen & Cimbros, & ſumma pericula rerum
Excipit; & ſolus trepidantem protegit urbem.
Atq;ideò poſtquàm ad Cimbros,ſtragemq;volabant
Qui nunquam attigerant majora cadavera corvi,

in agris Theſſalicis non reportavit, enſe madido crebrâ ſtrage. At Roma parentem, Roma ſervata partem patriæ Ciceronem nuncupavit. Alter Arpinas aliorum aratro fatigatus in collibus Volſcorum pretium repetere conſueverat, deinde vitem nodis aſperam capite rumpebat, quando lentâ aſciâ tardus caſtra ſtruebat: attamen is & Cimbros, atq; ultima rerum diſcrimina ſuſtinet. ac civitatem pavidam unus defendit: proindeque cùm ad Cimbros & cædem advolarent corvi, qui nunquam tetigerant ampliora corpora,

ANNOTATIONES.

242. *Theſſaliæ campis.*] Pharſalicis, ubi Cæſar Pompeium; & Philippicis, ubi Caſſium & Brutum profligavit Auguſtus.

Udo cædibus aſſiduis gladio.] Nam pugnæ iſtæ fuerunt admodùm cruentæ.

243. *Sed Roma patrem patriæ.*] Roma verò conjurationis Catilinariæ metu & periculo liberata honorificum illud patris patriæ nomen Ciceroni detulit. Plin. lib. 7. cap. 30. *Quo te, M. Tulli, piaculo taceam?* inquit, ... *Salve primus omnium patriæ parens appellate. Primus in toga triumphum, linguæque lauream merite,* &c. Patrem patriæ Ciceronem in Senatu primùm à Catone ſalutatum ſcripſere Plutarchus & Appianus: verùm hos graviter redarguit Lipſius Var. Lect. lib. 3. cap. 20. aſſeritque ex ipſo Tullio, hoc ipſi decus primò attributum à Q. Catulo Senatûs Principe. Certè pro Publ. Sextio; *Q. Catulus,* inquit, *& multi alii ſæpè in Senatu patriæ patrem me nominârunt.* Et in Piſonem: *Me Q. Catulus Princeps hujus Ordinis & auctor publici conſilii frequentiſſimo Senatu patriæ patrem nominavit.*

245. *Arpinas alius.*] C. Marius ex Arpino ſimiliter oriundus obſcuro loco, tamque pauper, ut agros alienos mercede conductus araret; poſteà ſummus evaſit Imperator, & ſepties Conſul fuit; imò tertius Romæ conditor meruit appellari. Plutarch.

Volſcorum in monte.] Apud Volſcorum in Latio regionem collibus inæqualem, ſuam patriam. Nam Arpinum in Volſcis eſt.

247. *Nodoſam poſt hæc, &c.*] Poſteà ſeu faber, ſeu gregarius miles caſtra ſecutus eſt, & in aggere ſtruendo laboravit. Vide Veget. lib. 2.

Frangebat vertice vitem.] In ſua cervice vel tergo vitem frangi patiebatur vapulando à Centurione lentam operam caſtigante. Tit. Liv. lib. 57. *Scipio,* inquit, *quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus cædebat; ſi extraneus, fuſtibus.* Cornel. Tacit. Annal. 1. *Centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, cedo alteram, indiderant; quia fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce ac rurſus aliam poſcebat.* Plin. lib. 14. cap. 1. *Quid quod inſerta caſtris ſummam rerum Imperiumque continet? Centurionum in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 26. capit ultimo. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 13.

249. *Cimbros.*] Boreales maximè Germanos, hodie, *Danos & Holſatios,* quos infeſtis armis Italiam ipſamque Romam appetentes, victis jam ante Teutonis, profligavit Marius, & cecidit centum quadraginta millia, cepit ſexaginta millia. Vide Flor. lib. 3. cap. 3. Plutarch. in Mario. Liv. lib. 68.

250. *Solus trepidantem protegit urbem.*] *Actum erat niſi Marius illi ſæculo contigiſſet:* inquit Flor. cit.

252. *Nunquam attigerant majora cadavera.*] Nam *Cimbri præ Italis ingentes. Et Teutonum rex captus inſigne ſpectaculum triumphi fuit. Quippe vir proceritatis eximiæ ſuper trophæa ipſa eminebat.* Flor. cit. Et apud Plutarchum, Cimbri robur oſtentantes per nives Alpium juga nudi conſcendunt, tum lata ſcuta corporibus ſupponentes, præcipiti per loca prærupta deſcenſu deſiliunt. Deinde velut gigantes vaſtas arbores trahunt in fluvium, & terræ aggeres ac cæſas trabes comportant. Quibus territi plures Romani caſtra deſeruere.

Nobilis

Nobilis ornatur lauro collega ſecundâ.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina. Pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latinâ
Sufficiunt Diis infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decii, quàm qui ſervantur ab illis.
Ancillâ natus trabeam & diadema Quirini,
Et faſces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum clauſtra Tyrannis
Exulibus juvenes ipſius Conſulis, & quos
Magnum aliquid dubiâ pro libertate deceret,

collega illuſtris alterâ laureâ inſignitur. Deciorum animæ è plebe fuerunt, & appellationes plebeiæ: illi nihilominùs, pro univerſis legionibus, & pro cunctis præſidiis, totoque Latii populo ſatisfaciunt Inferis Numinibus ac Telluri matri. Decii quippe majoris eſtimantur, *quam qui per eos conſervantur. Optimorum ille regum poſtremus ſervâ ortus, dignus fuit* regio *paludamento, ac Romuli coronâ & faſcibus.* Contrà verò *Tyrannis extorribus occluſas fores aperiebant* ac *tradebant Conſulis ipſius filii, quos etiam oporteret* exequi *pro ancipiti libertate quiddam ingens,*

ANNOTATIONES.

253. *Nobilis ornatur lauro Collega ſecundâ.*] Q. Catulus ipſe nobilis Marii Collega ſecundo tantùm loco triumphat, Marius verò licet novus homo primas tulit. Nam & præcipuam regi geſtæ gloriam Mario attributam, referunt Livius & Plutarchus: adeò ut primores civitatis qui priùs ut novo homini tantos honores inviderant, conſervatam ab eo Rempublicam faterentur & prædicarent. Liv. lib. 68.

Lauro collega ſecundâ.] Poteſt etiam intelligi de Mario, qui oblatum pro devictis Teutonibus triumphum diſtulit, donec & Crimbros junctis cum Q. Catulo copiis debellaviſſet: tunc enim lauro iterùm meritâ exornatus eſt, atque ut ait Livius mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

254. *Plebeiæ Deciorum animæ.*] Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati ſunt.

255. *Pro totis legionibus hi tamen,* &c.] Decius uterque pro incolumitate & victoriâ populi & exercitûs Romani ſe devoverunt ſolemni ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino, de quibus Tit. Liv. lib. 8. cap. 9. & ſeq. Filius autem P. item Decius exemplo patris ſe devovit pariter Diis manibus in bellis adversùs Etruſcos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. 10. cap. 28. & ſeq. Vide & Macrob. lib. 3. cap. 9.

256. *Auxiliis.*] Copiis auxiliaribus.

Plebe.] Legunt alii, *Pube,* id eſt, juventute Latinâ ſeu Romanâ.

257. *Sufficiunt Diis infernis.*] Credebant veteres ita ſe devovendo converti in ſe ac derivari aliorum pericula & mala impendentia; placatoſque ſuâ morte Deos Manes jam parcere cæteris, atque illis opitulari.

Terræque parenti.] Plin. lib. 2. cap. 63. *Uni,* inquit, *Terræ, propter eximia merita, cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa ut Cœlum Dei. Quæ nos naſcentes excipit, natos alit, editos ſuſtinet, noviſſimè complexa gremio jam à reliqua natura abdicatos tùm maximè ut mater operiens,* &c.

258. *Pluris enim Decii quàm,* &c.] Quibus Dii receptis jam placantur, ac cæteros dimittunt: quin & in illorum gratiam, Romanis omnibus ſalutem & victoriam donant.

259. *Ancillâ natus.*] Servius Tullius matre vel ſervâ, vel certè captivâ natus. De quo vide Liv. lib. 1. cap. 39. & cap. 41. ubi cum trabea & lictoribus prodire, ac ſede regiâ ſedens quædam decernere narratur.

Trabeam.] Veſtem regalem, quam vocat togam purpurâ circumdiſtinctam, ſubtegmine puniceo, Dionyſ. Halicarn. lib. 2. ſub finem. *Trabeis uſos accipio reges,* inquit Plin. lib. 8. cap. 48. Quòd hominem transbeat, & ſummo honore decorat, trabeam dici vult Iſidorus: alii, quòd pannorum trabibus intertexta ſit. Appoſitè diſtinguas triplicem: unum Diis ſacram è purpura ſola; alteram è purpura immixto albo Regibus uſitatam & Conſulibus; tertiam Augurum, è purpura & cocco. Alex. lib. 5. cap. 18. &c.

Diadema.] Pannus erat, quo velut faſciâ caput circumligabant Reges. A διαδέω, *redimio, cingo.*

260. *Faſces.*] De his Sat. 5. v. 110. Regibus etiam præferebantur, teſtibus Liv. Dionyſ. &c.

Meruit.] Inſigni ſuâ virtute & ſapientiâ.

Regum ultimus illic bonorum.] Poſt Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus at bonis Regibus nequaquam accenſendus.

261. *Prodita laxabant,* &c.] Tarquinios urbe pulſos ope Conſulis Junii Bruti, hujus filii Titus & Tiberius cum aliis quibuſdam nobilibus eos revocare nefariè conjurârunt: undè & ab ipſo patre conſtanter neci addicti ſunt. Liv. initio lib. 2. Plutarch, &c.

263. *Dubiâ libertate.*] Nondum benè aſſertâ & firmatâ, conantibuſque regnum recuperare expulſis regibus.

Quod

quod ſtuperet Mutius, & Cocles; & puella quæ Tiberim limites Imperii tranſnavit. Ad Senatores arcana ſcelera detulit famulus matribus familias deplorandus: Eos autem juſto plectunt ſupplicio plagæ & prima legum ſecuris. Pluris æſtimo ut *parentem habeas Therſitem, ſiquidem fueris par Æacidæ, atque Vulcani tela contrectes,*

Quod miraretur cum Coclite Mutius, & quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad patres produxit crimina ſervus
Matronis lugendus: at illos verbera juſtis
Afficiunt pœnis, & legum prima ſecuris.
Malo pater tibi ſit Therſites, dummodò tu ſis
Æacidæ ſimilis, Vulcaniaque arma capeſſas,

ANNOTATIONES.

264. *Quod miraretur.*] Quod eſſe poſſet admirationi ſimul & exemplo generoſis illis Romanæ libertatis & patriæ amantibus.

Coclite.] Horatius Cocles, amiſſo oculorum altero in pugna quadam, ita dictus, ſed multò clarior ex eo quod, Porſennâ rege Etruſcorum pro reſtituandis Tarquiniis in Romanos decertante, pro ponte ſublicio ſtetit, unuſque aciem hoſtium ſuſtinuit, donec pons à tergo interruptus aditum præcluderet: tum deſiliens in Tiberim ad ſuos tranſnavit. Ob hoc ei tantum agri publicè datum, quantum uno die circumarari poſſet: ſtatua quoq; in Vulcanali eſt erecta, ſeu in Comitio. Liv. l. 2. c. 9. & ſeq. Aurel. Victor. &c.

Mutius.] C. Mutius Cordus, nobilis adoleſcens, cui poſteà à dextræ manûs clade Scævolæ cognomen inditum, ut ait Livius, nimirùm quòd exuſtæ loco dextræ uteretur ſiniſtrâ, quæ Græcis *σκαιὰ*, *Scæva*, & per diminut. *Scævola:* vel à *σκαιὰ*, & *vola*. Hic obſideri populum Romanum indignum ratus, in Porſennæ caſtra penetravit, ipſumque Regem, ſi purpurati qui aderat, ſimilitudo non fefelliſſet, bellumq; pariter omne ſuſtuliſſet. Adeò facere & pati fortia Romanum eſt. Quo inſuper manum igne cremante ſtupefactus rex, acceptis obſidibus, à Romano bello deſtitit. Vide Liv. l. 2. c. 12. Aurel. Victor. &c.

265. *Imperii fines.*] Nondum ultra Tiberim prolatos, quo ab Etruſcis diſcernebatur Romanum Imperium.

Tiberinum virgo natavit.] Clælia virgo nobilis, inter obſides Porſennæ data, fruſtrata cuſtodes, equum, quem ſors obtulit arripuit, trajectoque Tiberi, agmen ſociarum Romam reduxit. Aurel. Victor. Tit. Liv. c. 13. l. 2.

266. *Occulta ad patres produxit crimina ſervus.*] Conjurationem de reducendis in urbem regibus Aquiliorum ſervus indicavit. *Præmium indici pecunia ex ærario, libertas & civitas data. Ille primùm dicitur vindictâ liberatus, & vindictæ nomen ab eo tractum: Vindicius enim vocatur.* Tit. Liv. l. 2. c. 5.

267. *Matronis lugendus.*] An quòd fuiſſet libertatis auctor & patriæ ſervator per indicium, ideò lugeri dignus extitit; quemadmodùm annuo luctu Bruti mortem matronæ proſecutæ ſunt? An, quod ait vetus Schol. *Ob Lucretiam vindicatam, & quod ſub Tyranno vim patiebatur caſtitas matronarum?* An quia, ut, idem ſubjungit, Vindicium Brutus *ut conſervatorem patriæ non manumiſit, at velut delatorem dominorum cruci affixit: quod factum matronæ planxerunt.*

Matronis.] Gell. l. 18. c. 6. docet quæ matrona propriè, quæ materfamilias diceretur.

At illos.] Bruti & Aquilii filios, aliosque conjuratos, libertatis & patriæ proditores.

Verbera, &c.] Nam, ut ait Liv. cit. *Conſules in ſedem proceſſere ſuam, miſſique lictores ad jumendum ſupplicium nudatos virgis cædunt, ſecurique feriunt: cùm inter omne tempus pater vultuſque & os ejus ſpectaculo eſſet; eminente animo patrio inter publicæ pœnæ miniſterium.*

268. *Legum prima ſecuris.*] An quòd prima hæc fuerit animadverſio ſecundùm leges reſtitutas, cùm Regum arbitrio omne jus anteà contineri videretur? An quòd omnia jura, inſigniaq; primi Conſules tenuêre, quodq; Brutus prior concedente Collegâ faſces habuit, qui non acrior vindex libertatis, quàm deinde cuſtos fuit? Hæc Liv. init. l. 2. An quòd hæc prima fuerit ultio, ex quo Brutus populum jurejurando adegerat, neminem Romæ regnare, nec eſſe quidquam in urbe paſſuros, undè periculum libertati foret? Tit. Liv. ibid. Virgil. Æneid. 6. ſub finem.

Vis & Tarquinios reges; animamq; ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus ſævaſq; ſecures
Accipiet, notoſque pater nova bella moventes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix.

269. *Malo pater tibi ſit Therſites.*] Præſtaret te filium eſſe hominis triobolaris, ignavi, ridiculi, modò tu bonus & fortis eſſes; quàm bono fortique natum, degenerem, improbum & ſocordem eſſe.

Therſites.] Hic in exercitu Græcorum iners æquè ac procax, fœdus ac turpis, Achilli etiam auſus convitiari, ab eo ictu pugni interfectus eſt. Homer. Iliad. 2.

270. *Æacidæ ſimilis.*] Achilli, vel cuipiam alteri Æacidarum generoſo ſimilis, dignuſque Æaco patre, qui ob juſtitiæ famam judex apud Inferos à Plutone conſtitutus fertur.

Vulcaniaque arma capeſſas.] Invicta, qualia rogatu Thetidis matris Achilli fabricavit Vulcanus: eaq; tam ſcitè capeſſas, quàm Achilles olim juvenis, per hoc ab Ulyſſe detectus & ad bellum Trojanum abductus.

Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.
Et tamen ut longè repetas, longèque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis aſylo.
Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

quàm ut Achilles gignas te parem Therſitæ. Ac nihilominùs quamtumvis longè trahas appellationem ac longè derives, ab aſylo turpi depromis originem. Quicumque primus exſtitit avorum tuorum, is vel paſtor fuit, vel id quod eloqui renuo.

ANNOTATIONES.

271. *Achilles.*] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortiſſimus; Hectoris interfector, Trojæ expugnator, tantæ dux generoſitatis, ut ſi quem bellatorem egregium & invictum Imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gell. lib. 2. cap. 11.

273. *Aſylo.*] Ab ἀ privativo & συλάω, *diripio*, aſylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinoroſi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem & ſecuritatem nanciſcuntur. Primum Athenis aſylum inſtituiſſe dicuntur Herculis poſteri, formidantes eo mortuo, ne in ſe ulciſcerentur ii quos avus vexarat. Eorum exemplo Romulus aſylum ſed aliâ mente fecit, nimirùm ut novam urbem à ſe conditam incolis brevi repleret. Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Iſraelitas fuerunt urbes refugii juſſu Dei per Moyſem inſtitutæ, non pro ipſis tantùm, ſed & pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35.

Infami aſylo.] Nam ſine ullo diſcrimine ſervus an liber, integer an ſceleratus, omnes illuc admiſit Romulus, quin & iis domeſtica fugientibus mala ſponſorem ſe dabat, per ſpeciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac ſi apud ſe manerent, civitatis jus daturum, & partem agri quem bello quæſiiſſet. Dionyſ. Halicarn. lib. 2.

275. *Paſtor fuit.*] Collegit enim primò paſtores Romulus & ipſe paſtor, atque adoleſcens inter paſtores latrocinatus: Eutropio teſte, initio Libri primi. Varro de Re Ruſt. l. 2. c. 1. *Romanum*, inquit, *populum à paſtoribus eſſe ortum quis non dicit? Quis Fauſtulum neſcit paſtorem fuiſſe, nutritium & educatorem Remi ac Romuli*, &c.]

Illud quod dicere nolo.] Præ pudore & verecundia nimirùm: ſicarius, parricida, latro, raptor, ſpurius, ſacrilegus, &c. nam ex ejuſmodi hominum colluvie conflatus eſt initio populus Romanus. Ipſum quidem Romulum jam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt; ſpurium ſatis indicant tùm alii cùm Dion. Halic. l. 2. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de patre eorum nihil eſſe certi. Adde inceſtuoſam eorum matrem Illiam; & raptores Sabinarum virginum Romanos. Juſtin. l. 38. *Tales*, inquit. *Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubeſcant: aut paſtores Aboriginum, aut haruſpices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut ſervos vernaſque Tuſcorum; aut, quod honoratiſſimum inter hæc nomen, Superbos*, &c.

SATIRA IX.

SCire velim quare toties mihi, Nævole, triſtis
Occurras fronte obductâ, ceu Marſya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprenſus habebat

INTERPRETATIO.

O Nævole, diſcere cupio, quamobrem ſæpè mæſtus obvius mihi ſis, fronte contractâ, velut Marſyas ſuperatus. Quid tibi eſt rei *cum facie,*

ANNOTATIONES.

1. *Scire velim.*] Faceta quidem hæc Satira, ſed imprimis obſcœna. Dialogus eſt Nævolum inter & Poëtam noſtrum de multiplici & infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica ſuſpenſo pede tranſcurremus, ſatius exiſtimantes intacta multa relinquere, quàm aures menteſque caſtas inquinari. Vide quæ ſcripſimus in Præfatione noſtra, ſub finem.

Nævole.] Hic miniſter impurus erat, ſenis impudici nomine Virronis.

2. *Marſya victus.*] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare auſus ab eo victus non ſine ludibrio, & excoriatus eſt. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. cap. 3.

Ravola

qualis erat Ravolæ intercepto propè Rhodopen . . . . Nos alapam impingimus famulo placentas delingenti. Mœrentior eo vultu non erat Crepereius Pollio qui vagatur promptus ſolvere fœnus triplex, atque ſtolidos non reperit. Undè ſubitò tot rugæ? Nuper *quidem parvo contentus exhibebas ſervum Equitem, feſtivus epulo ſalsâ dicacitate, atque acer jocis intra mœnia provenientibus. Cuncta jam mutata: ſevera facies, aridorum crinium inculta ſilva, in omni pelle nullus ſplendor, qualem conferebat vita fervente viſco inuncta: at crura pullulantibus pilis contempta & ſordida. Cur macilentus* es tanquàm *morbidus antiquus, quem adussit quarta lux pridem, atque febris dudum familiaris? in corpore morboſo reperias occultos mentis cruciatus, reperias quoq; lætitiam. Hinc vultus trahit hanc & illam affectionem. Appares ergo mutâſſe inſtitutum, atq; pergere oppoſitus præcedenti vivendi* modo. *Nam haud ita pridem, ſicut revolvo,* tu *adulter Aufidio famoſior conſueveras frequentare templum Iſidis, atque Ganymedem*

Ravola, dum Rhodopes udâ terit inguina barbâ?
Nos colaphum incutimus lambenti cruſtula ſervo.
Non erat hâc facie miſerabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem uſuram præſtare paratus
Circuit, & fatuos non invenit. Undè repentè
Tot rugæ? Certè modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et ſalibus vehemens intra pomæria natis.
Omnia nunc contrà. Vultus gravis, horrida ſiccæ
Silva comæ; nullus totâ nitor in cute; qualem
Præſtabat calidi circumlita faſcia viſci;
Sed fruticante pilo neglecta, & ſquallida crura.
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domeſtica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas & gaudia: ſumit utrumque
Inde habitum facies: igitur flexiſſe videris
Propoſitum, & vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim (ut repeto) fanum Iſidis, & Ganymedem

ANNOTATIONES.

4. *Ravola.*] Quidam libidine infamis.

Rhodopes.] Hæc meretrix è Thracia inſignis pyramidem laudatiſſimam ſtruxit ex opibus impuro quæſtu accumulatis, ne quis regum ſumptus & divitias miretur, ut ait Plin. lib. 36. c. 12. Ejus etiam meminit Herodot. lib. 2.

5. *Nos Colaphum incutimus.*] Servus in facinore deprehenſus non impunè fert; cur igitur Ravola non plectitur?

6. *Crepereius Pollio.*] Luxuriâ perditus nepos decoctis bonis quærit & circumſpicit, quis velit pecunias credere ſpondenti triplicem uſuram; at mœſtus abit, quòd neminem invenit ſatis fatuum, qui credat ſibi certè nihil redditturo.

8. *Undè repentè tot rugæ?*] Undè repentina tibi, Nævolè, hæc triſtitia?

Agebas vernam equitem.] Tu verna licèt, videbaris eſſe Eques Romanus, adeò jocularis, lepidus & in convivio facetus eras. Jocoſa erat apud Romanos appellatio, *Verna Eques.* Quid propriè verna, diximus ad Sat. 1. v. 26.

11. *Intra pomæria natis.*] Urbanis, non ruſticis & agreſtibus. *Pomærium* vocatur locus ille vacuus propè muros urbis, quem nec habitari fas erat, nec arari.

12. *Horrida ſiccæ ſilva comæ.*] Capilli velut arbores rigidi, non ſunt ut antè unguento delibuti ac nitentes.

14. *Præſtabat calidi circumlita faſcia viſci.*] Pſilothrum, id eſt, medicamentum ad depilandum corpus faſciâ circumligatum. Illud erat è reſina, cera & viſco. Plin. lib. 24. cap. 4. *Viſcum,* inquit, *cum reſina & cera panos mitigat omnis generis.* Porrò verſus iſte in quibuſdam ita legitur:

Bruttia præſtabat calidi tibi faſcia viſci.

Certè Plin. lib. 14. cap. 20. cum pudore fatetur reſinæ uſum eſſe præcipuum in evellendis è virorum corporibus pilis; & paulò pòſt, picem ac proindè reſinam probari maximè Bruttiam, ait. Bruttii verò Italiæ populi tenebant olim Calabriam Citeriorem & Ulteriorem.

15. *Fruticante pilo neglecta,* &c.] Vide Sat. 8. ver. 115. Annot.

17. *Quarta dies.*] Quartana febris diuturna.

18. *Deprendas animi,* &c.] Iſta tua corporis ægritudo naſcitur ex animi quadam ægritudine.

22. *Ut repeto.*] Quantum memini, repetens animo.

Fanum Iſidis.] Vide Sat. 6. verſ. 488.

Ganymedem Pacis.] Statuam Ganymedis in Pacis templo propè forum à Veſpaſiano extructo. Illuc impuri conveniebant. Vide Satir. 5. ver. 59.

Pacis, & advectæ ſecreta palatia matris,
Et Cererem (nam quo non proſtat fœmina templo?)
Notior Aufidio mœchus ſcelerare ſolebas,
Quodque taces, ipſos etiam inclinare maritos.
Utile & hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri craſſique coloris,
Et malè percuſſas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum venæque ſecundæ.
Fata regunt homines. Fatum eſt & partibus illis,
Quas ſinus abſcondit. Nam ſi tibi ſidera ceſſant,
Nil faciet longi menſura incognita nervi;
Quamvis te nudum ſpumanti Virro labello
Viderit, & blandæ aſſiduæ denſæque tabellæ
Sollicitent. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monſtrum, quàm mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tuliſti.
Computat, atque cavet. Ponatur calculus, adſint
Cum tabula pueri: numera ſeſtertia quinque
Omnibus in rebus; numerentur deinde labores.
An facile & pronum eſt agere intra viſcera penem
Legitimum, atque illic heſternæ occurrere cœnæ?
Servus erit minùs ille miſer, qui foderit agrum,
Quàm dominum. Sed tu ſanè tener, & puerum te,
Et pulchrum, & dignum cyatho cœloque putabas.
Vos humili aſſeclæ, vos indulgebitis unquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
En cui tu viridem umbellam, cui ſuccina mittas

Pacis, & ædes arcanas parentis addactæ, & Cererem. Enimverò quo in fano mulier non ſe proſtituit? . . . . 2 . . . . *Illud etiam vivendi inſtitutum pluribus* eſt *fructuoſum: mihi vero nulla hinc merces laboris. Interdùm recipimus craſſas penulas, togæ integumentum, aſperi ac denſi coloris, atque imperitè contextas pectine artificis Galli*; item *exile argentum ac venæ ſecundariæ. Sors homines gubernat* . . . . 5 . . . . . *Attamen quodnam deterius portentum quàm avarus effœminatus? Iſta largitus ſum,* inquit, *poſt illa dedi, deinde majora accepiſti. Numerat & obſervat; adhibeatur calculus, accedant famuli cum tabella: computa quinque ſeſtertia cunctis in negotiis; poſt recenſeatur opera.* . . . 2 . . . *Ejuſmodi famulus non tam erit infelix, qui campum araverit quàm* qui *dominum coluerit. At tu profectò delicatus, & juvenculum te, & formoſum exiſtimabas, & dignum ſcypho ac cœlo. Vos obſequenti clienti vos excolenti* an liberaliter *donabitis aliquando, ne quidem proclives nunc dare libidini? Ecce cui tu praſinum umbraculum, cui magna ſuccina mitteres,*

ANNOTATIONES.

23. *Advectæ ſecreta palatia matris.*] Ædificatam in palatio Fanum Cybeles è Phrygia Romam advectæ. Vide Sat. 2. v. 101. Sat. 3. v. 138. & Sat. 6. v. 512.

24. *Cererem.*] Templum etiam Cereris, ad cujus miniſterium nonniſi caſtæ admittebantur. Vide Sat. 6. v. 50. Illud erat Romæ ad circum maximum: Plinio teſte lib. 35. cap. 12.

25. *Aufidio.*] Inſigni mœcho.

27. *Utile & hoc multis, &c.*] Huc uſque Poëta. Jam Nævolus reſpondet.

28. *Pingues lacernas.*] Pallia contra pluviam, togæ ſuperindui, & apud Gallos confici ſolita è lana pingui & craſſiore. Vide Sat. 7. v. 221. Martial. Lib. 4. Epigramm. 19.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam
Mittimus, &c.

30. *Pectine.*] Quo inſtrumento ſtamini ſubtegmen inſeritur, ac tela denſatur.

31. *Venæque ſecundæ.*] Proindè minùs purum minùſque pretioſum.

40. *Cavet.*] Ne plus accipiat ſervulus. Alii legunt, *cevet*, id eſt, agitatur inſtar canis hero blandientis.

41. *Seſtertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. annot.

46. *Tu ſanè tener, &c.*] Nævolus ironicè hæc ad Virronem hiſpidum, ac ſenio deformem.

47. *Dignum cyatho, &c.*] Dignum qui Jovi eſſes pocillator, velut alter Ganymedes.

50. *Umbellam.*] Velum inſtar parvi conopei ad æſtum ac ſolem à capite arcendum. Martial. Lib. 14. Epigram. 28.

Accipe quæ nimios vincant umbracula ſoles.

Succina.] Vaſa vel armillas è ſuccino. Vide Sat. 6. verſ. 573.

quando recurrit dies nativitatis, vel initio veris humidi: atque ſtipatâ & amplâ ſede collocatus attrectas dona Kalendis muliebribus ſepoſita. Loquere, paſſercule, eccuinam reſervas tot montes, tot latifundia in Apulia, tot milvos intra paſcua tua defeſſos? Campus Trifolinus te replet vineis fertilibus & vertex Cumis formidoloſus, & Gaurus vacuus.

Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit; & ſtratâ poſitus longâque cathedrâ
Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.
Dic, paſſer, cui tot montes, tot prædia ſervas
Appula, tot milvos intra tua paſcua laſſos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,
Suſpectumque jugum Cumis, & Gaurus inanis.

ANNOTATIONES.

51. *Natalis quoties redit.*] Quo die miſſitari dona conſueverant amicis.

Madidum ver incipit.] Verna tempeſtas crebris eſt imbribus humida. Vide Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 5.

Ver incipit.] Varro de Re Ruſt. lib. 1. cap. 28. *Dies primus eſt veris in Aquario, die 23. hujus ſigni . . . . Ver continet dies 91, quæ ſi redigantur ad dies civiles noſtros, veris initium erit 7. Idus Febr.* &c. Plin. lib. 18. cap. 25. *Inter brumam & æquinoctium die 45. Flatûs Favonii, vernum tempus,* &c. Hic verò Juvenalis intelligit Kalendas Martias, anni Romani principium: nam & tunc mos erat munera viciſſim mitti, præſertim fœminis ab amatoribus, & his quoque ab illis. De anni Romani principio vide Cœl. Rhodig. l. 1. c. 9. Alex. ab Alex. l. 3. c. 24.

52. *Stratâ poſitus longâque cathedrâ.*] Cervicalibus & tapetibus inſtratâ, ad excipiendum inde donatores & dona, ex inſtituta conſuetudine.

53. *Munera fœmineis tractas ſecreta Kalendis.*] Deſtinata munera pro Kal. Martiis, ut dictum eſt. Sueton. Veſpaſ. c. 19. *Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalendis Martii fœminis.* Horat. lib. 3. Od. 8.

Martiis cœlebs quid agam Kalendis.
. . . .
Hic dies anno redeunte feſtus.

Ovid. Faſt. 3.

A te principium Romano dicimus anno.
Primus de patrio nomine menſis erit, &c.

Tibull. init. lib. 3.

Martis Romani feſtæ venere Kalendæ.
Exoriens noſtris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certâ diſcurrunt undiq; pompâ,
Perque vias urbis munera perque domos.

Vide & Martial. lib. 5. Epigram. u.t. Kalendis Martis celebrabantur Matronalia in memoriam belli tunc per Sabinas compoſiti. Ovid. lib. 3. Faſt. Omnes prætereà Kalendæ Junoni erant ſacræ. Et ad hæc fortaſſe reſpexit Juvenalis, cùm fœmineas dixit Kalendas.

Kalendis.] A καλῶ, *voco*, quòd eâ die quâ novæ Lunæ aſpectus primùm erat obſervatus, peracto ſacrificio Pontifex calatâ, id eſt, vocatâ in Capitolium plebe, quot dies à Kalendis ad Nonas ſupereſſent pronuntiabat, &c. Itaque Kalendas vocari placuit primum ex illis diebus qui calarentur. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 12. & 15.

54. *Dic, paſſer.*] Nævolus de Virrone avaro hæc: O ſenex laſcive & ſalax inſtar paſſeris, dic, &c. Paſſeres in Venerem pronas eſſe avicuias, quarum eſus etiam ad libidinem excitet, ac proinde Veneris currum ab his trahi, ſcribit Athen. lib. 9. cap. 10. paſſeribus notam voluptatem eſſe ait Cic. 2. de Finib. c. 75. Idem Plinius, atque ob ſalacitatem minùs vivaces eſſe teſtatur, lib. 10. cap. 36.

Montes.] Vineis conſitos.

55. *Appula.*] Apulia, fertilis Italiæ regio, paſcuis etiam læta, nunc continetur Capitanatâ & parte Baſilicatæ.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longè latèq; patentes, quos milvi oberrando & tranſvolando fatigentur. Vide Perſ. Sat. 4. v. 26.

56. *Trifolinus ager.*] Hodiè, *Monte di S. Martino*, haud procul Neapoli, trifolii herbæ copiam, & inde nomen habet: optimi etiam vini ferax. Ex Athen. l. 1. c. 21. Trifolinum vinum Surrentino craſſius ſerò vigorem adipiſcitur. Plin. l. 14. c. 6. Campaniam vinis ſcribit etiam trifolinis ſemper gloriatam, non ſecùs ac Trebellicis ad quartum à Neapoli lapidem. Martial. lib. 13. Epigram. 114.

Non ſum de primo, fateor, Trifolina lyæo.

57. *Suſpectumque jugum Cumis.*] Mons Miſenus ita Cumis imminens, ut eas obruturus videatur, & hinc ſuſpectus. Vel potiùs, qui Cumis ſuſpicitur, à quibus diſtare aiunt tribus circiter paſſuum millibus.

Cumis.] Vide Sat. 3. v. 2.

Gaurus.] Mons eſt Campaniæ Puteolis vicinus. Plin. l. 14. c. 6. cit. ait, *Summis collibus Gauranum vinum gigni.* Et paulò pòſt, *certant Maſſica æquè ex monte Gaurano Puteolos Baiaſque proſpectantia.*

Gaurus inanis.] Nimirùm poſt vindemias. Vel quia ſpoliatus eſt arboribus, & ſolis vinetis vacat. Vel quòd eſt concavus, & vaporiferos ſpecus habet. Hos omnes ſenſus affert vetus Schol. primus omnium maximè arridet.

Nam

Nam quis plura linit victuro dolia muſto?
Quantum erat exhauſti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? Meliuſne hic ruſticus infans
Cum matre, & caſulis, & cum luſore catello
Cymbala pulſantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poſcis, ait; ſed penſio clamat,
Poſce: ſed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam ſolers evaſit Ulyſſes:
Alter emendus erit; namq; hic non ſufficit; ambo
Paſcendi, quid agam brumâ ſpirante? Quid, oro,
Quid dicam ſcapulis ſervorum menſe Decembri,
Et pedibus? Durate, atque expectate cicadas?
Verùm ut diſſimules, ut mittas cætera, quanto
Metiris pretio, quòd ni tibi deditus eſſem,
Devotuſque cliens, uxor tua virgo maneret?
Scis certè quibus iſta modis, quàm ſæpè rogâris,

Ecquis enim plures vini duraturi cados inungit? Quàm magnum fuiſſet aliquot jugera dare aſſeclæ ſpoliato? An ille agreſtis puer cum parente ac tuguriolis, cumque cane colludente, potiùs efficietur legatum familiaris tympana percutientis? Moleſtus es quando petis, inquit Virro; *at ſolutio facienda vociferatur, pete; at vocat famulus ſolus, ſicut oculus ingens Polyphemi, per quem elapſus eſt Ulyſſes callidus: ſecundum mercari oportebit, nec enim ille eſt ſatis; duo nutriendi. Ecquid faciam, hyeme flante? Quid quæſo? Quid loquar nudis menſe Decembri famulorum humeris ac pedibus?* Dicamne *ſuſtinete, & cicadas expectate: Sed quamvis diſſiteare, quamvis prætermittas alia, quanto pendis merito, quod niſi tibi fuiſſem addictus & obſequens aſſecla, conjux tua virgo ſupereſſet? Nôſti quidem quâ ratione & quàm frequenter ea poſtulaveris,*

ANNOTATIONES.

58. *Quis plura linit,* &c.] Quàm tu, ô Virro, tot vinetis optimis dives & abundans, neque properea liberalior.

Linit.] Pice, limo, gypſo obturat; ac recondit plures in annos ſervandum. Vide Perſ. Sat. 4. v. 29. & Sat. 5. v. 148. atque ibid Annot.

Muſto.] Recenti vino.

59. *Quantum erat.*] Quantula res fuiſſet largiri prædiolum clienti pro tot laboribus.

60. *Jugeribus.*] Quid propriè *jugerum,* alibi diximus, nimirùm Sat. 3. v. 142.

Meliuſne hic ruſticus infans, &c.] An melius erit teſtamento, legari à te prædium, ancillam, ſervum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?

Infans cum matre.] Verna, & ancilla quæ eum domi genuit.

62. *Cymbala pulſantis.*] Vide Sat. 6. v. 515. & Sat. 8. v. 176.

Legatum fiet.] Teſtamento dabitur ac relinquetur Gallo legatario. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 1. Codices nonnulli habent, *legatus,* ſed malè, ut aſſerit Lipſius Epiſtolic. qu. l. 4. Epiſt. 25.

Amici.] Libidinum ſocietate & conſuetudine tecum juncti.

63. *Sed penſio clamat.*] Reſpondet Nævolus; at cogor poſcere, cùm urget penſio exſolvenda pro conducto agello vel domicilio; tum quia emendus eſt alter ſervus, uno mihi non ſufficiente; atque ambo ſunt alendi, veſtiendique.

64. *Ut Polyphemi lata acies,* &c.] Sicut Polyphemus interiit, quòd unicum haberet oculum, quo effoſſo Ulyſſes evaſit, quod non ita contigiſſet, ſi geminum ille habuiſſet; ſic ego unicum habens ſervum verſor in diſcrimine rerum mearum; atque ut in vado ſim, alter neceſſario eſt emendus.

Polyphemi.] In Sicilia degebat μονόφθαλμος ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyſſis ſocios devoravit, ipſe verò acuto ſtipite excæcati manus effugit cum reliquis ſociis. Vide plura apud Homer. Odyſſ. 9. Ovid. Metamorph. 13. Fab. 8. Virgil. Æneid. 3.

65. *Lata acies.*] Virgil. mox. cit.

—— *Telo lumen terebramus acuto*
Ingens, quod torvâ ſolùm ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis inſtar.

Acies.] Vide egregiam oculi deſcriptionem, apud Tullium, 2. de Natura Deorum, cap. 141. ubi aciem pupillam vocari docet.

Ulyſſes.] Is eſt conſilio & prudentiâ inter Græcos Heroas clarus, quem celebrat Homerus totâ Odyſſeâ.

67. *Brumâ ſpirante.*] Hyeme ſæviente, & flantibus Aquilonibus. Quid *bruma,* vide Sat. 6. v. 152. & Perſ. Sat. 6. v. 1.

69. *Expectate cicadas.*] Donec cicadæ appareant & canant æſtivo nimirùm tempore. Vide Plin. lib. 11. cap. 26. & 27. Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 6.

Et quæ pollicitus. Fugientem ſæpè puellam
Amplexu rapui; tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat. Tota vix hanc ego nocte redemi,
Te plorante foris. Teſtis mihi lectulus, & tu,
Ad quem pervenit lecti ſonus, & dominæ vox.
Inſtabile, ac dirimi cœptum, & jam penè ſolutum
Conjugium in multis domibus ſervavit adulter.
Quò te circumagas? Quæ prima, aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum eſt; ingrate ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia naſcitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri. Foribus ſuſpende coronas:
Jam pater es: dedimus quod famæ opponere poſſis.
Jura parentis habes; propter me ſcriberis hæres;
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.
Commoda prætereà junguntur multa caducis,

& quibus promiſſis adoleſcentulam abeuntem retinui non ſemel. Etiam tabellas fregerat, jamq; ſubſcribebat. Vix ego illam *per eam noctem integram reconciliavi, te extrà lacrymante. Cubile* dat *mihi teſtimonium, tu quoq;* . . . . I . . . . . *Connubium vacillans & incipiens diſſolvi, quin imò ferè diviſum pluribus in ædibus mœchus confirmavit. Quam* in partem *te vertas? Quæ priori, quæ poſteriori* loco *adhibeas? Nullum igitur beneficium eſt, ingrate ac perfidioſe, nullum, quod tibi infantulus aut infantula de me exoritur? Nam educas & lætaris geſtorum commentariis viri ſigna inſerere. Januæ corollas appende: nunc es parens: donavimus quod queas contra rumorem afferre: poſſides jura patris: per me ſis hæres: legatum integrum nanciſceris, quin etiam incertum ſuavè: plurima incertis inſuper accedunt emolumenta, ſi numerum, ſi ternos complevero.* O *Nævole, legitima* eſt *tui luctûs*

ANNOTATIONES.

74. *Fugientem ſæpè puellam.*] A te abhorrentem libidinibus effœminato retinui non ſemel; cùm vellet divortium facere, ob impotentiam tuam. Erant enim ſolemnia hæc verba matrimonialibus tabulis inſcripta: *procreandorum causâ liberorum uxorem duci.*

75. *Jam ſignabat.*] Matrimoniale pactum cum alio jam inierat, jamque dotales tabulas ſignatura erat, teque deſtituebat, niſi ego interceſſiſſem.

81. *Quò te circumagas.*] Ut excuſandi te rationes invenias.

84. *Libris actorum.*] Servius Tullius Romanorum Rex, ut ſubditi ſibi populi ſciret numerum, juſſit parentes profiteri natos ſibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius Apolog. ſic habet: *Pater ejus notam ſibi filiam more cæterorum profeſſus eſt. Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo aſſervantur . . . . ſigna quæ impreſſa ſunt recognoſcat, Conſules legat, annos computet,* &c. Auguſtus etiam Cæſar cives Imperii Romani deſcribi juſſit. Evangel. Luc cap. 2.

85. *Argumenta viri.*] Procreatam ſobolem.

Foribus ſuſpende coronas.] In ſignum lætitiæ, atque ut filios ſibi natos ſignificarent veteres, ſertis & floribus ædium ſuarum fores ornare conſueverant.

87. *Jura parentis habes.*] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quaſdam in cœlibes orboſque fuiſſe conſtitutas, & contrà præmiis affectos parentes conſtat, idque tùm apud Romanos, cùm apud alias gentes. Ex Plutarchi libro de naturali in prolem amore; animantia legem de cœlibatu ac ſeris nuptiis non reſpiciunt, ut Lycurgi ac Solonis cives; non timent infamiam orborum, nec jus trium liberorum captant, ut Romanorum plurimi, qui uxores ac liberos quærunt, non ut hæredes habeant, ſed ut ipſi eſſe hæredes poſſint. Plin. Procem. lib. 14. ſic habet: *Poſtquàm cœpit orbitas in auctoritate eſſe, peſſum ire vitæ pretia, voluptas vivere cœpit, vita ipſa deſiit.* Inter alia Cenſorum officia, illud numeratur: quærere de orbitate ac cœlibatu, & contumaces plectere. Et quidem à Furio Camillo, ſubindèque à Q. Metello mulctati referuntur cælibes pecuniâ, & hanc in ærarium ferre juſſi. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 13.

Scriberis hæres.] Qui cœlebs aut orbus erat, non poterat hæres aut legatarius, ſaltem à quocumque, vel in totum, inſtitui.

88. *Legatum omne capis.*] Quia filios habes nimirùm. At vero legati pars decima, ſi liberis careres, fiſco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum.] Legatum ex conditione, v. g. ſi liberi adfuerint. Tu itaque ſi jam ſubſtitutus fueris hæres alicui, quando liberis caruerit; quin & propriis filiis morientibus; tunc tibi obveniet legatum dulce, quod non expectabas, & ab illis in te cadet.

89. *Commoda prætereà,* &c.] Nam qui liberos ſuſceperant, in publicis muneribus præferebantur, & certis gaudebant immunitatibus ac privilegiis.

Si numerum, si tres implevero. Justa doloris
Nævole, causa tui: contrà tamen ille quid affert?
Negligit, atq; alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice lævis.
Qui modò secretum commiserat; ardet; & odit;
Tanquā prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
Fuste aperire caput; candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quòd
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergò occulta teges; ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? Servi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, & postes, & marmora: claude fenestras,
Vela tegant rimas; junge ostia; tollito lumen

ratio: attamen quid iste opponit? Contemnit, & alterum sibi investigat asinum duorum pedum. Ista uni tibi credita tegere sis memor, atq; meas querimonias reconde silens in animo *tuo. Res enim lethalis est adversarius pumice politus: Qui nuper arcanum crediderat, excandescit atq; aversatur, quasi revelârim quæcumq; novi: gladium arripere, baculo caput findere, januæ facem adhibere non veretur. Neq;* verò *negligas vel asperneris, quoniam divitibus ejusmodi toxici emptio cariòr nunquam habetur. Itaq; secreta celabis, sicut Athenis Martis consilium. O Corydon, Corydon,* an *aliquod esse credis opulenti arcanum? licet famuli sileant, jumenta prædicabunt, & catellus, & valvæ, & marmora. Obstrue fenestras: rimulas abscondant siparia; valvas comprime; aufer candelam*

ANNOTATIONES.

90. *Si numerum, si tres implevero.*] Qui tres habebat liberos, à tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. l. 2. Plutarch cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. *De Prætore subrogando certamen incessit; Germanicus atq; Drusus Agrippam fovebant: contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in canditatis præpolleret quod lex jubebat.* Agell. l. 2. c. 15. morem hunc à Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; & Lycurgum quidem, cùm civitati soboles necessaria fore, præmiis & invitamentis usum, tumq; antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quiq; liberos haberent. Sicut & septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli fit, potestas ei non qui plures annos, sed qui plures liberos, quàm collega habet, &c. Vide & Alex. ab Alex. l. 4. c. 8. Porrò jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. lib. 2. Epigram. 91.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut esse trium.

Et Epigrammate sequenti.

Natorum mihi jus trium roganti
Musarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat; valebis uxor.

Justa doloris, &c.] Verba sunt Poetæ.

92. *Negligit,* &c.] Respondet Nævolus, se jam à Virrone despici.

Bipedem asellem.] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

95. *Pumice lævis.*] Vide Sat. 8. v. 16.

96. *Qui modò secretum commiserat,* &c.] Ipse Virro, qui modò carum me habebat, jam odit.

98. *Candelam apponere valvis.*] Domum meam incendere.

100. *Veneni.*] Quo enecent eum à quo timent evulgari suas libidines.

101. *Ut curia Martis Athenis.*] Sis ergo tam taciturnus quàm Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quòd Judices Areopagi non voce, sed characteribus ferebant sententiam. Prætereà non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta dumtaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 13. ubi ait.

Et potis es nigrum vitio præfigere theta.

Curia Martis.] Areopagus, ἄρης, *Mars,* & πάγος, *collis,* seu *vicus,* apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est, ex Plin. l. 7. c. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. l. 7. Saturnal. c. 1. & noctu quidem: ex Lucian. Dial. ibidem accusatum homicidii apud Deos à Saturno Martem absolutum aiunt. S. August. de Civ. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum à Solone constitutum esse, ex vulgatiori fama, refert Plutarchus in Solone. Vide & Cœl. Rhodig. l. 12. c. 19. & Alex. ab Alex.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205.

102. *O Corydon, Corrydon.*] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil. Eclog. 2.

Secretum divitis ullum.] An aliquid potest clàm perpetrare is qui plures habet servos naturâ garrulos & loquaces?

103. *Jumenta loquentur,* &c.] Propheta Habacuc, c. 2. *Lapis de pariete clamabit; & lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.*

O E medio

E medio, clament omnes, propè nemo recumbat;
Quod tamen ad cantum galli facit ille ſecundi,
Proximus ante diem caupo ſciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. Quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciſcuntur
Baltea? Nec deerit qui te per compita quærat
Nolentem, & miſeram vinoſus inebriet aurem.
Illos ergo roges quicquid paulò antè petebas
A nobis. Taceant illi, ſed prodere malunt
Arcanum, quàm ſubrepti potare Falerni,
Pro populo faciens quantum Lauſella bibebat.
Vivendum rectè, cùm propter plurima, tùm his
Præcipuè cauſis, ut linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars peſſima ſervi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit, illis
Quorum animas & farre ſuo cuſtodit, & ære.

è medio, cuncti vociferentur; nullus juxtà accubet: nihilominùs ante lucem vicinus tabernarius accipiet quod agit iſte circiter alterum gallicinium; necnon reſcict quæ ſimul commenti ſunt librarius, coqui, pincernæ. Ecquod etenim ſcelus conflare adversùm heros verentur, quandocumq; ſermonibus vindicant balteorum verbera? *Invenietur etiam qui te per plateas invitum conſectetur, ac temulentus infelicem auriculam ebriam reddat. Ab iſtiis igitur pete quodcumq; modò nos rogabas. Hi ſileant. At ſatiùs ducunt ſecretum evulgare, quàm bibere* tantum *Falerni furtim* ablati, *quantum potabat Lauſella pro populo* Sacra *faciens. Vita probè* inſtituenda *eſt, multas quidem ob res, præſertim verò propter hanc rationem, ut ſpernas ſervorum linguas. Nam improbi famuli deterrima pars lingua* eſt. *Attamen is qui ſui juris haud fuerit, pejor eſt iis quorum vitam ſuſtentat ſuoq; pane,* ſuaq; *pecuniâ*

ANNOTATIONES.

106. *Clament omnes.*] Vocibus obſtrepant qui adſunt, ne audiant alii qui ſunt foris.

107. *Quod tamen ad cantum galli facit ille ſecundi.*] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Galli cantum.] Cic. de Divin. l. 2. c. 57. *Democritus,* inquit, *explicat cur ante lucem galli canant. Depulſo enim de pectore & in omne corpus diviſo & modificato cibo, cantus edere, quiete ſatiatos: qui quidem ſilentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rurſus cantu plauſuque premunt alas.* Macrob. l. 1. Saturn. c. 3. noctem dividit hoc modo: primum tempus eſt mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, pòſt conticinium, cùm & galli conticeſcunt, & quieſcunt homines Plin. l. 10. c. 21. *Hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque ſomno natura genuit, nôrunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas, &c.* Vide & Cœl. Rhodig. l. 16. c. 13.

108. *Caupo ſciet.*] Enarrantibus ſervis.

Quæ finxerunt, &c.] Famoſos libellos, ridiculas cantiones, atq; incondita carmina, de ſui domini obſcœnis libidinibus, nocturniſque flagitiis.

109. *Librarius.*] Vel qui libros deſcribit: vel qui lanas pendit, penſaque diſtribuit, quo ſenſu dixit, *libraria,* Sat. 6. v. 475.

Archimagiri.] Ἀρχιμάγειρος, coquorum magiſter.

110. *Carptores.*] Structores menſarum, & ciborum ex arte ſciſſores. Vide Sat. 5. v. 120. ac ſeq. & ibid. Annot.

112. *Baltea.*] Ictus à dominis iratis ſibi inflictos loris, ſeu balteis, id eſt, cingulis è corio, quibus pendentes geruntur gladii.

113. *Inebriet aurem.*] Moleſtè garriendo atq; effutiendo arcanas domini libidines, quas audire nolis.

114. *Quicquid paulò antè petebas.*] Silentium & taciturnitatem.

115. *Prodere malunt,* &c.] Quantumvis ament ſubreptum potare vinum, majori tamen laborant prurigine evulgandi quæ domi fiunt, & clàm ab hero patrantur.

116. *Subrepti.*] Salomon Prov. in fine c. 9. *Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior.*

Falerni.] Sat. 4. & 6.

117. *Faciens.*] Abſolutè, id eſt, ſacrificans. Virgil. Eclogâ. 3.

Cum facies vitulâ pro frugibus.

Lauſella.] Alii, *Sauſeia.* Sacrificula vino ſe ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sacra facit pro incolumitate Populi Romani. Vide Sat. 6. v. 313, & ſeq.

121. *Deterior tamen hic, qui,* &c.] Mala certè loquacitas ſervi arcanum domini revelans: at profectò garrulis ac proditoribus famulis deterior eſt dominus, qui turpibus ſe mancipat vitiis, ac proinde ſervis quos alit obnoxius eſt, eorumque linguas jure timet, nuſquam liber.

122. *Farre.*] Quodlibet frumenti genus hîc ſignificatur. Triplex notat. Plin. l. 18. c. 8. triticum, filigo, far: hoc & ador, & adoreum vocatum eſt, & duriſſimum, & contra hyemes firmiſſimum ibidem perhibetur, ac primus antiquis

Idcircò

Idcircò ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modò, sed commune dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes.
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ miseræque brevissima vitæ
Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus & salvis his collibus. Undique ad illos
Conveniunt & carpentis, & navibus omnes
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major
Spes superest: tu tantùm erucis imprime dentem,
Hæc exempla para felicibus, at mea Clotho

*Ideò ut queam mancipii linguam non timere, rationem tribuisti mox idoneam, at generalem. Jam quod mihi das consilium, post jacturam temporis, atq; expectationis frustrationem? Nam elabi properat flos citus, pars minima vitæ brevis & ærumnosæ. Dum potamus, interim cùm petimus corollas, unguenta, adolescentulas, invadit senium improvisum. Ne metue; nunquam non tibi suppetet familiaris * dum erunt ac subsistent isti montes, ad eos undequaque tùm curribus, tùm navigiis affluunt universi, qui caput uno scabunt digito. Spes alia restat melior: tu solummodò erucas dentibus attere. Ea præbe fortunatis exempla. Mea verò Clotho*

ANNOTATIONES.

fuisse in Latio cibus. Capite verò præcendenti Populum Romanum ait farre tantùm è frumento trecentis annis usum. Farris etiam usus in Sacris commendatur, undè & pium far vocitatum. Hinc & farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sanciendas solenni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. lib. cit. cap. 3. ubi sic habet: *In Sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant, &c.* Vide Cœl. Rhodig. l. 28. c. 17. & Alex. ab Alex. l. 2. c. 5. Hinc & aliqui post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit Sacra farre peragi solita, contendunt.

123. *Idcircò ut, &c.*] Loquitur Nævolus.

Commune.] Ad omnes æquè spectans dedisti consilium: nunc verò mihi da peculiare.

Post damnum temporis.] Post consumptum ferè ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

126. *Velox flosculus.*] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

128. *Dum serta, unguenta, puellas poscimus.*] Dum convivia, & comessationes consectamur. Floribus enim coronati & unguentis delibuti veteres epulabantur. Horat. lib. 1. Od. ult. & lib. 3. Od. 29. & alii passim. Plutarch. Quæst. conv. lib. 3. quæst. 1.

130. *Ne trepida.*] Poëta Nævolum consolatur.

131. *Salvis his collibus.*] Dum Roma stabit, septem inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cœlius, Viminalis, Tarpeius qui & Capitolinus. Sunt verò prætereà Janiculus & Vaticanus. Martial. lib. 4. Epigram. 64.

Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Propert. lib. 4. Eleg. 4.

Romani montes, & montibus addita Roma.

Ad illos conveniunt.] Velut ad emporium infame libidinum.

132. *Carpentis & navibus.*] Terrâ, marique.

133. *Qui digito scalpunt uno caput.*] Molles & effœminati, benè compti, qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantùm digito caput scabunt. Desumptum est è Calvo Poëta, scomma in Pompeium, quod ita se habet:

Fasciolâ qui crura ligat, digito caput uno
Scalpit; Quid credas hunc sibi velle Virum?

Nempè ut refert etiam Amm. Marcell. l. 17. *In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cùm nihil undè vituperari deberet, inveniretur; duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita: alterum, quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus: alterum quòd ulceris tegendi causâ, crus fasciolâ candidâ colligebat, &c.* Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: *Quis Imperator impudicitiâ laborari? Quis uno digito caput scabit? &c.* Lucianus mollitiei quoq; assignat, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ κεφαλὴν κνᾶσθαι. Sic & Senecæ Epist. 52. inter impudicitiæ notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Altera major spes superest.] O Nævole, amicum alterum Virrone meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam confluere.

134. *Erucis imprime dentem.*] Comede herbaà imprimis calidas, quibus ad Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcircò sacra & vicina dicitur Columellæ; salax Ovidio; Veneris conciliatrix & existimulatrix, Plin. l. 19. c. 8. & alibi.

135. *Hæc exempla para.*] Respondet Nævolus. Quid jubes me sperare meliora, quem fatum

Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui soleo exornare coronâ,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senecta
A tegete & baculo? Viginti millia fœnus,
Pignoribus positis argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius Censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoso insistere circo?
Sit mihi præterea curvus cælator, & alter,
Qui multas facies fingat citò; sufficient hæc.

& Lachesis lætantur cum nutritur abdomen * *O modici ac mei Penates, quos parvo thure, vel farre, sertisq; exiguis decorare consuevi, ecquando ego quidpiam figam, quo senecta mibi sit immunis à storea & scipione?* quando aderunt *viginti millia, usura, datis pignoribus; vasa optimi argenti, at quæ damnet Censor Fabricius; binâ quoq;* validi servi *de natione Mœsorum, qui collo supposito faciant me tutum sedere* in *ampbitbeatro tumultuoso? Adsit mihi insuper sculptor inclinatus, atque alius qui celeriter effingat vultus plurimos.*

ANNOTATIONES.

vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, & Lachesis.] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes Clotho, à κλώθειν, *nere*, seu *glomerare*, appellata. Vide plura Sat. 3. v. 27. ad vocem, *Lachesi*.

136. *Gaudent, si pascitur.*] Gaudent me meâ operâ, meo ministerio ac labore victum consequi & vix obtinere.

137. *Lares.*] Vide Sat. 8. v. 14. Annot. ad vocem, *Lare*.

138. *Farre.*] Suprà: & Plin. lib. 18. cap. 2. Numa instituit. Deos fruge colere molâ salsâ, &c.

Soleo exornare coronâ.] Legunt alii, *exorare* nam & floribus coronati veteres Diis supplicabant. Teste veteri Scholiaste.

139. *Quando ego figam aliquid,* &c.] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuam; vel, quando aliquid captabo, ut sit metaphora à venatoribus, feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne cogar victum mendicando quæritare, cum senex fuero.

140. *A tegete & baculo?*] Vide Sat. 5. v. 8. per tegetem, casam mendici intelligit vetus Schol.

Viginti millia fœnus.] Ut mihi sit annuus reditus viginti millium sestertiorum, ex pecuniæ summa fœnori data.

141. *Argenti vascula puri, sed quæ,* &c.] Tot & talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur à Censore notari.

142. *Fabricius Censor notet.*] C. Fabricius Luscinus Censor, circa annum U. C. quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu movit, subscriptâ notæ causâ, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratiâ, decem pondo habere. Ita Gel. l. 4. c. 8. & l. 17. c. ult. Testis & Valer. Maxim. l. 2. c. 9.

Duo fortes de grege.] Validi lecticarii duo servi è Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientalis. Hâc modò continentur Servia & Bulgaria.

143. *Qui me cervice locatâ,* &c.] Qui spectatum ludos me deferant ad circum. Ex Just. Lips. Elect. 1. cap. 19. observabis sellam potentiorum ampliorem & laxam fuisse: contrà minutam tenuiorum & arctiorem, quàm facilè ferrent homines duo. Nam sellis deportabantur in circum, sive in theatrum, atque in iis etiam persedebant. Et Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 25. Romani solebant robustissimos servos è Mœsia, vel etiam Syros adhibere ad ferendam sellam aut lecticam.

144. *Clamoso.*] Ob frequentes plausus & acclamationes.

Circo.] Vide Sat. 3. v. 65. & 223. Annot.

145. *Curvus cælator.*] Incurvatus dum cælando incumbit.

Cælator, & alter, qui, &c.] Mihi suppetant etiam ædibus exornandis cùm vasa affabrè cælata, cùm tabellæ pictæ atque imagines illustrium virorum: adsint igitur cælator, item pictor, seu plastes: *opifices argentarii, anaglypharii laboriosi*, ut habet vetus Schol.

146. *Qui multas facies.*] Scaliger, aliique putant legendum, *qui malthâ facies*, &c. proindeque non, *pingat*, sed, *fingat*; quod nonnullis placet; quibus ego assentior: nam sensus inde clarior efficitur, præsertim cùm Juvenalis addat *citò*. Atqui vix id pictori conveniat; benè verò plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi typos, facies ac similitudines effingit. Porrò *maltba* vocatur cera liquidæ pici immixta. Item genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. l. 2. c. 104. & l. 36. c. 24. ubi malthæ factitiæ rationem docet. Maltha ergo faciendis plasmatis idonea fortasse hîc ponitur.

Quando

Quando ego pauper ero; votum miserabile, nec spes
His saltem: nam cùm pro me fortuna rogatur,
Affigit ceras illâ de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

Ista satis erunt; cùm ego egens futurus sim: preces calamitosæ, neque spes illis duntaxat. Etenim quando pro me sors oratur, apponit ceras accersitas ex eo navigio, quod Siciliæ cantiones evitavit surdo remige.

ANNOTATIONES.

147. *Quando ego pauper ero.*] Cum Lubino sic interpretor; at enim ista plus satis, inquit Nævolus. Quid exoptem plura, nihil plane consecuturus, quando, id est, quoniam certè pauper ero? Itaque se & sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem.] Nequidem mihi licet animum, ut fit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeò est in me dura fati necessitas.

149. *Affigit ceras, &c.*] Fortuna quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cerâ sibi aures obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer. Odyss. 12.

Illâ de nave.] Quâ vehebatur Ulysses cùm Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis prætermavigavit, hâc arte: sociorum quidem ac nautarum aures cerâ occlusit: ipse verò se ad malum jussit alligari.

150. *Siculos cantus.*] Sirenas Acheloï fluvii & Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte, virginum formam habuisse, inferiore in piscem desinentes ac monstrosas, cæterùm dulcedine cantûs solitas allicere transeuntes, quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Metam. 5. Fab. 9. sepultæ dicuntur ad promontorium sinumque Pæstanum in Lucania; undè nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem verâ meretrices fuisse illic famosas, quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint benè multos, asserunt cùm alii, tùm Cœl. Rhod. l. 14. c. 14. *Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licèt Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse; mulceri earum cantu, quos gravato somno lacerent.* Hæc Plin. l. 10. c. 49. Vide Cic. de finibus l. 5. n. 49. & Athen. l. 1. c. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quàm fugâ naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum afferat suspectum contuburnium. Porrò marinos homines extare utriusque sexûs, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, quod & evicit non simplex experientiâ, nec haud ita pridem. De quibus ampliùs dicemus ad Sat. 14. 283.

Remige surdo.] Tùm ad Sirenum cantiones, tùm ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enimverò illarum invitamentis delinitus jam & captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verùm illos antè monuerat ne se suosve nutus observarent donec infesta loca erant prætervecti.

SATIRA X.

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, & Gangem pauci dignoscere possunt

INTERPRETATIO.
In cunctis regionibus quæ sunt à Gadibus usque ad Auroram & Gangem, pauci valent discernere

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus in terris.*] Elegantis hujus Satiræ dicam an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis rectè faciendis. Illud idem tractavit Pers. Sat. 2. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles lib. περὶ εὐχῆς, teste Laërtio, & alii complures affirmante Proclo, quorum tamen opera interciderunt. De Socrate verò Valerius Maximus l. 7. cap. 2. sic refert: *Socrates*, inquit, *quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultrà petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quia ii demùm scirent, quid unicuique esset utile*, &c. Itaq;

vera bona, & his valdè opposita, depulsâ falsitatis caligine. Nam quid ex ratione metuimus, vel optamus? Ecquid ita dextro pede voves, ut te non pigeat nisûs & factarum precum? Benigna ipsis precantibus numina disturbaverunt familias integras. Damnosa in *pace, damnosa* in *bello postulantur. Fluens loquendi facultas, sua etiam eloquentia lethalis est plurimis. Interiit iste fiduciam habens* in *robore, & brachiis mirum in modum validis. At multos suffocat pecunia ingenti solicitudine accumulata, & opes bonis omnibus* tantò *majores, quantùm Britannici* maris *cetus delphinos superat.*

Vera bona, atque illis multùm diversa, remotâ
Erroris nebulâ: quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatûs non pœniteat, votique peracti?
Evertêre domos totas optantibus ipsis
Dii faciles. Nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. Viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census,
Quantò delphinis balæna Britannica major.

ANNOTATIONES.

Juvenalis pariter docet hîc, quæ non petenda primùm, deinde verò quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram.] Ab Occidente ad Orientem, id est, in toto terrarum orbe.

Gadibus.] *Gades*, vulgò *Cadix*, parva est Insula Oceani Occidentalis, ad oram Andalusiæ, continenti juncta ponte; non procul freto Herculeo. Statius Solis cubilia Gades appellat.

Auroram.] Ex Varrone lib. 6. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tum aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, undè, *clari prænuntia Solis*; *& gelidos rores aurora remittens*, dicitur de Divin. 1. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid. Metamorph. 1.

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit.] Et apud Græcos, eadem vox ἠώς, auroram pariter & orientem significat.

Gangem.] Hic ingens fluvius ac nobilis, ex Imao monte scaturiens Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. S. Hyeronymus Epistolâ ad Rusticum Monachum, & alii quidam hunc putant eumdem esse, qui Phison vocatur, atque unus erat è quatuor magnis fluviis Paradisum terrestrem rigantibus Genes. cap. 2.

3. *Vera bona, atque illis multùm diversa.*] Bona, malaque.

Erroris nebulâ.] Ignorantiâ.

4. *Ratione.*] Et non ex opinione sæpiùs.

5. *Dextro pede.*] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contrà pro malo. Vide Pers. Sat. 2. v. 11. Sat. 3. v. 48. Sat. 5. v. 114. & Apul. Metamor. *Sinistro pede profectum spes me frustrata est.*

6. *Votique peracti.*] Votorum conciniendorum variam rationem ac cæremonias. Vide apud Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22.

7. *Evertêre domos.*] Valer. Maxim. cit. lib. 7. c. 2. *Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrâsse meliùs foret. Etenim densis tenebris involuta mens mortalium, in quàm latè patentes errores, cæcas præcationes tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessum dederunt: Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumerò miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditùs domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totum cœlestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.* Hæc ille.

8. *Togâ.*] Metonymia, pro pace: sicut è contrà sagum index est & vestis belli. Cic. Philipp. passim, *ad saga ire: redire ad togas:* item alibi: *cedant arma togæ.*

10. *Mortifera est facundia.*] Demostheni, Ciceroni, & tot aliis. Vide infrà v. 114.

Viribus ille confisus periit.] Milo Crotoniates, cujus tantum robur, ut pugno taurum mactaret, at cùm fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est. Gell. lib. 15. cap. 16. Ovid. in Ibin:

Utque Milo robur deducere fissile tentes,
Nec possis captas inde referre manus.

13. *Strangulat.*] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive à furibus, sive à Tyrannis bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ac fabulam Midæ, qui cùm cupiisset omnia quæ tangeret aurum fieri, & cibo in aurum converso strangulatus sit.

14. *Delphinis.*] Hos valdè amantes hominum ac Musicæ passim celebrant. Gell. l. 7. c. 8. & l. 16. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis à Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine lib. de comparat. animant. & in fine convivii. Plin. l. 9. c. 8. Athen. l. 13. c. 8.

Temporibus diris igitur, jussuque Neronis
Longinum & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contumq; timebis;
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes; ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur

Itaque sævo tempore, atque imperio Neronis integra turma inclusit Longinum ac ingentes hortos opulenti Senecæ, & circumsepsit præclaram domum Laterani: ad cœnacula verò *miles infrequens porrexit. Quamvis non multa feras vasa argenti defæcati, noctu faciens iter metues ensem & perticam; atque formidabis umbram cannæ ad Lunam agitatæ. Viator inanis canet ante prædonem. Præcipuæ fermè preces, ac fanis omnibus cognitæ* sunt, *ut divitiæ, ut opes augeantur; ut omni foro capsa nostra sit amplissima. At nulla potantur venena testaceis.*

ANNOTATIONES.

Balæna.] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis, de qua Plinius l. 9. c. 3. & 6. *Immania cete*, vocat Virgil. Æneid. 5.

Balæna Britannica.] Oceani Britannici belluas ac cetos affert, utpote majores quàm maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrare, testis Plin. lib. cit. cap 6. notiores verò quàm Indici, in quo maxima repetiti cede, idem Plin. ibid. affirmat. Porrò metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hîc vetus Schol. De Britannis vide Sat. 2. v. 161. Annot.

15. *Temporibus diris igitur.*] Cùm Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

16. *Longinum.*] Suet. Ner. c. 37. *Objectum est*, inquit, *Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quòd in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: & huic aliisque mori jussis non ampliùs quàm horarium spatium dabat Nero.*

Senecæ.] Vide Sat. 5. v. 109. & Sat. 8. v. 212.

Prædivitis.] *Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquàm ingentes & ultra privatum modum evectas opes adhuc augeret; hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ Principem supergrederetur*, &c. quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi & ipse Seneca sic apud Imperatorem se tuetur: *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum . . . . tantùm honorum atque opum in me cumulâsti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus . . . . Tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti . . . . . una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui*, &c. Xiphilin. in Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse Aureorum tricies centena millia, &c.

17. *Clausit.*] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. *Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi . . . . Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinquâ vesperâ Tribunus venit, & villam globus militum sepsit . . . Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas*, &c.

Lateranorum.] *Plautii Laterani Consulis designati necem proximam Nero adjunxit adeò properè, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret*, &c. Corn. Tacit. Annal. 15. Vide Sat. 8. v. 147. & seq.

18. *Tota cohors.*] Militibus ad expilandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula.] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicti, quòd in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirùm incommoda tenuioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metamorph. 9. *meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto*, &c. Plaut. Amphitr. *In superiore qui habito cœnaculo.* Vide Sat. 3. v. 199. & seq.

20. *Gladium, contumque.*] Latronum arma, ictus, vulnera, à ferro vel ligno.

21. *Umbram.*] Quam velut insidiantium tibi prædatorum corpus expavesces.

24. *Divitiæ ut crescant, ut opes.*] Cic. in Lælio n. 22. *Quæ res expetuntur opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare: honores, ut laudêre*, &c. Hinc vides divitias inter & opes discrimen esse: nimirùm illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam tùm à divitiis, cùm ab amicis & propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro.] Vet. Schol. *ad Cerealem usq; Præfectum*, inquit, *in foro Trajani arcas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant: undè & locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.* Apud Fl. Vopiscum, Aurelianus in Epist. ad Senatum ita scribit: *Est prætereà vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quàm cupio.*

25. *Aconita.*] Vide Sat. 1. v. 158. Annot.

Ea tum metue, quando scyphos accipies lapillis ornatos, *atq; Setinum fervebit in capaci* poculo *aureo. Nunc ergo an æstimas, quòd Sapientum unus cachinnabatur, quandocumque à janua pedem unum egerat atque extulerat*; & quod *alius contrà lacrymabatur? Verùm prompta est cuilibet condemnatio risûs severi*: at *mirum est, undè tanta oculis aqua suppeteret. Democritus consueverat perenni cachinno movere pulmonem, tametsi civitates istæ non haberent pretextam, ac trabeam, fasces, lecticam, tribunal.*

Fictilibus. Tunc illa time cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de Sapientibus alter
Ridebat, quoties à limine moverat unum
Protuleratque pedem: flebat contrarius alter?
Sed facilis rigidi cuivis censura cachinni.
Mirandum est undè ille oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non essent urbibus illis
Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal.

ANNOTATIONES.

26. *Fictilibus.*] Poculis inopum.

27. *Gemmata.*] Apud divites. Vide Sat. 5. v. 41. & seq.

Setinum.] Vinum è Setia urbe Campaniæ. Vide Sat. 5. v. 34. Annot.

Ardebit.] Vel splendebit in aureo vase, ut fit; vel simpliciter, ardebit, utpotè generosum & calidum; seu etiam ob immixtum venenum; aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro.] Senec. Thyest. v. 454.

Venenum in auro bibitur.

28. *Jamne igitur laudas,* &c.] An tandem laude dignos intelligis eos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videns passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. *Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.*

30. *Flebat contrarius alter.*] Heraclitus hominum miserias ubique cernens. Is σκοτεινὸς cognominatus, eò quòd ea quæ diceret, verborum involucris tegeret. Hinc Tullius de Natura Deor. 1. n. 74. *Non consultò dicis occulte, tanquam Heraclitus.* Et l. 3. n. 35. *Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus.* De eo Diogen. Laërt. l. 9. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemq; refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, quâ ad se illum invitat. Floruit Olympiad. 70. aut circiter.

31. *Sed facilis cuivis,* &c.] Id est, facilè quidem alter quivis ineptias hominum risu posset damnare, at non perindè fletu: nam & mirum est, undè Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certè ex hydrope mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

33. *Pulmonem agitare.*] Hinc etiam mirum videri posset, quòd tam longævus fuerit ille, qui tam crebrâ pulmonum agitatione, & sanguinis (quod fit in risu, solutiore præsertim) præcipiti circuitione perpetuò fatigaret.

34. *Democritus.*] Florebat Olympiade octogesimâ, & annos vixit centum novum. Hunc Suidas omniscium nuncupat, & πένταθλον; eò quòd Physica, Ethica, Mathematica, liberales disciplinas, artesq; omnes calleret. De eo Laërt. l. 9. Res omnes ex atomis constare dicebat: item plures esse mundos, &c undè auctor atomorum vocatur à Cicerone de Fato, n. 23. & de Natura Deorum 1. n. 66. *Ista flagitia Democriti,* inquit, *sive etiam antè Leucippi esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curvata quædam, & quasi adunca; ex his est effectum esse cœlum, atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* Et Acad. qq. lib. 4. n. 121. *Asperis, & lævibus, & hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicit Democritus.* Plin. l. 28. c. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, mimio juvandi mortales studio prolapsum, lib. verò 7. cap. 55. velut resurrectionis assertorum suggillat. Cit. Cic. de Natura Deorum, 1. n. 121. *Democritus vir magnus imprimis,* inquit, *cujus fontibus Epicurus hortos suos irrigavit.*

Urbibus illis.] Abderæ, undè ortus Democritus; Epheso, è qua Heraclitus, aliisque Thraciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ luxus & fastus.

35. *Prætexta, & trabeæ,* &c.] Quæ non magis insignia potestatis ac nobilitatis, quàm vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta.] De hac ad Pers. Sat. 5. v. 30.

Trabeæ.] Suprà, Sat. 8. v. 259.

Fasces.] Vide Sat. 5. v. 110.

Lectica.] Sat. 1. v. 32. & 64. ac seq.

Tribunal.] In quo sedens Prætor jus dicebat; sellâ nimirùm curuli, & eburneâ, eâque sublimi: at minores alii Magistratus in subselliis, ut notat Pædianus Verr. 1.

Quid ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in pulvere circi
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem quanto cervix non ſufficit ulla?
Quippe tenet ſudans hanc publicus, & ſibi Conſul
Ne placeat, curru ſervus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, ſceptro quæ ſurgit eburno;
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad fræna Quirites,
Defoſſa in loculis, quos ſportula fecit amicos.

Ecquid ſi aſpexiſſet Prætorem in excelſo curru eminentem, ac ſublatum in arena media amphitheatri: in tunica Jovis, atq; è ſcapulis geſtantem periſtremata Sarrana togæ pictæ, ingentis etiam coronæ circulum tam magnum, quantò nullum par collum ferendo fuerit. *Illam enim ſuſtentat* ſervus *publicus ſudorem emittens: ac ne Conſul* nimium *ſibi arroget, eodem curru vehitur miniſter. Adde modò avem etiam extantem virgæ ex ebore; indè canentes cornu; iſtinc antecedentia miniſteria longi agminis; atque ad habenas Romanos albos, quos familiares efficit ſportula in marſupio condita.*

ANNOTATIONES.

36. *Quid ſi vidiſſet Prætorem, &c.*] Si vidiſſet habitu triumphali Prætorem aut Conſulem, quid de tanto faſtu ſenſiſſet Democritus, quos cachinnos moviſſet?

In curribus altis.] Tum cùm ludos Circenſes edendos curat ac diſponit. Vide Sat. 8. v. 194. Porrò currus triumphalis non bellico ſimilis, ſed turris rotundæ formam habebat: ut patet ex antiquis numiſmatibus.

37. *Circi.*] Maximi nimirùm, in quo dabantur equeſtria & curulia certamina. Hunc ita deſcribit Dionyſ. Halic. lib. 3. paulò ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, & circa eum primus ſedilia fecit cooperta. Nam antè ſpectabant ſtantes ſub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant: diviſit etiam loco inter triginta Curias . . . . . Debebat autem hoc opus cum tempore in valdè pulchris admirandiſque extructionibus urbis eſſe. Longitudo circi ſtadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide & quæ notavi Sat. 3. verſ. 65.

38. *In tunica Jovis.*] Palmatâ ornatum veſte ac trabeâ, è templo Jovis acceptâ; ex more triumphantium. Teſtatur Liv. lib. 10. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ.] Acu & arte Phrigiâ elaboratæ.

Sarrana.] Purpurea, ſive Tyria, è Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata eſt.

39. *Aulæa.*] Togam ingentem, adeò laxam & expanſam, ut aulæum diceres ob amplitudinem. Pariter Cic. Catilin. 2. dixit. *Velis amictos non togis.*

Magnæque coronæ.] Dionyſ. Halic. l. 3. inſignia principatûs enumerat, coronam auream, ſellam eburneam, ſceptrum, tunicam purpuream cum ſignis aureis, amictum purpureum varium.

40. *Orbem quanto cervix, &c.*] Videtur alluſiſſe ad Atlantem cœleſtes orbes humeris ac cervice portantem.

41. *Tenet ſudans, &c.*] Sub pondere fatiſcit, ac præ labore ſudat, cùm ſupra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem ſuſtinet publicus miniſter. Plin. l. 33. c. 1. *Cùm corona ex auro Hetruſca à tergo ſuſtineretur*, inquit, *annulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, ac ſervi fortaſſe coronam ſuſtinentis.*

Publicus.] Romanis publicos fuiſſe ſervos probat eruditè Juſtus Lipſius Elect. 1. c. 22. Hi ad publica v. g. belli miniſteria deputabantur: cognomen aut à provinciis, aut à victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac veſtem præſtabat illis Reſpublica, libertatem etiam interdùm, ſi ſedulam operam navâſſent.

Sibi Conſul ne placeat.] Ne ſuperbiat in tantis honoribus.

42. *Curru ſervus portatur eodem.*] Et is poſt triumphantem identidem ſucclamabat: *Reſpice poſt te; hominem eſſe te memento.* Refert Tertullian. in Apologet. cap. 33. Et meminit Cœl. Rhodig. l. 3. c. 7.

43. *Volucrem ſceptro quæ, &c.*] Mox cit. Dionyſ. Halic. ibid. ſceptrum aquilam habens ſuper caput. Nimirùm triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici inſculpta erat aquila, Romani inſigne Imperii: aut certè longæ præfixa & inſidens haſtæ Aquilæ imago præferebatur.

44. *Cornicines.*] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Joſeph. de bello Judaico c. 17. Onuphr. Faſt. 5. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6. &c.

45. *Officia.*] Longam ſeriem miniſtrorum & aſſeclarum officii causâ procedentium.

Niveos ad fræna Quirites.] Clientes albâ togâ veſtitos, circa currum equoſque illum trahentes ordine diſpoſitos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, & manu circumducentes.

46. *Defoſſa in loculis ſportula.*] Vide Sat. 1. Annot. ad v. 95. & ſeq.

Tum etiam cachinni argumentum reperit ad singulos hominum aspectus, cujus sapientia ostendit, magnos viros atque illustria specimina præbituros oriri posse in natali solo vervecum, & sub crassiore cœlo. Deridebat plebis sollicitudines, quin & lætitiam, quandoque etiam fletus, dum ipse restim porrigeret iratæ sorti, ac medium digitum monstraret. Ista igitur superflua vel nocitura postulantur, quorum gratiâ licet ceram inducere genibus Numinum. Nonnullos præcipites agit potestas obnoxia, summæ offensioni: deprimit diuturna & illustris dignitatum series. Dejiciuntur imagines & laqueo trahuntur.

Tunc quoque materiam risûs invenit ad omnes
Occursus hominum, cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.
Ridebat curas, necnon & gaudia vulgi;
Interdum & lacrymas, cùm fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumq; ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa, atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur,
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

Posteà securis inflicta percutit ipsas bigarum rotas, atque rumpuntur tibiæ equis non meritis.

ANNOTATIONES.

47. *Tunc quoque.*] Etiam ævo Democriti, cùm parciùs & innocentiùs quàm nunc, homines viverent.

50. *Vervecum in patria.*] Abderæ, in Thracia, ubi crassus aër homines facit bardos, rudes, ac stupidos, vervecum instar. Abderitarum peculiaris adeò mentis erat stupor, ut locum adagio fecerit: *Abderitica mens.* Meminit Cicero cùm de Natura Deorum, cùm ad Attic. lib. 7. Epist. 7. Martial. lib. 10. Epigram. 25. Cœl. Rhodig. lib. 30. cap. 4.

Crassoque sub aëre.] Ex cœli vitio regiones æstimari solent: & cùm inde sit Democritus, ubi stulti solent nasci, vult eum Poëta significare inter stultos prudentissimum esse natum. Hæc vetus Schol. Certè aëris subtilitas non parùm confert, ut nascantur ingeniosi, tùm quia tenuiora sunt organa, tùm quòd subtilior sanguis ac subtiliores inde spiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 13. Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Bœotum in crasso jurares aëre natum.

52. *Fortunæ ipse minaci mandaret laqueum.*] Fortunam ipse damnans, nedum metuens, aut ei supplicans.

53. *Mediumque ostenderet unguem.*] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causâ cuipiam faciendæ. Vide Pers. Sat. 2. v. 33. & ibid. Annot.

55. *Propter quæ.*] Ob quæ declinanda & averruncanda, supplicare Diis oporteret.

Genua.] In his sedes misericordiæ, & quædam religio inest, observatione Gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. lib. 11. cap. 45.

Incerare.] Se ipsa in chartis vel tabulis vota, ceráque obsignata Deorum genibus affigere; ut innuit Turnebus, l. 1. c. 17. Malim tamen quod idem l. 3. c. 19. ait; hoc à Juvenale ita scriptum, ut propè putes antiquos nostro ritu cereos offerre Diis, & eorum genibus affigere solitos. Verùm id minimè consueverant, sed Deorum simulacra cerâ illinire: ibidemque affert illud Prudentii lib. 1. contra Symmachum:

——— *Saxa illita ceris*
Viderat, unguentoque Lares humescere nigros.

Vide Sat. 12. v. 88.

56. *Potentia.*] Hanc Tullius definit, ad sua conservanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

57. *Invidiæ.*] *Invidia enim summa quæque appetit*, ut ait Cornelius Tacitus: & Livius: *Assidua est eminentis fortunæ comes, altissimisque adhæret*; inquit Velleius Paterculus lib. 1.

58. *Pagina.*] Vel, honores in Commentariis publicis descripti: vel, quod ait vetus Scholiastes: *Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inscriptos honorum gradus: quam nunc dicunt tabulam patronatûs.*

Descendunt statuæ.] Ex alta basi deturbantur. Sic Tullius, *Pisonis statuam deturbant*, inquit, *affligunt, comminuunt, dissipant: & quod in ipsum attulerant odium, id in ejus imaginem ac simulacrum profuderunt.* Vide Sat. 8. v. 18. & ibid. Annotata.

Restemque sequuntur.] Injectâ reste detrahitur, per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentissimorum.

59. *Rotas bigarum*, &c.] Currus triumphales eorum franguntur, item Equestres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

60. *Immeritis franguntur crura caballis.*] Salsa in potentes noxios & damnatos ironia.

Jam

Jam ſtridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe ſecundâ
Fiunt urceoli, pelves, ſartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem; Sejanus ducitur unco.
Spectandus: gaudent omnes: Quæ labra? Quis illi
Vultus erat? Nunquam, ſi quid mihi credis, amavi
Hunc hominem: ſed quo cecidit ſub crimine? Quiſnam
Delator? Quibus indiciis? Quo teſte probavit?

Mox flamma erepitat: mox fornace & follibus inceditur caput, quod *plebs colebat; ac ſtridet magnus Sejanus. Poſteà è vultu ſecundo omni mundo conflantur urcei, pelves, ſartago, lebetes. Affige lauros ædibus: in Capitolium age bovem ingentem & candidum: Sejanus unco raptatur aſpiciendus: lætantur univerſi. Ecquæ labia? Quam faciem habebat? Si aliquis mihi fidem habes, virum illum nunquam dilexi. At quam ob noxam damnatus eſt? Quis* fuit *accuſator? Quibus argumentis, quo teſtimonio* rem *comprobavit?*

ANNOTATIONES.

61. *Stridunt ignes.*] Ad fundendas æneas imagines.

62. *Ardet adoratum populo caput.*] Simulacrum hominis igni traditur, quod antè venerationi erat.

63. *Sejanus.*] Vir ad ſummam potentiam à Tiberio evectus, & ab eodem poſteà ſubverſus. Sueton. Tiber. cap. 55. 66. & alibi. Cornel. Tacit. Annal. 3. 4. &c. Xiphilin. in Tiber. & alii.

Ex facie toto orbe.] E Statua Sejani populis adorata, & jam camino ſolutâ fiunt quamvis abjecta & vilia inſtrumenta & vaſcula.

Toto orbe ſecundâ.] Erat enim Sejanus in Imperio ſecundus: ejus natalis publicè colebatur; aureæ paſſim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Conſulatu collega fuerat: nihil ſine Sejano Tiberius agebat: per utriuſque fortunam æquè jurabant tum plebs cùm Senatores: de utroque vota faciebant: utrique ſacrificabant. Et poſteà (quis credat?) is ipſe Sejanus neci addictus eſt, ejuſque mortis dies publicâ lætitiâ celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

65. *Pone domi lauros.*] Poſt tale exemplum, lætitiam exhibe, teque oſtenta felicem; triumphales honores ambi & jacta: imò te ſapientem & moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulò antè beatiſſimum. Alii volunt verba eſſe populi Tiberio gratulantis, quòd inſidiantem ſibi Sejanum oppreſſerit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel quia te ab hoſte vindicârit, mactatâ victimâ gratias age.

Capitolia.] Vide infrà, Sat. 14. v. 91.

66. *Cretatum.*] Nigras hoſtias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Perſ. Sat. 5. Annot. v. 108. ad vocem *cretâ*; & v. 177. ad vocem, *cretata.*

Ducitur unco.] Ad patibulum, vel ſcalas Gemonias, inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum. Sueton. Tiber cap. 61. *Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Xiphilin. Tiber. *Senatûs Decreto Sejanus è ſcalis præcipitatus eſt: plebſque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: & liberi ejus ſenatuſconſulto ad mortem ducti ſunt,* &c.

67. *Spectandus.*] Spectaculo futurus & ludibrio. Nam teſte Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, & vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus ſtatuas deturbare, comminucre, diſſipare; quem verò manè velut potiorem ſe omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulò pòſt in carcerem trahebant ut abjectum ac nefarium hominem: cui coronam paulò antè dederant, eumdem vinculis conſtringebant: quem anteà ſatellites ſtipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum cuſtodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus eſt: plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum potuiſſe.

Quæ labra?] Quam prava, diſtorta, deformia?

Quis illi vultus erat?] Quàm ſævus & trux?

68. *Nunquam amavi hunc hominem.*] Hæc ait plebs vel ex odio; vel quòd omnem cujuſcumque cum Sejano familiaritatis ſuſpicionem à ſe quiſque amoliri ſatagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea cauſa ad accuſandum, Sejano amicum fuiſſe, aut fuiſſe videri, ut refert loco citato Xiphilin. unuſque Terentius ob id reus factus ſolerti excuſatione ſe ab interitu vindicavit, & tùm à Senatu, cùm ab ipſo Tiberio liberatus eſt. Ibid.

69. *Sed quo cecidit ſub crimine?*] Quanquam Sejanum non amavi, ſcire tamen aveo, quod ob ſcelus, & quo pacto damnatus eſt, quibus indiciis detecta res, & quibus teſtibus eam probavit Tiberius.

Nil horum. Verbosa & grandis epistola venit.
A Capreis: benè habet, nil plus interrogo. Sed quid
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, & odit
Damnatos: idem populus, si Nursia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis; hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli

Nihil horum. Missa sunt è Capreis literæ loquaces & longæ. Benè est. Nihil amplius quæro. Verùm quid egit plebs Remi? Addicta sorti, sicut semper, atque proscriptos odit. Quod si Nursia Etrusca propitia fuisset, & tuta senectus Imperatoris periclitata fuisset, eadem plebs hac ipsâ horâ Sejanum Augustum nuncuparet.

Jam dudum à tempore quo suffragia non venundamus cuiquam,

ANNOTATIONES.

71. *Nil horum.*] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quicquam actum est: tantummodò scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa & grandis Epistola.] Xiphil. citat. Recitatas scribit longas literas in senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum expostulatio; pòst, alia quædam diversa: rursùm in Sejanum aliquid: ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim apertè de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cùm essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat & videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

72. *A Capreis.*] Ubi tum erat Tiberius, secessûs gratiâ, pariter ac libidinum liberiùs exercendarum. Porrò Capreæ, Insula est maris Tyrrheni, adjacens Campaniæ, abundans coturnicibus eoque nimium Tiberio in deliciis, ut mox etiam dicetur v. 93. hodie vulgò *Capri* nuncupatur.

Nil plus interrogo.] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut disquirere curiosiùs.

Sed quid turba Remi.] Quid verò populus Romanus egit intereà?

73. *Turba Remi.*] Populus è Remo & Romulo oriundus. Nonnulli codices habent: *turba tremens:* Quod interpretantur de Sejani familiaribus & cognatis proscribi timentibus.

Sequitur fortunam.] Tull. ad Heren. 4. *Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.*

Odit damnatos.] Sic mobilis & inconstans est animus vulgi, imo iniquus.

74. *Si Nursia Tusco favisset.*] Si Thuscorum Deâ Thusco suo propitiâ & adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nursia.] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius l. 1. 7. cap. 3. Tertullianus Apologet. adversus gentes c. 24. ita scribit: *Unicuique etiam Provinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares . . . . . . Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nortia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Hostia,* &c. Ex his patet, non esse hic legendum, *Nortia*, quandoquidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornelio Tacito; hic autem de patria Sejani Dea loquitur Juvenalis. Porrò illa erat *Nurtia*, vel *Nursia*, ut habeant quidam codices manuscripti, & asserit Lipsius in Tacit. Alii tamen legunt, *Nertia*: alii, *Marsia*, vel *Narsia*; malè, ut videtur.

75. *Si oppressa foret secura senectus.*] Si Tiberius aut senio confectus obiisset; aut jam senex, & nihil tale ab eo quem Imperii consortem fecerat, metuens, à Sejano regnandi cupido foret; oppressus.

77. *Augustum diceret.*] Imperatorem proclamaret, laudibus extolleret hunc ipsum, quem modò odio detestatur.

Jam pridem, ex quo, &c.] Ignaviam & socordiam Populi Romani perstringit Juvenalis. Jamdudùm, inquit, assuetus est jugo populus Romanus orbis olim Dominus, & Imperia jure suo largiens; nec oblatam recuperandæ libertatis occasionem nunc arriperet. Undè, pereunte Tiberio, Sejanum sponte Dominum accepisset, si fortè ille superstes extitisset.

Suffragia.] Vide Alex. ab Alex. l. 4. c. 3.

Suffragia nulli vendimus.] Tunc etiam cùm Populus Romanus jus comitiorum & creandorum Magistratuum retinebat, qui petebant, certatim muneribus & largitionibus populi favorem & suffragia mercabantur. Hinc Plutarchus in Coriolano scribit serò quidem prorupisse emptionem dignitatum ac venditionem, atque inter concionis suffragia argentum sese miscuisse. Et Petron.

Nec minor in campo furor est; emptique Quirites
Ad prædam strepitumque lucri suffragia vertunt.
Venalis populus, venalis Curia patrum.
Est favor in pretio, &c.

Lucanus Lib. 1.

——— *Lethalisque ambitus urbi*
Annua venali referens certamina campo.

Vendimus,

Vendimus, effugit curas. Nam qui dabat olim
Imperium, faſces, legiones, omnia, nunc ſe
Continet, atque duas tantùm res anxius optat,
Panem, & Circenſes. Perituros audio multos:
Nil dubium: magna eſt fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quàm timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defenſus! Curramus præcipites, &
Dum jacet in ripa, calcemus Cæſaris hoſtem.
Sed videant ſervi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice aſtrictâ dominum trahat. Hi ſermones

evitavit ſollicitudines. Etenim qui pridem largiebatur poteſtatem, faſces, legiones, univerſa, jam ſe coërcet, ac binas dumtaxat res petit ſollicitus, panem, atque ludos *Circi. Plurimos accipio morituros. Non incerta* res eſt. *Ingens eſt caminus. Brutidius meus* familiaris *pallens occurrit, mihi prope Martis ædem. Quantùm formido ne ſuperatus Ajax ultionem repetat velut improbè propugnatus! Properemus feſtinanter; atque Imperatoris adverſarium, dum eſt abjectus in litore, proteramus. Conſpiciant verò famuli, ne nullus inficietur, ac trementem herum vincto collo ad judicium rapiat. Tum verba iſta*

ANNOTATIONES.

78. *Effugit curas.*] Adminiſtrandæ Reipublicæ & eligendorum Magiſtratum Populus abjecit curam: hanc autem invaſere cupidiùs Sylla, Julius Cæſar, Auguſtus, & alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, ſummâ libertate, diſtribuens, jam ignavus reſidet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco teſtatur, è venditione ſuffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominationi urbem ſubjeciſſe.

79. *Faſces.*] Dictaturam, Conſulatum, &c.

Legiones] Tribunatum, præfecturam militarem. Vide Sat. 3. verſ. 132. & ibid. Annot.

Nunc ſe continet.] Libertatis ac majeſtatis priſtinæ oblitus, ſatis habet victitare, & ludis frui.

80. *Anxius optat.*] Vide Sat. 3. v. 223.

81. *Panem.*] Cibum exiguum; frumentarias teſſeras, de quibus Sat. 7. v. 174. Sic & Tacitus Hiſtor. *Vulgus*, inquit, *cui una ex Republica annonæ cura.* Sunt qui legant, *Pana*, intelliguntque Lupercales Ludos in honorem Panos. Alii, *pannum*; aiuntque hoc fuiſſe aurigis victoribus præmium. Verùm utraque hæc lectio rejicitur à doctioribus; & noſtra ex optimis exemplaribus ſtabilitur.

Circenſes.] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 223.

Perituros audio multos.] Multos aiunt à Tiberio morte afficiendos. Dialogus eſt populi confictus.

82. *Fornacula.*] Plures conſumptura. Vide ſuprà, v. 61.

Pallidulus.] Metuens ne velut Sejani amicus à Tiberio proſcribatur.

83. *Brutidius.*] Hunc Rhetorem & Hiſtoricum ſcribunt Tacitus & Seneca.

Ad Martis, &c.] In foro, juxtà ædem Martis Ultoris illic propinquam.

84. *Ne pœnas exigat, &c.*] Ne Tiberius in quemlibet ſæviat, quaſi non ſatis vindicatus, & ſeipſe ulciſcens, eoſque damnans quos Sejano minùs infenſos animadverterit. Alii explicant de Brutidio ſeipſum interempturo: quod multis accidiſſe referunt Xiphil. & Sueton. Sed hoc minùs ad rem; quia ſequitur, *curramus præcipites, &c.* quæ verba priorem interpretatiunem adſtruunt.

Ajax.] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quòd malè ſe in Ulyſſem defendiſſent, in quoſlibet furorem vertit. Vide Sat. 7. ad v. 115.

85. *Ut malè defenſus!*] Quemadmodum Ajax potiorem habens cauſam, judicio tamen ſe victum indignatus eſt: ita ſanè Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbè molienti, quique Majeſtatem Imperatoris læſam non ſatis acriter vindicâſſe viſi fuerint.

Curramus præcipites.] Hæc aiunt quidam è populo: ne videamur non odiſſe Tiberii hoſtem, ac proinde invidiam ſubeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, & illud pedibus proteramus coram ſervis noſtris, ut ſint illi teſtes.

86. *Dum jacet in ripa.*] Inſepultus ſub ſcalis Gemoniis. Vide quæ ſuprà retuli ex Xiphilino.

87. *Videant ſervi.*] Quorum delationem acciperet avidè Tiberius. His enim poteſtatem fecerat dominos accuſandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget.] Sive è ſervis, ſive ex aliis, qui nobis inviderint.

88. *Cervice aſtrictâ.*] Obtorto collo, injecto cervici laqueo cum violentia, alii legunt, *obſtrictâ.*

Hi ſermones tunc.] Hæc inter ſe de Sejano populus loquebatur tunc temporis, inquit Poëta: quæ cùm ita ſint, an quiſpiam deinceps velit nimios Sejani honores, & ejus poſteà fortunam experiri?

Tunc

Tunc de Sejano: secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? Habere
Tantumdem? Atque illi sellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? Tutor haberi
Principis, Augustâ Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,
Egregios equites, & castra domestica. Quidni
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara, & prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam sumere mavis;
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas?

de Sejano; illi clàm rumores à plebe spargebantur. *An cupis honorari velut Sejanus: tantum possidere: & istis largiri sellas curules; hunc castris præficere: æstimari defensor Imperatoris cum cœtu Chaldæorum commorantis in Augusto saxo Caprearum? Optas quidem pila, turmas, equites eximios, atque exercitum familiarem. Eccur ista non exoptes? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt posse. Quæ verò magna & secunda tanti* sunt fa*cienda, quando rebus prosperis æquale est ærumnarum pondus.* An *istius qui raptatur prætextam induere præoptas, utrum Fidenarum & Gabiorum esse Magistratus?*

ANNOTATIONES.

91. *Tantumdem.*] Divitiarum & potentiæ.

Sellas donare curules.] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli sellâ vehi, & in ea sedendo judicia exercere.

Sellas curules.] Sella curulis: eburnea erat, ex Gellio, l. 3. c. 18. sic dicta, quòd super eam in curru considerent, honoris causâ, Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit.* Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet importunus ebur.

92. *Tutor haberi Principis.*] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri:* ubi optimè notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet & Justinian. Instit. lib. 1.

93. *Augustâ Caprearum, &c.*] Quippe ibi Tiberius Augustus sedem habebat ac secessum peramœnum. Legunt alii, *angusta.* Certè parva erat ea Insula.

Caprearum.] De Capreensi hoc secessu multa Suet. & nos quædam antè ad v. 72. Corn. Tacit. Annal. 4. Paulò ante finem sic habet: *Capreas se in Insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia: neq; appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo sæva ventorum arceantur. Æstas in Favonium obversa, & aperto circùm pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequàm Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.*

94. *Cum grege Chaldæo.*] Cum Mathematicis, quorum arte gavisus interdum Tiberius. Thrasyllum imprimis observâsse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Suet. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. 6. v. 575.

Chaldæo.] Vide Sat. 6. v. 552. Annot. ad vocem, *Chaldæis.*

Vis antè pila, &c.] Certè cuperes militare præsidium, aut etiam Imperium.

Pila.] Pilum, aliàs hastile, spiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes.] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modò habuit milites ducentos, aliàs quingentos quinquaginta pedites, equites verò sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est: sic & erat milliaria, quæ peditum erat 1500. Equitum 132. Fuerunt & alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5. & l. 6. c. 13.

95. *Egregios equites.*] Selectos ad præsidium, quibus præsis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Castra domestica.] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

97. *Posse volunt.*] Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara & prospera, &c.] Quæ fortuna quantumvis splendida exoptari meretur, eâ lege, ut pòst ei succedat alia tantumdem adversa & tristis, quàm prior læta fuerit? Certè *auream mediocritatem* benè laudat Horat. Lib. 2. Od. 10.

99. *Hujus.*] Sejani unco raptati, summa cum ignominia, sicut & summa fuit antè potentia.

Prætextam sumere.] Nimiam potentiam, summos honores, Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. 5. v. 30.

100. *An Fidenarum, Gabiorumque, &c.*] An modicâ frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo.

Fidenarum.] Hæc Latii urbs ab Ascanio Æneæ filio condita, quòd rebellâsset eversa est à M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam antè Sat. 6. v. 57.

Gabiorum.] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie, *Campo Gabio*, ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. 3. v. 192. 6. v. 56. 7. v. 4.

Et

Et de mensura jus dicere? Vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorâsse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, Quid Pompeios evertit, & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempè locus nullâ non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges, & siccâ morte Tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis, aut Ciceronis

Atq; pannis opertus Ædilis apud inanes Ulubras judicare de mensuris, & vasa nimis parva rumpere? Agnoscis igitur Sejanum nescisse quid esset cupiendum. Enimverò qui dignitates immensas ambiebat, atque divitias petebat immodicas, is *altæ turris plures extruebat contignationes, undè celsior foret prolapsio, graviusq; præcipitium casûs projecti. Quid perdidit Crassis, quid Pompeios, atque eum, qui subactos Romanos egit ad sua flagella? nimirùm sublimis gradus omni dolo quæsitus, & ingentia postulata* ab *iratis Diis concussa. Reges absq; percussione ac plagis, atq; Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demosthenis vel Tullis facundiam & ex-*

ANNOTATIONES.

101. *De mensura jus dicere.*] Vide Pers. Satir. 1. vers. 130. & Annot. ibid.

102. *Ædilis.*] Vide Sat. 3. v. 162. ad vocem, *Ædilibus.*

Vacuis Ulubris.] In hac urbe Latii ferè desertâ. Ulubræ oppidum propè Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil prætereà insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius Lib. 1. Epist. 11. versu ultimo.

103. *Ergo quid optandum, &c.*] Quod si modica præfers summis, certè sapis, & intelligis Sejanum errâsse, summum bonum, adeòque exoptanda ignorâsse.

105. *Numerosa parabat, &c.*] Ex altiori loco nempè graviorem sibi causum parabat. Claudian.

——— *Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.

108. *Quid Crassos, &c.*] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos.] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso in Parthos bellum moventem seu imperandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumq; verò inrerceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch, &c.

Pompeios.] Magnum scilicet, ejusq; duos filios Cneum & Sextum à Cæsare profligatos, & miserè pereuntes. Nam ille quidem interfectus à Ptolemæo Ægypti Rege ad quem confugerat: hi verò cum repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulneribus in Senatu confossum. Posset & Sylla, & Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus; de quo inter alia, Suet. August. c. 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum, adhuc puerum, *facie liberali, cœlo demissum, catenâ aureâ, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.* Eò certè respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109. *Domitos deduxit ad flagra Quirites.*] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit & mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

110. *Summus nempè locus.*] Summa auctoritas per fas & nefas quæsita, immodica regnandi libido.

111. *Numinibus vota exaudita malignis.*] Vindicantibus Diis improbitatem summa & nimia importunè petentium, atque exitio futura largientibus.

112. *Ad generum Cereris, &c.*] Raro fit ut Tyranni inveniantur incruentâ morte defuncti: omnes autem propè ferro cæsi.

Generum Cereris.] Plutonem inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, & matrimonio sibi copulavit.

113. *Siccâ morte.*] Non effuso illorum sanguine.

114. *Eloquium ac famam, &c.*] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis & ipsa pernicinsa fit.

Demosthenis, aut Ciceronis.] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo ferè nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 3.

Demosthenis.] Quintil. l. 10. c. 1. hunc vocat *orandi penè legem*; Cœl. Rhod. l. 8. c. 13. *Incomparabilem oratorum antesignanum & planè coryphæum.*

Ciceronis.] De eo jam antè Sat. 8. v. 236. & seq. Vide Plin. l. 7. c. 30. & l. 17. c. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. l. 3. c. 3. & l. 5. c. 13. &c.

Incipit

æstimationem jamjam cupit, atque integris Quinquatribus precatur quicumque etiam adhuc asse Palladem acquisitam veneratur, quem comitatur famulus arctam ferens arcam. Verùm ambo causidici ob facundiam interiere. Ambos morti addixit ingenii fons abundans atque superfluens. Ob ingenium amputata Ciceroni *fuerunt dextra & caput, neque unquam rostra respersa sunt cruore exigui oratoris. O beatam urbem exortam cum ego fui Consul! Enses Antonii potuisset aspernari,*

Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam;
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio, sed uterque perit orator. Utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa; nec unquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam.
Antoni gladios potuit contemnere, si sic

ANNOTATIONES.

115. *Totis Quinquatribus.*] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio & quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii ex Varrone & Festo, nomen deducunt ex eo quòd illud festum celebratur die quintus post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. & Gell. lib. 2. cap. 21.

Quinquatribus optat.] Quilibet nimirùm tirunculus inflammatur cupiditate laudis & gloriæ, & hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum à Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiosè celebrata. De quibus Sueton. Domit. cap. 4.

116. *Quisquis adhuc uno,* &c.] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, & parvam adeò mercedem, exiguumque præceptori hactenùs dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi à discipulis.

Minervam.] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia. Ovid. Fast. 3. cit.

Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ,
Qui benè placarit Pallada, doctus erit.

117. *Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.*] Quem servus ad scholam sequitur portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius*. Sueton. Ner. cap. 36. refert damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, *quosdam cum pædagogis & capsariis necatos,* &c.

118. *Uterque perit.*] Gell. l. 15. c. 28. Demosthenem ac Ciceronem pari ætate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem prope annorum numerum, nimirùm Ciceronem annos sexaginta tres: Demosthenem septuaginta. Porrò utrique sua eloquentia mortis causa fuit: Demostheni quidem quòd Athenienses concitasset sæpiùs suis in Philippum orationibus: Ciceroni verò, cùm in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumviro pernicies creata. Vide Plutarch. de utroque.

119. *Exundans ingenii fons.*] Quintil. Cic *Videtur*, inquit, *Tullius effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis* . . . *Immortalis ingenii beatissimâ ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat,* &c.

120. *Manus est, & cervix cæsa.*] Antonii jussu caput & manus jugulato Ciceroni abscissa & affixa rostris, è quibus in ipsum toties dixerat, ac Romanos moverat ad libertatem accendens, ac suo tandem exitio.

121. *Rostra.*] Locus in foro Romano ubi pulpitum erat, ornatum subinde è navium bello captarum rostris: quæ quidem ex ære conflata erant. Ibi virorum illustrium imagines erectæ plures: & inde conciones haberi ad populum solebant. Tit. Liv. lib. 8. cap. 14. *Naves*, inquit, *Antiatium partim in navalia Romæ subductæ; partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: rostraque id templum appellatum.*

122. *O fortunatam natam,* &c.] Ciceronis est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ conjuratione, & libertate stabilitâ, sibi ipse in Consulatu applaudebat. Turneb. lib. 7. cap. 19. *Versus ille*, inquit, *obtrectatorum Ciceronis & invidorum virulentos morsus in eum excitavit: nec est quod a Quintil.* Lib. 9. cap. 4. *vel à Juvenale* Sat. 10. *irrideatur ob iterationem earumdem syllabarum: hoc enim in deliciis habebant veteres . . . . . . at posteritas fastidiit, quæ multò putidiùs & ineptiùs multis in rebus lascivuit,* &c. Certè idem Tullus ad Brutum scribens, *res mihi invisæ visæ sunt*, inquit: & de amicit. *Eo loco locati sumus*, & Virg. Æneid. 3. *Tales casus Cassandra canebat*. An verò summis illis scribendi magistris ea temerè excidisse putandum est, quod affirmat Quintil. loco citato?

123. *Antoni gladios potuit contemnere.*] Sumpta ex ipso Tullio verba Philip. 2. ubi perorans ita scribit: *Contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos,* &c.

Si sic omnia dixisset.] Si tam inconditè, tam ineptè cætera dixisset, non periisset Tullius ab Antonio se ulciscente occidi jussus.

Omnia

Omnia dixiſſet. Ridenda Poëmata malo,
Quàm te conſpicuæ divina Philippica famæ,
Volveris à prima quæ proxima. Sævus & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.
Diis ille adverſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladioſque parante
Incude, ac luteo Vulcano ad Rhetora miſit.
Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis

ſi cuncta hunc in modum fuiſſet locutus. Incondita carmina pluris facio, quàm te divina nominis præclari Philippica, quæ poſt primam legeris propinqua. Finis quoque dirus abſtulit hunc quem Athenæ ſtupebant rapidè *fluentem, ac theatri frequentis habenas regentem. Is Numinibus iratis & malignâ ſorte natus, quem parens* ob *maſſæ ferventis fuliginem lippus, à carbone & forcipibus, & incude cultros fabricante, atque Vulcano luteo, ad Rhetorem ablegavit. Spolia militiæ, thorax detruncatis trophæis ſuſpenſus,*

ANNOTATIONES.

124. *Ridenda poëmata malo.*] Mallem ſubire ludibrium malè ſcribendo vel dicendo, quàm capitis periculum, tam diſertè loquendo. Cæterùm & carmina ſcriptitâſſe ſe teſtatur ipſe Tullius ad Lentulum ſcribens Lib. 1. Epiſt. 9. *Ab orationibus disjungo me ferè, referoque ad manſuetiores Muſas, quæ me maximè ſicut jam à prima adoleſcentia delectârunt, ... ſcripſi etiam verſibus tres libros de temporibus meis,* &c.

125. *Divina Philippica.*] Secunda nempè ſingulari artificio elaborata à Cicerone, qui quidem orationes eas in Antonium, non Antonianas, ut debuiſſet, inſcripſit, ſed Philippicas, quaſi ſimiles iis quas in Philippum Demoſthenes acres & ſalſas dixerat.

126. *Sævus & illum exitus eripuit.*] Crudelis etiam ac funeſta mors è vivis exemit Demoſthenem. Is enim ut Regis Macedonum Antipatris furorem effugeret, veneno ſeipſe interemit. Vide cætera apud Plutarchum.

128. *Torrentem.*] Torrentis inſtar exundantem eloquentiam.

Moderantem fræna theatri.] Athenienſes in concionibus quò volebat inflectentem ac permoventem. Juſtin. lib. 22. *Agathocles,* inquit, *veluti Reipublicæ ſtatum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.* Aliter explicat Mancinellus, nempè quòd Athenienſibus perſuaſerit Demoſthenes, ut quam in ſpectaculis ac theatris pecuniam publicam ſolebant impendere, jam in belli ſumptus adhiberent.

130. *Quem pater ardentis,* &c.] Infelix Demoſthenes quòd inſignis orator evaſerit, futurus certè beatior, ſi non ſcholas, ſed officinam patris frequentâſſet, fuiſſetque ferrarius faber, & gladiorum artifex.

Pater.] Plutarch. refert Demoſthenis patrem honeſtum imprimis ac probum virum extitiſſe. Athenis autem egregiam gladiorum officinam multis artificibus ſervis inſtructam habuiſſe: deceſſiſſe verò, filio ſeptenni relicto abundante patrimonio. Val. Max. l. 3. c. 4. *Quam matrem,* inquit, *Euripides, aut quem patrem Demoſthenes habuerit, ipſorum quoque ſæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditâſſe, omnium penè doctorum literæ loquuntur.*

131. *Forcipibus.*] Ex Nonio Marcello, & aliis, *fornum,* idem eſt quod, *calidum:* hinc forcipes quaſi calidum capientes, quòd candens ferrum teneant Virgil. Æneid. 8.

Verſantque tenaci forcipe maſſam.

132. *Luteo Vulcano.*] A camino & igne, Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præſidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Inſula officinam habere, ubi miniſtris Cyclopibus Jovi fulmina fabricantur.

Luteo.] Vel, atro, deformi, ſqualido, quales fermè Fabri, è carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori, ut prima ſyllaba producatur. Sic & Gell. lib. 2. cap. 26. à luce vocari luteum colorem opinatur.

Ad Rhetora.] Iſæum Rhetoricæ præceptorem adiit audivitque Demoſthenes, patre jam mortuo. Cur autem non ſe contulerit ad Iſocratem qui tunc florebat? Fortè quòd non valeret tantam ſolvere mercedem, quantam ille exigebat, nempè decem minas. Nam tutorum negligentiâ locuples ejus patrimonium ferè perierat. Hæc Plutarch.

133. *Bellorum exuviæ.*] Exitioſam quoque demonſtrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa trophæis.] Trophæum erigebant victores in aliquo tumulo è ramis arborum, & ex iis hoſtium ſpolia ſuſpendebant, & eo quidem loco, ubi verſi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπὴ, converſio in fugam. Virgil. Æneid. 11. initio.

Vota Deum primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo; fulgentiaque induit arma,
Mezentî Ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca peritum
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atq; enſem collo ſuſpendit eburnum.

atque buccarum tegmen è rupta galea dependens, & jugum temone avulſum, & apluſtria expugnatæ triremis, & mœſtus in arcu ſupremo victus, æſtimantur ſuperare mortalium bona. Ad ea contendit Imperator Romanus, & Græcus & Barbarus: illinc periculorum ac laboris anſam deſumſit. Adeò exiſtimationis quàm virtutis ardentius eſt deſiderium. Nam quis ipſam virtutem quærit, ſi auferas munera? Nihilominùs patriam dudum oppreſſit nonnullorum commendatio & ambitio laudis atque elogii affigendi lapidibus pulverem ſervantibus, at quos disjiciendos ſufficiunt mala robora ficus infœcundæ: Enimverò tumulis ipſis attributa fata ſunt. Penſa Annibalem: quot libras reperies in Imperatore maximo? Ille eſt quem non continet Africa mari Mauritaniæ irrigata, & propinqua Nilo caleſcenti. Inſuper ad Æthiopiæ incolas, & elephantes diverſos

Lorica, & fractâ de caſſide buccula pendens,
Et currum temone jugum, victæque triremis
Apluſtre, & ſummo triſtis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur: ad hæc ſe
Romanus, Graiuſque ac Barbarus induperator
Erexit: cauſas diſcriminis atque laboris
Inde habuit. Tantò major famæ ſitis eſt, quàm
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipſam,
Præmia ſi tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, titulique cupido
Hæſuri ſaxis cinerum cuſtodibus; ad quæ
Diſcutienda valent ſterilis mala robora ficus:
Quandoquidem data ſunt ipſis quoq; fata ſepulcris.
Expende Annibalem: quot libras in duce ſummo
Invenies? Hic eſt, quem non capit Africa Mauro
Perfuſa Oceano, Niloque admota tepenti.
Rurſus ad Æthiopum populos, alioſque Elephantos

ANNOTATIONES.

134. *Lorica.*] Hæc pridem è loris, nunc è ferro, nomen tamen retinuit.

135. *Currum temone jugum.*] Bellici currûs fragmenta.

Triremis.] Navis inſtructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monimenta.

136. *Apluſtre.*] Superflua navis ornamenta & quibus carere illa poteſt, apluſtre & apluſtrum vocari, ait Feſtus.

Captivus in arcu.] In arcu triumphali picta vel ſculpta imago hoſtis capti & mœſti.

137. *Humanis majora bonis.*] Summa bona, & veluti divina.

Ad hæc ſe Romanus, &c.] Propter hæc obtinenda nullum non diſcrimen ſponte ſubit.

142. *Præmia ſi tollas.*] Tull. Philip. 2 *Satis eſt in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus.* Ovid. 2. de Ponto Eleg. 3.

Ipſe decor recti, facti ſi præmia deſint,
Non movet, & gratis pœnitet eſſe probum.

Patriam tamen obruit.] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæſar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicer. Tuſc. 3. n. 4. *Quæ civitates homines cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; neſcirent, nec ubi, nec qualia eſſent, funditùs alii everterunt ſuas civitates, alii ipſi occiderunt, &c.*

144. *Hæſuri ſaxis cinerum cuſtodibus.*] Inſcribendi ſepulchris, in quibus reconduntur cineres in urnis.

145. *Sterilis ficus.*] Caprificus rumpens ac ſolvens validos etiam muros atq; lapides, quibus innaſcitur & erumpit. Mart. l. 10. Epig. 2.

Marmora Meſſalæ findit caprificus.

Mala robora.] Vel inutilis truncus, vel improbæ vires, quæ valeant ad ruinam ædificiorum.

146. *Data ſunt ipſis quoque fata ſepulchris.*] Ipſa ſepulcra peritura ſunt, ſeu vetuſtate labentia, ſeu vi disjecta & diffracta.

147. *Expende Annibalem.*] Cineres Annibalis in libra expende: quàm exiguus apparebit, qui tantus olim! Anguſta capit urna quem non Africa potuit continere.

148. *Mauro perfuſa Oceano.*] Mari Atlantico, ad occidentem; ſicut Nilo, ad Orientem; mari Mediterraneo, ad Septentrionem. Porrò Mauritania Africæ pars occidentalis, ibi nunc regna Fezzæ & Marochii.

149. *Niloque admota tepenti.*] Quia nimirùm Zonæ torridæ ſubjectus. De Nilo, vide quæ notavimus ad Sat. 6. v. 83.

150. *Æthiopum.*] Æthiopia pars Africæ ampliſſima cis & ultra Æquatorem, continet Abiſſiniam, Nubiam, &c. De ea jam Sat. 2. v. 23. & Sat. 6. v. 599.

Alioſque elephantos.] Id eſt, ad Mauritaniam & Libyam Africæ Provincias, in quibus reperiuntur elephanti, ſicut in India Aſiæ regione, ſed in hac maximi; proindeq; alios ac paulò diverſos illos vocat Juvenalis. Plin. l. 8. c. 9. *Indicum elephantem Afri pavent,* inquit, *nec contueri audent, nam & major Indicis magnitudo eſt.* Et c. 11. ſic habet: *Elephantes fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ; ſed maximos India.* Idem Plinius in cap. præced. ejuſd. Libri multa refert de Elephantum induſtria. Vid. Annot. ad Sat. 12. v. 109. & ſeq.

Additur imperiis Hiſpania: Pyrenæum
Tranſilit. Oppoſuit natura Alpemque, nivemque:
Diducit ſcopulos, & montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam: tamen ultrà pergere tendit.
Actum, inquit, nihil eſt, nî Pœno milite portas
Frangimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ.
O qualis facies, & quali digna tabellâ,
Cùm Gætula ducem portaret bellua luſcum!
Exitus ergo quis eſt? O gloria! Vincitur idem
Nempè & in exilium præceps fugit, atq; ibi magnus
Mirandusque cliens ſedet ad prætoria regis;

adjungitur poteſtati Hiſpania: Pyrenæum ſuperat. Natura objecit Alpes ac nives: diſcidit ſaxa; atque rupes aceto diffregit. Jam Italiam poſſidet; attamen ulteriùs progredi exoptat: Nihil factum eſt, ait, niſi Carthaginenſi exercitu Romæ *portas rumpimus, & ſigna conſtituo* in *media Suburra. O quis vultus, & quam picturam meritus, quando beſtia Gætula vehebat Imperatorum coclitem! Ecquis igitur fuit eventus? O fama! Ipſe ſuperatur ſcilicet, atque in exilium citus abit, & illic ſummus & admirabilis cliens manet ad prætoria Principis;*

ANNOTATIONES.

151. *Additur Imperiis Hiſpania,* &c.] Itaque non Africâ contentus Annibal in Europam tranſit: ac primò Hiſpaniam armis domat: hinc in Gallias, pòſt in Italiam victor pergit.

Pyrenæum.] Pyrenæi montes maximi Hiſpaniam à Gallia ſeparant, per octoginta quinque circiter leucas Hiſpanicas ab Oceano ad mare Mediterraneum excurrentes. Nomen ab incendio totius montanæ regionis, igne pridem à paſtoribus injecto in frequentes ibi ſilvas, quo factum eſt, ut argenti puri è montibus rivuli defluxerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. l. 6. c. 9.

152. *Alpem.*] Excelſos admodùm nivoſoſque montes, quibus Italia dividitur à Gallis. *Hos tranſcendiſſe quoque mirum fuit, atque in portento propè majores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, & poſteà à Cimbris:* inquit Plin. in Proœm. Lib. 36.

153. *Et montem rumpit aceto.*] Annibal, ut ſibi ſuoque exercitui viam aperiret per Alpium juga invia; arboribus circà immanibus dejectis detruncatiſque, ſtruem ingentem lignorum accumulari juſſit: hanc adjuvante vento ſuccendit, atque ſaxa ardentia infuſo aceto putrefecit. Sic torrida incendio rupes ferro patefacta, & emolliti anfractibus modicis clivi, ut non jumenta ſolùm ſed elephanti etiam deduci poſſent. Quatriduum circa rupem conſumptum. Hæc & alia fusè Titus Livius, lib. 21. cap. 37. & præced.

154. *Jam tenet Italiam.*] Superatis Alpibus in Italiam deſcendit, Romanoſque primò vicit ad Ticinum amnem, iterùm ad Trebiam fluvium, deinde Cannenſi illâ clade affecit: pòſt Roman petit, caſtraque metatus eſt ſuper Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem. Plutarch. &c.

155. *Pœno.*] *Pœni* ſunt Carthaginenſes, quaſi *Phœni*, inquit Servius, à Phœnicibus, qui Carthaginem condiderunt, originem ducentes. Hinc & Punici quaſi Phœnici vocati ſunt.

156. *Mediâ vexillum pono Suburrâ.*] Niſi victor ingreſſus Romam vexilla ſtatuo in urbe media. *Suburrâ.*] Vide Sat. 3. v. 5.

157. *Quali digna tabellâ.*] Solebant, & gaudent etiamnùm aliquando Pictores, vultus admodùm deformes ac ridiculas facies pingere.

158. *Gætula bellua.*] Elephas Gætulus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela & Ptolemæo; Mauritaniæ, ex Plinio: inter Numidiam & Carthaginem, ut aliis placet.

Cùm Gætula ducem portaret bellua luſcum.] Rem explicat Liv. l. 22. c. 2. Scilicet Arnus fluvius ſolito magis inundârat Etruriam, cùm in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis, periere milites & jumenta paſſim. *Ipſe Annibal, æger oculis, ex verna primùm intemperie calores & frigora variante; elephanto, qui unus ſuperfuerat, quod altiùs ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem & nocturno humore, paluſtrique cœlo caput gravante, & quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.* Hæc Liv. & Plutarch.

159. *Exitus ergo quis eſt?*] Quis verò finis tot victoriarum? Quid tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quam brevis, quàm vana & fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirùm ille ipſe Annibal modò tam glorioſus debellatur primùm à M. Marcello: deinde à Scipione profligatus in Africa, & à ſuis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Pruſiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam deſtitutus, veneno ſeipſe interimit, ne hoſtibus dedatur.

161. *Cliens.*] Patrocinium & opem alienam implorat qui paulò ante terrebat omnes.

Sedet ad prætoria regis.] In atrio palatii regii quotidiè manè præſtolatur, ut regem ſalutet, ſuaque illi officia deferat, is cui priùs tot homines parebant & obſequebantur.

Prætoria.] Prætorium vocatur domus aut tabernaculum Prætoris, atque inde cujuſcunque Ducis aut Regis.

dum Regi Bithyniæ placeat expergisci. Animæ quæ hominum negotia quondam turbavit, exitum non præbebunt enses, non lapides non jacula; sed iste annulus ultor Cannarum, & tam copiosi *cruoris vindex. Vade, insane, ac perge duras per Alpes, ut arrideas adolescentibus, sisq; declamandi* argumentum. *Mundus unus haud satis est adolescenti Pellæo. Effervescit miser arcto orbis termino, quasi Gyaræ rupibus atque angustâ Seripho compressus. Attamen quando ingressus erit civitatem à figulis instructam, tumulum satis habebit. Mors tantùm declarat quàm* vilia *sint mortalium corpora. Non dubitatur Athos pridem navigatus, & quodcumque in monimentis profert Græcia futilis, quando ipsis classibus opertum mare,*

Donec Bithyno libeat vigilare Tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt, non tela, sed ille
Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor
Annulus. I, demens, & sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâq; Seripho.
Cùm tamen à figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit. MORS sola fatetur
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in historia; cùm stratum classibus iisdem,

ANNOTATIONES.

162. *Bithyno.*] Prusiam intelligit regem Bithyniæ, quæ regio est Asiæ minoris Ponto finitima, & Euxino mari.

163. *Finem animæ*, &c.] Tanto verò Duci hoc sors non dabit, ut honestâ morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Sat. 6. ad v. 169.

165. *Cannarum vindex.*] Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, a: tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Sat. 2. v. 155. ad vocem, *Cannis.*

166. *Annulus.*] Sub annuli gemma venenum semper habuit præparatum Annibal, quo se ab hostium captivitate & ultione vindicaret. Vet. Schol. Vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 51. Plut. in vita Annibalis, &c.

I, demens.] Sarcasmus in Annibalem, & ambitiosos gloriæ militaris.

167. *Declamatio fias.*] Ut in scholis Rhetorum, pueris materiam declamationis præbeas. Vide Sat. 7. v. 161.

168. *Unus Pellæo juveni*, &c.] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis & Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch. in Alexandri Magni & Themist. vita. Valer. Max. lib. 8. cap. 14. *Alexandri Magni pectus insatiabile laudis*, inquit, *qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles Mundos esse referenti, heu me, inquit, miserum, quod me uno quidem adhuc potitus sum! Angusta homini gloriæ possessio fuit quæ Deorum omnium domicilio sufficit.*

Pellæo juveni.] Alexandro Pellâ urbe Macedoniæ oriundo.

169. *Æstuat.*] Sic orbe toto se coarctatum putat, ut si Gyarâ, vel Seripho parvis Insulis clauderetur. Itâ mare in angusto æstuare dicimus.

170. *Gyaræ.*] Sat. 1. v. 73.

Seripho.] Sat. 6. v. 563.

171. *Figulis munitam intraverit urbem.*] Babyloniam, à Semiramide conditam, & muro è coctis lateribus facto circumdatam, teste Justino Lib. 1. Vide & Diodor. Sicul. l. 3. c. 4.

172. *Sarcophago.*] Ità vocatur sepulcrum, quod carnes voret, à σαρκὸς & φάγω, item lapis quidam ex Asso Troadis Promontorio fissili venâ scissus; in eo condita defunctorum corpora intra diem quadragesimum absumi testatur Plin. lib. 36. cap. 17.

Sarcophago contentus erit.] Alexander ille magnus, quem non capiebat orbis totus, in urbe Babylone veneno extinctus exiguo tumulo capietur. Vide Justin. Lib. 12.

174. *Velificatus Athos.*] Circumnavigatus ab exercitu Xerxis, postquàm fuisset à continenti abscissus ille mons Macedoniæ præaltus & in Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. l. 4. c. 10. Idem attestatur Herodot. lib. 7. nempè Athon, à militibus Xerxis perfossum, & jussum intercidi Isthmum ad recipiendum mare in fossam tantæ latitudinis, ut duæ triremes pariter illac traduci possent: id porrò jactantiæ, & potentiæ præsertim ostendandæ, ac memoriæ sui relinquendæ gratiâ potiùs quàm ullius necessitatis aut commodi factum notat ibidem Herodotus: & paulò pòst refert aggeres circà Athon perfectos ad alvei fauces, ne per æstuaria maris illæ obstruerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid narrant Scriptores Græci vani & mendaces. Portentosa Græciæ mendacia vocat Plin. l. 5. c. 1.

175. *Classibus iisdem.*] Quibus Athos velificatus à Xerxe. Classes verò dicit: nam ex Herodoto cit. & Justino Lib. 2. Xerxes habuit navium myriadas plures; sique fides, decies centum millia numerantur.

Suppositumque

Suppositumque rotis solidum mare. Credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relictâ,
In Corum atq; Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum ?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit, huic quisquam vellet servire Deorum ?

& solidum rotis subjectum est. Profunda flumina non dubitamus siccata, atque exhaustos amnes Medo cœnante, & quæ canit Sostratus axillis humidis. Attamen qualis reversus est dimissâ Salamine, is barbarus, assuetus flagris castigare Corum & Eurum nunquam id perpessos in Æoli custodia, quique Neptunum ipsum vinculis constrinxerat ? Lenius illud profectò, quod non etiam stigmata meritum putaverit. Ecquod Numinum ei ministrare consentiret ?

ANNOTATIONES.

176. *Suppositumque rotis.*] Scilicet cùm ex Asia in Europam exercitus à Xerxe traductus, cum curribus plurimis, constructo navibus ponte à Sesto ad Abydum, junctoque Hellesponto, spatio septem stadiorum interjacente. Quâ ratione pons iste factus, edisserit Herodot. Lib. 7. cit. Vide & Sueton. Calig. cap. 19. ubi medium Baias inter ac Puteolos spatium trium millium & sexcentorum ferè passuum, à Caligula ponte junctum refert; ac per eum biduo continenti primùm equo phalerato, deinde curru bijugi commeâsse Imperatorem, comitante in essedis amicorum cohorte: atque *id excogitatum à Caio æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquantò angustiorem Hellespontum contabulaverit.*

177. *Defecisse amnes, epotaque flumina.*] Justin. Lib. 2. *Xerxes*, inquit, *septingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis, ut non immerito proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata*, &c. . . . . . . *ac veluti naturæ dominus, & montes in planum deducebat, & convexa vallium æquabat, & quædam maria pontibus sternebat, quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.* Herodotus porrò citat. affirmat & amnes & lacus epotos defecisse, cùm ex Asia copias duceret Xerxes: & Scamandrum quidem omnium primùm hominibus atque jumentis potantibus haud sufficisse, &c.

Meto prandente.] Conflato è Medis ac Persis exercitu prandente & bibente.

178. *Sostratus.*] Poëta qui scripsit Xerxis, ut aiunt, expeditionem.

Madidis alis.] Vel, dum Poëtico furore velut ebrius madet: vel dum recitat magnâ contentione sudans maximè sub alis, ut fit. Vetus Schol.

179. *Ille tamen qualis rediit.*] Superbus ille Xerxes demùm a Themistocle superatus navali pugnâ, ad Salaminem Insulam, quàm turpi fugâ Asiam repetiit ?

Salamine relictâ.] Insula sinus Saronici Atticam inter & Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempè ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salaminii freti, ne circumveniri à multitudine possent, occupaverant; quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. Lib. 2.

180. *In Corum atque Eurum.*] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum.] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. lib. 2. cap. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

181. *Æolio unquam*, &c.] Alludit ad Virgil. Æneid. 1. ubi

Vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

182. *Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.*] Nam ex Herodoto Lib. 7. Solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, & binas injici compedes: quin & missi qui stigmata inurerent & colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum.] Sic appellatur Neptunus, quòd terram quatiat. ἔνοσις, *concussio*, & γαῖα, *terra.* Gell. lib. 2. cap. 28.

183. *Quod non & stigmate*, &c.] Xerxis irridet vesaniam. Quin & stigmata & notas inussit mari, ut cicatrices indecoras peccati pænam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua; aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil malè meritus est. Te tamen Rex, velis, nolis, transmittet, &c.

184. *Huic quisquam vellet servire Deorum.*] Neptunus Laomedonti, & Apollo quidem Admeto, Regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano & immani domino Xerxi quis Deorum velit servire? Ironia salsissima.

Sed qualis rediit? Nempè unâ nave cruentis
Fluctibus, ac tardâ per denſa cadavera prorâ.
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da ſpatium vitæ, multos da Jupiter annos:
Hoc recto vultu, ſolum hoc & pallidus optas.
Sed quàm continuis & quantis longa ſenectus
Plena malis! Deformem, & tetrum ante omnia vultum,
Diſſimilemque ſui, deformem pro cute pellem,
Pendenteſque genas, & tales aſpice rugas,
Quales umbriferos ubi pandit Tabraca ſaltus,
In vetulâ ſcalpit jam mater ſimia buccâ.
Plurima ſunt juvenum diſcrimina, pulcrior ille
Hoc, atque ille alio: multùm hic robuſtior illo.
Una ſenum facies, cum voce trementia membra,
Et jam læve caput, madidique infantia naſi.
Frangendus miſero gingivâ panis inermi.
Uſque adeò gravis uxori, natiſque, ſibique,

At qualis reverſus eſt? Unicâ naviculâ ſcilicet, mari ſanguinolento, & prorâ lentâ per crebra corpora. Honos efflagitatus petiit frequenter ejuſmodi ſupplicium. O Jupiter largire diuturnitatem vitæ, concede plures annos. Id erectâ facie, id etiam pallens dumtaxat expoſcis. At quàm perpetuis & quàm magnis ærumnis abundat ſenium longius! Præ cunctis contemplare faciem deformatam atq; horridam, & aliam à ſeipſa, pellem fœdam pro cute, & labentes malas, & rugas ſimiles iis quas in vetuſta bucca exarat ſimia jam parens, ubi Tabarca umbroſas aperit ſilvas. Multæ ſunt adoleſcentum differentiæ. Iſte illo formoſior, & hic iſto. Longè ille validior alio. Senum vultus idem; artus cum voce tremuli: atq; adeò calvum caput & infantia narium humidarum. Panis gingivâ rumpendus infelici armis deſtituto. *Tam moleſtus conjugi & filiis, ac ſibimetipſi,*

ANNOTATIONES.

185. *Sed qualis rediit?*] Sed quo tandem apparatu, quâ gloriâ in patriam redit qui tanto faſtu ac terrore Græciam appetebat.

Unâ nave.] Piſcatoriâ ſcaphâ, miniſtris deſtitutus, inglorius, imò turpis redit, fugitivus, trepidus. Juſtinus citatus.

Cruentis fluctibus.] Sanguine ſui nimirùm exercitûs, ac Perſarum ut terreſtri ſic & navali prælio magnâ ſtrage cæſorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur curſus iſtius naviculæ, quâ Rex fugiebat in Aſiam trajiciens cum pauculis; quia ſolutum hibernis tempeſtatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Juſtin.

188. *Da ſpatium vitæ,* &c.] Culpat jam eos qui diuturnam magis vitam exoptant, quàm bonam. Senec. Epiſt. 101. *Quàm benè vivas, non quàm diu, refert: in hoc autem benè eſt ſæpiùs, ne diu.*

189. *Recto vultu.*] Apertè, non clàm; hoc enim orare non pudet. Vide Perſ. Satir. 2. verſ. 8.

Pallidus.] Præ nimio deſiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

192. *Diſſimilemque ſui.*] In ſenectute deformem, qui formoſus fuerat in juventute.

Pro cute pellem.] Loco teneræ cutis, jam pellem ſenio rugoſam & aſperam.

194. *Quales umbriferos.*] Tales rugas in genis, quales habet vetus ſimia, quâ nihil deformius.

Ubi pandit Tabraca ſaltus.] In ſilvis Tabrachæ vicinis. Strabo Lib. 17. refert de Poſſidonio, qui è Gadibus in Italiam navigans, delatus eſt in Libyæ oram: in ſilva porrò quæ eſt juxta mare vidit plures ſimias, quarum aliæ ſuper arboribus, aliæ in terra ſederent, nonnullæ catulos haberent & ubera pendentia: riſit autem cùm eas uberibus graves cerneret, nonnullas etiam calvas, nonnullas hernioſas. Hæc ille. Adſtipulatur Herodot. Lib. 4.

Tabraca.] Vulgò *Tabarca,* urbs Africæ, in regno Algerii, ad mare Mediterraneum ſita, portum habet hodie ſatis commodum.

195. *Simia.*] Tull. 1. de Natura Deorum, n. 98. ex Ennio.

Simia quàm ſimilis turpiſſima beſtia nobis.

Et 2. de Divin. n. 69. ſimiam appellat *monſtroſiſſimam beſtiam* Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 10. *ridiculum hominis imitationem,* vocat ex Galeno.

196. *Plurima ſunt juvenum diſcrimina.*] Varia & multiplex eſt in juvenibus ſpecies & formæ gloria: at ſenum una & communis eſt omnium deformitas.

198. *Trementia membra.*] Alii legunt, *trementia labra.*

199. *Læve caput.*] Calvum.

Madidique infantia naſi.] Ut infantibus abundans humor ex ore, ità ſenibus è naſo defluit.

200. *Inermi.*] Carenti dentibus, quæ ſunt hominis arma, Plin. l. 7. c. 16. Cœl. Rhodig. l. 4. c. 1.

Ut

Ut captatori moveat faſtidia Coſſo.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Nam coitûs jam longa oblivio; vel ſi
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et quamvis totâ palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid ſperare poteſt hæc inguinis ægri
Canities? Quid, quòd meritò ſuſpecta libido eſt
Quæ venerem affectat ſine viribus. Aſpice partis
Nunc damnū alterius. Nam quæ cantante voluptas,
Sit licèt eximius citharœdus, ſitve Seleucus,
Et quibus auratâ mos eſt fulgere lacernâ?
Quid refert magni ſedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? Clamore opus eſt, ut ſentiat auris,
Quem dicat veniſſe puer, quot nuntiat horas.
Præ.tereà minimus gelido jam corpore ſanguis
Febre calet ſolâ: circumſilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum ſi nomina quæras,
Promptiùs expediā, quot amaverit Hippia mœchos;
Quot Themiſon ægros autumno occiderit uno;
Quot Baſilus ſocios, quot circumſcripſerit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exſorbeat uno

ut nauſeam pariat Coſſo inſidiatori. Haud voluptas par vini atque eſcæ palato hebeti. . . . . 4 . . . . Jam intuere detrimentum diverſæ partis. Etenim quod gaudium canente, quamvis optimus fuerit citharœdus, etiamverò Seleucus, & queis eſt conſuetudo ſplendeſcere veſte auro intextâ? *Ecquid intereſt quâ regione ampli theatri conſideat qui vix percipiet canentes cornu, & buccinarum clangorem? Vociferatio deſideratur, ut auricula audiet quemnam accedere moneat famulus, & quotam horam indicet. Inſuper algente jam corpuſculo, exiguus ſanguis febre tantùm ferveſcit. Turmatim obſident ægritudines nullius non ſpeciei, quarum appellationes ſi interrogaveris, faciliùs recenſebo quot adulteros Hippia dilexerit, uno quot ægrotos autumno Themiſon interfecerit, quot ſocios Baſilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit. . . .*

ANNOTATIONES.

202. *Ut captatori moveat faſtidia Coſſo.*] Ut vix eum ferat Coſſus, qui tamen ut hæreditatis partem aucupetur, ſenes omni officiorum genere ſibi demereri ſtudet, & quidlibet ab eis pati aſſuevit.

209. *Aſpice partis nunc damnum alterius.*] Nempè ſurditatem, quâ ſit ut ſenex auditûs careat voluptate.

210. *Cantante,*] Supple, Muſico, Symphoniaco.

211. *Seleucus.*] Inſignis & eximius Tibicen.

212. *Quibus auratâ mos,* &c.] Horatius Epiſt. ad Piſones v. 215.

Tibicen traxitque vagus per pulpita veſtem.

214. *Cornicines,* &c.] Symphoniam in ludis adhiberi ſolitam docet Horatius Epiſt. ad Piſones verſ. 202. &. ſeq.

215. *Clamore opus eſt,* &c.] Vociferetur magnâ contentione puer neceſſe eſt ut audiat ſenex herus, quoties ei nuntiat adeſſe quempiam ſalutare & alloqui cupientem.

216. *Quot nuntiat horas.*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. Lib. 8 Epig. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Jam conviva mihi Cæciliane venis.

Plin. l. 7. c. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cum à puero quæſiſſet horas, protinùs expiravit.

217. *Minimus gelido jam corpore ſanguis.*] In ſenibus ſanguis minùs abundat, atque adeò pauciores ac minùs ſubtiles gignit ſpiritus.

219. *Morborum omne genus.*] Plin. l. 7. c. 50. *Senectæ in pœnam vivacis,* inquit, *tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ, . . . hebeſcunt ſenſus, membra torpent, præmoritur viſus, auditus, inceſſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta.*

220. *Hippia.*] Sat. 6. v. 82.

221 *Themiſon.*] Medicus tunc nobilis: *Archiater illius temporis, cui detrahit* ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Cornel. Celſus. Plin. l. 29. cap. 1. Aſclepiadis auditorem illum fuiſſe refert, ejuſque placita mutâſſe. Apud Athen. lib. 7. cap. 10. Celebratur *Themiſon* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Autumno.] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Sat. 6. v. 516. ad hæc verba, *Septembris & Auſtri.*

Occiderit.] Mori fecerit pharmacis imperitè & perperam collatis. Sarcaſmus in Medicos indoctos, quem egregiè imitatus eſt Gallicus non nemo Satiricus, nomine ſatis notus, haud ità pridem.

222. *Baſilus.*] De eo jam Sat. 7. v. 145. *Advocatus eo tempore prævaricator fuit,* teſte vet. Schol. Alii Prætorem dicunt ſocios Populi Romani, quibus erat Præfectus, rapinis vexantem, ac bonis ſpoliantem fraudulentis accuſationibus circumventos.

Hirrus.] Tutor infidelis pupillos defraudans.

Maura die, quot diſcipulos inclinet Hamillus.
Percurram citiùs quot villas poſſideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba ſonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxâ debilis; ambos
Perdidit ille oculos, & luſcis invidet. Hujus
Pallida labra cibum capiunt digitis alienis.
Ipſe ad conſpectum cœnæ deducere rictum
Suetus, hiat tantùm, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni,
Membrorum damno major dementia, quæ nec
Nomina ſervorum, nec vultum agnoſcit amici,
Cum quo præteritâ cœnavit nocte, nec illos,
Quos genuit, quos eduxit. Nam codice ſævo
Hæredes vetat eſſe ſuos: bona tota feruntur
Ad Phialen. Tantùm artificis valet halitus oris,
Quòd ſteterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant ſenſus animi, ducenda tamen ſunt
Funera natorum, rogus aſpiciendus amatæ
Conjugis, & fratris, plenæque ſororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut renovata
Semper clade domus multis in luctibus, inque
Perpetuò mœrore, & nigrâ veſte ſeneſcant.
Rex Pylius (magno ſi quicquam credis Homero)
Exemplum vitæ fuit à cornice ſecundæ
Felix nimirùm, qui tot per ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos jam dextrâ computat annos,
Quiq; novum toties muſtum bibit: oro, parumper

Promptiùs enumerabo quot modò villas habeat ille *quo reſecante crepitabat barba mihi adoleſcenti moleſta. Iſte ſcapula, is lumbis; ille coxà infirmus; hic utrumque amiſit oculum, invidetque coclitibus; labia iſtius pallentia eſcam ſumunt aliorum digitis; ipſe viſis dapibus rictum ſolitus aperire inhiat ſolùm velut hirundinis pullus, ad quem parens famelica referto ore advolat. Cuncta verò detrimenta artuum ſuperat inſania, quæ neque famulorum appellationes, neq; faciem novit familiaris, quicum heſternâ nocte epulatus eſt, neq; eos quos procreavit, & quos aluit. Etenim libello crudeli prohibet ſuos eſſe hæredes, omnes* autem *facultates ad Phialem devolvuntur. Adeò potens eſt ſpiratio oris ſolertis, quod plures annos manſit in cuſtodia proſtibuli. Quamvis* autem *mentis ſenſus valeant, nihilominùs deducenda ſunt filiorum funera: ſpectanda pyra dilectæ uxoris ac fratris, atq; urnæ ſororum* ſineribus *refertæ. Hoc ſupplicium aſſignatum eſt longam vitam ducentibus, ut continuò iteratâ familiæ ruinâ, plurimis in fletibus & in dolore aſſiduo, atq; atris veſtimentis conſeneſcant. Rex Pyli, ſi fides aliqua ſummo Homero, extitit exemplum ævi poſt cornicem ſecundi. Scilicet beatus qui tot per ſæcula mortem retardavit, & annos ſuos jam dextrâ numerat, & qui tam ſæpè vinum recens potavit: quæſo paululùm adverte,*

ANNOTATIONES.

226. *Quo tondente gravis, &c.*] *Licinus è tonſore Senator factus.* Vetus Schol. Vid. Annot. ad Sat. 1. v. 25. ubi idem verſiculus habetur.

227. *Ille humero, hic lumbis, &c.*] Alia perſequitur ſenectutis incommoda.

229. *Cibum capiunt digitis alienis.*] Propriis uti digitis ac manibus non valet ille, ſive ob chiragram, ſive ob paralyſim.

236. *Codice ſævo.*] Teſtamento, per quod proprios exhæredat filios, ut mulierem impuram ex aſſe hæredem ſcribat.

238. *Phialen.*] Quæ nefando obſequio ſenis animum demeruit & captavit.

240. *Ut vigeant ſenſus, &c.*] Quod ſi illa abſunt incommoda, alia ſuccedunt. Si benè ſanus eſt ſenex corpore & mente; premitur aliis mœroribus de morte propinquorum, quos antè ſe efferri videt.

246. *Rex Pylius.*] Neſtor Rex Pyli, quæ urbs eſt Peloponneſi. Ovid. Lib. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Crede mihi, Pylio Neſtore major ero.

247. *Vitæ à cornice ſecundæ.*] Id eſt longiſſimæ poſt cornicem. Tres hominis ætates Neſtori attribuit Homerus Odyſſ. 3. Cornici nuvem Plinius ex Heſiodo: quod quidem fabuloſum & ipſe ibidem exiſtimat Libro nimirùm 7. c. 48. pariter & Macrobius l. 7. c. 5.

248. *Tot per ſæcula.*] Per annos trecentos. Alii tamen affirmant Neſtorem non vixiſſe ultra nonaginta annos, treſq; nihilominùs ætates; quas annorum triginta dumtaxat ſingulas numerant.

249. *Dextrâ computat annos.*] Hinc Juvenalis innuit Neſtorem vixiſſe plura ſæcula, idque ex communi opinione. Obſervandum quippe veteres digitis ſiniſtræ manûs ſolitos computare uſq; ad centum; dextrâ verò majores numeros. Quod ex Beda fusè refert & explicat. Cœl Rhodig. l. 23. c. 12. & ſeq.

250. *Novum toties muſtum bibit.*] Adeòque tot autumnos vidit.

Attendas

Attendas, quantum de legibus ipſe queratur
Fatorum, & nimio de ſtamine, cùm videt acris
Antilochi barbam ardentem: nam quærit ab omni
Quiſquis adeſt ſocio, cur hæc in tempora duret;
Quod facinus dignum tam longo admiſerit ævo.
Hæc eadem Peleus, raptum cùm luget Achillem,
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Trojâ Priamus veniſſet ad umbras
Aſſaraci magnis ſolemnibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratum cervicibus, inter
Iliadum lacrymas, ut primos edere planctus
Caſſandra inciperet, ſciſsâque Polyxena pallâ:
Si foret extinctus diverſo tempore, quo jam
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? Omnia vidit
Everſa, & flammis Aſiam ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus poſitâ tulit arma tiarâ,
Et ruit ante aram ſummi Jovis, ut vetulus bos,

quantum ipſe de fatorum decretis, ac de longiori filo conqueratur, quando cernit flagrantem barbam Antilochi bellicoſi. Singulos enim ſodales, quicumque aſtant, interrogat; quare ad illud ævum uſque *permaneat; ecquod crimen ita diuturnam ætatem meritum perpetrarit? Ea ipſa Peleus* ait, *quando Achillem ſublatum dolet: & alter cui licet deflere Ithacum natantem. Stante Ilio Priamus acceſſiſſet ad manes Aſſaraci, celebri pompâ, Hectore cæteriſq; fratribus feretrum collo geſtantibus, inter fletus Trojanarum,* ita *ut Caſſandra prior auſpicaretur lamentationem facere, & Polyxena diſruptâ chlamyde; ſi mortuus eſſet alio tempore, cùm Paris jam incœperat fabricare naves generoſas. Ævum ego diuturnum quid præſtitit? Aſpexit cuncta diſturbata, atque Aſiam igne & armis ſubverſam. Tum miles titubans arma portavit pileo abjecto, ac cecidit ad altare ſupremi Jovis, tanquam bos annoſus,*

ANNOTATIONES.

252. *Nimio de ſtamine.*] De vita diuturniori. Vide Sat. 3. v. 27. Annot. ad vocem, *Lacheſi.*

253. *Antilochi barbam ardentem.*] Cùm videt cremari corpus Antilochi filii ſui jam barbati & ſtrenui, atque in ætatis flore morientis, ſcilicet à Memnone occiſi. Odyſſ. 4.

254. *Cur hæc in tempora duret.*] Ut plures ærumnas ferat nimirùm.

256. *Peleus.*] Videns Achillem filium ſuum immaturo præreptum fato, & à Paride interfectum.

257. *Atque alius.*] ſimilia loquitur & Peleus, & Laërtes, ut Neſtor ſuprà.

Alius, cui fas, &c.] Odyſſ. ult. à Jove mortem precatur ſenior Laërtes, dolens Ulyſſem filium Ithacæ Inſulæ regem, undis jactatum annos decem, per maria vagabundum, ſæpè naufragum, adeò ut ejus varii errores ac ærumnæ Homeri Odyſſeæ materiam præbuerint.

258. *Incolumi Trojâ,* &c.] Si ante excidium Trojanum, ſi ante regni ac ſuorum cladem Priamu vitâ functus eſſet, ſanè felix ac beatus exceſſiſſet.

Veniſſet ad umbras Aſſaraci.] Adiiſſet in Inferis Aſſaracum ævum fratris ſui.

259. *Hectore funus portante,* &c.] Majori natu filio Priami cum fratribus. Priamo filios quinquaginta, ac filias duodecim fuiſſe aiunt, Homer. Cicer. Tuſcul. 1. &c.

Funus portante.] Tit. Liv. lib. 48. Epitom. M. Æmilius Lepidus Princeps Senatûs, antequàm expiraret, præcepit filiis lecto ſe ſtrato, ſine linteis ſine purpura efferrent. Plin. l. 7. c. 44. *Quint. Metellus Macedonicus,* inquit, *quatuor filiis illatus rogo eſt, uno Prætore, tribus conſularibus, duobus triumphalibus, uno Cenſorio.*

261. *Ut primos edere planctus,* &c.] Quaſi præfica. Nam conducebantur olim mulieres ita dictæ, quæ luctum ederent in funeribus, ac cæteris modum plangendi darent. Feſtus.

262. *Caſſandra.*] Primi filia Trojæ ruinam vaticinata, hanc ab Apolline facultatem incaſsùm adepta.

Sciſſâque Polyxena pallâ.] Filia item Priami ſciſſis veſtibus ex antiquo more dolorem teſtificata.

263. *Tempore, quo,* &c.] Cùm Paris naves adhuc ædificaret, quibus in Græciam veniens Menelai Principis uxorem Helenam è domo viri in Troadem rapuit: quod tot bellis occaſionem Trojanoque excidio deinde præbuit. Vide Hor. lib. 1. Ode 15. &c.

266. *Aſiam.*] Trojam ac Troadem quæ pars eſt Aſiæ minoris.

267. *Tunc miles tremulus.*] Tum Priamus ſenio tremens coactus eſt arma induere, ad repugnandum Græcis Helenam repetentibus & injuriam ulciſcentibus.

Tiarâ.] Pileo in pace uſitato. Vide Sat. 6. ad v. 515. annotata in ſimili voce.

268. *Ruit ante aram ſummi Jovis.*] Trucidatus à Pyrrho ante aram Jovis Hercei.

Qui

Qui domini cultris tenue & miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.
Festino ad nostros, & regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captivorum agmine, & omni
Bellorum pompâ, animam exhalâsset opimam,
Cùm de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres

qui ab immemori jam aratro contemptus cervicem exilem & infortunatam dat heri gladiis. Atq; *iste* quidem *hominis quodammodo finis* est; *at conjux quæ superstes ei fuerat, rictu canino truculenta latravit. Propero ad nostrates, ac prætermitto Regem Ponti, & Crœsum, quem æqui Solonis disertus sermo præcepit attendere ad extrema tempora ævi diuturni. Illinc prodierunt exilium, & custodia, & palus Minturnensis, & panis corrogatus* apud *Carthaginem subactam. Quid eo cive naturâ felicius unquam in orbe, quid Roma produxisset, si circumacto vinctorum agmine, atq; universo militiæ apparatu, pulcram animam emisisset, quando exilire cupiebat è curru Teutonico? Prudens Campania præbuerat Pompeio febres*

ANNOTATIONES.

270. *Ab ingrato jam fastiditus aratro.*] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola tot ejus laborum immemori.

271. *Canino latravit rictu.*] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eò quòd percita dolore in Græcorum obvium quemque debaccharetur, atq; dicteriis lacerare & allatrare veluti consuevisset. Vide Plaut. Menæch. sc. 14. Ovid. Metam. 13. Cicer. Tusc. 3. n. 63.

273. *Festino ad nostros.*] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti.] Mithridatem tot tantarumque gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit: ac vix ariete velut triplici denique sit æquatus solo, ac principatu vitâq; pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremo magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. l. 22. c. 20.

274. *Crœsum.*] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes credentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquàm à Cyro Persarum Rege captus, & vivus tantùm non exustus est. Vide Herodot. lib. 1. Justin. Plutarch.

Justi Solonis.] Gell. lib. 17. cap. 21. ait Solonem unum illo nobili numero Sapientum leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch. &c.

275. *Respicere ad longæ,* &c.] Ovid. sententiam Solonis ita expressit:

——— *Scilicet ultima semper*
Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

276. *Exilium, & carcer,* &c.] Si Marius minùs vixisset, non esset expertus exilium, carcerem, mendacitatem. Nimirùm Caius ille Marius à Sylla victus fugit, atque in paludibus prope Minturnas latuit. Inde verò in carcerem abreptus, immissum Gallum percussorem vultûs majestate deterruit. Hinc trajecit in Africam, & Carthagine pauper & exul panem mendicavit. Aurel. Victor. Tit. Liv. Epitom. lib. 77. Plutarch.

Minturnarum.] Hæc fuit olim urbs Latii, ad Liris fluvii ostia: hodie jacet in ruderibus.

277. *Victâ Carthagine.*] Romano Imperio subditâ, & tunc Prætorum habente Sextilium, qui C. Marium Librâ prohibuit. Plutarch. in Vita C. Marii.

278. *Hinc causas habuere.*] E longiori vita causas habuerunt plures ærumnæ.

Illo cive.] C. Mario.

280. *Si circumducto captivorum,* &c.] Si post actum triumphum statim obiisset.

281. *Opimam.*] De opimis spoliis gloriantem.

282. *Cùm de Teutonico,* &c.] Cùm paratus esset descendere, vel, cùm descenderet è curru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphum egerat. C. Marius Arpinas, septies Consul, Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cimbros in Italia, in Campo Caudio vicit, deque his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones sunt populi Germaniæ prope Cimbros, ad Boream.

283. *Provida.*] Quasi prævidens imminentes ei miserias & calamitates, quibus per febrim eximeretur: quæ proinde videtur fuisse optanda.

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. 1. n. 86. *Pompeio nostro familiari, cùm graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum . . . Utrum igitur,*

3 Optandas

Optandas: ſed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt. Igitur fortuna ipſius, & urbis
Servatum victo caput abſtulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœnâ caruit, ceciditque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater
Uſq; ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? Pulcrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miſeros trepidoſq; parentes
Semper habet. RARA eſt adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ. Sanctos licèt horrida mores

expoſcendas: at plurimæ civitates preceſque communes ſuperarunt. Sors igitur illius ac Romæ ademit ſuperato caput conſervatum. Tormento ejuſmodi, iſtis ærumnis Lentulus immunis fuit: & Cethegus interiit non truncatus, atq; integro corpore Catilina procubuit. Parens ſollicita leni ſuſurro filiis, apertiore filiabus pulcritudinem precatur, quoties aſpicit Veneris templum, uſq; ad precum voluptatem. Quare verò redarguas, ait? Latona delectatur Dianâ formoſâ. At prohibet Lucretia vultum expeti, qualis ipſi erat. Virginia Rutilæ gibbum habere vellet; ſuamque formam *tradere Rutilæ. Sed venuſto puer corpore nunquam non infelices & anxios tenet genitores. Tam infrequens eſt conſenſus pulcritudinis & caſtimoniæ. Quamvis indolem caſtam dederit familia agreſtis,*

ANNOTATIONES.

ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? Certè à miſeriis. Non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſervorum manus ac ferrum incidiſſet; non liberi defleti; non fortunæ omnes à victoribus poſſiderentur. Qui ſi mortem tum obiiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet. Is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? Hæc morte effugiuntur.

Campania.] Pars regni Neapolitani, perquàm fertilis & beata.

284. *Sed multæ urbes,* &c.] Votis publicè factis pro ejus incolumitate, ſervatus eſt Pompeius & ad multa mala reſervatus. Vide Plutarch.

285. *Vicerunt.*] A Diis impetrârunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipſius, &c.] Vota malignè exaudita, & fatum ſuum atque urbis, honeſtæ morti ſubduxerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

286. *Victo.*] Profligato à Cæſare.

Hoc cruciatu.] Tali mutilatione corporis & capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus.

287. *Lentulus, Cethegus.*] Illi cum Catilina contra Rempublicam conjurati, jubente Cicerône Conſule, in carcere ſtrangulati ſunt: ipſe verò Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Salluſt. &c.

288. *Integer.*] Non truncato capite, integro manente cadavere.

289. *Formam optat.*] Neque pulchritudinem exoptandum oſtendit ob imminentes inde injurias & diſcrimina. Vide Perſ. Sat. 2.

290. *Veneris.*] Venuſtatis Deæ.

291. *Uſque ad delicias votorum.*] Non tantùm ex impetrata forma, ſed etiam ex votis ipſis captans delicias & gaudia.

Cur tamen, inquit, corripias.] Eccur damnes ejuſmodi vota, quandoquidem & Latona filiæ pulcritudine delectatur? Ex Homero, & Virgilio.

292. *Dianâ.*] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob caſtitatis ſtudium ſilvas coluiſſe, & hominum conſortia fugiſſe dicitur. Vide Ciceronem de Natura Deorum.

293. *Sed vetat optari.*] Reſpondet Poëta, & opponit Lucretiæ exemplum, cui forma ſtuprum à Tarquinio Superbi filio, & à ſeipſa necem attulit. Vide hiſtoriam apud Liv. lib. 1. cap. 58. Dionyſſ. Halicarnaſſ. lib. 4. &c.

294. *Cupere Rutilæ Virginia,* &c.] Virginia optâſſet eſſe tam deformis quàm Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipſo patre Virginio ſuam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. lib. 3. cap. 44.

Rutilæ.] Vetulæ deformis & gibboſæ, quam annos nonaginta ſeptem exceſſiſſe ait Plin. lib. 7. cap. 48.

295. *Suam Rutilæ dare.*] Juvenilem ſuam faciem & formam cum ſenili deformitate commutare.

296. *Trepidos.*] Ne Puer corrumpatur.

297. *Rara eſt adeò concordia.*] Ovid.

Lis eſt cum forma magna pudicitia.

298. *Sanctos licèt horrida,* &c.] Quamvis educatio aſpera & ſevera ſanctos mores formârit. Vide Sat. 6. v. 287.

Tradideri

Tradiderit domus ac veteres imitata Sabinas.
Præterea caſtum ingenium, vultumque modeſtum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu: (quid enim puero conferre poteſt plus
Cuſtode, & curâ natura potentior omni?)
Non licet eſſe viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipſos audet tentare parentes.
Tanta in muneribus fiducia. Nullus ephebum
Deformem ſævâ caſtravit in arce tyrannus:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumoſum, atq; utero pariter, gibboq; tumentem.
I nunc, & juvenis ſpecie lætare tui, quem
Majora expectant diſcrimina. Fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet quaſcumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior aſtro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. Exigit autem
Interdum ille dolor plus, quàm lex ulla dolori
Conceſſit. Necat hic ferro, ſecat ille cruentis
Verberibus, quoſdam mœchos & mugilis intrat.
Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ. Mox cùm dederit Servilia nummos,
Fiet & illius quam non amat: exuet omnem

& priſcas Sabinas æmulata: inſuper mentem pudicam, & faciem verecundam ſanguine ardentem conferat natura liberalis favente dextrâ, (nam quid ampliùs juveni dare valet natura omni pædagogo & diligentiâ efficacior) haud permititur viros extare. Etenim profuſa corruptoris malitia non dubitat ipſos genitores ſollicitare. Adeò certa ſpes eſt *in largitionibus. Nemo tyrannus emaſculavit adoleſcentem non pulcrum in caſtro diro: & Nero nobilem diſtortum, aut ſtrumoſum, aut ventre æquè ac gibbo turgentem haud rapuit. Vade modò atque gaude pulcritudine pueri tui, cui graviora imminent pericula. Publicus evadet mœchus, ac timebit omnem ultionem, quam repetit conjux irâ* inflammatus. *Neq; fortunatior erit Martis ſidere, ut nunquam in vincula incurrat. Porrò is mœror aliquando repoſcit ampliùs, quàm jus quodcumque permittit mœrori. Iſte gladio perimit, hic ſanguinolentis ictibus concidit adulteros quoſpiam: atq; mugilis ingreditur. At tuus Endymion mœchus erit adamatæ matronæ: ſtatim quando Servilia nummos donabit, erit etiam ejus quam minimè diligit. Univerſis ſpoliabit ſe*

ANNOTATIONES.

299. *Sabinas.*] Caſtitate inſignes. Vide Sat. 3. v. 169. & Sat. 6. v. 163.

300. *Caſtum ingenium,* &c.] Etſi caſtitatis & pudicitiæ amorem dederit natura pariter atque inſtitutio, corruptioni obnoxius eris.

301. *Sanguine ferventem.*] Facilè erubeſcentem, pudibundum. Pudens natura diffundit ſanguinem, & eum quaſi velamen obtendit: & hinc rubor. Ut explicat Macrob. l. 7. c. 11.

304. *Non licet eſſe viros.*] Formoſi enim alii caſtrantur, alii in muliebrem defluunt mollitiem: undè & deſinunt eſſe viri.

305. *Tentare parentes.*] Ut pueros formoſos corruptoribus vendant.

306. *Ephebum.*] Puerum jam puberem, annos quatuordecim aſſecutum.

307. *Sæva in arce.*] Tarpeiâ, ubi ingenuorum pædagogia habuit Nero. Sueton. Ner. c. 28.

308. *Prætextatum.*] Prætexta ornatum, adeòque ingenuum ac nobilem.

Rapuit.] Ad ſtuprum.

312. *Maritus exigit iratus.*] Quando mœchum deprehendit cum uxore. Quidam legunt, *Quaſcumque mariti irati debent.*

313. *Aſtro Martis.*] Ipſo Marte Deo, quem in adulterio cum Venere deprehenſum catenâ Vulcanus colligavit, & in cæterorum Deorum conſpectu ſtatuit ludibrio expoſitos. Ovid. Met.

315. *Ille dolor.*] Mariti juſtam ab adultero ultionem repoſcentis.

317. *Mugilis intrat.*] Mugil, piſcis grandi capite, cætera gracilis; quem (pariter & aliàs raphanum) in deprehenſorum mœchorum podicem mariti per vim immittebant. Vetus Schol. Catull. Carm. 15.

Ah te tum miſeri malique fati,
Quem attractis pedibus, patente portâ,
Percurrent raphanique mugileſque.

218. *Endymion.*] Filius tuus æquè pulcher ac Endymion paſtor, quem Lunæ adamatum fabulantur. Re autem verâ primùs ille Lunæ curſum obſervavit. Teſte Plin. lib. 2. cap. 9.

319. *Servilia.*] Matrona deformis ac dives, cujus amori etſi non amans indulgebit quæſtûs causâ. Servilia Bruti mater cum Cæſare mœchata. Plutarch.

320. *Exuet omnem corporis ornatum.*] Uniones & gemmas ſibi detrahet ut donet mœcho.

Corporis

Corporis ornatum. Quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, ſive eſt hæc Hippia, ſive Catulla?
Deterior totos habet illic fœmina mores.
Sed caſto quid forma nocet? Quid profuit olim
Hippolyto grave propoſitum? Quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, ſeu faſtidita repulſa:
Nec Sthenobæa minùs quàm Creſſa excanduit, & ſe
Concuſſere ambæ. Mulier ſæviſſima tunc eſt,
Cùm ſtimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum eſſe putes, cui nubere Cæſaris uxor
Deſtinat. Optimus hic & formoſiſſimus idem
Gentis patriciæ rapitur miſer extinguendus
Meſſalinæ oculis. Dudum ſedet illa parato
Flameolo; Tyriuſque palàm genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum ſignatoribus àuſpex.

corporis ornamentis. Nam quid non indulgebit quælibet . . . . ſeu eſt illa Hippia, ſeu Catulla? Mulier peſſima iſtic habet omnem indolem. Verùm pudico quid obeſt pulcritudo? Ecquid Hippolyto pridem contulit ſeverum inſtitutum? Ecquid Bellerophonti? Scilicet illam puduit quaſi contemptam repudiatione: neque Sthenobæa leviùs irata eſt quàm Cretica; ſeque utraq; incitavit. Fœmina tum ferociſſima eſt, quando verecundia iræ incentiva adhibet. Statue quod exiſtimes eſſe dandum conſilium ei, *cui conjux Imperatoris connubio* jungi *meditatur. Is præclarus, ipſe etiam ſpecioſiſſimus, proſapiæ nobilis, infelix offertur occidendus* in *conſpectu Meſſalinæ. Hæc pridem expectat comparato flameo; & genialis* thorus *purpureus in hortis aptatur publicè: ac more veteri decies centena tradentur: accedet auſpex cum obſignatoribus.*

ANNOTATIONES.

322. *Hippia, ſive Catulla.*] Impura mulier ſive patricia & liberalis fuerit, ut Hippia; ſive plebeia & avara, ut Catulla; nihil negabit ſuæ libidini.

323. *Deterior totos, &c.*] Erga dilectum mœchum bona eſt & liberalis, quæ in cæteros omnes avara & nequam.

324. *Sed caſto quid, &c.*] Objectio, cui mox reſpondet ipſe, allatis exemplis.

325. *Hippolyto.*] Hic Theſei filius caſtus admodùm & pulcher, à Phædra noverca perditè amatus, ejus repulſæ odium incurrit, & hinc mortem, ab ipſa ad patrem delatus. Vide Sen. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti.] Ille Glauci regis filius apud Prætum Argivorum regem hoſpes, ab ejus uxore Sthenobæa in adulterium pellectus cùm obſequi noluiſſet, pariter eſt accuſatus apud maritum, & gravia multa perpeſſus. Vide Horat. lib. 3. Ode 7.

327. *Creſſa.*] Cretenſis Phædra, Minoïs Cretæ regis filia, ob repulſam excanduit, & inſurrexit adversùs Hippolytum, ſimiliter & Sthenobæa in Bellerophontem.

Se concuſſere ambæ.] Amore in odium verſo ad vindictam ſe excitavere.

329. *Cùm ſtimulos, &c.*] Quando pudore furor accenditur & exſtimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirùm ſuaderes Silio, cui Meſſalina nubere vult?

330. *Cui nubere Cæſaris uxor deſtinat.*] C. Silio Conſuli deſignato formoſo admodùm juveni, quem deperibat Meſſalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis, illi voluit palàm nubere, dum Cæſar Hoſtiæ morabatur ſacrificii causâ. Cornel. Tacit. l. 11. Suet. Claud.

332. *Extinguendus Meſſalinæ oculis.*] Rem ubi reſcivit Claudius, ante oculos Meſſalinæ Silium adulterum occidi imperavit: ipſamque poſteà Meſſalinam.

334. *Flameolo.*] Indumento nuptiali. Vide Sat. 2. ad v. 124. Annot.

Genialis.] In honorem Genii. Vide Perſ. Sat. 2. v. 3. Annot.

In hortis.] Claudium venire promptum ultioni audiens Meſſalina Lucullianos in hortos digreſſa. Tacit. lib. 11.

335. *Decies centena.*] Millia ſeſtertiûm, ex pacto dotali, dabuntur Silio. Numerus certus pro incerto, id eſt, prægrandis ſumma in dotem. Vel quòd ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum juſſis modum imponentibus. Ita Turnebus lib. 18. cap. 30.

Ritu antiquo.] Nimirùm ex quo Romæ luxus invaluit.

336. *Cum ſignatoribus.*] Cum Notariis ac teſtibus, ad nuptiales tabulas conficiendas & obſignandas.

Auſpex.] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. *Apud antiquos,* inquit, *non ſolùm publicè ſed etiam privatim nihil gerebatur, niſi auſpicio priùs ſumpto: quo ex more nuptiis etiamnùm auſpices interponuntur. Qui quamvis auſpicia petere deſierint, ipſo tamen nomine veteris conſuetudinis veſtigia uſurpant.*

Ea tu arbitrabaris arcana, & non multis credita? At illa *non-nisi ex lege cupit inire conjugium.* Igitur *eloquere, quid eligas. Si recuses obtemperare, moriendum est ante candelas: si crimen perpetres, exiguum intervallum concedetur, donec illud civitati ac plebi cognitum ad aures perveniat Cæsaris. Hic familiæ labem postremus accipiet. Interim tu jubenti morem gere, si tanti* facienda *est vita dierum aliquot. Quodcumq; minus & satius dixeris, dandum est ensi collum istud album ac venustum.* An *igitur mortales nihil cupient? Si consilium petas, Deos ipsos sines dijudicare, quid expediat nobis, ac negotiis nostris conducat. Etenim loco suavium convenientissima quælibet largientur Divi. Hi plus diligunt hominem, quàm* ipse *se. Nos impetu mentis, & inconsideratâ atque præcipiti libidine abrepti exoptamus connubium; & partum conjugis. Iis autem perspectum, quinam infantes, & quæ conjux futura sit. Quòd si quid nihilominùs & petas, & voveas templis viscera, & divina tomacula albi porcelli,*

Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas?
Non nisi legitimè vult nubere. Quid placeat, dic:
Nî parere velis, pereundum est ante lucernas. 339
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi, & populo, contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. Intereà tu
Obsequere imperio, si tanti est vita dierum
Paucorum. Quicquid levius, meliusque putaris,
Præbenda est gladio pulcra hæc & candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis, 346
Permittes ipsis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quàm sibi. Nos animorum
Impulsu, & cæcâ magnâque cupidine ducti, 351
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen & poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci; 355

ANNOTATIONES.

337. *Secreta.*] Clam Cæsare Claudio.

338. *Nonnisi legitimè vult nubere.*] Tacit. Annal. 11. *Cuncta nuptiarum solemnia celebrat,* inquit, *additque fabulosum visum iri hoc, palàm Consulem designatum cum uxore Principis, prædictâ die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causâ, convenisse, audisse auspicum verba, subisse, sacrificâsse, apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentiâ conjugali,* &c. Sueton. Claud. c. 26. *Cùm Messalinam comperisset super cætera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignatâ, supplicio affecit.* cap. verò 29. *omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.*

339. *Nî parere velis.*] Si abnuerit Silius, à Messalina irata occidi jubebitur ante noctem. Tacit. cit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Ante lucernas.[Antequàm lucernæ accendi solent.

340. *Si scelus admittas.*] Si insano amori Silius obsequitur, Cæsari paulò post rem accipienti audaciæ dabit pœnas suæ.

341. *Contingat Principis aures.*] Narcissus libertus apud Cladium institit, Messalinam detulit: *Matrimonium Silii,* inquit, *vidit populus & Senatus & miles; ac ni properè agis, tenet urbem maritus. . . . . . Quo pavore offusus Claudius ident idem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset: Interim Messalina non aliàs solutior luxu,* &c. Cornel. Tacit. cit. lib. 11. Annal.

342. *Dedecus domûs.*] Tacit. ibid. *Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat . . . . Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.*

Tu obsequere imperio.] Tu Sili, morem gere imperioso Messalinæ amori, ut dies aliquot vitam protrahas.

345. *Præbenda est gladio.*] Seu Messalinæ, seu Claudii.

Pulcra hæc & candida cervix.] Quæ Silio immaturæ mortis causa.

347. *Permittes ipsis,* &c.] Vide Val. Maxim. lib. 7. c. 2. cujus verba retulimus initio. Annot. in hanc Satiram.

353. *Qui pueri.*] An boni, an mali sint nascituri.

355. *Divina.*] Diis offerenda.

Tomacula.] Pinguia quædam viscera, seu farcimina, è pulmone, jecore, & carnibus porcinis minutatim concisis. Τέμνω, *scindo,* τόμος, *frustum, sectio.*

Orandum

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.
Fortem poſce animum, & mortis terrore carentem;
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcumque labores;
Neſciat iraſci, cupiat nihil; & potiores,
Herculis ærumnas credat, ſævoſque labores,
Et Venere & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monſtro quod ipſe tibi poſſis dare; ſemita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
NULLUM Numen habes, ſi ſit prudentia: ſed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

precandum eſt ut ſit animus ſapiens in corpore valido. Firmam pete mentem, & mortis metu vacuam, quæ tempus ætatis ultimum inter naturæ beneficia ſtatuat, quæ valeat perpeti omnes cruciatus, ignoret excandeſcere, nihil deſideret; atque Herculis calamitates & duros ſudores præferendos putet, & libidinibus, & epulis, & plumeis lectis Sardanapali. Oſtendo quidnam ipſe tibi queas donare. Una profectò via ad ævum quietum per virtutem panditur. O Fortuna, nihil divinum tibi eſt, ſi ſapimus: verùm te nos efficimus Numen, & Olympo conſtituimus.

ANNOTATIONES.

Candiduli porci.] In nuptiis & re uxoriâ, porcus albus ſacrificabatur. Varro.

358. *Qui ſpatium vitæ extremum,* &c.] Qui mortem exiſtimet eſſe naturæ munus. Sic Plin. lib. 28. c. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam cenſemus,* inquit, *ut quoquo modo trahenda ſit . . . Quapropter hoc primum quiſq; in remediis animi ſui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum eſſe melius tempeſtivâ morte.*

559. *Ferre queat,* &c.] Suſtinere & abſtinere, quæ duo ſunt virtutis munera, ex Epicteto.

360. *Neſciat iraſci, cupiat nihil.*] Tunc enim quietam & beatam aget vitam, ab iſtis liber perturbationibus.

361. *Herculis ærumnas,* &c.] Malit variis, ut Hercules, exerceri laboribus, quibus augeatur virtus atque eluceſcat, quàm ſegnem & ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus conſule Diodor. Sicul. &c.

362. *Sardanapali.*] Is ultimus fuit Aſſyriorum Rex, adeò mollitie fractus, ut inter ſcortorum greges muliebre habitu, mulieribus ipſis effœminatior neret, penſa diſpenſaret, omni laſciviæ genere defiueret. Quod cùm obſervâſſet Arbactus Medis Præpoſitus, tot viros fœminæ ſervire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare ſtatuit. Hic denique victus virum ſe tandem exhibuit, cùm extructo rogo ſe ſuaque omnia in eo conſumpſit. Herodot. Juſtin. Diod. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuiſſe aiunt; Ede, bibe, lude, cætera nihili ſunt. Plutarch. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 11. Referunt & alii alia quædam Epitaphia.

363. *Quod ipſe tibi poſſis dare.*] Virtutem ſcilicet ac felicitatem. Horat. lib. 1. Epiſt. 18.

Sed ſatis eſt orare Jovem, qui donat & aufert.
Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipſe parabo.

365. *Nullum Numen habes,* &c.] Cic. Tuſ. 5. n. 25. damnat eam ſententiam: *Vitam regis fortuna, non ſapientia.* Et Seneca, *Errant,* inquit, *qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.* Sunt qui legant, *Nullum Numen abeſt,* id eſt, ſapienti viro adſunt omnes Dii. Horat. Epiſt. 1.

Ad ſummam, ſapiens uno minor eſt Jove, dives.
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

366. *Nos facimus, Fortuna, Deam.*] Hi duo poſtremi verſus iterùm habentur Sat. 14. ſub finem. Senſus eſt: per imprudentiam noſtram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. l. 2. c. 7. *Omnium,* inquit, *vocibus fortuna ſola invocatur, una accuſatur, una laudatur, ſola arguitur, & cum convitiis colitur. Cæca etiam, & inconſtans, & indignorum fautrix exiſtimata, in tota ratione mortalium ſola utramque paginam facit. Huic omnia feruntur accepta. Adeòque obnoxia ſumus ſortis, ut ſors ipſa pro Deo ſit, quâ Deus probatur incertus . . . . Hæc ſingula improvidam mortalitatem involvunt,* &c.

SATIRA

SATIRA XI.

ATticus eximiè ſi cœnat, lautus habetur:
Si Rutilus, demens: quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? Omnis
Convictus, thermæ, ſtationes, omne theatrum
De Rutilo. Nam dum valida, ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens ſanguine fertur
Non cogent equidem, ſed nec prohibente Tribuno
Scripturus leges, & regia verba laniſtæ.
Multos porrò vides, quos ſæpè eluſus ad ipſum
Creditor introïtum ſolet expectare macelli,
Et quibus in ſolo vivendi cauſa palato eſt.

INTERPRETATIO. *Si Atticus epuletur egregiè, ſplendidus exiſtimatur; ſi Rutilus, vecors. Ecquid etenim ſolutiore plebis riſu carpitur, quàm inops Apicius? Singula convivia, balnea, conventicula, totum amphitheatrum de Rutilo* loquuntur. *Quippe cùm artus robuſti & juveniles caſſidi pares ſunt, & quandiu ſervent ſanguine, properat ad excipiendas regulas ac præcepta imperioſa gladiatorum magiſtri, non jubente certè, verùm neq; vetante Tribuno. Prætereà cernis plurimos, quos ad ipſum macelli oſtium opperiri conſuevit creditor frequenter deceptus: & queis vitæ* ducendæ *dumtaxat in palato conſiſtit.*

ANNOTATIONES.

1. *Atticus eximiè.*] Hac Satirâ frugalitas commendatur, luxus damnatur, præſertim in iis quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus.] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Athenienſi ſeceſſu & lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profuſio in conviviis, lautitia eſt: at dementia eſt, ſi velit inops ſumptus pariter facere.

2. *Rutilus.*] Quiſpiam factus pauper è luxu.

3. *Apicius.*] Homo luxurioſus Apicio ſimilis. Vide Sat. 4. v. 23.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egeſtatem redacto fabulantur omnes paſſim in conviviis, balneis, &c.

4. *Stationes.*] Porticus, ſeu loca in Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, & conſiſtebant. Valer. Maxim. l. 2. cap. 2. *Senatus,* inquit, *aſſiduam ſtationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, ſed inde citatus protinùs in curiam veniebat.* Plinius Epiſt. *Plerique in ſtationibus ſedent tempuſque audiendo fabulas conterunt.* Gell. lib. 13. cap. 13. refert, quæſitum in pleriſque Romæ ſtationibus Jus publicè docentium, an, &c. Turneb. l. 1. c. 17. Suſpicatur hîc intelligi oportere municipiorum ſtationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. l. 16. c. 44. Verùm quaſlibet Romæ ſtationes & confabulationes à Juvenale ſignificari ſatis apparet.

Omne theatrum.] Omnes qui ad ſpectacula & ludos conveniunt & aſtant.

5. *De Rutilo.*] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopiâ, non autem ullo Nerone aut Tyranno, ut olim. Vide Sat. 2. ad v. 143. & ſeq. Item Sat. 8. ad v. 193. & ibid. Annot.

7. *Nec prohibente Tribuno.*] Tribunum obiter taxat, qui ejuſmodi urbis dedecora debuiſſet impedire. Ex locis mox citatis.

8. *Scripturus leges.*] Tractandorum armorum rationem ut ediſcat; an etiam ut tradat artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæſ. cap. 26. *Tirones,* inquit, *neque in ludo, neque per laniſtas, ſed in domibus per Equites Romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, ut diſciplinam ſingulorum ſuſciperent, ipſique dictata exercentibus darent.*

Regia verba.] Superba, imperantia: urge, percute; attole, declina, &c.

9. *Multos porrò vides, &c.*] Obæratos, qui gulæ nihilominùs indulgent, atque è credita ſibi pecunia dapes lautas emunt etiam caro pretio.

Ad ipſum creditor introïtum, &c.] Creditor alibi eluſus ſcit debitorem luxurioſum certè inveniri ad macellum & forum, ubi lauta emuntur obſonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

11. *Quibus in ſolo, &c.*] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter eſt.

Egregius

Egregiùs cœnat meliùſque miſerrimus horum,
Et citò caſurus jam perlucente ruinâ.
Intereà guſtus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obſtantibus: interiùs ſi
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile eſt perituram arceſſere ſummam
Lancibus oppoſitis, vel matris imagine fractâ,
Et quadringentis nummis condire guloſum
Fictile: ſic veniunt ad miſcellanea ludî.
Refert ergo quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria eſt, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, & à cenſu famam trahit. Illum ego jure
Deſpiciam, qui ſcit quanto ſublimior Atlas
Omnibus in Libya ſit montibus: hic tamen idem
Ignoret quantum ferrata diſtet ab arca

Iſtorum pauperrimus, ac brevi ruiturus caſu jam apparente, lautiùs ac ſplendidiùs epulatur. Interim guſtatus inveſtigant in cunctis elementis, nunquam valore menti obicem ponente. *Si intùs perſpicias, ea plus delectant quæ cariùs comparantur. Itaq; non eſt arduum contrahere pecuniam abſumendam, depoſitis catinis, aut effigie parentis multilatâ; & voracem teſtam infercire nummis quadringentis. Ita hiſtriones accedant ad miſcellanea. Intereſt igitur quiſnam ea ipſa arceſſat. Etenim in Rutilo luxus eſt: in Ventidio decus honeſtum accipit, & commendationem ab opibus depromit. Ego hunc meritò aſpernabor, qui novit quàm Atlas extet altior univerſis Africæ montibus; is nihilominùs ipſe neſciat, quàm loculus differat à capſa ferro* inſtructa.

ANNOTATIONES.

12. *Egregiùs.*] Comparat. magis egregiè. Sic etiam Lucret. lib. 4.

Nam nihil egregiùs, quàm res ſecernere apertas
A dubiis.

13. *Perlucente ruinâ.*] Metaphora à rimoſo pariete vel ædificio.

14. *Guſtus elementa per omnia quærunt.*] Undique accerſunt quo delicati palati faſtidio ſatiſfaciant.

Elementa per omnia.] Ex aëre volucres, ex aquis piſces, è terra feras, boletos, tubera, omnia exquiſiti ſaporis exquirunt.

15. *Nunquam animo pretiis obſtantibus.*] Nedum caritas obſtet & deſiderium minuat, quin potiùs auget ſemper & magis oblectat.

17. *Ergo haud difficile,* &c.] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obſonia, hoc magis appetunt guloſi illi, hinc ut eâ mercentur nihil putant difficile, ſive oppigneranda ſit ſupellex, & contrahendum æs alienum, ſive diſtrahenda matris effigies.

Perituram arceſſere ſummam.] Pignoribus datis, à creditoribus ſumere pecuniam luxu diſperdendam.

18. *Lancibus oppoſitis.*] Supellectilibus in pignus poſitis.

Matris imagine fractâ.] *Quæ in auro vel argento picta,* inquit vetus Schol. *fractâ,* vel caſu & vetuſtate; vel datâ operâ, ut ſine pudore vendi queant partes atque fragmenta.

19. *Quadringentis nummis condire.*] Toto cenſu Equeſtri, magno pretio cibos exquiſitos parare.

Guloſum fictile.] Ferculum inopi guloſo expetitum emptumq; conditum verò in lance fictili, quoniam argentea vaſa pignori ſunt oppoſita.

20. *Sic veniunt ad miſcellanea ludi.*] Sic nempè homines aliàs ingenui, & olim patrimonium ſat amplum adepti, poſtquàm illud malè dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miſcellanea.] Vel miſcellos ludos, quales à Caligula editos Lugduni in Gallia, meminit Sueton. Calig. cap. 20. vel cum veteri Schol. & aliis intellige gladiatorum cibum è variis mixtum ferculis. Gel. l. 20. c. 11. variam & miſcellam & quaſi confuſaneam doctrinam atq; hiſtoriam appellat, quæ variis eſt rebus commixta.

Ludî.] Pro, ludii, id eſt Ludiones.

21. *Quis hæc eadem paret.*] An pauper, ut Rutilus, an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

22. *Ventidio.*] De eo jam Sat. 7. v. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. lib. 12. Annal.

24. *Atlas.*] Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ deſertum versùs Orientem. Dictus ab Atlante rege ſiderum perito, quem Proinde cœlum humeris tuliſſe fabulantur.

25. *Libya.*] Sic vocata Græcis Africa. Aliàs pro hujus parte ſumitur, quæ continetur intrà Æthiopiam ad ortum, & mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret quantum, &c.] In variis eruditus & ſapiens, at ſtultus ac demens in ſumptu & luxu: ignoret diſcrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, & ſacculi pauperem in quo pauci denarii: & pro utriuſque menſura ſumptus faciendos.

26. *Ferrata arca.*] Qualem habent vulgò divites, & habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. 10. notavimus ad v. 25.

Sacculus. E cœlo descendit, γνῶθι σεαυτὸν,
Figendum & memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatûs
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Ulysses
Ancipitem. Seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis:
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ
Noscenda est mensura tuæ; spectandaq; rebus
In summis, minimis; etiam cum piscis emetur.
Nec mullum cupias, cùm si tibi gobio tantùm
In loculis: quis enim te, deficiente Crumenâ,
Et crescente gulâ, manet exitus; ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris, atque
Argenti gravis, & pecorum, agrorumq; capacem?
Talibus à dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, & digito mendicat pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.

E cœlo defluxit illud γνῶθι σεαυτὸν, *animo fideli inurendum & revolvendum, seu connubium expetas, seu cupias esse particeps sanctæ curiæ. Enimverò neque Thersites optat. Achillis thoracem, in quo se Ulysses dubium exhibebat. Sive tu causam tueri vis ingenti periculo, teipsum interroga, aperi tibi qualis sis,* an *causidicus acer, utrum Curtius, utrum Matho: oris tui modulus est intelligendus & considerandus in negotiis maximis & infimis, etiam quando piscem mercabere; neque mullum expetas, quando in pera gobionis* pretium *dumtaxat habueris. Nam loculis exhaustis, & voracitate auctâ, quisnam te finis expectat, postquam patrimonium & facultates ingesseris in alvum usuræ & argenti rudis, & gregum & prædiorum voracem; A dominis ejusmodi post omnia ultimus abit annulus, atque digito spoliato Pollio stipem rogat. Neq; præcoces favillæ, neque mors luxui molestæ* sunt; *verùm senecta plus* quàm *mors timetur.*

ANNOTATIONES.

27. *Cœlo descendit, &c.*] Diog. Laërt. lib. 1. affirmat illud, *Nosce teipsum,* Thaletis esse Milesii, & à Chilone posteà usurpatum. Cic. Tusc. 1. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: *Quod nisi divinum esset,* inquit, *non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.* Plin. lib. 7. cap. 32. *Oraculorum,* inquit, *societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.*

γνῶθι σεαυτὸν.] *Nosce teipsum.* Cic. lib. 3. ad Q. fratrem, Epist. 6. *Præceptum illud,* inquit, *noli putare ad arrogantiam minuendam solùm esse dictum, verumetiam ut bona nostra norimus.* Vid. Tuscul. cit. item Pers. Sat. 4. v. ult.

29. *In parte Senatûs.*] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

30. *Nec enim loricam poscit Achillis Thersites.*] Thersites haud ità est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid. Metam. 13.

31. *Thersites.*] Homo inglorius & parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. 8. ad v. 269.

In qua se traducebat Ulysses ancipitem.] In cujus loricæ petitione adversùs Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

34. *Curtius.*] Montanus, orator mediocris, valdè tamen jactabundus. De eo Sat. 4. ad vers. 107. Annot. vide.

Matho.] Causidicus infimæ notæ, de quo Satir. 1. v. 32.

Buccæ.] Facundiæ tuæ modum nôris, si sis orator: quisquis autem fueris, ex crumenæ modulo, buccæ & gulæ tuæ modum pone.

37. *Mullum.*] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Gobio.] Vilis pisciculus.

41. *Argenti gravis.*] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 2.

42. *Talibus à dominis, &c.*] Decoctores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notam nobilitatis.

43. *Pollio.*] Nobilis helluator: an verò Carvilius ille Pollio, qui prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his vestire instituit, ut ait Plin. lib. 9. cap. 11.

Digito nudo.] Nec enim Equestrem dignitatem ejusq; insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirùm quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

44. *Non præmaturi cineres, &c.*] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut ægritudines non licet ampliùs luxuriari.

Hi plerumque gradus; conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis conſumitur. Inde ubi paulum
Neſcio qui ſupereſt, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertêre ſolum, Baias, & ad Oſtia currunt.
Cedere namque foro jam non tibi deterius, quàm
Eſquilias à ferventi migrare Suburra.
Ille dolor ſolus patriam fugientibus, illa
Mœſtitia eſt, caruiſſe anno Circenſibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta; morantur
Pauci ridiculum, & fugientem ex urbe pudorem.
Experiêre hodie numquid pulcherrima dictu,
Perſice, non præſtem vitâ, nec moribus, & re;
Sed laudem ſiliquas occultus ganeo, pultes
Coram aliis dictem puero, ſed in aure placentas.

Iſti gradus utplurimùm. Pecunia Romæ accepta à creditoribus, *atque præſentibus dominis abſumitur: dein cùm neſcio quid parvum reſtat, atque expalleſcit uſuræ poſſeſſor,* tum *qui terram mutavere, properant Baias & ad Oſtia. Forum enim deſerere, nunc tibi haud pejus, quàm ex ardenti Suburra* ad *Eſquilias tranſire. Is mœror, ea triſtitia dumtaxat patriâ cedentibus inhæret, anno uno Circenſibus privari.* Cæterùm *in vultu non manet ſtilla ſanguinis: neque multi retinent verecundiam riſu dignam, atque è civitate recedentem. O Perſice, hodie periculum facies, utrum præclara memoratu non exequar, vivendi* ratione, *neque moribus, atque factis: ſiliquas autem commendem* ego *belluo abſconditus,* & *pultem ſervo cæteris præſentibus, in auricula verò placentas jubeam.*

ANNOTATIONES.

46. *Hic plerumque gradus.*] Per quos iſti devenire ſolent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hinc in ipſa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

47. *Coram dominis.*] Fœnoris & crediti dominis, atque auctoribus.

48. *Pallet.*] Ne fœnus & creditum perdat, jam timet.

49. *Qui vertêre ſolum.*] Patriâ cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, & quidem feſtinanter, ne à creditoribus comprehendantur.

Baias.] Urbem campaniæ maritimam, de qua vide Sat. 3. v. 4.

Oſtia.] Ad Oſtia Tiberina, ibi fortè navem conſcenſuri fugiunt. Namque ibi portus ad oſtium Tiberis fluminis cum adverſa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita. Legunt quidam, *oſtrea,* ut ſit ſenſus inopes illos conferre ſe Baias ad piſcationem oſtreorum.

50. *Cedere namque foro,* &c.] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominioſum jam putatur, quàm ab uno vico in alium migrare.

51. *Eſquilias à ferventi,* &c.] Ab æſtuoſa urbis regione in frigidiorem. Nam & editior is locus: & gelidas vocavit Eſquilias, Sat. 5. v. 78. Vide & Sat. 3. v. 71.

Ferventi.] Seu ob ſitum, ſeu ob majorem populi frequentiam.

Suburra.] Vide Sat. 3. v. 5. Annot.

52. *Ille dolor,* &c.] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor ſupereſt, carere Circenſibus.

53. *Circenſibus.*] Vide Sat. 3. v. 223. et Satir. 10. v. 80. atque ibid. Annot.

54. *Sanguinis in facie,* &c.] Pudoris nihil reſtat, veſtigium nullum. Vide Sat. 10. v. 301. & Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deſerit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis exiſtimatur. Sic orbe jam facinoroſo ceſſiſſe et ad Superos evolâſſe dicitur Aſtræa, ejuſque pariter ſoror Pudicitia. Sat. 6. v. 19.

56. *Numquid pulcherrima dictu,* &c.] Utrum verbis tantùm frugalitatem extollam, quàm re non teneam, ſed, ut alii, gulæ ſerviam & ventri.

57. *Perſice.*] Perſicus amicus Juvenalis, cui & hanc incripſit Satiram.

58. *Siliquas.*] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina; quorum involucrum ſiliqua dicitur. Vide Perſ. Sat. 3. v. 55.

Occultus ganeo.] Clàm popinas frequentans. Ganeum ſubterraneus locus eſt, ex Feſt.

Pultes.] Parabiles et vulgares cibos. Vide Sat. 7. ver. 185. et Perſ. Sat. 6. v. 40. atque ibid. Annot.

59. *Coram aliis.*] Ut frugalis exiſtimer.

Dictem puero, ſed, &c.] Dum quis adeſt, pultes imperem famulo, & quidem palàm; ut ſtatim in aurem & clàm inſuſurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas.] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant è farina ſiliginea, alicâ, caſeo, melle. Martial. Lib. 7. Epig. 19. dulces placentas vocat.

Nam, cùm ſis conviva mihi promiſſus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hoſpes, & ipſe tamen contingens ſanguine cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad ſidera miſſus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguiſſimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, inſcius herbæ,
Necdum auſus virgas humilis mordere ſalicti,
Qui plus lactis habet quàm ſanguinis; & montani
Aſparagi, poſito quos legit villica fuſo.
Grandia prætereà, tortoque calentia fœno
Ova adſunt ipſis cum matribus, & ſervatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus uvæ:
Signinum Syriumque pyrum: de corbibus iiſdem
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, ſiccatum frigore poſtquàm
Autumnum, & crudi poſuere pericula ſucci.

Etenim quandoquidem pollicitus es epulari mecum, ero tibi velut Evander; accedes Tirynthius, vel hoſpes eo inferior, idem nihilominùs. Superis etiam ſangine conjunctus, hic undis, ille igne ad cœlum tranſlatus. Jam auſculta dapes nullis macellis paratas. E Tiburis campo prodibit hædus parvus optimus, atq; omni grege tenerior, ignarus graminis, quique *nondum tentavit carpere ſurculos inferiorum ſalicum, qui plus lactis quàm ſanguinis continet: tum corrudæ è montibus, quas villica collegit dimiſſo fuſo: deinde ova ingentia & è ſtramine circumvoluto fervida præſto ſunt cum ipſis parientibus:* quin *& botri* per *anni partem cuſtoditi ſicuti in palmite conſtiterant: poſteà pyra Signina atque Syria: & ex iiſdem caniſtris poma novi odoris* cum *Picenis certantia; tibi* verò *minimè timenda, poſteaquàm ejecere autumnum hyeme arefactum, & diſcrimina ſucci non cocti.*

ANNOTATIONES.

60. *Habebis Evandrum.*] O Perſice, me frugalem habebis hoſpitem, ſicut olim Evandrum Hercules & Æneas habuere, cùm ab eo tenui menſâ excepti ſunt. Ex Æneid. 8.

Tum res inopes Evandrus habebat.

61. *Evandrum.*] Hic Arcadiæ primò Rex, deinde venit in Italiam, & pulſis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Roma ſubinde condita eſt.

Venies Tirynthius.] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuiſſe Tiryns vel Tiryntha urbs Peloponneſi prope Argos.

Minor illo hoſpes.] Æneas Hercule minor ætate, famâ, rebus geſtis.

62. *Et ipſe tamen contingens ſanguine cœlum.*] Ut enim filius Jovis Hercules, ſic Æneas Veneris.

63. *Alter aquis.*] *Æneas in Numidium fontem lapſus creditur conſecratus*, inquit, vetus Schol. Dionyſ. Halicarn. lib. 1. hæc ſcribit: *Commiſſo acri prælio, multiſque utrinque cæſis Æneæ corpus nuſquam apparuit: alii in Deos tranſlatum putârunt, alii merſum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inſcriptione, Jovi Indigeti, ſeu, Patri Divo Terreſtri, qui fluvii Numinis undas gubernat.*

Alter flammis. Hercules, qui cùm induiſſet veſtem venenatam ſibi à Dejanira miſſam, ardore correptus, & doloris impatiens, accensâ pyrâ in Oeta monte ſeipſum combuſſit. Vide Ovid. Metamorph. 9. Senec. Tragœd. Hercul. Oetæum, &c.

64. *Fercula.*] Quæ tibi apponere ſtatui.

Nullis ornata macellis.] Non empta, vel è macello & foro petita.

65 *Tiburtino.*] Vide Sat. 3. v. 192.

66. *Inſcius herbæ.*] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

68. *Montani aſparagi.*] Silveſtres & è monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

70. *Tortoque calentia fœno.*] Recentia è nido, qui è torto fœno conflatus: vel calentia è fœno in quo involuta apportantur. Ut Martial.

Sed tuta fœno curſor ova portabat.

71. *Cum matribus.*] Cum ipſis gallinis.

73. *Signinum.*] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii à colore teſtacea appellant, inquit Plin. lib. 15. cap. 15. Hæc commendat Cornel. Celſ. lib. 2. cap. 24.

Syrium.] Pyra primùm è Syria allata; quæ eadem eſſe cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. lib. 10. cap. 5. Macrob. l. 3. c. 19. Plin. cit.

De corbibus iiſdem.] Omnia promiſcuè, quod ſimplicitatem notat.

74. *Æmula Picenis.*] Tam bona quàm quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, et Aprutii ulterioris. Horat. Lib. 2. Sat. 4.

Picenis cedunt pomis Tiburtia ſucco.
Nam facie præſtant.

75. *Siccatum frigore poſtquàm*, &c.] Cùm per frigus & hyemem ſiccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

Hæc

Hæc olim noſtri jam luxurioſa ſenatûs
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor,
Qui meminit, calidæ ſapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga ſuis rarâ pendentia crate
Moris erat quondam feſtis ſervare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, ſi quam dabat hoſtia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Conſulis, atque
Caſtrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus, ad has epulas ſolito maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.
Cùm tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, poſtremò ſeveros
Cenſoris mores etiam collega timeret.

Iſta pridem fuit Senatûs noſtri cœna tum ſumptuoſa. Curius quas tenui hortulo ipſe herbas collegerat parvo camino adhibebat, quas modò contemnit ſordidus foſſor in amplo ergaſtulo, qui recordatur qualis ſapor vulvæ in taberna ferventi. Erat olim conſuetudo feſtis diebus cuſtodire dorſa porci areſacti ſuſpenſa crate non denſâ & ſuccidiam in *natali apponere conſanguineis, additâ recenti carne, ſi aliquam victima ſuppeditaret. Affinium quiſpiam inſignitus tertio Conſulatu, & Caſtrorum Præfecturâ ac Dictatoris, dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citiùs* quàm *ſuetum* erat, *ſublatum* humeris *bipalium reportans è ſubacto colle. At quando formidabant Fabios, & ſeverum Catonem, & Scauros, & Fabricios denique* cùm *auſteros mores Cenſoris ipſe collega metueret,*

ANNOTATIONES.

77. *Jam luxurioſa.*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantùm ac herbis veſcebantur.

78. *Curius.*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. 2. verſ. 3.

80. *In magna faſtidit compede.*] Catenâ longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. l. 18. c. 3. *Agriculturam,* inquit, *vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent.*

Faſtidit.] Vide Sat. 6. Perſii ad v. 40.

81. *Vulva popinæ.*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuiſſe indicat Plin. lib. 8. cap. 51. et lib. 11. cap. 37. *Vulva primiparæ ſuis optima :* inquit. Teſtatur & Horat. Lib. 1. Epiſt. 15.

Nil vulvâ pulcrius amplâ.

Martial. Lib. 13. Epigram. 56.

Me materna gravi de ſue vulva capit.

82. *Sicci terga ſuis.*] Ad ventum fumumque exſiccati et ſalii, proptereaque expoſiti in crate lignea rariore, & aëri magis pervia.

Pendentia.] Varro 2, de Re Ruſtica cap. 4. *Quis non audierit patres noſtros dicere, ignavum & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidiam in carnario ſuſpenderit potiùs ab laniario, quàm ex domeſtico fundo?*

84. *Natalitium.*] Die natalitiâ, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum.] Suillam carnem ſalitam, quam dici laridum, quaſi largè aridum, auctor eſt Macrob. lib. 7. cap. 12.

85. *Si quam dabat hoſtia.*] Quam vel immolâſſent ipſi, vel à Magiſtratibus immolatam emiſſent. Nam *mactatarum ab his hoſtiarum exta ad Quæſtores ærarii delata venibant : ſacrificiiſque Populi Romani tùm Deorum immortalium cultus, tùm etiam continentia inerat :* Inquit Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

88. *Ad has epulas.*] Velut inſolitas & lautioris apparatûs.

Solito maturiùs.] Ante horam nonam, quâ mos erat cœnare, et epulari.

89. *Referens à monte ligonem.*] Poſt opus ruſticum in agro montano. De Fabio dictum alibi, Plin. lib. 16. cap. ultimo : *Durant,* inquit, *in Linternino Africani prioris manu ſatæ olivæ ; item myrtus eodem loco conſpicuæ magnitudinis.*

90. *Cùm tremerent,* &c.] Quandiu Roma timuit Cenſores luxum prohibentes luxurioſque mulctantes, tamdiu victus et ſupellex ſimplices fuere.

Fabios.] De his vide Sat. 2. v. 146. et Sat. 6. v. 266.

Catonem.] Vide Sat. 2. v. 40.

91. *Scauros.*] Sat. 2. v. 35.

Fabricios.] Vide Sat. 9. v. 142.

92. *Collega timeret.*] Intelligendus hîc Fabricius Cenſor in Cenſura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans à collega Publ. Decio poſtulavit, ut vel ipſe mores hominum emendaret priorum Cenſorum negligentiâ perditos, aut pateretur ſe revocare priſtinum civitatis ſtatum : quorum ſi neutrum faceret, minatur abdicaturum ſe eum Magiſtratu. Decius ergo exterritus conſenſit ut quemadmodùm vellet Fabricius Rempublicam adminiſtraret. Vetus Schol.

Nemo inter curas, & ſeria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput oſtendebat aſelli,
Ad quod laſcivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque ſupellex.
Tunc rudis, & Graias mirari neſcius artes,
Urbibus everſis, prædarum in parte repertâ,
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque caſſis
Romuleæ ſimulacra feræ manſueſcere juſſæ
Imperii fato, & geminos ſub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis & haſtâ,
Pendentiſque Dei perituro oſtenderet hoſti.
Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.

tum *nullus putavit numerandum inter ſollicitudines & res graves, quæ teſtudo naret in aquis Oceani. Trojanis conflatura ſplendidum & illuſtre ſuſtentamentum: ſed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput aſini coronati, circa quod nutriti rure* pueri *jocosè laſciviebant. Itaque tales* erant *epulæ, quales ædes & ſupellectilia. Tum miles imperitus & ignorans admirari Græcorum induſtriam, dirutis civitatibus in acquiſita parte ſpoliorum, rumpebat vaſa illuſtrium opificum, ut equus haberet phaleras; atque galea inſculpta hoſti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii ſorte, miteſcentis; & binos Quirinos ſub ſaxo; & nudum ſimulacrum Divi ſuſpenſi ſcuto & lanceâ renitentis Quicquid erat argenti, in armis tantùm lucebat.*

ANNOTATIONES.

94. *Qualis in Oceani.*] Nemo ſollicitus erat quàm grandes in Indico Oceano teſtudines invenirentur, ubi *ſingularum ſuperficie habitabiles caſæ integuntur, atque inter Inſulas Rubri maris bis navigant cimbis*: ut loquitur Plin. l. 9. c. 10.

Teſtudo nataret.] *Teſtudinum aliæ terreſtres, aliæ marinæ,* &c. *Victus geminus in aquis, terrâque; & effectus pari honore habendi, vel propter excellens in uſu pretium, naturæque proprietatem.* Plin. lib. 32. cap. 4.

95. *Trojugenis.*] Romanis Proceribus, qui ſe jactant à Trojanis oriundos.

Factura ac nobile fulcrum.] Uſui futura ad exornandum ſpondæ fulcrum putaminibus in laminas ſectis: ex Plin. antè cit. ad vocem, *Pollio,* v. 43. hujus Satiræ. Apul. Metamorph. 10. *Diſternebatur lectus Indicâ teſtudine pellucidus, plumeâ congerie tumidus, veſte ſericâ floridus.* Martial. Lib. 12. Epigram. 67.

Gemmantes primâ fulgent teſtudine lecti.

96. *Nudo latere.*] Vel ſine fulcro, vel ſine ornatu, ſolâ fronte lecti ære munitâ.

Frons ærea.] Lecti pars anterior ærea.

97. *Vile coronati caput oſtendebat aſelli.*] Vel effigiem capitis aſinini oſtendebat: vel ſignificatur, veteres illos ad cœnam diſcumbere ſolitos in ipſis agris, ad quorum limites, ex Hetruſcorum diſciplina, ſuſpendebatur aſini caput, nudatum cute, ſertis coronatum ad arcenda, ut credebant, agrorum incommodo. Itaque è menſa lectiſque diſcubitoriis videri oſtendique poterat aſininum illud caput, circa quod ludere conſueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel.

Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur aſellæ
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.

100. *Tunc rudis,* &c.] Tunc miles ignorans pretium vaſorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temerè frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes.] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. 3. v. 60. dixit.

Non poſſum ferre, Quirites, Græcam urbem.

101. *Urbibus everſis.*] In direptione urbium, & prædæ parte, quam nactus erat.

102. *Magnorum artificum.*] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

103. *Phaleris.*] E fractis poculis: ut mox dictum eſt.

Cælataque caſſis.] Item ad cælandam in caſſide effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105. *Sub rupe.*] Ubi expoſiti fuerant, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in ſicco aqua diſtituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem; ubi & lupa ſummiſſas infantibus mammas adeò mitis præbuit. Tit. Liv. l. 1. c. 4. Vide & Dionyſ. Halicarn. lib. 1. Florum, &c.

106. *Fulgentis.*] Alii legunt, *venientis,* ad Rheam nempè Silviam Remi ac Romuli parentem è Marte.

107. *Pendentiſque Dei.*] Simulacri Martis ſive in clypeo effcti, adeòque pendentis ex humero ſiniſtro, ut fit; ſive extantis in ſumma caſſide, quibus portentoſis imaginibus miles Romanus hoſtem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis,* cui reſpondet, inquiunt, vox ſequens *perituro.*

108. *In armis.*] Non in ſupellectili, aut veſtimentis, ut nunc.

Ponebant

Ponebant igitur Tuſco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, ſi lividulus ſis.
Templorum quoque majeſtas præſentior, & vox
Nocte ferè mediâ, mediamque audita per urbem,
Litore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præſtare ſolebat
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, noſtraque ex arbore menſas
Tempora viderunt; hos lignum ſtabat in uſus,
Annoſam ſi fortè nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama ſapit; putere videntur
Unguenta, atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu,

Tum ergo pultes cunctas apponebant in *patina Etruſca, quibus invideres ſi fores tantulùm invidus. Fanorum etiam Numen propiùs* aderat: *noſque iſtis admonuit vox nocte propè mediâ, & in media civitate exaudita,* cùm *accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter teſtaceus necdum ullo pollutus auro conſueverat eam gerere ſollicitudinem rationum Latii. Ætas iſta conſpexit menſas apud nos, & ex arbore noſtrate exortas. Ad banc utilitatem ſerviebat lignum, quando Eurus caſu vetuſtam nucem deturbaverat. Jam verò nullas opulenti delicias epulando* captant: *nil rhombus, nil dama ſaporis* habet: *fœtere creduntur unguenta & roſæ, niſi amplos orbes portat ingens ebur, altuſque pardus grandi rictu,*

ANNOTATIONES.

109. *Tuſco catino.*] Fictili ex Etruria. Vide Sat. 2. Perſ. v. 60.

Farrata.] Cibos è farre, pultem, quæ fiebat è mixta frumenti & fabarum vel hordei farina, diutiſſimè veteribus uſitutam, ut notavimus alibi.

110. *Quibus invideas.*] Invidere poſſes iſti veterum parſimoniæ & frugalitati, quâ contenti beatique vivebant.

111. *Templorum quoque majeſtas præſentior.*] Tùm Dii magis erant propitii, cùm minùs luxurioſi hominis.

Vox nocte ferè mediâ,] Tit. Liv. lib. 5. c. 32. *Eodem,* inquit, *anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis ſe in nova via, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humanâ, quæ Magiſtratibus dici juberet, Gallos adventare, &c.* Et cap. 50. ejuſdem Libri ſic habet: *Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque eſſet, mentio illata, juſſumque templum in nova via Aio Locutio fieri.*

113. *Litore ab Oceani Gallis venientibus.*] Legunt alii; *ab occiduo;* alii, *ab Oceano,* quem lectionem aſſerit Lipſ. Epiſt. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 25. Liv. cit. lib. cap. 37. *Inaudito,* inquit, *hoſte ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente,* &c.

Gallis venientibus.] De Gallorum in Italiam tranſitu vide Tit. Liv. cit. cap. 33. & ſeq. *Eam,* inquit, *gentem traditur dulcedine frugum maximèque vini novâ tum voluptate captam Alpes tranſiſſe,* &c.

Diis officium Vatis peragentibus.] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cæl. Rhod. lib. 7. cap. 29.

116. *Fictilis Jupiter.*] Seneca ad Lucil. *Cogita Deos, cùm propitii eſſent, fictiles fuiſſe.* Plin. lib. 35. cap. 12. Fictilem Jovis effigiem juſſu Tarquinii Priſci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: *Hæ enim tum imagines Deûm erant laudatiſſimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant,* &c.

Nullo violatus auro.] Plin. mox citat. *Durant,* inquit, *in pleriſque locis etiam nunc fictilia iſta ſimulacra: faſtigia quoque templorum mirâ cælaturâ & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora.* Vide Sat. 3. verſ. 20.

117. *Illa domi natas,* &c.] Menſæ pridem fiebant à lignis vulgaribus, nec è citro vel cupreſſo factæ longè petebantur.

119. *Eurus.*] Ventus ab Ortu flans, ſæpiùs vehemens.

121. *Rhombus.*] Piſcis exquiſitus, de quo multa Sat. 4. v. 39. & ſeq.

Dama.] Silveſtris capra. Plin. lib. 8. c. 53.

122. *Unguenta.*] Quibus poſt balnea utebantur.

Roſæ.] His convivæ coronabantur. Horatius Lib. 1. Od. 5. & 38. &c.

Niſi ſuſtinet orbes grande ebur.] Niſi ingentis menſæ rotundæ pes altus ſit ex ebore in formam pardi hianti ore ſculptus.

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus,
Et quos depoſuit Nabathæo bellua ſaltu,
Jam nimios, capitique graves. Hinc ſurgit orexis,
Hinc ſtomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo ſuperbum
Convivam caveo, qui me ſibi comparat, & res
Deſpicit exiguas, adeò nulla uncia nobis
Eſt eboris, nec teſſellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipſa manubria cultellorum
Oſſea: non tamen his ulla unquam obſonia fiunt

ex iis dentibus quos Romam *transfert Janua Syenes,* et *agiles Mauri, & Indus Mauro nigrior, quæſque objecit fera ſilvæ Nabathææ jam grandiores, & capiti oneroſos. Inde naſcitur appetentia, inde bilis ſtomacho. His enim argenteum fulcrum* videtur id *quod annulus ferreus in digito. Arrogantem igitur evito convivam, qui me ſibi confert, reſque parvas contemnit. Enimverò ne unam quidem eboris unciam habeo. Neque teſſeræ, neque calculus ex iſta materia; imo ipſi cultrorum capuli oſſei* ſunt. *Attamen neque iſtis ulla fercula*

ANNOTATIONES.

124. *Dentibus ex illis.*] Elephantinis, Martial. Lib. 2. Epigram 43.

Tu Libycos Indis ſuſpendis dentibus orbes:
Fulcitur teſtâ ſagina menſa mihi.

Lucanus Lib. 10.

Dentibus hîc niveis ſectos Atlantide ſilvâ
Impoſuere orbes.

Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 18. non dentes ſed cornua dici in Elephantis debere, ex Pauſania aſſerit.

Quos mittit.] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Inſula quæ eſt intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine ſic appellata: deinde è Mauritania; item ex India, ſeu Arabia. Vide Plin. lib. 8. cap. 1. & ſeq.

Porta Syenes.] Syene vulgò *Aſna*, eſt urbs Ægypti Superioris, ſub Tropico Cancri ſita, in confinio Æthiopiæ. Syenes portam vocat *Elephantidem* Inſulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, & in Ægyptum, & inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Inſula iſta, per eam velut portam iter eſt. Sic Sat. 3. verſ. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

125. *Mauri celeres.*] Horum tanta pernicitas ut feras curſu aſſequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus & Plinius.

Mauro obſcurior Indus.] Græci Μαῦρον, obſcurum vocant. Apul. Florid. *Indis*, inquit *ad naſcentem diem ſitis tamen in corpore color noctis ineſt.* Mauri porrò & Indi Zonæ Torridæ ſubjecti. Hi verò Arabeſque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. l. 16. c. 15.

126. *Quos depoſuit jam nimios*, &c.] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illiſos deponere. Plin. lib. 8. cap. 3. *Dentes*, inquit, *deciduos caſu aliquo vel ſenectâ defodiunt. Hoc ſolum ebur eſt . . . . . circumventique à venantibus, impactos arbori frangunt, prædâque ſe redimunt.* Capite verò 10. ejuſdem Libri: *Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.* In Æthiopiæ finibus poſtium vicem in domiciliis præbere, & pecorum ſtabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor eſt Polybius.

Nabathæo.] A Nabath Iſmaelis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

127. *Capitique graves.*] Ut cervis cornua certo tempore deponi ſolita.

Orexis.] ὀρέγομαι, *appeto.* Vide Sat. 6. v. 427.

128. *Hinc ſtomacho bilis.*] Tùm illis creſcit appetitus ciborum, cùm menſa eſt eburnea. Ironicè.

Bilis.] Velut ira ad cibos devorandos. Porrò famem irritari conſtat bili ſtomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperàm noſtro quidem judicio. In quibuſdam exemplaribus legitur *vires*, pro, *bilis.*

Pes argenteus, &c.] Adeò ſpernunt argentum præ ebore, ut menſæ pes argenteus tam vilis modò ſit, quàm ferreus annulus. Hic tamen & Judicibus & triumphantibus haud ita pridem uſitatus, teſte Plinio lib. 33. cap. 1.

130. *Qui me ſibi comparat.*] Qui cùm ſumptuoſus ſit, me quoque ſumptuoſum ſperat in dapibus & ſupellectili. Vel, qui me frugalem luxurioſo ſibi comparatum deſpicit.

131. *Nulla uncia.*] Ne minimum quidem. Eſt uncia libræ ſeu aſſis pars duodecima. Vide Sat. 1. verſ. 40. Annot. ad eam vocem, *Unciolam.*

132. *Teſſellæ, calculus.*] In abaco, alveolo, tabulâ luſoriâ, teſſeræ, calculi, tali, ſcrupi, latrunculi, ſcacchi. Vide quæ de iſtis ludis annotabo in Perſ. Sat. 3. v. 48. ad hæc verba *Quid dexter ſenio ferret.*

134. *Oſſea.*] Ex oſſe, non ex ebore.

Non tamen, &c.] At ejuſmodi vilioribus cultellis nihilo pejùs ſecatur cibus, aut eò fit, deterior.

Rancidula; haud ideò pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens,
Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro.
Cæditur, & totâ sonat ulmea cœna Suburrâ.
Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, & exiguæ frustis imbutus ofellæ.

rancida efficiuntur, neque propterea deterior gallina scinditur. Verùm neque aderit carptor, cui concedere oporteat pergulam universam, discipulus Trypheri magistri, apud quem & ingens sumen, & lepus, & aper, & pygargus, & aves Scythicæ, & magnus Phœnicopterus, & oryx Gætulus, optimæ dapes ex ulmo dissecantur obtuso cultro, omnique strepunt Suburra. Neque partem capreæ, neque Africanæ volucris latus scit demere tiro noster, & continuò imperitus, parvæque offæ frustulis assuefactus.

ANNOTATIONES.

136. *Nec structor erit.*] Vide Sat. 5. v. 120. & seq. & Annot. ibid.

Cui cedere debeat.] Tam peritus, ut omnes alios superet.

137. *Pergula.*] Omnes magistri in pergula docentes. Is locus à *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo & opera sua exponebant artifices, ut innotescerent; & Magistri quoque discipulos erudiebant. Sueton. August. cap. 94. *Theogenis Mathematici pergulam* dicitur Augustus *ascendisse*. Et de illustr. Grammat. cap. 18. *L. Crassitius in pergula docuisse, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.* Plin. lib. 35. cap. 10. *Apelles,* inquit, *perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur, auscultabat.*

Discipulus Trypheri doctoris.] Edoctus & eruditus ab eximio illo structore mensæ, et ciborum dissecandorum magistro, de quo Sat. 5. loco mox citato.

138. *Sumine.*] Vide Pers. Sat. 1. v. 53. Annot. et Martial. Lib. 13. Epigram. 44.

Pygargus.] Fera est ex genere caprarum silvestrium, cujus posteriores partes albæ: hinc nomen: *πυγὴ, clunis, ἀργὸς, albus.* Plin. lib. 8. cap. 53.

139. *Scythicæ volucres.*] Phasiani, dicti à Phaside fluvio & Insula cognomine, undè primùm exportati. Porrò Phasis in Colchide est, quæ regio Scythiæ proxima & affinis. Martial. Lib. 13. Epigramm. 72.

Phœnicopterus.] Avis est in Africa abundans, ab alis puniceis sic appellata. πτερὸν, *penna,* φοίνικος, *puniceus* seu *purpureus.* Plin. lib. 10. cap. 48. sic ait: *Phœnicopteri linguàm præcipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurges.* Martial. Lib. 13. Epigram. 71.

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?

140. *Gætulus oryx.*] Caprea unicornis, è Gætuliâ Africæ regione. Contrarium habet pilum & ad caput versum. Plinius lib. 8. capite 53. et alibi. Martialis Lib. 13. Epigrammate 95.

Hebeti ferro.] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

141. *Sonat ulmea cœna.*] Nam illi struendæ mensæ et dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scitè partes distribuere & carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Suburra.] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Suburra vide Sat. 3. vers. 5.

142. *Capreæ.*] Capræ silvestris.

Subducere.] Solerter demere, ut Chironomon ille, de quo Sat. 5. v. 121.

Afræ avis.] Gallinæ Numidicæ. Varro l. 3. de Re Rustica c. 9. *Gallinæ Africanæ,* inquit, *sunt grandes, variæ, gibberæ, quas μελεαγρίδας appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt è culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.* Martial. Lib. 13. Epigramm. 73.

Ansere Romano quamvis satur Annibal esset,
Ipse suas nunquam barbarus edit aves.

144. *Frustis imbutus ofellæ.*] Solitus coquere tantùm offulas porcinas in craticula & prunis, & sic tostas in frusta concidere. Malè, ut videtur, legunt quidam, *furtis.*

Ofellæ.] Diminutivum ab *offa.* Columella Lib. 12. de suillæ carnis salsura sic ait: *Dein offulæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.* Martial. Lib. 14. Epigram. 221.

Parva tibi curvâ craticulâ sudet ofella:
Spumeus in longa cuspide fumet aper.

Plebeios

Pocula vulgaria & paucis aſſibus comparata offert agreſtis miniſter, & ſecurus à frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus aſtacit, à magnone emptus ingenti quidem pretio. *Quando petes, pete Latinè. Par omnibus veſtitus: crines reſecti, & recti, hodie verò ſolummodò diſcriminati ob epulas. Ille paſtore laborioſo natus eſt, iſte bubulco; dudum non aſpectam ingemit parentem; & tugurium, & ſuetos capros exoptat mœſtus. Juvenis facie nativâ & liberali verecundiâ, quales oportet eſſe quos operit fulgens purpura.*

. . . . 3 . . . .

Is tibi porriget vina effuſa in iis collibus, à quibus ipſe ortus eſt, quorum in ſummittate colluſit. Etenim vini & miniſtrantis unum ipſumque eſt natale ſolum. *Speres fortaſſe, ut argutâ ſaltatione* puella *Gaditana exoriatur pruritum excitare:* . .

. . . 1 . . .

Remiſſæ libidinis incentivum, & pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius ſexûs: is plus inflammatur . .

. . . 1 . . .

Plebeios calices, & paucis aſſibus emptos
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone peritus
Quiſquam erit, & magno. Cùm poſces, poſce Latinè.
Idem habitus cunctis, tonſi, erectique capilli.
Atque hodie tantùm propter convivia pexi.
Paſtoris duri eſt hic filius, ille bubulci:
Suſpirat longo non viſam tempore matrem,
Et caſulam, & notos triſtis deſiderat hœdos:
Ingenui vultûs puer, ingenuique pudoris,
Quales eſſe decet, quos ardens purpura veſtit.
Nec pugillares defert in balnea raucus
Teſticulos, nec vellendas jam præbuit alas:
Craſſa nec oppoſito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit diffuſa in montibus illis
A quibus ipſe venit, quorum ſub vertice luſit:
Namque una atq; eadem vini patria, atq; miniſtri.
Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ. Major tamen iſta voluptas
Alterius ſexûs: magis ille extenditur, & mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur,

ANNOTATIONES.

145. *Plebeios calices.*] Non cryſtallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Lib. 14. Epigram. 94. ſed vili emptos.

146. *A frigore tutus.*] Veſte craſsâ tectus à frigore dumtaxat, non ornatus, ut fit à luxurioſis. Senec. ad Lucil. *Tranſeo agmina exoletorum per nationes coloreſque deſcripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum; nequis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur.*

147. *Non Phryx aut Lycius.*] Non adeſt famulus è Phrygia vel Lycia, minoris Aſiæ regionibus, unde venuſti petebantur.

Mangone.] Negotiatore puerorum. A *manu & ago*, quoniam ſervos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. l. 21. cap. 26. *Hyacinthi radix eſt bulbacea mangonicis venalitiis pulchrè nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, & non patitur erumpere.* Vide Perſ. Sat. 6. v. 76. & ſeq.

148. *Poſce Latinè.*] Miniſter enim Italus linguam tantùm vernaculum novit.

149. *Idem habitus cunctis.*] Famuli omnes vili ſunt habitu apud me.

Tonſi.] Non alunt comam longiorem.

Erectique capilli.] Non criſpati & calamiſtrati; hodie pexi, aliàs neglecti.

153. *Caſulam.*] In qua natus & educatus.

Hœdos.] Quos paſcere ſolebat.

154. *Ingenui vultûs.*] Non arte mangonicâ fucati.

155. *Quos ardens purpura veſtit.*] Ingenuos adoleſcentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura.] Ob colorem igneum.

162. *Forſitan expectes.*] O Perſice mihi promiſſe conviva, ne ſpera vanas libidinum illecebras. Hæ ſolis divitibus aptæ ſunt.

Gaditana.] Nimirùm laſcivis eruditæ cantilenis ſimul & ſaltationibus meretriculæ Romam accerſebantur è Gadibus Inſula, de qua Sat. præced. v. 1.

Canoro incipiat prurire choro.] Egregiè locum hunc, verba mentemque Juvenalis adumbravit Macrob. lib. 2. Saturnal. cap. 1. ubi ſic habet: *ut puella mollior canorâ dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes.*

167. *Extenditur.*] Sic legitur vulgô. Quidam, *incenditur*, quam lectionem interpretandi ſecuti ſumus, non ut meliorem, ſed clariorem. Innuit Poëta proniores & ardentiores ad libidinem fœminas quàm viros.

Non

Non capit has nugas humilis domus: audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.
Namque ibi fortunæ veniam damus. Alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cum faciant, hilares nitidiq; vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos.
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

Ædes parvæ non admittunt eas vanitates. Is auscultet sonitum testarum cum sermonibus, quibus non utitur serva prostans nuda in fœtenti lupanari; is potiatur verbis impudicis, & cunctâ cupidinis industriâ, qui pytismate lubricum facit orbem Laconicum. Illic enim sorti indulgemus. Inhonesta tenuioribus alea, adulterium etiam inhonestum. Isti verò cum ea perpetrent universa, nihilominùs læti ac splendidi nominantur. Diversos hodie lusus suppeditabunt epulæ nostræ. Canetur auctor Iliadis, & versus sublimis Virgilii, reddentes ancipitem victoriam.

ANNOTATIONES.

169. *Audiat ille.*] Dives luxuriosus.

170. *Testarum crepitus.*] Orotala sive crepitacula è testis, quibus inter saltandum utuntur non sine decore quædam gentes, ut Hispani. Addunt & mulieres Indicas: Gaditanas hîc innuit Poëta. Gallicè, *des castagnettes.* Alii intelligunt cymbala sive tympana. Fuisse quædam Instrumenta sonora testas vocata docet Sueton. Ner. c. 20. ubi refert Neronem elegisse plures adolescentulos. *Qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, (bombos & imbrices, & testas vocabant) operamque navarent cantanti sibi,* &c.

171. *Quibus abstinet.*] Plus retinens verecundiæ quàm lasciviæ illæ saltatrices, aut divites impuri.

173. *Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.*] Vix credas quàm multis hic locus, & in quàm multos sensus versatus est. In tot igitur & tam variarum lectionum interpretationumq; lubrico quis pedem figat? Imo quis ipso lubricante Juvenali non cæspitet atque titubet? Firmo tamen utcumque stare vestigio mihi videor, antiquioribus stando; præsertim cùm sensum non valdè juvent quæ à viris alioqui gravioribus eruditè certatimque hîc afferuntur. Emendationes & conjecturas non spernimus, ac eorum pace & veniâ, posthabemus. Justus Lipsius Epist. Quæst. lib. 4. Epist. 25. fatetur scriptam omnem & impressam antiquitùs lectionem esse, vel, *pitysmate,* vel, *pytismate.* Hoc ego Divæi amplector, cum Mancinello & aliis, pariterque explico sic: Gaditanis illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *qui pytismate lubricat orbem Lacedæmonium;* id est, qui sputo irrorans digitum, facilè inde amovet sæpiùs & admovet (ad ostentationem) suum annulum, cujus à Lacedæmoniis usus emanavit. Turneb. lib. 24. c. 28. similiter legit, at aliter explicat, nempè, qui sputo & salivâ magis volubilem reddit trochum, ludum certè Græcanicum. Valla, *pitysmate,* legit; aitque esse trochum è pinu, græce πίτυς. Undè *pitysma.* Politian. *pitylismate,* quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac pedum & complosione. Brodæus, *pedemate,* id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmoniâ in orbem fieri solitâ. Vide Cœl. Rhodig. l. 18. c. 1. Alciatus & Pulman. *Pyreismate,* & explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ à nudis oleoque benè unctis fiebat in sudatorio. Muretus *Petteumate,* à πεττὸς talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotundâ è marmore Lacedæmonio facta. Favet quod sequitur mox, *alea turpis.* Mallem certè cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domûs pavimentum, & sic lubricum reddit. Non abludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quadam, & mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus & effusionibus uda facit & lubrica tum mensas rotundas è marmore Lacedæmonio, tum abacum & pavimentum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate;* absit enim ut obscœna comminiscar ultrò, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

174. *Fortunæ veniam damus.*] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

Illi.] Divites luxuriosi.

178. *Conditor Iliados cantabitur.*] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

179. *Dubiam facientia carmina palmam.*] Quæsitum enim jam pridem, an Virgilius Homerum superârit. Vide Macrob. passim maximè verò lib. 5. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. l. 9. c. 9. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert: Propertius etiam ita canit, in Elegia ultima l. 2.

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii;
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Quid

Quid refert tales verſus quâ voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam ceſſare diem: non fœnoris ulla
Mentio, nec primâ ſi luce egreſſa reverti
Nocte ſolet, tacito bilem tibi contrahat uxor,
Humida ſuſpectis referens multitia rugis,
Vexataſque comas, & vultum auremque calentem.
Protinùs ante meum, quicquid dolet, exue limen.
Pone domum, & ſervos, & quicquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone ſodales.
Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ
Idæum ſolenne colunt, ſimiliſque triumpho
Prædo caballorum Prætor ſedet: ac mihi pace
Immenſæ nimiæquæ licet ſi dicere plebis,

quid intereſt quâ voce recitentur ejuſmodi carmina? Jam verò ſepoſitis anxietatibus amove occupationes, & jucundum otium largire tibi, ſiquidem integrâ die fas erit quieſcere. Ne ſit quævis uſuræ recordatio, neque tibi ſilenti commoveat iracundiam, ſi conjux exiens diluculò conſuevit ad *noctem redire, reportans uda ſerica, plicis ſuſpicionem creantibus, & capillos exagitatos, & ardentem faciem atque auriculam. Quodcumque angit depone ſtatim ad oſtium meum.* Animo *abjice familiam, & famulos, & quodcumque rumpitur* ab *eis, vel diſperditur: præ cunctis abjice ſocios immemores. Interim celebrant ſpectacula mappæ Megaleſiorum, Idæum ſolemne; & Prætor equorum deprædator ſedet par triumphanti: ſique fas mihi eſt loqui* cum bona *veniâ infiniti & numeroſioris populi,*

ANNOTATIONES.

180. *Quâ voce legantur.*] Non eſt opus adjuvare eleganti pronuntiatione tam bonos verſus, qui ſuam ipſi ſatis produnt elegantiam. Adeòque licet ab imperito rudique puero legantur, parum refert.

181. *Dilatis.*] In aliud tempus remiſſis curis, hilarem ad epulas animum affer.

183. *Fœnoris.*] Quod debes, aut tibi debetur.

185. *Tacito.*] Diſſimulanti & non auſo ſuſpicionem de adulterio objicere uxori imperioſæ.

186. *Multitia.*] Veſtes è ſubtili panno, bombycinas. Sat. 2. v. 66.

187. *Vexataſque comas, & vultum auremque calentem.*] Notas perpetrati recenter flagitii, ex Suetonio Auguſt. cap. 69. & Calig. c. 36.

189. *Pone domum,* &c.] Depone curam domûs, oblviſcere ſervorum atque ſodalium improbitatem, ne quid ſit quod tuam ab hilari jucunditate mentem avocet.

191. *Intereà Megaleſiacæ,* &c.] Dum nos inſtruimus convivium, circenſibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque poſſes quidquam negotii cum ullo peragere, etiamſi maximè velles; ergo totus vaca noſtris iſtis oblectatiunculis.

Megaleſiacæ.] Megaleſia, ſive Megalenſes ludi, à μεγάλης μητρὸς, dicti quia matri magnæ dedicati; vel quòd magnis fierent impenſis, ut vult Aſcon. Pedianus. Vide Sat. 6. v. 69.

Mappæ.] Circenſium ludorum ſignum pariter & præmium erat Mappa: Qui mos à Nerone fluxit. Cùm enim ſpectandi avida plebs inſtaret, ut quamprimùm ludi inciperentur, & è carceribus exeundi ſignum quadrigis mitteretur, Nero tum prandens indulſit, & mappam quà manus tergebat, continuo juſſit per feneſtram abjici, velut ſignum. Caſſiodor. 3. Var. c. 51. Vide Turneb. lib. 18. cap. 33. Ubi ad rem, Tertulliani locum affert. In ea mappa picturam & formam ludorum fuiſſe aiunt. Mappæ meminit Suet. Ner. c. 22. *Univerſorum ſe oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, undè Magiſtratus ſolent.* Et Martial. Lib. 19. Epigramm. 29.

Cretatam Prætor cùm vellet mittere mappam,
Prætori mappam ſurripit Hermogenes.

192. *Idæum ſolenne.*] Ludos ſolemnes in honorem Cybeles matris Deûm è monte Ida Romam advectæ. Vide Sat. 6. cit.

193. *Prædo caballorum.*] An quòd in iſtis ludis equi multi frangerentur, ut ait Vet. Schol. undè Salmaſius vult legi; *perda Caball.* id eſt, perditor caballorum. Sic in Catonis Diſtich. *officiperda* legitur, ſimiliter & apud Iſidorum; ſignificatque eum qui officia perdit, id eſt, eorum remunerationem non habet. An quòd Prætor quibuſdam favens, aliis equis victoribus meritum non daret bravium ac præmium. An quòd optimos ille equos ſibi eligens vili pretio dominis auferret? Sunt qui legant, *præda,* quaſi nimiis in equos ſumptibus Prætor abſumeretur. Sed minus placet.

Prætor ſedet.] Is enim ludis præſidebat, & curru ſublimis pompâ triumphali vehebatur. Vide Sat. 10. v. 36. & ſeq.

Pace.] Sine offenſione populi Rom. Circenſibus nimiùm addicti: ut jam notatum ſuprà, & alibi.

Totam

Totam hodie Romam Circus capit; & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni
Nam si deficeret, mœstam attonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
Consulibus. Spectent juvenes, quos clamor, & audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ.
Spectent hoc nuptæ, juxtà recubante marito,
Quod pudeat narrâsse aliquem præsentibus ipsis.
Nostra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiatque togam. Jam nunc in balnea salvâ

Romam universam hodie continet Circus; atque auriculas verberat strepitus, ex quo prasini successum panni conjicio. Etenim si deesset, civitatem istam cerneres æquè tristem & stupefactam, ut cæsis Consulibus in pulvere Cannarum. Hos ludos *aspiciant adolescentes, quibus convenit acclamatio & fortis sponsio, & sedere juxta virginem* benè *comptam: aspiciant illud uxores assidente viro, quod cuipiam verecundiæ sit referre coram ipsis. Nostra pellis rugosa vernum hauriat Solem, & togam evitet. Jamjam fas est* ut *balnea subeas;*

ANNOTATIONES.

195. *Fragor.*] Applausus & acclamatio spectantium.

196. *Eventum virdis quò colligo panni.*] Victoriam factionis prasinæ, cui favisse dicuntur Caligula & Nero, at Venetæ Vitellius. Vide Not. seq.

Viridis panni.] Erant in Circensibus decurrentium aurigarum atque agitatorum factiones quatuor à vestium coloribus denominatæ, & quatuor anni tempestatibus respondentes, vernæ prasina seu viridis, æstati rosea seu rubea, alba autumno pruinoso, nubilæ hyemi veneta sive cærulea: Quibus Domitianus addidisse fertur purpurei panni & auratas factiones. Porrò spectatores alii aliis factionibus studebant, nonnunquam è colore, quem quisque amaret, studium impendentes, vel imperatorum favorem sequentes. Hinc Plin. lib. 9. Epist. 6. ita perstringit: *Miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. At nunc favent panno, pannum amant; & si in ipso cursu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repentè agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in uno vilissima tunica.* Martial. Lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinove faves, qui coccina sumis,
Ne fias istâ transfuga sorte, vide.

Sidon. Apollin. Carm. 23.

——— *Micant colores,*
Albus, vel Venetus, virens, rubensque,
. . . .
Hortanturque obiter, juvantque blandis
Ultro plausibus———
Dictant quadrupedantibus furorem.
. . . . .
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant.
Ardescunt, saliunt, timent, timentur.

197. *Si deficeret.*] Si vincatur prasina factio, viridis pannus; vel, si Romanis adimantur Circenses, si adamata deficiat oblectatio, mœstam videres civitatem, &c. Sarcasticè omninò. Supra v. 53.

198. *Cannarum in pulvere victis Consulibus.*] Ut in Cannensi clade. Vide Sat. 2. vers. 155. Tit. Liv. lib. 22. cap. 46. ad rem hanc: *Ventus* inquit, *quem Vulturnum incolæ regionis vocant, adversùs Romanis coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo, prospectum ademit.*

199. *Audax sponsio.*] Contentio depositis pignoribus, pro victoria ejus factionis cui favet quisque.

201. *Spectent hoc nuptæ.*] In quibusdam exemplis hi duo versus leguntur ante v. 165. ut mox sequatur, *irritamentum Veneris*, &c.

203. *Nostra bibat vernum.*] Nobis jam senibus magis utilis est insolatio. Vide Pers. Sat. 4. v. 18.

204. *Effugiatque togam.*] Quidquam interpretantur: togam deponat ad insolationem & balnea. Alii sic explicant: fugiat togæ curas & togatorum negotia, occupationes, officia, Undè Martial. lib. 10. Epigram. 47, ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his & nos alibi. Prior interpretatio minùs arridet.

Nunc in balnea.] Diximus alibi lavari solitum quondam ante cœnam.

Salvâ fronte.] Nec enim semel id fecisse turpe erit: quod præveniamus hodie tantùm horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. 1. v. 49. atque ibid. Annot.

incolumi pudore, etsi restat hora integra usque *ad sextam. Id* quidem *agere nequeas per dies quinque continentes; nam vitæ etiam ejusmodi gravia sunt fastidia. Usus infrequens gratas facit oblectationes.*

Fronte licet vadas, quanquam solida hora supersit
Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoq; tædia vitæ 207
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

ANNOTATIONES.

205. *Quanquam solida hora supersit,* &c.] Quamvis sit hora diei tantùm quinta, id est, nostra ferè undecima. De his vide quæ fusè annotabo ad Pers. Sat. 3. vers. 4. de veterum autem conviviorum ritibus variis exquisita multa lege apud Lips. antiq. lect. lib. 3. Porrò balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin. Lib. 3. Epist. 1. *Ubi,* inquit, *hora balnei nuntiata est, (est autem hyeme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat . . . . lotus accubat, & paulisper cibum differt,* &c.

207. *Talis vitæ*] Ociosæ, voluptariæ.

Tædia.] Cic. 2. de Orat. *Omnibus in rebus voluptatibus maximis finitimum est fastidium.*

208. *Rarior usus.*] Cic. in Lælio: *Et quidem omnia præclara rara.* Martial. Lib. 4. Epig. 29. *Rara juvant.*

SATIRA XII.

INTERPRETATIO.

O *corvine, die natali suavior* est *mihi lux ista, quâ cespes festivus opperitur votas Numinibus pecudes. Reginæ candidum immolamus oviculam: simile vellus offeretur* Palladi *Maurâ Gorgone certanti:*

NAtali, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Quâ festus promissa Deis animalia cespes
Expectat; niveam Reginæ cædimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,

ANNOTATIONES.

1. *Natali Corvine.*] Vota se Diis ait persolvere ob incolumem è naufragio Catullum: Seque id facere magno animo & in amicum benevolo, non insidiosâ mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die.] Hanc epulis & hilaritate quotannis celebrabant, ut notavimus ad Pers. Sat. 6. v. 19. & alibi.

2. *Animalia cespes expectat*] Ara è vivo cespite extructa expectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli à me votas & mox quidem mactandas.

3. *Reginæ.*] Fortunæ, vel Junoni, de quâ Virgil. Æn. 1.

Ast ego quæ Divûm incedo Regina.

4. *Par vellus.*] Similis victima, pariter alba, diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maurâ.] Minervæ, cui ex Hom. Iliad. 5. Circa humeros ægis, in qua fortitudo, minæ, & Gorgoneum caput diri monstri: id est clypeus, in quo erat caput Medusæ Gorgonis, à Perseo in Mauritaniæ finibus interfectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quòd ea cum sororibus Euryale & Stenione coluit Dorcadas, sive Gorgadas, & Gorgonas insulas, quæ sunt ad viride promontorium, Mauris vicinæ.

Gorgone.] Γοργὸς, trux; hinc factum cognomen. Hujus capitis serpentibus armati conspectu fabulantur homines in saxum diriguisse. Athen. l. 5. c. ult. meminit animalis pariter nominati in Libya, ovi sylvestri similis, cujus aspectu homines aggressi lapidescebant.

5. *Extensum funem.*] Quo ad aram ducenda ex, laxo, non arcto; ne videatur ad sacrificium invita ire victima: Nam quæ valdè reluctabatur, invitis putabatur Numinibus offerri, adeòque removebatur ab altaribus hostia: & hoc ita à sacrificantibus observatum, testis est Macrobius, l. 3. c. 5.

Tarpeio

Tarpeio ſervata Jovi, frontemque coruſcat,
Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ,
Spargenduſque mero, quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat naſcenti robora cornu.
Si res ampla domi, ſimiliſque affectibus eſſet,
Pinguior Hiſpullâ traheretur taurus, & ipsâ
Mole piger, nec finitimâ nutritus in herba;
Læta ſed oſtendens Clitumni paſcua ſanguis
Iret, & à grandi cervix ferienda miniſtro,
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque paſſi
Nuper, & incolumem ſeſe mirantis amici.
Nam præter pelagi caſus, & fulguris ictum
Evaſi, denſæ cœlum abſcondêre tenebræ
Nube unâ, ſubituſque antemnas impulit ignis,
Cùm ſe quiſque illo percuſſum crederet, & mox
Attonitus nullum conferri poſſe putaret
Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
Talia, tam graviter, ſiquando poëtica ſurgit
Tempeſtas. Genus ecce aliud diſcriminis; audi,
Et miſerere iterùm, quanquam ſint cætera fortis
Ejuſdem; pars dira quidem, ſed cognita multis,

Tarpeio verò Jovi deſtimata victima laſciviens longè porrectum excutit lorum, & frontem vibrat. Eſt *enim juvencus indomitus, fanis altarique idoneus, & vino irrigandus; qui mammas parentis jam erubeſcit ſugere, qui erumpente cornu quercus exagitat. Si opes* in *ædibus forent copioſæ, & amori æquales, taurus duceretur Hiſpullâ craſſior, ipsâque ducis pinguedine, neque vicino paſtus in gramine. verùm exiret cruor indicans opima paſcua Clitumni, atque guttur ab ingenti victimario percutiendum:* & hæc *propter reditum familiaris etiamnùm trementis, & paulò antè perpeſſi terribilia, atque ſalvum ſe obſtupeſcentis. Enimverò præter maris diſcrimina & percuſſionem fulminis evitati, ſpiſſa caligo cœlum texit universâ nebulâ, & repentina flamma antemnas concuſſit, quando ſinguli ſe putabant eo verberatos, ſimulque ſtupentes exiſtimarent nullum poſſe naufragium velis ardentibus comparari. Cuncta accidunt ſimilia,* atque *ita formidoloſa, ut cùm exoritur procella Poëtica. En alteram auſculta periculi ſpeciem, & rursùm te miſereat, quamvis alia ſint paris fortunæ, certè pars ſæva, verùm pluribus nota,*

ANNOTATIONES.

6. *Tarpeio Jovi.*] Cui ſacra ædes in Capitolio, ſeu rupe Tarpeiâ.

7. *Templis maturus.*] Qui nondum ſubiit jugum, ſatis tamen grandis ut ſacrificetur. Vide Macrobii cit. lib. 3. à cap. 1. uſque ad 10.

8. *Spargenduſque mero.*] Mactandæ victimæ aurata inter cornua vinum infundebatur, ſeu invergebatur. Virg. Æn. 4.

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et lib. 6.

Frontique invergit vina Sacerdos.

9. *Vexat naſcenti robora cornu.*] Ex petulantia arbores impetit cornibus nunc primùm erumpentibus. Virgil. Ecl. 3.

Paſcite taurum: jam cornu petat, &c.

Et alibi.

Iraſci in cornua diſcit,
Arboris innixus trunco.

11. *Hiſpullâ.*] Præpingui fœminâ, de qua Sat. 6. verſ. 74.

13. *Oſtendens Clitumni paſcua.*] Suâ craſſitie, ſuoque colore.

Clitumni.] Is Umbriæ, ſeu Faliſci agri fluvius: cujus aquâ potâ candidos fieri boves, auctor eſt Plin. lib. 2. cap. 103. Item Virgil. Georg. 2.

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpè tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad Templa Deûm duxere triumphos.

Claudian. de Vict. Stilic.

Quin & Clitumni ſacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.

14. *Ferienda.*] Hoſtiæ majores clavâ aut ſecuri ictæ & proſtratæ, dein ſuppoſitis cultris jugulabantur, ut benè obſervat Turneb. lib. 15. cap. 12.

19. *Antemnas impulit ignis.*] Tranſverſum malo lignum, cui velum alligatur, igne cœleſti ſeu fulmine impulſum exarſit, & navim incendit.

21. *Nullum conferri poſſe,* &c.] Naufragium haud jam timendum præ incendio

23. *Poëtica.*] Qualis deſcribi ſolet à Poëtis rem exaggerantibus. Legunt alii *Pontica*, id eſt, tam horribilis & ſæva, quàm quæ ſolet eſſe in Ponto Euxino. Tempeſtatis pete deſcriptionem ex Homero Odyſſ. 5 Virg. Æn. 1. & 3. Ovid. Metam. 11. Fab. 10. & aliis paſſim.

26. *Cognita multis.*] Seu experientiâ, ſeu aliter.

Et

Et quam votivâ teſtantur fana tabellâ
Plurima. Pictores quis neſcit ab Iſide paſci?
Accidit & noſtro ſimilis fortuna Catullo,
Cùm plenus fluctu medius foret alveus, & jam
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, imitatus Caſtora, qui ſe
Eunuchum ipſe facit, cupiens evadere damno
Teſticulorum: adeò medicatum intelligit inguen.
Fundite quæ mea ſunt dicebat cuncta Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, veſtem
Purpuream, teneris quoq; Mæcenatibus aptam.
Atq; alias, quarum generoſi graminis ipſum
Infecit natura pecus, ſed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adjuvat aër.

quamq; monſtrant ædes multæ votivis tabulis. Ecquis ignorat pictores ab Iſide nutriri? Noſtro etiam Catullo par ſors contigit, quando carina dimidia undis erat referta, jamque aquis exturbantibus viciſſim coſtas navis arboris vacillantis nullum præberet auxilium ſenis Naucleri peritia, incœpit Catullus *dirimere cum ventis, projiciendo, æmulatus fibrum, qui ſe ipſe ſpadonem reddit, optans effugere teſtium jacturâ, ita ſalubres novit* . *Quæ mea ſunt omnia projicite, aiebat Catullus, ſpecioſiſſima quoque effundere cupiens, togam etiam purpuream mollibus idoneam Mecænatibus, cæteraſque, quarum ipſum animalis* vellus *tinxit indoles herbæ nobilis, quim etiam fons eximius arcanâ virtute & cœlum Bæticum auxiliatur.*

ANNOTATIONES.

27. *Votivâ tabellâ.*] Qui è naufragio ſoſpites evaſerant, illud in tabella pictum ſuſpendebant in fano alicujus Dei, ut Neptuni, Æſculapii, Iſidis, in monimentum grati ſui in ſervatores Deos animi. Vide Perſ. Sat. 1. v. 89.

28. *Ab Iſide paſci?*] Pictores multi victitabant pingendo tabellas ejuſmodi in Iſidis templo à naufragis reponendas. Nam ex quo Deos Ægyptios Romani ſuſceperant, Iſis maximè coli cœpta Romæ. Vide Sat. 6. paſſim atq; ibid. Annot. Horat. Epiſt. ad Piſones, v. 20.

——— *Fractis enatat exſpes*
Navibus, ære dato qui pingitur.

30. *Cùm plenus fluctu, &c.*] Cùm ſemiplena jam aquis eſſet carina, ſeu pars navis interior, & cùm latus daret, modò in dextrum modò in ſiniſtrum inclinata fluctuabat navis incerta curſu.

33. *Decidere jactu.*] Veluti cum ventis marique aſſilientibus, ac prævalentibus paciſci vitam projectis bonis, & ſic controverſiam & certamen dirimere.

34. *Imitatus Caſtora.*] Hic enim ab inſequentibus ſe venatoribus redimit, avulſis proprio morſu teſticulis, ab hos ſe peti gnarus Plin. l. 8. c. 30. Idem verò l. 32. c. 3. ſic habet: *In terris & aquâ victis eſt fibris. quos Caſtores vocant, & Caſtorea teſtes eorum. Hos ab ipſis amputari cum capiuntur, negat Sextius auctor Medicinæ diligentiſſimus quia ſine vita animalis adimi nequeunt,* &c. Vide Perſ. Sat. 5. v. 135. & ibid. Annot. in voce *Caſtoream.*

36. *Medicatum.*] Ad medicinas utile, & exquiſitum.

37. *Fundite quæ, &c.*] Ad exonerandam navim, & ſervandam ſaltem vitam jacturâ cæterorum. Vide cap. 27. Act. Apoſt.

39. *Mæcenatibus.*] Delicatis Proceribus, ſimilibus Mecænatis, quem Sat. 1. velut mollem taxavit, *ſupinum* vocans, v. 66.

40. *Quarum generoſi graminis, &c.*] Veſtes è lana Bætica, ex Andaluſia Hiſpaniæ regione, ubi gramen, aër, & Bætis fluvii aqua pecudibus pota velleri colorem dant rutilum.

Generoſi graminis.] Virgil. Eclog. 4.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

41. *Infecit natura pecus.*] Pecudum lanam tinxit natura, non ars. Martial. lib. 14. Epig. 133.
Non eſt lana mihi mendax, nec mutor aheno.
Sic placeant Tyriæ: me mea tinxit ovis.

Egregius fons.] Martial. lib. 8. Epigr. 28.
An Tarteſſiacus ſtabuli nutritor Iberi
Bætis in Heſperia te quoque lavit aqua?
Et lib. 12. Epigr. 100.
Bætis olivifera crinem redimite coronâ.
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

42. *Bæticus.*] Bætis, qui & Tarteſſus, hodie Guadalquivir, fluvius, Andaluſiam rigat, & in ſinum Gaditanum capaci oſtio perlabitur. Ab eo denominata pridem Hiſpaniæ tertia pars, Bætica, quæ præter Andaluſiam, regnum etiam Granatenſe ferè totum complectitur.

Ille

Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci.
Adde & bascaudas, & mille escaria, multum
Cælati, biberat, quo callidus emptor Olynthi.
Sed quis nunc alius, quâ mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio cœci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima; sed nec
Damna levant. Tunc adversis urgentibus, illuc
Recidit, ut malum ferro summitteret, ac se
Explicat angustum, discriminis ultima quando
Præsidia afferimus, navem factura minorem.
I nunc, & ventis animam committe dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, ac septem, si sit latissima teda.
Mox cum reticulis, & pane, & ventre lagenæ,
Aspice sumendas in tempestate secures.

Is neque argentum ambigebat projicere, patinas à Parthenio fabricatas; poculum urnam continens, aptumque sitibundo Pholo, aut uxori Fusci. Adjunge quoque bascaudas, atque millena catina, plurimùm sculpti, quo potabat astutus Olynthi mercator. Jam verò quis alter, quâ orbis regione, quis non dubitat vitam anteponere argento, & opibus incolumitatem? Non ad victum bona colligunt aliqui, at vitio excæcati vitam agunt ad opes congerendas. *Profunditur pars præcipua rerum commodarum; verùm neque minuunt discrimen. Tum præmentibus infortuniis, eò devenit, ut securi malum subjiceret; seque arctum expandit, cùm adhibemus extrema periculi remedia levius navigium reditura. Perge modò, ventisque vitam permitte, credens asseri dolato, à letho sejunctus quatuor vel septem digitis, si teda fuerit crassissima. Jam cum reticulo, atque pane, & lagenâ ventriculosâ, provide ascias in procella accipiendas.*

ANNOTATIONES.

43. *Ille nec argentum, &c.*] Vasa etiam argentea sponte Catullus amittebat, aurea quoque eximio quamvis opere cælata.

44. *Parthenio.*] Egregio cælatore vel artifice.

Urnæ.] Quæ sextarios 24. continebat.

45. *Pholo.*] Centauro valdè bibaci. De hoc Diod. Sic. lib. 5. cap. 2.

Conjuge Fusci.] Quæ mulier ebriosa. De Fusco jam Sat. 4. v. 112.

46. *Bascaudas.*] Cacabos interpretatur. Vet. Schol. & vasa in quibus calices lavabantur. Hæc à Britannis ad Romanos translata constat ex Martial. Lib. 14. Epig. 99.

Barbara de pictis veni Bascauda Britannis,
Sed me jam mavult dicere Roma suam.

Escaria.] Lances ponendis escis idoneas.

47. *Multum cælati.*] Vasa multa ex auro & argento cælata: qualia dicitur amâsse Philippus Alexandri pater, Macedoniæ Rex: vel ab eo venientia.

Biberat, quo callidus emptor Olynthi.] Plin. lib. 33. cap. 3. Philippum aureo poculo pulvino subdito dormire solitum refert.

Callidus.] Justin. lib. 9. *Blandus*, inquit, *pariter & insidiosus alloquio, qui plura promitteret, quàm præstaret, in seria & jocos artifex*, &c.

Emptor Olynthi.] Philippus enim corruptis auro quibusdam expugnavit Olynthum Thraciæ urbem, & suo adjecit regno. Modò jacet ea urbs: nec planè de situ constat. Vide Demosth. Olynth.

48. *Quis nunc alius.*] Catullum commendat.

50. *Non propter vitam, &c.*] Multi avaritiâ adeò excæcantur, ut videantur ad hoc nati & vivere, ut opes colligant; cùm è contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

52. *Jactatur rerum, &c.*] In mare jacitur à Catullo & sociis.

54. *Recidit.*] Quasi res eò cecidit. Leg. alii *Decidit.*

Se explicat angustum.] Succiso malo & in mare quoque dejecto se Catullus expedit, navimque omninò evacuat, ac veluti latiorem facit: quod ultimum est levamentum.

57. *I nunc.*] Post ejusmodi pericula audita, mare subi, si lubet, & naviga.

59. *Teda.*] Asseres & tabulæ ex arboribus tedâ, vel pinu, quibus navis compingitur.

60. *Reticulis.*] Sacculo in retis modum texto, in quo panem & alia cibaria recondunt viatores. Nautæ, &c. *Reticulum panis*, vocat Hor. Sat. 1. Vid. Pers. 5. v. 140.

61. *Aspice sumendas.*] Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad excidendum, si opus est, malum. Alii leg. *Accipe.*

At ubi æquale procubuit pelagus, ubi ſecunda tempora, & fortuna victoris potentior Euro & mari fuit: *ubi Parcæ lætiores manu faventi penſa trahunt meliora, & candidi ſtaminis lanam ducunt; ventus mediocri aurâ non valdè vehementior aſpiravit:* tum navis *infelix egenâ induſtriâ, expanſis veſtimentis, ſuoque prora velo, quod ſolum ſuperfuerat, properavit. Auſtris modò quieſcentibus, vitæ fiducia tum Sole reverſa eſt. Jam cernitur cacumen altum, jucundum Aſcanio, & locus Lavinio novercæ antepoſitus, cui appellationem tribuit alba ſus, (ſumen ſtupendum hilaribus Phrygiis, & nunquam aſpectis triginta papillis conſpicua.) Denique ingreditur mare clauſum per aggeres conſtitutos,*

Sed poſtquam jacuit planum mare, tempora poſtquam
Proſpera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago, poſtquam Parcæ meliora benignâ
Penſa manu ducunt hilares, & ſtaminis albi
Lanificæ; modicâ non multò fortior aurâ
Ventus adeſt; inopi miſerabilis arte cucurrit
Veſtibus extenſis, & quod ſuperaverat unum,
Velo prora ſuo: jam deficientibus Auſtris,
Spes vitæ cum Sole redit. Tum gratus Iülo,
Atque novercali ſedes prælata Lavino,
Conſpicitur ſublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile ſumen,
Et nunquam viſis triginta clara mamillis.
Tandem intrat poſitas incluſa per æquora moles,

ANNOTATIONES.

64. *Parcæ.*] Vide Sat. 3. v. 27. Et Sat. 9. v. 131. & ſeq. ad voces, *Lacheſis*, & *Clotho.*

65. *Staminis albi.*] Quod vitam diuturniorem & ſortem meliorem indicat, & ſpondet, ut contrà pullum & nigrum ſtamen ducentes Parcæ infortunium ac mortem portendunt. Martial. Lib. 4. Epigram. 73.

Ultima volventes orabat penſa ſorores,
Ut traherent parvâ ſtamina pulla morâ.

Et Lib. 6. Epigram. 58.

Si mihi lanificæ ducunt non pulla ſorores
Stamina; &c.

68. *Veſtibus extenſis.*] Pro velis, quæ igne cœli conflagrârant, ut dictum ſuprà.

69. *Velo prora ſuo.*] Quod quidem minimum, & *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo*; *Epidromus* autem quod eſt ad puppim.

Auſtris.] Ventis meridionalibus, qui ſunt vehementiores & tempeſtatem cient.

70. *Tum gratus Iülo*, &c.] Italiæ loca edita conſpici cœperant.

Gratus Iülo apex] Mons Albanus, ubi Aſcanius ſive Iulus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. 4. v. 61. &c.

71. *Novercali ſedes prælata Lavino.*] Iulus enim Albâ, ut mox dixi, ſubinde conditâ, Lavinium reliquit ſuæ novercæ Laviniæ, Æneâ patre jam mortuo.

Novercali Lavino.] Æneas Creuſam duxerat primùm, è qua tulit Aſcanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino.] *Lavinum* ſeu *Lavinium* urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

72. *Cui candida nomen.*] Iulus ex Heleni vaticinio civitatem à ſe conditam vocavit *Albam*, propter viſam ibi ſcrofam albam. Virgil. Æneid. 3. & 8.

Cùm tibi ſolicito ſecreti ad fluminis undam,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.

Nomen ſcrofa dedit.] Varro 2. de Re Ruſtica cap. 4. *Scrofam*, inquit, *parere tot oportet porcos, quot mammas habeat. Si minùs pariat, fructuariam idoneam non eſſe: ſi plures pariat, eſſe portentum. In quo illud antiquiſſimum fuiſſe ſcribunt, quòd ſus Æneæ Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quòd portenderit, factum triginta annis, ut Lavinienſes condiderit oppidum Albam. Hujus ſuis ac porcorum etiam nunc apparent veſtigia Lavinii: quod & ſimulacra eorum ahenea etiam nunc in publico poſita, & corpus matris ab Sacerdotibus, quod in ſalſura fuerit, dæmonſtratur.*

73. *Lætis Phrygibus.*] Iulo & ſociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio ſuem.

Sumen.] Synecdoche pro ſcrofâ tot uberibus mirandâ, tot procellis fœcundâ; colore, occurſu, vaticinatione ſpectabili. Quid ſit propriè *ſumen*, jam non ſemel explicavi. Vide Perſ. Sat. 1. ver. 53.

75. *Tandem intrat.*] Tandem lacera illa navis portum Oſtienſem ſubiit.

Moles.] Suet. Claud. c. 20. ſic ait: *Oſtiæ portum exſtruxit circumducto dextrâ ſiniſtrâque brachio, & ad introitum profundo jam ſalo mole objectâ.*

Tyrrhenamque

Tyrrhenamq; Pharon; porrectaq; brachia rursum
Quæ pelago occurrunt medio, longéq; relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed truncâ puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem.
Jam sequar; & sacro, quod præstat, ritè peracto
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.
Hîc nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ jactabo colores.

& Pharon Tyrrhenam, & brachia iterùm extensa, quæ alto mari obvia sunt, atque Italiam procul dimittunt. Ergò non ita demiraberis portus quos natura donavit. At Nauclerus mutilâ navi subit intùs in stagna gremii securi pervia navigiis Baianis. Illic tuti nautæ attonso capite lætantur discrimina, loquaces referre. Itaque pergite, famuli, linguis & mentibus obsecundantes, adbibete serta fanis, atq; gladiis molam farream: decorate etiam teneros caminos, & cespitem viridantem. Mox adero; ac perfecto, ut decet, sacrificio, quod est optimum, hinc revertar in ædes, ubi exiguæ imagines cerâ molli fulgentes donabuntur tenuibus corollis. Ibi nostratem Jovem propitium reddam, & thus adolebo Penatibus avitis, violasque diversi coloris spargam.

ANNOTATIONES.

76. *Tyrrhenamque Pharon.*] Turrim altissimam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, à Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Suet. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide Sat. 5. v. 96. & Sat. 6. v. 92. De Pharo, vide Satiram eandem 6. v. 83.

Porrectaque brachia rursùm.] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primò cœperat, instauravit deinde Claudius; post etiam Trajanus.

77. *Longèque relinquunt Italiam.*] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

78. *Non sic igitur mirabere portus.*] Certè naturalis portus non æquè mirandi ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis extructam.

80. *Interiora petit.*] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua & tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ.] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter subeunt.

81. *Sinus.*] Veluti sinus intra moles & aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi.] Habet enim jucunditatem præteritorum malorum recordatio. Cicer. Lib. 5. Epist. 12. *Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem: cæteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.*

Vertice raso.] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem à Diis expectare se velut profitentes.

83. *Ite igitur, pueri.*] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes.] Cicero de Divin. lib. 1. n. 102. *Rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperabatur.* Et lib. 2. n. 83. *Jam illa, favete linguis, ... Quando enim illa observans, quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem?* &c. Erat igitur solemnis hæc formula in Sacris, ut & silentium indiceretur, & faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur: ne qua mala mox, neve quid mali ominis accideret.

84. *Sertaque delubris, &c.*] Templa floribus exornate.

Farra imponite cultris.] Molâ, ex farre, sale, & aquâ, solebant aspergi tria hæc, ignis, caput victimæ, & cultri quibus illa mactanda erat.

85. *Molles focos.*] Seu quòd recenter structi, seu quòd è thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem.] Aram è cespite, herbosâque terrâ. Suprà v. 2.

86. *Quod præstat.*] Aliàs, *Quod restat.*

87. *Domum repetam.*] Ubi etiam domesticos Deos placabo & colam.

88. *Simulacra nitentia cerâ.*] Vide Sat. 10. v. 55. ibidemque annot. ad vocem, *Incerare.*

89. *Laribus.*] Sat. 8. v. 14. Annot.

90. *Omnes violæ jactabo colores.*] Violas purpureas, albas, luteas.

Univerſa jam *munda ſunt: oſtium ramos tollit oblongos, ac feſtivum diluculo tegitur lampadibus. Ne verò tibi iſta ſuſpicionem dent, ô Corvine; Catullus ob cujus reditum tot aras conſtituo, parvulos hæredes ternos habet. Placet opperiri quiſnam pro familiari ſic infructuoſo gallinam inſumet imbecillam, & lumina claudentem. At gravior eſt ille ſumptus: nulla coturnix unquam mactabitur pro parente. Si divites Gallita, & Paccius orbati incipiant ardorem præſentire, omne xyſtum appenſis ritè tabellis integitur; extant qui voveant hecatomben, quandoquidem iſtic haud abſunt neque venduntur elephanti, nec ejuſmodi pecus gignitur in Latio, vel alicubi ſub noſtro cœlo; verùm accerſitur ex atra natione,*

Cuncta nitent; longos erexit janua ramos;
Et matutinis operitur feſta lucernis.
Nec ſuſpecta tibi ſint hæc, Corvine: Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet hæredes. Libet expectare, quis ægram
Et claudentem oculos gallinam impendit amico
Tam ſterili. Verùm hæc nimia eſt impenſa: coturnix
Nulla unquam pro patre cadet. Sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita & Paccius orbi,
Legitimè fixis veſtitur tota tabellis
Porticus. Exiſtunt qui promittant hecatomben.
Quatenus hîc non ſunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut uſquam noſtro ſub ſidere talis
Bellua concipitur: ſed furvâ gente petita,

ANNOTATIONES.

91. *Cuncta nitent.*] Domi ſunt parata ad rem divinam, & ad lætitiæ documentum omnia, jam à ſummo mane. Vel poëta indicat his verbis, cuncta jam à miniſtris ad ſacrificium comparata.

92. *Matutinis operitur feſta lucernis.*] Legitur vulgò, *operatur*, quidam ex veteri Schol. *operantur*, id eſt, ſacrificant, ſolenne verbum. Placet tamen ſequi emendationem Juſti Lipſii Elect. 1. c. 3. ubi vulgarem lectionem albis dentibus ridere ſe ait: præclarè verò obſervat, in omni publica privataq; lætitia lucernas appendi conſueviſſe domorum foribus, feneſtris etiam: item arboribus interdum, &c. ibidemque ſubjungit: addit Poëta, *matutinis*, non ſine ſatyrico morſu, quaſi claro die opus eſſet aliâ luce. Senec. Epiſt. 96. *Accendere lucernas prohibemus, quoniam nec lumine Dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Tertull. Apologet. *Nec lucernis diem infringimus.* Vide Perſ. Sat. 5. v. 181.

93. *Nec ſuſpecta tibi ſint,* &c.] Ne ſuſpicêre hæc à me fieri, ut Catulli hæreditatem ambiam. Is enim habet liberos.

95. *Libet expectare.*] An quiſquam modò gallinam ſaltem moribundam pro amico velit ſacrificare, ſine ulla ſpe lucri?

97. *Coturnix nulla.*] Ne vilis quidem avicula impenditur pro eo cui ſunt filii & hæredes.

98 *Calorem.*] Febriculæ æſtum & ardorem.

99. *Si cœpit locuples,* &c.] Statim atque dives aliquis orbus morbo tentatur, certatim ſtudium oſtentant inſidioſi hæredipetæ, ut legatum aliquod ex teſtamento nanciſcantur.

Gallita & Paccius.] Opulenti, filiis carentes, Utriuſque meminit Cornelius Tacitus: Paccii quidem Africani, Hiſtor. 4. Gallitæ verò Criſpilinæ, ut fœminæ pecuniâ & orbitate potentis, *quæ bonis maliſque temporibus juxtà valent*, inquit Lib. 1. Hiſtor.

100. *Legitimè fixis,* &c.] Ritè & ex ordine appenſis in Deorum honorem, hinc etiam promiſſo pro ægri ſalute ſacrificio.

101. *Porticus.*] Templorum atria, ipſaque fana tabellis exornantur: vel porticus ipſorum hæredipetarum & captatorum.

Hecatomben.] Sacrificium maximum à Laconibus, ut aiunt, inventum, pro graviſſimis duntaxat rebus, ut cum peſtilentia laboratur. Nomen à centenario numero. In eo quippe centum aræ uno in loco è ceſpite eriguntur, in quibus uno tempore victimæ centum ejuſdem generis cæduntur, putà centum oves, centum boves, &c. Quod ſi votum eſt Imperatoris, centum leones, centum aquilæ. Vide Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 6. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22.

102. *Hîc non ſunt,* &c.] Romæ aliquando generatos elephantes, auctor eſt Columella. Illic primùm viſos Pyrrhi Regis bello, anno urbis 472. diſertè ſcribit Plin. lib. 8. c. 6. Plura diximus de illis Sat. 10. ad v. 150. Vide & infrà.

103. *Latio.*] Hæc Italiæ regio notiſſima Thuſciam habet ad occaſum, & Campaniam ad ortum. Pro tota Italia uſurpatur. Synecdoche.

Aut uſquam, &c.] Nam elephantos etiam velint mactare captatores, ſi liceret.

104. *Furvâ gente.*] Qualis Indica, Africana, Mauri, Æthiopes, &c. Sat. præced. v. 125. Hinc etiam nigri appellantur elephanti, Horat. Epod. &c.

Arbori-

Arboribus Rutulis & Turni paſcitur agro
Cæſaris armentum nulli ſervire paratum
Privato: ſiquidem Tyrio parere ſolebant
Hannibali, & noſtris Ducibus Regique Moloſſo:
Horum majores, & dorſo ferre cohortes,
Partem aliquam belli, & euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Iſtrum.
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,

atque *Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis* aut *accommodatus. Enimverò obedire conſueverant Annibali Tyrio, noſtriſque Imperatoribus, ac Moloſſorum Principi: iſtorum* autem *avi etiam tergo portare turmas, partem quamdam militiæ, turrimque ad certamina progredientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Iſtrum Pacuvium, quo minùs hoc ebur ad altaria pertrahatur,*

ANNOTATIONES.

105. *Arboribus Rutulis.*] In ſaltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli, & Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni.] Æneidos poſterioribus Libris adeò celebrati.

106. *Cæſaris armentum.*] Elephantos enim alere tantis ſumptibus nonniſi Imperatorum eſt. Ad voluptatem nimirùm & ſpectacula jam Domitianus eos adhibet, qui prœliis olim utiles erant. Sarcaſmus.

107. *Tyrio.*] Oriundo è Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere ſolebant.] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis, Plin. cit. lib. 8. cap. 7. Quint. Curt. S. Ambroſ. Hexamer. lib. 6. cap. 5. infrà citand. &c.

108. *Noſtris Ducibus.*] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii ſocero adversùs Cæſarem. Appian.

Regique Moloſſo.] Moloſſi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, & vincentes jam Romanos inuſitatâ belluarum formâ ſtupere, & mox prœlio cedere coegit. Juſtin. lib. 18.

109. *Horum.*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox cit. De Turrigeris elephantis: Cæſar. Commentar. paſſim, &c. Vide & Ælian. ac Philoſtrat.

110. *Turrim.*] Ligneam, elephantorum tergo impoſitam, è qua milites depugnabant, & in ſubjectos tela jactabant. Machab. lib. 1. cap. 6. n. 34. & ſeq. *Elephantis oſtenderunt ſanguinem uvæ & mori, ad acuendos eos in prælium . . . . . . Et aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; & quingenti equites ordinati unicuique beſtiæ electi erant . . . . & quocumque ibat, ibant : . . . . . . Sed & turres lignææ ſuper eos firmæ protegentes ſuper ſingulas beſtias, & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant deſuper : & Indus magiſter beſtiæ.* Plin. cit. lib. 8. cap. 7. refert Cæſarem tertio Conſulatu ſpectaculum edidiſſe, in quo turriti elephantes viginti, cum ſaxaginta propugnatoribus, certavere adversùs quingentos pedites, equiteſq; totidem. Rem & apparatum diſertè explicat Aldrovandus lib. 1. de Quadruped. c. 9. ubi ex Vartomanno ſic loquitur, *Indi bella inituri clitellas elephanto imponunt, ſupra quas hinc & hinc domus, vel, ſi mavis, turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas aſſamenta neſcio quæ craſſitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur : inter utraſque dorſo belluæ inſidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines ſunt loricati, ferentes arma, lanceas, enſes. Promuſcis elephanti, quam manum vocant loricatur : illi alligatur exertus enſis duorum cubitorum, latitudine palmæ.* Similiter & Geſnerus, *Cùm elephantos Indi ad bellum armant,* inquit, *in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrimq; velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur,* &c. Philoſtratus elephanto homines quindecim ferri aſſerit. Quantam verò ſtragem edat ſic inſtructus elephas, egegiè deſcribit S. Ambroſ. Hexam. lib. 6. toto cap. 5. *Perſarum gens,* inquit, *ferox bellis; quia de ſuperioribus ad inferiora validiore niſu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus ſepta procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam & ſpecula collocati, tuti molibus beſtiarum. Si quis accedit, deſuper jaculis figitur, inferiùs elephantorum conteritur incurſu . . . . . . Hi velut mobiles quidam montes verſantur in præliis, ut colles alto eminent vertice, mugitûs autem fragore omnium perturbant confidentiam . . . . . . Beſtia quoque nec nuda, nec penetrabilis ferro, ſed munita loricis ſine ſui periculo acies ſecat, & turmas conterit, &c.*

111. *Nulla igitur mora,* &c.] Nihil ergo retardaret Novium & Pacuvium captatores, &c.

112. *Illud ebur.*] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

Et cadat ante Lares Gallitæ victima ſacra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, ſi concedas mactare, vovebit
De grege ſervorum magna, & pulcherrima quæq;
Corpora; vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas: & ſi qua eſt nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etſi
Non ſperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo teſtamento
Mille rates: nam ſi Libitinam evaſerit æger,

mactetur que ante Penates Gallitæ, ſancta hoſtia, tantis Numinibus idonea atque illorum inſidiatoribus. Unus etenim, ſi permittas ſacrificare, de famulorum multitudine ſingula corpora promittet maxima & ſpecioſiſſima: aut ſervis atque ancillarum capitibus admovebit faſciolas. Quod ſi habet in ædibus Iphigeniam quamdam nuptui aptam, illam aris donabit, quamvis haud expectet clandeſtinam expiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque teſtamento confero naves millenas. Enimverò ſi mortem effugerit ægrotus,

ANNOTATIONES.

114. *Tantis digna Deis.*] Vel Laribus divitum vel ipſos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos obſervant & colunt, ut officiis ſuis velut naſsâ includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum.] Inſidioſis divitum affectis, ambitioſâ obſervantiâ hæreditatem orborum captantibus.

115. *Alter.*] Pacuvius.

Si concedas.] Si per legem liceat humanas victimas ſacrificare, ut olim, ultrò mactaret & ſervos & ancillas, quin & liberos. Humanitas olim victimas variis locis immolari ſuetas conſtat ex Lactantio, D. Auguſt. Idem ex Diodor. Plin. &c. Vide Cœl. Rhodig. l. 13. c. 23. Apud Macrob. l. 1. Saturn. c. 7. hoc refertur oraculum.

Καὶ κεφαλὰς ἅδη καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Hinc Diti & Saturno humanæ hoſtiæ; donec per Italiam veniens Hercules ſuaſit, ut fauſtis ſacrificiis infauſta mutarent; oſcilliſq; Ditem, Saturnum verò accenſis luminibus placarent, quoniam vox φῶτα non virum tantùm, ſed & lumina ſignificaret, &c. Plin. l. 30. c. 1. ait: *Anno urbis 657. Lentulo & Licinio Conſulibus factum Senatuſconſultum ne homo immolaretur: palàmq; ad tempus illud prodigioſa ſacra extitiſſe.* Additque, *non ſatis æſtimari poſſe quantum Romanis debeatur, qui monſtra ſuſtulere, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat.*

Vovebit.] Pro ægri ſalute devovebit caput ſervorum, & horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alceſtis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti ſe offert. Apud Livium Decii, pro Romano exercitu ſe devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. c. 14. non defuere *qui depugnaturos ſe pro ſalute egri Imperatoris, & capita ſua titulo propopoſito voverent*, &c. Vide Macrob. l. 3. c. 9. Alex. ab Alex. l. 3. c. 22. &c.

118. *Imponet vittas.*] Ex more, vittis enim exornabatur victima cùm ad aram immolanda trahebatur.

Virg. Æn. 2. Si non æræ deſtinatus ita loquitur:

Mihi Sacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.

119. *Iphigenia.*] Propria filia, qualis alia Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus.] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, & in Tauris.

Et ſi non ſperat, &c.] Non ſperat ſubſtituendam pro filia altaribus admotâ cervam, ut de Iphigenia Poëta narrant.

120. *Tragicæ.*] De quo Tragœdias ſcripſere. Euripid. cit. &c.

121. *Laudo meum civem*, &c.] Sarcaſticè. Sanè ſapit Pacuvius civis meus, inquit Juvenalis, qui ultrò facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo teſtamento, &c.] Teſtamentum & hæreditas adipiſcenda, res gravis, & pro qua libenter mactari debeant à Pacuvio filii: at non ita Græcorum claſſis mille navibus conſtans, pro quibus tamen exſolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironicè.

122. *Mille rates.*] Hiſtoria patet ex Eurip. cit. detinebatur in portu Aulidis claſſis claſſis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, iratâ Dianâ. Tandem ex reſponſo redemptus eſt ventus, & fauſta navigatio, oblatâ ad Dianæ aram Iphigeniâ. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata eſt, & in Tauricam Cherſoneſum tranſlatæ Dianæ Sacra curavit. Virgil. Æneid. 2.

Sanguine placâſtis ventos, & virgine cæſa.

Libitinam.] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus neceſſaria. Hanc cum Venere eandem eſſe, & illinc ſignificari quicquid gignitur, caducum eſſe; quòd ortûs atque interitûs una ſit Dea præſes auctor eſt Plutarchus in Problem.

Delebit

Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum; atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quàm
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius quæso, vel Nestora totum:
Possideat quantum rapuit Nero: montibus aurum
Exæquet: nec amet quemquam, nec ametur ab
ullo.

retis custodiâ implicatus, post meritum certè admirabile, codices obliterabit, cunctaque propediem uni fortasse Pacuvio largietur. Hic tumidus ambulavit superatis æmulis. Cernis igitur quantum laboris præmium afferat Mycenis sacrificata. Oro vivat Pacuvius, etiam Nestoris ætatem integram; habeat quantum Nero deprædatus est; montibus par aurum accumulet, neque ullum diligat, neque à quoquam diligatur.

ANNOTATIONES.

123. *Delebit tabulas.*] Priores nempè, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ.] Pacuvii captatione velut nassâ irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quòd minùs arridet.

124. *Post meritum sanè mirandum.*] Post tot vota & sacrificia à Pacuvio tam liberaliter, imò insidiosè peracta, quibus ille devinctus habetur dives à morbo liber.

125. *Breviter dabit.*] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens: vel, paulò pôst, ubi convaluerit. Quidam explicant, brevi manu: sed parùm ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusis ab hæreditate cæteris competitoribus, jam victor & dives factus insolescet.

127. *Jugulata Mycenis.*] Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum in Peloponneso.

128. *Vivat Pacuvius.*] Imprecatio ut diuturna vita diuturniores faciat ærumnas.

Nestora.] Vide Sat. 10. v. 250.

129. *Quantum rapuit Nero.*] Lege Suet. Neron. c.26. & 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

130. *Nec amet quemquam, &c.*] Quasi μισάνθρωπος cunctis odiosus, aliis æquè ac ipse sibi gravis: proindeque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

SATIRA XIII.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quòd se
Judice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, & fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, tu mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus
Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tum quamvis lævium minimam exiguamq; malorũ

INTERPRETATIO.
Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mœrorem creat. Ea vindicta prima est, quòd nullus noxius liberatur semet arbitrio, licèt Prætoris favor iniquus urnâ fraudulentâ superaverit. O Calvine, quid existimas à cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ? Verùm neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, & è medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri mœrorem non oportet esse justo vehementiorem, neque plagi grandiorem. Tu calamitatis licèt exiguæ

ANNOTATIONES.

1. *Exemplo quodcumque*, &c.] Calvinum denegato deposito mœrentem consolatur: asseritque ultrice conscientiâ improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2. *Displicet auctori.*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3. *Improba quamvis*, &c.] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

4. *Vicerit urnâ.*] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: *Senatorum urna copiosè absolvit.* Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scriptâ seu notatâ literâ: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judicesquoq; à Prætore vel edebantur, vel forte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: Hinc Cicero pro Milone: *Neque verò, quòd nonnulli dictitant, secrevit in Judicibus legendis amicos meos.* Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas & jus. Vide Sigon. de Judic. l. 2. c. 22.

Urnâ.] Alii legunt, *Urnam fallacem*; alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

5. *Quid sentire putas*, &c.] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: & hæc altera ultio est; & secundum consolationis argumentum.

Calvine.] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait:

Æquales scribit libros Calvinus, & Umber:
Æqualis liber est, Critice, qui malus est.

Recenti.] Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

6. *Fidei violatæ crimine?*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus, qui non reddit quod redditurum se juraverat. Cicero, pro Roscio Amerino: *Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.*

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quòd sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8. *Nec rara videmus.*] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

10. *E medio Fortunæ ductus acervo.*] Non è summo: id est, non è raris & gravioribus infortuniis.

Particulam

Particulam vix ferre potes ſpumantibus ardens
Viſceribus, ſacrum tibi quòd non reddat amicus
Depoſitum. Stupet hæc, qui jam poſt terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Conſule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis uſu?
Magna quidem ſacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ ſapientia. DICIMUS autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum vitâ didicere magiſtrâ.
Quæ tam feſta dies, ut ceſſet prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atq; omni ex crimine lucrum
Quæſitum, & partos gladio vel pyxide nummos?
RARI quippe boni: numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.
Nona ætas agitur, pejoraque ſæcula ferri

parvulam ac mediocrem partem ægrè ſuſtinere vales, æſtuantibus intimis efferveſcens, quoniam familiaris haud tibi reſtituit religioſum creditum. An iſta miratur qui à dorſo dimiſit annos ſexagenos, ſub *Fonteii Conſulatu genitus? Nihilone magis ſapis ex tot negotiorum experientiâ? Sortem profectò domat grandis Philoſophia, quæ documenta ſanctis codicibus tradit: at eos etiam beatos vocamus, qui vitæ ærumnas pati, & jugum non excutere erudiente vitâ ſunt edocti. Quænam dies ita ſolennis, quæ non deprehendat latrocinia, fallacias, dolos, & quæſtum per quodvis nefas comparatum, atque opes acquiſitas enſe, aut vaſculo? Pauci enim* ſunt *probi; vix numero tot exſtant, quot Thebarum portæ, aut abundantis Nili ora. Nona ætas ducitur, ac tempora ferreo ſæculo deteriora.*

ANNOTATIONES.

14. *Spumantibus ardens viſceribus.*] Fervente ac deſpumante bili, indignatione, iracundiâ.

15. *Sacrum.*] Ob ſacramentum & jusjurandum, cujus Dii teſtes.

16. *Stupet hæc, qui, &c.*] An ejuſmodi fraus mira videri debet homini rerum perito atque annos nato ſexaginta?

17. *Fonteio Conſule.*] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipſanio Conſul fuit, Plin. teſt. lib. 7. cap. 20. Ex hoc loco demonſtratur perveniſſe Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimverò Satira hæc ſcripta ſexaginta annis poſt Conſulatum L. Fonteii, ſeu poſt natum eo Conſule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inſcribit. Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani. Vixit igitur & ſcripſit Poëta noſter ſub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingenteſimum ſeptuageſimum ſecundum, ut diſertè concludit Juſt. Lipſius Epiſtol. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20.

19. *Sacris.*] Eſt enim Philoſophia *Donum inventumque Deorum.* Cicero Tuſc. 1. n. 64.

20. *Victrix Fortunæ ſapientia.*] Sat. 10. v. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque oſtendit unguem.

21. *Hos quoque felices.*] Non tantùm ſapientes, adeòque felices, ſunt qui Philoſophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, ſed & ii qui longo uſu & experientiâ, ſapere, fortiſque minas contemnere didicerunt.

22. *Nec jactare jugum.*] Qui non ferunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines ſunt obnoxii.

25. *Pyxide.*] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

26. *Rari quippe boni.*] Alludit ad Sapientum numerum. Hi ſeptem fuere, ſicut ſeptem Nili oſtia, & ſeptem portæ Thebarum: ut benè notat vetus Schol.

27. *Thebarum.*] Bœotiarum nempè: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuiſſe jactantur.

Divitis oſtia Nili.] Multa ſunt ea: verùm celeberrima ſeptem enumerantur, Strab. lib. 17. & Plin. lib. 5. cap. 10. proximum Alexandriæ Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebenniticum, Phatniticum, Mendeſicum, Taniticum, Peluſiacum. Hinc Nili ſeptemgemina oſtia Virgilio Æneid. 6. ſeptemflua Ovidio Metamorphoſ. 15. *Dives* autem hîc vocatur, quia ſuâ exundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. 6. v. 83. ad vocem, *Nilum.*

28. *Nona ætas.*] Quatuor ætates Latini ſtatuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphoſ. 1. At Græci octo, quot ſunt metalla, nempè, Auream, argenteam, electream, æream, cupream, ſtanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas iſtis omnibus pejor quæ? An lutæa? Sunt quibus hæc interpretatio non arridet, ſed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur,* &c. Iſaac. Voſſius, octo illas ætates credit appellatas à cœli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam verò, de qua hîc, à Tellure denominatam opinatur; in Libello de Sibyll. Orat. Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam cit.

Temporibus

Temporibus; quorum ſceleri non invenit ipſa
Nomen, & à nullo poſuit natura metallo.
Nos hominum Divûmque fidem clamore ciemus,
Quanto Feſſidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic ſenior bullâ digniſſime, neſcis
Quas habeat Veneres aliena pecunia? Neſcis
Quem tua ſimplicitas riſum vulgò moveat, cùm
Exigis à quoquam ne pejeret, & putet ullis
Eſſe aliquod Numen templis, aræque rubenti?
Quondam hoc Indigenæ vivebant more priùs quam
Sumeret agreſtem poſito diademate falcem
Saturnus fugiens: tunc cùm virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla ſuper nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis uxor

quorum crimini appellationem non reperit ipſa natura, neque ab ullo metallo impoſuit. Nos invocamus opem hominum ac Deorum, tantâ *vociferatione, quantâ Feſſidium perorantem extollit clamoſa ſportula. Fare vetule bullam promerite,* an *ignoras quantæ ſint illecebræ nummorum alterius? Ignoras quantos excitet cachinnos plebi tua ſimplicitas, quando expoſcis ab aliquo ne fidem fallat, cogitetque nonnullos eſſe Deos* in *quibuſdam fanis atque altaribus rubris? Eo modo pridem agebant Aborigines, antequàm Saturnus extorris relictâ coronâ ruſticam falcem acciperet; tunc quando Juno* erat *adoleſcentula, atque Jupiter hucuſque privatus* in *ſpeluncis Idæ* latebat. *Deorum epulæ ſupra nebulas nullæ* tunc erant: *neque juvenis Trojanus, neque pulcra Herculis conjux*

ANNOTATIONES.

31. *Nos hominum Divûmque fidem,* &c.] Scilicet præ ſtupore velut ad rem novam exclamamus, cùm tot ſcelera graſſiari videmus. Verùm quid aliud ferre poteſt ſæculum peſſimum, ætas, inquam, noſtra ferreâ deterior?

Hominum Divûmque fidem.] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

32. *Quanto Feſſidium laudat,* &c.] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, & ſportulâ invitari ad tollendas voces, *pulcrè, benè, rectè,* dum agit in foro & cauſam perorat Feſſidius. Sic enim Cauſidici, Poëtæ, Hiſtriones, recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. Lib. 1. Epiſt. 19.

Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor,
Impenſis cœnarum, & tritæ munere veſtis.

Vide Plin. Lib. 2. Epiſt. 14. ubi conductos ejuſmodi laudatores exagitat, vocatque *Laudicænos, redemptos mancipes, auditores actoribus ſimiles, qui ternis denariis ad laudandum trahantur. Et tamen creſcit in dies illa fœditas,* inquit: *in media baſilica ſportulæ dantur palàm ut in triclinio: tanti conſtat, ut ſis diſertiſſimus: hoc pretio ſubſellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur . . . Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret,* &c.

33. *Sportula.*] De hac fusè Sat. 1. ad v. 95. & ſeq.

Bullâ digniſſime.] O Calvine, in ſenio quaſi repueraſcens. (Erat enim bulla puerorum inſigne, ut notabo ad Perſ. Sat. 5. v. 31.) an adeò rerum imperitus es? Salſiſſima undequaq; ironia.

35. *Cùm exigis à quoquam,* &c.] Adeò bardus es, ut fidem exigas, cùm perjuria aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

37. *Eſſe aliquod numen.*] Quaſi dicat, imperiti dumtaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

Aræque rubenti.] Vel igne, vel ſanguine, in ſacrificiis.

38. *Indigenæ.*] Veteres illi Italiæ populi, ibidem nati, innocentiam colebant, aureâ quidem ætate, cùm Saturnus regnabat; nondum vero Jupiter. Sat. 6. v. 15. & ſeq.

39. *Falcem.*] Dicitur enim Saturnus Agriculturam docuiſſe, inſitionem ſurculorum, &c.

40. *Saturnus fugiens.*] Regno Cretenſi pulſus à Jove filio, & in Italiam veniens.

41. *Adhuc Idæis Jupiter antris.*] Cùm Jupiter in Ida Cretenſi monte puer aleretur, clam Saturno patre, ne ab eo voraretur, ex pactione cum Titano fratre initâ. Nota Fabula. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 63. & ſeq. ubi de Saturno & Jove. Et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 21. ubi mythologia Saturni filios devorantis explicatur.

43. *Puer Iliacus.*] Ganymedes, de quo Sat. 5. ver. 59.

Herculis uxor.] Hebe Jovis ac Junonis filia, Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc autem primò, & poſteà Ganymedes Deorum pocillatores dicuntur. Vide Cic. Tuſc. 1.

Ad

Ad cyathos; & jam ſiccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ.
Prandebat ſibi quiſque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut eſt hodie; contentaque ſidera paucis
Numinibus miſerum urgebant Atlanta minori
Pondere. Nondum aliquis ſortitus triſte profundi
Imperium, aut Siculâ torvus cum conjuge Pluton.
Nec rota, nec Furiæ, nec ſaxum, aut vulturis atri
Pœna; ſed Infernis hilares ſine Regibus Umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non aſſurrexerat; & ſi
Barbato cuicumque puer; licèt ipſe videret

ad ſcyphos eis porrigendos: *atque Vulcanus epoto jam nectare detergens brachia atra ex officinâ Liparæâ. Singula Numina privatim cœnabant; neque multitudo Numina tanta, ſicut nunc exſtat; & Cœlum paucis Diis contentum leviori onere premebat infortunatum Atlantem. Nullus adhuc ſorte adeptus erat regnum maris triſtificum, vel trux Pluton cum uxore Sicula. Non* erant *rota, neque Furiæ, neque lapis, vel nigri vulturis ſupplicium: verùm læti Manes abſque Tyrannis Inferorum. Eo ſæculo malitia ſtupenda erat. Illud putabant ingens crimen, ac nece expurgandum, ſi adoleſcens ſeni, ac ſi juvenis cuivis barbato non aſſurrexiſſet, quamvis ipſe in ædibus*

ANNOTATIONES.

44. *Siccato nectare tergens,* &c.] Necdum Vulcanus, poſt hauſtum in Cœlo nectar, deterſiſque brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel necdum Vulcanus nigrâ è fornace & camino brachia detergens, Deorum accumbebat menſæ, & nectar potabat.

Nectare.] Quæ Deorum potio eſt. Cic. de Nat. Deor. 1. n. 113. *Poëtæ nectar, ambroſiam, epulas comparant: & aut Juventutem, aut Ganymedem pocula miniſtrantem.* Apud Metamorphoſ. 6. *Tunc poculum nectaris Jovi quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer, cæteris verò Liber miniſtrabat.* Athen. lib. 2. cap. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar à quibuſdam præparari vino, favis, ac floribus benè olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambroſia eſt: at contrà Homerus, &c. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 12. ait cognitionem puriſſimam atq; altiſſimam nectar vocari, crediq́ue eſſe potum Deorum. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 13. Item lib. 9. cap. 14. ubi contemplationis præmium ambroſiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod & immortalitatem ſignificat intelligendum rectè aſſerit, Feſtus Pomp. *Quod νέκταρ Græcis,* inquit, *Latinis murrina eſt, prædulcis & ipſa potio.*

45. *Vulcanus.*] Igni præſidere, & Deorum arma fabricare Vulcanum: hinc & loca omnia ignes eructantia tenere, & in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa.] Siciliæ adjacent Inſulæ ſeptem *Liparææ,* quæ & *Æoliæ,* & *Vulcaniæ.* Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania,* quæ ignes emittit: ad iſtam ſanè reſpicit Juvenalis, cùm *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Satir. 1. ver. 8. & Satir. 10. ver. 132. Ibid. Annot.

46. *Turba Deorum.*] Præclarè Ethnicorum ſuperſtitio hic deridetur.

48. *Atlanta*] Quem fingunt humeris Cœlos portare. Vide Sat. 11. ver. 24.

49. *Nondum aliquis ſortitus,* &c.] Orbis Imperium nondum inter ſe diviſerant Saturni filii: nondum Jupiter Cœlum, Mare Neptunus, Inferos Pluto ſorte obtinuerant.

50. *Siculâ.*] Proſerpinâ Cereris filiâ, quàm in Sicilia rapuit Pluto, & matrimonio ſibi copulavit.

51. *Nec Rota.*] Nondum rotæ innexus torquebatur Ixion, ob ejus petulantiam adversùs Junonem.

Nec furiæ.] Nullæ tunc ſcelerum ultrices; Alecto, Tiſiphone, Megæra, Noctis & Acherontis filiæ: quibus conſcientiæ ſtimuli ſignificantur.

Nec ſaxum.] Necdum Siſyphus ob latrocinia plectebatur, volvendo ſaxo addictus.

Aut vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille miniſter depaſcebatur jecur aut Tityi, quòd Latonæ vim inferre tentâſſet, aut Promethei, quòd ignem Cœlo ſubreptum in terras detuliſſet.

52. *Infernis ſine Regibus.*] Sine Plutone Rege, ſine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

53. *Improbitas illo fuit admirabilis ævo.*] Mirabile fuit, ſi quis eo tempore improbus inveniretur. Ita vetus Schol.

55. *Si juvenis vetulo non aſſurrexerat.*] Si advenie nte ſeniore junior honoris causâ non ſurrexiſſet.

Plura

Plura cerneret fraga, cumulosque glandium ampliores. Adeò veneratione dignum erat superare quatuor annis, & prima pubes tam æqualis sanctæ senectuti. Jam si familiaris non negaverit creditum; si restituat crumenam antiquam cum integra ærugine, portentosa fidelitas videtur, dignaque Etruscorum commentariis, & quam oporteat expiare oviculâ coronatâ. Si virum eximium & incorruptum video, prodigium illud confero infanti biformi, vel miris piscibus sub aratro repertis, atque prægnanti mulæ.

Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeò sacræ lanugo senectæ.
Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Tuscis digna libellis,
Quæque coronatâ lustrari debeat agnâ.
Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel mirandis sub aratro
Piscibus inventis, & fœtæ comparo mulæ;

ANNOTATIONES.

57. *Plura domi fraga.*] Licèt ipse domi opulentior foret. Nam *divitiæ in fragis & glande numerabantur*, inquit, vetus Schol. Legunt alii, *farra*: at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quod frequentior apud eos pultis usus, quàm panis fuerit, ut ait Valer. Max. l. 2. c. 5, & nos alibi notavimus; tamen hîc ubi sæculi aurei mentio est, videtur magis ad rem vox, *fraga*, quia tunc solis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga.] Plin. lib. 21. cap. 15. scribit, *Herbis sponte nascentibus pro cibo usas gentium plerasque, maximè verò Ægyptum, frugum quidem fertilissimam, sed ut propè sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem paucissimas novimus*, inquit, *fraga*, &c.

Glandis.] Plin. lib. 16. in Prooem ait, *Glandiferas arbores primò victum aluisse mortalium*: c. 3. *perpetuum iis honorem apud Romanos fuisse*. c. 5. *Opes esse nunc quoque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis usum spissari: quin & hodieque per Hispanias adhiberi secundis mensis.* Per *glandem* etiam quodlibet fructuum genus hîc fas est intelligi, nostro quidem judicio.

58. *Tam venerabile erat*, &c.] Valer. Max. l. 2. c. 1. *Senectuti juventus*, inquit, *ita cumulatum & circumspectum honorem reddebat, tanquam majores natu adolescentium communes patres essent. Quodcirca juvenes Senatûs die, utique aliquem ex Patribus Conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant: affixique valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungeretur.* Et posteà, *invitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei convivio essent adfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent; sublatâque mensâ priores consurgere & abire patiebantur*, &c. Gell. l. 2. c. 15. pariter loquitur: *Apud antiquissimos Romanorum*, inquit, *neque generi, neque pecuniæ præstantior honos quàm ætati tribui solitus; majoresque natu à minoribus colebantur, ad Deûm propè & parentum vicem. Atq; in omni loco, inq; omni specie honoris priores potioresq; habiti. A convivio quoq; ut scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebantur. Eumq; morem accepisse Romanos à Lacedæmoniis traditum est apud quos Lycurgi legibus major rerum omnium honos majori ætati habebatur.*

59. *Primaque par*, &c.] Id est, tam venerabilis prima lanugo propè ut ipsa sacra & veneranda senectus. Legunt alii, *pars*, id est, venerabantur ipsam primam lanuginem velut senectutis futuræ partem.

61. *Cum tota ærugine.*] Si reddat pecuniam dudum sibi commissam, quam nec viderit, aut contrectârit, nec sacculo moverit: undè contraxerit æruginem illa præ vetustate.

62. *Tuscis digna libellis.*] Sive ut in eis inscribatur, sive ut ex eorum præscripto expietur velut prodigium, ac lustretur cæsâ victimâ ex more coronatâ fertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Pers. Sat. 2. v. 26. & seq. Cic de Divin. 2. aruspicinæ originem Etruscis attributam, ejusque observationes egregiè suggillat, n. 50, & seq.

64. *Bimembri puero.*] Prodigioso, membra duplicia habenti, v. g. duo capita: vel biformi, ut si fuerit semibos, semiequus; quales Minotaurus, Centauri.

65. *Mirandis.*] Legunt alii, *miranti*: eritque hypallage; pro agricola mirante.

66. *Piscibus.*] Hi quippe dumtaxat in aquis vivunt ac reperiuntur: mirum ergo & portentosum, si sub aratro terram scindente occurrant.

Fœtæ comparo mulæ.] Cic. cit. mox sic habet: *Utrum igitur cùm concepit mula, an cùm peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed partus propriè necessarius.* Et n. 61. *Sæpiùs mulam peperisse arbitror, quàm sapientem fuisse.* Plin. l. 8. cap. 24. *Observatum est*, inquit, *è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri, & neutri parentum similia esse, eaque, non gignere quæ sunt ita nata, in omni animalium genere idcircò mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpè; verùm prodigii loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit; sed esse id animal ibi sui generis.* Plutarch. de Placitis Philos. l. 5. c. 14. mulas esse steriles refert, quòd earum vulva non se pandat: vel quòd sit exilis, arcta, demissa; idque patere dissecando earum corpus.

Sol-

Sollicitus tanquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longâ consederit uvâ
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, & lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilegâ. Quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo: majorem tertius illâ
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile & pronum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat. Aspice quantâ
Voce neget; quæ sit ficti constantia vultûs.
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi spicula Vatis;
Per calamos Venatricis, pharetramq; Puellæ,
Perque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem.
Addit & Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
Quidquid habent telorum armamentaria cœli.

anxius quasi saxis depluerit; atque examen apum oblongi racemi formâ *constiterit in templi vertice; quasi flumen ad mare decurrerit aquis mirabilibus, & lacteo manans gurgite. Conquereris erepta dolo sacrilego decem sestertia. Quid si alius eâ ratione amisit ducenta clàm* deposita: *tertius* verò *grandiorem hac summam, quam vix continebat angulus impletæ cistæ? Adeò promptum ac proclive est Deos conscios spernere, quando nullus homo idipsum novit. Cerne quâ vociferatione inficietur: qualis sit faciei simulatæ firmitas. Affirmat per Solis jubar, & fulmina Tarpeia; & Martis hastam, & tela Cirrhæi Vatis, per sagittas & pharetram Virginis Venatricis, & per tuam fuscinam, Neptune Ægæi parens. Adjungit etiam arcus Herculis, atque lanceam Palladis; & quæcumque arma sunt* in *cœlesti arce.*

ANNOTATIONES.

67. *Sollicitus tanquam.*] Tanquam de portento, quo aliquid indicitur; vel quod sit procurandum expiandumque, ad averruncanda quæ portendantur mala.

Lapides effuderit imber.] Id crebrò legitur accidisse apud Liv. Valer. Max. l. 1. c. 6. in prodigiis numerat: *in Piceno lapidibus pluisse: Cerites aquas sanguine mistas fluxisse*, &c. Vide Plin. l. 2. c. 58. & l. 31. c. 1. Alex. ab Alex. l. 5. c. 27.

68. *Examenque apium longâ*, &c.] Si connexæ pedibus apes, glomeratumq; examen in pendentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arbusculæ ramum, aut alibi. Βοτρυδὸν vocat Homer, Iliad. B. Hinc Virgil. Georgic. 5. in fine.

——*Jamque arbore summâ*
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Plin. lib. 11. cap. 17. Tunc ostenta faciunt apes, uvâ dependente in domibus templisve, sæpè expiata magnis eventibus.

70. *Gurgitibus miris.*] Portentosis, v. g. atris, sanguineis, lacteis. Cic. de Divin. lib. 2. n. 58. *Sanguinem pluisse Senatui nunciatum est: Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine*, &c. Tit. Liv. l. 24. c. 10. Prodigia multa refert, inter quæ, *Mantuæ stagnum effusum Mincio amni, cruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario*, &c. Valer. Maxim. cit. *Cerites aquas sanguine mistas fluxisse*, Plin. cit. lib. 2. cap. 56. *lacte & sanguine pluisse* ait.

71. *Sestertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. Annot.

73. *Arcana.*] Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

78. *Tarpeiaque fulmina.*] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

79. *Frameam.*] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum sic habet: *Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto & brevi ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit; vel eminùs pugnent*, &c. Cœl. Rhodig. l. 21. c. 18. *Acinaces*, inquit, *hastæ Persicæ, gæsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.*

Cirrhæi Vatis.] Apollinis, qui religiosè colebatur in Cirrha Phocidis oppido, & in proximis Delphis oracula & responsa dabat.

80. *Calamos Venatricis.*] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt silvas colere, & venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. 3. Virgil. Eclog. 3.

Daphnidis arcum fregisti & calamos.

81. *Ægæi.*] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater: Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cùm in illud se præcipitâsset.

82. *Herculeos arcus.*] Fatalia nempè arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculem aiunt in Oëta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum & sagittas Hydræ cruore seu felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ.] Græci Palladem vocant à πάλλειν, *vibrare*; quòd sit Dea bellicosa, & hastam teneat, & eam quatere videatur.

Si

Quod si ille *est etiam parens, manducem, ait, aquâ coctum deplorandi filii caput aceto Ægyptio perfusum. Nunc reperiuntur qui universa attribuant* fortuitis *sortis eventibus, atque nullo gubernatore orbem agi putent, Naturâ versante vicissitudines & diei & anni: & eam ob rem quaslibet aras attrectant sine metu. Alter invenitur* qui *timet ne animadversio succedat sceleri: is credit extare Numina, atque falsum jurat, sic verò apud se cogitat: quod placuerit statuat Isis ne nostro corpore, & iracundo crepitaculo meos oculos percutiat, ut etiam excæcatus conservem pecuniam quam inficior. Et phthisis, & fœtentes vomicæ, & tibia mutila sunt*-ne *tanti* putanda? *Neque Ladas inops ambigat exoptare divitem podagram, si* quidem *non opus habet Anticyrâ, nec*

Si verò & pater est, comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
Sunt qui in Fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Naturâ volvente vices & lucis, & anni;
Atque ideò intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius metuens ne crimen pœna sequatur.
Hic putat esse Deos, & pejerat, atque ita secum;
Decernat quodcumque volet de corpore nostro
Isis, & irato feriat mea lumina sistro, [mos.
Dummodò vel cœcùs teneam, quos abnego, num-
Et phthisis, & vomicæ putres, & dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyrâ, nec

ANNOTATIONES.

84. *Si verò & pater est.*] Quod si ille depositi interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejerare; si quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyestæ olim, cui frater Atreus proprios filios nescienti edendos apposuit.

85. *Pharioque madentis aceto.*] Quo solet condimento comedi vervecis caput. Porrò Ægyptium acetum laudatur apud Athen. lib. 2. cap. 26. Et Martial. Lib. 13. Epigramm. 122.

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti.

Pharos enim Ægypti Insula, de qua Sat. 6. v. 83. Metonym. Ægyptum indicat.

86. *Sunt qui Fortunæ,* &c.] Quidam ut pejerent, & pœnæ metu se liberent, negant Deos esse, cum Diagora & aliis, quos Tullius de Nat. Deor. l. 2. n. 44. ita perstringit: *Esse Deos ita perspicuum est, ut qui neget, vix cum sanæ mentis existimam.*

87. *Nullo credunt mundum rectore moveri.*] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem esse putant, sed res humanas curare negant: & hos egregiè refellit Cicero lib. de Natura Deorum.

88. *Naturâ volvente vices.*] Errabant nimirùm illi Naturam à Deo separantes. Undè Senecam velut Stoicorum sapientissimum laudat Lactantius, quòd is intellexerit. Naturam aliud nihil esse quàm Deum, Tullius cit. de Natura Deorum, l. 2. n. 128. *Intelligamus nihil horum esse fortuitum, sed hæc omnia esse providæ solertisque Naturæ,* &c.

89. *Altaria tangunt.*] Qui jurabant Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. 12.

Tango aras: medios ignes & Numina testor.

90. *Est alius metuens,* &c.] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: verùm alterutrum sibi spondent, & se ita consolantur: aut me ulciscetur Deorum Numen citò, aut tardè: si tardant Dii, fortè effugiam: quòd si perjurii repetant à me pœnas, & solvam, alicui obnoxius morbo & incommodo; tum etiam malim ægrotare, & dives esse.

93. *Isis.*] Ægyptiorum Dea, de qua nos abundè Sat. 6. Hanc opinabantur perjuris infestam, & præsentem pœnam irrogare, cœcitatem, Ovid. de Ponto Lib. 1. Eleg. 1.

Vide ego linigeræ Numen violâsse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos.
Alter ob huic similem privatus lumine culpam,
Clamabat mediâ se meruisse viâ.

Vide Pers. Sat. 5. v. 186. & ibid. Annot.

95. *Phthisis.*] Macies, tabes lenta.

Vomicæ.] Apostemata, ulcera putrida & maligna, abscessus, quos vocat Galen.

96. *Sunt tanti.*] Ut non eligantur ea cum opibus, potiùs quam paupertas cum sanitate.

Locupletem podagram.] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, si mente sanus est.

97. *Ladas.*] Is sæpè victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pausan. in Corinth. Cic. ad Heran. 4. Mart. l. 10. Epig. 100.

Si non eget Anticyra.] Quidam explicant: modò morbus ille articularis non sit inveteratus, cui curando opus sit helleboro, & perito Medico. Nam certè ex Plin. l. 25. c. 5. *Helleborum medetur podagricis.* Verùm ego malim cum aliis interpretari sic: Ladas si sapit, si non eget helleboro, quo etiam insanientes curantur, ex Plin. ibid. certè debet malle dives esse cum podagra, quàm sua pedum celeritate in Olympicis cursu vincere & coronari, atq; mox esurire & cum fame luctari.

Archi-

Archigine. Quid enim velocis gloria plantæ
Præſtat, & eſuriens Piſææ ramus olivæ?
Ut ſit magna, tamen certè lenta ira Deorum eſt.
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient? Sed & exorabile Numen
Fortaſſe experiar. Solet his ignoſcere. Multi
Committunt eadem diverſo crimina fato,
Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. Tunc te ſacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere imo ultrò advexare paratus.
Nam cùm magna malæ ſupereſt audacia cauſæ,
Creditur à multis fiducia. Mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus ſcurra Catulli.
Tu miſer exclamas, ut Stentora vincere poſſis,
Vel potiùs quantùm Gradivus Homericus: Audis,

Archigine. Nam quid confert honos celeris pedis, atque famelicus ſurculus olivæ Piſææ? Etſi gravis ſit Numinum ultio, at profectò ſera eſt. Ergo ſi noxios omnes plectere ſatagant; ecquando ad me pervenient? At fortè Deos quoque ſentiam placabiles. Iſtis indulgere conſueverunt. Variâ ſorte plurimi paria ſcelera perpetrant. Hic facinoris mercedem nactus eſt patibulum, iſte coronam. Ita mentem atrocis noxæ metu paventem roborant. Tum te ad ſanctas ædes invitantem antecedit, promptus etiam ſponte deducere, & exagitare. Etenim quando improbe cauſæ ingens impudentia præſto eſt, fiducia à pluribus exiſtimatur. Is biſtrionem præſtat, qualem ſannio fugax Catulli faceti. Infelix tu vociferaris adeò *ut Stentora ſuperare queas, imò verò ſicut Mars* apud *Homerum*; *auſcultas ea,*

ANNOTATIONES.

98. *Archigine.*] Perito quovis Medico, ad venam in media fronte ſcindendam, quo deliri & furioſi ſanantur. Vide Sat. 6. v. 46. & 236.

Quid enim velocis, &c.] Quid prodeſt agililate pedum valere, ut nobilis ille Curſor Ladas, ſi pariter ut ipſe poſteà ſis inops?

99. *Et eſuriens Piſææ ramus olivæ.*] Quid etiam juvat oleagina corona Ladæ pauperi & famelico toties delata, apud Piſam urbem Peloponneſi, ubi quinto quoque anno Olympici Ludi agebantur?

100. *Lenta ira Deorum.*] Valer. Maxim. l. 1. c. 1. *Lento gradu ad vindictam ſui divina procedit ira: ſed tarditatem ſupplicii gravitate compenſat.* Vide Plut. de tarda Numinis vindicta.

103. *Solet his ignoſcere.*] An perjuriis, non tam in Numinis contemptum, quàm ad pecuniam habendam factis? An, *his,* id eſt, quibuſdam pejerantibus?

105. *Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema.*] Si quidam ſcelerum pœnam, at alii fructus metunt. *Hic diadema:* Romulus fratricida ſcilicet Imperium nactus, &c.

Crucem.] Plaut. Moſtel. Sc. 5. *Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excurrerit; ſed câ lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.* Senec. Conſol. ad Marciam. cap. 20. *Video iſtic cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite converſos in terram ſuſpendêre: alii per obſcœna ſtipitem egerunt: alii brachia patibulo explicuerunt,* &c. Vide Lipſ. de *Cruce.* Porrò ſervile hoc pridem tormentum, crucis, inquam, ſupplicium abrogavit Imperator Conſtantinus, anno Chriſti trecenteſimo vigeſimo quinto, poſtquàm cœleſti Crucis oſtento victor eſſet factus. Sozom. lib. 1. cap. 1. &c.

106. *Sic animum diræ,* &c.] Ita ſe obfirmant adversùs pœnæ & vindictæ formidinem.

107. *Ad delubra vocantem præcedit.*] Non tantùm ſequitur te ad aras, ſed & audacter anteit iſte fraudator, ubi juret nihil ſibi creditum; quin etiam eò te ipſe cunctantem provocabit, ut jurejurando purget ſe, & te velut ſycophantam traducat ac vexet.

109. *Nam cùm magnâ,* &c.] Audaciam negantis depoſitum plures interpretantur innocentiæ fiduciam.

110. *Mimum agit ille,* &c.] Ille perjurus te ſubſannat etiam, ut ſervus iſte Comicus herum vexans improbè & in jus trahens, ſcilicet in Fabula Catulli Mimographi, de quo jam Sat. 8. v. 186.

111. *Urbani.*] Alii cognomen hoc eſſe, alii Epithetum arbitrantur.

112. *Exclamas.*] Nempè talem videns impudentiam ac fraudem.

Stentora.] Magnanimum illum Græcum, qui vociferans in bello, quinquaginta virorum clamorem adæquabat. Homer. Iliad. 5.

113. *Gradivus Homericus.*] Iliad. cit. Mars à Diomede fauciatas tam horrendam emiſit vocem, ut Græcos pariter atq; Trojanos terruerit: qualem videlicet non ediderint novem aut decem hominum millia. Porrò *Gradivus,* à κραδαίνειν, ab haſta quatienda; vel, ut Feſto placet, à *gradiendo,* quòd eatur ad bellum gradatim & per ordines.

Audis, Jupiter, hæc.] Perjuria, ludibria.

2 Jupiter,

Jupiter, hæc, nec labra moves, cùm mittere vocem
Debueras, vel marmoreus, vel aheneus? Aut cur
In carbone tuo chartâ pia thura ſolutâ
Ponimus, & ſectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? Ut video, nullum diſcrimen habendum eſt
Effigies inter veſtras, ſtatuamque Batylli.
Accipe quæ contrà valeat ſolatia ferre
Et qui nec Cynicos, nec Stoïca dogmata legit
A Cynicis tunicâ diſtantia; non Epicurum;
Suſpicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii Medicis majoribus ægri:
Tu venam vel diſcipulo committe Philippi.

Jupiter; neque labia commoves, quando loqui oportebat, ſive è marmore, ſive ex ære fores? *Vel quare prunis tuis impendimus thus religioſum, apertâ papyro, atque hepar juvenci conciſum, & omenta ſuis candida? Quantum intelligo, differentia nulla facienda eſt inter veſtras imagines, & Batylli ſtatuas. Suſcipe conſolationem quam adversùs* iſta mala *dare queat etiam qui neque Cynicorum neque Stoïcorum evolvit documenta à Cynicis veſte differentia?* quique *non obſervat Epicurum parvi hortuli oleribus contentum. Ægroti ancipites ſanentur ſummis Medicis:* at *tu venam trade etiam diſcipulo Philippi.*

ANNOTATIONES.

114. *Nec labra moves.*] Ut increpes, atque minas ac ſupplicia intentes.

115. *Vel marmoreus, vel aheneus.*] Sarcaſmus in Idololatras: quamvis eò non ſpectet Juvenalis.

Cur in carbone, &c.] Cur igitur tibi thus adolemus ſurdo, ſtupido, marmoris & æris inſtar, tanta ſcelera non vindicanti?

116. *Chartâ.*] Quâ thus involvebatur. Alii obſignata ex more vota hic ſignificari volunt.

117. *Sectum vituli jecur.*] Fortè ut faciliùs comburatur, minutatim ſectum: vel ſimpliciter, reſectum & ſeparatum ab aliis inteſtinis.

Albaque.] Vel adipe candentia, vel candentis & albentis porci.

118. *Omenta.*] Sunt quaſi panniculus ſeu membrana, quâ inteſtina involvuntur: ut dicemus ad Perſ. Sat. 2. v. 47. & Sat. 6. v. 74.

Nullum diſcrimen, &c.] Gravior alter ſarcaſmus in falſos Deos. Quanquam Juvenalis aliud nihil intendit, quàm ut exprimat verba hominis ex ſumma indignatione loquentis, ob emunctam ſibi pecuniam negatumque depoſitum.

119. *Batylli.*] Huic citharœdo inſigni erecta in Fano Junonis Samiæ ſtatua per Tyrannum Polycratem; teſte Apuleio, Florid. 15. vel ut vulgò legunt, 2. ſub finem. Alii Codices habent, *Vagelli*, id eſt, hominis ſtulti ac fatui, ex vet. Schol.

120. *Accipe quæ contrà*, &c.] O Calvine amice à me Juvenali conſolationem accipe, è ſenſu communi petitam: philoſophicis enim rationibus non debet curari levius illud malum tuum, jactura nempè decem ſeſtertiorum.

121. *Qui nec Cynicos*, &c.] Imperitus quilibet & indoctus.

Cynicos.] Horum Sectæ Princeps fuit Antiſthenes Socratis diſcipulus; claruere poſteà Diogenes, & Crates Thebanus. Vide Annot. ad Perſ. Sat. 1. v. penult.

Stoïca dogmata.] Stoïcis dux fuit Zeno, de quo & Stoïcis dogmatis Diogen. Laërt. lib. 7. Vide Annot. ad Perſ. Sat. 3. v. 53.

122. *Tunicâ diſtantia.*] Stoici tunicam gerebant ſub pallio: at Cynici minimè, ſed interulas duntaxat leviores: utrique verò doctrinâ convenientes, divitiarum contemptum, frugalitatem, patientiam profitebantur. Horat. l. 1. Epiſt. 17.

Contrà, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor.

Ubi, duplex pannus eſt, tunica, & pallium. Cave autem ne duplex iis fuiſſe pallium, cum quibuſdam credas.

Epicurum.] De eo multa Diogen. Laërt. l. 10. Is in animi tranquillitate ac voluptate felicitatem collocabat: cæterùm valdè ſobrius & paucis contentus horti victitabat oluſculis. Plin. l. 19. c. 4. *Jam quidem*, ait, *hortorum nomine in ipſa urbe delicias, agros, villaſque poſſident. Primus hoc inſtituit Athenis Epicurus otii magiſter, uſque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura.*

124. *Curentur dubii*, &c.] Qui tam gravi morbo decumbunt, ut de eorum ſalute dubitetur, ii ſummo indigent Medico: ſic & conſolatione philoſophicâ graviori, qui magnis ærumnis conflictantur. Tu verò, Calvine, leve quid paſſus, à rudi quolibet levioribus remediis curabere.

125. *Venam.*] Scindendam, metaph. id eſt, mentem ob negatam pecuniam ægrè habentem.

Philippi.] Imperiti illius temporis Medici, cujus proinde rudis imò rudior diſcipulus.

Si nullum in terris tam deteſtabile factum
Oſtendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec planâ faciem contundere palmâ;
Quandoquidem accepto claudenda eſt janua damno,
Et majore domûs gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi, quàm funera. Nemo dolorem
Fingit in hoc caſu, veſtem diducere ſummam
Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrymis amiſſa pecunia veris.
Sed ſi cuncta vides ſimili fora plena querelâ;
Si decies lectis diversâ in parte tabellis,
Vana ſupervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipſorum quos litera, gemmaque princeps
Sardonyches, loculis quæ cuſtoditur eburnis:
Te nunc delicias extra communia cenſes
Ponendum; quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.
Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina: confer
Conductum latronem, incendia ſulphure cœpta,

Si demonſtras nullum in orbe facinus eſſe adeò execrandum, ſileo; nec prohibeo te pugnis verberare pectus, neque vultum extensâ manu percucere; quoniam obſtruendæ ſunt fores jacturâ factâ, & graviore familiæ luctu, graviori trepidatione deploratur pecunia quàm mors. Nullus mœrorem ſimulat in ea occaſione, aut *aperiens duntaxat ſupremam chlamydem lacrymis expreſſis oculos fatigat. Sincero fletu lugentur nummi deperditi. At ſi omnes curias paribus querimoniis refertas aſpicis, ſi* poſt *tabulas relectas decies variis in locis, futilia chirographa ligni ſuperflui affirmant* ii *quos convincit ſua ſcriptura, & primarius lapillus Sardonyches: qui thecâ ex ebore ſervatur, jam delicatulum te arbitraris eximendum* à ſorte *vulgari, quòd tu* ſis *natus gallinâ candidâ, nos* verò *ignobiles pulli miſeris ovis exorti. Rem parvam toleras ac levi indignatione ſuſtinendam, ſi vertas aſpectum ad graviora flagitia. Compara immiſſum prædonem, incœptam ſulphure & fraudulentur combuſtionem,*

ANNOTATIONES.

126. *Si nullum in terris.*] Si nihil uſquam fiat tam deteſtabile, quàm id quod pateris, ego te non veto plangere & lamentari.

129. *Quandoquidem accepto,* &c.] Quandoquidem jam moris eſt ridiculi certè, factâ pecuniæ jacturâ ſic lugere, ut in funere propinquorum, imò verò graviùs.

Accepto claudenda eſt janua damno.] In ſignum luctûs ac mœroris, ex recepta conſuetudine: ex veteri Scholiaſte. Alii velut adagium hîc obſervant, hoc ſenſu: nempè ablatis per fures nummis ſerò janua clauditur; pariter & ſtabulum, abacto pecore. Sed non valdè ſenſum juvari hac interpretatione exiſtimo.

132. *Veſtem diducere ſummam,* &c.] Imò tunc præ vero dolore quiſque veſtem omninò dilacerat, nec leviter diſtrahit ſolùm; quiſque lacrymas ubertim erumpentes vix coërcet.

135. *Fora.*] Vel plateas, vel Judicum tribunalia, ubi paſſim queruntur homines fraudem ſibi factam in re pecuniaria.

136. *Si decies lectis,* &c.] Si poſt cautiones ſeu ſchedas obligatorias decies lectas apud diverſos teſtes ſigillatim eas ſubſignantes, poſteà tamen adulterinas audent illas dicere debitores, & affirmare inanes & confictas, reclamante licèt ipſorum chirographo & ſigillo.

137. *Chirographa ligni.*] Ligneas tabulas cerâ illitas, in quibus ſcriptitabant veteres ante inventam chartam.

138. *Gemmaque princeps Sardonyches.*] Sigillum in gemma inſculptum.

139. *Sardonyches.*] Legunt alii, *Sardonychum.* Vide Perſ. Sat. I. v. 16.

140. *Te nunc delicias.*] Alii legunt: *Ten' ô delicias,* &c.

141. *Gallinæ filius albæ.*] Proverb. Id eſt, tu nimirùm ſingulari felicitate natus, cæteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni eſſe ominis annotavi ad Perſ. Sat. 2. v. 1. & ſeq. adde aliud Proverbium, *Mali corvi malum ovum.* Quidam hîc alludi aiunt ad Sueton. Galb. cap. 1. & Plin. Lib. 15. cap. ult. ubi refertur, *In Liviæ Druſillæ gremium demiſſam ab aquila prætervolante gallinam albam.* Alii, ad Ledam ova duo parientem, è quibus alii immortales nati, Caſtor & Pollux; alii mortales, Helena & Clytemneſtra. Sed quid opus ad iſta recurrere?

145. *Conductum latronem.*] Sicarium ad inferendam necem conductum.

Incendia ſulphure cœpta.] Incendiarios, ſacrilegos, templorum ſpoliatores.

Atq; dolo, primos cùm janua colligit ignes:
Confer & hos veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ rubiginis, & populorum
Dona, vel antiquo poſitas à Rege coronas.
Hæc ibi ſi non ſunt, minor extat ſacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ipſam
Neptuni, qui bracteolam de Caſtore ducat.
An dubitet, ſolitus totum conflare Tonantem?
Confer & artifices, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adverſis innoxia ſimia fatis.
Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus urbis
Uſque à Lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi noſſe volenti
Sufficit una domus. Paucos conſume dies, &
Dicere te miſerum, poſtquam illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? Aut quis

quando prius incendium fores concipiunt. Compara etiam illos qui ex antiquo fano rapiunt vaſa rubigine veneranda, & plebis munera, aut coronas à vetuſto Rege collocatas. Quod ſi ea non extant illic, aderit minor ſacrilegus qui eradat coxam Herculis inaurati, ipſumque Neptuni vultum, aut *qui de Caſtore bracteam detrahat. Numquid* enim id facere *vereatur aſſuetus integrum Jovem fundere? Compara quoq; opifices & emptorem toxici? atque detrahendum in mare pelle bovis, cum quo includitur ſimia innocens infeſtâ ſorte. Iſta* verò *quota portio criminum quæ Gallicus Romæ cuſtos auſcultat à Lucifero uſque dum Sol occumbat? Mores hominum ſcire tibi cupienti ſatis erunt ſolæ ædes* illius. *Dies aliquot impende, & cum iſtinc redieris, felicem te affirmare ne dubita. Quis circa Alpes fauces inflatas, vel quis*

ANNOTATIONES.

146. *Primos cùm janua colligit ignes.*] Appoſitâ face cum materia ſulphurata ardet primùm janua, & hinc tota domus. Vide Sat. 9. v. 98.

150. *Hæc ibi ſi non ſunt.*] Si verò in templis deſunt vaſa pretioſa, pocula antiqua, regales coronæ, quæ ſurripere queat ſacrilegus, ſaltem radet ſtatuas & imagines Deorum inauratas.

152. *Bracteolam.*] Tenuem auri laminam, ramenta.

153. *Totum conflare Tonantem.*] Jovis effigiem furto ablatam refundere auſus, ne agnoſcatur.

154. *Artifices, mercatoremque veneni.*] Veneficos.

155. *Deducendum corio bovis in mare.*] Parricidas culeo inſui, ac projici in mare ſolitos. Vide Annot. Sat. 8. v. 214.

156. *Innoxia ſimia.*] Quæ adverſante fato quamvis innocens & parentes non occiderit, parricidarum tamen ſupplicii eſt particeps.

157. *Gallicus.*] Rutilius Gallicus ſub Domitiano urbi præfectus, rerum capitalium cognitor & judex. De eo Statius Sylv.

Quem penes intrepidæ mitis cuſtodia Romæ.

158. *A Lucifero.*] A mane ad veſperam. Vide Sat. 8. v. 12.

160. *Sufficit una domus.*] Nempè Rutilii Gallici domus, in quam confluunt ad jus rei omnes.

Paucos conſume dies, &c.] In domo iſta dies aliquot contemplare urbis miſerias, flagitia, illuviem malorum, atque adeo tot calamitoſos; & poſteà, ſi audes, dic te miſerum. Certè illorum comparatione te felicem potiùs dixeris.

162. *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus.*] Quis ſtrumoſos in Alpibus, Quis in Meroë fœminas ingentibus mamillis admiretur? Nemo ſanè, quippe ſunt ea illic vulgaria. Cur igitur ô Calvine, miraris injuriam tibi factam, cùm Romæ nihil frequentius ſit fraudibus, perjuriis, aliiſque ſceleribus?

Tumidum guttur.] Plin. Lib. 11. c. 37. *Guttur homini tantùm & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerumque vitio.*

In

In Mercë crasso majorem infante mamillam?
Cœrula quis stupuit Germani lumina? Flavam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?
Nempè quòd hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus à sæva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiere: sed illic,
Quanquam eadem assiduè spectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

apud Meroën mammam stupet grandiorem pingui infante? Quis miratus est oculos Germanorum glaucos, capillos flavos, atque humido cincinno cornua intorquentes? Nimirùm quia universis his ea par est indoles. Ad repentinas aves Thraciæ, ac nebulam insonantem Pygmæus militans procedit in armis exiguis: dein inferior adversario, & in altum sublatus à grue dira portatur incurvis unguibus. Si cernas istud in nostra regione, cachinno moveberis: ibi verò quamvis paria semper videantur certamina, nullus cachinnatur, ubi omnis turma non est major uno pede.

ANNOTATIONES.

163. *In Meroë crasso majorem infante mamillam?*] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De *Meroë*, vide quæ nos ad Sat. 6. v. 527.

164. *Cœrula quis stupuit Germani lumina*, &c.] Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, *His esse truces ac cœruleos oculos, rutilas comas*, ait.

165. *Madido torquentem cornua cirro.*] Quis item stupuit, in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos: atque unguentis delibutos & madentes: atqui rarà tantùm demirari homines solent.

167. *Ad subitas Thracum volucres*, &c.] Cùm subitò gruum agmen apparet, ac velut nubes volat clangendo ac strependo, impetitque Pygmæos. Vide Athen. lib. 9. cap. 11.

Thracum volucres.] Grues, quæ ad Strimonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Plin. Lib. 10. c. 23. cit. sic describit: *Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad prospiciendum, altè: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens indiligentiam coarguat*, &c.

168. *Pygmæus parvis currit*, &c.] A πυγμὴ, vel πυγμῶν, *cubitus*, Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 3. Plin. Lib. 4. c. 11. in Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, & illinc à gruibus fugatam. Et Lib. 7. cap. 2. sic habet: *Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, & ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis vivere Pygmæos tradit.* Idem Lib. 10. cap. 23. *Inducias*, inquit, *habet gens Pygmæa abscessu gruum*, &c. Gell. Lib. 9. cap. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos & quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportunè admodùm venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprimè diligens: vulgò, *le Mercure Galant*. Is mense Aprili 1683. Menstrualibus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert. Gabaretus, inquit, cum navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proximè elapso: atque in Americam vela faciens, Martinicam Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram præterlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminùs, *Montem Sanctæ Marthæ*, vulgò, *Sierras Nevadas*, à nivibus quibus nunquàm non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta leucis à maritimo litore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem & clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, victitantque suos intra fines, à finitimis populis omninò segregati: ubi verò nostræ magnitudinis homines aspiciunt, diffugiunt protinùs suas in cavernulas atque latibula. Porrò quàm religionem colant minimè compertum, &c.

An nullum erit supplicium hominis pejerantis, ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, & ad *libitum nostrum interfici: quid ultrà cupiat iracundia? Nihilominùs damnum illud perseverat, neque salvum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum* est *ipsâ vitâ suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Demûm* vel *minima ansa satis est iracundiæ. Chrysippus non pariter loquetur, neque mansuetus animus Thaletis, & vetulus suavi Hymetto proximus, qui cicutæ portionem in dira catena sumptæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens* ad *justum, pedetentim excludit multa vitia & cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ & abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta. Proinde ita conclude: quod nullus plus delectatur ultione quàm mulier. Nibilominùs quare tu illos arbitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucis facinoris conscius,*

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia. Quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas,
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti

ANNOTATIONES.

174. *Nullane perjuri capitis,* &c.] An ergo non punietur, an impunè abibit ejusmodi scelus?

175. *Abreptum crede hunc,* &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: pro certo habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientiâ, torquente, jugulante; adeoque id quod optas dante.

178. *Sed corpore trunco,* &c.] At corpore velles mulctari potiùs, Prolepsis.

181. *Nempe hoc indocti,* &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant; non ita verò sapientes.

184. *Chrysippus.*] Stoicus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. 6. v. ultimo.

Mite Thaletis ingenium.] Thales unus è septem Græciæ Sapientibus, injuriarum patientiam, ut & cæteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. Lib. 1.

185. *Dulcique senex vicinus Hymetto.*] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optimi copiam habet.

186. *Qui partem acceptæ,* &c.] Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1. & 2.

187. *Accusatori nollet dare,* &c.] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori.] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere, Nimirùm quia *nemo læditur nisi à seipso.*

188. *Paulatim vitia, atque errores exuit,* &c.] *Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum.* Cicero Tusc. 5. n. 5.

189. *Quippe minuti,* &c.] E contrà magni est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

192. *Vindictâ nemo magis gaudet, quàm fœmina.*] Hæc enim quò imbecillior, eò faciliùs irâ & ultionis cupiditate vincitur.

192. *Cur tamen hos tu evasisse putes.*] Age verò, meritas pœnas, & justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. 97. *Prima & maxima peccantium pœna est, peccâsse: secundæ verò pœnæ sunt timere semper & expavescere, & securitati diffidere: & fatendum est mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illic tormentorum esse, eo quòd perpetua illam sollicitudo urget ac verberat,* &c.

Mens

Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò sævior illis,
Quas & Cæditius gravis invenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia Vates;
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, & fraudem jure tueri
Jurando: quærebat enim quæ Numinis esset
Mens: & an hoc illi facinus suaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus; & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramq; probavit,
Extinctus totâ pariter cum prole domoque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit?
Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat;
Faucibus ut morbo siccis, interque molares

& occultis ictibus verberat cruciante mente secretum flagrum incutiente. At suum testem diu noctuque ferre in animo, grave est supplicium longeque durius iis quæ excogitavit severus etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuipiam Pythia fatidica responsum dedit: non inultum olim futurum, quoniam ambigeret creditum non reddere, ac fallaciam asserere perjurio. Explorabat nimirùm quod foret Dei consilium, atque utrum Phœbus ei suggereret istud scelus. Restituit igitur per *formidinem, non* per *indolem: ac nihilominùs integrum responsum penetralis fano congruum & verax expertus est,* periitque *simul cum omni sobole, atque familiâ, & cognatis, antiquo licèt genere propagatis. Eam fert animadversionem consilium duntaxat* scelus *patrandi. Quisquis enim apud se meditatur arcanum aliquod facinus, perpetrati culpam contrahit:* quid autem, *quæso, si tentata perfecerit? Continua sollicitudo* nequidem *per cœnam desinit; arido gutture, sicut* in *ægritudine;*

ANNOTATIONES.

197. *Cæditius, Rhadamanthus.*] *Cæditius* erat Judex valdè severus, tempore Vitellii. De eo Sat. 14. *Rhadamanthus* unus ex inferorum Judicibus. Vide Sat. 1. v. 10. ad vocem, *Æacus.*

198. *Nocte dieque suum gestare in pectore testem.*] Conscientiam non testem solùm, sed etiam judicem, carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

199. *Spartano cuidam respondit,* &c.] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob justitiæ famam, Milesius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam deposuit, eâ lege, ut qui certam notam exhibens nummos reposceret, hos statim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui deposuerat: notam ostendunt, repetuntque id quod fuerat à patre depositum. Tum verò Glaucus tergiversari, & dicere se non reminisci; facturum tamen quod justum est, intra menses quatuor, si reminiscatur. Abeunt Milesii amissam pecuniam existimantes. Interim ille Delphos pergit, consulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo respondit: vel ob hoc quòd dubitârit depositum restituere, pœnis fore obnoxium: nam par esse flagitium, Deum tentare, ac perpetrâsse. His verò territus Glaucus Milesios accersit, atque pecuniam creditam restituit: neque pœnas effugit tamen: sed extincta illius progenies, & ex Sparta radicitùs extrita est. Hæc ex Herodot. Lib. 6.

Pythia.] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius à Pythone serpente sagittis confecto. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 8. Porrò illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationis afflabatur spiritu, indeque responsa reddebat.

200. *Quod dubitaret depositum retinere,* &c.] Tantùm quòd anceps fuisset redderetne depositum, an repetentes defraudaret.

204. *Reddidit ergo metu,* &c.] Ergo depositum restituit Glaucus ob incussum ab Oraculo timorem, non ob justitiæ fideique reverentiam.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ;
Oderunt peccare boni virtutis amore.

205. *Adyti.*] Intimus Fani recessus *adytum* vocatus, ab α priv. & δύω, *ingredior*: nec enim fas erat cuilibet illuc subire, sed Sacerdotibus tantùm.

212. *Molares.*] Dentes majores à molendo cibo atterendoque dicti.

atque escâ sub molaribus augescente. Verùm infelix respuit merum: sordet Albanum antiquum vetustate exquisitum. Si *suavius exhibeas, plicæ multiplices in frontem coëunt quasi acerbo Falerno productæ.* Quod *si casu somnum exiguum noctu concessit anxietas, ac per omnem modo lectum conversi arcus requiescunt, statim fanum atque altaria. Dei læsi, quodque majoribus, animum laboribus premit, te aspicit inter soporem; effigies tua religiosa, atque humanâ grandior percellit trepidantem, & adigit confiteri. Isti sunt qui pavent atque expallescunt ad cuncta fulgetra, quoties intonat,* ferè *expirantes singulis fragoribus aëris, tanquam non casu, neque flatuum furore, sed indignabundus ignis in terras decidat atque ulciscatur.* Si *hæc procella non læserit, posterior formidatur majori anxietate,*

Difficili crescente cibo. Sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si fortè indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt,
Continuò templum, & violati Numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem sudoribus urget)
Te videt in somnis. Tua sacra & major imago
Humanâ turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmure cœli;
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, curâ graviore timetur

ANNOTATIONES.

213. *Difficili crescente cibo.*] Dum meus ægrè habet, & corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea & fastidio, cùm non nisi difficulter deglutitur.

214. *Albani veteris pretiosa senectus,* &c.] Nec sapit ei vinum licèt optimum è collibus Albanis. Vide Sat. 5. v. 33. ibique annotata.

215. *Densissima ruga cogitur in frontem.*] Frons caperatur, ob mœrorem, & animi æstus quos patitur.

216. *Velut acri ducta Falerno.*] Quasi aceto; vel quòd Falernum, per se mite & jucundum, ipsi austerum & acre videatur. Vide Sat. 4. v. 138. annot.

219. *Continuò templum,* &c.] Cruciatur animus, dum ei semper observatur templum in quo perjuravit, Deosque violavit. Maximè verò torquetur, cùm tu menti ejus redis; & cùm præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

Sacra.] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

221. *Major imago humanâ.*] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. cap. 1. *Hostem,* inquit, *frequenter cæsum ac penitùs in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi* (Drusus nempè Claudii pater) *quàm species barbaræ mulieris humanâ amplior, victorem tendere ultra sermone Latino prohibuisset.*

222. *Fateri.*] Fraudem, perjurium, meritas pœnas.

223. *Ad omnia fulgura pallent.*] Sic Caligula Sueton. cap. 51. *Ad minima tonitrua & fulgura connivere, caput obvolvere, ad majora verò proripere se à strato, & sub lectum condere solebat,* &c. Quædam tamen fulgura ac tonitrua boni fuisse ominis creditum, ut quæ ex sinistra parte, item quæ ab Ortu veniunt. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 13. & 27.

225. *Fortuitu.*] Ex opinione Epicureorum, qui expunctâ divinâ providentiâ, casui & Fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie.] Ex nubium ac ventorum conflictu & collisione Vet. Schol. Sic & Plutarch. de Homero ait, cùm in nube ventus includitur, eamque vi perrumpit, tonitrua fulguraque gigni, & simul emitti fulmen. Observandum itaque hîc loqui Juvenalem ex opinione vulgi: nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam aëris regionem elata, nubibus constricta colluctatur ut erumpat: fulgur autem, cùm sicca illa exhalatio motu rarescit ignescitque, & per nubem exit & emicat: denique fulmen esse exhalationem illam compactam & accensam, quæ magno impetu & fragore nubes effringit, sæpè in terras delabitur, ac modò ingenti strage quævis perrumpet, modo incendio absumit.

226. *Vindicet ignis.*] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

Proxima

Proxima tempeſtas; velut hoc dilata ſereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt à Numine; ſaxa Deorum
Hæc, & tela putant. Pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & Laribus criſtam promittere galli
Non audent. Quid enim ſperare nocentibus ægris
Conceſſum? Vel quæ non dignior hoſtia vitâ?
Mobilis & varia eſt fermè natura malorum.
Cùm ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia: quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire, peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? Quando recepit
Ejectum ſemel attritâ de fronte ruborem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem, ſcopuloſque frequentes

quaſi reſervata poſt aliud ſudum. Deinde ſi incipiunt ſentire tormentum lateris cum febricula inſomni, languorem putant ſuis corporibus immiſſum à Diis adverſis, eos Numinum lapides & jacula exiſtimant. Fano vovere balans animal, & Penatibus galli criſtam timent polliceri. Nam quid exſpectare licet ſceleratis ægrotantibus? Aut quæ victima non magis meretur vivere? Improborum indoles mutabilis eſt utplurimùm & inconſtans. Quando ſcelus patrant, exſtat firmitudo: admiſſis denique flagitiis auſpicantur intelligere quid licitum atque illicitum. Nihilominus ad culpatos actus redit indoles firmata, nec facilis immutari. Ecquis enim præſtituit ſibi modum criminibus: ecquando recuperavit pudorem è fronte perfricta exutum? Ecquis eſt hominum, cui tu ſcelus unicum ſatis eſſe perſpexeris? Noſter defraudator mittet pedes in catenas, & obſcuri ergaſtuli uncum perferet, vel cautes & ſaxa Ægæi maris ſummis ex-

ANNOTATIONES.

229. *Lateris vigili cum febre dolorem.*] Pleuritida, ſeu lateralem morbum, cum febre ſomnum adimente ob nimios æſtus.

231. *Saxa Deorum hæc, & tela putant.*] Quibus petunt improbos ac mulctant Dii.

232. *Pecudem ſpondere ſacello non audent.*] Ovem non audent vovere pro ſanitate à Diis impetranda, qui ſe illis nôrunt exoſus, adeoque deſperant quidquam ab eis conſequi.

233. *Criſtam galli.*] Id eſt, criſtatum gallum, quem Laribus & Æſculapio ſolebant mactare, præſertim à morbo convaleſcentes. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 12. & 13.

235. *Quæ non dignior hoſtia.*] Quàm ſceleratus homo, pro cujus ſalute voveretur.

237. *Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt ſentire, &c.*] Poſtquam ſcelus eſt admiſſum, tum ejus gravitas ſentitur, quod antea blandum ac ſuave cupido ac libidinoſo videbatur.

239. *Ad mores natura recurrit.*] Horat. Lib. 1. Epiſt. 10.

Naturam expellas furcâ, tamen uſque recurret.

240. *Fixa & mutari neſcia.*] Obfirmata conſuetudine peccandi. S. Auguſtin. Confeſſ. Lib. 8. cap. 5. *Suſpirabam,* inquit, *ligatus non ferro alieno, ſed meâ ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate perverſâ facta eſt libido, & dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus.*

244. *Dabit in laqueum veſtigia, &c.*] Etſi impunè perfido fuit prius flagitium, paulilper exſpecta: ſtatim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utriſque dabit pœnas, ſeu exilio, ſeu capite mulctatus.

245. *Nigri patietur carceris uncum.*] Carceris tædia & horrorem feret, ibique unco ferreo conſtringetur, vel inde trahetur unco, & raptabitur ad ſcalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notàvi in Sat. 10. v. 66.

246. *Maris Ægæi.*] Vide Annot. ad Perſ. Sat. 5. v. 142.

Rupem ſcopuloſque.] Ad ſcopuloſas iſtas Inſulas, in quibus exulent inſignes Rei bene multi procul hinc deportabitur.

torribus notissima. Lætaberis acri supplicio exosi nominis, ac denique hilaris confitebere, neque surdum, neque par Tiresiæ esse ullum Numinum.

Exulibus magnis. Pœnâ gaudebis amarâ
Nominis invisi. Tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.

ANNOTATIONES.

247. *Pœna gaudebis amarâ,* &c.] Tùm certè cum ingenti gaudio accipies graviter & justè plecti invisum tibi hominem depositi raptorem. Tum verò Deos non ampliùs incusabis, quòd scelera non vindicent, quòd sceleratis parcant, ut modò faciebas.

249. *Surdum.*] Quasi tua Dii vota non audiérint vindictam poscentis.

Tiresiam.] Id est, cœcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderent Dii, aut certè conniverent ad perjuria, & alia tot improbè facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excœcato, vel, ut alii volunt, à Pallade. Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

SATIRA XIV.

INTERPRETATIO.

O Fuscine, multa sunt & lævam existimationem merentia, & rebus mundis labem & rugam inurentia, quæ genitores ipsi docent ac ingerunt filiis. Si perniciosa alea delectat vetulum, etiam ludit hæres bullam gerens, & similia versat instrumenta mediocri pyrgo. Neque meliorum de se expectationem ulli cognato dabit puer, qui tubera humi scalpere,

PLURIMA sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,

ANNOTATIONES.

1. *Plurima sunt,* &c.] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus & ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine.] Is quisnam fuerit haud benè patet.

2. *Nitidis maculam ac rugam figentia rebus.*] Res ex se bonas corrumpentia.

Ac rugam.] Quidam legunt, *læsuram.* Nonnulli etiam Codices post primum versum habent:

Et quod majorum vitia sequiturque minores.

Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est, è titulo vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 15.

3. *Traduntque parentes.*] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sanè juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: & qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imò peccandi esse ipsis auctores & magistros. Et Quintil. Lib. 1. cap. 2. *Utinam,* inquit, *liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit? . . . . Ante palatum eorum quàm mores instituimus . . . . Gaudemus si quid licentiùs dixerint . . . . . . Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse,* &c.

4. *Hæres Bullatus.*] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 31.

5. *Parvo.*] Ætati, & parvæ suæ manui apto.

Arma.] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo.] Pyrgo, turriculâ, pyxide corneâ oblongâ, è qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. 3. v. 30. Annot.

7. *Radere tubera.*] Expurgare, & in cibum parare, & condire. Vide Annot. ad Sat. 5. v. 116.

Boleum

Boletum condire, & eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et canâ monstrante gulâ. Cùm septimus annus
Transierit, puero nondum omni dente renato.
Barbatos licèt admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, & à magna non degenerare culina.
Mitem animum, & mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animos servorum, & corpora nostrâ
Materiâ constare putat, paribusque elementis:
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, & nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphat.s trepidi laris, ac Polyphe-
mus?

fungos condire, atque pari jusculo immersas perfundere ficedulas crudius est nugatore patre atque albâ ingluvie docente. Statim ac juvenis annum septimum excesserit, necdum exortis cunctis dentibus, quamvis hinc millenos præceptores barbâ insignes adhibeas, totque illinc, nunquam non volet grandi apparatu cœnare, & à pingui coquina non deficere. An Rutilus mansuetum docet ingenium, indolemque temperatam paucis vitiis; atque famulorum mentes, & corpora, materiâ nostrâ, & principiis similibus conflata existimat; *an verò crudelem esse monstrat, qui sævo delectatur verberum sonitu, ac nullam Sirenem confert flagris,* velut *Antiphates & Polyphemus domûs timidæ?*

ANNOTATIONES.

8. *Boletum.*] Vide cit. Sat. 5. v. 147.

Eodem jure.] Eodem condimento, quo boletum & tubera.

9. *Ficedulas.*] Aviculas boni succi, de quibus Athen. Lib. 2. cap. 24. & Plin. Lib. 10. cap. 29. Nullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere, ex placito & palato luxuriosorum, affirmat Lib. 15. cap. 8. A Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quòd eâ saginetur.

Martial. Lib. 13. Epigram. 49.

Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus uvis,
Cur potiùs nomen non dedit uva mihi?

Nebulone.] Guloso, lurcone, luxurioso.

10. *Canâ monstrante gulâ.*] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licèt & canescentibus capillis sibi temperante.

11. *Dente renato.*] Macrob. Lib. 1. in Somn. Scip. cap. 6. ait, *Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emerserant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.* Sic & Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno septimo decidere, aliosque suffici.*

12. *Barbatos.*] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1.

13. *Cupiet lauto cœnare paratu,* &c.] Sicut à teneris assuevit, ita grandior lautè vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. *Vetus consuetudo naturæ vim obtinet.* Et de Finib. *quasi altera natura est,* inquit. *Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;* ut ait idem Cicero Tusc. 2. n. 40.

Virgil. Georgic. 2.

Adeo in teneris consuescere multum est.

Horat. Lib. 1. Epist. 2.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

15. *Mitem animum,* &c.] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos.] Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est
Qui minimis urgetur.

16. *Animos servorum.*] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatam hominis cujuscunque animam, ex D. Augustino asserit Cœl. Rhodig. Lib. 2. cap. 22. Eo quòd si ex elementis constaret, sanè foret corporea. Porrò immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solùm Christianâ certum est, sed & Sapientes Ethnici agnovêre. Vide Cœl. Rhodig. cit. cap. & seq.

Nostrâ.] Eadem, quâ nos.

17. *Paribusque elementis.*] Aquâ, terrâ, aëre, igne, simul commixtis.

18. *Rutilus.*] An is, de quo non semel initio Sat. 11.

19. *Nullam Sirena flagellis comparat.*] Nullius cantum Sirenis, suavem licèt, æquè audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena.] Vide Sat. 9. v. ultimo.

20. *Antiphates trepidi laris,* &c.] Familiæ suæ tam metuendus ac formidabilis, quàm fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopum unus.

Antiphates.] Vide Homer. Odyss. 10.

Laris.] Vide Annot. Sat. 8. v. 14.

Polyphemus.] Vide Sat. 9. v. 64.

Tum felix quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Exspectas ut non sit adultera Largæ
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam citò, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinœdis
Sic natura jubet: velociùs & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeunt animos auctoribus. Unus, & alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan.
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt;
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis; hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur

Is tunc beatus, quando quispiam accersito carnifice aduritur laminâ *ferrea candenti, ob lintea bina* surrepta. *Quid puero suggerit* qui *gaudet strepitu vinculorum, quem valdè juvant notata mancipia, agreste ergastulum? An* speras *ut mœcha non sit Largæ nata, quæ matris adulteros recensere nunquam adeo velociter, neque festinatione tantâ enumerare queat, ut non tricies respiret?* Dum esset *adolescentula, fuit conscia parenti; jam illâ docente ceratas* tabellas *parvas perscribit, atq; ad adulterum deferri mandat* per *eosdem* . . . *Ita natura præcipit; promptiùs ac faciliùs depravant nos familiaria scelerum exempla, quoniam mentem penetrant summis suasoribus. Ea fortasse contemnant unus vel duo pueri, quibus industriâ propitiâ,* atq; ex *argillâ nobiliore firmavit animos Prometheus? at alios abripiunt evitanda parentum exempla, & diuturni criminis rota pridem ostensa abducit. Ergo fuge culpanda. Nam istius etiam una est efficax causa, ut non scelera nostra imitentur*

ANNOTATIONES.

21. *Tum felix quoties,* &c.] Quoties occasionem sæviendi nanciscitur, toties lætus ille est.

23. *Catenæ.*] Servo injectæ & impactæ.

24. *Inscripta ergastula.*] Metonym. pro servis in ergastulo compeditis, in fronte verò candenti ferro seu cauterio inustis, ac certis literis aut stigmate notatis & compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem 2. Offic. n. 25. *Stigmatiæ,* vel *Stigmatici,* vocantur. Plin. mox citand. *Inscripti vultus;* Plaut. & Apul. Metam. 9. *Literati.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap ult. & Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Ergastula.] Vide Sat. 6. v. 150.

Carcer Rusticus.] Seu quòd servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson, Lib. 2. cap. 9. seu quòd operi rustico addicebantur. Hinc Plin. Lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes,* inquit, *damnatæ manus, inscripti vultus rura exercent.* Et cap. 6. ejusdem Libri, *coli rura ab ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus.*

25. *Largæ.*] Adulteræ famosæ illo ævo.

26. *Nunquam maternos dicere mœchos.*] Adeò sempè multi sunt.

29. *Ceras pusillas.*] Ætati & manui accommodatos pugillares.

30. *Dat eisdem ferre.*] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mœchos.

32. *Magnis auctoribus.*] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum atque auctoritas. Cic. Epist. Lib. 4. ad Ser. Sulpic. Epist. 3. *Quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant.*

34. *Forsitan hæc spernant,* &c.] Prava exempla parentum pauci fortè abhorreant juvenes benenati, & ad virtutem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi, *ad deteriora faciles sumus,* inquit, &c.

35. *Titan.*] Vide Ovid. Metam. 1. Fab. 2. & quæ notavi ad Sat. 4. v. 133. Item Sat. 8. v. 132. ad vocem, *Titanida.*

36. *Fugienda.*] Pessima, improba.

37. *Orbita.*] Propriè orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. Lib. 2. Epist. 21. ubi ait, *Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.* Hîc verò significat, consuetum agendi morem, & quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

38. *Damnandis.*] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel,* pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

39. *Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur.*] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat à vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

3 Ex

Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes ſumus; & Catilinam
Quocunque in populo videas, quocunque ſub axe.
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus uſquam.
Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt. Procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempſeris annos:
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.
Nam ſi quid dignum Cenſoris fecerit irâ,
Quandoquidem ſimilem tibi ſe non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, & cum
Omnia deteriùs tua per veſtigia peccet,
Corripies nimirùm, & caſtigabis acerbo
Clamore, ac poſt hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora ſenex, vacuumque cerebro

ex nobis orti: quia cuncti ſumus faciles *doceri, & æmulari fœda atque perverſa. Catilinam verò cernas qualibet in gente, quavis in regione, at neque Brutus aderit uſquam, neque Bruti avunculus. Nil turpe dictu vel aſpectu eam domum attingat, in qua eſt adoleſcentulus. Longè illinc, longè iſtinc lenonum juvenculæ & cantiones paraſiti noctem* comeſſendo *traducentis. Summa habenda eſt* erga *puerum obſervantia. Si moliris aliquid fœdum, ne tu puerili annos ſpreveris; verùm te crimen admiſſurum impediat filius* licèt *juvenculus. Etenim ſi quidpiam Cenſoris animadverſioni obnoxium egerit, quia ſe parem tibi exhibebit non ſolùm corpore vel faciei,* ſed *etiam indolis filius; & quando nihil non pravè faciet ad tuum exemplum, redargues ſcilicet atque objurgabis acri vociferatione, deinde verò codicillos immutare tentabis. Unde tibi* ſumes *frontem ac patris auctoritatem, quandoquidem vetulus deteriora perpetras:*

ANNOTATIONES.

41. *Catilinam quocunque in populo videas.*] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos, Seneca ad Lucil. Epiſt. 97. *Omne tempus Clodius, non omne Catones fert.*

Catilinam.] Catilinæ ſimiles, flagitioſos, patriæ hoſtes, omni ſcelere inquinatos. Vide Ciceronem, Saluſtium, &c.

42. *Axe.*] Orbem terræ velut axe volvi qui duobus hinc cardinibus ſuſtineatur, Arctico & Antarctico, Geographi finxere.

43. *Brutus.*] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. 5. 37.

Bruti avunculus.] Cato Uticenſis, cujus ſoror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. 2. v. 40. Annot.

45. *Puellæ Lenonum.*] Meretrices.

46. *Paraſiti.*] Vide Sat. 1. v. 139.

47. *Maxima debetur puero reverentia.*] Plutarch. in Vita Catonis Cenſorii, refert eum præſente puero filio, ſic a verborum turpitudine temperâſſe, velut arbitris virginibus Veſtalibus locuturus fuiſſet: neque cum filio unquam laviſſe, quod & tunc à Romanis factitatum.

48. *Nec tu pueri contempſeris annos.*] Ne exiſtimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium qui valdè juvenis ſit & mali ignarus. Imò vel ob hoc abſtine, quòd ætas illa eſt in vitium flecti facilis, & quaſi cerea, ut ait Horatius ad Piſones, v. 163.

52. *Morum quoque filius.*] Hæres & æmulus paternæ Improbitatis.

55. *Poſt hæc tabulas mutare parabis.*] Quâ frontè minaberis teſtamenti mutare tabulas, & illum exhæredare ob flagitia? Agell. Lib. 1. cap. 6. *Parentes, ſi pergunt liberi errare, bonis exhæredant*; *inquit Metellus.*

56. *Frontem libertatemque parentis.*] Severitatem atque audaciam caſtigandi, qualis patrem decet.

57. *Vacuumque cerebro.*] Carens mente & ſapientiâ. Nam ex Macrob. Lib. 7. cap. 5. *Cerebrum conſilii ſedes eſt.* Et cap. 9. *Animæ habitatio eſt in cerebro, indeque ſenſus ingeruntur & gubernantur.* Et Plin. Lib. 11. cap. 37. *Cerebrum eſt velut arx ſenſuum: huc venarum omnis à corde vis tendit, hîc deſinit: hîc culmen altiſſimum, hîc mentis eſt regimen.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 2. cap. 28. & abibi.

Jampridem caput hoc ventoſa cucurbita quærat?
Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum:
Verre pavimentum; nitidas oſtende columnas;
Arida cum totâ deſcendat aranea telâ:
Hic lavet argentum; vaſa aſpera tergeat alter.
Vox domini fremit inſtantis, virgamq; tenentis.
Ergo miſer trepidas, ne ſtercore fœda canino
Atria diſpliceant oculis venientis amici,
Ne perfuſa luto ſit porticus; & tamen uno
Semodio ſcobis hæc emendat ſervulus unus.
Illud non agitas, ut ſanctam filius omni
Aſpiciat ſine labe domum, vitioq; carentem?
Gratum eſt, quod patriæ civem populoq; dediſti,
Si facis, ut patriæ ſit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

atque vento plena cucurbitula jamdudum inveſtigat caput illud tuum *inane? Cùm hoſpes adventas nullus famulorum erit otioſus. Pavimentum expurga,* inquies, *mundas exhibe columnas; ſicca aranea dejiciatur cum omni tela: iſte abluat argentea* vaſa: *alius inæqualia vaſcula abſtergat. Clamor obſtrepit heri urgentis, & virgam intentantis. Times igitur ô infelix, ne veſtibulum caninis ſordibus inquinatum offendat oculos familiaris accedentis,* neve *xyſtum cæno ſit aſperſum: ac nihilominùs famulus unicus ea purgat uno pulviſculi ſemimodio. Hoc* verò *non laboras, ut filius puras ædes videat abſque ulla macula, & ſcelere vacantes? Placet quòd civem donâſti patriæ & plebi, modò efficias ut evadat patriæ utilis, ruri fructuoſus, aptus adminiſtrandis cùm militiæ tùm otii negotiis.*

ANNOTATIONES.

58. *Caput hoc ventoſa cucurbita quærat.*] Id eſt, tuum caput malè ſanum eget cucurbitâ, ſive cucurbitulâ, quâ inciſo occipitio abhibitâ, curetur tua phreneſis: Ex Corn. Celſ. Lib. 3. c. 18.

Ventoſa cucurbita.] Levis, tenuis, cava.

Cucurbita.] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum inſaniæ mederi: adeoque hîc intelligi cucurbitam, maximè ſylveſtrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus & facultatibus Plin. Lib. 20. cap. 3. &. alibi. Athenæus autem Lib. 2. cap. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum ſuccum generare, &c. Alii volunt hîc à Juvenale deſignari cucurbitulam, Gallicè *VENTOUSES.* Anglicè autem *A CUPPING-GLASS.* Iſtud nomen Cucurbita, vel à cucurbitæ ſimilitudine, vel quòd è cucurbitis facta ſint primùm ea vaſcula, quæ ſubinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores & ſanguinem, levi interdum ſcarificatione, aut etiam ſine illa, educendos. Vide Corn. Celſ. Lib. 2. cap. 11. Plin. lib. 32. cap. 10. *Eadem eſt,* inquit, *earum* (hirudinum) *curatio quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda ſanguine, ſpiramentaq; laxanda.* Plutarchus Lib. *de animi tranquillitate,* affert exemplum cucurbitularum, quæ peſſimum humorem è carne ad ſe trahunt. At in Quæſt. Platon. circà medium ita rem explicat: Πρῶτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ περιληφθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἀὴρ ἐκπυρωθεὶς, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κενὴν χώραν, (οὐ γὰρ ἐστὶν) εἰς δὲ τὸν περιεστῶτα τὴν σικύαν ἔξωθεν ἀέρα, κἀκεῖνον ἀπέωσεν. ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ τοῦτο πάσχων ἀεὶ καὶ ἄγων ὁ ἔμπροσθεν ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν, οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων; ἧς ἡ σικύα δέδρακται. καὶ ἀναζέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν σικύαν. *In cucurbitula ſic ſe res habet: Aër in illa comprehenſus, poſtquam adhæſit carni, factus per calorem ſubtilior poris ænei vaſis, effert ſe non vacuum in locum (nullus enim eſt) ſed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumſtat, eumque diſpellit: hic verò eum qui ante ipſum eſt: Idque patiens aſſiduè agenſque aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita verò circumfuſus carni, quam cucurbitula prehendit, vellicans ſimul humorem in cucurbitulam exprimit.*

61. *Aranea.*] Vide Plin. Lib. 11. cap. 24.

62. *Hic lavet argentum.*] Legunt quidam: *læve argentum*; id eſt, politum, nullâque cælaturâ aſperum & inæquale.

Aſpera.] Ob extantia ſigna inſculpta, anaglypha.

67. *Semodio ſcobis hæc emendat,* &c.] Id eſt, & tamen totam domum everrens, & ſingula tergens ac deradens ſervus vix inde ſcobis auferet ſemodium, ſeu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

70. *Gratum eſt, quod patriæ civem,* &c.] Quòd genueris filium, modò ille futurus ſit aliquando patriæ utilis, benè eſt.

Plurimùm

Plurimùm enim intererit quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus inſtituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ :
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, & canibus, crucibuſque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hinc eſt ergo cibus magni quoque vulturis, & ſe
Paſcentis, propriâ cùm jam facit arbore nidos.
Sed leporem ; aut capream, famulæ Jovis, & generoſæ
In ſaltu venantur aves : hinc præda cubili
Ponitur : inde autem, cùm ſe matura levabit
Progenies ſtimulante fame, feſtinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam guſtaverit ovo.
Ædificator erat Centronius, & modò curvo
Litore Caietæ, ſummâ nunc Tiburis arce,

Nam valdè refert quibus illum tu diſciplinis quibuſque inſtitutis informes. Ciconia pullos alit anguibus & lacertis per remotos agros repertis ; hi acceptis alis inveſtigant ejuſmodi animantes, vultur mortuos *equos & canes, & patibula dimittens ad pullos advolat, & cadaveris fruſtum portat. Illinc igitur eſca eſt grandis etiam vulturis ſeque metipſum nutrientis; quando jam nidum exſtruit, in arbore peculiari. A leporem vel capream in ſilva captant miniſtræ Jovis, ac nobiles volucres. Inde præda nido collocatur. Quando verò ſe hinc efferet adulta proles, ex itante eſurie, properat ad eam prædam quam ovo diſcluſo ſtatim delibavit. Centronius erat ædificandi* cupidus, *& jam incurvâ Caietæ ripâ, jam alto vertice Tiburis.*

ANNOTATIONES.

73. *Quibus hunc tu moribus inſtituas.*] Plutarchus antè citatus de Inſtitutione liberorum, optimè affirmat, naturæ bonitatem ſocordiâ labefactari, contrà verò pravam licèt indolem doctrinâ & inſtitutione emendari : adeò valent ſedulitas & labor. Vide ſuprà.

74. *Serpente ciconia pullos nutrit,* &c.] Probat exemplis, ſumptam à teneris annis conſuetudinem, præſertim à parentibus inditam, retineri in adulta ætate.

Ciconia.] Plutarch. Quæſt. Convival. Lib. 8. cap. 7. ait Ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, ſiquidem inſidiantes rubetas & angues circumvagans perimit. Idem de Iſide, ait, Theſſalis coli ciconias ob ſerpentes deletos. Similiter & Plin. Lib. 10. cap. 23. Tantum ciconiis honorem in Theſſalia fuiſſe, ut eas occidiſſe, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambroſio Hexameron Lib. 5. cap. 16. & Cœl. Rhodig. Lib. 11. cap. 17. Ciconia Romano uſu *pia* vocatur, quòd pulli parentibus jam ſenio confectis, nec alimenta ſibi conquirere valentibus opem & victum ſuppeditant. Hinc à Petronio ciconia nuncupatur, *pietatis cultrix.*

76. *Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.*] Pulli ciconiæ jam pennati veſcuntur item ſerpentibus.

77. *Vultur.*] Vide Annot. Sat. 4. v. 111. ad vocem, *Vulturibus.*

Crucibuſque relictis.] In quibus pendent humana cadavera, quorum eſt avidus.

79. *Hinc eſt ergo cibus magni quoque vulturis.*] Nimirùm è cadaveribus quibuſcunque. Alii legunt, *Hic eſt ergo cibus,* &c.

80. *Propriâ cùm jam facit arbore nidos.*] Affirmat contrà Plinius Lib. 10. cap. 6. Non in arboribus, ſed in excelſis valdè rupibus vultures nidificare. Favet & Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, Vix ulli inventum vulturis nidum.

81. *Famulæ Jovis.*] Aquilæ; quæ ſic nuncupantur, ſive quòd nectar Jovi portârit Aquila, cùm ille apud Cretam in antro educaretur, ut eſt apud Athen. Lib. 11. cap. 12. Seu quòd Ganymedem, jubente Jove, rapuit. Ex Hygin. Aſtrol. Poët. Seu quòd Jovi fulmina adversùs Gigantes bellanti ſubminiſtraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quòd fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita eſt, quod refert Plin. Lib. 10. cap. 3. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 13. cap. 20.

Generoſæ aves.] Accipitres, falcones, &c.

86. *Ædificator erat Centronius.*] Amabat ædificare Centronius, & ſuas opes ædificando perdidit : pariter & ejus filius inſanas ſubſtructiones amando bona quæ ſuperarant, dilapidavit. paternum ſecutus exemplum.

87. *Curvo litore Caietæ.*] Hæc urbs vulgò *Gaëta,* Latii novi pridem, hodie Terræ Laboris, in ora Tyrrheni maris ſita, ad collis radices, portum habet atque arcem. Nomen habet à curvo, quòd Laconiâ Linguâ Caietam dicunt : vel ab Æneæ nutrice, ex Virgil. Æneid. 7.

Tiburis.] Sat. 3. v. 192.

Nunc

modò Prænestinis in collibus excelsa moliebatur domorum fastigia, Græcis & procul quæsitis marmoribus superans Fortunæ & Herculis templa; sicut Posides Eunuchus superabat nostra Capitolia. Itaq; dum sic habitandas struit ædes *Centronius, bona dilapidavit, facultates attrivit; nihilominùs haud modica erat amplitudo residuæ portionis. Eam verò absumpsit omnem insanus filius, cum recentes è nobiliori marmore domos fabricatur. Nonnulli parentem adepti Sabbata observantem, nihil nisi nubila, & Cœli Deum colunt.*

Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis longeque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem;
Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.
Dum sic ergo habitat Centronius, imminuit rem,
Fregit opes, nec parva tamen mensura relictæ
Partis erat: totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas attollit Marmore villas.
Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & Cœli Numen adorant:

ANNOTATIONES.

88. *Prænestinis.*] Sat. 3. v. 190.

89. *Græcis.*] Plin. Lib. 36. cap. 7. *Pretiosi quidem generis*, inquit, *marmor extitit Lacedæmonium viride, cunctisq; hilarius.*

Longè petitis.] Ex Ægypto, Numidiâ, Plin. mox. cit. *Augustum marmor, ac deinde Tiberianum in Ægypto, Augusti ac Tiberii primùm principatu reperta: Augustum undatim crispum in vortices, Tiberium parsim convolutâ canitie & luce. Adde Naxium, quod diù placuit ante alia; ita vocantur cotes in Cypro Insula genitæ: & quod posteà vicit, Armenium.* Plin. ibid. *Adde, si vis, Parium candore & luce pretiosum: Chium, Cicyonium, Synnadicum maculis distinctum, Numidicum purpureo colore exquisitum*, &c.

90. *Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem.*] Licèt magnificè & Imperatorio sumptu extructam, Fortunæ quidem, à Nerone marmoream: Herculi verò, à Martio Philippo Augusti vitrico. Vide Sueton. August. cap. 29. Sed nec solùm Romæ, sed & Tibure, & Præneste. Vide Plin. Lib. 36. cap. 22. & 25, &c.

91. *Capitolia nostra.*] Non unum fuisse Capitolium indicat. Certè Romæ duplex, vetus & novum, hoc regione sextâ, octavâ illud; Romanamque illam arcem inter orbis miracula numeratam, teste etiam Ammiano Marcellino, refert Cœl. Rhodig. Lib. 23. cap. 6. Alia etiam erant per Italiam Capitolia, ut Capuæ, Beneventi, Pompeiis. De quibus Hadr. Turneb. Lib. 11. cap. 2. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 11. Vel Juvenalis respicit ad Capitolii vices, quod primò quidem à Tarquinio ex Apiolarum Latinorum urbis prædâ exstructum, ex Plin. Lib. 3. cap. 5. Cùm deflagrâsset deinde à Sylla restitutum, exornatumque est, tùm à Vespasiano Domitianoque, cùm ab aliis. Vide Alex. cit. Porrò arx illa condita est in monte, qui Saturnius primùm dein Tarpeius à Tarpeia Virgine Vestali Sabinorum scutis ibi obruta: demùm Capitolinus dictus, unde & Capitolii nomen; scilicet ob humanum caput vivo simile, recenti & calido sanguine inde profluente, ibidem cùm fundamenta foderentur, inventum. Auctor est Dionys. Halic. Lib. 4. Capitolii substructiones insanas admirationi fuisse, refert Plin. Lib. 36. cap. 15.

Posides.] Is erat libertus Claudii Imperatoris. Sueton. Claud. cap. 28. ita scribit: *Libertorum præcipuè suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hastâ purâ donavit.* Magnificas autem balineas in Bajano sinu ac litore ab illo constructas, quæ & Posidianæ vocarentur, accepto numine à Claudii Cæsaris liberto, testatur Plin. Lib. 31. cap. 2.

Relictæ partis.] Hæreditatis filio transmissæ.

96. *Quidam sortiti*, &c.] Superstitionem etiam pueri discunt à parentibus superstitiosis.

Metuentem Sabbata.] Judaïcos ritus ac religiones colentem.

Sabbata.] Vide Annot. Sat. 6. v. 159.

97. *Nil præter nubes*, &c.] Videtur alludere ad id quod legitur Exod. 13. v. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem, in columna nubis; & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.* Et cap. 19. v. 9. ait Mosi Dominus: *Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te*, &c.] Vel eo Judæos calumniatur adorare nubes, quòd Deum in Cœlo regnantem colerent, ac precando Cœlum suspicerent. Simili propè ratione Socratem velut nubes adorantem sugillabat Aristuphanes.

Cœli Numen.] Legunt alii, *lumen*. Tacit. Histor. 5. initio, multa de Mose & Judæis mentitur: at verè hoc, *Mente solâ*, inquit, *unumque Numen intelligunt, summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum: profanos verò putant, qui Deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingunt, Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt*, &c.

Nec

Nec distare putant humanâ carne suillam,
Quâ pater abstinuit: mox & præputia ponunt:
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses:
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti;
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.
Sponte tamen juvenes imitantur cætera: solam

neque arbitrantur ab humana carne differre porcinam, quâ parens abhorruit: deinde resecant etiam præputia, Romanorum verò Jura spernere assueti discunt tenentque & verentur Leges Judæorum, & quicquid secreto codice mandavit Moses: haud iter indicare præterquam eandem religionem, profitenti, atque *ad petitam scaturiginem tantummodò circumcisos dirigere. Auctor verò parens, qui otiosam duxit diem unamquamque septimam, nullumque vitæ munus obiit. At alia ultrò æmulantur adolescentes, unam*

ANNOTATIONES.

98. *Nec distare putant,* &c.] Tam abhorrent ab edenda suilla carne, quàm ab humana; Judæorum more. Hi enim sue abstinent, inquit Cornel. Tacit. mox cit. ubi & falsam addit rationem, nempè quòd scabie laborârint, cui morbo id animal obnoxium: at vera est quæ habetur Levit. 11. nimirùm quòd immundum sit hoc animal, atque luto amicum, ut ait Horatius. Sic enim docebantur illi abstrahere mentem à sordidis ac imis cogitationibus, atque ad cœlestia erigere. Vide Lactantium.

99. *Præputia ponunt.*] Cornelius Tacitus ibid. *Judæi genitalia circumcidunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant.* Vide Genes. cap. 17. v. 10. & sep. Deuteron. cap. 11. v. 16. Item Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 184.

102. *Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*] Nec enim Gentibus evulgabant Judæi suos ritus ac mores, quos Moses scripto commendavit eis Pentateucho. Constat nihilominùs Ethnicis non latuisse Sacros Libros, cùm ex eis pleraque suas in Fabulas traduxerint. Sic diluvii generalis, ac Noëmi ejusque filiorum Historiam Deucalioneis commentis utcunque expresserunt: sic & Iphigeniâ suâ, Isaacum, & Jephte filiam, *&c.*

Moses.] Vox Hebraïca significans, *abstractum.* Is reverà ex aquis assumptus à filia Pharaonis Regis Ægypti, & ejus curâ educatus fuit; ut fusè narratur Exod. cap. 2. Annos natus octoginta, apparente sibi Deo in rubo ardente, constitutus est Israelitarum Dux: tum è servitute vindicatos per aquas Rubri maris mirabiliter interruptas transvexit; Pharaonem verò & Ægyptios jam multis anteà prodigiis fractos fluctibus denique submersit. Diem suum obiit supremum anno ætatis centesimo vigesimo, ante Christum ferè millesimo quingentesimo, succedente ipsi Josuë. Plin. Lib. 30. cap. 1. Mosen ut artis Magicæ antesignanum celebrat, accensetque Jamni aliisque Magis Pharaonis. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 1.

103. *Non monstrare vias,* &c.] Unis adeo suâ religione imbutis consuescere soliti sunt, ut nec errantes in viam, nec sitientes ad quæsitas aquas perducant alienos. Tacit. cit. *Separati epulis, discreti cubilibus, misericordiam inter se, adversus alios omnes hostile odium exercent,* inquit. Verùm id imperârat sapienter Deus, ne profanis Gentium religionibus ipsaque idololatriâ contaminarentur. Deuteron. 7. De his Cic. Offic. 3. n. 55. *Quid aliud est erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est,* &c. Cæterùm hunc versum & sequentem non nemo collocandos putavit ante istos, *Judaicum ediscunt,* &c. Id quidem textum & sensum facit aliquantò clariorem; at repugnat optimorum Exemplarium fides.

104. *Verpos.*] Apellas vocat Horatius; recutitos Persius. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 184.

105. *Sed pater in causâ.*] Superstitiosus pater exemplo suo superstitiosum fecit filium.

Septima lux ignava.] Feriata sine ullo opere. Ita per Mosen Deus Populo suo mandaverat. Exod. 35. & Deuteron. 5. Vide suprà in voce, *Sabbata.* Corn. Tacit. jam cit. sic habet: *Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertiâ septimum quoque annum ignaviæ datum,* &c.

106. *Partem vitæ non attigit ullam.*] Nihil operis eâ die peregit. Ad laborem vivimus, nec vivere censetur qui nihil agit. Ergo pars vitæ præcipua quidem labor est & opus. Atque ad id homo damnatus. Genes. 3. Natus verò dicitur ad laborem. Job cap. 5. v. 7.

107. *Sponte tamen juvenes imitantur,* &c.] Avarum patrem habentes filii avaritiam discunt, & quasi laudabilem parsimoniam colunt.

Inviti

autem avaritiam reluctantes etiam coguntur amplecti. Nam vitium decipit imagine & ſimulatione virtutis, quoniam habitu grave eſt ac fronte veſtimentoque auſterum. Neque dubitantur avarus commendatur velut frugalis, ut vir temperans: atque fortunarum ipſius cuſtodia ſecurior, quàm ſi opes iſtas tueatur Heſperidum vel Ponti draco. Accedit quod eum, de quo verba facio, præclarum exiſtimat plebs & venerandum opificem. Nam ejuſmodi artificibus amplificantur divitiæ, at augentur quovis ratione, & accreſcunt diligenti incude, atque fornace nunquam non ſuccenſâ. Itaque parens etiam beatos mente avaros putat, qui divitias laudat, qui nulla egentis felicis exempla

Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.
FALLIT enim vitium ſpecie virtutis & umbrâ,
Cùm ſit triſte habitu, vultuque & veſte ſeverum.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela ſuarum
Certa magis, quàm ſi fortunas ſervet eaſdem.
Heſperidum ſerpens, aut Ponticus. Adde quod hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat, atque verendum
Artificem: quippe his creſcunt patrimonia fabris.
Seſi creſcunt quocunque modo, majoraque fiunt
Incude aſſiduâ, ſemperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati

ANNOTATIONES.

109. *Fallit enim vitium ſpecie virtutis.*] Horatius ad Piſones, v. 25.

Decipimur ſpecie recti.

110. *Cùm ſit triſte habitu,* &c.] Quoniam avaritiæ vitium hominem facit triſtem, ſeverum, luxuriæ inimicum, huic vanâ virtutis umbrâ & ſpecie parùm cautos decipit: & parvo contentus ac temperans habetur qui triparcus & turpis eſt avarus. Senec. *Timidus ſe cautum vocat; ſordidus parcum,* &c.

112. *Tanquam parcus,* &c.] Horatius ad Piſones, v. 170.

Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac timet uti.

114. *Heſperidum ſerpens.*] Draco pervigil aurea mala cuſtodiens in horto Heſperidum. Vide Annot. Sat. 5. v. 152.

Ponticus.] Sat. 1. v. 10. Diximus de Dracone altero Aurei Velleris cuſtode, quod tamen annitente Medeâ Jaſon rapuit è Colchide regione Ponti.

115. *Verendum artificem.*] Alii legunt, *acquirendi artificem.*

116. *Fabris, incude, camino.*] Metaphora à monetæ fabricatoribus.

117. *Sed creſcunt quocunque modo.*] Per fas & nefas.

118. *Incude aſſiduâ.*] Pertinaci labore & operâ, ſudoribus aſſiduis ac vigiliis, cupiditate flagrantes, lucro ſemper inhiantes quæſtum faciunt illi, augentque opes, ac nummos veluti cudunt & congerunt.

119. *Et pater ergo animi felices credit avaros.*] Horatius Lib. 1. Epiſt. 15. v. ult.

Vos ſapere, & ſolos aio benè vivere, quorum
Conſpicitur nitidis fundata pecunia villis.

120. *Nulla exempla beati pauperis.*] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidem veræ felicitatis impleſſet, Apollinis oraculo declaratus eſt feliciſſimus Aglaus Arcas qui nunquam agellum patrium exceſſerat: inquit vetus Schol. poſt Plin. Lib. 7. cap. 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregiè perſequitur in Apolog. ubi ſic habet: *Enimverò paupertas olim Philoſophiæ vernacula eſt, frugi, ſobria, parvo potens, æmula laudis, adversùm divitias poſſeſſa, habitu ſecura, cultu ſimplex, conſilio beneſuada: neminem unquam ſuperbiâ inflavit, neminem impotentiâ depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris & inguinum neque vult ullas, neque poteſt. Quippe hæc & alia vitia & flagitia divitiarum alumni ſolent. Maxima quæque ſcelera ſi ex omni memoria hominum percenſeas, nullum in illis pauperem reperies: ubi contra hæc temerè inter illuſtres viros & divites comparent; ſed quemcunque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata eſt. Paupertas, inquam, priſca apud ſæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim eſt paupertas apud Græcos in Ariſtide juſta, in Phocione benigna, in Epaminonda ſtrenua, in Socrate ſapiens, in Homero diſerta. Eadem paupertas etiam Populo Romano Imperium à primordio fundavit: proque eo in bodiernum Diis immortalibus ſimpuvio & catino fictili ſacrificat,* &c. quæ ibid. lege.

Pauperis eſſe putat, juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere ſectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protinùs illos
Imbuit, & cogit minimas ediſcere ſordes.
Mox acquirendi docet inſatiabile votum.
Servorum ventres modio caſtigat iniquo,
Ipſe quoque eſuriens: neque enim omnia ſuſtinet unquam
Mucida cœrulei panis conſumere fruſta,
Heſternum ſolitus medio ſervare minutal
Septembri; nec non differre in tempore cœnæ
Alterius, conchem æſtivi cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio putrique ſiluro,
Filaque ſectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm ſit manifeſta phreneſis,

extare *arbitratur, monet adoleſcentes ut idem iter ineant ac ſimile inſtitutum colant. Sunt aliqua ſcelerum principia: his ſtatim eos informat, jubetque tenuiſſimas* lucri *fœditates edoceri: tum ſuggerit inexplebile* opes *accumulandi deſiderium. Famulorum abdomen defraudat injuſto modio, ipſe pariter famelicus. Nam haud* ſibi *indulget unquam cuncta comedere fragmenta panis* licèt è *rancore cyanei; aſſuetus pridianum minutal dimidio Septembri cuſtodire, atq; in* aliam *diem reſervare conchem alterius prandii obſignatam, cum particula lacerti æſtivalis, aut coliâ medio & fœtente; & computatos porri ſectilis ſurculos includere. Quiſpiam de ponte ad iſta vocatus abnuet. At quorſum opes per iſtos cruciatus accumulatas? Quandoquidem certa eſt inſania & aperta dementia.*

ANNOTATIONES.

121. *Juvenes hortatur, &c.*] Vide Horat. ad Piſones v. 324. & ſeq.

122. *Eidem incumbere ſectæ.*] Sequi exempla & rationes fœneratorum & avarorum.

124. *Cogit minimas ediſcere ſordes.*] Pater filios erudit in arte quæſtûs faciendi etiam circa minima: docet eos diligenter ſordidæ cupiditatis aſtus omnes technaſque vel tenuiſſimas.

126. *Modio iniquo.*] Menſurâ ciborum nimis parvâ: dimenſo cibo Quaternos frumenti modios in menſem ſervi accipiebant: hocque dimenſum vocabatur; inquit Donat. in Terent.

129. *Minutal.*] Vel è carnibus reſiduis minutatim conciſis; vel condimenti genus à marino piſce, liquamine, oleo, vino, porris, coriandro.

130. *Septembri.*] Autumnali tempore, quo facilè corrumpuntur obſonia ob humidam tepidamque cœli temperiem. Vide Annot. Sat. 6. v. 516.

131. *Conchem.*] Vide Sat. 3. v. 293. & ibid. Annot.

Æſtivi.] Alii legunt, *Æſtivam.*

Æſtivi lacerti.] Æſtivo calore facilè putreſcentis. Attamen ſalſum piſcem ait vetus Schol. Colias vocatur Athenæo & Plinio. Athen. Lib. 3. cap. 33. ait Coliam & Sardam magnitudine pares: Coliam glutinoſiorem, acriori ſcillæ guſtu, mordaciorem, pejori ſucco; præſtantiorem eſſe Amyclanum, & Hiſpanum qui Sexitanus dicitur, cui nimirùm tenuior & dulcior caro eſt. Additque ex Strabone 3. Geograph. prope Herculis Inſulas & Carthaginem novam eſſe urbem Sexitaniam, à qua ſalſamenta cognominantur. Plin. Lib. 32. cap. 11. *Colias,* inquit, *ſive Parianus, ſive Sexitanus à patria Bætica, lacertorum minimus,* vel ut alii legunt, *Æmulus.* Hujus piſciculi cauda imprimis laudabatur, teſte Martiale Lib. 7. Epigram. 77.

Dum Sexitani ponatur cauda lacerti,
Et benè cœnas, conchis inuncta tibi eſt.

132. *Signatam.*] Sigillo munitam adversùs gulam & fraudem ſervorum. Vide Perſ. Sat. 6. v. 17. Annot.

Siluro.] Piſciculo, de quo antè, Satir. 4. v. 33.

133. *Sectivi porri.*] Non capitati, quod majus eſt. De utriſque Plin. Lib. 19. cap. 6. ubi & *porro ſectivo datam auctoritatem à Nerone Principe, vocis gratiâ,* inquit: idem Lib. 20. cap. 6.

Includere.] In Promptuario.

134. *Aliquis de ponte.*] Mendicus ad pontis iter ſedens. Vide Sat. 4. v. 116. ibique annotata.

Negabit.] Reſpuet ejuſmodi cibaria.

135. *Sed quò divitias, &c.*] Ad quid habes divitias ſi non iis uteris?

136. *Phreneſis.*] Horatius.

Danda eſt ellebori multò pars maxima avaris?

inopi sorte victitare, ut dives excedas è vita? *Interim quando loculus inflatur ore redundanti, ut ipsi nummi augescunt,* ita *augescit pecuniæ cupiditas: quique illis caret, minùs cupit. Itaque tibi secunda acquiritur domus* rustica, *quando villa unica haud satis est, placetque terminos extendere: agrum autem finitimum ampliorem & fertiliorem judicas; illum etiam emis, arbustaque, & collem oleis frequentibus albescentem; quorum si possessor nullâ pecuniâ superatur, macilenti boves & armenta fatigatâ cervice esurientia noctu deducuntur ad virentem illius segetem, neque hinc* ad *ædes* retrahuntur, *antequam universæ fruges in diras fauces transierint*; ita *ut putaveris* rem *falcibus confectam. Difficulter enumeraverit quot lugeant similia, & quàm multos campos vendere coëgerit molestia. Verùm enimverò quinam rumores? Quæ turpis existimationis tuba? Ecquid obest illud? ait: potiorem mihi duco siliquam lupini,*

Ut locuples moriaris egenti vivere fato?
Intereà pleno cùm turget sacculus ore,
CRESCIT amor nummi, quantùm ipsa pecunia crescit:
Et minùs hanc optat, qui non habet. Ergo paratur
Altera villa tibi, cùm rus non sufficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina seges. Mercaris & hanc, &
Arbusta, & densâ montem qui canet olivâ.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassoque famelica collo
Armenta ad virides hujus mittuntur aristas;
Nec priùs inde domum, quàm tota novalia sævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
Dicere vix possis, quàm multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui sermones? Quæ fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hoc? Inquit. Tunicam mihi malo lupini,

ANNOTATIONES.

137. *Egenti vivere fato.*] Fatali paupertate temetipsum excruciare, genium defraudare, metu futuræ inopiæ. Cic. de Senect. n. 65. *Avaritia verò senilis, quid sibi velit non intelligo: potest enim esse quidquam absurdius; quàm quo minus viæ restat eo plus viatici quærere?*

139. *Crescit amor nummi.*] Horatius Lib. 3. Ode 16.

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames.

142. *Majorque videtur,* &c.] Hor. Lib. 1. Sat. 1.

Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat.

144. *Canet olivâ.*] Albentibus oleæ floribus canescit.

145. *Quorum si pretio,* &c.] Quòd si vicinæ segetis, arbusti & oliveti dominus ea vendere renuit oblato pretio; tum verò potens avarus adeò molestiis & injuriis fatigat, ut ille vel invitus ad venundandos agros & prædia cogatur.

147. *Armenta ad virides hujus mittuntur aristas.*] Immissa noctu à vicino divite *armenta*, vel, ut alii legunt, *jumenta*, segetem depascuntur ac devastant: undè illius dominus redactus ad paupertatem agrum vendit ut vivat: iste verò sic fruitur optatis.

148. *Novalia.*] Novale est quod alternis annis seritur. Plin. Lib. 18. cap. 19.

149. *In ventres abeant.*] Nempè devorata à jumentis & pecoribus.

Falcibus actum.] Segetem falcibus succisam.

152. *Sed qui sermones?*] Poëta ad avarum ait: etenim malam tibi famam comparas.

153. *Quid nocet hoc?*] Respondet avarus; mala fama quid nocet? Pluris facio lupini tunicam, vilem rem licèt, quam bonam famam & existimationem cum paupertate. Sat. 1. v. 48.

Quid enim salvis infamia nummis?

Horat. Sat. 1.

Quidam memoratur Athenis.
Sordidus ac dives populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simulac nummos contemplor in arca.

Lupini.] Lupinum leguminis genus valdè amarum, de quo Athen. Lib. 2. cap. 14. in quo refert Zenonem erga familiares durum atque iracundum, at cùm vino se largiùs ingurgitâsset, lenem ac benignum, aliquando interrogatum fuisse à quodam: quid ita fieret, & quomodo sic ingenium mutaret? Respondisse, id sibi accidere quod lupinis: nam lupinos antequam madefiant aquâ, amarissimos, esse, at cùm macerati sunt & appoti, fieri mitissimos Plin. Lib. 18. cap. 14. ait *Lupinum hominibus juxtà & quadrupedibus utile, cum Sole quotidie circumagi, horasque agricolis etiam nubilo demonstrare.* Erasm. Chiliad. 2. Cent. 7. Adag. 98. *Lupinum potum dicitur,* inquit, *adversùs eos qui gravi periculo voluptatem emunt.*

Quàm si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet & morbis & debilitate carebis,
Et luctum & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. Merces ea sanguinis atque laboris
Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, quâ fœta jacebat
Uxor, & infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde ferè scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpiùs ullum

quàm si vicinitas omni me vico celebret metentem agelli parvi exiguam segetem. Nimirum ægrotationis etiam ac infirmitatis eris expers, atque mæstitiam & ægritudinem eluctaberis, ac diuturnum vivendi spatium tibi posteà concedetur benigniori sore, si tantùndem exculti campi unus habueris: quantum Romana Plebs colebat sub Tatio. Dein quoque senio debilitatis, & Carthaginienses pugnas expertis aut immitem Pyrrhum & Molossorum enses, denique pro frequentibus plagis duo jugera ad summum concedebantur. Id cruoris sudorumque pretium nullis unquam meritis inferius habitum est, vel immemoris patriæ exigua pietas. Agellus istiusmodi nutriebat parentem ipsum, & numerosam tugurii familiam; ubi conjux puerpera cubabat, ludebantque pueruli quaterni, servulus unus, heri terni: istorum verò fratribus grandioribus à fossa vel sulco reversis aliud prandium majus parabatur, ingentesque lebetes pultibus fumabant. Jam verò campus ille modicus haud satis est horto nostro. Hinc fermè criminum origo: nullumque humani ingenii vitium aut toxicum sæpiùs temperavit,

ANNOTATIONES.

154. *Pago.*] Πηγῶν, Doricè παγῶν dicitur, quòd prope fontes, ut adaquatio sit facilior, exstrui villæ soleant. Vide Turneb. lib. 2. cap. 3.

156. *Scilicet & morbis,* &c.] Hæc ironicè Poëta in avarum: scilicet cùm pecuniâ abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla ægritudo impugnabit; fugient morbi, & luctus; arcebis etiam mortem, aut saltem ævum produces.

160. *Quantum sub Tatio.*] Tum angusti erant imperii nascentis fines, quando Titus Tatius Dux Sabinorum icto fœdere cum Romulo in urbem receptus consociavit Imperium, Livius, Florus, &c.

161. *Mox etiam fractis,* &c.] Priscorum Romanorum frugalitatem obiter commendat.

Punica Prælia.] Vide Sat. 10. v. 155. & præced. ibidemque Annot. De bellis autem Punicis Florum Lib. 2. cap. 2. 6, & 15. Tit. Liv. &c.

162. *Pyrrhum immanem.*] Regem illum Epirotarum acris adeò bellicosiq; animi, ut nec vincens nec victus posset quiescere, resque semper novas moliretur, teste Plutarcho in ejus vita. De eo Florus Lib. 1. cap. 18. Justinus Lib. 16. & seq. &c.

Molossos.] Vide Sat. 12. v. 108. ibique Annot.

163. *Jugera bina dabantur.*] Scilicet militibus Romanis emeritæ præmium militiæ.

170. *A scrobe vel sulco.*] A fodiendo, vel arando.

Cœna amplior.] Ratione majoris laboris.

171. *Pultibus.*] Vide Annot. Sat. 7. v. 185. Præsertim verò Pers. Sat. 6. v. 40.

172. *Modus hic agri.*] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

173. *Inde ferè scelerum causæ.*] E cupiditate veneficia, homicidia, latrocinia, omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. cap. 6. *Radix omnium malorum cupiditas.*

Virgil. Æneid. 3.

Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

vel telo sæviit frequentiùs, quàm dira cupiditas opum infinitarum. Quisquis enim cupit esse locuples etiam repentè esse cupit. Quænam verò legum observantia? Quis timor unquam est aut verecundia avari festinantis? Marsus & Hernicus, & Vestinus senex, aiebat pridem ô juvenes satis habete tuguria hæc & montes: arando paremus victum sufficientem mensæ: id placet agrestibus Diis, quorum favore & adminiculo quercûs antiquæ nausea cepit homines post dona jucundioris segetis. Prohibitum nihil perpetrâsse cupiet qui non erubescit per gelu excelso perone vestiri, qui Euros arcet inversis pellibus. Ad crimen & flagitium, quodlibet est, incitat purpura externa & nobis incognita. Prisci illi dabant *ea monita junioribus: jam verò*

Humanæ mentis vitium, quàm sæva cupido
Indomiti censûs. Nam dives qui fieri vult,
Et citò vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
Vivite contenti casulis, & collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat & Hernicus olim,
Vestinusque senex: panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis. Laudant hoc Numina ruris,
Quorum ope & auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercûs.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi; qui summovet Euros
Pellibus inversis. Peregrina ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quodcunque est, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus. At nunc

ANNOTATIONES.

178. *Properantis.*] Ad magnas opes, & citò ditari cupientis.

179. *Collibus istis.*] Montanis agris, quos paulò difficulter colendo panem habeamus, & victum necessarium.

180. *Marsus.*] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, à Marso Circes filio dicti, Solino teste; hodie, *Ducato de Marsi.*

Hernicus.] Et hic fuit Latii populus, vetus colonia Pelasgorum, ab Hernico Duce nuncupatus. Macrob. Lib. Saturnal. c. 18. ex Jul. Higino.

181. *Vestinus.*] Ea gens Samnitibus proxima.

183. *Gratæ post munus aristæ.*] *Postquam Ceres iuvenit frumenta cùm anteà glande vescerentur: eadem verò molere, & conficere in Attica, Italia, & Sicilia, ob idque Dea judicata.* Hæc Plinius, Lib. 7. cap. 56. initio.

Virgilius Georgic. 1.

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et Ovid. Fast. Lib. 1.

Placentur frugum matres Tellusque, Ceresque
Farre suo, &c.
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta, vetustas
Quernaque glans victa est utiliore cibo.

Et Fast. Lib. 4.

Panis erant primis virides mortalibus herba,
Quas Tellus nullo sollicitante dabat.
Et modò carpebant vivax è cespite gramen,
Nunc epulæ tenerâ fronde cacumen erant.
Postmodò glans nata est: benè erat, jam glande repertâ;
Duraque magnificas quercus habebat oves.
Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,
Mutavit glandes utiliore cibo.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 3. ubi sic habet: *Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelosgus, perseveravitque diu plerisque diætæ ratio hæc, inquit Pausanias,* &c. Deinde, *Mitiorem Arcadibus victum induxisse Arcas dicitur primus, ac panis docuisse rationem,* &c. Idem Pausanias in Laconicis, ait Myletam Lelegis filium molam primum reperisse, ejusque usum in molendis frugibus.

184. *Contingunt homini veteris fastidia quercûs.*] Homines jam meliore fruentes alimento, viliores ac deteriores cibos, è quercu glandes, quibus antè vescebantur, fastidire cœperunt.

186. *Perone.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 102. ad vocem *Peronatus.*

Euros.] Ventorum frigus & molestiam.

187. *Pellibus inversis.*] Conversis ad corpus lanâ, villis, pilis, non tam ornatûs quàm caloris fovendi gratiâ.

Peregrina.] Tyria, Laconica, Africana.

Ignotaque.] Quia Romæ non conficitur.

188. *Purpura.*] Synecdoche, Luxus & pompa vestium, magnificæ supellectilis cupido, ambitio, superbia.

Post

Post finem Autumni mediâ de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat; accipe ceras,
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Annotet, & grandes miretur Lælius alas.
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus
Afferat: aut longos castrorum ferre labores
Si piget, & trepido solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares quod vendere possis

Autumno transacto, nocte concubiâ, parens assiduè vociferans desidem puerum jubet surgere, *atque; ô juvenis, sume* tabellas *ceratas, literas exara, elucubra, orationes conscribe, evolve rubeas antiquorum leges, vel scripto vitem pete. At Lælius observet impexum buxo caput, & nasum pilis* hirsutum, *magnasque laudet axillas. Everte mapalia Numidarum,* ac *Britannorum castella, ut ætas sexagenaria tibi producat Aquilam divitem. Vel si tædet sustinere labores militiæ diuturnos, ac tibi trementi laxant alvum audita cornua cum buccinis, compara quod venundare queas*

ANNOTATIONES.

190. *Post finem Autumni.*] Quo tempore lucubrationes suas studiosi veteres auspicabantur: noctibus jam longioribus, vel sæviente hyeme & frigore, non parcit, urget, excitat. Hoc melius.

Supinum.] Dormientem, pigrum.

191. *Ceras.*] In ceratis enim tabellis stylo scribebant olim.

192. *Causas age.*] Agendas in foro contexe orationes.

Rubras majorum leges.] Rubricas Juris. Vetus Schol. Quintil. Lib. 12. c. 3. *Alii se ad album ac rubricas transtulerunt, & Formularii, vel, ut ait Cicero, Leguleii quidam esse maluerunt tanquam utiliora eligentes,* &c. Ubi per album, prætorium Jus, per rubricas Jus Civile, quod duodecim tabulis continebatur, intellexit Fabius, ex Turnebo Lib. 4. cap. 5. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 90. in voce, *Rubrica.*

193. *Vitem.*] Centurionis munus, cujus insigne vitis erat, quique vite castigabat milites. Vide Plutarchum in vita Galbæ, sub finem. Et quæ notavi Sat. 8. v. 247.

Libello.] Vel supplice, vel laudatorio, ad animum Imperatoris demerendum.

194. *Sed caput intactum buxo, naresque pilosas,* &c.] Exhibe verò te incultum ac pilosum: sic enim videbere strenuus ac militiæ magis idoneus.

Buxo.] Pectine è buxo.

195. *Grandes alas.*] Grandibus pilis hirsutas quod te robustum probabit. Vide Sat. 2. v. 11.

Lælius.] Clarus aliquis Imperator, sub quo militabis, similis ejus Lælii Scipioni Africano admodùm familiaris de quo etiam multa Cicero.

196. *Dirue Maurorum attegias,* &c.] Acrem verò te bellatorem ostende, ut hinc assequare dignitates ac munera bellica quibus ditêris.

Attegias.] Tabernacula, casas, quas sibi Mauri struere consueverunt.

Brigantum.] Britanniæ seu Angliæ populorum, quos Eboracenses esse volunt nonnulli.

197. *Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus afferat.*] Id est, ut annos sexaginta natus emeritus jam stipendiis, obtineas signiferi munus, quo locupletêre. Vide Sat. 10. v. 43. ibique annot.

Sexagesimus annus.] Tunc enim honesta militibus dabatur missio. Vetus Schol. Alii missionem quinquagenario militi dari solitam affirmant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 22, &c.

198. *Aut longos castrorum ferre labores si piget.*] Quod si militare piget, mercaturam & negotiationem exerce, & quocumque modo quæstum fac.

199. *Trepido solvunt tibi cornua ventrem.*] Si bellorum horror ac periculi metus tibi laxat alvum, teque adeò deterret. Ex Aristot. Problem. & Macrob. Lib. 7. cap. 11. *Laxamentum ventris comitatur timorem; quia musculi quibus claudebantur retrimentorium meatus, fugientis introrsùm animæ virtute destituti, laxant vincula quibus retrimenta usque ad digestionis opportunitatem continebantur.*

Cornua cum lituis.] Educendi exercitûs & conferendi certaminis signum apud Romanos concentus erat tubarum & cornuum, & si quando silentio educendum foret, tesseram fuisse accepimus. Tubam Tyrrhenus Pisæus invenit primus æneam (ex Plin. Lib. 7. cap. 56.) cùm anteà ex cornu bubulo fieret: tubâ pedites, equites lituo ad pugnum vocabantur. Cùm movenda erant castra, cornicines signum dabant: excubias autem somnique & vigiliarum tempora buccina disignabat. Quod si legiones in hostem ducendæ, & acie decernendum foret aut receptui canendum, tum simul cornua tubæque canebant, &c. quæ habet Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 2. Vide Macrob. Lib. 6. cap. 8.

dimidio majore pretio, *neque te invadat nauſea ullius mercis mittendæ trans Tiberim, nec quidquam diſtare exiſtima unguentum à pelle. Gratus eſt odor quæſtûs è quacunque re. In ore tuo volvatur aſſiduè pronunciatum illud Vatis* Ennii, *dignum Numinibus ipſoque Jove: nullus petit undè poſſideas* opes, *at poſſidere neceſſe eſt. Anus id docent parvulos aſſem rogantes; id cunctæ ſciunt adoleſcentulæ præ Alpha & Beta.*

Pluris dimidio, nec te faſtidia mercis
Ullius ſubeant ablegandæ Tiberim ultra:
Neu credas ponendum aliquid diſcriminis inter
Unguenta & corium. Lucri bonus eſt odor ex re
Qualibet. Illa tuo ſententiâ ſemper in ore
Verſetur, Diis atque ipſo Jove digna, Poëtæ:
Undè habeas quærit nemo, ſed oportet habere.
Hoc monſtrant vetulæ pueris poſcentibus aſſem
Hoc diſcunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.

ANNOTATIONES.

201. *Pluris dimidio*] Quàm conſtiterat.

Nec te faſtidia mercis ullius ſubeant.] Nec mercem ullam fœtidam licèt aſpernare, modò fructuoſa ſit & quæſtuoſa.

202. *Ablegandæ Tiberim ultra.*] Scilicet in Tranſtiberina regione exercebantur opera ſordida, ut excoriationes, ſulphurata, &c. Martial. Lib. 1. Epigram. 42.

Hoc quod Tranſtiberinus ambulatur,
Qui pallentia ſulphurata fractis
Permutat vitreis.

Et Lib. 6. Epigram. 93.

Non detracta cani Tranſtiberina cutis.

203. *Neu credas ponendum aliquid diſcriminis inter,* &c.] Quæſtuoſa ſi quæ ſunt, perinde habe, ſive unguenta benè & ſuavè olentia, ſive corium malè olens ac fœtidum.

204. *Lucri bonus eſt odor ex re quâlibet.*] Alludit ad id quod de Veſpaſiano Suetonius refert cap. 23. Is nempè *reprehendenti filio Tito; quòd etiam urinæ vectigal commentus eſſet, pecuniam ex prima penſione admovit ad nares, ſciſcitans num odore offenderetur: & illo negante; atqui, inquit, è lotio eſt.*

206. *Poëtæ.*] Ennii ſcilicet, qui quidem ironicè ſententiam iſtam pronunciavit: pariter & Juvenalis hîc.

208. *Hoc monſtrant vetulæ pueris poſcentibus aſſem.*] Pravum hoc avaritiæ ſtudium vetulæ monſtrent pueris, jam tum cùm crepundia duntaxat amant, & ad ea emenda frequenter aſſem petunt. Vide Annot. Sat. 5. v. 144. ad eas voces, *Aſſemque rogatum.* Item Præcedent. & ſequent. is profectò ſenſus eſt. Hinc verò nonnulli corrigunt (magna quanquam mutatio.)

Hoc monſtrant vetulæ pueris repentibus aſſæ:

Id eſt, pueris vixdum gradientibus hoc monſtrant vetulæ aſſæ, ſeu nutrices & famulæ iis cuſtodiendis & curandis adhiberi ſolitæ. *Aſſas nutrices,* inquit Nonius Marcellus, *difficilis multi exiſtimant intellectûs. At verò acri intentione indagare potuimus, ob eam proprietatem officii, eo nomine nuncupari, quòd aſſint his quos nutriunt, nec ab eis vel exiguo divellantur: undè & aſſeculas, ſeu aſſeclas, eo quòd aſſint & omnibus juſſis dominorum præſto ſint, eſſe vocitatos.* Adſtipulator etiam adeſt vetus Schol. atque tùm, lectioni iſti tùm interpretationi favet. *Aſſa,* inquit, *dicitur nutrix, quæ lac non præſtat infantibus, ſed diligentiam & munditiam adhibet. Illa ergo nutricula ſicca vetuſta infantibus monſtrat.* ſcilicet avaros jam tum eſſe. Accedit porrò Johan. Iſaac. Pontanus: ac ne aſymbolus venire videatur, conjecturam è conjectura contexens, hîc aſſeret legendum, *pueris paſcentibus,* non *poſcentibus,* quod tamen in manuſcriptis, diſertèque in ſuo fatetur legi. Illud verò ſic aſſerit, *ne vel ipſi Pyrrhonii Philoſophi, qui de omnibus addubitare ſolebant, addubitent.* Hæc ille ſuis in Notis ad Macrob. Saturn. Lib. 7. cap. 16. Sua ſit fides ariolis conjectoribus ac divinis: veruntamen prima lectio retinenda cenſeatur; eaque integra ſervetur.

209. *Hoc diſcunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.*] Has etiam avaritiæ ſordes edocentur à teneris ipſe puellulæ antequam legere addiſcant, literaſq; primas Alphabeticas nôſſe & appellare.

Alpha & Beta.] Heus Heus corruptores: hem ad rectam Græcè pronunciandi rationem, vel duce Poëta noſtro, ſi ſapitis, redite. Age verò, Joannes Britannice, alioqui bonus Interpres, quid hîc garris? *Legendum eſt,* inquis, *Vita, non, Beta; cùm nomina ſunt Græcarum literarum,* Ohe, vir cætera ſapiens, quis te malus repentè afflavit Genius? An verò tam ſupinum Juvenali errorem impingere non dubitas? Ipſum verò frementem audi, ubique occinentem è Satira ſua 6. v. 28. & 29.

Certè ſanus eras ———

Dic quâ Tiſiphone, quibus exagitare colubris?

At quoniam inſanire libet tibi, dic ſaltem, amabo, dic quibus in Codicibus, quibus in Manuſcriptis uſquam talia comperiſti?

Talibus

Talibus inſtantem monitis quemcunque parentem
Sic poſſem affari : dic, ô vaniſſime, quis te
Feſtinare jubet ? Meliorem præſto magiſtro
Diſcipulum. Securus abi : vincêris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum eſt teneris ; nondum implevêre medullas
Nativæ mala nequitiæ : cùm pectere barbam
Cœperit, & longi mucronem admittere cultri,
Falſus erit teſtis, vendet perjuria ſummâ
Exiguâ, Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, ſi limina veſtra
Mortiferâ cum dote ſubit. Quibus illa premetur
Per ſomnum digitis ? Nam quæ terrâque mariq;
Acquirenda putes, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni ſceleris labor. Hæc ego nunquam

Ejuſmodi cohortationibus urgentem quemlibet patrem ita fas eſſet alloqui : fare, ô leviſſime, quiſnam te properare adigit ? Diſcipulum præbeo doctore ſolertiorem. Diſcede tutus ; ſuperaberis, velut Ajax Telamonem vicit, ſicut Achilles Peleum anteceſſit. Indulgendum eſt mollioribus : naturalis improbitatis perverſitas non replevit adhuc medullas : quando barbam inceperit depectere, & oblongæ novaculæ aciem admovere, fiet teſtis mendax, perjuria vendendabit modicâ pecuniâ, Cereris etiam altare ac baſim contingens. Jam exiſtima ſepultam nurum, ſi veſtram domum ingreditur cum dote lethifera. Qualibus ea digitis opprimetur per ſoporem ? Quæ etenim expetenda credideris & terrâ & mari, hæc *præbebit ei ratio celerior. Nulla quippe difficultas ingentis criminis.* Tu *ali-*

ANNOTATIONES.

211. *Quis te feſtinare jubet ?*] Quis cogit tam citò depravare filium tuum, & vitiis inquinare, maximè avaritiâ.

212. *Meliorem præſto magiſtro Diſcipulum.*] Ne ſis adeò ſollicitus de filio tuo : quieſce ; ſpondeo illum in componendis ſceleribus fore peritiorem te qui docuiſti.

213. *Vincêris, ut Ajax,* &c.] Improbitate & avaritiâ ſuperabit te filius tuus, ſicut virtute bellicâ Telamonem Ajax, & Peleum Achilles vicit.

Ajax.] Telamonis filius, inter bellatores Græcos inſignis. De eo jam ad Sat. 7. v. 115.

214. *Achilles.*] Pelei filius Græcorum fortiſſimus, famâ ſuper æthera notus.

215. *Parcendum eſt teneris.*] Imitatio Virgilii Georgic. Senſus eſt hic : expecta dum puer adoleverit, videbis cum ætate creviſſe perverſitatem.

Nondum implevêre medullas nativæ mala nequitiæ.] *Medullas,* id eſt, præcordia intima Senſus eſt : nondum roborata eſt malitia, quam tuo exemplo didicit, necdum planè animum occupavit.

216. *Cùm pectere barbam cœperit.*] Cùm radere barbam cœperit, jamque perfecta virum ætas fecerit, firmatam in eo avaritiam omnemque nequitiam intelliges.

219. *Cereris tangens aram.*] Ubi juramenti fides habebatur ſanctiſſima ; ſicut & Cereris Sacra pariter & myſteria nihil niſi ſanctum admittebant. Vide Sat. 6. v. 50. ibique annot. & Alex. ab Alex. Lib. 6. v. 19.

Tangens aramque.] Jam notavi Sat. 13. v. 89. eos qui jurabant aras tenere ſolitos, quaſi fidem Numinum conteſtantes. Exhibetur ergo hîc pejerantis audacia intrepidè aras tangentis ſine ulla Numinis vindicis reverentia, ut ait Juvenalis loco mox cit. Sat. 13.

Pedemque.] Vel ſtatuæ Cereris pedem ipſum, vel baſim.

221. *Mortiferâ cum dote.*] Quæ mortis ei cauſa ſit : Uxorem enim veneno aliâve ratione extinguet ille, ut dotem occupet. Vide Perſ. Sat. 2. v. 14. ubique Annot. ad verbæ hæc,

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Quibus illa prometur per ſomnum digitis ?] Vel ſtrangulantibus, vel pudendo muliebri venenum affricantibus inficientibuſque, & ſic clàm & citò enecantibus. Plin. Lib. 27. cap. 2. *Omnium,* inquit, *venenorum conſtat ocyſſimum eſſe aconitum, & tactis genitalibus fœminei ſexûs animalium, eodem die inferre mortem. Hoc venenum fuit, quo interemptas dormientes à Calpurnio. Beſtiâ uxores M. Cæcilius accuſator objecit. Hinc atrox illa peroratio, ejus in digito mortuas.*

222. *Terrâ marique.*] Seu negotiando & navigando ; ſeu militando, variaſque ærumnas exantlando.

223. *Brevior via conferet.*] Uxoris occulta cædes conferet avaro divitias.

224. *Nullus enim magni ſceleris labor.*] Facinus ingens ubi queſtuoſum eſt, facilè perpetratur.

Hæc ego nunquam mandavi.] Excuſatio patris, quam refellit ſtatim Poëta.

Mandavi

Mandavi, dices olim, nec talia suasi:
Mentis causa malæ tamen est, & origo penes te.
Nam quisquis magni censûs præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros:
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo; quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeò indulgent sibi latiùs ipsi.
Cùm dicis juveni stultum qui donet amico,
Qui paupertatem levet attollatque propinqui;
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni
Crimine divitias acquirere quarum amor in te est,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus;
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuò, tanquam & tubicen surrexerit unâ.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem latè, & rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumq; magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.

quando inquies, ego ista nunquam imperavi, nequè præcepi similia. Nihilominùs apud te est fons & principium improbæ indolis. Quicunque enim summas jussit opes diligere, sinistrâ etiam adhortatione parvulos facit avaros: et qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si retrahas, stare non novit, teque spreto fertur præceps, *metasque transilit: Nullus putat sat peccare tantundem quantum sinas: ita sibimet ipsis donant ampliùs. Quando puero ais, fatuum* esse *qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato,* & eam *erigat, monstras & denudare, & circumvenire; atque quovis flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est* tanta, *quanta erat patriæ* charitas *in Deciorum corde, quantum Thebas amavit Menœceus, in quarum sulcis legiones cum scutis exoriuntur* è *dentibus serpentis, statimque tetra ineunt certamina, quasi buccinator simul etiam enatus esset. Incendium igitur cujus scintillas ipse præbuisti, inflammari valdè & omnia devastare aspicies. Neque tibi condonabitur infelici, trementem verò* te *præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendum sæviens.*

ANNOTATIONES.

225. *Talia.*] Veneficium parricidium, &c.

230. *Totas effundit habenas,* &c.] Metaphora à decurrentibus in circo: id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231. *Curriculo.*] Id est, Juveni per multiplices jam avaritiæ sordes decurrenti.

232. *Te contempto rapitur.*] Virgil.
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

232. *Nemo satis credit,* &c.] Ultra præscriptos fines quisq; tendit: nemo concessis est contentus.

237. *Spoliare doces, & circumscribere.*] Doces & fallere, & deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas & nefas rapiendis.

239. *Deciorum.*] Vide Sat. 8. v. 254. ibique Annot.

240. *Thebas.*] Bœotias, regionis olim istius caput, à Cadmo conditas.

Si Græcia vera.] Vide Sat. 10. v. 174.

Menœceus.] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus è stirpe Cadmæa sponte moreretur. De hoc Statius Thebaïd. 10. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. *Menœceus verò non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.*

241. *In quarum sulcis,* &c.] In quarum Thebarum agro seminatis dentibus draconis à cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuò mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Metamorphos. 3. Fab. 1.

243. *Tubicen.*] Ad canendum classicum, & bellum ciendum. Vide paulò antè, notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis.*

244. *Ignem.*] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammatam.

245. *Rapientem cuncta.*] Jura omnia violantem ad congerendas opes. Allegoria.

246. *Nec tibi parcetur,* &c.] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247. *Leo.*] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus. Martial. Spectac. Epigram. 10.

Nota Mathematicis genesis tua: sed grave tardas
Expectare colos. Morieris stamine nondum
Abrupto. Jam nunc obstas, & vota moraris;
Jam torquet juvenem longa & cervina senectus.
Ocyus Archigenem quære, atque eme quod Mithridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. Medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeat aut pater aut Rex.
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectas quanto capitis discrimine constant

Astrologi cognita est genitura tua: at molestum est lentas colos operiri: extingueris filo non adhuc abscisso. Modò penis obicem, ac retardas petita: nunc adolescentem cruciat tua senecta diuturnior & cervina. Citò voca Archigenem, & mercare quod Mithridates conflavit si cupis ficum alteram colligere atq; alteras rosas apprehendere. Sumendum præ alimento pharmacum parandum est, quale sorberi *oporteat vel à patre vel à Rege. Ostendo præstans oblectamentum, cui theatra nulla, nulla pulpita Prætoris magnifici possis comparare, si consideras quàm magno vitæ periculo stat*

ANNOTATIONES.

248. *Nota Mathematicis.*] Tibi quidem Mathematici ex horoscopo tuo prædixerint ac spondeant longævam ac seram senectutem, sed filius tuus haud expectabit adeò tardans fatum. Sueton. Calig. cap. 57. *Consulenti de genitura sua,* inquit, *Sulla Mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit.* Et Tit. cap. 9. *Ipse dicitur cognitâ duorum Patriciorum genitura, imminere ambobus periculum affirmâsse, venturum quandoque & ab alio: sicut evenit.*

Sed grave tardas expectare colos.] Sed filio tuo erit tædiosa vitæ tuæ diuturnitas. Non poterit sibi temperare dum Parcæ compleverint colos, ipse abrumpet filum, teque enecabit, ut hæreditatem citiùs invadat.
Ovid.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

249. *Colos.*] Vide Sat. 3. v. 27. Annot. ad vocem, *Lachesi.*

250. *Jam nunc obstas.*] Nimirùm jam cupiditati effrænatæ filii tui moram injicis, & molestiam creas.

251. *Cervina senectus.*] Qualem cervis natura concessit.
Virgil. Eclog. 7.

Vivacis cornua cervi.

Cic. Tuscul. 3. n. 69. *Theophrastus,* inquit, *moriens accusâsse naturam dicitur, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisset ut omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur.* Plin. Lib. 8. cap. 32. ita scribit: *Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate.* Plutarch. de orac. defectu, ex Hesiodo, ait quatuor ætates cornicis vivere cervum, tres cervi corvum, novem corvi Phœnicem Indicam, &c. Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 17. *Nonnulli veterum,* inquit, *vitæ longioris, atque (ut Græcis dici assuevit) polychroniæ rationem scrutati, è fellis vacuitate demanare id sunt suspicati, argumento ex cervorum vita deducto. Sed & Delphinus, qui fellis expers item est, longævus est,* &c.

252. *Archigenem.*] Peritum ac fidelem Medicum, qui pharmacum depellendis toxicis idoneum tibi temperet. De *Archigene* jam ter Juvenalis.

Quod Mithridates composuit.] Antidotum adversùs insidias & veneficia filii tui. Vide Annotat. ad Sat. 6. v. ult.

253. *Aliam decerpere ficum.*] Alium autumnum videre.

254. *Alias tractare rosas.*] Aliud ver aspicere, & vitam producere.

255. *Pater aut Rex.*] Uterque sibi metuens, pater a nequam filiis, Rex à perfidis subditis.

256. *Monstro voluptatem,* &c.] Si mecum vis attendere, monstrabo tibi curas & labores avarorum, è quorum contemplatione plus voluptatis & oblectamenti capias, quàm è ludis scenicis.

257. *Prætoris pulpita.*] Vide Sat. 10. v. 36.

Incrementa

familiæ amplificatio, sacculus plurimus in capsa ære unitæ, pecunia collocanda apud Castora custodem, ex quo Mars Vindex cassidem etiam amisit, suasque res tueri nequivit. Itaq; dimittas licèt cuncta Floræ Cererisque & Cybelæ peristromata, occupationes hominum eo jucundiora sunt spectacula. Numquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, & qui per funem tensum desilire assueverant, quàm tu qui Coryciâ nave continuò insistis ac permanes, nunquam non jactabundus Cauro atque Austro,

Incrementa domûs, ærâtâ multus in arcâ
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora nummi,
Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdidit, & res
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licèt, & Cybeles aulæa relinquas:
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corporá, quiq; solent rectum descendere funem,
Quàm tu, Coryciâ semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus & Austro,

ANNOTATIONES.

259. *Incrementa domûs.*] Locupletatio opum accessio.

260. *Ad vigilem ponendi Castora nummi.*] Nummi, quos divites deponebant in templis sub Numinum tutelâ. Vide Brod. Miscellan. Lib. 4. cap. 17.

261. *Ex quo Mars*, &c.] Anteà quidem solebant thesauros condere in foro Martis, sed ex quo illi à furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuêre, excubiasque addidêre.

Mars Ultor.] Sueton. Aug. cap. 29. *Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Ultoris.*

Galeam quoque perdidit.] Hanc scilicet inauratam fures abrasênt.

Res non potuit servare suas.] Sarcasmus in Deos.

262. *Ergo omnia Floræ*, &c.] Relinque ergo ludorum oblectamenta sponte, ut majori voluptate fruaris spectando avarorum cruciatus.

Floræ.] Dimitte Floralia. Vide Pers. Sat. 5. v. 178.

263. *Cereris.*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur.
Ovid. Fast. 4.

Circus erit pompa celeber numeroque Deorum,
Primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi.

Cybeles.] Megalesia. Vide Sat. 6. v. 69. De Cybele, Sat. 2. v. 111, &c.

Aulæa.] Ornamenta cœnæ. Vide Satir. 6. v. 67.

264. *Tanto majores humana negotia ludi.*] Adeò negotia & sollicitudines hominum lucri cupidorum sunt majora ludicra, quàm Circus & Circenses.

265. *An magis oblectant*, &c.] An non par ludus & simile ludicrum est videre petauristas ac funambulos, & mercatorem perpetuò navigantem, qui proinde ventis ac funibus nauticis libratur atque jactatur.

Petauro.] *Petauri* ludus est, cùm per circulos quispiam veloci cursu transvolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat, undè petauristæ ludiones dicti. Ita Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. *Petauristæ à veteribus dicebantur qui saltibus vel schemis levioribus moverentur: & hæc proprietas à Græca nominatione descendit, ἀπὸ τοῦ πετάζεσθαι*; inquit Non. Marcel. de prop. serm. Alii dicunt *petaurum* fuisse ligneam machinam, per quam rotarum impulsu corpora jactabantur per aëra. Martial. Lib. 2. Epigram. 86.

Quid si per graciles vias petauri
Invitum jubeas subire Ladam.

Et Lib. 11. Epigram. 22.

Quam rota transmisso toties impacta petauro. vide Turneb. Lib. 8. cap. 4. item Lib. 29. cap. 19. Aliter paulò Manilius rem videtur explicare Lib. 5. ubi sic canit:

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora quæ valido saliunt excussa petauro:
Alternosque cient motus; elatus & ipse
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Quem in locum Josephus Scaliger ait; rotam fuisse quam duo versantes, alter supernè, alter infrà nitens, vicissim dejecti, nunc penderent, nunc erecti sederent.

267. *Coryciâ puppe.*] Navi dante vela in Ciliciam, ad crocum apportandum, quod ibi copiosè optimum provenit ad oppidum Corycum.

268. *Coro.*] Ventus hic flat ab Occasu Solstitiali; Zephyron & Argesten Græci vocant: Inquit Plin. Lib. 2. cap. 47.

Perditus, ac vilis facci mercator olentis;
Qui gaudes pingue antiquæ de litore Cretæ
Paffum, & municipes Jovis advexiffe lagenas?
Hic tamen ancipiti figens veftigia plantâ
Victum illâ mercede parat, brumamque, famemque
Illâ refte cavet: tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius. Afpice portus
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum eft jam
In pelago. Veniet claffis quocunque vocarit
Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaq; tantùm
Æquora tranfiliet: fed longè Calpe relictâ,

defperatus, & ignobilis negotiator facculi odorati; qui ex optima veteris Cretæ ripâ delectaris apportare mulfum, & Jovis municipes amphoras: ille nihilominùs dubio pede infigens paffus, eo præmio cibum lucratur, & hyemem atque efuriem eo fune devitat: tu verò *inconfideratus* id facis *ob talenta millena, villafque centenas. Intuere portus, & mare navibus ingentibus refertum. Plures modò funt homines in mari,* quàm in terra. *Ibit claffis quocumque fpes quæftûs invitaverit: neque folùm transgredietur Carpathium, & Gætula maria, verùm dimiffâ procul Calpe,*

ANNOTATIONES.

269. *Sacci olentis.*] Aromatibus atque odoribus pleni.
Alii legunt hîc:
Perditus à Siculis facci mercator olentis,
id eft, opobalfamorum atque aromatum mercator advectorum quidem è Sicilia; in qua, Strabone tefte, præter frumentum, mel, &c. crocum etiam apportabatur.

270. *Antiquæ Cretæ.*] Hæc Infula maris Mediterranei valdè celebrata, tùm ob alia multa, tùm ob Jovis natales. Ejus incolæ perfidiæ famâ laborârunt, tefte propriò ipforum Poëtâ Epimenide. Undè Apoftol. ad Tit. cap. 1. ait: *Cretenfes femper mendaces, malæ beftiæ, ventres pigri.*
Lucan. Lib. 4.
Jam delecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis.

271. *Paffum.*] Ita vocatur liquor ex uvis ad Solem arefactis expreffus. Varro de Vita Populi Romani ita fcribit: *Paffum nominabant, fi in vindemia uvam diutiùs coctam legerent, eamque paffi effent à Sole aduri.*

Municipes Jovis lagenas.] Vinum è Creta, & ex eodem, quo Jupiter, loco & municipio. Sic Sat. 4. v. 33. *Municipes Crifpini filuros* appellavit.

272. *Hic tamen.*] Funambulus, petaurifta, gefticulator.

273. *Victum illa mercede parat.*] Victum habet è mercede, quam pro induftria & ludo percipit.

274. *Tu propter mille talenta,* &c.] Ifta ludio quidem hos labores fubit, ut victum habeat neceffarium: unde quafi invitus hæc agit: tu verò temerarius, eoque dementior, qui tot difcrimina terrâ marique fponte ineas, ut fuperflua nancifcaris; & cùm parvo natura jubeat contentum effe te, & fatis fit una villa, quæris opes immenfas & villas centenas.

Talenta.] Talentum Atticum minus, de quo ut plurimum intelligendi Auctores, valebat minas fexaginta, id eft, fexcentos coronatos monetæ Gallicæ, hos quidem æftimando triginta quinque folidis Turonenfibus. Ergo fingula talenta libellas Turenonfes mille & ampliùs faciunt, adeòque talenta mille plufquam millionem. Vide Budæum de Affe.

275. *Afpice portus,* &c.] Ut intelligas quanta fi hominum avaritia, vide portus & mare navibus plena; & hinc cognofce plures effe homines in mari navigantes, quàm terram incolentes, adeò nullis deterrentur periculis, plufque movet lucri cupido quàm mortis ipfius metus.
Horat. Lib. 1. Epift. 1.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per faxa, per ignes.

278. *Carpathium.*] Dictum ab Infula Carpatho, hodie *Scarpanto,* Rhodum inter & Cretam fitâ, quodque eft ab hac ad illam mare Carpathium vocatur.

Gætula.] Libyca. Jam diximus alibi Gætuliam interiori Libyâ contineri.

279. *Sed longè Calpe relictâ,* &c.] Ultra Calpen progredietur ipfo Hercule audacior, qui hîc infcripfit: *Non plus ultrà.*

Calpe.] Mons eft & urbs Hifpaniæ Bæticæ, nunc *Gibraltar* vocatur, ut & fretum proximum; una ex Herculis columnis, cui refpondet altera ex adverfo *Abyla,* mons pariter & oppidum Mauritaniæ.

Audie

ſtrepentem in *Herculis freto Solis* currum *auſcultabit. Magna erit merces laboris, ſi hinc* in *ædes queas redire folle diſtento; atque inflatâ pelle jactabundus aſpexiſſe Oceani prodigia & maritimos adoleſcentes. Haud unica vexat animos inſania. Hic in*

Audiet Herculeo ſtridentem Gurgite Solem.
Grande operæ pretium eſt, ut tenſo folle reverti
Inde domum poſſis, tumidâque ſuperbus alutâ
Oceani monſtra, & juvenes vidiſſe marinos.
Non unus mentes agitat furor. Ille ſororis

ANNOTATIONES.

280. *Herculeo Gurgite*] Intelligit Fretum Gaditanum, quod & Herculeum ab Herculis navigatione ibi finitâ exſtructiſque columnis, de quibus mox: dicitur & Oſtium Oceani, & limen Interni maris; vulgò *Gibraltar*; latum eſt quinque leucas Hiſpanicas aut circiter.

Stridentem Solem.] Nempè dum occidit, ejuſque fervens currus aquis merſus ſtridet, ut candens ferrum ſolet. Ex opinione Poſidonii Sophiſtæ, & aliorum.
Hinc Statius Sylvar. Lib. 2. in Genethliaco Lucani.

Felix heu nimis & beata tellus,
Quæ pronos hyperionis meatus
Summis Oceani vides in undis,
Stridoremque rotæ cadentis audis.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 24. cap. 13. ubi *Talpis* inquit, *cæcior Epicurus, qui tamen unus primuſq; hominum veritatem inveniſſe videri vult*; *Aſtra cùm oriuntur accendi, cùm occidunt extingui aſtruit* ——— ——— *Hinc Solem in Oceanum mergi, cùmque mergatur, quaſi candens ferrum ſonum edere,* &c. Porrò ſenſus eſt hîc, avarum illum mercatorem ad ultimas Occidentis plagas navigare lucri cauſâ.

281. *Grande operæ pretium,* &c.] Ironicè. Magnum quid feciſſe putas, ſi dives redeas è tam longinqua & periculoſa navigatione.

Tenſo folle.] Marſupio nummis diſtento, crumenâ plenâ: ut ſolet vento plenus foliis turgere.

282. *Tumidâ alutâ.*] Quidam intelligunt vela ventis inflata; alii ipſam crumenam. Nam *aluta* eſt pellis quævis mollior, è qua fiunt ſacculi, crumenæ, &c.

283. *Oceani monſtra.*] Belluas marinas ſtupendæ magnitudinis, orcas, balænas, de quibus Plin. Lib. 9. cap. 6. Idem ibidem cap. 5. meminit belluæ cujuſdam maritimæ in Gaditana litora illiſæ, *cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubiti ſexdecim fuiſſent, dentes centum viginti maximi, dodrantium menſurâ minimi ſemipedum.* Item ait monſtri illius; *cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romam allata ex opido Judææ Ioppe, longitudine pedum quadraginta, altitudine coſtarum Indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.* Horat. Lib. 1. Ode 3. *monſtra natantia* appellat ingentes illos Oceani piſces.

Juvenes vidiſſe marinos.] Adeòque totum quaſi enavigâſſe Oceanum, in quo cernuntur homines marini interdum, Tritones, Nereides. Maritimi Tritonis mentionem invehit Tullius de Natura Deorum, Lib. 1. n. 79. Plin. Lib. 9. cit. cap. 5. ita ſcribit. *Tiberio Principi nuntiavit Olyſſipponenſium legatio ob id miſſa, viſum auditumque in quodam ſpecu Tritonem concâ canentem, quâ noſcitur formâ. Et Nereidum falſa opinio non eſt, ſquamis hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cujus etiam morientis gannitum triſtem accolæ audivêre.* Additque: *Divo Auguſto Legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripſit.* Tandem ait, *Auctores habeo in Equeſtri Ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem, toto corpore abſolutâ ſimilitudine: aſcendere eum navigia nocturnis temporibus, ſtatimque degravari quas inſederit partes; & ſi diutiùs permaneat, etiam mergi.* Pauſanias Lib. 9. paulò ante medium, Tritonum deſcribens figuram, ait; capitis comam paluſtri apio ſimilem, tùm colore, tùm quòd capillum omninò nullum ab aliis poſſis diſcernere; corpus reliquum minutâ ſquamâ inhorreſcere, eâque valdè durâ: branchias infra aures habere, nares humanis ſimiles, rictum oris latiorem, pantheræ dentes, oculos glaucos; manus, digitos, ungues, quali ſunt formâ ſuperiores conchyliorum teſtæ: pinnulas ſub ventre ac pectore pro pedibus, veluti Delphinis ſunt, &c. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 8. Georg. Funerium Hydrogr. Lib. 19. cap. 39. Bartholin. Epiſt. Miſcell. Medico-phyſic. Acad. Curioſ. German. &c. Cæterùm apud Bibliothecam Sanctæ Genevofæ Pariſiis ſervatur, atque oſtenditur Sirenæ manus, humanâ paulò longior.

284. *Non unus mentes agitat furor.*] Tres inſaniæ ſpecies explicat Cornel. Celſus Lib. 3. cap. 18. Senſus Juvenalis hic eſt: fuerit inſanus Oreſtes, fuerit Ajax inſanior eſt avarus mercator.

Ille ſororis, &c.] Oreſtes occiſâ matre Clytemneſtrâ Furiis agitatus conſolantem ſe Electram ſororem, & manu circumplexam repellit, ſicque alloquitur: *dimitte me quæ una es mearum Erynnium, quæque me complecteris, ut in Tartarum præcipites.* Apud Euripid. in Oreſte.

In

In manibus vultu Eumenidum terretur & igni.
Hic bove percusso mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum. Parcat tunicis licèt atq; lacernis,
Curatoris eget, qui navem mercibus implet
Ad summum latus, & tabulâ distinguitur undâ;
Cùm sit causa mali tanti & discriminis hujus,
Concisum argentum in titulos faciesque minutas.
Occurrunt nubes & fulgura; solvite funem,
Frumenti dominus clamat, piperisque coëmptor;
Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur:

germanæ brachiis Furiarum expavescit faciem atq; flammam. Iste juvenco interfecto putat mugitus edere Agamemnonem vel Ulyssem. Qui mercibus navem onerat usque *ad supremum latus, atque assere* duntaxat *separatur* ab *aquis, indiget custode, quamvis non laceret chlamydem & pallium; quandoquidem tam magnæ istius pestis atque periculi origo est argentum excusum in inscriptiones ac pusillos vultus.* Quod si *apparent nebulæ, & fulgetra, tritici possessor & mercator piperis vociferatur: rudentes laxate: nihil iste cœli color, nihil ater circulus portendit:*

ANNOTATIONES.

285. *Eumenidum.*] Anguibus & facibus armatarum. Furiæ porrò dictæ Eumenides per antiphrasim, quòd nequaquam benevolæ.

286. *Hic bove percusso,* &c.] Ajax in furorem ex ira versus ob negata sibi Achillis arma, & Ulyssi adjudicata, sævit in pecudes, sævire credens in Græcos, injuriamque ulcisci. Duos autem arietes eximios raptat, cædit, mactat, Agamemnonem & Ulyssem existimans. Vide Sophoclis Ajacem Flagelliferum.

Agamemnona.] Græci exercitûs Imperatorem, atque inter contendentes de armis Achillis Ajacem & Ulyssem, Judicum Principem. Vide Ovid. Metamorphos. 13. & quæ notavi Sat. 7. v. 115.

287. *Ithacum.*] Ulyssem natum dominatumque in Ithaca Ionii maris Insulâ Cephaleniæ vicinâ.

Parcat tunicis licèt, &c.] Etsi non lacerat vestes ut solent furiosi, sanus tamen non est avarus ille, quem, ut ait Horat. Sat. 1.

Neque fervidus æstus
Dimoveat lucro, neque hyems, ignis mare, ferrum:
Nil obstat, &c.

Hinc idem. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Danda est hellebori multo pars maxima avaris.
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

288. *Curatoris eget.*] Quippe insanientibus dabantur curatores patrimonii.

Undè Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Interdicto huic (insano) *omne adimat jus*
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

289. *Tabulâ distinguitur undâ.*] Legunt alii *tabulâ distinguitur unâ*; alii, *udâ*: pari sensu. Vide Sat. 12. v. 58.

290. *Cùm sit causa mali tanti,* &c.] Cùm tot vitæ adeat ultrò pericula, propter nummorum cupiditatem.

291. *Concisum argentum in titulos faciesque minutas.*] Argentei nummi Principum inscriptionibus & imaginibus signati. Plin. Lib. 33. cap. 3. ita scribit: *Proximum fecit scelus qui primus ex auro denarium signavit quod & ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est* ——— *Servius Rex primus signavit æs notâ pecudum: undè pecunia appellata,* &c. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 2. & Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 15. de his multa referentem. Sub Numa Pompilio nummi fuere scortei, deinde stannei, tum ærei. Post Attilium Regulum argenteus nummus primùm signatus: denique aureus. Nota porrò fuit initio pecus, ovis, bos, sus: dein Janus bifrons ex una parte, ex altera verò, navis prora. Posteà bigæ, quadrigæ, victoria. Undè nummi bigati, quadrigati, victoriati. Demùm effigies Cæsarum cum titulis & inscriptionibus apposita est. Nero quidem Citharœdi, Severus Imperator Alexandri habitu nummis insculpi se voluerunt. Augustus Cæsar argenteum nummum percussit notâ sideris Capricorni, sub quo in lucem editus fuerat.

292. *Occurrunt nubes,* &c.] Mercator ille lucri avidus, etiamsi immineat tempestas, urget tamen navigare, & portu solvere.

294. *Nil color hic Cœli.*] Hic Cœli color quamvis præsagiens tempestatem, haud avarum deterret. Vide seq. Annot.

Fascia nigra.] Plin. Lib. 18. cap. 35. *Si nubes,* inquit *Solem circumcludent, quantò minùs luminis relinquent, tantò turbidior tempestas erit; si verò etiam duplex orbis fuerit, eò atrocior* —— *Si Oriens cingetur orbe, ventus expectetur* —— *si circa Occidentem circulus erit candidus, levem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si ater fuerit circulus, ventum magnum præsagit.*

Æstivum

Æſtivum tonat. Infelix, ac forſitan ipſâ
Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur
Obrutus, & zonam lævâ morſuque tenebit.
Sed cujus votis modò non ſuffecerat aurum,
Quod Tagus & rutilâ volvit Pactolus arenâ,
Frigida ſufficient velantes inguina panni,
Exiguuſque cibus, merſâ rate naufragus aſſem
Dum rogat, & pictâ ſe tempeſtate tuetur.
Tantis parta malis, curâ majore metuque
Servantur. MISERA eſt magni cuſtodia cenſûs.
Diſpoſitis prædives hamis vigilare cohortem
Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, ſigniſque ſuis, Phrygiâque columnâ,

Æſtatis eſt tonitru. Infortunatus eâdem etiam nocte fortaſſis in mare *devolvetur, ruptâ navi; & undis merſus obruetur: atque* manu *ſiniſtrâ, & dentibus cingulum retinebit. Verùm cujus cupiditati non erat ſatis aurum quod defert Tagus & Pactolus lucenti ſabulo,* huic *ſatis erunt panniculi gelidum inguen obtegentes, & eſca parva, quando ſubmerſâ navi,* factoque *naufragio mendicabit aſſem, ſeque procella adumbratâ ſuſtentabit. Tot ærumnis acquiſita graviore, ſollicitudine ac timore cuſtodiuntur. Infelix eſt conſervatio ſummarum opum. Licinus opulentus præparatis hamis famulorum turmam nocte vigilare imperat, timens propter electrum, & ſuas ſtatuas, ac Phrygias columnas,*

ANNOTATIONES.

295. *Æſtivum tonat.*] Adeòque non diuturnum, ut æſtate ſolet. Vide Plin. lib. 2. cap. 43.

297. *Zonam.*] In qua inſuti nummi & abſconſi. Matth. cap. 10. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris.* Sueton. Vitell. cap. 16. *Zonâ ſe aureorum plenâ circumdedit.*

Lævâ morſuque tenebit.] Dum lævâ dentibuſque zonam retinet, dextrâ natabit, aut reget tabulam cui innititur.

299. *Tagus.*] Hiſpaniæ fluvius, vernaculè, *Taio*; auriferis arenis celebratus, ut teſtatur Plin. Lib. 4. cap. 22. Martial. Lib. 1. Epigram. 50. *aureum* vocat *Tagum, auriferum* verò Lib. 10. Epigram. 96.

Pactolus.] Hic Lydiæ fluvius, hodiè, *Sarabat*, olim & *Chryſorrhoas* ab arenis aureis dictus, teſte Plinio, Lib. 5. cap. 20. Apud Herodot. Lib. 5. dicitur Pactolus è Tmolo monte auri ramenta volvere, dein flumini Hermo commiſceri, cum illo demùm in mare influere.

302. *Pictâ ſe tempeſtate tuetur.*] Vide Sat. 12. v. 28. & Perſ. Sat. 1. v. 89. ibique annotata.

305. *Diſpoſitis prædives hamis,* &c.] Licinus pro conſervatione divitiarum anxius famulos plures vigilare cogit.

Hamis.] Ne *hamos* hîc, nam penultima producitur, ſed *hamas* accipe. Cato de Re Ruſtica cap. 133. *hamam* recenſet in ruſticis inſtrumentis; Plutarchus, in hauſtoriis. Apud Heſychium idem eſt ἄμη, quod σκάφη. Plin. lib. 10. Epiſt. 42. ita ſcribit: *Nicomediæ vaſtiſſimum incendium multas privatorum domos & opera publica duo abſumpſit. Latiùs autem eſt ſparſum tùm violentiâ venti, cùm inertiâ hominum —— & alioqui nullus uſquam in publico ſipo, nulla hama, nullum denique inſtrumentum ad incendia compeſcenda,* &c. Quid igitur per hamas intelligemus? Alii uncos ferreos explicant, ſeu ad dituenda in incendio ædificia, ſeu ad capiendos fures. Alii aſtipulantur Turnebo, qui Lib. 2. cap. 29. locum hunc Juvenalis explicat de homine incendia metuente, vaſaque multa aquaria ad id præparante. Lib. verò 19. cap. 23. quærens cur Præfectus vigilum juberetur per noctes circumire cum hamis & dolabris, *hamam* interpretatur *vas aquarium rotundioris formæ, globoſique ventris*; affertque, ad rem Columellam Lib. 17. de cucurbita ſic loquentem:

——————— *Sive globoſi*
Corporis, atq; utero nimium quæ vaſta tumeſcit.
Ventre leges medio: ſobolem dabit illa capacem
Naryciæ picis, aut Actæi mellis hymetti,
Aut habilem lymphis hamulam.

Favet vetus Schol. qui ſic loquitur hîc: *Per tranſlationem diſciplinæ militaris, Sparteo i Romæ, quorum cohortes in urbis tutelum cum hamis & aquâ vigilias conſuêrunt curare vicibus:* causâ ignis videlicet.

Vigilare.] Horat. Sat. 1.

An vigilare metu exanimem, nocteſque dieſque
Formidare malos fures, incendia, ſervos,
Ne te compilent fugientes, hoc juvat?

306. *Licinus.*] Quilibet dives. Vide Annot. ad Sat. 1. v. 109. & Perſ. Sat. 2. v. 36.

Pro electro, ſigniſque ſuis, &c.] Pro varia ſupellectile pretioſa, vaſis ex electro, ſtatuis ex auro, argento, &c. columnis è marmore Phrygio, menſis ebore ornatis, diſcubitoriis lectis teſtudinum putaminibus opertis. Vide Sat. 11. v. 94. & 123.

Atque

Atque ebore, & latâ teſtudine. Dolia nudi
Non ardent Cynici. Si fregeris, altera fiet
Cras domus; aut eadem plumbo commiſſa manebit.
Senſit Alexander, teſtâ cùm vidit in illa
Magnum habitatorem, quantò felicior hic qui
Nil cuperet, quàm qui totum ſibi poſceret orbem,
Paſſurus geſtis æquanda pericula rebus.
Nullum numen habes, ſi ſit prudentia; ſed te
Nos facimus, Fortuna, Deam. Menſura tamen quæ
Sufficiat cenſûs, ſi quis me conſulat, edam.
In quantum ſitis atque fames & frigora poſcunt:
Quantum, Epicure, tibi parvis ſuffecit in hortis:
Quantum Socratici ceperunt antè Penates.
Nunquam aliud natura, aliud ſapientia dicit.
Acribus exemplis videor te claudere: miſce

eburque, & amplum teſtudinem. Denudati Cynici dolia non deflagrant. Ea ſi ruperis, ædes aliæ cras fabricabuntur; vel ipſæ plumbo connexæ ſubſiſtent. Quando Alexander aſpexit grandem incolam in eo fictili, tum intellexit quantò beatior is qui nihil exoptaret, quàm qui mundum ſibi peteret univerſum, parta factis diſcrimina ſubiturus. O fortuna, nihil divinum tibi eſt, ſi nobis *inſit ſapientia: nos verò te Numen conſecramus. Si nihilominùs aliquis ſciſcitetur à me, proferam quis opum modus ſit ſatis.* Nempe *quantum petunt ſitis & eſuries ac gelu: quantum ſatis tibi fuit, ô Epicure, in hortulis exiguis: quantum anteà continebat Socratis domus. Nunquam diverſum natura, diverſum prudentia loquitur. Videor te conſtringere ſeveris exemplis. Adhibe*

ANNOTATIONES.

308. *Dolia nudi non ardent Cynici.*] Incendio non ſunt obnoxia: quippe fictilia ſeu teſtacea fuerant olim dolia, teſte Plinio Lib. 35. cap. 12. ubi ſic ait: *Defunctos ſe multi fictilibus doliis condi maluere, ſicut M. Varro.*

309. *Cynici.*] Diogenis pauperculi, cui dolium pro domo fuit. Vide Annot. Sat. 13. v. 121. & Perſ. Sat. 1. v. penult.

310. *Eadem plumbo commiſſa manebit.*] Si frangas dolium teſtaceum, partes ejus diſſolutæ & fragmenta poterunt ferruminatione vel plumbatione conjungi & inſtaurari: Non ita verò dives ædes ſuas reficere poteſt, caſu vel incendio dirutas. Vide Lipſ. Epiſtolic. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 25.

311. *Teſta cùm vidit in illa.*] Cùm vidit Diogenem in dolio ſuo teſtaceo. Diogenis tamen dolium potiùs ligneum fuiſſe, notat Gujetus, quippe quòd ab eo ſæpiùs illæſum verſaretur, otii vitandi causâ.

312. *Magnum habitatorem.*] Diogenem parvi dolii habitatorem certè magnum, animo, ſapientiâ, divitiarum contemptu, ipſoque Alexandro Magno majorem: quod nec Rex ille ignoràſſe videatur. Nam cùm Philoſophos compluſes & viros primarios ſalutatores habuiſſet, adiit ipſe Diogenem; quin & ſe ſuaſque opes deſpicientem adeò eſt admiratus, ut amicis dixerit; *Niſi Alexander eſſem, profectò Diogenes eſſe vellem.* Plutarch. in Alexandri vita. Laërt. lib. 6.

313. *Totum ſibi poſceret orbem.*] Vide Sat. 10. v. 168.

314. *Æquanda pericula rebus.*] Si enim magna geſſit Alexander, magna quoque eſt perpeſſus. Pariter & alii ſummi Imperatores, quibus magna ſemper gloria magno ſtetit ambitioſis.

315. *Nullum numen habes, &c.*] Vide Sat. 10. ad calcem.

319. *Quantum Epicure, &c.*] Vide Sat. 13. v. 122. & Annot. ibid.

320. *Quantum Socratici ceperunt antè Penates.*] Socrates nimirùm ante Epicurum vixit. Nam Socrates natus refertur Olympiade ſeptuageſimâ ſeptimâ, anno ante Chriſtum quadringenteſimo, ſeptuageſimò octavo, & vixiſſe annos ſeptuaginta. Epicurus autem in lucem prodiit Olympiade centeſimâ nonâ, vixitque annos nonaginta duos.

Socratici Penates.] Frugalis domus Socratis, quem Laërtius ſcribit, Athenis peſte laborantibus, unum à morbo fuiſſe immunem, ob cibi temperantiam. Vide quæ etiam de illo annotabo ad Perſ. Sat. 4. v. 2. & ſeq.

321. *Nunquam aliud natura, &c.*] Frugalitatem aliaſque virtutes pariter natura & ſapientia præcipiunt. Seneca Epiſt. 50. *Virtus,* inquit, *ſecundùm naturam eſt, vitia inimica & infeſta ſunt.*

322. *Acribus exemplis, &c.*] Ad rigida nimis & ſevera exempla te revoco & redigo: id eſt, ſi Philoſophorum auſteritas te deterret; ſi tantam ferre nequis paupertatem: modicis igitur opibus contentus eſto.

Ergo aliquid noſtris de moribus: effice ſummam
Bis ſeptem Ordinibus, quam lex dignatur Othonis.
Hæc quoque ſi rugam trahit, extenditque labellum;
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, ſi panditur ultrâ:
Nec Crœſi fortuna unquam, nec Perſica Regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere juſſus.

igitur quiddam è noſtris moribus. Fac ſummam, quam lex Othonis dignam putavit quatuordecim gradibus. Si illud etiam rugam inducit, & labium porrigit, accipe binos Equites; acquire trina quadringenta. Quòd ſi non adhuc ſinum replevi, ſi ampliùs extenditur; neque menti ſatisfaciet unquam Crœſi ſors, neque Perſidis Imperium, neque opes Narciſſi, cui nihil negavit Claudius Cæſar, juſſa cujus peregit coactus interficere conjugem.

ANNOTATIONES.

322. *Miſce ergo aliquid noſtris de moribus.*] Ergo imitare homines hujus ævi, & Romanos noſtros divitias congerere amantes; at modum ſaltem & frænum injice tuæ cupiditati: opes aliquas para, ſed ne, ut illi quære immenſas.

Effice ſummam, &c.] Cenſum Equeſtrem poſſide, per me licet. Vide Sat. 1. v. 106. ibique annot.

324. *Quam lex dignatur Othonis.*] Roſcius Otho Tribunus Plebis legem tulit, quâ nemini licebat ſedere in Theatri gradibus quatuordecim, niſi haberet Equeſtrem cenſum, ſeu quadringenta ſeſtertia. Vide Sat. 3. v. 154, & 159. & Annot. ibid.

325. *Hæc quoque ſi rugam trahit.*] Si anguſtiores etiam hi divitiarum termini, quos præſcribo, triſtem te faciunt.

Extenditque labellum.] Rictum porrigit: ut indignabundis ac mœſtis contingit. Anglicè *TO GRIN*; & Gallicè, *Faire la moûe.*

326. *Sume duos Equites, &c.*] Equeſtrem ergo cenſum duplica, vel ad ſummum, triplica. Tantum habe divitiarum, quantum ſatis eſſet duobus aut tribus Romanis Equitibus.

327. *Si nondum implevi gremium.*] Si tibi necdum ſatisfacio: ſi fortunis ejuſmodi, quas habere tibi concedo, non es contentus, certè nullis eris.

Si panditur ultrà.] Si plura appetis.

328. *Crœſi.*] Hujus Lydorum Regis opes in proverbium abierunt etiam. Vide Sat. 10. v. 274.

Perſica Regna.] Darii & Xerxis Regum Perſicorum ingentes divitias celebrat Juſtinus, &c.

329. *Nec divitiæ Narciſſi.*] Nec ſufficient opes hujus liberti Claudii Cæſaris, de quo Sueton. Claud. cap. 28. *Suſpexit,* inquit, *ante omnes Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus non præmiis modò ingentibus, ſed & Quæſtoriis Prætoriiſque ornamentis ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurdè ſit dictum; abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur.* Plin. etiam Lib. 33. cap. 10. hujus opes notat. *Juvat,* inquit, *inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem: multos cognovimus ſervitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudii Principatu, Pallantem, Calliſtum, Narciſſum.*

330. *Cujus paruit imperiis, &c.*] Narciſſi obſecutus voluntati Claudius, Meſſalinam uxorem neci addixit. Cornelius Tacitus Annal. 11. ad finem, *Mirum inter hæc ſilentium Claudii: nempè cùm indefenſa conjux exitio daretur —— —— omnia liberto obediebant —————— Ac ni cædem ejus Narciſſus properaviſſet, verterat pernicies in accuſatorem, Ei cùm Imperatoris langueſcere iram, amorem redire audiſſet, prorupit Narciſſus, denuntiatque Centurionibus & Tribuno, qui aderant, exequi cædem,* &c. Idem alibi: *Nec enim Claudius Meſſalinam uxorem, quæ nupſit, Silio, interfeciſſet, niſi properâſſet, index, delator adulterii, & quodammodo imperator cædis Narciſſus.* Vide Sat. 10. v. 330. & ſeq.

SATIRA

SATIRA XV.

QUIS neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc: illa pavet ſaturam ſerpentibus Ibim.

INTERPRETATIO.

Ecquis ignorat, ô Voluſi Bithynice, quæ monſtra veneretur Ægyptus inſana? Iſta regio Crocodilum colit: alia reveretur Ibin anguibus ſatiatam.

ANNOTATIONES.

1. *Quis neſcit, Voluſi.*] In odium fortè Criſpini Ægyptii, de quo anteà non ſemel, ſcripſit Juvenalis hanc Satiram, in qua ridiculas Ægyptiorum ſuperſtitiones inſectatur pariter & crudelitatem; ut qui bruta colant, hominem autem quidam eorum devorârint.

Bithynice.] E Bithynia oriunde: quæ eſt Aſiæ minoris regio, Euxino mari & Propontidi vicina.

2. *Ægyptus.*] Africæ regio celebratiſſima, Rubro mari proxima versùs Orientem; ab Occidente Barcana deſerta contingit, à Septentrione mare Mediterraneum, à Meridie Æthiopiam. Urbium olim dicitur habuiſſe millia viginti: quas inter famoſæ Memphis, Alexandria, Peluſium, Babylon nova, hodie, *Cairus*, Thebæ, Syene, &c.

Qualia portenta colat.] Velut Numina. Quæ verò, quot, & cur enarrant Strabo Lib. 17. Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 4. Herodot. Lib. 2. &c. Cic. de Nat. Deor. 3. n. 39. *Omne ferè genus beſtiarum conſecrârunt Ægyptii,* inquit.

Crocolidon.] Portentoſum certè animal, quod ex ovo, anſerino ſimili naſcens, in eam excreſcit magnitudinem, ut cubitos aliquando viginti æquet longitudine, interdum & ſuperet. Quadrupes eſt, ſpecie lacertæ, in terra pariter & in aqua degens. Ad annos ſexaginta vivere, ſemper creſcere, hyeme latere, ac ſine cibo plures menſes durare fertur. Ad Nilum frequens, ac præcipuæ magnitudinis eſt apud Gangem Indiæ fluvium: Auctores ſunt Ælianus Hiſtor. animal. Lib. 10. cap. 22. & Lib. 12. cap. 38. & Plin. mox citand. Hoc unum ex animalibus caret linguâ: inferiorem maxillam non movet, ſed ſuperiorem inferiori admovet: oculos habet ſuillos, in aquis obtuſos, extra eas perſpaciſſimos; dentes ingentes, ſerratos & prominentes; ungues robuſtos; pellem dorſi ſquamoſam ac duritie impenetrabilem. Hæc ex Herodoto, Lib. 2. Plinio, Lib. 8. cap. 25. Diodoro Siculo, Lib. 1. cap. 3. Cur autem Crocodilos colerent Ægyptii? Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 4. rationem affert quòd ſecuritatem patriæ conferant adversùs Arabiæ Libyæque latrones, qui Crocodilos veriti Nilum non audent tranſire populatum. Alia quoque ibidem affertur ratio, nempè ob Menam Regem à Crocodilo defenſum contra perſequentes canes: undè ille Crocodilum urbem condiderit, Crocodilos ſacros eſſe deinceps, & coli à ſuis juſſerit. Seneca, Natural. Quæſt. Lib. 4. cap. 2. Delphinorum in Crocodilos ad oſtium Nili pugnam, quin & victoriam amœnâ proſequitur narratiunculâ, ſimiliter & Plin. cit. mox loco, ubi & de Ichneumonis calliditate & inſidiis ad conficiendos Crocodilos.

3. *Adorat pars hæc.*] Ex Herodoto citato, Ægyptiorum quibuſdam ſacroſancti ſunt Crocodili, maximè circa Thebas, aliis verò minimè, ſed velut hoſtes exagitant. Ex Plinio quoque & Seneca, citatis locis, Crocodilis adverſa eſt, & planè infenſa Tentyritarum gens, ex Inſula Nili Tentyri vocata. Cùm enim Crocodili ſint erga timidos audaces, in audaces pavidi, Tentyritæ ſtrenuè aſſiliunt, voce terrent, fugientes injecto laqueo trahunt, dorſo inequitant, quovis agunt, devorata recens corpora evomere cogunt, ad ſepulturam.

Saturam ſerpentibus Ibim.] Fœda hæc avis ab Ovidio decantata, apud Nili ripas frequens, Ciconiæ non abſimilis, ideò colebatur ab Ægyptiis, quòd ſit infeſta ſerpentibus, à quibus ipſi infeſtantur. Hinc Cic. 1. de Natura Deorum, n. 102. *Ipſi,* inquit, *qui irridentur Ægyptii nullam belluam, niſi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, conſecraverunt; velut Ibes maximam vim ſerpentum conficiunt, cùm ſint aves excelſæ, cruribus rigidis, corneo proceroque roſtro: avertunt peſtem ab Ægypto, cùm volucres angues ex Libyæ vaſtitate vento Africo invectas interficiunt atque conſumunt. Ex quo fit ut illæ nec morſu vivæ noceant, nec odore mortuæ. Poſſem de Ichneumonum utilitate, de Crocodilorum, de felium dicere, ſed nolo eſſe longus.* Herodot. Lib. 2. meminit alatorum ſerpentum in Ægyptum vere ineunte advolantium, quos ſtatim conficiunt Ibides, quæ idcircò magno ibi in honore ſint.

Sacrati cercopitheci fulget imago ex auro, ubi magicæ fides crepant mutilo Memnone, ac priscæ Thebæ cum centum januis dejectæ procumbunt. Ibi cæruleos, istic fluvii piscem, alibi

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ, 5
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hîc piscem fluminis, illic

ANNOTATIONES.

Ibin porrò duplicis esse generis ait; alteram, quæ tota nigra est, gruinis cruribus, rostro valdè adunco, & cum serpentibus pugnat: alteram, quæ pedes habet humanis similes, gracile caput, & collum, penna candidas, crura & rostrum alteri consentanea. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 4. Ex avibus Ibin utilissimam ad serpentes & locustas brucosque delendos refert. Plin. Lib. 10. c. 28. *Invocant Ægyptii Ibes suas*, inquit, *contra serpentium adventum*. Et cap. 30. *Ibis circa Pelusium tantùm nigra est: cæteris omnibus locis candida*. Cœl. Rhodig. Lib. 13. c. 1. ex Minutiano Cæcilio Auctore, observat Corvinum ab Ovidio appellatum fuisse Ibin, ex ævis fœditate, cui ventrem rostro purgare insitum. Hoc idem testatur Plin. Lib. 8. cap. 27. ubi sic habet: *Simile quiddam monstravit in Ægypto Ibis, quæ rostri aduncitate per eam partem se perluit, quâ reddi ciborum onera maximè salubre est.* Et Plutarch. de Iside & Osir. paulò ante finem, quædam habet de Ibi non omittenda; quòd Medicos purgationis usum docuerit, cùm spectaretur ablui & purgari à seipsa: quòd Ægyptii Sacerdotes eâ se lustrant aquâ, quam Ibis biberit. Hæc enim nunquam insalubrem aut veneno infectam bibit vel attingit, &c.

4. *Nitet.*] Adornatur ad cultum.

Cercopitheci.] Caudatæ simiæ, quam colebat Ægyptus, κέρκος, *cauda*, πίθηκος, *simia*, Plin. Lib. 8. c. 54. *simiæ caudis inter se distinguuntur.*

5. *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.*] Apud Thebas Ægyptias in templo Serapidis (ut vult Plin. Lib. 36. cap. 7.) saxea visebatur Memnonis effigies citharam tenens, quæ quotidie Solis orientis percussa radiis sonum edebat citharæ similem. Strabo vidit audivitque; at istius rei causam non assequi se fatetur: ejus autem statuæ partem mediam, terræ motu corruisse narrat. Hinc Juvenalis *dimidium* vocat *Memnonem*: *Magicas* porrò *chordas* ait, quia per Magicam Artem sonare creditum est. Nam & cùm diruisset Thebas Rex Persarum Cambyses, statuam illam aperuit, ratus mechanicum aliquid intùs latere, quo sonitus is fieret; verùm nihil reperit: aperta verò statua consuetum edere sonum perseveravit. Vetus Schol. Pausan. in Atticis. Philostrat. In Iconib. Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 5.

6. *Vetus Thebe.*] Ex Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 1. Thebæi se omnium antiquissimos jactabant: primosque Philosophiam & Astronomiam invenisse, &c.

Centum jacet obruta portis.] Portas septem habuit Thebe Bœotia, ut dixi ad Sat. 13. v. 17. at Ægyptia Hecatompylus inde dicta portas centum, vel ut alii volunt, aulas ac domos Principum centenas; à Busiride Rege condita; centum & quadraginta stadiorum pomœrium ostentabat. Plin. Lib. 36. c. 14. Herodot. Lib. 2. Thebas olim Ægyptum vocatas refert. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 1. ait, *Busirim condidisse magnam civitatem. Thebas à Græcis, ab Ægyptiis autem Solis urbem dictam:* (Strabo Diospolim, non Heliopolim vocatam tradit, aliique) *Pulcris & ingentibus ædificiis, ac speciosis Deorum templis exornâsse: privatorum etiam ædes usque ad quartam aut quintam contignationem construxisse: banc demùm non solùm Ægypti, sed totius orbis felicissimam ac florentissimam reddidisse.* Deinde subjungit, *non centum portas civitatis à quibusdam afferri, sed plures & egregias templorum januas, à quibus dicta fuerit centum ceu plurium portarum. Ex ea verò curruum millia viginti ad bellum prodire solita*, &c. Sanctus Hieronymus dictam suo tempore Thebestim scribit, Epist. ad Galat. Thebaïdis olim regionis caput fuit; nunc detrita omninò paucis constat incolis, vocaturque *Minio*, teste Sansone; inter Memphim ad Boream, & Syenen ad Austrum sita.

Jacet obruta.] Diodor. mox cit. refert edificatâ Memphi opportuniore situ, posteros Reges Thebis relictis, Regiam illuc transtulisse; undè sint imminutæ jam Thebarum opes. Idem ibid. pariter & Herodot. Lib. 5. narrant Cambysem Persarum Regem Ægyptum occupâsse. Ægyptios malè mulctâsse, clarissimas urbes, multaque Deorum templa, ad Thebas maximè, spoliâsse; & in Asiam asportâsse aurum, argentum, signa, artifices, &c. Hæc facta circa Olympiadem sexagesimam tertiam testatur Euseb. Chron. Plin. Lib. 36. cap. 9. *Cambyses Rex*, inquit, *cùm Thebas expugnaret, grassareturque incendium ad crepidines obelisci, extingui ignem jussit, molis reverentiâ, qui urbis nullam babuerat.*

7. *Cæruleos.*] Id est, pisces maris cærulei. Brodæus, Turneb. Lib. 7. cap. 8. aliique legunt, *ailuros*, id est, feles quos venerabantur Ægyptii, ut passim ostendunt Herodot. & Diodor. cit.

2 Oppida

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. Nefas illic fœtum jugulare capellæ;
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cùm
Tale super cœnam facinus narraret Ulysses

canem urbes integræ colunt, nullus verò *Dianam. Scelus* est *apprehendere porrum & cepas, dentibusque rumpere. O religiosam nationem, cui isti crescunt in hortulis Dii! Brutis lanigeris parcunt singulæ mensæ: Ibi capræ catulum occidere prohibetur, fas* verò *est hominis carnem comedere. Quando Ulysses inter epulas ejusmodi facta commemorabat*

ANNOTATIONES.

8. *Oppida tota canem venerantur.*] Quædam animalia colebant universi Ægyptii; è terrestribus bovem, canem, felem: ex aquatilibus lepidotum, & oxyrinchum: è volatilibus ibin & accipitrem: alia quidam populi, ut ovem Thebani & Saitæ: latum piscem Latopolitani, capram & hircum Mendesii; lupum Lycopolitani, &c. Vide cit. Strab. Diodor. Herodot. &c.

Canem.] Hic tùm venationi, tùm ad custodiam prodest: propterea Deum Anubim capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis, atque Isidis fuisse. Adde quòd Isidis canes corpus Osiridis quæsitum investigârunt: undè in Festis Isidis canes præeunt pompam. Ex Diod. Sicul. cit. Lib. 2. cap. 4. Vide & quæ notavi ad Sat. 6. v. 533.

Nemo Dianam.] Comparatio ironica: canem venerantur omnes; nemo canum dominam ac venatricem Dianam. Ridicula hominum religio! Scribit tamen Herodotus cit. Lib. 2. in urbe Bubasti pulcherrimo in templo coli Dianam, ipsamque Bubastin appellari.

9. *Porrum & cepe nefas violare.*] Plin. l. 19. cap. 6. *Allium*, inquit, *cæpasque inter Deos in jurejurando babet Ægyptus.* Gell. Lib. 20. cap. 7. *Cæpitium*, inquit, *reviresc it & congerminat decedente Lunâ, contra autem inarescit adolescente. Eam causam esse dicunt Sacerdotes Ægyptii cur Pelusiotæ cæpe non edant, quia solum olerum omnium contra Lunæ aucta & damna vices minuendi atque augendi habeat contrarias.* Plutarchus de Iside & Osiri, ait Ægyptios sacerdotes cæpam aversatos eò quòd lacrymas eliciat, atque Festos dies celebrantibus sic molesta, sitim quoque excitet iis gravem, qui religionis causâ cibo potuque abstinent.

10. *Nascuntur in hortis Numina.*] Quidam enim Ægyptii lentem, alii fabam, alii cæpe reverebantur. Diodor. citat.

11. *Lanatis animalibus abstinet*, &c.] Ovibus abstinebant, quoniam bis edunt fœtus, lanamque præbentes vario accommodatam usui, lac prætereà caseumque suppeditant. Diodor.

12. *Nefas illic fœtum jugulare capellæ.*] Paulò antè dixi capram Mendesiis atque hircum adorari. Cit. Tusc. 5. n. 78. *Morem Ægyptiorum quis ignorat? Horum imbutæ mentes erroribus quamlibet carnificinam priùs subierint, quàm Ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: Quorum etiamsi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Diod. citat. Lib. 2. cap. 4. ita refert: *Siquis animalium istorum aliquod occiderit, morte damnatur— ——— adeòque mentes hominum pervasit ea superstitio, ut quo tempore Ptolemæus Rex à Romanis socius & amicus dictus est, applaudentibus, quidem Ægyptiis, Italosque studiosè excipientibus, tamen cùm quidam Romanus felem interfecisset ad ejus domum concursu plebis facto, neque à Regiis ad id missis Principibus, neque Romanorum timore absterreri à pœna hominis potuerint. Quam rem non auditu percepimus sed visu; cùm in Ægyptum eo tempore navigâssemus.*

13. *Carnibus humanis vesci licet.*] Diodor. cit. mox loco ita pergit: *Premente aliquando Ægyptios fame, adeò ut plures ab humana carne, ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omninò intacta reliquêre.*

Attonito cùm tale, &c.] Exemplo ostendit & illustrat quæ dixit de immani Ægyptiorum crudelitate.

14. *Narraret Ulysses Alcinoo.*] Ulysses nempè naufragus ad Corcyram Insulam enatavit. In ea tum regnabat Alcinous Phæacum Rex. Hujus filia Nausicaë nudum & egentem in litore Ulyssem invenit, ejusque miserta ad patrem perduxit: à quo benignè exceptus inter cœnandum enarravit ille suos ab annis septem errores ac labores: quemadmodùm à Polyphemo Cyclope, atque Antiphate Læstrygonum Rege anthropophagis quidam è suis devorati essent, &c. Homer. Odyss. 6, 7. 9, 10. Talia verò illo referente (inquit Juvenalis) accumbentium Phæacum quidam ridere fabulosa, alii vanum ostentatorem indignari, ac dicere vel cogitare apud se: huncceine fabulatorem nemo in mare abjicit? Charybdim fingit falsam, at verâ est dignus ipse, quâ absorptus pereat, &c.

Alcinoo admiranti, indignationem fortè vel cachinnos excitaverat nonnullis, tanquam vanus fabulator: ergone illum in mare nullus præcipitavit crudeli nec fictâ dignum Charybdi, sævos Læstrygonas & Cyclopas comminiscentem? Faciliùs enim crediderim Scyllam, aut Cyaneas rupes coëuntes, atq; utres procellis refertos, vel levi Circes ictu pulsatum Elpenorem grunnitum edidisse cum suibus remos agitantibus. Adeòne inani cerebro existimavit Phæacum gentem? Ita quispiam jure sensisset, *non adhuc temulentus, quique pauxillum*

Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abicit, sævâ dignum verâque Charybdi,
Fingentem immanes Læstrygonas atq; Cyclopas?
Nam citiùs Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyanes, plenos & tempestatibus utres
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis,
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis meritò nondum ebrius, & minimum qui

ANNOTATIONES.

16. *Aretalogus.*] Sueton. August. cap. 74. *inter cœnandum,* inquit, *aut acroamata & histriones, aut etiam triviales è ciro ludios interponebat, ac frequentissimè aretalogos.* Hos verò Casaubonus ibid. parasitos Philosophos interpretatur, qui de virtutibus disputare soliti sint apud mensas divitum: ab ἀρετὴ & λέγω. Ipsos vocat circulatores Seneca Epist. 29. Alii ex Porphyrione in Hort. Serm. propriæ virtutis ostentatorem aretalogum esse aiunt: alii nugatorem & scurram, seu festiva & faceta, ad oblectandos audientium animos, effutientem: ab ἀρετὸς, *blandus*, *gratus.* Turneb. Lib. 10. cap. 12.

17. *Charybdi.*] Voragine naves obsorbente. Vide Sat. 5. v. 102. Annot.

18. *Læstrygonas atque Cyclopas.*] Plin. Lib. 7. cap. 2. *Cogitemus in medio terrarum orbe, in Sicilia atque Italia homines hujus monstri, Cyclopas & Læstrygonas, qui corporibus humanis vescerentur.*

Læstrygonas.] *Formiæ antiqua Læstrygonum sedes,* inquit Plin. Lib. 3. cap. 5.

Cyclopas.] Similes Polyphemi, à quo devoratis jam Ulyssis comitibus, ipse tantùm non peremptus est. Vide Homer. cit. & Sat. 9. v. 64. Annot. Vide & Turneb. Lib. 24. c. 10. & Lib. 28. cap. 46.

19. *Nam citiùs Scyllam,* &c.] Potiùs quàm esse credam homines alios comedentes.

Scyllam.] Proximus est & adversus Charybdi scopulus in freto Siculo, navigantibus uterque formidabilis. Hinc adagium: *Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.* Porrò fabulati sunt meretrices esse portentosas, à quibus transeuntes devorabantur.

Virgil. Eclog. 6.

Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexâsse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerâsse marinis!

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 30. cap. 34. Ovid. Metamorphos. 13, & 14.

Concurrentia saxa Cyanes.] Aliàs vocantur *Symplegades* isti duo scopuli, ad os Thracii Bosphori, qui cùm a se parum distent, navigantibus concurrere videntur & collidi. Hinc instabiles vocat Ovid. Trist. 1. Eleg. 9.

20. *Plenos tempestatibus utres.*] Æolum nempè fabulantur ventos utribus inclusos dedisse Ulyssi navigaturo; at hujus comites ratos aliud intus latere, aperuisse: undè soluti venti tempestates excitârunt horrendas. Homer. cit.

21. *Circes.*] Famosa hæc venefica Solis è Perse filia, Colchorum Regis soror, in Italiam profuga, apud Circæum Promontorium habitavit. Ibi verò Ulyssem tempestate actum suscepit, ejusque socios veneficiis in porcos mutavit, moxque pristinæ formæ virgâ tactos restituit. Homer. Odyss. cit. Ovid. Metamorphos.

Virgil. Eclog. 8.

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis.

Plutarch. de Homero Lib. fabulam hanc explicat. Plin. Lib. 25. cap. 2. ejus facit mentionem.

22. *Elpenora.*] Unum è sociis Ulyssis. Vide notam præcedentem.

23. *Tam vacui capitis,* &c.] Adeòne bardos ac stolidos nos puta iste, ut ejus fabulis habeamus fidem?

Populum Phæaca.] Populum Insulæ Corcyræ, quæ hodie *Corfu,* ad oram Epiri sitæ. Huic olim nomen dederat Corcyra Nympha; è qua Neptunus suscepit Phæacem: undè Phæacia dicta, & populi Phæaces vocati.

24. *Sic aliquis.*] Aliquis convivarum & epulantium cum Ulysse ad mensam Alcinoi Regis Corcyræ.

De

De Corcyræâ temetum duxerat urnâ.
Solus enim hoc Ithacus nullo ſub teſte canebat.
Nos miranda quidem, ſed nuper Conſule Junio
Geſta, ſuper calidæ referemus mœnia Copti;
Nos vulgi ſcelus, & cunctis graviora cothurnis.
Nam ſcelus à Pyrrha, quanquam omnia ſyrmata volvas,
Nullus apud Tragicos populus facit. Accipe noſtro
Dira quòd exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus atque antiqua ſimultas,
Immortale odium, & nunquam ſanabile vulnus
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo quòd Numina vicinorum

vini hauſerat ex amphora Corcyræ: Quippe unus Ithacus ea recitabat nemine atteſtante. Nos ſtupenda certè, at non ita pridem facta Junio Conſule, ultra muros Copti ardentis, nos crimen totius *populi narrabimus, & pejora omnibus cothurnis. Enimverò licèt cuncta ſyrmata expendas, à Pyrrhæ* ſæculo, *nuſquam plebs* omnis *crimen patrat apud Tragœdiarum ſcriptores. Audi quodnam exemplum edidit noſtris temporibus ſæva crudelitas. Inveterata pridem alienatio, jugis invidia, plagaque immedicabilis fervet hactenùs vicinos inter Ombos atque Tentyritas. Hinc & illinc indignatio plebi maxima, quoniam ambæ regiones finitimorum*

ANNOTATIONES.

24. *Minimum qui de Corcyræa temetum duxerat urnâ.*] Sapiens quidam vir, vino moderatè ſumpto, planè ſui compos.

26. *Solus enim hoc*, &c.] Quippè unus evaſerat emerſeratque è naufragio: quare nemo aderat qui atteſtaretur vera eſſe quæ ab eo narrabantur.

Ithacus.] Ulyſſes apud Ithacam natus Inſulam. Vide Annot. Satir. 14. v. 287.

27. *Nos miranda quidem*, &c.] Quod Juvenalis ego referam, teſtes habet, ipſeque vidi in Ægypto nuper, dum Romæ Conſul erat Junius.

Conſule Junio.] Quod hîc certi ſtatuemus? Alii legunt, *Junco*; alii, *Vinco*: de his ita ſcribit. Juſt. Lipſ. Epiſtolic. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20. *Vincum, ſive Juncum Conſules non invenio: & intricata pars illa faſtorum ob Conſules crebro ſuffectos.* Alii legunt, *Junio*; & quidam Junium Sabinum intelligunt, qui fuit Conſul cum Domitiano, anno Urbis conditæ octingenteſimo trigeſimo ſexto. Quidam Q. Junium Ruſticum Imperatoris Hadriani Collegam afferunt, anno urbis conditæ octingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Salmaſ. in Plin. &c.

28. *Copti.*] *Coptos* urbs Ægypti, ſive Thebaïdis, ad Nilum, celebre eſt emporium Arabibus & Ægyptiis Tropico ſubjecta, & undè *calidam* vocat. Vide Strab. Lib. 17. &c.

29. *Nos vulgi ſcelus*, &c.] Non unius hominis ſcelus, ut olim Atrei. Thyeſtis, Medeæ, Oreſtis, Alcmæonis; ſed totius populi crimen profero, quale nunquam auditum eſt, nec Tragicis decantatum.

Graviora cothurnis.] Graviora iis quæ in Tragediis tractari ſolent, quarum Actores cothurnos induunt. De his vide Annot. Sat. 6. v. 633. ad vocem, *cothurnum.*

30. *A Pyrrha.*] A diluvio, quod contigit ſub Deucalione & Pyrrha. De quibus Sat. 1. v. 81. & 84.

Syrmata.] Tragicas veſtes, pro tragicis argumentis. Synecd. Vide Sat. 8. v. 229.

33. *Inter finitimos.*] Jam narrat facinus & facinoris cauſas. Nempè diverſitas religionis odium inter eos generat atrox quidem: hinc rixæ, & cædes, & belluina feritas utrinque ſævit.

34. *Nunquam ſanabile vulnus.*] Animorum offenſio & alienatio vix unquam reconcilianda.

35. *Ardet adhuc.*] A tot ſæculis.

Ombos & Tentyra.] Urbs utraque finitima, Ægyptiis & Arabibus communis, non longè ab iſthmo Rubri maris, mirum in modum diſſentit: nam, ut jam ſuprà notavi. Tentyritæ Crocodilum inſectantur & perimunt: Ombi verò (ſeu Combi, ut aliis placet) cum adeò colunt, ut ſuos ab eo liberos devorari non ferant ſolùm, ſed etiam lætentur.

36. *Numina vicinorum odit uterque locus*, &c.] Diodor. Sicul. antè cit. Lib. 2. cap. 4. *Apud priſcos Reges deſciſcente frequenter populo, quempiam prudentiâ conſpicuum diviſiſſe Ægyptum in varias partes, ſinguliſque, edixiſſe quæ animalia ſeparatim colerent; eo conſilio ut dum certa quique animantia pro Diis haberent, quæ ab aliis colerentur contemptis, alteri alteros peroſi, nequaquam ſimul adversùs Principes conſpirarent. Quod & ſecutum eſt: Nam diverſorum finium homines invicem diſſentiunt, mutuò ſibi cultûs impietatem objicientes.*

Odit uterq; locus; cùm ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit. Sed tempore feſto
Alterius populi rapienda occaſio cunctis
Viſa inimicorum primoribus ac Ducibus; ne
Lætum hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent poſitis ad templa & compita menſis,
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus intereà Sol invenit. Horrida ſanè
Ægyptus: ſed luxuriâ quantum ipſe notavi,
Barbara famoſo non cedit turba Canopo.
Adde quòd & facilis victoria de madidis &
Blæſis, atque mero titubantibus. Inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacunque
Unguenta, & flores, multæque in fronte coronæ:
Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima ſonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dein clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus: paucæ ſine vulnere malæ:
Vix cuiquam aut nulli toto certamine naſus
Integer. Aſpiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Oſſa genis, plenos oculorum ſanguine pugnos.

Deos averſantur, quandoquidem æſtimant ea Numina duntaxat cenſenda eſſe, quæ ipſæ venerantur. Atqui feſto die alterius plebis, univerſi proceres & magnates hoſtium decreverunt captare opportunitatem vetandi *quominùs feſtivam lucem ac jucundam* haberet illa, *neve guſtaret lætitiam ingentium epularum, ſtatutis apud fana ac trivia menſis, atque vigilanti lecto, quem noctu diuq; ſtratum ſeptima lux interim reperit. Barbara certè* pars hæc *Ægyti: at quemadmodùm ego obſervavi, ferox* illa *multitudo luxu non concedit Canopo infami. Accedit quòd nec arduus* videbatur *triumphus de udis & balbutientibus & nutantibus* præ *vino. Hinc tripudia hominum* ad *fuſcum tibicinem, unguenta vulgaria, floreſq; & corollæ plurimæ circum tempora. Illinc famelica offenſio. At enim prior contentio emicare cœpit mentibus fervidis. Ea certaminis buccina. Mox æquali vociferatione congrediuntur: ac pro ſpiculo denudata dextra pugnat: raræ maxillæ abſq; plaga: raò alicui vel nemini incolumes nares per omnem dimicationem. Modò cerneres in omnibus turmis facies mutilatas, vultus diverſos, atque oſſa diviſa fractis malis, pugnoſque oculorum cruore perfuſos.*

ANNOTATIONES.

39. *Alterius populi.*] Omborum Diis ſuis ſacros & feſtos dies celebrantium.

40. *Inimicorum primoribus.*] Tentyritis.

43. *Pervigilique toro,* &c.] Lecto diſcubitorio, quo pervigiles epulas ex more agebant, genioque indulgebant per continuos dies ſeptem atque noctes.

44. *Septimus intereà.*] Quidam legunt, *interdum.*

45. *Ægyptus.*] Ea regio, in qua ſunt urbes prædictæ, & in qua ego præſens vidi quæ refero inquit Juvenalis: quem proinde conſtat in Ægypto fuiſſe.

46. *Canopo.*] Vide Sat. I. v. 26. Annot.

47. *Adde quòd & facilis victoria.*] Victoriæ de Ombis tum ebriis reportandæ facilitas hoſtes eorum Tentyritas movit ad eos impetundos & laceſſendos, ex invidia ſcilicet.

De madidis.] Unguento perfuſis, ex more & laſcivientibus.

48. *Blæſis.*] Ariſtot. in Problemat. ſcribit linguam vinolentis oberrare, vel quòd uti totum corpus, ſic & lingua titubat: vel quòd linguæ caro mollis inſtar ſpongiæ, madeſcendo ampliatur, hincque ob molem tardior non ita ſincerè verba exprimit.

Inde virorum.] Ex parte Omborum

49. *Negro tibicine.*] Mauro, Æthiope, tibiâ ludente, Ombi ſaltabant ad numerum.

51. *Hinc jejunum odium.*] Contrà verò Tentyritæ jejuni, & infeſti.

52. *Hæc tuba rixæ.*] Velut Claſſicum.

57. *Alias facies.*] Immutatas ac deformatas, vulneribus & cruore.

58. *Oculoram ſanguine.*] Quos eruerint, aut foderint, aut cruentârint.

Ludere

Ludere ſe credunt ipſi tamen, & pueriles
Exercere acies, quòd nulla cadavera calcent,
Et ſanè quò tot rixantis millia turbæ,
Si vivunt omnes? Ergo acrior impetus, & jam
Saxa inclinatis per humum quæſita lacertis
Incipiunt torquere, domeſtica ſeditione
Tela; nec hunc lapidem, quali ſe Turnus, & Ajax;
Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam
Æneæ; ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.
Ergo Deus quicunque aſpexit, ridet, & odit.
A diverticulo repetatur fabula. Poſtquam
Subſidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, & infeſtis pugnam inſtaurare ſagittis.

Iſti nihilominùs jocari ſe arbitrantur, & certamina puerorum agitare, quoniam cadavera nulla proterunt. Et certe quorſum tot millia populi dimicantis, ſi cuncti ſuperſtant? Itaque gravior fit incurſus: jamque crâiuntur jacere lapides per terram collectos demiſſis brachiis, prompta ſeditioſorum arma. Neque verò id ſaxum, quo ſe Turnus atque Ajax defenderunt, *aut quâ mole Tydei* filius *cecîdit Æneæ coxendecem, ſed qualem vibrare queant manus iis diſpares ævoque noſtro procreatæ. Illa enim progenies jam diminuebatur. Homero ſuperſtite. Modò humus gignit homines improbos & parvos. Numen igitur quodlibet viderit, deridet atque averſatur. A digreſſione ſermo revocetur. Poſteaquam auxiliaribus* copiis *roborati* ſunt, *acies una ferrum diſtringere aggreſſa* eſt, *atque inimicis telis prælium redintegrare.*

ANNOTATIONES.

60. *Nulla cadavera calcent.*] Nemine adhuc trucidato, cujus cadaver pedibus conculcent.

61. *Et ſanè quò tot*, &c.] Ironia.

64. *Domeſtica ſeditione tela.*] Conſueta, familiaria.
Virgil. Æneid. 1.
Jamque faces & ſaxa volant.

65. *Nec hunc lapidem.*] Neque verò tantum jaciunt, quantum olim Turnus, Ajax, Diomedes. Hi torquebant ingentem unum; illi heroïbus inferiores non niſi leviores multos poterant movere.

Turnus.] Adversùs Æneam intorſit ſaxum Turnus: illud autem ingens, immane, limitem agro poſitum dicit Virg. Æneid. 12. ſub finem.

Ajax.] Hic ſingulari certamine cum Hectore commiſſus. Iliad. 7.

66. *Tydides.*] Diomedes Tydei filius Æneam graviter vulnerat, cit. Iliad.

69. *Nam genus hoc vivo jam decreſcebat Homero.*] Homer. cit. Iliad.
ὃν ἐ δύο ἄνδρε φέροιεν, Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.
Quem imitatus Virgil. Æneid. cit.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
S. Auguſtin. de Civit. Dei Lib. 15. cap. 9. *Non credunt*, inquit, *magnitudines corporum tunc fuiſſe longè ampliores, quàm nunc ſunt—————— Sed incredulos convincunt nudata per vetuſtatem, ſeu per vim fluminum, varioſque caſus ſepulchra, ubi incredibilis magnitudinis oſſa mortuorum apparuerunt. Vide ipſe non ſolus, ſed aliquot mecum, in Uticenſi litore, molarem hominis dentem tam ingentem, ut ſi in noſtrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur; facere potuiſſe: ſed eum gigantis alicujus fuiſſe crediderim.——— Plinius Secundus commemorat naturam ferre minora corpora, idque Homerum ſæpè carmine conqueſtum*, &c. Plin. Lib. 7. cap. 16. ita ſcribit: *Cuncto mortalium generi minorem in dies menſuram fieri propemodum obſervatur.————Sub Divo Claudio Principe viſus Arabs quidam nomine Gabbara novem pedes altus. Oreſtis corpus ſeptem cubitos habuit. In Creta terræ motu rupto monte, inventum corpus quadraginta ſex cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuiſſe aiunt*, &c. Gellius Lib. 3 cap. 10. ſic habet: *Herodotus homo fabulator. Hiſtor. 1. ſcribit inventum eſſe ſub terra Oreſtis corpus cubita longitudinis habens ſeptem, quæ faciunt pedes duodecim cum quadrante: niſi ſi (ut Homerus opinatus eſt) vaſtiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc quaſi jam ſeneſcente mundo, rerum atque hominum decrementa ſint.* Cœl. Rhodig. Lib. 18. cap. 31. *In fluvii Orontis alveo*, inquit, *repertum eſt cadaver Indi cujuſdam Orontis nomine cubitos undecim longum, & amplius.*

71. *Ridet, & odit.*] Odit malos, ridet puſillos.

72. *A diverticulo repetatur fabula.*] Relinquamus Turni, Ajacis, ac Diomedis Hiſtoriam, & ad noſtram redeamus.

Tum *qui Tentyra habitant palmetis umbriferis proxima, urgent cunctos dorſum præcipiti fugæ dantes. Iſtic quiſpiam corruit* præ *metu immodico properans aufugere; & comprehenditur. Hunc verò multas in partes & fruſtula diſcerptum, ut unus exanimis pluribus ſatis eſſet, integrum devoravit ſuperior multitudo, arroſis* etiam *oſſibus: neq; fervente cacabo verubuſve coxit. Ita diuturnum ac lentum exiſtimavit caminum operiri, crudo corpore* ſatis *gaudens. Inde fas eſt lætari, quòd non ignem polluerit, quem è ſuprema cœli regione ablatum terris dedit Prometheus. Congratulor elemento: teque gaudere arbitror. At qui mandare cadaver haud dubitavit, nihil unquam deglutivit eâ carne jucundius. In tali enim facinore, ne ſciſciteris & ambigas utrum prior ingluvies delicias captârit at qui poſtremus acceſſit, ductis humi digitis quidpiam delibat è cruore* hominis *jam integro cadavere devorato. Vaſcones, ut ferunt, cibis ejuſmodi veſcentes vitam in longius traxerunt. At res abſimilis. Hic enimverò,*

Terga fugæ celeri præſtantibus omnibus inſtant
Qui vicina colunt umbroſæ Tentyra palmæ.
Labitur hîc quidam nimiâ formidine curſum
Præcipitans, capiturque, aſt illum in plurima ſectum
Fruſta ac particulas, ut multis mortuus unus
Sufficeret, totum corroſis oſſibus edit
Victrix turba; nec ardentì decoxit aheno,
Aut verubus: longum uſque adeò, tardumque putavit
Expectare focos, contenta cadavere crudo.
Hinc gaudere libet, quòd non violaverit ignem,
Quem ſummâ cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris. Elemento gratulor, & te
Exultare reor. Sed quì mordere cadaver
Suſtinuit, nihil unquam hâc carne libentiùs edit.
Nam ſcelere in tanto ne quæras, & dubites, an
Prima voluptatem gula ſenſerit: ultimus autem
Qui ſtetit abſumpto jam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de ſanguine guſtat.
Vaſcones, ut fama eſt, alimentis talibus uſi
Produxêre animas: ſed res diverſa; ſed illic

ANNOTATIONES.

75. *Terga fugæ celeri,* &c.] Ombis univerſis fugæ ſe dantibus inſtant armati Tentyritæ, in quorum terra creſcunt palmæ complures.

76. *Palmæ.*] Vide multa ſcitu digna de palmis, apud Herodot. Lib. 4. Plutarch. Nat. Quæſt. Plin. paſſim. Athen. Lib. 2. & 14. Cœl. Rhodig. Lib. 5. cap. 6, &c.

77. *Labitur hîc quidam.*] Unus ex Ombis fugiens cecidit, & ab hoſtibus captus eſt.

81. *Nec ardenti decoxit aheno,* &c.] Humanam verò carnem tam avidè appetiverunt, ut nec elixam nec aſſatam, ſed crudam voraverint.

84. *Ignem.*] Quem velut ſacrum gentes multæ coluerunt. Vide Cic. 4. Acad. Quæſt. n. 118. de Nat. Deor. 3. de Leg. 2. n. 20. Plutarch. de Placit. Philoſ. 1. cap. 3. & de facie in orbe Lunæ. Herodot. Lib. 3. paulò poſt initium. Cœl. Rhodig. Lib. 15. cap. 14, & 15. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 26, &c.

85. *Prometheus.*] Vide Sat. 4. v. 133. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 19, 20, & 21, &c.

86. *Elemento gratulor.*] Igni gratulor quòd non ſit violatus, coquendo carnes humanas, quibus impii Tentyritæ ſatiarentur.

Et te exultare reor.] Te, ô Voluſi, credo mecum ſentire & lætari.

89. *Ne quæras, & dubites, an,* &c.] Nec dubites voracibus illis anthropophagis cibos impios maximè jucundos fuiſſe, cùm de corpore hoſtili epulati ſunt: quandoquidem is qui tardè venerat, ſaltem cruoris guttas humi colligit, & abligurit mirâ cupiditate. Nam primi non carnes ſolum abſumpſerant, ſed & oſſa corroſerant.

93. *Vaſcones, ut fama eſt,* &c.] Ex comparatione exaggerat crudelitatem Ægyptiorum.

Vaſcones.] Hi pridem Tarraconenſis Hiſpaniæ populi eam tenebent regionem, quæ ſita eſt Iberum fluvium inter & Pyrenæos montes, & Navarra modò nuncupatur. Subinde verò in Galliam tranſgreſſi Aquitaniæ partem occupârunt: eique ſuum indidêre nomen, vernaculè, *la Gaſcogne.*

Alimentis talibus uſi.] Corporibus humanis in ſumma quidem neceſſitate victitârunt. Alii legunt, *Alimentis talibus olim.*

Fortunæ

Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi: sicut modò dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quicquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem, ac maciem, & tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum,
Urbibus abnuerit dira atque immania passis;
Et quibus ipsorum poterant ignoscere manes,
Quorum corporibus vescebantur? Meliùs nos
Zenonis præcepta monent. Nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. Sed Cantaber undè
Stoïcus, antiqui præsertim ætate Metelli?

fortis malignitas est, atque militiæ summum infortunium, *ærumnæ ultimæ*, atque *diuturnæ obsessionis sæva inopia. Nam isti-ut alimenti exemplum quod modo affertur, debet senseri miseratione dignum. Quemadmodùm populus mox à me nominatus, post cuncta olera, post animantia universa, quodcunque adigebat abdominis jejuni rabies ipsis hostibus misericordiâ* commotis ob *pallorem, ac tabem, exilesque artus, aliorum membra* per *esuriem laniabant prompti etiam edere propria. Ecquis mortalium, aut quis Numinum recusârit ignoscere civitatibus sæva perpessis & inhumana; quibus etiam indulgere potuissent eorum manes quorum cadaveribus pascebantur?* At *sanctiùs nos instituunt Zenonis documenta. Nam neq; universa quævis agenda pro vita censet. Verùm quomodò Cantaber Stoïcus foret, ævo prisci Metelli præcipuè?*

ANNOTATIONES.

96. *Longæ dira obsidionis egestas.*] Quando nempè Calaguris, hodie *Calaborra*, urbs in Vasconum finibus, ad Iberum fluvium, à Pompeio & Metello obsessa, atque ad extrema redacta est; cum à Sertorianis teneretur. Strabo, Plutarchus, Appianus, L. Florus, Lib. 3. cap. 22. ita scribit: *In fame nihil non experta Calaguris.* Et Valer. Maxim. Lib. 7. cap. 6. *Numantinos in dira fame humanorum corporum dapibus usos supergressa est Calaguritanorum execrabilis impietas: qui quo perseverantiùs interempti Sertorii cineribus fidem præstarent, Cneii Pompeii obsidionem frustrantes; quia nullum jam supererat animal in urbe ipsorum, uxores suas ac natos ad usum nefariæ dapis verterunt,* &c.

102. *Membra aliena.*] Vel ab hostibus, vel ab ipsismet occisorum.

Esse parati & sua.] Nam quidam inediâ pressi brachia sua nonnunquam arrosêre.

104. *Urbibus.*] Calaguri, Numantiæ, Sagunto. Alii legunt, *Viribus*; id est, virilibus animis, vel viris fortibus.

105. *Manes.*] Vide Pers. Sat. 5. v. 152. Annot.

106. *Meliùs nos,* &c.] Nolim tamen excusare omninò Vascones, inquit Juvenalis, qui potiùs debebant mori quàm cibis tam impiis vitam producere. Nos certè Romani meliùs instituti, sentimus cum Zenone, & summum credimus nefas animam præferre pudori, neque ob vitam perdere velimus vivendi causas, scilicet honestatem humanitatem pietatem. Seneca Epist. 72. *Non omni pretio vita emenda est*, inquit. Et Plin. Lib. 28. cap. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam censemus, ut quoque modo protrahenda sit. Quisquis es talis; æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris aut nefandus.*

107. *Zenonis.*] Stoïcorum Principis. Vide Laërtium, &c.

108. *Sed cantaber undè Stoïcus.*] Undè verò sapientiam Stoïcorum accepisset barbara gens; Non ergo mirum si tale facinus perpetrare non exhorruerit.

Cantaber.] Vasconibus in Iberia finitimus est. Metonym. Biscaïa vocatur nunc, quæ dudum Cantabria.

Stoïcus.] Vide Sat. 13. v. 121.

109. *Metelli*] Hic à Pompeio missus in Iberiam ad expugnandum Sertorium. Appian. Lib. 1. & Florus cit. *Cum Romana res*, inquit, *uno Imperatore non posset tanto hosti,* (Sertorio) *resistere additus est Metello Cn. Pompeius,* &c. *Antiqui*, verò dicit, quia Metelli alii exinde floruerunt.

Jam verò *mundus omnis possidet Græcas & nostrates Athenas: Gallia diserta Britanno oratores erudiit: & Thule modò consultat de Rhetoricæ* magistro mercede *accersendo. Nihilominus ea præstans natio, de qua locuti sumus, & Saguntini robore & fidelitate similes, damno verò superiores, quidpiam ejusdemodi liberant culpâ.* At *Ægyptus altarii Mæotico crudelior* est. *Hæc enim* quæ *dirum sacrificium instituit Taurica homines mactat solùm, si quidem existimes fidem mereri quæ ferunt poëmata: nihil amplius aut gladio pejus metuit victima. Jam* verò *quæ calamitas*

Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas.
Gallia causidicos docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam Rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, & par
Virtute atque fide, sed major clade Saguntus,
Tale quid excusat. Mæotide sævior arâ
Ægyptus. Quippe illa nefandi Taurica sacri
Inventrix homines (ut jam quæ carmina tradunt
Digna fide credas) tantùm immolat; ulterius nil
Aut gravius cultro timet hostia. Quis modò casus

ANNOTATIONES.

110. *Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas.*] Ubique jam disseminata sunt sapientiæ instituta, literæque tam Græcæ quàm Latinæ: nemo igitur potest ampliùs ignorantiâ vel barbarie excusari, si quid peccet contra humanitatem. Cic. pro Flacco. *Adsunt Athenienses, undè humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.*

111. *Gallia causidicos*, &c.] E Gallia transierunt in Britanniam disciplinæ liberales & Philosophiæ documenta: sicut è Græcia in Italiam & Ægyptum profecta sunt, *&c.*

Facunda.] Vide Sat. 1. v. 44, & Sat. 7. v. 148. ibique Annot.

Britannos.] Vide Sat. 2. v. 161. Annot.

112. *De conducendo loquitur*, &c.] Ipsa Thule ad mundi fines posita vult conducere præceptorem, à quo erudiatur. Hyperbole.

Thule.] Hanc Ortelius Norvegiæ tractum esse dicit: Aliis est Insula Oceani Septentrionalis, nunc Islandia, *ultima Thule*, dicta Virgilio. *De Thule obscura est historia,* inquit Strabo, *propter ejus in ultima loca remotionem: hanc siquidem ad Septentrionem expositam locant.* Hæc ab Europæis frequentari cœpta circa annum Christi millesimum; longa est leucas Gallicas ducentas, lata circiter centum, Regi Daniæ patet. Montem Heclam habet ignivomum, & Dæmonum spectris, ut referunt, terribilem. De hoc si vacat & lubet, miranda multa lege apud Philipp. Camerar. Medit. Histor. cap. 16.

113. *Nobilis ille tamen populus.*] Vascones fide & virtute clari.

114. *Major clade Saguntus.*] Hæc urbs Hispaniæ Tarraconensis olim præclara, nec hodie ignobilis in Regno Valentiæ, vulgò, *Morvedre. Major clade*; quoniam Saguntini cùm essent Romanis fœderati, octo menses Annibali repugnârunt; tandem extrema passi, incenso rogo, se suaque maluerint igne comburere, quàm se hosti dedere, à quo expugnari se animadvertebant. Abiit in proverbium *Saguntina fames.* Polyb. Lib. 3. Tit. Liv. Lib. 21. Plin. Lib. 7. cap. 3. ita scribit: *Est inter exempla, in uterum protinùs reversus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.*

115. *Mæotide sævior arâ.*] Ad quam homines mactabantur Mæotis palus, seu lacus, aut potiùs sinus Sarmatici maris, Tanaïm amnem recipit. Euxino Ponto per Bosphorum Cimmerium jungitur: rigat Tauricam regionem seu Chersonesum, ubi pridem hospites & advenas Dianæ immolare mos & fas erat. Quod perseverâsse aiunt usque ad Orestis ac Pyladis adventum, quos agnoscens Iphigenia ibi tum sacrificula, inito cum iis consilio, Dianæ simulacrum inde aufugiens rapuit, atque Ariciæ consecravit.

116. *Taurica.*] Hæc primum *Gazaria:* pòst occupantibus Tauris Scythiæ populis, *Taurica*; hodie, *Tartaria minor.* Mæotico & Euxino mari circumfunditur.

Nefandi sacri inventrix.] Tauricæ Chersonesi Rex Thoas id nefas instituit.

117. *Quæ carmina tradunt.*] Vide Euripid, Trag. Iphigen. in Tauris.

Homines tantùm immolat.] Tantùm immolat, non etiam laniat dentibus ac devorat, ut faciunt Ægyptii, barbaris proinde omnibus immaniores.

119. *Quis modò casus impulit hos?*] Iterùm ex collatione crimen Ægyptiorum auget. An, inquit, necessitas impulit? Imò crudelitas.

Impulit

Impulit hos? Quæ tanta fames, infeſtaque vallo
Arma coëgerunt, tam deteſtabile monſtrum
Audere? Anne aliam terrâ Memphitide ſiccâ
Invidiam facerent nolenti ſurgere Nilo?
Quam nec terribiles Cimbri, nec Brittones unquam,
Sauromatæquæ truces, aut immanes Agathyrſi,
Hâc ſævit rabie imbelle & inutile vulgus,
Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis,
Et brevibus pictæ remis incumbere teſtæ,
Nec pœnam ſceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares ſunt
Et ſimiles ira atque fames. Molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur,
Quæ lacrymas dedit. Hæc noſtri pars optima ſensûs.
Plorare ergo jubet cauſam lugentis amici,
Squalloremq; rei, pupillum ad jura vocantem
Circumſcriptorem, cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,

iſtos coëgit? Quæ tam gravis inedia, & quis *exercitus aggere contrarius adegit moliri portentum adeò execrabile? Numquid offenſionem diverſam crearent, Nilo intumeſcere abnuenti, ſi aruerit ſolum Memphiticum? Quâ rabie nunquam* ſævierunt *aut Cimbri truces, aut Aremorici, feroceſque Sarmatæ, vel crudeles Agathyrſi, eâ ſævit inepta bello & ignava plebs, aſſueta lembis teſtcis exigua vela expandere, curtoſque remos fictilis colorati impellere. Neque reperies crimini punitionem, neque pœnas idoneas conſtitues illis gentibus, in quarum animo odium & eſuries æqualia ſunt atq; parilia. Præcordia tenerrima donare ſe hominibus oſtendit natura, quæ donavit fletus, Ea portio præcipua noſtræ indolis. Itaque præcipit flere cauſam familiaris dolentis, & ſordes rei,* atque *pupillum defraudatori diem dicentem, cujus crines virginales ambiguum reddunt vultum lacrymis defluentem. Juſſu naturæ ingemiſcimus quando* nobis *obviam fiunt exequiæ puellæ grandioris, aut* cùm *puerulus humo conditur,*

ANNOTATIONES.

120. *Quæ tanta fames, infeſtaq;* &c.] Ut Vaſcones, Numantinos, &c.

121. *Monſtrum.*] Monſtroſum ſcelus.

122. *Anne aliam.*] Quid pejus committere potuiſſent ad irritandum Nilum, ut eo offenſus, impiamque terram averſatus, jam nollet exundans illam fœcundare?

Memphitide.] Synecdoche, pro Ægypto, cujus urbs Memphis pyramidibus celebrata Martiali, *&c.*

123. *Nilo.*] De hoc anteà non ſemel.

124. *Cimbri.*] De his Sat. 8. v. 249.

Brittones.] Galliæ Celticæ Gens apud Sidonium, apud Cornel. Tacitum verò Germaniæ populi.

125. *Sauromatæ.*] Vide Sat. 2. v. 1.

Agathyrſi.] Sarmatiæ populi, dicti ab Agathyrſo Herculis filio. Horum fuiſſe regionem, ubi nunc eſt Moſcovia, dicunt nonnulli.

126. *Imbelle & inutile vulgus.*] Tentyritæ præ illis populis ignobiles tale audent facinus quale nunquam alii ulli.

127. *Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis.*] Teſtaceis ſcaphis ac naviculis Nilum flumen enavigantes. Strabo Lib. 17.

130.] *In quorum mente pares ſunt . . ira atque fames.*] Qui per iram ea committunt infanda; quæ ſola fames admittit, & quodammodo excuſat.

133. *Hæc noſtri pars optima ſensûs.*] Humanæ propria eſt indolis miſeratio.

135. *Squalloremque rei.*] Solebant rei veſtium affectare ſordes & ſqualorem, ut miſericordiam, excitarent Judicum.

136. *Circumſcriptorem.*] Tutorem, qui pupilli bona fraude ſurripuit. Vide Satir. 10. v. 222.

137. *Ora puellares,* &c.] Capilli more puellarum oblongi & paſſi dubitare faciunt, ſitne puer an puella.

138. *Adultæ virginis.*] Jam nubilis puellæ immaturo fato ſublatæ.

Et

etiam minor flammâ pyræ. Nam quis probus vel dignus tædâ secreta, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, ærumnas quaslibet à se remotas putat? Illud nos distinguit à grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, & divina comprehendentes, idoneiq; discendis tractandisq; artibus, oriundum ab Cœli palatio duximus animum, quo carent pecudes *ad humum conversæ & aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solùm animas concessit, nobis* verò *mentem etiam, ut par charitas non cogeret implorare opem, ac præbere; dissipatos congregare in civitatem, antiquâ è sylva discedere,*

Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult esse Sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideò venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto

ANNOTATIONES.

140. *Minor igne rogi.*] Junior, quàm ut fas esset cremari corpusculum. Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubiam* inquit, ——— *Priusquam genito dente cremari, mos gentium non est.* Et cap. 54. *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. Terrâ condebantur* ——— ——— *Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus,* &c. Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: *Suggrundia antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret, undè Rutilius Geminus Astyanacte ait: melius suggrundarium misero quæreres, quàm sepulchrum.*

Face dignum arcanâ, qualem Cereris, &c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus & faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensâ face quæsierat. Porrò, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alicujus Sacerdoti probabatur, si face non extinctâ cucurrisset. Vide Sat. 6. v. 50.

Claudian.

——— *Sanctasque faces extollit*
Eleusis.

Ovid. Fast. 4.

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

142. *Ulla aliena sibi credat mala?*] Qui sibi non credat posse accidere, quod accidere aliis videt.

Terent.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pietas discernit homines à pecudibus.

146. *Sensum à cœlesti demissum traximus arce.*] Cic. Tusc. 1. n. 66. *Animorum nulla in terris origo inveniri potest* ——— ——— *Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est, ideòque æternum,* &c.

Virgil.

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Horat.

Divinæ particulam auræ.

147. *Cujus egent prona.*] Cic. de Natura Deorum: *Figuram quoque corporis habilem & aptam ingenio dedit. Nam cùm cæteras animantes Deus abjecisset ad pastum, solum hominem erexit; & ad cœli quasi cognitionem, domicilii undè descenderat, excitavit.*

Ovid.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, &c.

149. *Tantùm animas.*] Vegetantem, sentientem.

151. *Dispersos trahere in populum.*] Cic. Tusc. 5. n. 5. *Tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocâsti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti,* &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

De

De nemore, & proavis habitatas linquere ſylvas;
Ædificare domos, laribus conjungere noſtris
Tectum aliud, tutos vicino limine ſomnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapſum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare ſigna tubâ, defendier iiſdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam ſerpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis ſimilis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam: ſævis inter ſe convenit urſis.
Aſt homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxiſſe parum eſt, cùm raſtra & ſarcula tantùm
Aſſueti coquere, & marris ac vomere laſſi
Neſcierint primi gladios excudere fabri.
Aſpicimus populos quorum non ſufficit iræ
Occidiſſe aliquem, ſed pectora, brachia, vultum
Ceciderint genus eſſe cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, ſi nunc hæc monſtra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abſtinuit qui

& nemora deſerere majoribus habitata, ædes conſtruere, domui noſtræ domum alteram addere, ut mutua contiguo domicilio fidentia ſecurum conferret ſoporem, armis tueri civem, proſtratum, vel grandi plagâ, titubantem; publicâ buccinâ claſſicum canere, iiſdem protegi turribus, unâque includi forium clave. At nunc major eſt anguium conſenſio. Paribus notis par bellua indulget. Quandonam leo valentior ademit vitam leoni? Quâ in ſylvâ grandioris apri dentibus occiſus eſt unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet perennem cum tigride. Urſi feroces invicem conſentiunt. Homini verò parum videtur mortifera tela fabricâſſe incude nefaria, quando raſtros & ſarcula duntaxat excoquere ſoliti, atque marris & aratro fatigati veteris fabri haud noverant fabricare enſes. Cernimus gentem, cujus haud furori ſatis eſt quempiam trucidâſſe: verùm thoracem, lacertos, ora, quoddam eſſe alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quò non ſecederet Pythagoras, ſi jam ea portenta conſpiceret, qui animantibus omnibus

ANNOTATIONES.

152. *Linquere ſilvas.*] Cic. de Invent. 1. *Fuit quondam tempus, cùm in agris paſſim homines beſtiarum more vagabantur, & ſibi victu ferino vitam propagabant.*
Horat. ad Piſones, v. 291.
Sylveſtres homines————
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus, &c.

155. *Ut collata daret fiducia.*] Junctis ædibus vicinus vicino fert opem indigenti facilè.

158. *Unâ portarum clave teneri.*] Vide Athen. Lib. 14. cap. 23. ubi ſatis lepidè Athenion arti coquinariæ ſeu culinariæ tribuit ea omnia quæ ſuprà Juvenalis humanæ rationi, & Philoſophiæ vulgò attribuunt.

159. *Parcit cognatis maculis ſimilis fera,* &c.] Pardus pardo, tigris tigridi, lynx lynci non movet bellum; ſimiles notas, parem naturam veretur: ſolus homo eſt homini lupus. Cicer. Offic. *Nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur,* Plinius in Prœmio Libri 7. *Cætera animantia in ſuo genere probè degunt: Congregari videmus & ſtare contra diſſimilia: leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentum morſus non petit ſerpentes: nec maris quidem belluæ niſi in diverſa genera ſæviunt. At herculè homini plurima ex homine ſunt mala.* Vide Senec. Epiſt. 104. & Brod. Miſcel. Lib. 3. cap. 28.

163. *Indica tigris.*] Vide Sat. 6. v. 270. & Sat. 8. v. 36. ibique annot.

168. *Gladios excudere.*] Alii legunt, *extendere.*

169. *Aſpicimus populos.*] Ægyptios, Tentyritas.

171. *Crediderint genus eſſe cibi.*] Id nefas perpetrare etiamnùm familiare eſt Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cùm aliquem ex hoſtibus ſuis bello ceperint, diſcerpant, & membra igne aſſata devorent.

172. *Quò non fugeret.*] Portentoſa nefandaque averſatus ſcelera.

173. *Pythagoras.*] Is Italicæ Philoſophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem ſexageſimam, & ad annos Octoginta, vel, ut alii ſcribunt, nonaginta conſenuit. Ortus in Inſula

Tanquam

sicut homine temperavit, neque alvo legumentum quodlibet impertivit?

Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen? 174

ANNOTATIONES.

Samo, post multas peregrinationes, venit in Italiam, & Crotonæ consedit, ubi discipulos illustres multos habuit. Mortuum Olympiade 70 dicit Euseb. Vide Laërtium, Lib. 8. Lactantium, Lib. 3, &c. Cicero Tusc. 1. n. 38. Regnante Superbo Tarquinio in Italiam venisse testatur. Et Tusc. 4. n. 2. in Italia fuisse iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit Tuscul. 5. n. 10. *Cùm in Italiam venisset, exornavisse eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis institutis & artibus.*

Animalibus abstinuit.] Cùm enim Pythagoras Metampsycosim assereret, ab animatis cibis abstinebat, ne videretur in animam sævire humanam, quam è corpore hominis in corpus animalium transmigrare credebat, docebatque.

174. *Indulsit non omne legumen.*] Loquitur Juvenalis ex opinione eorum qui aiunt Pythagoram abstinuisse à fabis, item ab animantibus de quibus Laërt. cit. Cicero Divin. 2. n. 119. *Fabâ quidem Pythagorei utique abstinuère quasi verò eo cibo mens non venter infletur.* Plutarchus, Sympos. Lib. 8. Prolem. 8. scribit Pythagoreos omninò victimarum immolatarum carnes gustare solitos: piscem verò ab eis immolari nullum. Idem Orat. 1. de esu carnium, ait illos carnibus abstinuisse. Plinius Lib. 18. cap. 12. affirmat *Fabâ sensus habetari, gignique insomnia, atque idcircò Pythagoræ sententiâ damnatam; vel quòd mortuorum animæ sint in ea; quâ de causâ parentando assumitur*, &c. Athenæus Lib. 4. cap. 17. ex Antiphane ait Pythagoricos animati nihil solitos edere. At Lib. 7. cap. 16. scribit illos modicè aliis quidem, animatis vescentes, quædam etiam sacrificantes, solos omninò pisces ne gustâsse quidem nimirùm quia silentium colebant. Gellius, Lib. 4. cap. 11. sic habet; *Opinio vetus falsa occupavit & convaluit Pythagoram Philosophum non esitavisse ex animalibus, item abstinuisse fabulo, quem κύαμον Græci appellant* ——— *ex eadem item opinione M. Cic. Lib. de Divin. primo, hæc verba posuit: jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemq; afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne fabâ vescerentur; quæ res habet inflationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constat esse contrarius. Hæc quidem Cicero, sed Aristoxenus Musicus vir literarum veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in Libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpiùs legumento Pythagoram dicit usum quàm fabis, quoniam is cibus & subduceret sensim alvum ac lævigaret* ——— *Porculis quoque minusculis, & hædis tenuioribus victitâsse refert idem Aristoxenus* ——— *Ac de animalibus etiam docet Alexis Poëta in Comœdia, quæ Pythagoræ vita inscribitur*, &c. Cæterùm frugales admodùm Pythagoram & Pythagoreos constat, atque pomis & olusculis, interdum pane ac melle contentos fuisse. Athen. Lib. 10. cap. 5. & alib. Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 3. & Lib. 30. cap. 36. Idem Lib. 28 cap. 12. ita scribit; *Legimus in Græcorum thesauris, reddito Romæ oraculo, ut Græcæ gentis prudentissimi ac fortissimi statuas erigerent, mox in foro Pythagoræ & Alcibiadis ex ære Iconas dedicâsse.* Vide & suprà Sat. 3. v. 229.

SATIRA XVI.

INTERPRETATIO.
O GALLE, quis possit fortunati belli commoda per-

QUIS numerare queat felicis præmia, Galle,

ANNOTATIONES.

1. *Quis numerare queat*, &c.] *Exploditur Satira hæc à plerisque, ac dicitur non esse Juvenalis*, inquit vetus Schol. & alii post eum multi. Veruntamen ex ea quædam tanquam Juvenalis afferri à Prisciano Lib. 8. & à Servio in 1. & 2. Æneid. non perperam observatum fit. Priscianus cit. Lib. 8. cap. 9. iterumque cap. 14. affert verba ista hujus Satiræ 16. v. 2.

Si subeantur prospera castra.

Quicquid sit, in ea notatur militum petulantia, dum militiæ commoda referuntur. Aiunt verò

Militiæ?

Militiæ? Nam ſi ſubeantur proſpera caſtra,
Me pavidum excipiat tyronem porta ſecundo
Sidere. Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm ſi nos Veneris commendet epiſtola Marti,
Et Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
Commoda tractemus primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulſare togatus
Audeat: immò & ſi pulſetur, diſſimulet, nec
Audeat excuſſos Prætori oſtendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculos Medico nil promittente relictos.
Bardiacus Judex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad ſubſellia ſuræ,

cenſere? Etenim ſi intrem caſtra felicia, profectò exoptâtim ut *aſtro benigno meticuloſum me tyronem admittat janua. Nam magis poteſt hora ſortis proſperæ quàm ſi nos Marti laudent literæ Veneris, ac mater quæ Samio gaudet ſabulo. Agamus primò de generalibus emolumentis, quorum hoc non erit infimum,* quòd *te percutere vereatur togâ indutus; quin etiam taceat ſi verberetur;* à te: *vixque ſuſtineat Prætori monſtrare evulſos* ictu *dentes, atque atram carnem in vultu, turgentem,* ac *lividam; & oculos reſtantes, Medico nihil ſpondente. Iſta* verò *caſtigare cupienti donatur quæſitor bardiacus, calceus, ingenteſque ocreæ in excelſo tribunali,*

ANNOTATIONES.

quidam Satiram hanc à Juvenale ſcriptam in Ægypto, quò relegatus fuerat jam ſenex ſub ſpecie honoris ac præfecturæ cohortis, id agente per invidiam hiſtrione Paride, quem offenderat Sat. 7. v. 90. his verbis.

Quod non dant proceres, dabit hiſtrio.

2. *Si ſubeantur proſpera caſtra.*] Si felicibus auſpiciis militia ineatur, qualia mihi contigerunt, inquit Juvenalis certè præmia militiæ tanta ſunt, ut ea contemplantem cupido arripiat militandi, etſi pavidus tyro fuerim. Iſtud verò dicit Juvenalis, ut ſignificet Paridi ſe non hoc exilio cruciari, imò lætari; atque ut ipſi Paridi moleſtiam & invidiam exinde creet.

3. *Porta.*] Duplex erat caſtrorum Porta. Altera dicebatur *Prætoria*, quæ ad hoſtes ſpectabat: altera *Decumana*, per quam educebantur ad pœnam milites delinquentes. Vide Veget. de Re Milit. & Lipſ. de Milit. Rom.

4. *Plus fati valet hora benigni*, &c.] Ut militia ſit felix plus valet ac facit benignus ſiderum aſpectus, & fatum proſperum, quàm ipſius Martis favor tibi conciliatus per literas amicæ Veneris, vel matris ejus Junonis commendatitias:

5. *Veneris.*] Vide initium Carm. Lucretii.

6. *Samiâ genetrix*, &c.] Juno Martis genitrix, quæ colebatur apud Samum, quæque proinde Inſulam hanc diligebat. De Samo Vide Sat. 3. v. 70. ibique Annot.

8. *Ne te pulſare togatus audeat.*] Hæc prima eſt utilitas militantium, quòd eos civium nemo auſit offendere, imò quiſque timeat ac revereatur.

Togatus.] Domi togam, militiæ ſagum gerebant.

9. *Diſſimulet.*] Nam conquerendo, & in jus trahendo militem, nihil proficeret, imò ſibi novam accerſeret injuriam à commilitonibus ejus qui pulſavit, partes ipſius per fas & nefas tuentibus.

10. *Prætori.*] Seu judiciorum ſeu caſtrorum Præfecto.

11. *Offam.*] Cicatricem, vibicem in vultu, carnis tumorem ac livorem ex percuſſione.

12. *Oculos Medico nil promittente relictos.*] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contuſum, tantùm non excuſſum; atque ita malè affectum, ut periculum ſit perdendi viſûs nihilq; certæ opis ac ſalutis audeat ſpondere Medicus.

13. *Bardiacus judex datur*, &c.] Quòd ſi togatus à milite læſus vindictam petat, nihil agit aut conſequitur: nam militem deferenti datur cognitor & judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardiacus.] Vox deducta à Bardis Galliæ pridem populis, ſive legas, *Bardaïcus*, cum Turnebo, & aliis; ſive *Bardiacus*, cum cæteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris, barbarus, Gallicus; vel amictus & lacerna ſine cucullo, craſſior, & villoſa, cujus in caſtris ad excubandum uſus frequens, quemadmodùm & bardocuculli, de quo Sat. 8. v. 145. Vide Turneb. Lib. 23. cap. 25. Valiam, &c. Martial. Lib. 4. Epigram. 4.

Laſſi bardiacus quod evocati.

14. *Calceus, & grandes*, &c.] Hinc videtur habitus deſcribi Centurionis, veſte caſtrenſi, de more, in tribunali ſedentis & negotia militum diſceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id eſt, bardiaco veſtitus, fortè & cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, ſuras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aſpectus civem deterreat à litigando apud talem Judicem. Vide Sat. 3. v. ultimo.

Legibus

ritu veteri castrorum, atque instituto Camilli custodito, ne litem agat miles trans aggerem, et longè à vexillis. Æquissima est ergo Centurionum cognitio de milite: dabiturque mihi vindicta; si producatur ratio justæ querimoniæ. Nihilominùs omnis phalanx fit contrà; atque turmæ unitæ se summâ concordiâ obsistunt. Efficietis ut ultio fiat acrior quàm prior injuria. Erit igitur congruum animo Vagelli Mutinensis causidici, quando binas habes tibias, lædere tot caligatos, millia clavorum. Ecquis adeò sit alienus à civitate? Insuper quis ita Pylades, ut prodeat ultra vallum? Statim arescant fletus, neque urgeamus familiares detrectaturos.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de millite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesq; manipli
Consensu magno officiunt. Curabitis, ut sit
Vindicta gravior quàm injuria, Dignum erit ergo
Declamatoris Mutinensis corde Vagelli,
Cùm duo crura habeas offendere tot caligatos,
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab urbe?
Præstereà, quis tam Pylades, molem aggeris ultra
Ut veniat? lacrymæ siccentur protinùs, & se
Excusaturos non sollicitemus amicos.

ANNOTATIONES.

15. *More Camilli.*] L. Furius Camillus Dictator, in decennali Vejorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempè ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. Lib. 5. Plut. &c.

17. *Justissima Centurionum cognitio.* &c.] Illud Camilli institutum maximè justum est, & è re publicâ, ob rationem allatam: adeòque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, & apud castra, litigandum est & agendum adversùs militem.

18. *Nec mihi deerit ultio.* &c.] Mihi verò militi è cive ad Judicem tracto etiam justè, non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damner; ac si forè damnatus fuero utpote nocens, ultrix adest tota cohors, tamque malè accipit civem judicio victurum, ut eum pœniteat vicisse & militi non indulsisse.

20. *Tota cohors tamen est inimica.*] Probè notat indolem militantium omnia per vim agentium, & ubique per fas & nefas vincere, ac nihil non sibi licere contendentium.

Cohors, Manipli.] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. 1. v. 58. & alibi.

21. *Curabitis, ut sit.*] Videte igitur, ô cives quid agitis, adversùs militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Quidam legunt: *officiunt, curabilis ut sit vindicta & gravior*, &c. alii *curabilis*, &c. textumque jungunt. Non valdè refert ad sensum, quomodo legas.

22. *Vindicta gravior quàm injuria.*] Totius cohortis omniumque maniplorum vindicta est gravior, quàm injuria ab uno milite accepta pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusabit ac deferet, is tam stultus ac temerarius existimandus est, quàm erat declamator ille seu causidicus Mutinensis, qui quaslibet causas suscipiebat, malas etiam ac periculosas.

23. *Mutinensis.*] Oriundi è Mutina, quæ urbs est Longobardiæ in Italiâ: Hodiè vulgò *Modena*, Ducatûs titulo fulget. Quidam legunt, *Mulinis*, id est, bruto ac stolido.

24. *Cùm duo crura habeas*, &c.] Id est, cùm integro & sano sis corpore, stultè ageres si invidiam & offensionem tibi crees militum, qui te mutilarent, & crus alterum vel utrumque frangerent, iracundi ut sunt & ad ultionem prompti.

Tot caligatos, millia clavorum.] Tot milites indutos caligis ac tibialibus clavatis. Vide Sat. 3. v. 248. Ibique Annot. Item Turneb. Lib. 4. cap. 7. ubi militum caligæ clavis suffixæ erant, inquit. Legunt alii, & corrigunt ad rem satis: *Tot caligas, tot millia clavorum.*

25. *Quis tam procul absit ab urbe?*] Quis tam imperitus rerum urbanarum, tamque moris ac insolentiæ militum ignarus?

26. *Quis tam Pylades?*] Quis tam amicus alicui, ut tot pericula pro eo sponte velit incurrere, litiganti contra militem opem ferendo, & ad usque castra comitando, &c. sicut Pylades Oresti ubique adfuit, omnium periculorum comes ac particeps, pro quo etiam morti sese objecit apud Tauricam regionem. De quo vide Euripid. Iphigen. in Tauris.

Molem aggeris ultra ut veniat.] Transeundo vallum, intra castra pergat ad jus; ut antè est annotatum.

27. *Lacrymæ siccentur.*] Ergo melius erit acceptam à milite injuriam dissimulare, neque sollicitare amicos ut præstent nobis officium tam periculosum. Nam certè illi rerum gnari ex-

Da teſtem, judex cùm dixerit: audeat ille
Neſcio quis, pugnos vidit qui, dicere, Vidi;
Et credam dignum barbâ, dignumque capillis
Majorum. Citiùs falſum producere teſtem
Contra Paganum poſſis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbus, aut campum mihi ſi vicinus ademit,
Aut ſacrum effodit medio de limite ſaxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo,
Debitor aut ſumptos pergit non reddere nummos,
Vana ſupervacui dicens chirographa ligni:
Expectandus erit, qui lites inchoet, annus
Totius populi; ſed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ; toties ſubſellia tantùm
Sternuntur; jam facundo ponente lacernas
Cæditio, & Fuſco jam micturiente, parati

Quando cognitor juſſerit, adhuc teſtem, qui pugnos conſpexit, quisquis iſte; ne dubitet affirmare, Vidi; atq; illum *putabo dignum barbâ, dignumq; capillitio antiquorum. Mendacem teſtem faciliùs dare queas adversùs ruſticum, quàm veracem adversùs bona, atque adversùs honorem bellatoris. Cætera jam munera, cæteraq; jurisjurandi commoda obſervemus. Si mihi nequam vicinus abſtulit vallem vel agrum prædii majorum; vel mediis è finibus ſanctum eruit lapidem, quem quotannis coluit mea puls cum ingenti placentâ: vel ſi debitor perſeverat non reſtituere pecuniam acceptam, affirmans falſa chirographa inutilis ligni, opperiri* cogar *annum qui plebis univerſæ controverſias incipiat. Tum verò ſexcentæ etiam moleſtiæ, ſexcentæ dilationes erunt ſuſtinendæ. Toties tribunal duntaxat paratur. Nunc diſerto Cæditio pallium abjicente, & Fuſco dum mingente, inſtructi*

ANNOTATIONES.

cuſabunt ſe ac detrectabant vel nos ad caſtra comitari militem delaturos, vel contra illum dicere teſtimonium, vel cauſam noſtram agere apud Centurionem, obſtrepente interim ac minas jactante universâ cohorte & omnibus manipulis: quemadmodùm anteà dictum eſt.

29. *Da teſtem, judex cùm dixerit.*] Legunt alii, *quem dixerit.*

31. *Dignum barbâ, &c.*] Antiquæ virum fidei, & virilis conſtantiæ, quales erant majores noſtri, cùm mos nondum eſſet barbam tondere. De hoc nos alibi.

33. *Paganum.*] Vide Annot. ad Sat. 14. v. 154. & Turneb. Lib. 2. cap. 3. Porrò ſubinde Pagani ſunt appellati Ethnici & Idololatræ, ex quo, propagatâ jam Fide Chriſtianâ, illi urbibus pulſi in pagus ac villas ruſticas conceſſerunt.

35. *Præmia nunc alia, &c.*] Alia militum commoda, in litigando: deinde in jure condendi teſtamentum. Cœlius Rhodiginus Lib. 23. cap. 23. quærit cur militi ac viro forti tantum honoris tribuatur, pluſq; prærogativæ, quàm doctrinarum antiſtiti vel maximo: reſpondetq; ex Ariſtotelis ſententia Rhetor. 1. eas virtutes cenſeri maximas, quæ noſcuntur aliis utiliſſimæ, & hinc juſtis viris pariter & fortibus plurimum déferri: quoniam altera virtus in pace, in bello altera prodeſſe præcellenter valet.

36. *Sacramentorum.*] Id eſt, militiæ, vel militum, qui ſacramento ſe obſtrixerint apud imperatorem, bonam ſe Reipublicæ navaturus operam, neq; ante finita ſtipendia diſceſſuros.

Convallem ruris aviti, &c.] Agrum collibus ſeptum, ab avis & majoribus, hæreditario jure, vel teſtamento, ad me tranſmiſſum: prædium in valle ſitum.

38. *Sacrum effodit medio de limite ſaxum.*] Protulit limitem agri, ſuo adjuncturus quod meo deraſiſſet. *Sacrum:* quia ſeparandis agris poſitus lapis Jovi Terminali ſacer habebatur.

39. *Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo.*] Cujus agri cùm vetus ſim poſſeſſor, ex more Jovi ac Termino dudum ſacrifico quotannis, pultem & liba ſuper ſaxum ponens: idq; ex inſtituto Numæ Pompilii, qui frugum primitias Termino ſacrificari juſſit. Dionyſ. Halic. Lib. 2.

40. *Debitor.*] Cui vel fœnore, vel mutuò credidi pecuniam.

41. *Vana ſupervacui, &c.*] Eundem verſum, & in hunc Annot. Vide Sat. 13. v. 137.

42. *Expectandus erit, qui, &c.*] Donec ad judicandum conveniant. Centumviri, qui ex tribubus triginta tribus adeòq; è toto populo electi. Hi porrò vix & raro conveniebant undè multa erant tædia perferenda litigantibus apud ipſos, de iis quorum cognitio ad eos pertinebat, v. g. de Depoſito, de Tutelis, de Finibus, &c.

Qui lites incohet, annus, &c.] Locum hunc aliter alii explicant; ſic verò e Servio: Expectandus cuique ſuus ordo, Anglicè, *HIS TURN, or LOT*; Gallicè autem, *le Rôlle.* Nam & tunc ob litium multitudinem, cauſæ per ſortem audiebantur, ut evitaretur tumultus. Plin. Lib. 4. Epiſt. 16. *Proximè cùm dicturus apud Centumviros eſſem, adeundi mihi locus, niſi à tribunali, niſi per ipſos Judices non fuit: tantâ ſtipatione cætera tenebantur.*

44. *Subſellia tantùm ſternuntur.* Paratur duntaxat & adornatur tribunal.

45. *Ponente lacernas Cæditio.*] Dum Judex lacernam ponit ob æſtum, & frigus captat, veluti mox cauſas auditurus. Is verò tamdiu moratur, ut fruſtretur ex, ſtantes, & mora fatigatos cogat abire, infectâ re, quamvis paratos ad dicendum.

46. *Cæditio.*] De eo Sat. 13. v. 197.

Fuſco.] Vide Sat. 4. v. 112. Hic Aurelius Fuſcus apud Martialem ut ebrioſus notatur.

Micturiente.] Locum hunc explicat id quod de ejuſmodi Judicibus habet Macrob. Lib. 3. cap. 16.

Digredimur, lentâque fori pugnamus arenâ.
Aſt illis, quos arma tegunt & balteus ambit,
Quod placitum eſt, illis præſtatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo ſufflamine litis.
Solis prætereà teſtandi militibus jus
Vivo patre datur. Nam quæ ſunt parta labore
Militiæ, placuit non eſſe in corpore censûs,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum
Signorum comitem, caſtrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus captat pater. Hunc labor æquus
Provehit, & pulcro reddit ſua dona labori.
Ipſius certè Ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, ſit feliciſſimus idem;
Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

diſcedimus, atque tardo fori ſabulo decertamus. Iis autem quos arma operiunt, ac cingit balteus, quodcunque libet iis litigandi tempus conceditur, neque deperditur negotium prolixâ controverſiæ morâ. Adde quòd unis bellantibus licet condere teſtamentum vivente genitore. Enimverò quæ ſunt bellicis acquiſita laboribus, ſtatutum eſt haud cenſeri bonorum ſummâ, quorum univerſam parens adminiſtrationem poſſidet. Itaque Coranum vexillorum ſectatorem & militiæ ſtipendia obtinentem palpat genitor, licèt modò ſenio titubans. Illum juſta promovet opera, atque honeſto ſtudio ſua præmia dilargitur. Id profectò videtur intereſſe ipſius Imperatoris, ut qui ſtrenuus fuerit, ipſe ſit beatus; ut cuncti phaleris, cuncti etiam torquibus gaudeant.

ANNOTATIONES.

C. Titius, inquit, *vir ætatis Lucilianæ, in oratione quâ legem Fanniam ſuaſit --- deſcribens homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque ſoleant ſermocinari inter ſe, ſic ait. Ludunt aleâ ſtudioſè unguentis delibuti — ubi horæ decem ſunt, jubent puerum vocari ut comitium eat percontatum, quid in foro geſtum ſit; qui ſuaſerint, qui diſſuaſerint: quot tribus juſſerint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt ne litem faciant ſuam. Dum eunt, nulla eſt in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui veſicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium triſtes: jubent dicere: quorum negotium eſt, narrant: Judex teſtes poſcit: ipſus it mictum. Ubi redit, ait ſe audiviſſe omnia: tabulas poſcit: literas inſpicit: vix præ vino ſuſtinet palpebras.*

47. *Lentâque fori pugnamus arenâ.*] Metaph. à Circo, & gladiatoribus. Id eſt, vix litis finem videmus. adeò lentè omnia procedunt.

50. *Sufflamine.*] Dilatione, remorâ, impedimento. Quid ſit propriè *ſufflamen*, dixi ad Sat. 8. v. 148.

51. *Solis prætereà teſtandi militibus jus, &c.*] Nam filius familias, etiamſi pater conſentiat, teſtari non poterat niſi de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi. Juſtinian. de militari teſtamento. Ulpian. in Leg. 1. Digeſt. de Teſtam. milit. ſic habet: *Militibus liberam teſtandi factionem primus quidem D. Julius Cæſar conceſſit: ſed ea conceſſio temporalis erat. Poſteà verò D. Titus dedit: poſt hoc Domitianus: Poſtea D. Nerva pleniſſimam indulgentiam in milites contulit: eamque & Trajanus ſecutus eſt.* Et infrà: *Exinde mandatis inſeri cœpit caput tale; cùm in notitiam meam pervenerit —— Simplicitati eorum* (militum) *conſulendum exiſtimavi, ut quoquo modo teſtati fuiſſent, rata eſſet eorum voluntas. Faciant igitur teſtamenta quomodo volent, faciant quomodo poterint: ſuffi iatque ad bonorum ſuorum diviſionem faciendam nuda voluntas teſtatoris.*

54. *Coranum.*] Hunc de quo fortè Horatius Serm. Lib. 2. Sat. 5.

Captat.rque dabit riſus Naſica Corano.

55. *Caſtrorumque æra merentem.*] Diu Romanos ſuis ſtipendiis militâſſe, at poſteà mercedem è publico accepiſſe, alibi notavimus; nimirum Sat. 3. v. 132. & enarrat Alex. ab Alex. l. 6. c. 22. *&c.*

56. *Quamvis jam tremulus captat pater.*] Pater jam ſenio licèt confectus filium captat militantem, ut ab eo nuncupetur hæres bonorum militiâ partorum. Tria veteribus fuere teſtamentorum genera: unum quod calatis comitiis fiebat: alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ. Tertium militare ſeu procinctum vocabatur, cùm milites ituri in prælium, nullâ legum ſolemnitate, tribus aut quatuor adhibitis teſtibus, antequàm ſe accingerent ad dimicandum, hæredem ſibi nuncupabant, ſi quid in acie ſecùs eveniret. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 3.

57. *Hunc labor æquus provehit, &c.*] Prætereà milites per bellicos labores ad munera provehuntur, honores à Duce conſequuntur & præmia, phaleras, torques, armillas; coronas, *&c.*

58. *Ipſius certè Ducis hoc referre videtur, &c.*] Refert Ducis militantes honorari & locupletari. Nam donis ac donorum ſpe virtus excitatur militum, aliique ad militandum alliciuntur.

60. *Ut læti phaleris omnes, &c.*] Ut ſtrenui ſint omnes, adeòque donis militaribus exornentur. Plin. Lib. 33. cap. 2. *Romani auxiliares & externos torquibus aureis donavêre: at cives nonniſi argenteis.* Agellius Lib. 2. cap. 11. refert *Lucium Sicinium Dentatum, ob eximiam virtutem appellatum Achillem Romanum, pugnâſſe in hoſtes centum & viginti præliis: cicatricem averſam nullam, adverſas quinque & quadraginta tuliſſe: coronis eſſe donatum aureis octo, obſidionali unâ, muralibus tribus, civicis quatuor decim; torquibus tribus & octoginta: armillis plus centum & ſexaginta; haſtis duodeviginti, phaleris item donatum quinquies viciesque: populi militaria dona habuiſſe multijuga, in his provocatoria pleraque: denique triumphâſſe cum Imperatoribus ſuis triumphos novem.*

AULI PERSII FLACCI SATIRÆ SEX.

Prologus.

NEC fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti ſomniâſſe Parnaſſo
Memini, ut repentè ſic Poëta prodirem.
Heliconidaſque, pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces. Ipſe ſemipaganus
Ad ſacra Vatum carmen affero noſtrum.

INTERPRETATIO.

Neque immerſi labia in fonte equino, neque recordor me indormiiſſe in monte Parnaſſo biverticem, ut ſubitò fierem ita Vates. Et Muſas & Pirenen Pallidam relinquo illis quorum ſtatuas ambiunt hederæ tenaces. Ego ſubruſticus defero meos verſus ad ſacra Poëtarum.

ANNOTATIONES.

1. *Nec fonte labra prolui,* &c.] Irridet Perſius vanitatem eorum Poëtarum, qui ſeſe jactant afflatos ab Apolline & Muſis, imitari volentes Heſiodum, qui Theogoniæ initio ait ſe à Muſis divinâ canendi facultate donatum. Hunc locum imitatus Sidonius Apollinar. Lib. 8. Epiſtolâ ultimâ, ita ſcribit: *Non hic ego commentitiam Terpſichoren more ſtudii veteris adſcivi: nec juxta ſcaturiginem fontis Aganippici per roſcidas ripas, & pumices muſcidos ſtylum traxi. Atque utinam nihil molle, nihil fluidum, nil de triviis compitalibus mutuatum reperiatur,* &c.

Prolui.] Id eſt, leviter delibavi, non autem immerſis labiis ad ſatietatem hauſi.

Caballino fonte.] Pegaſus alatus equus ungula percutiens radicem montis Parnaſſi, elicuit fontem qui inde dictus eſt *Hippocrene:* è quo bibentes ſtatim Poëtas fieri, fabulantur. Vide Ovid. Metamorphoſ. Lib. 3. Fab. 4.

2. *Nec in bicipiti ſomniâſſe,* &c.] Neque, ut Ennius, ſomniavi, immigrâſſe in me animam Homeri, aut alterius eximii Poëtæ. Vide infrà Sat. 6. ad hæc verba, *Cor jubet hoc Ennî,* &c.

Parnaſſo.] Mons eſt Phocidis in Achaia, Apollini ſacer ac Muſis; ſicut & Helicon mons alter in Bœotiâ.

4. *Pirenen.*] Fons erat Muſis dicatus in Acrocorintho monte, juxta urbem Corinthum in Peloponeſo. *Palidam* autem vocat Perſius, eo quod qui plurimùm ſtudent pallidi fiunt. Vide poſteà Sat. 5. v. 62. Vel ſpectat Fabulam de Pirene muliere, cujus è lacrymis fons iſte emanâſſe fertur.

6. *Hederæ.*] Boni poëtæ hederâ coronabantur. Vide Horat. Lib. 1. Ode 1. *Sequaces;* vel quòd facilè adhereſcant: vel quòd ſequantur eximios poëtas velut præmium: quemadmodùm antè dixi.

Semipaganus.] Propè ruſticus & agreſtis: ferè tam imperitus ac rudis, quàm paganus. Vide. Juvenal. Sat. 14. v. 154. Annotat. ad vocem, *Pago.* Item Sat. 16. v. 33. ad vocem, *Paganum.*

7. *Ad ſacra Vatum,* &c.] Auguſtus in ſuo palatio ſacraverat ædem Muſis & Apollini:

Quis docuit psittacum suum illud Χαῖρε; & picas eniti humanas voces? Venter artium doctor, ingenii dator, peritus assequi verba inconcessa. Quòd si appareat spes lucrandæ *pecuniæ fallacis,* tum *putaveris corvos Poëtas, & picas Poëtrias canere carmen Pegaseium.*

Quis expedivit psittaco suum ΧΑΙ̃ΡΕ?
Picasque docuit nostra verba conari?
Magister artis, ingenîque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quòd si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos Poëtas & Poëtridas picas
Cantare credas Pegaseium melos.

ANNOTATIONES.

teste Suetonio, Octav. cap. 25. Eò docti conveniebant scriptaque deferebant sua.
Hinc Horat. Lib. 1. Epist. 3.

Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Vide infrà, ad eas voces, *Sede leges celsâ.*

8. *Quis expedivit,* &c.] Sunt qui de ipso Persio hæc intelligant; quasi verò tam misera fuerit ejus fortuna, ut paupertate adactus sit ad scribendos versus, quemadmodùm alii quidam istius temporis. Verùm in Sat. 5. bullâ se ornatum, adeòque nobilem indicat. Adde carminis quod sectatur genus, abalienandis certè hominum potentium animis potiùs idoneum, quàm parandis amicis. Itaque dicendus est Persius in his seipsum quidem petere, at ferire alios, qui divinam Poëseos facultatem velut artem quæstuosam arripiebant, quamvis à natura negatam.

Psittaco.] Sicut avis ista non concessas alioqui voces, fame tamen stimulante, conatur exprimere: sic & quidam, ut victum habeant, utcunque versus scribunt, quos divitibus offerant; invitâ quidem Minervâ. Vide Plin. Lib. 10. cap. 42.

Suum. χαῖρε.] Quasi propriam aviculis istis salutandi rationem.

9. *Nostra verba.*] Nobis hominibus proprium sermonem.
Interserunt hîc aliqui spurium sanè versiculum hunc:

Corvos quis olim concavum salutare?

Id est, quis etiam docuit corvum raucâ voce & concavâ salutare Cæsarem Augustum, post Actiacam victoriam? Vide Martial. Lib. 14. Epigram. 73, 74, 76. Item Macrob. Saturnal. Lib. 2. cap. ad finem.

11. *Venter negatas artifex sequi voces.*] Scilicet venter famelicus artem dat & facultatem quam natura negaverat. Proverb. *Multa docet fames:* & apud Græcos:

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος.

12. *Dolosi.*] Nummum dolosum, eò quòd dolosos faciat homines, vocari putant nonnulli. Malim ego cum Casaubono ita dici, quòd spes sit ejus comparandi per adulationes dolosas, & falsam præstantiæ opinionem.

13. *Corvos Poëtas,* &c.] Si modò spes lucri affulgeat, carmina conscribent garruli quilibet, insulsi, inepti, è trivio Poëtastri. Atque sibi videbuntur ipsis egregia promere, dum æquis rum æstimatoribus erunt ludibrio.

14. *Cantare credas.*] Subaudi, *posse:* adeò potens est lucelli cupido durisque urgens in rebus egestas.

Pegaseium.] Egregium carmen, quale composuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos.] Quidam scribunt, *mellos,* ut metrum constet. At verò quidni Persius produxerit primam istius vocis syllabam, auctoritate fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem ex Annalibus affertur iste versus.

Matronæ melos complent spectare faventes.

Homerus autem Hymno. 1. in Mercurium sic habet.

θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄεισε.

Quanquam in præcedenti Versu & alibi sæpiùs corripit. Nimirùm id permittunt liquidæ consonantes. Vetus Schol. *in aliis est, nectar,* inquit. Hinc fortè Angelus Politianus lectionem istam adstruit; rejicit que vocem, *melos* quippe cujus prima sit brevis. At profectò Marullus eum appositè simul ac festivè redarguit, sic occinens:

Posse negas dici melos, facunde Poëta,
Atque adeò picas nectar ais canere.
Sed aeque divinus malè μέλος ἄεισεν Homerus:
Nec, nisi qui laudat nectar Ineptè canit.

SATIRA

SATIRA I.

O Curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane!
Quis leget hæc? Mîn' tu iſtud ais? Nemo hercule. Nemo?
Vel duo, vel nemo. Turpe, & miſerabile. Quare?
Ne mihi Polydamas, & Troïades Labeonem 4
Prætulerint. Nugæ. Non, ſiquid turbida Roma
Elevet, accedas: examenve improbum in illa
Caſtiges trutinâ: nec te quæſiveris extra.
Nam Romæ quis non? Ah ſi fas dicere! Sed fas,
Tunc cùm ad canitiem, & noſtrum iſtud vivere triſte

INTERPRETATIO.

O Cupiditates hominum! Quanta eſt vanitas in rebus! Quis evolvet hæc carmina? *Mihine tu hoc dicis? Nullus certè* leget. *Nullus? Unus aut alter, vel ne unus quidem: res pudenda & indigna Cur? Ne Polydamas & Trojani mihi anteponant Labeonem Ineptiæ. Ne aſſentiaris, ſi Roma tumultuoſa aliquid elevet; neve expendas judicium injuſtum in illa libra: neque petas extra teipſum. Enimverò quis Romæ non* id facit? *Ah ſi liceat loqui! Sed licet, tunc quando video canos capillos? & noſtram illam vitam*

ANNOTATIONES.

1. *O curas hominum!*] In quibuſdam libris reperies appoſitas literas *P.* & M. Re quidem ipsâ Dialogiſmus eſt inter Poëtam Satiris ſcribere aventem, & Moniturem qui conatur eum deterrere à ſcribendo. Neque verò conveniunt omnes quæ ſint aſſignanda Poëtæ, quæ Monitori: ſed ſuum quiſque ad arbitrium verſus & perſonas illis diſtribuit.

2. *Quis leget hæc?*] Monitor ſtatim, quis eas reprehenſiones tuas libens accipiet? Deſine igitur inutilia monita dare.

Nemo herculè.] Agellius Lib. 11. cap. 6. ait Romæ viros jurare ſolitos per Herculem, fœminas per Caſtorem, nun contrà: quamobrem verò obſcurum eſſe dicit. Illud porrò apud Apuleium reperies non obſervatum, apud quem & fœminæ per Herculem jurant. Vide Juvenal. Sat. 2. v. 98.

4. *Ne mihi Polydamas.*] Scilicet verebor quod olim Hector veritus eſt; nec, &c. Legunt nonnulli, *næ*, id eſt, certè. Alluſit hîc Perſius ad Homeri Iliad. χ. non longè ab initio. Quod idem fecerat Tullius ad Attic. Lib. 2. Epiſt. 5. & Lib. 7. Epiſt. 1.

Polydamas.] Princeps Trojanus, per quem optimè notatur. Nero Hiſturiæ Trojanæ plus æquo ſtudioſus.

Labeonem.] Actius Labeo ineptus Poëta, Neroni nihilominùs charus, eò quod Homeri Iliados libros aliquot in Latinos verſus quamvis malè tranſtuliſſet. De eo nihil habemus præter verſum hunc, quem citat vetus Scholiaſtes.

Crudum manduces Priamum Priamique Piſinnos.

6. *Elevet.*] *Elevare* Significat duo contraria; nempè augere, & minuere: neque conſtat quo ſenſu hîc à Perſio intelligatur. Metaphora à ponderibus, in quibus ut lanx gravior attollatur, & par alteri fiat, ex ea aliquid detrahitur.

Accedas.] Id eſt; ne te adjungas ad iniquos Judices Romanos, ſive bonos verſus contemnant ſive malos æſtiment.

Examen.] Eſt bilancis haſta, filum, lingula, quâ ſtante, in neutram vergente partem, & ſub anſa latente, æquilibrium cognoſcitur. Metaphoricè ponitur pro judicio.

7. *Trutinâ.*] Propriè eſt illud foramen, intra quod libratur bilancis lingua, de quo mox. Hîc ſumitur pro tota bilance.

Nec te quæſiveris extra.] Ne extra te Judicem quære aut judicium. Tu ipſe res dijudica.

8. *Nam Romæ quis non?*] Apposiopœſis eſt: id eſt, quis Romæ errore communi lapſus, & extra ſe judicium quærens, non malè judicat? Vel, quis Romæ non affectat laudem Poëſeos? Quo quidem perſtringitur ipſe Nero.

Sed fas tunc, &c.] Totum hunc locum alii aliter interpretantur. Quidem volunt Perſium loqui in propria perſona, ita ut dicat ſibi tandem licere invehi in hominum vitia, cum ipſe jam, ſi minùs ætate, at moribus ſenex ſibi eſſe videatur: fas, inquit, mihi eſt pravos mores reprehendere, cùm conſidero meæ mentis canitiem, & meum vivendi genus ſeverum, maturamque relictis nugis ſapientiam. Alii tamen videntur meliùs Perſii ſenſum aſſecuti, qui aiunt illum homines ſuæ ætatis carpere, qui ætate licèt provecti & moribus vultuque graves, adhuc tamen ſcribendis verſiculis, qui juvenum luſus ſunt, laudem captabant.

severam; & quæ agimus depositis nucibus: quando imitamur patruos severitate, *tum* inquam, *tum condonate. Nolo. Quid agam? Atqui sum irrisor* ob *lienem procacem. Componimus clausi, alius carmina, alius solutus metro, operosum quiddam, quod pulmo peramplus spiritus proferat. Nempè & comptus, & veste novâ, & candidus denique, cum gemma natalis diei, ista plebi recitabis è sublimi cathedra, postquam laveris fauces flexibiles.*

Aspexi, & nucibus facimus quæcunque relictis:
Cùm sapimus patruos, tunc tunc ignoscite. Nolo.
Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno.
Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid quod pulmo animæ prælargus anhelet.
Scilicet hæc populo, pexusque togâque recenti,
Et natalitiâ tandem cum sardonyche albus,
Sede leges celsâ, liquido cum plasmate guttur

ANNOTATIONES.

10. *Nucibus.*] Id est puerilibus ludis ac nugis quibuslibet. Sueton. August. cap. 83. refert illum cum pueris minutis interdum nucibus lusitâsse.

11. *Cùm sapimus patruos.*] Qui sunt nepotum duri sæpè castigatores.

Ignosc ite.] Sinite me corrupta hominum judicia notare.

Nolo.] Non sinam, inquit monitor: ab his abstineas jubeo.

12. *Quid faciam?*] Respondet Persius; at mihi temperare non possum: splen grandior irrisorem me, & Satiricum facit. In lienæ Medici affectum risûs collocant.

Petulanti.] Petulans dicitur qui hunc & illum absque pudore petit.

Cachinno.] Cachinno, onis, est homo risûs intemperantior, sicut cachinnus risum effusum significat.

13. *Scribimus inclusi*] Prosopopœia est Poëtarum ineptorum illius temporis, quos inducit Persius suam causam defendentes. Quid mali fecimus, inquiunt, siquidem musæo nostro clausi, alius strictâ, alius solutâ oratione scribimus egregium quoddam opus?

14. *Quod pulmo animæ.*] Quod cum anhelitu, & non sine labore & vexatione pulmonis aëre & vento distenti recitemus. Videtur autem Persius notare grandiloquentiam affectatam, periodorum longitudinem, & ampullatam turgidamque orationem.

15. *Scilicet hæc populo.*] Excipit satiricè Persius: nempè auram popularem captas scriptitando & recitando, & vanam eruditionis opinionem affectas.

16. *Natalitia.*] Vel gestari solitâ die natali, vel dono datâ.

Albus.] Veste novâ & pretiosâ splendidus! forcasse etiam, pallidus, sive ob studium pertinax, sive ob ingentem curam, quâ se illi comparabant ad recitandum, sive denique ob anxium de eventu animum.

Sardonyche.] Ornatus annulo, cujus gemma sit sardonyx, lapillus subrubei simul & subcandidi coloris. Vox facta è sardio lapide rubri coloris, & onyche subalbi.

17. *Sede leges celsâ.*] Privatæ quædam fiebant recitationes Romæ satis frequentes, inter amicos & convivas. Horat. Lib. 1. Sat. 4.

Non recito cuiquam nisi amicis, &c.

Persius paulò pòst,

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia pœmata narrent.

Vide Plin. Lib. 8. Epistol. 21. Tull. ad Attic. Lib. 12. Epist. 4. & Lib. 15. Epist. 3.

Aliæ porrò recitationes erant publicæ: modò in Athenæo, modò in Apollinis æde, de qua in Prologo; modò etiam in ædibus ceu mercede conductis, sive accommodatis ab aliquo viro divite, cui id honorificum ducebatur; & cujus eò clientes applausûs & celebritatis causâ convocabantur. Vide Martial. Lib. 4. Epigram. 6. & Lib. 10. Epigram. 70. Plin. in Epistolis passim, ut Lib. 2. Epist. 19. Lib. 9. Epist. 27. luculentissimè verò Lib. 7. Epist. 17. & Lib. 8. Epist. 12.

Juvenalis autem Sat. 7. docet quanto id fiebat apparatu:

——————— *Atsi dulcedine famæ*
Succensus recites, Maculonus commodat ædes.

Et paulò pòst:

Scit dare libertos extremâ in parte sedentes.
Ordinis, & magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit Regum quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæq; reportandis posita est orchestra cathedris.

Ex his patet consuevisse recitaturos suis impensis ornare auditorium, subsellia auditoribus, sibi verò pulpitum & sedem sublimem disponere. Idem habetur ex Dialogo de Oratoribus. *Et domum mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit,* quibus nempè invitentur audituri. Vide Plin. Lib. 1. Epist. 13. & Lib. 2. Epist. 14. Atque ut fre-

Mobile

Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hîc neque more probo videas, neq; voce serenâ
Ingentes trepidare Titos, cùm carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas,
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus?
En pallor, seniumque. O mores! Usq; adeòne

potione fluidâ, dissolutis oculis lascivis. Illic nec honestâ, nec applausu recto, aspicias subsilire nobiles Romanos, quando versus penetrant renes, & quando præcordia titillantur carmine trementi. O senex, tune quæris escas auriculis aliorum? Auribus, inquam, quibus pelle deformis etiam dicas, ohe! Quorum verò doctum esse, nisi hoc fermentum appareat; & aperto hepate prodeat silvestris ficus, quæ aliquando orta est intrà? Ecce vultus *pallidus, & senectus. O indolem* pravam! *Itane verò*

ANNOTATIONES.

quentiores adessent auditores, pretio etiam & munusculis cogebantur.

Horat. in Arte Poët.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poëta.

Et Persius paulò pòst, tritam lacernam dari, sumen apponi, ait. Adhibebant prætereà ornamenta corporis varia, ut inde recitationi splendor accederet. Quod innuit Persius hic: Plutarch. in Pompeio. Seneca Ep. 114. Martial. Lib. 4. Epigram. 41. & Lib. 6. Epigram. pariter 41. Vide & Agell. Lib. 11. cap. 9. ubi reperies, digitum annulo, caput palliolo, aures ligamentis, fauces vellere ceu lanâ exornari: pexos etiam capillos, togas recentes & splendidas.

Plasmate.] Ad leniendam vocem suavioremque faciendam.

18. *Patranti.*] Patrare propriè est παιδοποιεῖν. Undè hic pro libidinoso aspectu à Persio usurpatur.

19. *Hîc.*] Id est, in illis recitationibus.

Neque voce serenâ.] Acclamatione confusâ.

20. *Trepidare.*] Exhibendæ lætitiæ & approbationis causâ.

Horat. in Arte Poët.

Saliet, tundet pede terram.

Titos.] Dicti sunt Titi nobiles Romani à Tito Tatio, vel à tuendo Imperio.

Lumbum intrant] Excitando libidinem, cujus sedes est in lumbis: quod faciunt obscœni versus.

21. *Tremulo.*] Tremulâ voce pronunciando, ut mollior sit sonus.

22. *Tun', vetule.*] Insurgit Persius acriter adversùs eam mollitiem. Ergone quâ es ætate senex in id unum incumbis, ut tam infames juvenum auribus illecebras suppedites.

Vetule.] Vox pertinens ad contemptum.

23. *Cute perditus.*] Senio & rugis deformis.

Ohe!] Contendunt aliqui legendum *evoë*, ut sensus sit: O Nero bacchantium vocem in tuâ Tragœdiâ gaudes recitare! Sed placet cum melioris notæ Interpretibus & Exemplaribus: *Ohe.* Quæ interjectio vel satietatem, vel juvenilem lætitiam significat. Sensus igitur erit; senex cùm sis, juveniles etiam voces affectas. Vel potiùs: laboras ut placeas ineptis laudatoribus; quorum adulationes ipse adeò expertus es, ut non sine pudore nimiùm te laudari sentiens congerens dicere, *ohe:* satis est laudum & plausquam satis.

Horat. Sat. 5. Lib. 2.

Importunus amat laudari? Donec, ohe jam,
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit; urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

24. *Quò didicisse,* &c.] Id est, quid prodest multa didicisse, ni doctus esse cognoscar, inquit homo scribendi cupidus.

Fermentum.] Dicitur à fervendo, id est, sicut frustra injicias fermentum in massam nisi ut eam inflet, & majorem faciat; sic, quid mea, mihi eruditio proderit, nisi erumpat & clariorem me faciat?

Intus.] In animo meo.

25. *Jecore.*] Poni videtur pro corde, in quo affectuum sedem vulgus collocat.

Caprificus.] Metaphoricè designat gloriæ cupiditatem, & benè; nam arbor illa erumpit è muris quantumlibet duris, nullos parit fructus, sed tantùm calyces.

26. *En pallor, seniumque.*] En signa studii nostri pertinacis, nostræq; adeò profundæ eruditionis. Quæ verba attribuunt aliqui Persio Poëtastros irridenti; meliùs tamen videntur jungenda cum præcedentibus, ut posteà Satiricus exclamet; *ô mores!*

Usque adeòne scire tuum, &c.] Ergone vanam gloriam velut ultimum finem studiorum tuorum constituis? D. August. Epistolâ 56. Dioscorum vulgi laudes sectantem perstringit Persiano hoc loco: *Tunc, ô Dioscore, nec Persium tuum respicit*

scientia tua nihil est, nisi alii noverint te esse scientiâ præditum? At præclarum est digito ostendi, & dici: Ille est. An parvi æstimes fuisse tradita centum puerorum *cincinnatorum? En inter calices inquirunt Romani* epulis *satiati, quid divina carmina contineant. Illic quidem, cui circa scapulas est tegmen* coloris *hyacinthi, recitans aliquid fœtidulum de naso balbutienti; si* veluti *guttatim fundit* amores *Phyllidis & Hypsipilæ, & triste aliquid Poëtarum;* si *vocabula etiam dejicit palato molli:*

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?
At pulchrum est, digito monstrari, & dicier: Hic est.
Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dîa poëmata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Rancidulum quidam balbâ de nare locutus;
Phyllidas, Hypsipilas, Vatum & plorabile si quid
Eliquat; & tenero supplantat verba palato:

ANNOTATIONES.

contorto versiculo tibi insultantem, &c. Ubi Persianam sententiam affert & graviter explicat. Porrò Persius hic imitatus est Lucilium, cujus corruptum passim locum optimè videtur restituisse Marcilius, sic:

——— ——— Id me
Nolo scire mihi cujus sum consciu' solus,
Ne damnum faciam. Scire est nescire nisi id me
Scire alius scierit.

28. *Ad Pulchrum est,* &c.] Prolepsis est ironica. Demosthenes noscitari se à mulierculis & digito monstrari lætabatur, Tull. Tusc. Quæst. 5.

29. *Ten' cirratorum,* &c.] Id est, parvine æstimes carmina alicujus Poëtæ esse dictata à ludimagistris in scholis, ut ea discipuli memoriter discant. Nero suos versus per scholas dictari imperâsse aiunt: quod & alii velut decorum sibi affectârunt. Eusebius Lib. 9. narrat Maximum Imperatorem libellos quosdam in Christi derisionem confictos nomine Pilati per Iudos circumferri legique præcepisse. D. Hieron. hunc Persii locum, ut & alios sæpè, bis aut ter usurpat, adversùs Ruffinum bis, & in Apologet. ad Domnionem.

Cirratorum.] Id est, nobilium juvenum, quorum cirrati solent esse capilli, id est, cincinnati, torti.

30. *Ecce inter pocula.*] Respondet Persius, & docet flocci faciendas esse eas laudes, quæ dantur inter pocula. Quod anteà Horatius fecerat Lib. 2. Sat. 2.

Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, & cùm
Acclinis falsis animus meliora recusat.

Mos erat scilicet apud verteres in conviviis aliquid ex illustribus Poëtis atque Auctoribus afferre, undè fabulandi inter doctos occasio præberetur. Vide Athenæum passim.

31. *Romulidæ saturi.*] Romulidas vocat ironicè, quasi Romulo valdè absimiles. Gell. Lib. 11. cap. 14. refert Romulum ad epulas vocatum non multum bibisse, quia postridie manè negotium haberet. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 433. & seq. ubi & mulieres in convivio judicium ferentes de Virgilio aliisque Poëtis coarguit.

32. *Hyacinthina.*] Vestis pretiosa notat quempiam nobilem ac delicatum. De cruore hyacinthi in florem purpureum verso. Ovid. Metamorph. Lib. 10. Fab. 5. Legunt alii, *Ianthina;* vestisque erit violacei coloris, nec minùs splendida. Græcum est nomen ab *ἴον viola;* & *ἄνθος flos.* Perinde est.

Læna.] In Tuscul. tegmen vocatur à Tullio: estque vestis accubitoria, cujus in conviviis usus erat, & supra vestem album induebatur.

33. *Rancidulum.*] Metaph. à carnibus ad corruptionem vergentibus: hîc denotat aliquid insulsum.

Balbâ de nare.] Durior paulò hæc metaphora pronunciationem effœminatam & eductam è naribus vocem exprimit reprehenditque.

34. *Phyllidas, Hypsipilas.*] Hæ mulieres amorem suum contemptum ægrè ferentes morti occubuerunt. Vide Ovid. Epist. 2. & 6.

Vatum & plorabile.] Elegiacum Carmen, cujus ut plurimum materia tristis. Horat. in Arte Poët.

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Pòst etiam inclusa est voti sententia compos.

35. *Eliquat.*] Liquidè veluti & guttatim fundit, voce lentâ, molli, & affectatâ pronunciat.

Supplantat.] Verba nondum planè efformata quasi strangulat ac dejicit mollitiei causâ. Supplantare propriè est supposito pede in terram dejicere.

Assensêre

Aſſensêre viri : nunc non cinis ille Poëtæ
Felix ? Nunc levior cippus non imprimit oſſa ?
Laudant convivæ : nunc non è manibus illis,
Nunc non è tumulo fortunatâque favillâ
Naſcentur violæ ? Rides (ait) & nimis uncis 40
Naribus indulges. An erit, qui velle recuſet
Os populi meruiſſe : & cedro digna locutus,
Linquere nec ſcombros metuentia carmina nec thus ?
Quiſquis es, ô, modò quem ex adverſo dicere (feci,
Non ego, cùm ſcribo, ſi fortè quid aptius exit,
Quando hæc rara avis eſt, ſi quid tamen aptiùs exit, 46
Laudari metuam. Neq; enim mihi cornea fibra eſt.
Sed recti finemque extremumque eſſe recuſo
Euge tuum, & bellè. Nam bellè hoc excute totum ;
Quid non intus habet ? Non hîc eſt Ilias Actii
Ebria veratro : non ſi qua Elegidia crudi 51

ſtatim homines acclamant, Annon manes hujus Vatis nunc beati ſunt ? Annon ceſpes molliùs nunc premit ejus *oſſa ? Comeſſatores celebrant : annon è cineribus iſtis, annon ex* iſto *ſepulchro & beato pulvere flores deinceps enaſcentur ? Irrides (inquit) & nimis ſervis rugato naſo. An* aliquis *erit, qui renuat captare laudes vulgi : & poſtquàm dixit digna cedro* recuſet *relinquere* poſteritati *verſus non timentes ſcombros & thus ? Quicunque es, ô* homo, *quem mox induxi loquentem contra me,* audi *quando compono, ſi fortaſſe concinnum aliquid editur* à me, *quandoquidem eſt infrequens hæc volucris, attamen ſi aliquid concinnum editur* à me, *non ego timebo celebrari : Nam cor non habeo* durum *ut cornu. At nego tuum* illud *euge & bellè, eſſe ultimum ſcopum benè facti. Enimverò evolve integrum hoc bellè : quidnam intrà non continet ? Non iſtic carmen Actii redundans helleboro : non* eſt *Elegia aliqua, quam compoſuerint*

ANNOTATIONES.

36. *Aſſensêre viri.*] Applaudunt ſtatim omnes, & probant indignas haſce recitandi rationes.

Nunc non cinis.] Poſt tantas aſſentationes an non benè eſt illi Poëtæ ? An non quieſcunt ejus oſſa molliter ?

37. *Cippus.*] Eſt ſepulchri lapis ; vel, ut alii volunt, terra in tumulum aggregata.

38. *Manibus.*] Manes ſunt animæ defunctorum : ſunt etiam Dii Superi & Inferi. Ponitur hîc ea vox pro terra ipſa ſepulchri. Vide Sat. 5. v. 152. ad vocem, *Manes.*

39. *Favillâ.*] Quaſi fovilla, ab igne fovendo. Spectat Perſius antiquorum morem cremandi cadavera.

40. *Rides (ait).*] Inquit nempè ad Satiricum monitor.

Nimis uncis naribus indulges.] Satiricæ mordacitati nimiùm ſervis. Naſo ſuſpendere adunco dicitur qui falsè deridet & ſubſannat : & quidem ridendo naſus in ruga contrahitur.

42. *Cedro digna.*] Id eſt, immortalitate, quia ſuccus è cedro corruptionem arcet. Vide Plin. Lib. 13. cap. 5.

43. *Scombros metuentia, &c.*] Scripta inepta quæ nec vult quiſquam emere, nec poteſt Bibliopola vendere, deputantur involvendis variis mercibus, garo, piperi, thuri, &c.

Scombros.] Piſces, è quibus optimum fiebat garum ſive ſalſamentum. Vide Plin. Lib. 9. cap. 15. & Athenæum, Lib. 7. ubi naturam hujus piſcis deſcribit, variaſque proprietates.

44. *Quiſquis es.*] Verba ſunt Perſii, quibus eleganter diſtinguit finem rectè facti, & ejus conſectaria quædam. Dicitque ſe non reſpuere laudem virtuti nunquam non adjunctam, non tamen eam ſpectare velut ultimum finem.

46. *Rara avis.*] Proverbium eſt de Phœnice. Vide Plin. Lib. 10. cap. 2. Ovid. Metamorphoſ. 15. cap. 37. & alios.

47. *Cornea fibra.*] Cor mihi durum non eſt & hebes, quod laudis amor non tangat.

Fibra.] Synecdochicῶs pro corde, cujus extremitates, ſicut & aliarum quarundam rerum, fibræ appellantur.

49. *Bellè hoc excute.*] Scrutare mentem applaudentium, & approbandi rationes.

50. *Quid non intus.*] Meras adulationes eſſe videbis.

Non eſt hîc Ilias Actii.] Hîc, inquit Perſius, in meis Satiris non idem reperies quod in verſiculis Actii Labeonis. Vide ſuprà v. 4.

51. *Ebria veratro.*] Compoſita ab homine qui quanquam acuendi ingenii causâ hellebori plurimum ſumpſerat, non meliùs proinde ſcripſit, quippe reluctabatur Minerva : neque ars dare potuit, quod natura negaverat.

Veratro.] Album eſt helleborum, quod utile ad purgandum cerebrum, & excitandos ſpiritus,

Dictârunt

Dictârunt proceres; non quicquid deniq; lectis
Scribitur in citreis. Calidum scis ponere sumen.
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ:
Et verum, inquis, amo; verum mihi dicite. De me
(Quî pote? Vis dicam? Nugaris, cùm tibi, Calve,
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.
O Jane, à tergo quem nulla ciconia pinsit,

Primates saturi; tandem non est id omne quod exaratur recumbendo *in thoris è citro.* Tu *nôsti apponere sumen fervidum. Nôsti dare vetus pallium assectæ pauperculo:* & postea *dicis, diligo veritatem; veritatem mihi aperi. De me (quomodo id fiat? Visne ego aperiam* tibi veritatem? *Ineptis, quandoquidem, ô Calve, tibi prominet venter obesus, uno pede & dimidio protensus.* O *felix Jane, quem à tergo nulla tundit ciconia,*

ANNOTATIONES.

adhibitumque identidem à studiosis, auctor est Plin. Lib. 25. c. 5. Item Gell. Lib. 17. c. 15.

Elegidia.] Diminutivum ab Elegia.

Crudi.] Vel pleni cibo nondum benè cocto: vel metaphoricè, scioli, qui quod didicerunt qualitercumque, nondum planè concoxerunt, nec perfectè callent.

52. *Proceres.*] Propriè sunt capita trabium, seu mutuli in ædificiis prominentes. Metaphoricè sunt Primates & Principes civitatis.

Lectis scribitur.] Interpretantur alqui tabellas inceratas in quibus scribebant si quos mens parturiret versiculos, ne perirent. At quidni accipiantur ipsi lecti, seu lucubratorii in quibus studebant scribebantque veteres, ut unus vult Casaubonus contra cæteros interpretes; seu triclinares & accubitorii, in quibus etiam inter cœnam versus dictabant, ut volunt alii. Lege Sueton. in Augusto cap. 78. Agell. Lib. 19. cap. 10. Plin. Lib. 4. Epist. 14.

53. *Citreis.*] E citro pretiosâ arbore. Quo Persius Nobiles Romanos perpetuò notat Poëseos studeo perperàm affectos.

Scis ponere.] Lautè excipis homines, quorum emas hoc pacto suffragia & applausus.

Sumen.] Ferculum erat delicatissimum è mammis porcæ post recentem partum sectis & sale conditis. Plin. Lib. 8. cap. 51. Quod autem, *calidum*, addit Persius; ne putes redundare epithetum, inquit Casaubonus; ferventissimos enim cibos inferre moris erat.

54. *Scis comitem horridulum.*] Horat. Lib. 1. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum & tritæ munere vestis.

55. *Et verum, inquis, amo.*] Quasi verò benè sentire, & dicere verum queant, quos muneribus corrupisti. Et quasi de versibus tuis rectè judicare, &, quamvis benè judicaverint, quod sentiunt, tibi sincerè aperire liceat convivis. Illi certè ita muneribus tuis devincti non nisi cumulare te laudibus audebunt, coram, etsi postea fortè te derisur. sint clam.

Horat. in Arte Poët.

Si verò est unctum qui rectè ponere possit
——— *Mirabor si sciet inter-*
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito adversùs tibi factos ducere plenum
Lætitiæ, clamabit enim, pulchrè, benè, rectè, &c.

Verum mihi dicite.] Plaut. Most. Act. 1. Sc. 3.

Ego verum amo, verum volo mihi dici: mendacem odi.

56. *Quî pote.*] Quomodo id fieri possit ut veritatem tibi dicant isti?

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Malè verum examinat omnis
Corruptus Judex.

Pote.] *Pote* significat quasi possibile. Catullus Carm. 77. quod est ad seipsum.

Hoc facies, sive id non pote, sive pote.

Vis dicam?] Visne ut ego verum ingenuè tibi dicam, quod frustra quæris ab adulatoribus.

Nugaris, cùm tibi, &c.] Nugæ sunt tua carmina & ineptiæ: operam perdis in cudendis versibus, quos nunquam bonos facies. Nam pinguis & obesus venter subtilem sensum non parturit, juxta Græcum illud,

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

57. *Aqualiculus.*] Diminutivum ab aquali & aqualico, quod propriè vas est, in quo bibunt porci; quanquam significat etiam ventris imam partem.

58. *O Jane.*] Janus Deus, cui binam frontem affinxêre veteres; undè à tergo derideri non posse affirmat Persius, hincque felicem esse ait. Quod si Poëtastri binâ pariter fronte essent, derisiones à tergo plurimas evitarent, aut saltem videntes, quàm sint ridiculi nôssent. De Jano lege si vis Macrob. Sat. Lib. 1. cap. 9.

Nulla ciconia pinsit.] Id est, nullus digitus

Nec

Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas;
Nec linguæ, quantum ſitiat canis Appula, tantum!
Vos ô Patricius ſanguis, quos vivere fas eſt
Occipiti cœco, poſticæ occurrite ſannæ.)
Quis populi ſermo eſt? Quis enim, niſi carmina molli
Nunc demùm numero fluere, ut per læve ſeveros
Effundat junctura ungues. Scit tendere verſum
Non ſecùs ac ſi oculo rubricam dirigat uno.
Sive opus in mores, in luxum, in prandia Regum,

neque manus inflexa expreſſit aures aſini *albas; neque* irridet exertæ *linguæ tantum, quantum* exerit *canis Aquliæ ſitibunda. O vos ſanguis Nobilis, queis datum eſt vivere ſine oculis in occipitio, evitate deriſionem poſteriorem.) Quid populus dicit? Quid enimverò* diceret, *niſi verſus jam tandem currere metro facili, adeò ut connexio ſinat ire ungues aſperos per politum.* Ille homo, inquit, *novit ſcribere verſus non aliter quàm ſi uno oculo regat lapillum rubeum. Seu juvat ſcribere in mores, ſeu contra delicias, ſeu in prandia Regum,*

ANNOTATIONES.

ad modum roſtri ciconiæ extenſus; quod primum eſt deriſionis genus. D. Hieronym. Præf. in Sophoniam: *Si ſcirent Holdam viris tacentibus prophetâſſe, nunquam poſt tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Alii tamen volunt deriſionem illam fieri ſolitam, non manûs ſed colli extenſione poſt aliquem, inſtar ciconiarum collum extendentium. Quod veriſimilius, & juvat D. Hieronym. loco mox citando, ad Ruſtic. Monach.

59. *Nec manus auriculas.*] Alterum eſt deriſionis genus, appoſitis ad tempora pollicibus, alios digitos & reliquam manum movere eo modo, quo aſinus movet aures.

Albas.] Intus ſcilicet albæ ſunt aures aſininæ.

60. *Nec linguæ, quantum.*] Nec irridet te protractâ tantum linguâ, quantum protrahere ſolentes canes ſitibundi in regione calidâ. *Tria ſunt ſannarum genera: aut manu ſignificare ciconiam; aut appoſito temporibus pollice, auriculas aſininas, aut linguam ſitientis canis.* Hæc vetus Schol. D. autem Hieronym. in Epiſtola ad Ruſticum Monachum: *Ne credas,* inquit, *laudatoribus, imò irriſoribus, qui cùm te* adulationibus *ſuis foverint, ſi ſubitò reſpexeris, aut ciconiarum deprehendes poſt te colla curvari, aut manu auriculas agitari aſini, aut æſtuantem canis protendi linguam.*

Canis Appula.] Apulia Italiæ regio verſùs oſtium ſinus Adriatici. Ponitur pro qualibet regione calidâ.

61. *Patricius ſanguis.*] Patricii ſunt Senatorum filii: deſignantur hîc quilibet Nobiles Romani. Horat. ad Piſones.

Vos ô Pompilius ſanguis.

62. *Occipiti.*] Occiput pars capitis poſterior, ſicut anterior ſinciput.

Occurrite.] Subeant licèt ludibrium & deriſionem plebëii; at vos, ô Nobiles Romani, ne exiſtimate fortunas & famam veſtram pendere à verſiculis: ab illis facienis tantiſper abſtinete aut ſaltem bonos facite. At mementote vos carere Jani oculis adeòq; deriſionem ſecretam timete eorum ipſorum, qui coram vobis applaudunt.

Poſticæ ſannæ.] *Sanna,* eſt deriſio facta diſtorto vultu; *poſtica,* quæ fit pòſt & à tergo hominis deriſi.

63. *Quis populi ſermo eſt?* Suprà habes, *de me,* ante parentheſim: id eſt, quid de meis verſiculis ſentit populus, quid dicit? inquit Poëta vanæ gloriæ cupiditate excœcatus.

Quis enim, &c.] Quis alius eſſet ſermo, id eſt, quid aliud dicere poſſet, niſi elegantes & ſublimes eſſe tuos verſus: Reſpondet adulator.

64. *Ut per læve ſeveros.*] Tam molles & politi ſunt tui verſus, ut ſimiles ſint lævigato marmori, ſupra quod ſine remora ducuntur & fluunt ungues.

66. *Rubricam.*] Genus eſt terræ foſſilis, coloris rubri, quæ primùm reperta ad urbem Sinopem, ad litus Euxini maris in Paphlagonia, undè vocatur etiam Sinopis. Plin. Lib. 35. cap. 6. hæc utilis ad notandas lineas, Architectis, &c.

Oculo dirigat uno.] Metaphora à Fabris, qui lineam ducturi rectam, & hanc ſeu cretâ ſeu rubricâ notaturi, alterum claudunt oculum, ne radii viſuales diſtrahantur, & aberrent.

67. *Sive opus in mores.*] Sive ſcribenda Comœdia. Ita vetus Interpres; & alii quidam ejus auctoritatem ſecuti. Repugnat Caſaubonus, & jungit hæc, in mores, in luxum; explicatque de Satira, quæ tunc uſitatiſſima erat, cùm alioqui Comœdiæ ſcriptio jampridem frigere incæpiſſet.

In luxum.] Hæc verba Satiræ materiam procul dubio exhibent: ſicut, mores Comœdiæ, quæ morum eſt expreſſio, & vitæ communis adumbratio. Siquidem ea, ut mox dixi, ſeparanda ſunt.

In prandia Regum.] Sive ſcribenda Tragœ-

Dicere res grandes noſtro dat Muſa Poëtæ.
Ecce modò heroas ſenſus afferre videmus
Nugari ſolitos Græcè, nec ponere lucum
Artifices; nec rus ſaturum laudare, ubi corbes,
Et focus, & porci, & fumoſa Palilia fœno:
Undè Remus, ſulcoq; terens dentalia, Quinti,
Quem trepida ante boves Dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit. Euge, Poëta;

Muſa inſpirat ſublimia noſtro Vati. Ecce nunc cernimus nonnullos ſcribere heroum facta, qui ſolebant tractare nugas Græcè, & non peritos deſcribere nemus, nec celebrare agrum abundantem, in quo cophini, & caminus, & ſues, & feſta palis Deæ *fœno* ardente *fumantia: ex quo* rure prodiit *Remus, &* tu quoque, ô *Quinti, atterens aratrum ſulcatâ* humo, *quem ante boves conjux attonita veſtivit Dictatoris veſte, & viator reportavit aratrum tuum in ædes* tuas. *Macte, ô Vates*;

ANNOTATIONES.

ciæ, quæ Principum facta continet. Alludit hîc Perſius ad Thyeſtæ cœnam, in qua ille coctos filios ad Atreo fratre, inſcius rei, & imprudens devoravit. Vide Senecam Tragicum.

68. *Res grandes*, &c.] Ironica ſunt iſta.

69. *Ecce modò heroas*, &c.] Heroïcum carmen ſcribendum nonnullos cernimus ſuſcipere, etiam imperitos.

70. *Nugari ſolitos Græcè.*] An qui carmina Græcorum ineptè in Latinos verſus transferunt, ut fecit Actius Labeo? An qui Linguam Græcam vix dum delibârunt, neque adeò ſatis eruditi videntur ad tale tantumque opus, quale eſt Epicum Carmen, quod ſummos per omnia Poëtas requirit? Legunt aliqui: *Ecce modò heroas ſenſus afferre docemus, Nugari ſolitos Græcè*: aiuntque reprehendi ipſos Magiſtros ac Præceptores qui diſcipulos ſuos inſtituendo ad grandiloquentiam, non tam ad ſublimem, quàm ad turgidum ineptumque ſtylum eos deducebant: quod videntur confirmare ſequentia: ubi, *nec ponere lucum artifices*, &c. rudes tyrunculi intelligi poſſunt, ſicut & nugari Græcè ſoliti, cùm Romanæ juvenes Linguam primùm Græcam doceri conſueviſſent. Verùm his omnibus omiſſis, placet interpretari; in ſcribendo laſcivire, more Græcorum, quibus id familiare in deſcriptionibus, & in aliis paſſim.

Nec ponere lucum artifices, &c.] Vix peritos tractare ut decet faciliora argumenta, in quibus ſolent tyrones exerceri: qualia ſunt deſcriptio nemoris, laudatio rei ruſticæ. Vide Horat. initio Artis Poëticæ.

Suſpicatur hîc Caſaubonus Perſium habuiſſe in animo ineptum aliquem ſui temporis Poëtam, qui de re ruſtica carmen aliquod inconditum compoſuiſſet, quo forte congeſſerat ineptè plurima, ut feſta Palis, urbis Romæ Originem, Cincinnati Dictatoris Hiſtoriam: & leviuſcula multa ſtudioſè complexus fuerat, ut corbes focum, porcos, &c. At ſuſpicionem ille ſuam nullo fulcit argumento.

71. *Rus ſaturum.*] Agrum abundantem rebus omnibus.

72. *Palilia.*] Pales Dea Paſtorum, ab iis colebatur 11. Kal. Maii, id eſt, vigeſimâ primâ die Aprilis. Feſtum agebant ad arcendos lupos & morbos à pecore: vel ut felix eſſet & fœcundus pecoris partus: undè legunt quidam, *Parilia*. Vide Athen. Lib. 8. ſub finem. Ovid. 4. Faſtorum.

Fumoſa.] Quia congeſtis fœno & ſtipulâ ignem accendebant Ruſtici, in Palilis, tranſilienteſque expiari ſe credebant.

Ovid. Faſt. 4.

Moxque per ardentes ſtipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri ſtrenua membra pede.

Et pòſt:

Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli
Excoquit; idcircò cum duce purgat oves.

73. *Undè Remus.*] Quo ex agro prodiit Remus cum fratre ſcilicet Romulo; & Romam condiderunt circa Paliliorum diem. Ovid, Faſt. 4.

Dentalia.] Dentale pars aratri lignea cui præfigitur vomer.

Quinti.] Undè tu quoque prodiiſti, ô Quinti Cincinnate, qui ex aratro ad Dictaturam es evocatus. Tit. Liv. Lib. 3.

74. *Dictatorem induit.*] Dictatura, ſummus Romanorum Magiſtratus ſex menſibus durabat: licebat tamen ante tempus abdicare: quod fecit Lucius ille Quintius, poſt dies ſexdecim, rediitque ad opus ruſticum, poſtquàm rem Romanam in tuto collocâſſet, liberato Conſule L. Minutio, quem obſeſſum in Algido monte jam dies aliquot tenebant Æqui hoſtes. Tit. Liv. Lib. 3. cap. 27. & ſequentibus.

Uxor.] Racilia; *trepida*, ſive præ gaudio, ſive præ ſtupore ob inexpectatum honorem, & diſcrimen rerum Romanarum.

75. *Euge, Poëta.*] Bono eſto animo: en alii tecum amant etiam antiqua, obſoleta, turgida, Ironicè, & ſatiricè.

Eſt

Eſt nunc, Briſei quam venoſus liber Accî :
Sunt, quos Pacuviuſque, & verrucoſa moretur
Antiopa ærumnis cor luctificabile fulta.
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cùm videas, quæriſne undè hæc ſartago loquendi
Venerit in linguas? undè iſtud dedecus, in quo
Troſſulus exultat tibi per ſubſellia lævis?
Nilne pudet capiti non poſſe pericula cano
Pellere, quin tepidum hoc optes audire: decenter?
Fur es, ait Pedio. Pedius quid? Crimina raſis

reperitur jam aliquis, *quem* delectent *ſcripta turgida Accii Briſei. Modò reperiuntur* homines, *quos detineat Pacuvius, & Antiopa ſalebroſa animum triſtem* habens *doloribus obſeſſum. Quandoquidem cernis parentes lippientes ſuggerere hæc præcepta juvenibus, rogaſne undè iſta dicendi patella ad os pervenerit? & undè hoc probrum veniat, ad quod tibi ſubſilit Eques Romanus politus, per ſedes inferiores? Nullone pudore afficeris* quòd *nequeas arcere periculum à capite albo, imò cupias auſcultare frigidum illud* verbum, *convenienter? Prædo es, inquit Pedio* accuſator. *Ecquid Pedius* reſpondet? *Criminationem*

ANNOTATIONES.

76. *Briſei.*] Hoc Bacchi cognomen tribuitur Accio, vel quòd in Bacchi clientela ſunt Poëtæ Tragici, vel quòd Bacchas Tragœdiam ſcripſerat. Magis tamen placet cum aliis legere, *Briſeis* (quod nomen puellæ eſt, de qua Homerus paſſim in Iliade, & Ovid. Epiſt. 3.) ut ſit titulus Tragœdiæ ab Accio ſcriptæ; quemadmodùm ponitur mox Antiopa Pacuvii Tragœdia.

Venoſus liber.] Quaſi venis prominentibus tumens. Porrò quid Turnebum moverit ut legendum eſſe, *nævoſus*, ſuſpicaretur, nec ego ſuſpicari poſſum.

Accî.] Cave legas, *Actii.* Nec enim loquitur hîc Perſius de Labeone Actio, de quo jam ſatis, ſed de Lucio Accio vetere Poëta & Pacuvii coætaneo, paulò tamen juniore, quem laudant Tull. pro Archia Poëta. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 7. Item Lib. 6. cap. 1, 2, & 5. Valerius Max. Lib. 3. cap. 7. art. 11. Vide & Lylium Giraldum.

77. *Pacuvius.*] Brunduſinus, antiquus Tragœdiographus, imò Tragœdorum Princeps, aliquanto junior Plauto. Ennii ex ſorore nepos fuiſſe dicitur. M. Pacuvii & L. Accii colloquium ex occaſione factum Tarenti, lege apud Agellium lib. 13. c. 2. item utriuſque elogia apud Quintil. l. 10. c. 1. Duorum horumce Poëtarum ſtylus quidem aſper & durus, attamen interlucet ſententiis.

Verrucoſa.] Quaſi verrucis & tumoribus aſpera.

78. *Antiopa.*] Lyci Thebanum Regis uxor ob Jovis concubitum à viro repudiata. Titulus eſt Tragœdiæ Pacuvianæ, cujus meminit Tullius initio Libri 1. de Finibus.

Ærumnis fulta.] Id eſt, ſuis ſe miſeriis ſuſtentans, indurans: vel circumcincta calamitatibus. Metaphora ſatis dura, quam ex ipſo Pacuvio deprompta hîc reprehendi nonnulli autumnat: ſicut & vocem, *luctificabile.*

79. *Hos pueris monitus.*] Nempè, ut veteres Poëtas ſectentur.

80. *Sartago.*] Vas patulum in quo cibi friguntur. Metaphora pro ſtrepitu ferventis ſartaginis, cui ſimilem edit ſonum oratio confuſa, & vocibus novis ſimul & obſoletis conſerta.

81. *Dedecus.*] Infame dicendi ſcribendique genus.

82. *Troſſulus.*] A Troſſulo Tuſcorum oppido ſine peditum ope capto, Equites Romani cognominati ſunt Troſſuli. Accipiunt alii pro Toroſulus diminut. à Toroſus; ut notentur homines delicatuli.

Subſellia.] Vel quibus ſpectabant Ludos Equites Romani, vel quibus recitationes audiebant, ut ſuprà fusè explicui, ad eum locum: *Sede leges celſâ.*

83. *Nilne pudet.*] Jam eos inſectatur Perſius qui lenocinia verborum tam ſtudioſè, imò tam ſtultè adhibent, ut in eo vim orationis conſtituant, ipſiſque in cauſis capitalibus valere putent: adeò ſua illos excœcat vana oſtentationis & gloriæ inanis cupido.

84. *Quin tepidum.*] Etiam cùm reus capitis periculo liberandus, orationeque ſolidâ defendendus, captas laudem è futili verborum aucupio, quam potiùs verâ loquentiâ quærere deberes.

85. *Pedio.*] Pedius Bleſus ſub Nerone à Cyrenenſibus accuſatus eſt expilâſſe templum Æſculapii. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 14. damnatuſque & Senatu motus eſt. Ponitur hîc pro quolibet Romani fori oratore & patrono.

Pedius quid?] Id eſt, quid reſpondet, quâ ratione removet illatum ſibi ſacrilegii crimen?

Raſis.] Id eſt, politis & elaboratis. Quintil. Lib. 9. cap. 3. in ipſo fine. *Ubi verò atrocitate, invidiâ, miſeratione pugnandum eſt, quis ferat contra poſitis, & pariter cadentibus, &*

Librat in antithetis. Doctas poſuiſſe figuras;
Laudatur. Bellum hoc. Hoc bellum? An, Romule, ceves? 87
Men' moveat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem
Protulerim? Cantas, cùm fractâ te in trabe pictum
Ex humero portes. Verùm, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvâſſe querelâ. 91
Sed numeris decor eſt, & junctura addita crudis.

expendit in antitheſibus politis. Erudita adhibuiſſe ſchemata, laudi vertitur. Pulcrum illud. Illud, ais, *pulcrum* eſt? *Numquid turpiter, adularis,* ô *Romane? Enimverò ſi canat is qui fecit naufragium, an me tangat, &* ei *nummum erogaverim?* Itane *canis* (dicam) *quando te è ſcapula geſtas adumbratum in tabula abrupta.* Certè *ſincerum & non nectu comparatum edet dolorem; qui cupiet me flectere querimoniâ* ſuâ. *At metris gratia ineſt, & connexio juncta immaturis.*

ANNOTATIONES.

conſimilibus, iraſcentum, flentem, rogantem? Cùm in his cura verborum derogct affectibus fidem; & ubicumque ars oſtentatur, veritas abeſſe videatur.

86. *Librat.*] Velut in contraria lance opponit criminationibus non valida, ut oporteret, argumenta, ſed meras verborum exornationes & figuras; periodorum affectatos numeros & quaſi appenſos, homœteleuta, homœoptata, Iſocola, &c. fortaſſe quia ſcit hos floſculos ac rythmos apud Neronem valere, his ſe tuetur. D. Hieronym. Epiſt. ad Pammachium. *Non pudet Chriſtianos & Sacerdotes Dei, quaſi de rebus ludicris agatur, verbis dubiis hærere, & ambiguas librare ſententias, quibus loquens magis quàm audiens decipitur.*

Antithetis.] Latinè *Contrapoſitum,* Figura eſt per quam contraria contrariis reſpondentia in oratione ponuntur.

Doctos.] Legunt alii, *Doctus,* id eſt, peritus & gnarus adhibendi tales figuras à Gorgia Rhetore inventas.

87. *Bellum hoc.*] Inquiunt vani illi ſcriptores, vel adulatores.

Hoc bellum?] Repetit cum indignatione Perſius: ſcilicet pulcrum hoc ducitis, ô Romani?

Romule.] Ponitur pro quolibet Romanorum.

Ceves.] An ita turpiter adularis, ut canes ſolent agitando clunes, domino ſuo abblandiri?

88. *Men' moveat.*] Mene ad miſericordiam provocet?

Aſſem.] Ponitur pro quolibet nummo: propriè verò *as* eſt libralis nummus: idem quoque ſignificat quod libra & pondo. Varro Lib. 1. de Ling. Latina.

89. *Cantas, cùm,* &c.] O Pedi, florido in ſermone ludis & exultas, cùm tamen mox ob crimina damnandus ſis & movendus Senatu: tam ſtultus es nimirùm, quàm qui portans ſui naufragii notas cantat hilariter: & tu, ô poëta, qui omnem Carminis laudem reponis in levibus ornamentis figurarum, neutro illorum es ſanior.

In trabe.] *Trabs* pro tabella accipitur.

Pictum.] Apud veteres, qui fecerant naufragium, hoc in tabella pictum circumferebant, ut ſtipem corrogarent: Tabellam verò poſteà in Neptuni alteriuſve Dei opitulatoris templo ſuſpendebant.

Horat. Lib. 1. Ode 5.

Me tabulâ ſacer
Votiva paries indicat, uvida
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

90. *Verum,* &c.] Supple, ploratum plorabit; ſicut dicimus, vitam vivere.

Nocte paratum.] Meditatum & arte confictum.

91. *Qui me volet,* &c.] Poëta qui voluerit lectores movere; ne falſos tantùm colores & vana Carmini ornamenta, de quibus antè, ſed verum ſuccum ac robur indat.

Horatius in Arte:

Si vis me flere, dolendum eſt primùm ipſi tibi.

92. *Sed numeris decor eſt.*] Retorquet malus poëta: attamen in iis ipſis verſibus quos reprehendis, ineſt concinnitas, ineſt aliquid ornatûs & artificii, quanquam tu crudos vocas.

Addita.] Legunt quidam, *abdita,* id eſt, abſtruſa, occulta, arte & ingenio conquiſita.

Crudis.] Verſibus non ſat maturâ meditatione perfectis, vel factis extempore & magno numero, ſine ullo labore, nullâque diligentiâ & induſtria profuſis.

Claudere

Claudere sic versum didicit; Berecynthius Attin,
Et qui cœruleum dirimebat Nerea delphin.
Sic costam longo subduximus Apennino.
Arma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.
Quidnam igitur tenerum, & laxâ cervice legendum?
Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Edoctus est ita finire carmen; Berecynthius Attin, & Delphin qui secabat mare Glaucum. Ita subtraximus latus Apennino longè patenti. Numquid non etiam illud carmen, *Arma virum, spumâ plenum* est, *& crasso induvio? Sicut ramus annosus decoctus ingenti subere. Ecquod ergo* carmen *molle, & pronunciandum capite deflexo?* Nempe *hæc: inflârunt tubas terribiles sonis Bacchantium,*

ANNOTATIONES.

93. *Claudere sic versum*, &c.] Reponit Persius: ita nempè consuevit Nero rythmos sectari, & vanas figuras duntaxat: ita suum de Atty Carmen rythmicis implet, quasi una sint hæc vera carminis ornamenta.

Attin.] Nempè, ut rythmus insit versibus, *Attin*, legendum, non *Attys*: ut monet Jo. Scaliger, & alii doctissimi. Dio de Nerone, ἐκιθαρῴδησεν Ἄττινα ἢ Βάκχας. Idem suggerunt veteres Glossæ.

Berecynthius Attin.] *Attin*, sive *Attys*, Phrygius puer admodùm formosus adamatus Cybele, quæ à Berecyntho monte Asiæ minoris, ubi colebatur, cognomen adepta est: undè & ipse pariter Berecynthius dictus. De eo Carmen est Catulli sexagesimum quartum. Vide & Ovid. Fast. 4.

Phryx puer in silvis, &c.

94. *Dirimebat Nerea.*] Nando secabat mare. Persius arguit versum hunc tanquam audacioribus metaphoris inflatum. Nereus Deus marinus, metonymicῶs pro mari ponitur.

Delphin.] Hoc aliud esse aiunt Neronis Carmen de Arione, quem dorso excepit Delphin, & ad portum vexit. Lege Herodotum, Lib. 1. Agell. Lib. 16. cap. ultimo. Ovid. Fast. 2. Plin. Lib. 9. cap. 8. ubi agit de Delphinis, ipsoque Arione.

95. *Sic.*] Id est, per similem vanitatem, affectationem, errorem.

Costam subduximus.] Unum syllabam versui heroïco tanquam longioris subtrahere amavit Nero, substituto in tertia sede frequenter spondæo. Porrò per costam Apennino subductam intelligit latus & certam partem Alpium, alludens ad Annibalem, qui igne & aceto eam perrupit, sibique suoque exercitui viam aperuit. Plutarch. in Vita Annibalis. Tit. Liv. Lib 21.

Longo Apennino.] Longe mons ille protensus per Italiam mediam excurrit ad fretum usque Siculum.

96. *Arma virum.*] Virgilii Æneidem intelligit. Nimirùm reponit Persio monitor, vel quivis alius turgidorum versuum artifex & patronus: si tu nostra carmina non probas, quid quæso, censes de Virgiliana Æneide? An non & illi versus videbantur spumosi & inflati?

Spumosum.] Vano tumore velut spumâ turgescens extrinsecus; sine ulla intus medulla & succo.

Cortice pingui?] Crasso, inflato, qualem habet suber. Vide Plin. Lib. 16. cap. 8.

97. *Ut ramale vetus.*] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, & tribuunt monitori, ut sit expolitio prioris sententiæ. At doctiores sejungunt, ut sit Persii ad monitorem responsio: grandes quidem & sublimes sunt Virgilii versus, sed non inflati, imò dissipatâ spumâ & tumore discusso velut cocti sunt & maturo judicio perfecti: similes ramo veteri, magno quidem, sed calore Solis & ætate paululùm imminuto & siccato. Vide Quintil. Lib. 10.

Prægrandi.] Alii legunt, *vægrandi.*

Subere.] *Suber*, arbor crassæ corticis. Plin. Lib. 16. cap. 8.

Coctum.] Maturam, durum, solidum. Et metaphoricè, igne quasi judicii excoctum, & elaboratum ad amussim.

98. *Quidnam igitur tenerum*, &c.] Excandescit monitor, & in Persium insurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum sine ulla affectatione, quia per sese commendationem habebit? An verò ullum est, quod legi possit *laxâ cervice*, ac perinde magnum sonet & grande, quamvis haud erectâ & superbâ legatur cervice? quod quidem solemne est & solitum Poëtis inflatis turgidos suos versus legentibus, qui magnum quid de se ipsis su sque cr minibus sentiunt, & aliis persuadere nituntur superbo illo suo gestu.

99. *Torva Mimalloneis.*] Respondet ironicè Persius: hæc nempè Neroniana, è Bacchis ejus, concinna sunt. Porrò in istis versibus mollis est rythmus & affectatus, cæterùm quàm tenuis sensus, & verborum tumori quàm minimùm respondet! Sunt qui negent versus hos Neronis

Et

Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis,
Evion, ingeminat: reparabilis adsonat Echo.
Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis? Summâ delumbe salivâ
Hoc natat in labris; & in udo est Mænas, & Attys:

& mox *Agave ereptura caput ablatum buculo petulanti, & Mænas lyncem incurvatura hederarum uvis, sæpiùs clamat, evoë: resonat Echo repetens voces. An talia* carmina *conderentur, si in nobis vigeret pars aliqua virtutis majorum? Illud* nihilominùs carmen *enervè fluit in labellis extremâ salivâ; & Mænas & Attys in humido est:*

ANNOTATIONES.

esse, sed à Persio ad similitudinem Neronianorum confictos, ut dicemus infrà v. 121. ad hæc verba: *Auriculas asini quis non habet?*

Torva.] Vel à terrendo quasi *terva*; *vel torta* à torquendo, id est, inflexa.

Mimalloneis.] Mimas, antis, Ioniæ mons, in quo Orgia Baccho celebrabantur. Hinc Bacchantes dictæ Mimallones.

Implêrunt cornua.] Vento inflârunt, & cecinerunt. Id est, statim atque signum datum est Bacchantibus per tubas.

Bombis.] Vox ad imitationem toni facta. Propriè *bombus* est ille sonus quem edunt apes.

100. *Vitulo.*] Pentheo, quem vitulum esse crediderunt furentes illæ mulieres, ipsaque Agave ejus mater. Horat. Lib. 2. Sat. 3. At Ovid. Metamorphos. 3. aprum illis visum, ait, remque totam eleganter describit.

Superbo.] Contemptori Orgiorum & Sacrorum Bacchi. Metamorphos. 13. Bacchanalium Romæ originem, & abrogationem lege, si vis, apud Tit. Liv. Lib. 39. cap. 8. & sequentibus.

Caput ablatura.] Agave Bacchi Sacerdos cæteris Bacchantibus adjuta mortem intulit proprio filio Pentheo, eò quò non licebat, accedenti; eique prima omnium caput ademit Bacchico furore percita.

101. *Bassaris.*] Agave ita cognominata sicut & aliæ Bacchi sacrificulæ, à Bassara Libyæ loco, ubi colebatur Bacchus, ut vult Acron; vel à *Bassari* veste talari, quâ ille induebatur. Non placet etymologia ἀπὸ τῶν βήσσων à vallibus & saltibus in quibus bacchabantur; nec ἀπὸ τοῦ βάζειν, quod est loqui seu vociferari.

Lyncem.] *Lynces* currum Bacchi trahunt, sicut & tigres, maculosa animalia, & varios vini affectus apprimè significantia. De istis vide Plin. Lib. 8. de tigride, cap. 18. de lynce, cap. 38.

Mænas.] Ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, quod est furere, Mænades appellatæ sunt Bacchantes.

Corymbis.] *Corymbus* est hederæ fructus. Hîc intellige vel virgam è thyrso, vel frænum hederis intortis ornatum. Hederæ verò Baccho sacræ, quia revertens ad India victor his sese coronavit.

102. *Evion.*] *Evios* dicitur Bacchus vel à voce Bacchantium εὐοῖ: vel quòd ob res adversùs Gigantes fortiter gestas, laudatus est à Jove his verbis; εὖ υἱὲ, *euge fili.* Horat. Lib. 2. Od. 19.

Reparabilis.] Quæ voces pereuntes reparat repetendo.

Echo.] Dicta ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, *sonare.* Fuisse puellam ob garrulitatem in vocem à Junone mutatam fabulantur. Quid reverà sit *Echo*, explicat disertè Plin. Lib. 2. cap. 46. & Lib. 36. cap. 15. Lege & Ovid. Metamorphos. 3. cap. 5. & Ausonii Epigramma undecimum.

103. *Testiculi.*] Metaph. paulò audacior & obscœnior. Id est, si virilitatis antiquæ & virtutis ac diligentiæ majorum nostrorum vestigium aliquod in nobis superesset.
Horat. Epod. 15.

Si quid in Flacco viri est. –

104. *Delumbe.*] Id est, sive lumbis, & sine viribus. Nam in illis corporis maximè robur apparet.

Summâ salivâ natat.] Ejusmodi carmen enervè pronunciatur primoribus labris, ubi plurimum salivæ esse solet; non autem virili quâdam voce & ex imo pectore eductâ. Et cùm blæsè, molliter, tenerè pronunciârunt illi Poëtastri, tum se egregios Poëtas arbitrantur, quia fortè adulatorem acclamationes ineptas audierunt.

105. *Et in udo est Mænas,* &c.] In udo esse, & summâ salivâ natare, idem esse videtur. Potest etiam intelligi Persius conqueri quòd Neroniana carmina perpetuò habeantur in ore adulatorum & ineptorum Romanorum; adeòque semper in udo sint & in in saliva natent. Quod simplicius est & magis placet. De Atty, & Mænade seu Bacchis, Neronianis Carminibus mox dictum est.

Nec

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? Vide sîs, ne majorum tibi fortè
Limina frigescant: sonat hîc de nare canina
Litera. Per me equidem sint omnia protinùs alba.
Nil moror: Euge. Omnes, omnes benè miræ eritis res.
Hoc juvat: hîc, inquis, veto, quisquam faxit oletum.

neque percutit pulpitum, neque redolet ungues arrosos. At quorsum juvat perstringere aures delicatas veritate irritante? Cave, si vis, ne fortasse januæ potentium fiant tibi frigidæ: nam *illic litera de naso canum* nimis *crepat. Per me profectò* licet, *cuncta sunto deinceps pulcra. Non impedio quidquam: benè est. Omnia, omnia,* inquam, *eritis valdè admirabilia. Istud placet: illic, ais, prohibeo, ne ullus faciat stercus.*

ANNOTATIONES.

106. *Pluteum.*] *Pluteus* significat hîc armarium, in quo libri reponuntur. Prætereà plutei militares vocantur crates quædam corio opertæ, quibus ante se locatis hostium tela arcent milites dum faciunt opus. Lips. Poliorcet. Lib. 1. Dialog. 7.

Nec pluteum cædit.] Tale Carmen non ostendit percussum à Scriptore pluteum, & pulsatum præ indignatione, quòd animus ad votum non suggereret. Quin ille parùm sollicitus fuit quàm bonos, sed quàm multos & faciles funderet versus, undè nec mirum si exsuccum, enerve, & elumbe carmen est, quod sine delectu, sine labore, sine anxietate animi fuit compositum. Quintil. Lib. 10. cap. 3. citat hunc Persii locum.

Nec demorsos sapit ungues.] Præ anxietate animi in profunda meditatione defixi, diligenter & accuratè scribere volentis; non probantis omninò quæ scripsit, ac meliora quærentis. Quod boni Poëtæ solent.
Horat. Lib. 1. Sat. 10.

——————— *Et in versu faciendo*
Sæpè caput scaberet, vivos & roderet ungues.

107. *Sed quid opus,* &c.] Rationes suas elusas à Persio animadvertens monitor adhibet minas, ut à satirica dicacitate eum deterreat.

Teneras auriculas.] Aures Neronis & nobilium Romanorum reprehensionis impatientes.

Mordaci vero.] Tuis Satiris nimiùm veracibus, quibus sine ulla cujusquam reverentiâ suos cuique etiam nolenti errores ostendis & exprobras acriter, falsè, satiricè.

Radere.] Metaph. à Chirurgis, qui vulnera putrida cultro radunt ac purgant, &, si opus est, secant.

109. *Limina frigescant.*] Time potentiores ita offensos habere, ut frigidè te excipiant, ab amicitia excludant; vel etiam mortem inferant, quæ frigidos facit.
Horat. Sat. 1. Lib. 2.

——————— *O puer, ut sis*
Vitalis metuo, majorum ne quis amicus
Frigore te feriat.

Sonat hîc.] In tuis Satiris nimiùm est acerbitatis: vel in domo Neronis ac nobilium ita & ultio frequens est. Hæc monitor.

De nare canina litera.] Litera canina est R. hanc enim canes videntur exprimere, dum restrictis labiis irritatos se significant, atque hirriunt.

110. *Per me equidem.*] Respondet Persius per concessionem ironicam, si quidem ita vis, probentur omnia velut concinna, etiam quæ minimè sunt.

Alba.] Sicut nigrum pro malo, ita pro bono album ponitur. Pythagoras apud Laërtium: τὸ μὲν λευκὸν τῆς ἀγαθοῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν κακοῦ.

111. *Omnes, omnes.*] Volo deinceps omnia, omnia, inquam, cum aliis admirari, ut tu facis, & jubes me tecum facere, ô monitor.

Benè miræ eritis res.] Ridicula versûs clausula ridiculum adulatoribus consentiendi consilium egregiè exprimit. Juxta illud Horatii præceptum Sat. 10. Lib. 1.

Et sermone opus est modò tristi, sæpè jocoso:
Defendente vicem modò Rhetoris, atque Poëtæ,
Interdum urbani parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò.

112. *Hoc juvat.*] Placet tibi meum hoc propositum, ô monitor, benè est.

Hîc, inquis, &c.] Hæc vel tua vel Neronis carmina satiricâ libertate violari prohibes; ab his abstinendum inquis, ut à sacro loco conspurcando: ergo ut sanctitatis eorum admoneat, ne ea carpere mihi fortè contingat, appone notas aliquas, quem admodùm in locis sacris appingi solent dracones & serpentes, sive ut Genios sacros ac Deos Tutelares exhibeant, sive ut terribilis illa species arceat profanos.

Appinge binos serpentes. O juvenes, sancta est terra hæc : *foras lotium mittite. Abeo.* At *Lucilius procidit civitatem* ;

Pinge duos angues. Pueri, sacer est locus : extrà
Mejite. Discedo. Secuit Lucilius urbem ;

ANNOTATIONES.

113. *Pinge duos angues.*] Quod antiqui sub specie draconum & serpentum coluerint Deos & locorum Genios constat ex Herodoto Lib. 8. ubi de angue Arcis Athenarum custode, Deoque Tutelari verba facit. Item Lib. 2. ait circa Thebas sacros esse serpentes, qui mortui in Jovis æde sepeliantur. Nota etiam est historia de serpente Epidaurio devecto Romam, & exstructâ æde culto illic pro Æsculapio, de quo lege Tit. Liv. Lib. 10. Florum, Lib. 11. Pausaniam in Corinthiacis: & alios. Virgilius autem Æneid 5. v. 82. postquam ex Anchisæ tumulo anguem exiisse retulit, subjungit de Ænea,

Incertus Geniumne loci famulumne parentis
Esse putet.

Propertius Lib. 4. Eleg. 8.

Lanuvium annosi vetus est tutela Draconis.

Hinc ergo est quòd sacris locis Draconum figuræ appingerentur, ut auctor est Turnebus Lib. 13. cap. 12. & Lib. 14. cap. 4. ubi & locum hunc Persii affert. Cur denique sub specie serpentum atque draconum, locorum Genios, ac Deos, Heroasque colerent, pingerentque, Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 20. rationem videtur attingere, cùm ait, Ideò Salutis & Æsculapii simulacris appingi draconum figuras, quia præstant ut humana corpora, velut infirmitatis pelle depositâ, ad pristinum virescant vigorem, sicut virescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exutâ. Undè concludere licet ; serpentes, eò quòd veluti quotannis juvenescunt, immortalitatem benè significare, Deos & Heroas optimè designare, ac propterea locis sacris appingi. Plutarchus aliam affert causam, sed meo judicio valdè futilem, in Vita Cleomenis ad finem, ubi narrat fixi in cruce Cleomenis corpus anguem fuisse circumplexum, hincque Divinitatis opinionem Regi accessisse, & Heroem habitum Cleomenem Deorumque filium. Addit porrò hujus rei & opinionis causam à sapientibus viris proditam esse, quòd sicut è bobus apes, ex equis fuci, ex asinis crabrones generantur, sic ex humanis corporibus serpentes enascantur. Denique concludit: non ergo abs re veteres Heroïbus dracones consecrâsse. Dracones divino cultu honoratos affirmant porrò Ælianus Lib. 2. de animal. cap. 2, 16, 17. & Plutarch. Lib. de Iside & Osiride.

Pueri, sacer est locus.] Adde etiam hoc interdictum, quo pueri deterreantur à polluendo sordibus loco ; neve illic mejant : quod grande erat nefas.

Horat. in Arte :

Minxerit in patrios cineres.

Vide quæ Sueton. de Nerone lotio contaminante Deæ simulacrum. Sed & urinam facere ad statuas Principum, capitale fuisse, docet Ælius Spartianus in Antonino Caracallo; ubi sic refert : *Damnati sunt eo tempore qui urinam eo loco fecerant, in quo erant imagines Principis*, &c.

Extra Mejite.] Metaphoricè significat : ô Poëtæ Satirici, censuram vestram aliò transferte quolibet, modò ab his abstineatis.

114. *Discedo.*] Siquidem his parcendum, quæ sunt maximè reprehensione digna, inquit Persius, hinc mihi demigrandum. Abeo itaque ; vix enim mihi temperarem (ut initio monui petulantem mihi lienem esse) quin satiricâ libertate uterer in his perinde ac in cæteris.

Secuit Lucilius.] Seipsum redarguit Persius : Eccur verò discedam ? Quid verebor facere, quod ante me alii impunè fecerunt.

Lucilius.] C. Lucilius primus apud Romanos Satiras scripsit. At sicut Lucilium Horatius, Horatium Persius, alios omnes Juvenalis imitatus est ; sic Lucilius secutus fuerat Ennium & Accium.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Nil comis Tragici mutat Lucilius Acci ?
Non ridet versus Enni gravitate minores ?

Coævum fuisse Scipioni Africano testatur idem Horat. Lib. 2. Sat. 1. ubi & alibi passim in Sermonibus Lucilium carpit mordicùs, quanquam magno aliis in pretio fuisse refertur ; nec suam ipsi laudem detrahit Quintil. Lib. 10. Natus nobili loco ex Arunca Ausoniæ urbe, anno uno antequàm veniret Carthago in Romanorum potestatem. Scripsisse dicitur Satirarum libros plusquàm triginta : at pervenerunt ad nos fragmenta tantùm aliquot crinitus.

Urbem.] Romam & potentissimos Romanorum acerrimè insectatus.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Sale multo urbem defricuit.

Et Lib. 2. Sat. 1.

Primores populi arripuit populumque tributim.

Juvenal. Sat. 1.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit ?

To

Te, Lupe; te, Muti; & genuinum fregit in illis.
Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: & admiſſus circum præcordia, ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.
Men' mutire nefas, nec clàm, nec cum ſcrobe?
Nuſquam.

te ô Lupe; & te, ô Muti; & in iſtis rupit dentem intimum. Horatius ſolers pariter *carpit quemlibet errorem* apud *familiarem deridentem, & exceptus circa cor, colludit, peritus ſubſannare populum narribus ſuccuſſis. An mihi non licebit biſcere, ne quidem ſecretò, ne quidem cum fovea? Nullatenùs* licet.

ANNOTATIONES.

115. *Te, Lupe; te, Muti.*] Nominatim etiam carpere auſus eſt inter alios nobiles viros, Pub. Rutilium Lupum Conſulem, & Titum Mutium Albutium valdè potentem virum, his quidem verſibus, quos etiam Cicero affert Lib. 1. de Finibus.

Græcum te, Albuti, quàm Romanum atque Sabinum
Municipem Ponti, tutamen Centurionum,
Præclarorum hominum ac primorum, ſigniferumque
Maluiſti dici: Græcè ergo Prætor Athenis
Id quod maluiſti, te, cùm ad me accedis, ſaluto.
Χαῖρε, *inquam, Tite: Lictores, turma omnis, cohorſque,*
Χαίρετε: *hinc hoſtis mî Albutius, hinc inimicus.*

Et paulò pòſt:

——— *Tubulus, ſi Lucius inquam,*
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius.

Genuinum.] Genuini vocantur dentium poſtremi, iidemque validiſſimi. Plin. Lib. 11. cap. 37. Feſtus, Lib. 7. vult ità dictos, quòd à genis dependeant.

Fregit.] Suam omnem dicacitatem conſumpſit carpendis eorum vitiis.

116. *Ridenti.*] Non indignanti, vel etiam libenter audienti, quia callidè & feſtivè mordebat Horatius.

Amico.] Vel cuicumque ſuo familiari, vel ipſi Mecænati, cui nec peperciſſe fertur. Certè illum videtur perſtrinxiſſe Sat. 3. Lib. 1. ubi ait:

Simplicior ſi quis, qualem me ſæpè libenter
Obtulerim tibi, Mecænas, ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis ſermone moleſtus;
Communi ſenſu planè caret inquimus: eheu
Quàm temerè in noſmet legem ſancimus iniquam!
Nam vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt
Qui minimis urgetur.

Attamen cùm Perſius dicat omne vitium tangi ab Horatio, & paulò pòſt populum excuſſo naſo ſuſpendi: malim interpretari ſic: omne cujuſcunque vitium Horatius vafer tangit & ſolerter coarguit apud amicum ridentem, cùm Satiras ſuas tam feſtivas ei recitat.

217. *Et admiſſus circum præcordia, &c.*] Ab amicis benè exceptus pergit eò libentiùs ſcribere & recitare Satiras. Hîc nonnulli ſubtiliores ſenſus rimantur, & Perſio attribuunt: quod nunquam cogitavit: nimirùm illi, leviora primùm vitia carpit Mecænatis Horatius, inquiunt, & cùm ſe placuiſſe ob ſolertes jocos & feſtivam dicacitatem animadvertit, tum pluſculum audet, & occultiora interioraque facinora non veretur arguere. Hoc ſcilicet eſt ludere circa præcordia? Verùm uno ictu jugulat illos Interpretes quod ſtatim dicit Perſius, omne vitium reprehendi. Non igitur minora primò, deinde graviora.

Ludit.] Nemini parcit, vitioſis ſua oſtendit vitia & culpat ille, nec tamen culpando offendit, adeò vafer eſt & callidus, ut ludendo jocandoque animi vulnera premat & curet.

118. *Excuſſo populum, &c.*] Explicant quidam, porrecto & hilari, ut minùs acerbus videatur etiam cùm mordet; ſed malim ſimpliciùs interpretari; ſuccuſſo, quod & vox, *ſuſpendere* poſtulat. Certè cùm ridemus aliquem caput excutimus; & cùm alicui inſultamus acriter, acceptum etiam naſum ſuccutimus. Erit igitur facilis & prona interpretatio, ſive referas ad eum qui deridet, ſive ad eum qui deridetur.

119. *Men' mutire nefas:*] Mihine ſoli nefas loqui & carpere pravos hominum mores?

Nec clam.] Quandoquidem etiam palàm id facere licuit aliis, Lucilio, Horatio: annon ſaltem inter familiares fas mihi erit in vitia & errores ſtylum ſtringere?

Nec cum ſcrobe?] Alludit ad fabulam de Mida, cui cùm aſininas eſſe aures tonſor vidiſſet, nec palàm evulgare auderet, prurienti linguæ ut ſatisfaceret aliquatenùs, terram effodit, & ſcrobi factæ inſuſurravit id quod viderat. Lege Ovid. Metamorph. Lib. 11. cap. 4. & 5.

Nuſquam.] Nequaquam licet, ait monitor.

Hîc tamen infodiam: Vidi, vidi ipſe, libelle.
Auriculas aſini quis non habet? Hoc ego opertum, 121
Hoc ridere meum, tam nil, nullâ tibi vendo
Iliade. Audaci quicumque afflate Cratino,
Iratum Eupolidem prægrandi cum ſene palles,

Attamen iſtic veluti *ſcrobem faciam:* & inſuſurrabo; ô *liber, aſpexi, egomet aſpexi. Eccui non ſunt aures aſininæ? Ego iſtud occultum, meam iſtam deriſionem, adeò parvi pretii* licet eſt, *non venundo, tibi ullo carmine de Ilio. Quiſquis imbutus es Cratino peculanti,* quiſquis *iracundum Eupolidem cum vetulo grandævo* legens, *pallidus ſis,*

ANNOTATIONES.

120. *Hîc tamen infodiam.*] Mihi verò temperare non poſſum, inquit Perſius; quoquo modo ſedandus eſt ſtyli pruritus. Ergo, ut Midæ tonſor effoſſæ terræ, ſic ego libello huic meo loquar, inſcribam, & animi ſenſa committam: non temerè quidem protrudam in lucem quod ſcripſero, ſed ſcribam ſaltem, & ſcriptum velut infodiam & celabo apud me & apud paucos amicos, ut aliquando etiam poſteri legant.

Vidi, vidi ipſe.] Erumpit indignatio mea: jam dico id quod vidi non ferendum: ô libelle, ego ipſe vidi nec ſemel vidi fatuum Neronis de carminibus judicium, ſtultamque nobilium Romanorum vel ignorantiam vel adulationem.

121. *Auriculas aſini,* &c.] Dicitur Perſius ſcripſiſſe: *Auriculas aſini Mida rex habet:* correxiſſe autem Annæus Cornutus, Perſii Præceptor: *quis non habet?* ne ſe notatum Nero nimis apertè intelligeret. Caſaubonus, Lubinus & alii. Contrà nonnulli pugnant: non minùs apertè videri notatum fuiſſe Neronem afferendo vulgata ab eo ſcripta, *Torva Mimallonei,* &c, *Berecynthius Attin:* undè contendunt hæc non fuiſſe ipſius Neronis, ut ſuo loco diximus. Cæterùm ſenſus eſt; quis non tam ineptè judicat de Carminibus, quàm Midas de cantu, cui propterea in ludibrium aſininas aures affixit Apollo.

Hoc ego opertum.] Meam hanc deriſionem licet occultam tam parvi, imò nihili à te, ô monitor, & ab aliis fortè æſtimandam, ego tamen tanti facio, ut pluris æſtimem quàm Homeri Iliadem, vel potiùs quàm Actii Labeonis Latinam Iliada, quamvis Neroni plurimùm probatam. Suprà, v. 4.

122. *Nullâ tibi vendo Iliade.*] Id eſt, non commutarem pro Iliade, ut mox dixi.

123. *Quicumque afflate.*] Quæſiverat initio monitor, quis leget hæc? Et reſpondet hîc tandem Perſius quales velit habere lectores Satirarum ſuarum. Nempè quiſquis aſſuetus erit legendis carminibus Cratini, Eupolidis, Ariſtophanis, qui Græcorum vitia mordicùs carpſêre, is etiam libenter leget hæc mea carmina, inquit.

Afflate.] Metaphora eſt vel a floribus odoriferis: vel, à Pythia, quæ velut Numine Apollinis infeſſa, afflata, illuſtrata vaticinabatur.

Audaci Cratino.] Proprium eſt valdè hominis illius epithetum, quippe qui cum omni libertate Græcos exagitaret, nec quemquam vitioſum Athenis latere ſinebat, quin ſtatim eum in Scenam omni populo deridendum produceret, ſcilicet in veteri Comœdia.

Cratino.] *Cratinus* Eupolide & Ariſtophane antiquior, natus Athenis dicitur, & floruiſſe paulò ante bellum Peloponeſiacum: vixiſſe ad annum centeſimum ætatis, & fuiſſe omnium Poëtarum maledicentiſſimus.

124. *Eupolidem.*] Is cum verſibus laceràſſet Alcibiadem in mare ab eo præcipitatus eſt. Tull. Epiſtola. 1. Lib. 6. ad Attic. *Quis non dixit Eupolim ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum eſſe in mare?*

Iratum.] Infenſum perpetuò Athenienſium vitiis.

Prægrandi cum ſene.] Ariſtophanes vulgò intelligitur, qui ſeu ob ætatem, ſeu ob ſtyli gravitatem prægrandis vocatur. Certè hunc cum duobus prædictis pariter conjungit Horatius initio Sat. 4. Lib. 1.

Eupolis, atque Cratinus, Ariſtophaneſque Poëtæ, &c.

Treſque hos veteris Comœdiæ ſcribendæ Principes imitatum fuiſſe Lucilium, ait eo loci. Porrò non conſtat fueritne Ariſtophanes Athenienſis, an Rhodius, an Egyptius, an aliunde oriundus. Vixit tempore Euripidis, & flagrante maximè bello Peloponeſiaco; Cratino poſterior extitit: Athenienſium nobiliſſimum quemque acriter inſectatus, mirè tamen ab ipſis Athenienſibus acceptus laudatuſque eſt. De illo Plato ait, Gratias templum ubique quærentes, hoc tandem ſibi ſtatuiſſe in corde Ariſtophanis. Scripſiſſe fertur Comœdias plus quinquaginta, è quibus ſuperſunt nobis integræ dumtaxat undecim. De Cratino, Eupolide, & Ariſtophane, vide Athenæum Lib. 1. & alibi: Euſebium in Chronico; & Quintil. Lib. 10. ubi de legendis formando oratori Poëtis ſic habet: *Poſt Homerum, Ariſtophanes, Eupolis Cratinuſque præcipui.*

Palles.] Vel, uſque ad pallorem formidas, ob ſtyli acerbitatem: vel, quem legendo pallorem contraxiſti.

Aſpice

Aspice & hæc, si fortè aliquid decoctius audis.
Inde vaporatâ lector mihi ferveat aure:
Non hic qui in crepidas Graiorum ludere gestit
Sordidus, & lusco qui poscit dicere, lusce,
Sese aliquem credens; Italo quòd honore supinus,
Fregerit heminas Aretî Ædilis iniquas:

tu *ista etiam vide, si fortasse auscultas quidpiam perfectius. Hinc calefactâ auriculâ erga me inardescat lector: non* autem *ille qui impurus gaudet irridere calceos Græcorum, & qui cocliti optat dicere, ô cocles, seipsum æstimans aliquem; quia Ædilitatem gerens Aretii, superbiens ob Magistratum in Italia, ruperit dimidios sextarios non justæ magnitudinis.*

ANNOTATIONES.

125. *Si fortè aliquid.*] Vel refer ad Persium de se suisque versibus modestè sentientem & loquentem: vel refer ad Lectorem, ut sensus sit: si quidem tu melius quidpiam reperis in meis Satiris, si quid perfectius audis & audire cupis, quàm sint ea seu Neronis, seu aliorum carmina, quæ velut cruda, affectata, & inconcinna reprehendi.

Decoctius.] Maturiori judicio, & longiori arte ac studio elaboratum. Metaph. vel à vino quod ad dulcedinem coquitur; vel à liquoribus, qui reducti bulliendo ad tertiam & quartam partem multò plus habent virium. Sic Virgilius fertur manè solitus condere versus quinquagenos, pluresve, quos vesperi ad denos aut circiter redigebat. Quintil. Lib. 11. cap. 4. *Materiam volo primùm,* inquit, *esse vel abundantiorem, vel ultrà quàm oporteat fusam: multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid vel ipso usu deteretur.*

126. *Inde vaporatâ.*] Ex lectione supradictorum Poëtarum mens lectoris excitata & inflammata ad meas deinde legendas Satiras proclivis & fervida fiat.
Virgil. Æneid. 11.
Et templum thure vaporant.

127. *Non hic.*] Ne is mihi lector contingat, qui cùm animi vitia in Philosophis & doctis nulla deprehendat arguenda, externum eorum habitum saltem irridere amat & delectatur.

Crepidas.] Gellius Lib. 13. cap. 20. ait crepidas à Romanis soleas dici, & soleatum incedere velut turpe crimen objici solitum.
Et Horat. Lib. 1. Sat. 3.
Sapiens crepidas sibi nunquam, nec soleas fecit.]
Propriè crepida est calceamentum Tuscum ad pedes corrigiis subligatum, quod Philosophorum etiam proprium fuisse, testis idem Gellius.

Qui in crepidas Graiorum ludere gestit.] Per eos qui Græcorum crepidas irrident, intelligunt vulgò eos homines, qui Philosophorum studia atque instituta negligunt, & qui Græcorum elegantiam contemnunt: quod confirmare videtur vox sequens, *sordidus.* Malim ego cum quibusdam interpretari de Nerone, quem (ut ait Sueton. in Nerone cap. 52.) mater à Philosophia avertit, monens imperaturo contrariam esse, Tullius autem 2. de Orat. & alibi, satis innuit Romanis odiosos fuisse Philosophos, fortassè vel ob hoc quod opum suadebant contemptum, quas avidè sectabantur illi. Vide Sat. 5. v. ultimo.

128. *Sordidus.*] Vel per sordes avaritiam Romanorum notat Persius, vel neglectum cultûs exterioris, quem nonnulli Romæ affectabant, ut inde præferrent militare robur: quod iterùm Persius noster damnat, Sat. 3. ubi vocat eos hirtosam gentem Centurionum. Vel, si mavis, intellige plebis ignorantiam, quam hîc opponat Philosophorum doctrinæ & eruditioni, quæ imperitis ludibrio habetur.

Et lusco qui poscit, &c.] Apage etiam cachinnones illos fatuos, qui naturalia vitia exprobrant, quæ tamen nemini probro esse debent. Luscus porrò significat eum cui imbecilla est oculorum acies: ponitur & pro coclite, eo nempè qui altero est oculo captus. Alii legunt, *possit.*

129. *Sese aliquem credens.*] Aliquo semet honore dignum æstimans. Legunt alii, *sese aliquid credens:* quod perinde elegans est, & idem sonat.

Italo quod honore.] Eò quòd functus fuerit aliquo Magistratu infimo, nimirùm Ædilatu, in quodam è municipiis Italiæ.

Supinus.] Superbiâ elatus & sui factus immemor ob honorem illum. *Supinus* propriè is dicitur, qui dorso incumbens cœlum aspicit. Undè nonnulli interpretantur, otiosè, molliter, & delicatè vivens: sed minùs arridet.

130. *Fregerit heminas.*] Ædiles mensuris præerant, & iniquas frangebant. Tull. 2. de Legibus. Juvenal. Sat. 10. v. 102. Turneb. Lib. 29. cap. 20.

Heminas.] *Hemina* est mensuræ genus dimidium sextarii continens. Ponitur hîc pro qualibet mensura. Plin. Lib. 21. cap. ultimo, heminæ mentionem facit.

Aretî.] *Aretium,* nunc *Arezzo,* Etruriæ oppidum vasis fictilibus quondam celebre.

Nec qui abaco numeros, & ſecto in pulvere metas
Scit riſiſſe vafer: multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
His manè edictum, poſt prandia Callirhoën do. 134

Ne etiam legat me, *qui aſtutus novit deridere notas numerales* Arithmeticorum ſuper *tabella* exaratas, *&* *lineas* Geometrarum deſcriptas *in arena ſulcatâ:* cæterùm *proclivis* eſt *ad lætandum valdè, ſi* quando *meretrix laſciva barbam vellicet Cynico.* *Iſtis matutino tempore decretum, poſt prandium* verò *Callirhoën concedo.*

ANNOTATIONES.

Martial. Lib. 14. Epigramm. 98.

Aretina nimis ne ſpernas vaſa monemus,
Lautus erat Tuſcis Perſena fictilibus.

Sunt qui legant, *Eretis,* quod oppidum eſt Sabinorum.

131. *Nec qui abaco.*] Nec denique eum volo lectorem, qui doctas artes aſpernatur, v. g. deſcriptos in abaco numeros ab Arithmeticis: figuras Mathematicas, & alias liberales eruditaſque diſciplinas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 30.

Et ſecto in pulvere metas.] Mathematici pulverem humi ſpargebant, & in eo pulvere figuras deſcribebant radio. In ea occupatione intentus Archimedes captis Syracuſis miſerè occiſus eſt à Romano milite. Tit. Liv. Lib. 25. Plutarchus refert Dionyſii Regiam pulverulentam fuiſſe, ob eorum multitudinem, qui Geometricas, in pulvere figuras delineabant.

Metas.] Lineas, quæ ſunt velut metæ & fines, quibus componitur quælibet figura, ac terminatur. Exarantur autem illæ figuræ ac lineæ in pulvere, ut ſi quid rectum non eſt, facilè corrigatur.

132. *Multum gaudere paratus.*] In eo tantùm navus & vafer, ut derideat eruditorum ſerias occupationes: quique gaudet Philoſophos ludibrio haberi.

133. *Cynico.*] Pro quibuſlibet Philoſophis nominat Cynicos Perſius. Porrò ſecta illa valdè erat odioſa ob mordacitatem, ob quam Cynici dicti ſunt illi. Laërtius de Diogene refert, quòd interrogatus quare canis appellaretur, reſpondit: *quia in eos qui dant, blandior ſum: in eos qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.* Alii ab obſcœnitate Cynicos volunt nomen habuiſſe. Vide Laërt. Lib. 6.

Barbam.] Atrox erat injuria & ludibrium barbam vellere alicui tanquam fatuo nimirùm & ſtolido. Horat. Lib. 1. Sat. 3. ſub finem. Porrò Philoſophi barbam promiſſam alere affectabant: hincque ſapientem barbam vocat Horatius. Vide infrà Sat. 4. v. 1.

Vellat.] Ut Lays Diogeni, qui meretricem hanc amavit, ut teſtatur Athen. Lib. 13.

Nonaria.] Meretrix juvenibus pernicioſa, ut quidam volunt, ſic dicta à Nonis, quæ inter infauſtos dies cenſebantur. Macrob. Lib. 1. vel potiùs, quæ proſtat ab hora nona, & à prandio, cùm jam negotiis homines ſunt minùs occupati.

134. *His.*] Talibus hominibus imperitis & ineptis, artium liberalium ac ſcientiarum incapacibus, mando & indulgeo occupationes dignas ſe, nempè queſtum & voluptates.

Manè edictum.] Forum manè petant, ubi Prætoris edicta excipiant, vacent avaritiæ & fœnori exigendo.

Poſt prandia.] Poſt forum prandeant: ac deinde per diem reliquum indulgeant voluptati. Ea eſt plebi imperitæ accommodata vivendi ratio.

Callirhoën.] Vel ſcortum aliquod famoſum: vel ſcenicos ludos, & fabulam de Callirhoë tunc temporis exhiberi ſolitam; vel natationem & deambulationem ad fontem iſtius nominis in Attica. Contendit Marcilius referendum eſſe ad Neronem, qui popellum edicto vocaret, & cantaturum ſe Callirhoën promitteret: ut ſit Perſii ſenſus: tales ego auditores hinc à meis Satiris ablego ad audienda Neronis inepta carmina; ſuamque Interpres ille fulſit opinionem ex eo quòd Neronem in hac Satira Perſius præcipuè ſpectet.

SATIRA II.

HUNC, Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poſcis emaci,

INTERPRETATIO.

O Macrine, recenſe optimo calculo diem iſtum, qui fauſtus addit tibi annos fugaces. Effunde vinum Genio. Tu voto pactitio non petis res,

ANNOTATIONES.

1. *Macrine.*] Intelligunt nonnulli Minutium Macrinum Brixianum, de quo mentionem facit Plinius perhonorificam Lib. 1. Epiſt. 14. Verùm doctiſſimo cuique videtur fuiſſe potiùs Plotius quidam Macrinas, quem Perſii condiſcipulum exiſtimat etiam fuiſſe Caſaubonus. Favet certè vetus Scholiaſtes, qui ſic habet in huncce locum: alloquitur Plotium Macrinum hominem ſanè eruditum & paterno ſe affectu diligentem, qui in domo Servilii didicerat, à quo agellum comparaverat, indulto ſibi pretio aliquanto.

Hunc diem numera.] Inter fauſtos dies computa diem hunc, qui tibi natalis eſt, & quo propterea bellum hunc ſeu Satiram dono tibi mitto. Scilicet mos erat apud veteres natali amicorum die munuſculo eos aliquo afficere: & Poëtæ quidem doctique opuſcula ſua deferebant Quod hîc facit Perſius erga Macrinum.

Meliore Lapillo.] Candido nempè, quo res lætæ notabantur; ſicut atro res mœſtæ & infelices.

Martial. Epigram. 53. Lib. 9.

Felix utraque lux, dieſque nobis
Signandi melioribus lapillis.

Perſ. Sat. 5.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâſti.

Secutus Horatium Lib. 2. Sat. 3.

Creta an carbone notandi?

Cæterùm mos ille fortunatos dies albis calculis infelices nigris numerandi, viguiſſe apud Thraças primùm, auctor eſt Plin. Lib. 7. cap. 40. At quod aliqui addunt hinc tranſiſſe ad Cretenſes, non ita compertum: imò jugulat eos ille ipſe, quo uno freti id affirmant. Horatii locus Lib. 1. Ode 36. *Creſſâ ne careat pulchra dies notâ.* Ubi certè album lapillum è Creta venientem expreſsè deſignat: alioquin parùm diſtingueret lætam notam à triſti, ſi Cretenſes perinde ac alii candidis fauſtos, dies, infauſtos nigris lapillis notare conſueviſſent. Undè etiam patet, quàm longè aberrent, qui citato Horatii loco legunt, *Threſſâ*, pro *Creſſâ.*

2. *Qui tibi labentes*, &c.] Qui ævum quod quotidie elabitur, tibi producit novum annum tibi dando & auſpicando.

Candidus.] Bonus, propitius; ut explicui Sat. 1.

3. *Funde merum Genio.*] Hor. Ep. 1. Lib. 2.

Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant;
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.

Tibull. Lib. 2. Eleg. 4. de Geniu ait,

Atque ſatur libo ſit, madeatque mero.

Ubi obſervandum eſt, cæteris quidem diebus Genio litatum olim fuiſſe cæsâ victimâ, ut patet ex Horat. Lib. 3, Ode 17.

Cras Genium mero
Curabis, & porco bimeſtri
Cum famulis operum ſolutis.

Illud autem nunquam fiebat die natali, eò quòd nollent vitam adimere eo die quo lucem acceperant: ſed litabant vino, floribus, *&c.* ut citati mox loci innuunt; ſive quia vinum hilaritatis ſymbolum & cauſa eſt; ſive quia per flores vitæ quidem amænitas ſimul & brevitas ſignificabatur, juxta illud Horatii citatum, *memorem brevis ævi.* Vide Cenſorinum.

Genio.] Id eſt, in honorem Genii, qui Deus erat, ſub cujus tutela naſci quemlibet & vivere antiqui credebant, quem proptere à quotannis colebant die natali.

Non tu prece, &c.] O Macrine optime, non perinde ac Avari injuſta vota Diis nuncupas.

Emaci.] Impudenter & impiè cum Diis ita paciſcendo: ſiquidem hoc vel illud mihi largimini, hæc & illa dona rependam ego vobis. Plato in Eutyphrone ait quorumdam petentium religionem videri mutuam Deos inter & homines nundinationem. Petronius de illis: *Statim*, inquit, *antequam limen Capitolii tangant, alius donum promittit, ſi propinquum divitem extulerit; alius ſi theſaurum effoderit*, &c.

quas non poſſis credere Diis niſ-ſemotis. Sed potentium magna pars ſacrificabit thuribulo ſecreto. Cuilibet facile non eſt ex ædibus ſacris amandare & verba ſecreta, & voces ſubmiſ-ſas; & vitam agere precationibus manifeſtis. Sint *animus ſanus, bona exiſtimatio, fidelitas, iſta apertè* poſtulantur, *atque* ita *ut externus percipiat.* At avarus *hæc ſecum, intus, & ſub lingua muſſitat: utinam prodeat pompa funebris ſumptuoſa patrui mei! Atque utinam,*

Quæ niſi ſeductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuivis promptum eſt, murmurque humileſque ſuſurros
Tollere de templis; & aperto vivere voto.
Mens bona, fama, fides, hæc clarè, & ut audiat hoſpes.
Illa ſi introrsùm, & ſub lingua immurmurat: ô ſi
Ebullît patrui præclarum funus! Et ô ſi

ANNOTATIONES.

4. *Seductis.*] Quaſi ſeorsùm ductis & clàm, quia pudet ejuſmodi vota palàm facere & coram hominibus, quorum illos non pudet coram Diis. Alii explicant corruptis per munera: ſed non placet.

Nequeas.] Id eſt, non audeas, vel non poſſis ſine pudore; & impunè.

5. *Acerrâ.*] Vas eſt in quo thus adolendum ponitur. Tacitam vocat per metonymiam, id eſt illi taciti libant acerrâ. Porrò acerram impropriè Proceribus tribuit hîc Perſius: nam divites de lance copioſa libant, ut eſt in fine hujus Satiræ: pauperes autem acerrâ, id eſt, pauca thuris grana, & tribus, ut aiunt, digitis prehenſa. Ovid. Lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Nec quæ de parva pauper Diis libat acerrâ;
Thura minùs grandi quàm data lance valent.

6. *Murmurque humileſque ſuſurros.*] Interpretantur ferè omnes de tacitis votis & precibus: pauci, de immurmuratione quâ, dum quiſque Deos rogat quod optat, voce ſubaltâ, templum confuſis vocibus impleretur turbareturq;: quod etiam illi ad oſtentationem faciebant undè Perſius mox: *Mens bona,* &c. *Hæc clarè.* His ego adſtipulor, ne videatur Perſius eadem ſæpiùs inculcare.

7. *Tollere de templis.*] Vix queas irreligioſos & impios hos precatores arcere à templis, adeò cupiditas excæcat, ut ſuum nefas non videant; ſic urget, ut abſtinere non poſſint. Sic apud Ovid. Faſt 5. Mercator orat Mercurium,

Da modò lucra mihi—————& emptori verba dediſſe.

Et apud Horat. Lib. 1. Epiſt. 16. Improbus ſic improbè precatur.

Labra movet metuens audiri: pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri;
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.

Et aperto vivere, &c.] Nec ita facile eſt cuivis, non niſi bona optare, adeò ut non pudeat optata palàm proferre; & ſic loqui cum hominibus tanquam Dii audiant, & ſic cum Diis quaſi audiant homines: quod Philoſophiæ præceptum laudat Macrobius Saturnal, Lib. 1. cap. 7.

1. *Mens bona.*] Juvenal. Sat. 10.

Orandum eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Seneca, Epiſt. 94. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Hæc clarè.] Honeſta illa vota apertè nuncupantur, & ut audiri ab hoſpite non pudor ſit; vel, hæc clarè petuntur ad oſtentandam probitatem; undè & audiri ab aliis affectat & ille qui precatur. Vide ſuprà.

Hoſpes.] Ponitur pro quolibet externo: propriè verò dicitur qui tecto excipit peregrinum & externum, pariter & qui excipitur. Tull. pro Dejotaro; *Per dextram iſtam, quam hoſpes hoſpiti porrexiſti.*

Ovid. Metamorphoſ. 1.

Non hoſpes ab hoſpite tutus.

9. *Illa ſibi introrsùm.*] Quædam verò non niſi clàm, intra dentes, & intùs petere audent, ſcilicet quæcunque improba ſunt & inhoneſta. Duplex igitur culpat voti genus; alterum quod introrsùm, & ſeductis Diis; quale eſt illud apud Horat. loco ſit. Lib. 1. Epiſt. 16. & apud Ovid. loco etiam mox allato Faſt. 5. qualia etiam ſunt quæ hîc poſt Perſius affert: alterum eſt quod fit ad oſtentationem, ut dixi, & clarè, & apertè; quod & audiri petitur; vocatque Perſius murmur & humilem ſuſurrum.

10. *Ebullît.*] Pro, *ebullierit*; ſicut *dedîm*, pro, *dederim*; *vixêt*, pro. *vixiſſet*, Æneid. 11. v. 118. metaph. ab aqua ebulliente, quæ intumeſcit & effluit. Ita legi affirmat Caſaubonus in antiquiſſimis codicibus. Vide Prov. cap. 15. v. 2. vulg. edit. Cic. Tuſc. 3. cap. 42. &c. Nonnulli refragantur tamen, & malunt, *ebullet*, ab *ebullo, as*: ut ſit ſenſus, utinam velut bullâ appareat & ſtatim poſteà evaneſcat; alludendo ad illud Terentii Varronis: *homo bulla.* Hujus quidem ſententiæ auctores priorem velut ineptam ſuggillant, ſed quo jure non video.

Patrui] *Patrui* dixit potiùs quàm avi optari

Sub

Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria dextro
Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres
Impello, expungam! Namque eſt ſcabioſus, & acri
Bile tumet. Nerio jam tertia ducitur uxor.

amico Hercule, vas fictile argento refertum *mihi reſonet ſub ligone! O ſi vel deleam pupillum, quem inſequor hæres ego maximè propinquus! Enimverò laborat impetigine, & vehementi bile intumeſcit. Nerius tres jam habuit conjuges.*

ANNOTATIONES.

mortem, fortè quia *patrui* ut plurimùm cenſurâ moleſti, ut dixi Sat. 1.
Et Horat. lib. 3. Ode 12.
Metuentes patruæ verbera linguæ.

Præclarum funus!] Vel funalibus ſplendidum, & apparatu & exequiarum pompâ magnificum. Virgil. Æneid. 11. v. 143.
Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & latè diſcriminat agros.
Vel, quod hæredi avido expetendum & quæſtuoſum erit. Quidam per funus intelligunt ſepulcrum: ut ſenſus ſit: utinam aperiatur & ruat per ſe patrui mei ſepulcrum, ut cùm violare & rumpere illud non audeam, certè ſic adipiſcar aurum in eo conditum: nempè veteres ſecum jubebant ſuos theſauros ſepeliri. Et Joſephus refert è Davidis ſepulcro eruta talentorum auri tria millia ab Hircano, qui ſic ab obſidente ſe Antiocho redemerit datis trecentis. Hæc tamen opinio minùs arridet. Alii explicant vocem, *Præclarum,* quaſi qui funus optat videre patrui, ejus tantùm gloriam & honorem intueri videatur; non ſuam cupiditatem oſtendere.

11. *Sub raſtro.*] Ne mirere, quod viro diviti ac nobili raſtrum attribuat Perſius, cùm etiam ab aratro Dictatorem evocatum viderimus, Sat. 1. ſcilicet agricultura magno erat in honore apud Romanos: nec homini probro erat, ſuum per ſe agrum colere.

Crepet.] Id eſt, jucundum mihi edat ſonitum reperta fodiendo & terram vertendo.

Seria.] Vas teſtaceum oblongum, quod occultatum ſit ſeu hoſtium ſeu furum metu; teſta porrò terræ infoſſa non putreſcit, hinc in ſeriis & ollis theſauros infodiebant veteres. Inde eſt Plauti Audularia.
Et Horat. lib. 2. Sat. 6.
O ſi urnam argenti fors qua mihi monſtret.

Dextro Hercule!] Propitio, favente. Horat. loco mox cit, *amico Hercule.* Hic enim recludendis theſauris præſidere credebatur; ſicut Mercurius aperto lucro & negotiationi: uterque porrò repentino & inexpectato lucro; undè & Lucrii Dii appellantur. Arnob. Lib. 4. Plaut. Moſtel. *Is vel Herculi conterere quæſtum poſſiet.* Et Diodor. Sicul. Lib. 5. cap. 2. refert Herculem ad honorem ſibi à Palatinis impenſum, dixiſſe; eos qui ſibi, poſtquam ad Deos tranſlatus eſſet, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros: quod & eveniſſe experientia docuerit: & factitatum à Lucullo Romanorum ditiſſimo aliiſque fuerit.

12. *Pupillum.*] Puer eſt ſub tutoris poteſtate conſtitutus, donec per ætatem ſui juris fiat, & ſuorum ipſe bonorum adminiſtrationem capeſſat.

Quem proximus hæres impello.] Quem ſubſequor proximè in ordine hæredum ſecundorum: vel cui ſum pupillariter ſubſtitutus.

13. *Impello.*] Metaph. ab iis qui ſeſe in turba comprimunt, ut citiùs progrediantur.

Expungam!] Metaph. vel à Jure Civili, in quo is diſpungere dicitur qui mutat quidpiam in tabulis teſtamenti, & expungere, qui delet: vel à re militari. Milites enim, expungi dicuntur; quorum, datâ miſſione, nomen ex albo deletur, quod punctis inſcriptum fuerat. In bello verò (ut ait vetus Interpres hîc) *cadente qui primus eſt, ſuccenturiatur alius.* Senſus porrò eſt: utinam illum mors rapiat, cujus hæreditas mihi continget; vel, deleatur è teſtamento nomen ejus cui ſecundus hæres ſuccedo.

Namque eſt ſcabioſus.] Impiis votis excuſationem prætendit nequam ille vitæ alienæ inſidiator: nempè, contagioſo laborans puer morbo cur vivat? Vel apud ſe meditatus, quâ via impunè expungat pupillum, & veneno tollere fortè apud ſe ſtatuens, ſperat ſuum ſcelus occultum fore, quòd ille ſit malè affecta valetudine; plenus nempè ſcabie & atrâ bili, quæ multorum morborum cauſa eſt. In quo etiam ſe tuetur exemplo Nerii, qui tres uxores veneno impunè ſuſtulit, & ſic locuples factus eſt.

Et acri bile tumet.] Contendunt aliqui mordicùs legendum, *atrâ bile tumet,* contra Caſaubonum. At quid vetat ipſam melancholiam bilem acrem appellari?

14. *Nerio.*] Is fuit inſignis fœnerator, lucri adeò perditè cupidus, ut etiam tres uxores veneno ſuſtulerit, ut earum dote potiretur. Scilicet apud veteres dos adventitia & non data patrio nomine, ſi repudium non interveniſſet, moriente conjuge, marito cedebat; imò & dos quoque profectitia, ſeu à patre de bonis propriis conſti-

Hæc

Hæc sanctè ut poscas; Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.
Heus age, responde: minimum est quod scire laboro.
De Jove quid sentis? Estne, ut præponere cures
Hunc cuiquam? Cuinam? Vis Staio? An scilicet hæres,
Quis potior judex, puerisve quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Jovis aurem impellere tentas,
Dic agendum Staio. Proh Jupiter! O bone, clamet,
Jupiter! At sese non clamet Jupiter ipse?
Ignovisse putas, quia cùm tonat, ocyùs ilex

Atque *ut talia ritè petas, matutino tempore iterùm & tertiò caput lavas in flumine Tiberi; & nocturna insomnia aquâ fluviali expias. Heus dic, responsum da: non est magnum* id *quod* à te *discere cupio. Quid existimas de Jove? Estne talis, ut illum præferre velis alicui? Eccui? Vis* ne præponere *Statio? Numquid nimirùm dubitas, uter melior judex, vel uter* sit *magis idoneus pueris orbis? Illud ergo, quo tu conaris Jovis auriculam commovere, heus* id ipsum *loquere apud Staium.* Is certè *exclamaret* statim, O *Jupiter! O benigne Jupiter! Atqui* an *se ipse Jupiter non inclamabit?* An *credis* Jovem *veniam indulsisse, quoniam quando fulminat, ilex potiùs*

ANNOTATIONES.

tuta, si modò pater superstes non foret. Ulpian. tit. 6. de Dot. sensus est: ecce, inquit avarus mea uxor etiamnùm vivit, cùm Nerius è tribus uxoribus mortuis tres dotes nactus dives evaserit Horatius Lib. 2. Sat. 3.

Scribe decem Nerio.

Ducitur.] Alii legunt, *conditur*, id est, sepelitur.

15. *Hæc sanctè ut poscas.*] Atque hæc licèt impia tibi videris ritè petiturus, si modò, ut facis ritus omnes exteriores & solemnes diligentiùs observes.

Tiberino in gurgite.] Tiberis fluvius Romam interfluens, priùs *Albula* dictus. Ovid. Fast. 2.

Albula quem Tiberim mersus Tiberinus in undis
Reddidit.

Mergis.] Vota facturi & sacra, vivo se flumine priùs abluebant.

Virgil, Æneid. 4.

Attrectare nefas donec me flumine vivo
Abluero.

Præterea observa verbum, *mergis*, propriè hîc adhiberi. Nam qui Diis Inferis litabant, aquâ se respergebant tantùm: qui verò Diis Superis sacra faciebant, mergebant se, & totos abluebat, Macrob. Saturnal. Lib. 3. cap. 11.

16. *Manè.*] Solis ortu fiebant sacra Diis Superis ac Cœlitibus: Manibus autem & Diis Inferis, vesperi, & occidente Sole: ut observant veteres Interpretes Apollonii in Argonautis, & Pindari in Isthmiis, ad Od. 4.

Bis terque,] Solemnes hi numeri in Sacris. De binario Ovid. Fast. 4.

Bis caput intonsum fontanâ spargitur undâ.
Bis sua fagineâ tempora fronde tegit

De ternario verò idem ibid.

Ter caput irrorat, ter tollit ad æthera palmas.

Et Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

Et noctem flumine purgas.] Antiqui nocte ipsâ sicut & nocturnis insomniis pollui se credebant, ut notat Servius; undè post illa se expiabant frequenti ablutione; quod etiamnùm retinent & observant Turcæ.

Propert. Lib. 3. Eleg. 9.

Ac primùm purâ somnum tibi discute lymphâ.

Tibull. Lib. 3. Eleg. 4.

. . . . *Omnia noctis*
Farre pio placant, & saliente sale.

17. *Heus age, responde.*] Instituit hîc Persius dialogismum, quo impietatis convincit illos homines vota improba facientes, argumento à minori ad majus. Vide infrà.

19. *Staio.*] *Staius Albius* Oppianicus conjugem suam primò, tum fratem fratrisque uxorem gravidam veneno sustulit, aliisque sceleribus benè multis sese contaminavit. Undè ponitur hîc pro homine corruptissimo. Vide Cic. pro Cluentio.

21. *Hoc igitur, &c.*] O impie, non audes apud hominem perditissimum id loqui, & ea vota nuncupare, quæ apud Jovem confidenter loqueris: Jovem igitur pejorem existimas & corruptiorem homine quolibet improbissimo: quod nisi sentires, tam scelerata vota Jovi facere sanè erubesceres.

Jovis aurem impellere.] Jovem ad libitum flectere & exorare.

23. *At sese non clamet, &c.*] An Jupiter non seipse ad vindictam excitabit? Non indignatus fulmen arripiet?

24. *Ignovisse putas, &c.*] Hæc simpliciter & narrativè, non interrogativè legenda vult Casaubonus, ut vulgi errorem referat Persius, quem mox confutat dicendo, *An quia, &c.*

Sulphure

Sulphure diſcutitur ſacro, quàm tuque domuſque?
An quia non fibris ovium, Ergennâq; jubente,
Triſte jaces lucis, evitandumque bibental,
Idcircò ſtolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter? Aut quidnam eſt, quâ tu mercede Deorum
Emeris auriculas? Pulmone, & lactibus unctis?
Ecce avia aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito, & luſtralibus antè ſalivis

concutitur ſancto ſulphure, quàm tu, & ædes tuæ? Et quoniam non proſtratus es in ſilvis, mœſtum & non tangendum bibental, expiandum extis ovicularum, & Ergennâ præcipiente, an ideò Jupiter fatuam barbam porrigit tibi vellicandam? An verò *eſt aliquid, quo tu pretio mercatus ſis aures Deorum?* An *pulmone, & pinguibus inteſtinis?* Aliundè *en avia vel matris ſoror Deos timens, infantem tollit* ex *incunabulis,* ejuſque *frontem & labia humida anteà luſtrat turpi digito, & ſalivis*

ANNOTATIONES.

25. *Sulphure.*] Id eſt, fulmine, quod ſulphureum odorem exhalat. Plin. Lib. 35. cap. 15.

26. *An quia non fibris,* &c.] An quòd non es fulmine ictus, necdum jaces in ſilvis, non contingendus ſine piaculo, expectans, ſepulturam ibidem ex mandato Ergennæ aruſpicis, qui bidentibus cæſis locum expiabit; an propterea quòd hucuſque tibi pepercit Jupiter, idcircò putas non metuendam ampliùs ejus ejus vindictam, imo licere tibi impunè Jovi deinceps illudere?

Fibris.] Extis. Sat 1.

Ergennâque jubente.] *Ergennas* Etruſcus aruſpex, fulminum procurator & expiator; cujus ex præcepto omnia fiebant. Vide Juvenal. Sat. 13. v. 62, Annot.

27. *Evitandumque bidental.*] *Bidental,* locus eſt fulmine ictus. Nomen à bidentibus ovibus, de quibus vide Gell. Lib. 16. cap. 6. Cùm enim fulmen ceciderat, aderant illicò fulgurum procuratores, locum clauſtris ſepiebant, arâque exſtructâ, & cæſis oviculis conſecrabant: undè calcare illum nefas. Porro *bibental* ponitur pro homine fulgurito, ſicut carcere apud Lucilium pro homine carcere digno. Obſervandum ex lege Numæ, non licere juſta perſolvere homini fulminato; ibidemque ſepeliri cautum fuiſſe non crematum; nec fas fuiſſe eum in genua tollere, & efferre; undè benè Perſius poſt Horatium in Arte, dixit; *triſte jaces,* Aliquando etiam intra ſeptum ſuper terram relinquebantur qui fulminati erant; amiciebanturque veſte candidâ, velut à Jove honorati, ut mortui illi non putreſcentes ſpectaculo forent. Feſtus, Servius, Artemidorus Lib. 2. cap. 8. Vide & Plin. Lib. 2. cap. 54. Plutarch. in Quæſt. Convival. Lib. 4. cap. 2.

28. *Stolidam præbet,* &c.] Velut fatuo & ſtolido. Nam barbam vellicare alicui grave ludibrium. Sat. 1.
Et Horat. Lib 1. Serm. Sat. 3.
Vellunt tibi barbam laſcivi pueri.

Vellere barbam.] Alluſio ad factum Dionyſii Syracuſani qui Epidauri barbam Æſculapio auream ademit, ludibrium addens, non decere patrem eſſe imberbem, nempè Apollinem, filium verò ſcilicet Æſculapium, barbatum eſſe.

29. *Aut quidnam eſt,* &c.] Id eſt, aut verum eſt quod dico, aut aliquid eſt quo tu addictos tibi Deos ſpondes.

30. *Emeris auriculas.*] Pronas & faciles ad arbitrium, mercede pacta, & velut ex convento tibi addixeris.

Pulmone.] Metonymia pro quibuſlibet partibus inteſtinis lautioribus.

Lactibus.] *Lactes* dicuntur partes inteſtinæ graciliores, quaſi lacte candidiores & molliores.

Unctis.] Id eſt, lautis & pinguibus. Horat.
Ut canis à corio non exterrebitur uncto.

31. *Ecce avia,* &c.] Vota avarorum hactenùs carpſit; jam ſuperſtitioſas mulierum preces reprehendit, quas ſolebant illæ pro infantibus concipere die luſtrico & nominali, nempè octavo ab ortu, pro puellis; nono, pro pueris; ſolitaſque adhiberi cæremonias perſtringit hîc Perſius. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 12.

Matertera.] Dicitur quaſi, *mater altera.* Nempè munus luſtrandi puerum pertinebat ad anus religioſas è cognatione præcipuas, quæ hujus rei causâ conveniebant.

33. *Infami digito.*] Id eſt, medio, qui infamis dicebatur, eò quòd ille, contractis aliis, extenſus ſpeciem quamdam pudendam repræſentet. Undè probroſum erat, alicui oſtendere medium digitum, reliquâ, manu contractâ porrectum; hoc enim modo notabantur cinædi & molles. Petron. Dio. Chryſoſt. orat. 33. Martial. Epigram. 28. Lib. 2. Juvenal. Sat. 10. Alex. ab Alexandro Lib. 4. cap. ultimo. Porrò eo potiſſimùm digito utebantur piatrices illæ mulieres, quia quælibet obſcœna contra faſcinum valere credebant. Ali-

Expiat, urentes oculos inhibere perita;
Tunc manibus quatit, & ſpem macram ſupplice voto
Nunc Licinî in campos, nunc Craſſi mittit in ædes.
Hunc optent generum Rex & Regina: puellæ
Hunc rapiant: quicquid calcaverit hic, roſa fiat.
Aſt ego nutrici non mando vota; negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogârit.
Poſcis opem nervis, corpuſque fidele ſenectæ:
Eſto; age. Sed grandes patinæ, tucetaq; craſſa
Annuere his Superos vetuere: Jovemq; morantur.
Rem ſtruere exoptas, cæſo bove; Mercuriumq;
Arceſſis fibrâ. Da fortunare Penates,

expiantibus, docta prohibere oculos faſcinantes; *deinde manibus* eum *motitat*, & *humili precatione ſpem exiguam inducit modò in agros Licinii, modò in domum Craſſi. Modò* orat ut *Rex & Regina in generum adſciſcant*; ut *illum Virgines auferant*; ut *quodcumq; ille pede triverit in roſam vertatur. Ego verò nutrici non committo preces*; ſed tù, ô *Jupiter*, *iſta huic denega, etiamſi te oraverit induta veſte albâ.* Quod ſi *petis robur nervis & corpus validum in ſenectute, fiat, benè eſt. At ampli catini, & pinguia farcimina prohibent Deos, & Jovem retardant iſta concedere.* Tu verò *cupis opes accumulare, bove mactato, & extis provocas Mercurium*: dicens, *Largire domum fortunatam,*

ANNOTATIONES.

am nec improbabilem afferunt rationem nonnulli, quòd dicta manûs figura deſignet & exhibeat Priapum faſcinationum averruncum.

Luſtralibus ſalivis.] In expiationibus adhibitam ab Antiquis ſalivam teſtantur Petron. & Plutarch. Hanc autem ſalutarem eſſe ait Plin. Lib. 28. cap. 4. Obſerva interim eoſdem propè ritus à veteribus uſurpatos in die luſtrico & nominali, qui adhibentur in Baptiſmo Chriſtianorum.

34. *Urentes oculos.*] Id eſt, enecantes, mortem afferentes. Vide Plin. Lib. 7. cap. 2. Item faſcinantes; nam faſcinum maximè pueris timebant; & ad illud inhibendum ſalivam etiam valere arbitrabantur.

35. *Quatit.*] Puerum luſtratum motitat & veluti præſentibus Diis offert: deinde poſt expiationem preces pro eo & vota concipit.

Spem macram.] Id eſt, infantem, de quo tenuis adhuc ſpes eſſe poteſt.

Virgil.

Nec ſpes jam reſtat Iuli.

36. *Licinî.*] De quo Licinio ſermo ſit non planè conſtat. Vetus ipſe Perſii Interpres dubitat ſitne idem vir Licinius Craſſus inter Romanos locupletiſſimus, & inde Dives cognominatus; an Licinius tonſor & libertus Auguſti qui valdè opulentus erat. Alii contendunt intelligendum potiùs C. Licinium Stolonem, qui ut habet Livius Lib. 7. num. 16. ob poſſeſſa cum filiò agri jugera mille, contra legem à ſe latam ſuâ lege damnatus eſt. Cæterùm nec hi nec illi opinionis aut ſuſpicionis ſuæ ullam proferunt validam rationem.

Craſſi.] Sunt qui legant, *Crœſi*. Sed, *Craſſi*, ferè omnes retinent; intelliguntque de M. Craſſo quem crebris domorum emptionibus & venditionibus locupletatum fuiſſe teſtatur Plutarchus in ejus vita. Porrò Licinius & Craſſus ponuntur hîc pro quibuſlibet opulentis hominibus.

Mittit.] Optat & precatur infanti magnas olim opes, agros, domos, &c. & optando velut in earum poſſeſſionem immittit.

Virgil. Æneid. 11. v. 47.

Mitteret in magnum Imperium.

Obſerva etiam Prætorem mittere propriè in poſſeſſionem rei alicujus.

39. *Nutrici non mando.*] Id eſt, nolim nutricem id ſibi muneris aſſumere, ut pro puero vota concipiat. Nam parentes & nutrices optant alumnis potiùs quæ videntur bona, quàm quæ ſunt reverà, v. g. formam, opes, &c. Senec. Epiſt. 60. Etiamnùm optas quod tibi optavit nutrix. Et Epiſt. 32. Omnium tibi eorum contemptum opto, quorum copiam parentes optaverunt.

40. *Albata.*] Albis veſtibus induti erant qui ſacrificabant, eò quòd ille candor veſtis animi ſignificet innocentiam. Tull. de Legibus.

41. *Poſcis opem nervis.*] Jam alia quædam aliorum abſurda vota condemnat Perſius.

Nervis.] In quibus maximè conſiſtit robur corporis.

42. *Sed grandes patinæ.*] Sumptuoſa tua convivia, eſcæ nimiæ idipſum deſtruunt quod tam enixè petis.

Tuceta.] *Tucetum* genus eſt farciminis è ſuillis carnibus minutim conciſis: alii dicunt quam libet eſcam delicatam, hoc nomine appellari.

44. *Mercuriumque arceſſis.*] Tanquam lucri deum, Vide Plaut. Amphitr. in Prologo.

Da

Da pecus, & gregibus fœtum. Quo, peſſime, pacto, (queſcant?
Tot tibi cùm in flammis juvencum omenta li-
Et tamen hic extis, & opimo vincere farto
Intendit. Jam creſcit ager, jam creſcit ovile:
Jam dabitur, jamjam; donec deceptus, & exſpes
Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo.
Si tibi cratêras argenti, incuſaque pingui
Auro dona feram, ſudes; & pectore lævo
Excutias guttas: lætari prætrepidum cor:
Hinc illud ſubiit, auro ſacras quòd ovato
Perducis facies. Nam fratres inter ahenos,
Somnia pituitâ qui purgatiſſima mittunt,
Præcipui ſunto: ſitque illis aurea barba.

concede greges, & fœcunditatem pecori. Sed, ô *improbiſſime, quomodo* hæc *fiant, dùm tot inteſtina juvencarum liqueſiunt à te in igne. Atque ille nihilominùs ſperat victor eſſe per inteſtina, & pingue libum. Nunc ager incrementum capit, nunc ovium grex augetur: modò,* ait ille, *protinùs concedetur* quod opto; *uſque dum nummus defraudatus; & ſine ſpe ingemiſcat fruſtrà in infimo arcæ fundo. Si offeram tibi pateras argenteas, & munera ex auro ſolido fabricata,* tu ſtatim *ſudorem emittas & ſtillas effundas è thorace ſiniſtro: præcordia* tua *palpitantia exultare* incipiant: *inde hoc venit quod incruſtas ſanctos* Deorum *vultus auro triumphato. Etenim inter germanos ære fuſos, hi præferendi ſint qui immittunt inſomnia pituitâ maximè defæcata; & his detur barba ex auro.*

ANNOTATIONES.

46. *Quo, peſſime, pacto.*] Quâ ratione vis gregem tuum creſcere, quem frequentibus ſacrificiis temerè & perperam multiplicatis omninò is imminutum & diſperditum.

47. *Flammis.*] Quibus cremantur victimæ.

Omenta.] Inteſtina ſunt molliora, inquit Celſus; Plinius autem Lib. 11. cap. 37. ait eſſe membranas tenues, quæ ventrem interiorem integunt.

Liqueſcant.] Ob adipem & pinguedinem inteſtinis adhærentem, quæ multa adhibebatur à Sacrificantibus, ut eà liqueſcente ignis accenderetur, & carnes citiùs conſumerentur.

48. *Et tamen hic.*] Avarus ille & impius precator.

Vincere.] Deos muneribus expugnare, & quidlibet conſequi ab illis.

Farto.] Libum erat è farre, vino, melle, &c. dictum à farciendo, quod è multis erat confertum rebus. Legendum quidam eſſe contendunt *ferto.* Dictum ſeu ob rationem mox allatam, ſeu quòd ad ſacra ſæpè ferretur.

49. *Jam creſcit ager.*] Inquit avarus ſemetipſum ſpe vanâ deludens.

51. *Suſpiret.*] Spiret quaſi & unus reſtet nondum ſtultè conſumptus, ut cæteri.

52. *Incuſa.*] In incude fabricata, vel cælata. Quidam interpretantur infecta, infabricata, ut ſit maſſa auri nondum cuſi.

53. *Pectore lævo.*] Siniſtrâ pectoris parte, in qua ſitum eſt cor. Quidam interpretantur, maligno, perverſo; ſed minùs placet.

54. *Excutias guttas.*] Sudoris ſtillas, ob vehementum cordis commotionem & lætitiam: eritque hæc expolitio prioris ſententiæ, *ſudes.* Sunt qui de lacrymis intelligant; ſed reclamant hæc verba *pectore lævo.*

55. *Hinc illud ſubiit.*] Ex eo quòd ita gaudes dato tibi auro & argento, hinc animum tuum ſubit opinio, & putas iis pariter Deos gaudere: proindeque eorum ſtatuas auro exornas, ut eos demercaris.

Ovato.] Ex hoſtibus reportato & ex eorum ſpoliis. Ovatio minor triumphus, dictus ab ove quæ tunc mactabatur, ſicut bos in majori triumpho. Nec enim placet deducere ab ovo, ut volunt nonnulli, eò quòd quæ inaurantur priùs ovi albo illinuntur.

56. *Nam fratres inter, &c.*] Ironia eſt.

Fratres inter ahenos.] Hi ſunt quinquaginta filii Ægypti, quorum ſtatuæ in porticu Apollinis Palatini erectæ. Harum enim quædam oracula & reſponſa per ſomnum poſtulantibus reddere credebantur. Ita vetus Interpres, Caſaub. &c. adversùs nonnullos, quia intelligunt alii quidem Caſtorem & Pollucem, alii verò quoſlibet Deos, qui fratres dicantur, quia ſunt omnes filii unius matris Cybeles, quorum pleræque ex ære erant ſtatuæ.

57. *Pituitâ purgatiſſima.*] Ea enim vera putanur inſomnia, quæ non proveniunt ex humoribus.

58. *Sitque illis aurea barba.*] Superſtitioſi veteres è ſupradictis ſtatuis eas inaurabant, à quibus immiſſum ſibi verum aliquod ſomnium credebant: & quos maximè Deos colebant, iis barbam auream dabant, ut dictum eſt de Eſculapio ſuprà ad ea verba, *Vellere barbam.*] Vide & Sueton. in Caligula, cap. 52.

Aurum

Aurum expulit vaſcula Numæ, necnon æneas Saturni crateras, *atque immutat capedines Veſtæ, ac teſtas Etruriæ. O mentes pronæ in terram, & vacuæ rerum Cœli? Quid prodeſt illud, inducere mores noſtros ædibus ſacris, & judicare quædam eſſe grata Numinibus, ex iſta noſtra carne delicata ſceleris plenâ? Illa diluit ſibi caſiam oleo vitiato, & decoxit lanas Calabriæ conchylio corrupto. Illa imperavit avellere unionem è concha; & conflare venas caleſcentis metalli è pulvere non coƈto. Scelerata eſt illa* quidem, *etiam ſcelerata eſt: nihilominùs* ſuum *illi ſcelus utile eſt. Sed vos, ô Antiſtites, loquimini; quid prodeſt aurum in ſacro? Scilicet illud quod* proſunt *imagunculæ puellares à puella Veneri oblatæ.*

Aurum vaſa Numæ, Saturniaq; impulit æra,
Veſtaleſq; urnas, & Tuſcum fictile mutat.
O curvæ in terras animæ, & cœleſtium inanes!
Quid juvat hoc, templis noſtros immittere mores,
Et bona Diis ex hac ſcelerata ducere pulpâ?
Hæc ſibi corrupto caſiam diſſolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ raſiſſe; & ſtringere venas
Ferventis maſſæ crudo de pulvere juſſit,
Peccat & hæc, peccat: vitio tamen utitur. At vos,
Dicite, Pontifices, in ſancto quid facit aurum?
Nempè hoc quod Veneri donatæ à virgine pupæ.

ANNOTATIONES.

59. *Vaſa Numæ.*] Teſtacea, ſimplicia, qualia adhibuit Numa Pompilius religioſorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. 1. Plin. Lib. 35. cap. 12. & Lib. 33. cap. 11.

Saturnia.] Qualia erant in uſu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Faſt. 1.

60. *Veſtaleſque urnas.*] Quales adhibebant Veſtales in ſacris Veſtæ.

Tuſcum fictiles.] Thuſci religioni admodùm fuerunt dediti, ſuoſque ritus ac cæremonias aliis populis accommodârunt. Hi fictilibus vaſis in ſacris ſuis utebantur.

63. *Et bona Diis ex hac,* &c.] Et credere Diis ea probari & bona videri, quæ nobis & noſtræ libidini jucunda ſunt.

Pulpâ.] *Pulpa* & pulpamentum cibus delicatus, ſeu caro optima & ſine oſſibus. Metaphoricè ſumitur pro molli affectu erga luxum & delicias.

64. *Hæc.*] Pulpa nempè & mollities.

Corrupto caſiam, &c.] Invenit unguenta, in quibus caſia ſimul & oleum ſolvuntur, dum miſcentur: pereunt nimirùm, ut tertium quid conficiant.

65. *Calabrum vellus.*] Tarentinam lanam, quæ eſt optima. Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d'Otranto.*

Murice.] Piſcis eſt marinus, è cujus humore color purpureus conficitur.

Coxit.] Infecit, tinxit: id eſt, lana peregrinos colores ementiri didicit per noſtrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. Lib. 7. cap. 56.

66. *Baccam.*] *Baccæ* propriè ſunt fructus lauri: propter ſimilitudinem autem ita vocantur uniones & margaritæ. Horat. Epod. 8.

Nec ſit marita
Quæ rotundioribus onuſta baccis ambulet.

Raſiſſe.] Limâ avelliſſe unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo purgare docuit.

Et ſtringere venas, &c.] Id eſt, colligere pulverem & ramenta auri & argenti è venis terræ, & è fodinis: è quibus cùm eruta ſunt metalla igne purgantur, & pulvis conflatur in maſſam excoquendo in fornace: undè vocat Perſius crudum, cùm extrahitur & colligitur è venis & meatibus ſubterraneis.

68. *Peccat & hæc, peccat,* &c.] Noſtræ hæc pulpa & libido eſt vitioſa quidem & peccat: attamen utilitatis aliquid capit è ſuo vitio & peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa.

70. *Nempè hoc.*] Ironia eſt.

Donatæ à virgine pupæ.] Ephœbi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri pupas conſecrabant, ut fauſtum haberent matrimonium. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Senſus autem Perſii eſt ſicut virgines nupturæ pupas ſeu infantium ſimulacra offerunt Veneri, ut veros infantes obtineant: ita vos, ô avari, tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliiſve Diis, ut plurimùm nanciſcamini, & divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione, ſed ex affectu avaritiæ, adeòque impii & improbi eſtis.

Quin

Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalæ lippa propago:
Compoſitum jus, faſque animo; ſanctoſq; receſſus
Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto:
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo.

Eccur don donamus Diis illud potiùs, *quod proles Meſſalæ habens oculos vitiatos nequeat donare è patina capaci: legem humanam ac divinam* benè *ordinatam* in *mente: & penetralia animi pura, & cor exercitatum* in *virtute animoſa: da illa, ut inferam ſacris ædibus, & molâ ſalſâ* Deos *placabo.*

ANNOTATIONES.

71. *Magna de lance.*] Id eſt, ex ingentibus divitiis. Alluſio eſt ad veterum morem, apud quos ex acerra pauperes, è lance divites libabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad verbum, *acerra.*

72. *Meſſalæ.*] Ponitur pro quovis opulento & divite. Valerius Corvinus Meſſala à Meſſana urbe Siciliæ, ab eo expugnatâ, mutatâ unâ literâ, dictus; auctor & caput fuit illuſtris Meſſalinorum familiæ. Vid. Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6. ſub finem.

Propago.] Intelligit Cottam Meſſalinum, qui crapulæ deditus & gulæ, & à majoribus degener, in ſenectute adeò lippus fuit, ut palpebræ ejus in exteriorem partem converſæ eſſent.

73. *Jus, faſque.*] *Jus* eſt id quod ſancitum eſt & licet lege humanâ; *fas,* quod divinâ.

Animo.] Legit Caſaubonus, *animi.*

74. *Incoctum.*] Pridem aſſuetum, omninò imbutum.

Generoſo honeſto.] Virtute quaſi naturali & ingenitâ.

75. *Farre.*] Leviore etiam munuſculo placabo Deos, modò integritatem morum habeam & innocentiam, quam pluris illi faciunt, quam aurum & munera. De farris uſu in ſacris vide Plin. Lib. 18. cap. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. 9. v. 122. ad vocem, *Farre.*

Litabo.] *Litare,* non eſt ſimpliciter ſacrificare; ſed ſacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca ſoli probi viri *litare* dicuntur propriè; ſacrificare, quilibet, etiam improbri. Tit. Liv. Lib. 38. cap. 20. *Poſtero die, ſacrificio facto, cum primis hoſtiis litâſſet.* Plautus in Perſa: *Tum Jupiter faciat ut ſemper ſacrificem, nec unquam litem.*

SATIRA III.

NEMPE hoc aſſiduè? Jam clarum mane feneſtras
Intrat, & anguſtas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod deſpumare Falernum

INTERPRETATIO.

SCILICET iſta continuò? Jam ſplendidum lumen matutinum ingreditur feneſtras, & luce auget arctas rimulas. Indulgemus ſomno, qui valeat concoquere vinum coctu

ANNOTATIONES.

Satira hæc tota reprehenſio eſt deſidiæ juvenum bona ſtudia negligentium.

1. *Nempè hoc,* &c.] Quotidie ſcilicet hæc eadem ages & in clarum diem ſtertes? inquit præceptor ad diſcipulos, Philoſophus, inquam, ad juvenes ſibi commiſſos, & ſuam in diſciplinam traditos.

Mane.] Eſt clarus dies, teſte Macrobio, quem lege Saturn. Lib. 1. cap. 3. & Gell. Lib. 3. c. 2.

2. *Extendit.*] Latiores rimas apparere faciunt radii ſolares intromiſſi.

3. *Stertimus.*] Subtimidam increpationem in prima perſona hîc obſervant nonnulli, & condiſcipulum potiùs quàm magiſtrum indicari volunt, ſed quid obeſt magiſtrum ita diſcipulos increpare & quidem acriter?

Indomitum Falernum.] Athen. Lib. 1. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Diſpumare.] Metaph. à muſto, vel etiam re ferè quâlibet, quæ non coquitur, niſi actis ſpumis.

Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? Siccas inſana Canicula meſſes
Jamdudum coquit: & patulâ pecus omne ſub ulmo eſt;
Unus ait comitum. Verumne? Itane? Ocyùs adſit
Huc aliquis: nemon'? Turgeſcit vitrea bilis:

difficile, quando Solis *umbra attingit quintam lineam. Ecce quidnam facis? Stella canicularis ſanitati noxia jam pridem adurit aridas ſegetes: & grex omnis ſub ulmo umbroſâ jacet; inquit unus è ſociis. Hoccine verum* eſt? *An ſic* ſe res habet? *Quamprimùm iſthuc veniat quiſpiam: nulluſne* veniet? *Bilis pellucida intumeſcit* in me:

ANNOTATIONES.

4. *Quintâ dum linea tangitur umbrâ.*] Hypallage. Id eſt, dum in ſolari horologio umbra tangit quintam lineam, adeòque notat horam quintam. Duo hîc explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta, alterum eſt, ſolaris horologii antiquitas. Quod ad primum attinet, obſervandum quoties apud Auctores ſeu Græcos, ſeu Latinos, horarum fit mentio, ſemper accipiendas horas diei naturalis, ſicut hîc apud Perſium. Diſtinguunt nempè diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ab Ortu Solis ad Occaſum extenditur; ille, noctem ſimul & diem continet, & in horas viginti quatuor diſtribuitur. Porrò diem civilem alii aliter definierunt; Perſæ & Babylonii, inter duos Solis exortus: Egyptii, Athenienſes, & nunc Itali, Occaſu Solis: Etruſci & Umbri, meridiebus; alii mediis noctibus, ut Romani olim, & nos hodie, aliique facimus. At dies naturalis (de quo hîc eſt mentio) qui modò brevior, modò longior pro ratione temporum & climatum, dividitur in horas ſeu partes duodecim inter ſe equales, longiores quidem æſtate, cùm longior eſt dies, hyeme verò breviores. Hujus horo prima eſt Solis ortus, ſexta meridies, duodecima Solis occaſus. Itaque Romæ, ubi dies longior ſolſtitialis eſt horarum fermè quindecim, hora illa quinta circa ſolſtitium æſtivum recideret ad noſtram decimam cum tribus quadrantibus; & circa Caniculam, de qua hîc Perſius, effct hora ipſa undecima, aut non multò ſecùs. Vide Plin. Lib. 2. cap. 76. & 77. & Lib. 7. cap. ultim. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 3. Cœl Rhodigin. Lib. 12. cap. 9. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 20. Quod ſpectat ad horologia ſolaria, illorumque antiquitatem ſi Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Mileſius. Hoc tamen Anaximandro Anaximenis magiſtro tribuunt Diog. Laërt. Lib. 2. Vitruvius, & alii. Romæ verò illorum uſus eſſe cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa conſtat ex ſacris Codicibus Lib. 4. Regum, cap. 20. ubi de horologio Achaz, & de Sole per decem lineas retrogrediente. Quam vis enim in textu Hebraïco vox nulla ſignificans lineas aut horologium ibi reperiatur, ſed tantùm gradus; & Achaz non habuerit horologium lineis & gnomone perfectum, ut nos hodie habemus, at gradus ei fuiſſe arte diſpoſitos, & horas diei per umbram Solis indicantes, colligere eſt ex. D. Hieronymo Commentar. in Iſaiam ita ſcribente: *Datur ſignum ut ſol decem gradibus revertatur, quos nos juxta Symmachum in lineas & horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, ut manifeſtiorem ſenſum legentibus faceret: ſive ita exſtructi erant gradus arte mechanicâ, ut per ſingulos umbra deſcendens horarum ſpatia terminaret.*

5. *Canicula.*] Conſtellatio, quæ dum Sol in Leone eſt, oritur. Vide Plin. Lib. 2. cap. 40. Undè ab Horatio, *Veſani ſtella Leonis:* à Perſio verò, *inſana* dicitur, quia morbos procreat benè multos, ob æſtum & vehementiam: item canes in rabiem agit. Hinc Horat. Lib. 1. Sat. 6. vocat

Rabioſi tempora ſigni.

6. *Patulâ pecus omne ſub ulmo eſt.*] Dum meridianus æſtus defervefcat, greges in umbram deducuntur.
Virgil. Eclogâ 2.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant.

7. *Unus ait comitum.*] Hæc plerique referunt ad priorem ſententiam. Sed non abs re contendit Caſaubonus finiendam ante hæc verba præceptoris increpationem: ut verba hæc, *unus ait comitum*, Perſii ſint narrantis: & quæ ſequuntur, ſint expergiſcentium diſcipulorum.

Ocyùs adſit] Adſit protinùs famulus, & veſtes afferat, ut ſurgam quamprimum.

8. *Vitrea bilis.*] Quaſi vitro ſimilis, quæ in vultu iracundo appareat. Horat. Sat. 3. Lib. 1. *Splendidam bilem*, dixit. Alii interpretrantur, inflata, intumeſcens, ut vitrum.

Findor: ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.
Jam liber, & bicolor positis membrana capillis,
Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo.
Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor:
Nigra quòd infusâ vanescat sepia lymphâ:
Dilutas queritur geminet quòd fistula guttas.
O miser! inq; dies ultrà miser, huccine rerum
Venimus? At cur non potiùs teneroq; columbo,
Et similis Regum pueris, pappare minutum

ita *rumpor* vociferando, *ut putes rudere pecora Arcadica. Mox codex, & pergamenum duplici colore, pilis depositis, & papyrus, & calamus nodos habens manibus inseruntur. Tum conqueritur quòd spissus liquor hæreat in penna*; deinde, *quòd ater sepiæ* humor *vanus fiat, aquâ instillatâ?* posteà *conqueritur quòd calamus duplicet stillas liquidas. O infelix! & indies* futurus *magis infelix, an eò rerum devenimus? Sed quare non magis par molli columbæ pullo, & filiis Regum, petis tenerum escam*

ANNOTATIONES.

9. *Findor.*] Laxat habenas iracundiæ petulans adolescens, & quia ad laborem & studium non sponte trahitur, iram in famulos exonerat. Quidam legunt, *Finditur Arcadiæ*, &c.

Arcadiæ.] Regio est Peloponnesi multos & magnos alens asinos.

10. *Liber.*] Propriè est arborum cortex, in quo scribi solebat ante inventum chartæ usum. Vide infrà.

Bicolor.] Quia membrana crocea erat eâ parte quâ pilos habet, alterâ verò quâ adhæret visceri, candidior: *bicolor, quòd pars crocea, pars glutinata apud antiquos erat*, ait vetus interpres. Variis etiam coloribus inficiebantur membranæ, inquiunt alii. Sed cavendum ne confundant operculum libri cum membrana in qua scribebatur ut monet Casaubonus.

Positis membrana capillis.] Non desunt qui interpretentur de capillis adolescentis istius pexis & comptis: sed refragantur plurimi iique doctissimi, & intelligunt de pilis membranæ aprasis pumice, atque adeò depositis & demptis. Certè textus ipse sensum hunc adjuvat.

11. *Chartæ.*] Repertus chartæ usus sub Alexandro, teste Varrone. Anteà scribebant in foliis arborum & in corticibus: deinde in chartis quæ fiebant è foliis papyri arboris in Ægypto crescentis. Demùm sub Eumene Rege inventæ sunt Pergami membranæ, quæ inde Pergamenæ dictæ sunt.

Arundo.] Veteres arundine pingebant. Persius variatis nominibus, *arundinem, calamum, fistulam*, vocat.

12. *Pendeat.*] Non fluat atramentum è calamo, & quasi pendulum hæreat ob nimiam crassitiem.

13. *Nigra quòd*, &c.] Modò querebatur quòd atramentum nimis spissum esset, jam dicit dilutius esse, & scripturam non apparere, aut suum potiùs non habere colorem.

Sepia.] Metonymia, pro sepiæ piscis humore atro, qui atramento similis: quem etiam pro atramento fuisse apud Afros, ait vetus Interpres. De sepiæ natura & industria, vide Plin. Lib. 9. cap. 29. & Lib. 32. cap. 10. in fine.

14. *Dilutas queritur.*] Addit & propter affusam aquam adeò liquidum factum esse atramentum, ut papyrum maculet, uberiùs effluens quàm pars sit.

15. *O Miser.*] Qui tot & tam vanas pigritiæ excusationes prætendit, quàm miser est!

Huccine rerum venimus?] Adeòne vile est sapientiæ studium, ut tam lentè & oscitanter captetur? Porrò observat Casaubonus juvenes quos hîc redarguit magister ille, non fuisse eâ ætate, ut ista puerilia causarentur, sed alias solitos afferre ignaviæ excusationes haud multò nugis illis graviores: undè per similitudinem ironicam à magistro exagitentur.

16. *At cur non potiùs.*] Increpatio acris & sarcastica. Cùm res serias, quale est Philosophiæ studium, tam pigrè capessas; quin potiùs ad alia omninò incumbis? Illud desere, & mollitiei te totum da: & cùm nolis laborare ut vir, nugare ut puer; imò ad ipsam redi infantiam, in qua nec labores ad mandendos cibos, sed præmansos & attritos capias.

Teneroq; columbo.] Cui mater semicoctum è suo ventriculo cibum extractum in os inserit ut faciliùs molliùsque alatur.

17. *Regum pueris.*] Qui deliciis & Imperio innutriti omnia ad libidinem suam fieri volunt, nec grave quidquam suscipiunt aut molestum. Ita apud veteres notari solebant corruptis homines moribus, inquit Casaubonus, *est similis Regum pueris*, putà alicujus Sardanapali.

Pappare.] Infinitivus pro nomine substantivo, ut Sat. 1. *Nostrum illud vivere triste.* Sensus est, quin petis cibos jam præmansos & communitas quos faciliùs, & sine ullo labore deglutias.

Poſcis, & iratus mammæ lallare recuſas?
An tali ſtudeam calamo? Cui verba? Quid iſtas
Succinis ambages? Tibi luditur. Effluis amens;
Contemnêre. Sonat vitium percuſſa, malignè
Reſpondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum & molle lutum es, nunc nunc properandus, & acri
Fingendus ſine fine rotâ. Sed rure paterno
Eſt tibi far modicum, purum & ſine labe ſalinum.
Quid metuas? Cultrixque foci ſecura patella eſt.
Hoc ſatis? An deceat pulmonem rumpere ventis,

attritam, & excandeſcens contra nutricem, repellis cantilenam lalla? Studione incumbam cum *ejuſmodi pennâ? Cuinam* *verba* das? *Quorſum has tergiverſationes ſucclamas? Pro te alea jacitur. Dilaberis ſtulte; contemptui eris. Vas fictile* digito *pulſatum ſono oſtendit defectum, & excoctum argillâ non recenti reddit tinnitum fractum. Tu es* velut *limus humidus & tractabilis, jamjam fingendus, & abſque intermiſſione formandus rotâ vehementi. At ex agro patris habes frumentum tenue, & vas ſalis mundum ſine defectu. Quidam timeas: Habes etiam patinam tutam camini excultricem. Illudne ſufficit? An decorum eſt pulmonem frangere ventis,*

ANNOTATIONES.

Cibum puerulorum papas, & potum buas antiqui appellabant: unde *pappare*, eſt ejuſmodi cibos captare.

Plaut. in Epidico:

Novo liberto opus eſt quòd pappet,
Dabitur, præbebo cibum.

18. *Iratus mammæ.*] Pater tata, nutrix & mater mamma pueris olim vocabatur, teſte Catone. Non ergo intelligendum eſt de ubere nutricis, quaſi lac ſugere ille puer recuſet, ſed potiùs nolit dormire ad ſolitam cantilenam, *lalla*, à nutrice vel matre ſæpiùs repetitam: quod delicatuli pueri moroſitatem redarguit.

Lallare.] Eſt repetere ſæpiùs vocem, *lalla*, quod ſolemne eſt nutricibus, ut cantiunculis iſtis ſomnum puerulo concilient.

Lallare recuſas.] Reſpuis nutricis blandimenta, & pertinaci vagitu contra illam iraſcens, ſomnum admittere recuſas.

19. *An tali ſtudeam calamo?*] Pertinax adoleſcens cùm agnoſcere culpam deberet moreſq; corrigere, inanes potiùs ſuæ ignaviæ excuſationes quærit.

Cui verba?] Reponit magiſter: itane ſperas nobis imponere?

20. *Tibi luditur.*] Tua res agitur; quod tempus teris, tibi non mihi perit.

Effluis amens.] Te ipſe perdis, teipſum jugulas.

21. *Contemnêre.*] Quoniam nihil afficit homines magis quàm contemptus: hunc etiam juveni moroſo objicit & minatur prudens magiſter.

Sonat vitium.] Urget per ſimilitudinem. Sicut tinnitu rauco & abſurdo cognoſcitur vaſis defectus, cùm digito percutitur: ſic tu cùm à me ad meliora incitaris, & quaſi tangeris, exhibes animi vitium & pravam affectionem.

Malignè reſpondet.] Contrarium eſt, *Solidum crepat*, quod videbimus Sat. 5.

23. *Udum & molle lutum es.*] Inſtat magiſter. Attamen hâc ætate quâ es, potes emendari dum tener es, & in meliùs formari ac fingi; ſi modò gerere mihi morem volueris, & ſubire diſciplinam, licèt ea tibi primâ fronte acris & aſpera videatur.

Nunc nunc.] Id eſt, modò & ſine mora, dum adhuc juvenis es, ac velut cera ſeu teſta mollis, cujuſcumque formæ capax.

24. *Rotâ.*] Figulinum eſt inſtrumentum ab Anarcharſi, teſte Plinio, inventum, quo circumacto fictilia vaſa finguntur.

Sed rure paterno.] Prolepſis. At inquies, quid opus me laboribus ac vigiliis fatigare, cùm poſſim beatam ac tranquillam vitam agere, contentus partis etſi mediocribus divitiis?

25. *Far modicum.*] Sufficiens fortuna, licèt modica.

Purum.] Seu mundum & nitidum, ſeu quæſitum, ſine dolo.

Salinum.] Pro qualibet ſupellectili.

26. *Cultrixque foci.*] In foco lares colebantur.

Secura patella.] *Patella*, vas è quo libationes Diis Laribus ad focum ferebantur; *ſecura*, quia domeſticos Deos religiosè colens præſidium ab iis & patrocinium ſibi pollicetur.

27. *Hoc ſatis?*] Refellit magiſter dicta diſcipuli.

Pulmonem rumpere.] Præ ſuperbia & faſtu: ob nobilitatem & cenſum ſupra modum & ineptè inflari.

Stemmate

Stemmate quòd Thuſco ramum milleſimè ducis;
Cenſoremve tuum vel quòd trabeatè ſalutas?
Ad populum phaleras. Ego te intùs & in cute novi.
Non pudet ad morem diſcincti vivere Nattæ?
Sed ſtupet hic vitio, & fibris increvit opimum
Pingue: caret culpâ: neſcit, quid perdat, & alto
Demerſus ſummâ rursùm non bullit in unda.

quia millesimus trahis lineam ſucceſſionis *ab Etruſco genere; vel* quòd *Cenſorem* inter *tuos ſalutas, vel quia trabeâ veſtitus es. Ad plebem phaleras. Ego te cognoſco interiùs & exteriùs. Numquid non pudore efficeris vitam agere ad inſtar Nattæ diſſoluti? At ille ſtupidus eſt defectu* naturæ, *& in præcordiis craſſa pinguedo enata eſt: vacat noxâ: ignorat quantum amittat, & profundo obrutus non emergit iterùm ſupremam aquam.*

ANNOTATIONES.

28. *Stemmate quòd Thuſco,* &c.] Eò quòd per mille generationes originem ducas ex aliqua vetuſta & nobili Etruriæ familia. Porrò *ſtemma* Latinè corona eſt è floribus præſertim. Metaphoricè ſumitur & pro gentilitiis inſignibus, & pro ſtatuis & imaginibus Majorum, quæ ornabantur ſertis ejuſmodi floreis & corollis: item pro arbore, ut aiunt conſanguinitatis, quam ductis lineis additiſq; rotundis figuris efficiebant antiqui, & ſtemma appellabant. Plin. Lib. 35. cap. 2. *Stemmata lineis diſcurrebant ad imagines pictas.* Vide Juvenal. Sat. 8. initio.

Ramum ducis.] Lineam nempè ſucceſſionis. Iſidorus, Lib. 9. cap. 6. Solent Advocati ſtemmata, ſive ramuſculos facere in genere, cùm gradus cognationum partiuntur.

29. *Cenſoremve tuum.*] In tua cognatione & gente.

Trabeate.] Nobili veſte indutus è purpura. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Romulum primùm trabeâ uſum fuiſſe ait; & triplex trabeæ genus luculenter explicat. Vide Juvenal. Sat. 8. v. 259. ibique Annot.

Salutas?] Nimirùm in ſenſu: poſtquam enim Cenſor Equites Romanos recognoverat, hi ante illum in tribunali ſedentem tranſvehebantur in equo, & trabeâ eumque ſalutabant. Alii intelligunt ſalutari imagines Majorum in atrio ſtantes. Eò quòd Neronis tempore Cenſores nulli erant. Ita pugnat Autumnus adversùs Caſaubonum, imprimiſque contra Marcilium: at quamvis nulli eſſent tunc Cenſores, Princeps ipſe Cenſoris munus hoc exercebat.

30. *Ad populum phaleras.*] Hæc verba planè accommodata ad propoſitum, cùm agat contra Equitem Romanum. *Phaleræ* ſunt equeſtria ornamenta. Senſus eſt: ne oſtentes fortunæ bona, quæ non te nobilitant magis, quàm phaleræ equum. Illa plebem imperitam decipiunt ac detinent, non autem viros ſapientes qui è ſolis animi bonis hominem æſtimant.

Intùs & in cute.] Intimos animi tui receſſus, & quæcumque ibi latent vitia perſpicio.

31. *Nattæ.*] De quo Horat. Lib. 1. Sat. 6. Quidam legunt, *Naccæ.* Quicquid ſit, conſtat intelligi hominem deliciis & libidine perditum ſive is infimâ ſorte fuerit, ſive domi nobilis à virtute paternâ deſciverit.

32. *Sed ſtupet hic.*] Hic ad ſtuporem uſque jam devenit, nec ſe peccare advertit: undè miſeratione magis quàm reprehenſione dignus videtur.

Fibris increvit opimum pingue.] Tertullian. Lib. de Anima cap. 20. *Opimitas,* inquit, *impedit ſapientiam.* Vide & quæ nos Sat. 1. v. 57. ad ea verba, *Pinguis aqualiculus.* Senſus eſt hic: Sicut adeps non ſentit, (teſte Galeno & Ariſtotele) ſic nec mens illius: nam obduruit callum veluti quoddam in animo ejus, nec mirum ſi demergatur in profundum vitiorum prono impetu, cùm jam planè cæcutiat ad bonum: quæ tamen pœna eſt ſummæ nequitiæ maxima.

33. *Neſcit quid perdat.*] Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, & pretium ejus ignorat: ſicut & turpitudinem vitiorum & infamiam haud animadvertit.

Alto demerſus.] Vitiorum barathro abſorptus.

34. *Non bullit.*] Non emergit, non aſſurgit; nam cùm ſtupens ejus conſcientia nullis agat eum ſtimulis, nequaquam redire poteſt ad meliorem frugem. Horreſce verò, tu adoleſcens, ad tam deploratum ſtratum, & cave, ne eodem miſeriæ devenias, niſi maturè frenum injicis petulantiæ juvenili.

Summe Deorum parens, noli plectere alio modo dominos crudeles, quando ſæva cupiditas infecta toxico ardenti impulerit animum illorum: nempè, *aſpiciant virtutem, & eâ deſertâ, tabe emarceſant. An æs tauri Siculi majores edidit gemitus: & gladius è lacunaribus auro intectis ſuſpenſus plus tremefecit purpurâ exornatum caput ſub* ſe, *quàm*

Magne pater Divûm, ſævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cùm dira libido
Moverit ingenium ferventi tinctâ veneno:
Virtutem videant, intabeſcantque relictâ.
Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci:
Et magis auratis pendens laquearibus enſis
Purpureas ſubter cervices terruit; imus,

ANNOTATIONES.

35. *Magne pater Divûm.*] Stupori Nattæ acerbos illos opponit cruciatus, quos tolerant ii qui virtutem cognitam habuere, nec tamen ſecuti ſunt: hos verò tantos eſſe ait, ut ſceleratis gravius optari tormentum nequeat: hæc egregiè Caſaubonus, additque videri Perſium reſpexiſſe, ad locum Platonis in Gorgia, ubi ait in animis defunctorum Tyrannorum vibices extare, teſtes eorum ſcelerum, è quibus Rhadamantus eorum ſcelera dijudicet.

Sævos punire Tyrannos.] Aliorum malis gaudentes, quales fuere Buſiris, Diomedes, Phalaris, uterque Dionyſius, ipſeque Nero, quem hîc notari plerique autumant.

36. *Haud aliâ ratione.*] Non aliter punias, quàm conſcientiæ flagellis, & ſcelerum ſuorum furiis eos tradendo: Vide Juvenal. Sat. 13. D. Auguſtin. Lib. de Magiſtro, cap. 9. *Perſius,* inquit, *omnibus pœnis quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non poſſunt, coguntur agnoſcere.*

37. *Moverit ingenium.*] Impulerit ad aliquod atrox ſcelus.

Ferventi tincta veneno.] Cupiditas præceps & vehemens crudelitate & inhumanitate ſtipata.

38. *Virtutem videant.*] Tull. Lib. 2. de Finibus: *Oculorum in nobis ſenſus eſt acerrimus, quibus ſapientiam non cernimus. Quàm illa ardentes amores excitaret ſui, ſi videretur!* Hunc Tullii locum videtur expreſſiſſe Sanctus Auguſtinus Enarratione in Pſalmum 64. ubi ſic habet: *Habes oculos foris, undè videas aurum: intùs eſt oculus, undè videatur pulcritudo juſtitiæ . . . . . . Quædam ergo eſt pulcritudo juſtitiæ, quàm videmus oculis cordis, & amamus, & exardeſcimus,* &c.] Alii legunt, *Virtutem invideant,* vel, *Virtuti invideant,* ſcilicet aliorum: parvi certè intereſt.

Intabeſcantque relictâ.] Dolore acerbiſſimo velut aliquâ tabe conſumantur, quòd ultro abjecerint virtutem, rem adeò pretioſam & amabilem.

Horat. Lib. 3. Ode 24.
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Hæc ipſa eſt pœna damni, quam in damnatis Theologi agnoſcunt.

39. *Anne magis Siculi.*] Ne verò hæc à me gratis dici putet aliquis; omnia certè Tyrannorum inventa ad cruciandos homines, leviora ſunt conſcientiæ tormentis aſſiduoque ſtimulo, quibus interquieſcere nunquam ſinuntur. Certè quando præſtat animus corpori, tanto graviora ſunt animi vulnera, quam corporis.

Gemuerunt æra juvenci.] Metonymia, pro, ingemuerunt homines incluſi tauro æreo. Perillus Faber Athenienſis Phalaridi Agrigentinorum in Sicilia Tyranno fabricatum à ſe taurum æneum dedit, in quo ſubjecto igne cruciarentur homines, & taurinos mugitus imitarentur. Ipſe verò Artifex in eum immiſſus primus artis ſuæ periculum fecit. De eo Plin. Lib. 34. cap. 8. *Perillum nemo laudat,* inquit, *ſæviorem Phalaride Tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus, igne ſubdito; & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitiâ.*

40. *Auratis pendens laquearibus enſis.*] Suſpenſus è laqueari gladius ſetâ equinâ, & imminens capiti Damoclis apud Dionyſium Siciliæ Tyrannum. Nota hiſtoria ex Cic. Tuſc. Quæſt. 5. Macrob. ad Somn. Scipionis, Lib. 1. cap. 10. &c.

41. *Purpureas ſubter cervices.*] Mors imminens terruit Damoclem regio ornatu amictum, ſub enſe illo poſitum.

Magis terruit quàm, &c.] Id eſt, Ne Perillus accenſo tauro æneo incluſus miſerabiliùs gemuit, nec Damocles imminentem ſibi mortem animadvertens magis exhorruit, quàm torquetur ſceleratus intimis animi cruciatibus, cùm ſcelerum ſtimulis & furiis agitatur.

Imus, Imus præcipites.] Egregia Proſopopœia Tyranni conſcientiæ flagellis & tormentis adacti; quibus ſecum ipſa in ſumma deſperati-

Imus

Imus præcipites, quàm ſi tibi dicat; & intùs
Palleat infelix quod proxima neſciat uxor?
Sæpè oculos memini tingebam parvus olivo,
Grandia ſi nollem morituri verba Catonis
Diſcere, ab inſano multùm laudanda magiſtro,
Quæ pater adductis ſudans audiret amicis.
Jure etenim id ſummum, quid dexter Senio ferret,

ſi quis *ſibi ipſi inclamet, currimus, currimus in præcipitium; atq; is intra* ſeipſum *miſer extimeſcat* id *quod ignoret conjux propinqua? Recordor* quòd ego *puer linibam frequenter oculos oleo, quando nolebam memoriæ mandare dicta gravia Catonis morti proximi, valdè æſtimanda à præceptore ſevero, quæ parens* meus *ſudorem emittens auſcultaret convocatis familiaribus. Nam illud meritò præcipuum erat* mihi *in deſiderio, callere, quid afferret felix Senio;*

ANNOTATIONES.

one, dicat: actum eſt de nobis, præcipitamur, perimus, omni ſalutis ope. deſtituti. Tiberius apud Sueton. cap. 67. *Quid ſcribam vobis, P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omninò non ſcribam hoc tempore? Dii me Deæque pejùs perdant, quàm quotidie perire ſentio, ſi ſcio.*

42. *Intùs palleat.*] Vox una, *palleat*, pro duabus, ut obſervat Caſaubonus. Nec enim pallor intùs eſt; ſignificat igitur, intùs timeat, & foris palleat.

43. *Quod proxima neſciat uxor.*] Nec flagitium, propter quod expalleſcit, nec tormentum quo urgetur ac intabeſcit, audet cum quoquam communicare, undè magis torquetur.
Ovid.

Strangulat incluſus dolor, & cor æſtuat intùs.] Credunt nonnulli alluſiſſe ad Dionyſium Tyrannum, qui nec uxori nec liberis confidebat. Porrò ex his mirâ arte Perſius virtutis excellentiam oſtendit, ex eo quòd illâ carere ſit miſerrimum.

44. *Sæpè oculos memini, &c.*] Ego puer pueriles olim excuſationes quærebam, ut ſtudia literarum laboremque detrectarem, & hoc ætati indulgendum videtur; at tu qui puerilia depoſuiſti, & ſapientiæ præcepta jam delibâſti, certè culpaberis ſi ad ejuſmodi nugas & excuſationes vanas iterùm convolas, ne virtutem & bonas diſciplinas amplectaris.

Tingebam olivo.] Ad ſimulandum lippitudinem, nam ut ait vetus Interpres, *oculi oleo tacti perturbantur ad tempus.* Quod quidem intelligendum, (ut benè monet Caſaubonus) de interioris oculi tactu; aliàs, nedum læderet oculos, imò juvaret, ciliorum ſuperficiem oleo linire. Quocirca, ne cum nonnullis legas, *tingebam.*

45. *Grandia ſi nollem.*] Ne memoriter diſcere cogerer declamationes quaſdam pueris tum familiares; v. g. Ethopœiam, in qua morituri Catonis verba exprimerentur, cùm deliberaret apud ſe, ſatiuſne foret ſibi vitam eripere, quàm in manus Cæſaris incidere.

Catonis.] Uticenſis nempè, qui partes Pompei ſecutus, hunc debellatum videns, Uticæ in Africa ſe ipſe interemit.
De hoc Lucanus Lib. 1.

Cauſa Diis victrix placuit, ſed victa Catoni.

Is antequam moreretur Platonis de animæ immortalitate Dialogum perlegiſſe fertur: undè quidam Interpretes eò referunt quod ait Perſius, *grandia Catonis verba*, quaſi ille de animæ immortalitate multa etiam præclarè tum dixerit, quæ recitarentur à pueris: ſed prior ſententia verior eſt, & doctioribus magis arridet.

46. *Inſano.*] Nec interpretari placet acri, moroſo, & moleſto: multò minùs, ut quidam, valdè ſano; ſed, quaſi malè ſano, qui puero fictè & affectatè recitanti applauderet, & puerilem operam magnâ ambitione laudaret coram parentibus & cognatis, ut eis ſic adulando, majorem quæſtum & mercedem expiſcaretur. Fortè & Juvenalis ait hîc Catonis verba multùm laudanda à Magiſtro, ut puero animos adderet ac ſtimulos: nam, ut ait Ovidius,

Laudata virtus
Creſcit, & immenſum gloria calcar habet.

47. *Quæ pater adductis.*] Declamabant pueri ſextâ quâque die, præſente patre, qui amicos & cognatos in ludum corrogatos adducebat ad audiendum filium. Vide Quintil. Lib 2. c. 7. & Lib. 10. c. 5.

Sudans.] Præ lætitia, & expectatione ſollicitâ eventûs recitationis.

48. *Jure*] Quidam hîc ſeparant ſenſum: alii jungunt vocem hanc cum ſequentibus. Utrovis modo legas, perinde eſt; ſemper enim puerilem ſenſum animadvertes, qui nihil ſibi tanti æſtimandum, imò tam legitimum nihil exiſtimat, quàm pueriles nôſſe ludos ad amuſſim, ludorumque leges..

Quid dexter Senio ferret, ſcire erat in voto.] Præcipua mihi ſummaque erat cura, ſcire quid

quantum demeret Canis jactu-ram creans: Scire erat in voto; damnoſa Canicula quantum

ANNOTATIONES.

noceret, quid prodeſſet in ludo talorum. Libet inveſtigare quis hujus ludi primus auctor. Hîc ſuſtine me tantulùm, bone lector. Quanquam enim prurienti ardenique ſtylo modum ponere ac frænum injicere conſuevi, at jam exultanti per amœnum campum laſcivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod fauſtum felixque ſit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ feſtivâ mappam mittit. Ergo aperto ſtadio liberè decurramus. Tu, lector, interim ſede in ſcammate, ſis etiam Ariſtarchus, ſi lubet: ego ſanè tam fortunatis auſpiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Sereniſſimo. Quis, inquam talorum inventor? id a rogant atque attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti Ægyptiorum Deo: Palamedi Euſtathius atq; Philoſtratus: Lydis Herodotus. Verùm enimverò ipſos auctores adeamus, audiamuſque: neque plus ſatis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adſtipulari ſtatim profiteor) diſertè affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, graſſante annonæ penuriâ, Lydos inveniſſe omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad diſcutiendum nempè famem: ita ut alterâ die toti luſibus occupati, alterâ verò cibum capientes, vitam utcunque ſuſtentârint annis duodeviginti. Sic ille ſcribit Lib. 1. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε ϰ τῶν κύβων, ϰ τῶν ἀςραγάλων, ϰ τῆς σφαίρης, ϰ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν, τούτων γὰρ τῆς ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηιοῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa teſſerarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem ſibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut ſic Latinè reddas textum hunc, maximè verò vocem πεσσῶς de calculis intelligas, non de Talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quàm accuratam interpretationem elaboravit. Quod & ſenſit Henricus Stephanus, ejuſque non hic tantùm, ſed paſſim errores emendavit. Vallam fefellit ut & alios complures, quòd voces iſtæ κύβοι, πεσσοὶ, κυβεία, πεττεία, promiſcuè uſurpantur. Verùm oſcitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter diſtinguit Herodotus, aitque κύβους à Lydis inventos ludoſque omnes, præter πεσσούς. Porrò ne quis hæreat cuiquam eâ de rè ſcrupulus, Heſychius quanquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, & pro quavis alea ſumit; at ubi opus eſt, & res exigit, latum inter ea diſcrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναῤῥίπτουσι; ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam neſcit *alos ac teſſeras jactari, calculos promoveri* dumtaxat? Adde Euſtath. in Od. 1. ita ſcribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο. ϰ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθουν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο, ϰ διὰ τὰς πέντε ταύτας ϰ πεντεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulò pòſt: τοὺς δὴ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαςος τῶν πεττευόντων ἔχῃ τὰς καθ' ἑαυτόν. Ergo certum eſt πεσσοὺς eſſe calculus non verò Talos accuratè loquentibus. At, ut dixi, non raró ſine diſcrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, oſtendo Palamedem non inveniſſe talos, ut volunt aliqui? ſed calculos. Nam etſi Euſtath. ad Iliad. β. Παλαμήδους ἐπινοησαμένου κυβείαν ϰ πεττείαν εἰς παραμύθιον λιμοῦ, promiſcuè, ut vides, ſcribat: at Philoſtratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν, ſimpliciter ait. Similiter cùm Plato in Phædro ſub finem, ita ſcribit: ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν .... αὐτῷ δ' ὄνομα Θεύθ'. τοῦτο δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε ϰ λογισμὸν εὑρεῖν, ϰ γεωμετρίαν, ϰ ἀςρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας ϰ κυβείας, ϰ δὲ γράμματα: tum, inquam, contendo: aut te calculis rem eſſe, aut de alea ſine diſcrimine: aut ſaltem Theut, in Ægypto invexiſſe id quod in Lydia Lydi, vel ſimile quiddam. Nam & literas & varias illas artes ac diſciplinas quæ ab eo inventæ ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti nôrunt.

49. *Damnoſa Canicula quantum raderet.*] Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porrò qualiter omninò exerceretur ludus ille talorum, haud conſtat. Sunt qui teſſeris tribuant quod talorum eſt, & contrà: in his tamen conſentire omnes videntur: luſitatum olim quatuor Talis, teſſeris verò tribus: teſſeras latera ſex habuiſſe ſeu punctis ſeu figuris notata; talos verò quatuor tantùm habuiſſe facies, quarum una exhibebat unitatem, ſive unum punctum; oppoſita verò, *ſenionem*, ſive puncta ſex: alia facies oſtendebat terna-

Raderet;

Raderet: angustæ collo non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ.

non decipi faucibus arctæ orcæ: neve aliquis peritior esset circum[illegible]*e trochum scuticâ. Tibi* verò [illegible] *incognitum* est *discernere* [illegible]*s corruptos; &* scis ea *quæ P*[illegible] *eruditum ambulacrum Medis braccas habentibus insignitum; &* ea *quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassâ.*

ANNOTATIONES.

rium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat præterea minimum jactum in Talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem*: at contrà, summum, *Venerem*, appellatum fuisse: at compertum minimè est quid esset *Venus*: nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, & fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cùm Tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempè 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur *Senio*, Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii verò senarium. Porrò, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* prnderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc nonnemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos qui Venerem jecerat aut Senionem.* Undè concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum*. Quod etiam de *Cane*, addit Persius, *raderet*, aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat, Vide Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb. Adversar. Lib. 5. cap. 6. Lib. 27. cap. 3. &c. Item quæ Lib. Fromondus curiosè pariter & doctè scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsaris, n. 134.

50. *Angustæ collo non fallier orcæ.*] Aliud lusionis puerilis genus; quanquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quòd è fritillo Tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur.
Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est: studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licèt ostio. Vide Erasmum.

Orcæ.] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.
Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51. *Buxum.*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgil. Æneid. 7. & vocat *volubile buxum*.

52. *Haud tibi inexpertum,* &c.] Tu verò imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53. *Braccatis.*] Per braccas certè peregrinam vestem potiùs & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quàm proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ πωδήρες apud Medos, & ἀναξυρίδ☉.

Illita Medis porticus.] Illa Porticus Athenis erat, & ϛοὰ dicebatur: undè & Stoïci vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. Lib. 35. cap. 9. Diodor. Lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis.] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versûs Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54. *Detonsa juventus.*] Quippe Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet:

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt vel *intonsa*, vel *indetonsa*; & notari volunt incuriam & negligentiam habitûs externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est; hîc de Stoïcis: alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55. *Siliquis & grandi pasta polentâ.*] Victui modico & philosophico, seu facilè paribili assueta. *Siliqua* propriè est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi*

Et litera quæ dividit ramos Samios, oſtendit tibi viam arduam dextro calle. Etiam n dormis? Et caput ſolut junctu-ris laxatis oſcitando nalat heſternam crapulam, *genis undequaque diſſolutis. Eſtne quiddam ad quod properas, & in quod tendis arcum? Utrum temerè ſectaris corvos, &* per *lapides, &* per *cœnum, non curans quò greſſus incidat, & in diem victitas. Cernas* quoſdam *petentes helleborum inutiliter, quando pellis jam malè affecta intumeſcet. Ite obviàm ægritudini imminenti. Et quid neceſſè* eſt *polliceri Cratero ingentes* auri *acervos? O infortunati, diſcite, & intelligite rerum origines,*

Et tibi quæ Samios diduxit litera ramos,
Surgentem dextro monſtravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage ſolutâ
Oſcitat heſternum, diſſutis undique malis.
Eſt aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum?
An paſſim ſequeris corvos, teſtâve, lutove,
Securus quò pes ferat, atque extempore vivis.
Helleborum fruſtrà, cùm jam cutis ægra tumebit,
Poſcentes videas. Venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes?
Diſcite, ô miſeri, & cauſas cognoſcite rerum,

ANNOTATIONES.

poleutâ, virum notat robuſtum, fortique ſtomacho valentem, qui multum panis devoret ſolummodò, nullas autem carnes: quibus etiam veſci nefas eſſe credebant Pythagorici.

Polentâ.] Peculiarem Græcis fuiſſe cibum dicunt nonulli: Alii negant, & poni aiunt pro quolibet pane ſecundario, & pro pulte etiam. De *polenta* fusè Plinius Lib. 18. cap. 7. Item Lib. 22. cap. 25.

56. *Et tibi quæ Samios.*] Pythagoræ etiam documenta delibâſti.

Samios.] Quia inventor illius rei Pythagoras oriundus erat è Samo, Inſula maris Ægei, ex adverſo urbis Epheſi.

Litera.] Nempè Y, per cujus dextrum cornu anguſtum virtutis arduum iter; per ſiniſtrum latius, vitiorum facilem viam Pythagoras deſignabat. Vide Laërtium.

Martial. Epigramm. de litera Y.

Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni
Humanæ vitæ ſpeciem præferre videtur, &c.

Hujus literæ formam dicitur Palamedes è gruum volatu finxiſſe. Philoſtrat. Lib. 4.

58. *Stertis adhuc.*] Tu ſcilicet tam benè educatus, ita molliter & ſegniter vivis, ut etiam nunc dormitias?

60. *Eſt aliquid quò tendis?*] An aliquem habes tibi propoſitum finem? Quod Philoſophiæ præcipuum eſt præceptum, finem nempè nôſſe, & ad eum omnia dirigere: undè hunc vitiorum ſuorum fontem aperit magiſter diſcipulo, quòd finem ſibi nullum proponat.

61. *An paſſim ſequeris corvos.*] An temerè agis, & vagabundus erras more puerorum?

Teſtâve lutove.] Vel ſequeris diſcurrendo per teſtas & lutum, & invia aſperaque loca quælibet: vel petis teſtâ & luto & ſimilibus, potiùs eſſent ſagittis petendi, ut inanis non eſſet labor.

62. *Atque ex tempore vivis.*] Sine ulla cura & ſollicitudine futuri, quod proprium eſt ſtupidorum, aut etiam brutorum.

63. *Helleborum fruſtrà*, &c.] Pharmaca noxios humores purgantia. Lege Plin. cap. 5. Lib. 25. Gell. cap. 15. Lib. 17.

Cutis ægra tumebit.] Per hydropiſim.

64. *Venienti occurrite morbo.*] O juvenes, citò incumbite ſtudio ſapientiæ & virtutis, quæ animi ſanitas eſt, maturè obſiſtite vitiis, quæ animi ſunt morbi. Nam ſicut fruſtrà ad remedia & ad medicum curritur, cùm jam morbus invaluit: ita planè, ſi pravos habitus naſci in vobis, creſcere, & confirmari ſinitis; incaſsùm poſteà ad virtutem redire nitemini, fruſtrà præceptores & magiſtros morum ſollicitabitis, ut ab ingruenti vitiorum peſte vos liberent.

65. *Quid opus.*] Cùm præcaveri queat morbus, cur eum expectatis, ut tum opem Medicorum imploretis ſerò, & ſummâ pecuniæ ingenti exoretis, quando ægritudinem aut depellere omninò non liceat, aut non niſi magnis ſumptibus.

Cratero.] Is fuit inſignis Medicus tempore Auguſti.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Craterum dixiſſe putato.

66. *Diſcite, ô miſeri.*] Ita legunt Caſaubonus & alii doctiſſimi. *Miſeri* ait, quia ſecundùm Stoicos ſolus ſapiens eſt beatus, reliqui

Quid ſumus, & quidnam victuri gignimur: ordo
Quis datus; aut metæ quàm mollis flexus, & undæ:
Quis modus argento: quid fas optare: quid aſper
Utile nummus habet: patriæ, chariſque propinquis
Quantum elargiri deceat: quem te Deus eſſe
Juſſit, & humanâ quâ parte locatus es in re.
Diſce, nec invideas, quòd multa fidelia putet

quidnam ſumus, & ad quam vitam naſcimur: quæ ratio vivendi *præſcripta; vel quàm facilis deflexio termini, & aquæ: quis finis pecuniæ* acquirendæ: *quid licet expetere: quidnam rudis nummus continet fructuoſum: quantum tribuere conveniat patriæ, & dilectis conſanguineis: qualem te Deus eſſe voluit, & quo gradu poſitus es in ſocietate hominum. Ediſce* hæc, *nec invidus ſis: quia multiplex vas fœtet*

ANNOTATIONES.

omnes miſeri ſunt. D. Aug. de Civ. Dei Lib. 2. cap. 6. affert integrum hunc locum, qui certè continet velut Enchiridion Philoſophiæ Moralis Alii legunt, *diſciteque, ô miſeri,* &c.

Cauſas cognoſcite rerum.] Virgilius Georgic. 2.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas:

Scilicet cauſas phyſicas quidem, ſed imprimis finalem, hoc eſt, Philoſophiam Naturalem & Moralem.

67. *Quid ſumus.*] Primum & præcipuum Ethicæ præceptum eſt, γνῶθι σεαυτόν. Juvenal. Satir. 11. v. 27. Conſidera igitur quæ ſit hominis natura, quàm fragilis & caduca ſecundùm corpus; at quàm nobilis, ſi animum ſpectes. Homo divinæ naturæ particula, ex Epicteto, Deum intra ſe circumfert, &c. Non debet igitur ſui oblitus aut arrogantiâ extolli, aut in ſordidas cupiditates defluere.

Quidnam victuri gignimur.] Id eſt, ad quid naſcimur, ad quid vivere debemus? Numquid ad voluptates, honores, divitias, quibus meliores ſumus? imò, inquit Ariſtoteles, ad intelligendum, & agendum.

Ordo quis datus.] Quæ lex impoſita, quod fatum: Eſt enim tenenda vivendi ratio cœlitùs præſcripta; nemo lædendus, jus ſuum cuique tribuendum, &c. Item animi bona bonis aliis corporis, ac fortunæ; utili & jucundo honeſtum anteponi debent.

68. *Aut metæ quàm mollis flexus.*] Similitudo à Circenſi curſu, in quo evitanda meta, currum circa eam flectendo magnâ arte & molli dexteritate: aitque Perſius tam difficile eſſe vitam hanc moderari citra cujuſquam offenſionem.

Et undæ.] Alia ſimilitudo à Naumachia, in qua ad metam navis celeriter & ſcitè convertenda erat.

Virgil. Æneid. 5.

Hîc viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis, pater: undè reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.

Aſt alii cum veteri Interprete legunt, *undè:* & aliter omninò locum explicant, Primò quidem per mollem flexum intelligunt vitæ brevitatem, atque, ut ait Seneca Epiſt. 99. celeritatem rapidiſſimi temporis, & brevitatem hujus ſpatii per quod citatiſſimi decurrimus. Per metam verò, intelligunt mortem. Deinde quod ait, *unde:* interpretantur cauſas mortis, quæ ſæpè facillimè contingit. Alii rursùs aliter ſentiunt de hoc loco, quem ſatis obſcurum ipſe Caſaubonus fatetur. Cavendum, inquiunt, *undè,* id eſt, quo loco & tempore curſus ad ſapientiam inſtituatur incipiaturque, ut & commodè teneri poſſit, nec ad metam, id eſt, ad finem impingatur. Nihil moror eos qui putant alludi ad certum genus certaminis Græcorum, in quo à carceribus ad metam, & ab hac rursùs ad carceres ſubitò recurrendum erat.

69. *Quis modus argento.*] Ut avaritiæ frænum injiciatur.

Quid fas optare.] Sat. 2. fusè diſputatum eſt de votorum rectitudine.

Quid aſper utile, &c.] Quomodo prudenter exercenda liberalitas. Nummum porrò vocat aſperum, ſeu quia ſignis impreſſis talis eſt, ſeu quia recenter ſignatus & nondum uſu detritus.

70. *Patriæ, chariſque propinquis,* &c.] Singulis enim ſingula perſolvenda ſunt officia ex moderatione rationis.

71. *Quem te Deus eſſe,* &c.] Quâ conditione natus, & quâ ſorte, ut eâ ſis contentus, ejuſque omnia munera impleas.

72. *Quâ parte locatus.*] Theatrum ſcilicet eſt orbis, in quo ſuam quiſque perſonam agit, Stoici hominem à Deo in hac vita velut militem in ſtatione poſitum dicebant, à qua diſcedere injuſſu Imperatoris nefas erat: quapropter appoſitè ait, *locatus.*

73. *Diſce.*] Nempè hæc ſapientiæ documente ediſce, & tene diligenter, quibus felicitatem nanciſcaris: avaritiam verò aliaque vitia contemne.

Quòd multa fidelia putet.] Id eſt, quòd tot munera dentur Patronis, Juriſconſultis Ro-

In

in quorumdam *penuario abundanti, propugnatis Umbris divitibus: & quòd piper & petasones, munera Marsi clientis, sint illic; & quia prior mæna non adhuc consumpta sit in vase. Illic quidam de stirpe hirsuta Centurionum respondebit: sufficit mihi mea sapientia; nec ego laboro esse* idem *quod fuerunt Arcesilas, & Solones calamitosi cervice incurvâ, & habentes oculos humi defixos, quando apud se intra dentes versant susurros & taciturnitatem rabidam, & expendunt voces labiis protensis,*

In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris:
Et piper & pernæ, Marsi monumunta clientis?
Mænaque quòd primâ nondum defecerit orcâ.
Hîc aliquis de gente hircosa Centurionum
Dicat: quod sapio satis est mihi; non ego curo
Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones,
Obstipo capite, & figentes lumine terram,
Murmura cùm secum & rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello,

ANNOTATIONES.

manis, & causarum actoribus, & præ copia putrescant. *Fidelia*, propriè vas vinarium: undè cum Casaubono de lagenis vini dono missis interpretamur.

74. *Defensis pinguibus Umbris.*] Quæ præmia sunt & merces actæ feliciter causæ. *Pinguibus*, quia solum erat fertile quod colebant, & ipsi opulenti erant. Umbri vetustissimi Italiæ populi. Plin. Lib. 3. cap. 14. hodie Ducatu Spoletano continentur.

75. *Marsi monumenta clientis.*] Id est, munera ad Patronum missa à cliente ad excitandam identidem sui memoriam. Porrò *Marsi* Apuliæ populi fuerunt. Plin. Lib. 3. cap. 11. & alibi. In eorum regiones & silvis apri erant complures; hinc pernas ab eis dono mitti Patronis suis, ait Persius.

76. *Mæna.*] Vox Græca est, quâ significatur marinus piscis exiguus, qui Latinè dicitur halec. Ponitur hîc pro quolibet pisce.

Quòd primâ nondum defecerit.] Quòd nova munera succedant, antequam priora defecerint.

Orcâ.] Vas angusto collo, in quo reponi mustum solebat. Sumitur & pro quolibet alio vase, eo maximè, in quo salsamenta & pisces saliti servabantur. Græcis ὄρχη. Quapropter & Latinè scriptum olim, *orcha*, nonnulli affirmant.

77. *Hîc aliquis, &c.*] Prolepsis, quâ Persius exprimit egregiè pravam opinionem, & frequentes sermones Romanorum quorundam studia sapientiæ aspernantium, quos deinde refutat.

Hircosa.] Legunt alii *hirtosa*, pro hirta, vel hirsuta, ut sic designentur robusti viri toto corpore hirsuti & pilosi. At nihilominùs indicantur per vocem, *hircosa*: quippe qui multùm laborant, & raró vestes deponunt, ii velut hircus olent, præsertim sub alis, item barbati sunt: quæ omnia militiam profitentibus sæpè contingunt. Ita graviores Interpretes legunt & explicant.

78. *Quod sapio satis est, &c.*] Amo Romanorum vivendi morem, huncque peregrinæ sapientiæ præfero.

Non ego curo esse.] Nolim ego tantum sæpere, & me fatigare in investiganda sapientia, ut Græci: nolim Academiam instaurare, ut Arcesilas; nec civitatem legibus munire & constituere, ut Solon.

79. *Arcesilas.*] Crantoris discipulus fuisse, & Academiam celebrâsse dicitur, & contra Zenonem, de omnibus dubitandum affirmâsse. Hinc nonnulli Arcesilam hîc præ aliis nominari, & tacitè vellicari aiunt à Persio, qui Stoïcæ erat sectæ addictus. Tull. in Quæst. Acad. *Philosophiæ eversor*, Lactantio, Lib. 3. cap. 5. *Ignorantiæ magister Arcesilas* vocatur; sanè quia nihil omninò sciri affirmabat.

Ærumnosique Solones.] Sapientes vocat ærumnosos, quia non nisi per multos labores acquiritur sapientia. Porrò Solon unus erat è septem Græciæ sapientibus, & Atheniensium legislator, de quo fusè Plutarchus, Laërtius, & alii.

80. *Obstipo capite, & figentes lumine terram.*] Hæc signa sunt hominis cogitabundi, & profundâ quâdam meditatione defixi.

Figentes lumine terram.] Hypallage, pro, defigentes terræ lumina. Quod facere à Pædagogis jubebantur, ut modestiæ simul & meditationi assuescerent studiosi juvenes.

81. *Rabiosa silentia rodunt.*] Fortasse quia rabidi canes non latrant: vel potiùs quia, ut habet Quintilianus, Lib. 10. cap. 3. illi qui attente quid iam cogitant, sæpè etiam secum obmurmurando cogitationem agitant. Undè si quis de plebe eos tum contempletur, furiosos veluti existimet.

82. *Atque exporrecto trutinantur, &c.*] Fit scilicet murmur motitatione labiorum, ut videantur verba singula pensitari.

Ægroti veteris meditantes ſomnia: gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reverti.
Hoc eſt quod palles? Cur quis non prandeat, hoc eſt?
His populus ridet: multùmque toroſa juventus
Ingeminat tremulos naſo criſpante cachinnos.
Inſpice, neſcio quid trepidat mihi pectus, & ægris
Faucibus exſuperat gravis halitus: inſpice ſodes;
Qui dicit medico, juſſus requieſcere, poſtquam

revolventes inſomnia ægri antiqui: v. g. nihil generari ex nihilo: nihil poſſe redire in nihilum. An illud eſt quo pallorem contrahis? An illud eſt, propter quod aliquis non prandeat? At hæc plebs in cachinnos ſolvitur: & juvenes nimis delicati multiplicant riſus trementes naribus rugatis. Qui ait Medico; intuere, conſidera, quæſo: neſcio cur palpitat mihi cor, & ſpiratio graveolens è gutture malè affecto exit abundanter: is *monitus ceſſare à labore, poſtquam*

ANNOTATIONES.

83. *Ægroti veteris meditantes ſomnia.*] Sic per contemptum vocat placita philoſophica. Lactantius ex vetere Poëta ſic habet: *Quid ægrotus unquam ſomniavit, quod Philoſophorum aliquis non dixerit?*

Gigni de nihilo nihil, &c.] Chriſtianâ fide conſtat Deum Opt. Max. de nihilo omnia creâſſe, at communis opinio fuit veterum Philoſophorum, ex nihilo nihil fieri; & non poſſe id quod eſt in nihilum abire.

Lucretius Lib. 1.

Nil igitur fieri de nibilo poſſe putandum eſt,
Semine quando opus eſt rebus, &c.

85. *Hoc eſt quod palles?*] Scilicet pallorem contrahis, & te diſcrucias propter ejuſmodi nugas & deliria? Te, inquam, inediâ conficis, ut Democriti, Epicuri, Diogenis, de principiis rerum, vanas diſceptationes & controverſias integres? O te inſanum! inquit ille Centurio hircoſus.

Cur quis non prandeat.] Adeòque ſemel in die cibum capiat. Tull. Quæſt. Tuſcul. 5. *Mente rectè uti non poſſumus multo cibo & potione completi.* Hinc ſtudioſi illi veteres ſobrietate acuebant ingenium, ut ad meditationes Philoſophicas aptiores eſſent.

Horat. Lib. 2. Serm. Sat. 3.

Poſtqaam eſt impranſi correptus voce magiſtri.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 21. Cœl. Rhodig. Lib. 27. cap. 24.

86. *His populus ridet.*] Alii legunt, *hos,* id eſt, Philoſophos. Alii, *hoc:* Alii & melius, legunt ex antiquo Codice, & retinent *his.* Senſus eſt: his conviciis in Philoſophos jactatis ab hircoſo Centurione aſſentitur & arridet populus, ſuos etiam cachinnos adjungit; gaudetque juventus militiæ dedita, ſcientiarum aſpernatrix, ſapientes ita ludibrio haberi, undè & ingeminat ſubſannationem.

Toroſa.] Torus idem eſt quod caro muſculoſa, hinc toroſus ſignificat robuſtum & corpulentum,

88. *Inſpice, neſcio quid,* &c.] Jam Perſius riſores illos inſipientes confutat. Eſt enim reſponſio Philoſophi ad Centurionem, ex ſimilitudine, cujus protaſim ponit quidem Perſius, apodoſim minimè: hanc tu, lector, ſupple, aut ſic habe: ægrotus præcepta Medicorum non obſervans brevi perit: ſic etiam quiſquis Philoſophos animi Medicos audire non vult, corruptis ac perditis moribus, ſeipſum perdit.

Inſpice.] Verba ſunt ægroti ad Medicum.

Neſcio quid trepidat, &c.] Æger ille velut leviorem ægritudinem narrat, quæ tamen ſunt gravioris morbi ſymptomata: nempè cordis palpitationem, ægram reſpirationem, & halitum graveolentem.

Ægris faucibus.] Non aliter ægræ fauces, quàm ob reſpirandi difficultatem, quicquid nonnulli ſentiant.

89. *Exſuperat.*] Apud veteres Codices legitur, *exuberat,* ſed vetat metri ratio; ſiquidem in *uber,* longa eſt prima ſyllaba. Quidam legunt *exſudat*; Marcilius vult, *expirat.* Alii *exſuperat,* id eſt, abundanter exit. Hanc lectionem tuetur Caſaubonus, eò quòd è ventriculo ructus ſurſùm aſcendunt.

Gravis halitus.] Teter eſt & malè olens eorum halitus, qui ſtomachi cruditate laborant.

90. *Qui dicit Medico.*] Ægrotus qui Medicum acceſſiverat, eique dixerat, inſpice, inſpice; inquam, cur malè habeo; accipit mandatum requieſcendi, & è cibo temperandi.

Juſſus requieſcere.] Nam ut habet Cornelius Celſus Lib. 3. cap. 2. inter initia morbi, omnium optima quies & abſtinentia.

Poſtquam tertia compoſitas, &c.] Juſſus fuerat ille æger in tertium diem temperare ſibi, metu tertianæ febris: at ubi primùm dies tertius illuxit, & pulſum vidit æqualibem eſſe & moderatum, tum ſine ullo metu quartanæ imminentis, intemperantiam priorem repetit, & in gravius periculum vitæ relabitur.

Tertia

Tertia compoſitas vidit nox currere venas,
De majore domo, modicè ſitiente lagenâ,
Lenia loturo ſibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. Nihil eſt. Videas tamen iſtud,
Quicquid id eſt: ſurgit tacitè tibi lutea pellis.
At tu deteriùs palles: ne ſis mihi tutor:
Jampridem hunc ſepelî: tu reſtas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur,

aſpexit venas pacatiores ire per *tres noctes*, jam *balneum ingreſſero ſibi petit* vina *mitia* è *Surrento de* viri *potentis ædibus, vaſculo mediocriter capaci. Age*, vir *optime, tu pallidus es. Nihil eſt*, inquit. *Attamen conſidera illud quodcumq; illud eſt:* en *cutis ſubcrocea ſenſim tibi intumeſcit.* Tum ille: *ſed tu pejus palleſcis: ne mihi ſis curator: jamdudum illum terræ mandavi: tu* verò *ſuperſtes es: proſequere, ſilebo. Ille* igitur *cibis ingurgitatus, & pallente alvo balneum ſubit,*

ANNOTATIONES.

91. *Compoſitas vidit nox currere venas.*] Metonymia, id eſt, cùm jam tertiâ nocte vidit venas & arterias pulſare æquabiliter, moderatè, & convenienter, tum vina ſtatim, cibos, balnea cogitat intempeſtivè, ut priùs.

Vidit nox.] Noctu plerumque morbi ingraveſcunt, ſuaque exerunt indicia.

92. *De majore domo.*] Petit ab aliquo potentiori amico.

Modicè ſitiente lagenâ.] Vaſe parvo, nam exquiſitum erat, & parcè dabatur vinum ejuſmodi.

93. *Lenia ſibi Surrentina.*] Vina vetera & matura, convaleſcentibus optima, quippe quæ poſt annum vigeſimum quintum biberentur. Caſaubonus ex Plinio Græciſque Medicis..

Surrentina.] Surrentini colles ſalubris vini feraces, prope Surrentum Campaniæ urbem maritimam. Vide Plin. Lib. 14. cap. 6. & Lib. 23. cap. 1. *Surrentina*, inquit, *vina caput nullo modo tentant; & ſtomachi & inteſtinorum rheumatiſmos cohibent.*

Loturo ſibi.] Duo ſunt ægroti illius peccata contra valetudinis rationem: primum, quòd balneis utatur: alterum, quòd vinum bibat, quaſi ſanus. Erat mos Antiquis, veſperi exercere ſe, inde lavare, poſteà cœnare. Ille intempeſtivè, intemperanter, præpoſterè omnia. Sueton. in Auguſto, cap. 82. *Tantam*, inquit, *infirmitatem magnâ curâ tuebatur, imprimis lavandi raritate.*

94. *Heus, bone, tu palles.*] Inquit Medicus reviſens hominem ægrum.

Palles.] Pallor morbi index.

Nihil eſt.] Reſpondet æger, nihil mali ſe habere, adeòque Medici reprehenſionem ſpernit, & injectum ſibi timorem elevat. Qui in gravi morbo dolorem non ſentit; in illo ſpes ſanitatis aut exigua aut nulla. Hippocrates.

Videas tamen, &c.] Inſtat peritus Medicus, ſcilicet nihil times, cùm jam hydropiſis indicia habeas omnia: & corpus intumeſcit, & pellis flaveſcit.

95. *Surgit lutea pellis.*] Quod aquam intercutem deſignat. Galenus, Ægineta, Lib. 3. Celſus, Lib. 3. & alii.

96. *At tu deteriùs palles.*] Probra jam evomit in Medicum æger ſtomachatus. I, cura teipſum, inquit, pejùs ægrotantem. Ego ſanior te ſum, & voluptatibus abſtinere nolo. *Pallere* autem Medicus videtur ægro, vel quia veternoſo, vel ut arquato morbo laboranti. Apud Nonium Marcellum, *Varro Eumenidibus*; *ut arquatis & lutea quæ non ſunt, & quæ ſunt, lutea videntur: ſic inſanis ſani & furioſi videntur eſſe inſani.*

Ne ſis mihi tutor.] Jam pupillus non ſum, juris mei ſum, diſciplinâ tuâ non egeo. Apage ſeverum & moleſtum monitorem.

97. *Jampridem hunc ſepelî.*] Tutorem olim habui ſimilem tui, durum caſtigatorem, ſed hunc jampridem mortuum gaudeo. Hæc verba quidam attribuunt Medico, quaſi dicat, alius ægrotus eo morbo, quo tu laboras, jam periit; vide ne idem tibi contingat. Sed prior ſententia præferenda.

Tu reſtas.] Vivis adhuc, & vivis, ut mihi gravia præcipias; & velut alter tutor mihi leges imponas. Atqui te, tuaque præcepta flocci facio.

Perge, tacebo.] Nihil ampliùs præcipio, inquit Medicus, abſcedo; bibe, lava, genio indulge. Certè brevi ſenties, quanti ſit me non audiviſſe, & venienti noluiſſe morbo occurrere.

98. *Turgidus hic epulis.*] Itaque contempto planè Medici conſilio, ille cibis ſe ingurgitat, & ſatur balnea intrat: ſed mox ſuæ dat pœnas intemperantiæ.

Gutture

Gutture ſulfureas lentè exhalente Mephites.
Sed tremor inter vina ſubit, calidumque triental
Excutit è manibus: dentes crepuere retecti:
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.
Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto

faucibus paulatim emittentibus graveolentiam ſulphuream. At inter pocula trepidatio eum invadit, & extorquet è manibus fervidum calicem capaciſſimum : *dentes nudati ſonuere : tum lauta obſonia excidunt è labiis ſolutis. Inde buccina, faces : & ille felix denique collocatus*

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 1.
Pœna tamen præſens, cùm tu deponis amictus,
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus.

Albo ventre.] Corpore pallido, ſeu ob hydropiſim ; ſeu ob intemperantiam & voluptates. Seneca de brevitate vitæ, *quàm multi continuis voluptatibus pallent !*
Horat. Lib. 2. Sat. 2.
Pinguem vitiis albumque.

Lavatur.] Quod ægro periculoſum, hydropico verò noxium. Cornel. Celſ. Lib. 3. cap. 21. Plin. Lib. 1. Epiſt. 8. At is qui etiam ſatur lavat, quanto majus periculum ſubit ! Artemidorus Lib. 1. cap. 56. Οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐσθίουσιν εἰ μὴ λούσονται, οἱ δὲ καὶ ἐμφαγόντες. Non deſunt qui arbitrentur, ægrum illum lavare, accelerandæ coctionis causâ, ut ad repotia ſedeat.

99. *Gutture ſulfureas lentè exhalante Mephites.*] Seneca Epiſt. 95. *Quàm fœdi atque peſtilentes ructus ſunt exhalantibus crapulam veterem ! Scias putreſcere ſumpta non concoqui.*

Lentè.] Ægrè, longis & lentis reſpirationibus.

Sulfureas Mephites.] *Mephitis,* Servio in ſeptimum Æneidos, eſt Dea fœtoris. Propriè eſt putor ſulfureus è locis ſulfuratis, vel ex aquis corruptis aſcendens. Hîc ponitur pro halitu ægri graveolente & quaſi ſulfureo, proveniente è cacochymia & ſtomachi cruditate.

100. *Sed tremor,* &c.] Aut ex febris horrore, aut ex irritatione morbi, tremor : ſeu quòd nimio cibo læduntur nervi. Senec. Natural. Lib. 5. *Quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditate, quàm ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & ſemper quaſi in ebrietate titubatio.*

Inter vina.] Scilicet in ipſis balneis calices exhauriebant veterum aliqui. Senec. Epiſt. 122.

Triental.] Poculum eſt trientis capax. Alii legunt, *Trientem.* Eſtque *triens* vini menſura continens tertiam ſextarii partem, ſive tres heminas. Ita veteres Gloſſæ.

Calidum Triental.] Potione calidâ plenum. Nam in balneis Thermopolium erat. Vitruv. Lib. 5. cap. 10. Plaut. Rudent. Act. 2. Scen. 6. *Ædepol Neptune, es balneator frigidus ! . . . . . . Ne thermopolium quidem ullum ille inſtruit, ita ſalſam præbet potionem & frigidam.* Porrò calidam mixtam vino in deliciis etiam fuiſſe olim, multis probat Juſtus Lipſius Elector. Lib. 1. cap. 4.

101. *Dentes crepuere.*] In febris rigore crepant & ſtrident alliſi dentes.

Retecti.] Retractis ſanè labiis. Hîc unus Caſaubonus contra omnes, explicat, exeſis gingivis. Sed profectò videtur ductus dumtaxat animo pugnandi, & more ſuo impugnandi Marcilium Interpretem aliàs eruditum.

102. *Uncta cadunt laxis labris.*] Quod *laxa* dicit Perſius *labra,* & quod *dentes retectos* mox aiebant, Caſaubonum exp'odit, ut jam dixi. Unum enim ex alio videtur intelligendum. Hippocrat. in Prognoſt. ait ſignum eſſe in ægris mortiferum, quando labra ſoluta habent & pendentia.

Uncta pulmentaria.] Speciem pultis exhibent nimirùm eſculenta varia minutatim conciſa & per vomitum rejecta.

103. *Hinc tuba, candelæ,* &c.] Ut ante morientem pinxit ; ita funus mortui jam deſcribit quanquam ὕστερον πρότερον. Ritus olim obſervari ſolitos, cùm quis moriebatur, ſaltem ſtrictim hîc attexere operæ pretium eſt. 1. Simul atque animam quis efflaverat, conclamabatur, id eſt, tota familia tollebat ejulatum & fletum. 2. Cadaver è cubili in quo jacuerat extructum humi deponebatur. 3. Calidâ ablutum ungebatur. 4. Lecto ferali componebatur ornatum & paratum. 5. Collocabatur in veſtibulo domûs adhibito cuſtode : & per aliquot dies complorabatur. Næniam dicentibus amicis & propinquis. 6. Denique ad tumulum efferebatur, & in ſepulcro condebatur.

Tuba.] Jul. Pollux Lib. 8. cap. 1. ait tubarum ſonitu convocari amicos defuncti,

Com-

thoro eminenti, & perfuſus amomo copioſo profert pedes frigidos verſùs januam. Sed Romani heſternæ diei illum geſtaverunt capite operto. O infœlix, attrecta venas, & appone manum ad thoracem: illic nihil caloris eſt. Tange extremas etiam plantas & manus. Non ſunt frigidæ. Quando caſu apparuerit argentum; ſeu

Compoſitus lecto, craſſoque lutatus amomo
In portam rigidos calces extendit. At illum
Heſterni capite induto ſubiere Quirites.
Tange, miſer, venas, & pone in pectore dextram :
Nîl calet hîc. Summoſq; pedes attinge, manuſq; :
Non frigent. Viſa eſt ſi fortè pecunia; ſive

ANNOTATIONES.

ut videant nullâ eum vi externâ, ſed morte ſua obiiſſe. Servius in Lib. 5. Æneid. v. 138. & alii, tubam adhiberi in funeribus Nobilium & adoleſcentum : tibiam verò in funeribus puerorum & plebeiorum, affirmat, citatque Perſium Servius. Certè legimus in Evangelio Chriſtum Dominum cùm Principis filiam ſuſcitaret, Tibicines excluſiſſe. Matth. cap. 9.

Candelæ.] Funalia, cerei, lumina, quæ ut etiamnùm, ſic & olim adhibebantur tùm collocatis ad limen, tùm elatis ad ſepulcrum, imò, & in ipſis conditoriis, ſeu quòd olim noctu ſepeliebant mortuos primùm : undè mos fluxerit poſteà, etiam interdiu ſepeliendo, lucem accendendi ; ſeu quòd honoris causâ id fieret : lux enim virtutis & gloriæ ſignum eſt & ſymbolum.

Beatulus.] Alii beatum dici affirmant, quòd mortuos antiqui beatos dicerent ; alii, quia pretioſis veſtibus, corollis aliiſque ornamentis mortui integebantur, atque ita compoſiti in atrio exponebantur, & ad fores domûs. At quòd hîc Perſius diminutivo utitur, ironicè loqui ſe oſtendit.

Alto compoſitus lecto.] Nimirùm in ſublimi ac ſplendido lecto & habitu ad limen collocatus.

Alto lecto.] Altus erat lectus, ſeu tomentis & pulvinis exaggeratus.
Martial. Lib. 8. Epigram. 44.
Fartus papyro, tum tibi thorus creſcit.
Seu quia nixus erat eburneo fulcro.
Teſtis Propert. Lib. 2.
Nec mihi tum fulcro ſternatur lectus eburno,
Nec ſit in Attalico mors mea nixa thoro.

104. *Lutatus.*] Pinguibus unguentis ut luto perlitus.

Amomo.] *Amomum* frutex exiguus, exquiſitis ſerviens unguentis, Dioſcorid. Lib. 1. cap. 14. Plin. Lib. 12. cap. 13.

105. *In portam.*] Quia portam Perſius dicit arguunt aliqui extra urbem efferri mortuos, & incaſſum multa hîc congerunt : ſed intelligendus locus de janua domûs ad quam mortuus ille collocatus. Ita Caſaubonus & alii doctiſſimi.

In portam rigidos calces extendit.] Verſis nempè in januam pedibus. Mos erat exponi defunctos & efferri pariter præcedentibus pedibus. Plin. Lib. 7. cap. 8. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos eſt, pedibus efferri.*

106. *Heſterni Quirites*] Servi nuper ab eo libertate donati, & paulò antè ac recenter facti cives Romani.

Subiere.] Aut præceſſere funus, aut portavere. Mos erat ut liberti prodirent pileati antè corpus manumiſſoris. Ita vetus Gloſſa. At obſervare licet cum Caſaubono, cùm plures erant liberti, alios feretrum geſtare, alios ad latus procedere & ambire ſolitos. Certè vox, *ſubire* ; ſignificat hoc magis quàm illud ; imò ſequi potiùs quàm præcedere, ſignificaret, quod eſſet contra inſtitutum.

Capite induto.] Quod ſignum eſt libertatis, Cùm nempè ſervi manumittebantur, in templo Feroniæ libertorum Deæ, raſo capite pileum accipiebant.
Plaut. in Amphitr.
Faciat Jupiter, ut ego hic hodie, raſo capite, calvus capiam pileum.
Vide infra Sat. 5.

107. *Tange, miſer, venas.*] Jam Centurio hircoſus adversùs Philoſophum inſurgit, & dicit quid mihi ægrum & ægritudinem narras, qui benè valeo, nec morbum aut morbi indicia ulla habeo.

Tange venas, & pone in pectore dextram.] Explora pulſum, & cordis motionem.

108. *Nîl calet hîc.*] Immodicus ibi calor nullus eſt, adeòque febri me non laborare fatendum eſt tibi.

Summoſque pedes attinge, manuſque.] Vide etiam naturali ac genuino calore probè inſtructas eſſe corporis extremitates, proindeque me per omnia benè validum.

109. *Viſa eſt,* &c.] Reponit Philoſophus. Scio te valentem ac robuſtum corpore : neque id inificior. At numquid animo perinde vales ? Exploremus. Si vis fateri verum, comperies & frigore & calore nimio te laborare.

Viſa eſt, ſi fortè pecunia.] Objectum movet potentiam, ut aiunt Philoſophi. Periculum igitur faciamus, an non avaritiâ, libidine, mollitie, timore, iracundiâ labores.

Candida vicini ſubriſit molle puella,
Cor tibi ritè ſalit? poſitum eſt algente catino
Durum olus, & populi cribro decuſſa farina:
Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.
Alges, cùm excuſſit membris timor albus ariſtas,
Nunc face ſuppoſitâ ferveſcit ſanguis, & irâ
Scintillant oculi. Diciſque faciſque quod ipſe
Non ſani eſſe hominis, non ſanus juret Oreſtes.

pulcra vicini filia leniter arriſit, an *præcordia benè tibi exultant?* Si fortè *apponitur herba malè cocta* in *lance frigenti, & farina plebeio cribro purgata: exploremus guttur: in ore delicato vulnus fœtidum deliteſcit, quod non conveniat fricare betâ vulgari. Friges, quando pavor pallidus erexit ſpicarum* velut *aculeos* in *artubus tuis. Modò ſanguis ebullit igne adhibito, & oculi* præ *iracundiâ ſcintillas emittunt.* Denique *& loqueris, & agis quod ipſe Oreſtes,* etſi *non compos mentis, jurejurando affirmaret non decere virum mentis compotem.*

ANNOTATIONES.

110. *Subriſit molle.*] Arriſit, reſpexit amatoriè, blandè, laſciviuſculè.
Propertius:
Riſit & arguto quiddam promiſit ocello.

111. *Cor tibi ritè ſalit?*] Duplex cordis motus alter ἀπροαίρετος alter ἐκ προαιρέσεως: prior valetudinis dat indicium, poſterior affectus & voluntatis. Hinc periti Medici non morbus ſolùm corporis, ſed & perturbationes animi è cordis motu divinant, Caſaubon. Nota omnibus hiſtoria de Antiocho Seleuci filio, quem Stratonices amore languidum intellexit, attrectando brachium, Eraſiſtratus Medicus. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 7. & alii. Senſus eſt: cùm pecuniæ lucrandæ, aut explendæ libidinis offertur occaſio, ſtatim inhias & inardeſcis, ſed an ritè, & ex ratione? Adeòque jam avarus es, & libidinoſus, qui cupiditates frœnare ac moderari neſcis.

Poſitum eſt algente catino.] Quod ſi vilior quis cibus & malè conditus tibi apponatur.

Algente catino.] Cibis admodùm calidis delectatos veteres obſervat Caſaubonus: quare non mirum ſi algentes & frigidi faſtidium ac nauſeam creent delicatulo.

112. *Durum olus.*] Infrà Sat. 6. v. 69.
Mihi feſtâ luce coquatur.
Urtica.

Populi cribro.] Vulgari, rariori, ſetaceo, quo farina non omninò furfure ſuccreta panem facit ſecundarium, quo plebeii veſcuntur: non autem ſubtili, ſericeo, pollinario, quo panis fit delicatior & ſiligineus.

113. *Tentemus fauces.*] Experiamur an his contentus fueris.

Tenero latet ulcus in ore.] En exulcerari palatum iſtis dices.

Ulcus putre.] Vel, apoſtema cauſaberis quod duriori cibo non ſit exaſperandum, vel, mollitiem tuam prodes ſanè pudendam; & guloſum te oſtendes.

114. *Betâ.*] Herba nullius ſaporis & pretii quam *fabrorum prandium* vocat Martialis, Lib. 13. Epigram. 13.

115. *Alges.*] Præ timore, calore omni ſeſe ad intimum cor recipiente; totus frigeſcis, & palles, quanquàm paulò antè dixeras, *non frigent.*

Excuſſit timor albus ariſtas.] Erigit tibi pilos, ac velut ſpicas; rigidos facit timor frigidus: quia frigus conſtipat & ſtringit poros, pori verò conſtipati conſtringunt capillos. Ariſtot. probl. ſect. 8. q. 18.

Albus.] Quia recedente calore, vultus pallet & albeſcit in iis qui timent.

116. *Nunc face ſuppoſitâ.*] Alias, datâ occaſione, velut ſuppoſitâ face, irâ inflammaris: & dixeras, *Nil calet hîc.* Et quidem hâc ipſâ meâ reprehenſione excitatus jam excandeſcis, & ardes adversùm me, cujuſlibet offenſionis impatiens.

Ferveſcit ſanguis.] Eſt ira ſanguinis ebullitio circa cor.

117. *Scintillant oculi.*] Cic. Verr. 7. *Ardebant oculi, & ex toto corpore crudelitas emicabat.* Arnob. Lib. 1. *Ex illorum luminibus ſcintillæ emicant, flammæ æſtuant, anhelum pectus ſpiritum jacet ex ore,* &c.

Diciſque faciſque, &c.] Ergo te noſce tandem, ſique te hactenùs ignoràſti, contemplare te in ſpeculo velut quadruplici, in quo te ad vivum depinxi. Vide te in prima facie præter & ultra modum exilientem ſpe lucri & luxuriæ: in ſecunda, cujuſlibet incommodi impatientem, & lautioris victûs nimiùm appetentem: in tertia, laxum, ſolutum, timidum atque hydropico ejùs pallentem: in quarta denique, iracundum uſq; ad furorem, quia te pungi à me & corripi ſentis: & qui modò aqueus eras, jam igneum; & febricitante periculoſiùs ardentem. Quòd ſi renuis ſanari, ut æger ſupradictus, & me animi Medicum repellis, dicam ego tibi, *perge,* peri; *tacebo, diſcedo.* Suprà, verſu 97.

118. *Oreſtes.*] Agamemnonis & Clitemneſtræ filius ob interfectam matrem Furiis agitatus, de quo Euripid. & alii.

2 SATIRA

SATIRA IV.

INTERPRETATIO.
ERGONE *res populi administras? (Existima ista* tibi *loqui præceptorem barbatum, quem interficit sævus haustus cicutæ.) Ecquâ re nixus? Responde illud, ô pupille magni Periclis;*

REM populi tractas? (Barbatum hæc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.)
Quo fretus? Dic hoc, magni pupille Pericli'.

ANNOTATIONES.

1. *Rem populi tractas.*] Jam Satirâ secundâ Persius imitatus erat Platonem in Dialogo cui titulus, *Alcibiades Secundus.* In hac verò Satira quarta rursùs ejusdem Alcibiadem Primum imitatur, indeque materiam omnem ac Personas assumit, ut Neroni, quem insectatur, lateat. Hîc itaque per Alcibiadem Nero intelligendus, per Socratem Persius, qui juvenum Rempublicam malè capessentium redarguit imperitiam ac temeritatem.

Barbatum Magistrum.] Socratem nimirùm, ut probant adjuncta. *Barbatum* vocat; vel quia barbam alebat, quemadmodùm & alii iis temporibus Philosophi: vel, eò quòd, ut testatur Tullius 4. de Finibus, apud Romanos antiqui Sapientes honoris causâ *barbati* vocabantur. Et Plin. in Epistol. *Barba*, inquit, *sylvosa, & pulcrè alita, quamvis res ipsa sit exterior & fortuita, inter hominis eruditi insignia recensetur.* Athenæus Lib. 13. ait Alexandri tantùm sæculo barbam radendi invectum morem, ac derasam barbam flagitiosi hominis notam extitisse.

Magistrum.] Seu quia fuit Socrates Pædagogus Alcibiadis: sive quòd, ut habet Cicero 2. de Finibus n. 1. *Socrates Philosophiæ parens jure dici potest.* 2. de Natura Deorum, n. 167. *Princeps est Philosophorum.* Tusculan. Quæstion. 3. num. 8. *A Socrate omnis quæ est de vita & de moribus Philosophia manavit.* Tuscul. 5. num. 10. *Primus ille Philosophiam devocavit è Cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos introduxit: & coëgit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.*

2. *Sorbitio cicutæ.*] Plin. Lib. 14. cap. 5. *Sicut*, inquit, *cicuta homini venenum est, sic sicutæ vinum.* Et Lib. 25. capite ultimo. *Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa*, &c. Hujus succum lethalem ab ingratis civibus jussum Socratem ebibisse, testis est Plato cum cæteris.

Tollit quem dira?] Socrati nempè oraculo Apollinis sapientissimo hominum judicato plures invidebant. Ejus autem reprehensionum quidam impatientes, fraude circumvento, quasi adversùs religionem Deorum nova molienti perniciem machinati sunt. Testes sunt Apuleius Lib. 10. de Asino aureo; Plato in Socratis Apologia. Lactantius, Lib. 5. cap. 15. Sanctus Augustinus, Lib. 8. de Civitate Dei, cap. 3. *Socrates*, inquit, *concitatis inimicitiis calumniosâ criminatione damnatus morte mulctatus est. Sed eum posteà illa ipsa quæ publicè damnaverat Atheniensium civitas publicè luxit: in duos ejus accusatores usque adeò populi indignatione conversâ, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interiret; exilio autem voluntario atque perpetuo pœnam similem alter evaderet. Tam præclarâ igitur vitæ mortisque famâ Socrates reliquit plurimos suæ Philosophiæ Sectatores.* Athenæus Lib. 13. ad finem, paulò diversam affert causam mortis Socratis; nempè ob frequentes ejus in disceptando ambitiones, rixas, & importunas reprehensiones, & cùm apud Judices forte datos, furacissimos homines, de justo disseruisset.

3. *Quo fretus?*] Quâ peritiâ, quo rerum usu, quibus virtutibus polles, ut Imperium regere aggrediaris?

Pupille Pericli'] O Alcibiades, qui gloriaris tutelâ & disciplinâ Periclis propinqui tui, cui fuisti traditus à Clinia patre adhuc pupillus. De hoc fusè Plutarch. in ejus vita. Hæc optimè etiam contorta in Neronem, quem *Popæa incusans per facetias, pupillum vocabat jussis alienis obnoxium, non modò Imperii sed & libertatis indigentem:* ut cui dominaretur Agrippina mater, tutores autem essent Burrhus & Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 14. in ipso Libri principio.

Magni Pericli'.] *Pericli'*, pro *Periclis* Fuit Pericles Orator, Philosophus, & Imperator

Scilicet

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit. Dicenda tacendaque calles.
Ergo ubi commotâ fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Majeſtate manûs. Quid deinde loquere? Quirites,

quaſi verò ingenium & præcox rerum ſolertia ante barbam contingant. Noſti quæ dici & quæ taceri oporteat. Igitur cùm plebs ardet excitatâ bili, mens ſtatuit imponere ſilentium cœtui ferventi per auctoritatem dextræ. Quid poſteà dicis? O *Romani,*

ANNOTATIONES.

Egregius, Athenienſium Rempublicam annos quadraginta feliciter adminiſtravit. Plutarchus, Prob. Cic. in Bruto. Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 9. Juſtinus, Lib. 3. Non nemo argutias quærit in voce *Pericli*, quaſi ponatur pro *periculi*: & alluſum ſit ad id quod Alcibiades comparatus ſit leunculo, quem aut occidere oporteret, aut poſteà tolerare. Sed apage nugas.

4. *Scilicet ingenium.*] Ironicè hæc, & ſequentia.

Ingenium.] Sapientia, judicii maturitas: item artes & ſcientiæ. Ita Caſaubonus.

Rerum prudentia.] Experientia, uſus.

Velox.] Præmatura, ante tempus, ante pubertatem; quæ apud Athenienſes ſumebatur (ut aiunt) ab anno ætatis decimo octavo. Philoſtrat.

5. *Ante pilos.*] Adeptus eſt Imperium Nero ante annum ætatis decimum ſeptimum. Sueton. Neron. c. 8. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 13. initio, ubi & notatur quaſi vixdum pueritiam egreſſus.

Dicenda tacendaque calles.] Ergone putas habere te & callere ea, quæ vix diuturno rerum uſu doctus ſenex habet & callet? Certè ut callum in corpore, ita in animo prudentiam non parit niſi longum tempus.
Ovid. Metamorph. 6.

Seris venit uſus ab annis.

Et alibi Neſtor ita loquitur:

Et enim mihi multa vetuſtas
Scire dedit.

6. *Ergo ubi commotâ, &c.*] Quoniam tu tibi tantum arrogas, & omnia te poſſe confidis, periculum faciamus tuæ ſolertiæ.

Commotâ fervet plebecula bile.] In ſeditionem versâ, & turbas miſcente.

7. *Fert animus.*] Audes, & præſtare te poſſe non dubitas, præ magna tui fiducia. Ammianus Lib. 26. ſic habet: *Immaniter ſtrepente exercitu, cùm cieri tumultus violentior appareret, Valentinianus, elatâ proſperè dextrâ, ut Princeps fiduciâ plenus, auſus increpare quoſdam ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſolvebat.*

Calidæ turbæ.] Sævienti, efferveſcenti in iram.

Feciſſe ſilentia.] Virgil. Æneid. 1.

Ac veluti magno in populo cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ...
Tum pietate gravem ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, &c.

At verò quam auctoritatem habebit imberbis adoleſcens ad comprimendum tumultuantium furorem?

8. *Majeſtate manûs.*] Valer. Max. Lib. 2. capite ultimo. *Eſt*, inquit, *illa quaſi privata cenſura, majeſtas clarorum virorum, ſine tribunalium faſtigio, ſine apparitorum miniſterio, potens in ſua amplitudine obtinenda. Grato enim & jucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætextu velata: quam rectè quis dixerit longum & beatum honorem ſine honore.*
Ovid. Metamorphoſ. 1. de Jove.

Qui poſtquam voce, manuque,
Murmura compreſſit, tenuere ſilentia cuncti.

Lucanus Lib. 1. de Julio Cæſare.

Tumultum
Compoſuit vultu, dextrâque ſilentia juſſit.

Act. Apoſt. cap. 13. *Surgens autem Paulus, & manu ſilentium indicens,* &c. Ubi obſervandum cum doctioribus, morem illum fuiſſe pridem indicendi ſilentii, extensâ quidem & porrectâ manu; ſed ita ut inferiores duo digiti, medicus, & auricularis, comprimerentur, erectis & eminentibus tribus aliis, pollice, indice, & medio. Quod ipſum fieri conſuetum ab Epiſcopis olim, alloquentibus populos ac benedicentibus, notat Scaliger in Propertium. Sanctus Hieronymus ad Ruſticum Monachum affert aliam quoque audientiæ faciendæ rationem, nimirùm concrepatione duorum digitorum. *Cùm librorum ſtruem expoſuiſſet*, inquit, *adducto ſupercilio, contractis naribus, ac fronte rugatâ, duobus digitulis concrepabat, hoc ſigno ad audiendum diſcipulos provocans.*

Quid deinde loquere?] Et ſi audientiam tibi feceris Imperatorio nomine ac vultu, & majeſtate manûs, ut tibi largior, jam experiamurquam orationem & quam idoneam pacandæ

illud, opinor, non eſt ſecundùm jus, hoc iniquum eſt. iſtud juſtius. Etenim nôſti penſitare quod æquum eſt in lance duplici trutinæ ambiguæ. Internôſcis jus, quando latet inter prava, aut quando haſta libræ decipit, linguâ incurvâ; & peritus es notare ſcelus atro thetâ. Ergo cur tu pulcher, cute ſupremâ non ceſſas populo blandienti fruſtrà oſtentare caudam, ante

Hoc, puto, non juſtum eſt; illud malè, rectiùs iſtud.
Scis etenim juſtum geminâ ſuſpendere lance
Ancipitis libræ. Rectum diſcernis, ubi inter
Curva ſubit, vel cùm fallit pede regula varo;
Et potis es nigrum vitio præfigere theta.
Quin tu igitur ſummâ necquicquam pelle decorus
Ante diem blando caudam jactare popello

ANNOTATIONES.

ſeditioni ſic habiturus. Nam vir gravis apud Virgilium loco citato 1. Æneid.

Regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quirites.] Abuſivè poſitum videtur pro *Cives*. Fortaſſe etiam hinc innuit à ſe carpi Neronem Populo Romano loquentem.

9. *Hoc, puto, non juſtum eſt.*] Legit Caſaubonus; *putà*, adv. id eſt, ſcilicet: & citat Priſcianum Lib. 15. Sed Priſciani verba parùm juvant eam lectionem. Malim itaque cum aliis, *hoc, puto*, &c. quibus verbis bellè exprimitur puerilis oratio, ut obſervant docti Interpretes, & ſermo hominis rerum & ſcientiarum imperiti. Tantæ certè animi confidentiæ & manûs gravitati ac majeſtati, minimùm reſpondet illud ſubdubitantis & dicere exordientis, *puto*.

Illud malè, rectiùs iſtud.] Quaſi verò ſimplici illâ mali enunciatione, & melioris appellatione & oſtentatione, multitudo rudis & inſuper furore obcæcata moveri & compeſci queat. Ipſe ſapiens vix oſtenſo ſimpliciter bono, ſi præſertim irâ paulò turbatus ſit, perecllerctur. Opus eſt igitur non vulgari arte, facundiâ, peritiâ ad reddendam conturbatis & fervelentibus (ut fecit Menenius ille Agrippa) tranquillam & ſanam mentem, quam æſtus iracundiæ disjecit ac diſſipavit.

10. *Scis etenim*, &c.] Ironicè. Nimirùm Juris ſcientiam calles.

10. *Rectum diſcernis*, &c.] Etiam in dubio & in ambiguo dignoſcis quid præſtet ac præponderet.

Ubi inter curva ſubit.] Si quando vitium finitimæ virtutis ſpeciem arripit, mentitur, & ſe abſcondit, perſpicis illud ac detegis nihilominùs.

12. *Vel cùm fallit pede regula varo.*] Scis etiam legis exceptiones: ſcis quid & quando valeat ἐπιείκεια; nôſti legem mutare & interpretari, mutatis rei adjunctis; & in variis, ut aiunt circumſtantiis, ſcis variare. Sic lex jubens depoſitum reddi, fallit & non ſequenda eſt, ſi homo furore correptus enſem anteà depoſitum repetat.

Pede regula.] *Regula*, haſta libræ eſt, *pes* lingua ſeu examen.

Varo.] Propriè *vari*, dicuntur qui crura intùs curva & contorta habent, aut pedes. Certè bilanx cujus lingua erit curva, fallit penſitantem ac decipit.

13 *Nigrum præfigere theta.*] Id eſt, damnare ſcelus & ſceleratos. Antiqui Judices capitis ſententiam in reum dicebant, ſcribendo in tabellis literam Θ, quæ prima eſt in voce θάνατος mortem ſignificante, & propterea nigra & triſtis dicitur: ſicut è contrà T, abſolutionis nota erat. Apud Romanos autem A, & C, erant in uſu. Hanc condemnationis indicem, *triſtem*; illam abſolutionis *ſalutarem* vocat Tullius pro Milone. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 5. Porrò ſicut in auctorum ſcriptis recenſendis Critici apponebant Literam L, vel X, hoc eſt, laudabile, vel χρήσιμον & χρηστὸν, in locis probatis; ſic ad ea quæ improbabant, adſcribebant θ. Et hunc morem reſpexiſſe hîc Perſium volunt doctiores, inter quos Caſaubonus.

14. *Quin tu igitur.*] Non ironicè ampliùs ſed apertè agit. Si vides & conſtat carere te neceſſariis ad Rempublicam capeſſendam adjumentis, quin relictâ publicæ rei curâ, teipſum curas & ſanas.

Summâ pelle decorus.] Alcibiades quidem formoſus, Nero pulcher, Sueton. cap. 51. Sed quid iſta forma & pulcritudo juvat, ſi introrsùm turpis, dum ſpecioſus pelle decorâ, ut eſt apud Horatium, Lib. 1. Epiſt. 16. quem hîc imitatur Perſius, ut & alibi paſſim.

15. *Ante diem.*] Ante pilos & maturum tempus.

Blando popello.] Qui blandimentis captatur, & rerum externarum ſpecie & pompâ.

Caudam jactare.] Deſine, ô Nero, teipſum oſtentare in veſte triumphali, ad auram popularem captandam. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 13. Metaphora vel à pavonibus, qui caudam rotantes ſe fœminis jactant; vel à canibus domino ſuo, agitatâ caudâ, adulantibus.

Deſinis:

Desinis: Anticyras melior sorbere meraças.
Quæ tibi summa boni est? Unctâ vixisse patellâ.
Semper: & assiduo curata cuticula sole.
Expecta. Haud aliud respondeat hæc anus. I nunc,
Dinomaches ego sum: suffla, sum candidus. Esto,
Dum ne deterius sapiat pannucia Baucis,
Cùm benè discincto cantaverit ocima vernæ.

tempus; aptior ebibere Anticyras meras. Quod tibi fastigium est felicitatis? Nempè *victitare quotidie latâ patinâ: & pellis continuò uncta ad Solem. Sta paulisper. Vetula ista non aliud responsum dederit. Modò abi,* & jacta; *ego sum Dinomaches* filius; *intumesce, &* dic, *formosus sum. Benè est; dummodo Baucis pannis operta non minùs sapiens sit, quando rectè ocimum proclamabit servo dissoluto.*

ANNOTATIONES.

16. *Anticyras.*] Duas Strabo Lib. 9. refert, Horatius in Arte, tres, ubi ait, *Si tribus Anticyris caput insanabile*, &c. Insulæ sunt in sinu Oetæo, seu Maliaco, ad Phthiotidem, seu Thessaliam, in quibus copiosè crescit elleborum, quo hominis insaniam & noxios humores emendari, ingenium acui, testantur Plin. Lib. 25. cap. 5. Gell. Lib. 17. cap. 15. Sueton. Caligul. c. 29. Vide Juvenal. Satir. 13. v. 97.

Melior sorbere.] Phrasis Græca Persio familiaris. Id est, ut potiùs vitia tua purgare, quàm alios regere deberes: Jam enim se prodit improba tua indoles, quanquam occultare niteris.

Meracas.] Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Expulit elleboro morbum bilemque meraco.

17. *Quæ tibi summa boni est?*] Sed ut magis etiam appareat, quàm sis indignus Imperio, dic, quæso: quem tibi fingis ultimum finem? Quod summum hominis bonum tibi videtur?

Unctâ vixisse patellâ.] Lautè scilicet epulari, & exquisitis cibis vesci.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Si benè qui cœnat, benè vivit; lucet, eamus
Quò ducit gula.

11. *Assiduo curata cuticula sole.*] In Sole apricari, cuticulam probè curare atque insolare. Nempè in deliciis habebant veteres hyeme ad ignem, æstate ad Solem, oleo corpus inungere, quo faciliùs illud imbiberet, eoque robustum fieret ac nitidum.

Martial. Lib. 10. Epigramm. 12.

I, precor; & totos avidâ cute combibe Soles.
Quàm formosus eris!

Hoc & superiori loco notata Neronis vita voluptuaria atque intemperans, de qua passim Suetonius.

14. *Expecta.*] Contendit Marcilius legendum; *En specta*, vicinam scilicet anum oleraceam: & vide te non magis quàm illam sapere. Refragantur Casaubonus & alii; & ex communi lectione interpretantur: mane tantulum, & prætereuntem fortè mulierculam olitricem interrogemus, quid optimum in vita judicet. Certè idem, quod tu mox, de fine ultimo & summo bono, respondebit illa.

I, nunc.] Post tale probrum i, perge: ostenta generis nobilitatem & corporis formam, si lubet, dum plus sapientiæ non habebis, ô Princeps, quàm vilis quælibet anus imperita & vesana.

20. *Dinomaches.*] *Dinomache* perillustris fœmina, è qua trahebat originem Alcibiades, & exinde gloriabatur.

Suffla.] Gloriabundus exulta.

Esto.] Sis licèt formosus; quid hoc ad benè imperandum?

21. *Baucis.*] Anus paupercula. Hujus meminit Ovidius Metamorph. 8. Ponitur hîc pro qualibet abjecta & vili muliercula.

22. *Cantaverit ocima vernæ.*] Abstrusa prorsùs sententia, inquit Turnebus Advers. Lib. 15. cap. 3. quam nec planè se posse explicare ait ibid. Interpretantur communiter, anum illam herbas suas altâ voce proclamare venales, ac laudare apud servos emere volentes, ut cariùs vendat; vel quæ cantando etiam vocaverit & allexerit quibus vendat. At Casaubonus paulò subtiliùs hunc locum scrutatur; & explicat de vili mulierculâ, qualis est herbarum venditrix, cum obviis quibuslibet & maximè cum servis petulantibus certante probris & maledictis: ut sit sensus: cùm ad servum dicacem, & ipsa dicax cantaverit & ingesserit *ocima*, id est maledicta. Quippè, ut habet Plin. Lib. 19. cap. 7. *Ocimum cum maledictis ac probris serendum, ut lætiùs proveniat, præcipiebant superstitiosi veteres.* Cum Casaubono idem planè sentit Turnebus Ad-

O quomodo nullus conatur ſeipſum ſubire; *nullus*, inquam: *ſed conſideratur* dumtaxat *pera dorſo antecedenti*. Fortè *interrogaveris*; *an ſcis agros Vectidii? Cujuſnam? Opulentus* quidam *apud Cures colit* tantum agri, *quantum milvus ne circumvolaret: iſtumne dicis? Iſtum*, inquam, qui vivit *infenſis Numinibus, & Genio non propitio:*

Ut nemo in ſeſe tentat deſcendere; nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo!
Quæſieris; nôſtin' Veſtidî prædia? Cujus?
Dives arat Curibus quantum non milvus oberret:
Hunc, ais? Hunc, Diis iratis, Genioque ſiniſtro:

ANNOTATIONES.

verſar. Lib. 30. cap. 8. quicquid garriat Autumus, Interpres, qui certè videtur Turnebum, aut non omninò, aut primo tantùm legiſſe loco, quem etiam perperam citat, in Notis illis ſingularibus, quibus Caſaubonum corrigere pollicetur.

Ocima.] Sunt qui legant, *ocia*; & explicant voluptatem ac libidines, quas apud ſervum vetula oſtentet, ut eum alliciat. Sed apage. *Ocimum*, ſive *Ocymum*, quod & *βασιλικὸν*, herba eſt odorifera; item pabuli genus. Ejus virtutes ac proprietates exponunt Varro, Cato, Plinius, variis locis. A celeritate provenicndi ſic appellatum, teſtis eſt ex Varrone idem Plinius, Lib. 18. cap. 16. & alibi ponitur hîc pro quovis olere.

23. *Ut nemo*, &c.] Exclamatio & Epanalepſis indignationem & admirationem indicantes. Virg. Eclog. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

Nemon' ut avarus
Se probet?

Ut nemo in ſeſe tentat deſcendere.] Quibuſdam placet digreſſionem eſſe hîc ad locum communem adversùs eos qui aliena quidem, non item ſua errata pervident, de quibus Horatius, Satir. 3. Lib. 2.

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, ut ſerpens Epidaurius? &c.

At alii Neronem volunt hîc etiam peti, qui alios notare velit, ſe non corrigat; qui aut ſe non nôrit, aut latere putet ſua flagitia, quæ jam in lucem erumpebant.

In ſeſe deſcendere.] Seipſum penitùs introſpicere, ſeipſum diſcutere & examinare, atque ut eſt in fine hujus Satiræ, *Secum habitare*, ad ſeſe cognoſcendum, ex præcepto Oraculi Delphi, *γνῶθι σεαυτὸν*.

24. *Præcedenti ſpectatur mantica tergo!*] Id eſt, conſiderantur aliena vitia, vel in *mantica* quæ præcedit, eſtque ante tergum, id eſt, pectus noſtrum; vel in poſteriori alterius qui antecedit nos hominis, perâ; ex Apologo ſcilicet Æſopi, qui finxit binas eſſe hominibus peras hinc & inde pendentes; in eam quæ ante pectus reponi aliena mala; propria verò in illam quæ à tergo eſt, conjici: undè noſtra nunquam, aliena ſemper videamus. D. Hieronym. Epiſt. 91. *Noſtram peram non videntes, aliorum, juxta Perſium, manticam conſideramus*, Horatius, Lib. 2. Sat. 3.

Dixerit inſanum qui me, totidem audiet, atque
Reſpicere ignoto diſcet pendentia tergo.

Catullus Carm. 22. v. ult.

Non videmus id manticæ quod in tergo eſt.

25. *Quæſieris; nôſtin'*, &c.] Ut pateat omnibus quàm nota ſemper cuique ſint aliena mala, quære & ſciſcitare ab aliquo nebulone, an cognoſcat alium nebulonem quempiam: ille ſtatim reſpondebit, ſe nôſſe illum hominem, ejuſque ſordes & avaritiam: & ſic ejus inſectabitur flagitia, ut ſi ipſe innocens, ac hominum eſſet ſanctiſſimus, planèque illis careret vitiis, quæ in alio reprehendit & damnat. Tull. Tuſc. Quæſt. 3. n. 73. *Avari avaros gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt. Eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum vitia cernere, oblivìſci ſuorum.*

Vectidî.] Alii, *Vetidii*; alii, *Ventidii*: quiſquis ille tandem, à Perſio notatur velut avarus juxta ac dives. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 12. meminit Ventidii Galilæorum Præfecti ac deprædatoris.

Cujus?] Inquit ille nebulo interrogatus: de quo nempè loqueris? Scilicet de homine opulento quidem, ſed omnibus odioſo, &c.

26. *Curibus.*] *Cures* urbs Sabinorum olim primaria, in qua Titus Tatius imperitabat; & undè vocatus ad regnandum Romæ Numa Pompilius.

Quantum non milvus oberret.] Hyperbolicum adagium: *quantum milvi volant*: id eſt, tam amplas habet ille poſſeſſiones & latifundia, ut ea vix totâ die milvus, alioqui volatûs perniciſſimi, circumvolare poſſe videatur.

Juvenalis Sat. 9. v. 55.

Milvos intra tua paſcua laſſos.

27. *Hunc, Diis iratis.*] *Hunc*, hunc, inquam,

Qui

Qui quandoque jugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veteris metuens deradere limum,
Ingemit, hoc benè sit: tunicatum cum sale mordens
Cæpe, & farratam, pueris plaudentibus, ollam,
Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.

qui quandocumque suspendit jugum ad compita pervia timens detergere lutum testæ antiquæ, gemitum edit, dicens, illud proficiat: & cum sale manducans cæpe tunicis suis involutum, & ollulam è farre conflatam, familiâ adstrepente, bibit floccis obductam fæcem aceti languescentis.

ANNOTATIONES.

hominum ac Deorum odio dignum; cui infensa tot ob noxas Numina nec sanam dedêre mentem, ut divitiis suis utatur.

Genioque sinistro.] Adverso & contrario Genio voluptatis Deo, ille seipsum defraudat suis, & inter opes magnas miser est.

Plaut. Trucul. Sen. 2.

Sed isti qui cum Geniis suis belligerant parci promi.

28. *Qui quandoque jugum, &c.*] Egregia hominis avari descriptio ex adjunctis. Is, inquit, etiam tum defraudat Genium, cùm alii Genio indulgent potissimùm, ac epulantur, die nempè festo, & quando opus intermittitur.

Jugum.] Ligneum instrumentum quo ad aratrum junguntur & constringuntur boves.

Ad compita figit.] Cur ad compita, & non domi ac solito loco dicatur jugum figi, multùm laborat ac torquetur Casaubonus, atque in re tam perplexâ, ut putat, recurrit ad aliquem compitaliorum ritum nobis ignotum, quem spectaverit hîc Persius. Interpretantur omnes alii, figi solitum ad palos quosdam in compitis jugum, quando rustici post agrorum sationem Lares in compitis ex more colebant sacro facto, & hilariùs convivia celebrando. Nempè feris illis sacris, ut ait Tibullus Lib. 2. Eleg. 1.

Luce sacrâ requiescit humus, requiescit arator,
Et grave suspenso vomere cessat opus.

Quid si Persium simpliciter intelligamus dixisse *jugum figi* quocumque tandem loco, & opus intermitti sui finiri, *ad compita* verò, id est, ad compitalia, & ad peragenda illa ex more sacra? Ita certè nodus ille videtur posse aut solvi, aut scindi, & facili quidem negotio. Neque verò epitheton, *pertusa*, nostræ obest interpretationi: siquidem designat tantùm solere compitalia celebrari in locis perviis & frequentatis, adeòque in compitis. Quod quidem constat ex Macrobio, & aliis.

29. *Seriolæ.*] *Seriola* diminutivum à *seria*, quæ vas est fictile vinarium, instar urnæ, de quo jam Sat. 2. Adverte hîc singulas voces hominis avaritiam notantes.

Veteris.] Nam dudum servabatur, & rarò hauriebatur & modicum quidem: non mirum ergo si vappescit.

Deradere limum.] Luto scilicet aut pice dolia & vasa vinaria obturabantur priscis illis.

Horat. Lib. 1. Ode 20.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græcâ quod ego testâ,
Conditum levi.

Quæ cùm illi aperiebant, relinere vocabant. Terent.

Serias omnes relevi.

30. *Ingemit.*] Post nonnullam cunctationem, veluti rem arduam aggreditur, non tamen sine aliquo sordidi mœroris indicio.

Hoc benè sit.] Verba solemnia & deprecatoria Antiquis usurpari solita in gravioribus susceptis: paritèr & in conviviis ita sese invicem ad hilaritatem & ad bibendum invitabant: atque hoc magis facit ad rem præsentem: quod pauci animadvertunt Interpretes, qui aliò exerrant & vagantur.

Tibull. Lib. 2. Eleg. 1.

Sed benè Messalam, sua quisque ad pocula dicat.

Plautus in Sticho. Sen. 13.

Benè vos, benè nos, benè te, benè me, benè nostrum etiam Stephanium. Ad quem Plauti locum doctus Lambinus de veteri illa benè precandi invicem in conviviis consuetudine, aliique multa.

Tunicatum mordens cæpe.] Cæpe comedit nec tunicis quidem rudioribus & involucris purgatum, ac velut aliquid exquisitum avidè admordet. Juvenalis Sat. 15. egregiè deridet Egyptios, quibus, ut ait,

Porrum & cæpe nefas violare & frangere morsu.
O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

31. *Farratam ollam.*] Pultem è farre coctam in olla. Legunt alii, *farrata*, &c. Juvenal. Sat. 14.

Grandes fumabant pultibus ollæ.

Pueris plaudentibus.] Filiis ac servis exultantibus ad insolitas hasce lautitias, in epulo Compitaliorum. Ecqualis erat igitur quotidianus miserorum illorum victus?

33. *Pannosam fæcem.*] Adverte emphasim in singulis vocibus, Sensus est, bibit vappam, seu vinum vapidum, in dolii fundo jam mu-

At ſi unctus ceſſes, & figas in cute ſolem,
Eſt prope te ignotus cubito qui tangat, & acre
Deſpuat in mores; penemque arcanaque lumbi
Runcantem, populo marcentes pandere vulvas.
Tu cùm maxillis balanatum gauſape pectas,
Inguinibus quare detonſus gurgulio exſtat?
Quinque palæſtritæ licèt hæc plantaria vellant,
Elixaſque nates labefactent forcipe aduncâ,
Non tamen iſta ſilex ullo manſueſcit aratro,
Cædimus, inque vicem præbemus crura ſagittis.

Verùm ſi oleo *delibutus quieſcas, & ſolem introducas in pellem*; homo quidam *non notus haud procul abs te occurrit, qui pulſet cubito, & acriter invehatur in mores tuos*: . . .

. . . 1 . .

Quandoquidem tu diſcriminas pectine gauſapum balano unctum,

. . . 4 . . .

Percutimus, & viciſſim crura noſtra *telis objicimus.*

ANNOTATIONES.

corem contrahens, quo veluti panno fæces operiuntur præ nimia vetuſtate.

Sorbet.] Veluti potum exquiſiti ſaporis.

Morientis aceti.] Vini aceſcentis, jam acidi, vel corrupti etiam. Sunt qui verum acetum intelligant, eò quòd Romani milites, aliique è plebe aceto potarentur. Ita Caſaubonus: additque, ergo canina fuiſſe illius avari prandia diebus profeſtis; è pane ſcilicet & aquâ.

33. *At ſi unctus ceſſes.*] Recriminatio eſt adversùs priorem illum alienorum vitiorum caſtigatorem. Age verò ſit Vectidius avarus, at laborioſus eſt: (inquiet alter tibi, tui ſimilis in carpendis aliis acer) tu verò & effœminatus & deſes, & luxurioſus. Ergo qui tam diſertè alienas noxas carpſiſti, cave ne viciſſim graviter vapules, ac longè illo nequior imò nefandus oſtendare. Enimvero ſi cuticulam otioſè curans, unguentis etiam pretioſis te perfundens, ignaviæ primùm, deinde flagitiis ac nefandæ libidini operam das, quid de te dicetur?

Figas in cute ſolem.] Paulò antè de inſolatione veteribus aſſuetâ dictum: & Caſaubonus hîc de illa Perſium non loqui vult, ſed de certa laſcivorum hominum conſuetudine. Huic ſanè favent quæ ſequuntur. Sed eà omnia caſtæ aures menteſque haud ferunt: quibus peti Neronem manifeſtum eſt.

34. *Eſt prope te ignotus.*] Aderit quidam quem non nôris, ſed qui te probè nôrit, tuamque adeò vitam occultaſque libidines expromet.

Cubito qui tangat.] Quaſi latenter admoneat & increpet latus tuum pulſando.

Horat. Lib. 2. Sat. 5.

Aliquis cubito ſtantem propè tangens
Inquiet.

35. *Deſpuat in mores.*] Turpitudinem tuam execretur, graphicè depingat, Vectidium ulciſcatur. Cùm fœtidum quid averſamur, deſpuimus: hinc *deſpuere* ſignificat abominari ac deteſtari quidpiam.

Plaut. Aſinar. Act. 1. Scen. 1.

Teque obſecro hercle, ut quæ locutus deſpuas.

37. *Tu cùm maxillis.*] O Nero, deliciis & luxuriâ perdite, cùm tantâ curâ comam alas, pectas, ungas, atque ſemper in gradus formes, pudendo ſanè & nimio cultu; ut teſtatur Sueton. cap. 51.

Maxillis.] Dentato inſtar maxillarum pectine.

Balanatum.] Perfuſum ac delibutum unguento balanino, ſeu è balano. Balanus autem eſt glans, ſeu fructus arbuſculæ non abſimilis nuci avellanæ: inde fiebat exquiſitum unguentum & oleum. Plin. Lib. 23. cap. 5. Item cap. 4. ejuſdem Libri: *Balaninum oleum repurga*, inquit, *varos, lentigines*, &c. Meminit & balani Lib. 13. cap. 1. & 4.

Horatius Lib. 3. Carm. Od. 29.

Preſſa tuis balanus capillis.

Gauſape.] Veſtis erat hirta & villoſa, vide Sat. 6. v. 46. & quæ nos ad eum locum. At hîc per metaphoram ponitur pro barba, vel capillitio; ob ſimilitudinem villorum, mollitiei, & artificioſæ texturæ *gauſaporum*, quæ etiam ſignificant tapetes pretioſos & molles, quales nos hodie Turcicos appellamus, inquit eruditus Scaliger.

42. *Cædimus, inque vicem*, &c.] Sic fit; aliena flagitia reprehendimus, hincque præbemus anſam aliis noſtra vellicandi. Quod ſi aliis parceremus, nobis non item: meliùs multò rebus noſtris conſuleremus. Allegoria eſt à Gladiatoribus. Horat. Lib. 2. Epiſt. 2.

Cædimur, & totidem plagis conſumimus hoſtem.

Vivit

Vivitur hoc pacto. Sic novimus. Ilia ſubter
Cœcum vulnus habes: ſed lato balteus auro
Prætegit: ut mavis, da verba, & decipe nervos,
Si potes. Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam? Viſo ſi palles, improbe, nummo,
Si facis in penem quicquid tibi venit amarum,
Si puteal multâ cautus vibice flagellas,

Vita hoc modo traducitur. Ita ſcimus. Sub ilibus plagam occultam geris, ſed eam cooperit balteus auro amplo. Sicut melius duxeris, impone, & falle vires, dummodo id queas. Atenim *quando vicini me præclarum prædicant,* numquid *non fidem habebo? Si aſpectâ pecuniâ expalleſcis, ô peſſime.*

. . . . . . I . . . . .

ſi callidus cædis puteal multiplici cicatrice,

ANNOTATIONES.

43. *Vivitur hoc pacto.*] Alii aliorum nôrunt, revelant, & damnant quotidie vitia: quiſque velat ſua, & excuſat, interdum etiam planè ignorat.

Sic novimus.] Sic vivere & agere didicimus. Vel, ſic eſt, ô Nero, quæ occultas & ignota putas, perſpecta habemus; jam te intùs & in cute novimus.

Ilia.] Ab ileo inteſtino *ilia* dicuntur oſſa duo imum ventrem hinc & inde attinentia. His etiam affines partes utrinque laterales *ilium* nomine ſæpè intelliguntur. Hîc verò per metaphoram, *ilia* ſignificant intimos animi receſſus.

44. *Cœcum vulnus habes.*] Conſcius tibi es multarum libidinum, pluriumque ſcelerum clàm perpetratorum.

Sed lato balteus auro prætegit.] Summus Romæ Principatus legum te metu eximit, eoque te ad omne facinus audaciorem facit. Alluſum ad conſuetudinem Gladiatorum qui acceptum in arena vulnus tegere balteo nitebantur, & ſpectatorum oculos fallere. Ita veteres Gloſſæ. Neque diſſentiam à Caſaubono, qui pariter vult Perſium habuiſſe in animo ictus & vulnera Neroni inflicta per urbem noctu petulanter vaganti, ut eſt apud Sueton. c. 26. & Tacitum Annal. Lib. 13. adeò ut cicatrices etiam ore prætulerit.

Lato balteus auro.] *Balteus* cingulum eſt militare, è corio bubulo, è quo arma dependent. Metaphoricè ponitur pro dignitate & potentiâ Lati certè erant veteribus baltei; quos argento decoros aiunt fuiſſe etiam gregariis: Duces autem & Principes multo geſtabant auro, multiſque aureis bullis diſtinctos ac præfulgentes, Virgil. Æneid. 5.

Lato quam circùm amplectitur auro
Balteus.

Et Æneid. 12.

Balteus & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 29.

45. *Ut mavis, da verba.*] Ergo impone aliis, quantum libuerit, imò & tibi. Te ſanum & ad omnia valentem crede, & jacta: adjuvabunt non parùm adulatores. Hor. l. 1. Sat. 4.

Ut mavis imitare.

Decipe nervos, ſi potes.] Vires etiam tuas Imperio ferendo pares æſtima, ſi tamen potes ultricem conſcientiam fallere, indignum te Principatu objectantem. Cave ne immitteris eos qui nimio potu ac Venere contractos articulares morbos etſi diſſimulant, nervorum tamen debilitatem ſentiunt, & dolorem patiuntur.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 16.

Neu ſi te populus ſanum rectèque valentem
Dictitet, occultam febrem ſub tempus edendi
Diſſimules, donec manibus mors incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

46. *Egregium cùm me vicinia dicat,* &c.] Reſpondet Alcibiades, aut Nero adversùs objurgantem: Atqui non ego me unus bonum ac ſapientem dico: en vicini & alii ultrò prædicant. Cur non credam? Et quare ſuſpectos habebo tam benè de me judicantes? Horat. loco mox citato: & Lib. 2. Sat. 5.

Egregiè factum laudet vicinia.

47. *Viſo ſi palles,* &c.] Redarguit Philoſophus aut Perſius Neronem. An igitur credes aſſentatoribus te probum eſſe affirmantibus, etiamſi tu te ipſe improbum in occaſionibus ſingulis, avarum, libidinoſum, iniquum, crudelem experiris: ſique adeò viſo nummo palleſcis, præ cupiditate habendi?

49. *Si puteal multâ cautus vibice flagellas.*] Ancipitis quidem ſententiæ verſus iſte: quo ſi Nero perſtringitur, accipiendus eſt de nocturnis ejus per urbem diſcurſationibus & graſſationibus, de quibus abundè Suetonius, & Tacitus, locis paulò antè citatis. Et ſic per *puteal,* intelligendum erit forum & affines urbis regiones, per quas ille cum aliquot armatis vagabundus in obvios quoſque graſſabatur. *Cautus autem deinceps, & metuentior in poſterum Nero* ut ait Tacitus *milites ſibi & pleroſque*

frustrà præbueris plebi aures sitibundas. Rejice quod non es: Sutor auferat dona sua: mane apud temetipsum, & cognosce quantum angusta sit tibi res domestica.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es: tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & nôris quàm sit tibi curta supellex.

ANNOTATIONES.

gladiatorum circumdederat: scilicet quia malè anteà mulctatus fuisset ab iis quos impetiverat, & in ejusmodi rixis oculorum & vitæ subierat periculum, ut refert Suetonius. Quod si Persius fœneratorum immanitatem carpit, aut vitilitigatorum, sycophantarum, & quadruplatorum iniquitatem & injurias; per *puteal*, intellige Prætoris Tribunal; per *vibices* inflictas, damna debitorum aut reorum fortunis ac bonis illata, per usuras, aut per litium ambages & sycophantias, quarum miseri illi rabulæ periti, solertes & cauti sunt, ut aliena bona deprædentur. Neque verò abs re omninó de Judicibus iniquis judicia corrumpentibus cum quibusdam accipias. Primam interpretationem tuetur Casaubonus: ultimam hanc Marcilius: de fœneratoribus, omnes communiter post veteres Glossas, quæ sic habent: *Ad puteal Scribonis Licinii, quod est in porticu Juliâ ad Fabianum arcum, fœneratores consistere solebant.*

Puteal.] Propriè putei operculum est *puteal.* Locus Romæ fuit in Comitio, ubi Accii Navii Auguris statua per Tarquinium erecta, & sub ea ara subterranea, ibidemque novacula, quâ cotem illic inciderat, defossa: undè & puteus dictus is locus; teste Dionysio Halicarnass. sub finem Libri tertii, superque impositum puteal extitisse ait Tullius Lib. de Divinat. cap. 32. Porrò quòd *puteal* sumatur pro foro & Tribunali Prætoris, itemque pro loco fœneratoribus frequentato, testatur Cicero pro Sextio, cap. 18. ubi Gabinius, inquit, *puteali & fœneratorum gregibus inflatus,* &c. ubi alii legunt, *Afflictus.* Item Horat. Lib. 1. Epist. 19.

Forum putealque Libonis mandabo siccis.

Et Lib. 2. Sat. 6.

Roscius orabat sibi adesses ad puteal cras.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 17. Sigon. Lib. 1. de Judic. cap. 28. Festum & alios.

Vibice.] *Vibex* est propriè nota in corpore post verbera & scuticas remanens.

Flagellas.] Similem habet emphasim Tertullianus de pallio, ubi laudat Christianos, quòd *subsellia non contundant*; id est non premant, aut frequentent, adeòque litibus abstineant. Martialis Lib. 2. Epigramm. 30. Et Lib. 5. Epigramm. 13.

——— *Arca flagellat opes.*

50. *Nequicquam populo bibulas donaveris aures.*] Non est quod adulatoriis laudationibus populi adhærescas, si te tuaque vitia noveris. Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas.

Bibulas aures.] Avidas laudis & applausùs. Horat. Lib. 2. Ode 13.

Bibit aure vulgus.

51. *Respue quod non es.*] Alii legunt *Respice.* Sensus utrobique manifestus. Ne tibi arroga quod non est in te. Ne te capi sinas adulationibus. Seneca Epist. 80. *Si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intùs te ipse consule.*

Tollat sua munera cerdo.] Quod dat vulgus recipiat; nempè vanas assentationes atque laudatiunculas à te repulsas rejactasque sibi habeat. Horatius.

Stultus honorem sæpè dat indignis.

Cerdo.] Est quilibet è plebecula vilis artifex lucri causâ suam locans operam: ἀπὸ τῦ κέρδυς, dictus, ut volunt, quasi lucrio. Vide Martial. Lib. 3. Epigramm. 16.

52. *Tecum habita.*] Temetipse consule, inspice & considera, quæ sint animi tui affectiones. Sat. 1.

Nec te quæsiveris extrà.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Teipsum concute.

Et Lib. 2. Sat. 7.

Non horam tecum esse potes.

Nôris quàm sit tibi curta supellex.] Vide quàm sis imparatus ad magna suscipienda, quàm parum virtutis habeas & sapientiæ: quanta tibi desunt attende. Verum enimverò, ut ait Cic. 2. Tuscul. Quæst. n. 63. *tuo tibi judicio est utendum tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tu te viceris, sed omnes & omnia:* at si contrà, ut antè dixi, te sentias ipse pravum & nequam, nedum plebi insanæ, imò nec Burrho aut Senecæ abblandientibus fidem habeas.

Supellex.] Quemadmodùm domum ornant ac muniunt rei familiaris instrumenta varia, sic animum virtus, eruditio, sapientia, aliæque dotes optimæ.

SATIRA

SATIRA V.

VATIBUS hic mos est centum sibi poscere voces,
Centum ora, & linguas optare in carmina centum;
Fabula seu mœsto ponatur hianda Tragœdo;

EA est consuetudo Poëtis, sibi exoptare centenas voces, ora centena, & centenas linguas in versus exposcere; sive componatur ab eis Tragœdia ab histrione tristi pronuncianda;

ANNOTATIONES.

1. *Vatibus.*] Scita & elegans imprimis hæc Satira duas habet partes. In priori quid debeat Cornuto præceptori luculenter & officiosè profitetur Persius. In altera, nimirùm à versu 73. in quo vera libertas consistat, graviter explicat, atque ex placito Stoïcorum egregiè asserit *solum sapientem liberum esse.* Quod ferè idem asseverabat Apostolus Paulus cùm ait: *qui facit peccatum, servus est peccati.*

Hic mos est, &c.] Poëtæ nimirùm Epici, quin & Oratores interdum, solent eâ figurâ uti, quoties grande quidpiam aut arduum volunt exprimere.

Centum sibi poscere voces, &c.] Homerus Iliad. 2.

οὐδ' εἴ μοὶ δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius Poëta. Lib. 2. Belli Istrici, (ut refert Macrobius, Saturnal. Lib. 6. cap. 3.) sic habet:

Non si mihi linguæ
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

Posteà Virgil. Georgic. 2. pariter & Æneid 6. hunc eumdem versum habet.

Non mihi si centum linguæ sint, oraque centum.

Hos alii passim imitati, ut Scil. Ital. Lib. 4.

Non mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus rumpere voces.

Claudianus in Panegyrico Probini:

Non mihi centenis resonent si vocibus ora.

Sic etiam Oratores, ut Quintil. in fine Declam. 6. *Omnia licet* (inquit) *huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes, universorum Vatum scriptorumque ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas*; &c. Et. S. Hieron. in Epitaphio Paulæ, sic exorditur: *Si cuncta corporis mei membra verterentur in linguas, & omnes artus humanâ voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem.* Vide Cassidor, Ep. 1. Lib. 11. &c.

3. *Fabula seu mœsto ponatur,* &c.] Seu Carmen Tragicum scribant, seu Heroïcum.

Fabula.] Hoc nomine significatur omnis fictio, non tantum rei totius, qualis ab Aphthonio & ab aliis communiter intelligitur; sed & quando rei veræ adjuncta quædam affinguntur, & sermo personis attribuitur, non quem habuere, sed qualem habere potuerunt aut debuerunt. Et sic Drammatica quævis Poëmata fabulæ dicuntur. Hìc pro Tragœdia sumitur, in qua ex adjunctis rei quædam mutari perinde aut fingi, ut dictum est non est nefas, dummodò similia verò sint omnia, & benè singula cohæreant, juxta Horat. in Arte Poëtica, v. 151.

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Et v. 338.

Ficta voluptatis causâ sint proxima veris,
Nec quodcunque volet poscat sibi fabula credi.
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.

Mœsto.] Ut plurimùm in Tragœdiis tristes occurrunt casus, atque ut loquitur Theophrastus, ἡρωϊκῆς τύχης περίστασις. Undè Archelao Macædoniæ Regi, ut de se Tragœdiam scriberet petenti, abnuens respondit Euripides, imò rogare se Deos ac precari ne quid unquam Tragœdiæ proprium bono Principi accideret.

Horatius in Arte, v. 102.

Si vis me flere dolendum est
Primùm ipsi tibi. Tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu, ——— ——— Tristia mœstum
Vultum verba decent, &c.

Vulnera

Vulnera seu Parthi ducentis ab inguine ferrum.
Quorsum hæc? Aut quantas robusti carminis offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto:
Si quibus aut Prognes, aut si quibus olla Thyestæ

sive describant *plagas Parthi emittentis sagittas ex inguine. Ad quid ista? Vel quàm magnas offas fortis versûs infers, ut opus sit fulciri centum faucibus? Ingens* aliquid *scripturi colligant nubes ex Helicone; & si quibusdam vel Prognes, vel si aliquibus Thyestæ*

ANNOTATIONES.

Cave autem ne de tristi catastrophe ac luctuoso fine intelligas. Nec enim exitus ac finis Tragœdiæ solet aut debet esse tristis magis quàm Comœdiæ: in quo Lubinus & alii recentiores hallucinantur. Nomen porrò Tragicomœdiæ in qua vulgò putant, contrà è tristibus initiis finem esse lætiorem, merum est commentum, inauditumque apud veteres: Scalig. Poët. Lib. 6. cap. 3. & alibi. Vossius Instit. Poët. Lib. 2. cap. 24. Stiblinus in Eurip. Trag. Theophrastus apud Diomed. Lib. 3. Certè Euripidis & Sophoclis Tragœdiæ sæpè finem habent & catastrophen, quàm principia lætiorem: Tragicomœdiæ tamen apud illos mentio nulla; nec titulus iste unquam inscriptus apud antiquos reperitur. Testes Euripidis Hecuba, Orestes, Alcestis, utraque Iphigenia, &c.

Hianda.] Magno quidem spiritu & voce gravi recitanda, sicut res illic graves, sublimis & grandis stylus.

Juvenal. Sat. 6.

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.

Tragœdo.] *Tragœdus* est actor Tragœdiarum, Tragicus autem earum scriptor.

4. *Vulnera, seu Parthi.*] Quæ Romani Parthis, aut Romanis etiam Parthi intulerunt in bellis sub Augusto, imo & sub Nerone gestis; de quibus Poëtæ carmina condebant Cæsaribus adulantes. De bellis Parthicis Cornel. Tacit. Annal. Lib. 12. & sequent. Sueton. Justin.

Parthi.] Populi fuere in Asia Orientales Romanorum hostes infensissimi, sagittandi periti valdè, & fugam simulando vincere assueti. Undè Virgil. Georgic. 3.

Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis.

Ducentis ab inguine ferrum.] Locus profectò anceps. Interpretantur vulgò sagittas è vulnere extrahentis & in hostes retorquentis. At audacior videtur interpretatio. Casaub. vult à Persio intelligi quartum jaculandi modum Parthis proprium, nempè *ex inguine*; cùm sagittas emitterent & tela, alii ex humero, alii è capite seu ex auricula dextra, alii è pectore seu mammâ; citatque Propertium, Lib. 4. Eleg. scilicet 11. de Gallis, ubi vulgò legunt;

Illi virgatis jaculantis ab agmine braccis.

Legit verò Casaubonus illic, *ab inguine*, sed, an jure, ipse viderit. Certè malim cum Marcilio explicare Persium hîc, de Parthis lethaliter in inguine vulneratis, & sagittas extrahendo, morientibus. Numquid enim Romani Poëtæ in Epicis Carminibus, de quibus Persius hoc loco, laudâssent Parthos tela vibrantes, & Romanis mortem inferentes potiùs quàm victores Parthorum Romanos? Quod tamen dicendum foret, si vulnera sumerentur hîc activè, ut sentit Casaubonus.

Ferrum.] Sagittas ferro armatas in cuspide. Synecdoche.

5. *Quorsum hæc?*] Fingit Persius adesse Cornutum præceptorem, & redarguere sic: undè verò tibi, ô Persi, turgidum illud Satiræ procœmium?

Aut quantas robusti carminis offas ingeris?] Eccur tantas verborum ampullas adhibes?

Robusti carminis.] Heroïci, vel Tragici. Tu nimirùm non Satiram scribere sed Epos videris.

Offas.] *Offa* dicitur cibi globulus aut frustum. Hîc metaphoricè significat inflatum carmen.

6. *Ut par sit centeno gutture niti?*] Velut ad trajiciendas offas illas grandiores, sive ad proferendos versus adeò turgentes.

7. *Nebulas.*] Similia nebulis, inania, quamvis specie magna. Horat. in Arte, *nugas, canoras,* vocat: & *nubes & inania captare* eos dicit, qui turgidum scribunt carmen.

Helicone legunto.] Invocando Musas & Apollinem. Vide in Prologo.

8. *Si quibus aut Prognes, &c.*] Si qui volent scribere Tragœdiam vel de *Progne* Pandionis Atheniensium Regis filiâ, Terei Thracum Regis uxore: vel de Atreo & Thyeste fratribus apud Argos seu Mycenas regnantibus, invidentibus sibi invicem, & in sese pariter sævientibus.

Prognes.] Quæ Tereo marito filium Ithyn apposuit epulandum, dolore percita quòd Philomelam sororem ille vitiâsset. Ovid. Metam. 6. Fab. 7.

Olla Thyestæ.] Qui suos ipse filios inscius comedit in olla coctos & appositos in cibum ab Atreo fratre, incestum illius cum Europa uxore sua vindicante. Vide Senecam Tragic. in Thyestæ.

Fervebit;

Fervebit; sæpè insulso cœnandâ Glyconi.
Tu neque anhelanti coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos: nec clauso murmure raucus
Nescio quid tecum grave cornicaris ineptè;
Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.
Verba togæ sequeris, juncturâ callidus acri,

lebes bulliet: quæ *cœna agenda frequenter* ab *insipido Glycone. Tu nec spiritum comprimis laboranti folle, dum metallum* in *fornace excoquitur: nec raucus susurro quid te insulsè garris nescio quid grande; nec conaris frangere malas inflatas ingenti sono. Sectaris voces pacis, peritus forti compositione,*

ANNOTATIONES.

9. *Fervebit.*] Allegoria ab olla in qua fervente cocti sunt filii Terei & Thyestæ, & allusio ad Tragœdiæ stylum concitatum & vehementem.

Cœnanda.] Repræsentanda cœna Terei & Thyestæ proprios filios devorantium. Quod tamen in Scena exhiberi vetat Horatius in Arte, his versibus:

Non tamen intùs
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medæa trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, &c.

Glyconi.] Fatuo Tragœdo, tempore Neronis, qui trita argumenta sæpiùs ad nauseam reponeret. De similibus Martial. Lib. 10. Epig. 4.

Qui legis Oedipidem, caligantemque Thyesten,
Colchidas, & Scyllas; quid nisi monstra legis! &c.

Hinc *insulsum* vocat Persius, ut ait vetus Scholiastes, *erat enim ille nescius jocari: quanquam populo mirè placuit, & ideò à Nerone manumissus est,* &c.

10. *Tu neque anhelanti,* &c.] Tu magno conatu versus magnificos non profers, magno anhelitu, & pulmonibus laborantibus. Nec ita scribis aut loqueris, ut folles inflare videaris: adeòque ab ineptis hujus seculis Poëtis ab ambitiosè recitantibus quàm longè abes!

Coquitur dum massa camino.] In fornace ardenti metallum; sic animo inter meditandum fervescent carmen fingitur.

11. *Anhelanti folle premis ventos.*] Aërem follibus inclusum & stridentem exagitant fabri ad fornacem accendendam: ingenium autem meditando, ac fingendo, secum luctando sæpè, & in omnes partes vertendo, Poëtæ discruciant: pulmones item fatigant, recitando carmen præsertim inflatum & turgidum, quale hîc Persius reprehendit, imitatus nempè Horatium Lib. 1, Sat. 4.

At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis imitare.

Juvenalis autem hos secutus de Causidicis ait, Sat. 7.

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

Et Martialis.

A nostris procul est omnis vesica libellis,
Musa nec insano syrmate nostra tumet.

12. *Nesclo quid grave.*] Carmen quod tibi placeat soli, magnumque videatur.

Cornicaris.] Nec tu, more cornicum, voces emittis è gutture, compressas, impeditas, strangulatas, palato supplantatas, de quibus fusè Sat. 1. Locum hunc respexit D. Hieron. cùm ait Ep. 4. *Alii intra se nescio quid cornicantes tumentia verba trutinantur,* &c.

13. *Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.*] Adverte gradationem: nec stylum inflas ad instar foliis; nec meditaris & tecum agitas confusa & impedita, more cornicis; nec denique ore turgenti pronuncias, ut quasi scloppum edere videaris. Sic laudat Cornutus Persii elocutionem, inventionem, pronunciationem.

Scloppo.] Vox ficta ad exprimendum sonum ex inflatis aëre buccis, & vi quâdam aut ictu elisis & compressis editum. Hîc egregiè adhibetur ad significandam pronunciationem tumidam & affectatam. Legit Casaubonus *scloppo*, ex antiquo Codice, & favet Priscianus, Lib. 1. cap. 4.

14. *Verba togæ sequeris.*] Non bella carmine describis, sed quæ pacis tempore in usu sunt. Sic libet hæc intelligere, magis quàm de forensibus & oratoriis, aut etiam de Satira quæ propria Romanorum sit, interpretari.

Togæ.] Vetus Schol. hîc ita loquitur: *Toga, purum pallium, formâ rotundâ, fusiore atque inundante sinu; de subdextro veniens, super humerum sinistrum ponitur: cujus similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspicimus: easque statuas togatas vocamus. Togâ Romani in pace, in bello paludamentis utebantur. Mensura togæ justæ senas habebat. Togæ*

Ore

politus ſtylo modeſto, ſolers perſtringere vitia pallida, & noxam confodere liberali joco. Ex his depromo quæ ſcribas: & remitte Mycenis menſas cum capite & pedibus; & cognoſce tantummodo *populi convivia. Certè non in id incumbo, ut nugis inflatis intumeſcat liber, aptus facere momentum fumo. Secluſi dicimus. Tibi modò, Muſâ inſtigante, præbemus examinandum cor; & libet*

Ore teres modico, pallentes radere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe quæ dicas: menſaſque relinque Mycenis
Cum capite & pedibus; plebeiaq; prandia nôris.
Non equidem hoc ſtudeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgeſcat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante Camœnâ,
Excutienda damus præcordia: quantaque noſtræ

ANNOTATIONES.

per metonymiam ſignificat pacem. Hinc illud Tullii: *Cedunt arma togæ.* Lege Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 6. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Junctura callidus acri.] Quidam hîc Satiricum ſalem comminiſcuntur; at melius alii ſcitam ac robuſtam verborum compoſitionem, non mollem aut rhythmicam; qualis Neroni affectata, Tull. 3. de Oratore, *Sed ſi habitum etiam orationis & quaſi colorem aliquem requiris; eſt plena quædam, & tamen teres ac tenuis, at non ſine nervis ac viribus.*

15. *Ore teres modico.*] Horat. in Arte.

Dedit ore rotundo
Muſa loqui.

Alii legunt *teris*, id eſt, expolis, ſuperflua reſecas, ut ferrum lima terit & lævigat.

Pallentes radere mores doctus.] Tu non modò rectè, ſed & recta ſcribis & bona. Nimirùm placita morum tractas ſanctiſſima, & multo ſale hominum vitia defricare ſatagis.

Pallentes mores.] Nunquam non timent qui ſibi conſcii ſunt alicujus flagitii. Et Satira quæ nemini parcit improbo, malis pallorem inducit.

Horat. Epiſt. 1. Lib. 1.

Hic murus aheneus eſto;
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

16. *Ingenuo culpam defigere ludo.*] Ut ait Horatius, ridendo verum dicis, flagitioſos caſtigas, flagitia proſcribis.

Defigere.] Proprium Criticis vocabulum, qui obelos & verucula ſolent appingere ad ea quæ notant ac improbant.

17. *Hinc trahe quæ dicas.*] Age, Perſi, perge in inſtituto, è populi vitiis argumenta Satirarum deſume. Quod erit certè utilius, quàm ſi ingentia & tumida ſcriberes vel in Tragœdiis, vel in Epicis.

Menſaſque relinque Mycenis.] Græcis Tragicis grandia ſua permitte argumenta, qualis cœna Thyeſtæ & Terei, de quibus ſuprà. *Mycenæ* urbs Peloponeſi, in qua geſta dicitur fabula Atrei & Thyeſtæ.

18. *Cum capite & pedibus.*] Reſervârat Atreus caput, pedes, & manus puerorum, quæ poſt cœnam Thyeſtæ fratri exhibuit, ut ſciret quas & quorum devorâſſet carnes.

Senec. Thyeſt.

Denudat artus dirus, atque oſſa amputat;
Tantùm ora ſervat, & datas fidei manus.

Plebeiaque prandia nôris.] Potiùs quam regalia, in quibus tam horrendæ apponuntur dapes, Tereo ſcilicet & Thyeſtæ. Hæc, inquam, relinque, & plebeias res inſpice: corruptos populi mores ſatirico ſale deterge & expurga.

19. *Non equidem hoc ſtudeo.*] Cornuto Perſius reſpondet: certè non opto centenas voces ad pompam, quòd Poëtæ ſolent; ſed cupio duntaxat grati mei erga te animi monimenta relinquere.

Bullatis nugis.] Verbis ac ſententiis inſtar bullæ tumidis & fulgentibus, ſed intùs vanis: quas Horatius in Arte, *ampullas* vocat. Quidam legunt *pullatis*, & explicant de tragicis, ex eo quod in Tragœdiis induci ſoleant atrâ pullâ, & lugubri veſte induti Reges. Sed parum placet acutior illa interpretatio & lectio.

20. *Pagina turgeſcat, dare pondus idonea fumo.*] Nec ego nitor auctoritatem conciliare & gravitatem inanibus, fumoſis, vanis, & levioribus verſiculis, ac rerum inopibus: ut loquitur Horatius in Arte Poëtica; quaſi verba ſine re aliquid valeant.

21. *Secreti loquimur.*] Sinceiè & citra faſtum tibi ego, ſolus ſoliloquor: nec quaſi palam carmen & ſcripta oſtentare velim, verſibus tibi conſigno animi mei ſenſa.

22. *Excutienda damus præcordia.*] Adeòque intimos cordis receſſus aperio; expreſſum vide in pauculis verſiculis, quod dudum latet impreſſum in animi mei penetralibus.

Quantaque noſtræ pars tua ſit, Cornute, animæ.]

Pars

Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi, dulcis amice,
Ostendisse juvat. Pulsa, dignoscere cautus
Quid solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ.
His ego centenas ausim deposcere voces,
Ut, quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham purâ; totumque post verba resignent
Quod latet arcanâ, non enarrabile, fibrâ.
Cùm primùm pavido custos mihi purpura cessit,

declarare tibi, ô Cornute, amicorum suavissime, quanta pars animi mei tua sit. Tange, tu qui es *peritus explorare quod integrum resonet, & simulationes fucatæ linguæ. Ad hæc ego audeo exoptare centum voces, ut verbis sinceris expromam, quàm* altè *infixi te mihi in intimo corde; & sermo aperiat illud omne quod reconditum est in secretis præcordiis,* quanquam *vix explicari potest. Statim atque deposita est à me timido prætexta servatrix,*

ANNOTATIONES.

Sententia hæc tracta est à Pythagora, inquit vetus Gloss. nimirum quia Pythagoras aiebat amicum esse alterum seipsum. Et Antiqui dicebant amicitiam esse animam unam in duobus corporibus.

Undè Ovid. de Oreste & Pylade scribit,

Qui duo corporibus, mentibus unus erant.

Horatius de Virgilio ait, Lib. 1. Od. 3.

Et serves animæ dimidium meæ.

S. Gregorius Nazianzenus suam cum D. Basilio familiaritatem appellat συμψυχίαν. Et S. Augustinus Lib. 4. Confession. cap. 6. de amico suo, similia his; imo quid majus videtur dixisse, ubi ait: *Sensi ego animam meam & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideò (eo morte sublato) mihi horrori vita erat, quia nolebam, dimidius vivere; & ideò fortè morti metuebam, ne totus ille moreretur, quem multùm amaveram.*

23. *Cornute.*] Annæus Cornutus Persii magister, Stoïcæ Philosophiæ Professor eo tempore celeberrimus, teste Eusebio: qui à Nerone missus in exilium, eô quòd ejus scripta reprehendisset.

24. *Pulsa.*] Digito percute, & explora meam mentem: sicut explorantur fictilia, num solida sint & integra.

25. *Quid solidum crepet.*] Discernis enim quid verum, quid fictum & simulatum. Pers. Satir. 3. dixerat vas percussum sonare & indicare vitium suum *malignè respondendo*; hîc ait integrum vas dignosci, *solidè crepando.*

Pictæ tectoria linguæ.] Incrustata auro statua lignum aut lapidem celat, sic & urbanitas sermonis & oratio plena obsequii tegit sæpè invidiam & odium animo reconditum. Legunt nonnulli *plectoria*, id est, involucra ἀπὸ τῦ πλέκειν, inquiunt. Sed apage. Juvenalis enam Sat. 6. Persium secutus, scribit,

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit.

Et S. Augustinus ad Volusianum affirmat Sanctas Literas *rem esse solidam & sinceram; non fucata eloquia, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitare.*

26. *His ego centenas, &c.*] Centenas ego voces exoptem ad me gratum erga te magis ac magis probandum. Quo quidem in studio quod Tullius Epist. 1. Lib. 1. Lentulo scribebat, id videtur Persius indicare velle, nimirùm, *omni officio ac potiùs pietate erga Cornutum, etsi aliis satisfaceret omnibus, at ipsum sibi nunquam satisfacere.*

27. *Ut, quantum mihi te, &c.*] Egregiam adverte prioris sententiæ expolitionem.

Sinuoso in pectore fixi.] In latebris animi reconditissimis adeò te infixi, ut totus in me sis, & totus sim tuus.

28. *Verba resignent.*] Rupto velut sigillo revelem, carmen & scripta palàm proferant amorem ergate meum, merita in me tua; quæ tamen duo certè maxima haud satis exhibeat centena etiam vox.

29. *Fibrâ.*] Fibram poni pro intimis viscerum & cordis maximè partibus, dixi Satir. 1.

30. *Cùm primùm pavido, &c.*] Hactenùs procemium ac prolusio dumtaxat: Deinceps autem recenset Persius quid & quantum debeat Cornuto Præceptori pro sedula ejus institutione.

Pavido.] Id est, pudibundo, vel timenti imminentes adolescentiæ difficultates, & virtutis in ea ætate impedimenta.

Custos perjura.] Id est, toga, cui prætexta erat purpura (ut quod ait Macrobius) *ex ejus rubore ingenuitatis pudore tegerentur pueri.* Hinc

Bullaque

& appensa est bulla data præcinctis Diis domesticis: quando socii faciles aderant, & clypeus albus tunc sinebat me injicere oculos sine metu in omnem suburram;

Bullaque succinctis Laribus donata pependit;
Cùm blandi comites, totâque impunè suburrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo;

ANNOTATIONES.

à Persio vocatur *custos*, scilicet innocentiæ ob colorem purpureum qui symbolum est pudoris. Adde quòd prætexta veluti sacros facit, quus & violare sit nefas. Undè Plin. Lib. 9. cap. 36. ait purpuram *pueritiæ esse pro majestate*, id est, sanctitate. Et Fabius Declamat, ait, *prætextâ infirmitatem pueritiæ sacram fieri & venerabilem, non secùs ac Sacerdotes vestibus suis.* Vel *custos* vocatur prætexta, quia tempore pubertatis pueri sunt sub tutela alterius, nempè Custodis seu Pædagogi.

Horat. in Arte,

Imberbis juvenis tandem custode remoto.

Cessit.] Cùm jam prætexta dedit concessitque locum togæ virili, quæ sumebatur post pubertatem, seu anno ætatis decimo sexto.

31. *Bullaque.*] Hinc Persii nobilitatem argui diximus in Prologo, contra nonnullos. Nimirùm pueri nobiles ante pectus aureum bullam cordis effigie gestabant collo appensam: *Quam inspicientes* (inquit Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6.) *ita demùm se homines cogitarent, si corde præstarent.* Juvenalis Satir. 5. ad finem, *Etruscum aurum* vocat, quasi ab Etruscis profluxerit mox bullæ gestandæ. De eo multa & varia Macrobius loco citato mox, ubi & sic habet: *Tullus Hostilius Rex Romanorum Tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictorésque & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia Magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. Posteà verò Tarquinius Priscus . . . . filium suum annos quatuordecim natum, quòd hostem manu percusserat, pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextâque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris . . . . Alii putant eumdem Priscum cùm statum civium solertitâ providi Principatûs ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse: instituisséque ut Patricii bullâ aureâ cum toga, cui prætexitur purpurâ, uterentur dumtaxat illi quorum Patres Curulem gesserant Magistratum,* &c. Asconius, *Bulla,* inquit, *suspendi in collo ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi communiens pectus puerile.* Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 19. sic habet: *Prætextatis bullam pendere pro pectore affirmant nonnulli, ut ibi cordis insigne maneret, ubi sedes, erat consilii.* Et ejusdem Lib. c. 25. *Romani pueros prætextâ donabant, & bullâ. Hæc aurea erat, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent eam ætatem alterius consilio regendum. Bullâ primùm à Tarquinio Prisco donatum suum filium tradunt, quem in prætextæ annis hostem dicunt occidisse. . . . . Lorum verò erat insigne libertorum, plebeiorum & pauperum. Propiùs verò est, fœdere icto cùm Sabinis & Tatio, cautum fuisse, ut bullâ prætextâque, per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filii uterentur.* Posteriorem hanc rationem attingit & Plutarchus, in Quæst. Centur. Rom. & alias quasdam adjungit, cur bullam gestarent nobilium filii.

Succinctis.] Succinctas vestes habentibus, more militari. Vet. Gloss. *Gabino habitu cinctuque Dii Penates formabantur, obvoluti togâ super humerum sinistrum, dextro nudo.*

Donata pependit.] Bullam simul cùm prætexta Laribus consecrabant adolescentes, cùm togam virilem sumerent; sicut puellæ pupas Veneri donare solitæ: quemadmodum jam observavi Satir. 2. & docet Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

32. *Cùm blandi comites.*] Non asperi monitores aderant ampliùs, quales patruus, aut pædagogus, qui sumptâ virili toga removebatur.

Suburrâ.] Ubi meretrices diversabantur, in regione seu vico infami sub antiqua urbe, undè nomen: vocabatur & summœnium, quasi sub mœnibus. Vide Juvenal. Satir. 3. v. 5.

33. *Permisit sparsisse oculos.*] Quando mei juris factus, nemine jam observante me aut castigante, liberè puteram in meretricum domicilia respicere, & per suburram vagari.

Ovid.

Oculi sunt in amore duces.

Terent. Andr. Act. 1. Scen. 1.

Postquam excessit ex ephœbis, liberiùs vivendi fuit potestas . . . . anteà verò, ætas, metus, magister prohibebant.

Candidus umbo.] Tyronibus dabatur clypeus purus seu vacuus, id est, sine insignibus, ut ibi signanda facere monerentur.

Cùmque

Cùmque iter ambiguum eſt, & vitæ neſcius error
Diducit trepidas ramoſa in compita mentes:
Me tibi ſuppoſui: teneros tu ſuſcipis annos
Socratico, Cornute, ſinu. Tunc fallere ſolers
Appoſita intortos extendit regula mores;

& quando via anceps eſt, & error imperitus vivendi dividit animos incertos in plateas multiplicis viæ: jam tum *me tibi ſubmiſi.* Tu verò ô *Cornute, mollem ætatem excepiſti gremio Socratico. Tunc norma decipere perita,* mihi *adbibita pravos mores emendat;*

ANNOTATIONES.

Virgil. Æneid. 2.

Enſe levis nudo, parmâque inglorius albâ.

Vel intellige togam virilem candidam in umbonis ſimilitudinem aptatam: *ſynecdochicῶs*, inquiunt vett. Gloſſ. *alioquin & in prætexta candidus umbo eſt.* Sic & locum hunc explicat. Juſt. Lipſ. Elector. Lib. 1. cap. 13. ubi & monet Tertull. de pallio: item Appuleium Lib. 11. in palla umbones agnoſcere, & eleganter deſcribere.

34. *Cùmque iter ambiguum eſt.*] Quando mens adoleſcentis hæret incerta quid ſibi potiſſimùm agendum ſit; ſimilis viatori in bivium incidenti, qui valdè torquetur anxius, utram inire viam debeat. Quod & Herculi accidiſſe refert Cic. Offic. 1. cap. 117. ex Xenophonte, qui rurſùs ex Prodico Sapiente idem narrat, Lib. 2. de Fact. & Dict. Socrat. memorab. non longè ab initio.

Et vitæ neſcius error.] Ut Philoſophia magiſtra vitæ eſt: ita ex adverſo ignorantia rerum, *error* denique egregiè Perſio dicitur *vitæ neſcius*, id eſt, eorum quæ conducunt ad rectè vivendum. Sic igitur imperitia ducit adoleſcentes & abripit in id omne quod videtur ipſis facile, jucundum, ſplendidum, quaſi perinde ſit illud rectum & bonum: fallitque eos literæ Pythagoricæ Y latior pars læva quæ eligitur, præ dextra arctiori quidem, ſed tamen meliori.. Hinc pronam illi ſequuntur ad vitia viam; deſerunt autem virtutis iter arduum, præceps ac præruptum.

35. *Diducit.*] Legunt alii, *deducit*, alii, *traducit.* Senſus eſt, in hanc & illam ſententiam impellit, diſtrahit, cruciat, *trepidas mentes*, id eſt, ancipites, dubias, titubantes inter varias inſtituendæ vitæ rationes.

Auſon. Edyll. 15. de Pythagorico eligendæ vitæ dubio

Quod vitæ ſectabor iter, ſi plena tumultu
Sunt fora; ſi curis domus anxia; ſi peregrinos.
Cura domûs ſequitur; mercantem ſi nova ſemper
Damna manent: ceſſare vetat ſi turpis egeſtas:
Si vexat labor agricolam, mare naufragus horror
Infamat, pœnæque graves in cælibe vita.
Sanguineum ſi Martis opus: ſi turpia lucra
Fœnoris, & velox inopes uſura trucidat?
Omne ævum curæ, &c.

Ramoſa in compita.] Quæ multas ſe in vias ſcindunt, ut truncus in ramos; id eſt, multos exitus & calles habent. Pariter etiam imprudens juvenis in varias deliberationes dilapſus ſæpè id amplectitur quod pejus, ex judicii conciliique imbecillitate. Hîc rurſùs alludit Perſius ad literam Pythagoricam, de qua paulò antè; & Sat. 3. v. 56.

36. *Me tibi ſuppoſui.*] Inſtituendum me tradidi Quidam legunt, *ſepoſui*, id eſt, ſegregavi. Sed prior lectio videtur retinenda.

37. *Suſcipis Socratico ſinu.*] Admiſiſti me in tuam diſciplinam, Morali Philoſophiâ & Stoïcis dogmatis imbuendum; me verò excepiſti non ſtudio ſolùm paterno, ſed quaſi materno affectu abblandiens ac demulcens. Sunt & qui interpretentur, integritate Socraticâ & ſanctitate educandum: nec omninò diſplicet. Cur autem Socraticam vocat Perſius Stoæ ſcholam? Nimirùm, Socratis diſcipulus Antiſthenes Diogenem inſtituit: hunc Crates Thebanus audivit. Hic demùm edocuit Zenonem ſcholæ Stoïcæ conditorem. Plutarch. Laërt. Cic. Undè Socrati non abs re tribuuntur, quæ ab eo velut à primo fonte profluxere inſtituta. Vide Sat. 3. v. 1. & ibid. Annot.

Tunc fallere ſolers appoſita, &c.] Hunc locum variè varii intelligunt, & ſuo quiſque ſenſui accommodant. Alii, quos inter Caſaubonus ſic explicant: tu fraude innoxiâ me circumveniens ſuaviter ad rectum flexiſti, ſolerter & ſenſim ita domans pravas affectiones, ut novæ diſciplinæ auſteritas non offenderet aut deterreret. Alii puerilem vocant hanc interpretationem, & ſic Perſii voces aptant & ſenſum; *Tunc regula appoſita ſolers*, id eſt, oſtendens, *mores intortos fallere*, id eſt, errare,

& animus domatur ratione, & ægrè fert superari, & formam sumit sub digito tuo solerti. Nam recordor transegisse tecum dies integros, & cibos tecum carpsisse initio noctium, Ordinabamus ambo eosdem labores, similiter & quietem : & res serias temperabamus cœnâ modestâ.

Et premitur ratione animus ; vinciq; laborat,
Artificemq; tuo ducit sub pollice vultum.
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus, & requiem pariter disponimus ambo :
Atque verecundâ laxamus seria mensâ.

ANNOTATIONES.

extendit, id est, reformat eos ac corrigit. Alii putant allusum ad intervallum quod sæpè exiguum est virtutem inter ac vitium, quodque propterea fallit.

Undè Horat. in Arte.

——————— *Decipimur specie recti.*

Et Juvenal. Sat. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbrâ.

Prima quidem sententia acutior : secunda in quibusdam durior, ut cùm, *solers*, explicat, ostendens, &c. Tertia videtur ad solitum Persii loquendi modum paulò audaciorem accommodatior. Nobis sensus hic erit, & ordo verborum : *tunc regula solers mores fallere, apposita extendit intortos.* Id est, præcepta morum falsas virtutum species mihi detegendo, docuerunt, me omne vitium declinare, & sinceram virtutem sequi. Itaque *intortos mores extendere*, significat rectum id facere quod curvum erat ; ductâ metaphorâ à fabrilibus.

39. *Et premitur ratione animus.*] Jamque sub tua disciplina proficiens, animi motus coërcere didici, & rationis sequi imperium coëgi. *Sicut equus à sessore domatur*, inquit Plato, *ita animus ratione.* Per animum itaque ne mentem intellige, seu partem animi superiorem, sed potiùs inferiorem quæ expers est rationis, vocaturque appetitus. Tull. Offic. 1. num. 100. *Duplex est vis animorum atque naturæ. Una pars in appetitu posita est, quæ est ὁρμὴ, Græcè ; quæ hominem huc & illuc rapit : altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus verò obtemperet.*

Horat. Epist. 2. Lib. 1.

. . . *Animum rege, qui nisi paret,*
Imperat : hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.

Plut. Trinumn. Scen. 5.

Homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo.
. . . .
Tu si animum vicisti potiùs, quàm animus te, est quòd gaudeas.

Vincique laborat.] Ægrè superatur natura ad malum proclivis. Undè mens & ratio contra appetitum pugnans, quasi secum ipsa luctatur, laborat tamen & studet ut vincatur etsi repugnans & reluctans.

40. *Artificemque tuo, &c.*] Hypallage, pro *artifici.* Potest & legi, *artificis* ; ut doctè monet Casaubonus. Sensus est : animus meus à te molliter & scitè tractatus eam omnem induit speciem tandem & formam, quam dare & inducere voluisti, velut artifex peritus in argillam aut ceram.

Juvenal. Sat. 7. v. 237.

Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit.

Pollice.] Macrob. Lib. 7. cap. 13. pollicem dictum ait à pollendo, quippe qui non minùs quàm tota manus semper in officio est. Undè & Græcis vocatur ἀντίχειρ, quasi manus alterâ. Pariter quidem asserit Græcam hanc etymologiam Gal. Alii tamen aliter sentiunt.

41. *Tecum etenim longos, &c.*] Die nocteque à te non discedebam.

Virgil. Eclog. 9.

——————————— *Sæpè ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.

42. *Et tecum primas epulis decerpere noctes.*] Est qui interpretetur, initium etiam noctis dabamus studio Philosophiæ, idque temporis decerpebamus quieti & epulis, id est, rescindebamus, adimebamus. Sed melius est cum aliis propè omnibus, intelligere de frugali mensa studiosis necessariâ, quod verbum, *decerpere*, indicat satis : ut sensus sit, non dies noctibus epulando jungebamus, quod faciunt helluones ; sed pauculas tantùm horas, idque vesperi ; & quasi raptim cibum carpebamus, quem porrò honestis sermonibus condiebamus, ut est paulò pòst.

43. *Unum opus, & requiem, &c.*] Simul labori, simul quieti indulgebamus. *Unà opus & requiem, &c.* legi velit Causaubonus : ut videtur tamen Persius respexisse illud Virgilii Geor. 4.

Omnibus una quies operum, labor omnibus idem.

44. *Verecundâ laxamus seria mensâ.*] Graves occupationes, & diurnam studii & animi con-

Non

Non equidem hoc dubites amborum fœdere certo
Conſentire dies, & ab uno ſidere duci.
Noſtra vel æquali ſuſpendit tempora librâ
Parca tenax veri: ſeu nata fidelibus hora
Dividit in geminos concordia fata duorum:

Certè illud ne tibi dubium ſit noſtram *amborum vitam ſtatutâ ſocietate convenire, & regi ab eodem aſtro.* Nam *aut parca veritatis retinens noſtros dies librat æquali lance: Vel hora fidelibus exorta partitur in duos congruentiâ Geminorum fata:*

ANNOTATIONES.

tentionem relaxamus inter cœnandum ac remittimus tantillùm jocis ac ſalibus innoxiis. Agellius Lib. 13. cap. 11. ait, *convivarum ſermones debere eſſe jucundos, & cum illecebra quædam & voluptate utiles, quibus ingenium noſtrum venuſtius fiat & amœnius. Quod profectò eveniet, ſi de id genus rebus ad communem vitæ uſum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendis loqui non eſt otium.* Vide Athænei Deipnoſophiſtas: & Macrob. Lib. 7. cap. 1.

45. *Non equidem hoc dubites,* &c.] Conſenſio noſtra non levis aut fortuita, imò ea eſt quæ naturalibus cauſis producta & conflata dubitari non poſſit.

Amborum.] Mei tuique, Perſii diſcipuli, & Cornuti præceptoris.

Fœdere certo.] Non otioſè hoc ait Perſius, (inquit Marcilius) nam qui ſub piſcibus naſcuntur, non ita certum fœdus inter ſe habere æſtimantur.

Undè Manil. Lib. 2.

At quibus in lucem piſces venientibus adſunt,
His non una manet ſemper ſententia cordi;
Commutant animos interdum, & fœdera rumpunt,
Ac repetunt.

46. *Conſentire dies.*] Marcilius ex Servio ad Æneid. 1. legit, *Deos,* id eſt, Genios huroſcopi comites, juxta Horat. Lib. 2. Epiſt. 2.

Scit Genius natale comes qui temperat Aſtrum.

Ut ſenſus Perſii ſit, conſentientes Genios noſtros conſtat ſummam hanc inter nos amicitiam & conſenſionem peperiſſe. Alii tamen omnes legunt, *conſentire dies*; id eſt, tempora, nativitates; undè non mirum, nos ſub eadem conſtellatione genitos, ab iiſdem ſiderum aſpectibus pares habere & accipere affectiones. Notat Caſaubonus Hebræos, quando quempiam alteri amicum indicare volunt, ſolitos dicere, filius eſt ſtellæ ipſius. Vide infrà, ad ea verba, *neſcio quod certè eſt, &c.*

Ab uno ſidere duci.] Natalitio ſcilicet & horoſcopo, ſive illud ſic Libra, ſive Gemini. Horat. Lib. 2. Od. 17.

Utrumque noſtrum incredibili modo
Conſentit aſtrum.

47. *Noſtra vel æquali,* &c.] Id eſt, vel fatum æquavit noſtra tempora; vel eædem conſtellationes noſtræ amborum vitæ præſidentes, eaſdem in nobis affectiones; eadem ſtudia, ſummam animorum conjunctionem & conſenſionem pariunt.

Librâ.] *Libra* æquitatis ſymbolum eſt ac juſtitiæ. Eſt & Zodiaci ſignum, quod ſol aggreſſus circa diem Septembris viceſimam æquinoctium facit autumnale.

Horat. cit. Lib. 2. Od. 17.

Seu Libra, ſeu me Scorpius aſpicit
Formidoloſus, pars violentior,
Natalis horæ, ſeu, &c.

Vide quæ mox infrà ad vocem, *Geminos.*

48. *Parca tenax veri.*] Fatum ineluctabile: indeclinabilis rerum ſeries, ut ait Chryſippus. Deæ fatorum à Poëtis finguntur ſorores tres, Clotho, Lacheſis, Atropos. *Prima ordìtur,* inquit Sidonius, *ſecunda texit; tertia finit.* Virgil. Eclog. 4.

Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum Numine Parcæ.

Seu nata fidelibus hora.] Hora quâ fideles amici naſcuntur, æqualiter nobis partitur omnia.

49. *Geminos.*] *Gemini* Caſtor & Pollux, quos magnâ concordiâ vixiſſe, regnâſſeque, & inter ſidera relatos fabulantur. Aiunt porrò Aſtrologi ſub Geminis & Libra natos amicos fieri, & conſentire in ſtudiis & affectionibus. Manil. Lib. 2. de Geminis ſic habet:

Magnus erit Geminis amor & concordia duplex.

De Libra verò, ibid.

Quoſque dabunt chelæ (id eſt Libra) *& quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus habent, fideiq; immobile vinculum.

Et Lib. 5.

Felix æquato genitus ſub pondere Libræ.

Duorum.] Quidam legunt, *Deorum,* ſcilicet Caſtoris, & Pollucis. Utrovis modo legas, perinde eſt.

& malignum Saturnum pariter nostro Jove temperamus. Est profectò nescio quod sidus, quod me tibi accommodat. Millenæ sunt hominum formæ, & varius rerum usus. Suam habet quisque voluntatem, nec vita ducitur eodem desiderio. Ille sub sole novo Italicis mercibus commutat:

Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unà.
Nescio quod certè est, quod me tibi temperat, astrum.
MILLE hominum species, & rerum discolor usus;
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti

ANNOTATIONES.

50. *Saturnumque gravem.*] Infestum sidus & noxium ob frigiditatem, siccitatem & tarditatem.

Horat. Lib. 2. Od. 17. citatis jam :

——— ——— ——— *Te Jovis impia*
Tutela Saturno refulgens
Eripuit.

Propertius Lib. 4. Eleg. 1.

Felicesque Jovis stellas, Martisque rapacis,
Et grave Saturni sidus in omne caput.

Juvenal. Sat. 6.

——— ——— *Quid sidus triste minetur*
Saturni.

Nostro Jove frangimus unâ.] Jovis sidus amicum & propitium ob suam temperiem. Plin. Lib. 2. cap. 8. *Saturni sidus gelidæ ac rigentis naturæ.* Et paulò pòst de Jove ait, *Martis ardore nimio, & rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque fieri.* Macrob. de Somn. Scip. Lib. 1. cap. 19. investigat cur Martis & Saturni stellæ noxiæ dicantur & maleficæ; cur è contrario magna Jovis ac Veneris benignitas inter Genethliacos habeatur : & rationem affert deductam è numeris, quam apud unum Ptolemæum reperiri affirmat ibidem.

Frangimus.] Benignus Jovis aspectus avertit ac discutit malignitatem Saturni aliàs valdè nociturí.

51. *Nescio quod certè est,* &c.] Quodcumque tandem sit è sideribus amicantibus, quod nostræ præfuit nativitati, vitæque nostræ partes ac tempora similia facit, certum est aliquod ex illis nobis affulsisse, ab eo nos regi, alterum alteri attemperari, & fieri nos per illud in omnibus simillimos & conjunctissimos. Vult Casaubonus mentem non esse Persii, horoscopum eumdem ipsi & Cornuto fuisse, qui diversæ fuerint ætatis, sed videri dumtaxat, ob similitudinem inter eos morum ac vitæ summam. Verùm strenuè repugnat Marcilius, ostenditque variis exemplis, non coævos, idem tamen dici habuisse natalitium sidus : ut Hermodorum ac Demosthenem; Archilochum & Pindarum, &c. Quicquid sit, saltem constat potuisse pares siderum aliquot aspectus occurrere in natalibus Cornuti & Persi, quamvis ætate non æqualium : & hoc sufficit ad explicandum commodè satis locum hunc Auctoris nostri. Nam primò de Libra & Geminis, nulla est difficultas. Deinde quid vetat etiam Jovem, qui intra duodecim annorum spatium, quo periodum absolvit, bis peculiarem sibi domum ingreditur, ubi multùm prævalet adversùs Saturnum?

52. *Mille hominum species.*] Jam Persius per comparationem dissimilium, singulare Cornuti vitæ virtutisque genus commendare aggreditur. *Mille hominum species*; &c. Id est varia sunt hominum studia : diversa genera atque instituta vitæ.

Horat. Lib. 2. Serm. Sat. 1.

Castor gaudet equis ; ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia.

53. *Velle suum cuique est,* &c.] Pro diversitate animorum ac judiciorum alius aliam artem & exercitationem sectatur. Cassidor. *Quot homines, tot sententiæ & unicuique mos suus est.* Virgil. Eclog. 2.

Trahit sua quemque voluptas

Nec voto vivitur uno.] Ut diversæ mentes, sic diversa consilia propositaque. Lucilius. *Quod tibi magnopere cordi est, mihi vehementer displicet.*

54. *Mercibus hic Italis,* &c.] Quidam negotiantur apud exteras gentes, & ad eas deportant merces ex Italia.

Horat. Lib. 1. Epist. 1.

Impiger extremos currit mercator ad Indos.

Mutat.] Ante usum æris, per rerum commutationem mercatura fiebat. Testis Plin. qui mercaturas à Pœnis inventas ait Lib. 7. cap. 56. & Lib. 33. cap. 1. *Utinam,* inquit, *totum è vita posset abdicari aurum, sacra fames, ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore ævo cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum, Homero credi convenit. Ita enim, ut opinor, commercia victûs gratiâ inventa,* &c. Lege Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 15

Sub sole recenti.] In Orientali Regione, ubi

Rugosum piper, & pallentis grana cumini:
Hic satur irriguo mavult turgescere somno;
Hic campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem est putris: sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transîsse dies, lucemque palustrem,
Et sibi jam seri vitam ingemuere relictam.

piper scabrosum, & frustula cumini pallidi. Iste cibis ingurgitatus amat saginari somno irrigante: ille Campo Martio delectatur: istum absumit ludus: hic in Venerem est solutus. At quando chiragra calculosa solverit membra velut ramos annosæ fagi, tum dolent præposteri dies caliginosos, & fœdum tem us præteriisse, & vitam sibi deinceps residuam.

ANNOTATIONES.

sol hemisphærium ascendens renasci quotidie videatur. Casaubonus hic unus Alexandriam urbem notat, quasi inde Romani solerent merces petere, sed quo jure hoc affirmat? Quin potiùs Horatium Lib. 1. Sat. 4. Persius imitatur,

Hic mutat merces surgente à sole ad eum, quo
Vespertina tepet regio.

55. *Rugosum piper.*] Quod ab Indis petitur, quod gignunt arbores juniperis nostris similes, quod à sole torrente rugas contrahit. Plin. Lib. 12. cap. 7.

Pallentis grana cumini.] Synecdoche Speciei pro Genere. Id est, varia aromata in Indis nascentia.

Pallentis.] Quippe sumentibus pallorem ingenerat, ut habet Plin. Lib. 20. cap. 14. Horatius Lib. 1. Epist. 19. ita stultos imitatores deridet.

——————— *Quod si*
Pallerem casu, biberent exangue cuminum.

56. *Hic satur,* &c.] Ille inhiat lucro, hic otio & voluptatibus indulget.

Irriguo mavult turgescere somno.] Resoluti & dispersi à cerebro humores crassi, post crapùlam imprimis, obturant meatus, obruunt sensus, & somnum faciunt, quo pinguescit corpus. Virgil. Æneid. 3.

Fessos sopor irrigat artus.

57. *Hic campo indulget.*] Hic se dat ambitioni, & quærendis honoribus qui obtinentur & dantur per suffragia populi in Campo Martio congregati: vel, gaudet exercitiis illic assuetis. Horatius ad Pisones.

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis.
Nimirùm post ejectos Tarquinios, campus hic qui illorum fuerat, Marti consecratus est. In eo Romana se juventus exercebat; ibi etiam habebantur comitia creandis Magistratibus. Tit. Liv. Lib. 2. cap. 5. Alex. ab Alexand. Lib. 3. cap. 23.

Alea decoquit.] Rem familiarem exedit, facultates absumit, inopem reddit. Herodotus (ut notavi Sat. 3. v. 48.) inventam ait aleam, per annonæ difficultatem, à Lydis, ad discutiendam famem. Porrò decoctores dicebantur, qui cùm solvendo non essent, versuram faciebant. Horat. Lib. 1. Epist. 18.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.]

58. *Ille in Venerem est putris.*] Libidine & nimio infamis voluptatis usu sic enevatur, ut etiam putidos contrahat morbos. Hippocrates, Celsus, alii. Huc facit quod Casaubonus & alii quidam legunt, *in Venerem putret,* id est, putrescit. Vel simplex ex imitatio Horatii Lib. 1. Ode 36.

Omnes in Damalim putres
Deponent oculos.

Lapidosa chiragra.] Ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, quasi manûs vinculum seu captatio: morbus articularis, quo tenentur manus captæ veluti ac irretitæ.

59. *Fregerit articulos.*] In articulis digitorum calculi, lapilli, nodi generantur è crassis humoribus concreti, quibus cruciantur arthritici, digiti quandoque distorquentur manusque & quasi franguntur. Horat. autem Lib. 2. Sat. 7.

——————— *Postquam illi justa chiragra*
Contudit articulos.

Et Epist. 1. idem Horatius vocat *nodosam chiragram.*

Veteris ramalia fagi.] Cùm senectus & luxuriosa vita debilitàrint hominem, qui est similis arbori inversæ; & cùm ejus membra tam inutilia & arida fecerint, quàm sunt rami arboris annosæ & emorientis.

60. *Tum crassos transîsse dies.*] Tum dolent annos transactos in turpi cæcitate, in crassis tenebris, sine ulla virtutis aut veritatis cognitione: quæ duo sunt animi cibus ac veræ deliciæ, S. Aug. *Quid magis desiderat anima, quàm veritatem?*

Lucemq; palustrem.] In libidinum sordibus ac luto; an & in balneis, ubi aër crassus & impurus, qualis paludtrium locorum?

61. *Seri.*] Cùm jam nullus medendi locus.

Vitam ingemuere relictam.] Jam luunt quod

Tu verò delectaris pallorem contrahere libris noctu legendis. Nam adolescentum institutor, Cleanthis fructum ingeris auribus defæcatis. Istinc ô juvenes, pariter *& senes, quærite stabilem mentibus scopum & commeatus senectuti ærumnosæ.*

At te nocturnis juvat impallescere chartis.
Cultor enim juvenum, purgatas inseris aures
Fruge Cleantheâ. Petite hinc, juvenesque senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

ANNOTATIONES.

olim peccârunt: & senes facti ac debiles dolent vitam sibi superstitem esse velut ad ferendas tot ægritudines ac miserias, quæ luxuriam sequuntur: damnant igitur errores & flagitia prioris vitæ, dolent quòd obscuri & inglorii egerint; at serò.

62. *At te nocturnis, &c.*] Tu verò, Cornute, contemptor divitiarum, honorum, voluptatum, totus sapientiæ studio diu noctuque incumbis; quin & studiosi laboris ac vigiliarum tuarum fructus cum aliis ultrò & liberaliter communicas.

Nocturnis juvat impallescere chartis.] Pallorem contrahere, incumbendo libris & assiduæ lectioni, etiam ad lychnum, & noctu. Horat. Epist. ad Pisones.

——————— *Vos exemplaria Græca*
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.

63. *Cultor enim juvenum.*] Bonis ac sedulis institutionibus, ad virtutem & honestatem juvenes incitas ac formas. Quo laudabilius nihil est aut fructuosius. Cic. 2. de divinat. cap. 4. *Quod enim,* inquit, *munus Reipublicæ afferre majus meliusve possumus, quàm si doceamus atque erudiamus juventutem?* Et Tuscul. Quæst. 2. n. 13. *Cultura animi Philosophia est, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his, &, ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

Purgatas inseris aures.] Postquam vitiis purgâsti, præcepta morum & virtutum ornamenta ingeris & conaris inducere in discipulorum animum, si modò culturæ patientem commodârint aurem, ut habet Horat. Lib. 1. Epist. 1. Namque ut est ibidem.

Virtus est, vitium fugere; & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

64. *Fruge Cleantheâ.*] Philosophiâ Morali, quam Cleanthes Zenonis discipulus & successor docuit, cum magna Atheniensium utilitate. Is, urgente inopiâ, noctu suam operam locabat tum hauriendæ aquæ, tum pinsendis panibus, ut liceret interdiu vacare sapientiæ studio, apud Zenonem, cujus etiam dicta, deficiente papyro, boum ossibus, ac testis inscribebat. Improbo & pertinaci labore superabat ingenii sui tarditatem, quæ fecit aliquando ut per ludibrium, asinus vocaretur. Nec abnuebat ille, imò Zenonis sarcinam ferre se posse, aiebat. Cùm verò alias probro illi verteretur, quòd timidus esset; at ideò, inquit minùs pecco. Hæc & alia de Cleanthe Diogen. Laërt. Lib. 7. & Tull. ejus meminit, de Natura Deorum, Lib. 1. num. 37. Item Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 7.

Petite hinc.] E philosophia Stoïca, vel è Cornuti disciplina petite benè vivendi rationem & modum: *finem animo certum*; beatam vitam; honestatem, virtutem; rectum & stabile propositum: quod, ut ait Horatius. Epist. 1. Lib. 1.

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè,
Æquè neglectum pueris senibusque nocebit.

Et eodem Lib. 1. Epist. 2.

——————— *Certum voto pete finem.*

65. *Miserisque viatica canis.*] Solatia & præsidia, quæ prosint in senectute, quam nunquam non comitantur miseriæ, inopia, dolores, &c. ad quæ ferenda faciliùs Philosophia non parùm juvat. Hinc M. Tull. Ciceronis consolatio, item Boëtii.

Viatica.] *Viaticum* dicitur id omne quod ad faciendum iter opus est & necessarium. Undè innuit Persius, nos velut peregrinari in vita hac, & ad aliquid aliud tendere. Apud Laërtium Lib. 1. Bias Prieneus monet, viaticum ab adolescentia ad senectutem sapientiam esse comparandum, quippe cùm ea sola sit certa veraque possessio. Et Tull. de Senect. n. 9. ait, *Aptissima omninò sunt arma senectutis, artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cùm multùm diuque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solùm quia nunquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis (quanquam id maximum est) verùm etiam quia conscientia benè actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.*

Canis.] Id est, capillis canescentibus, qui contingunt senescenti; quanquam refert Plin. Lib. 7. cap. 2. Indos quosdam in juventa candido esse capillo, qui in senectute nigrescat.

Cras.

Cras hoc fiet. Idem cras fiet. Quid? Quasi magnum,
Nempe diem donas? Sed cùm lux altera venit,
Jam cras hesternum consumpsimus; ecce aliud cras
Egerit hos annos, & semper paulùm erit ultrà.
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustrà sectabere canthum,
Cùm rota posterior curras, & in axe secundo.
Libertate opus est, non hàc ut quisque Velina

Illud faciam die crastina, inquis. *Crastinâ die idem facies,* inquam ego. *Ecquid? Concedis* mihi unam *dieculam scilicet velut* aliquid *grande? At quando illuxit dies postera, jam contrivimus cras hesternæ* diei; *en aliud cras protrudit hos annos, & aliquantulum ulteriùs continuò erit.* Tu *enim quando* velut *rota posterior, & in altero axe converteris, incassùm* tamen *prosequeris orbile licèt tibi proximum,* & *licèt volvens sese sub eodem temone. Libertas necessaria est, non illa* per quam *statim atque quilibet*

ANNOTATIONES.

66. *Cras hoc fiet.*] Fingit Persius ignavum aliquem adolescentem sibi respondere: etiam, verum est quod mones; at expecta paululùm, cras faciam, & sapientiæ studium amplectar; finem animo certum constituam, &c.

Idem cras fiet.] Instat Persius: atenim cùm illuxerit dies crastina, ô piger; facies & dices iterùm id quod mihi dicis hodie, quodque pridem facis. Lege S. August. Lib. 8. Confess. cap. 10. & 11.

Martial. Lib. 5. Epigram. 59.

Cras te victurum, cras dicis; Posthume, semper.
Dic mihi cras illud, Posthume, quando venit?
Quàm longè cras istud ubi est, aut undè petendum?
Numquid, &c.
Cras vives: hodie jam vivere, Posthume, serum est.
Ille sapit quisquis, Posthume, vixit heri.

Quid? Quasi magnum, nempe diem donas?] Reponit ignavus juvenis, tantine est vel unam differre diem, quam & largiri dubitas?

67. *Sed cùm lux altera venit.*] Imò, inquit Persius, nec unâ die differre te volo. Sin autem crastinum expectas, nihil omninò facies; & pariter differendo, dies altera consumpta erit ac perdita.

69. *Egerit hos annos.*] *Egerit,* ab *egerere,* non ab *ago:* id est, expellit, emittit. Sensus, est, una dies integros annos trahit procrastinando, exhaurit, absumit.

Horat. Lib. 2. Od. 18.

Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.

Et semper paulùm erit ultrà.] Erit semper paululùm temporis ultra illud crastinum, quod petîsti. Quocirca consumes ætatem sensim senescendo: singulis diebus rogabis adhuc unam diem dumtaxat velut aliquid non magnum tibi donari; sic nunquam differre desines, donec oppressus annis, senio, doloribus, cum Phrygibus serò sapiens, eas omnes miserias experiere, quas prædixi, & *tunc crassos transisse dies* frustrà dolebis, &c.

70. *Nam quamvis prope te,* &c.] Priorem sententiam Persius confirmat à simili; quasi diceret: aspice in curru seu rheda binos axes uni temoni annexos, quibus suæ rotæ circum volvuntur: quæro utrum rota posterioris axis & ordinis attingere aliquando possit rotam axis prioris? Minimè certè. Ita prorsùs dies hodierna non assequetur unquam crastinum illud, quo te sapere velle spondes & prædicas.

Prope te.] Dies enim hodierna crastinæ conjuncta est.

Temone sub uno.] Totum vitæ tempus diebus continuis comprehenditur: hodie & cras pariter se consequuntur, & uni vitæ spatio annectuntur, sicut temoni axis prior & posterior.

Temone.] *Temo* est lignum illud oblongum in curru, cujus extremitati jugum alligatur.

71. *Canthum.*] Circulus est ferreus, quo rotæ orbile seu curvatura cingitur ac munitur, & quo tota cumpages constringitur. Vox peregrina & Barbara, seu Afra, seu Hispana, quâ tamen velut receptâ in Latio utitur Persius, ut observat Quintil. Lib. 1. cap. 5. Ponitur hîc pro rota, per synecdochen. Sic & Martial. Lib. 14. Epigram. 168.

Inducenda rota est, das nobis utile munus.
Iste trochus pueris; at mihi canthus erit.

72. *Cùm rota posterior curras,* &c.] Quandiu tu diem hodiernum agis, quo nondum vis mores corrigere, cui respondent axis secundus & rota posterior; nunquam attinges diem illum crastinum, quo statuis meliora, qui significatur per rotam priorem; quæ volvitur semper ante posteriorem; neque unquam attingitur ab ea, quamvis ei proxima.

73. *Libertate opus est.*] Obstinatum in vitiis juvenem aggreditur Persius novâ quâdam &

Publius manumiſſus eſt, frumentum corruptum obtinet per teſſeram Velinam. Eheu veritate vacui vos, apud quos unica circumactio efficit Romanum! Ille eſt Dama, non mulio trium aſſium, vappa, & lippus, & fraudulentus in exigua farragine.

Publius emeruit, ſcabioſum teſſerulâ far
Poſſidet. Heu ſteriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit! Hic Dama eſt, non treſſis agaſo,
Vappa, & lippus, & in tenui farragine mendax.

ANNOTATIONES.

ſubtili ratione, ſcilicet libertatis amore ac neceſſitate: & ex occaſione tractat eleganter & fusè paradoxum illud Stoïcorum: ſolos ſapientes eſſe liberos: de quo & Tull. parad. 5.

Non hâc.] Ergone, ô Romani adoleſcentes, libertatem adeò jactatis, dum ſervi eſtis cupiditatum ac vitiorum? An vobis videmini ſatis eſſe ac verè liberi & ingenui, modò libertatem duntaxat civilem poſſideatis, qualem ſibi vindicat oſtentatque ſervus heri vel hodie manumiſſus? Imo libertate animi opus eſt, nec aliter quiſquam liber & ingenuus cenſeri debet. Tertull. Lib. de Reſurrect. *Libertate opus eſt ad virtutem, inquit Perſius, non eâ quâ ſervi donantur, & aſcribuntur uni Tribuum, putà Velinæ.*

Ut quiſque Velinâ, &c.] Statim ac in libertatem aſſertus quiſque in aliquam è Romanis Tribubus tranſcribebatur, v. g. Eſquilinam, Palatinam, Velinam; tum jure publico gaudebat, & communibus civium emolumentis; qualis eſt annona, ſeu frumentatio. Triplex libertatis genus lege apud Alex. ab Alex. Lib. 14. cap. 10.

Velinâ.] *Qui Velinum circa lacum habitabant Romam tranſlati ſunt; & Velina Tribus numero aliarum acceſſit.* Vett. Gloſſ. Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 17.

74. *Publius emeruit.*] Quaſi tempore ſervitutis exacto, libertatem merito ſuo conſecutus, Patroni ſui prænomen (ut fit) aſſumit, quod ſervi nullum habebant: & dictus v. g. Publius Licinius Velina. *Emeruit.* Metaph. à militibus, qui honeſtâ de cauſa mittuntur domum, & immunes fiunt deinceps à bellando.

Scabioſum far.] Immundum, putre, gurgulionibus exeſum. Fortè intelligit panem aceroſum, ſordidum, caninum. Legunt alii, *ſcabroſum,* id eſt, aſperum, vile, præ vetuſtate rugoſum.

Teſſerulâ far poſſidet.] *Qui ex manumiſſione cives Romani efficiebantur, in numero civium Romanorum frumentum publicum accipiebant.* Vett. Gloſſ. & quidem gratis, ex lege lata à Publio Clodio Tribuno plebis, Piſone & Gabinio Conſulibus, ut notat Pædianus ad Orat. Tullii in Piſonem. Scilicet annonæ Procurator magnam quotannis frumenti vim colligebat, & erogabat iis pauperibus qui teſſeram ſeu notam antedatam repræſentarent, quâ cives Romanos eſſe conſtaret. In ea ſcribebatur nomen hominis & Tribûs, v. g. Publius Velina; id eſt à Velina Tribu. Caſaub. Teſſeram illam fuiſſe ligneam, nimirùm è liguſtris, colligere licet è Plinio Lib. 16. cap. 18. Teſſerarum & frumenti populo dati meminit & Suetonius in Auguſto cap. 41. & 42. item in Domitiano. Vide Lipſium Elect. Lib. 1. cap. 8.

75. *Heu ſteriles veri.*] Quàm longè diſtatis ab eo quod verum eſt! Quàm turpiter aberratis & allucinamini? Quàm veſtra vos fallit mens & opinio?

Quiritem.] Cives Romani à Quirino *Quirites* dicti. Hic abuſivè nomen hoc uſurpatur, ut notant vett. Gloſſ.

Una vertigo facit.] Manumiſſurus ſervum dominus coram Prætore eum ſiſtebat; mox in orbem circumactum dimittebat, ac ſuæ velut relinquebat poteſtati, his verbis: *hunc eſſe liberum volo.* Appian. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10.
Plaut. Menæchm. Scen. 19.
Liber eſto, atque ito quo voles.

76. *Hic Dama eſt.*] Verùm enimverò, inquies, hic etſi modò ſervus fuit, at jam ſui juris eſt, & Marcus Dama appellatur. Vel, ut ait Autumnus non perperàm, hic ſervus eſt frugi, non ut cæteri, pravus & vilis.

Dama.] Servile nomen. Vide infrà, v. 161. ad vocem, *Dave.*
Horat. Lib. 2. Sat. 7.
—— *Prodis ex Judice Dama*
Turpis.
Obſervat Caſaubonus inter nomina ſervilia fuiſſe quædam honeſtiora, à quibus liberi non abhorrerent, quamvis magna eſſet in nominibus apud Romanos ambitio. Hinc eſt quòd magnificè hic, *Dama,* vocatur, & paulò pòſt repetetur, *Marcus Dama.*

Non treſſis agaſo.] Non eſt homo nullius pretii, aut induſtriæ, nec infimæ ſortis ac miniſterii, qualis jumentorum curator.

77. *Vappa, & lippus.*] Non corruptus & nequam, velut vapeſcens vinum: nec imperitus

Verterit

Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama. Papæ! Marco ſpondente, recuſas
Credere tu nummos? Marco ſub Judice palles?
Marcus dixit, ita eſt: aſſigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas: hanc nobis pilea donant.
An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet ut voluit? Licet ut volo vivere: non ſim

Illum dominus circumagat puncto circumactionis prodit Marcus Dama, Papæ! Marco ſatiſdante, tu renuis committere pecuniam? Times ſub Marco Judice? Marcus affirmat, ſic ſe res habet: ô Marce, tabulis ſubſcribe. Illa eſt vera libertas; illam nobis concedit pileus. Eſtne aliquis alius ſui juris, præterquam ille, *cui fas eſt vitam ducere ad libitum.* At *mihi fas eſt vitam ducere ad arbitrium.* Numquid igitur *non ſuero*

ANNOTATIONES.

ac animo cæcutiens, ſimilis ei qui lippos habet oculos & malè affectos.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

——————— *Non ego avarum*
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.

Et in tenui farragine mendax.] Neque eſt fraudulentus in minutis etiam rebus, & ex genere eorum qui jumentis quæ curant, pabula mentiuntur data, cùm tamen ea furto ſubripere ſoleant.

Farrago.] *Eſt*, inquit Feſtus, *quod ex pluribus ſatis, pabuli causâ datur jumentis.* Plin. Lib. 18. cap. 16. ait, ex Catone, idem olim fuiſſe quod ocymum. Varro, Lib. 1. de Re Ruſt. cap. 31. dicit eſſe pabulum, quo jumenta verno tempore purgantur & ſaginantur.

Virgil. Georgic. 3.

Tum demùm craſſâ farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito.

78. *Verterit hunc dominus.*] Ex more & ritu manumiſſionis, de quo ſuprà.

Momento turbinis exit Marcus Dama.] Cùm primùm apprehenſus à domino ac rotatus fuerit: poſt circumactionem aliosque ritus ligitimos, repentè fit ſui dominus, honore dignus & fide, imò & munerum capax.

76. *Marco ſpondente.*] Sæpè repetit hoc prænomen Satiricus, ironicè: quippe, ut habet Horatius, Lib. 2. Sat. 5.

Quinte putà, aut Publî, (gaudent prænomine molles.
Auriculæ.)

Imò & admirationem ironicam addit, *papæ!* Tam bono ſponſore ac ſtipulatore, an recuſas pecuniam credere? Scilicet Marco Damæ fidem derogas! *&c.*

80. *Marco ſub Judice palles?*] Cùm ſit vir probus, & Judex integerrimus, tu nihilominùs times in judicium venire? Obiter hîc perſtringi corruptionem Romanæ Reipublicæ, apud quam fiebant Judices etiam liberti, obſervat Caſaubonus.

81. *Marcus dixit.*] Αὐτὸς ἔφα; ut de Pythagora.

Aſſigna, Marce, tabellas.] Subſcribe & ſigna tanquam teſtis rogatus. Scilicet apud Romanos adeſſe teſtamentis oportebat & ſubſcribere ac ſignare teſtes ſeptem, qui cives eſſent Romani, & puberes. Ut habetur Lib. 21. Paragraph. 1. D. de Teſtamentis.

82. *Hæc mera libertas.*] Non alia ſanè eſt libertas, quàm ea, quâ licet prænomen aſſumere, pro alio ſtipulari, Magiſtratum adipiſci, teſtis eſſe, & fidem habere, quæ omnia ſunt negata ſervis. Hæc etiam Sarcaſticè.

Pilea donant.] Servi nudo capite, & promiſſis capillis incedebant: at cùm manumittebantur, raſo capite, inſigne libertatis pileum accipiebant in Templo Feroniæ Libertatis Deæ, Suprà Sat. 3. v. 106.

Heſterni capite induto ſubiere Quirites.

Plaut. Amphitr. Act. 1. Scen. 1. v. ult. *Faxit Jupiter, ut ego hodie, raſo capite calvus capiam pileum.* Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 12. ait excuſam à Bruto monetam, in qua pugionibus duobus erat impoſitus pileus: quibus ſignificaretur vindicata ferro libertas. Tit. Liv. Lib. 34. cap. 52. *Præbuerunt*, inquit, *ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti qui ſervitute exempti fuerant.* Cur autem manumiſſorum capita raderentur? *Qui liberi fiebant*, inquit Nonius, *eâ cauſâ calvi erant, quòd tempeſtatem ſervitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati ſolent.*

83. *An quiſquam eſt alius liber*, &c.] Etiam argumentari audet Marcus Dama, & ſyllogiſmo probare quod affirmavit; *hæc mera libertas.*

84. *Cui licet ut voluit?*] Genuina eſt libertatis definitio, è qua majorem propoſitionem conficit Marcus. Sic enim Tull. Parad. 5. Item Offic. 1. *Eſt poteſtas vivendi ut velis.* Deſumptum verò videtur è Laërtio in Zenone, ubi ſic habetur: ἐςιν ἡ ἐλευθερία ἐξουσία αὐτοπραγίας. Et Epictet. apud Arrian. cap. 1. Lib. 2. & 4. ἐλεύθερός ἐςιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται. Pergit Dama: *Licet ut volo vivere.* Et hæc eſt minor propoſitio. Ergo, inquit, *non ſim liberior Bruto?* Concluſio ſyllogiſmi.

Bruto liberior? falsò concludis, ait ille Stoïcus, habens *aurem purgatam acri aceto. Cætera* quidem *illa admitto,* ſed *apage* tuum, *hæc licet, &, ut volo.* Verùm enimverò, *ex quo meus prodii à Prætore,* per *virgam, quare non mihi licitum ſit quicquid placuit arbitrio* meo, *excipio ſi Maſurii ſcriptura rubra aliquid prohibet?*

Liberior Bruto? Mendosè colligis, inquit
Stoïcus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hæc reliqua accipio; licet illud, &, ut volo, tolle.
Vindictâ poſtquam meus à Prætore receſſi,
Cur mihi non liceat juſſit quodcumque voluntas,
Excepto ſi quid Maſurî rubrica vetavit?

ANNOTATIONES.

85. *Liberior Bruto?*] M. Junius Brutus Rempublicam Romanam à Regum ſervitute ac Tyrannide vindicavit, priſtinam libertatem reſtituit, ejuſque firmandæ causâ, nec propriis pepercit filiis, quos eî inſidiantes necavit. Tit. Liv. in fine Lib. 1. & initio Lib. 2. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 8. Flor. Lib. 1. cap. 9.

Mendosè colligis.] Redarguitur M. Dama, ejuſque ſyllogiſmus retexitur, hoc ferè modo: tranſeat propoſitio: ea quidem benè intellecta certa eſt. Negatur aſſumptio; quam tamen ille mox aſſerere conabitur. Vide infrà errorem ſyllogiſmi.

86. *Mordaci lotus aceto.*] Inſtructus morali diſciplinâ ſeveriori; vel acri judicio ſimul & dialecticâ. Nam ut ait Cicer. 3. de Finibus cap. 3. *Stoïcorum ſubtile fuit vel potiùs ſpinoſum diſſerendi genus.*

87. *Hæc reliqua accipio,* &c.] Admitto libertatis definitionem in propoſitione contentam, inquit Stoïcus: non verò cætera. Legunt alii, *Hoc reliquum accipio: licet illud, &, ut volo; tolle.* Alii reſtituunt, nec ſine probabili ratione, *Hæc reliqua accipio: licet, ut volo, vivere, tolle.*

Licet illud, &, ut volo, tolle.] Aſſumptionem ut falſam amove: hanc ego reſpuo; & paucis evincam, te non vivere ut vis, & ut libet; nec tibi licere quod optas & quod placet: tu enimverò potiùs ageris & rapturis quòcumque trahunt te cupiditas, libido, aliaque vitia. Undè ſervum te contendo, liberum pernego.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Tu mihi qui imperitas, aliis ſervis miſer, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quiſnam igitur liber? Sapiens, ſibique imperioſus.

Tull. Parad. 5. *Improbos non ita dicunt eſſe ſervos ut mancipia, quæ ſunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: ſed, ſi ſervitus ſit, ſicut eſt obedientia fracti animi & abjecti, & arbitrio carentis ſuo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ſervos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, leges imponit, vetat quod videtur,* &c.

88. *Vindictâ poſtquam,* &c. M. Dama necdum advertens paralogiſmi ſui vitium & errorem: ſeque à Stoïco vapulare, ob æquivocam libertatis acceptionem, pergit argumentari porrò à libertate corporis ad animi libertatem: quocirca non ſine ludibrio excipitur.

Vindictâ.] *Virga eſt, qua manumittendi à Prætore in capite pulſantur, ideò dicta, quòd eos vindicat libertati.* Vett. Gloſſ. Titus autem Livius Lib. 2. cap. 5. ita nuncupatam ait à Vindicio ſervo, qui primus libertate ſimul & civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc vero ſancitum, ut quoties ſervus aliquis manumitteretur, caput ejus baculo tangeretur, in memoriam conſervatæ Populo Romano per ſervum libertatis.

Meus à Prætore receſſi.] Mei juris factus ſum liber & civis Romanus. Prætor enim ſervi caput virgulâ feriens pronunciabat, *eſto liber:* porrò qui vindictâ manumiſſus, is unà cum libertate civitatem Romanam conſequebatur. Tit. Liv. locis jam citatis. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10. &c.

89. *Cur mihi non liceat,* &c.] Adverte arrogantiam & ſuperbiam in verbis Marci Damæ.

90. *Excepto ſi quid,* &c.] Excipio illa, quæ legibus & jure ſunt vetita.

Maſurî.] *Maſurius hic Sabinus Legis Conſultus fuit.* Vett. Gloſſ. Eques erat Romanus, Tiberii Imperatoris tempore doctrinâ clarus; cæterùm valdè pauper. Ejus meminit Agellius Lib. 5. cap. 19. & alibi. Apud Athenæum Lib. 14. ut vir longè optimus & ſapiens, legumque Interpres eximius celebratur.

Rubrica.] Quid propriè ſit *Rubrica,* dixi Sat. 1. *Rubricas vocari minium quo tituli legum annotabantur,* aiunt hîc veteres Gloſſ. & Turneb. Lib. 4. cap. 5. ſcilicet ob ſimilem colorem rubeum.

Juvenal. Sat. 14.

——— *Perlege rubras Majorum leges.*

Neque verò legum tantùm, ſed & omnium quæ ſcribebant olim, tituli, capita & initia rubra erant, ſeu minio ſeu purpuriſſo notata. Patet ex Ovid. Triſt. Lib. 1. Eleg. 1.

Diſce;

Disce; sed ira cadat naso, rugosaque sanna,
Cùm veteres avias tibi de pulmone revello.
Non Prætoris erat stultis dare tenuia rerum
Officia, atque usum rapidæ permittere vitæ.

Accipe; at à naribus tuis recedat indignatio, & irrisio rugis notata, quando expungo tibi de corde antiqua deliria. Ad Prætorem non pertinebat insanis concedere subtilia officia in rebus, & donare potestatem vitæ præcipitis.

ANNOTATIONES.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. Et Martial. Lib. 3. Epigram. 2.

Et cocco rubeat superbus Index.

Quod autem hîc Casaubonus de cera miniata comminiscitur, non perperam videtur reprehensum à Marcilio, qui notat eam signationi non scriptioni idoneam. Quid autem? Viro vir occinere non veretur cum Satirico; *Disce: sed ira cadat.* Certè favet Critico adversùs Criticum Vitruvius Lib. 9. cap. 3. ubi ait Democritum annulu signare solitum ea quæ expertus esset, cerâ ex milto: id est, minio, seu cerâ miniatâ. Nam ut habet Plin. L. 33. cap. 7. *Milton Græci vocant minium.* Quid sit etiam cera miniata, & quod notationi & censuræ utilis esset, non scriptiuni, apertè declarat Tullius ad Atticum. Sic habet Lib. 16. Epist. 11. *Nostrum opus tibi probari lætor ex quo antè ipse posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa judicio tuo. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam.* Et Lib. 15. Epist. 14. adhuc apertiùs cùm ait: *His literis, scriptis, me ad συντάξεις dedi, quæ quidem vereor ne miniatulâ cerulâ tua pluribus locis notanda sint.*

91. *Disce; sed,* &c.] Assumptionis probationem refellit Philosophus Stoïcus; simul verò Damam orat, ne irascatur, dum aperiet ipsi fortasse non placituras veritates: cæterùm ne ridendum putet in re tam seria.

Ira cadat naso.] Theocritus iratam Pana significare volens, in ejus naso bilem sedere ait, Idyll. 1. χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. 3. *Vetustum adagium: fames & mora bilem in nasum conciunt.*

Rugosaque sanna.] Ridentis nasus osque corrugari solent. *Sanna,* inquit Nonius Marcellus, *os distortum cum vultu.* Vide Sat. 1. ad ea verba, *posticæ occurrite sannæ.*

92. *Veteres avias.*] Aniles fabulas, opiniones falsas, errores, quales vetulæ filiis ac nepotibus sæpè suggerunt: quales & fortè de libertate, avia pridem tua tibi inculcavit. Explicant alii vanam ac ventosam nobilitatis opinionem, qualem ferè habebant Rumani; & arrogantiam, cujus in pulmone sedes.

De pulmone revello.] Hæc licèt radicitùs inhæreant cordi & animo tuo, si tamen extirpari sinas & expungi, etiam cum aliquo dolore tuo; docebo te distinguere civilem libertatem communem quidem omnibus, à libertate animi quæ soli propria est sapienti. Ergo attende.

93. *Non Prætoris erat,* &c.] Quærebas modò, ô Marce, cur libero tibi ac civi Romano non liceat, &c. En disce: Prætor quod sui fuerat officii præstitit, sanè, jus Quiritium dedit, à domini potestate vindicavit. Sed liberare te à nexu & servitute cupiditatum ac vitiorum, penes eum non erat. Hoc verò sola præstat Philosophia.

Stultus.] Apud Stoïcos: *Stulti omnes servi:* Item; *Insaniunt omnes præter sapientem.*

Dare tenuia rerum officia.] Dare tibi non potuit scientiam rerum benè agendarum, *rectè facta κατορθώματα, quæ omnes numeros virtutis continent;* ut ait Tullius 3. de Finibus, num. 24.

Tenuia.] Minuta certè & subtilia, eoque difficilia. Aristoteles 2. Ethicor. *Quemadmodùm non cujusque est invenire centrum circuli, sed tantùm Geometræ: sic nec assequi virtutis mediocritatem, nec ad eam pertingere potest, nisi sapiens:* Deinde per singulas, rerum, temporum, personarum differentias, videre *quid deceat, quid non,* ut ait Horatius ad Pisones, dijudicare specialia viri boni officia, in his etiam aliquando laborant vel sapientissimi. Ergo Masurii rubrica, leges, ostendunt quidem graviora & grandia peccata, atque officia: verùm *tenuia* ista, de quibus dixi, & quibus tota fermè vita honesta continetur, minimè.

94. *Atque usum rapidæ permittere vitæ.*] Te tibi relinquere, idoneo velut ac perito τοῦ ἀνέχειν καὶ τοῦ ἀπέχειν; discernere rectum vitæ rerumque usum, quid fugiendum, quid indulgendum tibi & aliis; nihilque optare, nihil metuere, nisi ex rationis præscripto. Hæc lubrica quidem, rapida, ardua sunt: hæc non confert una Prætoris vertigo, & brevis circumactio; sed longa sedulaque Magistri morum institutio. Is certè postquam in omni virtutum genere diu te exercuerit & affectibus purgârit, te tibi permittere potest, verèque liberum per omnia pronuntiare; Non item Magistratus, aut Prætor.

Sambucam

Caculæ procero faciliùs accommodabis citharam. Ratio repugnat, & clam in aurem inſuſurrat, ut licitum non ſit agere illud, quod faciendo quiſpiam corrumpet. Jus commune hominum & natura complectitur iſtam legem,

Sambucam citiùs caloni aptaveris alto.
Stat contrà ratio, & ſecretam garrit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.
Publica lex hominum naturaque continet hoc fas,

ANNOTATIONES.

95. *Sambucam citiùs,* &c.] Faciliùs ſanè fuerit efficere ut agreſtis ſervus, qui nec Muſicam didicit, nec citharas vidit, eas ex arte pulſet, quàm facere ut Dama rationem ſequatur, & tenuia rerum officia nôrit, & præſtet. Proverb. *Aſinus ad lyram:* Item, *Sambucam caloni.*

Sambucam.] Vox Syriaca, inquit Caſaubonus. Galli harpam vocant, Turneb. Lib. 20. cap. 1. Latini Græcique lyram & citharam, item nablum ſeu nablium. Muſicum eſt inſtrumentum triangularis formæ, Athenæus Lib. 4. cap. 23. Sambucam lyrophœnicem vocari ait, ejuſque inventorem fuiſſe Ibycum Rheginum. Et Lib. 14. cap. 8. acutum eſſe ejus ſonum, fidibus quatuor tenſum primò fuiſſe. Et cap. 9. ejuſdem Libri, ſambucâ primum uſam fuiſſe Sibyllam, atque ita vocatam à Sambyce quodam. Caſaub. in Athen. *Certum eſt,* inquit, *Vetuſtiſſimos Orientis populos eo organo eſſe uſos: inde tranſiit ad Græcos & res & nomen.* Ejus inſtrumenti muſici meminerunt Propheta Daniel cap. 3. Vitruv. Lib. 6. Spartianus in Adriano, &c. Eſt etiam *Sambuca* belli inſtrumentum, quod funibus intenditur, ut chordis cithara: undè nomen. De eo Vitruv. Lib. 10. Plutarc. in Marcelli Vita. Polyb. Lib. 8. Lipſ. Poliorcet. Lib. 1. Dialog. 6. Vegetius & alii. Scilicet, è turre prope urbem obſeſſam extructâ, trabs ingens funibus ac trocleis ad muros laxatâ, erat pro ponte, & per eam tranſeuntes milites urbem invadebant. Athenæus loco mox citato Lib. 14. cap. 8. ejuſdem meminit, aitque *Sambucam,* eſſe machinæ bellicæ genus oppugnandis urbibus idoneum, hoſtium mœnibus duabus ſuculis admoveri, & cùm erectum fuerit, ſimile eſſet navium ſcalis foras projectis & expanſis: Romanorum eſſe machinam; Denique fabricam ejus & formam inventam eſſe ab Heraclide Tarentino.

Caloni.] *Calo* ſervus militis, cui vallum defert & ligna, Græcè κᾶλα vel ex eo dictus quòd ligneam clavam gereret. Feſtus, Servius Lignatores, Athenæus *Calones* vocat, ceu καλοφόρους, Horat. Lib. 1. Epiſt. 14. *Invidet uſum.*

Lignorum tibi calo.

Aptaveris.] Priùs inſerueris craſſis manibus hominis agreſtis ineptique, licèt graciles & agiliores digiti manuſque deſiderentur tangendis ſcitè ejuſmodi inſtrumentis, hoc, inquam, potiùs feceris, quàm, &c.

Alto.] Prægrandis ſtaturæ, qualis in Calonibus amatur, magnæ molis homines ſæpè bardi ac ſoluti. Ariſtoteles in Phyſiognom. οἱ ἄγαν μεγάλοι βραδεῖς. Homerus Ulyſſem ſtaturæ brevis & prudentiæ magnæ exhibet, Ajacem verò procerem & ſtolidiorem: undè Apuleius Lib. 10. *Præfertur Ulyſſes modicus Ajaci maximo.*

96. *Stat contrà ratio.*] Debent enim fabrilia fabri tractare, de bobus arator narrare, nec ultra crepidam ſutor, nec quivis alter ultra quam didicit artem. Cic. Tuſc. Quæſt. 1. Athenæus Lib. 8. cap. 10. refert Stratonicum Citharœdum Regi Ptolemæo de citharifandi arte ambitiosè diſputanti reſpondiſſe: *ô Rex, aliud eſt ſeptrum, aliud plectrum.*

Et ſecretam garrit in aurem.] Intùs in animo ſuæ indolis conſcio reclamat, monetque Damam ſemper eſſe Dama; & ſervo ſervilem, abjectum, nequam fore ſemper animum. Altiùs interpretationem promit Caſaubonus; & & veriùs? Nimirùm Philoſophiæ Stoïcæ auſtera ratio clàm admonet, quia apud plebem & Proceres malè accipitur, ſuis volentes indulgere cupiditatibus, quod illa vetat. Undè non niſi ſubtimidè agit, ſuaque clàm proponit dogmata.

Garrit.] Legunt alii, *Gannit.* Propriè garriunt aves, vulpes autem & canes ganniunt, dum levibus ſuſurris quaſi gemunt.

97. *Ne liceat facere,* &c] Ut nemo ſibi negata tentet. Aliàs enim, quod ait Perſius; *vitiabit agendo.* Quod quidem ſemper accidit imperitis. Pingere aggrediatur faber; lapides ſecare & aptare ruſticus; hortum & florum areolas diſponere ſtatuarius; plus nocebit eorum opera, quàm juvabit: imò alter alterius opus benè inchoatum diſperdet.

98. *Publica lex hominum,* &c.] Expolitio eſt prioris ſententiæ. Hoc eſt, id nôn continet rubrica Maſurii, nec ſcripta, ſed nata lex nobiſcum, adeòque in hoc conſentiunt omnes homines, quod & naturæ lumen oſtendit, & jure gentium cautum eſt.

Ut

Ut teneat vetitos inſcitia debilis actus.
Dilius helleborum, certo compeſcere puncto
Neſcius examen; vetat hoc natura medendi.
Navim ſi poſcat ſibi peronatus arator
Luciferi rudis; exclamet Melicerta, perîſſe
Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo

ut ignorantia impotens abſtineat ab actionibus ſibi prohibitis. Si *helleborum miſces, imperitus ſiſtere ſtateram debito termino, ratio medicinæ id prohibet. Si agricola ocreatus ſibi navim poſtulet* regendam *non cognoſcens Luciferum;* ſtatim *Melicerta exclamabit, nullum* jam *pudorem eſſe in rebus.* An verò *diſciplina tibi contulit vitam agere*

ANNOTATIONES.

99. *Ut teneat vetitos*, &c.] Ut quiſque abſtineat à moliendo eo opere, quod agendo ac tentando vitiare continget, ob inſcitiam rei, ob imperitiam, adeòque impotentiam ejus præſtandæ.

100. *Diluis helleborum.*] Exemplis confirmat Stoïcus quod dixit. Si pharmacum & periculoſum quidem, quale eſt helleborum, temperare velit ac præparare quiſpiam Medicæ rei ignarus: adversùs eum clamat lex medendi.

Helleborum.] Herba eſt medicinalis, de qua jam antè non ſemel. Vide Gell. Lib. 17, cap. 15. Et Plin. Lib. 25. cap. 5. ubi recenſet hellebori ſpecies, vim, uſum.

Certo compeſcere puncto neſcius.] *Non ad trutinam, ſed ad ſtateram retulit, quæ punctis & unciis ſignatur.* Veteres Gloſſ. Eſt enim ſtatera, libra ſine lancibus.

Certo puncto.] Habitâ diligenter ratione morbi, naturæ viriumque ægrotantis, item medicamenti ſeu pharmaci, ut certâ menſurâ & proportione, certo pondere miſceatur ac detur, alioqui nociturum.

101. *Examen.*] Jam diximus eſſe in ſtatera ſtylum qui eodem vergit quo pondus inclinat, undè & pro regula eſt.

Natura medendi.] Vel ars quæ eſt imitatio naturæ; vel potiùs vis & natura medicinæ. Vult enim naturæ ordo, ut fiant omnia ritè ac ſcitè, quod rudes & imperiti præſtare nequeunt.

102. *Navim ſi poſcat*, &c.] Alterum exemplum ab imperito rei nauticæ. Horat. Lib. 2. Epiſt. 1.

Navem agere ignarus navis timet, &c.

Peronatus.] Indutus peronibus, qui ruſtici calcei ſunt è crudo corio, vel è pellibus, qui ſupra genua protenduntur, ad arcendum lutum, nives, imbres.

Virgil. Æneid. 7.

——————— *Veſtigia nuda ſiniſtri*
Inſtituêre pedis; crudus tegit altera pero.

Juvenal. Sat. 14. v. 186.

Nil vetitum feciſſe volet quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui ſummovet Euros
Pellibus inverſis.

103. *Luciferi rudis.*] Ignorans aſtra cuivis nota, qualis eſt φόσφορος, ſeu ſtella Veneris, quæ manè Lucifer, veſpere Heſperus vocatur. Nautis: certè neceſſaria Aſtrologiæ cognitio, imprimis olim, quando nonniſi ad aſtra noctu navigabitur: at nunc id facilius multò, opertis etiam tempeſtate ſideribus; ad acum magnete illitam à paucis inventam ſæculis.

Virgil. Æneid. 3. de Palinuro noctu ſurgente,

Sidere cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cælo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum, &c.]

Melicerta.] Deus marinus, qui & Palæmon, & Portunus, eò quòd portubus præeſt. Lege Ovid. Metamorphoſ. 4. Fab. 13.

De eo ſic Virgil. Georg. 1.

Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Huic Iſthmii ludi magnis ſumptibus à conventu totius Achaiæ fieri conſueverant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8. Fabulam ejus perſtrinxit Sanctus Cyprianus, cùm dixit, *Melicerta & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt poſtmodùm maris Numina.*

Periſſe frontem de rebus.] Frons pudoris ſedes.

Horat. Lib 2. Epiſt. 1.

——————— *Clament periiſſe pudorem*
Cuncti pœnè Patres.

104. *Tibi recto vivere talo ars dedit?*] Age verò, Marce Dama, dic an didiceris ὀρθοποδεῖν, *recto ire pede:* id eſt, benè agere in omnibus, nulla viri probi officia prætermittere; Metaphora ab iis, quibus pedes obtorti aut claudi, nec rectè poſſunt incedere.

Horat. Lib. 2. Epiſt. 1. jam cit.

Securus cadat, an recto ſtet fabula talo.

Talo.] Pars ima pedis *talus*; ſive os, quod juxta calcaneum, & ad penis juncturam.

calce directâ? An *etiam nôſti diſcernere imaginem veritatis*, & *an aliqua* ſpecies *tinnitum edat abſurdum*, *ære ſub auro* latente. Numquid obſervâſti *tùm quæ ſectanda eſſent*, *tùm quæ aliàs fugienda*; atque *illa primò ſignâſti creta*, *deinde hæc carbone?* *Eſne moderatus* in *deſideriis*, *frugali domo*, *ſuavis* erga *familiares*; ut *modò claudas*, *modò apperias horrea*: *& queas tranſilire numiſma in cœno defixum*; *& avidus non* ſis *deglutire ſalivam Mercurii?*

Ars dedit? Et veri ſpeciem dignoſcere calles,
Ne qua ſubærato mendoſum tinniat auro.
Quæque ſequenda forent, & quæ vitanda viciſſim;
Ille priùs cretâ, mox hæc carbone notâſti?
Es modicus voti, preſſo lare, dulcis amicis;
Jam nunc aſtringas; jam nunc granaria laxes;
Inque luto fixum poſſis tranſcendere nummum;
Nec glutto ſorbere ſalivam Mercurialem?

ANNOTATIONES.

105. *Ars.*] Philoſophia, quæ vitæ magiſtra, lex, regula, paſſim vocatur; & rectè agendi præcepta continet.

Veri ſpeciem dignoſcere calles.] Quandoquidem primus ad ſapientiam gradus eſt cognitio honeſti, dic utrum optimè nôris diſcernere ſimilitudinem veri, ſpeciam falſam ab ipſo vero, id quod eſt honeſtum, ab eo quod videtur. Nam ut ait Ovidius:

Et mala ſunt vicina bonis; errore ſub illo,
Pro vitio virtus crimina ſæpè tulit.

Et Horat. ad Piſones.

——— *Decipimur ſpecie recti.*

106. *Ne qua ſubærato, &c.*] Ne ulla ſubſit hypocriſis, adeòque mera ſit boni ſpecies, non ipſum bonum aut verum. *Subærato*: ſimilitudo à nummo adulterino, in quo ſub aliqua auri ſuperficie æs abſconditum, aut cum auro confuſum tinnitu probatur; dignoſcitur autem ex ſonitu rauco & abſurdo.

Mendoſum tinniat.] Sic enim virtus vera *ſolidum crepat*; falſa verò *malignè reſpondet*, ut antè Perſius dixit. *Tinniat*, propria vox metallis, quorum exprimit ſonitum, quando pulſantur.

107. *Quæque ſequenda, &c.*] Hi duo ſunt vitæ honeſtæ cardines, declinare à malo, & facere bonum.

108. *Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâſti.*] Quod malum damnâſti, quod bonum approbâſti. Vide Sat. 2. v. 1. Ubi fusè egimus de lapillis nigris & albis. Pythagoras dicebat ea quæ candidi eſſent coloris, ad naturam boni pertinere; quæ verò atra & nigra, ad naturam mali.

109. *Es modicus voti.*] Alii Codices habent, *Et modicus voti.* Perinde eſſe videtur, id eſt, ſi paucis es contentus, & parva poſtulas à Diis, non qualia ſtulti & avari, de quibus Sat. 2. *Si*, ut ait Plautus, *eſt animus tibi modicus, continens, ambitionis expers.*

Preſſo lare.] Rebus domi anguſtis, tuâ tamen ſorte contentus: vel meliùs, ſi frugalis in victu, veſtitu, ſupellectile; ſine luxu, ſine luxuria.

Dulcis amicis.] Benignus, facilis; non durus, tetricus, aſper, ſuperbus.

110. *Jam nunc aſtringas.*] Si is es qui modò te contineas & coërceas, cum ratione parcus & moderatus, ut nec prodigus ſis, nec videaris ambitioſus.

Jam nunc granaria laxes.] Modò liberalitatem exercere noveris, ſumptuoſus & magnificus cùm res poſtulat: aperiendo velut & exponendo quibuſlibet opes tuas, arcam, horrea, in quibus frumentum, &c.

111. *Inque luto fixum poſſis tranſcendere nummum.*] Si pecuniæ & avaritiæ contemptor, obvium & objectum in itinere nummum ſponte relinquas, ita ut puerorum ludibrium non incurras. Nimirùm ut nunc interdum, ſic & olim pueri in via publica nummum clavo humi figebant, vel exponebant in luto projectum quaſi, funiculo verò alligatum non ſine jocis retrahebant, ſi quis prætereuntium æris ſplendore allectus ac deluſus colligere attentaret. Horat. Lib. 1. Epiſt. 16.

In triviis fixum qui ſe dimittit ob aſſem.

Et Lib. 2. Od. 2.

Quiſquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

112. *Nec glutto ſorbere.*] Si nec es plus æquo lucri cupidus. Si congerendis, datâ occaſione, nummis non inhias avidior, ſicut guloſus epulis laudioribus devorandis.

Salivam Mercurialem.] Mercurius lucri præſes, & Deus, ut innuit Plautus in Prologo Amphitr. Hinc cupiditas lucri dicitur *ſaliva Mercurialis*, metaphorâ ductâ à guſtu; qui cùm objicitur cibus palato jucundus, catilloni præſertim & guloſo, ſuboritur ſtatim & affluit ad linguam ejus ſaliva, ex appetitu lautitiarum; eamq; ſorbet, & quaſi ſpe jam præcipit ac devorat delicatiores cibos.

Hæc

Hæc mea ſunt, teneo, cùm verè dixeris; Eſto
Liberque ac ſapiens, Prætoribus ac Jove dextro.
Siu tu, cùm fueris noſtræ paulò antè farinæ,
Pelliculam veterem retines, & fronte politus
Aſtutam vapido ſervas ſub pectore vulpem;
Quæ dederam ſuprà, repeto, funemque reduco.
Nil tibi conceſſit ratio: digitum exere, peccas,

Quando verè pronunciaveris, mea ſunt iſta: hæc *poſſideo:* Tum *ſis & tui juris, & ſanâ mente, Prætoribus & Jove faventibus. At quandoquidem aliquantum anteà tu fuiſti conditionis noſtræ, ſi conſervas* adhuc *cutem antiquam. & facie excultus retines vulpeculam doloſam ſub corde corrupto*; ego à te *repoſco* ea *quæ mox attribuebam, & funiculum retraho. Sapientia nihil tibi contulit:* ſi vel *digitum extendis, facis peccatum.*

ANNOTATIONES.

113. *Hæc mea ſunt, teneo,* &c.] Cùm verum fuerit te virtutes eas habere, quas modò enumeravi, teque parem eſſe calcandis vitiorum aſſilientium motibus ac lenociniis: tum certè pronunciandus eris verè liber; imò & ſapiens: nunquam autem ſecùs.

114. *Sapiens.*] Quos ſapientes appellant Latini? homines nimirùm rerum præſtantiſſimarum cognitione claros, ut ait Tullius: hi vocabantur Græcis Philoſophi, Gallis Druidæ, Perſis Magi, Sacerdotes Ægyptiis, Indis Gymnoſophiſtæ, Aſſyriis & Babyloniis Chaldæi, Judæis Prophetæ.

Prætoribus ac Jove dextro.] Prætore libertatem corporis ſeu civilem largiente; animi verò Jove, qui liberator nuncupatus, & cujus è cerebro Minervam, id eſt, ſapientiam prodire fabulantur.

115. *Sin tu, cùm fueris,* &c.] Verùm enimverò cùm fueris paulò antè nequam, peſſimus; an factus ſis derepentè optimus? Numquid cum libertate civili nuper acceſſit & ſapientia ſingulari quodam Jovis beneficio, ſine labore, ſine ſtudio?

Farinæ.] Metaphora à panibus, quibus ineſt idem ſapor, idem color, & paria omnia, ex eadem farina factis.

Noſtræ.] Per modeſtiam, inquit Caſaubonus, ait, *noſtræ.* Alii interpretantur ſic: tu modò vitioſus, quemadmodùm & nos, antequam per Philoſophiæ Stoïcæ acetum purgaremur.

116. *Pelliculam veterem retines.*] Mores, ut olim, improbos necdum exuiſti. Vel alludit ad ſerpentes pellem verè novo deponentes: vel ad Æthiopes colorem non mutantes.

Fronte politus.] Externâ quidem ſpecie bonus, modeſtus, honeſtus, comis.

117. *Aſtutam vulpem.*] Pravam indolem ſervas ac retines, vafer ut antè, verſipellis, doloſus, ſimilis vulpi, cui aſtutia, ut audacia leoni attribuitur.

Horat. ad Piſones.

Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes.

Vapido ſub pectore.] Metaphora à vino corrupta, quod vappa dicitur, cujus & vapores tetri & graviores. Perperàm aliqui legunt, *pavido.*

118. *Quæ dederam ſuprà.*] Nimiùm ut eſſes liber ac ſapiens. Hæc enim nonniſi ſub conditione tibi largiebar.

Repeto.] Placet nonnullis, *relego,* quorſum verò, haud patet.

Funemque reduco.] Alluſum volunt ad Græcorum puerilem ludum neſcio quem, per funiculorum intentionem & attractionem, Ariſtot. σπαρίων ἀνάτασιν. Sed quid opus? σκαπέρδαν, ἑλκυστίνδαν, διελκυστίνδαν relinquamus Heſychio, Euſtathio, & Julio Polluci, Lib. 9. cap. 7. Magis ad rem, ut videtur, dixerimus, & ad mentem Perſii eò propiùs, quo ſimpliciùs: funem ſervitutis, quem videbar exemiſſe, rursùm injicio; ut priùs innexum traho; ſervum te & Damam pronuntio. Aut certè metaphora eſt à beſtiis vel etiam aviculis, quas cùm aufugere & avolare tentant paulò longiùs, funiculo innexas revocamus.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 10. pecuniam ſervire oportere ſic edicit:

Tortum digna ſequi potiùs, quàm ducere funem.

119. *Nil tibi conceſſit ratio.*] Sapientia nihil tibi de ſe aut de ſuo conceſſit, ut ex ratione poſſes agere; proindeque malè & perperam agis omnia.

Digitum exere, peccas.] Leviſſima quævis actio tua peccatum eſt, & grave quidem. Æqualia quippe ſunt peccata omnia apud Stoïcos.

Digitum exere.] Epictet. Enchirid. *Vel digitum vetatur extendi temerè.* Quò ſanè reſpexit Perſius, & ſatis contextus probat & ſenſus; ut mirer non paucos, poſt veteres Gloſſ. excurriſſe ad gladiatorum morem, qui victi veniam à populo precabantur, digitum exerendo. *Digitum exere,* id eſt, fatere te victum à vitiis, inquiunt illi Interpretes plus æquo ſagaces. At quæ eſſet conſecutio, quod addit Perſius, *peccas.* Verùm quibus inſanire libet, his & liceat.

Et

Quid verò eſt ita exiguum? At omni thure non obtinebis, ut dimidia virtutis uncia maneat in inſanis. Non licet ea conjungere: & quandoquidem fueris alicqui foſſor, ne quidem ad tres duntaxat modos Bathylli Satyri ritè *ſaltaveris*. At *ego* ſum *liber*. *A quo* tibi *conceſſum illud uſurpas, tot rebus obnoxius?*

Et quid tam parvum eſt? Sed nullo thure litabis,
Hæreat in ſtultis brevis ut ſemuncia recti.
Hæc miſcere nefas; nec cùm ſis cætera foſſor.
Tres tantùm ad numeros Satyri moveare Bathylli.
Liber ego. Undè datum hoc ſumis, tot ſubdite rebus?

ANNOTATIONES.

120. *Et quid tam parvum?*] Reponit M. Dama; itane verò peccarem, tam ſimplici & levi actione?

Sed nullo thure litabis.] Ita eſt, ut dixi; inquit Stoïcus: nec omni thure, vocis omnibus ac ſacrificiis impetrare poſſes, ut aliter ſe res habeat: utque, *&c.* infrà mox.

Litabis.] Vide Sat. 2. v. ultimo.

121. *Hæreat in ſtultis*, &c.] Ut qui non ſapit omninò, vel minimam habeat ſapientiæ virtutiſque particulam. Nam, quiſquis ſapiens non eſt, ſtultus eſt: & virtutes omnes adeò ſunt connexæ, ut aut habeas omnes neceſſe ſit, aut nullam: duo Stoïcorum dogmata ſunt. Laërt.

122. *Hæc miſcere nefas.*] Servire vitiis, ſimul & animi libertate frui, nefas eſt. Sapientiæ & ſtultitiæ conſortium nullum, Stultè facis omnia, ſi non ſapienter. Si ſapis, liber es: ſi ſtultus es, eris etiam continuò ſervus. Hæc omnia Stoicè admodùm. Vide Tull. in Paradox.

Nec cùm ſis cætera foſſor, &c.] Illuſtrat & confirmat à ſimili.

Cùm ſis foſſor.] Tam longè abes à ſapientia & vera libertate, quàm rudis & ruſticus *foſſor* à ſcita ſaltatione: *foſſor*, inqvam, terræ fodiendæ, colendæque totâ vitâ addictus, nullius rei cæteroquin peritus.

123. *Tres tantùm ad numeros.*] Si fueris ſtupidus agricola, non modò perfectè ſaltare non poteris, ſed nec duas aut tres pedum ſcitê dimenſiones exequêre, quippe modulationis ignarus. Muſicæ modos ac numeros quî poſſes geſticulatione & ſaltatione æmulari & exequi; quod vix ex arte facit & perfectè artis peritus? Sic igitur, cùm ſapientiæ nihil habeas, nec movere digitum ſapienter & ex ratione potes.

Ad numeros.] Tullius Paradox. 3. *Hiſtrio ſi paulò ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllabâ unâ brevior aut longior, exſibilatur & exploditur: in vita, quæ omni geſtu moderatior, omni verſu aptior eſſe debet, ut in ſyllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in nugis; in vitæ ſocietate audiam civem, digitis peccata dimetientem ſua?* &c.

Satyri.] Pedibus tam agilis, ut *Satyrus* eſſe videatur. *Satyrorum* nempè Deorum agreſtium caprinis pedibus, villoſo corpore, laſcivientes motus imitabantur in Scena Pantomimi. Virgil. Eclog. 5.

Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.

Horat. ad Piſones.

Mox etiam agreſtes Satyros nudavit.

Et Lib. 2. Epiſt. 2.

Nunc Satyrum, nunc agreſtem Cyclopa movetur.

Ex occaſione loci hujus Horatiani ſuſpicatur Caſaubonus legendum eſſe. *Satyrum*, hoc loco Perſii: ut ſenſus ſit, *moveare Satyrum*, id eſt, motu corporis & ſaltatione exhibeas & æmuleris Satyrum ſaltantem ſcitè & agilitate ſummâ. Quaſi verò Perſius debeat eſſe perpetuus ubique & paſſim Horatii imitator, ac veluti ſervum pecus. Maneat igitur *Satyri*, donec mutandi ratio major afferatur.

Moveare.] Id eſt, ſaltationem numeroſam præſtes; nam, *moveri*, pro *ſaltare*, ponitur, ut probant loci Cic. Parad. & Horat. Epiſt. 2. Lib. 2. mox citati. Adde Horat. ad Piſones.

Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.

Bathylli.] Hic fuit Pantomimus Alexandrinus, Auguſti tempore, imò, ut volunt alii, etiam ſub Nerone, inſignis, egregiâ formâ, & ſaltandi peritiâ; *Mecænatis libertus*, inquiunt veteres Gloſſ. Ejus meminit Juvenalis, Satir. 6. v. 63. ut molliter ſaltantis, Athen. Lib. 1. cap. 17. ait *Bathyllum* cum Pylade primùm invexiſſe Italicam ſaltationem, quæ quidem hilarior cæteris eſſet, eò quòd ſaltationi geſticulationes corporis ritè accommodaret.

124. *Liber ego.*] Inſurgit Dama, & allatas à Stoïco rationes parùm capiens, veterem cantilenam, & rem de qua controvertitur, inſulsè occidit, & clamitat: atqui liber ſum, liber ſum, inquam; quicquid contrà cavillari pergas, ô Stoïce, conceſſam mihi libertatem non auferes.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

——————————— *Eripe turpi*
Colla jugo: liber, liber ſum, dic age, &c.

Undè datum hoc ſumis?] Redarguit Stoïcus Damam; undè verò tu habes libertatem, quam jactas, ac tibi arrogas? *Tot ſubdite rebus*, nimirùm, id eſt, cùm tot vitiis ſervias velut mancipium.

An

An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?
I, puer, & strigiles Crispini ad balnea defer,
Si increpuit: cessas, nugator? Servitium acre
Te nihil impellit, nec quicquam extrinsecùs intrat,
Quod nervos agitet. Sed si intùs & in jecore ægro
Nascuntur domini; quî tu impunitior exis
Atque hic, quem ad strigiles scutica & metus egit herilis?
Mane, piger, stertis: surge, inquit avaritia; eja

Nullumne *dominum agnoscis præter* eùm *à quo vindicat Prætoris virga? Si clamitet* Dominus: *vade, serve, & p rta strigiles ad Crispini thermas:* sique urgeat, *moraris* etiam, ô *nugax?* Tum certè *dura servitus nullatenùs te adigit, nihilque ab externo ingreditur, quod nervos exagitet. At si domini intrinsecùs oriantur, & in hepate malè affecto; quomodo tu abis minùs punitus quàm ille, quem flagellum & timor domini impulit ad strigiles deferendas? Matutino tempore dormis,* ô *ignave:* Quin *expergiscere, ait pecuniæ cupiditas;* age-

ANNOTATIONES.

125. *An dominum ignoras, &c.*] An nescis præter externum illum corporis dominum, cujus è potestate ac dominio solutus abiisti, per vindictam & manumissionem, restare tibi totidem intùs dominos ac tyrannos, quot pravos affectus atq; libidines animo tuo imperitantes.

Vindicta relaxat.] Vide suprà v. 88.

126. *I, puer.*] Explicat disertè Philosophus duplex genus libertatis, per Prosopopœiam.

Strigiles.] Dentatum est è ferro, argento, aliàve materiâ instrumentum, dictum à *strigendo* seu *radendo*. Hoc in balneis seu aureo, seu argenteo divites utebantur ad sudorem destringendum seu detergendum. Sueton. in Augusto cap. 80. refert maculosum ei fuisse corpus, & callis quibusdam ex prurigine, assiduoque & vehementi *strigilis* usu concretis, ad impetiginis formam, notatum.

Crispini ad balnea.] Opulenti quilibet sibi & amicis habebant domi thermas & balnea: ergo & Crispinus, qui ex servo factus Eques jamque delicatior arguitur.
Juvenal. Sat. 1.

Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Crispinus, &c.

Hic sub Claudio Imperatore Prætorio præfectus dicitur, & Consularibus Insignibus donatus; sub Nerone verò in Sardiniam Insulam relegatus semet interfecisse. Cornel. Tacit.

Defer.] Vir delicatus notatur & potens, qui non communibus utitur strigilibus, sed proprias sibi deferri jubet ad balnea.

127. *Cessas, nugator?*] Imperiosa utraque vox: undè & sequitur, *servitium acre.*

Servitium acre te nihil impellit.] Nihil jam te torquet illud imperium, & pœnarum metus, nimirùm quia civili servitute liberatus es, nec ullum corporis dominum habes ampliùs.

128. *Nec quicquam extrinsecùs intrat.*] Externa vox civilis domini parùm te movet aut agit, quia liber es per Prætorem.

129. *Quod nervos agitet.*] Non, ut priùs, vox herilis per aures intrans, cogit te nervos totumque corpus agitare, ad obediendum, & illuc quò jubet, properandum, ne fortè vapules tanquam cessator & deses.

Sed si intùs.] Si exteriori quidem & corporis servitute liberatus, pateris tamen & servis interiorem vitiorum servitutem.

In jecore.] *Jecur* sedes appetitûs concupiscentis: vel, ut alibi, ponitur hîc pro corde, quod est fons & origo omnium affectuum. *Ægro:* scilicet ob inveteratam in malo consuetudinem, quâ fit ut affectus ingravescant, & magis magisque tabe suâ animum corrumpant.

130. *Nascuntur domini.*] Imperiosæ libidines te quolibet vel invitum raptantes, pigritia, avaritia, luxuria, &c. ut mox patebit exemplo & experientiâ.

Quî tu impunitior exis.] Quomodo tu serviles pœnas non subis; & cur impunè libertatem ostentas in tam acri duroque servitio, quo quidem civile & externum pejus non est.
Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Tergo plector enim: quî tu impunitior.

131. *Atque hic, quem, &c.*] Cur minùs plecteris, quàm ille servus, qui sub herile potestate pœnarum metu adigitur ad facessendum domini civilis imperium, v. g. ac strigiles, ad balnea sine more deferendas, &c.

Scutica.] Flagellum è loris. Græcè, τὸ σκύτος pellem & corium significat.

132. *Mane, piger, stertis.*] Dialogismus est Damam inter & avaritiam, luxuriam, aliaque vitia: ubi clarè indicantur & sigillatim Tyranni intùs dominantes, huc illucque distrahentes, & miserum quasi distorquentes discerpentesq; per prosopopœiam elegantem avaritiæ, luxuriæ, &c.

Surge, inquit avaritia.] Quin divitiis studes accumulandis? Age, labora.

Surge.

dum *expergiſcere.* Quod ſi *renuis: urget, ait*que, *lectum deſere. Non poſſum*, inquis. Inſtat illa, *exurge. Et quidnam faciam? Quæris?* E *ponto huc apporta ſæperdas, caſtoreum, vile linum, ebenum, thus*, vina *fluentia* ex Inſula *Co. Defer ante alios piper novum è camelo ſitibundo.*

Surge. Negas. Inſtat, Surge, inquit. Non queo. Surge.
Et quid agam? Rogitas? Saperdas advehe Ponto,
Caſtoreum, ſtuppas, hebenum, thus, lubrica Coa.
Tolle recens primus piper è ſitiente camelo.

ANNOTATIONES.

133. *Non queo.*] Pigritiâ nempè retineor.

134. *Et quid agam?*] Cur otium meum interturbas? Inquit Dama piger: quid me facere vis?

Rogitas?] Inſtat urgetque avaritia, donec deſidem è cubili excuſſerit: docetque rationem quæſtûs faciendi certiſſimam?

Saperdas advehe Ponto.] Negotiare, naviga, perge in Pontum, peregrinas merces huc advehe, mercaturis faciendis opes compara.

Saperdas.] Piſcis eſt, qui in Pontico mari capitur. Synecdoche, pro omni piſcium genere. *Saperdam* à ſapore eximio dici quidam volunt: at repugnat Athenæus, Lib. 3. cap. 30. ubi Ponticum obſonium *ſaperda*, vile & ignobile edulium appellatur.

Ponto.] *Pontus* propriè vocatur illud mare quod à Mœotide palude ad Tenedum Inſulam continetur: complectitur itaque Boſphorum utrumque, Propontidem, & Pontum Euxinum, qui Herodoto Lib. 4. deſcribitur, vocaturque dignus admiratione inter omnia maria. Sic & proxima regio *Pontus* vocatur.

135. *Caſtoreum.*] Quidam interpretantur Caſtoris pellem, è cujus villis galeri conficiuntur exquiſiti. Alii teſticulos, è quibus pharmaca valdè utilia. Herodot. Lib. 4. Plin. Lib. 8. cap. 30. Et Lib. 32. cap. 3.

Virgil. Georg. 1.

——————— *Viroſaque Pontus*
Caſtorea.

Juvenal. Sat. 12.

———— *Imitatus Caſtora, qui ſe*
Eunuchum ipſe facit, cupiens evadere damno
Teſticulorum; adeò medicatum intelligit inguen.

Aiunt nempè Caſtorem ſeu fibrum, animal aquaticum, lutræ ſpeciem, cui piſcis cauda, alias Ponticum canem, inſequentibus venatoribus, eâ corporis parte, propter quam expetitur, horrendo (quod ait Plinius) morſu abſciſsâ, ſeſe redimere. Negant verò doctiores & periti Medicinæ viri, teſticulos amputare ſibi Caſtorem; quòd ſine vitæ damno fieri non poſſit: ſed folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quibus inſit vis medica ad plures morbos. Quicquid ſit, ſive hoc ſive illud Caſtoreum paſſim vocatur.

Stuppas.] Pars lini, cortici proxima, *ſtupa* dicitur.

Virgil.

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ.

Hebenum.] Arbor eſt ſpiſſiſſima nigri coloris quam Æthiopiæ tribuit Herodotus, Indiæ verò Plin. lib. 12. cap. 4. ex Virgilio: ubi & Romæ conſpectam ait primùm in triumpho Magni Pompeii Mithridatico.

Virgil. Georgic. 2. Sic habet:

Diviſæ arboribus patriæ? ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæi.

Thus.] Plin. Lib. 12. cap. 14. ait in ſola nec univerſa quidem Arabia repiriri, ſed in ea tantùm regione, cui nomen Saba. Virgilius loco mox citato adſtipulatur. Et alibi.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæis.

Apud Athenæum Lib. 3. cap. 21. Syriæ fructus vocantur myrrha & thus. Et Lib. 15. cap. 10. Thus inter ſecundæ menſæ apparatum recenſetur.

Lubrica, Coa.] Vina mollia, lenia, alvum ſolventia; ex Inſula Co, quæ eſt in Ægeo mari, è Cycladibus una, Hippocratis clara natalibus.

Horat. Lib. 2. Sat. 4.

——————— *Si dura morabitur alvus,*
Mytilus, & viles pellent obſtantia conchæ,
Et lapathi brevis herba, ſed albo non ſine Coo

136. *Tolle recens primus.*] Anteverte alios mercatores, & cave ne illi præoccupantes, quæſtûs occaſionem præripiant.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 6.

——————— *Cave ne portus occupet alter.*
Ne Cybiratica, ne Bithyna negotia perdas.

Piper.] Plin. Lib. 12. c. 7. *Paſſim quæ piper gignunt, juniperis noſtris ſimiles*, inquit.

Tolle è ſitiente camelo.] Id eſt, exonera camelum variis ejuſmodi mercibus onuſtum, longâ feſſum & ſitibundum viâ, & venales expone. *Sitiente.* Dicitur camelus ſitim tolerare ad quatriduum. Plin. Lib. 8. cap. 18. ubi & alia ad cameli naturam & indolem pertinentia fusè perſequitur.

Veter

Verte aliquid; jura. Sed Jupiter audiet. Eheu
Baro, reguſtatum digito terebrare ſalinum
Contentus perages, ſi vivere cum Jove tendis.
Jam pueris pellem ſuccinctus & œnophorum
aptas;

Quidpiam commuta, jusjurandum interpone. At Jupiter auſcultabit. Eheu, ſtupide, ſi contendis vivere amicè *cum Jove,* vitam *ages, ſatis habens perforare digito ſalinum delibatum. Mox* autem *expeditus accommodas famulis manticam, & vini lagenam:*

ANNOTATIONES.

137. *Verte aliquid.*] Vetus Scholiaſt. *Negotiare, ſpeciem pro ſpecie commuta,* inquit, ne deſes ampliùs manè: divitias congere labore, imò & perjurio, ac fraudibus; ſi opus eſt.

Jura.] Bonas eſſe merces affirma, etiam falsò: pejerare ne dubita. Certè qui cum mercatoribus jurat ſæpè, ſæpè & pejerat. Vide Tull. Offic. 3. ad finem.

Sed Jupiter audiet.] Avaritiæ Dama reſpondet. Scilicet me jubes rem augere mendaciis paſſim ac perjuriis; ut ſolent mercatores. At Jupiter vindex aderit. Sapientum eſt axioma: *Ita vivendum, tanquam ſub Dei oculis.*

Eheu.] Jungendum cum præcedentibus, inquit Caſaubonus, ut Dama imminentem perjuriis vindictam vereatur, ad quam ſe quaſi neceſſitate adigi intelligit. Legunt alii *heu, heu,* eſſetque attribuendum ſequenti ſententiæ, per quam Damæ religio riſu excutitur.

138. *Baro, reguſtatum,* &c.] Avaritia inſtat, & paupertatis metum incutit Damæ, ut religionem elevet adimatque. Adeò ſtolidus es, inquit, ut miſer eſſe malis, quàm mentiri & jurare, formidine ſcilicet Jovis!

Baro.] Vetus Schol. *Linguâ Gallorum barones vel varones dicuntur ſervi militum, qui utique ſtultiſſimi ſunt, ſervi videlicet ſtultorum.* Eſt igitur, *baro,* idem ac bardus & vecors. Cicer. Lib. 9. Epiſt. Famil. ultimâ. Item Lib. 2. de Divinat. ſub finem, & alibi, *baronem,* ponit pro ſtupido. Legunt alii, *vare,* id eſt, diſtorte & aberrans à recta ratione, ſed perperàm. Habetur enim, *varo,* in vetuſtis codicibus.

Reſtugatum digito terebrare ſalinum.] Scilicet, ô baro, modico victu contentum eſſe te oportebit; adeòque inops eris, ut micas ſalis colligas in fundo ſalini ſæpiùs appoſiti, & proinde ſordidi.

Digito terebrare.] Emphaticè omnia. Digito premere, ut perforare videaris: vel, primoribus digitis delibans ſalis pauxillum, notas digitorum relinques. Quæ omnia egeſtatem ſummam arguunt.

Salinum.] Plin. Lib. 31. cap. 7. de ſale ſic habet: *Varro pulmentarii vice uſos veteres auctor eſt: eſitâſſe enim ſalem cum pane & caſeo, ut Proverbio apparet.* Nimirùm, ſalem lingere dicuntur, qui tenuiter admodùm & parcè victitant. Plaut. Curcull. Act. 4. Scen. ult. *Hic, hodie apud me nunquam delinges ſalem;* id eſt ne minimum quidem cibi capies.

Horat. Lib. 2. Od. 16.

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in menſa tenui ſalinum.

Conſtat certè pauperrimis olim cibum fuiſſe ſalem cum pane; ſicut & Eremicolarum Chriſtianorum nonnullis.

139. *Contentus.*] Fruſtrà legunt aliqui, *contemptus.*

Perages.] Per totam vitam pauper & egenus.

Si vivere cum Jove tendis.] Si Jovem habere placatum & amicum intendis, integer vitæ, ſcelerſque purus, ac morum ſanctitate.

140. *Jam pueris pellem,* &c.] Dama tandem Jovis & conſcientiæ metum ac ſtimulos prætergreſſus avaritiæ ſe tradit, ejus victus argumentis. Verùm iter parantem ad Indos, & navi proximum jam & expeditum aggreditur luxuria, deterret retrahitque oſtentans laborum duritiam & longinquæ navigationis moleſtias & pericula.

Pueris.] Legunt quidam, *puer is,* id eſt, tu jam avaritiæ ſervus pergis quò vocat illa. Sed perperàm. Nec meliùs, quod ſuſpicatur nonnemo legendum poſteà; *aptus,* pro *aptas.* Jam profectò nugis nugas ſuunt aptantque & ſomnia ſomniis, qui aliis inſomnia objiciunt. Hic ſanè non benè ſanus Marcilius videatur, & malè Caſaubono inſidiari, aliàs perſpicax & ſolers, ſemper autem eruditus.

Pellem.] Sarcinas, ſacculum, in quo itineri neceſſaria: vel è pellibus hirſutis veſtem ad frigus arcendum: de qua Juvenalis antè citatus Satirâ 14. v. 186.

Qui ſummovet Euros pellibus inverſis.

Et Ovid. Triſt. 3. Eleg. 10.

Pellibus, & ſutis arcent mala frigora braccis.

Succinctus.] Collectas & præcinctas, more viatorum, jam veſtes habens.

Horat. Lib. 2. Sat. 6.

Veluti ſuccinctus curſitat hoſpes.

Oenophorum.] Vas vinarium. Vox tota Græca eſt. Οἶνος, *vinum,* φέρω, *porto.*

Horat. Lib. 1. Sat. 6.

Pueri, loſanum portantes, œnophorumque.

Aptas.] Ad navem deferenda imponis.

& properas, *ſtatim ad navem nihil remoratur quo minùs rapidè ſubeas* mare *Ægæum ingenti nave, præterquam ſi luxuria cauta dehortetur te priùs ductum ſeorsùm*; dicens *quò deinceps properas, ô demens? Ecquò: Quid tibi quæris?* Nempè *efferbuit ſub corde ardenti bilis virilis, quam amphora cicutæ non ſedaverit. An* verò *tu mare tranſcurras?* An *tu cœnam capies*

Ocyùs ad navem. Nihil obſtat quin trabe vaſtâ
Ægæum rapias, niſi ſolers luxuria ante
Seductum moneat; quò deinde, inſane ruis?
Quo?
Quid tibi vis? Calido ſub pectore maſcula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.
Tun' mare tranſilias? Tibi tortâ cannabe fulto

ANNOTATIONES.

141. *Ocyùs ad navem.*] Fortè verba ſunt Damæ imperantis puero, ut deferre feſtinet impoſitum onus: vel ſunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obſtat.] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vaſtâ.] Synecdoche. Sic Horat. Lib. 1. Od. 1.

——————— *Trabe Cypriâ*
Myrtoum pavidus nauta ſecet mare.

142. *Ægæum rapias.*] Rapidè percurras mare Ægæum, & quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum.] Maris Mediterranei ſinus eſt ampliſſimus, Græciam inter & Aſiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Theſei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo perierunt. Vel ab urbe Euboïca *Ægæ*, ut vult Strabo. Plinius Lib. 4. cap. 11. ſic habet: *Ægeo mari nomen dedit ſcopulus Tenedum inter & Chium, veriùs quàm Inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita Græcis vocatur,* (αἶξ) *in medio mari repentè exiliens.*

Solers luxuria.] Blanda, callida, providens te ſibi velut prædam eripi, velut mancipium & ſervum elabi & perire ſibi, ſi ſemel naviges, & avaritiæ te mancipes & addicas.

Luxuria.] Morum diſſolutio, inquit Feſtus, ſicut luxa membra appellantur, quæ ſoluta & ſuo loco dimota ſunt.

143. *Seductum.*] Deceptum anteà corruptumque ſuis illecebris & voluptatibus. Vel ſenſus eſt: niſi luxuria, antequam navim conſcendas, monitis ab incœpto curſu dehortetur ac revocet: ductum verò ſeparatim te alloquitur, quia habet aliquid pudendum, undè & arbitros removet. At non ita lucri cupiditas, imò apertè agit; eò quòd neminem pudet rem facere, & augere.

Quò deinde, inſane, ruis, &c.] Verba ſunt luxuriæ Damam à navigando deterrentis.

Inſane.] Qui tot moleſtias & diſcrimina non vereris.

144. *Quid tibi vis?*] Quæ mens, quæ ratio te ducit? Imo quis furor abripit?

Calido ſub pectore, &c.] Undè verò hæc tibi inſania? An ex effervefcente bili? Fortè his duobus verſiculis indicatur Dama adversùs luxuriam fatigantem obluctatus, ad iracundiam uſque.

Maſcula bilis.] Effœminatos animos amat luxuria, non mirum ergo ſi damnat *maſculam, bilem* velut furorem; & Damam velut furioſum. Porrò ſicut Virgil. Eclogâ 8. dixit *maſcula thura,* ſic Perſius, *bilem maſculam,* id eſt, fortem & validam, quam, Stoïci cotem *fortitudinis* vocabant, modò tamen eâ non ut duce, ſed ut milite uterentur.

145. *Quam non extinxerit urna cicutæ.*] Quamvis contraria contrariis curentur, at ardentem iſtam bilem vix levare aut ſedare potuerit ſuccus cicutæ copioſiſſimus, & plena urna, vas capaciſſimum; quamvis ille ſit adeò frigidus, ut mortem pariat vel modicus. Vide ſuprà, Sat. 4. ad v. 2.

146. *Tun' mare tranſilias?*] Te nimirùm committes tam inſido elemento, in quo ſis *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda:* ut ait Juvenalis Satir. 12. v. 58. Tria refert Plutarchus, quorum pœniteret Catonem Cenſorium, *arcanum uxori revelâſſe; diem inutilem tranſegiſſe; & eò tranſmiſiſſe navi, quò pedeſtre iter eſſe poſſet.* Ex adagio Græco,

Θαλάσσῃ καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Tibi tortâ cannabe fulto, &c.] Tune ô Marce Dama, tu vir honoratus jam & liber, poteris cibum in navi capere, ita ut pro ſedili habeas funem nauticum, pro menſa tranſtrum, permixtus ſcilicet cum remigibus & nautis ſqualidis & agreſtibus, qui ſolitus es molliùs ſedere, beatiùs vivere, domi, in otio, inter familiares, nitidè, honeſtè.

Tortâ cannabe.] *Cannabis* eſt genus plantæ, è qua funes fiunt, & rudentes: imò & veſtes apud Thracas, tam ſubtiles, ut lineæ videantur. Herodot. Lib. 4. num. 155.

Cœna

Cœna sit in transtro? Veientanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba?
Quid petis? Ut nummi, quos hîc quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge genio: carpamus dulcia; nostrum est

in transtro, nixus fune intorto? An *& vas sedere potens emittat* tibi odorem vini *subrubri Veientani pice fœtidâ corrupti? Ecquid intendis?* An *ut nummi quos hîc alueras quincunque moderato, pergant* tibi *exsudare deunces cupidos? Da te voluptati: rapiamus jucunda. Nostrum est* munus-

ANNOTATIONES.

147. *Transtro?*] Trabs est transversa, scamnum & sedile remigum. Virgil.

Considite transtris.

Veientanum rubellum.] Vinum ignobile, saporis injucundi, ex agro circumjecto Veios urbem Hetruriæ, non procul ab urbe Roma. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

148. *Exhalet vapidâ.*] Tetros vapores tibique insolitos emittens, fastidium creet & ægritudines, & fortasse mortem extra patriam. Heu quò ruis? Lucelli scilicet aliquantuli gratiâ perdas quietem, voluptates, vitam?

Læsum pice.] Infectum ex odore picis quâ navis pariter & obba illitæ & obturatæ. Mos erat porrò picandi vinum, id est, picem & resinam interdum adhibendi & immiscendi, ad condiendum veluti, addendasque vires, aut frangendas. De quibus Plin. Lib. 14. cap. 1. & 20. Plutarch. Convival. Quæst. Lib. 5. cap. 3. illis autem ipsis condimentis vinum aliquando currumpebatur, undè Martial. Lib. 3. Epig. 76.

Resinata bibis vina, Falerna fugis.

Sessilis obba.] *Poculi genus, vel ligneum, vel ex sparto,* inquit Nonius Marcellus, vas latum habens fundum & ventrem, ita ut per se facilè stet & sedeat, undè *sessilis obba* dicitur. Volunt aliqui esse doliolum, in quo navigantes plerumque sedeant.

149. *Quid petis? Ut nummi, &c.*] Quis verò finis tibi propositus? Nimirùm usura ingens & infinita, qualis maritima esse solet, sed labore & periculo perinde magno.

Hîc.] Romæ, sine labore, sine periculo.

Quincunce.] *Quincunx,* uncias quinque significat.

Quincunce modesto.] Fœnore modico, legibus licito, & avaritiæ notum haud metuente; nimirùm quinis annuis, pro centenis. Leg. Tutor. Paragraph. 10. Digest. & Leg. 17. Digest. de usuris & fructibus. At vox ista, sicut & sequens, *deunx,* ampliori eget elucidatione. Itaque observa. Gravissima pridem usura erat *centesima,* quâ pro centum nummis mutuò acceptis pendebantur duodecim annui, singuli pro mensibus singulis. Huic verò proxima *deunx,* cùm undecim reddebantur pariter pro centenis: sic & *dextana* erat, cùm decem: *dodrana,* cùm novem: *bessalis,* cùm octo: *septunx,* cùm septem: *semis,* cùm sex: *quincunx,* cùm quinque: *triens,* cùm quatuor: *quadrans,* cùm tres: *sextans,* cùm duo: denique *unciaria* usura vocabatur, quâ pro nummis centum unus dumtaxat in fœnus solvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potissimùm probata, ut testatur Cornel. Tacit. Annal. Lib. 5. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes pòst abrogata, & ad semiunciariam radacta est. Vide infrà mox ad vocem, *deunces.*

150. *Nutrieras.*] Fœnore auxeras, multiplicâras. Horat. Lib. 1. Epist. 18. *pascere nummos* eodem sensu dixerat.

Pergant.] Alii codices habent, *peragant.*

Avidos sudare deunces.] Nimium fœnus & immodicum afferre, sudore & molestiâ pariter ingenti, ob navigationis tædia & pericula.

Avidos.] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.

Deunces.] *Deunx* pondus est seu mensura undecim unciarum, quasi unâ demptâ parte è libra seu asse, qui duodecim uncias continet. *Deunx* autem usura significat undenam annuam pro centenis; seu quâ pro centum nummis annuo fœnore, undecim nummi dantur, ut dixi paulò antè. Hoc verò sanè referendum videtur ad usuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit, imò quæ culpâ carent quantumvis magnæ, scilicet ob pericula maris, & ærumnas.

151. *Indulge genio.*] Vide Sat. 2. v. 3.

Carpamus dulcia.] Fugientes cum vita & annis arripe voluptates. Horat. Lib. 1. Ode 11. *carpe diem.* Epicuri apud Lactantium: *Voluptatibus,* inquiunt, *quoquo modo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omninò. Ergo nullum diem, nullum temporis punctum fluere nobis sine voluptate patiamur, ne quia ipsi quandoque perituri sumus, id ipsum quòd vixerimus, pereat.*

Nostrum est quòd vivis.] Βίος βίῳ δεόμενος οὐκ ἔστι βίος, inquit Proverbium Græcum. Undè luxuria ait sibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuosam, eò quòd sine gaudiis ac voluptatibus vivere, non sit vivere.

quòd vitam ducis. At paulò *pòst, eris favilla & umbra, & sermo. Vitam age, mortem recordatus: tempus effluit. Id quod eloquor, exinde est. Ecce quid facis? Hamo gemino distraheris in diversas* partes. *An illum sectaberis, an istum? Necesse est* ut *subjaceas* duobus *dominis vicissim,*

Quòd vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor, inde est.
En quid agis? Duplici in diversum scinderis hamo.
Hunccine, an hunc sequeris? Subeas alternus oportet,

ANNOTATIONES.

152. *Cinis, & manes, & fabula fies.*] Antequam moriaris fruere vitâ vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore & animam interire putant; ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an verò potiùs secundùm Stoïcos è quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. 1. num. 77. *Stoïci,* inquit, *usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper autem negant.* Et paulò pòst, cap. 78. *aiunt manere animos, è corpore cùm excesserint, sed non semper.* Erit igitur sensus, *fies cinis,* nimirùm ex more cremato corpore tuo, post mortem, & in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes,* id est, anima tua per aliquod tempus manebit & durabit apud inferos. Posteà verò *fies fabula,* id est, redibis in prius nihilum: hæc enim catastrophe est vitæ & conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro & scenâ peractæ comparari solet.

Manes.] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. Lib. Saturnal. 1. cap. 3. Virgil. Æneid. 6. pro pœnis, quæ sunt apud inferos. Alii, pro Diis tantùm bonis; nam Varro Lib. 5. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minimè boni, (si Servio fides) Dii inferi *Manes* appellantur. Porrò animum à corpore separatum Antiqui *Manem* Deum vocabant. Hîc sumitur pro anima corpore soluta. Horat. Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat incboare longam,
Jam te premet nox, fabulæque manes.

Vide infrà v. 185. ad vocem, *Lemures.*

Fabula fies.] Interpretantur vulgò locum hunc, sicut & Horat. mox cit. de Inferis, de quibus & Poëtæ & Philosophi tot & tanta narrant & fabulantur. Atque ita duæ voces, *manes, fabula,* idem significant. Potest etiam ita intelligi, *fabula fies,* id est, sola tui memoria restabit, & sermo de te forsan faciendus. Vide suprà tertiam hujus loci interpretationem, ad hanc vocem, *cinis.*

153. *Vive memor lethi.*] Horat. Lib. 2. Sat. 6.
Vive memor quàm sis ævi brevis.

Fugit hora.] Vita sensim elabitur, ut tempus. Horat. Lib. 2. Od. 5.

Currit enim ferox ætas.

Virgil.

——— *Fugit irreparabile tempus.*

Hoc quod loquor, inde est.] Temporis & vitæ fugientis partem etiam absumo aliquam loquendo tecum.
Horat. Lib. 1. Od. 11.

Dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem.

Læva paulùm mens erat Turnebo, cùm Lib. 20. cap. 1. hunc locum sic intellexit, *quia perit sensim vita, inde tibi loquor ut te moneam jubeamque carpere gaudia, antequàm tibi pereant.* Multò aliter, & cum aliis, magisque ad sensum Horatii Persiique D. Hieronym. Comment. in Epist. ad Galat. Lib. 3. cap. 6. *Breve est,* inquit, *vitæ istius curriculum: boc ipsum quod loquor, quod scribo, quod relego; de tempore meo, mihi aut crescit, aut deperit.*

154. *En quid agis?*] Hactenùs Prosopopœia illa & dialogus perelegans. Jam verò Stoïcus ad Damam: En igitur ad diversa contrariaque traheris, huc ad quietem & voluptates à luxuria, illuc ad lucrum & laborem ab avaritia, quid igitur facies? Quò te convertes? Jamne sentis & fateberis te esse servum, & duram sub duris dominis servire servitutem?

Duplici in diversum scinderis bamo.] Variâ duplicis servitutis necessitate oppressus quasi discinderis.

Hàmo.] Prorsùs ad rem est quod initio Libri de invidia & odio Plutarchus ait; *vitium hamis esse quasi pluribus instructum & armatum,* πολυάγκιστρον: certè pura virtus rara avis: qui luxuriæ sordes effugerit, & fœda voluptatum cavebit lenocinia, is hamo capietur avaritiæ; vel contrà. Metaphora est à piscatione, in qua pisces hamo seu escâ diversâ & multiplici quandoque inescantur, ut capiantur alterutro.

155. *Huncine, an bunc sequeris?*] An avaritiam, an luxuriam? otium, an sudores? lucrum, an voluptates?

Subeas alternus oportet.] Quid, si utrique serviendum? modò huic, modò illi obtemperans, quàm miser! haud profectò simpliciter fueris! -

Ancipiti obſequio dominos alternus oberres.
Nec tu cùm obſtiteris ſemel, inſtantique negâris
Parêre imperio, rupi jam vincula, dicas.
Nam & luctata canis nodum arripit: attamen illi
Cùm fugit, à collo trahitur pars longa catenæ.
Dave, citò, hoc credas jubeo, finire dolores

dubio ſervitio, & viciſſim obambules circa illos. *Et quando tu repugnaveris ſemel, & recuſaveris obedire urgenti mandato, ne* propterea *dicas, modò catenas fregi. Etenim canis etiam obagitando vinculum aufert: nihilominùs quando aufugit; longa pars catenæ raptatur abs cervice* illius. Sic *Chæreſtratus rodens unguem vivum dicit iſta: ô Dave, volo* ut *his fidem habeas;*

ANNOTATIONES.

156. *Ancipiti obſequio dominos.*] Binas dominatrices viciſſim ſequens, dubius interim, utri potiſſimùm te addicas.

Obſequio.] Reconditum in hac voce ſenſum vulgus haud expiſcari, monent doctores: non eſt obſequium, ut putant, famulatus, vel opera alicui navata; ſed patientia & indulgentia erga alios nimia, quâ eorum voluntari & libidini plus æquo obſecundatur, etiam contra fas & rationem, ut vulgò faciunt aſſentatores. Terentius in Andria, *obſequium* opponit *veritati,* quâ vel amici nonnunquam offenduntur, adeò nolunt homines proprios nævos & errores videre, vel audire. *Obſequium amicos, veritas odium parit.* Quem locum & ſententiam illuſtrat Cicero in Lælio, num. 91. *Moleſta,* inquit, *veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ: ſed obſequium multò moleſtius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri ſinit.* Et paulò pòſt: *in obſequio comitas adſit; aſſentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur.*

Oberres.] Perpetuâ diſcurſatione circa utrumque dominum, ut ſatisfiat contraria etiam imperantibus; Non ſine gravi, imò intolerabili moleſtia.

157. *Nec tu cùm obſtiteris ſemel.*] Ne verò dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium ſævienti; ſicque liberum fore à ſervitute illa vitiorum duriſſima.

Semel.] *Hirundo una non facit ver,* inquit Ariſtoteles, *nec parit aut tollit habitum,* ἕξιν, *aut alter actus.*

158. *Rupi jam vincula, dicas.*] Non rupiſti, inquam, ſed rejeciſti mox tibi rursùm injicienda.

Ovid. Amor. Lib. 3. Eleg. 10.

Scilicet aſſerui jam me, fugique catenas.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

——— ———*O toties ſervus! Quæ bellua ruptis,*
Cùm ſemel effugit, reddit ſe prava catenis.

159. *Luctata canis,* &c.] Probat à ſimili. Canis cùm diu multùmque catenam excuſſit, aut dente morſuque aliquâ parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit; non difficilè reducitur, religaturque firmiùs & arctiùs quàm antea. Sic planè tecum agetur homine longâ vitiis ac diuturnâ ſervitute mancipato. Semel iterùmque forſan aliquando reſiſtes, eorum importunâ ſollicitatione fatigatus; at paulò pòſt iis te ultrò addices turpiſſimè, aut occaſione, aut vehementiâ abſtractus & impulſus, nimiùm propenſionem ad ea retines & circumfers longo uſu conflatam, quam frangere non ita facile eſt & promptum.

Nodum.] Catenæ nodos, vincula, Synec.

160. *Trahitur pars longa catenæ.*] Vulgò dicimus de eo, quiſquis inſtans exitium aut periculum eluctatus eſt ſemel, aut etiam aliquoties; is non eſt liberatus qui ſuam catenam trahit. Locum hunc Perſii integrum adumbravit Seneca, de Vita beata: *Et qui ad virtutem tendit, etiamſi multum jam proceſſit, opus eſt aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſolvit, & omne vinculum mortale . . . . . Qui ad ſuperiora progreſſus eſt laxam catenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.*

161. *Dave, citò,* &c.] Confirmat exemplo è Menandri Eunucho, quem, perſonis, & quibuſdam immutatis, tranſtulit Terentius. Huic Phædria, illi eſt Chæreſtratus, huic Parmeno eſt, illi Davus, Perſonæ Comicæ. Quod & annotavit vetus Schol.

Dave.] Nomen ſervi apud Menandrum Athenienſem Comœdiarum ſcriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia, Statius, Dionyſius, Stichus, Hera: ſicut Athenis, Davus, Geta ex quo Daci, quia anteà Davi, bello ſubacti fuerant: apud Syros Dama: in Paphlagonia Lybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacedæmoniis, Helota: Argivis, Gymneta: Cretenſibus, Epharmiota, Clarota, Minota: Theſſalis, Peneſta: Syracuſanis, Euſtatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mari-

 Præteritos

cogito finem imponere quamprimùm prioribus molestiis. Numquid ego *probrum obsistam consanguineis meis sobriis? Numquid patrimonium eiidam ad portam impuram, malâ famâ, quando ego temulentus cano ante humidam Chrysidis januam, tædâ extinctâ?*

Præteritos meditor. Crudum Chærestratus unguem
Abrodens ait hæc. An siccis dedecus obstem
Cognatis? An rem patriam, rumore sinistro,
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto?

ANNOTATIONES.

andinis Bithyniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Finire dolores.] Nuntium remittere amoribus qui mihi sunt tot dolorum causæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo sic perstringit:

Amorem hæc cuncta vitia sectari solent,
Cura, ægritudo nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minùs,
Insomnia, ærumna, error, terror & fuga,
Ineptiæ, stultitiaque, adeò & temeritas;
Incogitantia excors, immodestia,
Petulantia, cupiditas & malevolentia.
Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,
Inopia, contumelia & dispendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Virgil. Eclog. 3.

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Sed ipsum Phædrum amatorem miserum audire, imò spectare veluti ne pigeat, ut ipsius etiam nos misereat. Is apud Terent. Act. 1. Scen. 1. sic loquitur:

Indignum facinus! Nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus vidensque pereo; nec quid agam scio.

Finire dolores præteritos meditor.] Relinquendo Chrysidem meretricem, quæ me *properat amando perdere.* Ut est apud Horat. Lib. 1. Od. 8. Idem Lib. 2. Sat. 3. scripserat de Phædria Terentiano, cujus locum integrum ibidem expressit.

An potiùs mediter finere dolores?

162. *Crudum Chærestratus unguem abrodens.*] Præ dolore, quòd ab amicâ exclusus: vel præ ancipiti incertoque consilio, cogitabundus totus, & secum ipse luctabundus, num ad eam quæ exclusit redeat, an deserat quam perditè amat.

Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec demorsum sapit unguem.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Vivos & roderet ungues.

Chærestratus.] Juvenis amator Chrysidis meretriculæ, apud Menandrum, ut dixi.

163. *Ait hæc.*] Ad Davum nempè fidum sibi famulum.

An siccis dedecus obstem cognatis?] An fœdis ego amoribus eam, ut antè, perditum bonam famam gentis meæ, in qua, præter me sunt omnes honesti, casti, sobrii?

Siccis.] *Siccus* temperantem virum, madidus ebriosum ac vinolentum sæpè indicat.

Plaut. utrumque ponit Asinar. Scen. 14.

Ego præter alias virum meum fui rata
Siccum, frugi, continentem.

Et paulò pòst:

Scito illum madidum, nibili, in continentem.

Horatius Lib. 1. Epist. 19. Item Lib. 1. Od. 18. *siccis* posuit, pro, *sobriis & jejunis.*

Tullius pariter *horridam & aridam* vocat vitam hominis frugalis; pro Quintio, num. 93. Item Sexti Roscii Amerini probat innocentiam, è *victu arido.* n. 75.

164. *Rem patriam frangam.*] Patrimonium dilapidem & effundam in meretricios amores. Quod *expatrare* vocabulo sanè significantissimo vocat Catullus Epigram. 30. in Cæsarem.

An hæc sinistra liberalitas
Parum expatravit? An parum helluatus es?
Paterna primùm lancinata sunt bona, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare malum est, &c.

Rumore sinistro.] Qui jam de me spargitur & volat: quanquam, ut habet Ovidius,

Turpis amor surdis auribus esse solet.

165. *Limen ad obscœnum.*] Ante fores, vel in domo impuræ & flagitiosæ mulieris, ad quam velut ad scopulum frangor & illidor; & mea mecum deperduntur bona, fortunæ, fama, &c.

Obscœnum.] Vox à *cœno* facta, ut volunt aliqui: at Varro à *scena*; ubi turpia quævis dicuntur, trahit originem: alii ab Oscis populis Italiæ in Campania, turpi libidine & spurcitia famosis.

Chrysidis:] Famosum erat scortum, cujus est mentio apud Athen. Lib. 13. cap. 3. Porrò nomen ab auro, fortè ob *poscinummata oscula* meretricum, quod ait Apuleius Lib. 10. de Asino aureo.

166. *Ebrius.*] Comessatio sequitur epulas; Cererem & Bacchum Venus.

Udas ante fores.] Seu lacrymis; seu unguento, ex more amantium: ut notat vetus

Euge,

Euge, puer, ſapias: Diis depellentibus agnam
Percute. Sed cenſen' plorabit, Dave, relicta?
Nugaris. Soleâ, puer, objurgabere rubrâ;

Macte animo, ô puer, ſapiens eſto & agnam macta Numinibus averruncis. At, ô Dave, putaſne quod Chryſis à me *deſerta lacrymabitur? Nugas agis.* Certè, ô *puer, caſtigaberis ſandalio rubeo,*

ANNOTATIONES.

Schol. vel etiam vino, ut abundè probat Plaut. Curcul. Scen. I. & 2. ubi lenæ fores vino amator conſpergit, & odore vins illecta illa januam pandit, & prodit foras, amantique abblanditur. Interpres quoque Ariſtophanis in Plutum, ait Laïdem à multis adamatam Theſſalis, qui præ amore veſtibulum ejus vino irrigabant. Parum ad rem eſt quod affert non nemo, ſolitos aquâ perfundi januæ cardines à mulieribus, ad fallendos maritos; Chryſis enim marita non erat. Melius fortaſſe, ne ſtrepitum ederet aperta janua, & à vicinis audiretur. Nam apud Plaut. loco mox citato adoleſcens laudat *ædes feſtiviſſimè apertas,* quibus *nec mutit cardo:* dein jubet ſervo: *tace; occultemus lumen & vocem.*

Extinctâ cum face, canto.] Cùm pervenerant amatores ad ædes amicarum, facem extinguebant, ne agnoſcerentnr; & ante januam, nocte ſæpè integrâ, amatoria cantabant. Plautus, loco citato.

Horat. Lib. I. Sat. 4.

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem, cum facibus.

Quòd verò Marcilius extinctam facem vult eſſe ſignum excluſionis, videtur hîc non habere locum, ut ſi facem projectam aut jacentem Perſius dixiſſet, quemadmodùm Propert. Lib. I. Eleg. I.

Semper & excluſi ſigna jacere faces.

Canto.] Inſignem & elegantem ejuſmodi cantilenam ſcripſit Horat. Lib. 3. Od. 10. ubi ſic eſt:

Extremum Tanaïm ſi biberes, Lyce,
Sævo nupta viro, me tamen aſperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo ſtrepitu janua, &c.

Et in fine,

Non hoc ſemper erit liminis, aut aquæ
Cœleſtis patiens latus.

Ovid. Faſt. 5.

Ebrius ad durum formoſæ limen amicæ
Cantat.

Hoc Plautus dicit, *occentare oſtium.* Mercat. Scen. 4. Perſ. Scen. 15.

167. *Euge, puer.*] Gratulatur Davus Chæreſtrato ſaniorem mentem, quam teſtatur. *Sapias,* perge in tam bono conſilio, errorem aliquando tandem agnoſcens.

Diis de pellentibus.] Diis inſaniæ averruncis, & fatuum amorem amoventibus: fortè Caſtori & Polluci, qui valere plurimùm credebantur ad avertenda mala: *agnam percute,* ſacrifica, tam pro gratiarum actione, quàm ut faxint te perſtare in laudabili propoſito.

Horat. Lib. 2. Od. 17.

Nos humilem feriemus agnam.

168. *Sed cenſen' plorabit.*] Jam vacillat juvenilis animus: veretur ſcilicet ne doleat Chryſis, ſi eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta?] Sunt pro armis mulieri, meretrici verò imprimis, lacrymæ. His libertati amantium inſidiantur; his meliora cogitantes expugnant.

Undè Terent. Eunuch. Scen. I.

Hæc verba mehercule una falſa lacrumula,
Quam, oculos terendo miſerè vix vi expreſſerit,
Reſtinguet: & te ultrò accuſabis; & ei dabis
Ultrò ſupplicium.

169. *Nugaris.*] Siccine vis finire dolores, qui tam parùm tibi conſtas? inquit ſervus frugi ad herum amore inſanientem: profectò nugas agis in re ſeria. Vix ungues malæ beſtiæ meretricis effugies: & dolebit tibi gravius quàm antè. Quòd ſi illa te intellexerit, actum eſt, eludet, periiſti.

Soleâ, puer.] Quod bis jam Davus ad Chæreſtratum dominum ait, *puer*; non vacare putandum eſt. Hinc nimirùm ſuam ei ſervitutem blandè objicit, quâ libidini ſervit, miſerum pluſquàm Davus ipſe mancipium. *Soleæ* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cæteris propè nudis, & teretibus habenis vinctis. His etiam uſi homines mulieroſi non ſine dedecore, ut teſtatur Gell. Lib. 13. cap. 20. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Tull. act. 7. in Verrem. n. 85. & in L. Piſonem n. 13. utrique exprobrat quòd prodirent *ſoleati:* & de haruſp. reſp. num. 44. P. Clodio *crocotam, mitram, muliebres ſoleas,* objici[illegible].

Objurgabere.] Etiam audebit petular[illegible] trix verberare te, ſoleâ pulſare na[illegible] apud Juvenal. Satir. 6. v. 611. a[illegible] bet Terentius in Eunucho,

Tibi commitigabitur ſandalio caput.

ne deinceps *vacillare cupias & angustos laqueos arrode.* Tu quidem *modo ferox es & vehemens. Verùm si accersat* te, *statim dices: Ergo quid agam? An non ibo ad* eam, *tunc quando* me *vocat, & sponte rogat? Si totus & integer inde recesseras, neque tunc* ire debes. *Ille ille, quam investigamus, ille est:* non verò is *quem apparitor vanus agitat in vindicta.*

Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses.
Nunc ferus & violens. At si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? Ne nunc, cùm accersat, & ultrò
Supplicet, accedam? Si totus & integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic hic, quem quærimus, hic est:
Non in festuca, Lictor quem jactat ineptus.

ANNOTATIONES.

S. Chrysost. Homil. 14. ad populum Antioch. & alibi sæpè enarrat, quàm & quot indignis modis abuti soleant meretrices stolidâ amatorum patientiâ.

Rubra.] Delicatulæ mulieres purpureas amabant soleas, auro etiam distinctas, interdum & gemmis.

170. *Ne trepidare velis.*] Chrysis te objurgabit; ut ita castigatus, deinceps non tentes ullum suis è laqueis effugium. Alii sententiam hanc à priori sejungunt, interjecto puncto: ut sensus sit; frustra est quod trepidas, & videris quærere libertatem, imò verò planè irretitus, ut es, & captus, malis assuesce.

Terent. jam cit.

Te redimas captum quàm queas minimo:
Et ne te afflictes, &c.

Trepidare.] Videtur positum hîc pro *festinare*, ut apud Horatium sæpè, & alios. Lib. 2. Od. 4.

Octavum trepidavit ætas claudere lustrum.

Si tamen propiùs rem intuamur, hîc non significat *properare*, ut citato Horatii loco: *nec tremere & cunctari*, ut vulgò: sed *luctari & jactare se*, quasi ad excutiendum jugum. Ita Casaub. Quo sensu usurpatur à Seneca Lib. 3. de Ira. *Sic laqueos fera dum jactat astringit: sic aves dum viscum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Et Propert. Lib. 2. Eleg. 3. mox citandis.

Arctos rodere casses.] Metaphora à feris retia quibus captæ sunt, frangere conantibus.

171. *Nunc ferus & violens.*] O Chærestrate, nunc quidem absente Chryside virum te præstas, audacem, fortem. At ubi illa te accerset, heu fractus & mollis videbere.

Propertius Lib. 2. Eleg. 3.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra;
Mox venit assueto mollis ad arva jugo.
Sic primò juvenes trepidant in amore feroces:
Dehinc domiti post hæc æqua & iniqua ferunt.

At si vocet.] Ubi primùm Chrysis te revocabit, sine mora, sine cunctatione, dices, an igitur deseram? Nimirùm te vinci & expugnari etiam gaudebis, & apud te inquies, numquid ego blandè ab illa accersitus rogatusque possum non redire?

172. *Ne nunc. cùm accersat, &c.*] Ex Menandro Terentius, Eun. Scen. 1.

Quid igitur faciam?] *Non eam, ne nunc quidem*
Cùm accersor ultrò, &c.

Et ex utroque Horatius, Lib. 2. Sat. 3. jam cit.

173. *Si totus & integer illinc exieras.*] At ego Davus tibi fidelis, ô here, respondeo: te nec oportere ad Chrysidis servitutem reverti, etiamsi revocet, & ultrò supplicet; siquidem ab illa non corpus tantùm extulisti, sed & animum, cor, affectum; adeòque integer & totus evasisti. *Anima magis est ubi amat, quam ubi animat.*

Plaut. Asinar. Scen. 3.

Fixus hîc apud nos est animus tuus clavo cupinis.

174. *Nec nunc.*] Alii explicant: si prorsùs excusseras meretricis & libidinis jugum, signa dabis certissima tuæ libertatis, cùm nec rogantem audies. Alii legunt, *nunc nunc*; & jungunt cum sequentibus; sed multò minùs placent, videnturq; truncare priora. Itaque concludit hîc Stoïcus syllogismum per Aposiopesim, quæ suppleri potest sic: ergò, ô M. Dama, tandemne capis discrimen ingens inter libertatem animi, & libertatem corporis: præthereà, videsne non eum esse continuò liberum animo qui semel aut iterùm reluctatus est vitiis, & importunam eorum servitutem tentavit excutere? Spectâsti certè Chærestratum illum corpore liberum, sed libidini servientem frustrà trepidâsse, & Chrysidis haud potuisse declinare aut frangere laqueos, quamvis id conatus sit facere, & jugum amoliri.

Hic hic, quem quærimus, hic est.] Qui oblatam spernit occasionem aut libidinis explendæ, aut faciendi lucri, &c. hic, hic, inquam, verè animo liber est, hic est, quem quærimus, & quem in te, ô Dama, non invenimus.

175. *Non in festuca, &c.*] Talis verò non est, quem Prætor vindictâ facit liberum civili, quod unum potest, libertate.

Festuca.] Quidam accipiunt pro virga, seu ba-

Jus habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila: & cicer ingere largè
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint

An sui dominium possidet adulator ille, quem avidum trahit ambitio candidata? Vigil esto: atque abundanter cicer elargire plebi jurganti, ut vetuli ad solem expositi commemorare

ANNOTATIONES.

cillo, adeòque vindictâ, quam Lictor Prætori offerebat, inquiunt, è fascibus extractam, ut eâ, de more, manumittendi caput pulsaret, ut suprà explicavimus. Alii verò pro stipula, quam dicunt in corpus ejus qui liberabatur, injici & inspergi solitam à Lictore, teste Plutarcho, de sera Dei vindicta.

Plaut. Mil. Glor. Scen. 11.

Quid? Ea ingenua, an festucâ factâ? serva, an libera est?

Lictor.] Apparebant Prætori sex ministri seu Lictores, tùm honoris causâ, tùm ministerii.

Quem.] Legunt alii, *quam*, & ad *festucam* referunt quam à lictore jactari mos esset: alii *quem*, & referunt ad eum, qui afferebatur in libertatem, eo modo quo mox diximus.

Jactat.] Hoc etiam alii explicant aliter; vel *jactat*, id est, festucam injicit; vel *jactat Lictor*, id est, ostentat populo hominem è servo liberum derepente factum.

Ineptus.] Vel Lictoris epitheton, contemptum indicas: vel significat non valere ad conferrendam animi libertatem, sed tantùm ad civilem.

176. *Jus habet ille sui*, &c.] Aliud exemplum de ambitioso, quod rursùm incutit Damæ Stoïcus, ad eum pleniùs convincendum. An, inquit, talis homo habet sui potestatem, & animi libertatem? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, sed à divitiis haberi.* Et de Laide jactabat Aristippus, ἔχω ἀλλ' ὐκ ἔχομαι.

Palpo.] Sunt qui ablativum dicant à nomin. *palpum*, id est illicium, blandimentum: at cum aliis meliùs accipies in nominativo: *palpo, onis*, id est, adulator. *Palpare*, propriè est, manu mulcere, tractare, explorare; & per metaphoram, significat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis surripiendam. Hîc ponitur pro ambitioso, qui prensat cives, & auram popularem captat, ut eorum suffragia demereatur, & sic ad honores & dignitates perveniat.

Ducit.] Per tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandum. Alii legunt, *tollit*, perinde est. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

177. *Cretata ambitio?*] Mos erat Magistratum aliquem ambientibus circumire in veste candore splendidâ. Non enim illi contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut canoesceret, imò splenderet. Undè κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati*: hinc & à vulgò discreti, cui alba quidem sed non candida toga erat. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. Lib. 1. cap. 13. ubi & citat Isidorum, Lib. 14. cap. 24. *Fit toga addito quodam cretæ genere candidior*: & hæc ipsa Persii verba affert; multaque alia, ut probet quotidianam olim Romanis togam fuisse albam, quamvis certis diebus candidiores & splendidiores prodirent ob vestem seu recentem, seu cretatam. His porrò discrimen jubet poni inter vestem pullam, quæ funebris tantùm; & sordidam, sive sordidatam, id est, contractis sordibus fuscam, quâ utebantur supplices. De quibus omnibus illi fusè ibidem.

Vigila, & cicer, &c.] Prosopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, & dignitates adipiscatur. *Vigila*, inquit, summo mane discurre, labora, exerce te in hac urbana militia: sic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem, ito ad cives, eisque salutem diemque prosperam apprecare, operam tuam & officium sponde, ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere largè.] Legumina varia sparge abundanter in vulgus, fabam, cicer frictum scilicet, &c. sic Ædiles viam sibi muniebant ad superiores Magistratus per missilia ejusmodi & congiaria, maximè in Floralibus. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 8.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

In cicere atque fabâ, bona tu perdasq; lupinis.

Martial. de impensis, in Floralibus;

Et populare sacrum bis millia dena tulisset.

178. *Rixanti populo*] Donaria certatim excipientibus & sæpè rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi & plus habendi, adeò ut è rixis cædes, non rarò contingerent.

Nostra ut Floralia possint, &c.] Ut istius liberalitatis memoria transeat ad posteros, senibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia.] Flora mulier impudica, arte meretriciâ ingentes acquisitas opes populo Romano ex testamento legavit, eâ conditione ut natalis suus dies festus haberetur. Hinc itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quo-

queant nostra Floræ festa. Quidnam honestius? sed quando illuxit dies Herodis, & aptatæ lampades ad fenestram delibutam, ferentes violas, exhalant fuliginem crassam; & innatat cauda thynni rubeam patinam complexa; & vas fictile candidi coloris *redundat vino*;

Aprici meminisse senes. Quid pulcrius? At cùm
Herodis venêre dies, unctâque fenestrâ
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas; rubrumq; amplexa catinum
Cauda natat thynni; tumet alba fidelia vino:

ANNOTATIONES.

tannis celebrabantur omni lasciviâ pleni, *convenientes quidem memoriæ meretricis*, ut notat Lactantius Lib. 1. cap. 20. undè & erubuit Populus ipse Romanus ludos Florales exhiberi integros coram C. Porcio Catone, propterea è Theatro discessit, ne præsentiâ suâ spectacuii consuetudinem impediret, ut refert Valer. Maxim. Lib. 2. cap. 10. Posteà verò, ut tanto pudori color quæreretur, Floram dixere Deam florum, colebatque quarto Kalendas Maii, seu die 28. Aprilis, quasi ut sata feliciùs crescerent. Ovid. in fine Lib. 4. & in 5. Fastorum. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 4. S. Augustin. Lib. 6. de Civit. Dei, cap. 7. Alex. ab Alex. mox. cit.

179. *Aprici.*] Senes amant aprica loca, id est, sole tepentia, in quibus deficientem cum ætate calorem foventes, maximè circa meridiem, nugis indulgent, undè Proverb. μεσημβρινὸς λῆρος. Interdum & laudant tempora se pueris acta, ut ait Horatius ad Pisones.

Quid pulcrius?] Quid glnriosius, quàm se posteritati commendare per munificentiam & honores, inquit ambitio, ad animum hominis sibi mancipandum: vel ironica est Stoïci ambitiosorum insaniam deridentis.

At cùm Herodis venêre dies.] Jam & superstitio suas partes agit, sibique obnoxium vult habere hominem. Quia verò Romæ superstitionis damnabantur omnes externi ritus, omnis religio peregrina; hinc Persius exempla Judæorum accersit è Syria, & Ægyptiorum apud quos Isis colebatur; aut certè Romanorum quorundam eas religiones observantium superstitiosè.

180. *Herodis.*] Triplex fuit *Herodes*, primus Antipatri filius, Rex Judææ dictus à Romanis, sub quo natus Christus Dominus: qui & paulò pòst mortuus velut Christus & Messias est observatus à nonnullis, qui inde Herodiani vocati sunt. Alter fuit *Herodes* prioris filius, cognomine Antipas, sub quo mortuus Christus. Tertius *Herodes* Agrippa, Aristobuli filius, Jacobi Apostoli interfector, vivente Persio adhuc regnabat. Hujusne, an primi mentio sit hoc loco, nec doctissimi decernunt. Vetus Interpres sic habet: *Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti, in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observant, ut etiam Sabbata: quo die lucernas accensas & violis coronatas in fenestris ponunt.*

Herodis dies.] Dies Judæis Herodi Regi subditis festi, seu ob ejus natalem, seu ob susceptum ab eo Principatum.

Unctâque fenestrâ.] Scilicet ob exudans oleum è lampadibus in signum lætitiæ accensis, & ad fenestras ex ordine collocatis.

181. *Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.*] Fumum densum & crassum emittunt *lucernæ* in fenestris *dispositæ: portantes violas*, floribus etiam ornatæ, ut mox dictum è vet. Schol. Locum hunc mirè illustrat Just. Lips. Elect. 1. cap. 3. ubi hæc scribit: *Mos apud Romanos receptus; in omni privata publicaque lætitia januam lauro ac lucernis ornari. . . . Ejusmodi lucernæ pensiles erant: & catenulis suspendebantur accensæ ad ædium januas aut fenestras. Vidimus ipsi in Italia æreas ejusmodi lucernas complures, quas intellexit etiam Poëta Princeps;*

Pendent lychni laquearibus aureis.

Quòd hæ lucernæ ad januam, præter Juvenalem Tertullianus docet ad uxorem Lib. 11. *Moratur Dei ancilla in laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus Dæmonum, omnibus solemnibus Regum, incipiente anno, incipiente mense nidore thuris agitabitur: & procedet de janua laureata & lucernata, ut de novo consistorio libidinum publicarum.*

Quod verò ad fenestras, etiam, probat ex hoc Persii loco, quem affert ibidem: Vide Juvenal. Sat. 12. v. 92. & ibid. annotata.

182. *Rubrumque.*] Miniatum, seu è terra rubra.

Sic Martialis Lib. 11. Epigram. 28.

Parosidem rubram posuit.

Et Lib. 14. Epigram. 114.

Cumano rubicundam pulvere testam.

Amplexa catinum cauda natat.] Ingentem catinum implens thynni cauda in jure conditorio natat, epulantibus Judæis, festos dies agentibus.

183. *Cauda thynni.*] Piscis notus, de quo pluribus locis Athenæus: Plin. Lib. 9. cap. 15. sic habet: *Præcipuâ magnitudine thynni. Invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum*, &c.

Tumet alba fidelia vino.] Plena scilicet fidelia, vas vinarium ex argilla. Vide Sat. 3.

Labra

Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto:

tunc *secretò agitas labia, &* expallescis ad *sabbata circumcisa. Tum larvæ atræ, & pericula ovo disrupto ;*

ANNOTATIONES.

184. *Labra moves tacitus.*] Tu superstitiosus Judæis te immisces, in eorum proseuchis, seu precationibus; & concipis vota tacito murmure, de quo vide Sat. 2. v. 6.

Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Labra movet, metuens audiri.

Recutitaque Sabbata palles.] Cùm Judæis colis Sabbata, tremens, & stolidè religiosus. Certè Judæos nimium hac in re superstitiosos, quis non fateatur, cùm hostes ingruentes invadentesque Sabbato repellere, ac tueri se, religioni ducerent: quin & Christum Dominum incusarent & criminarentur, quòd ægros sanaret die Sabbati?

Recutita.] Hypallage, Judæi recutiti dicebantur ob circumcisam præputii cutem: sic & Horatio, *Apella*, id est sine pelle, scilicet in ea, quam dixi corporis parte, cujus circumcisio divino jussu mandata designabat cordis separationem à cupiditatibus, ut ait Lactantius, & alii.

Sabbata.] Vox est Hebraïca requiem significans, & diem hebdomadæ septimam, Deo jubente per Mosem, Judæis feriatam, tùm ut meminissent orbis à Deo conditi, & sex diebus perfecti; tùm etiam suæ ex Ægypto liberationis. Hîc verò *Sabbata* quamlibet Judæorum celebritatem indicare videntur, per metonymiam.

Palles.] Sive ob jejunium, quod ad vesperam Judæi servabant; seu ob metum superstitiosum; seu ob squalorem, & cinerem quo illi se conspergebant in Sabbatis saltem aliquibus. Quæ omnia ridet Juvenalis, Sat. 14. versu 96. & seq. & Persius hîc. Malè enim audiebant Romæ Judæi, quos tumultuantes expulit Româ Imperator Claudius, Nero suppliciis coërcuit, Domitianus vexavit tributis: ut refert Suetonius.

185. *Tunc nigri lemures, &c.*] Neque solùm afficit te superstitiosus pallor, sed & subigit terror vanus è lemuribus, & futilibus portentis.

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?

Lemures.] Apuleius de Deo Socratis: *Animus virtute perfectus Genius vocatur. Animum humanum emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem vetere Latinâ Linguâ Lemurem dictitatum reperio,* inquit. *Ex hisce Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto Numine domum possidet, Lar familiaris dicitur: qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant.* Idem Apuleius in Apologia sic habet: *Duat tibi Deus obvias species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum, oculis tuis oggerat, omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.* Plin. Lib. 7. Epist. 27. multa refert id genus nocturna phantasmata, tùm aliis cùm sibi visa. Hîc per *Lemures* significantur Umbræ nocturnæ & Larvæ domos infestantes, quæ omnia noctium terriculamenta procurabantur seu averruncabantur, fabam noctu in Sacris jactando; testatur Varro, de Vita Populi Romani, Lib. 1. ubi ait, *In Sacris fabam jactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra januam ejicere.* Et Ovid. Fast. 5. fusè rem explicat, & morem illum superstitiosum persequitur.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis,
Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
Cùmque manus pure fontanâ perluit undâ,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.
Aversusque jacit . . . . umbra putatur
Colligere, &c.

Ovoque pericula rupto.] *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite, an in latere desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum portendebat ei pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Hæc vetus Scholiastes. At aliud superstitionis genus de ovis ruptis narrat Plinius, Lib. 28. cap. 2. *Huc pertinet,* inquit, *ovorum, ut exorbuerit quisque calices, cochlearumque protinùs frangi, aut eosdem cochlearibus perforari.* Veteres nimirùm hominem lædi putabant per maleficium, si ovorum testæ acu perforarentur: quod ne eveniret, ovorum cochlearumque putamina statim frangebant ac pertundebant, ut maleficium occuparent atque averterent. Turnebus.

Hinc

deinde Galli ingentes; & Sacerdos cocles cum crepitacula injiciunt terrorem *Numinum, quæ faciunt corpora intumescere, nisi matutino tempore ter comederis caput alii præscriptum. Ista loquere apud Centuriones varicibus notatos,*

Hinc grandes Galli; & cum sistro lusca Sacerdos
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter manè caput gustaveris allî.
Dixeris hæc inter varicosos Centuriones,

ANNOTATIONES.

186. *Hinc grandes Galli.*] Nova palloris causa timorisque.

Grandes.] Sive quia cothurnati, & hinc grandiores videntur; sive quòd præcipuè venerandi. Vide Fenestell. de Sacerdot. Rom. cap. 12. Alii volunt grandes appellari, eò quòd illi utpote castrati grandescant potissimùm, ut ferè fit.

Favet Juvenalis Sat. 6. v. 512.

——— *Matrisque Deûm chorus intrat, & ingens*
Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui raptâ secuit genitalia testâ.

Galli.] Sacerdotes Cybeles, ita dicti à Gallo Phrygiæ fluvio, cujus potus furorem inducit usque ad exsectionem virilium. Fenestel. loco mox citato, Plin. Lib. 11. cap. 49. & Varro apud quem *gallare* est furere instar Gallorum.

Ovid. Fast. 4.

Inter, ait, viridem Cybelem altasque Celenas
Amnis it insanâ nomine Gallus aquâ.
Qui bibit inde, furit, &c.

Cum sistro lusca Sacerdos.] *Sacerdos* Isidis Ægyptiorum Deæ, in ejus Sacris ferens crepitaculum ex ære vel argento: sicut Galli cymbalum. De his fusè ad Juvenal. Sat. 6.

Sistro.] Σεῖστρον, à σείω *concutio.*

Lusca Sacerdos.] Insana, vitiosa, sicut alibi pro stulto ponitur. Vel reverâ uno orbata oculo, seu quòd irato illi Isis percussisset lumina sistro, ut aiunt Juvenalis, Sat. 13. v. 93. & Ovidius, Lib. 1. de Ponto, Eleg. 1. seu quòd *Nubiles deformes cum maritos non invenerint, ad ministeria Deorum se conferant:* quod aiunt veteres Gloss. hîc.

187. *Incussere Deos.*] Injiciunt metum Syriæ Deæ, Cybeles, Isidis, levious animis occidentes, illam furore concutere, hanc plagis, ulceribus, morbisque afficere & affligere: quæ tamen incommoda & ægritudines à causis naturalibus proficiscuntur, ut eruditè disputat Aretæus Lib. de acutis morbis, cap. 9. ubi explicat cur Syrios Ægyptiosque tetra hæc ulcera divexent potissimùm.

Deos inflantes corpora.] Tumorem in corpus immittentes, nisi placarentur, ut credebant. Martial. Lib. 4. Epigramm. 43.

Juro per Syrios tibi tumores,
Juro per Berecynthios furores.

Juvenalis Sat. 15. v. 9. superstitiosos Ægyptios irridet, vana quævis & ridicula pro Diis colentes, etiam porrum, cæpe, &c.

Si non prædictum, &c.] Nisi observes quæ jubent Sacrificuli illi & Sacrificulæ ad placandos Deos suos.

188. *Prædictum.*] Antè nominans, quàm comedens, ex superstitioso ritu, inquiunt nonnulli, quibus tamen alii refragantur.

Ter manè.] Superstitio elucet in singulis, & quòd certo tempore, & quòd certis vicibus.

Caput gustaveris allî.] Quod amuletum contra incantamenta, & ad multariarum noxarum depulsionem valere vana credidit antiquitas, videlicet caput alii aut cepæ à jejuno comestum. Turneb. Lib. 18. cap. 12. Plinius Lib. 20. cap. 6. de alii virtutibus multa refert, aitque *utilem quandam inflationem facere, insaniæ mederi, &c.*

189. *Dixeris hæc inter, &c.*] Hæc de vera libertate disputa coram stupidis, & imperitis militibus, si vis cum ludibrio & sanna excipi. Quasi verò ferant illi se dici non usquam esse liberos, sed planè servos. Prov. Græc. στρατιωτικὴ ἀλογία. *Militum more ratione haud capit.*

Varicosos Centuriones.] Qui habent in cruribus varices è labore militari, quique ut corpore sic animo intumescunt. Varices porrò sunt venæ multo & impuro sanguine inflatæ in cruribus; quod Cursoribus, Bajulis, & diu stantibus accidere, ait Avicenna. Varicosi dicuntur fuisse M. Tullius Cicero, C. Marius, aliique. De Mario ipse Tullius Tuscul. Quæst. 2. n. 53. sic habet: *C. Marius Rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, vetuit se alligari, nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus, Cur ergo postea alii? valuit auctoritas . . . . crus verò alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem ut vir, & ut homo majorem ferre, sine causa necessaria noluit.* Plinius Lib. 11. cap. 45. ait C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi passum varices extrahi, inter homines unum; scilicet eo sæculo: nam in aliis id factum posteà, testis Cicero loco mox citato. Denique Plutarchus in Vita Marii initio refert

Continuò

Continuò craſſum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curto centuſſe licetur.

ſtatim Vulfenius procerus ruſticè cachinnatur, & centenos Græcos æſtimat centum aſſibus decurtatis.

ANNOTATIONES.

eum crura plena varicibus habuiſſe, & cùm deformitatem ægrè ferret, accerſito Medico, haud ligatum, alterum crus præbuiſſe, atque inter incidendum, conſtanti animo perſtitiſſe: at verò crus alterum poſcenti Medico negâſſe, ſubjeciſſeque; tantum dolorem iterùm perferre, indignum ſe arbitrari.

Centuriones.] Ductores peditum De his, vide Vegetium de re Militari, Lib. 2. Dionyſ. Halicarn. Lib. 4. *Centuriones*, inquit, *electi erant ex omnibus bello ſtrenui, qui ſuos quique manipulos juſſis obtemperantes exhibebant.* Ex his Intelligere eſt alium Centurionem manipularem fuiſſe, qui viginti militum, & turbæ Scutatorum ductor erat, alium verò Centurionem Primipilum, qui tribus vexillis præerat porrò vexillum homines centum octoginta tres complectebatur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 5.

190. *Craſſum ridet.*] Ingentes repentè cachinnos tollit, & in riſum effuſum ſolvitur. *Vulfenius ingens*, Miles aut Centurio procerus & robuſtus. *Vulſenius:* fictum à Poëta nomen creditur, pro quo legitur & *Vulpennius*, & *Pulfennius.*

191. *Et centum Græcos, &c.*] Philoſophos centum ea ſentientes & affirmantes magno conatu totidem aſſibus nolit emere, nedum fidem habeat eorum dictis etſi veriſſimis.

Græcos. Sic Sat. 1. poſuit, *crepidas Graiorum*; nempè è Græcia emerſerunt omnes ferè Philoſophi, Philoſophiæ & Sapientiæ rudimenta, imò documenta & lumina.

Curto centuſſe licetur.] Centuſſe mutilato non integro, adeòque vix uno aſſe unum Sapientem æſtimat.

Licetur.] *Liceri*, eſt in auctione publica pretium deferre.

SATIRA VI.

ADmovit jam bruma foco te, Baſſe, Sabino?

INTERPRETATIO.
O Baſſe, jamne hyems te compulit ad caminum Sabinum.

ANNOTATIONES.

1. *Admovit jam bruma, &c.*] Avaros exagitat Perſius hîc Satirâ, quam ad amicum in Sabinis hyemantem, & lucubrandi causâ ſecedentem ſcribit, ipſe apud oram Liguſticam eodem conſilio receptus & Româ digreſſus. Hinc ſtatim intellige alia fuiſſe æſtate domicilia, alia hyeme: & ad villas non tantùm valetudinis gratiâ, & verno tempore, ſecedere ſolitos; ſed & quâlibet tempeſtate, ut ſtudio vel ſcriptioni indulgerent. Conſtat ex Tullio Epiſt. ad Attic. Sueton. in Auguſto, cap. 72. Horat. Lib. 1. Epiſt. 7. & 15. & aliis.

Bruma.] Qua i Βραχεῖα ἡμέρα, inquit Feſtus. Dies anni breviſſimi circa ſolſtitium hyemale. Ovid. Faſt. 1.

Bruma novi prima eſt, veteriſque noviſſima Solis.

Baſſe.] Ambigunt eruditi quis iſte *Baſſus.* Plures certè fuerunt hujus nominis viri, ſed cognomina & artes ſeu inſtituta diſſentiunt. De Aufidio Baſſo belli Germanici Scriptore, & de Saleio Baſſo Epico Poëta, quos laudat Quintil. Lib. 10. cap. 1. non eſt hîc mentio. Agellius Lib. 3. cap. ult. item Lib. 5. cap. 7. & alibi meminit C. Baſſi, qui de vocabulorum origine ſcitè & lepidè ſcripſit, at ſolutâ oratione: atque adeò non eſt hic Perſianus Baſſus, etiamſi *veterum primordia vocum*, legas & cum vulgo intelligas. Supereſt igitur ut vererem Scholiaſtem ſequamur: ſic habet: *Hanc Satiram ſcribit Perſius ad Cæſium Baſſum Poëtam Lyricum, quem fama eſt in prædiis ſuis poſitum, ardente Veſuvio monte Campaniæ, & latè ignibus abundante, cum villa ſua uſtum eſſe. Hic ergo, dum viveret, Româ ad Sabinos neceſſariò tranſibat, ubi brumali tempore, in calido loco carmina ſcribebat.* Favet Quintil. loco ſit. qui Cæſium Baſſum paulò antè vixiſſe, & *poſt Horatium Lyrici Carminis laudem tuliſſe*, ait.

Sabino?] Sabina terra agro Romano contigua veterem appellationem etiamnùm retinet.

Jamne

Numquid cithara, & fides jam tibi vigent plectro ſevero? ô admirande artifex, metris intendere principia antiquorum vocabulorum, & maſculum ſonitum Latinæ chordæ; deinde agere ludos juvenum, & canente ſenes illuſtres digito decoro. Mihi verò jam tepeſcit extremitas Liguriæ, & meum mare eſt in hybernis, ubi rupes protendunt amplum latus,

Jamne lyra, & tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia vocum,
Atque marem ſtrepitum fidis intendiſſe Latinæ,
Mox juvenes agitare jocos, & pollice honeſto
Egregios luſiſſe ſenes. Mihi nunc Ligus ora
Intepet, hybernatque meum mare, quà latus ingens

ANNOTATIONES.

2. *Jamne lyra.*] Jamne Lyricis Carminibus more tuo egregiam navas operam?

Lyra.] Lyræ inventor Mercurius traditur. Vide Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 19. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 25.

Tetrico vivunt tibi pectine chordæ?] An chordæ citharæ jam à te pulſantur pectine, & graves ſoni redduntur? *Tetrico* in gravibus ac ſeriis argumentis, & Stoïco dignis, ut aiunt aliqui. Fuit apud Sabinos mons nomine *Tetricus*, ſed nihil ad rem.

Vivunt.] Dum muta jacet lyra, veluti mortua eſt: at cùm pulſatur moveturque, tum loqui & vivere videtur.

3. *Mirè opifex numeris*, &c.] Tu qui peritus es fidibus aptare, & Carmine Lyrico deſcribere primordia & origines ſeu rerum, ſeu vocabulorum, &c.

Veterum primordia vocum.] Legit Caſaubonus *primordia rerum*, ut intelligatur hiſtoria primi temporis; nec enim legitur uſquam, inquit, ſcripſiſſe Cæſius Baſſus de Originibus vocum. Explicant alii de vocibus antiquis & obſoletis, quas Baſſus verſibus ſuis insereret non ſine arte & decore. Alii *veterum primordia vocum* dicunt eſſe ipſam Poëſim, quippe quæ ante proſam à Scriptoribus uſurpata fuerit. Ex Plin. Lib. 7. cap. 56. & Horat. ad Piſones, qui ait,

——— *Fuit hæc ſapientia quondam,*
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis.
——— *Dicta per carmina ſortes;*
Et vitæ monſtrata via eſt, &c.

Verùm utraque hæc interpretatio longè petita videtur. Malim igitur cum Caſaubono & aliis quibuſdam, θεογονίαν & μυθιστορίαν intelligere, per *veterum rerum primordia.*

4. *Atque marem ſtrepitum*, &c.] Solers ſcribere forte & generoſum Carmen Lyricum, de quo Horatius ad Piſones:

Muſa dedit fidibus Divos, pueroſque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Et Od. 13. Lib. 2. ait Alcæum *pleniùs aureo ceciniſſe plectro dura navis, dura fugæ mala, dura belli.*

Marem.] Sic Horatius ad Piſones.

——— *Poſt hunc inſignis Homerus*
Tyrtæuſque mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Fidis intendiſſe Latinæ.] Apud Græcos Lyrici Poëtæ novem memorantur, Steſichorus, Bacchilides, Ibicus, Anacreon, Pindarus, Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, quibus addunt aliqui Corynnam, ut decas impleatur; ut apud Latinos duo tantùm claruere, Horatius & Cæſius Baſſus, ut ait Quintil. Lib. 10. cap. 1. jam cit.

Intendiſſe.] Intenſio nervorum in cithara varios varia ſonos & modos facit.

5. *Mox juvenes agitare jocos.*] Juveniles curas, amores, ludos, convivia deſcribere. Horatius loco citato paulò antè.

Pollice honeſto.] Tangens citharam *pollice honeſto*, id eſt, inſignes virtute viros, heroum facta celebrans, nobili Carmine & glorioſo conatu, *luſiſſe* ac ceciniſſe.

Virgil. Eclog. 1.

Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.

6. *Mihi nunc Ligus ora intepet.*] Dum tu in Sabinis ſeceſſu gaudes & liberali otio; ego pariter urbe ceſſi, & quietus ago in Lunenſi villâ, ubi fruor aëre temperato & tepore maritimæ regionis. Porrò addunt veteres Gloſſæ, *ſeceſſiſſe illuc Perſium in Liguriæ fines, videlicet propter Fulviam Siſenniam matrem ſuam, quæ poſt mortem prioris viri, ibi nupta erat.*

Ligus ora.] Liguria Italiæ pars in longum protenſa versùs Meridiem, à Narbonenſi Gallia ad Thuſciam, ſecundùm maris littus. Hodie, *Ora Genuenſis*, à Genua civitate principe nuncupata.

7. *Intepet.*] Sive ob ſitum inter montes, ſive ob agitationem vicini maris, quæ quidem major hyberno tempore. Cic. Lib. 2. de Natura Deorum, n. 26. *Maria agitata ventis ita tepeſcunt, ut intelligi facilè poſſit in tan-*

Dant ſcopuli, & multâ littus ſe valle receptat.
Lunaï portum eſt operæ cognoſcere, cives.
Cor jubet hoc Ennî, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

& ora ſeſe colligit multiplici convalle. O cives, juvatnôſſe portum Lunæ. Ennii cor id præcipit, poſteaquam deſiit ſomniare ſe eſſe Mæonidem Quintum ex pavone Pythagoræ.

ANNOTATIONES.

tis illis humoribus incluſum eſſe calorem: nec enim ille externus & adventitius habendus eſt tepor, ſed ex intimis maris partibus agitatione excitatus; quod noſtris quoque corporibus contingit, cùm motu atque agitatione recaleſcunt.

Hybernatque mare.] Ut fieri ſolet hyemo, concitatur. Horat. Lib. 2. Sat. 2. *Defendens piſces hyemat mare.* Veteres Gloſſæ, id eſt, *ſævit, vel à navigiis vacat. Sicut enim naves hybernare dicimus; ſic & mare, cùm non navigatur.* Apud Vegetium Lib. 4. dicuntur claudi maria ad Idibus Novembris ad Idus Martias, aut circiter.

Meum mare.] Id eſt, patrium, ſeu Etruſcum mare, quippe cùm oriundus eſſet Perſius Volaterris oppido Hetruriæ.

Quà latus ingens dant ſcopuli.] Loci deſcriptio. Scilicet prominent in mare ſcopuli ſeu rupes multiplices, & montes excelſi Lunæ portum circumcludentes. Strabo, Lib. 5.
Sic Virgil. Æneid. 9.
——————— *Quà ſe ſubducere colles*
Incipiunt, &c.

8. *Multâ littus ſe valle receptat.*] Ubi ſinum fecit natura, & deflexum littus in formam Lunæ curvatur; nomenque inde datum. Porro Lunæ portus, ut ait Strabo, loco citato, amplus valdè & capax, multos intra ſe portus amplectitur magnæ profunditatis univerſos, adeò ut omnium qui maris teneant imperium, facilè fieret receptaculum.

9. *Lunaï portum.*] *Lunaï* per diareſim, pro *Lunæ.* Sic Virgil. *aquaï, aulaï, pictaï*, & alii diphthongum ſolventes. *Luna* urbs Hetruriæ antiquiſſima, in Liguriæ confinio, ad oſtia Macræ fluvii: cui in Epiſcopali dignitate modò ſucceſſit Sarzana, quæ nova Luna dici poteſt. Lunæ verò portus certè maximus, ſeu veriùs ſinus Liguriæ, inter portum Veneris & portum Erycis, ambitu viginti millia paſſuum patens: hodie, *Golfo della Spezzia*, ſic denominatus ab oppido Spetia, quod ſitum eſt in intimo receſſu. Ferrar. celſis undique montibus circumcingitur, qui proſpectum longè pelagi præbeant: nam & Sardiniæ & magna utriusque litoris pars cernitur. Strabo. *Primum oppidum Hetruriæ, Luna, portu nobile.* Plin. Lib. 3. cap. 5. & Lib. 14. cap. 6. ait Lunenſia vina palmam ferre inter Hetruſca. Celebratur etiam Lunenſe marmor, Lib. 36.

Eſt operæ, &c.] Supple, *pretium:* id eſt, utile & jucundum eſt tam amœnum portûs Lunæ ſitum cognoſcere, ejuſque deſcriptionem petere ex Ennio, quam in Annal. ſic incipit.

Eſt operæ pretium, ô cives, cognoſcere portum
Lunæ.

10. *Cor jubet hoc Ennî.*] Id eſt, hoc nobis perat Ennius vir cordatus & ſapiens. Nam cor vitæ fons & radix ponitur etiam pro mente & ſapientia. Porrò verſum hunc ad ſuum carmen de Ennii carminibus tranſlatum à Perſio notant veteres Gloſſæ.

Ennî.] *Ennius* Epicus Poëta inter Latinos poſt Liv. Andronicum vetuſtiſſimus Annales Populi Romani ſcripſit, & alia quædam, quorum fragmenta duntaxat ſuperſunt. In Ennio elucebat ingenium acre, eruditio multiplex, cultus, modeſtia, comitas, probitas, fides, &c. Et cùm triplicem linguam calleret, Græcam, Oſcam, Latinam, dicere ſolitus erat, tria ſe corda habere Crinitus, Gellius Lib. 17. cap. 17. Cic. Tuſc. Quæſt. 1. num. 34. Epitaphium Ennii ab ipſo ſcriptum refert:

Aſpicite, ô cives, ſenis Ennii imagini' formam.
Hic veſtrum panxit maxima facta patrum,
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virum.

Horat. Lib. 2. Epiſt. 1.

Ennius & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promiſſa cadant, & ſomnia Pithagoræa.

Poſtquam deſtertuit, &c.] Tum hoc jubet, cùm ſapit maximè, & cùm verè eſt Quintus Ennius, nec jam ſomniat eſſe ſe Homerum, ſeu habere ſe animam Homeri. Vel ut ait Marcilius, Perſii mens eſt: poſtquam Annalium initio Ennius narravit ſomnium ſuum de apparente ſibi Homero, & affirmante ſuam olim animam jam Ennii eſſe, &c. tum portûs Lunæ deſcriptionem aggreſſus jubet attendere, hoc verſiculo, *eſt operæ pretium*, &c. ut ſuprà. Huc pertinet quod in Prologo ſcripſit Perſius, v. 2.

11. *Mæonides.*] Ita dictus Homerus vel à Mæonia patria, vel quòd eſſet Mæonis filius.

Quintus.] Ennii prænomen eſt, quicquid nugati ſint aliqui de quinta ab Homero metempſycoſi. Turn. Lib. 30. cap. 7. Caſaub. & alii.

Pavone ex Pythagoreo.] Id eſt, Poſtquam En-

Hîc

Ego Persius *istic* dego *non anxius* sermonum *plebis*; *& parùm sollicitus quid Notus gregibus noxius apportet* mali: *& quòd iste angulus vicini* mei *sit fertilior nostro: ac si tandem quilibet deteriorum filii divites fiant: semper renuam propterea frangi senectute incurvatus, vel cup re cœnam absque* cibo *pingui, & naribus contingere signaculum in lagena corrupta.*

Hîc ego securus vulgi; & quid præparet Auster
Infelix pecori; securus & angulus ille
Vicini nostro quia pinguior: & si adeò omnes
Ditescant orti pejoribus: usque recusem
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,
Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

ANNOTATIONES.

nius fingere desiit immigrâsse in se animam Homeri, à quo illa in pavonem, ac inde in Pythagoram; posteà verò in Ennium transiisset. Diog. Laërt. Lib. 8. ait, Pythagoram dicere solitum animam suam primùm fuisse Euthalidis, qui Mercurii filius habitus est, ab Euthalide in Euphorbum, ab hoc in Hermothimum, pòst in Pyrrhum Delium piscatorem, denique in Pythagoram transmigrâsse.

Ovid. Metamorphos. 15 Fab. 3. Pythagoram ita loquentem inducit.

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoïdes Euphorbus eram, &c.

Persius hîc deridet aniles illas opiniones de metempsycosi Pythagorica. Quod & fecit Tertul. Lib. de Anim. cap. 24. & seq. cap. verò 33. sic habet: *pavum se meminit Homerus Ennio somniante: sed Poëtis nec vigilantibus credam, &c.* Et cap. 34. *In pavone tunderetur Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus.* Idem Tertullianus, Lib. de Resurrect. carnis, cap. 1. num. 7. *ut in Pythagoram Euphorbus, Homerus in pavum recenseantur.* Pariter S. Hieron. Apol. 3. adversùs Ruffinum, paulò ante finem. Et Lactantius Firmianus, Lib. 3. cap. 18. & Lib. 7. cap. 23. ubi sic ait: *Pythagoras transire animas in nova corpora disputavit, sed ineptè . . . . . . & seipsum ex Euphorbo fuisse reparatum.*

12. *Hîc ego.*] In portu Lunæ versor, ut jam dictum. *Securus vulgi*, parùm curans rumores populares; procul à vulgari strepitu, & ambitione.

Et quid præparet Auster.] Quid morborum ac mali gregibus & segetibus creet & gignat ventus Meridianus, eò quòd naturæ calidæ est & humidæ, ut ait Plinius.

Hinc & Virgil. Georg. 1.

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.

14. *Angulus ille vicini nostro quia pinguior.*] Non invidens vicino meo quòd agrum habeat nostro pinguiorem.

Horat. Lib. 2. Sat. 6.

——————— *O si angulus ille*
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum.

15. *Ditescant orti pejoribus.*] Neque pariter accuso Deos, eò quòd locupletari videam homines infimæ sortis, improbos, ipsosque servos ac libertos, quos ad summas opes evehit Nero. Parùm & id me sollicitat.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mucius, indignum, quòd sit pejoribus ortus.

Usque recusem, &c.] Propter hæc omnia quæ dixi, quæque solent invidos & avaros torquere, nolim ego sordidam agere vitam, & ditari.

16. *Curvus.*] Humi respiciens præ tristitia, & dolore.

Minui senio.] Senectutis incommoda accelerare per susceptos lucri causâ labores; vel præ invidia, meipsum discrucians, & animum curis exercens.

Ovid. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Jam vigor, & quasso languent in corpore vires.

Confiteor facere hoc annos, sed & altera causa est,
Anxietas animi, continuusque labor.

Sine uncto.] Sine lautitiis, quasi verò, avarorum more oleribus vesci velim & defraudare genium, ut divitias hæredibus accumulem.

Horat. ad Pisones.

Si verò est unctum rectè qui ponere possit.

17. *Et signum in vapida naso tetigisse lagena.*] Vinum vappescens bibere: & admotis ad lagenam oculis, ipsoque proinde naso observare diligenter numquid servus fortè resignarit appositum ex more signaculum, atque inde furtim hauserit.

Undè Horat. Lib. 2. Epist. 2.

——————— *Posset qui ignoscere servis,*
Et signo læso non insanire lagenæ.

Non solùm vasa vinaria signabant Romani, sed & penu, ac vilia quævis obsonia, ad arcendas rapaces manus servorum. Plin.

Plaut. in Persa, Scen. 6.

Nam id demum lepidum est triparcos homines vetulos, avidos, aridos

Discrepet

Discrepet his alius. Geminos, Horoscope, varo
Producis genio. Solis natalibus est qui
Tingat olus siccum muriâ vafer in calice emptâ,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper. Hic bona dente
Grandia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar: 22
Nec rhombos ideò libertis ponere lautus,

Alter istis dissentiat. O Horoscope profers gemellos ingenio dissimili. Unus *est qui die nativitatis tantùm herbas aridas salsugine coëmptâ callidus in vasculo intingat, ipse inspergens catino piper sacratum. Ille* verò *juvenis magno animo ingentes facultates dentibus consumit. Ego* meis *utar, utar* inquam: *neq; propterea prodigus* ero *apponere rhombos libertatis,*

ANNOTATIONES.

Benè admordere, qui salinum servo obsignant cum sale

Et Tullius Lib. 16. Epist. 26. ad Tironem sic habet: *Sicut olim matrem meam facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.*

Naso tetigisse.] Fortè solebant avari olfactu explorare, num corrumpi jam inciperet vinum, quod diu servabant, & parcè admodùm bibebant. Utrovis modo accipias, sordes & avaritiam notat Persius.

18. *Discrepet his alius.*] Etiamsi longè alia erit aliis mens & vivendi ratio, non mirabor: siquidem & gemini fratres sæpè discrepant moribus.

Horoscope.] Astrum natale, seu nativitati præsidens, è cujus spectatione Astrologi judiciarii divinant quid homini sit eventurum in vita.

Varo producis genio.] *Varo*, id est, vario ac dissimili. Vide Sat. 4. v. 12. ad hæc verba: *Fallit pede regula varo.* Quicquid verò Astronomi garriant, etiam sub eadem stella natis dissimilia contingere nonnunquam, certum est. Sic narrat Lampridus Commodum & Antoninum Marci Imperatoris filios geminos nihil simile in vita habuisse, quibus tamen paria omnia promiserant Mathematici.

Horat. Lib. 2. Sat. 1.

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis.

Vide A. Gellium, Lib. 14. cap. 1. ubi Genethliaci egregiè impugnantur.

19. *Solis natalibus est qui*, &c.] Horum geminorum fratrum alter parcus & tenax erit, & in sua parsimonia solers & vafer: & vix aliquid sibi indulgebit in festis duntaxat, v. g. natalibus, quibus genio litari mos erat, & epulis operam dare.

Natalibus.] Vel urbis, vel Imperatorum de quibus Ovid. in Fastis.

20. *Tingat olus siccum muriâ.*] Leviter imbuat olera & herbas aliquo condimento.

Muriâ emptâ.] Salsamento quod tunc emit, nec, ut alii, habet in penu: quia delicias illas & cupedias raró adhibet. Fiebat muria è thynnorum tabe, & pauperum erat & avarorum duntaxat. At garum è scombro delicatorum erat ac divitum. Vide Plin. Lib. 31. cap. 8. Hinc Martial. Lib. 13. Epigram. 103. de Muria,

Antipolitani, fateor, sum filia thynni:
Essem si scombri, non tibi missa forem.

Vafer in calice.] Etiam callidus ad genium tunc defraudandum, quippe nonnisi in vasculo muriam coëmit & comparat, undè & instincta olera sicca remanent, saltem parte sui maximâ.

21. *Ipse sacrum irrorans*, &c.] Cibis aspergens modicum piper, cui parcit etiam velut rei sacræ. Ipse verò aspergit, ne servus aut coquus plusculum impendat.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

———————— *Congestis undique saccis*
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris.

Et Lib. 2. Sat. 3.

Qui nummos, aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum.

Hic bona dente, &c.] Alter autem geminorum prodigus opes abligurit & dilapidat in conviviis & luxu, &c.

22. *Magnanimus.*] Valdè se generosum velut ostentans, dum profundit patrimonium in malos etiam usus.

Peragit.] Id est, conficit, atterit, disperdit.

Utar ego, utar.] Ego Persius nec effundere velim malè bona mea; nec sordidè iis parcere: sed utar iis quæ usui tantùm esse consecrata, Græci proprio nomine χρήματα appellando, benè admodùm ostendunt. Sanct. Aug. magnum in eo malum docet, si *utare fruendis, aut fruaris utendis.*

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam.

23. *Nec rhombos ideò.*] Nolim esse adeò in mensa splendidus, ut libertini generis hominibus, servis in libertatem assertis, aliisve infimæ sortis, opipara struam convivia.

Rhombos.] Sunt pisces exquisiti saporis & magni apud Romanos pretii: dicti à rotunda quasi figura; habent enim dextrum latus resupinatum, ut ait Plin. Lib. 9. cap. 20. Vide

neq; peritus dignoſcere ſubtilem turdorum ſaporem. Veſcere uſq; ad tuam meſſem, & mole horrea, licet. Quid timeas? Glebas comminue. Secunda etiam ſeges herbeſcit. Sed revocat me *officium.* Ecce *familiaris egenus prenſat Bruttios ſcopulos, fractâ navi: & perdidit omnia bona, & preces non exauditas: ipſe* verò *proſtratus eſt in ora* maris *Ionii, ſimul magni*

Nec tenuem ſolers turdarum nôſſe ſalivam.
Meſſe tenus propriâ vive: & granaria, (fas eſt,)
Emole. Quid metuas? Occa. Et ſeges altera in herba eſt.
Aſt vocat officium. Trabe ruptâ, Bruttia ſaxa
Prendit amicus inops: remque omnem, ſurdaque vota
Condidit: Ionio jacet ipſe in litore, & unà

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 4. v. 39. & Sat. 11. v. 121. ibique annotata.
Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pavonem rhombumque?

Et Lib. 2. Sat. 2.

Quid? Tum rhombos minùs æquor' alebat?
Tutus erat rhombus.

24. *Nec tenuem ſolers turdarum nôſſe ſalivam.*] Nolim quoque palati eſſe ſupra modum delicati, ut diſcernam turdorum ſaporem, dignoſcens mares à fœminis, ſylveſtres ab iis qui ſunt in aviario educati, cellarios à terrariis, paſtos junipero ab aliis: quod nôrunt *quidam gulæ dediti, tantæ ſubtilitatis palatum habentes ut dignoſcant turdos.* Vetus Scholiaſtes: qui & addit: *tardarum dixit abuſivè, pro, turdorum,* Ut Horatius ponit:

Pene macros, arſit, dum turdos verſat in igni.

Turdarum.] *Turdi* inter volatilia celebrantur Plin. Lib. 10. cap. 24. Athenæus, Lib. 2. cap. 24. ex Ariſtotele tria recenſet turdorum genera.

Horat. Lib. 1. Epiſt. 15.

Obeſo nil melius turdo.

Martial. Lib. 13. Epigram. 92.

Inter aves turdus, ſi quis me judice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Salivam.] Quia ſapor ſalivam ciet, hinc pro ſapore ſaliva ponitur. Docent Varro Lib. 8. de Ling. Lat. Plin. Lib. 23. Propert. Lib. 4. Eleg. 9.

25. *Meſſe tenus propriâ vive.*] Quantum ex agris uno anno colligis, tantundem impende tibi & aliis: nihilque reſerva in ſequentem annum.

Granaria emole.] Grana prioris anni mole: utere, quantum ſatis erit tibi ac familiæ tuæ; reliquum verò largire indigentibus. *Fas eſt:* æquum eſt & decet ſic te agere divinæ providentiæ confidentem.

26. *Quid metuas?*] An dubitabis hornâ meſſe uti, & inſumere congeſtas in granario fruges cum aliæ creſcant? Scilicet metuis perire fame?

Occa.] Ligone frange glebas majores; quod faciunt poſt ſationem agricolæ. Hinc verò ſignificari videtur, jam utendum eſſe granis præteritâ meſſe collectis, & de his liberaliter largiendum. Caſaubonus exiſtimat poni ſimpliciter, pro *labora.*

Seges altera in herba eſt.] Meſſis altera jam præparatur, undè novis granis horrea rursùm impleas.

27. *Aſt vocat officium.*] Proſopopœia avari ſeſe excuſantis: verùm enimverò, inquit, non ita fas eſt annuum proventum ſingulis annis totum conſumere, nihilque repoſitum reſervare. Nam ſi id fiat quod mones, undè, quæſo, ſuppetet quo ſubveniatur calamitatibus amicorum, & morbis aliiſve malis derepentè ingruentibus? Certè officii ratio tibi parere vetat. Hæc avarus.

Trabe ruptâ, Bruttia ſaxa, &c.] Reponit Perſius: quin igitur age, & protinùs quod dixiſti exequere. Familiari naufrago ad Scyllam ſcopulum, rerumque omnium egenti opem fer. Vel continuatio eſt ſermonis avari prætextum hunc afferentis, ad quem reſpondebit mox Poëta: *Nunc & de ceſpite vivo frange aliquid: largire inopi,* &c.

Bruttia.] Bruttii Italiæ populi, in tertia regione, Lucanis, ut ait Strabo, contermini: ad littus inferi maris, non procul Sicilia, in Calabria nimirùm Citeriori.

28. *Prendit amicus inops.*] En amicus *trabe ruptâ,* illiſâ navi, poſt naufragium enatans evadit in litora Bruttiorum.

Virgil. Æneid. 6.

Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis.

Surdaque vota.] Vota quibus ſurdi fuerunt Dii Marini, & inexorabiles, in mari perdita *condidit:* ſicut in penu condita non apparent.

29. *Ionio.*] *Ionium* mare eſt ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam: nominatum ſeu ab Ionio Dyrrachii filio, quem in illud Hercules dejecit: ſeu ab Ionum naufragio: ſeu, ut vult Solinus, ab Ionia extremæ Italiæ regiunculâ.

Jacet ipſe in litore.] Elegans hypotypoſis.

Ingentes

Ingentes de puppe Dei: jamq; obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc & de cespite vivo
Frange aliquid: largire inopi, ne pictus oberret
Cærulea in tabula. Sed cœnam funeris hæres

Dii de puppe: & modò latus, navis fractæ occurrit mergis. Huic igitur *rumpe statim quidpiam de glebis etiam immaturis: dona indigenti, ne vagetur depictus in tabella coloris marini. At hæres*

ANNOTATIONES.

30. *Ingentes de puppe Dei.*] Simul cum eo jacent Dii navis tutelares ablati de puppe, ubi sacrarium habebant, & ad quos in periculis nautæ vota nuncupant. Horum illic simulacra ingentia secum eripuit è naufragio, & magno labore abstulit vir religiosus & pius, cui proinde justum est opitulari. Virgil.

Aurato fulgebat Apolline puppis,
Arma Deosque parant comites.

Horat. Lib. 1. Od. 14.

Non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterùm pressâ voces malo.

Jamque obvia mergis.] Jamque navis diffractæ tigna, & trabes super mare fluitantia, obvia feruntur marinis avibus ad ea advolantibus, ut inde prædam captent.

Mergis.] *Mergus* est aquatica volucris, ab immergendo frequenter sese nuncupata. De ea Plinius, Lib. 10. cap. 32. & alibi.

31. *Costa ratis laceræ.*] Ligna quibus latera navis intexuntur.

Virgil. Æneid. 2.

Sectâque intexunt abiete costas.

Ponitur & *costa*, pro rei parte quâlibet, ut Sat. 1. Pers.

Costam longo subduximus Apennino.

Nunc & de cespite vivo, &c.] Quid ergo moraris, inquit Poëta ad avarum, dum in talibus angustiis est animus inops? Huic non modò debes opitulari de annuo proventu & de superfluo, sed etiam de ipsis fundis, quibus nec fas est parcere ad sublevandam tantam ejus necessitatem & miseriam.

Cespite.] *Cæspes* est terra cum gramine: *cæspes vivus* hîc, est seges ipsa adhuc in herba, & viridis.

32. *Frange aliquid.*] Detrahe, deme, separa quidpiam de tuo, quod egeno impertiaris.

Ne pictus oberret.] Ne cogatur mendicando victum quæritare, sui naufragii exhibens imaginem, ex more naufragorum, de quo Sat. 1. v. 90. Item Horat. Lib. 1. Od. 5.

Et ad Pisones,

——— *Si fractus enatat exspes*
Navibus ære dato qui pingitur.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 301.

——— *Mersâ rate naufragus assem*
Dum rogat, & pictâ se tempestate tuetur.

11. *Cærulea in tabula.*] Tabellâ in qua mare cæruleum coloribus adumbratum est.

Sed cœnam funeris hæres negliget.] Respondet avarus: etenim si ita patrimonium effundo, iratus hæres ob imminutam hæreditatem, mortuo mihi justa non persolvet, sumptus omittet & apparatus funebres. De his fusè Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 7. Porrò ea quorumdam erat ambitio, maximè illorum qui inglorii vixerant, ut optarent magnificum sibi funus duci & parari; imprimis autem ferales epulas & novendiales instrui, eò quòd in his mos erat celebrare defuncti laudes. Casaub.

Cœnam funeris.] Tobiæ cap. 4. v. 18. sic legitur: *Effunde cibos tuos in monumentum justorum, neque des peccatoribus.* Quo quidem Tobias filium docet hospitalitatem & eleemosynas in egenos exercendas: neque superstitionem Ethnicorum tueri potest ille locus. Enimverò apud eos cœna fuit multiplex & varia in funeribus. 1. Imponebantur rogo epulæ, & cum cadavere cremabantur.

Virgil. Æneid. 6.

——— *Congesta cremantur*
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Apuleius Florid. 4. vel potiùs 19. *Exclamavit vivere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam inferrent.* 2. funebris erat cœna, cujus meminit Tullius 2. de Leg. n. 63. hæc nimirùm dabatur amicis & propinquis, post exequias, maximè verò senibus & ætate provectis, inquit Alex. ab Alex. loco mox citato: ut per vini cibique lenimen desiderium defuncti levaretur. 3. Ad sepulcrum cœna deponebatur, de qua Juvenal. Sat. 5. v. 85.

Ponitur exiguâ feralis cœna patellâ.

Et hæc vocabatur silicernium, seu quòd eam Umbræ silentes cernerent, seu quod ex non gustarent. Sanctus Augustinus Serm. 15. de Sanctis eò respexit cùm aiebat: *Miror cur apud quosdam infideles tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit, spiritus autem & anima his non indigent: parare aliquis suis charis dicit, quod ipse devorat, & quod præstat ventri,*

 Negliget

Negliget iratus, quòd rem curtaveris: urnæ
Ossa inodora dabit; seu spirent cinnama surdum,
Seu ceraso peccent casiæ nescire paratus. 36
Tune bona incolumis minuas? Et Bestius urget

offensus quòd bona diminueris, prætermittet epulum funebre, & in urnam condet ossa tua *sine odoribus, facilis ignorare sive cinnamorum emittat odorem obtusum, sive casia ceraso ad*mixto *vitiata sit.* Itane verò *tu valens decurtes rem?* Inquiet. *Et Bestius insectatur*

ANNOTATIONES.

imputat pietati. Superstitiosi hujusce ritûs restat adhuc nonnihil in Occitania & aliis quibusdam Galliæ partibus, ubi primâ die Novembris ad vesperam instruitur mensa vino; pane, cibo, ad animas defunctorum quasi pascendas aut honorandas, & ad posterum mane sic instructa relinquitur. Plin. Lib. 10. cap. item 10. (mirandum) narrat milvos rapaces licèt, & *famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam è funerum ferculis.* 4. Epulum erat novendiale, & circumpotatio, Græcis, περίδειπνον, Athen. Lib. 8. cap. 7. & tunc jactabantur defuncti præconia, non sine ambitiosis adulationibus. Hinc Græcum Proverbium: οὐκ ἂν ἐπαινεθείης, οὐδ᾽ ἐν περιδείπνοις, de homine prorsùs illaudabili, in quo nihil est quod laudetur etiam in illis circumpotationibus, quæ ad ejus honorem post mortem instituuntur, & in cœna illa funebri, quæ tota ambitiosa est.

34. *Quòd rem curtaveris.*] Quòd tantùm de speratis bonis detractum sit.

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

——— *Nec metuam quid de me judicet hæres,*
Quòd non plura datis invenerit.

Urnæ.] Cineres defunctorum urnæ immissos in sepulcro solitos condi, nemini non compertum.

35. *Osso inodora.*] Legunt aliqui, *inhonora*, seque Glossâ veteri tuentur, verùm repugnat textus sequens.

Ossa inodora dabit.] Sine ullis aromatibus, aut vilia duntaxat unguenta adhibebit. De his vide Plin. Lib. 13. cap. 1, 2, 3.

Juvenal. Sat. 4. v. 108.

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.

Observandum duplicem fuisse in funeribus odores fundendi rationem. Primò flores, coronas, odores spargebant in lectum feralem, inque ipsum bustum; testantur Dion. Halicarn. Lib. 2. & alii.

Propertius Lib. 4. Eleg. 7.

Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Deinde cremato cadavere, fiebat ossilegium, & rursùm odoribus, vino, lacte, ossa collecta ab amicis rigabantur & à propinquis. Tibull. Lib. 3. Eleg. 2. id innuit apertè. Demùm conditis in sepulcro ossibus quotannis odores & corollas imponebant. Sanctus Hieronymus Epist. ad Pammachium sic habet: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas lilia, floresque purpureos; & dolorem pectoris sui his officiis consolantur.*

Seu spirent cinnama surdum.] Hæres offensus parùm curabit an aromata exquisita sint, utrum odorem fundant acutum, an obtusum. Vide Pin. Lib. 12. cap. 19. ubi inter alia scitu digna, sic habet: *Cinnamomum, idemque cinnamum nascitur in Æthiopia . . . Frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quatuor digitos crassus, . . . Cinnami duo genera, candidius, nigriusque . . . Coronas è cinnamo interrassili auro inclusas primus omnium in Templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii Templo quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta aureæ pateræ impositam; ex qua gutta editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est.*

Surdum.] Dura quidem hæc Persii metaphora, durior tamen Horatii, quem imitatus est, Lib. 2. Sat. 8.

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.

36. *Seu ceraso peccent casiæ.*] Neque sollicitus erit purane sit casia, an adulterata, admixto gummi, vel cortice è ceraso. Plin. Lib. 12. cap. 9. *Adulteratur amygdalâ nuce, cætera ejus genera cortice scordosti: ita vocatur arbor æmula gummi: quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit.*

Pers. Sat. 2. v. 64.

Corrupto casiam dissolvit olivo.

Ceraso.] Plin. Lib. 15. cap. 25. *Cerasi*, inquit, *ante victoriam Mithridaticam L. Luculli, non fuere in Italia ad urbis annum* 680. *Is primum vexit è Ponto, annisque* 120. *trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem in Ægypto nullâ curâ potuere gigni*, &c.

Casiæ.] Plin. Lib. 12. cap. 19. antè cit. *Frutex est casia*, inquit, *juxtaque cinnami campos nascitur*, &c.

Nescire paratus.] Id est, non admodùm animadvertens, vel dissimulans, præ negligentia, ira, offensione.

37. *Tune bona incolumis minuas?*] Pergit avarus: itane verò cùm vigeas & valeas, nullaque ægritudine, aut calamitas coactus, profundes & disperdes bona, quæ ad me hæreditario jure pertinent? inquiet mihi hæres meus.

Doctores

Doctores Graios: ita fit, poſtquam ſapere urbi
Cum pipere & palmis venit noſtrum hoc maris expers,
Fœniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes,
Hæc cinere ulterior metuas? At tu meus hæres
Quiſquis eris, paulùm à turba ſeductior, audi.

præceptores Græcos: ſic agitur, ex quo noſtra hæc ſapientia carens maſculo robore *advenit* in *civitatem, cum pipere & palmis, ſectores fœni infecerunt pultes unctura pingui.* An *iſta formides* cùm eris *ultra cineres? Tu verò quicumque futurus es meus hæres, tantiſper remotus à plebe, auſculta.*

ANNOTATIONES.

Et Beſtius urget.] Alii legunt, *Sed Beſtius,* &c.

Beſtius.] Nomen imperiti & bruti hominis, de quo Horatius Lib. 1. Epiſt. 15. ubi nonnulli tamen legunt, *Mænius.* Doctiores tamen ex vetuſtis codicibus legunt, *Beſtius,* quem Horatius ut voracem & helluonem exhibet.

Beſtius urget Doctores Graios.] Hæredipeta ille avidus accuſat Philoſophos, qui liberalitatem & munificentiam commendantes ac ſuadentes, in cauſa ſunt cur minora hæredibus relinquantur.

38. *Doctores Graios.*] Græcos poni pro Philoſophis, jam diximus Sat. 1. & 5. verſu ultimo. Hic verò cum aliis quibuſdam intelligo Romanos Græcam Philoſophiam ſectantes.

Ita fit, poſtquam, &c.] Sic vivitur lautè, & in epulis ac munificentia opes conſumuntur, ex quo Græca ſapientia Romam venit cum mercibus peregrinis & tranſmarinis. O morem novum juxtà ac perniciosum! inquit ille Beſtius. Vide Lactant. Lib. 3. cap. 16. ubi ſapientiam quaſi nuper advectam cum ſaporis mercibus proponit, citatque locum hunc Perſii, item Senecæ verba hæc; *Nondum ſunt mille anni, ex quo initia ſapientiæ nata ſunt.*

Et Lucretium canentem.

Denique natura hæc rerum, ratioq; reperta eſt
Nuper, & hanc primùm cum primis ipſe repertus
Nunc ego ſum in patrias qui poſſum vertere voces.

Sapere.] Sic Satir. 1. *Noſtrum illud vivere triſte.*

Urbi.] Per antonomaſiam, pro Roma.

39. *Cum pipere & palmis venit.*] Vide Perſ. Sat. 5. v. 136. & Plin. Lib. 15. cap. 29. ubi ait antequam piper reperiretur, baccas in uſu fuiſſe, illiuſque vicem obtinuiſſe. *Palmis,* ſeu arboribus, ſeu earum fructibus, qui dactyli vocantur. Vide Plin. Lib. 13. cap. 4.

Juvenal. Sat. 3. v. 83.

Advectus Romam quo pruna & coctona vento.

Noſtrum hoc maris expers.] Locus etiamnùm obſcurus, necdum ſatis explicatus, poſt tot doctorum Interpretum lucubrationes. Quidam ſic intelligunt; noſtra, id eſt, Romanorum Philoſophia à Græcis invecta, *maris expers,* id eſt, ſalis, ſeu ſine ſale, hoc eſt, inſulſa & corrupta. Caſaubonus tamen explicat, *maris expers,* id eſt, maſculæ virtutis majorum noſtrorum expers. Aliis, *maris expers,* eſt quæ mare non tranſierit, ſed minimè placet.

40. *Fœniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes.*] Ex eo tempore adeò ſunt omnia depravata, ut viliores quiq; ruſtici, quales ſunt qui fœnum ſecant, lautitias quæſiverint. Hinc ciborum ſimplicitatem additis condimentis *vitiârunt,* & quaſi violârunt, atque admiſcere pulti cœperunt adipem, antè ſimplicioribus contenti cibis.

Juvenal. Sat. 11. v. 79.

Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.

Unguine.] *Unguen,* unctura, condimentum. *Solent ruſtici cùm oleum deſuerit, pecudum adipe in pultem miſſo, pro oleo uti;* inquit vetus Gloſſa.

Pultes.] Cibus erat vetuſtiſſimus è farina & aqua; interdum & ex caſeo, melle, & ovis decoctis. Romanis olim pro pane fuit puls: Plin. Lib. 18. cap. 8. & Valer. Maxim Lib. 2. cap. 5. Pultis autem paulò diverſæ meminit Athen. Lib. 14. cap. 15. & 16. Caſaubonus ad hoc caput 15. Athen. multa ſuo more profert reconditæ eruditionis; & diſcrimen ponit inter πόλτον Græcorum è farina fabacea tantùm, & Romanorum pultem, quam Græcis ignotam fuiſſe ex Plinio affirmat, & cui multa admiſcebantur.

41. *Hæc cinere ulterior metuas?*] Inſurgit in avarum Poëta: ſcilicet times quæ tibi mortuo ſunt eventura. O ſtultus, qui poſt mortem hæredem metuis!

Horat. loco antè cit.

Nec metuam quid de me judicet hæres, &c.

Virgil. Æneid. 2.

—— *Facilis jactura ſepulcri eſt.*

Cinere.] Cineres dicit, quia cadavera comburebantur, ut antè dictum eſt.

At tu meus hæres.] At ego non metuo hæredis minas, quin illi ipſi occino ſumptus à me faciendos.

42. *Paulùm à turba ſeductior.*] Poſtpoſitis & neglectis vulgi opinionibus, ignorantiâ, odio.

Perſ. Sat. 5. v. 96.

Secretam gannit in aurem

O bone vir, an illud *neſcis? Imperator miſit laurum ob ſtragem memorandam juventutis Germanicæ: atque* jam *favilla frigida amovetur* ab *altaribus: & Cæſonia nunc arma, nunc Paludamenta Imperatorum collocat ad valvas* templorum; *nunc* parat *captivis gauſapa flava, & currus, & Rhenanos proceros.*

O bone, num ignoras? Miſſa eſt à Cæſare laurus
Inſignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis: ac jam poſtibus arma,
Jam chlamydas Regum, jam lutea gauſapa captis,
Eſſedaque, ingenteſque locat Cæſonia Rhenos.

ANNOTATIONES.

43. *O bone, num ignoras?*] Adeòne es imperitus rerum, ut ignores quæ publicè jactantur? Neſcis nemini licere non eſſe liberalem in lætitia communi, & jubente munificentiam Imperatore?

Miſſa eſt à Cæſare laurus.] Neſcis Caium Caligulam miſiſſe ad S. P. Q. R. literas lauro coronatas & vinctas (ex more) & triumphum juſſiſſe parari, quòd Germanos debellârit, atque in ominum bona jus ab eo datum ſuis procuratoribus, ut ait Sueton. loco mox citando.

Cæſare.] A Julii Cæſaris temporibus omnes Imperatores Cæſares appellati.

Laurus.] Literæ laureatæ, de quibus ſicut & de lauro victoriæ indice, Plin. lib. 15, cap. 30. Tit. Liv. lib. 5. Ammian. Marcell. lib. 15. Martial. lib. 7. Epigram. 4, 5, 7. & alibi. Mos erat olim, ut quoties inſigni victoriâ Conſules potiti eſſent, ob res proſperè geſtas, laureatis faſcibus prælatis incederent, Literas etiam laureatas Romam mitti, aut nuncios cum jaculis laureatis advenire, navemque laureatam aut vittatam felicis victoriæ nuncium eſſe ac læta & magna ſignificare, animadverſum eſt. Alex. ad Alex. lib. 1. cap. 27.

44. *Inſignem ob cladem.*] Ironicè, de Germanica una Caligulæ expeditione, in qua nihil dignum laude ab eo geſtum eſt. Vide Sueton. in Caligula, cap. 45. & ſeq. ubi Imperatoris ſtolida ambitio, fictæque victoriæ referuntur.

Germanæ pubis.] Juventutis Germanicæ. Synecd. Porrò Germania ampla eſt Europæ regio ſatis cuique nota: cujus populi quondam Teutones, dehinc Alemanni, poſteà Germani vocati ſunt. Strabo, alii.

Aris frigidus excutitur cinis.] Id eſt, poſtremi ſacrificii reſidui cineres amoventur, novus ignis, nova ſacra inſtaurantur, ex more, quando enim nunciata erat victoria, ſacra publicè fiebant, ad gratias Diis perſolvendas, & pro incolumitate Imperatorum. Teſtantur Dio, Herodianus, & alii.

45. *Poſtibus arma.*] Enumerat omnes triumphi apparatus. Jam templorum valvis ſeu columnis jubet affigi ac ſuſpendi arma hoſtibus detracta, eorumque ſpolia.
Virgil. Æneid. 7.

Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures, &c.

Horat. Lib. 4. Od. ult.

Et ſigna noſtro reſtituit Jovi
Direpta Parthorum ſuperbis poſtibus.

46. *Chlamydas Regum.*] Paludamenta Imperatorum & Ducum ſubactorum. Veſtis erat militaris pallio brevior & ſtrictior, cujus uſum Romanis invexit Numa Pompilius (auctore Suidâ) legatione Iſaurorum accepta, & formâ habitûs eorum animadverſâ, veſtem Regiam cum Senatoria conjungens. De variis veſtium generibus vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Lutea gauſapa captis.] Veſtes militares villoſas crocei coloris: ſtramenta quibus in caſtris utuntur milites, è pellibus facta præparari jubet captivis, quibus illi induti, ex more, in triumpho ducantur. De gauſape, vide quæ Martial. Lib. ult. Epigram. 29. & 145. Præterea gauſapa ſive gauſapia, ut eſt apud Priſcian. Lib. 4. ſunt tapetia ſive periſtromata, quibus menſæ teguntur, teſte Scaligero.

Martialis citreas menſas gauſapibus tegi oſtendit, id eſt, tapetibus pretioſis, vel mantilibus: Lib. ult. Epigram. 138.

Nobilius villoſa tegant tibi gauſapa citrum.

Vide Perſ. Sat. 4. v. 37.

47. *Eſſedaque.*] Belgarum & Germanorum Rhenicolarum vehicula, è quibus olim depugnabant, & rotaraum ingruentium ſtrepitu, impetuque, hoſtium ordines proterebant aut perturbabant.

Virgil Georgic. 3.

Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

Horum & meminit Cæſar Comment. Lib. 4. & 5. de Bello Gallico: & alii.

Ingenteſque locat Cæſonia Rhenos.] Accolas Rheni, grandis ſtaturæ. Sueton. Calig. cap. 47. *Galliarum quoque proceriſſimum quemque, ac nonnullos è Principibus legit ac ſepoſuit ad pompam.* Hos omnes triumphi apparatus diſponit Cæſonia per procuratores, vel ipſa; quippe quæ bellis etiam ſeſe immiſcebat: quamque, ut refert Sueton. cap. 25. *Caligula ſæpè chlamyde peltaque, & galea ornatam armatamque, & juxtâ adequitantem militibus oſtendebat.*

Cæſonia.] Caligulæ uxor, mulier perditæ li-

Diis

Diis igitur, Genioque Ducis centum paria, ob res
Egregiè geſtas, induco: quis vetat? Aude. 49
Væ, niſi connives. Oleum artocreaſque popello
Largior; an prohibes? Dic clare. Non adeò, inquis:

Ergo propter bella præclarè confecta, edam centum paria gladiatorum Numinibus, & Genio Principis. An aliquis prohibet? Aude tu vetare ô hæres. At væ tibi, ſi non diſſimulas. Præterea diſtribuo plebi oleum & artocreas. Num vetas? Eloquere apertè. Non ita, ait,

ANNOTATIONES.

bidinis & laſciviæ ab Imperatore conſtanter adamata, cui etiam philtrum miſcuiſſe & propinâſſe dicitur. Quod ſcribit Joſephus Antiq. Lib. 19. & Sueton. cap. 50. *Creditur*, inquit, *potionatus à Cæſonia uxore amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit.* vide Juvenal. Sat. 6. v. 610, & 615. ibique annotat.

Rhenus.] *Rhenus* fluvius Europæ celeberrimus Germaniam à Gallia ſeparat, fluit è Rhæticis Alpibus, rigat Alſatiam, Palatinatum, Agros Colonienſes, Bataviam.

48. *Diis igitur,* &c.] Ego itaque (ait Perſius ad hæredem) lætitiæ publicæ & Imperatoris voluntati indulgens non parcam ſumptibus: (nec tu auſis mutire contra.) Ego, inquam, *Diis* victoriæ auſpicibus atque auctoribus; *Genioque Ducis*, id eſt, Imperatoris Caligulæ ſacrificabo, *&c.*

Genioque Ducis.] Per Genium ſui Principis quaſi per Numen jurabant Veteres: ac ſi quis pejerâſſet, pœnas dabat. Undè Tertullianus, *Citiùs per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæſaris pejeratur.* Et Sueton cap. 27. ait de Caligula; *Multos honeſti ordinis deformatos priùs ſtigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad beſtias condemnavit, aut beſtiarum more quadrupedes caveâ coërcuit, aut medios ſerrâ diſſecuit; nec omnes ex gravibus cauſis; verùm malè de munere ſuo opinatos, vel quòd nunquam per Genium ſuum dejerâſſent.*

Centum paria, induco.] Duplicem hecatomben explicant aliqui, minùs benè, ut opinor: meliùs alii, *centum paria* gladiatorum, quorum ſanguine placentur Dii, & Imperatoris Genius. Horat. Lib 2. Sat. 3.

Ni ſic feciſſent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum . . .

Quod ſi cui videtur mirùm quòd privatus gladiatorium munus exhibeat, meminerit quod refert Suetonius cap. 47. *Scripſiſſe ad procuratores ſuos Caligulam, ut quàm minimâ ſummâ & impenſâ, triumphum tamen quàm poſſent magnificentiſſimum appararent, & quantus nunquam alius fuiſſet; quando in omnium hominum bona jus haberent.* Ergo, quod vult Caſaubonus ſatis veriſſimile eſt, datâ nempè eâ poteſtate in facultates civium, coactos privatos de ſuo quemque ſumptus & impenſas ad triumphi pompam conferre, & contuliſſe. Quod reſpicit hoc loco Perſius.

Ob res egregiè geſtas.] Ob inſignem Germanorum cladem, & partam feliciter à Caligula de hoſtibus victoriam. Ironicè, ut ſuprà.

49. *Quis vetat? Aude.*] Num auſis refragari, ô hæres, & deterrere me à conſilio quod cepi?

50. *Væ, niſi connives.*] Impendet tibi malum, ſi fortè non aſſentiaris, aut ſaltem diſſimules: nam vel Imperatorem infenſum & ultorem nanciſcere, vel me iratum, & majores inde ſumptus facientem, ut cupiditatem tuam & avaritiam diſcruciem. Paulò pòſt;

—— *Nunc nunc impenſiùs unge,*
Unge, puer, caules.

Væ.] Formula malè precandi, idem valens ac ſi quis mittatur in malam crucem.

Connives.] Cic. pro Cælio: *Dii immortales, cur interdum connivetis in hominum ſceleribus maximis?* Id eſt, clauſis quaſi oculis non videre videmini.

Oleum artocreaſque popello largior.] Populo inſuper epulum & congiarium dabo, ad celebrationem victoriæ. Licèt hoc ſoleat non à privatis ſed ab Imperatoribus fieri. Sueton. Jul. Cæſ. cap. 38. *Epulum ac viſcerationem dedit; & poſt Hiſpanienſem victoriam duo prandia.* Et Domitian. cap. 4. *Congiarium populo ter dedit, atque largiſſimum epulum: Senatui, Equitique Panariis, plebi ſportellis cum obſonio diſtributis.*

Artocreas.] Vox è duplici facta, ἄρτος enim *panis*, κρέας, *caro*: ſignificat cibum è pane carneque minutatim conciſâ. Alii viſcerationem interpretantur hoc loco.

51. *An prohibes?*] Vetaſne iſtam meam largitionem? *Dic clarè*: quid muſſas? Aperi mentem & animi tui ſententiam de me.

Non adeò, inquis, &c.] Non adeò fertilis & opimus eſt fundus tuus, ut hæreditatis tuæ avidus ſim, & vetare velim quin prorsùs in largitiones effundas. Vel, non ita dives es, ut his ſufficere poſſis. Alii ſenſum ſeparant hoc modo: non adeò tuæ largitioni adverſor; ſuppetit enim, haud procul, mihi ſatis fœcundus ager quo ego contentus ſum, inquit hæres. Sunt qui verbum juris hîc accipiant, hoc ſenſu.

prope est ager sine ossibus. Perge, si nulla nunc mihi residua è patris sororibus, si *nulla patrui filia, nullā filia neptis superstes sit :* si *patrui matris soror vitam egit sine prole, & de avia nihil restat : vado* ad *Bovillas & ad Virbii declive.* Illic *Manius ultrò erit mihi hæres.* Scilicet. *Terræ filius? Interroga me, quisnam mihi fuit quartus*

Exossatus ager juxtà est. Age, si mihi nulla
Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet : patrui sterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum superest : accedo Bovillas
Clivumque ad Virbî. Præstò est mihi Manius hæres. 56
Progenies Terræ? Quære ex me, quis mihi quartus

ANNOTATIONES.

non adeò, neque adire volo hæreditatem tuam. Quo designari volunt extraneum esse illum Persii hæredem non autem necessarium & suum, ex Institut. Justin. lib. 2. tit. 19. Docta quidem & subtilis interpretatio, verùm magisne genuina? Mihi prior sententia præferatur.

52. *Exossatus ager.*] Duplici & contrario sensu potest accipi, vel exhaustus, & jam sine succo & bonitate; Ita passim apud Plautum *exossare* ponitur pro enervare, comminuere, debilitare. Vel *ager exossatus,* idem est, ac lapidibus expurgatus, adeòque opimus & benè cultus. Ovid. Metamorphos. 1.

—— Lapides in corpore terræ
Ossa reor dici.

Juxtà est.] Prope urbem in suburbano loco situs, & hinc pluris æstimandus.

Age, si mihi nulla.] Verba Persii ad hæredem illum irritatum verbis, & quasi jam excandescentem. Age, inquit, detrecta, & ne adi hæreditatem : Ego certè non reformidem genus illud infamiæ apud Romanos timeri solitum, carere scilicet hæredibus, qui funus curent, *&c.* Quòd si aliundè non suppetant, en præstò est Manius hæres; & hic mihi sufficit.

53. *Jam reliqua ex amitis.*] *Amita* est patris soror, quasi patri meo plus amata, inquiunt : solent enim sorores præ fratribus diligi, sive id sexus facit, sive personarum dissimilitudo, quæ minus habet æmulationis & invidiæ.

Patruelis.] *Patrueles* dicuntur è duobus fratribus editi; consobrini verò, qui è duabus sororibus.

Proneptis.] Est nepotis aut neptis filia.

54. *Patrui.*] *Patruus* est patris frater : sicut avunculus frater matris. Porrò notat Casaubonus in multis vetustis codicibus jungi vocem hanc cum sequentibus, ut patrui matertera sterilis fuisse intelligatur, bono sensu quidem, sin enim etiam remotissima cognatio deesse significabitur.

Matertera.] Soror matris, quasi mater altera : *sterilis,* stirpe ac filiis carens.

55. *Deque avia nihilum superest.*] Si denique aviæ nulla stirps; posteri nulli vivant; adeòque nemo certus mihi propinquus adsit, qui capessat hæreditatem; scis quid faciam? Obvium quemque hæredem instituam, quamvis non aliâ ratione mihi cognatus sit, quàm quòd è terra uterque progeniti factique sumus. *Avia* mater est patris aut matris.

Bovillas.] Vicus est in Appia via ad undecimum ab urbe lapidem, prope quem interfectus à Milone Clodius, cùm rediret ab Aricia non hinc procul sitâ, ut scribit Ascon. Pæd. Porrò *Bovilla* quasi villa bovis, dicitur, *eò quòd olim in Albano monte ab ara fugiens taurus jam consecratus, ibi comprehensus est.* Vetus, Schol. Sedes erat frequens mendicis; quia tritum iter.

56. *Clivumque ad Virbî.*] Collis ille quatuor millibus ab urbe distans nomen accepit ab Hippolyto, qui ibi colebatur sub nomine Virbii, ex quo bis vir & bis vivus fuit, id est, à Diana revocatus ad vitam, postquam discerptus fuisset, ut notum est cuilibet. ex Æneid. 7. Ovid. Fast. 3. & 6. Metamorph. 15. Fab. 45.

Manius.] Ignobilis quilibet & ignotus, mendicus quispiam Aricinus, similis Manio illi, qui (ut ait Festus) Dianæ agrum & lucum consecravit. Tritum Romæ Proverbium erat, *Multi Manii Ariciæ*; quia deinde plures ab illo oriundi illic virtute claruerunt. Quòd autem pauperes & mendici adessent in ea regione frequentes, patet ex Juvenale, Sat. 4. v. 117.

Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes.

Et Martial. Lib. 12. Epigram. 32.

Irus tuorum temporum sequebaris;
Migrare clivum crederes Aricinum.

57. *Progenies Terræ?*] Respondet Persio hæres ille, de quo paulò suprà : scilicet hæredem instituis Terræ filium, *Gigantum fraterculum,* ut ait Juvenalis. Sat. 4. v. 98. hominem ignobilem; spurium, cujus ignorantur parentes & prosapia, &c.

Quære ex me, quis, &c.] Quidni? inquit Persius. Tam Manius erit mihi hæres & propinquus, quàm quispiam remotâ cognatione affinis, de quo perinde dubitare fas mihi sit, ac de Manio; qui, ut cæteri, mecum ab una origine procreatus, ut dixi, nempè à Terra communi omnium parente, saltem eâ ratione conjunctus est.

Quis mihi quartus sit pater.] Quis abavus meus,

Si

Sit pater, haud promptè, dicam tamen. Adde etiam unum,
Unum etiam: Terræ eſt jam filius: & mihi ritu
Manius hic generis propè major avunculus exit.
Qui prior es, cur me in decurſu lampada poſcis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut ille
Pingitur; an renuis? Vîn' tu gaudere relictis?

parens, non facilè dicam, at, *nihilominùs proferam. Adjice vel unicum, imò unicum; jam eſt Terræ progenies: & Manius ille prodit ferè mihi major avunculus ordine ſtirpis.* Tu verò *qui anterior es, quare petit à me facem in curſu? Sum tibi* velut *Mercurius. Ego* tibi *Deus accedo iſthuc, ſicut ille depingitur. An recuſat? Viſne tu frui iis quæ relinquo?*

ANNOTATIONES.

58. *Haud promptè, dicam tamen.*] Non facilè quidem & promptum indicare abavum meum; id tamen fortaſſe præſtare potero:

Adde etiam unum, &c.] Quòd ſi ulteriùs repetas, ac vel unum ſuperiùs, & retrò cognationis gradum ſcruteris; & poſcas quis atavus mihi fuerit; jam hærebo: erit enim is mihi tam ignotus, quàm iſte, quem *Terræ progeniem* appellâſti.

59. *Terræ eſt jam filius.*] Ex Empedoclis ſententia & aliorum quorundam veterum Philoſophorum qui natos è Terra primos homines cenſuere, cùm alii ex aqua factos, ſicut & alia univerſa, opinarentur. Huc etiam facit quòd hominem ab humo veteres dixere. Porrò quòd per *Terræ filium* homo nihili ſignificetur, & obſcurus, patet ex Tullio ad Atticum ita ſcribente: *Huic Terræ filio committere epiſtolam tantis de rebus non audeo.* Tertul in Apologet. *Dictus Saturnus Terræ Cœlique filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo ſupervenire dicuntur; ſicut Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum eſt: giganteſque hâc ratione terræ filii appellantur.* Vide Cœl Rhodig. Lib. 20. cap. 28.

60. *Major avunculus exit.*] Manius ipſe videri poſſit cognatus, & in ſtemmate major avunculus ſcribi; ſiquidem alius nemo prodit & præſtò eſt, qui gradum hunc & locum inter majores meos, & in ordine ſtirpis & cognationis meæ, jure potiori ſibi queat vindicare. *Major avunculus* eſt avi vel aviæ frater: aut etiam avi aviæque avunculus, ut placet Feſto.

61. *Qui prior es.*] Tu verò, ô legitime hæres, cum ſenior me ſis & natu major, cur à me hæreditatem ſperas, qui ſum junior & in curſu vitæ poſterior? Vel, tu qui Manio potior mihi es, & verè cognatus, cur dum vivo, hæreditati meæ inhias ante legitimum tempus, ſcilicet ante abſolutum vitæ ſtadium? Certè curſor non petit lampadem ab alio ante decurſum ſpatium: nunquam verò in ipſo curſu, nec prior à poſteriore, ſed contrà.

Cur me in decurſu lampada poſcas?] Allegorica locutio deſumpta à λαμπαδηδρομία. Nempè, ut ait Suidas, Lampadis tria feſta ſunt apud Athenienſes, Panathenæa, Vulcanalia, Promethea. De Promethei Sacris hîc mentio eſt, in quibus juvenes accenſas tædas geſtantes decurrebant, certabantque, quis ad ſcopum primus perveniret non extinctâ face. Primus defatigatus proximo, is poſteà defeſſus alteri, & deinceps alius alii tradebat ardentem facem, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem curſus erat cum accenſis ejuſmodi facibus. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8. Hujus conſuetudinis meminerunt Varro 3. cap. 16. de Re Ruſtica, ubi ait: *Nunc curſu lampada tibi trado*; id eſt, tibi dicendi vices trado. Cicero ad Herenn. 4. *Non enim, quemadmodum in palæſtra, qui tædas ardentes accipit celerior eſt in curſu continuo, quam ille qui tradit: Ita melior Imperator novus qui accipit exercitum, quàm ille qui decedit: propterea quòd defatigatus curſor dat integro facem; at hic peritus Imperator imperito exercitum.*

Et ante illos Lucretius Lib. 2. v. 77.

Inque brevi ſpatio mutantur ſæc'la animantum,
Et quaſi curſores vitaï lampada tradunt.

62. *Sum tibi Mercurius.*] Ne me ut propinquum, te ut hæredem certum, meam hæreditatem quaſi tuam tibique jure debitam jam nunc intuere; ſed potiùs finge tibi me eſſe velut Mercurium, qui tibi ἑρμαῖον, inſperatum & fortuitum theſaurum & lucrum annuntio, indico, oſtendo captandum.

Venio Deus huc ego.] Inopinati & indebiti lucri Deus, ut diximus, Sat. 2. v. 11. ad verba hæc, *Dextro Hercule.*

Ut ille pingitur.] Mercurius pingebatur manu tenens crumenam pecuniâ gravidam & turgentem. Suidas, Macrobius.

63. *An renuis?*] An non vis bona mea velut gratis data accipere & adventitia? Horat. Lib. 2. Sat. 3.

——————— *Excori*
Rejectâ prædâ, quam præſens Mercurius fert.

Vîn' tu gaudere relictis?] Viſne potiri hæreditate meâ, poſt mortem meam, quantula fuerit illa?

Deest aliquid summæ: minui mihi; sed tibi totum est,
Quicquid id est. Ubi sit fuge quærere, quod mihi quondam
Legârat Tadius, neu dicta repone paterna:
Fœnoris accedat merces; hinc exime sumptus.
Quid reliquum est? Reliquum? Nunc nunc impensiùs unge,
Unge, puer, caules. Mihi festâ luca coquatur
Urtica, & fissâ fumosum sinciput aure,

Atenim *summa non nihil detractum est.* Nempè *detraxi mihi. Tibi verò quodcunque illud est, integrum est. Cave sciscitari ubinam sit* id *quod olim. Tadius* testamento *reliquerat mihi: neve* mihi *repete monita patrum; addatur usuræ lucrum; inde* tuas *impensas desume: ecquid residuum est? Residuum* quæris? O *famule, jam jam perfunde brassicas, perfunde copiosiùs.* Scilicet, *die festo mihi coquatur urtica, & pars anterior capitis* porcini *fumo perfusa, auriculâ perforatâ,*

ANNOTATIONES.

64. *Deest aliquid summæ.*] Fortasse dices partem ejus aliquam à me absumptam fuisse. At ego tibi respondeo, *minui mihi*; &, quicquid detraxero tandem, id mihi non tibi detractum: & si quid perit, perit mihi cujus totum est; ex regula Juris.

Sed tibi totum est, quicquid id est.] Quandoquidem ex Legibus & Jure, tuum nihil est aut esse potest quandiu vivo, quodcunque ego moriens reliquero, hoc tibi totum erit atque integrum.

65. *Ubi sit fuge quærere,* &c.] Porrò ne reposcas à me rationem bonorum quæ olim habui, quæque aliquis mihi testamento legârit: nam malè tibi verteret.

66. *Tadius.*] E majoribus quispiam, vel quilibet alius testator. Metonymia. Quidam codices habent, *Statius*, alii, *Stadius*.

Neu dicta repone paterna.] Neque mihi injere & objice monita liberis solita dari à patribus avaris: de quibus Horat. Lib. 1. Epist. 1.

——— *Quærenda pecunia primum est:*
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet; hæc recinunt juvenes dictata, senesq;
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.

Et Juvenalis fusè. Sat. 14.

——— *Juvenes hortatur* ———
——— *Cogit minimas ediscere sordes,* &c.

Paterna.] Benè monet Casaubonus de suo patre non loqui Persium, qui puer sexennis amiserat patrem Flaccum, cujus & famæ nec detrahere debeat nec velit bonus filius.

67. *Fœnoris accedat merces.*] Aut paternum est monitum: exerce fœnus; ne otiosam & infructuosam sine pecuniam tuam; quæstum fac, datis ad usuram nummis; atque pro mutuo mercedem cape: aut verba sunt hæredis cum Persio rationem ineuntis, ut mox explicabimus.

Hinc exime sumptus.] Fortasse & monitum est paternum: ne quid detrahe sorti capitali bonorum, sed potiùs è fœnore & usuris habe & desume necessarios alendæ familiæ sumptus. Vel hæredis verba sunt, & sensus erit: computemus & quanta sive è patrimonio, seu è legatis Tadii nactus es, ô Persi; his addantur & accedant usuræ: jam inde legitimas impensas tuas eximamus. Demùm videamus quid sit residui ex his omnibus, quidque mihi sit obventurum.

68. *Quid reliquum est?*] Quid jam superest è tot facultatibus, quas possedisti?

Reliquum?] Cum indignatione respondet Persius; itane verò mecum inis rationem, quasi cum dispensatore herus. Scilicet possessa computas, sumptus excutis, reliquum quid, & ubi sit, postulas? Age hæres, deinceps curam hanc eximam tibi.

Nunc nunc impensiùs unge, &c.] O famule, lautiorem in dies mensam instrue; consumantur bona mea universa, ut indignis hæredibus nihil reliquum sit.

69. *Unge, puer, caules.*] Horat. Lib. 2. Sat. 3.
Ungere si caules oleo meliore caputque
Cœperis.

Porrò *caules* posuit pro quolibet edulio, post Horatium.

Mihi festâ luce coquatur, &c.] Non ita sum fatuus ut genium defraudare velim ad locupletandos hæredes, & damno meo lautitias illis suppeditare, parcus ob hæredis curam, ut ait Horat. Lib. 1. Epist. 5.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 136.

——— *Cùm sit manifesta phrenesis,*
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

Festâ luce.] In die festo, quo vel parcissimi & pauperrimi genio indulgent, & lautiùs victitant: ego olescula comedam? Absit.

70. *Urtica.*] Herba vilis & nota, ab urendo vel ulcerando dicta; habet enim folia mordacia, ut ait Plin. Lib. 16. cap. 24.

Catull. Carm. 45. ad fundum suum.

Et me recuravi ocimoque & urticâ.

Et fissâ fumosum, &c.] Caput porcinum aure perforatâ suspensum in caminu ad fumum. Di-

Ut

Ut tuus iſte nepos olim ſatur anſeris extis,
Cùm moroſa vago ſingultiet inguine vena,
Patritiæ immejat vulvæ? Mihi trama figuræ
Sit reliqua: aſt illi tremat omento popa venter? 74
Vende animam lucro: mercare; atq; excute ſolers
Omne latus mundi, ne ſit præſtantior alter
Cappadocas rigidâ pingues plauſiſſe cataſta.

ut nepos ille tuus aliquando viſceribus anſerinis ſatietur?

. . . .

. . . Mihine reſidua erit tramæ figura, illi verò obeſus venter palpitet præ *pinguedine? Venunda vitam* pro *quæſtu, mercaturam exerce, & diligens perluſtra omnes orbis partes, ne ſit alius peritior applauſiſſe corpulentos Cappadocas in dura pegmate.*

ANNOTATIONES.

mediata porcellorum capita lautiori menſæ appoſita refert Athen. Lib. 9. cap. 8. *Fumoſum*, vel ut ſervetur diutiùs, aut etiam ut ſaporem contrahat acutiorem. Legunt quidam, *ſpumoſum*: ſed malè.

Sinciput.] Pars prior capitis, ubi cerebrum: ponitur hîc pro vili & plebeio edulio, ut patet: quod tamen lautæ fuiſſe gulæ affirmat Plinius, & probat Athenæus loco mox citato.

71. *Ut tuus iſte nepos*, &c.] Ut ditatus quiſpiam è tuis poſteris, ô hæres, aliquando epuletur.

Nepos.] Sarcaſmus ex ambiguâ ſignificatione vocis, quæ & deſignat ſæpè hominem voracem ac luxurioſum.

Anſeris extis.] Romanis erat in deliciis anſerinum jecur, quod quidem fartilibus, (ut ait) Plin. Lib. 10. cap. 22. id eſt, ſaginatis lacte, mulſo, ficu, caricâ, in tantam amplitudinem creſcit, ut anſerem ipſum adæquet magnitudine. Undè Martial. Lib. 13. Epigram. 58.

Aſpice quàm tumeat magno jecur anſere majus.
Miratus dices, hoc, rogo, crevit ubi?

Horat. Lib. 2. Sat. 8.

Pinguibus, & ficis paſtum jecur anſeris albi.

Juvenal. Sat. 5. v. 113.

Anſeris ante ipſum magni jecur.

Meminit & fusè Athenæus Lib. 9. c. 8.

73. *Mihi trama figuræ ſit reliqua.*] An denique me macerem, ut pingueſcat hæres? Abſit.

Trama.] Incertum eſt intelligatne ſubtegmen, quod tenuius eſt, & opponat *ventri popæ*, quod vult Turneb. Lib. 30. cap. 7. an ſtamen panni, quod filo conſtat craſſiore & magis retorto, ut diſertè ait Caſaubonus: *Trama* etiam ponitur pro veſte detrita cujus villi amiſſi ſunt: metaphoricè eſt homo valdè macer, cui ſolùm oſſa reſtant, & per cujus coſtas aër quaſi tranſmeat; ex Varrone 4. de Ling. Lat. Vel cujus oſſa, venæ, nervi ſic apparent; ut in detrito panno *trama*. Undè eleganter Prudentius contra Manich. *Nervorum texturam appellat.*

74. *Aſt illi tremat.*] Hæredi autem diſtentus venter & obeſus ſubſiliat.

Omento.] Propriè eſt panniculus inteſtina ambiens & contegens, ut dixi Sat. 2. hîc ponitur pro adipe, & pingui.

Popa.] Venter guloſus, lucro, popino, vel fartus popis ſeu popanis, id eſt, delicatioribus eſcis. Nam popa eſt placenta. Eſt etiam aliquando victimarius, id eſt, Sacerdotis miniſter ad mactandas victimas.

75. *Vende animam lucro.*] Concludit Perſius, ergo poſt hæc omnia quæ dixi adversùs avaritiæ ſordes, ſi tamen lubet, huic vita, & vitæ etiam periculo divitias congere, per fas etiam & nefas.

Mercare.] Longinquas mercaturæ causâ per mare per terras peregrinationes inſtitue, ut dictum Sat. 5. v. 135. & ſequentibus. Ibid. v. 137.

Verte aliquid, jura, &c.

Excute ſolers omne latus mundi.] Peragra totum orbem, omnes orbis angulos ſcrutare, ut merces novas & aliis irrepertas compares & huc advehas; & ſic diteſcas brevi. *Solers*, quaſi ſolus in arte præſtans & calidus.

76. *Ne ſit præſtantior alter*, &c.] Nec ſit quiſpiam te peritior exercendi mangonii, id eſt, coëmendi mancipia, & benè curata ſaginataque cariùs vendendi.

77. *Cappadocas pingues.*] Vetus Scholiaſtes explicat de gladiatoribus; ſed cùm ipſo textu reclamant & refragantur viri doctiſſimi, & venalitios è Cappadocia ſervos intelligunt, robuſtos quidem & grandes. Cic. poſt reditum in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.*

Horat. Lib. 1. Epiſt. 6.

Mancipiis locuples eget æris Cappadocum Rex.

Porrò Cappadocia eſt Aſiæ minoris regio, cujus populi id peculiare habuerunt, quòd ſervitutem libertati prætertulerint. Nam à Romanis libertatem deprecati, illis permittentibus, Ariobarzanem Regem elegerunt. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 27.

Plauſiſſe.] Legunt alii, *clauſiſſe*: alii *paviſſe*, id eſt, bene curâſſe & enutriviſſe, ut faciliùs emptores inveniant pingues & corpulenti. Attamen amant doctiores, & retinent *plauſiſſe*, ambiguâ quidem ſed eruditâ ſignificatione, & ingenio

Rem

Gemina peculiam. Jam id *præstiti. Jam triplex, jam quadruplex, jam decuplex mihi provenit in plicam. O Chrysippe,* tu *repertus terminâsse cumulum tuum, indica* mihi *ubinam stabo.*

Rem duplica. Feci; jam triplex, jam mihi quartò,
Jam decies redit in rugam. Depunge ubi sistam
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

ANNOTATIONES.

Satirici nostri satis congruâ. Itaque *plausisse,* vel est palpâsse manu servorum venalium membra, ad ostentandam empturientibus bonam corporis habitudinem ac nitorem: vel servos laudando & applaudendo incitâsse ad saltandum ex consuetudine; imò & patrio more cantandum, quo pateret illorum agilitas & industria. Vide infrà. Item Juvenal. Sat. 1. v. 111.

Rigidâ catastâ.] Ob rigorem servitutis, aut duritiem ligneæ compedis, cui mancipia erant innexa.

Catastâ.] Locus erat in Romano foro, ubi venales servi exponebantur; ἀπὸ τῦ καλαςάναι. Propert. Lib. 4. Eleg. 5.

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cœlati medio cum saliere foro.

Item *catasta,* lignea erat è tabulatis machina, in qua vincti prostabant servi venales.
Martial. Lib. 9. Epigramm. 60.

Quas arcana servant tabulata catastæ.

Meminit. & Plin. Lib. 35. cap. 17. & 18. Similis huic erat ferè *catasta* illa, in qua Martyres torquendi extendebantur: quod referunt passim martyrologi.

78. *Rem duplica.*] Per usuras opes adauge. Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Mille talenta rotundentur; totidem altera: porrò
Tertia succedant, & quæ pars quadret acervum.

Feci.] Respondet per prosopopœiam avarus; non tantùm duplicavi, sed fœnus fœnori addens, & fœnoris fœnus accipiens, rem auxi ter, quater, decies.

79. *Decies redit in rugam.*] Metaphora ducta à vestibus quæ corrugantur propriè & plicantur; seu quæ in plicas & rugas contrahuntur. Undè per similitudinem multiplicari opes dicuntur, dum nummis nummi accumulantur, & accrescunt.

Depunge.] Metaphora à libra in qua certum pondus indicatur & notatur punctis. Sat. 5. v. 100. *Certo compescere puncto nescius examen.* Legunt alii, *depinge.* Sensus utrobique idem est: statue, præscribe, quem opibus augendis & multiplicandis modum ponam. Ironicè hæc in avaros hydropicis similes, de quibus dictum,

Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ubi sistam.] Allusio ad Chrysippi præceptum. qui, ut Soriti respondeatur, sistendum in una è propositionibus, aiebat. Vide infrà.

80. *Chrysippe.*] Hic Stoïcus fuit Philosophus, Zenonis, vel, ut volunt alii, Cleantis Discipulus, vir acri ingenio: in Dialectica excelluit: quoties contra Cleantem disputârat, solitus dicere, fortunatum se adversùs omnes, præterquam adversùs Cleantem: adeò verò superbus ut Ptolemæi Regis amicitiam aspernatus sit, & jactaverit de se; non esset Porticus, nisi esset Chrysippus. Ex effuso risu mortuum nonnulli tradunt. Diog. Laërt. Lib. 7. Cic. 1. de Natura Deorum.

Inventus tui finitor acervi.] Adunaton, ut vult Casaubonus, id est, ô Chrysippe, si potes præscribere, qua in propositione Soritis quiescendum sit potissimùm; si, inquam, id inveneris, & finem certum infinitæ propositionum congeriei statueris, tum ego meæ cupiditati & avaritiæ terminum inveniam; id est, nunquam.

Acervi.] Soriten intelligit, quæ argumentatio est acervus seu cumulus propositionum, quæ in infinitum progredi posse videntur: undè per ironiam dixit Persius *finitor:* & addit *tui;* quia dissolvendæ istius acervalis argumentationis rationem investigavit Chrysippus, & de ea quatuor Libros scripsisse fertur.
Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.

Exemplum Soritis est apud Ciceronem Tuscul. Quæst. 5. n. 45. ubi solum honestum esse bonum sic probatur per quinque gradus: *Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit necesse est: bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum.* Et 1. de Natura Deorum, *si Dii sunt, beati sunt: si beati, virtute præditi: si virtutis, & rationis erunt capaces:* undè concluditur illic, Deos esse hominibus similes: quod ibidem refellit Tullius. Et certè nôrunt omnes Soriten non tam esse argumentationem legitimam, rectam, certam; quam argutiam, & cavillationem.

INDEX
VOCABULORUM OMNIUM
QUÆ IN
SATIRIS JUVENALIS
LEGUNTUR.

Prior Numerus Satiram; posteriores Versum indicant.

Aconita,

agerentur

B

canis

com-

D.

deſcendere

du

F

G

H

I

jubea

L

M

miranda

mortem

N

O.

P.

poscentem

pulsandum

Quirini

S.

secunda

ſpectentur

ſume

T.

V

F I N I S

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

Quæ in PERSIO Leguntur.

Prior numerus Satiram; posterior versum indicat. Litera P. Prologum denotabit.

ars

D

dicere

G

H

I

ignovisse

L

multum

palustrem

promptè

veterem

FINIS.

